

EUTHYMIUS ZIGABENUS

Euthymii Monachi Zigaboni Commentarii
in omnes Psalmos / è graeco in latinum
conuersi, per R.D. Philippum Saulum
Episcopum Brugnatensem... – Lugduni :
Apud Petrum Landry, 1573 (Ex
Typographia
Ioannis Quadrati)

[31], [1] en bl., 407 h., A-D8, a-z8,
A-Z8, 2A-2D8, 2E7 ; 8°

Impresor entre paréntesis tomado de
colofón. – Marca de imp. en port. –
Apostillas marginales

1. Biblia. A.T. Salmos-Comentarios 2.
Biblia. T.Z. Salmoak-Iruzkinak I.
Saulus, Philippus, Obispo de Brugnato,
trad. II. Commentarii in omnes Psalmos
III. Título

R-7437

Ab
1960

EUTHYMI
MONACHI ZI
GABONI COMMENTARII

IN OMNES PSALMOS

è Græco in Latinum conuersi,

per R. D. Philippum

Saulum Episco-

pum Brugna-

tensem.

* *

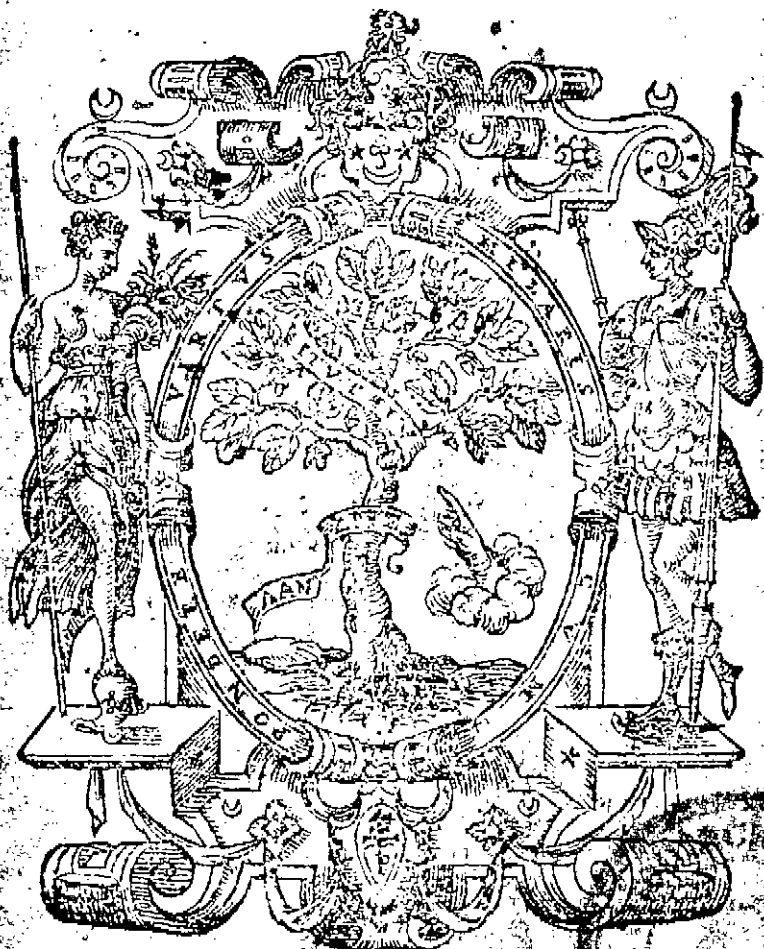

1 M M

3

*Inspicite lector diligenter, & arcana doctrina thesaurum inestimabilem
reperisse fateberis.*

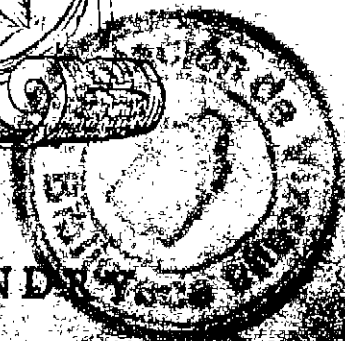
Accessit index amplissimus rerum memorabilium.

LUGDVNI.

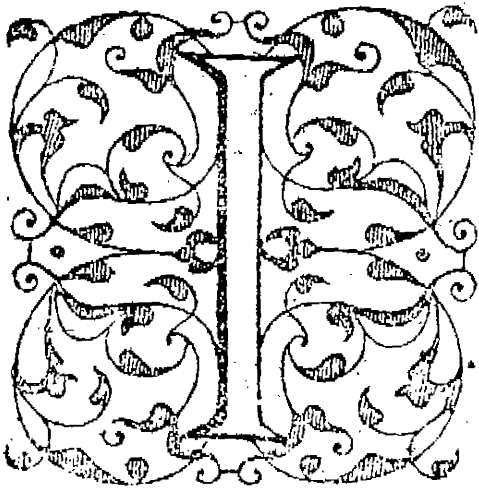
APVD PETRVM LANDRY

I 73.

PAVLINVS TVR-
chius prædicatoriæ fami-
liæ, beatiss. patri Cle-
menti septimo Pon-
tifici maximo
salutem.

Lli imprimis Pater beatissi-
me, omni honore sunt pro-
sequēdi, qui diuino numine
afflati, & pprij ingenij exer-
citatione, diuina nobis tra-
dere cauerunt: quales Moy-
ses, Dauid: Esaias, Paulus, ac
cæteri canonicorū librorū
scriptores: à quibus non lon-
gè absunt alij quamplurimi, qui eodem edocti spiri-
tu, quæ per illos tradita sunt, pro hominis captu intel-
lecta, vt aliis quoque essent peruia, suo ingenio, & la-
boribus effecere, ceu Dionysius, Athanasius, Basi-
lius, Chrysostomus, multique alij, qui vitæ ac mo-
rum sanctitate insignes, & incomparabili doctri-
na conspicui, eximijs ætionibus, eruditissimis li-
bris à se conscriptis Christianam Remp. illustrarunt.
A quorū lectione cessasse, & monitis recessisse ma-
lorum omnium occasio nobis fuit. Hinc enim in-
numeri errores, & hereses, hinc vitæ neglectus, con-

tempus virtutum, vitiorum tyrannis, initium pariter, & incrementum sumpserunt. Quis enim horum lectioni attentius vacans, in fide recta, ac pietate non proficiat? animum colat? charitatem prosequatur? misericordiam, liberalitatem, iustitiam ceterasque virtutes? Avaritiam verò, invidiam, luxuriam, iracundiam, aliosque huiusmodi animi morbos multò magis, quàm serpentes, ac morem fugiat? Quo fit, ut credam nihil utilius Christianæ Reipublicæ afferri posse, quàm ut illi nobis reddantur, per quos olim Dei Ecclesia, etiam inter acerrimos aduersarios, pietatis doctrina, vitæ meritis, & numero creuisse dignoscitur. Quod sane utinam attenderent multi nostrorum temporum, qui hoc officio commodius fungi possent: mallentque horum vertendo libros, publicæ utilitati consulere, quam propria temere effundendo, priuatae gloriæ deseruire. A quorum profectò consilio longè aberat Philippus Saulus Episcopus Brugnatensis, vir sanè præcis illis patribus, virtutum ornatu, & sacrarum literarum peritia comparandus: qui huic saluberrimo instituto quàm maximè intentus erat. Nam si quos huic operi idoneos nactus esset, excitabat, monebat, rogabat, & quibus posset modis ad hoc compellere non omittebat. Ipse verò tanto huius rei studio tenebatur, ut dies, ac noctes summa cum voluptate in hoc insumeret. Ab hoc profectò optimo viro plura, & egregia sperare poteramus, nisi diuina prouidentia illum à nobis auocasset: fœlicitatem illi (ut meritò speramus) rectè anteaetæ vitæ præmiū benignè conferens, nobis verò paternam clementiam (ut puto) indulgens ne aciores dare pœnas nostræ ignauiæ cogere mur: qui tanti viri exemplo, & monitis mi

nus proficeremus. Hic elegantissimos commentarios Euthymij monachi Patris sanctissimi, & eruditissimi nuper latinos fecerat, puro quidem, ac simplici dicendi genere, quos immatura morte præuentus, in lucem edere non potuit. Ego verò, qui eius doctrinæ ac sanctitatis testis diutius fueram, studiorum comes, consiliorum conscius, nimia ipsius humanitate summa illi necessitudine deuinctus: talis amici, quo meliorem ne desiderare quidem licebat, tam sanctos labores deperire, nos verò tanto thesauro fraudari, equo animo ferre non poteram. Conuerti me igitur ad Ioannem Mathæum Episcopum Veronensem bonorum omnium (vt optimè nosti) quàm maximè studiosum, ipsum hortatus pariter, & precatus, vt tanti boni nobis author fieret: rat⁹, quod erit, vt hoc pacto amici defuncti sanctæ memoriæ, & viuentis iustæ mercedi, & communi omnium bonorum vtilitati quàm optimè consulatur. benignè annuit venerandus Pontifex: vt est ad recta omnia, & honesta studia quàm promotissimus, suæque authoritate, iussu, & impensis effecit, vt egregiū hoc opus quàm optimè dispositum prodiret in publicum: opus inquam à nemine satis pro dignitate laudandum, si eximij vatis diuinam mentem, & intelligentiam suspicias: si interpretum eruditionē, & fidē: si correctoris, & artificis peritiam, & diligentiam attendas. Cui verò aptius nuncuperur quàm tibi, si vel ipse respiciaris, vel ille? Tu enim Christiani populi caput es, & pater: cui & dignitate, qua insigniris: & probitate, qua fulges, bona cuncta, & sacra meritò sint dicenda: cum præcipuè humanæ ac diuinæ literæ clarissimæ familiæ tuæ Mediceæ plurimum debeant: cuius præcipuo studio, & opera densissimis antea pressæ te-

nebris, & quasi sepultæ, in lucem sunt redditæ. Ille ve-
rò domus tuæ alumnus tot tantisque beneficiis est af-
fectus, ut nesciam magis ne sit perspicuum, tua beni-
gnitate ipsum esse, quod est: an nullum studiū illi pro-
pensius esse posse, quàm cuncta efficere, quæ ad salu-
tem, & gloriam tuam spectare videantur. Tibi igitur
Pontifici Maximo diuinum hoc opus dica-
mus, & mittimus, quò tuo patrocínio &
iudicio munitum, securius, & libe-
rius omnibus se legen-
dum exhibeat.

Vale.

INDEX COPIOSISSIMVS TVM

VERBORVM TVM SENTENTIA-

*rum memorabilium in Euthymij com-
mentarios Psalmorum. Numerus
primus folium, alter paginam,
tertius verò ver-
sum ind. cat.*

A

- A** Aron sacerdotum pri-
mus vnctus 352 p. 1, 27
- Abominatio quid 336 pag.
1, 28
- Abrahæ nemo nocuit 293 p.
2, 15
- Abcondita dei 44 p. 1, 32
- Abitinere non sufficit à vi-
tiis, sed bonis operationi-
bus opus est 97 p. 1, 35
- Abitinere non solum oportet
à peccatis, sed etiam
opus est magna diligētia,
multa humilitate & labo-
re 74 p. 1, 10
- Abyssus quid 92 p. 2, 17
- Accola seu indigena quis
115 p. 1, 6
- Actiones & affectus huma-
nos quare solemus diuini-
tati tribuere 126 p. 2, 24
- Actiones impiorum delectū-
tur 2 p. 2, 36
- Actiones nostræ animæ via-
ticum 80 p. 1, 6
- A seculo & vsque in seculum
tu es: quid est 260 p. 2, 36
- Adam si non peccasset, nun-
quam oportuisset, illū Eux
coniungi 147 pag. 1, 10
- Adeps quid in scriptura 43
pagina 1, 7
- Adiutorium hominum vbi
341 pagina 2, 33
- Adolescentiæ ætatis natu-
ra 32 : pagina 1, 8
- Aedificantes in scriptura qd
325 pagina 2, 25
- Aegyptiorū plagę 225 p. 1, 9
- Aegypti primus habitator
226 pagina 2, 2
- Aegyptus vnde dicatur 226
pagina 1, 37
- Aegyptus quare abundat
moris 225 pag. 2, 13
- Aemulari tam in bonam
quam in malam partem
accipitur 104 p. 2, 25
- Item 165 pagina 2, 26
- Aemulatio quid 104 p. 2, 25
- Aendor quid. 230 pag. 1, 32
- Aerugo quid. 225 pag. 2, 2
- Aeterni montes qui 213 pa-
2, 30
- Aeternitas dei 261 pag. 1, 20
- Aethiopes in orbe omnium
hominum extremi sunt
185 pagina 2, 35
- Affectus humanos quare
deo tribuimus 126 p. 2, 14

- Afflictionis proprium 6 p. 2,
 32, & 95 p. 2, 27
 Agarenorum origo 239 p.
 2, 28
 Agnorum filij qui 388 p. 1,
 3
 Alarum dei umbra quid 159
 pa. 1, 38
 Alleluia præscriptum psal-
 mis 292 p. 1, 39
 Alleluia quid 292 p. 2, 1
 Altaria duo olim erant in
 templo 363 p. 1, 17
 Altare vbi constitutum erat
 95 p. 2, 5
 Altissimus quid 17 p. 2, 37
 Amalechitæ à quo 239 p. 2,
 33
 Amicitia malignorum ho-
 minum non retinendæ 281
 p. 2, 17
 Ammonitæ vnde nati 239/
 p. 2, 32
 Angelus Iudæorū quis 403
 p. 2, 36
 Angeli quare dicti sūt ignis
 vrens 289 p. 1, 12
 Angeli quare non mouentur
 ad malum 92 p. 1, 35
 Angeli quare virtutes & po-
 tentates dicuntur 287 p. 2,
 37
 Angeli quomodo mali 226
 p. 1, 4
 Angelorum manus 263 p.
 1, 12
 Anima quid 14 p. 1, 21
 Animā suā membra habere
 dicitur 98 p. 1, 18
 Annus benignitatis quis 175
 p. 1, 19
 Anni dei, quid 285 p. 2, 22
 Anni potentia, roboris, seu
 virium quot sunt 262 p. 1,
 29
 Ante luciferum quid 308 p.
 1, 11 & seq.
 Antiochus in Machabæos
 168 p. 2, 36
 Antiochi auaritia 169 p. 2, 4
 Antiquis lex erat vt deū lau-
 darēt in cithara & in psal-
 terio atque in aliis instru-
 mentis musicis 91 p. 1, 10
 Aperire propositionem suā
 in psalterio quid est 139
 p. 1, 12
 Apollinaris 231 p. 1, 9
 Apostoli agni, Arietes, hir-
 ci, & taurorum filij dicti
 388 p. 1, 3
 Apostoli aquarum fontes di-
 cti 49 p. 2, 3
 Apostoli labia dei dicti 128
 p. 1, 1
 Apost. equi dicti 397 p. 1, 21
 Apostoli quare cœli dicti
 130 p. 2, 15
 Apostolorum omnium ori-
 go 184 p. 2, 17
 Appetitus libidinis iacet in
 renibus 110 p. 2, 1
 Approximare quid 89 p. 2,
 28
 Apum promptitudo 320 p.
 2, 23
 Aqua è petra educta 221
 p. 1, 30

- Aquæ pro purgatione 49 p.
 2, 32
 Aquæ quomodo continetur
 in seipſis. 92 p. 2, 10
 Aquæ pro tentationibus 89
 p. 1, 24
 Aquæ toti terræ ſubiacent
 inſtar fundamenti 69 p. 2,
 9
 Aquis eloquia diuina cõpa-
 rata 2 p. 1, 15
 Aquarum fontes apoſtoli di-
 cti 49 p. 2, 3
 Aquarum voces quid 268
 p. 2, 34
 Aquarum decurſus quid 333
 p. 2, 32
 Aquarum nomine doctrinã
 Chriſti appellatã 2 pa. 1, 17
 Arabiæ opulentiã 200
 p. 2, 21
 Aranea pro araneæ tela 262
 p. 1, 24
 Arbitrij libertas homini à
 deo data eſt 206 p. 2, 7
 Arca figura corporis Chri-
 ſti 30 p. 2, 33
 Arca quomodo capta eſt ab
 alienigenis 227 p. 2, 3
 & ſeq.
 Arietum filij qui 80 p. 1, 12
 & 188 p. 1, 3
 Arietes ouium qui 175
 p. 2, 2
 Arcus filij 395 p. 2, 33
 Arcus intèrus & ſagittæ præ-
 paratæ quid eſt 28 p. 2, 20
 Item 30 p. 1, 18
 Arcu Aſſyrij plurimum vte-
 bantur 213 p. 2, 12
 Arma Chriſtianorum 376 p.
 1, 137
 Armon mons, libano adia-
 ceus eſt 351 p. 1, 35
 Arrius 231 p. 1, 9
 Arrij & Eunomij confutatio
 307 p. 1, 26
 Aſpidis natura 161 p. 1, 28
 Astrologorum vanitas 203
 p. 1, 22
 Aſſyrij plurimum arcu vte-
 bantur 213 p. 2, 12
 Aula ſancta quid 80
 p. 2, 8
 Aures quomodo inclinari
 dicuntur 42 p. 1, 34
 Aurora quid 209 p. 1, 5
 Auerſio dei quid 32 p. 2, 32
 Aurum quod mutuo accepe-
 runt Iſraëlite ab Aegyptiis
 reputatum eſt in mercedẽ
 miniſterij 295 p. 2, 8
 Auxilio indigent nõ ſolum
 qui in calamitatibus ſed
 & qui in proſperitatibus
 agunt. 23 p. 1, 4
 Auxilium humanum inutile
 16 p. 1, 22

B

- B Apterſini figura diluuiũ
 fuit. 82 p. 1, 27
 Baptizatus quid profite-
 tur 88 p. 2, 29
 Balaã quid 183 p. 1, 3
 Beati qui verè dicuntur 344
 p. 2, 15
 Beatus quis propriè dicatur
 1. p. 1, v. c. 18

- Beatitudo immortalitas est
 1 p. 1, 27
 Beatum hominem quid fa-
 cit 144 p. 2, 15
 Beelphegor quid 298 p. 2, 12
 Bellatorum magnus nume-
 rus 223 p. 8
 Bellica instrumenta apud an-
 tiquos 207 p. 2, 5 & 213 p.
 2, 3 & seq.
 Benedicere deo & gratias
 agere debemus quomodo
 144 p. 2, 26
 Benedictio quid 60 p. 2, 23
 Benedictio quid 345 p. 1, 54
 Beneficia narrantur quæ de
 Iudæorum gratia opera-
 tus est 232 p. 2, 5 & seq.
 Beneficia dei & ingratitude
 populi sui 300 p. 1,
 50 seq.
 Beneplacitum patris 255 p.
 2, 29
 Benjamin quid 234 p. 2, 2
 Benjamin 231 p. 2, 11
 & seq.
 Benjamin adolescentulus,
 Paulus est apostolus 184
 p. 2, 10
 Benjamin figura Pauli ibid.
 versu 19
 Benignitas dei erga populū
 suum in deserto 223 p. 1,
 1 & seq.
 Benignitatis ann^o quis 175
 p. 1, 19
 Bona domus dei quæ 173 p.
 1, 37
 Bona, bonis impreca^{da} 342
 p. 1, 36
 Bona inferioris Hierusalē
 quæ 345 p. 2, 20
 Boni viri constantia 312
 p. 1, 18
 Brachium in scriptura quid
 27 p. 2, 27
 Brutorum sacrificia in lege
 reprobata 248 p. 2, 13
 C
 Ades quid 81 p. 2, 23
 Calciamentū pro itinē
 re 166 p. 1, 23
 Calciamentum diuinitatis
 quæ 167 p. 1, 7
 Calix & poculum in scripu-
 ra quid 39 p. 1, 20
 Camus & frenum quid 90
 p. 1, 37
 Canem mortuum David se
 appellabat 63 p. 2, 14
 Canes Christi sunt Episcopi
 183 p. 2, 38
 Cantica domini quæ 359 p.
 1, 5
 Cantare, psallere quomodo
 differunt 77 p. 2, 5
 Canticum psalmi quid 238
 p. 3, 32
 Caseus vnde dicatur 182
 p. 1, 29
 Cassia quid 129 p. 2, 23
 Cataractarum dictio quid si-
 gnat & vnde dicatur 122
 p. 1, 28
 Cathedra pestilentiae quid
 1 p. 2, 21
 Cautela diaboli 366
 p. 1, 7

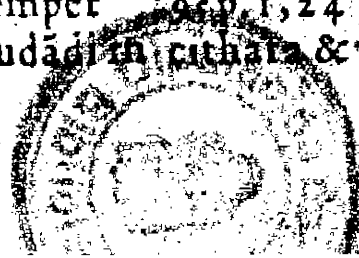
- Causata ipsa causarū nomi-
nibus appellamus 14 pag.
1, 22
- Cedar regio est Babyloni
proxima 338 pagina 2, 11
- Cedrus aliquando in bo-
num aliquando in ma-
lum accipitur 81 pag. 1, 1
- Cerua suapte natura cali-
dissima est, vescitur ser-
pentium & reptilium car-
ni. 121 pagina 1, 7
- Cetorum habitatio vbi 379
pagina 2, 5
- Cham primus omnium Æ-
gyptū habitauit 225 p. 2, 2
- Christiani veri, pauperes
dicuntur 66 pagina 1, 38
- Christianorum arma 396
pagina 2, 37
- Christianorum virtus 255
pagina 2, 25
- Christiani rectè Israël dici
possunt 74 pagina 2, 15
- Christus solus hominis di-
gnitatem ac similitudinē
verè seruauit 243 p. 1, 20
- Christus brachium patris
398 pagina 2, 14
- Christ^{us} ex quo maxime ma-
gnificatus & exaltatus
est, 172 p. 2, 11
- Christus preces fundit, sed
vt homo 306 p. 2, 9
- Christus quid capit à Chri-
stianis 182 p. 2, 32
- Christus quare, vt homo ro-
gabatur non incurrere in-
tentationes 190 p. 2, 17
- Christus certamē duplex su-
stinauit secundū duplicem
suam naturam 3 pa. 1, 26
- Christus cornu David quo-
modo 256 p. 2, 32
- Christus vnicornium filius
dictus 81 p. 1, 31
- Christus quō infidelium di-
citur dominus 18 p. 1, 30
- Christus quomodo minora-
t^{us} est ab angelis 20 p. 1, 30
- Christus humanis virib^{us} de-
monem superauit 128 p.
2, 33
- Christus vt homo dæmonē
deuicit 38 p. 1, 22
- Christus potentia dei dictus
61 p. 2, 19
- Christus vultus & facies pa-
tris dicitur 62 p. 1, 5
- Christus mane & otiens di-
ctus ibi. ver. 37
- Christus iustitia est nostra,
sanctificatio & redemptio
10 p. 1, 28
- Christus in primo aduentu
venit incognit^{us} 143 p. 1, 1
- Christi natiuitas 192 p. 2, 10
- Christi natiuitatis miranda
134 p. 1, 4 & seq.
- Christi domini qui 396 p.
2, 16
- Christi natiuitatis virt^{us} 199
pa. 1, 35
- Christi & columbæ collatio
181 pa. 2, 12
- Christi inopia 251 p. 1, 25
- Christi corpus ædificatum
dicitur 252 p. 2, 31

- Christi corporis arca figura
fuit 350 p. 2, 33
- Christo omnes subiiciētur,
sed diuersimode 107 p.
2, 9
- Cibavit eos ex adipe frumē
ti, &c. quomodo exponi-
tur 237 p. 1, 24
- Cithara quid 197 p. 2, 4
- Ciuitas dei quæ 139 p. 1,
23
- Climata mundi 211 p. 2, 19
- Cœlum pro aëre sæpè poni-
tur 20 p. 1, 10
- Cœli apostoli dicti 397
p. 1, 21
- Cœli enarrare gloriam Dei
quid 55 p. 1, 30
- Cœli quomodo mutabūtur
285 p. 2, 2
- Cœli cōfiteri deo quid 253,
p. 1, 36
- Cogitationes dei inscrutabi-
les 266 p. 2, 11
- Cogitatio diuina perfectum
opus habet 93 p. 2, 12
- Cogitationum pœnas datu-
ri sumus, quanto magis a-
ctionum 7 p. 2, 11
- Cognitio dei 360 p. 1, 23
- Cognitio dei in hominibus
naturalis est 66 p. 2, 20
- Cognoscere facilius est, ope-
rari vero difficilius 369 p.
1, 16
- Conceptio & partus vnde
64 p. 1, 10
- Cōfessio initium quoddam
præstat ad agendum virtu-
tes 213 p. 1, 16
- Cōfiteri domino quid 91 p.
1, 17
- Confidentia diuitiarum aut
amicorum in inferno nul-
la erit 141 p. 1, 33
- Cōglutinati terræ quid, 127
p. 1, 4
- Columba celerrimi est vola-
tus 154 p. 1, 13
- Columbæ ad Christum col-
latio 181 p. 2, 12
- Columbæ ad sanctum spiri-
tum collatio ib. ver. 38
- Compediti qui 374 p. 1,
37
- Concupiscentia non est vo-
luptas, sed vmbra volupta-
tis 110 p. 1, 35
- Concupiscētia vbi iacet 40
p. 1, 18
- Considerare quid est 27 p.
2, 15
- Consilium impiorum quid
1 p. 2, 22
- Consilium iustorum quid 2
p. 2, 20
- Consilij significata 239 p. 1,
20
- Cōsilium quod in corde re-
sidet, radix est operatio-
num corporis 1 p. 2, 3
- Consilia congregandi apud
antiquos 209 p. 1, 19
- Constantia boni viri 312 p.
1, 18
- Constitutio regum & prin-
cipum diuinæ sapientiæ o-
pus est 380 p. 1, 27

- Contradictio linguarū** qd
 87 p. 2, 37
Conturbatio gentium vnde
 133 p. 2, 5
Conuersio quid 342 p. 2, 19
Conuersationes variæ 216
 p. 1, 16
Cophinus quid 236, p.
 1, 2
Cor multa significat 147 p.
 2, 28
Cor pro anima 148 p. 2, 27
Cordis consilium operatio
 num radix 1 p. 2, 3
Cere filij 120 p. 2, 30
Cornu Dauid Christus est
 quomodo 256 p. 2, 32
Cornu salutis quid 46 p.
 1, 10. & 406 p. 1, 15
Cornu reges vnguebantur cū
 eligerentur 406 p. 1, 15
Corporis Christi arca figu-
 ra fuit & typus 350 p. 2, 33
Corporis dominici suauitas
 129 p. 2, 24
Corpus Christi ædificatum
 dicitur 252 p. 2, 31
Cornua & vngulæ mortuæ
 partes sunt 192 p. 2, 30
Coruorum natura 376, p.
 1, 16
Coruorum pulli per anago-
 gem quid ibi. ver. 26
Conturnicum plumæ 223 p.
 1, 4
Culpa aliquando remittitur
 sine pœna 89 p. 2, 3
Currus dei quid 182 p. 2, 8
Custodia pro carcere 367
 pag. 1, 14
Custodiæ noctis quatuor.
 215 p. 2, 28
Custodire pro operari 42 p.
 1, 15
Cymbali duplex genus 383
 p. 1, 14
Cynomyia quid 225 p. 1, 31
D
Dæmonē supauit Chri-
stus humanis viribus,
 128 p. 2, 33. & 38 pag. 1, 23
Dæmones, quo tēpore ad-
 uersus homines magis in-
 surgunt 128 p. 1, 11
Demōes intellectuales sunt
 substantiæ 183 p. 1, 28
Dæmones dicti peccatores,
 179 p. 1, 17
Dæmonis machinamenta
 114 p. 1, 17
Dæmonis nomina 265 p. 1,
 34
Dæmonum & falsorum deo-
rum, deus noster deus est,
 355 p. 2, 1
Dauid rex canem se mortu-
um appellabat, 63 pagina
 2, 14
Dauid filius & seruus dei ap-
pellatus 45 p. 2, 4
Dauid cornū Christus est,
 quomodo 256 p. 2, 32
Dauid primus de resurre-
ctione manifeste tradidit
 p. 2, 15
Dauid rex erat, & tamen pri-
uatam vitam agebat 7 pa-
 1, 16

- David vnde verè celebris & clarus 7 pag. 1, 16
 Davidis patietia 164 pa. 1 15
 Davidis amor erga Iudæos 209 pag. 1, 29
 David interpretatur manu fortis 275 p. 2, 16
 David quomodo adolefcens tolus dicatur 334 p. 1, 28
 David à quo formidauit 336 pag. 1, 11
 David ad mandata dei venratio ibidem, ver. 18
 David finxit se infanū corā rege Geth. 94 p. 2, 31
 David dicitur puer domini duplici ratiōe 102 p. 2, 15
 David ter vnctus in regem, 76 pag. 1, 25
 Davidis imprecationes qualis. 102 pa. 1, 30
 David se iustū appellat quomodo 87 pag. 2, 7
 Decipiens etiā occidere videtur. 10 pa. 1, 2
 Decor domus dei quid 75, pag. 2, 18
 Decursus aquarum quid, 333 pag. 2, 32
 Dentes peccatorum quid 6 pag. 1, 32
 De profundis quid 346, pag. 2, 30
 Descendere in infernum viuentem, quid 155 pa. 1, 14
 Despicere quid 25 pag. 1, 33
 Deserti nomine Hierusalē intelligitur. 174 p. 2, 8
 Desertum vbi murmurabāt Israelitæ, vbi 297 pa. 1, 11
 Deus negatione irritatur, 366 pag. 1, 7
 Deus quomodo inuocāndus, 363 pag. 1, 28
 Deus comprehendi non potest 360 p. 1, 20. & 2. 8
 Deus Israelitarum, quare dicitur, cū sit omnū deus 406 pag. 1, 4
 Deus quomodo dicatur habitare in cælo, cū vbique habitet 30 pa. 2, 28
 Deus Sinai & Deus Israel quomodo 180 p. 2, 18
 Deus noster deus est deorū falsorū & dæmonum 355, pag. 2, 1
 Deus quomodo memor dicitur 327 pag. 1, 16
 Deus quare distulit aliquot annis suū impendere auxiliū Iudæis 343 p. 2, 18
 Deus quare cōminatur, 169 pag. 2, 24
 Deus non dat tentationes, 156 pa. 1, 35
 Deus quare dicitur lætari, tristari, furere, irasci, &c. 11, pag. 2, 16
 Deus quare non statim auxiliatur 12 pag. 1, 24
 Deus, lumē triplex est, vt inquit Gregorius theologus 104 p. 1, 24
 Deus suos non derelinquit. 107 pag. 2, 14
 De^o id est inter intellectuales creaturas, qđ sol inter Deus

- sensibiles 199 p. 1, 17
 Deus quomodo elongatur, 195 p. 2, 13.
 Deus sanctus, & homines sancti quomodo: 97 p. 2, 15
 Deus quare non cessat ab operibus 309 p. 2, 30
 Deus quare nec misericordia perpetuo, nec etiam iustitia utitur 310 p. 2, 6
 Deus solus prouidentia nostri habet 9 p. 1, 14
 Deus quomodo laudandus, 313 p. 1, 19
 Deus quomodo dicitur in altis habitare terram & respicere 161 p. 2, 12
 Deus operum suorum omnium prouidentiam habet. 376 p. 1, 2
 Deus est qui tribuit, ut hostes nostros superemus in acie. 369 p. 2, 11
 Deus qd poscit à nobis 370 p. 2, 9
 Deus solus saluat, 6 p. 2, 18
 Deus solus est hominum verum solamen 21 p. 1, 25
 Dei misericordia & veritas, 168 p. 1, 23
 Dei ad homines nulla cōparatio 253 p. 2, 14
 Dei magnitudo ibid. & seq.
 Dei cogitatio perfectum opus habet 93 p. 2, 12
 Dei cogitationes inscrutabiles 266 p. 2, 11
 Dei cognitio 360 p. 1, 23
 Dei cognitio in hominibus naturalis est 66 p. 2, 10
 Dei prouidentia summa 316 p. 2, 33
 Dei bonitas & longanimitas. 103 p. 1, 20
 Dei varia auxilia vide psal. 36. integrum. 105
 Dei beneficia narrantur Iudæis elargita 239 p. 2, 5 & seq.
 Dei currus quid 182 p. 2, 8
 Dei do. decor, qd 75 p. 2, 18
 Dei duplex seruitus 319, p. 1, 5
 Dei appellationem & beati nobis indulgit de^o 1, p. 1 21
 Dei splendor quid 263 p. 1, 30
 Dei magnitudo demonstrari non potest 379 p. 1, 21
 Deo benedicere & gratias agere debem⁹, 144 p. 2, 29
 Dei benignitas ī populū suū in deserto 223 p. 1, 1 & seq.
 Dei nomen quatuor capitur modis in scriptura 142 p. 1, 35
 Dei domus bona quæ 173 p. 1, 37
 Deo seruire omnia qd 330 p. 2, 3
 Deum probare & cognoscere quid est 359 p. 2, 13
 Deum timere non sufficit, 371 p. 2, 1
 Deum laudare quibus licebat 353 p. 1, 28
 Deū laudare quomodo quis potest semper 267 p. 1, 24
 Deum laudandi in ciuitate &

- psalterio atq; aliis instru-
 mentis musicis, lex erat an-
 tiquis 91 p. 1, 10
 Deum laudandi tres modi,
 378 p. 2, 23
 Deū iurare quid 275 p. 1, 10
 Deo quare affectus & huma-
 nas actiōes tribuimus 126
 p. 2, 24
 Deum surgere quomodo, 15
 p. 2, 38
 Deorum nomina per verbū
 fidei euacuata 22 p. 1, 16
 Deorum pluralitas quid 353
 p. 2, 19
 Dextra dei & dextera manū
 quid 364 p. 2, 2
 Doech regionū mulorū præ-
 festus apud Saulem 149
 p. 2, 13
 Dolosi sunt omnes menda-
 ces 10 p. 2, 9
 Domus dei mundities 269
 p. 1, 25
 Domus domini qd 69 p. 1, 3
 Domus renouationis quid,
 82 p. 2, 8
 Dormiētes videntur quodā
 modo nō viuere 102 p. 1, 14
 Draco pro cete 291 p. 2, 6
 Dux quis dicatur 403 p. 1, 15
 Diabolus Græcis idē quod
 Latinis calumniator 198
 p. 2, 57
 Diaboli cautela 366 p. 1, 7
 Diaboli astus ibid.
 Diapsalma quid 3 p. 2, 8 Itē
 vide in proemio.
 Dies antiqui & æterni anni
 qui 276 p. 1, 1. & seq.
 Dies certi vitæ hominū, 285
 p. 1, 14
 Dies cœli quid 257 p. 2, 24
 Dies mala quæ 118 p. 2, 39
 Dies eructare qd 55 p. 2, 20
 Dies & nox Christ⁹ quomo-
 do dicitur ibi. 30
 Dies quomodo boni & ma-
 li. 96 p. 2, 36
 Dies quam fecit dominus,
 quid 322 p. 1, 21
 Dies p̄fectus quis 336 p. 1, 37
 Dies resurrectionis solēni-
 tas solēnitatū à diuo Gre-
 gorio dicitur 235 p. 2, 9
 Dies vitæ hoīm 285 p. 1, 14
 Dies vltionis quādo Iudæis
 contigit 390 p. 2, 5
 Diei partes quomodo nume-
 randæ 336 p. 1, 38
 Diluuiū fuit figura baptis-
 mi, 82 p. 1, 27
 Discipuli Christi cerui di-
 ctī, 81 p. 2, 35
 Discipuli sagittę & fulgura,
 49 p. 1, 37
 Diplois quid 306 p. 2, 30
 Diuersæ viæ eorum qui sal-
 uantur 73 p. 1, 29
 Diuersitas viarū non vitupe-
 randa, quando omnes ad
 Christū tendunt 73 p. 1, 29
 Diues à paupere non distin-
 guitur 138 p. 2, 22
 Diuitiarum viri 214 p. 1, 13
 Diuitiæ ecclesiæ 103 p. 2, 25
 Diuitiæ terrenæ fallaces,
 96 pagina 2, 4

- Diuinum gloria reprobatur 192. pag. 2, 17
 Diuina uerbi incarnatio late-
 ter ter facta 199 pag. 1, 28
 Diuinorū dogmatū excellē-
 tiā unde discim⁹ 353. p. 1, 37
 Diuinitas omnia cernit &
 mutari nō potest 163 p. 1, 34
 Diuinitatis utriusque perso-
 nā ostensio 307 p. 1, 10
 Doctrinā Christi aquas ap-
 pellatam 2 pag. 1, 17
 Doctores solēt habere disci-
 pulos filiorū loco 96. p. 2, 22
 Dogmata diuina unde disci-
 mus 353 pag. 1, 37
 Domus Dei decor quid 75
 pag. 2, 18
- E
- E**bricitas pro latitia 103
 pag. 2, 20
 Eburneus pro candido, quod
 ebur candidum sit & splē-
 descit 129 pag. 2, 33
 Ecce, quomodo ab Hebræis
 vsurpatur 113 pa. 2, 19
 Ecclesia quid 284 pa. 2, 28
 Ecclesia à Christo lumē ac-
 cipit, ut Luna à Sole 199
 pagina 1, 23
 Ecclesiæ torcularia dicun-
 tur 18 pag. 1, 15
 Ecclesię numero plures sunt
 si loca respicias: si religio-
 nem, vna 240 pag. 2, 33.
 Item 274 pagina 2, 10
 Ecclesia fidelium magna 66
 pagina 1, 25
 Ecclesia malignantium quæ
- 75 pag. 1, 29
 Egressio solis 211 pag. 2, 26
 Electus quis 51 pag. 1, 34
 Elementa quō pacto Deum
 laudant cum uoce carēat⁹
 378 pagina 2, 22
 Eloquia diuina quare aquis
 comparata 2 pagina 1, 15
 Ephraim tribus 231 pag. 2,
 11. & sequen.
 Ephraim quid 234 p. 1, 39
 Ephrata quid 349. p. 1, 4
 Episcopi canes sunt Christi
 183 pagina 2, 38
 Episcoporū opus 271 p. 2, 13
 Equi uocati apostoli dicti
 397 pagina 1, 21
 Erodus quid 290 pag. 2, 24
 Error quid 300 pa. 2, 14
 Eructatio unde 127 pa. 2, 8
 Esau binomius fuit 239
 pagina 2, 24
 Et dederunt in escam meā
 fel, quomodo intelligitur
 191 pagina 1, 2
 Etham quid 208 pag. 2, 31
 Euangelium Dei iustitia di-
 citur 117 pag. 1, 10
 Euangelij lex iuramentū pe-
 nitus abscidit 37 pa. 2, 10
 Euangelium appellatur mi-
 sericordia 117 pa. 1, 31
 Euāgelium quare variis no-
 minibus appellatum est. i-
 bidein uersu 36
 Euāgelium ros dictum 400
 pagina 1, 33
 Euge, Euge aduerbiū est ir-
 ritantis 118 pa. 1, 4

- Ex præpositionis, vis 77 pa.
 2, 17
 Exacerbâres qui 176 p. 2, 15
 Exauditiôis causæ 88 p. 1, 18
 Exitus matutini & vespere
 qui 174 pag. 1, 11
 Ex frugibus terræ, quid offe-
 rebatur in lege 144 p. 2, 9
 Exlex quis 9 p. 2, 24
 Exquirere quid 29 pa. 1, 34
 Extrasis quid 84 p. 2, 28
 Extrasis quare Psal. 30 dictus
 est ibidem
 Exterminatio quid 266 pa.
 2, 36
 Extinctionis legis subnota-
 tio 192 pag. 2, 30
 Exultandū quō 90 pa. 2, 12
 Ezechix regis pietas & reli-
 gio 34 pa. 2, 28
 F
Facies patris, filius est 333
 pa. 2, 22, & 92 pa. 1, 5
 Facies terræ quid 2 p. 1, 38
 Facilitatis diuinæ magnitu-
 dinem demonstrare im-
 possibile est 379 p. 1, 21
 Ficus & vinea Iudæi dicti
 397 p. 2, 10
 Fidei verbi energia & vis
 22 p. 1, 17
 Fideles quomodo fieri pos-
 sunt, Psalteriū de eachor-
 dum 370 p. 2, 15
 Fideles terræ qui 28 p. 2, 35
 Fidelium ecclesia vna dicitur
 & multæ 156 p. 2, 38
 Fidelium, Christus quomo-
 do dominos 18 p. 1, 31
 Fiducia apud Deum vnde
 10 p. 1, 7
 Filia Tyri hoc est ipsa Tyr'
 ciuitas, vt filia Babylonis
 filia Syon &c. idioma est
 H. braicum 131 p. 1, 1
 Filix regum quæ 130 pa.
 1, 1
 Filius dextræ quis 13 p.
 2, 11
 Filius hominis is verè dicitur
 qui est mulieris filius
 20 p. 1, 24
 Filius vultus est & facies pa-
 tris 49 p. 2, 31
 Filius dicitur dextera pa-
 tris 41 p. 1, 3 & 333 pagi.
 2, 22
 Filij Edom qui 337 p. 2, 20
 Filij hominum qui 7 p. 1
 8 & 103 p. 2, 12
 Fimbriæ quid 131 p. 1, 24
 Finis vniuscuiusque mors
 15 p. 2, 2
 Fines terræ qui 173 p.
 2, 16, & 199 p. 2, 21
 Firmamentum, secundū cœ-
 lum est 382 p. 2, 10
 Fluctuare quid 47
 p. 1, 23
 Flumen Dei quid 74 p.
 1, 39
 Fluminis Dei, riuli qui 175
 p. 1, 3
 Fontes aquarum apostoli di-
 citi 42 p. 2, 3
 Fornicatio à Deo quid 205
 p. 2, 35
 Framea pro Rom. 65 p. 1, 32
 Fratres

Fratres amamus præcipue
quando sine prole sumus
100 p. 2, 1

Fratres Christi qui 65 p. 2,
19

**Fratrum dilectionis præci-
pua causa** 100 p. 2, 1

Frendere dentibus quando
solent homines 100 p.
2, 28

**Frendere proprie dicuntur
leones** 101 p. 1, 1

Frenum & camus quid 90
p. 1, 37

**Frigus glacies, niues, venti
non forruito aut casu fiunt**
377 p. 2, 10

**Fulgur, grando spiritus pro
cellæ, ad nostrum commo-
dum sunt, etsi ob ignoran-
tiam nostram secus plerum-
que nobis videatur** 380
pag. 1, 1 & sequen.

Fundationis terræ rationes
69 pa. 2, 1, & sequen.

**Fundamentum terræ quid se-
cundum magnum Basiliū**
69 pag. 1, 35

Fundamēta Christi quæ 247
pag. 2, 16

Funes in scriptura quid 39
pag. 2, 24

Funiculus hæreditatis quid
387 pag. 1, 29

Funis quid apud Aegyptios
359 pag. 2, 37

**Futurum seculum quare se-
culum seculi dicatur** 132
pagina 1, 10

GAbalei qui 239 pa. 2, 31
Gaudendum quomodo
5. pag. 1, 10

Gaudij proprium 6 pa. 2, 31

Gentes, desertum dictæ 81
pag. 2, 16

**Gentes hæreditas sunt domi-
ni** 180 pag. 2, 26

Gentes sylvæ dictæ 82 pag.
1, 8

Gentes dictæ diluuium 82
pagina 1, 24

**Gentes sacrificabāt proprios
filios & filias dæmonibus**
23 pag. 2, 15

Gentium vocatio tractatur
176 pag. 1, 11

Gentium conturbatio unde
133 pag. 2, 5

Genui pro creavi 4 pagina
1, 29

Gladius pro lingua 106 p.
2, 5

**Gloriari possumus de virtu-
te** 348 pag. 1, 1

Gloria domus diuitis 141
pag. 2, 15

Gloria corporis eiusdē ibi:
ver. 20

Gloria animæ sola virtus.
ibid. ver. 21

Gloria pro corpore 15 pag.
1, 11

**Gloriandum non est de p-
priis virtutibus** 90. pa. 2,
12 & 16

**Gloriandum de virtute quo-
modo licet** 348 pag. 1, 1

- Gratiz Deo quomodo agen-
da 322 pa. 2, 3
- H
- H**abitatio cete vbi 379
pagina 2, 5
- Habitare in cœlo quomodo
Deus dicatur 340 pa. 2, 28
- Hæreditas Christi quæ 238
pag 2, 28
- Hæreditas iustorum regnū
est cœlorum 106 p. 2, 22
- In hæreticos omnes 330 pa.
1, 11
- Hebdomadæ commensura-
tum est præsens seculum
11 pa. 1, 33
- Herbarum pascua quid 67
p. 2, 32
- Hermonim quid 123 p. 1, 17
- Hierusalem nomen duplex
206 p. 1, 15
- Hierusalem inferioris que
sunt bona 345 p. 2, 20
- Hierusalem nomine deserti
intelligitur 174 p. 2, 8
- Hircorum filij qui dicti 388
p. 1, 3
- Holocaustū quid 52 pa. 1, 16
- Holocausta & sacrificia pro
peccato & omnia sacrifi-
ciorum genera 116 p. 2, 16
- Homo & filius hominis, idē
19 p. 2, 16
- Homo quomodo paulomi-
nus ab angelis minoratus
sit ibidem ver. 20
- Homo quomodo considera-
ri debet 98 p. 1, 16
- Homo per se nullum potest
bonum operari 107 p. 1, 32
- Homo hominem iuuare nō
potest, hæc sanē intellige
quo ad salutē, scilicet 190
p. 1, 17
- Homo pacis quis 120 p. 1, 21
- Hō quomodo dicitur ī ma-
gine pertrāsire 114 p. 1, 12
- Homo malignus damone
deterior est 363 p. 1, 16
- Hominis dignitatē ac simi-
litudinem Christus solus
verē seruauit 245 p. 1, 20
- Hominis proprium 138
p. 2, 6
- Homines dij dicuntur Deo
permittente 1 p. 1, 11
- Homines vnius moris qui
180 p. 1, 7
- Hominum peculiare & pro-
prium quid 202 p. 2, 17
- Hominum adiutorium vbi
43 p. 1, 7
- Humana fœlicitas, fœlicita-
tas non est 204 p. 2, 36
- Humanæ mentis tenuitas
127 p. 2, 22
- Humanatio Christi mani-
fœntia dicitur 15 p. 2, 11
- Humeri Dei 387 p. 2, 11
- Humilis quis 27 p. 1, 7
- Humilitas 85 p. 2, 22
- Humilitatis significata plu-
ra 368 p. 1, 31
- Humilitas variis modis so-
mitur 261 p. 1, 4
- Hyems erat quando passus
est dominus Iesus 104
pa. 1, 7

- Hyssopi natura 147 p. 2, 1
I
 Idithum quis 168 p. 2, 37
 Idiomatis Hebraici proprietates 82 p. 2, 23
 Idola gentium quid 315 p. 1, 27
 Idumæi unde descenderunt 239 p. 2, 23
 Iesus quid 72 p. 1, 21
 Ignis vrens quare dicti sunt angeli 289 p. 1, 12
 Imagines sanctorum Idola non sunt 354 p. 2, 28
 Imagines sanctorum vera habent argumenta 354 p. 2, 25
 Imaginum & statuarum origo 38 p. 1, 3
 Impius quis dicitur 1 p. 2, 8
 Item 10 p. 2, 21
 Impij quomodo resurgent 2 p. 2, 10
 Impiorum consilium quid 1 p. 2, 22
 Impiorum semē exterminandum fore 108 p. 1, 13
 Imprecari quomodo licet 102 p. 1, 30
 Inanimata Deum quomodo laudant 378 p. 2, 30
 Inanis gloria 140 p. 2, 14
 Incantatorum proprium 161 p. 1, 35
 Incarnationis Christi modum incogniti & incomprehensibiles 218 p. 2, 25
 Incomprehensibilis est deus 360 p. 2, 8
 Incola quis 36 p. 2, 12
 Indigena ferraccola quis 115 p. 1, 6
 In inferno confidentia amicorum aut diuitiarum nulla est 141 p. 1, 33
 In infernum descendere uiuentem quid 155 p. 1, 14
 Infernus quid 40 p. 2, 10
 Item 46 p. 2, 24
 Infidelitas Isaelitarum 223 p. 1, 22
 Infidelium Christus dominus dictus 18 p. 1, 30
 Inimici Christi 370 p. 1, 32
 Inimici domini qui 23 p. 1, 7
 Iniquitas Saulis 130 p. 1, 10
 Iniquitates pro iniqui 153 p. 2, 27
 Iniquitatis filius quis 256 p. 2, 19
 Iniquitatis thronus 271 p. 1, 25
 Iniuria afficere seipsum quomodo quis dicatur 363 p. 2, 17
 Iniusta loquentes non diriguntur in conspectu Dei 282 p. 1, 9
 Iniuste agere quid 126 pag. 1, 15
 Iniustitia pro diuitiis 169 p. 2, 11
 In medio terræ salus operata 210 p. 1, 15
 Innocens quis dicitur 51 p. 1, 32

- Inops quis dicitur 3 pag. 1,
24
- Inopis & pauperis differen-
tia 238 p. 1, 8
- Inquisitionem peccatorum
quis sustinere potest 347
pag. 1, 11
- Insania Sēnacherib 151 p. 1,
26
- Insaniæ falsæ quæ 116 pa. 1,
16
- Inscriptio in finem quid 6
pa. 2, 10
Item 212 p. 2, 17
- Inscriptio intelligentiæ quid
88 pag. 2, 1
- Inscriptio primæ sabbatorū
quid 69 pa. 1, 7
- Inscriptio filiis Core quid
136 pag. 1, 11
- Inscriptio in finē quid 6 p.
2, 10 Item 8 pa. 2, 18
- Inscriptio Asaph quid 142
pag. 1, 16
- Inscriptio, alleluia, quid 353
pa. 1, 16
- Insidiarum gen^o multiplex
est 106 p. 1, 30
- Inspiciens quis 140 p. 1, 37 &
266 pag. 2, 17
- In solo Christo gloriandum
11 p. 1, 4
- Instrumēta bellica apud an-
ti-quos 207 p. 2, 5
- Insula pro ecclesiis 275 pa.
2, 29
- In tenebris ambulare qui di-
cuntur 264 p. 1, 34
- Interficere non tantum de
gladio dicitur 270 pa. 1, 7
- Ipsē fecit nos & nō ipsi nos,
quomodo exponitur 280
pag. 2, 18
- Jonas typus fuit triduanæ
saluatoris sepulture 401 p.
2, 23
- Jordanis quomodo inter-
pretatur 123 p. 1, 16
- Ira dei quid 26 p. 1, 1
De ira dei & terrore Orige-
nis opinio 251 pag.
2, 8
- Iram in deo & furorem esse,
quomodo intelligendū 109
pag. 2, 10
- Irafcendum quomodo 7 pa.
1, 33
- Irrationalia & inanimata
quomodo gratias agent
deo 372 pag. 2, 9
- Irratiōsbilia quo pacto deo
benedicent 288. p. 1, 12
- Irrationabilium dei, obe-
dientia 377 pag. 2, 1
- Irreprehensibilis quis dici-
tur 36 pag. 2, 36
- Is qui baptizatur quid profi-
tetur 88 p. 2, 29
- Ismaelitæ vnde descende-
runt 239 pag. 2, 25
- Israel Christiani dici pos-
sunt 74 p. 2, 15
- Israel quid 66 pa. 1, 5
- Israelitarum seruitutes va-
riæ 299 pag. 2, 19
- Iter pro actionibus 2 p.
2, 36
- Iubilare quid 235 p. 1, 19
Iubi-

- Iubilus** quid 134 p. 2, 24
Iudæus qui ver^o 213 p. 1, 27
Iudæi gentibus cōparati, mi-
 nima sunt pars fidelium 135
 pag. 1, 21
Iudæi quare timebant fate-
 ri Christum esse deum 35
 pag. 2, 29
Iudæi cum captiui essent in
 Babylone extra ciuitatis
 mœnia commorabantur
 336 pag. 2, 35
Iudæi Leones & vnicornes
 dicti 65 p. 1, 34
Iudæi quibus nominibus ap-
 pellabantur 38 p. 2, 37
Iudæi oliuæ & campi dicti
 397 p. 2, 17
Iudæi inuolutis chartis scri-
 bebant & non quadratis li-
 bris vt nos facim⁹ 116 p. 2, 28
Iudæorum calamitas 389
 p. 2, 30
Iudæorū perpetua seruitus
 ibi notatur, & dorū eorū
 semper incurua 191 p. 2, 25
Iudæorum populus rudis, &
 ineruditus fuit 398 p. 2, 37
Iudæorum peruersa exposi-
 tio in Psal. 67. reprobatur.
 186 p. 2, 21 & seq.
Iudæorū vicini 229 p. 2, 36
Iudæorum iniquitas quādiu
 durauit 154 p. 2, 2
Iudas quid 213 p. 1, 15
Iudicare terram quomodo
 275 pag. 1. 35
Iudicare cum datiuo quid
 123 p. 1, 31
Iudiciale thronum Christi
 quid 21 pag. 2, 27
Iudicium misericordæ, &
 misericordia iudicio com-
 misceri debet 92 pa. 1, 3
Iudicium legis 50 pa. 2, 35
Iumentū dupliciter in scri-
 ptura sumitur, 20; p. 1, 17
Iunior fui & senui, quomo-
 do exponitur 107 p. 2, 10
Iuramentum quid 37 pa. 2,
 7 & 253 p. 1, 15
Iuramentum lex euangelica
 penitus abscidit 37 pag. 2,
 10
Iuramentum dei quid signi-
 ficat 308 p. 2, 12
Iurare deū quid 273 p. 1, 10
Iurare per reges solebāt an-
 tiqui 171 p. 1, 29
Iururandum & iuramentū
 in deo quid 406 p. 2, 5
Iusticia pro omni virtute 7,
 pag. 2, 25
Iusticia vera quæ 37 p. 1, 8
Iustus quid 30 p. 2, 1
Iustus etiā maxime dei mi-
 sericordia indiget 70 p. 1,
 28
Iustus, fortis, & longanimis
 quō deus dicitur 6 p. 1, 23
Iusto nullū impedimentum
 esse potest ad virtutem 108
 p. 1, 21
Iusti qui à scriptura dicti
 sint 2 pa. 2, 21
Iusti ad palmam similitudo
 267 pag. 2, 2
Iusti hominis op¹, David li

- benter enarrat 108 p. 1, 21.
 Iusti non debent timere fa-
 mem 106 p. 2, 32
 Iusti etiã dei misericordia
 indigent 70 p. 1, 28
 Iustem quomodo David se
 appellat. 87 p. 2, 7
 Iustorum consilium quid 2.
 p. 2, 20
 Iustorum & delinquentium
 pugnantes sunt sententiã
 98 p. 1, 38
 Iustorum virtutes perman-
 suras 2 p. 2, 33
 Iustificaciones in lege 51 pa-
 gina 3, 4
- L
- L** Abia dei apostoli dicti
 128 p. 1, 1
 Labores manuum manduca-
 re quid 344 p. 2, 39
 Lachrymarum vallis quid
 242 p. 1, 210
 Lacus miserix quid 115 p. 2,
 10
 Lacus pro sepultura 78 p. 2,
 23
 Latitix causã 33 p. 1, 6
 Lapis reprobatus quid 321,
 p. 2, 28
 Laudare deum quomodo q̄s
 potest 65 p. 1, 24
 Laudandi deum tres modi
 378 p. 2, 23
 Laus populi Israël 63 p. 1,
 26
 Lebes quid 160 p. 1, 18
 Legalis virtus, umbra & fi-
 gura erat verã virtutis
- 398, pa. 3, 4
 Legis partes 50 p. 2, 22
 Legislatoꝝ Christus est 15,
 p. 1, 15
 Leo & Leonis catulus diffe-
 runt 43 p. 2, 17
 Leonis os & fauces male o-
 lent 14 p. 1, 14
 Leo pro principe dæmonum
 14 p. 1, 29
 Lex, iustificatio, iudicium
 & mandata quid inter se
 differunt 258 p. 1, 2
 Lex non veritatem, sed um-
 bram continebat 319 p. 2,
 22
 Lex & mandatum quomodo
 differunt 50 p. 2, 23
 Lex Mosaica non erat data
 ex mera dei voluntate 180
 p. 2, 31
 Lex Mosaica solis Iudæis da-
 ta, euangelium vero om-
 nibus gentibus 117 p. 1, 13
 Lex testamentum & testimo-
 nia dicta 73 p. 1, 17
 Legis nomina 322. pa. 1
 16
 Libamen salutaris quid 319
 pa. 1. 4
 Libanus mons est Palestinæ
 regionis altus ac ferens
 cedros 81 p. 1, 14
 Liber dei 361 p. 2, 32
 Liber viuentium duplex 192
 p. 1, 32.
 Liber multiplex ibidem
 Liber in quo peccatores
 scribuntur ibi p. 2, 6
 Libi-

- Libidinis appetitus vbi no,
pag. 2. 1
- Linguarū cōtradictio quid
87 pag. 2. 37
- Lingua David quomodo ca-
lamus 127 p. 2. 17
- Ligua plures ceciderūt quā
gladio 365 p. 2. 24
- Linguosus vir quis 364 pa.
2. 6
- Locustæ quid 225 p. 2. 7
- Lotio manū quid denotabat
apud Iudæos 75 p. 1. 36
- Luna quomodo dicitur vire-
re 339 p. 2. 9
- Luna à sole illuminatur 19
p. 1. 32
- Lux & veritas Christus dici-
tur 123 pag. 2. 18
- M**
- M**Achinamenta demo-
nis, 114 p. 2. 4
- Madianitæ qui 240 p. 1. 10
- Madianitarum idololatria
395 p. 2. 6
- Magnitudinē facilitatis di-
uine, impossibile est demō-
strare 379 p. 1. 21
- Mala dies quæ 118 p. 2. 39
- Malignorum hominum a-
micitiæ nō retinendæ 281
pag. 2. 17
- Malorum principum causæ
380 pa. 1. 38
- Manasse 231 p. 2. 11 & seq.
- Manasses quid 234 pa. 2. 4
- Mandatum quid 50 p. 2. 27
- Mandata de sacrificiis, qua-
re Iudæis cōcessa 144 p. 1. 1
- Mādauit & creata sunt quo-
modo 93 pag. 1. 19
- Manducare labores manūū
quid 344 p. 2. 39
- Manna quid 222 p. 2. 8
- Māna quomodo dicitur pa-
nis angelorum ibidem, 18
- Manc & oriens Christus di-
ctus 62 p. 1. 37
- Manus & dextera quid 257
p. 1. 14
- Manus angelorū quid 265
p. 1. 12
- Manus dei quid 85 p. 2. 2
- Man^o patris quid 329 p. 1. 12
- Manus pro puniendi poten-
tia 89 p. 1. 12
- Maris profundum quid 183
p. 2. 7
- Maria virgo mons vmbro-
sus & densus est. 394 p. 2. 2
- Mari rubio vicinū est deser-
tū vbi castrametati murmu-
rabāt Israëlitæ 297 p. 1. 11
- Maris plenitudo quid 275,
pa. 1. 7
- Martyrum supplicia portæ
mortis dicte sunt 23 p. 2. 35
- Melchisedech quomodo ini-
tium non habuisse dicitur
308 p. 2. 20 & seq.
- Membra quomodo dicatur
habere anima 98 p. 1. 18
- Mēbrorū officiū 382 p. 2. 33
- Mens & anima quō oculos
habere dicuntur 12 p. 2. 23
- Mensurarum genera varia
113 pag. 1. 37
- Mensura omnium minima

- 113 p. 2, 2
Merces fructus v̄tris quid
 344 p. 1, 20
Merces castodiendorū man-
datorum dei 58 pa. 1, 17
Meridies quid 105 p. 2, 2
Michol fidelitas erga David
maritū suum 100 p. 2, 19
Mille anni apud deum quid
 261 p. 19 & seq.
Mirabilia dei 372 pa. 1, 7
Miranda Christi natiuitas
 134 p. 1, 4 & seq.
Miserere repetitū, quid si-
gnificat 341 p. 1, 13
Miseretur deus impiorum
ac se abnegatiū 92 p. 1, 10
Misereretur deus omnibus
operibus suis 272 p. 1, 31
Misericordia diuina oēs in-
digent 12 p. 1, 6 etiā ma-
 ximē iusti. 268 p. 2, 34
Misericordia ad actiuā, &
veritas ad contēplatiuam
vitā pertinet 242 p. 1, 32
Misericordia p̄posita iudi-
cio 91 p. 2, 28
Misericordia dei immensa
 258 p. 1, 15
Misericordia & iudiciū cō-
misceri debent ibidem
Misericordia de⁹ perpetuo
non vtitur 310 p. 2, 6
Misericordia dei & veritas
 168 p. 1, 23
Mitis quis 246 p. 1, 30
Moabitæ vnde originē tra-
hunt 239 p. 2, 27
Modus colligendi manna
 222 pag. 2, 8
Modi incarnationis Christi
incogniti & incomprehē-
sibiles 218 p. 2, 25
Mœstorum & tristium aspe-
ctus in terrā versus 110.
 pag. 1, 10
Monachorum consuetudo 9
 pa. 1. 30
Mons dei quid 182 p. 1, 21
Mons sanctus, sublimis est
de Christo theologia 69 p.
 2, 38
Mons sanctus quid 5 p. 2, 32
Mons sion pro tota Iudæa
 4 p. 1, 18
Moriētīū regio qd 317 p. 2, 7
Mors multiplex 183 p. 1, 15
Mors pro peccato 12 p. 1, 35
Mors remittitur, & tamen
damnū exigitur 89 p. 2, 5
Mortē formidasse quō Chri-
stus dicitur 250 pa. 2, 20
Mortis vmbra peccatū 407
 pag. 1, 12
Post mortem nullū erit gra-
tificandi tēpus 159 p. 1, 5
Morticina quid 229 p. 2, 2
Mos congregandi consilia
apud antiquos 206 p. 1, 19
Mos prophetarū quādo futu-
ra p̄dicunt 395 p. 2, 5
Mos sanctorū virorū in agē-
dis gratis deo 378 p. 1, 15
Mos scribendi apud veteres
 116 p. 2, 26
Moyes quare non introdu-
xit filios Israel in terram
 229 p. 1, 1 & seq.

- M**oyſes de reſurrectione ni-
hil nobis manifeſte tradi-
dit 2 pa. 2, 14
Muli quare non concipiunt
90 p. 1, 27
Mulierum dolores potius vi-
tæ quàm mortis dicendi
ſunt 46 p. 2, 2
Multitudinem ſtellarum nu-
merare quid 375 pa. 2, 1
Mundi climata 211 p. 2, 19
Munitionis ciuitas quæ 166
pa. 1, 30
Muri Hieruſalẽ q 149 p. 1, 7
Myrtha quare vngebantur
mortui 129 p. 2, 15
- N**
- N**Abuchodonozor, cur-
ſus vocatus 233 p. 1, 19
Natiuitas Chriſti miranda
134 p. 1, 4 & ſeq.
Natiuitatis Chriſti virtus
199 p. 1, 35
Nato domino Ieſu bella ceſ-
ſarunt 134 p. 1, 4
Neomenia quid 235 p. 1, 39
Neſtorius 231 p. 1, 9
Nilus vnicus Aegypti fluuius
225 p. 1, 10
Nolite fieri ſicut equus &
mulus, quomodo exponit
90 pag. 1, 21
Nomina communia regum
ſecundũ regiones 95 pa.
1, 7
Nouũ quid magis, aut admi-
randum eſt 277 p. 2, 21
Noctis cuſtodix quatuor
182 p. 2, 8
- N**ox quomodo tranſigenda
353 pag. 1, 1
Nuptiæ natura ex peccato
proueniunt 147 p. 1, 16
Nyticoracis natura 283 p.
1, 6
- O**
- O**bedientia irrationabi-
lium 377 p. 2, 1
Oblatio & holocauſta diffe-
runt 149 p. 1, 9
Obliuiſci domũ patris quo-
modo 130 p. 2, 19
Obliuiſio quid eſt 32 p. 2, 23
Oculus quare lucerna dici-
tur 51 p. 2, 24
Occidere videtur decipiẽs
10 pa. 1, 2
Og 354 p. 2, 2
Olei vis 290 p. 2, 6
Omnis homo viuens, quid
114 pa. 1, 6
Omnis ſpiritus laudet do-
minũ quomodo 383 p. 1, 22
Onagri natura 289 p. 2, 31
Opera dñi magna in cõſilio
recte degentiũ 309 p. 1, 37
Opera noſtra quomodo bo-
na 286 p. 1, 28
Opera & mente coniuncta
70 p. 1, 9
Operari difficilius quàm co-
gnoscere 369 p. 1, 16
Opinio ſanctorum patrum
ſequenda 193 p. 2, 22
Opiſthoronos quid 389 p. 1,
26
Opportunũ tps qd 89 p. 2, 11
Opprobriũ nuſq̃ in bonam

- partē accipitur 37 p. 1, 34
 Orādus quomodo deus 363
 p. 1, 28
 Oratio ipsi Moyfi homini
 Dei quid 260 p. 2, 24
 Oriens & mane Christus di-
 ctus 62 p. 1, 37
 Ornat⁹ sacerdotū 351 p. 1, 2
 Ossa in scriptura quid 12 p.
 1, 10
 Ossa Christi quid 64 p. 2, 10
 Ossa inueterata quomodo
 88 p. 2, 35
 Ossa iustorum quomodo nō
 conterentur 98 p. 1, 16
 Ossa pro mēbris 99 p. 2, 24
 Ouium arietes qui 175 p. 2, 2
 Oves pascuæ dei quæ 206
 pa. 2, 22
- P
- P**alæstra quid 113 p. 2, 9
 Palamnea quid 161 p. 2, 1
 Palma seu palæstra quo mo-
 do conficitur 113 p. 2, 1
 Palpebræ quid in scripturis
 29 p. 1, 29
 Passer infirmissimum ani-
 mal 341 p. 2, 29
 Parabola pro exemplo 126
 p. 1, 2
 Participes qui dicuntur 129
 p. 1, 26
 Parturitiōnis nomen quid
 designat in scriptura 17 p.
 1, 9
 Partus & conceptio vnde
 64 p. 1, 10
 Pascua ouium Christi quid
 206 p. 2, 23
- Patientia Davidis 164 p. 1, 1
 Patris & filij communis o-
 peratio est 307 p. 2, 7
 Patris beneplacitum 255 p.
 2, 29
 Patris vultus & facies Chri-
 stus dicitur 62 p. 1, 37
 Paupertas Christi 192 pa. 2,
 10
 Pauper quis 24 p. 2, 19. Item
 31 p. 1, 29
 Pauperes Christiani veri
 sunt 66. o 1, 38
 Pax omnium bonorum ca-
 put 97 p. 2, 1
 Peccare proprie quid est 146
 pa. 2, 5
 Peccatorū mors 269 p. 2, 21
 Peccator quis proprie dica-
 tur 1 p. 2, 1
 Peccatores dicti demones
 179 p. 1, 17
 Peccatores in præsentī vi-
 ta deū non laudant 316
 p. 1, 18
 Peccatores quomodo dicun-
 tur elongari à deo 205 pa.
 2, 27
 Peccatum accusat authorē
 suum 227 p. 1, 30
 Peccatum neglectus est, &
 cōtemptus legis 88 p. 2, 21
 Pecora saluare quid 103 p.
 1, 28
 Pecora campi quid 20 p. 1, 2
 Pedem in sanguinem intin-
 gi quid 183 p. 2, 19
 Pedes dei quid 349 p. 1, 25
 Pellicani natura 283 p. 1, 4
 Percussio

percussio Israël in deserto
223 p.1,30
Perfecti hominis proprium
113 pa.1.13
Peregrinus quis 36. pa.2, 2
Perire in futuro seculo quid
240 pa.2,39
Perire, quis dicitur 107 p.1,1
Peruenus quis 51 pag.1, 4
Pes superbiæ quid 104 pag.
1,39
Pestilentiæ cathedra 1 p.2,10
Pestis quis dicitur 1 p. 2, 10
Petri, ac Pauli munus impo-
situm 181 p.1,37
Pharao q̄ Ioseph recepit nō
idem est atque is qui perse-
cutus est filios Israël 294
pag.2,19
Philosophia de trinitate 92
pag.1,20
Philistæi nunc Palæstini di-
cuntur 239 pa.2,36
Phinees cuius filius 298 pa.
2.28
Piscatorum virtus 133 pag.
2.38
Pisces maris pro demoni-
bus 20 pag 2,9
Plagæ Aegyptiorum 225 pa.
1,9
Platea vnde dicitur 53 pa.2,38
Plangere quid 84 p.1,33
Plausus manuum quid deno-
tet 134 pag.2,15
Plenitudo maris quid 275
pag.17
Poculum & calix in scriptu-
ra quid 39 p.1.20

Pœnarum species 61 p.1,17
Pœnitentiæ signum 109 pa.
2,13.& 10 pa.1,23
Portæ mortis quid 23 pa.
2,35
Portæ æternales quid 70 p.
2,15
Potestates & virtutes quare
angeli dicantur 287 pag.
2.37
Potētia dei Christus dictus
61 pa.2,19
Potētiæ & ioboris antiquor
sunt 262 pa.1,29
Prædicatio euāgelica nemi-
nem cogit 181 pa.1,1
Præstigiatores qui 161 p.1,36
Prætextus in peccatis 366
pag.1,1.
Precatur Christus, sed vt ho-
mo 306 pag.2,9
Primogenitus qs 257 p.1,30
Principes etiam mali reue-
rendi 41 pag.1,20
Principes portarum qui 70
pag.2,37
Principum malorum causæ
380 pag.1,38
Principum constitutio diui-
næ sapiētiæ constitutio est
380 pag.1,27
Principium verborum dei
quid 335 pag.2,36
Procella quid 143 pag.1,18
Procellæ ppriū 240 p.2,27
Procreatio liberorū pergra-
ta Iudæis 73 pag.2,1
Pro dilecto, id est de dilecto
127 p.1.38

- Prodigia quid 293 p. 1, 3
 Profanum quid 156 pag. 1, 7
 Proficere Hebræi sepe dicunt
 pro perficere 256 p. 2, 16
 Profūdū maris qd 183 p. 2, 7
 De pfūdīs quid 346 p. 2, 30
 Prōprietudo apū 320 p. 2, 33
 Prophetæ opus 124 p. 2, 14
 Prophetæ David erga Iudæ-
 os amor 209 p. 1, 29
 Prophetæ dicuntur catara-
 stæ 122 pag. 2, 8
 Prophetæ aëres dicti 48 p. 2
 10
 Prophetæ futura veluti præ-
 sentia intuetur 56 p. 1, 31
 Prophetæ quare obscure sæ-
 pe locuti sunt 321 p. 2, 22
 Prophetæ quare inanima-
 tis rebus gaudium adscri-
 bunt 275 pag. 1, 19
 Prophetarum mos 4. pa. 1, 12
 Prophætia de christianis 8
 pag. 1, 9
 Prophætia de reuersione Iu-
 dæorum 163 pag. 2, 8
 Prophætia de gentium fide
 246 pag. 2, 14
 Propiciatorium vbi erat 75
 pa. 2, 4
 Profelytus quis dicitur 270
 pa. 1. 11, & 374 pa. 2, 9
 Prosopopœia qd 143 p. 1, 28
 Prosperitas impiorum bre-
 uis 106 pag. 1, 3
 Protegere quomodo quis a-
 lium dicitur 46 p. 1, 9
 Proximi omnes mutuo su-
 mus 37 pag. 1, 19
 Psallere & cātare quomodo
 differunt 77 p. 2, 1
 Psalmi cāticiū qd 238 p. 2, 31
 Psalm. 71. an sit Salomonis
 197 pag. 2, 38
 Psal. canticū quid 82 p. 2, 4
 Psalm. 38. an sit ipsius David
 112 pa. 2, 6
 Psalmi sine inscriptione 161
 pa. 2, 16
 Psalmorum liber os dicitur
 ipsius David 252 pa. 2, 16
 Psalmos omnes esse à David
 compositos 201 pa. 2, 30
 Psalm⁹ ad pusillanimes 202
 pag. 1, 5
 Psal. cōgruēs iis qui in tēta-
 tionibus sunt 343 pa. 1, 25
 Psalm⁹ cuiuslibet fideli in au-
 gustiis cōstituto cōgruēs
 251 pa. 2, 25
 Psalmi qui habēt inscriptio-
 nem canticum ascensuum,
 quid continent 337 p. 2, 18
 Psalmi qui habēt inscriptio-
 nem alleluia 292 p. 1, 39
 Puer pro seruo 405 p. 2, 2
 Pupillæ oculi custodia 42 p.
 2, 27
 Puluis mortis qd 64 p. 2, 27
 Q
 QVēadmodū mors sepa-
 rat à corpore, ita præ-
 sens mūd⁹ amatores suos
 separat à deo 68 p. 1, 20
 Quid enim mihi est in cœ-
 lo &c. de eo egregia expo-
 sitio 205 pag. 2, 3
 Quid p homines & iumēta
 sal-

Saluabis, intelligēdū 103 p. 2, 1
 Quod quisq; animo cupit,
 hoc ore etſā ac labijs pe-
 tit 60 pa. 1, 29

Quoniam & quia, nō ſemp
 cauſam reddunt 25 pa. 2,
 28, & 262 pa. 1, 17

R

Raab Cananęa fuit 248
 pag. 1, 23

Ratio quædam cuique
 homini innata 294 p. 1, 31

Reges & principes olim po-
 tētes dicebātur 256 p. 1, 31

Reges olim vngēbātur 129
 pag. 1, 29, & 406 pa. 1, 15

Reges vnde ſperare debeant
 ſalutem 370 p. 2, 24

Regina eſt, eccleſia Chriſtia-
 norum 130 pag. 1, 23

Regum & principum conſi-
 tutio diuinę ſapientię o-
 pus eſt 380 pag. 1, 27

Regio viuorum 317 pag. 2, 5

Regnare Chriſt⁹ quomodo
 hic dicitur 274 pag. 2, 20

Regnū Chriſti eſt volūtaria
 fidelium omnium ſubie-
 ctio & ſeruit⁹ 259 p. 1, 11

Reliquiæ quomodo conſer-
 uantur 109 p. 1, 19

Remiſci quid 66 pa. 2, 19

Renes in ſcripturis quid 40
 pa. 1, 16

Renes concupiſcentiam de-
 notant 75 pag. 1, 6

Renes liuidinis appetit⁹ ſe-
 des ſunt 110 p. 2, 1

Requieſcere quis dicitur 36
 pag. 2, 23

Reſurrect. mod⁹ 287 p. 1, 32

De reſurrect. David primus
 tradidit manifeſtè 2 p. 2, 15

Rerum euentus paciēter fe-
 rendi 104 pa. 2, 21

Rhamnū quid 162 p. 1, 16

Roris nomine euangeliū di-
 ctum 400 p. 1, 33

S

Sabbatū Iudęi totā hebdo-
 madā appellāt 136 p. 1, 13

Sabellius 231 p. 1, 9

Sacco indui quare ſolebant
 Iudæi 84 p. 1, 39

Saccus pœnitentię ſignum
 eſt humilitatis ibidem

Sacerdotes quales eſſe debe-
 ant 69 pag. 2, 25

Sacerdotes angeli dicti 358
 pag. 1, 37

Sacerdotes vnde ornari de-
 bent 351 pag. 1, 2

Sacrificia quare Iudęis con-
 ceſſa 144 p. 1, 4

Sacrificia brutorum in lege
 reprobata 148 p. 2, 13

Sagittæ & carbones qd 338
 pag. 1, 33

Sagittę p̄parate & arc⁹ intē-
 r⁹ qd 28 p. 2, 20, & 30 p. 1, 18

Sagittæ dei 109 pa. 2, 13

Salinarū vallis 105 pa. 1, 13

Saluar. pecora qd 103 p. 1, 28

Saluare quomodo accipi.
 103 p. 1, 28.

Salutis cornu quid 46 p. 1,
 10, & 406 pag. 1, 15

Salutem ī medio terrę ope-
 rat⁹ eſt Chriſtus quomodo

- 268 pagina 1,38
 Salomon quomodo interpretatur 198 p.1,3
 Sanctus quis 30 pa.2,3
 Sanctus quis proprie dicitur 11 pa.1,30
 Sanctum nomē Christi est, ideo ora & linguas sancta esse oportet quę illud laudatura sunt 311 p.1,6
 Sanctorum patrū opinionē sequendam 193 pag.2,22
 Sanctorū imagines vera habent argumēta 354 p.2,5
 Sanctorum virorum in agendis gratis deo formula 378 pag.1,16
 Sancti mōres qui 247 p.2,31
 Sanctuarium quid 174 pag.1,14
 Sāctus deus & homines, quomodo 197 p.2,15
 Sanguines quid 148 p.1,30
 Sanguinum vini 116 p.2,6
 Sapientia quid 262 p.2,29
 Saulis ingratitude erga beatum David 100 pag.1,10
 Saulis prauitas 103 p.1,10
 Scabellum pedum Christi quid 279 p.2,21
 Scandalum quid 363 p.2,34
 Sepulchre dei quid 264 p.1,14
 Scoria quid 77 pa.2,34
 Scribēdi mos apud veteres 116 p.2,26
 Scriptura ab humanis moribus sæpe diuinas actiones describit 90 p.1,18
 A seculo & vsq; in seculū tu
- es 260 pa.2,30
 Secūda fortuna iniustorum neminē debet mouere 101 pagina 2,20
 Seculum præsens reuolutum ac cōpletum septenario numero signatur 11 pa.1,32
 Sedere in throno, aut super thronum in deo quid 25 pagina 2,35
 Sedes filij à dextris patris, æqualis eū esse honoris cū patre manifestat 307 p.1,31
 Semē Abrahæ nouum quid 405 pag.2,16
 Semē Christi quid 67 p.1,20
 Semen impiorū exterminandum fore 108 pa.1,13
 Senectus in oleo quid 267 p.1,19
 Senes in scripturis qui 381 pagina 1,3
 Sēnacheribīfania 154 p.1,36
 Seon 354 pag.2,1
 Sepes sanctuarij dei 259 p.1,39
 Septies pro pluries Hebræi ponere solent 31 pa.2,30
 Septies in die laudem dicere deo quid 336 p.1,31
 Sermo de trinitate 182 pagina 2,39
 Sermo via quadam est ad actiones 97 p.1,26
 Serpentis natura 161 p.1,23
 Seruire deo omnia quid 330 pagina 2,3
 Serui Christi qui proprie 193 pagina 1,19
 Seruitus dei duplex 319 pa.1,15

Seruitutes Israelitarum variaz fuerunt 299 pa.2.19
 Si adam non peccasset, nunquam oportuisset illū Euz conungi 147 p.1.10
 Sicima ciuitas 165 pa.2.32
 Signum, tam in bonū, quam in malum 247 p.1.52
 Signum pœnitentiæ 109 pag. 2.13
 Signa & prodigia differūt 224 p.2.38
 Sion quid 213 p.2.1
 Sion quare mater dicta 248 pag.2.10
 Situs aquæ 60 p.1.38
 Sodoma quo genere supplicij fuit euerfa 29 p.2.22
 Sol cadet & cætera astra in cōsummatiōe seculi quo modo 201 p.1.29
 Sol cognouit occasum suum quomodo 290 p.2.35
 Sola Dei voluntas sufficit ad coercendos opprimētes iustos 98 p.2.33
 De solis egressione & exitu 56 p.2.20
 Solis nomine Luna etiam intelligitur, & è conuerso 19 p.1.30
 Somni causa 33 p.1.20
 Somnus solet dissoluere vires 214. p.1.22
 Sortes quid 86 p.2.39
 Sperandum, propter quid est 347 p.1.30
 Sperandum in Deo & non in alio 113 p.2.37

Sperare in deo quis dicatur 243 p.1.27
 Species animalium quæ offerbantur in lege Moyfi 144 p.2.6.
 Spes minuit dolores 105 pag. 1.29
 Spina configi quid 89 p.1.14
 Spina sæpe pro peccato 162 pag.1.16
 Spiritus indignationis quis 384 p.2.11
 Spiritus sancti & colūbæ collatio 181 p.2.38
 Stacte quid 129 p.2.17
 Statera quid 169 p.1.38
 Stellarum multitudinem numerare quid 375 p.2.1
 Sterilitatis causa 302 p.1.22
 Subiicientur omnes Christo sed diuersimodè 307 p.2.9
 Subfannare quid 125 p.2.37
 Superbus quis 363 p.2.25
 Superbię nomine omne viciū intelligitur 104 p.2.2
 Superuacue quid 85 p.2.13
 Surrectionē in Deo quomodo 179 p.1.1
 Sus in scriptura quid 44 pag. 2.15
 Sus immundus apud Iudæos quare, ibidem.

T

Tabernaculū domus Dei 348 p.2.34
 Tabernaculorum vallis 165 pag.2.35
 Tanis Aegypti ciuitas 221. pa gr.1.1

Taurorum filij dicti 338
 pagina 1,3
 Tempus oportunum quid 89
 pagina 2,11
 Tempora synaxcum 115 pa-
 gina 2,5
 Templum & tabernaculum
 diuinitatis quid 185 p.1,21
 Templum nondum ædifica-
 tum erat tempore David
 36 pagina 2,6
 Tempus afflictionis quid 50
 pagina 1,23
 Tenebræ & lux apud Deum
 361 pag.1.13
 Tenebræ peccati infernus est
 83 p.1,10
 Tenebræ pro vniuersis homi-
 nibus 179 pag.2,11
 Tentationes Deus nõ dat 156
 p.1,35
 Tentationes nomine aquæ di-
 ctæ 89 pag.2,24
 Tentationes ne incurreret
 Christus,cur rogabat vt ho-
 mo 190 pagina 2,17
 Termini montium & maris
 quid 289 pagina 2,18
 Terra pro habitatoribus ter-
 ræ 133 pagina 2,22
 Terra quædam est cœlestis
 106 pagina 1,1
 Terræ fideles qui 281 pagi-
 na 2,35
 Terrenæ diuitiæ fallaces 96
 pagina 2,4
 Terribilis Dei presentia 143
 pag.1,14
 Terribilis quomodo deus est

176 p.1,21
 Terra, ex quo tempore effe-
 cta est Christi 69 p.1,20
 Terræ colūnz qd 211 pa.1,21
 Terræ peccatores qui 282
 pag.1,14
 Terribilia Dei 372 p.1,14
 Testimoniū quid 50 p.2,31
 Tharsis loci nomen 137 pa-
 gina 1,19
 Therman quid 394 p.1,34
 Theologia de sancta Trini-
 tate 104 pag.1,20
 Theauri dei quid 354 pag.1,
 11
 Theauri abyfforum qui 92
 p.2,20
 Thronus quid 129 p.1,9
 Thronus gloriæ regni Dei qd
 44 pag.1,17
 Thronus iniquitatis 271
 pag.1,25
 Timere Deum non sat est 311
 pag.2,1
 Timor domini quid 57 pa.
 2,17
 Tonitrua vnde veniunt 80 p.
 2,23
 Torcular in scriptura quid 18
 p.1,15
 Torrentes iniquitatis quid 46
 p.2,10
 Tota die Hebræi ponunt pro
 toto tēpore vitæ 72 p.1,7
 Torrens deliciarum quid 103
 p.2,14
 Transgressor legis, ab ex lege
 differt 9 p.2,23
 Tribus ephraim præ cæteris
 tribu-

- tribus⁹ arcu utebatur. 220
 p.2,36 & sequen
 Tria in auxilium potissimum
 proponenda 41 p.2,2
 Tribus Israël quando ascen-
 debant Hierusalē 340 p.1,7
 Trinitatis mysterium apertū
 178 p.2,22
 De trinitate sermo 182 p.2.
 39
 Tympanū ex mortui corporis
 pelle conficitur 184 p.1,37
 Tyrus impiissima erat ciuitas
 130 p.2,35
- V
- Vallis lachrymarum quid
 242 p.1,10
 Vallis salinarum 165 p.1,13
 Vallis tabernaculorum 165
 p.2,35
 Vanum quid 169 p.1,35
 Verbi fidei vis 22 p.1,17
 Verborū copia nō persuadet
 Deo, sed pura simplicis ani-
 mæ affectio 6 p.2,23
 Verborum repetitio frequen-
 tissima apud Hebræos 115
 p.1,35
 Veritas & misericordia, quo
 modo dicuntur Deum præ-
 cedere 255 p.1,30
 Veritas & misericordia Dei
 168 p.1,23
 Veritas & salutare Dei euan-
 gelium dicitur 117 p.1,26
 Verus ac perfectus homo qs
 dici potest 140 p.1,23
 Vermis vnde nasci. 63 p.2,20
 Vespertinū sacrificium quid
 365 p.1,36
 Via Dei quid 52 p.1,34
 Via fortitudinis que 285 p.1,1
 Via iusta quid 5 p.1,22
 Viæ & semitæ dei sunt omnia
 que ei placent 71 p.2,18
 Vinum vix sanguis dicitur
 388 p.1,17
 Vini proprium 290 p.2,3
 Vir linguosus quis 364 p.2,6
 Virga multa significat apud
 scripturam 307 p.2,15
 Virga directiōis & regni quid
 129 p.1,13
 Virga ferrea quid 4 p.2,19
 Virga & bacul⁹ qd 68 p.1,23
 Virgo Maria, mōs vmbrosus
 & densus est 394 p.2,2
 Virginis Marię humilitas 405
 p.1,14
 Viri diuitiarum qui 214 p.1,13
 Virtus xpianorum 255 p.2,25
 Virtutes & potestates quare
 angeli dicuntur 287 p.2,37
 Virtutes iustorum perman-
 suras 2 p.2,33
 Virtutes humanę inualidę ad
 salutem 12 p.1,33
 Virtus vnde dicitur 242 p.
 1,30
 Visitatio diuina qd 124 p.2,35
 Vitæ ratio diuersa 73 p.1,29
 Vita præsens quare nox dici-
 tur 216 p.1,14
 Vita pro sanguine 15 p.1,7
 Vitæ hominum dies certi 289
 p.1,14
 Vituli nomine plebeios intel-
 lectos 64 p.1,39

- Viuere qui propriè dicuntur 251 pag.1.6
 Viuere quodammodo non videntur qui dormiunt 102 pag.1.14
 Viuentium regio quid 317 pag.2.5
 Viri sanguinum qui 156 pag.2.6
 Item 163 pag.1.10
 Virtutū Deus quomodo 163. pag.1.36
 Viuificari propter mandatorum obseruantiam aliquando petiit Dauid, aliquando vero propter misericordiam Dei 335 p.2.28
 Umbra mortis peccatum 407 pag.1.12
 Umbra alarum Dei, quid 159. pag.1.38
 Vnctio Dauid 256 p.2.7
 Ungulæ & cornua emortuæ partes sunt 192 p.2.30
 Unicornium filius Christus dictus 81 p.1.31
 Vnitatem seruandam 352 pag.1.1
 Voces aquarum quid 268 pag.2.34
 Vociferatio quid 91 p.1.39
 Volucres cœli pro angelis 20 pag.2.8
 Voluntas patris & filij vna 63 pa.1.32
 Vultus & facies patris dicitur Christus 62 p.1.5
 Vultus seu facies domini quid 30 pag.1.4.
- Z
- Z**elus & cōcitatio in Deo quomodo 388 p.2.6
 Zorobabel Christi tenuit figuram 168 pag.1.3
 Zorobabel regnante, tēplum domini effloruit 350 pag.2.14
 Ziphxorū amicitia ficta 152 pag.1.12
 ἄγιος quid 30 p.2.5
 ἀδελιολία quid 215 p.2.9
 ἀνεμία quid 9 p.1.38
 γράμν quid 239 p.1.20
 εὐδοκία quid 243 p.2.19
 λόγος quid 294 p.1.27
 εἶσιος quid 30 p.2.4
 τέλος quid 36 p.1.38

PSALMORVM OMNIVM ELENCHVS,

in ordine literario.

A

AD dominum cum tribu-
larer psal. 119
Ad te domine clamabo psal.
27
Ad te domine leuavi animam
meam psal. 24
Ad te leuavi oculos meos
psal. 122
Afferte domino filij Dei psal.
28

Attendite populus meus 77
Audite hæc omnes psal. 48
Auribus percipe 54

B

BEati immaculati in via
118
Beati omnes qui timent do-
minum 127
Beati quorū remissæ sunt ini-
quitates psal. 31
Beatus vir qui intelligit supe-
riorem psal. 40
Beatus vir qui non abiit in cō-
silio impiorum psal. 1
Beatus vir qui timet dominū
III

Benedic anima mea domino
102
Benedic anima mea domino,
bis 103
Benedicam dominum psal. 33
Benedictus dominus Deus
meus 143
Benedixisti domine 84

Bonum est confiteri 91

C

CAntate domino 95
Cantate domino bis. 97
Cantate domini ter. 149
Coeli enarrant gloriam dei
psal. 18
Confitebimur tibi Deus 74
Confitebor tibi domine psal.
9
Confitebor tibi domine 137
Confitebor tibi domine bis
110

Confitemini domino 104
Confitemini domino, bis
109
Confitemini domino quoniā
bonus 105
Confitemini domino quoniā
bonus, bis 117
Confitemini domino quoniā
bonus, ter 135
Conserua me domine psal. 15
Credidi propter 115
Cum conuerteret dominus
125
Cum inuocare exaudisti me
psal. 4

D

DE profundis cla. 129
Deus auribus nostris au-
diuimus psal. 43
Deus deus meus 68

Deus deus meus respice in me	psal. 21	Domine ne in furore tuo arguas me	psal. 6
Deus in adiutorium	69	Domine ne in furore tuo, bis	37
Deus in nomine tuo	53	Domine non exaltatū est cor meum	130
Deus iudicium tuum	71	Domine probasti me	138
Deus deorum loquutus est	psal. 49	Domine quid multiplicati sunt	psal. 3
Deus laudem meam	108	Domine quis in tabernaculo tuo	psal. 14
Deus misereatur nostri	66	Domine quis similis erit tibi	82
Deus noster refugium & virtus	ps. 45	Domine refugium	89
Deus repulisti nos	59	Domini est terra	psal. 23
Deus stetit in Synagoga	81	Dominus illuminatio mea	ps. 26
Deus venerunt gentes	78	Dominus pascit me	psal. 22
Deus vltionum dominus	93	Dominus regnavit, exulter terra	96
Dicit iniquus delinquere in se ipso	psal. 35	Dominus regnavit	98
Dilexit quoniam exaudiet	114	Dominus regnavit	92
Diligam te domine	psal. 17		
Dixi custodiam vias meas	ps. 38		
Dixit dominus domino meo	109		
Dixit insipiens in corde suo	psal. 13		
Dixit insipiens	52		
Domine deus meus in te speravi	psal. 7		
Domine domine clam.	140		
Domine dominus non	ps. 8		
Domine deus salutis meæ	87		
Domine exaudi orationem meam	101		
Domine exaudi orationem meam	142		
Domine in potentia tua	psal. 20		

E

E cce sanè benedicite dominum	133
Ecce sanè quid bonum	132
Eripe me	58
Eripe me domine	139
Eructavit cor meum verbum bonum	psal. 44
Exaltabo te deus meus	144
Exaltabo te domine	psal. 29
Exaudiat te dominus	psal. 19
Exaudi domine iustitiam meam	psal. 16
Exaudi deus vocē meam	63
Exaudi	

Exaudi deus 60
 Expectans expectaui dominū
 psal. 39
 Exultate deo 80
 Exultate iusti in domino psal.

32
 Exurgat deus 67
 F
 Fundamenta eius 87
 I

In domino confido psal. 10
 In exitu Israel 113
 Inclina domine 65
 In te domine speraui 70
 In te domine speraui psal. 30
 Iudica domine iniuriantes mihi psal. 24

Iubilare deo 65
 Iubilare deo omnis terra 99
 Iudica mihi domine psal. 25
 Iudica mihi deus psal. 43

L
 LAEtatus sum 121
 Lauda anima mea dominum 145
 Lauda Hierusalem dominum 147

Laudate dominum de caelis 148
 Laudate dominum in sanctis 150
 Laudate dominum omnes gentes 116
 Laudate dominum quoniam bonum est 146

Laudate nomen domini psal. 134
 Laudate pueri dominum psal. 122

Leuaui oculos meos 120

M
 MAGnus dominus psal. 47
 Memento domine Dauid psal. 131.

Miserere mei deus 50
 Miserere mei deus 55
 Miserere mei deus 56
 Misericordiam tuam 100
 Misericordias tuas 88

N
 NEmuleris in malignan-
 tibus 36
 Nisi dominus ædificauerit do-
 mum 126
 Nisi quia dominus 123
 Nonne deo 61
 Notus in Iudæa deus 75

O
 OMnes gētes plaudite ma-
 nibus psal. 46

P
 PARatum cor meum psal. 107

Q
 QVam bonus deus psal. 72

Quam dilecta tabernacula 83
 Quare insurrexerunt gentes psal. 2
 Quemadmodum desiderat cerua ad fontes aquarum psal. 41

Qui confidunt in domino 124

Quid gloriaris	51
Qui habitat in adiutorio	95
Qui pascis Israel	79
S	
S Acpe expugnauerunt me	128
Saluum me fac psal.	11
Saluum me fac Deus	68
Si vere utique	57
Super flumina Babylon.	136
T	
Te decet	64
V	
V Enite exultemus	94
Verba mea auribus perci	
pe domine psal.	5
Voce mea ad dominum	76
Voce mea	141
Vsquequo domine psal.	12
Vt quid deus repuliti	73

CANTICORVM

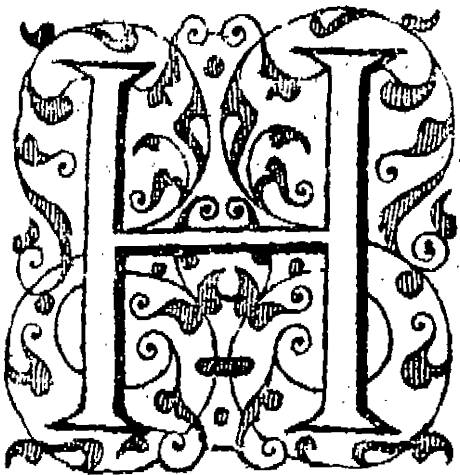
clenchus.	
Attende cœlum	2
Benedicite omnia opera do-	
mini domino	8
Benedictus es dominus deus	
	7
Benedictus dominus Deus I-	
srael.	10
Cantemus domino	1
Clamaui in tribulatione	6
De nocte confurgit spiritus	
meus	5
Domine audiui auditum tuū	
	4
Firmatum est cor meum	3
Magnificat anima mea domi	
num	9

FINIS INDICIS.

EVTHYMIIMO-

nachi zigaboni interpre- tatio in Pfal- terium.

*Laudatoria in David, & præfatio
in totum opus.*

VIVS quidem libri autor (vt pla-
nè quod summum est dicam) &
Dei filius fuit (protegam enim in-
quit dominus ciuitatem hanc pro-
pter me, & propter David filium
meum) & pater dei. Liber enim,
iquit. generatiōs IESV CHRIS-
TI filij David. Cætera verò (vt
paucis complectar) qui post A-
braham solus fuit gentium pa-
ter, qui nolter Orpheus, qui pri-
mus elegans conscriptor virtutum, & primus trium persona-
rum vniufque diuinitatis præco: qui pator vnà, & inuictissi-
mus miles, propheta & rex: qui & primi regis cor, lingua fuit
& calamus: cui à deo testimonium est præstitum: qui que om-
nes eas sibi parauit virtutes, quæcunque hominem faciunt
deum, & homini ascribi possunt. Hic Iesse quidem filius, & fra-
trum iunior, exilis aspectu corporis, animo formosissimus: o-
mnium prophetarum, imperatorum, legislatorum, regum fuit
excellensissimus: & innumeris, præ cæteris omnibus, charis-
marum donis refertus. mitissimus quidem spiritu, & natura e-
tiam modestissimus: virili præditus mente, & corpore etiã ro-
bustissimus: principem vnà atque æqualem omnibus se præbe-
bat: magnanimus simul & comis: simplicissimus pariter ac pru-
dētissimus: moribus dulcis, & acer sermone, intellectu multus,
& diuino numine planè adflatus: dum in eorum quæ sunt, seu

potius in eius qui verè est, contemplatione versatur, à seipso edoctus, & doctus à deo: qui totus etiam, ac toto semper erat cum spiritu. His tamen omnibus prætermisissis, seu potius breviter in vnum collectis: duas tantum nunc illius virtutes persequar. sapientiam, scilicet & fortitudinem. & de sapientia quidem prius disseremus. Ait quodam in loco profundius, magis quàm obscurius, Manus meæ fecerunt organum: & digiti mei concinnauerunt psalterium. Sapientia enim nihil aliud est, quàm harmonia quædam, & concinnitas dictorum, ac factorum. Præterea inter rationales scientias, Musice optima est, & summa est, & summa sapientiae pars quæ seipsam vnâ, & omnes philosophiae partes, atque ornamenta & sibi ipsi, & aliis mutuo per se accommodat. & coaptat: symphoniâq; & cœcensus quidã ceteris omnibus est, & propotio Qui igitur hanc musicen cõfessus fuerit fuisse in David, vniuersas ei etiam, rerum omnium scientias breui adscribet. obseruandum verò est, qua ratione beatus David, organo quidem manus, & faciendi virtutẽ simpliciter adscribit: psalterio verò digitos, concinnitatẽq; atque harmoniam. Quia scilicet organum simplicius instrumentum est, ac magis vulgare: Psalterium verò, & ad sublimiorem scientiam pertinet, & arte indiget diligentiori. Iuxta anagogem, Manus accipiuntur, pro virtute factiua, quæ vitam ac conuersationem nostram, quasi organum, sibi ipsi consonam, ac bene dispositam reddat. digiti verò, considerationes ac contemplationes sublimiores intelligendæ sunt: quæ intellectuale rationis iudicium, quasi psalterium quoddam concinnant: ita vt supernè inspiretur pulseturq;, & ab alio maiori moueatur. item alibi in psalmis ait: incerta & occulta sapientiae tuae manifesta mihi. O admirandũ dei opus. neque enim solam visibilium cognitionem, sed etiam arcanorum dei scientiam edoctus est: quæ scilicet vnitas sit, & trinitas, & quæcunque alia ad dei incarnationem pertinent, & rursus alio in loco dixit: super omnes docuisti me mandatum tuum: de eo loquens mandato quod ad actiones pertinet in quo virtutis genere pariter primatum obtinuit. De fortitudine verò idem ipse narrat dicens: exiui obuiam Philistæo, & male dixit mihi in idolis suis, ego autem exerto eius gladio, decollauit eum, & abstuli opprobrium à filiis Israel. Tu modo considera hic, non fortitudinẽ tantum, sed & multo magis animi moderationem quippe cum

cum multa & magna tunc recensere posset, inimicorum scilicet copias, audaciam, arma, bellicas artes, & studia: ipsius etiam gigantis, aut potius elephantis illius arrogantiam, peritiam, vires, magnitudinem: Iudæorum præterea timorem, solitudinem, ipsiusque Saul regis anxietatem: & quomodo ob vnicum etiam Philistæum omnes erant perterriti: dux, milites, iuvenes, senes: quomodo ipse David adolescens erat & pusillus. inermis, belli ignarus: & tamen ausus sit aduersus Barbarum illum decertare: vnde interfecta tanta illa ac tali fera, facilem regi victoriam præstitit: quippe qui illius capite à reliquo corpore auulso, atque hoc ipsiusmet gigantis gladio timorem omnè dissoluit: cædes antea fieri solitas repressit: exercitum, ducem, patriam, maiorum sepulchra, lege patrias, templa, parentes ipsos, & omnem denique ætatē seruauit: ipse tamen in his, nihil gloriatus est, sed singulare certamen, quod sibi fuit cum ipso Goliath, tantum modestissime narrauit. Verum tamen hic noster tantus, ac talis David, ne omnia per singula persequar, negligitur à patre (qui initio exteriora tantum spectabat) & ad greges mittitur, & ad armenta: quinimmo horum etiam foetas oues sequebatur. & pater quidem in terra eum abiiciebat. Deus verò desuper adoptabat, eumque veluti regium puerum, regali, hoc est pastorali scientiæ primum vacare, inter irrationalia præparauit: vigilare scilicet, certare pro grege, periculis se opponere, contendere aduersus feras, latrones, fures, famē, & frigora: præire etiam & aduocare ad pascua, ad umbras, ad fontes, ad flumina: reuocare itē & in vnum adducere, virga, voce, cantu, & fistula, delectare etiam, ac perterrere: viuendi normam præbere, & mederi. quorum omnium is est finis, vt non pingue modo, sed vt moderatissimum etiam, & castigatissimum gregem ostenderet. Sed quid pluribus opus est? venit paulo post vnctor: vngendus perquiritur, procedit copiosus ille, pulcher, & clarus filiorum chorus: imponitur cornu, superponitur deus: & quemadmodum antea pater, ipsum David, sic & deus omnes alios reprobauit. Cogitur pater qui neglexerat, neglectum adducere: adducitur itaque, & vngitur ad vtrumque: ad regnum nimirum, & ad prophetiam, cornu siquidem, & spiritu. Figura erant hæc saluatoris nostri Iesu Christi: qui in regem vngendus erat, & in deū. Quid igitur

posthæc? bellum adest à Philistæis, bellum inquam grande
 quinimo immensum, & insuperabile, omnia tam regis, quàm
 vniuersæ gentis negocia in summo erant discrimine, ipse au-
 tem liberator aduenit propheta, miles patiter & rex. Negligi-
 tur rursus atque abiicitur, & rursus ipse, patientia sua fratres,
 responso Saul, fortitudine Goliath, & omnes insuper, qui tunc
 temporis & antea, ac postmodum fuerunt, immensa hæc Gi-
 gantea pugna superauit: vnusque pro omnibus, contra om-
 nes, supra omnes, seruauit omnes. Sed quid deinceps? Simul
 regnat, simul exercitum ducit, simul dirigit atque administrat:
 immo verò quæ reliqua sunt, ipse vnus moderatur: & externos
 quidem inimicos, armis, suos vero, hoc est ipsius Saul mali-
 gnos spiritus, melodia simul, ac spiritu, superat. Coronatur
 itaque & laudatur ab omnibus, & supra omnes, in cantumque
 ipsis etiam effectus est mulieribus: Percussit Saul mille, & Da-
 uid decem millia. inuidetur rursus, persecutionem patitur,
 fugit, occultatur, circumdatur, & ipse circumdantem circum-
 dat, nec tamen occasionem arripit, nec belli solutionem at-
 tendit, non vliscitur inimicum: quinimo illum adiuuat fu-
 giens, ac timens, non vt ipse male quippiam pateretur, sed po-
 tius, ne aduersus Saulem, aliquid eorum faceret, quæ sibi ab
 illo intentabantur. adeò enim contraria hæc vna temperauit,
 mansuetudinem scilicet, & fortitudinem, vt fortitudo in eo,
 maior quàm in cæteris: & mansuetudo ipsa etiam fortitudine
 maior conspiceretur. Quid tum? regnat: prophetias prædicit:
 fatetur, atque ad testatur deum, & testimonium illi perhibetur
 à Deo, promittiturque ei, quòd æternam sedem habiturus sit,
 & hæreditate totum orbem consecuturus: ipsasque stellas, mul-
 titudine, ac pulchritudine filiorum, superaturus. Deinde (ò ca-
 lamitatem, ò celerem mutationem) qui antea electus erat, re-
 pente efficitur adulter: qui propheta, amens: qui deo adflatus
 erat, insanus: qui verax, dolosus: qui pastor, latro: qui seruator,
 homicida, hinc consilij mutatio, & tam grandes ausus: illinc
 musices cessatio, & contractio spiritus: hinc & vitæ immuta-
 tio, & plurimorum malorum mare: hinc qui numine erat insti-
 tatus, non modo priuatur inspiratione illa superna: sed & qui pa-
 ter erat, orbatur liberis. Et filiorum, alij quidem scelesti, & foro-
 rum corruptores: alij his etiã scelestiores, fratricidæ scilicet ac
 patri

atricidæ fiunt: & qui rex erat, errabundus fit: qui pugnator o-
rimus fugitiuus: qui pastor, montiuagus. omnis denique præ-
lata illa domus, ac sedes, in terram collabitur. Hinc etiam, &
ames, & tabefactio, & grauis peccatorum pœnitentia: hinc tri-
plex illud, & perpetuum sacrificium, oculorum videlicet no-
cturni fluxus ac lacrimæ: cordis contritio, & gemitus linguæque
assiduæ preces, & constans confessio. Illa quidem vulnera, ista
autem medicamina, adustiones, incisiones. Sed me interea hæc
narrantem, penè quod inceperam, fugit, orationis propositum,
dum pluribus, quæ sese offerunt, semper detineor. Adstat rur-
sus post peccatum propheta prophetæ, veluti medicus medi-
co, ægrotanti, ac dubitanti: & quemadmodum antea, vnctor
adstiterat, ita & nunc non modo dignitatem, sed spiritum etiam
ablaturus, si in aliquo deliquisset, quod ad propriam sanatio-
nem pertineret: si vulnus celasset, si reprehendi neglexisset. Ad-
stabat pariter, vindictæ huius minister, sicut antea custos, &
adintor validus, ita & nunc vindex terribilis Angelus, exerto
gladio, & istum inferre paratissimus, nisi ille contra se, suffra-
gium tulisset, ac propria sententia diuinam soluisset senten-
tiam. Et hinc quidem aderant, ille iudicij & causæ confictor
Natham, & vindex Angelus: illinc autem ipse iudex Dauid,
personarum non acceptor: & qui aduersus se tulit sententiam,
qua iaculum citius euulsit, quàm suscepisset: & Deus pari-
ter, qui cicatricem vulneri non tantum induxit, sed ipsum e-
tiam vulnus, prorsus deleuit, neque enim tantummodo pe-
percit: sed & abstulit peccatum. Rursus itaque diuina gratia,
& rursus spiritus: rursus soni, ac cantus: rursus supra omnes
potestas: rursus promissa & pacta, tã de eius adoptione, quàm
quòd de eius etiam stirpe nasci deberet Deus. Hic igitur qui
multa passus est, & plura etiam, propria virtute administra-
uit, atque in varias incidit status sui mutationes, omnem de
se historiam, omnes vitæ suæ varietates, in hoc conscripsit vo-
lumine.

Et primum quidem propositum, & primus operis scopus
est, de propriis ærumnis ac laboribus tractare: deinde de an-
tiquitatibus non Iudaicis modò, sed verustioribus in multis
enim psalmis edisserit generationem, & gesta patriarcharum,
peregrinationes, migrationes, descensum in Aegyptum, seruitu-

tem; exitum ex Aegypto, legem datam, tabernaculum, sacerdotium, Numeros, Deuteronomium, Iesum Naue, distributionem promissæ terræ, Iudices, Reges, & siquid aliud est his consequens. Tertio naturalium rerum rationem tradit: de cælo, & cælestibus: de terra, & terrestribus: de animalibus, de elementis: & generaliter de vniuerso dei opificio. Quarto prophetia de crucis dispensatione, in hoc opere, cæteris omnibus se manifestiorem ostēdit: & quæcunque ad partum virginis, ad incarnationem, ad Magorum dona, ad fugam in Aegyptum, & illinc regressum, ad Christi doctrinā, ad miracula, & ad Synagogam pertinent: inuidiæ item & proditiones, infidiæ, captura, flagella, illusiones, Crux, manuum ac pedum cōfossiones, diuisio, & sortitio indumentorum, amara potio, expiratio, sepultura, resurrectio, ascensio, sedes à dextris patris: & supra omnia, victoria & regnum, quod in cælo, atque in terra, sibi Christus parauit, clarissimè hic conspiciuntur. Quinto prophetia earum rerum, quæ post prædicta omnia contigerunt: gentium videlicet aduocatio discipulorum Christi gloria, miracula, prædicatio, orbis terræ subiectio, Ecclesiæ stabilitas, atque incrementum, Romanorum victoria, Iudæorum captiuitas, & quæcunque etiam ad secundum, & horrendum Christi aduentum, ad resurrectionem, ad iudicium: & ad vniuscuiusque retributionem pertinent. Sexto Theologia, de patre & filio & spiritu sancto. Septimo quæcunque traduntur, de intellectualibus creaturis, de Angelis, Dæmonibus, de intellectu & anima, & de animæ motibus, & potentiis. Octauo, quæ ad morum disciplinam & ad institutionem pertinent. Nono de cogitationibus, de Dæmonum insidiis, & circuitionibus: de sanatione, & cura passionum, de pugna & certamine aduersus huiusmodi passiones. Decimo mandatorum ratio adeò hic diligenter traditur, vt parum, aut nihil, ab Euangelicis præceptis abesse videatur. Hæc igitur sunt argumenta psalmodum, redacta in decem capita: quanquam & alia sint magis priuata, quæ in eis habeantur. sunt nanque & psalmi qui laudem & gloriam dei canunt: qui gratias agunt, qui orationes fundunt & vota, sunt & consolatorij & exhortatorij. Ad hæc omnia, sunt & qui viā ad virtutē tradunt: quique non tantū admōnent, hoc facere, aut illud euitare: sed & modū docent, & tēp.

In

In summa hic liber, commune est quoddam medicinæ prom-
ptuarium, & passionum omnium certissimum remedium: illius
que verba (quod etiam valde admirandum est, & huius operis
proprium) omnibus congruunt atque aptantur hominibus. Nul-
la est igitur inter homines actio, nulla ratio, nulla cogitatio, cu-
ius medicinam, hic inuenire non possis. cumulus enim & acer-
uus quidam rerum est, omni plenus vitæ conuersatione: omni
contemplatiõe: ac veluti penna quoddam doctrinæ publicum,
vnicuique apta & conuenientia distribuit. nam & antiqua pur-
gat vulneta, & nuper illaris celerem liberationem præstat. In-
super quod integrum est, sanum, syncerumque conseruat: mul-
titudinem verò ipsam prorsus allicit, ac suadet suauis quadam
cum delectatione, & honesta voluptate: ad eò vt per blandam,
& lenem illam vocem, vtilitatem & commodum latenter etiã
reportemus, iuxta prudentum medicorum præcepta: qui in au-
sterioribus pharmacis, populum inungi iubent melle: ita &
nos apparenter quidem, dulce ac suauis melos canimus: re ipsa
verò animas erudimus, & diuinorum eloquiorum memoriam
indelebilem conseruamus.

Psalmus, sermo & conuersatio est cum deo: Angelorum alle-
ctio: alacer animæ ordo, ac stat⁹: diurni laboris quies, nocturni
timoris propulsatio: iuuenum: & nuper introductorum regu-
la: proficientium adiumentum. perfectorum solidatio: clypeus
insuperabilis: ornamentum decentissimum, regibus, priua-
tis, principibus, populis, militib. & belli ignaris, sapientibus &
rudibus, monachis & ciuibus, sacerdotibus & plebibus, habita-
toribus continentis atque insulans, agricolis, nautis, artifi-
cibus & artium ignaris, viris, mulieribus, senibus, adulescentibus:
omni denique naturæ, ætati, fortunæ, proposito, & cõmuniter,
& priuatim & semper, tam domi, quàm in foro, in ecclesiis, in
agris, in solitudinibus, in itineribus, & omnibus in locis: & est
denique sicuti aëris spiratio, aut lucis effusio, aut vsus ignis, aut
quodcunque aliud eorum, quæ valde omnia sunt, & vtilia.
Quòdque admiratione maxime dignum est, psalmorum can-
tus, non interrumpit neque distrahit ab operibus: quinimmo
operantibus, ipsa suauitate, ac melodia, austeritatem lenit la-
borum. quorù omniù vnus est finis, vt scilicet huiusmodi disci-
pulus, bonus, sapiens, efficiatur & deus. Abundè igitur diximus

quænam & quot sint huius operis intentiones, & quanta ex his commoda consequamur, & quis finis. Restat nunc vt differamus, an proprius sit hic liber beati David, & ab eo solo confectus, an etiam ab aliis: quam appellationem habeat, quid sit Psalterium, quid psaltus: quid psalmus, quid psalmodus. quid Diapsalma, quid Canticum, quid Hymnus, quid Laus, quid Confessio, quid Oratio, quid Votum, quid Canticum psalmi, quid psalmus cantici, quot sint psalmi & quare tot sint: & à quo nam fuerint collecti: quot cantores, seu canendi principes: quot chori, & ex quibus, & quare tot sint chori: & ex tot, quænam sit differentia psalterij ad alia musica instrumenta: quis psalmodorum ordo: quænam sit in multis psalmis obscuritatis ratio: quot translationes sint de Hebraica lingua, in Græcam: & à quibus fuerint factæ: quare sit inuentus cantus: quare cum diuinus spiritus vnus sit, aliquando singulari effertur sermone, & aliquando plurali. & primò quidem de priori capite tractabimus.

Aiunt quidam psalmos non solius esse David, sed quosdam Idithum: alios filiorum Core: alios item Asaph, Etham & E-mam, Israelitæ: vnum Moysi, & alios Salomonis. quod manifestum esse asserunt ex inscriptionibus. eosque post captiuitatem dicunt ab Esdra fuisse in vnum collectos. multi etiam psalmi pro inscriptione habent tantum Alleluia: & alij inscriptionem sine author: alij etiam omni prorsus carēt inscriptione. quam ob causam, totum hoc opus, non psalmos David, sed indefinite librum psalmodorum appellari aiunt: vt in actibus Apostolorum legimus: atque iudicari, quòd totus psalmodorum liber soli David adscribendus non sit nam quòd psalterium appellamus hanc psalmodorum collectionem, improprie id dicimus: quia psalterium proprie organi quoddam genus est: quod apud Hebræos dicitur Naula, à psallendo sic dictum: quemadmodum oratorium ab oratio: sed huiusmodi appellatio, ad psalmodorum librum postmodum translata est. qui tamen vel ea etiam ratione denominationē hanc sortitus est, quia psalmos continet. Alij verò (quibus ego consentio) asserunt psalmos omnes, à David fuisse compositos: & quemadmodum octogesimū octauum psalmum, qui Moysi inscribitur, dicunt Moysi non esse: quia si eius esset, ob illius antiquitatem, primus in ordine legeretur

retur? aut saltē haberetur inter libros Moysi, sicuti habē-
 tur eius cantica: quorum vnū in Exodo, alterum in can-
 ticiis, tertium in Deuteronomio reperitur: ita etiā existi-
 mandum esse asserunt, de aliis psalmis, qui aliorum in-
 scriptiones præ se ferre vidētur: quòd scilicet ab alio cō-
 positi non sint, quàm à beato Dauid. eadē etiam dicunt
 de duobus psalmis, qui Salomonis inscriptionem habēt:
 quòd scilicet si essent Salomonis, aut extremo in ordine
 collocari debuerant, aut in libris Regum, aut Paralipo-
 menon interferi: aut saltē alicubi de eis memoria habe-
 ri, eo modo quo ceterorum omnium eius operum ratio
 habita est. Erant enim, inquit, illi, cātica quinquies mille:
 parabolæ ter mille: psalmorum verò eius, scriptura non
 meminit. Cæterum inscriptiones, Idithum, filiorum Co-
 re, Asaph, Emam, & Etham, hoc tantum volunt significa-
 re: quòd his viris, quos beatus Dauid elegerat ex tribu
 Leui, in duces, ac principes chororum: quosque institue-
 rat, vt variis organis Deum laudarent: & quorum orga-
 norum genera, apertè postremus omnium psalmus cō-
 numerat: quod his inquā viris vnusquisque psalmorum,
 iuxta nominum inscriptionem, priuatim ad psallendum
 sit traditus: cum alij psalmi ab vniuersis cantoribus, at-
 que in commune canerentur. illi igitur psalmi, qui pri-
 uatim ab aliquo eorū decantati sunt, cantoribus sui in scri-
 ptionem retulerunt. quod etiam manifestius fit, ex his
 quæ in libro Paralipomenon legimus. Cecinit, inquit,
 canticum hoc in manu Asaph. quin etiā ab inscriptione
 psalmi xxxvi. quæ huiusmodi est. In finem Idi-
 thum canticum ipsi Dauid. Compositum quippe fuit id
 canticum à beato Dauid, & ab eo traditum Idithum, vt
 illud caneret. Psalmus etiam xl. sic inscribitur. In
 finem filiis Core, psalmus ipsi Dauid. Præterea psalmi o-
 mnes, qui aliorū inscriptiones habēt, nō per genitiuum
 casum, sed per datiuum inscribuntur: quæ res abundè in-
 dicat, psalmos quidem à beato Dauid fuisse conscriptos,
 sed illis cātoribus, priuatim traditos ad canendū. Quòd
 si quis contrà, illud dicat: plures etiam esse psalmos, qui
 in inscriptione habent nomen Dauid, in tertio casu: vi-

delictet Psalmus ipsi David replicabimus multos esse etiã
 qui per secundum casum inscripti sunt videlicet Psalmus
 ipsius David: quod tamen in alijs nominibus non reperi
 tur, vt sciamus q̄ ab ipso quidem David conscripti sunt,
 non ei dati aut oblati. hoc enim differẽtiam introduxit.
 Ille autem Psalmus qui Moyfi inscribitur, huiusmodi ha
 bet inscriptionem oratio ipsi Moyfi homini Dei. quæ in
 scriptio docere videtur quòd ille Psalmus iis congruat,
 qui per diuinam aquam, hoc est per salutare lauaerum
 baptismatis, homines Dei effecti sunt, Moyfes quippe
 interpretatur, assumptus ex aqua. ex aqua verò assumũ
 tur omnes qui baptizãtur. vnde etiam Dei homines me
 rito cognominantur. Eos verò Psalmos, qui Salomonis
 dicuntur, in Christum fuisse compositos reputamus. Sa
 lomon nanque interpretatur pacificus. verũ quis nam
 alius, tam fuit pacificus, quàm Christus, qui natura ipsa
 pacem habet: pacem enim inquit, meã do vobis, pacem
 meam relinquo vobis. De Psalmis qui sine inscriptione
 sunt, illud in primis sciendum est, quòd multa Hebræo
 rum exemplaria, coniunctum habent secundũ Psalmum
 cum primo: cum apud eos nõ sit numerus in Psalmis. se
 cundus autem sine contradictione, cõscriptus fuit à bea
 to David. cuius rei testes habemus apostolos, in Actibus
 dicẽtes ad Deum. Tu qui per os David pueri tui, dixisti.
 Quare insurrexerunt gentes, &c. Vnde etiam demõstra
 tur, primum Psalmũ pari modo ipsius esse David. Quòd
 si primum & secundum Psalmũ, qui carent inscriptione
 dicimus esse David, consequẽter alij omnes, qui sine in
 scriptione sunt, eiusdem erunt: sicuti inter cãteros esse
 scimus Psalmum nonagesimumquartum: vt attestatur a
 postolus in epistola sua ad Hebræos, dicens. Iterum
 quandam determinat diem hodie, in David, dicens post
 tãtum tempus: hodie si vocem eius audieritis, nolite ob
 durare corda vestra. Psalmi quoque qui sunt sine nomine
 eidem adscribendi sunt, vt docet beatus Stephanus pro
 tomartyr, in actibus dicens ad Iudæos: vsque ad dies
 David, qui inuenit gratiam coram Deo, & petiit, vt in
 ueniret tabernaculum Deo Iacob. quod dictum manife
 stẽ

stè sumptum est, ex Psalmo c x x x i. qui authoris caret nomine. Simili modo etiam Psalmi, qui loco inscriptionis habent Alleluia, ipsius David reputandi sunt. si quidem eorum primus qui est c l i i i. manifestè ab eo fuit compositus, vt legimus in libro Paralipomenon. ratio autem quare psalmorum aliqui carèt inscriptione, videtur ea esse: quia non in vnus tantum gentis nomine, vnusquisque eorū dictus est. quòd verò sint sine nomine, ea videtur esse ratio: quia in ipsum dominū dicti sunt. quòd habent Alleluia, ratio est, quia gratiarum actiones, & laudes in Deum continent. verùm de his hæc dicta sufficiant: tempus est, vt de cæteris etiam tractemus. Psaltus quidem Deus est qui canitur. Psalmus verò poëma, & carmen quod de eo canimus: Psalmodus, poëta est qui hæc conficit carmina: & Psaltodus, chorus canentium, Psalmos: Diapsalma, mutationem sententiæ, aut cantus significat: aut pausam, seu interiectionem quandam pulsationis, vel fulgorem, atque illuminationem diuini spiritus, quæ tunc canentibus apparebat. scribebantur enim omnia hæc ab eis diligenter. Psalmus proprie est illud carmen, quod simul cum Psalterij instrumento suauitate voce profertur. Ode seu canticum, vox quædam est musica cum harmonia, solo ore prolata, quanquam improprie ipsum etiam canticum sæpenumero Psalmus dicitur. est autem Canticū Psalmo antiquius. Moyses quippe Cantici author fuit, illiusque vsus vsque ad Beati David tempora perseverauit: qui primus omnium cœpit Psalmos conscribere. nam & si antea Psalterij instrumento vterentur, illius vsus, & sine arte vlla erat, & admodū vulgaris. ad solos enim greges mulcēdos pulsabatur. David igitur huiusmodi instrumentum sapientius coaptauit, & illius vsum ad Deum transtulit. Hymnus verò est diuinæ gloriæ, extensior atque amplior quædam laus. nam cum laudis nomen simpliciter dicimus, vulgatiores ac breuiiores laudes significamus. Confessio etiam amplum quoddam testimonium est, & fides, qua aut bona quæ recepimus fatemur, aut mala quæ commisimus. Porro oratio preces significat, & votum promissionem

omniaque ad Deum pertinent. Quid itaque sit Psalmus, & quid Canticum, abundè diximus. Canticum autem psalmi tunc est, quando musice per organicum instrumentum prius disponitur, & deinde consequitur vox ore emissa, quæ secundum occupat locum. Psalmus verò cantici tunc dicitur, quãdo eius quod nunc diximus contrarium fit. Iuxta Anagogem, ac moralem sensum, psalmum tunc canimus, quando corpus nostrum quasi Psalterij instrumentum intendimus, & per bona opera quodammodo ipsum palpantes, bonas, ac concinnas actiones perficimus, quãquam ad altiores cõtemplationes nondum ascenderimus. Oden verò aut canticum canere tunc dici possumus, quãdo absque vllis operationibus veritatis tantum mysteria contẽplamur, effecti iam in ea re admodum exercitati: & canticum psalmi quãdo præcedẽtib; bonis actionibus, in contẽplationẽ deuenimus: iuxta quod dicitur, concupisti sapientiam: serua mandata, & dominus tibi eã ministrabit. Psalmum etiã cãtici tunc verè canimus, quãdo contẽplatione, occulta quædam quæ ad mores pertinet, nobis reuelante, nos in eorũ operationẽ procedimus. Hac ratione fortassis Psalmi primo loco, & deinde cantica collocata sunt: cū deceat vt per actiones ad contẽplationem accedamus. multa enim Cantica habentur circa finem libri: verum vbi gradus est, seu ascensus illic nusquam est Psalmus, neq; etiã cõiunctus cū cãtico. sancti em̃ viti in ascensionibus contẽplationi tantum intenti sunt.

Sunt qui Esdras, & alij qui Ezechia dicat, psalmos in vnum collegisse, qui centenario & quinquagenario numero continentur. In quo numero & quinquagenarius numerus Pentecostes dictus, atq; ab Hebræis veneratus cernitur per hebdomadas hebdomadarum perfectus. i. septenario multiplicatus, & trinitatis pariter contemplari potest mysteria, addita videlicet vnitatem propter vnã quæ est in tribus personis vnitatem. Cantorum quatuor erant principes quatuor choris præfecti, ob totidem mundi Climata, ad quæ Psalmorum voces peruenturæ erant, vnusquisque autem chorus, ex duobus & septuaginta cantoribus constabat: vt quidam retulerunt se apud Hebræos

breos legisse, iuxta proportionem ac numerū linguarū, quæ in Babylonicæ turris ædificatione, cōfusæ seu potius diuisæ fuerunt. futurū enim erat, vt omnis lingua huiusmodi psalmos decantaret. Et alij quidem cantorū tuba, tympano, organo, cymbalis, lyra, aut cithara, dulcè ac suaviter canebāt: David verò regium Psalterij instrumentū tenebat. tubæ, siringæ, ac fistulæ inflantur: lyra & cithara intenduntur: cymbala & tympana pulsantur: & alia quæcunque sonum potius habent quam vocem: Psalteriū verò (quod etiam alicubi Cynniram & citharam & lyrā appellant) ad id genus instrumentorum pertinet, quæ intenduntur. Est tamen instrumentum hoc rectam, & supernè causas habet vnde emittat voces: ea nimirum ratione, vt addiscamus & nos, recti consistere, supernaque ac cœlestia meditari: atque vt hoc pacto efficiamur spirituale Psalterium, consentiente intra nos in vnum anima & corpore: ipsoque sancto spiritu, veluti peritissimo quodam artifice, pulsante nos, ac percutiente. decem verò clavi in ipsius Psalterij brachio circumuoluti intendebant chordas, easque remittebant ad ipsius modulantis arbitrium, ac concentum. Et dextera quidem manus plectrum tenebat, sinistra verò desuper cōtrectans & circūferens clauos, grauem, aut acutam, seu etiam mixtam vocem reddebat. decem prætereà chordas, vocibus sibi inuicem contrariis habebat. ex quo docemur, oportere nos, ex decem sibi mutuò aduersantibus chordis, ex quinque nimirum animæ potentiis, & ex quinque corporis sensibus, harmoniacum & concinnum cantum in hac vita Deo præludere.

Psalmodum ordo ille amplius non est, qui à principio fuit, quando fuere conscripti: nec tamen casu, aut fortuito huiusmodi ordo datus est: sed potius ex dispensatione diuina: quæ consequentiæ temporum nullam habuit rationem. nam quemadmodum in artibus, tam factiuis, quam rationalibus, alia est instrumentorum & canonum inuentio & ordo, atque alius etiam eorum vsus, iuxta ipsa tempora nimirum aut varias rerum rationes, (alius enim fortassis medicus primū incidit, alius pharmacum

præstat, & vngit, alius, similiter hic primum perterret, ille consolatur: quippe cum artificis ordo curæ non sit, sed illud primum ab eo iudicetur, quod vi ac virtute sua, no-
 uit esse præcipuum, & vulneri cui applicatur cõferre, quã rem, ordinem absq; ordine solemus appellare) sic & summo huic nostro artificis sancto scilicet spiritui, curæ fuit, non quod ad historiam, sed quod ad legentium vtilitatem pertineret: atque vt hæc animæ nostræ imago (vt ita dicam) aut statua, ad mores sculperetur, ad pulchritudinem expoliretur, ac tandem formaretur in Deū: ob hanc causam propheta, in primo quidem psalmo ab impietate primum nos separat, & à peccatis: in secundo autem subdemonstrat, cuius hæreditas simus, cuique adhærere, & adiungi nos oporteat: in tertio prædicit insidias, & congressus inimici, aduersus eos qui Deo cõiuncti sunt: dein de sanationes, & curas passionum, quæ in nobis insunt & calamitatum subiicit. est & alia prætereà huius ordinis ratio. Iudæis enim Deum olim negligentibus, omnes patrij mores, prorsus penè obliuioni dati sunt. vnde quãplurimi sacræ scripturæ libri, eorum ignauia perierunt. Cumque Esdras seu Ezechias, quisquis eorum fuerit, vtilitatis publicæ certe studiosus, huiusmodi psalmos, non tamẽ vna omnes, sed singulares ac dispersos reperisset, collectos postea, & in vnum compositos, eo ordine quo reperti sunt, ita in publicum edidit, habita temporis ratione, non quo confecti sunt, sed quo inuenti. Illud etiam dici potest quod Psalmi, non iuxta tẽpora, sed iuxta dies, quibus primum compositi sunt, ita postea in vnum ordinati fuere. Quod dicim⁹, manifestius fiet ex his quæ subijciam. Christi conceptio, tempore primum fuit: postmodum natiuitas: deinde impositio nominis, & circumcisio: post hæc adductio in templum & hypantesis, hoc est obuiatio quam Latini purificationem virginis appellat. de-
 mum post triginta annos, baptismus & manifestatio domini: deinde doctrina, miracula, passiones: & postremo resurrectio. verum apud nos festiuitates istæ, alio ordine, atq; alio intervallo celebrantur. Primo enim cõceptionẽ ac deinde statim resurrectionẽ celebramus. Vides quãta
 sit

fit temporis festiuitatum distantia, & dierum coniunctio, rursus Assumptio, transfiguratio, natiuitas: & deinde postrema omnium apparitio ac manifestatio celebratur. vides quanta sit rerum diuersitas, ordo quippe dierum in mensibus seruatus est, rerum autem valde disiunctus: & factus est ordo quidam, quasi sine ordine.

Sed tempus est vt iam deinceps doceamus, quoniam fit obscuritatis ratio, quae in multis psalmis reperit: & quot translationes sint, ex Hebraica lingua in Graecam: & à quibus factae. Quod igitur tam multa in veteri scriptura obscura inueniantur, in causa sunt figuræ, quæcunque Christum, illiusque actiones, & nouam gratiam præsignabāt. Omnia quippe hæc quæ ad gentium uocationem pertinere videbātur, prophetæ de industria obscure admodum pertractarunt: ne si inuidiosissima illa Iudæorum gens, futuram primogeniti Israëlitis ruinam, & gentium adoptionem cognouisset, sacros libros ubi hæc prædicta sunt, omnes igni tradere atque eorum memoriam obliterare studeret. neque enim aliquando sustinuissent tanta aduersus se ferri testimonia. vade non mediocriter damnū posteris illatum fuisset. quod Dei cōsiliū quodam in loco vnus prophetarum nobis indicauit, dicens ex persona Dei ad Iudæorum gētem, neque credidisti, neque à principio aperui tibi aures. noueram enim quod inobediens nō pareres. Prætereà obscuritatis alia etiam est ratio, Idioma scilicet Hebraicæ linguæ diuersum à Græca. variis enim ac multiplicibus loquendi modis prophete sepe numero vsi sunt, (quanquam non sic semper) adumbrate etiam multa dixere, ob incredulitatem, & duritiem auditorum: quæ tamen paucioribus, ac sanctis uiris reuelata sunt, quæque à solo rerum exitu ac fine rectè iudicantur. Postremo etiam illa addatur ratio, quod de prima ac propria Hebraica lingua, in aliam, antiqua omnia legimus translata. omnis autem lingua, in aliam conuersa, vt plurimum, difficultatem atque obscuritatem generat.

Translatio ista facta est, tempore quo Ptolemæus Philadelphus, regnum Ægypti administrabat: septem enim fuere translationes veteris testamenti. Prima à L. X. X. vi-

ris facta qui Hebræi erant & electi fuerunt, iuxta numerum septuaginta seniorū quos elegit Moyses. Hi igitur, commemorati regis hortatu, ad hanc prouinciam designati, in vnam per omnia interpretationem conuenere. Secunda Aquilæ Synopenfis. Hic Græcus fuit, atque è Ponto, & Hierosolymis baptizatus: deinde cū offensus inimicūque effectus esset quibūsdā Christianis, spreto baptismate, Iudæis se adiunxit, & scripturam trāstulit sub Hadriano Imperatore eo qui lepram passus est. ccc. & xxx. annis post translationem lxx. Hic itaque iratus Christianis, multa peruertit. Tertiam fecit Symmachus, patria Samaritanus: qui cum apud suos, quantum honoris optabat non assequeretur, Iudæos adiit, & rursū circūcisus, in Samaritanorum offensam, sacram interpretatus est scripturā, sub Seuero Imperatore. Qui etiam vt Iudæis placeret, quæcunque ad Christum pertinebant, non sanè trāstulit: annis sex & quinquaginta post editionem Aquilæ. Quarta fuit Theodotionis Ephesij: qui cum ex Marcionis hæresi esset: aliquando offensus suis cohæreticis, propriam interpretationem edidit, sub imperatore Commodo. Quinta certum non habet authorem, inuēta est autem in Hierico, dolo operata, sub Caracalla imperatore. Sexta sine authoris nomine reperia est Nicopoli, apud Actium, sub Alexandro Mamea imperatore. Septima prodiit à Luciano magno eremita & martyre: qui omnibus his editionibus visis, & cum Hebraica veritate diligentissime, & magno cum labore collatis, propriam editionem nihil mancum, & nihil habentem superfluum Christianis tradidit: quæ apud Nicomediam, manu eius conscripta, reperia est, in turre quadam apud Iudæos calce illita, post ipsius Luciani certamen, & post persecutionem quæ à Diocletiano & Maximino facta est, sub magno Imperatore Constantino. hæc cum lxx. interpretum editione consentit, & quæ ab alijs deprauata fuerant, reprobauit. Illud autem omnibus manifestum est, quod quemadmodum greges fistula, sic etiā multi hominū aguntur, & mulcentur carminibus. inter h omnes autē multo magis fœmina quàm vir: nec minus etiam

etiam is qui immaturæ est ætatis, quàm qui senio cõfessus: aut qui ferocior est, quàm qui mitior: aut docto indoctor, & in ipso quidem homine, alia est rationalis animæ pars, & alia irrationalis ac ferina: quas omnes tamen, voluptas vincit, ac superat. hac igitur de causa psal morum cantus introductus est, per quem utilitas, quæ ab ipsis psalmis provenit, humanis animis veluti per fibulam quandam adnectitur & coniungitur: ipso scilicet cantu, quasi melle quodam, alterante, ac moderante, spiritualis medicinæ austeritatem, & vtilia dulcibus cõdiente. nam quod gratum est, id iucundius recipitur, & constantius retinetur. Hæc est igitur prima cantus ratio. Secunda vero illa est, quia inani, ac falsa voluptate Dæmon hominem perdidit, cogitavit Deus per eandem artificiosè dispositam, illum rursus saluare. Tertio cantus ad mutuam concordiam, & dilectionem inuentus est: utpote qui possit, ut canentium voces, ita & eorū animos, in vnum cõponere. quid enim est quod ita inimicitias generet, ut cantus amicitiam & amorem conciliat? ille videlicet cantus, qui à singulis, atque ab omnibus, pro singulis, & pro omnibus, communiter offertur Deo. aut quisnam adeò est immitis, & ferox, qui illum possit inimicū ducere, quem sciat deum pro se placasse? Multā præterea vim harmonia habet & cantus, ut possint & bonos mores parere, & labantes aut perditos dirigere, atque in melius componere. Legimus etiam apud antiquos authores, varia fuisse cantuum genera, ita ut alij casti essent & tēperati: alij amatorij: alij etiam bellici: sic & pacifici, & mœstiac lugubres: alij deniq; robur & alij hebetudinē præstantes. Aiunt enim Pythagoram, adolescentis immodice amantis, mutatis tibix modis, amorem simul mutasse: & alium gladio insipientem pari modo molliisse ac compelevisse: & Timotheum in cœna, atque inter voluptates, dum cantū quendam caneret, qui orthius dicebatur, animum ferūt Macedonis excitasse, atq; effecisse, ut arrepta armatura protinus exiliret. adeò enim humana natura cantibus familiaris est, eisq; delectatur, ut vagientes etiā infantes, his solis cõpescantur. canunt quippe illis nutri-

ces pueriles Næniaſ, quibus eorū oculi ſopiuntur. Viatores præterea, ſæpius de media die fatigati itineris laborem, cantu ac carmine conſolantur. omnes etiã artifices operando cātant: quaſi operantis animus carmine mulceatur, & canendo facilius moleſtias omnes perferat ac labores. Sed quid opus eſt rationales homines. percēſere, quando irrationalia ipſa, equi nimirum, tuba ad prælium parentur? & oues fiſtulam ſequātur? ac tunc magis gaudeant, & pingueſcant? & feris multis cantus & carmina, ſolatio ſint? multis etiam ea ſatis ſint pro plagis, aut laqueis? ipſe ſiquidem Vnicornis pulchritudine ac cantu ſuperatur.

Verūm ij qui diuina, doctius ac ſublimius interpretati ſunt, aiunt per cantum organicum concinnitatem animæ ſignificari. a nimæ autem concinnitas eſt cōſonantia quædam, & concentus illarum partium, & potentiarum quæ intra animã ſunt: de qua latius dicemus. Conſonantia enim eſt harmonia rerum differētium quidem per ſeſe, ſed in vnam poſtea conſentientium & conuenientium melodiam. hoc autem videre licebit, quando præcipuè conſonantiarum rationes, interioribus animæ partibus congruerint: & aliud quidē in primo ſit ordine, & tantummodo imperet, nunquam ſeruiat (rationalem partem dico) aliud autem (pars ſcilicet Iracſibilis) mediū locum habeat, & regatur à primo: ipſum autem poſteriori imperet: quòd verò extremū teneat locum, pars ſit Concupiſcibilis, quæ tantum pareat, nunquam imperet. tunc ſiquidem animæ conſonantia inueniri poterit: Rationalis dico partis ad Iracſibilem: vt eius chordæ, quæ Hypate dicitur, ad Meſem. hanc enim ſupremã & grauiffimam vocem appellant, quæ ſeruat conſonantiam Diateſſaron. ſimiliter & Iracſibilis ad Concupiſcibile: vt Meſæ chordæ, ad eam quæ dicitur Nete: hanc autem altiſſimam atque acutiſſimam vocem nominant, quæ eſt Diapente. eodem modo etiam Iracſibilis ad Concupiſcibile, vt chordæ illius, quam Hypatem diximus ad Netē. hanc ſiquidem vocem, quæ de grauiffima, acutiſſimaq; conſtituitur, Diapafon appellant. Quod ſi par eſt, non loca, aut

nomina attendere, sed vim potius ipsam sequi, & rerum efficaciam: Rationalis pars sanè potius Mese appellanda est: eo quod ad Irascibilem, quasi ad chordam Netè (hæc enim acutissima est & concitatissima animæ pars) eâ rationem cõsonantiæ habeat, quæ est Diapente: & ad concupiscibilem, vt ad Hypatem (hæc enim laxior est & mollior) rationem eam seruat quæ est Diatessaron. intensioremque illius, & huius remissionem coaptat atque concinnat: qua mixtura, optimam harmoniam perficit.

His itaque sic præmissis, restat vt dicamus, quomodo diuinus spiritus vnus cum sit, aliquando singulari numero, dicatur: vt illud, spiritus domini super me: propterea vnxit me. item spiritum sanctum tuum ne auferas à me: item & spiritu oris eius omnis virtus eorû: & aliquando plurali, spiritus inquit prophetarum prophetis subiecti sunt: item requiescent super eum septem spiritus. manifestum est autem spiritum quidem vnum esse, quemadmodum & vnum artificem, instrumenta autem plura. Organa enim artificis fuerunt prophetæ. vnde & variæ sunt organorû voces ac soni. nec tantû in variis instrumentis varia hæc esse reperiuntur, sed in vno atque eodẽ multiplicia ac diuersa: artifice. s. hæc laxante, illa intédente, alia immutante, alia etiam miscente ac temperante. Oïa verò & singula spiritus organa definiti nõ possunt: cum nulla sit indiuiduorum cognitio: possunt tamen eorû diuersa genera & species secundum qualitatem & quantitatem definiti: atque ideo non plus quam septem esse dicuntur. cæterû de prophetiæ modis dicamus. Alius enim præterita narrat: alius præsentia, & alius futura prædicit: & hic quidem aliquid dicens, ille verò aliquid faciens: alius item manifestè, alius verò obscure atque ænigmatice. horum etiam modorû, rursus alij sunt modi. hic per visionem, ille per auditum, alius per odoratum, alius per gustum, & per tactum alius: omnia tamen secundum intellectum. totidem enim sensus, intellectus habet, quot corpus: verùm oës hi modi, visiones etiam appellantur: vel quia generalior sit visionis modus, vel quia dignior. Vidit quidẽ Ezechiel. & vidi, inquit, & ascēdebāt carnes,

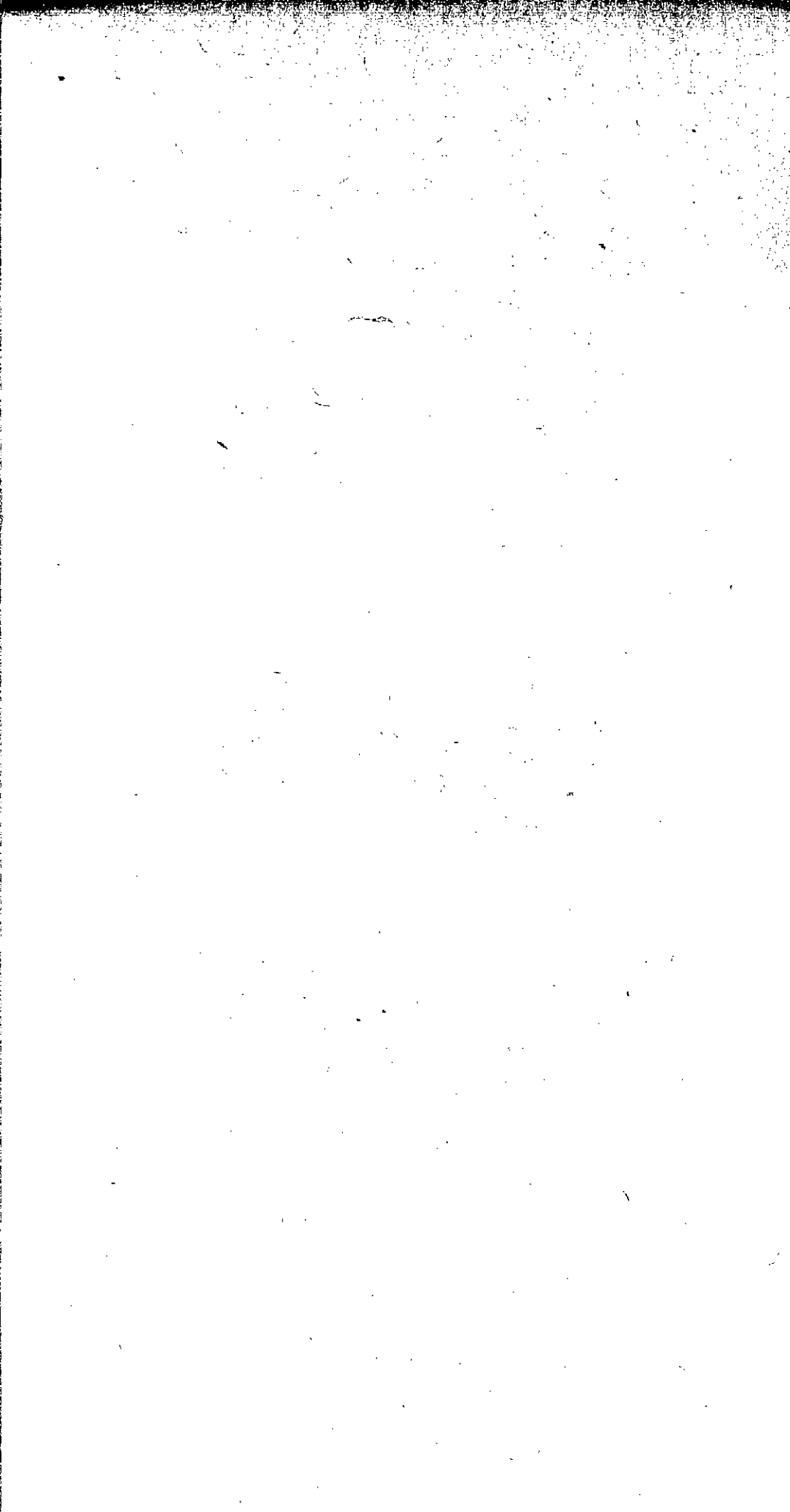
& extendebatur cutis verum & alibi audiuit: cum ait tu fili hominis, audi cum qui loquitur ad te. alibi etiã gustauit dicens: & cibauit me illo volumine, & dixit ad me: fili hominis, os tuum comedet, venter tuus implebitur hoc volumine, summam illam nimirum, efficacissimamq; ac principem partem intellectus, quæ diuinos cibos primũ gustatos: secundam verò & capaciorem admodũ, mentẽ dico, ventrem appellans: quam volumine implẽdam esse dixit: quasi ex minimis spiritus sancti seminibus, multis impleri deberet diuinis eloquiis. Videt etiam & audit Esaias: quis inquit accedet ad hunc populum? & dixi, ecce ego domine nunc igitur audiuit. alibi verò vidit. & vidi inquit, donec positæ sunt sedes, & qui antiquus erat dierum, sedit. horum autem duorũ prophetarum, vt vides, alter resurrectionem, & alter iudicium, sibi partiti sunt, multa alia sunt, auditus, visus, & gustus exempla. tactus exemplum habes apud Naum: qui iuxta translationem x x x. quod alij interpretes onus Niniue reddiderunt, assumptionem Niniue appellauit: assumptionem quandam diuinam, principalioris animæ partis intelligens, non secus ac si à sancto spiritu, manibus quibusdam contractata fuisset & formata. Verum vt breuiter sermonem expediamus, cum cæterorum Prophetarum, alij per varia acti sint tempora, & modos: atque hi quidem pauci & rarò. quippe cum per duo tantum tempora, vel modos, ad summum tres, agi eis contigerit, solus hic noster, Dei & Prophetarum etiam pater, omnia percurrit tempora & modos: & nunc quidem præterita dicit, nunc præsentia, modò etiam futura: & modò videt, vidit, inquit Dauid dominum, aut ea quæ domini sunt: modo audit. Dixit enim inquit dominus ad Dauid: Nunc tangit. Lingua mea inquit calamus scribæ velociter scribentis: linguam inquam non hanc exteriorem intelligens: quippe cū loqui eam potius, quàm scribere par fuisset: sed interiorẽ intellectus linguam: quæ nouo, atque ineffabili quodam modo, ipsum spiritum tangebatur, palpabatque: eo nimirũ modo, quo à scriptore tangitur, calamus: per quẽ, ea quæ illi reuelata erant, eleganter scribebat: neque id tantum,

ed & velociter id agebat. vnde & manifestationem prophetiæ indicat, & vehemētem etiam, ac validam spiritus concitationem dum velocissimo scribæ eam comparat. Alibi gustum sibi adesse attestatur, dicens: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. ipsius etenim intellectus os ac fauces delectabantur, cum diuina oraculorum eloquia deglutiret, ac rursus reuocaret. maximam enim propheta, tum deglutiendo ea, tum reuocando percipiebat voluptatem. alio etiam in loco crustasse dicit cor suum verbum bonum: vim quandam intellectus profundissimam, & vt ita dicam, omnium capacissimam sic appellans, veluti quæ omnibus sancti spiritus cibis ad summum plena esset. Rarior in eo fuit odoratus figura: sed cæteris omnibus multò molestior. nam quod legimus: Myrrha & Stacte & Cassia à vestimentis tuis: id ab eo dictum est, cum aduersus putredinē & corruptionem cicatricum suarum, bonū ac suauem Christi odorē præsensisset. hoc pacto per omnia intellectus sensoria, scientias ac virtutes omnes spirituales adeptus est. Conditionem autem, atque habitum Prophetæ, oratione, atque sermone suo clarum facit: cū nihil differat apud eum, præsentia dicere, aut futura. sæpenumero enim ordinem immutat, & aliquid vt iam factum narrat quod futurum est: contra etiā aliquando futura pro iam factis: cuiusmodi illud est. Quare insurrexerunt gētes, & populi meditati sunt inania: astiterūt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, &c. pro eo quod est, insurgent, meditabuntur, astabunt, conuenient. item illud: in flumine pertransibunt pede: hoc est pertransierūt. est etenim hoc diuini spiritus peculiare, vt nihil præteritum ducat, aut futurum: cum illi omnia præsentia sint.

His omnibus cōsideratis, accedamus ad particularem vniuscuiusque psalmi interpretationem, vno tātum necessario & generali dicto adhuc præmissio: quod non omnia dicta, vno modo interpretabimur: videlicet secundum historiam, aut secundum prophetiam, aut secundū allegoriam, aut secundum moralem sensum: sed vnū, atque idem dictum, sæpenumero variis sensibus subiicie-

mus. nam quemadmodum in arboribus & seminibus
 plura ac varia sunt germina & vires. siquidem in arbore
 & radix est, & truncus: item rami, cortex, folia, & medul-
 la: & in seminibus, herba, stipula, arista, squammula, &
 fructus pro vno innumerabiles: sic etiam & multò ma-
 gis in his quæ sunt spiritus: nec accusabis authorem de
 inuentis, sed ignosces potius in ommissis. quis enim quod
 satis ac iustum est, digne dixerit?

In vniuersum illud etiam fit dictum, quòd possumus
 nobis ipsis omnes psalmos accommodare: pro inimicis
 Christi, Dæmones Christianorum inimicos: pro Saule
 etiam & Absalone, aut si quis alius est huiuscemodi ty-
 rannus, Dæmonem pari modo, intelligentes: quos om-
 nes in figura signatos esse intelligimus, per beati David
 persecutorum, atque insidiatorum personas. quæ verò
 ipsi beato David, & vincto & regi conueniunt, ea vnicui-
 que nostrum accommodabimus. nam quemadmodum
 ille regio oleo in regem vinctus est, ita & nos oleo ba-
 ptismatis ad regnum cælorum. quæcunque autem rectè
 nobis congruere non possunt, ea simpliciter quasi
 sancti spiritus voces efferemus, huiusmodi
 verbis nosmetipsos sanctificantes
 qualia sunt quæ in secun-
 do sunt Psalmo, & in
 aliis simili-
 bus.

INCIPIT EXPOSITIO E-
 THYMI MONACHI ZIGABO-

ni in Psalmos, de Græco in Latinum per R.

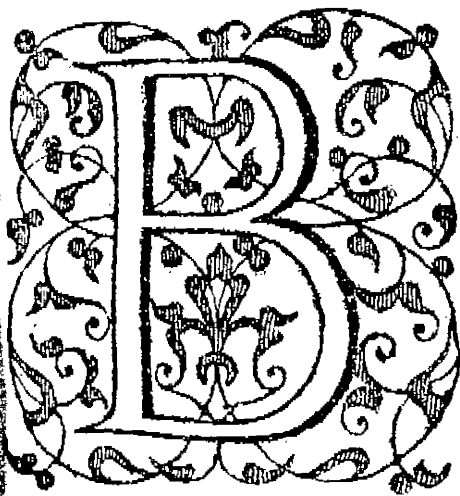
D. Philippum Saulum Episcopum

Brugnatensem con-
 uersa.

*

Primus Psalmus quemadmodum apud Hebraeos sine inscri-
 ptione habetur, ita ab omnibus interpretibus est dimissus.
 Est autem, non moralis tantum, sed dogmatis etiam refertus.
 neque enim tantum admonet, vt diuinis insistamus eloquiis
 sed imperium, & aliorum delinquentium accusationem con-
 tinet & supplicia.

PSALMVS I.

Eatus vir, qui non abiit in con-
 siliis impiorum, & in via peccato-
 rum non stetit, & in cathedra
 pestilentiae non sedit. Beatus pro-
 priè Deus est, vt inquit Pau-
 lus de eo, dicens: quòd bea-
 tus est, & solus potens: & ta-
 men appellationem hanc no-
 bis indulgit, quemadmodum
 & illà dei (Ego enim, inquit,
 dixi: Dij estis & filij excelsi

ps.) & multa alia huiusmodi nomina nobis lagitus est,
 hoc autem beatitudinis nomen, fructus est illius perfe-
 ctionis, quæ virtute constat: & iuxta Græci nominis ety-
 mologiam immortalitatem significat. Et quanquam sub
 masculina voce propheticus sermo prolatus sit, fœminã
 tamen comprehendit: veluti totum à parte. nam secun-
 dum Apostolum mulieris caput est vir: coniunguntur au-
 tem capiti cætera corporis membra: & quibus cõmunis
 est humanitas, iis etiam opera cõmunia sunt & præmia.

Μακάριος
 ο οποίος αν-
 τιστετέταται
 τῶν ἁμαρτιῶν
 οὐκ ἐβλάστησεν
 ἐν καθέδρᾳ
 τοῦ θανάτου.

Rerum verò naturam secutus beatus Dauid, congruum quendam ordinem tradidit dictis suis. consilium enim quod in corde residet, radix est operationum corporis: quemadmodum & dominus docet, intus esse; inquit, ea quæ coinquinant hominem. vnde primo consulimus: deinde consilium firmamus: ac demùm obfirmato consilio insistimus. quia etiam impius is dicitur, qui vel deum non colit, vel plures colit: & peccator ille est, qui licet fidelis sit, prauis tamē ac perditis est moribus: & pestis merito is dici potest, qui non ipse tātum peccat, sed morbo suo alios inficit. ideo propheta beatos eos appellat, qui tria hæc vitia profus vitauerint: qui videlicet impiis consiliis (quæ aduersus religionem in deū sunt) non cōmunicauerint, ne obiter quidem atque in transitu. (ita enim puto significare dictionē, abiit,) quiq; cū peccatoribus in prauo aliquo opere diu nō cōstituerint: tametsi modicum quid propria infirmitate aliquādo ad id rapti sint: & postremo, qui cū pestilentibus hominibus non perseuerauerint, cū his inquam qui in cōcupiscentiis ac vitiiis suis, constantiores sunt ac stabiliores: qui per cathedrā à propheta subsignari videntur. Vel aliter: consilium impiorum pro concilio & conuentu intelligendum, quemadmodum Aquila & Theodotion interpretati sunt,) viam verò peccatorum, dæmonē. nam qui in dæmone non steterit, ad Christum veniet, qui dixit: ego sum via: qua nimirum homines ad virtutem perueniunt. Item cathedrā pestilentiae pro doctrina non sana. sed quoniam ad perfectionem virtutis consequendam, non satis est fugere à malo, (declina enim inquit à malo & fac bonū. Et Esaias: cessate ab iniquitatibus vestris, & discite bona facere.) ideo valde consequenter adiunxit.

Sed in lege domini volūtas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Beatus, inquit, ille qui nō modo cōmemoratis vitiiis, non cōmunicauit, sed legi etiam diuinæ suā coniunxit voluntatē, eadem volens quæ iubet lex. hoc vnū perpetuo meditatatur, eaq; meditatione, vitā ac cōuersationē moderatur, & dirigit. hoc enim illud est quod per Moysē olim nobis deus mandauit, dicens: & erunt verba eius legis semp in ore tuo, & meditaberis ea, sedēs, surgēs, & cu-

bans: & habebis ea in manu tua, eruntq; immobilia ante oculos tuos. Deinde qui fructus inde oriatur, ostēdit.

Et erit tanquā lignum quod plantatum est secus decursus aquarum quod fructum suū dabit in tēpore suo, & folium eius non defluet, et omnia quaecunque faciet prosperabuntur. Qui ita se habet vt diximus, is instar arboris plātatus, iuxta fluēta eloquiorum dei, atq; illorū doctrina perpetuo irrigatus germinabit, fructumq; (ipsas nēpe virtutes) opportuno ferens tēpore, folia non dimittet: hoc est humilitatem non deponet, quæ virtutes oēs, nō secus ac proprios fructus, protegit atque cōseruat, vel aliter, per fructū intelligere possumus vniuersas illas diuitias quæ de spiritualibus laboribus cōgregantur: & per folia, virescētem spē salutis: quæ cum nūquam deficiat, omnium dolorū sensum tollit. Merito autem diuina eloquia aquis cōparauit, cū nō minus animæ illis irrigentur atq; impinguentur, quàm aquis plantæ: vnde & Christus doctrinā suā, aquas appellauit, dicēs: Si quis sitit, veniat ad me & bibat: & qui credit in me, flumina viuētis aquæ fluent de vētre eius: & qui biberit de aqua, quæ ego dabo ei, nō sitiet in æternū. huiusmodi igitur viro, deus cooperatur in omnibus. à domino enim gressus ei⁹ dirigētur, & vitā eius volet valde. ipse etiā Apostolus, diligentibus deū, inquit, oīa cooperātur in bonū. Dictio etiā, omnia, hic non ociose iacet. nam qui ad hūc vsq; virtutis cumulū peruenit, malū amplius aliqd facere nūquā sustinebit: qua ratione à deo in omnibus prosperabitur: verum cum per bona ad virtutem, in superioribus exhortatus sit, deinceps, quasi virtutis athletam oleo inungit, dum ex contrariis munit, dicens.

Non sic impij non sic. Non ita florent impij, inquit, nec germinant, aut fructum ferūt, nec tantis fruuntur bonis, quantis vir ille quem beatum diximus: & dum negationē repetit, quod negatum est, magis confirmat, quomodo autem illis agendum sit, subiicit.

Sed tanquā puluis quem proicit ventus à facie terra. Quemadmodū irruentes venti, facile puluerē transferūt & dissipgūt, ita & aduersarij dæmones, impios quosq; facile dissipabūt. per faciem verò terræ, eius superficiē intellige: quā terræ humeros etiam appellāt: eo quòd ferat ac

sustineat corpora omnia, quæ in ea sunt: sicuti & terræ finum eam partē dicunt, quæ in ea est magis profunda. Impios verò cōmunicato nomine hic eos omnes appellat, quos superius triplici ordine distingui à propheta docuimus. Possumus etiam per impios, Iudæos intelligere qui filium non adorant, & spiritu prædicationis sanctorum Apostolorum per totum orbem dispersi sunt.

Ideo non resurgent impij in iudicio. Vide exquisitum sancti spiritus loquendi modum; non simpliciter dixit: non resurgēt: sed apposuit, in iudicio. Resurgēt quippe & impij, non vt iudicentur, vtpote qui iam condemnati sunt: Qui non credit in me, inquit, iam iudicatus est; sed vt suppliciiis plectantur. obseruandum est autem, quòd cum Moses de resurrectione nihil nobis manifeste tradiderit, primus omnium David eam apertius nos docere incepit.

Neque peccatores in consilio iustorum. Peccatores hoc in loco, appellat eos, qui impij quidem non sunt, sed peruersis moribus scatent: qui iudicabuntur soli, & condēnati procul à iustis relegabuntur. Consilium autē Aquila & Theodotion hic, iustorum cōgregationē interpretati sunt: verum iustos scriptura appellare solet, nō eos tātum, qui in propria ac peculiari iustitiæ virtute exercitati sunt, sed omnes sanctos generaliter, tanquam iustificatos à deo.

Quoniam nouit dominus viam iustorū. Docet neminē posse deū latere. alibi etiā ait: Nouit dominus vias immaculatorū: itē alibi, Nouit dominus eos qui sui sunt: nā cum (vt alibi dixit) ipse sit via, necesse est, vt omnes videat qui per ipsum, id est per mādāta eius, incedūt: peccatores verò quanquam non minus nouerit, quàm iustos, tamen veluti cognitione suā indignos, ignorare simulat. hac ratione cum peccasset Adam, interrogauit vbi esset: quod obseruauit etiam in Cain, & in multis alijs.

Et iter impiorum peribit. Virtutes iustorum permanēt, veluti eorum diuitiæ quædam ac coronæ: peruersa autem impiorum scelera atque actiones delebūtur atque inanes reddentur. actiones enim, itineris nomine, iterum expressit. Huic autem dicto illud Apostoli consimile est: Si cuius opus arserit, detrimentum patietur.

Secundus etiam Psalmus apud Hebræos inscriptione prorsus caret & titulo: qui prædicit autem eorum insidias, qui dominum occiderunt: vocationem etiam Gentium & Iudæorū perditionem.

P S A L M V S I I.

Quare insurrexerunt gentes, & populi meditati sunt inania; astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum. Prophetis oculis furorem ac rabiem eorum perspiciens beatus David, cum lamentatione quadam ac fletu sermonem inchoat: Heu me, inquit, cur tanto cum furore tumultuati sunt? cur cuncta perturbarunt ac tam grandia arrogantes, præsumperunt facinora? Ita enim significare aiunt verbum, insurrexerunt, ij, qui ex Hebraica in Græcam linguam conuerterunt: per gentes verò, Romanos milites intellige, qui cū Pilato erant: & per Populos, Iudæos, qui cū Anna & Caïpha: per Reges & Principes, Herodem & Pilatum: vt actus Apostolorum declarât: quorum alter Rex erat, & alter Princeps. Quod si plurali numero dictiones à Propheta placæ sunt, iuxta Hebraicæ linguæ consuetudinem id factum est: quæ plurali numero sæpe vtitur pro singulari. vel iuxta altiorem quædam sensum, alia fortassis ratione: quia simul cū Herode Rege, aduersus Christum, alius peccati Rex diabolus armatus est: & cum Pilato Principe, multi Principes: dæmonum nimirum potestates: aduersus quas (vt docet Apostolus) nobis lucta est & certamen. nam cum ex duplici constaret Christus natura, visibili scilicet & inuisibili, duplex etiam certamen, inuisibilibus inquam & visibilibus inimicorum sustinuit. Meditatos verò inania dicit, pro frustra conati sunt, dum arbitrarentur posse se illum è medio tollere, qui resurrexit & viuit in æternū. Possunt etiã hæc verba aduersus solos dici Iudæos, qui sacre scripturæ studiis incumbentes, incassum eam meditati sunt: cū non intellexerint quanta in ea de Christo prædicatur.

Aduersus dominum & aduersus Christum eius. Insurrexerunt, inquit, astiterunt, & cōgregati sunt, nō minus aduersus patrē, quàm aduersus filium: filiū inquam, quem pater in gentium regem vixerat eas enim in hæreditatē illi dederat bellum quippe, quod aduersus filiū ab illis gestū est, peruenit etiam ad patrē. p̄ dominio igitur patrē, &

pro Christo filiū, hoc in loco intelligamus. etenim pater ipse, diuina dispensationis ratione regem eum constituit. Quod si, vt in multis exemplaribus, in plurali numero legamus, aduersus Christum eorum, relatio illa extendenda erit, tam ad Iudæos omnes quàm ad gētes, & ad ipsos etiam dæmones. quoniam illi omne genu flectitur cælestium terrestrium, & inferorum.

DIAPSALMA. Quid sit Diapsalma
abunde diximus in proœmio.

Dirūpamus vincula eorū et proiciamus à nobis iugum ipsorum.
Verba hæc dicta sunt veluti ex p̄sona sancti spiritus, iubētis posteris fidelib⁹, vt ab idololatriis Rōmanis, atq; ab imprudētibus Iudæis discedāt: & illorū quidē seruitutis vincula dirūpant, quibus detinebantur. horū verò iugū, quo p̄pter legē grauabātur excutiāt, veluti onerosū ac mortiferū: & vice illius leue ac viuificum Christi iugū sumāt. Quāquā & alio modo intelligi possunt, vt dicta videātur, ex eorū p̄sona, qui Christū occiderunt: qui & re ipsa, & verbis, seruitutis vincula, ac subiectionis iugū recusarūt: quibus ipso etiā iure naturæ, tā filio q̄ patri, deuincti erant.

Qui habitat in cælis irridebit eos, et dominus subsannabit eos.
Hi igitur qui à p̄dictis blâphemātur, pater nimirū, qui in cælis habitat, & filius qui diuinitatis ratiōe, omniū dominus dicitur, deridebūt & subsannabūt eos: cōuincētq; fatuos eos fuisse, q̄ inania atq; impossibilia conati sint: & sperauerint ipsum Dominū, quā nimo vitā ipsam, morte afficere: quodq; Romani, dæmonas potius, quàm deum, & Iudæi, vmbra potius, quàm veritatem elegerint.

Tūc loquetur ad eos in ira sua. Tūc intellige locutū ad eos Dominū fuisse, quādo Iudæos palam redarguit, & peruertura in eos mala p̄dixit: quando inter cætera dixisse legimus: vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, quia aufertur à vobis regnum dei, &c.

Et in furore suo conturbabit eos. Ob summā illorū prauitatē p̄pheta indignat⁹: futuras eis annūciat calamitates, p̄turbationēq; & suspicionē eis plurimā imponit: redarguēt autē eos dño quē prophetā arbitrabātur, par est multos fuisse p̄territos. Alij verò dicūt his verbis significari calamitates, q̄ ex futura Romanorū obsidiōe eis impēdebāt.

Possunt

Possunt etiã de futuro iudicio intelligi, quãdo tãti crimi-
 nis rei à Deo cõdènati perpetuis pœnis subiicientur. Ira
 aut̃ & furor (quẽ, vt Græcẽ dictionis *ὀργή* verior signi-
 catio postulat, indignationẽ, seu potius excandescẽtiam
 quis dixerit) aliquando pro eodẽ ponuntur, aliquãdo vt
 diuersa: ita vt excandescẽtia motus sit ad iram, & iuxta
 etymologiam, excitationem & motũ significet: ira vero,
 iuxta eandem Græci nominis etymologiam vehemen-
 tiorẽ & concitatorẽ ad vindictam denotet feruorem.

ὀργή πα-
 ρὰ τὸ ὀύειν
 ἢ ὀργάνον.
ὀργή παρὰ
 τὸ ὀργᾶν ἢ ἠδὲ
 ὀφύζειν.

Ego autem constitutus sum rex ab eo. Sermonem nunc fa-
 cit ex Christi persona. prophetarum enim mos est, & ma-
 terias, & personas variare: vt pote qui veluti organa quẽ-
 dam, atque instrumenta ab artifice suo moderata, ea lo-
 quebantur, quæ sanctus illis spiritus subministrabat. an-
 nunciat autem Christus regnum, quod sibi, vt homini, à
 patre traditum est. Data est enim, inquit, mihi omnis
 potestas, in cœlo & in terra.

Super Syon montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.
 A monte qui dicitur Syon totam Iudæam significauit: &
 sensus talis est. Ego rex constitutus sum vt doceam euan-
 gelica mandata, Præceptum domini appellans hæc man-
 data: vt vnã atque eandem esse sibi cum patre volun-
 tatem ostenderet: à me ipso enim, inquit, nihil locutus
 sum, sed quæcunque audio à patre meo.

Dominus dixit ad me filius meus es tu. Hæc verba propter
 æternam ac diuinam generationem dicta sunt.

Ego hodie genui te. Hæc propter carnis dispensationem.
 quod vero ait, hodie, intellige vt ad distinctionẽ æternita-
 tis sit dictũ, vt tẽpus signaret: hoc est in his temporibus.
 genui autem posuit pro creauit. Pater nanque creatura-
 rum omnium Deus dicitur vt earũ formator & factor.

Postula à me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam. Cum
 Christus quod ad carnẽ eius pertinebat ex Iudæorũ es-
 set cognatione, & in ppria ideo venisset, vt cognatos do-
 ceret, à suis nõ receptus, iure gẽtiũ nationes, vt suas sibi
 vendicauit, præcipue cum pater eũ monuisset, vt illas pe-
 tetet, & pollicitus fuisset petenti se eas traditurum. nam
 ex quo vt homo alia ratione factus erat filius Dei, con-
 sequenter aliqua illi deberi videbatur hæreditas.

Et possessionem tuam terminos terra. Et potestatem, inquit, hæreditatis tuæ quæ ad terræ vsq; fines pertingit. In omnem enim terrâ & in omnes fines orbis terræ Euangelicus sermo penetrauit. & ipse quidē pater, à propheta introducit, monere atq; instare vt filius hæreditatē hanc petat: vt ostēdat quàm cuperet pater humani generis instaurationem: filius verò non immerito etiam postulare id dicitur, quando quidem & humanitatem sumpserit, & dei atq; hominū mediator effectus sit. Erubescant igitur & confundantur Iudæi neminē habentes cui verba hæc accōmodari possint. Quis enim alius præter Christū tantam sibi possessionem parauit.

Pasces eos in virga ferrea. Simile est illud prophete dicentis: eos q̄ sermones tuos nō susceperint castigabis flagello ferreo: & significare mihi videtur his verbis propheta, Romanorum Imperium. Etenim cum Christi regnū negassent Iudæi, sub Imperio Cæsaris se esse affirmātes, Cæsaris merito potentiā sustinuerūt: à qua profus pene perditū sunt. Ferream vero eam dixit veluti validā ac fortem. nam & Daniel in visionib⁹ suis ferreā eā etiā appellauit.

Tanquam vasa figuli confringes eos. Hoc loquēdi modo expressit p̄pheta, quā facile Iudæi, & quā funditus à deo p̄dēdi essent. Alij his verbis significari aiūt Gentiū salutē: pasces eos, inquit, in valida ac forti potentia tua: & quē admodū figulus vbi reprobata esse viderit vasa, quę formauit, cōterit illa: ea nimirū ratiōe vt rursus igni admoueat & reformet: ita & tu dñe, harū Gentiū cogitationes Euāgelio tuo destrues, vt eas postmodū lauacro regenerationis reformes, & diuino s̄cti spirit⁹ igne fortiores reddas.

Et nunc reges intelligite, erudimini omnes qui iudicatis terram. Dictio nūc, hoc in loco rationē reddit: ac si dictū esset: & propterea vos, ô Romanorum & cæterarum gentiū Reges, vosq; ô Iudices qui in vniuersa estis terra, vel vos ô, qui terrenos homines iudicatis, ex quo addiscere potuistis, quātis calamitatib⁹ oppressi fuerint ij, q̄ Christū hūc temere reprobauerūt, & illud pariter nostis q̄ à Deo in hæreditatē electi estis: vos omnes inquā moneo, sapiētes estote, & abiecta priori illa amētia, erudimini tū ab iis, tum à scripturis etiā diuinis. Verū dū Reges ac Principes al-

monentur à Propheta, ipsos etiam populos eis subiectos admoneri pariter arbitrantur.

Servite domino in timore. Intelligētes, inquit, q̄ Christus, & deus est, & vindex, & terribilis, q̄ illius possessio & fors appellati atque effecti estis, quod reliquum est, moderatis compositisque moribus vestris servite ei in timore, veluti domino. in timore autem ideo dico, quia ubi est timor dei, illic & mandatorum observatio.

Et exultate ei in tremore. Et serviētes, inquit, gaudete in eo, veluti in defensore ac salvatore vestro. Gaudete enim inquit Apostolus, in domino semper gaudete: verum hoc vestrum gaudium, tremore etiam commixtum sit, & nō effusum. Exultate propter sp̄, sed contremiscite ob peccatum. est enim diligentissimus omnium exquisitor, atq; inuestigator deus, & nemo latere eum potest.

Apprehendite disciplinā. Maiorē his verbis intensionem adiūgit ad id qđ dixerat, ac si diceret: erudimini inquam non in superficie: sed summo studio contendite vt perfectam virtutem consequamini. Dictum est autem hoc ex metaphora eorum qui pugno aliquid constanter tenēt.

Nequando irascatur dominus & pereatis de via iusta. Per viā iustam, iustorum hominum vitam, ac conuersationē intelligit. via enim apud Hebræos multa significat.

Cum exarserit in breui ira eius. Iudicij diē significat. quod vero ait in breui, vehementiam denotat & celeritatem. nam & si in præsentiarum sæpe irascatur deus, remissius tamen id facit, vt pœnitentiæ locum tribuat.

Beati omnes qui confidunt in eo. Qui terrena omnia contemnunt & spem in eo omnem collocant. Sunt qui hunc psalmum cum superiori cōiungendum dicant: atq; illic maxime probationis vires sumunt, quòd beatus Dauid à beatitudine exorsus, in beatitudinem desinat.

Psalmus ipsi Dauid cum fugeret à facie Absalon filij sui.

Inscriptio psalmi clara est, iis præcipue, qui Regum historias legerint. Psalmus vero vniciq; facile accommodari potest, qui visibilibus seu invisibilibus inimicorum pugnam sustineat.

*Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me. Ac-
greferens Propheta, huiusmodi se, & subdito-
rum & amicorum infidiis affligi, ad solum deū
animum suum intendens, causam interrogat:
cur multis in dies ad parricidiam filium vndique acce-
dentibus, multiplicarētur inimici atque infidiatores sui,
cum ipse in neminem eorum aliquando iniquus extitisset.
Possunt etiam hęc verba intelligi vt dicta sint propter
dæmonum infidias.*

*Multi insurgunt aduersus me. Apertius exprimit quod di-
xerat multiplicati sunt.*

*Multi dicunt anima mea non est salus illi in Deo eius. Multi
eorū, inquit, qui insurrexerūt aduersum me mutuo se ex
hortantes, de anima mea, hoc est de me ipso, huiusmodi
verba loquūtur: Quis qui tā facile depelli potuit & fugari,
merito existimād⁹ sit ob ppria peccata, à Deo derelict⁹:
illiusq; opē atq; auxiliū amisisse. vel multi id dicunt, eorū
scilicet qui calamitates meas vident. Qđ vero ait, in Deo
eius, idem sibi vult quod in illo Deo in quo ipse sperauit.*

DIAPSALMA. In proœmio operis
dictum est quid sit Diapsalma.

A'v'ia'q'w'p

*Tu autem domine adiutor meus. Illi dicant quod lubet, tu
vero afflictorum omnium adiutor es, eorū præcipue qui
ope tua digni sunt.*

*Gloria mea, & exaltans caput meū. Alij genus, fortunam,
diuitias, aut aliud quid simile, magnū & præclarū putār,
ego autem in te solo confido & glorior. nā si adiutor fue-
ris, gloriam etiam præstabis: & caput meum frequētibus
olim depressum calamitatibus extolles atque exaltabis.*

*Voce mea ad dominum clamaui & exaudiuit me de mōte san-
cto suo. Tantum, inquit, clamaui (seu oris, seu mentis cla-
morem intelligens) & statim exaudiuit me. Propè enim
est dominus inuocantibus eum. per montem autem san-
ctum, Syon intelligit, vbi habitare credebatur Deus: pro-
bisq; ac dignis Deo hominibus loqui. vel ipsum cælū,
quod Dei habitationem appellamus.*

DIAPSALMA. *Ego dormiui. Ego, inq; graui afflictionū
pōdere dep̄sus decidi admodū, atq; inutilis effect⁹ sum.*

Et soporatus sum. Hoc est hmōi passione diu detentus. A' 57 (A) 57 (A)

Et resurrexi, quia dominus adiuuabit me. Prænoscēs, vt p̄pheta, q̄ dñs opem mihi allaturus erat, penè mortuas vires atq; animū languidum suscitauit. Aliqui dicta hæc esse intelligūt de resurrectione, & t̄ps poni pro tempore: hoc est dormiā ego, & cū mortuus fuero sopore ac somno detinebor, corpore nimirū viribus defecto, ac deinde resurgam. vel tēpore illo quando descendens ad inferos Christus suscitabit eos qui illic aderunt: vel in consummatione seculi quando mortui omnes resurgent.

Non timebo milia populorum, in circuitu irruentiū contra me. Tuo, inquit, fretus auxilio non timebo. per irruētes autē contra se, iuxta historiā, Absalonem intelligit & complices, qui aduersus eū semper insidiarum aliquid moliebātur: vel dzmones iuxta Anagogē, qui in circuitu aggredi aliquē dicūtur: qm̄ & ab anteriori parte insidias ponunt, spes nimirum prosperi exitus suggerētes: & à tergo inuadunt, quando antiquorum vitiorum memoria animam coinquinant: & à dextris qñ ad virtutem nobis opem ferunt, vt ad inanem nos gloriam impellant: & à sinistris qñ omni abiecto velamine manifestā nobis vim inferunt.

Exurge domine saluum me fac Deus meus. Tu domine, inquit, qui longanimitate hætenus vsus es, vt dormire quodammodo videreris, exurge & cōmouearis aduersus inimicos meos. vel forte saluatoris Christi resurrectionem prædicat, ad humani generis salutem eū aduocans: ita vt humanæ naturæ personā, prophetam induisse dicamus.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa. Prophetis oculis inimicorum suorum perditionē præuidens beatus David, gratias Deo agit, & collatum in se beneficium agnoscit.

Dentes peccatorum contriuisisti. Per dentes, vires intelligit. translatum est autem hoc à feris, quæ in dentibus summum habent robur. peccatores vero, inimicos omnes appellat: peccare illos significans quia ob solam morum peruersitatem, temere aduersus eum pugnabant.

Domini est salus. Atq; hoc ad gratiarū actionē pertinet, & significat q̄ solus Deus, & nullus alius eum saluabit.

Et super populum tuum benedictio tua. Et veniat, inquit,

benedictio tua super populum tuum, qui mecum pariter inimicorum iniurias perpeffus est. vel omnem populum simpliciter, qui sub meo est imperio. vel sup fideiū Christianorum populum. Per benedictionem verò intelligere debemus pacem & diuina beneficia, quæ benedictionis sunt causa. Quippe cum & populus, & quicumque alij viderint, quale auxilium consecutus est à Deo beatus Dauid daturi omnes sint summam Deo gloriam.

In finem in Hymnis psalmus ipsi Dauid.

Εἰς ὕμνους
τοῦ Δαβὶδ.

Inscribitur in finem hic psalmus: quia vt inferius dicemus, resurrectionis prophetiam continet, & qua ad futurum seculū pertinent, quod presentis esse seculi nemo ambigit. vel quia quæ prædicuntur in hoc psalmo nouer at beatus Dauid vt propheta finem esse habitura. In hymnis vero, ideo appositum est, quia mirabilia Dei opera continet: quibus effectum est, vt post presentis psalmi decantationem, Absalonis tyrannidem superauerit. Congruit etiam hic psalmus cuicumque à periculis liberato.

P S A L M V S I I I I.

Εἰς ἰκνησας.

Cum inuocarem exaudisti me Deus iustitiæ meæ. Contem-
plare celeritatem, cum adhuc inuocaret exauditus est: sicut alibi etiam ait: adhuc loquēte te dicam, ecce adsum. neque enim verborū copia persuadet Deo, sed pura simplicis animæ affectio. qđ verò ait, Deus iustitiæ meæ, circunlocutus est pro, Deus mei Dauid: mei inquam qui Absaloni cōparatus iustus videri possum, dum iustio-
rem causam foueo. neq; enim illū ego, sed ille me affecit iniuria. Et se penumero hoc loquēdi modo vtitur Propheta, vt sanctū se aut iustū appellet, aut aliqd eiusmodi: nō veluti iactabū-
dus, sed aduersariorū se cōparans prauitati.

Εἰς πλάτυρας
μυ.

In tribulatione dilatasti me. Gaudium dilatare solet & diffundere animum, afflictio autem angere atque angustare. verum tu, inquit, in mœroris ac tristitiæ tempore, non pusillanimum, sed magnanimum potius me fecisti: ita vt ipsi etiam parricidæ filio parci mandauerim.

Miserere mei, & exaudi orationē meā. Adhuc Deum magis ad misericordiam allicit, rogatque, preces suas nō despici, si quando in tentationes fortassis rursus inciderit.

Filij

Filij hominum vsquequo graui corde. Sermonē ad notos sibi, atq; ad amicos dirigit, qui inualescētibus calamitatibus studebant præsentiū ac tēporaliū auxiliis ei opem ferre: aitq; vsquequo inter afflictiones cor vestrū ad Deū nō tollitis? vsquequo animū ac cor vestrū humanis rationibus grauabitur, & vanis distrahimini sollicitudinibus? Quod vero ait, filij hoīm, periphrasis est & circūlocutio, pro eo quod est, homines; estq; idioma Hebraicæ linguę.

Cur diligitis vanitatem & quæritis mendacium? Inutiles sunt humani conatus: & primo quidem aspectu, cōceptæ animo spei videntur applaudere, sed postmodū frustrantur. vel fortassis verba hæc ad illos dicta sunt, qui præsentiū rebus, tanquam perpetuis student, tamen si stabiles non sunt. vidētur quidem esse propter id quod in superficie apparet, re vera tamen ob assiduas mutationes de illis aliter iudicandum non est, quàm si non essent. nam & ipse beatus Dauid rex erat, & tamen priuatam vitam agebat, & persecutionem sustinebat.

Et scitote quoniā mirificauit Dominus sanctum suum. Cōiunctio, & superflua est hoc in loco quemadmodū ex more Hebraici idiomatis sæpenumero alibi aliqua reperiūtur superuacanea. discite igitur, inquit, q̄ celebrē me deus ac conspicuū reddidit: me inquā qui ei sanctificatus, hoc est oblatas ac dedicatas sum, quiq; in eo solo spes meas ratas esse cōstitui. vere autem celebris ac clarus fuit beatus Dauid, qui destructorē destruxit, qui fugitiuus perseque-tem vicit: q̄ parua militū manu, multas copias superauit.

Dominus exaudiet me cum clamauero ad eum. Postquā Dei ope, tam celeriter à tanto periculo me liberatū perspexi, summam in me Dei misericordiam statim agnouit: atque ideo confido, quòd rursus me clamantem atque in afflictionibus constitutum exaudiet.

Irascimini & nolite peccare. Irasci quidem vt hoīes non prohibet, sed admonet vt non peccemus, & ne sinamus à passionis vehemētia nos pertrahi: ne sūpra modū irascamur: neu temere aliquē vlciscamur. nā q̄ irascitur vt illatas sibi iniurias vlciscatur, irascitur & peccat: q̄ verò tm̄ irascitur, vt alterū corrigat, irascitur quidē, sed non peccat. quēadmodū nec peccat pater, qui non obtemperanti

filio irascitur.

καταβύβησι

Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini. Perge, inquit, in tuum cubile, ubi maxima adest securitas: & illic amplo cum ocio ac quiete teipsum diiudica: & cogitationes discute, quas habuisti per diem, noctu præterea atque in cubili tuo ut dixi doleas, & penitentiam tecum agas ob peccata quæ interdum in animo tuo reuoluisti. mihi enim, inquit, beatus Dauid, sic faciendum, ut te moneo, prospere cuncta succedunt. Sume itaque; & tu experimentum, cum ex me didiceris huiusmodi utilitatem percipere. hoc enim tibi ut facias suadeo. quod si ut Propheta indicat, cogitationum poenas daturi sumus, quanto magis operationum? Considera etiam quomodo tam ad præseruandum à peccatis, quam ad castigandum peccatorem, aptissimis Propheta, usus sit pharmacis. nam quod ait irascimini & nolite peccare, custodit & præseruat à peccato: & si fortassis in peccata quæ incidit, vicissim castigat & corrigit, dum ait: quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.

Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino. Iustitiam vestram quasi fructum quendam Deo, inquit, afferte, neminem iniuria afficientes: & auxilium à Deo expectate, quod oppressis potissimum auxilio esse solet. Conuersationem præterea ac vitam futuræ ecclesiæ prænunciat, quæ vice animalium, spirituale virtutum sacrificium Deo erat oblatura. Iustitiam enim hic non particularem virtutem, sed generaliter pro omni virtute intelligit.

Διψη.

Multi dicunt quis ostendet nobis bona? Cum sui exemplo admonuerit atque exhortatus sit nos Propheta, ut in superioribus vidimus, modo obiectionem quædam à pusillanimitate fieri solitam apponit. Quidam enim, inquit, cum in calamitates inciderint, ægreferentes, statim desperant, nec credunt Deum propè esse inuocantibus eum? Quinimmo omni spe destituti, talia etiam effundunt verba: quis adiutor deinceps erit nobis? quasi dicant nullus. Quæ verba extremæ omnino desperationis sunt. vel aliter: de iis hominibus sermo est, qui carnis sequuntur desideria: qui cum in ocio atque in deliciis summum bonum posuerint, eas totis velis insequuntur: afflictiones verò quæ diuina dispensatione nobis immittuntur valde oderunt. per illa etiam verba, quis ostendet

det nobis bona? animæ ardentis atque immodice appetentis affectum intellige demonstrari.

Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Verum ego, inquit, longe aliter sentio. neq; enim in me signatū esset lumen protectionis tuæ: quā lucem, illam esse, intelligendum est: quæ mœroris tenebras dissolvit: quæq; i me quodam modo insculpta, notū me omnibus, ac conspicuum facit his etiā qui procul sunt. Quidā aiunt contineri his verbis prophetiam de Christianis, quibus per hoc nomē, quo Christiani appellantur, signum atq; indicium quoddam impositum est: Christus nimirum: qui patris lux est. per Christum enim patrem agnouimus: qui enim vidit me. inquit, vidit & patrem meum: qui etiam character & forma patris, ab Apostolo cognominatur. Coniunxit autem seipsum Propheta Christianis, ob cognationē quandam ac familiaritatem virtutum.

Dedisti latissimam in corde meo. Vel propter prædictū auxilium, vel ob denominationem fidelium à Christo.

A fructu frumenti vini et olei, eis multiplicati sunt. De carnalibus hoībus iterum sermo est: quibus terrena tantum cogitantibus, abunde omnia Deum præ magna benignitate subministrasse attestatur Propheta: & bona eis collata connumerat, dicens: quod à fructu frumenti, vini, & olei, multiplicati sunt eis. hoc est, eis connumeratis bonis repleti, per quæ bona tanquam per magis necessaria, reliqua ciborum genera intellexit.

In pace in idipsum dormiam et soporabor. Deposito timore, quo perturbabar, deinceps quiete dormiā, nec dormiam simpliciter, sed ad ipsam vsq; satietatē. nā quod ait, in idipsum, idē sibi vult quod vna: ac si dicat, vtraque hæc faciam, dormiā & pariter soporabor. quo loquēdi modo ac cubationis & quietis suæ intētionē expressit. vel his verbis propheta fortassis prædicit, quæ ad mortē suā pertinebant. qđ scilicet nō violenta sed naturali morte ei moriendum erat. & quod dicit in idipsum, de anima & corpore intelligemus. Dormiā enim ego, inquit in pace corpore pariter & anima, corpore nimirū à visibilibus, & anima ab invisibilibus inimicis liberata. quod verò ait, soporabor, longum resurrectionis tēpus significare videtur.

Αὐτῶν ἐπλα
θύθησαν.

Υ' πνέου

Καὶ ἰσχυρὸς Quoniã tu domine singulariter in spe habitare fecisti me. Tu me, inquit, habitare fecisti seorsum à malignis atq; in spe salutis. Quidã verò hæc de resurrectione à mortuis propheticè dicta esse aiūt: quodque beatus David, veluti ex corporis sui persona sermonem formavit, dicentis: tu domine habitare me fecisti in sepultura: & constituisti me singularem ac solitarium illic esse, à propriaque ac sociamihī anima disunctum. verum hoc non simpliciter, sed in spe resurrectionis. quando quidem iterum animam susceptrum sperem. illa autem dictio, quoniam, abundare videtur hoc in loco quemadmodum & sæpe alibi, iuxta sacræ scripturæ, atque Hebraici idiomatis proprietatem: quanquam sæpenumero etiam hæc dictio apud Hebræos, idem significat quod vere, & ponitur pro adverbio confirmandi.

In finem pro ea qua hereditatem consequitur.

Quid sibi velit inscriptio in finem superius dictũ est: hoc autẽ in loco quidam per eam aiunt significari illos dies, quibus Christus homo factus est: quando umbra legis finem accepit: atque hoc ex subsequētib; comprobari, ex persona enim futura fidelium Ecclesiæ Propheta psalmum hunc composuit: quanquam & ipsius etiam beati David negociis, ac rebus congruat. hanc igitur Ecclesiam, eam esse intelliges. quam propheta dicit hereditatẽ cõsequi: ea nimirum ratione: quia per Baptismi regenerationem adoptata est, & adoptionis privilegia consecuta, hereditas verò qua ei debetur, illa est quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, &c. De hac etiam ecclesiã tanquã de sponsa Paulus dicebat: optavi virginem castam Christo constituere: & Ioannes, qui habet sponsam spõsus est: & beatus David alibi: Adstitit Regina à dextris tuis. In presenti verò tempore dixit, quæ hereditatem consequitur, & nõ que consecuta est, aut quæ cõsequetur: quia Ecclesia semper hæres est, illiusque hereditas finem vllum habitura nunquam est.

P S A L M V S V.

Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meũ, intende voci orationis meæ. Eũdẽ sensum aliis atq; aliis verbis repetit idẽ æquivalẽtib; quẽadmodũ mos est iis qui ex corde supplicãt, vel p verba, præces intellige. tanquam

quam sermones. clamorē verò ideo addidit, vt cum tono atque intensione spiritus preces se fuisse ostenderet: & vocē ea ratione, vt clare atq; aperte se locutū fuisse significaret: cum alioquin clamor ignotā soleat vocē efficere. alia autem verba quæ his cōmixta sunt, in propria sua significatione sunt posita. Auribus enim percipe, inquit, nō simpliciter: sed intellige, atq; ipso intellectu percipe quid sibi volūt preces meæ: nec fortuitò eas tibi fuisse oblatas puta, seu labiis, seu ipso tibi corde offerātur. est autē mos sacræ scripturæ, vt humanas sæpenumero operationes Deo ascribat: quemadmodum hoc in loco fieri videmus.

Rex meus & Deus meus. Te enim solum, inquit, habeo in Regem, veluti, qui mei solus prouidentiam & procuracionem habes te solum pari modo vt Deum colo, tanquā verum omnium creatorē: cetera enim idola omnia abiici.

Quoniam ad te orabo domine. Exaudi me, inquit, quoniā deinceps ad te solum, & non ad alium Deum vt antea preces meas effundam.

Mane exaudies vocem meā, mane adstabo tibi & videbis me. E' πὸ ψαμ.
Illo inquā mane, quo sol iustitiæ Christus hominib' oritur. Ego etenim tunc ex Iudæis, atq; ex gentibus cōgregabor: & inuocabo te, ac laudādo appropinquationis cōuersationē exhibebo. tunc igitur tibi me appropinquātē atque assistentem videbis. oculi enim Domini, inquit super iustos. quædam verò exemplaria habent & videbor: hoc est manifestus siam. quod si iuxta historiam psalmū exponamus de beato Dauid, mane, pro matutino tempore accipiendum est: ac si diceret: Gratus mihi ac iucundius rebus omnibus fuerit matutino tempore ad te Deus, orationem ac preces meas proferre: quod & nos facere consueuimus statim vbi è lecto consurreximus: nec tamen hoc dico, quasi alio tempore orandum non sit: Benedicam, inquit, dominum in omni tempore.

Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. A' νομιαν.
Lōge enim ab es ab idolorū peruersitate, quæ iniquitates diligunt. Per iniquitatē verò omne peccati gen' intelligit, quod extra æquitatis sit normā: seu vt significatius Greca dictio ἀνομία exprimit, quod omni careat legis ratione. ἀνομος quippe, vnde ἀνομία, quæ latinus interpres assidue iniquū ap-

pellat, ex legem potius, quàm iniquum significat: sed vocabuli inopia *ἐνομίαν* iniquitatem appellamus.

Neque habitabit iuxta te malignus. Gentium dii, nō tantū ipsi sceleribus ac vitiis repleti sunt, quē admodū ex profanis eorum libris docemur: sed homines quoq; similiū vitiorum amatores, veluti suos ac proprios fouēt, suaq; illis profana aperiunt fana. Tuā vero, ô deus familiaritatem, aut tui appropinquationem (ita enim intelligere debemus quod ait: Neque habitabit iuxta te malignus) homo nullus vnquam cōsequetur. prope est enim dominus iis qui contrito sunt corde. itē: veruntamen prope timētes eum salutare ipsius. Malignum enim dicens Prophetam omnifariam peccatorem subsignauit.

Nec permanebūt transgressores legis ante oculos tuos. His verbis contineri dicunt prophetam iam de Iudæis, qui donec legem seruauerūt, protectione & custodia dei digni esse visi sunt: verum vbi illius transgredi cœperunt mandata, iuste, ac meritò ab eo expulsi sunt.

Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Hoc propter infideles gentes dictū est, quæ legē dei nō receperūt: & quos iuxta Græci nominis veriore significatum, vt diximus, exleges potius dicere possumus quàm iniquos. Differt autem transgressor legis ab exlege: quia alter, legem quidē nouit, sed non seruat: alter verò is dicitur, qui nullas omnino recipit leges. quanquam se penumero alterum loco alterius ponitur. quinimo & latinus interpret vtranque dictionē passim pro iniquo exponit. Verum cum in vniuersum dixerit de peccatoribus, particulatim nunc tradit quæ sibi visa sunt præcipua peccatorum capita.

Perdes eos qui loquuntur mendacium. Hoc principaliter propter eos dictum est, qui non verum deum colebant: & propter Hæreticos: consequenter propter omnes alios mendaces, ac demonis ministros, qui pater dicitur mendacij, Quod verò ait, perdes: grauissima eorum tormenta denotauit. vel fortassis id à propheta dictū est, vt eos qui facilitate quadam proni ac labiles sunt ad mendacia hoc pacto deterreret. qui non tantum se ipsos ledunt sed multis etiam, perditionis causa existunt.

Virum sanguinum & dolosum abominabitur dominus. Vide quomo

quomodo interfectori dolosum coniunxit. nã qui decipit. & in pericula aliquẽ conicit, occidere etiam videtur.

Ego autẽ in multitudinẽ misericordia tua introibo in domum tuam. Ego, inquit, ecclesia ob summam misericordiam tuã ab erroribus liberata, in domum tuam, quam olim imprudenter destruebam, ingrediar. vel aliter: introibo in domum tuam, digna nimirum effecta huiusmodi fiducia apud te, non ob meas virtutes, sed ob tuam tãtum misericordiam. Aliqui per domum dei conuersionem ac vitam intelligunt virtute præditam. requiescit enim deus atque habitat in iis qui virtutes sectantur, quemadmodum in Euangelio ait: Ego & pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.

Adorabo ad templũ sanctum tuum in timore tuo. Ingressa, inquit, multa cum reuerẽtia adorabo in timore. tẽplum verò aut terrenũ hoc intellige, aut cœlestẽ in quo adoratura est. Gentes quippe deorum suorum delubris intẽperanter abutebantur, atque inhoneste. cum aut hactenus ecclesia vitiorum genera quæ ad propositũ à se sumptũ pertinebant, narrauerit per capita: eaq; deo esse ostenderit abominabilia, nũc ad se ipsã reuertitur, ac pollicetur vere se atque ingenuẽ, & non pigre diuino cultu inseruituram: nec tamen id dicit, veluti quæ per seipsam iustificata sit, sed tanquam misericordiam consecuta: quamuis in clamando aduersus peccatores, & seipsam in templam dei inducẽdo, videatur quodammodo aliud significare.

Domine deduc me in iustitia tua. Deduc me domine p manum filij tui: qui, vt ait Apostolus, iustitia est, & sanctificatio, & redẽptio. vel in lege tua quæ est humana iustitia.

Propter inimicos meas dirige in conspectu tuo viã meam. Propter visibiles atq; inuisibiles inimicos meos, qui in semitis meis scãdala seminãt, & laqueos tendũt. explana quæ so domine viã meã ad te. ita enim Symmachus reddidit. vel dirige me, ne declinem ad dexterã aut ad sinistrã propter inimicos meos. qui latenter in insidiis me observãt. Congruere etiam possunt hæc verba ipsi beato David.

Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est. Et mentiuntur assidue vt fallaces: & inutilia semper ac vana cogitant vt maligni.

Sepulchrū patens est guttur eorum. Propter mortua illorū dogmata hoc dicit: & ob putidas Hæreticorum blasphemias, & inhonesta iutemperatiz verba, vel iuxta historiā, ob turpes contumelias, & ob iurgia, quæ in David dicta fuere ab inimicis, quorum guttur non tectæ atque operatæ sepulture comparauit, sed aperte ac patenti, tetrūq; odorem emittenti, nam si opertum esset sepulchrum, imundicias omnes & grauem illum spiritum cælaret.

Linguis suis dolose agebant. Dolosi omnes mēdaces sunt, nam quicumque mēdax etiam dolosus, doli etenim vitiū peruersum est, ait igitur, quòd insidias & dolos vna aduersus eam contexebant.

Iudica illos deus. Tu, inquit, qui huiusmodi homines, ac talia operantes odisti, eos etiam condemna.

Decidant à cogitationibus suis. Hoc est frustrentur propriis consiliis.

Secundum multitudinē impietatum eorū expelle eos. Propter illorum impietatem eos, inquit, expelle quia te non venerantur, neq; enim propter me id exoptulo: tametsi alioquin, fors atque hæreditas tua ego sum vel aliter quāto illi impij magis sunt, tanto à tua beneuolētia lōgius abiciātur. Impius verò non ille tantum est, qui deum non colit, sed & is qui non, vt congruit, eum veneratur.

Quoniam exacerbauerunt te domine. Nō adeo mihi curę sunt quæ aduersum me operantur, quātum doleo ob ea quæ contra te agunt, exacerbauerunt enim te in studiis, atque in conuersationibus suis, quas superius cōmemorauimus, vel aliter: quia exacerbauerunt te dominum meum dum mihi mandata tua obseruanti molesti sunt.

Et latentur omnes qui sperant in te. Quoties inimici Dei mœrore ac tristitia afficiuntur, fideles ac pij quicumque sunt ex aduerso gaudent: quòd solo freti Deo, tantos ac tales superent inimicos.

In seculum exultabunt. Hoc est semper & perpetuo, cum prope atque assidue consolationem tuam habituri sint.

Et habitabis in eis. Requiescens nimirum in pulchritudine atque elegancia animarū eorum. Inhabitabo enim alibi inquit, in eis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.

Et gloriabuntur in te, qui diligunt nomen tuū. Quia scilicet ipsi soli Deū verum intellexerunt, atq; in hoc solo spem suam collocarunt. & aliter: Christiani viri diuinum Christi nomen adeo diligunt, vt ex illo tātum velint cognosci in solo etenim Christo iuxta Apostolum gloriātur, dicentem: mihi autem absit vt glorier, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: hoc est nisi in Christo ipso crucifixo.

Quoniam tu benedices iusto domine. Non tantum in presenti seculo tu eis benedices, laudes eorum omnibus notas faciens: sed & in futuro, quando vocabis eos, dicens: Venite benedicti patris mei. Tu itaque benedices eis, tamen si maligni contra, eis maledicant. huiusmodi autem verbis eos consolatur qui propter virtutem blasphemis ac maledictionibus impeti solent.

Vt scuto bonæ voluntatis coronasti nos. Tu domine, inquit, munisti nos valde, & circundedisti cruce tua: quæ scutum est bonæ voluntatis: hoc est scutum tibi gratum ac placitum. animaduertendum autem est esse hunc quen dā loquendi modum apud sacram scripturam, quo filium potentis dicere solet, pro potentem: & virum sanguinum, pro sanguinarium: hominem etiam pacis hoc est pacificum: ita & hic scutū bonæ voluntatis pro scutum placitū & bene gratum. Ordo etiam fiat hoc modo. munisti nos domine potentia tua quasi scuto quodam probato ac forti. corona enim circularis formæ est: & munitiones etiā per circulum atque in circuitu fieri solent.

In finem in Hymnis pro octaua Psalmus ipsi Dauid.

Ev ūpvois

Quid significet in finē dictum est: presenti vero Psalmo laudat ac magnificat Deū propheta: rogatque & preces fundit pro octaua. hoc est pro futuro seculo. presens enim seculū reuolutum ac cōpletum, & quasi Hebdomada commēsuratum, septenario signatur numero, & septimum dicitur: futurū vero seculū octauum appellatur, veluti quod septimum sequitur. In persona autem non solum Propheta, sed & omnium nostrum fundit preces ad deū, qui in futuro illo seculo omnes iudicaturus est, hunc autem psalmum composuit beatus Dauid, postquam in angustias, atque in afflictiones decidit, quæ ei ob peccata eius obuenerant.

Domine nō in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Sed quō legim⁹ apud beatū Iob : Beat⁹ homo quem redarguit dominus in terra : & quō ipse etiā Dauid alibi dixit : Beatus homo quē tu corripueris domine. verū hoc in loco Propheta non reprehēdi renuit aut castigari à Deo, sed qđ possit id tantū est, ne cum indignatione redarguatur aut cum ira. nam cum intolerabilem esse nouerit iram Dei, timet ne ab ea prorsus perdat : modice tamen corripī optat, vt probator effectus, futur i iudicij pœnas melius effugiat. consequenter etiam post redargutionem, correptionem subiunxit. & quanquam deus à furore & ira & ab omni prorsus passione liber sit, prophetæ tamen sæpenumero huiusmodi affectionem ei tribuerunt, persuadere studentes lectoribus, quòd omnium hominum Deus curam habet : quòd omnia videt & audit : quòd lætatur, & tristatur, & iudicat, & furit, & irascitur : & quæcunque alia huiusmodi eum facere dicunt : vt saltem hoc pacto timore correpti homines desisterent à vitiis. & aliter ab humanis operationibus prophetæ diuina declarāt : & quia qui loquuntur, & qui audiūt homines sunt, humana lingua exprimūt qđ loquuntur. neq; enim possibile est, vt alio modo loquantur, qui in corpore sunt, quàm corporaliter. nam & quotiēs barbaros alloquimur, illorum lingua vtimur : & cum pueris aliquid dicere volumus, eorum more balbutimus : & quanquam valde sapientes simus, ad illorum tamē humilitatē condescendimus. hæc igitur tibi sit norma quædam vniuersalis. Quòd igitur ait, ne in furore tuo arguas me, idem sibi vult, quòd nolis me iuxta mea merita condemnare, neque debitas à me pœnas exigere.

Miserere mei domine quoniam infirmus sum. Si intellectus, inquit, meus debilis non fuisset, passiones certe illū non superassent : vel quia infirmus sum aduersus inuisibilē inimicū, qui & palā & clā insidias disponit. vel quia assiduis afflictionib⁹ debilitatus sum. Cōsidera igitur & tu deus debilitatē meam, & noli me penitus condēnare, quasi spōte mea superatus sim. hac autē voce, miserere mei, oēs nos perpetuo indigemus. nam & alibi ait : Si iniquitates obser

uaueris domine, domine quis sustinebit? Itē alibi, non iustificabitur in cōspectu tuo oīs uiuēs. Et rursus ppheta alius: quis gloriabitur, inquit, mundū cor habere, aut q̄s confidet mūdus esse à sordibus? oēs itaq; indigenus diuina misericordia: tametsi non omnes illam consequamur, cum deus quærat tantum dignos se. Omnes etiam nos infirmi sumus, quia nisi dominus edificauerit domū in vanum laborant qui ædificant eam: & nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam.

Sana me domine, quoniã conturbata sunt ossa mea. Dolor q̄ sumus mihi inest ab assiduis afflictionib⁹, ad vsq; ossa ipsa sensu carētia puenit, atq; ea cōcussit. his aut̄ uerbis passionis suæ uolentiã demonstrat. uel p̄ ossa intelligere possumus vires ac potētias, quibus mens ipsa sustinetur.

Et anima mea turbata est valde. Non sustinēs. s. dolorum vim. commodissime aut̄ dicitur hic uersiculus, quotiens quis ad iram aliquam irrationabilem, aut prauas concupiscētias fuerit stimulatus tūc enim diabolus immodice spirās, animā solet & corpus pturbare, nō secus ac validus ventus in mare irruēs. miscētur enim vnā ambo atq; estuāt, nec p̄priū aliquem locū, aut ordinem seruant.

Et tu domine vsque quo. Verba hæc nō accusantis sunt, sed hominis in doloribus cōstituti. diu, inquit, à te ego neglectus sum, cum tamen auxilio tuo indigerem. Deus enim iis qui propter propria peccata tentationes sustinēt, non solet statim auxiliari: atq; hoc magna cum dispensatione agit. Tempore enim accepto, inquit, exaudiui te. iis uerò qui ob dæmonis calumnias id patiuntur, statim adest. ad huc enim, inquit, loquente te dicam, ecce adsum.

Conuertere domine eripe animam meam. Cōuertere ad me, inquit, tametsi hæctenus ob peccata mea auersus fueris à me: & eripe me ex afflictionibus.

Saluum me fac propter misericordiam tuã. Non ob uirtutes meas, inquit, id peto. nullas em̄ habeo quib⁹ id merear.

Quoniã non est in morte qui memor sit tui. Per mortē, peccatū intelligit mortis ministrū. ab initio enim peccatū introduxit mortē. ait igitur, quòd qui peccatū facit, nō est tūc dei memor. est enī uelut ebrius aut obcæcat⁹, qui peccat. uel mortē appellat tēpus mortis. q̄a ubi quis mortu⁹

fuerit, ablatum ei est, vt possit amplius dei reminisci, aut deum rogare, inutiles enim tunc essent omnes preces.

In inferno autem quis confitebitur tibi? Ante mortem pœnitente quem potest? post mortem verò retributionis tantum modo tempus est.

Laboravi in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectũ meũ, lachrymis meis stratum meum rigabo. Nõ simpliciter laboravi, inquit, sed cum gemitibus. Quæ res intensiõẽ denotat laboris. nec simpliciter etiã dixit effundã lachrymas, sed lauabo lectum meum: neque id semel tãtum faciam, inquit, aut secundò, sed per singulas noctes. Et quia in die variæ me cogitationes distrahunt, faciam quietis tẽpus cõfessionis esse: nemine scilicet me tũc perturbãte. eõmo dissimum enim est ad pœnitentiam id tempus. Quod verò ait. lachrymis meis stratum meum rigabo: expositiue dictũ est ad præcedẽria, & ad clariorem sensum illorum verborũ: lauabo per singulas noctes lectum meum. Audiamus verò nos homũculi, tãti regis pœnitentiã, eãmq; imitemur. Protulit autẽ hæc verba beatus David, ad excõtãdam in se misericordiã dei: vtq; ad eam deũ magis flecteret: ne aliquãdo fortassis grandis calamitatum cumulus, vires suas prosterneret, atque eum inutilem redderet.

Turbatus est a furore oculus meus. Oculus animæ: scilicet hoc est mens mea. Cõsiderãs enim ego, inquit, furorẽ aduersus peccatoris, in die iudicij, vehemẽter perturbatus sum. Congruè verò mentẽ ipsam oculũ appellauit, veluti qui itineribus omnibus dux est. nã & mēs videt & audit. Aliqui etiã dicunt oculũ corporis beati David perturbatũ fuisse, cũ iratus esset aduersus inimicos. propriũ enim ac peculiare est ijs, qui irascuntur, vt oculi eis turbentur.

Inueteratus sum inter omnes inimicos meos. Veterascẽtium vestimentorum instar neglectus sum ac vilipensus ab inimicis meis: qui tamen ante commissã à me delicta, timebant me. vel inueteratus sum: hoc est debilior effectus: Senes enim debiliores viribus effici solent.

Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Sentiens iam ac cognoscens diuinum sibi præsto esse auxilium, fiduciam ostendit: & inimicos perterrens, seu visibiles seu inuisibiles illi sint, aufugere eos iubet.

Quoniam

Quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei, exaudiuit dominus deprecationem meam, dominus orationem meam suscepit. Hæc oia causam esse dicit fiduciam suam, timorisque pariter ac fugam inimicorum. tria verò hæc in præsentis versiculo dicta, eundem habent sensum: vt alibi etiã diximus. Vel aliter: quia ob paupertatem, aut alias eiusmodi miseras, sæpenu-mero multi deslere solent: supplicationis vocabulo, & quiuocationem fletus distinxit: qui ad coadiuuandam supplicationem interfuit: & ad hæc, orationis etiã nomen adiunxit, vt maiorem precum suarum intensiorem denotaret.

Erubescant & conturbentur omnes inimici mei. Rogat vt quæ sibi fuerunt significata quàm celerrimum finem consequantur. erubescant autem eius inimici, cernentes eõceptas à se spes inanes fuisse. sperauerant enim posse se de facili in propria potestate habere beatum David, veluti diuina priuatum beneuolentia: quòd si erubuerint, & pudore confusi fuerint, quomodo non etiam timebunt?

Conuertantur & confundantur valde velociter. Illi sic sentientes retro abeant. & (quod ait) confundantur, augmentum atque intensiorem significat pudoris. Dictio autem, valde velociter, oibus his verbis adiungenda est. optat namque atque imprecatur illos quàm citissime hæc omnia pati. Quidam verba hæc dicunt precum potius similitudinem habere, quàm imprecationis: & precari Prophetam pro inimicis, vt eos pudeat prauorum consiliorum: vt timeant deum qui ipsi Prophetæ adiutor est: vt à propria prauitate discedant, atque hoc pacto meliores fiant.

Α' πορρο-
φείσαν, κα-
ταισχυθη-
σαν.

*Psalmus ipsi David, quem cecinit domino pro
verbis Chusi filij Iemeni.*

Υμνός.

Præfens inscriptio videtur ferè pugnantia continere ijs, quæ in historia Regum habentur, & vbi gesta beati David suo ordine conscripta sunt. illic enim Chusi non Iemini filium fuisse legimus, sed Arachi. veruntamen recte cõueniunt hæc, vt dicemus: vel quia duplex fuerit nomen patri Chusi: vel quia ipse postmodum huius cognominationem sortitus sit, vt Iemeni filius diceretur. hic etenim Chusi, Arachi filius, & socius beati David, memor veteris amicitie, cū Absalon filius beati David, aduersus patrem insurrexisset, iunxit se desicere ab Rege & ad Absalonem transfugere eo cõsilio,

ut Achitophel ducis Absalon consilia dissolueret: quemadmodum
 & perfecit morando quippe & cunctando Absalonem, contra A-
 chitophelis consilium, ita detinuit, ut occasionem & tempus prae-
 teri beato David, & longius fugiendi, & maiores copias colligē-
 di: ut in libris Regum latius scriptum reperitur. ab huiusmodi igitur
 strenuo opere, appellationem hanc Chusi consecutus est, ut Ieme-
 ni filius diceretur. Si quidem Iemeni dextera interpretatur. Mos
 verò est scripturae sacrae, ab exercitiis aliquibus seu studiis, tanquam
 à parentibus filios denominare, veluti filium pacis, filium sapientiae, &
 filium perditionis: ita etiam & filius dexterae ille dicitur, qui dexter
 & commodus amico fuerit adiutor, illud etiam animadvertendum
 est, quod inscriptio dicit, pro verbis Chusi: & tamen in toto Psal-
 mo Propheta nullam Chusi memoriam facit: unde alia oritur dubi-
 tatio: quomodo scilicet pertineat ad Psalmum inscriptio. Nos tamen
 quod cognouimus non celabimus. cum paeniteret prophetam, quod
 spem aliquam posuisset in prudentia & consiliis Chusi, qui ei sua-
 serat decepturum se Absalonem, & dissipaturum consilia Achi-
 tophel, huiusmodi psalmum composuit & cecinit deo, non pro bene-
 ficiis quae consecutus fuerat à prudentia & consilio Chusi: sed quia
 ipse amissa illa spe, quae praecipue in deum habenda erat, magis fre-
 tus sit in verbis Chusi, à se ad Absalonem missi. est igitur hic Psal-
 mus propitiatorius, placatque & benivolentem reddit deum ob com-
 missum errorem: illumque in auxilium suum aduocat.

P S A L M V S VII.

Domine deus meus in te speravi, saluum me fac ex omnibus
 persequentibus me, & libera me. Licet, inquit, ob pru-
 dentiam Chusi adiutus sim, & paululum respirauerim, tem-
 pusque acceperim ad congregandum exercitum, nunc
 tamen in illo amplius non confido: & cum propediem pu-
 gnæ dies mihi instet, à te vno pendeo, in quem vnum om-
 nes spes meas collocaui. alia enim omnia, amicos ni-
 mitum, socios, ac milites, secundo, in loco reputo. Scriptum
 est enim: maledictus homo qui spem ponit in homine.
 Item, beatus homo qui sperat in te: & quemadmodum
 alium colere quam deum, non debemus, sic etiam in alio
 sperare nos non decet quam in deo. Ille autem saluari dici-
 tur, qui in bello sine vulnere conseruatur: & eripi is qui
 ab inuasionem atque impetu inimicorum liberatur. ex om-
 nibus autem perlequentibus me, dixit, propter eos qui par-
 ricidam

ricidam filium sequebatur, & eius mortem appetebant. vel aliter ille saluari dicitur q̄ infirmus est: eripi verò seu liberari ille, qui est captiuus. Salua me igitur vt infirmū: & libera me quasi captiuum. timeo enim ne ab inimicis cōprehendar, vel salua me ab inimicis præsētis vitæ: & libera me ab inuisibilibus inimicis, qui post mortē meā, animæ meæ maculas omnes perscrutaturi sunt, si quo pacto fortasse eam potuerint comprehendere: duplex que erit iuxta hunc sensum petitio, pro præsenti scilicet vita. & pro futura.

Ne quando rapiat vt leo animā meam. Absalonē filiū Leoni cōparat, ob summam illius temeritatē, ferociam, atq; impudentes ausus. vel fortassis de dæmone sermo est, qui Leoni conuenienter comparatur. quia sicuti Leoni os, ac fauces male olent, ita etiā os dæmonis eructans blasphemias male olet. figura etiā videtur hæc verba esse, eorum quæ à dño passionis tēpore dicta sunt, nunc princeps huius mundi eiicietur foras, & in me nō habebit quicquā. q̄ si intelligimus psalmum de Absalone, animam, exponere, id est vitam, quæ ab interfecitore quodāmodo auferri videretur. Est etenim anima vitæ causa: & sæpenuero causata ipsa causarū nominibus appellamus: quēadmodum & dñs, pax, dicitur & iustitia, & alia huiusmodi: quia pacis & iustitiæ author est. hac etiā ratione dæmō peccatum & perditio appellatur, veluti illorū causa. improprie autē posita est dictio rapiat, pro interimat. congruit etiā hic psalmus, omnibus his qui in tērationibus & periculis animæ cōstituti sunt, si per persecūtes, dæmonū copias intellexeris, & per Leonem, ipsum dæmonū principem sathanam: qui animas ad peccata, aut ad desperationem rapere solet, vel qui eas rapit vbi exiuerint è corpore.

Cum non sit qui redimat, neque qui saluum faciat. Congruē *M^o d^o 705.* hæc & suo ordine correspondent prædictis verbis, salua me & libera me. te, inquit, non adiuuante, nullus est qui saluet, aut qui redimat.

Domine deus meus si feci istud, si est iniustitia in manibus meis, A' dicitur æquā s̄ retribui retribūtiōibus meis mala, decidā sanē ab inimicis meis inani. Nō aperit propheta peccati genus, filio ignoscēs. neq; em̄ suo noīe illud declarauit, vicē filij quodāmodo

erubescens: sed (quod videri potest magis laudādū) si feci
 hoc, ait, quod filius meus cōmisit aduersum me (scelustus
 quippe is fuerat & parricida) si iniuriam aliqñ manibus,
 hoc est factis, intuli, tamen illius sæpe scelera præsen-
 rim: vel si læsi eos, qui aduersum me Absaloni ī bello opē
 tulerūt: quiq; pro bñficiis à me in eos collatis, mala mihi
 nunc retribuunt: si horū quicquā, inquit, commisi precor
 vt aduersus inimicos meos nō præualeā, sed re īfecta, in-
 anis decidā. verum aliqui, huiuscemodi quæstionem mo-
 uent: si nō deciderit inanis David, nec re infecta recesserit,
 sed aduersus inimicos præualuerit, certe hoc pacto in
 illos cōmissorū scelerum pœnā inferet. quō igitur dicit
 se illis mala non reddere? dicere possumus, præterita illū
 tempora significare, quia quum in præteritū occasionē
 sæpe nactus iniuriā referre potuisset, abstinuit tñ: in præ-
 sentia autē, cum periculum ei vitæ immineret, ad defen-
 sionem sui accedebat, tanta iniquorū hoīm scelera am-
 plus non sustinēs: vel aliter: decidā ab inimicis meis in-
 anis id est frustratus oī spe. spes autē non vlciscendi erat,
 sed repellēdi inuadētes: vt saltē hoc pacto persequi eum
 desisterent. videre enim licet quēadmodū militibus suis
 iussit vt filio parcerent: & quō illius morte intellecta, in
 magnos decidit luctus vel aliter: iuuifibiles inimicos hoc
 loco intelligere possumus, à quibus inanis quis decidisse
 dicitur & re infecta, si illos non superauerit, & virtutū
 suarū acie eos non confuderit, hæc autē verba nō iacta-
 bundus dicit, sed potius sibi cōciliaturus deum, cū in an-
 gustias incidisset: & si ad alias psonas referātur hæc ver-
 ba: nō affeci ego, inquit, hoīm aliquem iniuria, nec Sauli
 qui mihi pro acceptis beneficiis manifeste mortē inten-
 tabat, iniurias retuli: tamen in potestātē meā deuenit:
 vt in historiis Regū continetur. Siue igitur Absaloni hæc
 aptaueris, & iis qui cū eo erant: siue alteri: siue etiam ipsi
 Sauli, veritas nihil lædetur. Retributionis vero noīe hic,
 primo loco improprie vsus est, pro reddidi. nā qui bonū
 aut malum aliquod primus infert, is dare dicitur, reddere
 verò is qui datus parem vicem tribuit: retribuere autem,
 vel potius (vt Græca dictio ἀντιποιδῆσαι significantius ex-
 primit) contra retribuere is dicitur, qui secundam bene-
 ficio-

ficioꝝ aut iniuriarum vicissitudinem reddit. huius autem verbis vsus frequens est apud scripturam, pꝛecipue apud beatum Dauid.

Persequatur inimicus animam meā & comprehendat. Persequatur, inquit, Absalon animam meā: hoc est me ipsum (circumlocutio enim est) & comprehendat.

Et conculcet in terra vitam meam. Per vitam hoc in loco sanguinem intelligit, qui vitæ causa est, veluti pꝛecipuū elementum inter cætera quæ in corpore sunt, & quæ illud coaptant.

Et gloriam meam in puluerem habitare faciat. Per gloriam, gloriosum ac nobile corpus suū intelligit: quod tū ob vires eius maximas, tū ob magnitudinē & gloriam, quæ ei ab imperio obuenerat apud oēs celebre erat & notū. in puluerem vero habitare idē est quod iacere, & in terram dissolui: possumus etiam sermonē hūc ad inuisibilē inimicum trāsferre, ita vt imprecetur, persecutionē se ab eo sustinere, & cōprehendi, nec posse illius insidias euadere, quinimo in terram hoc est in terrena negotia vitā suam immergi. hoc enim significant illa verba, & conculcet in terram vitam meam, ad eō vt iacenti illi insurgat dæmō, ac turpiter insultet. neque hoc tantū, inquit, corpus conculcet, sed & gloriam: hoc est ipsum etiam intellectum, qui animæ honor est & gloria, in terram deserti imprecatur, & terrenis rebus applicari, ita vt contemplationis alis ad deum amplius extolli non possit.

Exurge domine in ira tua. Exurgere potest deus, & nō in ira, iuxta illud, Exurge domine saluum me fac: at nūc ad supplicia atq; ad pœnas eum aduocat: intelligere autem debemus deum surgere non corporaliter, sicuti nec corporalem sedem intelligimus, quando sedere illum legimus: sed regiam eius dignitatem stabilitatemque & iudicandi authoritatem iudicari arbitramur. hoc pacto etiā cum exurgere deum dicimus, puniendi aut defendendi illius propositum denotamus. iram in deo pari modo nō passionem esse intelligimus, sed castigationem & punitionem illorum qui diuina ira digni sunt.

Exaltare in fratribus inimicorum tuorum. Cū altus sis & sublimis, ita etiā appare, atq; ostende te hominibus: huius-

καταραγή
ουαι.

Σοῦ.

modi autem apparebis in finibus, hoc est in morte inimicorum tuorum. Mors quippe vniuscuiusq; finis est: meos vero inimicos, tibi etiam inimicos esse non ambigo, cum mandata tua transgrediantur.

Exurge domine deus meus in precepto quod mandasti. Noli amplius esse sanguinis, sed vlciscere propter preceptum quod mandasti. quod videlicet tradidisti per Moysen iubens, patres honorandos esse a filiis. verum in presentia filius meus furore in patre correptus est. possumus & aliter intelligere: quod Propheta preces fundat pro resurrectionis mysterio. Dixit enim dominus ad Iudaeos, ut apud Evangelistas legimus: soluite templum dei, & in tribus diebus aedificabo illud. Exurge igitur, inquit, iuxta illud mandatum, dixisti enim soluite & soluent.

Et congregatio populorum circumdabit te. Si enim mihi adiutor fueris, videbunt multi & timebunt, & conuertentur ad deum. quod vero ait circumdabit te, idem est quod circa mandata tua versabuntur, & nunquam ab eis recedent. nam alioquin deus immensus est, & comprehendi non potest. possumus etiam hoc intelligere de resurrectionis tempore. congregatio enim gentium, quasi corona quadam Christum cinxit, cum ab omnibus terrae finibus gentes ad eum accederent. vel circumdabit te, hoc est canet & laudabit te. in choro enim ac coetu, Hymnos ac laudes deo canere solemus. a forma igitur seu figura coetus hominum, Deum laudantium, laudationem ipsam significauit.

Et propter hanc in altum regredere. Propter hanc inquam congregationem gentium, ascende tu o mediator ad patrem, & regredere in altitudinem gloriae tuae: quam habebas priusquam mundus esset. & ineffabile mysterium perfice.

Dominus iudicabit populos. Non negliget dominus ea quae aduersus me moliti sunt, sed disquiret omnia. vel iudicabit populos condennans prauos, bonos vero statuens a dextris.

Iudica mihi domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam quae in me est. Postquam meminit iudicij, esto inquit, & mihi iudex, disquirens iustitiam meam, quam seruaui aduersum parricidam filium, & coplices, praeter ea etiam id peto, ut secundum simplicitatem meam quae in me

Συραωνυα.

Κρινα.

Ε' α' ε' μοι.

me est, sic fiat mihi. Sed quomodo alibi dicit, & nō intres in iudicium cum seruo tuo, cum hic iudicari cupiat: quia scilicet ibi iudicari refugit cum deo, & vitam suam cum illius beneficiis comparari: nunc autem se cum filio iudicari querit, & cum his qui iniurias ei intulerant, atq; interimere eum cupiebant.

Consumatur nequitia peccatorū, & diriget iustum. Nā si aliquando eorū malignitas cessauerit, dirigentur iusti. hoc est absq; impedimento in recta virtutis via ambulabunt.

Scrutans corda & renes deus iuste. Tu deus, inquit, iuste inuestigas atq; exquiris renes & cor. hoc est oīa iræ atq; indignationis germina, quæ in corde versantur: & omnes concupiscentiæ radices, quæ in renibus inesse solent. ex his nanque iræ nimirū & concupiscentiæ affectibus, peccata omnia ortum habuere. & aliter: deus scrutatur cor & renes. dictionem autem, iuste, sequentibus coniunge legens, iuste adiutorium meum à domino.

Adiutorium meū à domino qui saluos facit rectos corde. Simplex & rectus corde cū sim, meq; ad rectum dirigam virtutis callem, auxiliū expecto non humanum (inutile quippe illud est) sed à deo qui potens est vt saluet me.

Deus index iustus, fortis & longanimis. Videntur hæc ad eos dicta esse, qui de dei puidētia penè scandalizati fuerant, & permisisset filium aduersus patrē insurgere. iustus igitur est, veluti qui vniuscuiusque operibus æquas vices rependit: fortis vero, velut is qui potest quæcunque vult: & longanimis, vt qui non statim infligit pœnas.

Et iram non afferens per singulos dies. Hoc ad probandam dei longanimitatem dictum est. Etenim cū assidue delinquamus, & ideo dignos nos suppliciis reddamus, ipse tñ tempus pœnitendi, vt longanimis tribuit. per iram igitur hic pœnas intellige. Mouent quidam dubitationē: si iustus est deus, & condignas tribuit pœnas, quomodo potest dici misericors? Ad quod dicendū est: iustum quidem deum esse, veluti qui vnicuique cōdignas reddit pœnas, sed misericordem esse etiam: quia nō statim castigat, sed sustinet, & pœnitentiæ ac cōuersioni tempus tribuit, nec dæmonem sinit omnia perficere, quæ ille optat: & quia omni denique ex latere nostram sinit salutem.

Συνηγορία
τῶ.

Δικαίως

καὶ μὴ ὁ
γὴν ἐπάγων.

Σαουι. *Nisi conuersi fueritis, gladium suum nitidabit, arcum suum tenent et parauit illum.* Sciēs beatus Dauid vt propheta, q̄ vniuersæ gētes eius psalmos in ore atq; in manibus semper habituræ erant, disciplinā eis admiscet. nisi em̄ vos, inquit, qui à recto calle, declinastis in erroris vias, & conuersi estis ad materiales res, iterū ab his reuertamini ad deum, pœnas profecto non effugietis. per gladiū autem, acerbiter, & per arcū, celeritatē mortis indicat. Nitidare autē & tendere, pœnarum apparatus significāt, longanimitatēq; diuinam non perpetuā fore, sed ad tempus. parare verò dicere potes flagelli propinquitatem. vel aliter: per arcum, vehementiam pœnarum intellige: per arcus tensionem, appropinquationem pœnarum, & demum per eiusdem apparatus, quomodo peccatores deus omnino percussurus sit, nisi pœnitentiam egerint.

Σαουι. *Et in eo parauit instrumenta mortis.* In eo nimirum supplicij genere quod sub arcus figura denotauit. varia autem sunt mortis genera: gladius videlicet, ignis, aqua, terræ motus, hiatus terræ, ægritudo: quæ omnia mortis sunt instrumenta. per ea enim mors, finē suum cōsequitur. illud tamen animaduertendum est: q̄ licet humano more verba sint prolata, omnia tamen digne deo intelligenda sunt. huiusmodi enim crassioribus verbis Propheta sæpe vti solet, auditorum hebetudini cōdescendens. hac ratione gladium Deum habere dicit, arcumq; & sagittas, atq; alia bellica instrumenta: nitidareq; eum & tendere, vt auditoribus timorem auget, & per nota eis nomina, lapideam eorum mentem concuteret: verum huiusmodi armis non indiget, qui aspectu solo facit terram tremere: in manu cuius est omnis spiritus: qui etiā montes dissoluit in fortitudine sua: omniaq; alia facit, quæcunque de eius potentia diuini contemplatores tradiderunt.

Sagittas suas ardentibus efficit. Ex his verbis p̄bos hoīes consolatur. pœnas enim, inquit, fecit deus propter eos, qui scelesti sunt ac deo indigni. Ardētes enim appellauit eos, qui oī prorsus carēt virtutis humore: qui adeò ficti sunt ad operandum aliqd̄ bonū, vt facile ab igne pœnarum incendantur: qui etiā iam ardere dici possunt, ea ratione: quia pœna illa iam eos manet. & aliter ardentibus:
igne

igne scilicet passionum, irę, voluptatis, auaritię, & simi-
 lium. Cum autem multiformē dei iram descripserit, eam
 que prauis hominibus imminere tradiderit, erudit post-
 modum, & docet nos à pręsentibus rebus: & sermonem
 ad Absalonem conuertit.

Ecce parturit iniustitiam. Filius meus inquit, factus est
 iniustitię grauidus, cum iniuste cogitauerit me de eo re-
 gno expellere, quod mihi à deo datū est. parturitionis au-
 tē nomine vsus est, volēs ostēdere quales & quā acerbos
 dolores, ij patiantur, qui proximos suos iniuria afficere
 student. implētur siquidem indignatione, interrūpuntur
 ab ira, cogitationibus tabescunt, per innumeras ambulāt
 vias, timore afficiuntur, in angustiis permanent. huiusmo-
 di autē flagella sustinere omnino nequeunt, donec cogi-
 tationes suas in opus non deduxerint: tametsi postea nō
 liberentur à sententia, atq; à condemnatione proprię cō-
 scientię. Quando igitur scriptura, intolerabilem aliquē
 dolorem vult exprimere, illum sub parturitionis nomine
 describit: quo nomine, Gręci pręcipue, frequentius vtū-
 tur pro dolore, parturitionem, ὀδυνην appellātes, à verbo
 οἰσάω idē proprie significāte quod tumeo seu augesco.
 etenim cū infans in matris vtero perfectus est, & auctus,
 amplius ferri nō potest. vnde maximos efficit dolores, cū
 ad exitum festinet. Per hęc autem ostenditur vitia in no-
 bis naturaliter non esse complantata sed de foris insita es-
 se, & graues postea dolores producere.

Concepit laborem & peperit iniquitatem. Atqui in aliis fo- ^{πρόνοια}
 etibus primū conceptio est, & deinde parturitio consequi-
 tur aucto ac perfecto infante: verum id sic se habet, quā-
 do de cōceptione & parturitione illa loquimur, q̄ in vno
 atq; eodem foetu cōtingit: nunc autem de diuersis foeti-
 bus est sermo, primo enim Absalonē dicit parturisse iniu-
 stitiam, deinde cum ab ea male affectus esset, tū ob ratio-
 nes iam dictas, tum etiam quia idoneū tempus ad patrā-
 da scelera nondū inuenisset, concepisse eū narrat labo-
 rē, hoc est corporis dolorem. nam si animus sollicitudini-
 bus torqueatur, ipsę etiā corporis vires deficient. nō tā-
 tū igitur animi mœtore Absalon detinebatur, sed in cor-
 poris etiam dolores incidere, donec iniquitatē peperit.

Porrò illud iniquum fuit, inhonorare ac persequi patrē, & illius pellices violare. Quidam vero breuiorem expositionem secuti, parturisse exponunt pro cogitasse. per cōceptionem verò constantiorem illam tyrānidis meditationem intelligunt. vel aliter: cū Absalon grauius animo angeretur, & multa passus esset propter huiusmodi cogitationes, nec tamen adhuc quiesceret, concepit rursus alium dolorem eandem ob causam: qui alius ei fuit labor, & alius dolor, & secundus partus.

Lacum fodit & refodit eum, & incidit in foueam quam fecit. Periculū, inquit, mihi præparauit, & eiusmodi periculū, vt ab eo vix possem liberari: quod latius similitudine denotauit. qui enim in lacū incidit, illinc amplius effugere nō potest. præcipue si is lacus nō fossus tantū sit, sed refossus, & bis euacuatus, ita vt profundior sit. huiusmodi aduersus me inquit, insidias filius me⁹ molitus est, quæ vāstæ fossæ instar quoddā in se vitiorum profundū habent, & mortiferū circuitum. verum ille in periculum ipsum mihi destinatum decidet, & cōprehendetur in præmium eorum, quæ aduersus me moliri, nunquam cessauit.

Conuertetur labor eius in caput eius. Vtraq; hæc, re ipsa illi contigerunt. Ipse enim Absalō in periculum incidit, & eius studium tandem in ipsius caput reuolutum est. nam cum in aciem milites hortaturus festinaret, inter currendum equo præteruectus, cæsarie ramo arboris cōplicata suspensus remansit. quo pacto acerbam mortē sustinuit,

Et in verticem ipsius iniustitia eius descendet. In eum enim irruet iniustitia, quā in alios tendebat. Ab ea autē corporis parte quæ est magis lethalis, totum hominē significauit: veluti totū à parte. & sanè ita actū est. Nam cum bellum in partem instrueret, ipse in eo fuit interemptus.

Confitebor domino secundum iustitiam eius. Ego, inquit, post huiusmodi belli exitum, gratias deo agam de iusto eius iudicio.

Et psallam nomini domini altissimi. Canā, inquit, nomini eius pro victoria: quia eius nomē inuocaui, & exauditus sum. Quod si illius nomē tātas habet vires, quis nō ipsū dominum formidabit? Altissimi autem, id est, illius, qui est supra omnia, qui insuperabilis est, vel etiam supercalc

ftis,

*Supra, age
adversus.*

Novos.

Adiux.

ftis, vt superi⁹ diximus. Hæc autem verba non gaudentis sunt aliorum exde, nec filij potissimum, cum lugubrem egerit illum victorię diē: sed suscipientis sententiam dei, quæ iniustos illos coercuit. Aliqui vero verba illa, lacū fodiit, & quę sequuntur, vsque ad illa, iniustitia eius descendet, breuiori expositione declarāt, dicentes, ea verba per metaphoram significare, quod Absalon ipse ea passurus erat, quæ aduersus patrem moliebatur. huiusmodi etiam verbis possumus & nos aduersus dæmonem imprecari.

*In finem pro torcularibus Psalmus
ipsi David.*

Quid sibi velint verba illa in finem, in superioribus dictū est, Torcularia appellat Ecclesias, quæ vbique terrarū sunt. Christus enim vitis est & Apostoli palmites: vna autē & racemus fidem significant, quæ in Ecclesiis cōpressa, discipline Christiana vinū tribuit, quo fidelium corda latificantur. Ex persona igitur spiritua liū horum torcularium, hoc est, Ecclesiarū, hic Psalmus à Prophe ta conscriptus est. olim quippe vnicum tantum templum constructum erat, in vna tantum ciuitate Hierusalem: quia vni tantū erat genti datū, de quo Esaias ait. Aedificauit turrim, & torcular fodi in ea, turrim tēplum appellans, & torcular altare. in fine autem seculorum, hoc est in fine legalis cultus, illa turris destructa est, & loco eius per vniuersum orbem erecta sunt innumera Ecclesia: quoniam omnes gentes in dei cognitionē venerūt.

P S A L M V S V I I I.

Domine dominus noster quā admirabile est nomē tuū in vniuersa terra. Infidelium quidē dominus, Christus dicitur, sed vna tantū creationis ratione: fidelium verò duplici, creationis scilicet & cognitionis. quam ob causam nomen domini hoc in loco etiam duplicatur. dicant itaque omnes fidelium Ecclesiarū: domine creator & opifex: qui nuper etiam per cognitionem nostri dominus factus es: quā admirabile est nomen tuum in omni terra: cuius sola inuocatio demones fugat, mortuos suscitatur, & aegritudines pellit, elementa commutat, & omnia potest. Alibi vero terribile etiam appel-

latur seu timendū. Admirabile est igitur ob multa, quæ supra naturam operatur: & timendum ob ineffabilē eius potentiam. Sed vides quomodo beatus David se nobis voluerit cōnumerare, cōmuni nomine dominū nostrum appellans, præuidēs nimirum mysteriū & fidem, quæ ad ipsos mundi fines erat peruentura. quid igitur ad hoc dicēt Iudæi? antea quippe dei omnipotentis nomen apud plurimas gentes despectui erat. nā, vt inquit Esaias: Propter vos nomen eius blasphematur inter gentes. vnde sine dubio de Christo hæc dicta esse conuincuntur.

Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos. Magnificentiam hoc in loco dei humanationē appellat: quæ & magna est, & omnem exuperans intellectū. eleuata enim est, & transcendit illas etiam potestates quæ supra cælos sunt: eo quòd ab eis etiam comprehendi non potest. vnde maxime eis est admirationi, neq; enim homines tantum, sed ipsi etiam angeli ad hoc stupent mysterium. vel aliter: significare nobis volens Propheta immensam diuinæ naturæ potentiam, exaltata est, inquit, magnificentia tua super cælos, cum terra eam non caperet, quod alius Propheta dixit, operuit cælos virtus eius, & laudationis eius plena est terra.

Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Laudationem puerorū prædicit factam in templo. ex omnibus autem miraculis, huius tantum meminit Propheta, tanquam admiratione magis digni. nam & ante Christum leprosi sanati fuerant & dæmōnes expulsi: & mortui suscitati: infantes vero locutos esse, tunc primum legimus neque enim simpliciter pueri fuisse dicuntur, sed infantes & lactentes: quod maxima admiratione dignum est. perfecisti autem, id est perfectam fecisti laudem illam, cum alioqui illorum lingua adhuc esset imperfecta.

Propter inimicos tuos, vt destruas inimicum & vltorem. Edidit etiam causam miraculi. factum est, inquit, id propter scelestos inimicos tuos Iudæos. in aliis enim miraculis suspicati sunt fortassis Iudæi quòd deciperet Christus & falleret eorū oculos: in infantium vero laudatione, quæ apud eos versabatur, immo qui eorum erāt filij omnis aberat suspitio. hæc autem ita dispensata sunt à deo: ad de-

structionem, hoc est ad confusionem Iudaici populi, qui inimicus simul & ultor dei erat: inimicus quia eius filio aduersabatur: & ultor, velut is qui p̄ deo se id facere existimabat. possumus etiam dæmonem inimicum & ultorē dei dicere inimicū: quia eius mandatis aduersatur, & quæ semper infensus est amicis dei: ut ultorē vere, quia is qui à deo proiecti sunt, improperare solet, & contemptores dei fuerint: atque ideo ad pœnam eos trahit, quod diuina mandata transgressi sunt. ex ea quippe infantum laudatione ipse etiam dæmon confundi visus est & destrui. Futura autē Propheta narrat ut facta: veluti qui pro hereticis oculis ea viderat: vel ex persona ecclesiarum, ut diximus, hæc prolata sunt: veluti quæ ab eis quandoque ita essent proferenda.

Quoniam videbo cælos opera digitorum tuorum. Olim gentes mundū à falsis eorum diis factū esse arbitrabatur: sed ubi claruit veritas, Ecclesia fidelium cecinit: videbo cælos qui digitorū tuorū opus sunt. Cælos autē, cælū ipsum appellauit, quod initio factum est, & firmamentū, vel plurali numero pro singulari Hebræorū more vsus est. Et dum cælū dicit quo omnia cōplectuntur, cæteras creaturas quæ in mundo sunt, comprehendere etiam videtur. Dicunt quidam ideo dixisse opera digitorū tuorum, ut tanta ac talia elementa, à minima diuinæ potentie particula facta fuisse significaret. Ego vero Prophetā puro indifferentem vsu hoc loquendi modo, cū alibi etiā dicat: & opera manuum tuarū sunt cæli Lunā & stellas quæ tu fundasti: cū cæli meminerit, illius etiā addit ornamentate, inquit, cognoscam factorem stellarū. Solem vero prætermisisse non videtur, dum Lunā commemorat: quinimo & Solis meminisse credendum est: Lunæ memoria quæ ab ipso sole illuminatur, cū vterque cognitioni hominum coniunctim inhereat. Duo quippe sunt magna luminaria, quorum qui alterius meminit, alterū simul introducit. vnde alibi solis tantū meminit, quando ait: tu fabricatus es aurorā & solem: quasi per alterum ut trunque intelligatur. Sequitur, quæ tu fundasti: quæ astra nimirū, vel opera tu fundasti. i. finxisti, stabilisti, ita ut de cedere nō valeāt, aut dimoueri è loco, vbi p̄ te collocata

sunt: tamen si ea appensa quodammodo esse videantur.

Quid est homo q̄ memor es eius, aut filius hominis quoniã visitas eum? Hæc etiam propter incarnationē dicta sunt, prænoscent enim Prophetā illius mysteriū: quid, inquit, tanti est homo, ut cum rebellis à te factus sit, & imperiū tuum detrectauerit, tu tamen illius miserearis? est autē hic sermo metaphoricus, atque ab eorū personā translatus, qui certo tēpore cuiuspiam obliti sunt, & deinde cōpassione moti, eius reminiscuntur: nec tantum reminiscuntur, sed in illius auxilium & defensionem etiā mouētur. Et hæc est visitatio quam dicit, neque enim Angelus aliquis, aut legatus, sed ipsemet dominus per se veniens saluauit nos. Quid igitur? tanti est homo, ut propter illū hæc fieri debeant? & cum Angeli quidē cecidissent, tu nihil eiusmodi fecisti, in hominis autem ruina & casu, ad extremam hanc deiectionē descendisti. homo autē & filius hominis idem æque significant: circumloqui tamen sæpe sic solet scriptura, ut pro homine filium hominis dicat.

Εφαχύτι.

Minuisti eum modicam quid ab angelis. Antiquorum beneficiorum meminit quæ in hominem collata sunt. creatus enim homo modicū quid ab angelis minoratus est, propter complicationem corporis, & alia quæ ad corpus pertinent. atque hoc sane magna cum dispensatione: ut quoties propter intellectum extolleretur, toties deprimeretur atque humiliaretur propter terram. Nam si in præsentia cum corpore grauamur, ad eodē extollimur & gloriamur, quid existimandum est facturos fuisse, si absque corpore nobis viuendum esset?

Gloria & honore coronasti eum. Gloria, quia ad imaginem & similitudinē dei factus est: honore, quia omnia ei subiecta sunt animalia.

Et constituisti eum super opera manuum tuarū. Elegisti eum in Regem totius creaturæ. *crescite enim, inquit, & multiplicamini, & replete terram, & dominamini ei.*

Tā.

Omnia subiecisti sub pedibus eius, Oues & Boues uniuersas, insuper & pecora campi: volucres cæli, & pisces maris, qui perambulāt semitas maris. Hoc etiā ex Genesi sumptū est. *dominamini, inquit, Piscibus maris, & volucrib⁹ cæli, & omnib⁹ pecoribus, & omni terræ: Cūmq; Propheta hic oīa dixerit,*

dixerit, postmodum distinguit. & primo quidem mitiores oues, connumeravit: per pecora autē capi quadrupedia oīa cōprehendit, quæ in campis habitant: & iuxta Græci nominis etymologiā animalia oīa intelligūtur: quæ pro-na in terrā aspiciūt. per pecora igitur, terrestria omnia animalia significauit, seu mitia sint, seu syluestria, & fera. omnia quippe in hominis ministeriū data sunt: quibus omnibus ille etiā homo adhuc dominabitur, qui pristinam animæ suæ seruauerit dignitatē. Cœli autē volucres dixit, pro aëris. Cœlū enim sæpe, ponitur pro aëre, qui cœli instar capiti nostro circumfusus est. Piscium etiā, cum innumerabilia sint genera, vno sermone oīa cōplexus est, dicēs: perambulāt semitas maris. & à masculino genere ad neutrū transit, volēs hoc pacto varia piscium genera denotare. verum hæc de puro ac simplici homine intelleximus. Iuxta anagogē verò ad humanitatem Christi pertinet: quē admodum Apostolus ad Hebræos declarat. quid em̄ inquit, tanti est humanitas illa assumpta à deo verbo, quæ illius memor es? dicēs: hic est filius meus dilectus? filiū autē hominis dixit, vt eos cōuinceret qui christi carnē superne descēdisse asserūt: qua ratione ipse etiam dñs apud euangelistas sæpenumero filiū hominis se appellat: significans quod ex virginali vtero, atq; ex purissimis illius sanguinibus ipse sibi tēplum cōstituerat. filius enim hominis is verē dicitur, qui mulieris est filius. nā & mulier vere homo est. visitauit autem illum deus, iuxta quod alibi legimus: prouidebam dñm in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne cōmouear. quod vero ait: minuisti eum modicum quid ab angelis: ea ratione dictū est, quia & famē patiebatur Christus, & sitim, & reliquis omnib⁹ corporis passionibus, atq; affectib⁹ subiacebat, qui reprehensibiles non sunt. Coronasti autē eū hoc est ornasti, gloria quidem diuinitatis: honore autē, quē angeli ei præstabāt. sæpe enim ministrabant ei. vel etiā quia vtrunq; ab hominibus ei præstabatur. quia credentes in eum, deū appellabant, & religiosissime venerabātur. omnia præterea subiecit deus sub pedibus eius, veluti nouo Adā: qui imaginē & similitudinē dei vere seruauit: iuxta anagogem oues, ij dicendi sunt qui ex gētibus crediderūt: quos in collib⁹, &

montibus errantes Christus inuenit, & ad suum ouile congregauit. Boues verò Iudæi sunt, graue veteris legis iugū trahētes, & pecora cāpi ij, qui nec Moyſi nec gratiæ legē ſuſceperunt, ſed idola colentes in campeſtri humilitate, ac terrena deiectione voluptatū præſentis vitæ ideo ambulat, quia in contemplationis ſublinitatē ſuſpicere nequeunt. ſed iuxta eam quam diximus Græci nōminis etymologiam, quaſi pecora proni in terram, inſpiciūt. Volucres etiā cœli pro angelis accipi poſſunt: & piſces maris pro dæmonibus: qui inter fluctus præſentis vitæ ſubſiliūt, atq; in amara prauarum actionum viuunt ſaluſugine. Omnes enim Chriſto tandem ſubiiciētur: quoniam illi omne genu ſtectitur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorū. Poſſumus etiam nō ingrātam quorundam expoſitionem recenſere: q̄ ſcilicet illa verba minuiſti eum modicū quid, non ad angelos referēda ſint. ſed ad gloriā dei patris: atque hoc pacto legēdum minuiſti eum ō pater modicū quid, à tua nimirum dignitate propter carnis naturam, & quæ ſequuntur per ſe legātur. ſed quoniam quod Latine legimus ab angelis, in Græco legitur *πὰρ ἀγγέλους*: quæ verba vltra ſenſum iam redditū, idem etiam ſignificant, quòd ſupra angelos: intellige quòd gloria & honore eū deus ſupra angelos coronauit: hoc eſt pluſquam angelorum aliquem. Nullus quippe angelorum, aut huiusmodi dei nomen conſecutus eſt, aut tale ſortitus miniſterium. Veruntamen dicant nobis Iudæi, quando infantes & lactentes pueri laudem hanc dixerint, de qua nūc loquitur propheta: & quemnā inimicum huiusmodi laus deſtruxerit: quomodo etiā dixit beatus Dauid videbo cœlos opera digitorum tuorum, cum iam Moyſes de his docuiſſet: in principio enim, inquit, fecit deus cœlum & terram.

Domine dominus noster quàm admirabile eſt nomē tuū in vniuerſa terra. Quoniam hic pſalmus Chriſti prædicat myſterium, qui è cœlo deſcendit, & rursus in cœlum ad paternam gloriā aſcendit, & circulari quodam motu illinc vnde venerat reuerſus eſt, merito etiam hic pſalmus qui de Chriſto pertractat, circuli inſtar ibi finē accipit, vnde initium ſumpſit. incipiens quidem & deſinens pari admiratione plenus eſt, dicens: *Domine dominus noster, &c.*

In finem pro occultis filij Psalmus ipsi David.

Quid significet in precedentibus dictum est: & aliter mors per crucem, congrue dici potest, esse finis vitæ filij: vitæ in quâ humane, cuius mortem propheta, occulta filij appellauit: quemadmodum ipsa etiâ Hebraica lectio apertius explicat dicēs, pro morte filij: et alibi mysterium esse legimus absconditū à seculo ipsis etiâ angelis ignotum. & Paulus absconditū fuisse dicit principibus huius seculi, nam si cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Perimet igitur hic psalmus ad mortem domini, per quem inimici potentia omnis destructa est. Longior vero est, ita disponēte sancti spiritus sapientia, quæ nec breues esse omnes psalmos voluit, neque omnes in longū extendit, sed opus quoddam varium reddidit, longitudine pigrum excitans, & breuitate laborem mitigans.

PSALMVS IX.

Consitebor tibi domine in toto corde meo. Confessionis nomen duo significat, peccatorū reuelationem, item & gratiarū actionem: vt hic agam, inquit, tibi gratias pro acceptis beneficiis, nec simpliciter, sed ex toto corde meo.

Narrabo omnia mirabilia tua. Beneficia appellat mirabilia, veluti trophæa quædam de inimico admiranda.

Lætabor & exultabo in te. Lætabor, inquit, tanquam is qui experimētum accepi auxiliij & potentix tuæ: memor enim alibi, inquit, fui dei & lætatus sum. Solus quippe deus hominibus verum est solamen: quemadmodum & solus ipse est qui homines saluat. exultatio vero, maior quædam est lætitiæ intensio: quæ præ nimio gaudio subillire valde atque eleuari cor facit.

Psallam nomini tuo altissime. Mos erat iis qui amatorie in aliquem affecti essent, carmina & cantus in eum componere: atq; hoc pacto animi desiderium lenire: huiusmodi metaphora propheta vsus, intensionem amoris sui in deū declarauit, dicēs: psallam nomini tuo: quæ dictio musicū ac concinnum cantū denotat. Canam igitur, inquit, non naturæ tuæ, quandoquidem illa percipi non potest, sed nomini tuo, decentes illi nectens ac complicans laudes.

Cum cōuersus fuerit inimicus meus retrorsum, infirmabitur et peribunt à facie tua. Connumerare incipit beneficiorū genera, pro quibus deo gratias agit. Ausus eū aliquādo ty-

rannus dæmon ipsum etiam saluatorē, veluti nudum hominem inuadere: sed simulac dici audiuit, vade post me sathana & inexpugnabilem illius sensit potentiā, magna statim cum ignominia retrocessit: quo conuerso ac profligato, omnes pariter potestates quæ sub ipso erāt, debilitatæ sunt, & perierunt, amissa illa nimirū tyrannide, veluti quadam eorum anima. Cum enim vixerit Iesus sine peccato: vnde & dæmonē destruxit, & nos pariter induit armis salutis: cum etiam sacrum baptisma, ac diuinorum mandatorum meditationem & custodiam, propriamque vitam ac conuersationem, pro via nobis reliquerit & semita, quæ ad cælum ducit: consequenter & cæteri demones illinc adeo deleti sunt, vt nullam in nos amplius habeant potestatem, nisi nos ignauia nostra fortassis ita volentes, neglectis diuinis mādatis, ad nosmetipsos eos iterum traxerimus. Quod verò ait à facie tua, idē est, quòd à timore tuo. strenuorum enim ac potentium virorum facies horribilis inimicis videri solet ac timenda.

Quoniam tu fecisti iudicium meum & causam meam. Iudicasti enim me credentem in te, qui antea sub potestate atq; amara tyrannide dæmonis ignorantia mea detinebatur. Nam cum perspexeris quòd malignus ille me creaturam tuam inuide in seruitutem redegerat, ex illius manibus subductum atque ab errore liberatū iustificasti. Causam enim hoc in loco iustificationem appellat.

Sedisti super thronum qui iudicas iustitiam. Propter saluatoris ascensionē hoc dictum est. Impleta enim carnis dispensatione ad iudiciale thronū suum rediit, id est, ad potestatem diuinitatis. quæ thronū tamen, nō reliquerat, quādo arcanis atq; ineffabilibus modis ad nos descēdit. Assumptus enim est in cælum, & sedet ad dexterā patris, veluti qui potestatem omnē acceperit in cœlo & in terra, & propriæ creaturæ opē tulerit, pro qua immaculatā illam animā posuerat. Hæc autē non humane sed digne, deo intelligenda sunt. Sedere enim in throno, aut super thronū, in deo, & in verbo dei accipimus p̄ iudiciali potestate: quā & si antea habebat, ob carnis tamen dispensationē ezlabat, vt oīa implerentur. Tu fuisti, inquit, in iudiciali potestate, & iudicātis personā sumpisti, qui solus iustus es iudex,

lex, quique nulla ignorantia aut affectu impeditis, quominus semper in æquitate perseueres.

Increpasti gentes & perit impius. Obiurgasti, inquit, gentes, improperasti eis errorem eorum, & fugit ab eis Sathanas, veritatem non sustinens. Apostoli etiam aliquando acerbe Gentiles reprehendebant, veluti Paulus qui insensatos Galatas appellabat: quod illi sentientes, ab idolorum cultu recedebant. Destructo autem idolorum cultu, simul etiam abibat eorum præsul dæmon: adeo vel sola poterat sanctorum increpatio.

Nomen eius delesti in seculum & in seculum seculi. Cū honorem deo debitum, sibi dæmones rapuissent, homines in eorum seruitutē redacti nomina eis dederunt: quemadmodū Hesiodus in nugaci illo opere de natiuitate deorū tradit. atq; (vt cætera aliā omittā) exempli gratia tantum dicam: Iouis, Martis, Appollinis, Mercurij, Dianæ, Venus, & copiosæ illius deorum multitudinis nomina, simul ac fidei verbum disseminatum est, statim euanuisse: non solum in hoc præsentī seculo, sed etiam in futuro: quod seculum seculi esse intelligendum est: & quod proprie seculum dicitur. quia iuxta Græcæ dictionis vim, *αἰών* sempiternitatē denotat. Est autem mos sacræ scripturæ per huiusmodi loquendi modū, honoratiora semper significare: vt cū ait, Sancta sanctorū, Cantica canticorū, Sabata sabbatorū, & alia huiusmodi. vel aliter dicere potes: quod ea verba in seculum seculi intensionem significant: pro eo quod est, in perpetuum. In obliuionem enim penitus data sunt dæmonum illorum festa, ac celebritates: eorūq; nomina deleta quodammodo sunt & extincta.

Inimici defecerunt frame & vsq; in sinē, & ciuitates destruxisti. *Αἰών ὡς αἰὼν* Frame, hoc est gladij, seu arma inimici, intelligēde sunt, *ἰών*. ignominiosæ illę passiones atq; affectus, quibus humana anima nō secus ac gladio percussā, & penitus ad virtutē mortua iacebat olim in corpore quasi in sepulcro. Destructa autē gētū impietate & ædificata pietate, destructæ sūt ciuitates. vel ciuitates ipsos hoīes intellige, in qb⁹ antea habitabāt & quiescebāt dæmones. Quāq; extraneū etiā nō fuerit p̄ ciuitates, obscæna idolorum delubra intelligere.

Perit memoria eius cum sonitu. Nemo eū amplius ei sacri *Αὐτῆς*.

ficiū offerre nouit, aut omnino eum inuocare. quod uerò ait cum sonitu, idem est, quod cum clamore. clamantia enim dæmonia à domino fugiebant. uel cum sonitu id est cum iactantia illa, ac superbia: aut cum clamoribus illis & cantibus sacrificiorū. singulari autem sermone in dæmonem inuehitur, impium cum atque inimicum appellans: ipsum hoc pacto aliorum dæmonum præsidem magis obiurgans, ueluti qui rebellionis causa illis extitit, tametsi per eum cæteros nihilominus etiam carpat.

Et dominus in seculum permanet. Dominum uerò, inquit, fideles ex gentibus usq; ad consummationem permansurum credunt. his enim uerbis, semel receptæ fidei stabilitas, atque ipsius ecclesiæ incommutabilitas denotatur.

Parauit in iudicio thronum suum. Cum paulo superius de saluatoris dixerit assumptione, quæ in præsentī uita facta est, nunc de futura tradit: de ultimo nimirum & terribili eius aduentu, quando unicuique iuxta propria opera retribuet. Quod uerò ait parauit, humanum in morē descendens locutus est.

Ε'ρ' ιουδ'α'ι'.

Et ipse iudicabit orbem terræ in iustitia, iudicabit populos in rectitudine. Per orbē terræ, seu potius ut in Græco habetur, per habitabilē, fideles intelligit, apud quos habitare deus creditur in omnibus ecclesiis. populos uerò cæteros homines appellat, apud quos densæ sunt affectuū ac passionum syluæ, in quorū latebris dæmones, ferarū instar commorantur. aliter em̄ illos dominus, atq; aliter istos iudicabit, potentes nimirū potenter exquirens, iuxta illorū fidem, atq; infidelitatem. uel dum populos dicit, magis declarat quod dixerat orbem terræ, ponens quod continet pro eo quo contentū est. Iudicio autem iustitiam & rectitudinem complicans, iudicantis integritatem prædicat.

Et factus est dominus refugium pauperi. Pauper olim erat populus gentilis, uirtute nimirum & religione: cui post acceptam fidem dominus factus est refugium. diuitiæ enim quæ in pecuniis consistunt, quia incertæ atque instabiles sunt, diuitiæ ueræ censi non debent. uel hoc nobis forte uoluit propheta significare quod apud deum nullæ est acceptio personarum, quodque pauperem æque ac diuitem ad se fugientem suscipit.

Adiutor in prosperitatibus, in tribulatione. Confugiētes ad *E' p' i' u' a' i' - g' i' a' n'.*
 se deus adiuuat, siue in prosperitatibus, hoc est foelicitatis
 tempore confugiant, siue in tribulatione. vnum quodque
 enim per se absolute legendū est. neq; enim ij solū auxi-
 lio indigent qui in calamitatibus sunt, sed illi etiā qui in
 prosperitatibus, vt foelicitatem suam conseruent, & ne in
 ignauā calamitatum matrē decidant. aliqui etiā legunt
 in opportunitatibus, cū Græca dictio *υ' ν' α' ι' ρ' ι' α* nō prospe-
 ritatē tantū, sed opportunitatem etiā significet. Intelligē-
 tes qd dominus opportune in tribulationibus nos adiu-
 uit, hoc est illo tēpore quo eius auxilio vere indigebam⁹.

*Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quia non dereliqui- E' u' s' p' e' r' o' u' n' -
 si exquirentes te domine.* Deinceps, inquit, sperabunt in te, *τ' α' s'.*
 veluti in eo qui solus potest saluare: illi inquam sperabūt,
 qui nomen tuum, hoc est te ipsum nouerunt: ac si dicat, ij
 qui credunt in te. Quidam etiam pro verbis illis, sperent
 in te, ex Hebræo interpretati sunt: sperabunt in te: futuro
 vsi tempore pro modo imperatiuo. Sed propheta fortas-
 sis imperatiuo vsus est præceptoris ac docentis more ea
 fieri iubens, quæ probe ac firmiter nouit. Præterea etiam
 rectè dixit, qui nouerunt nomen tuum. naturam enim
 dei nullus nouit. & demum causam apposuit spei suæ, di-
 cens: quoniam non dereliquisti exquirentes te domine.
 nec dixit quærentes sed exquirentes: vt inuestigationem
 quandam ex tota anima faciendam esse denotaret.

Pfallite domino qui habitat in Sion. Talis itaque cum sit
 dominus vt superius demonstrauius, pfallite hoc est ca-
 nite ei. habitanti verò in Sion dixit, non quia deus loco
 concludatur: sed vt quandam dei beneuolentiam erga
 illum locum demonstraret. habitare etiam dicitur deus
 in fidelibus, non quòd ab illis complectatur, sed veluti be-
 neuolentia ac familiaritate quadam illis coniunctus. ex-
 hortatur igitur propheta ad canendas dei laudes. vel He-
 bræos, qui tunc erant, vel fideles qui nunc sunt ex genti-
 bus, quorum erat futurus deus, qui habitat in Sion: hoc
 est qui responsa atque oracula dat in Sion: vbi viros se-
 dignos alloquitur. vel Sion Ecclesiam de gentibus con-
 gregatam intellige, quam postea dominus habitauit. *ε' π' ι' τ' η' δ' ι' v' -
 μα' τ' α'.*
Annunciate inter gentes studia eius. Hæc ad Apostolos di-

Etia sunt, qui circumeuntes vniuersas gentes docuerunt: quod verò 70. hic studia seu exercitia dixerūt, Symmachus artes exposuit, & Aquila immutationes. exercitia igitur, & studia eius annunciate: hoc est ipsius gesta: vel eius artes, hoc est admirandā eius sapientiam: vel eius immutationes, quæ nimirū aliorum loco successerunt. Nam qui de longe erant, facti sunt propè: & qui in tenebris erroris, venerunt ad lumen veritatis: qui in obliuione erant, habiti sunt in memoria, & qui antea abiecti fuerant, tandē assumpti sunt: deusq; homo, & homo deus factus est.

Ori i inf.
rup.

Quoniam qui exquirat sanguinem eorum recordatus est. Hæc deus ita dispēsans ordinauit, postquā eorū meminit. Antea enim nō meminerat ob eorum infidelitatē. Meminit autē non ferens amplius eorū sanguinem effundi in sacrificia. Sacrificabāt quippe proprios filios, & filias dæmonis: quinimmo de effudentiū manibus sanguinē illum exquisiuit, quē ipsi non imposuerant. vel vltionem indicat mutuarū cædium, quas iussu dæmonum faciebant: vt manifestū fiat, q̄ omnis homicida luet pœnas: vt etiā in Genesi legimus: sanguinem enim vestrū, inquit, exquiram.

Non est oblitus clamorem pauperum. Humana etenim natura sub inuisibiliū dæmonū tyrānide detēta, clamare quodāmodò videbatur ad creatorē, ob causam tantæ calamitatis & miseræ. Vel illud fortassis significāt hæc verba, q̄ p̄phetę olim, diuinæ incarnationis p̄spiciētes mysteriū, clamabant, incarnandū deū in huiusmodi incarnationis auxilium aduocantes. Qui prophetæ pauperes conuenientissime dicuntur propter eam quā colebant frugalitatis virtutem: atq; ideo clamoris eorū oblitus nō est.

Miserere mei domine, vide humilitatē meam ab inimicis meis.

Εκ τωμ
ἐχθρῶν α.

Hæc verba ex cuiusque Christiani persona dicta sunt: vide, inquit, depressionem, & deiectionem à visibilibus mihi atque ab inuisibilibus inimicis inflictam. Studebant enim vniuersum Christianorum genus prorsus tollere.

Qui exaltas me de portis mortis. Portas mortis varia martyrum supplicia appellauit, quas portas qui superabāt, clariiores atq; illustriores à Salvatore effici videbantur. per supplicia enim introducitur quis ad mortē. Possunt etiā hæc intelligi de beato Dauid, qui sæpenumero ab inimicis de-

pressus,

ressus, mirandū in modū à morte liberatus est, ita vt per
 op̄ quæ ei præstatur à deo, præclarior etiam euaderet.

Vi annunciem omnes laudationes tuas in portis filia Sion. Hæc
 est causa quare fuerit liberatus à morte, vel quare miseri-
 cordiam dei perquisiuerit: vt annunciem, inquit, omnes
 laudationes tuas: creationis nimirum, prouidentię, sa-
 pientię, iustitię, atque incarnationis. pro quarum singu-
 lis laudari mereris. Per Sion verò hoc in loco sanctorum
 ecclesiam intelligit, quæ in cœlis est: & per illius portas
 singulares ecclesias, quæ in orbe sunt: per quas qui ince-
 dit, in cœlestem ecclesiam Sion ascendit. Nam ij qui pro-
 pter Christum passi sunt, per huiusmodi ecclesias incede-
 bant, diuina annunciantes miracula, & fideles alios con-
 firmantes. ipse etiam David hoc psalmorum libro omnes
 laudationes dei annunciat: supernam præterea Sion, fi-
 liam appellauit, quasi dilectam & constitutam à deo.

Exultabimus in salutarituo. Per salutare incarnationem
 domini intelligit, atque eius mortem, quæ salutis huma-
 nę causa exitit. vnde & beatus Symeon postea cecinit:
 quia viderunt oculi mei salutare tuum.

Infixa sunt gentes in interitum quem fecerunt. Per gentes hoc
 in loco Iudæi intelligendi sunt, veluti malitia atq; inuidia
 ipsis gentibus similes facti: & per interitum ipsa mors. stu-
 dentes enim Iudæi vitæ principem morti tradere, ipsi à
 Romanis prorsus perditum sunt: & cum Christo mortem
 parassent, ipsi contra ab illa detenti fuerunt. fortassis etiã
 verba hæc dicta sunt ob eos qui Christianos perseque-
 bantur, qui potius deleti sunt, cum alios extinguere tēta-
 rent. Nec ab re fuerit hæc de demonibus intelligere, qui
 Christi potentiam cohibere ac compescere studuerunt:
 qua tamen omnes ipsorum potius extinctæ sunt vires.

In laqueo isto quē absconderunt comprehensus est pes eorum.
 Alia similitudine eandē rursus repetit sententiã, quandã
 quodãmodo pompã agens aut triumphū de inimicorū
 destructione. p̄ laqueū verò insidiarū cogitationes intel-
 ligit. in occulto etenim loco tēdi solent insidię, quē admo-
 dum & laquei: tamen postmodū in lucē educant.

Cognoscetur dominus iudicia faciens. Iudicia hoc in loco vl-
 tiones appellat, retribuit enim dominus condigna vni-

cuique pro meritis.

In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Hoc etiam superioribus est simile. ponitur enim causa quare cognoscatur dominus iudicia facere: quia scilicet ex hoc potissimum iustus videri potest, dum facit, ut qui aliis infidias parat, ipsi maxime in eas incidant: & quod doli in suos potissimum authores conuertantur. Peccatorem etiam hic intellige, vno ex tribus modis iam predictis: vel generaliter accipe pro quocunque doloso. DIAPSALMA.

Conuertantur peccatores in infernum. Per peccatores hoc in loco infideles intelligit, & per infernum supplicia conuertantur itaque à presenti nimirum vita, & illuc sub terrâ deferantur, vbi dicuntur esse pœnarum loca. Vel aliter qui de terra nati sunt in eadem versentur, nihil aliud valentes cogitare quam terrena. & quosnam intelligat per peccatores, ex his quæ sequuntur declarat, dicens.

Omnes gentes quæ obliuiscuntur deum. Obliuiscuntur, voluntaria scilicet obliuione.

Επιληθύνει
ται ὁ πτωχός.

Quoniam non in finem obliuioni erit pauper. Hęc, inquit, huiusmodi gētibus eueniēt: quia fidelis vir in obliuionē omnino non erit. Pauperē verò eum dicit, qui temporalibus quidē diuitiis est pauper, sed virtutū opibus sit diues. vel pauperē dicit populū ex gētibus, veluti qui animæ dignitatem amiserat, pietatisq; ac virtutū peculio inops erat.

Υπομονή.

Expectatio pauperum non peribit in finem. Pauperes hic gentiles dicit, quorum expectatio vsque in finem inanis non erit. Expectatio verò gentiū Christus est. de quo alibi scriptum est, ipse erit expectatio gentium: & ad quas alibi per alium prophetam clamat, dicens. Expectate me in tempore resurrectionis meę.

Μὴ κραταί
βοισι.

Exurge domine non proualeat homo. Alius interpretes reddidit, nō temere agat homo. hoc autem dicit ppheta obmutuas inter sese hominū insurrectiōes atq; insolētias. Ve is quippe ac sanis carētes pœceptorib⁹, atq; ideo terrā se ac limum esse ignorantes, supra propriam naturam sese extollētes temere multa agebāt: & omnia audētes, inter deos etiam se adscribebāt. Exi itaq; tu deus, inquit & tantā eorū eleuationē compesce. Illud etiam dici potest quòd ea ratione, qua ad imaginē & similitudinē dei

homo

homo factus est, deus dicitur: ea vero qua terrenis affectibus ac passionibus detinetur, homo merito appellatur. Cum itaque hae passionibus in hominibus preualerent, hortatur deum propheta ut exurgat a morte, & ut per sanctos Apostolos doceat quomodo passionibus supra animam se extollere non debet, neque pulvis supra intellectum, vel aliter, post resurrectionem domini divulgato euangelio in uniuersum orbem, mutue illarum gentium insurrectiones atque insolentiae quieuerunt.

Iudicentur gentes in conspectu tuo. Hoc est protectione & custodia tua digne efficiatur. nam qui iudicat, ad eum qui iudicatur aspiciere solet. Iudicium vero illud intellige quod contra daemone[m] faciendum erat: de quo per Esaiam dicit deus: Ecce puer meus quem elegi, electus meus in quo complacuit anima mea, iudicium efferet gentibus.

Constituere domine legislatorem super eos. Per legislatorem hic Christum intelligit, (iuxta illud: ego autem constitutus sum rex ab eo,) qui legislator nouam eis legem tulit: sanctum scilicet euangelium.

Cognoscant gentes quod homines sunt. Sed saltem aliquando addiscant viuere ut homines, & non ut ferae. vel aliter: doceantur, inquit, quod corruptibiles sunt, quodque longe sunt a diis: quae propria eos gloriatio ac superbia de seipsis suadet cogitare.

Ut quid domine recessisti longe? Incipit tractare de diuina providentia: ac veluti prauorum hominum res bene ac feliciter succederent: contra autem, iusti ac boni viri infeliciter degerent, ex persona iustorum in afflictionibus existentium sermonem facit, & rationem quodammodo exquirat a deo, dicens: quare permittis homines temere ac casu ferri quod fors iubet, nec ullam eorum curam habes? quod ex metaphora illorum sumptum est, qui procul abierunt, & relictorum nullam curam habent.

Despicis in prosperitatibus in tribulatione? Despicere est distimulare, non videre. ac quasi deorsum aspiciere, & non ad rem illam, quae ante oculos posita est. Quid igitur, inquit, tu qui omnibus praesens es tanta tua loganimitate ac patientia abesse videris? & cum omnia videas, simulas non videre, ut rebus nostris auxilium non feras? atque hoc eo potissimum tempore, quando protectione tua potissimum indigemus? nunc

Γνωτωσαν
ἔθνη ὅτι ἄνθρωποι
ἐσμεν

Εν ὁραματι
ἐπιθυμω

scilicet cū in tribulationibus constituti sumus. Hęc autē non accusans aut culpās deū propheta, sed rogās dicit & exhortās. nō alioquī respōdere ei deus potuisset, id quod alibi scriptum est: Peccata vestra diuidūt inter me & vos.

Dum superbit impius, incenditur pauper. Quādo, inquit aliquis extollitur, quādo bene illi cuncta succedunt, tūc, si quis fideliū est, qui frequētibus vrgeatur calamitatibus, is zelo quodā atq; æmulatione opinionis ac boni nominis penē accēditur, atq; ex proprio ore gemitus quosdā fumi instar emittit, deplorās, q̄ cū ipse eiusmodi sit, obscurus tamen est, atq; ignotus. vel aliter etiam intellige, q̄ extollente se impio dæmone aduersus humanū genus ille qui virtutibus est pauper, nimia accenditur passione.

Coadiuuātur in consiliis quæ cogitant. Hoc de impiis etiam dictū est. Coadiuuātur, inquit, in his quæ cōsulūt. Coadiutoriū verò hoc p̄speritatē intellige. vel coadiuuātur à suis similibus. obseruādū est autē q̄ propheta sæpenu-
 ro tā de prauis, quā de probis hominibus loquēs, singulari aliquādo, & aliquādo plurali vtitur sermone: quia numero q̄dē multi sunt sed virtute aut vitio vnū. vel aliter: quæ Græca dictio συλλαμβάνεται. nō tantū significat coadiuuantur, sed etiā cōprehēdūtur: dicere possumus, p̄phetā hic loqui, de illis fidelibus, qui in p̄priis cogitationibus cōprehēdūtur, quas de impiis, & de illorū p̄speritate cogitant: ac si diceret, q̄ ob propriā infirmitatē labūtur, nō valentes percipere aut cōsiderare iudicia dei.

ο' ἀδινῶρ

Quoniā laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniustus benedicitur. Obseruandum est quòd dictio, quoniam, seu quia, apud Hebręos nō semper causam reddit, sed aliquādo aduerbium est confirmandi: aliquando etiam abundat iuxta idiomatis vsū. Adeò, inquit, propheta, inter eos vitium præualuit, vt & peccatores de delictis laudentur, quæ carni ac propriæ libidini obtemperantes committunt: & ij pariter qui iniuria quempiam afficiūt, à suis similibus maiorem inde sceleris gloriam consequantur.

Irritauit dominum peccator. Ad vltionem deum commouit, suis cum vrgens atque incitans delictis.

Secundum multitudinem iræ suæ non exquiret. Nō exigit, inquit, deus pœnas, iræ suæ cōdignas, iuxta illud: Si iniquitates

συλλαμβάνεται.

πρώξεν.
 Βιάσθησεν.

tes obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Iram enim dei, iustam pœnam & condignum suppliciũ appellat. Misericors, inquit, deus est, summas ac meritas pœnas non infliget. Alij legunt irritauit dominum peccator secundum multitudinẽ iræ suæ: hoc est cõdigne & prout exigebat diuina ira, quæ ab ipso peccatore propriis sceleribus instigata fuerat & accensa: & quod sequitur, non exquiret, legendum dicunt per interrogationem, vel etiam absolute: & tunc sit sensus: quòd deus per pœnitentiam illum non exquiret, qui ita eum irritauit.

Non est deus in conspectu eius. Putat peccator quòd cum deus peccata cõmittentem nõ videat. vel aliter: deus qui ubique præsens est, à peccatoris oculis non percipitur.

Inquinata sunt via illius in omni tempore. Cum peccator sua videri non putat delicta, peruersiores semper atque inquinatiores fiunt eius mores.

Auferuntur iudicia tua à facie eius. Iudicia, inquit, tua ab eius intellectu auferuntur, ipse siquidem intellectus oculos etiam suos habet: verum huiusmodi delinquens tantæ cæcitatæ est, vt iudicia, quæ à te proferuntur, non videat, non consideret, non animaduertat, te iustum, fortem & longanimitem iudicem esse.

Omnium inimicorum suorum dominabitur. Vlciscetur omnes qui aduersus eum insurrexerunt, deo, longanimitate sua, pmittente illũ sæpius in bello inimicos suos superare.

Dixit enim in corde suo, non mouebor. Putauit fœlicitatẽ suã diu esse permansurã. moueri enim hic, intellige pro mutari, à priori nimirum potentia atque à propriis viribus.

A generatione in generationẽ sine malo. Subintellige verbũ ero, vel pertrãsibo. cogitauit em̃ peccator ille & credidit se à generatione in generationẽ: hoc est p̃ totã vitã, futurũ absq; afflictione aliqua. generationẽ em̃ hic posuit p̃ vitã: quasi dicat, ab ei⁹ vita ad eã quæ erit post ei⁹ mortẽ.

Cuius maledictione os eius plenum est, & amaritudine & dolo. Verba illa os ei⁹, more Hebraici idiomatis posita sũt, quẽ edmodũ multis in locis reperitur. Solẽt enim Hebrei p̃ nomina articulis cõiungere: cuiusmodi & illud est, Beat⁹ cuius deus Iacob adiutor eius. Item illud, Beatus vir cui est auxilium ei abs te. est autem maledictione plenũ os,

cum omnibus maledicat: & amaritudine, cū iracūde ad oēs loquatur, dolo etiā plenū dicitur, cū nō ex corde sermōne pferat, sed alia dicat, & alia ī secreto animi habeat.

Sub lingua eius labor & dolor. Ea, inquit, loquitur, quę laborem & dolorem iis pariunt, quibus insidias tēdit: vel quia in eius doctrina labor est & dolor, quorū erunt participes qui ei obtēperant, dum nullam in eius doctrina requiem inuenient: vel in labore & dolore erat lingua eius: laboris nimirum & doloris verba aduersus eos proferens quos impugnabat. huiusmodi autem loquendi modo loquacitatem illius ac maledicentiam indicauit.

Sedet in insidiis cum diuitibus. Per insidias occultum insidiarum locū intelligit, vnde insidiatores latēter solēt impetum facere. connumerat autē Propheta hic multiplicia prauorum hominū vitia, dolos videlicet, insidias, rapinas, cædes, atque alia huiusmodi. Abscondet enim, inquit, se in insidiis, simul cum iis, qui vitiiis ditiores sunt, hoc est qui præclariore & celebriore sunt in delictis: quos veluti eadem secum sentientes socios sibi habebit. deinde insidias declarans, insidiarum etiam causam addit.

In occultis vt interficiat innocentem. Vt morti, inquit, sine causa eum tradat, qui nulla eum affecit iniuria.

Oculi eius in pauperem respiciunt. Assiduam ac perpetuam huius insidiatoris attentionem narrat: qui cum pertrāsēntem aliquem viderit, summa animi sollicitudine considerat, quomodo eum comprehendat.

Insidiatur in abscondito quasi Leo in spelunca sua. Tandē repetit sententiā, vario quodā modo, propalās, & in publicū traducēs corū scelera actu ac malitia vndecūq; plena: ferāsque quodāmodo illos fieri demonstrat. nam quēadmodum leo ex propria cauerna aut latebra infirmioribus animalibus insidiatur, quæ nihil tale timētia secura pertrāsēūt: ita etiā iste fecit occultis vsus latebrarū insidiis.

Τὸ ἀγπᾶσαι πτωχόν ἀγπᾶσαι πτωχόν. *Insidiatur, vt rapiat pauperem, vt rapiat pauperē dū attrahit eum.* Cum leoni eum ob insidias & cædium cupiditatem cōparauerit, perstat adhuc in cōparatione, docēs cōgruere ei leonis opera. Irruit, inquit, vt leo vt prędā rapiat, vt ad latebras trahat. Neque enim insidiatur vt ferā aliquā perniciosā aut inimicā capiat, sed vt pauperē, pauperē in quam

quam, & bonis & viribus humanis. Et dū attrahere eum dicit, magis declarat rapinæ modū. repetitione verò illa vt rapiat: summā huius hominis impietatē denotat. vel ideo fortassis sermonem ingeminauit, vt exaggeratione quadam deum magis excitaret ad vindictam.

In laqueo suo humiliabit eum. Hoc est dolo, & calliditate sua ei dominabitur: vel occisum in terram proiciet. humilis enim est qui humi prostratus iacet.

Inclinabitur, & cadet cum dominatus fuerit pauperum. Vbi potens iste pauperū dominatus fuerit, tunc & ipse humiliatus inclinabitur, & peribit. Nam qui cadūt, prius inclinantur. hæc autem omnia fient, vt & immedicabile eius vitium pateat, & dei pariter longanimitas, & pauperum oppressorum patientia, & eorundem demum vindicta.

Dixit enim in corde suo, oblitus est deus, auertit faciem suam ne videat in finem. Is cui permissum esse diximus animæ suæ cōcupiscentias explere, in valde absurdas decidit opiniones, dum intra se ipsum reputat, quòd deus propriæ prouidentia oblitus sit, qua mundum gubernat, quòdque custodia, & protectionē suam ita auertit, vt prorsus non videat quæ fiāt. quòd verò ait in finem, alibi pro vsquequaque accipitur: alibi verò pro omnino: vtrunque tamē ad idē tendit recte considerāti: verum prædicta omnia intelligi possunt de populo Iudæorum, & de Christo. Quippe cū populus simul cū principibus innocentem Christū, & peccato omni prorsus carentem, & pauperē propter nos effectum, insidiosè obseruarint vt caperent, omniāque alia fecerint, quæ superius dicta sunt: & tādē postquam eū occiderunt, a postolos etiam persecuti sint: ipsiq; postremo à Romanis funditus fuerint deleti.

Exurge domine deus meus, exaltetur manus tua. Cōmouearis, inquit, ad vindictam. quod verò ait exaltetur manus tua, per metaphoram dictum est. Solent enim qui aliquē castigant, manum erigere, vt plagas ac verbera inferant. vel aliter: cum potētia tua excelsa semper sit, & sublimis, nunc præcipuè quæso, inquit, ita omnibus appareat. per manum enim dei, eius potentiam intelligere debemus. Τῶν πνεύτων

Ne obliuiscaris pauperum tuorum in finem. In finem, hoc est σου ἕως τέλους in perpetuum.

Propter quid irritauit impius deum? Ægrè fetens propheta tam grandes prauorum hominum ausus, per modum interrogationis sermonem format: & deinceps dubitationem respondendo soluit, dicens.

ἐξήγηται.

Dixit enim in corde suo, non exquiret. Est, inquit, tantorum scelerum causa, quòd existimant deum flagitia eorum non disquirere.

πρόνοιαν ἐθε-
μὸν αὐτὸν.

Vides quoniam tu laborem, & furorem cōsideras, vt tradas eū in manus tuas. Quod ait, vides: per se legēdū est, ac statim postea sistendū: vt sit sensus, licet millies, prauus ita existimet, ob tuam nimitū patiētiam ita in arrogantiam lapsus, tu tamen ô deus vides omnia, quocūque penetrans, & in omnes partes perueniēs. ideoq; tu summa diligētia hominum omniū iniuria affectorū laborē perspicis, iramq; & furorem eorū qui iniuriam inferunt. Cōsiderare autē, est subtiliter discernere, magno, inquit, cum examine tu perspicis vt in futurū illos pœnis tradas. Ita enim hoc in loco manus significant, iuxta illud Apostoli, horribile ac valde timendum est incidere in manus dei viuentis.

ἐγκαταλί-
παι.

Tibi relictus est pauper. Omnes à paupere auersi sunt, vnde tuo tantum auxilio relictus est.

Orphano tu eris adiutor. Tanquam eius creator, & dominus. hæc tamen non tantum de pauperibus & orphanis intelliguntur, sed de gentium populo qui dictam ob causam pauper erat: & orphanus, quia patrem ac factorem suum non nouerat.

Contere brachium peccatoris & maligni. Per brachium potentiam ac vires intelligit. in brachio etenim robur hominis consistit. peccator autē ille est, qui concupiscentiæ dominantis inferuit, malignus verò is qui proposito ac voluntate propria prauus est & scelestus. pro peccatore etiā & magno ipsum potes dæmonem intelligere.

Quæretur peccatum illius & non inuenietur. Quia si deus peccatum illius exquisierit, & longanimis erga eū non fuerit, statim peribit iudicatus morte dignus. intelligi etiā possunt hæc verba de Christo, ita vt prænuncient ea quæ Pilatus erat dicturus, quādo ait, Nullā causam inuenio in hoīe: itē & quæ ipse Christus dixit: Nūc princeps huius mundi eijcietur foras, & in me nō inueniet quæquam, neq; enim

Pilatus

Pilatus peccatum aliquod inuenit propter quod occidi Iesus deberet, neque etiam ipse dæmon, tempore quo immaculata illa Christi anima ab eius corpore separata est, vel tantillum potuit inuenire peccatum, tametsi in hoc multum iacubuerit.

Dominus rex est in seculum, & in seculum seculi. Verba hæc ad eos dicta sunt, qui scandalizantur, & prauis homines non statim puniantur. Regnum, inquit, & iudicium dei, non est ad tēpus, sed perpetuum. Vnde licet nullas nunc dent pœnas, aliquando tamen eas dabunt. vel Christi regnum prænunciat, quod olim quidem semper habuit vt deus, sed post resurrectionem etiam denuo accepit vt homo. Data est enim mihi, inquit, omnis potestas in cœlo & in terra: ita vt non in præsentis tantum seculo sed in futuro etiam regnaturus sit.

Peribitis gentes ex terra illius. Per gētes eos intelligit hoc in loco qui Euangelicā legem nō susceperunt. Gentes siquidem sine lege sunt. Per terram autē illius, totum orbem intelligit, cum dictum sit: Domini est terra & plenitudo eius, a qua hos exterminandos esse prædicit, fide nimirum diuulgata. Vel per terram domini, regnum eius intelligit, a quo omnes decident, qui male vixerint.

Desiderium pauperum exaudisti domine, præparationem cordis eorum audiuit auris tua. Desiderium, inquit, pauperum, & præparationem cordis eorum, clamantia quodammodo ad te, & iniustorum destructionem optantia, tu exaudisti. Erant enim pauperes præparati & recti corde ac nullo vitio impediti. vel fortassis eò pertinent hæc verba, vt prophetarum indicent desiderium, qui incarnationem domini optabant, & prompti erant ad susceptionem fidei, nimirum qui postea eam susceperunt.

Vt iudices pupillo & humili. Exaudisti, inquit, & attendisti vt iudex fieres orphano, & humili, & vindictam eorum faceres.

Vt non apponat vltra magnificare se homo super terram. Vt omnis homo oppressorum cernēs vindictam, audaciam ac temeritatem deponat, nec gloriatur quis amplius aut extollatur super inferiores se: quod vero ait super terram, idem significat quod inter homines.

Εἰς ἰσὴρ
σας.

Κρίνας ἄνθος
ἐν καρπῷ
κρίνας.

In finem psalmus ipsi David.

Psalmum hunc cecinit beatus David cum persequeretur eum Saul: et in finem inscribitur: quia continet Prophetiam vindictæ, quam deus eius gratia in Saulem illaturus erat.

P S A L M V S X.

In domino confido: quomodo dicitis anima mea transi-
gra in mōtes sicut passer? Cū fugeret beatus Da-
uid in desertū, suadebāt ei beneuoli ipsius vt ad
mōtes potius pertransiret, tutiorē illic eū futu-
rum esse asseuerantes. Huiusmodi igitur amicos tanquā
nō recte suadentes, accusat præsentī Psalmo. ego, inquit,
cōfido in domino, & omne aliud auxilium respui. quare
igitur dicitis animæ meæ, hoc est mihi ipsi, vt passeris instar
pertrāsēā ad mōtes? & veluti timida auis illic permanēā.
Illud obseruandū est q̄ Propheta sepe numero circumlo-
quendo per animam suam seipsum intelligit, vt in tertio
etiam Psalmo diximus: ibi, multi dicunt animæ meæ.

Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum parauerunt sagit-
tas suas in pharetra. Per intentū arcum, & per sagittas præ-
paratas quæ erant in pharetra, totū belli apparatus signi-
ficauit: vel quia his telis contra fugientes utebantur. hæc
autē verba fiduciæ ipsius David causam ostendunt. hæc
enim, inquit, de causa ego confido, quia peccatores sunt
qui pugnant aduersum me. peccant etenim dū temere me
insequuntur, & morte me afficere volūt, qui ei salutis cau-
sa fui, quando occidi Goliath, & quando à Saule suffocan-
tem eieci dzimonem.

Vt sagittent in obscuro rectos corde. Præparati sunt, vt nos
infontes perdāt, qui in corde nihil non rectum gerimus.
vt sagittēt verò ex insidiis, quod Græca dictione σιωτικόν
significantius exprimitur, quæ noctem significat quando
luna obscurata est, & quam latine vnico vocabulo dicere
possumus obscurilunium. Nam si quis eo tempore per-
cussus fuerit, inimicum videre non poterit. vel aliter: sub-
intellige hic aduerbium quasi: vt sit sensus, quòd inimici
summa inuidia, quasi obscurilunio quodam obtenebra-
ti, non cognoscunt, nec vident, quisnam is sit quem sagit-
tare contendunt: quòdque aduersus amicum & benefa-
ctorem dirigunt tela.

Quoniam

Quoniam qua perfecisti destruxerunt Hæc est etiã alia fi-
 uicię causa. Confido, inquit, ea etiã de causa, qm̄ illi eum
 destruxerunt quem tu in Regem vnxisti. perficere vero
 hic posuit pro facere, & destruere pro deicere: q̄ meta-
 phorice tractũ est ab ædificiis, quæ euertuntur. Cumque
 talia audeãt, te inimicũ habet: quem tñ non sustinebunt,
 quia leges eas euerterunt quas tu posuisti. madaſti enim
 neminẽ iniuria esse afficiendũ: madaſti etiã innocẽtes oc-
 cidi nõ debere: quæ præcepta ab eis profus negligũtur.

Iustus autem quid fecit? Quid fecit, inquit, iustus, vt huius
 modi persecutionẽ sustinere deberet? quod de ipso Pro-
 pheta dicit, veluti qui iniuria eos minime affecerit, qui
 sibi aded fuerant inimici. vel de superna dei custodia &
 protectione loqui intendit, dicens: Deus qui proprie ac
 vere iustus dicitur, qui omnem semper odit iniustitiam,
 qui solus recte iudicat, quid fecit? post tanta nimirũ sce-
 lera quæ ab illis patrata sunt? nunquid fortassis despiciet
 aut non videbit? minime.

Dominus in templo sancto suo, dominus in celo sedes eius. Est,
 inquit, dominus in templo Hierusalem: est etiam domi-
 nus sedens in cœlo. quasi dicat, vbique adest Deus, & o-
 mnes prospicit qui iniuria afficiuntur: quod ex sequenti-
 bus magis etiam declarat, dicens.

Oculi eius in pauperẽ prospiciunt, palpebra eius exquirũt filios
hominum. Nõ dixit aspiciunt, sed prospiciunt, protectionẽ
 illam nimirum significans, quam ex alto habet. oculi au-
 tem dei intelligẽdi sunt, exquisita illa scientia & cognitio
 rerum omniũ quæ sũt: palpebræ vero huius, eius cogni-
 tionis velamẽ. Palpebræ siquidẽ tegmina oculorũ sunt.
 Per palpebras igitur significare voluit, q̄ si quando vide-
 tur deus non aspiceret, sed in absconditis animi ac mētis
 morari, tunc tamẽ nihilo minus videt: vel q̄ omnia pro-
 spicit, veluti qui non oculis tantũ, sed ipsis etiã palpebris
 intueatur, & ex omni parte oĩa cognoscat. Exquirere e-
 tiam idẽ est quod cognoscere. Filios autẽ hominum pro
 hoĩbus simpliciter posuit. pauper vero dupliciter dicitur,
 patrimonij scilicet possessione & virtutum: verum illud
 manifestum est quod pecuniis pauperem, qui virtute di-
 ues sit, respiciat dominus, quodq; contra, virtutibus pau-

Ε' τὴν λέγει
 ἐξ ἡσυχίας.

perem abominatur, quanquã pecuniis sit diues. Primus igitur pauperem dominus respicit, qui rebus iis abũdat quibus secundus indiget: à secundo autem auertitur, qui iis caret, quibus abundat primus.

Exegetica.

Dominus exquirat iustum & impium. Per hoc declaratur quid significant illa verba, filios hominum: iustos nimirũ & iniustos, quos impios etiam appellat, quia deum negligunt, dum illius præcepta obseruare contemnunt.

Adinap.

Qui autem diligit iniustitiam, odit animam suã. Hęc est autem causa quare confidat propheta: documentum præterea continent hęc verba. quod iniustus quisque vitæ propriæ mortem operatur, dum animæ suæ inimicus effectus est, prauis etenim ac scelestis actionibus suis, deũ semper magis irritat ac prouocat aduersus animã suam.

Calarydos.

Pluet super peccatores laqueos. Adducet, inquit, dominus supplicia super peccatores, quibus detenti à pristino impetu compescentur. Hęc autem pluuix metaphora, summam suppliciorum abundantiam ac perpetuitatem denotauit.

Ignis & sulphur & spiritus procella pars calicis eius. Ignis quidem efficacissimus est: sulphur vero pinguis & crassa illius esca. Hoc enim fomitis genere, ignis valde nutritur. Spiritus etiam seu ventus pari modo flammam excitat. hoc autem supplicij genere Sodomam olim euersam fuisse legimus. Sensus itaque est, quod pars calicis, hoc est pars supplicij à deo infligendi, ignis est & sulphur & spiritus. Hoc est ventus conuertens, quod si vel sola huius calicis pars adeò intolerabilis est, quid dicendum est de reliquis suppliciorum partibus? hoc est de aliis suppliciorum generibus? sæpenumero enim apud scripturam poculum & calicem pro pœna positum inuenire licet, vt illud Esaia: Exurge Hierusalem quæ bibis poculũ ruinae, & calicem furoris, & quæ sequuntur.

Quoniam iustus dominus & iustitias dilexit, equitatem vidit vultus eius. Quemadmodum deus sanctus est & requiescit in sanctis, ita etiam iustus est & iustitias diligit: vnde iniustos omnes, & eos qui iniuria aliquem afficiunt, punire solet. qua de causa beatus David sibi magis confidendum esse dicit. Hęc etenim ratio est & cõclusio quare

re f-

fiduciam habeat, de qua in principio Psalmi dictū est. Quod verò ait. & quitatē vidit vultus eius, seu (vt in Græco verius habetur) rectitudines: idem significat, quod iustitiam dilexit. Nam quem quis amat, eundem etiā libenter intuetur, quemadmodum contra, ab illo quem quis odit statim auertitur. Per vultum verò seu faciem domini, intelligimus potentiam vidēdi quæ est in deo. Et hæc quidem interpretatio dicta est prout congruit historię beati Dauid. Conuenit etiā hic Psalmus cuiuslibet oppresso atque oppugnato à visibilibus seu etiam inuisibilibus inimicis. Et tunc ea verba: quomodo dicitis animæ meę dicta esse intelligantur aduersus cogitationes, quæ suævent transeundum esse ad spinosa quodammodo & præcipitania consilia, quæ fidelibus inaccessibilia sunt, & non tuta: cuiusmodi illa sunt, quæ fortuna omnia ac casu regatur, quòd non sit deus qui scelera vlciscatur: & quæcunque alia huiusmodi. Quinimmo & aduersus demones, dicta esse intelligi possunt, qui conantur iam huiusmodi nos sententias atque hæreses inducere: per peccatores enim intelligi possunt tã iniusti homines quàm prauis demones: & per arcum & sagittas vel hæreticorum instrumenta intellige, vel cogitationum absurdarum impetus: & quæ sequuntur in Psalmo iuxta huiusmodi analogiam intellige.

In finem pro octaua Psalmus ipsi Dauid.

Hic Psalmus eandem habet inscriptionem cum sexto, vbi eam abunde sumus interpretati: & prophetiam pariter continet tam de Christi resurrectione quàm de fidelium oppressorum vindicta. Et aliter Christi humanitas finem presentis vitæ suscepit per mortem: & octaua, hoc est dominica die resurrexit: quæ dies, & prima dicitur, tanquam dierū omnium principium: & octaua, quia post septimam diem hoc est post sabbatum, redit. Pro octaua etiam, & non de octaua inscriptū est. Neque enim docet Psalmus, quid sit octaua, sed rogat diem illum cito aduentare: vt homines nimirum, qui sub saua demonum opprimuntur tyrannide, atque idolis seruiunt, tanto citius seruitutis iugo liberentur: & demones commissorum in deum criminum pœnas luant maiores.

Aluum me fac domine quoniam defecit sanctus. Iustus is dicitur qui humanis in negociis, ab eo quod honestū est, non declinat: sanctus verò cum apud Græcos duplici dicatur noīe, nimirum vt hic, & ἅγιος (vtraq; enim dictio sanctum significat) consequenter & in duplici sumi potest significatio- ne. Ille autem proprie ὁσιος dicitur, qui pietatē & religio- nem colit, quæ ad deū pertinet: ἅγιος verò ille, qui per se- mitam virtutum, diuinitatis efficitur particeps. Hæc autē virtutū noīa, scilicet quodammodo cōparari possunt, per quam qui gradiuntur, perueniunt ad deum. alibi etiā dicitur quod apud scripturā, iustus sæpenumero is dicitur, qui non solum iustitia sed omni virtutū genere ornatus est: sed de huiusmodi iusto nūc non est sermo. Rogat igitur propheta saluari se à malignis hominibus, qui præualue- rant, cū sancti omnes qui olim fuerant erga deum, partim morte, partim etiam tyrannorum persecutionibus prorsus defecissent: tamen si fortassis aliqui adhuc essent qui humana hac iustitia atque (vt ita dicam) ex parte iu- sti esse viderentur. Sermonem autem suum propheta ex eorum habet persona, qui euangelium erant suscepturi. Tunc enim maxime sancti defecerant, quando Christus in carne ad nos aduenit.

Quoniam diminuta sunt veritates à filiis hominū. Sācti qui- dem penitus defecerūt, veritates verò pauca admodum relictæ sunt: quandoquidem in rebus maioris momenti, mentiri solent, qui in paruis fuerant veraces.

Vana locutus est vnusquisque ad proximum suum. Vana hoc est deceptoria, nec alienos tantum decipiebant, sed fami- liares etiam & domesticos. proximū enim non loco, sed familiaritate atque amicitia, aut alio coniunctionis vin- culo, propinquum vocat.

Labia dolosa in corde, & corde locutus est mala. Per dolosa labia, dolosum ipsum intelligit (veluti à parte totum) qui in duplicitate cordis & mentis suæ, mala ac noxia locu- tus est, aliam intra animum sententiam seruans, & aliam verbis exprimens.

Disperdet dominus vniuersa labia dolosa, & linguā magnilo-
quam

Ε' ἁλλοσιψ.

κακὰ.

Apud scripturam sacram sæpenumero optatum
modum formari reperimus in futurum indicatiui, veluti
nunc optat enim propheta vt dolosi penitus perdantur,
pariter qui aduersus infirmiores quosq; gloriari ac
stare se solent, & de seipsis magna prædicare. Vel eorū
extirpationem prædicit: & docens quinam
sint, qui suam magnificentiam linguam.

Qui dixerūt linguam nostram magnificentabimus. Eos, inquit,
qui intra se cogitarunt dicentes, magnificentabimus linguā
nostram: hoc est magna & iactabunda quædam præpa-
rabimus, quæ nostra loquatur lingua.

Labia nostra apud nos sunt, quis noster dominus est? Qui & παρ' ἡμῶν.
quod dixerunt: nos labiorum nostrorum potestatem habe-
mus, & quemnam deinceps timebimus, vt ista non dica-
mus: & quis erit qui sermones nostros compescat?

Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exur-
sum dicit dominus. Dictio, nunc, pro tūc accipiēda est, hoc
est cū opportunū tēpus fuerit, vt sit sensus. Tunc, inquit,
Christus, resurgam è sepultura propter eorū miseriam, qui
ignorāter in errorē captiuati sunt. Miseria autē illa cla-
moris loco eis fuit & gemitus: iuxta ea quæ superius di-
ximus in Psal. i. x. ibi: Nō est oblitus clamorē pauperum.
Dici verò hæc à dño audiebat beatus David propheticis
verbis suis. Inops iuxta Græci noīs etymologiam is dici-
tur, qui à statu suo decidit, quæ & nos dicimus quasi sine
opibus, iuxta illud: inopes facti sunt diuites: pauper verò
iuxta eādem Græci noīs etymologiam is dici potest, qui
proprio labore necessariū sibi victū parat, cuiusmodi fue-
re oēs qui primi fidē suscepturi erant: quippe qui bonis
omnibus priuati, propriis manibus necessaria sibi omnia
parauerunt: tametsi sæpenumero promiscue alterū pro
altero accipiatur. Possumus & aliter dicere. Deus propter
afflictorum gemitus & miseriam dixit: nunc mouebor, seu
vlescar: hoc est, cito ac statim id faciam. Decenter tamē
ac digne deo intellige verba illa: mouebor & vindictam
sumam, tametsi humano quodam more dicta sint.

Ponar in saluari, libere agā in eo. Cū de resurrectione me Θέσομαι
minerit, meminit & sepulturæ. sermonē faciēs de morte παρρησιασ-
quā in cruce sustinuit. Ex Christi enim persona hæc etiā σοματί.

dicta sunt. Ponas, inquit, hoc est infigar, in cruce: quā salutare illud esse credimus de quo nūc loquitur: quippe in hoc crucis iaculo, Christus tyrannū dæmonem transfixit: vnde & saluabit nos, & libertatē nobis errāribus liberam ac salutarē donauit: & cū antea infirmi essemus, fortes cōtra dæmones reddidit. Quod verò ait: libere agā in eo, idē sibi vult ac si diceret, q̄ in ipsa cruce publicabit & libere propalabit occultam antea, atque ignotam potentiam suam. Nam & velum tēpli tunc scissum est, & sol obtenebratus, & terra cōmota, & petræ discissæ, & admiranda alia contigerunt. vel aliter: quia Græcū verbū *βασίλειον* vt futurum medium, tam actiuam quā passiuā significationem habet, legere potes alio modo: ponā in saluati: hoc est ponam eos in salute: hoc est faciam eos salute dignos: in huiusmodi etiam salute libere agam: hoc est libere loquar, & palam omnibus declarabo vires meas.

Eloquia domini eloquia casta. Cum dominum narrauerit hæc atque illa dixisse, nunc de veritate sermonum eius testimonium reddit, dicens, quòd mūda ac pura sunt ab omni mendacio.

Argentum igne examinatum probatum terra. Adeo mūda ac nitida sunt eloquia dei, ab omni dolo, & ab omni deceptione, vt argento conflato, quod viliori omni catere solet materia, puritate, ac munditia sua possint cōparari. Probatū verò terræ dixit, pro in terra. Fabri etenim conflatum argentum fundunt in terram. vel probatū terræ hoc est ex terra. Deinde hanc eloquiorum dei mūditiam adhuc magis extollens, addit.

Purgatum septuplum. Septulum hoc est sæpius. Solent enim Hebræi septies ponere pro pluries. Argentum autem quod sæpius conflatum est, mundius omnino ac purius esse solet. Sunt igitur eloquia dei vera & nitida, ac similia argento sæpius conflato.

Tu domine custodies nos, & cōseruabis nos à generatione hæc in seculum. Tu nos dñe custodies ab exterioribus inimicis, & cōseruabis ab iis, qui interius insidias parāt. vel custodies quidē à præsentī gnatione, & seruabis ab iis, qui postea in seculū futuri sunt: hoc est semp & ppetuo proteges nos. Nā & fides corū qui euangeliū susceperūt, ab

generatione stabilis permansit: & in seculū adeo ma-
bit inuicta, vt neque Gentiles, qui aperte eam oppu-
ant, neque hæretici, qui intra nos clam contra eā infi-
s disponunt, præualere possint.

In circuitu impij ambulant. Vndiq;, inquit, nos circūdant,
fidere certantes fidem nostram. & hoc si de Gentibus
relligas. q̄ si loqui prophetā intelligas de hæreticis, di-
tur: ambulant in circuitu: hoc est non recte, sed obliq;:
om sacram omnem scripturam peruerse interpretetur.

Secundum alitudinē tuam magnipendisti filios hominū. Tu,
quit, in cruce exaltatus summā de hoībus curā habere
gnatus es: quā ob causam mortē etiā subiisti. & quod
magnipendisti, Græce habetur *ἐπιποθέσθαι*: & quē ad-
modum apud Græcos *ὀλιγοψία* vilipensio dicitur & negle-
to, ita *εὐνοψία* eius contrariū. vel aliter tu ad cœlos vs-
e exaltatus, assumptionis nimirum tuæ tpe, magna in
humanā naturā cōtulisti beneficia, misso ad eā spiritu pa-
cificato, qui apostolos illuminauit, atq; in euāgelij prædi-
tionem direxit. Potest etiā hic psalmus iuxta historię
sensum accommodari beato Dauid, illo potissimum tpe,
cū eum fugiētē à facie Saul, quidā se ei amicos fingētes,
tentauerūt, vt in persecutoris manus eū traderent. Quo-
rum infidelitatē, simulationē, dolos, & scelera hoc psal-
mo reprehendit, vnicū ad propriā salutē deū inuocans:
quasi nulla iā amplius ei spes superesset in auxilio amico-
rum, qui sese hostibus adiunxissent, & quorū interitū hic
prædicat: ipse etiā Saul ac sociorū iactantiā euertēdam
esse prænūcians. Pro octaua verò inscriptus est propter
illa verba: nūc resurgam: quæ tñ resurrectioni saluatoris
cōgruere magis videntur. Nā si q̄s trahere velit sensum
verborū ad beatū Dauid, tanquā ipse audiuerit deū pro-
mittentē se ei, insidiarum tpe in auxilium aduenturū, &
ad eius vindictam: & positurum insuper pauperes omnes
que inopes in salute: & demum libere se acturum: hoc
est, fortem ac iustum se cōspiciendum esse, propter illo-
rum salutem: si quis, inquam, sensum psalmi illuc tra-
here voluerit, non videbuntur verba psalmi inscriptioni,
pro octaua, cōuenire. Sciendum est etiam, q̄ salutare hic
neutrum nomen substantiuum est, & ponitur pro salute.

Επιποθέσθαι -
σας.

In finem Psalmus ipsi David.

Post adulterium Bersabeæ & post eadem Vria, cum in varia incidisset calamitates, beatus David: quippe cū & filia eius Thamar ab Ammon fratre fuisset corrupta: & Ammon à fratre Absalone interemptus: vnde non mediocris confusio in regia illa demò orta est: præcipue cum ipse Absalon postremo tyrannidem eius affectauerit, & patrem regno expulerit, & crescente in immensum furore, copias etiam collegerit, & persecutus sit patrem, & interimere etiam eum conatus sit: cum igitur in has omnes calamitates incidisset beatus David, atque animo eas semper reuolueret, existimauit se ob commissum adulterij & cædis crimen tantis opprimi malis: & quãquam olim sibi remissum fuisset peccatum, veritus tamen se à deo fuisse derelictum, hunc psalmum cōscripsit post tertium, quando Chusi fregit consilium Achitophel, vt iam prædiximus. Hoc autem psalmo, & Absalonis filij cogitationes explicauit, & quæ euentura erant prædixit: atque ideo in finem inscriptus est: quia profligationem Absalonis prædicit, quæ verum finem erat consecutura. Exultabit, inquit, cor meū in salutari tuo.

P S A L M V S X I I.

Vsquequo domine obliuisceris me in finem? Obliuio est memorie deperditio. Deo verò omnia præsentia sunt: nec tantum actiones nostræ, sed ipsius etiam mentis cogitationes ac motus. Obliuisci verò dicimus deum alicuius, quando ob illius delicta eum deus derelinquit, tentarique permittit atque affligi, vt flagello eradiatur. in finem autem posuit pro, diu.

Vsquequo auertis faciem tuam à me? Facies dei potètia illa in deo est, qua aspicit nos, ac custodit, & beneficiis donat. Auersio verò dei contraria operatio est: quando nimirum indignos quosque à custodia & protectione sua auertit, tanquam ea operentur, quæ in ipsius conspectu abominabilia videri possint: verū humanis loquendi modis propheta diuinas nobis actiones exprimit. Nam qui aliquem derelinquunt, illius pariter memoriam perdunt: & qui aliquos auertunt, amplius eos non vident, à quibus auerti sunt.

Vsquequo ponā consilia in anima mea, dolorē in corde meo die & nocte? Sollicitus, inquit, ac cogitabūsus, quo pacto valeam à calamitatibus liberari, & viam nullam inueniens, affiduis

affiduis doloribus premor.

Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? Parricida, inquit, filius Absalon, qui iam diu fuerit cōtra me, (ex eo sane tempore quo Ammon fratrem interemit.) vsquequo exaltabitur? hoc est, vsquequo prospere ei omnia succedēt aduersum me? extollere enim se solent atque erigere caput omnes qui læti sunt, & quibus ex animi voto cuncta cōtingunt: cōtra ve ò humiles ac demissi, qui mœsti sunt ac tristes. Possumus & inimicum dæmonem intelligere qui tentationum nobis ac calamitatum est causa, dum afflictis insultat, quinimmo & grauius eos etiam affligit, qui diuino auxilio destituti sunt.

Respice exaudi me domine deus meus. Verbo auertis cōuenienter apposuit verbum respice: dignum me effcito, inquit, benevolentia: respice me grauius afflictum: & miseris, cum exaudi, qui te aduocat in auxilium.

Illumina oculos meos ne vnquam obdormiā in morte. Est enim super me circumfusa tristis calamitatum nox, detētiq; sunt oculi mei à mœroris sopore. Solēt enim qui mœsti sunt facile in somnum deferri. Doloꝛe scilicet cordis grauedine quandā ac tenebras in corporis oculos immittēte. Tu igitur eos illumina: hoc est cōcedito vt recte ac pure videāt: & gaudiū instilla cordi meo, ita vt exultans, somnum ab oculis expellat, ne aliquando forrassis huiusmodi somnus ob doloris mei vastitatē, desineret in mortē. vel oculos ipsius animæ intelligit, mentem ipsam nimirum, seu intellectum. Illumina, inquit, intellectum meum peccati caligine obscuratum, & libera me ab huiusmodi tenebris, ne aliquando mori me contingat morte peccati, quæ hominem virtutibus mortuum reddit: vel ne morte desperatio nis moriar, extincta ac mortua omni spe quam in te habebam.

Ne quando dicat inimicus meus praualui aduersus eum. Nam si quid huiusmodi acciderit, meam inimicorum mortem suam ascribet potētis: & quemadmodum ab initio ille mihi calamitatum omnium causa fuit, ita & interitus nunc fuisse gaudebit. Inimicum verò & visibilem & inuisibilem potes intelligere.

Qui tribulant me exultabunt si motus fuero. Si fluctuauero, inquit, ab illa securitate quam in te habeo, inimici mei lætabuntur, sperantes me deinceps facillime in præceps de-

latum iri, veluti qui nullā basem aut fundamentum habean salutis.

Ego autem in misericordia tua speravi. Postquā, inquit, obsecera quæ commisi, fiduciam omnem abieci quam antea de virtute habebam, quod reliquum est, modo in tua tantū spero misericordia: tamen si abundantissimum hoc mihi remedium esse nouerim atque inexhaustum.

Excitabit cor meum in salutari tuo. Præuidens prophetice oculis inimici profligationem beatus David, letabor ego inquit, de salute mihi à te præstita.

Cantabo domino qui bona tribuit mihi & psallā nomini altissimi. Cantabo ore, psallam vero psalterio: vel oblectabo te, inquit cōtemplationis studio & vitæ meæ actionibus. Accomodari etiam potest hic psalmus oppressis omnibus & iniuria affectis.

In finem psalmus ipsi David.

Finem rerum pollicetur hic psalmus quæ in eo prænunciantur. Alij dicunt prædici hic, ea quæ Ezechia regis tēpore euentura erant in Hierusalem quando ciuitas obsessæ est à Sennacherib Syro. Alij verò ea quæ ad tempora incarnationis Christi pertinet. Nos utranque expositionem referemus.

P S A L M V S X I I I.

*D*ixit insipiens in corde suo, non est deus. Insipiens Sennacherib, dixit in corde suo deum non esse: deum inquam Iudæorum. q̄ si sapiens fuisset in huiusmodi errorem non esset prolapsus. præcipue cum audiret assidue, quanta deus Israel aduersus eos operatus sit, qui Iudæorum gentem oppugnare conati fuerant. Cum autem hoc pacto in corde suo deum iam neglexisset, addidit & aliud facinus: vt verbis proprio ore prolatis ei palam malediceret: quando principem exercitus sui Rampfacem misit, qui ad mœnia ciuitatis ea populo annunciauit, quæ historiam illam legentibus in libris Regum licet inspicere.

*Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis. Sē-
nacherib nimirū & qui cū eo erant, corrupti sunt: quādo
à recta opinione deciderūt: insuper & abominabiles facti
ob nefandas eorū actiones. Iurgis quippe deū impete-
bāt, infirmitatem ei atq; impotentiam improperantes,
quasi deus nō esset. Præterea & populo dei interneconē
minitabantur: cūq; adeo iactabūdi essent, ebrietatib⁹, in
super ac libidinibus immerū erāt & coinquinati. Cōstrui
etiā potest, hic vericulus per figuram hyperbaton, hoc
modo: corrupti sunt in studiis, & abominabiles facti sunt.*

*Non est qui faciat bonum. Nullus, inquit, inter eos bonus
est, sed omnes sunt prauī,*

*Dominus de cælo prospexit ad filios hominū, vt videret, si est
qui intelligat, aut qui requirat deum. Ad filios hominū, hoc
est ad illos homines, qui ita dispositi sunt vt diximus. De
cælo verò ideo dixit, quia opinio quēdā esse videtur, deū
illic habitare: iuxta q̄ alibi dictū est: qui habitat in cælis
irridebit eos. Prospexit autem vt videret, si quis inter eos
esset, qui ex miraculis & prodigiis deum intelligeret, aut
saltem qui exquireret eum: hoc est qui inuocaret: iuxta il-
lud: exquisiui dominum & exaudiuit me. Et licet in ali-
quibus quidam eū intellexerint, peiora tamen sectātur.
Humano autem more expressit, deū, propheta, quasi ex
alto cœnaculo procumbere & spectare: cū tamen & vbi-
que sit deus, & omnia exactissime nouerit. Obseruandū
etiam q̄ huiusmodi loquendi modus sepe apud scriptu-
ram reperitur, & aliter his verbis significare videtur quo-
modo deus omnia videt & spectat: quasi qui ex cælo pro-
spiciat in terram, & cognoscat omnia, & nullo ei impedi-
mento tantum sit interuallum.*

*Omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt, nō est qui faciat
bonū non est vsque ad vnū. Declinauerunt quidē in iam cō-
numerata studia atq; exercitia: inutiles verò facti sunt
cum adeo abominabiles essent, vt inter ipsos neq; vnus
etiam reperiretur, qui bonus appellari posset.*

*Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem? Per inter-
rogationē hoc legendū est, vt huiusmodi efficiatur sen-
sus: ij qui deū Israel dixerunt verum deū non esse, qui &
lingua sua, & omnib⁹ aliis voluptatib⁹ adeo intēperātes.*

sunt, nonne aliquando cognosceret q̄ Iudæorum deus verus deus est? certe aliquando id cognoscent: quando nimirum centū octoginta quinq; milia eorum interempta erunt ab angelo dei. Ipse etiam Sennacherib turpiter fugiens tunc cognosceret, quisnam fuerit qui in hoc populo triumphum erexit. Nec tātum, inquit, Assyrij, sed omnes etiam gentes, vbi tantam illorum stragem didicerint, cognoscent Iudæorum deum, qui ita eos perdidit.

Οἱ Ἰσραηλῖται
τὸν ἀπέβυστον
ἐν Βυβλώσιν.

Qui comedunt populum meum in cibo panis, dominum non inuocauerunt. Hic versiculus ex persona dei p̄ferēdus est. illi, inquit, qui instar cibi panis, populū meū cōsumūt, ore nimirū obsidionis, famis & minarū, ij inquā me omniū deum non inuocauerunt: hoc est deū nō appellauerunt. Possunt & populi omnes Iudæorum, qui obsidēte Sennacherib erāt in Hierusalē, dici populus beati David, veluti q̄ ab illius regno descēderunt: atq; hoc pacto ex ipsius p̄phetæ persona verba versiculi etiā poterunt proferri: & dominū, tunc, non se ipsum propheta, sed deū intelligit.

Illic trepidauerunt timore vbi non erat timor. Ezechias tūc & qui cum eo erant in Hierusalē timuerunt potentiā Sennacherib, qui timendus non erat. Neque enim decebat, vt Iudæi Assyriū hunc timerent, qui cū deum sibi aduersantem haberet, iure eos perterere non poterat. quod ex sequentibus magis declaratur. Illud tamen aduertēdum, q̄ aliqui legunt: cuius non erat timor. cuius lectio- nis diuersitas, ex vicinitate prouenit Græcarum vocum.

Δικαιοσύνη.

Quoniam dominus in generatione iustorum est. Per iustos hic fideles intelligit ac pios in deum. Talis erat Ezechias rex, qui magna cū pietate ac religione in deū, subiectos sibi populos regebat. Generationē autē singulari numero dixit, quia Israelitæ omnes ex vna sunt radice. vel aliter: illic trepidauerūt, Sennacherib nimirū, & q̄ cū eo erāt, timore dei, cui⁹ dei, antequā experimentū hoc sumerēt, nullus apud eos fuerat timor. Et causa quare postmodū timuerint, hoc versiculo declarat p̄pheta: q̄a scilicet deus in Iudæorū obsessorū generatione aderat, & p̄ eis pugnabat. vel aliter: trepidauerūt, Assyrij, timore Ezechie regis, cui⁹ nō erat timor: hoc est qui timeri nō debebat cū ipse poti⁹ ab eis maxime formidaret, expectaretq; se

vna

vnà cum vniuerso populo, sequenti die interimendū esse. Nam cum occiderentur Assyrij, existimarunt se à Iudæorum rege occidi. Ex his itaque cognouerunt, quemadmodum deus Iudæorum, verus deus est, cum tantam populo operam tulerit.

Consilium inopis confudistis, dominus autem spes eius est. O' *Ακούσιος*
Ad Assyrios sermonē dirigit Vos, inquit, ô Assyrij Ezechie regis vniuerso belli apparatu inopis consilium neglexistis ac vilipendistis, quando omni alia prorsus salute desperata, in sacco & cinere confugit ad dominum. Idem intelligens Senacherib cœpit huiusmodi consilium veluti inane atque inutile deridere: verum Ezechias in deo recte spem suam collocauerat, ab eo tantum auxiliū postulans, qui vere illud poterat prestare.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? Quis nam eorum, inquit, qui habitant Sion, infirmo ac debilitato populo Israel salutem dabit? quis eum eripiet ex manu hostis Senacherib? nullus hominum profecto, sed solus deus, in quo sperauerunt, & qui in templo Sion, hoc est in Hierusalem habitare videbatur.

Cum conuerterit dominus captiuitatē plebis suæ, exultabit Iacob & lætabitur Israel. Captiuitatē aliquā non dicit quæ iā extitisset, sed ad eam quā tunc ob immensum timorem omnes incūbere arbitrabātur, & qualis nunquā antea imminere visa fuerat. Circundati enim Iudæi ac circumualati in inimicorum armis, detineri ab eis, ac captiui quodāmodo esse videbātur. Per Iacob verò & p̄ Israel ipsum Iudæorū populū intelligit ex illorum radice descendente. Et sensus est: quod cum dominus eos ex hac, quam diximus quodāmodo captiuitate liberauerit, exultabunt tūc & lætabūtur: corpore quidē exultabunt, animo verò ac spiritu lætabūtur: & alterū quidē ob alimentorum copiam, alterum verò ob studia ac meditationes eloquiorum dei: quibus omnibus carebāt, quādo ciuitas obsessa erat. Et hæc quidē interpretatio est iuxta sensum, quo psalmū intelligimus de Ezechia & de Sēnacherib. Alia etiā datur expositio, vt prophetia in eo sit tradita, quæ cōtineat illorū temporū gesta, quibus dominus incarnatus est. In sapiens Iudæorū populus, & prophetias de Christo non

intelligēs, dixit dominum Iesum, qui magna alioquin inter eos & diuina miracula ac signa operatus fuerat, deū non esse: cūq; primū hoc dixisset, ac cogitasset intra se, postmodū palam etiam, ac manifeste eundem accusauit; quasi qui dei nomē indebite sibi vsurparet. Quæ sequuntur iuxta priorē expositionē intelligēda sunt. Non est qui faciat bonum inter eos, scilicet, qui Christi doctrinā non susceperūt. Dñs de cælo prospexit, hoc est filius, de cælo hominū miseriam prospiciens ad eos in terrā descendit, & per carnē cum eis conuersatus est: qui sensus ex Græco verbo *ἀναψέ* manifestior redditur: quod aspectum quendam ex altiori loco significat cum inclinatione quadam & deflectione. Et quæ sequuntur, iuxta prædictā interpretationem exponantur. Quod verò ait, vsq; ad vnū: intellige: hoc est, nisi vnus Christus. Vnicus quippe erat inter eos, qui bonū faceret. & quia Græca dictio *ἓ* non solum pro interrogatiua dictione sumitur, nōne, sed negatiue aliquando determinat. ita vt hoc in loco legere etiam possimus: non cognoscent omnes qui operantur iniquitatem: dic, quòd Iudæi noluerūt Christum cognoscere, & quòd ob eorum iniquitatē merito iniqui, seu potius (vt verior Græci nominis significatio postulat) exleges appellantur: eo quòd ex legum gentium instar, & inuidia tabescebant, & maligna operabantur. Et quod ait, qui comedūt populum meum, ex Christi persona aduersus ingratos Iudæos legendū est, qui Christi discipulos, instar cibi panis in ore gladij ac persecutionis deuorabāt: qui etiam dominum suum dei filium, deum non appellauerunt. Et qui illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Timebāt enim fateri quod Christus deus esset, atq; hoc ne legem transgredierentur, dicentem: non erit tibi alius deus: & rursus tunc timuerunt quando non erat timor. Suspenso enim Christo in cruce arbitrati sunt se esse liberatos, veluti eo extincto, quem verebantur: veruntamen tunc maxime timuerūt, cum terræ motum viderent & alia quæ consecuta sunt signa. Præterea etiam timētes ne nocte venirent discipuli, & furto tollerēt corpus eius, statuerūt milites in sepulcri custodiam. Illic igitur timuerūt timore, vbi nō erat timor. Neq; enim discipulis vnquā

tate

*Supra dicitur
vni.*

tales quid in mentem venit, cum eis dominus prædixisset, se post triduum propria potestate resurrecturum. Quod verò ait: Dominus in generatione iustorum est: idem est quod in congregatione fidelium, qui ex gentibus crediderunt, nam ex quo Iudæi eum non receperunt, ad gentes conuersus est. Illud etiã quod ait, Consilium inopis confiditis, intelligi debet, vt dictum sit, ad Iudæos, propter populum ex gentibus, qui olim pauper fuit, substantia nimirum atq; opibus cognitionis dei: & à qua cognitione deciderat, quando ad idolorum cœpit cultum prolabi. Qui etiam postmodum propter Christum tēporalibus bonis pauper effectus est. Harum igitur gentium consilium neglexerunt ac deriserunt Iudæi, tanquam inane. erat autē id consilium vt Christi fidem susciperent. Sequitur: quis dabit ex Sion salutare Israel? Quis est, inquit, qui montē amplius illum ascendet, qui dicitur Sion, & est in circuitu Hierusalem? Et quis est qui leget populo salutare? hoc est leges: quēadmodum certis quibusdam ac statutis diebus facere mos erat. Quæ verba prophetiam videntur continere destructionis Hierusalem: quasi indicet propheta quæ ea vrbe à Romanis deleta, & Euangelio in finibus terræ prædicato, mos ille amplius seruādus non esset. Sequitur: cum auerterit dominus captiuitatem plebis suæ, (dabo enim, inquit, tibi gentes hæreditatem tuã, quam dæmon antea erroris iaculo captiuauerat.) exultabit Iacob & lætabitur Israel. Prophete nimirum qui de Iacob atq; Israel stirpe nati sunt, quiq; hæc antea prænunderunt Exultabunt etenim, & lætabuntur videntes adimpleta esse, quæ prædixerant. Vel per Iacob & Israel fideles intellige: quasi Iudæorum loco introductos: quorum progenitor fuit Iacob. Illud etiam, cum conuerterit, idem sibi vult ac si dixisset: cum ad proprias domos eos reuerti fecerit intelligendo captiuitatem: hoc est ipsos captiuos.

In finem Psalmus ipsi David.

In finem ideo inscribitur hic Psalmus, quia perfectissime ac con-
summatissime describit qualem esse oporteat virum virtute pra-
ditum. Græca enim dictio τέλος non tantum finem, sed perfectio-
nem etiam significat.

ⲁⲭⲣⲓⲛⲁⲓⲟⲩ.

Domine quis incolet tabernaculum tuum, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Vbi audit Iudæus tabernaculum aut montē sanctū, animo statim ad tēplum percurrit quod erat in Hierusalem, & ad vicinum illi montē Sion: sciendum est tamen quòd tempore beati Dauid, templū nondum ædificatum erat, nec mōs Sion adhuc sanctificatus. hæc enim omnia post illius montē facta sunt. Restat igitur vt per anagogem intelligantur hæc dicta. Format itaq; beatus Dauid sermonem suum per interrogationem, quærens, quis nam hoc aut illud facturus sit. Dñe, inquit, quis tabernaculi tui incola futurus est? incola autē seu peregrinus is dicitur, qui aliena in domo aut regione ad tēpus moratur: animæ autem tabernaculum corpus est, in quo habitat. Interrogat igitur propheta veluti edoceri cupiens, quisnam sit, qui vitā hanc in humano corpore, incolatū aut peregrinationem esse putet tēporalem: quiq; hoc corpore quasi aliena re vtatur, & modicā illius habeat curā. tuo autē dixit tabernaculo ad deum sermonem faciens, iudicans ab eo illud creatum esse, & ad animæ habitationē destinatū: vel q̄ aliquādo deus ipse illud habiturus erat, fact⁹ nimirū homo propter nos. Aut quis requiescet in monte sancto tuo? Requiescere is dicitur q̄ ex lōgo itinere fessus requiē capit. Per montē sanctū supercœlestem locum intelligere debem⁹, supra humiles ac mūdānos homines eleuatū. Accessistis enim, inquit Apostolus, ad montē Sion, & ciuitatē dei viuētis Hierusalem cœlestem. & quis nā igitur, inquit propheta, à curriculo præsetis vitę recto cursu veniet, & requiescet in cœlestibus atq; in ęternis tētoriis?

Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam. Hæc est enim interrogationis factæ responsio. Ille, inquit, incolet & requiescet, qui ea possidebit, quæ dicēda sunt. describit autē ac ferè pingit his verbis hominē summa virtute præstantem. Ille, inquit, qui sine macula, seu potius, vt Græca dictio verius significat, qui irreprehensibilis ambulauerit, & iustitiam fecerit. irreprehensibilis etiam hoc in loco dici potest ille, qui contēplando, perfectionem assecutus est. Contemplatione quippe mens in cœlum ascendens
ingredi

ingreditur: & iustus, seu iustitiã operans ille qui per actiones & mortalem virtutem præstantior euasit. operatio quippe ad actiones pertinet. præsentem etiam tempore propheta in utroque usus est: quasi nunquam oporteat ab huiusmodi contemplatione, aut à bonis actionibus desistere, & cum vita actiua multiplex sit, & in plures partes diuisa, solo iustitiæ nomine eam appellauit: eo quòd hæc virtus supra cæteras omnes vehitur. vera enim tunc iustitia dicitur, quando vnusquisque facit quod suum est, & quod ad se pertinet. cumque in vniuersum iustitiam posuerit, singulas partes deinceps sigillatim prosequitur.

Qui loquitur veritatem in corde suo. Qui vera nimirum dogmata in animo sentit & ore profert.

Nec egit dolum in lingua sua. Et rursus qui vera dicit & non dolosa: hoc est qui vera in seipso cogitat & aliis dicit. nam quod ait, in corde suo, sanum ac rectum atque intus bene dispositum sermonem denotat: similiter & eum qui ore profertur, dum dicit in lingua sua.

Nec fecit proximo suo malum. Proximi quidem omnes multo sumus vel cõmunicatione humanitatis, vel fidei vnitatem vel ratione cognationis. Per malum verò hic læsionem intelligit. consequenter autem primò cordis meminit, & postmodum linguæ, & postremo actionum. primo enim quis cogitat, deinde loquitur cogitata: & demum operatur quæ antea locutus est.

Et opprobrium non accepit aduersus vicinos suos. Idem hoc in loco sibi vult vicini nomen quòd proximi. & qui, inquit, opprobrium quasi telum aliquod non accepit, cõtra proximos. hoc est qui delinquẽtem proximum, aut membra mutilatum, aut alio quouis infortunio oppressum, non opprobrio afficit aut cõtumelia. opprobrium ad derisionem tendit, reprehensio verò ad emendationem delicti. vnde reprehensionem in bonam partem accipimus, opprobrium verò nusquã: quinimmo vt reprehensioni quid valde contrarium.

Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timentes autem dominum glorificat. Vnicuique condigna, vt decet, distribuit. nam & malignum nihili æstimandum putat, tamen illi diuitiis fortasse aut nobilitate gloriatur, aut alio

splendore clarus videatur: & timentes dominum magnipendit, licet aduersa detineantur fortuna. Beati enim omnes qui timent dominum.

ὁ δὲ ἀβελόγος.

Qui iurat proximo suo & non spernit. Antiqui confirmationem sermonis iuramentum appellabant. iuramentum enim nihil aliud est quam dictorum confirmatio, in qua testem assumimus deum. Et lege quidem antiqua iuramentum concessum erat, in quo dei nomen ad confirmandam veritatem proferebatur: ne per idola fortassis iurantes seducerentur: verum euangelij lex, quæ perfectioribus perfectiora mandauit, iuramentum penitus abscidit: tametsi loquendi modi quidam sunt, qui iuramenti formam præ se ferre videantur, & iuramenta vere non sunt, sed in reuerentiam aut obsequium audientium sic prolati: ut illud, per sanitatem Pharaonis: item illud Pauli ad Corinthios: per gloriationem vestram. Formam verò iuramenti diuus Paulus Christianis reliquit, dicens: Testis est mihi deus quem colo. Et rursus: Testem deum inuoco.

ὁ ἀργόγιστος.

Argentum suum non dedit ad usuram. Apud antiquos usura summo in dedecore erat atque exprobratione. Nā qui misericors est, & opportuno tempore mutuū præstat, dignum ducit, id tantum recipere quod dedit. Et aliter intelligi potest, de eo qui diuina eloquia, quæ argentum igne examinatum ac terræ probatum appellantur, eo prætextu apud aliquem non deposuit, ut illinc bonum aliquod externum reportaret: quinimmo gratis ac sine mercede omnes docuit.

Et munera super innocentem non accepit. Qui propter innocentem nullum munus recipit: ut eos videlicet læderet qui in fontes sunt.

ὁ ἀβελόγος.

Qui facit hæc, non commouebitur in seculum. Cum descripserit propheta virum summa virtute præditum, sermoni suo condignum finem apposuit, qui facit, inquit, ea quæ dicta sunt, veluti ex omni parte perfectus, nunquam à soliditate illa commouebitur, aut stabilitate, quam in deo habet. & quod ait: in seculum, idem significat quod nunquam. vel etiam non commouebitur in præsentī seculo, hoc est in præsentī vita: quod si in præsentī seculo non commouebitur, multo minus in futuro.

Tituli inscriptio ipsi David.

Apud Græcos pro tituli inscriptione *ἑπιτύχη* legimus: qua dictio statua seu columna potius inscriptionem significat quàm tituli. Mos autem erat antiquus, vt colūnas, imagines, aut statuas, strenue militantibus viris in perpetuam ponerent memoriam. loco igitur huiusmodi columna aut statua presens psalmus victori Christo conscriptus est: qui vt strenuus miles crucis iaculo, & mortem ipsam, & mortis pariter imperium obtinentem diabolum destruxit, dum ex eo quod peccatum non fecit, anima eius in inferno relicta non est: quin immo infernum potius spoliavit: nec etiam eius caro vidit corruptionē, cum tertia mortis die resurrexit: de qua Christi resurrectione Petrus Apostolus, in libro actionum disserēs, presenti hoc psalmo authoritatē ac robur dictis suis addere arbitratus est, in rebus itaq; à se præclare gestis saluator, statuam s. u. columnam hanc per linguā leati David sibi erexit: sancto nimirum spiritu, prophetam inspirante & labia eius aperiente. Describit autem, non tantum victoria genus, sed & quæcumque ante victoria finem gesta sunt.

P S A L. X V.

Conserva me domine quoniam speravi in te. Huius psalmi verba humano oīno more dicta sunt, & homini magis quàm deo videntur cōuenire. Neq; enim vt deus, sed vt homo dæmonē deuicit, erudiens nos q̄ & facillime dæmon à prudentibus superari potest: & artem pariter tradens qua ipse eū debellauit, seq; nobis, vt fidelissimū archetypū, imitandum proposuit. fundit igitur velut homo preces ad deum: quod etiam apud euangelistas sæpenu-mero fecisse eū legimus: orátq; seruari se ab omnibus tā manifestis quam occultis insidiis. tu domine, inquit, serua me, quoniam in te solo speravi. neq; enim alia in re confisus sum, quoniam te saluare omnes noui, qui in te sperāt.

Dixi domino deus meus es tu. Dixi ego patri & omniū domino: tu pater, es etiam meus dñs: atque ideo mei custodia habeo. vt ab homine enim diximus dici hæc verba, non vt à deo. nam vt homo diuina & ipse indigebat custodia, subiectus enim, inquit, fui domino & orauī eum.

Quia bonorum meorum non eges. Ad hæc, illud etiā amplius dixi, q̄ tu donis meis, quæ in sacrificiū offerri solēt nō indiges. neq; em̄ eges vt tibi sacrificē, atq; hoc pacto te placatum mihi adiutorē reddam. Licet enim grate recipiat.

deus quæ ei pie ac religiose à nobis offeruntur, verū non ut is qui indigeat, sed ut illa gratitudinis ac benevolentie nostræ erga eum, iudicium habeat : atque in prætextum & occasionem retributionis maiorum donorum.

Εὐχαριστω-
σω ὁ κύ-
ριος.

Sanctis qui sunt in terra eius mirabilia fecit dominus. Bonæ, inquit, sum spei, sciens quod dñs quædam fecit mirabilia, ac præter omnium opinionem, sanctis hominibus qui in terra eius sunt. Sanctus autē ille est, qui deum sincere amat, & in eo confidit : qualis erat qui præsentis psalmi verba protulit. Et sanctos, de quibus nunc loquitur, omnes intellige, quicumque ante Christi aduentum deo placuerunt. Per terram vero aut hanc intellige, de qua alibi consonè scriptū est, dñi est terra: aut supernam Hierusalem, in qua conuersabantur, tametsi adhuc in terra essent, & in qua post mortem habitare existimantur. vel per sanctos intelligere possumus Apostolos, & fideles, qui per illos crediderūt, quæ à multiplici morte, & à grauibus periculis liberati fuerunt à dño, & per terrā, Ecclesiam in qua versantur. Deinde causā ponit, propter quæ fecit eis deus hæc mirabilia.

Omnes voluntates eius in eis. Vbi enim fit dei voluntas, illic deus semper manet, dirigens & conuersans.

πᾶσι τὰ θι-
λάματα αὐ-
τοῦ ἐν αὐτοῖς.

Multiplicata sunt infirmitates eorū, postea accelerauerunt. Per infirmitates, labores atque afflictiones eorū intelligit, quæ sic dispensante ac permittente deo erant multiplicatæ, & quæ postmodum eodem annuente cito pertransierunt. Multæ enim, inquit, tribulationes iustorū, & de omnibus his liberauit eos dominus. Vel aliter : Infirmitates id est, peccata eorum scilicet qui in Christū crediderunt : prius multiplicatæ sunt. Nam vbi anima infirma est, peccatum oritur. Prædicato vero postmodum euangelio, accelerauerunt in religionem ac pietatem. Quæ sequuntur non ut ab homine, sed tanquam à deo proferenda sunt.

Εὐαγγέλιος.

Non congregabo congregationes eorum de sanguinibus. Hoc de Iudæis dictum est, qui dominum occiderunt, & quorum maximam partem Romanorum manibus perentiam, negat se deus de ea itrage congregaturum.

Nec memor ero nominū eorum per labia mea. Appellabatur autē populus ille, populus dei, & populus peculiaris, & vinea & pars, & hereditas, & funiculus dñi, atque alia huiusmodi.

iusmodi. Non amplius, inquit, huiusmodi nominibus, vt antea, eos appellabo: quinimmo filios reprehensibiles, generationē prauam ac peruersam, generationē vipetarū, semen malum, aut quid aliud simile. Vel vtrunq; dictum intelligamus de iis qui ex Gentibus crediderunt. Non ædificabo, inquit, Ecclesias eorum ex sanguinolentis sacrificiis, sed ex sincera fide, ex spiritali hostia: neque memor ero nominū, quibus olim per Prophetas eos appellabā, sed quos olim inimicos dicebam, amicos vocabo, & quos infideles, fideles, & quæcunq; alia his congruentia sunt. Labia autem dei intelligi possunt eius verba, cum labia verborum sint instrumenta. Et aliter: Saluator noster Iudæos & fideles ex Gentibus, contrariis nominibus appellauit, quā̄m antea appellatētur, vt iam declaratum est.

Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei. Non sum factus homo, inquit, præter patris mei sententiā. Ipse enim pater clemētia ac bona volūrate sua, particeps factus est populi, qui ex gentibus credidit. Hunc enim populū hereditatē appellat, quemadmodū in secundo psalmo dictum est: quinimmo & particeps factus est mortis, Calicē enim & poculum (vt alibi diximus) multis in locis apud scripturam pro morte positū legimus: vnde in Euangeliiis, Calicem quem ego bibo, vos nō potestis bibere, & rursus: Pater mi, si possibile est trāseat à me calix iste. Cōsensit quippe pater tam in Gentiū vocationem quā̄m in filij mortē. Vel quod ait pars hereditatis meæ, diuitias potes intelligere, vt sit sensus: Deus pater, thesaurus est & diuitiæ, hereditatis meæ ex Gētibus: insuper, & thesaurus doctrinæ meæ vnde in Euangelio Christus vbiq; patrē cōmemorat. Hoc itaq; patris seu portionis nomē, pro diuitiis sumitur iuxta illud: portio, seu pars mea dñs in terra viuentiū. Vnde in filiis paternam diuidentibus substantiam, singulę portiones vt cuiq; obueniunt loco diuitiarū sunt. Quo circa recte conuenit, vt eadem res, & portio dicatur, & diuitiæ, & hereditas: ea nimirum ratione, quia & diuiditur, & quia diuitem reddit, & quia relinquitur à patre. Calix etiam pro doctrina accipi potest, quæ vino merito cōparatur, & quia lætificat, & quia Christus vinea appellat⁹ est.

Tu es qui restitues hereditatē meam mihi. Gentes quæ olim

à patre atq; à filio creatæ fuerāt, & dei figmentū dicebā-
 tur, discesserāt ab eo, & cōuerſe ad idololatras, postremo
 ei per fidē iterū restitute sunt: hanc autē restitutionis gra-
 tiā filius, in patrē tanquā in principiū refert. Aptissime ve-
 ro hic versiculus ad præcedentē interpretationē cōsequi-
 tur. Hac, inquit, de causā tu es particeps hæreditatis meæ
 & calicis mei, quoniā tu mihi eam restituiſti. Et hæredita-
 tem posuit priusquā calicem, quoniam hæreditas mortis
 illa causā fuit: nec tacenda nobis est quædā non inelegās
 de prædictis speculatio. Homine ad imaginem & similitu-
 dinem dei factum & plasmatum, atq; ideo hæreditatem
 creatoris dictam sub propriam redegerat dæmon tyran-
 nidem, & alienum mancipiū sibi vsutpauerat: ad quem,
 dei filius & hæres, literas miſit, scribens ei per Prophetas,
 hæreditatē illam repetens, qua fuerat fraudatus. & quia
 dæmon continue magis resistebat, & rapinā reddere ne-
 gabat, hæres accepto patris sui testamento, ad raptorem
 descendit. Inter eos autem iudex fuit pater: qui condēna-
 to raptore, filio hæreditatē restituit. Huius rei gratia, fi-
 lius nunc participē illum tam præclari operis appellauit.

Ἐν τοῖς κρᾶ-
 τισι μου.

Funes ceciderunt mihi in optimis meis. Ij, qui terrā diuidunt,
 funibus, eā metiendo designantes, determinant. Et sensus
 est: restituta mihi hæreditate mea, funes multi mihi ceci-
 derunt, hoc est, obuenerunt, & sorte quasi mihi contige-
 runt. Per funes autē credentiū multitudinem intelligit.
 Hoc etiā loquendi modo, denotare videtur q̄ hæreditas
 hæc sua designata esset ac determinata, & q̄ omnibus no-
 tiſſima esse debebat. Quòd vero per optimos, suam hære-
 ditatem significet, in sequentibus magis declarat, dicens.

Ἐκράτισ η.

Item: hæreditas mea optima est mihi. Supra plurali nūme-
 ro optimos dixit propter fideles, qui variis sunt in locis,
 nūc vero singulariter optimā appellauit, quia fideliū om-
 niū, qui in diuersis sunt mūdi partibus, vna eſt congrega-
 tio, vna Ecclesia, vna opinio ac fides. Optimā vero appel-
 lat, quasi præcipuā ac dilectam. Vel, iuxta aliam Græcæ di-
 ctionis ἄριστος significationē non optimam tantum sed
 fortissimā ac potentissimā appellat. Cum aduersarium ac
 potentē dæmonē superauerit, funes etiā intelligi possunt
 pro vinculis quæ Christo ceciderunt, hoc est obtigerūt, à
 Iudæis

Iudæis nimirum, quando ad Pilatum ductus est. Obtigerunt autem ei, propter optimos, hoc est propter fideles, pro quibus pati voluit. Olim Iudæorum populus hæreditas dei dicebatur. Facta est enim, inquit, pars domini populus eius. Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel: verū populo Iudæorum abiecto aliam loco illius suscepit hæreditatem: reginam videlicet ex Gentibus Ecclesiam, quam & optimam appellat & fortissimam, veluti quæ antiqua illa ac repudiata hæreditate, excellentior sit.

Benedicam dominū qui tribuit mihi intellectum. Hæc, & quæ sequuntur, vt homo loquitur. De humilitate etiā Christi loquebatur Euangelista, quando consona his, verba illa dicebat: puer autem crescebat, & spiritu inualescebat, & implebatur sapientia & gratia apud deū & homines. Gratias agit igitur de sapientiæ thesauro sibi à deo præstito.

Insiper vsque ad noctem erudierunt me renes mei. Per renes *Επίλοιπον* partem illam animæ intellige, quam concupiscibilem dicimus. Concupiscentia enim in renibus iacet, & per noctem, ipsam domini mortem. Concupiscentia mea, inquit, nulla nimirum appetens terrena, sed diuinis tantum eloquiis, ac piis operationibus intenta, erudiuit me, & ad ipsam vsque mortem, vitam meam dicitur. Vel, per mortem, occulta mysteria intellige: vt sit sensus, quòd concupiscentia mea erudiuit, ac prouexit me, vsque ad occulta ipsa mysteria, & plerisque hominum ignota.

Prævidebam dominum in conspectu meo semper. Ante omnes *προσωπικῶς* alios ego semper videbam deum: qui mihi in oculis animæ meæ, quasi in conspectu ipso apparebat.

Quoniam à dextris est mihi ne commouear. Videbam autem eum in conspectu meo, quoniam in dextris actionibus meis semper adest in eis requiescens. Appropinquat enim deus omnibus iis, qui per virtutem ei appropinquant. A dextris vero meis adest vt adiuuet me, ne à recta vnquam via, commouear ad non rectam. Custodit enim deus omnes qui eum diligunt.

Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea. Cor meum lætitia impletum est, quia hæreditatem recepi, quia inimicum deuici, quia talem mecum adiutorem habui: vnde lingua mea potita atq; oblectata tanto gau-

dio, Hymnum & laudes victoriæ canit, & magnalia dei commemorat.

Insperet & caro mea requiescet in spe. Hoc de sepultura dominici corporis dictum est, quod in sepultura iacebat: in spe tamen celeris resurrectionis. Sciens enim id dominus prædixerat sæpe discipulis se post triduum resurrecturū.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Huius etiam spei causam apponit. Tu enim, inquit, non derelinques animam meam in inferno, vbi cæterorum mortuorum animæ detinentur. Infernus quippe locus est sub terra animabus mortuorū designatus. Vbi igitur sunt Apollinaris nugæ, qui assumptam Christi carnem sine anima, sine intellectu & sine mente esse dicebat: sed ô quàm ipse potius sine mente fuisse conuincitur.

Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Hoc de corpore domini similiter dictum est: tu, inquit, cui ob partas virtutes, oblatum, dedicatum, & sanctificatum sum, non me permittes corruptionem corporis sustinere: quinimmo illud tâquam quod omni caruit peccato, in suis partibus indissolutum conseruabis, vt anima in incorruptum corpus remeante, cito resurgam. Illud etiam annotandum est, quod interitus in mortuis disiunctio est ac separatio animæ à corpore: corruptio vero, est membrorum atque aliarum partium in terram & in puluerem resolutio.

Notas mihi fecisti vias vitæ. Docuisti me, inquit, virtutes quæ ad immortalẽ vitam hominẽ dirigunt, per quas & incederem ipse, & discipulis meis in incedendū esse traderem. Vel aliter: reuelasti tu mihi, inquit, vias vitæ, hoc est, resurrectionis meæ: atq; iteratæ vitæ modos: per quas vias docens discipulos ingressus sum.

Adimplebis me lætitiâ cū vultu tuo. Filius, vultus est & facies patris. Qui enim, inquit, vidit me, vidit & patrẽ meũ. nã & character etiam eius dicitur & imago. Post resurrectionẽ, inquit, lætificabis me, me inquam assumptũ hominẽ, & assumentis coniunctum diuinitati. Ante resurrectionẽ enim mœstus erat ac tristis, lachrymabatũq; & sollicitudinib⁹ erat plenus, lege nimium humanæ naturæ. Vel aliter: Cũ vultu tuo, circũloquendo dixit: id est tecũ. Ipsum enim Christi corpus filio vnitũ erat, & fili⁹ patris:
vnde

vnde communis erat eorum lætitia propter humanam salutem quam mors per crucem operata est.

Delectatio in dextera tua vsque in finem. Dextera patris, filius dicitur, quemadmodum & brachiū eius, & potentia & delectatio. Ait igitur, q̄ perpetua exultatio erit filio dei, quia secum eos exurgere fecit, qui olim ob peccatum deciderant: & quia hæreditatem suam recepit.

Oratio ipsi David.

Persecutionem sustinens à Saule beatus David, & multis impetitus iniuriis, Psalmum hunc cōscripsit, quo deum in auxilium aduocat. Qui tamen vnicique viro virtute prædito atque oppresso ab inimicis accommodari potest.

PSALMVS XVI.

Exaudi domine iustitiam meam. Exaudi, inquit, iustitiam meam, hoc est affectū atque amorem meum erga iustitiam, qui actionibus atque operationibus suis, quasi lingua quadā ad te clamat. Nam cum potuerim sæpenumero inimicissimum mihi Saulem occidere, abstinui tamen iustitiæ huius amore, quia à te constitutus est rex: quinimo nec verbis illum obiurgare ausus sum. cum sit populi caput, & ab illius iniuria abstinere semper æquum sit. Scriptum est enim, principi populi tui non maledices. vel per iustitiam, hoc in loco iustificationem suam, & iuris sui rationes intelligit, quibus causa sua iustificatur, & quas in progressu ponit. Atque hoc pacto à iactantię suspitione Prophetam vindicabimus, quando magna eum cum ratione sic petere perspecturi simus.

Intende deprecationi meæ. Deprecationem accipit, pro figura & forma precum suarum, quæ miseranda erat: mœrore nimirum plena ac contritione & humilitate: quæque vel solo intuitu conciliare sibi poterat deum.

Auribus percipe orationē meā, non in labiis dolosæ. Hoc per figurā Hyperbaton legendū est, vt sit sensus: Suscipe orationem meam, oblatā tibi non dolosis labiis. Mūda quippe sunt labia mea ab omni mendacio & dolo. Neq; enim mihi conscius sum, q̄ Sauli dolosa aliquādo locutus sim: quinimmo amorem & dilectionem meā in eū palā con-

fessus, integram adhuc confessionē conseruo: tametsi is pacta mecū inita cōfregerit, & mentitus sit. Triavero in auxilium suum proponit, iustitiā, supplicationis formā, & orationem à nō dolosis labiis prouenientē: vt per hæc tria nimirum in auxilium suum deū magis cōmoueret.

De vultu tuo iudicium meum prodeat. Vtinam, inquit, tu nobis iudex sis, qui nostra omnia exactissime nosti, & solus iustus iudex es, & potēs, qui ad exitum propriā deducas sententiā. De vultu tuo, circunloquendo dixit, hoc est, à te ipso, vel eorum te. Iudicium autem meū, hoc est, sententia, quæ de me ferenda est: hoc inquam iudiciū opto, vt feratur à te. Iniustum enim reputo, vt in propria mihi causa iudex sim, & à meipso punire illum debeam, qui ad meum festinat interitum.

Oculi mei videant æquitates. Vtinam ego, inquit, suffragia videam & æquas de nobis proferendas à te sententias.

Probasti cor meum & visitasti nocte. Non tātum, inquit, ab iniustis ego actionibus abstinui, sed à prauis etiam cogitationibus. Tu enim qui scrutator es cordiū inuestigasti me, nec vllam in corde meo iniquā aduersus Saul, cogitationē inuenisti. Tu mentē meā rectā semper fuisse nosti, nec in secunda id tantū fortuna, sed & in ipsa etiam tentationum atque afflictionū nocte: quæ mētes hominum obtenebrare solet, & occasiones præstare, vt veluti errabūsus à recto calle quis deuiet. Nam vt verbis etiā vtat beati Iob, in lumine tuo ambulabam in tenebris: quoniam lex tua lucerna erat pedibus meis, & lumē sensitis meis. Vel noctem fortassis illam dicit, quæ in potestate sua Saulem habuit in spelunca, & tamē occidere noluit.

Ignem me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Examinasti me, inquit igne tentationum, non secus ac cum artifices igne aurū examinant, vt cognoscant an mūdum id sit & purū. Et cum aurū instat fusus sim & p̄batus, nulla tamen in me inuēta est iniustitia, quā patrauerim aduersus Saul. Neq; enim inter angustias malū aliquod aduersus eum vt pusillanimis, aut consultaui vnq̄, aut decreui.

Vt non loquatur os meū opera hominū. Hic versiculus consequentia non caret ad præcedētia, vt aliqui existimarūt quinimmo cōmodissime eis adiūgitur, & causā cōtinet: quare

quare examinatus fuerit & afflictus beat⁹ David. Hac, inquit, de causa, tu me tētationibus examinari pmiffisti, ne si maior fuiffem quā qui tentari aut affligi possem, extollerer fortassis: neue accufarē Saul, aut illius iniustitias superbe deriderē atq; exprobrarē. Vel aliter: tu ideo me examinasti, vt ego cōuers⁹ ad te, nō humana opa, sed tua cōmemorarē beneficia, & quō tu oīa in melius semper dirigis. Solemus eīm in afflictionib⁹, tui semp magis meminisse.

Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras. Per verba labiorū dei mādata legis intelligit, quæ per Moysen data sunt. Labiorū autem dei, improprie dicit, quasi à deo prolata sint ea mādata. Propter hæc itaque mādata, ego, inquit, custodiui, hoc est, ego ambulauī vias duras: virtutum nimirū vias quæ asperæ sunt & laborioſe, & omni corporis delectatione prorsus carentes. Custodire etiam apud scripturam sæpissime positum reperimus, pro operari: vt illud, custodiui mandata tua, hoc est adimpleui:

Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non cōmoueātur gressus mei. Bis gressū meminit, & per eos, priori loco mētis motus intelligit, secūdo vero motus corporis. Ait igitur, tu domine perfectas ac rectas facito cogitationes meas, in mādatiſ tuis, quæ gradientes per ea homines ferūt ad te. Nā si hæc mētis cogitationes perfectiores reddantur, ceteræ etiā operationes corporis nō titubabūt: quin immo tutiores erūt. Vel perfice gressus meos, hoc est, omnes actiones meas, dum ambulo per vias tuas quas in mandatis tuis esse statuisti iis, qui festinant venire ad te: ne si forte commemorati gressus mei nullam à te perfectionē acceperint, deueni aliquando ab honesto, & sequātur quæ deteriora sunt. Tu enim es qui doces hominē scientiam.

Ego clamavi quoniam exaudiſti me deus. Non frustra, inquit, fundo preces ad te, nam & alias cum ad te orarem exauditus sum.

Inclina aurem tuam mihi & exaudi verba mea. Atqui aures in nobis inclinari non possunt: sed cum inclinato capite erga illum quem auditūri sumus, cōdescendimus, videntur etiā aures in nobis inclinari. In superioribus iam dixim⁹ quēadmodū Propheta sæpenumero ab humanis operationib⁹ diuinæ exprimit, imbecillitati, ac crassitudini

auditorum condescendens. Solēt itaq; ij caput inclinare qui exilis hominē vocis, audire diligentius cupiūt: vnde & cum capite aures pariter inclinare vidētur. Inclina igitur & tu deus aurem tuam, tanquā excelsus ad humilem, tanquā medicus ad infirmum. Et visus quidem in deo est simplicior quædā rerū cognitio, auditus verò exactior & perfectior scientia. Nā quæ visibilia sunt, propter materiam quæ visibilibus rebus inest, crassiora sunt, quā quæ audiri queūt. Superius igitur atq; inferius supplicās beatus David, huiusmodi verbis vsus est, quæ maiorem Dei cognitionem ac maiorem attētionē desiderent. Exaudi enim, inquit intende, auribus percipe, & alia huiusmodi: quæ verba etiam sæpius replicauit in timorē nimirū emphasim, ac maiore significationē summę affectionis suæ. ex tota cupientis anima petitionē à se oblatam impleri.

Mirifica misericordias tuas qui saluos facis sperantes in te. Fac, inquit, vt misericordiæ tuę admiratione dignæ videātur. Misericordias autem dei hic diuinum auxilium appellat. Omnes enim qui beatum David adiutum, à deo & seruatum à tantis viderunt periculis, admirati sunt tam celere ac validum auxilium: quinimmo & illud, quòd non tantum iustis deus sed & peccatoribus etiam opem præstat.

Resistentibus dextera tua custodi me domine vt pupillā oculi. Custodi me domine ab insidiis Saul & cōplicū eius, qui electioni per te factę resistunt. Tu etenim per Prophetā, à quo inunctus sum, me in regem elegisti: isti verò nō suscipientes quod fecisti mihi necem parāt. Admirāda est autem quāmaxime custodia illa, quam oculus pupillę præstat. Siquidem tunica super tunicam, & alia quædā tegumenta eam muniunt: quorū alia tenuia ac transparentia sunt, ne pupillę q̄ suapte natura humida est & mollis, asperitatem inferāt: alia vero exterius crassiora: vt palpebrarū tunica, quæ duob⁹ est semicirculis distincta, vt pulueris & aëris læsionē, & paruula quęq; animantia, repellat, & pilis etiā quibusdā vallata, vt sudorē prope fluentem prohibeat. Acutus enim sudor est atq; admodū molest⁹. Superius præterea supercilij vallis formata est. Ipsū autem supercilium, veluti tectum quoddā firmū ac validum iacet: quod pilis etiā multis ac condensis ornatū ac muni

munitū est, ne sudor de super fluens in pupillæ habitaculum irruat. Illinc enim repulsus, in ipsa deuoluitur tēpora. Cum tantā igitur præstet oculus pupillæ custodiā, nō mirandum si parem sibi à deo Propheta præstari optat.

In profectione alarū tuarū proteges me à facie impiorū, qui me afflixerunt. Adiuuenta alia custodiæ similitudine pulli in morem rogat Propheta se protegi. Per alas autē diuinæ prouidentiz vires intelligit: quibus cōtinere cōseruarēque oīa deus solet & fouere. Quod ex metaphora auīū sumptum est, quæ proprios pullos alis tuentur ac protegunt. Quod vero ait, proteges, futurū pro optatiuo positum intellige: vt sæpe apud scripturam positum reperi-mus. Vel quia prædicit beatus David, vt Propheta, auxilium quod sibi à deo præstandum erat. Faciem etiam impiorum pro ipsis impiis intellige. Impropiè autē Saulē & socios, impios seu potius, vt sæpe alibi diximus, iuxta Græce dictionis ἀνόμους veriolem significationē, exleges appellauit: eo quòd Gentiū more, exleges viuerēt in peccatis: & quia innocentem occidere studebant, nec electionem illam verebantur, quam eis deus significauerat se fecisse de David, dū immodice eum affligerent, & in causa essent vt exul ac pfugus oē calamitatū genus sustineret.

Inimici mei animam meam circūdederunt. Per animam suā seipsum intelligit, totum exprimens à patre. Circūdederunt autem, insidiis nimirum vndique dispositis.

Adipem suum concluderunt. Per adipem, cor intelligit & viscera: quoniā circum hæc multa solet inesse pinguedo. Ait igitur, omnem eos à corde atque à visceribus misericordiā intra seipsos clausisse. Misericordia enim à corde atque à visceribus dicitur descendere. Alij adipem exponunt pro bona habitudine ac felicitate, quam illos clausisse dicit Propheta, atq; in seipsis continuisse, veluti nunquam amplius recessurā, sed cum eis perpetuo futuram.

Os eorum locutum est superbiam. Iactabant enim illi cito se comprehensuros beatum David, nec posse illum ab eorum manibus euadere: quasi ex nullo latere expectādum illi amplius esset auxilium.

Eicientes me nunc circūdederūt me. Expulerūt, me, inq; t, ex omnibus bonis meis: nec satis hoc eis fuit, sed rursus

etiam circundederunt, morti me tradere festinantes.

Oculos suos statuerunt declinare in terram. Decreuerunt, inquit, declinare oculos suos à te nimirum, qui in coelis habitas: atque à mandatis tuis, quibus mandasti ne infontē quis lædāt, atque hoc vt illos in terram conuerterēt, hoc est, ad terrenas concupiscentias. Quod nihil aliud est, quā absq; vlla ratione quicquid libido postulat explere. Vel aliter literam lege. Oculos suos statuerūt vt declinent in terram. Et tunc ex pone statuerunt, hoc est, stabiliuerunt & firmauerunt obseruantes nimirum vt illum inclinent & demittant in terram, quem olim morti tradere contendunt. Oratio enim græca vtrunque sensum recipit.

Susciperunt me quasi Leo paratus ad prædā, & quasi catulus Leonis habitans in abditis. Quantū ad eorū spē attinet, ipsi me ita susceperūt, quasi dicat, illi spabāt accedere ad me, & suscipere me, hoc est sursum accipere, atq; extollere à terra, & disceptū efferre. Differentiā inter leonē & leonis catulū, qdā huiusmodi tradiderunt dicētes q̄ Leo p̄prio fter^o robore manifeste ac palā rapit, & q̄ catul^o tāta carēs cōfidētia, clā atq; occulte se accingit ad prædam: vnde abdit^o cōsidere dicitur. Hoc pacto etiā inimicorū beati Dauid, alij aperto Marte suis freti virib^o ī eū irruebāt, alij autē veluti timidiore sibiipsis non adeò fidētes, clā insidias struebāt: tametsi nihil impedit quin vtrunq; idē sibi velit atq; idē significet. Solet enī p̄pheta sæpenumero ī huiusmodi locis affectu plenis, eadē snias varia oratiōe repetere: vt aucto affectu ad maiorē deū misericordiā trahat.

Exurge domine. Quippe cū ob lōganimitatē domine quodāmodo videaris. Exurge igitur & mouearis ad vindictā.

Præueni eos. Tu, inquit, eos præoccupa priusquam ea que meditati sunt effectum aliquem sortiantur.

Et supplanta eos. Esto illis impedimēto dum currūt & festināt aduersū me. Quod ex eorū metaphora dictū est, qdū currentē impedire volūt, tibiā aut pedē trāseūti subiciunt, vt huiusmodi offendiculo eos in terrā prosternant.

Eripe animam meam ab impio framea tua, ab inimicis manus tua. Tua, inqt, framea hoc est tuo telo, libera animā meā ab impio Saul atq; eius sociis, qui electioni tuæ de me factæ tanquā inimici aduersantur. Vel eripe me ab iis q̄ ini-

mici

Αὐτοὺς

Αὐτοὺς

Πομφαίε

mici sunt manus ac potētīæ tuę, hoc est ab inimicis tuis. Nam qui me oppugnāt, qui à te electus sum, tecum etiā pugnare vidētur. Saulē verò cur impiū appellet, superius dictum est. Illa autem verba: libera animam meā: cōgrue dicta sunt, vt prioribus verbis respondeant, dum dixit, inimici mei animam meā circunderunt. Dubitant quidam quomodo beatus David, qui in spelūca inimico Sauli pepercit, nūc precetur occidi eum gladio dei. Et dicendum q̄ ipse quidem regis sui noluit occisor esse, vt circa principium psalmi diximus, & tamen deum ad vindictā aduocat, veluti qui omni erat calamitatū genere afflictus. Neque enim si occidere regē, iniustū dicimus, ita etiam iniustum dicimus, aduocare deū ad vindictā. Vel aliter: libera me, inquit, framea tua, nō vt occidas, sed vt ea tantū inimicos perterreas, & repellas. Hoc etiā humano more dictū est. Nam cum quis socium ab inimicis detētū eripere voluerit, euaginato gladio in eos ruit. Quod autem non perat beatus David Saulē & socios interimi, sed disiungi tantum ac dissolui, manifestum fit ex sequentibus.

Domine à paucis de terra diuide eos in vita eorū. Adhuc viuētes eos, inquit, diuide ac distingue à probis hominib⁹, ne cum eis cōuersentur: quod aliis verbis alibi dicit: & cum iustis non scribantur. Nā si disiungantur, condignas aliquando pœnas dabunt. Solet etiā sæpenumero scriptura per paucos, probos homines significare: quia & prauis homines plures sunt, & peiora, numero semp̄ vincūt. Pauci enim sunt, inquit, qui saluātur, & pauci etiā qui electi. Et postquam dixit à paucis, addidit de terra: denotās quòd pauci illi qui boni sunt, de terra sunt, quòdque hoc eis nihil impedimento fuit ad virtutem. & constructio sic se habet: diuide eos à paucis qui sunt de terra.

Et de absconditis tuis impletus est venter eorū. Per abscondita quidam aurum atque argentū intelligunt, & alia huiusmodi metalla, quæ occultis terræ lateribus abscondita, fo diuntur ab iis qui illic ea perquirunt: quibus bonis illorū ventrē impletum esse ait, à parte totū significās: hoc est, quibus repleti sunt, quippe cum eorū cellę atq; apothecę, huiusmodi bonis, instar ventris, plenę ac refertę sint. Vel eorum ventres impletos esse obsoniis intellige, qui-

bus abunde vescentes exsaturati sunt. Multi etiã dicunt, per abscondita, pœnas intelligẽdas esse, quæ apud deum veluti in thesauri loco reconditæ sunt, cum & Moyses in Deuteronomio de vario suppliciorum loquens genere, ex persona dei dixerit: nõne hæc congregata sunt apud me, & sigillata in thesauris meis? hæc igitur verba prophetiam continent & prædicunt: inimicorũ illorũ ventrẽ hoc est inimicos ipsos, abditis atq; occultis apud deũ supplicijs implẽdos esse: vnde & aduersus tantam eorum insatiabilitatẽ atq; ingluviẽ commodissime ventris nomẽ apposuit. Futuro etiam tẽpore pro præsentis vsus est, quia propheticis oculis prospiciẽs, vt præsentia esse iudicauit.

Saturati sunt porcis. Suẽ Hebræi vt immundũ habebãt, eo quòd inter cætera animalia quæ vngulam scindũt nõ ruminat. Præterea etiam quia in luto atq; in immũdicijs versatur. Per suem igitur hoc in loco eorũ voluit immũdiciã subnotare. Saturati enim sunt, inquit, immũdicijs, consumpto nimirum patrimonio, ac bonis omnibus, in varias voluptates. Multi etiam & doctissimi interpretes aliter exponentes legunt: saturati sunt filijs, non autem porcis, dicẽtes in Hebræo haberi dictionem banion, quæ filios non sues significat: & errorẽ huius variz lectionis ortũ esse scriptorum vitio: cum Græcæ dictiones, porcis & filijs, maximam habeant literarũ similitudinem. Sensus igitur esse dicũt, quod illi inimici ita saturati sunt filijs, sicut & diuitijs, multorũ videlicet filiorum effecti patres. Vel iuxta duplicẽ proximẽ præcedentis versiculi interpretationem, saturati sunt pecunijs, seu pœnis, simul cum proprijs filijs, ita vt subaudiatur præpositio cum, & sit sensus: quòd non solum ipsi patres, sed quod ipsi etiam eorum filij diuitijs satiati sunt, seu supplicijs.

Et diuiserunt reliquias paruulis eorum. Eo quod tantæ fuerũt reliquæ, vt posteris filiorum sufficerent. Nam quòd ait paruulis eorum, expone paruulis filiorum: adeo vt illæ diuitiz seu pœnz in omnem generationem se extẽderint: Et si pœnas intelligis, prophetia erit malorũ, quæ inimicis beati David euentura erãt. Si vero diuitias, exaggeratio hæc quẽdã erit in illorũ accusationem, quod tantis repletis bonis, prauẽ tamen atque iniquẽ vixerint, longanimitatem

tatem dei summam contempnentem.

Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo. Propter iustitiam meam, inquit, de qua in principio psalmi diximus, fac me dignum tua protectione, & apparebo coram te in ultimi iudicij tempore, quando unicuique pro factis condigna reddes præmia vel supplicia.

Satiabor cum apparuerit mihi gloria tua. Cū videro, inquit, gloriam tuam, tunc desiderium meum implebitur, vt videar à te, vt que vicissim tuam ego conspiciam gloriam, Peccatores enim faciem dei non videbunt: & dominus in euangelio, beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniã ipsi saturabuntur, æternis nimirum, & optatis bonis. Congruit etiam hic psalmus cuilibet viro virtute prædito, qui insidiis & persecutionibus ab inimicis impetatur: qui dolos non diligit, & postulet cum inimicis iudicari: hic Saul inimicum suum esse reputabit, visibilem fortasse seu inuisibilem: hic etiam verba labiorum dei, mandata esse euangelica intelliget: & eos qui dexteræ dei resistunt, dæmones putabit, quasi aduersarios apostatas ac rebelles: quos etiam impios atque inimicos appellabit, qui à protectione dei, atque à paradiso eum eiecerunt. & quæ sequuntur consequenter his exponet. Rogabit præterea, disperdi ac diuidi dæmones à probis viris, donec in præsentia vita sunt. Post mortem enim ab eis nihil amplius verendum est. Præterea & quæ de diuitiis seu etiam pœnis & suppliciis dicta sunt, dæmonibus applicabit, tanquam mundi principibus, quorum filios ac posteros eos esse intelliget, quos dæmonum discipulos ac ministros appellamus: prauos nimirum homines, quorum omnium diabolus pater est.

ἀελλᾶλῆος.

In fine puero domini David, quæ locutus est domino verba canticum huius. in die qua liberavit eum dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit.

In finem inscriptus est hic psalmus, quia prophetias cõtinet quæ ad finem erant peruentura. De Christo enim & de vocatione Gentium tractat. Vel quia propheta in consummatione ac dissolutione inimicorum suorum eum deo obtulit in gratiarum actione, pro beneficijs omnibus quæ ab eo receperat, vel quia in fine vitæ suæ eum composuit. Pueri autem domini David, & non regi, aut propheta dixit:

quia quòd rex esset aut propheta, donū dei erat, nō ita dei donū & puer. Puer enim domini quis dicitur vel ob animi gratitudinē tanquam fidelis seruus, vel quia deo placeat, tanquā filius dilectus. Bratus igitur David utraque rōne utranque huius nominis significationem sortitus est: appellatus nimirū & seruus dei & filius: quæque maior illi fuit gloriatio, proprio studio ac labore hæc sibi nomina comparauit. Vnde hoc pueri nomine magis sibi placet quā regis aut propheta. Sequitur quæ locutus est domino subintellige pronomē hac: ut sit hæc quæ locutus est domino verba canticī huius. Canticī vero dixit & nō psalmi: quia non musico aliquo cū instrumēto, sed ipso tantū ore verba hæc cecinit, cū iam cōsensisset, ut in Regū libris traditur. Nos autē improprie cātica psalmos appellamus. In die qua eripuit eū dominus de manu inimicorum suorū, hoc est in die quando ab omnibus inimicis quos eatenus habuerat, tam alienigenis videlicet quā cognatis, ereptū se ac liberatum putauit. Priuatim tamē Saulē à cæteris distinguens inimicis, vltimo eū loco, ac nominatim commemorauit, vel tanquā omnium inimicissimū, vel forte quia & regem & socerum, & de se aliquando benemeritum simul cū alijs coniungendum non duxit.

P S A L M V S X V I I.

Diligam te domine fortitudo mea. Cum multa, inquit, & magna beneficia à te receperim, & respondere illis nequeam, (quid enim retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi) quòd solum valeo id faciam: diligam te non quòd antea non amarem, sed quasi magis in posterum amaturus. Hoc enim inter mandata omnia primum ac præcipuum est: diliges enim, inquit, dominum deum tuum ex totis viribus tuis, & ex toto corde tuo. Fortitudinem vero deum appellauit, veluti eū qui ipseus beati David infirmitatem, aduersus tot ac tales inimicos fortem ac validam reddebat.

Dominus firmamentum meum, & refugium meum & liberator meus. Firmamētum quidem appellat deum, quasi qui eum stabiliat, confirmet, & aduersum tentationum impetum immobilem reddat. Refugium verò tanquā qui pericula fugientem, in suam protectionem & custodiam receperit. & qui muro ac septo diuini auxilij eum conferuet. Liberatorem etiam, quæ eum eripuerit, ab ijs qui oblidere & captiuum facere eum sperabant.

similitudinē qui in mulierū parturitionibus ob angustia & cōpressionem meatuum, molestissimi oriuntur. verum in muliere dolores vitę potius, quàm mortis dicēdi sunt: cum ad huius vitę lucem hominem producant: hic verò diuersum omnino accidit. Dolores enim mortis dicuntur, eo q̄ ad mortis tenebras deducant quem comprehendere rint. Dicit itaque in tolerandis se detentum fuisse doloribus. illa enim dictione, quàm in Gręco haberi retulimus, maximam dolorum grauitatem expressit.

Et torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Per torrētes iniquitatis, subitas t̄arias, atq; impetuosas impiarū gentiū incursiones intelligit, huiuscemodi enim naturę torrētes sunt, qui in hyeme fluunt, statimq; ac cum impetu maligne eīm illi & iniquo animo agebāt quęrentes eū interire. cōmodissime etiā apposuit verbū, conturbauerunt: deuoluunt enim torrētes ac perturbant omnia in quęcunq; inciderint. Ait igitur propheta se etiā circūqua; volutatum fuisse, & vertiginem quasi passum ob tam repentinum nouarum atque insperatarum rerum motum.

Dolores inferni circūdederūt me. Hic versiculus idē significat quod superior ille. circūdederunt me dolores mortis: seu (vt verius illic habet Gręca lectio) cōtinuerūt me. circūdare eīm & continere ac cōplecti idē significāt. similiter & mors, & infernus. Infernus autē iuxta Gręci nominis etymologiā insuauē & iucūdū significat mortuorū locū, q̄ sub terra est. q̄a igitur, vt diximus, accidere solēt dolores in partu atq; in generādo, circūdederunt me, inquit, dolores qui mortē generant, mortē inquā inferni ministrā. Mors enim animā diuidit à corpore: vñ infernus assumens eam continet. vel dolores inferni eos intellige, qui in infernum deducunt: vel qui ministri sunt inferni.

Præoccupauerunt me laquei mortis. Præuenerunt me, inquit, insidie, quę mortem operantur. nam quod venatoribus laquei aduersus feras operantur, hoc insidie hostibus contra hostes præstant.

Et in tribulatione mea inuocaui dominū. In auxiliū scilicet.

Et ad deum meum clamaui. In angustiis constitutus vocem ad deum meum leuaui, clamans.

Audiuit de tēplo sancto suo vocem meā. Templum sanctū, cælum

adus vs a:
dus.

cœlum est, vt superius diximus, aut tēstimonij tabernaculum, Tēplum enim in Hierusalem nullum adhuc erat, sed à Salomone postmodū constructum est. audisse autē deum intellige, non humano more, sed decenter deo: tametsi nos, qui dei vires ac potentias, quibus totū continet orbē, nec cōprehendere animo possumus, nec lingua exprimere: ad sensibilibus rerum similitudines eas deducimus, per quas ea quæ vere sunt comprehendimus.

Et clamor meus in conspectu eius. Clamor meus semper in conspectu eius est, quia in angustiis cōstitutus ad ipsum solum clamo.

Introibit in aures eius. In tempore etiā opportuno exaudivit me. his autē verbis vti & nos solemus cū gratias agimus, & cū dæmonum pariter insultationes narramus.

Commota est & contremuit terra. Nūc tradere incipit prophetiā de Christo, & futura narrat tanquā præterita prophetarum more. Beato enim David nihil simile legimus contigisse: & q̄ 70. interpretes dixerunt cōmota est, seu potius, fluctuavit & cōtremuit terra: Aquila dixit, mota est & concussa. Per terram autem, homines in ea habitātes intellige. docente enim Christo Iudæi & gentes perturbati sunt propter opinionem & famam quæ de eo increbruerat. Fluctuarunt igitur: hoc est, perturbati sunt. fluctuare enim idem est quod perturbari. Et timuerunt: videntes nimirum signa ac prodigia quæ faciebat, tremere enim posuit pro timere, eo q̄ timidi homines tremore corripī soleant. Et aliter, Commoti sunt, ad Christum nimirum confluentes ob famam quæ de eo erat, & tumultuantes propriis consiliis concussi sunt.

Fundamenta montiū conturbata sunt, cōmota sunt, quoniam iratus est eis dominus. Per mōtes dæmones intellige ob summam eorū elationem ac superbiam, & per fundamenta, profundas eorū cogitationes. Cōspicientes enim dæmones inexpugnabilē dei potentiā, propriis cogitationibus confundebātur, dubitātes quis nā esset, & reputātes quæ illi pati deberēt. Illorū igitur cogitationes sic perturbatæ sunt. & ipsi etiā pariter ab illa potētia commoti: in qua dum vigerent validiores erant ac fortiores. Hoc autē ideo accidit, quia iratus est illis deus q̄ tantā exercebant

εισιλασσαι

in homines tyrannidem. possunt etiã hæc intelligi, de his quæ acciderunt tẽpore passionis domini, quando terra commota est, & petræ scissæ sunt: quæ omnia diuina permissione contigerunt, quia iratus erat dominus Iudæis.

Ascendit fumus in ira eius. Creatore irato ob creaturæ suæ interitum, præcessit vindictæ fumus, qui tyrãnum demonem ex parte coersuit. Nam & fideles ab illius erroribus abstraxit, & ab iis qui dæmoniaci erant, sp̃ritus expulit immundos. hoc autem initium fuit postremæ ac maioris vindictæ: quandoquidem igni fumus solet esse præuius. clamabant enim exeuntia dæmonia, quid nobis & tibi fili dei? uenisti ante tempus torquere nos.

Et ignis à facie eius exardescet. Si præcessit fumus, sequetur etiam ignis: hoc est perfectior vindicta, & omnimoda dæmonis impotentia. à facie verò eius, id est ab ipso deo, qui in tribus personis vnam habet diuinitatis faciem. vel à facie eius, id est coram eo. Ignis enim, inquit, in cõspectu eius præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Exardescet verò, id est accendetur.

carbones succensi sunt ab eo. Quia deus ignis consumens est. omnem nimirum malignã potentiam. ipsius quoque discipuli, huiusmodi efficaciz ac virtutis participes effecti sunt, & ab hoc ipso igne, deo, accessi sunt carbones: qui ignes propriæ fidei omnẽ inimici potentiam comburent. Ecce enim, inquit, dedi vobis potestatem conculcandi serpentes & scorpiones & omnem inimici potentiam.

Et inclinavit cœlos & descendit. Volẽs nobis propheta abditum diuinæ incarnationis mysterium significare, ait, q̃ inclinavit cœlos vsq; ad terram, & q̃ sine strepitu descendit. occulte enim ac latenter insciis nimirũ omnibus potestatibus habitauit in virginis vtero. Propheta verò corporalius ac sensibilius factũ hoc descripsit, vt ex sequentibus etiam magis patebit. ait enim.

Et caligo sub pedibus eius. Per caliginem tenebras intellige, & per pedes viã. obscura enim fuit via humanationis atq; incarnationis domini, & illius modus incõprehensibilis. Vel aliter: quemadmodum terreni homines, vel qui terrã habitant, apud scripturã sæpenuero terra appellantur, sic & cœlestes angeli qui in cœlo cõmorãtur, cœ-

καταφλυγύ.
τιφαι.

lum etiã dici possunt: quos angelos inclinavit dominus in terram, illuc nimirum descendentes ad eius ministeriũ. Scriptũ est enim in euangelio, q̄ angeli ministrabant ei. descensum autem dei non corporalem intellige. incircumscriptus est enim deus, & omnia implet, tamen si supra quã à nobis comprehendi possit & ineffabiliter.

Et ascendit super cherubin & volavit, volavit super alas ventorum Hæc est prophetia de Christi assumptione. q̄ autẽ ascendens dñs susceptus fuerit à Cherubin, Ezechiel visione sua declaravit dicens: & extulerunt Cherubin alas suas, & rotæ illis adiũctæ, & dñs Israel in ipsis, & desuper ipsa: & ascendit gloria domini de media civitate. Quæ verba sine contradictione de ascensione domini dicta sunt. Nam & Paulus ipsum dñm, splendorem gloriæ appellavit. volavit autẽ super alas Cherubin: quæ & vêtos etiam appellavit ob motus celeritatẽ. & re verã quidem vectus est in cœlum dñs super cherubin, quæ diuinitati proximiora sunt: licet Apostolis vehi ventorũ alis visus sit: hoc est ab ipsis ventis, quos alatos esse propheta introduxit, propter velocissimũ eorũ in aere motũ. alata enim sunt omnia quæ per aerẽ incidunt. Et quia de Christi ascensione scriptum legimus, q̄ nubes suscepit eum ab oculis eorum, intellige q̄ nubes illa à ventis ferebatur, quemadmodum alix omnes semper ferri solent.

Et posuit tenebras latibulum suum. Per tenebras significat q̄ videri nõ posset. inuisibilitas em̄ erat quæ illũ tegebat. hanc igitur inuisibilitatem sibi circumposuit in latibulũ: quia in cœlum assumptus eorũ oculos latebat. vel per tenebras carnem domini intellige, quæ diuinitatẽ intra se occultabat: seu incomprehensibilitatem quæ illius diuinitatem celabat. obtenebrantur enim & cæcutiũt ij qui diuinæ profundũ scientiæ exacte nimis cupiũt penetrare.

In circuitu eius tabernaculum eius. Tabernaculũ hic, assumptã carnẽ appellat, quam & ipse dñs templũ suũ nominavit, dicens: Soluite tẽplũ hoc, & in tribus diebus ædificabo illud. In circuitu vero eius dixit: quia itra ipsam carnem habitabat deus, non tñ vt circũscriptus, sed vt omnipotẽs, ineffabili quodãmodo illic permanẽs. hoc autẽ dixit vt ostenderet Christũ simul cũ carne in cœlum as-

sumptum esse. quodq; illuc ascensurus eam nō deposuit, quemadmodum aliqui insipientes postea dixerunt. Vel per tabernaculum, diuinum illum splendorem intelligit, ad quem nemo potest appropinquare: quoniam lucem inhabitare inaccessibilem dicitur, quæ in circuitu diuinitatis existens, illam obtegit, & oculos volentium illam intueri, potenter auertit.

Tenebrosa aqua in nubibus aeris. Per aquam hic occultū de Christo sacramētū intelligit, & per aerē, seu (vt verius habet Græca lectio in plurali numero,) per aeres, prophetas: & sensus est, q̄ prophetia eorum quæ ad Christum pertinent, tenebrosa est, & obscura in scripturis prophetarum. Ante aduentum enim perdifficile cognoscebatur. Aquam verò appellat quasi refrigerantem: eos nimirum, qui inter errores animo defecissent. Prophetias etiā nubes ideo vocat, quia occultum habeant id quod significant. Prophetas autem aeres dixit propter puritatem ac subtilitatem intellectus. quod autem scriptura sæpenu-mero per nubes prophetas intelligat, Esaias docet: qui cum domum Israel, vineam appellasset, introduxit mandatum fuisse nubibus, ne pluerent super vineam. hoc est ne prophete populo Israel amplius prophetarent.

Pra fulgore in conspectu eius nubes transierunt. A claritate, inquit, diuinæ præsentis, quæ non tantum proximis lucē præstat, sed & iis qui procul sunt, tenebrosæ atq; obscuræ prophetiæ pertransierūt: hoc est dissolutæ sunt: vnde illarum destructa obscuritate, quod occultū ac velatū. erat apparuit. oriente enim sole, caligo nubium dissoluitur, & pars illa quæ olim nubibus tegebatur, apparet & cōspicitur. vel p̄ nubes, tenebras obscuræ legis intellige. Nā illucescēte Christo, velū ænigmatū ac figurarū quæ ī lege erant, dissolutū est: vnde manifesta apparuerūt quæcun-que in ea significabāt aut præfigurabant Christū. his aut̄ expositionibus sic traditis, cōiunge verba illa: in cōspectu eius, hoc est à summo Christi fulgore, vel à fulgore p̄sentis eius, nubes trāsierunt. Alio etiā modo distinguere potes & legere: præ fulgore: & sistēdo ibi, qđ sequitur superioribus applicabis: vt huiusmodi sn̄am efficias: quod domino resplendente, & per conuersationem ac vitā suam

in carne

in carne nos illustrante, in cōspectu eius, seu à facie ei⁹ hoc est ipso domino sic apparente, Apostoli per totū orbem transierunt: euangelicæ nimirum prædicationis verbum instillantes, atq; instar nubium, animarū arua ac cāpos irrigantes, & ad virtutū fructificationem excitātes.

Grando & carbones ignis. Hoc ad primam expositionem coaptabimus. grandini enim prophetiæ comparantur, ppter earum duritiem ac difficultatē: hoc est propter obscuritatem: & igni, quia instar ignis infidelium argumenta, & contradictiones consumunt. Nubium igitur, & grādinis, atq; ignis nominibus, eadem res: prophetia nimirum nobis hoc in loco significatur: nec minus tamē vltimæ expositioni conueniunt huius verba versiculi, si Apostolos ipsos pro grandine atque igne intelligamus: quia & instar grandinis, errorem omnem dissipant ac contundunt, & velut ignis, impietatem absumunt.

Et intonuit de cælo dominus, & altissimus dedit vocem suā.

Dominus & altissimus de⁹ est. intonuit autē ac dedit vocem suā, quando filius ad patrē clamauit, dicēs: Pater glorifica nomen tuū. venit enim tunc (inquit euāgelista) (vox de cælo dicens: & glorificaui & iterū glorificabo. turbā autem quæ aderat, hoc audito dicebat tonitruū factum esse & qđ hic dicitur, intonuit, intellige, habito respectu ad audientium opinionē. Quod verò ait: dedit vocē suā, ipsam respicit veritatem. vox enim erat & tonitruū visa est. admirari autem non debemus, quando pphetiæ ordinem, aut consequentiam rerum non seruant. ex hoc enim demonstratur, qđ prophete non ea prædicebant quæ ipsi volebant, sed quæ sanctus eos spiritus docebat.

Misit sagittas & dissipauit eos. Per sagittas discipulos intelligit in vniuersum orbem missos, quibus dæmones dissipauit. eos nanq; dū dicit, dæmones intelligit. aperti⁹ autem eorum nomen nō expressit ppheta, cū nō illi, sed eorum etiam nomina, sancto spiritui soleant esse inuisa.

Et fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Eosdem discipulos & sagittas esse intellige & fulgura: alterū quasi sagittantes atq; euerrentes dæmonum errorem, alterū verò veluti illorum impietatem ac lucos eis dicatos comburētes. Discipulorū enim orationibus victi, & inhabitātis in

eis spiritus fulgorem non sustinentes, conturbabantur, mentisque ac consilij inopes reddebantur.

Et apparuerunt fontes aquarū. Per aquarum fontes, Apostoli rursus intelligendi sunt: veluti primi Christianę fidei doctores à domino electi. per aquā enim, euangelicę prædicationis doctrina se penumero apud scripturā signatur. fontes igitur primi illi aquę ducti, seu potius primæ scaturigines intelligendę sunt: Apostoli nimitū vt diximus, qui omnibus apparuerunt, eo quòd ad omnes missi sunt.

Et reuelata sunt fundamenta orbis terrarum. Idem ipsi fundamenta orbis terrarum dicendi sunt: eo quod primi credentes fuere, qui fidei sedem ac stabilitatem firmam atque inconcussam posuerunt: in qua omnes ædificant. reuelata autem sunt ob vitę splendorem, & miraculorum claritatem. Et aliorum quidem ædificiorum fundamenta latent in terra. fidei autem fundamenta è contrario, præclarissimis tam dictis quàm factis relucetia, omnibus patefacta, ab omnibus videri possunt.

Ab increpatione tua domine. Hęc autē facta sunt, quoniā tu increpasti demones, & timore eos maximo percussisti.

Ab inspiratione spiritus irę tuę. Ira igni similis est. accensa siquidem atq; excitata, vaporem quasi fumum, emit, & per irati hominis nares in aërem spirat. vnde & spiritus irę dicitur, & eos qui valde irati sunt iram spirare aiunt. hac igitur similitudine motum irę significauit propheta, humano more loquens. A deo, inquit, tu domine iratus eras, vt spiratio (vt ita dicam) spiritus irę tuę in aëre esset, & inimicos dissiparet.

Misit de summo & accepit me. Quę sequuntur de se ipso propheta loquitur, ad sermonis sui seriem reuersus, misit enim, inquit, dominus de cœlo auxilium & eripuit me.

Assumpsit me de aquis multis. Aquę apud scripturā p purgatione quādoq; aut refrigeratiōe accipiūtur: quēadmodū cū aquas p doctrina accipimus, quę & refrigerat & purgat: quādoq; p demersione ac perditione, vt hic: hęc est enim aquarū natura vt & abluat & refrigeret, & suffocet. præcipue si multa aqua sit & profunda. p multas itaq; aquas calamitatū aut inimicorū multitudinē intellige. alsumpsit autē me, hoc est, ad se me eduxit. nā qui aliquem

adiu

adiuuans è periculo educit, ad se trahere illum solet.

Eripiet me de inimicis meis potentibus. Potentes inimici hic ἑρπύσται
Δυνασταί.
dæmones intelligendi sunt, qui palam & clam die, nocteque, ac per omnes sensus nos oppugnant: veluti qui potentem atque indefessam in pugnando naturam habent. Spiritus enim sunt. ille igitur, inquit, dominus, qui me à sensibilibus ac mundanis hostibus olim liberauit, liberabit etiam ab intellectualibus atq; inuisibilibus inimicis: qui ad perdendum atque ad malignandum potentes sunt.

Et de his qui oderunt me, quoniam confirmati sunt super me. Ipsi enim dæmones qui vniuersos oderunt homines, oderunt Ἐστρατώ θύσαν.
& me: eo maxime quod à deo adiuuus sum Dominus autem ea me ratione ab eis liberabit, quoniam vnà insidiati sunt aduersum me, & simul iuncti: immo verò (vt melius dicam) quæ fortiores facti sunt, & præualerunt super me: cum ego virtutem armis, vt oportuisset, munitus non essem, sed mollis potius essem ac debilis. vel, quia dæmones naturam habent omni carentem materia, & illum facillime vident, quem ferire volunt: ego verò qui naturam materiam ac corpori admixtam habeo, ferientes me illos non video.

Præuenerunt me in die afflictionis meæ. Verbum præuenire, non semper significat præoccupare, sed aliquando occupare simpliciter, atque adoriri. In tempore autem afflictionis meæ hoc est, in tempore infirmitatis, & quando bellica arma nondum præparaueram, quibus aduersus visibiles aut inuisibiles inimicos pugnarem. tunc enim illi præcipue adorti sunt cum me infirmum viderunt.

Et factus est dominus firmamentum meum. Cum futurum esset vt caderem, sustinens ac suffulciens me dominus, factus est infirmitati meæ firmamentum, & quasi baculus Ἄρτις ἑστῆ
μῶν.
quidam cui initerer.

Et eduxit me in latitudinem. Afflictionum angustia pressum, in lætitiæ latitudinem, hoc est in effusam exultationem emisit: iuxta quod alibi legimus. In tribulatione dilatasti me. vel quia ab inimicis prius obsessus, qui eum omni præcluso aditu in angustias coniecerant, & atrocibus minis urgebant, in arctum quodammodo locum cogi videbatur: nunc è tantis eductus difficultatibus, latos ac spatiosos campos sibi excurrere videtur.

Eripiet me quoniam voluit me. Deus qui tanta me cura ac studio suo dignū fecit, in futurū etiā ab omnibus irruētibus in me malis liberabit. voluit in me, hoc est elegit me. *Et retribuet mihi dominus secundū iustitiā meam.* Insidiatores meos nulla vnquam iniuria affeci, atq; ideo eis cōparatus iustus videbor: vnde & retributionem etiā suscipiam à domino. hanc enim ob causam, suum mihi auxilium in posterum tanquam debitum præstabit.

Et secundum puritatē manuum mearum retribuet mihi. Dū manuum puritatē dicit, qualis sua sit iustitia exponit. Nō enim, inquit, rapui, non aliquē circūueni, non insidiatus sum iis qui insidiabantur mihi. vnde si inimicorū manib⁹ manus meæ cōparentur, purissimas ego eas ab omni inquinatōne conseruo. vel per manus, actiones atq; operationes suas significauit: eo q̄ per eas opera fieri soleant.

Quia custodiui vias domini, nec impie gessi à deo meo.

Hoc ponit, vt causam puritatis manū suarum. mundæ enim erant, inquit, quia custodiui vias domini: hoc est eius mandata. neq; enim impiorum more ab eis vnquā recessi. Qui verò diuina obseruat præcepta, ac per ea graditur, necessario etiam mundus est.

Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo. & iustificatio- nes eius non recesserunt à me. Aliud est lex, aliud mandatū, aliud testimoniū, aliud iudicium, & aliud iustificatio. lex enim illa dicitur, quæ oīa in vniuersum cōtinet mandata quæq; vitam ac conuersationem optimā ordinat ac moderatur: quemadmodū est lex per Moysen data. Mandatū verò illud, quod, quæ agēda sunt, domini ac regis in morē aut aliud quid particulatim iubet: vt illud, nō occides, nō furtū facies, & quæcunque alia hoc pacto in specie iubetur. Testimoniū verò est, quod peccatores cōtestatur, & transgressionum pœnas docet, quodq; legislator quadā cū attestatōne ac cōfirmatione audientibus mandabat: veluti cum Moyses dicebat. si hæc aut illa feceritis. testor vobis cœlū & terram, q̄ morte moriemini. Iudiciū autē id est, quod sententiam dei demonstrat, ac docet quænam bonis cōsecutur⁹ sit, q̄ mādāta dei obseruauerit: & similiter quæ pœna trāsgressores maneat: vt sunt quæcūq; iudicata fuisse tradūtur à deo: quale est. qđ de blasphemante

Δικαιώμα-
τα αὐτῆ οὐ
κἀπέσπονσαν
ἀπ' ἐμῆ.

timendum dei nomē scriptum legim⁹, quādo Moyſes iudicium in deum retulit, & deus iuſſit lapidari: quod iudicium pro certa lege poſtmodum cōtra omnes alios blaſphemantes ſuſceptū ac determinatū eſt. Iuſtificationes vero ille dicuntur, quæ docent quod iuſtū eſt, & quā iniuſtū eſt ꝓhibent: & eos qui ſecundum virtutē viuunt, iuſtos eſſe declarant, vt illud eſt: ſiquis puerum Hebræū acquiſuerit, ſex annis ei ſeruiat: & alia huiuſmodi, quæ ſumma iuſticia plena ſunt. Et diſtinctio quidem horum nominū talis eſt, ſæpenuſmero tamen ꝓmiſcue vnū ꝓ altero accipitur: & maxime in cēreſimo decimo octauo ꝓſalmo. hoc autē in loco, iudiciorū & iuſtificationū nōmine, omnia mandata cōprehendit, quaſi totum à parte, oīa enim, inquit, mandata eius in conſpectu meo. ea ſiquidē ſæpius lego ac reuoluo, nec vnquam à me ꝓcul eſſe ꝓmitto.

Et ero immaculatus cū eo. Hoc eſt ꝓ eū, vel cū eo exiſtēs.

Et cuſtodia me ab iniquitate mea. Cuſtodire hic ꝓſuit ꝓ abſtinere, & iniquitatē ꝓ peccato. mea autē ideo dixit, quia peccatū ꝓꝓrie eſt ipſi⁹ carnis. vel quia ſeipſum etiā peccatorē fatetur. inter homines eīm nullus eſt abſq; peccato.

Et retribuet mihi dominus ſecundū iuſtitiam meā, & ſecundū puritatem manū mearū in conſpectu oculorum eius. Quod ſi in ꝓæteritum talis fui, & ita etiam deinceps fuero, retributionem omnino cōſequar, vt ꝓædiximus. puritatē autem manū ſuarum eā dicit, quæ erit in conſpectu domini, vt doceat, non ad oſtentionem aliquam ſe id facere, neque vt ab hominibus videatur, ſed vt placeat deo.

Cum ſanctus ſanctus eris, & cū viro innocente innocēs eris, & cū electo electus eris, & cū ꝓꝓꝓerſo cōꝓertes. Sanctus ꝓꝓrie is dicitur, qui pius ac religioſus eſt, in iis quæ ad deum pertinent. Innocens verò, qui circa humanam conuerſationē eſt inculpabilis. & electus is, qui virtutibus ꝓfectus eſt. ꝓꝓꝓerſus etiam ille eſt, qui nō rectis, ſed obliquis, ac quaſi tortuoſis eſt moribus & malignis. eſt autem ſermo hic documentis plenus, & in vniuerſum ad omnes pertinet: & ſenſus eſt: quæ qualis quiſque ille fuerit, cum quo tu habitas, talis & tu efficieris: in illius nimirum habitum & naturam immutatus. Quod verò ait, conuerteris: idem eſt quæ rectus eris: vel conuerteris ꝓꝓꝓam nimirum ſententiā in

bonam. Possunt hæc tamen referri etiam ad deum, ut sit sensus: condigna tu dñe omnibus pro meritis rependes, iustissimus cum sis, & sanctū quidem sanctificabis, & innocentem facies innocentem: electū etiam eliges: & peruersum vertes, in bonū sanè, & impediendo eum in malis. & est hic quidam loquendi modus figuratus, in quo verbale nomē poni solet ꝑ participio verbi: veluti sanct⁹ pro sanctificans, & electus pro eligens: quæ figura sermonis in Græca lectione clarius percipitur quàm in Latina.

Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superborum humiliabis. Humilem inquā virtute. per oculos verò superborum, ipsos superbos intelligit, veluti totum à parte: vel quia superbi ex oculis potissimū dignosci soleant, dum supercilia tollunt, quæ supra oculos sunt: quemadmodum etymologia Græci nominis recte declarat. Hos itaq; superborum oculos, tu facies, ut in terram spectent: per afflictiones nimirum, quas in eos immites. vel per populum humilem, gentilem populum intellige: qui peccatorum pondere depressus, terram aspicere pronus cogebatur: per superbos verò, iudeos gloriantes, & iactantes seipso, tã de lege dei, quàm de propriis progenitoribus.

Quoniam tu illuminabis lucernam meam Domine, deus meus illuminabis tenebras meas. Intellectus in nobis, est quidã animæ oculus: oculus autem non immerito lucerna dici potest, cum veluti dux in tenebris viam demonstret: per animæ verò tenebras, iram & concupiscētiam intelligimus. tu domine, inquit, intellectum ac mentem meam diuina luce ac splendore illuminabis: quod faciens illuminabis pariter & tenebras meas. nã simul cum intellectu, cæteræ animæ partes ac potētiae proficient. & hoc est quod saluator in euangelio dicebat: si lumen, quod in te est, tenebræ fiant, tenebræ quãtæ erunt? hoc est, si intellectus obtenebratus sit, multo magis & reliquæ animæ partes tenebris inuoluētur. Dicere etiã possums, ipsum intellectū, lucem esse pariter & tenebras. nam si ad naturā materialium rerum comparatur, lux erit: si verò ad deum, tenebræ: eo q̄ ab eo deus conspici nō possit, neq; illius lux. vel per lucernam hic Mosaicam legem intellige, quæ lectorem ad rectum dirigit callē: per tenebras verò, velū ipsi legi superimpo

impositum, quod obscuritatē generat: cuius occulta beatus David nunc illuminanda esse prædicit & reuelanda: incarnato nimirū deo. Vel lucerna, Euāgelij est prædicatione, clare ac lucide omnibus tradita, & à domino declarata: tenebræ vero idolorum error, ac rectæ fidei ignorantia. Vel lucerna quidem, intellectus est, qui hominem dirigit: tenebræ ipsum corpus, quod quodāmodo ante oculos intellectus consistit, & crassitudine sua umbram quasi generat ac tenebras: utrunque autē illuminabitur, intellectus nimirū, diuinis splendoribus, corpus verò purificatione & munditia. Quidā verò per lucernā dñm Iesum intelligunt, natum de semine David, qui à verbo dei illuminatus est: illa nimirum diuina vnione, quæ illi præbuit ut splendoris radios quocumque emitteret: vnde de seipso dicebat: Ego sum lux mundi: per tenebras vero carnem tantū assumptam, quam Christus illuminauit, ac diuinam reddidit.

Quoniam in te eripiar à tentatione. In te, hoc est per te. A tentatione autem tam hominum quàm dæmonum.

Et in deo meo transgrediar murum. Deo meo, inquit, mihi a liuore, ego peccata omnia, viā mihi ad deum, veluti sepe quadam obstruentia, transfiliā in illis quippe vires suas antea Satanas habebat, ac per ea aditum mihi ad cælum quasi muro quodam præcluserat. Vel tētatio pro vita hominis intelligēda est, in qua multa esca, & multæ sunt voluptatū illecebræ, multi mortis laquei, & multæ etiā visibilibus & inuisibilibus inimicorū insidiæ: murus vero pro corpore, quod positū ante animā veluti muro quodam eam circumdat, atque obstruit, & prohibet à diuina luce. Vel per muros, ipsos dæmones intellige versantes in aëre, qui animam ad deum pertrāsire cupientē, muri instar impediūt.

Deus meus impolluta via eius. Hic est etiā quædam figura loquendi apud sacram scripturā vnitati. Pro eo enim quod dicendū erat, Dei mei impolluta via est, dixit: Deus meus impolluta via eius. Via autem dei virtus est, quæ ad deum ducit. Oportet igitur irreprehensibiles illos esse, qui per viam istam incessuri sunt. Vel de saluatore nostro est sermo, qui per viam hanc ambulans peccatum non fecit.

Eloquia domini igne examinata. Vera scilicet pura ac munda ab omni macula, auri instar quæ fufum sit. Alibi etiā dixit

eloquia domini eloquia casta, argētum igne examinatū.

Protektor est omnium sperantium in se. Cum pollicitus sit se auxilium præstaturum, minime mentietur.

Quoniam quis deus præter dominum? Dicitio, quoniã, abundat, hoc in loco. Vel quoniam quis alius natura ipsa deus est, præter dominum? hoc est extra deum patrem.

Aut quis deus præter deum nostrum? Deum hoc in loco filium appellauit. Deum autem nostrum dicens Propheta, seipsum nobis fidelibus coniunxit.

Deus qui præcinxit me potentia. Hoc de spiritu sancto dictum est. Quòd si quis etiam hos tres versiculos idem significare dixerit, absolum non erit. Præcinxit autem me potentia: in bello scilicet.

Et posuit irreprehensibilem viam meam. Vitæ meæ conuersationem composuit ac direxit dominus mandatis suis. Vel de saluatore est sermo ex persona Ecclesiæ fidelium, dicentis: Saluatorē gressibus suis viam ei explanasse atq; irreprehensibilem reddidisse.

Qui perficit pedes meos quasi Cerui. Perficit, hoc est præparat vel perfectos facit ad cursum, in tēpore scilicet fugæ.

Et super excelsa statuit me. Qui in mōtibus seruat me, atq; illic sistere facit, & cessare à cursu, more fugientium Ceruorum: qui vbi montes ascenderunt & liberati sunt à timore, consistere incipiunt & respirare. Vel, qui me cursu prōptissimum fecit, ita vt perquirētes me Dæmones effugerem: vnde & ad virtutum culmen me peruexit.

Qui docet manus meas ad prælium. Hic præterea bellicæ artis peritiam me docuit, ita vt non tantum aduersus visibiles hostes, sed etiam aduersus inuisibiles contēdere valeam, scuto nimirū fidei armatus & gladio spiritus: quin immo non tantū cum illis contendere, sed ipsis manibus, hoc est, virtutibus illis, quæ ad actiones pertinent, me eos etiam docuit superare. Illud præterea dici potest quòd extendere manus ad deum, aduersus inimicos, validissimum est genus certaminis.

Et posuisti arcum æreum brachia mea. Subintellige dictionem quasi, vt sit sensus: Posuit brachia mea quasi arcum æreum, hoc est validissimos mihi dedit lacertos, qui crebra sagittarum missione non fatigarentur.

Δύναμις.

ἔμπροσθεν.

καὶ ἀπὸ τοῦ
ἀρχοῦ τῆς
ἐκείνης.

Et dedisti mihi protectionē salutis. Auxilium mihi præstitisti non inutile: quinimmo salutare.

Et dextera tua adiuuit me. Solent enim qui alicui opē ferunt vti dextera: quippe quæ & potentior est aptiorque atque agilior quàm sit læua. Vel quia dictio Græca ἀντιλάβετο non tantum, adiuuit, significat, sed suscepit: per dexteram creatorem humanatum intellige, qui naturam nostram assumpsit.

Et disciplina tua direxit me in finē. Per disciplinam hic legem intellige, qua eruditus est, & instructus ad virtutem: vel calamitates ac tentationes, in quas permisit cum deo incidere, disciplinæ atque eruditionis gratia: ex utroque inquit, latere, tu vtilia mihi operatus es dum videlicet, & opem tulisti in periculis, & dum affligi atque erudiri permisti tentationibus.

Ἀντιλάβετό μου.

Ἀνίσθωσα.

Et disciplina tua ipsa me docebit. Et adhuc me docebis atque erudies vt filium, In tribulatione enim, inquit, modica disciplina tua nobis. Inter foelicitates quippe negligētes sumus: sed cum propter fidem in calamitates incidimus, tunc excitamur, erigimur, & moderatiores efficimur.

Dilatasti gressus meos subtus me. Dissipatis nimirum laqueis ac decipulis, per quas cum mihi pertranseundū esset, quasi angustiis quibusdam detinebar: nunc autem fuga toto omni timore, securus iter facio, cum nullæ amplius aduersum me dispositæ sint insidiæ.

Et non sunt infirmata vestigia mea. Nā cū antea inimicos meos fugerem: in superficie quodāmodo ac leuiter terrā premebā: ita vt incerta penè ac non apparentia essent vestigia mea. Studiose autem id agebā, ne per ea indicaretur iis, qui persequēbātur me, & per ea me insequerētur: at nūc firmiter ac valide incedo nihil amplius timēs. Pōt etiā sermo accipi ex persona Ecclesię deo gratias agētis: quod eius via dilatetur, multis assidue per eam incenditibus: quòdque vestigia, hoc est, charecteres atque impressiones Euangelicæ conuersationis, non solū non delentur nec obscuriores fiunt, sed quod potius assiduitate & frequentia fidelium semper aulescunt, & clariores redduntur.

Persequar inimicos meos & comprehendam illos. Ex prioribus admirādis dei operibus Propheta certior reddit, de

futuris, ait: Si rursus in me insurrexerint inimici, rursus & ego eos persequar. Neque enim mihi resistere poterunt, aut à manibus meis effugere:

Et non conuertar donec defecerint. Comprehensus verò inimicis non statim, inquit, discedam, negligēs eos, & dimitrens vt iam penitus superatos: quinimmo funditus omnes eos perdam.

Conuertam illos nec poterunt stare. Dixit se persecuturum inimicum, nunc modum etiam addit. Urgebo enim eos, inquit, & comprimam ex omni parte, ita vt in acie aduersum me consistere non possint.

Cadent subtus pedes meos. Cōprehensi autē in loco, vnde fuga eis nulla dabitur, supplicantes procident coram me.

Et præcinxisti me potentia ad bellum. Rursus præstita sibi à deo beneficia commemorat.

Supplantasti omnes insurgentes in me subtus me. Impedisti enim eos & destruxisti.

Et inimicos meos dedisti mihi dorsum. Fecisti eñ eos, inquit, terga mihi dare, hoc est fugere. Nā qui fugiūt terga dant, & dorsum ostēdunt. Vel dedisti eos mihi dorsum, hoc est in dorsum: vt scilicet securius, & certiori ictu eos ferirem.

Et odientes me exterminasti. Hoc est è terra penitus derasisti.

Clamauerunt. & non erat qui saluos faceret ad dominum, & non exaudiuit eos. Dixit eos clamasse, & addit ad quem, tamen si propter eorum peccata exauditi non sint.

Et attenuabo eos vt puluerem ante faciem venti. Delebo eos, inquit, vt puluerem in conspectu venti attenuatum. Ventus quidem statim irruens puluerem à terra aufert, vt leuissimum quid ac tenuissimum.

Vt lutum platearum comminuam eos. Comminuā, hoc est, conculcabo. Lutum quippe quod in viis iacet, conculcatione comminuitur. Ex sequentibus enim denotauit præcedentia. platea lata via est & ampla, ac quasi regia, per quam populus incedit. Sunt & quædam aliæ viæ, angustiorē dictæ, per quas currus transeunt. Dicitur autem platea quasi lata. Græca enim dictio est platea, & latum significat. Lata autem est ad comparationem vici, aut callis, qui angustiores sunt:

Eripies

Eripies me de contradictione populi. Superiorē me facies à *Εξάουτι* contradictione populi mihi subiecti, ita vt me velut Regē *γίας.* suum vereatur, & mandatis meis aduersari non audeat.

Constitues me in caput gentium. Non solum subditorum mihi Iudæorum contradictionem auferes à me, sed & Gentes etiam mihi subiicies. Verum hæc Christo magis, quàm beato David, videntur conuenire, ita vt ex illius humanitate dictum sit ad patrem, tu constitues me in caput Gentium: iuxta illud, dabo tibi Gentes hæreditatem tuam. Nam cum Iudæorum populus, qui antea populus peculiaris domini dicebatur, Christum non susceperit, quinimmo cum inobediens ei etiam fuerit, & contradixerit, ac tandem eum occiderit, liberatus ab eis fuisse dicitur, & creptus ea ratione: quia à morte quæ illis permessa fuerat, resurrexit, atque à custodum manibus sepulchro adfistentium euasit, & consequenter super Gentes regnauit: voluntariamque eorum subiectionem suscepit.

Populus quem non cognoui seruiuit mihi. Populus nimirum ex Gentibus qui mihi antea ignotus erat, veluti qui me antea ignorabat. Cognoscere enim illos tantum dicitur deus, qui cum cognoscunt.

In auditum auris obediuit mihi. Hoc est in auditu auris suæ meum suscepit Euangelium.

Filij alieni mentiti sunt mihi. Hunc versiculum prolatum esse intelligimus ex prophætæ persona carpentis Iudæos: quòd patrium genus mentiti sint: quippe qui inscriberēt habuisse se parentes Abraham & David, & tamen contraria illi studia sint sectati. Et filios quidem eos appellat, cum ab ipso descenderent: alienos vero, propter morum ac studiorum dissimilitudinem.

Filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. Pauci ac nullius precij æstimati sunt, atque inutiles effecti, vasorum veterum instar. Hoc autem illorum scelere effectum est. Claudicauerūt enim, hoc est peruerse auersi sunt à via mandatorum dei, quæ gradiendum eis esse dominus præceperat. Claudorum enim gressus obliqui sunt ob compaginum obliquitatem.

Vixit dominus. Hæc est prophetia de resurrectione domini, quàm prædixit beatus David ad Iudæorum illorum

instructionem, qui Christum mortuum adhuc esse credebant, clamans dominum viuere, eo quòd resurrexit.

Et benedictus deus. Dign⁹ est siquidē benedici & laudari.

Et exaltetur deus salutis meæ. Oratione ac votis suis propheta Christum ad Ascensionem accelerat, vt Paracletū ad apostolos mittat, qui in euangelij prædicationem ituri erant. Verum olim filius, creationis tantum erat seu formationis deus, nunc autem & reformationis deus est, id est salutis. Apposuit etiam propheta pronomen meæ, vt sibi communia faceret quæ nostra sunt. Possimus & aliter ex persona prophetæ intelligere: viuuit dominus: hoc est: sempiternus est, nec principium habens, nec finem, sed semper existens. Admiscet nanque propheta sæpenu-mero dogmata sermonibus suis ad legentium vtilitatem. Benedictus autem propter illa admiranda quæ fecit. Exaltetur vero, id est magnus à nobis existimetur.

Odidois. *Deus qui dat vindictas mihi, & subiecit populos sub me.* Vindictas de inimicis nimirum. Populos autem quos subiecit, intellige Iudæos, qui simul cū Saule aduersum ipsum pugnabant: qui tandē vel inuiti ei succubuerunt vt regi. Quod si de Christo intelligas, per vindictas eas intellige, quæ Iudæis acciderunt à Romanis: & per subiectionem populorum, conuersionem Gentium ad fidem.

Liberator meus de inimicis meis iracundis. Hæc omnia ad deum dicta sunt in gratiarum actionem: quæ licet per re-ctum prolata sint, vim tamen habent quinti casus: hoc est vocatiui. Per inimicos autem iracundos, Saulem intelligit, qui iram nunquam remittebat, donec superasset: vel ipsos dæmones.

Et ab insurgētibus in me exaltabis me. Eadem repetit, quæ superius dixit, gaudens ea sæpius reuoluere atque ingeminare, quæ sibi lætitiā adduxerant.

A viro iniquo eripies me. Si aliqui in me insurrexerint vt olim Saulis milites ac socij, fecerunt, tu superiorem me illis facies: & si quis instar Saulis iniustus, insidias mihi tenderit, tu etiam ab huiusmodi homine me eripies.

Propterea confitebor tibi in nationibus domine. Quoniam tu talis es, qualem sermone meo laudaui, gratias agam tibi in omnibus gentibus. Quod sanè optime perfecit hoc

psalmodum libro, qui in omnibus gentibus legitur.

Et psallam nomini tuo. Hoc est tibi: iuxta illud: psallam tibi in cithara.

Magnificans salutes regis. Subaudiendum est, ô domine: ut sit sensus: tu ô domine magnas facis salutes meas. Per regem enim seipsum intelligit.

Et faciens misericordiam Christo suo. Christo, hoc est vn-
cto, à te nimirum, hoc est iussu tuo.

David, & semini eius vsq; in seculum. Cum regē & Christū dixerit, postremo addit & nomen David. Qui igitur misericordiam se à deo cōsecutū esse dicit, posteris beati David recte accōmodari potest. Quòd verò ait vsq; in seculū, improprie dictū est. Nam post reditū è captiuitate solus Zorobabel regnauit, nullis in regno successoribus relictis. Superest igitur vt Christum de semine David hoc in loco intelligamus, cuius mater fuit ex progenie David, & cuius regni non erit finis. Hac de causa etiam Euāgelista dixit: liber generationis Iesu Christi filij David. Ille autem qui huic semini Christo misericordiā fecit verbum deus est, ipsi semini vnitum ac deum illud faciens.

In finem psalmus ipsi David.

Hic psalmus etiam in finem inscribitur, quia senex erat beatus David, & ad finem vitæ suæ aspiciebat, quando eum conscripsit. vel quia finem consecutura erant, quæ in eo predicuntur. Futuram enim quorundam impietatem reprobatur, qui dicturi erant, casu ac fortuito omnia fuisse facta.

P S A L M V S X V I I I .

Cœli enarrant gloriam dei. Ipsi, inquit, cœli vbiq; dei magnificentiam prædicant, propriòq; aspectu ad id vtuntur pro voce. A magnitudine enim ac pulchritudine creaturarum rerū, quasi proportione quadā, earum artifex cōsideratur. Nam qui cœli magnitudinē spectat, & pulchritudinem, & formā, & situm, &c. huiusmodi, visūq; veluti doctore quodam vtitur, hic facillime summā dei potētiam, & dignoscet, & credet. Per cœlos verò, ipsum cœlū intelligit, quod est supra firmamentū, plurali numero vsus Hebræorum more, qui vt pleraque alia plurali numero

aliquando, & aliquando singulari ipsum cœlum appellat: quod tamen si latet, ex ipso tamen firmamento dignoscitur: vel fortassis solum ipsum firmamentum, cœlos appellauit: cum solum ipsum sit, quod videatur: iuxta quem sensum subsequens vericulus, præsentis erit interpretatio.

Et opera manuum eius annunciat firmamentum. Si hunc vericulum prioris expositionem esse intelligas, quod illic cœlos dixit, hic firmamentum vocat: & quod illic enarrant, hic annunciat: quodque illic gloriam, hic opera manuum. & ad summam sensus est, quod cœlum istud tantum quod videtur sufficiens est atque idoneus doctor, ad demonstrandam factoris sui magnificentiam: quam & gloriam dei, & opera manuum eius appellauit.

Dies diei eructat verbum. Si casu inquit, ac sponte sua mundus regeretur, dies noctesque, suos certos terminos non seruarent: verum tanta vbiq; patet in toto orbe ipsius dei prouidentia, vt ex tam exacto ac diligenti rerum ordine, prior dies videatur subsequenter se diem docere determinationem illius ordinis qui ei obuenturus est. Videtur enim quodammodo ipsa dies eructare: hoc est, significare verbum: hoc est, mandatum dei: quod de huiusmodi nimirum ordine ab eo constitutum est.

Κορυθα. n.

Et nox nocti annunciat scientiam. Hoc etiam in noctibus, inquit, videre licet. Scientiam autem, hoc est doctrinam de constitutione nimirum huiusmodi ordinis, qui tanta cum regula moderatus est, vt noctes ac dies mutuo non lædantur: quinimmo tam recte omnia disposita sunt, vt certis vicibus modo diem nox, modo noctem dies, longitudine superet: & modo æquis etiam partibus contenta sint, & in omnibus tamen maximam concinnitatē & conuenientiam demonstrant. Vel, eructat verbum & annunciat scientiam, de prouidentia dei. Ipse enim ordo, prouidentiam dei esse nos docet. vel aliter, dies dici potest, pater, & dies, filius, per communem vtriq; diuinitatis splendorem. Eructat igitur: hoc est dicit pater filio, verbum, iuxta illud: ego à me ipso locutus sum nihil, sed qui misit me pater, ille mihi mandatum dedit, quid faciam, & quid loquar. Et rursus nox Christus est, secundū humanitatem, si diuinitati comparetur, quæ nox annūciat nocti, hoc

hoc est aliis hominibus, scientiã, & cognitionem de deo.

Non sunt loquela neq; sermones quorum non audiuntur voces eorum? Cum interrogatione legendũ est: quasi dicat, nunquid non sunt loquelæ, neq; sermones earũ rerum, quæ anima carent, & quarum voces nõ audiuntur? Nam cum nulla earũ audiatur vox: quia scilicet nullã habet: credere etiã quis potuisset q̄ nec loquela nec sermo earũ audiri possit. Sunt aut̄ loquela & sermo, vocis partes: cũq; dubitationẽ mouerit subiungit solutionẽ. Est etiã Hebraicum idioma, antepositio illa pronomini, quorum, eorũ. Verũ ordo sic fiat, cum interrogatione vt diximus. non sunt loquelæ neq; sermones eorũ, quorũ non audiuntur voces?

In omnem terrã exiuit sonus eorum, & in fines orbis terra verba eorum. Profecto, inquit, tanti sunt, vt omnis terra illorũ voce plena sit, declarando vt diximus. Et idem sibi volunt verba quæ sequuntur: & in fines orbis terræ verba eorũ. Ad maiorẽ enim emphasim aliis verbis replicauit, quod iam dixerat, vt sæpe solent propheta, & præcipue beatus David. vel aliter: cum docuerit propheta creaturas superioris cõmemoratas, vocem quodãmodo emittere, ac fate ri prouidentiã dei, qua vniuersa reguntur, ac cõtinentur, tamen si & anima, & articulata careant voce: modo prædicens, quomodo in omni generatione semper erũt aliqui, qui huiusmodi creaturarũ vocem intelligant, subdit: non esse loquelas aut sermones alicuius idiomatis, per quos nõ audiantur: hoc est nõ annunciẽtur, mutæ illæ creaturarũ voces, de quibus dictum est. Quæ propheta iam impleta est, quoniã vbiq; Gentiũ sunt, qui intelligunt & annunciant prouidentiã dei. In hac vltima tamen expositione: verbum, audiuntur, accipi debet pro audientur, vt sit tempus pro tempore. Vel ideo fortassis præsentis tempore vsus est, quia propheta futura veluti præsentia intuẽtur.

In sole posuit tabernaculum illic. Huius versiculi sensus talis est: q̄ deus habitationem soli posuit in cœlo. Ait enim Moyses de duobus magnis luminaribus, q̄ posuit ea deº in firmamento cœli, vt lucerẽt super terrã. Aliquibus etiã visum est, versiculũ hunc recte cõstrui non posse: nos autem post dictionem, tabernaculũ, virgulam ponentes, & dictionẽ quæ Græce *αυρα* habetur, nõ pro relatiuo, sed p

aduerbio loci intelligentes, commodissime ordinem reddimus: posuit deus ac determinauit soli habitationē illic id est, in firmamento cœli: ita tamen ut superflua sit præpositio, in, quæ admodum multis in locis obseruauimus. Nam cum Græci sexto casu careant, & illius loco tertio utantur, dictio, sole, hoc pacto, soli, apud eos est, & ordo traditus recte fieri potest, ut diximus. Sol itaque qui constitutum sibi in cœlo habitaculum nunquam reliquit, diuinæ gloriæ ac prouidentię perpetuus est præco.

Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Subintellige verbū est. Pulcher est, inquit, sol, & decorus, radorū fulgentium splendore, instar sponsi exeuntis à thalamo.

Exultabit ut gigas ad currendam viam. Hoc in loco etiam tempus positum est pro tempore, futurum scilicet pro præsentī. Gaudet quippe ac lætatur sol constitutum sibi iter percurrens, ac quasi gigas propriis viribus fretus: ac si dicat, indefessus semper est sol, tametsi iam tot annis mandato dei inseruiat.

Tē ἰσχυρῶς. *A summo cœlo egressio eius, & occursum eius vsque ad summum cœli.* Egressio seu exitus solis, est oriens, secundum quem matutinum atque oriētalem Horizontem ascendit. Per occursum verò, occasum eius intelligimus, secundum quem vespertinum Horizontem subit, vnicō die dimidium sphære percurrens: quinimmo & totam sphæram integro nimirum die ac nocte.

Nec est qui abscondat se à calore eius. Nō est homo aliquis, inquit, aut locus: ita ut per locum elementa, per hominē animantia omnia comprehendantur. Hoc etenim maxima admiratione dignum est, quod tanto à nobis sol distans interuallo, illuminet & calefaciat. Ignis quippe iste inferior, peculiaritè illuminat, sed non calefacit, nisi ad illū accesseris. Solis præterea pulchritudinē, robur, cursum, & utilitatē laudans propheta, magnificā ac liberalē dei potentiam omnibus manifestat. Quidam verò allegoricè hæc exponētes dicunt: per cœlos quidem cœlestes atque incorporeos ordines intelligi, qui deū assidue laudāt: ut Esaias & Ezechiel tradunt: qui audisse se illos referūt: vel homines illos, qui terrena trāscendentes, prophetięq; ac cōtemplationi dei incumbentes in cœlū tendunt: & per firmamentum

mamentū eos homines qui circa mūdi aēctiōnes stabiles ac cōstantes sunt, & ad omnes calamitatū impetus infra cti: & per diē rursus, præclaras illas cœlestes atq; incorporeas potestates, quæ secunda dicuntur lumina: quæq; diuina mādāta sibiipsis mutuò deferūt, & renunciāt: p noctem verò, hominē ipsum, ob carnalis nimirū crassitudinis caliginem, quæ animā circumdat. Et quæ sequūtur cōsequenter prædictis exponūt. Verba autē illa: in omnem terram exiuit sonus eorū: magnus Paulus in epistola ad Hebręos cōgrue ad euangelistas atque apostolos transtulit, atq; eis accōmodauit. Illa verò: In sole posuit tabernaculum illic: hoc pacto per eosdē exponuntur, dicētes: q̄ Christus in homine habitat: in eo inquā homine, qui virtutū radiis coruscauerit. Ego enim, inquit, & pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Vel Christi tabernaculum, est assumpta humanitas: quā cum illic habitaret, posuit in luce, degēs sub sole: hoc est in aperto ac palam viuens. & ipse tanquā sponsus, Speciosus enim, inquit, forma præ filiis hominum: illustratus nimirū virtutū radiis ac multiplicibus charismatū donis: qui etiam exultauit vt pro nobis curreret viam ad mortem: atque à summo cœlo descendens in illud rursus reuersus est. Præterea etiam nemo se abscondet à calore sermonum eius: quia alij quidē vere calefient, alij verò vel illud saltem addiscent, quòd ei omne genu flectitur cœlestium terrestrium & infernorum, vt dixit Apostolus.

Lex domini irreprehensibilis, conuertens animas. Sufficeret inquit, ad præstandā nobis cognitionem de deo, ipsa lex naturæ, quæ magnitudinem, pulchritudinē, & ordinē rerum quæ creatæ sunt, omnes homines docuit: verū hoc deo satis nō fuit, sed scriptam etiam legē nobis tradidit, per quam de diuina prouidētia ac sapientia etiā doceremur: variis autem nominibus legē vocat. Nam & legem appellat, veluti quæ conuersationē vitæ cōcinnat & constituit: & testimoniū, quia peccatores contestatur: & iustificationem, quia quod iustum est docet: & mandatū, quia quæ agēda sunt præcipit: & timorem, veluti inexorabilē: & iudicium, quasi sententiam ferat & suffragium: quæ admodum latius diximus in psalmo 17. Lex itaque domini

irreprehensibilis, & conuertens animas. Quid enim in ea est, quod accusari possit, cum & ad animarum conuersionem sit posita, & ex paruis maiora doceat?

Testimonium domini fidele, sapientiam praeferens paruulis. Fide digna sunt haec testimonia, quae à domino sunt. Paruulos autem vel ætate dicit, quemadmodum videmus accidisse in Dauid, cui puero adhuc data est sapientia: aut ob humanæ sapientiæ ignorantiam, aut etiam ob summam simplicitatem. Omnibus enim his modis paruulus quis dici potest.

Iustificaciones domini recte lætificantes corda. Nihil tortuosum aut obliquum habet: quinimmo summa hominẽ lætitia afficiunt dum causas docent. Vel rectas appellat iustificaciones dñi, quasi quæ rectitudinẽ in omnibus operantur.

Præceptum domini lucidum illuminans oculos. Animæ oculos intellige per quos corporis etiam oculos illuminabit: ita ut per prauas vias non incedant.

Timor domini mundus permanens in seculum seculi. Mündus veluti qui accusari nõ possit, aut vituperari. Humanus enim timor accusari solet & pusillanimitas appellatur. Timorẽ autẽ hic cum intelligit propheta qui perfectiorẽ hominem reddit, quiq; purus est ac mundus: quẽ quoties quis habet, à beneuolentia dei nunquam excidit. Initialis autem timor mundus nõ est, quia ex propriis nascitur peccatis. Vel mundus ideo dicitur hic timor, quia münditiæ est causa, & mundos homines reddit. Præterea alia est huius timoris ad alios differentia: humanus timor, aut ille quẽ initialem diximus, tempore sæpe extinguuntur, nec perpetuo permanent: non sic timor iste perfectior, quẽ laudat propheta, qui per totã vitã hominis exteditur: ut denotent illa verba: In seculum seculi. Vel ideo mündus dicitur quia post animæ purgationem innascitur: & permanens, quia timor ille qui ad munditiã peruenit, eiicitur à dilectione. Dilectio enim inquit, foras pellit timorẽ. hic autem timor, qui münditiã subsequitur, permanet in æternum.

Iudicia domini vera. Ea enim sola proprie omni profus errore carent. Nam humana iudicia si ad summã & exactam diuinorum iudiciorum disquisitionem cõparentur, erronea etiam esse apparebunt, propter humani nimis intellectus infirmitatem.

Iustificata in idipsum. Hoc est q̄ vera pariter sunt & iusta. E' ai τὸ αὐτὸ

Nam quod proprie verum fuerit, illud etiam iustū erit.

Desiderabilia super aurum & lapidem preciosum multū. Hoc est supra oīa huius mundi bona, quæ præciosa ab hominibus reputātur: qui verò ab huiusmodi materialium rerū desiderio p̄cul fuerit, ille diuina iudicia: hoc est, legē dei, quasi famelicus, semper appetet, eisq; nūquā satiabitur.

Et dulciora super mel & fauim. Mellitis etenim fauis, qui & visu iucundi sunt, & gustu suaues, dulciora sunt eloq̄a dei Per preciosissimas aut materias & p̄ cibū suauissimū, desiderium & dulcedinē diuinorū iudiciorū demonstrauit.

Etenim seruus tuus custodit ea. De seipso propheta hoc dicit. Vel in vniuersum quòd omnis qui seruus dei est, atque ita per virtutem affectus, necessario omnia obseruat quæ superius dicta sunt. Custodit enim posuit pro eo quod est, amat atque operatur.

In custodiendis illis retributio multa. Non in futura tantum vita, sed etiam in præsentī.

Delicta quis intelligat. Quia prædictorū obseruatio, è peccatorū abstinētia proficiscitur, quod difficilissimū est, merito dubitat propheta quis nā futurus sit adeo sapiēs ad discernēdū peccata, vt in ea nō incidat: cū aliqua peccata sint maxime latētia: ea præcipue quæ in animo cōsistūt.

Occultis meis munda me. Occulta appellat peccata, quæ clā cōmissa sunt, vel turpes cogitationes, quæ in aīo versantur, p̄ quibus ardēter supplicat. Nā quāto magis latēt, tāto difficili⁹ expelli ac superari possūt. Quippe cū sūma securitate animū nostrū inquinēt. Manifesta em̄ peccata facili⁹ superātur, nisi q̄s perditis prorsus sit morib⁹. Vel p̄ occulta, peccata ea intellige, q̄ per ignorātiā cōmittūtur.

Et ab alienis parce seruo tuo. In alienis, inquit, peccatis parce mihi, cum nouerim reges, pōtifices, parentes, & dominos, obnoxios esse subditorum, plebium, filiorū, & seruorum peccatis, quando nimirum ob illorum negligentia deliquerint. Vel ab alienis, hoc est, à peccatis q̄ fortuito ac casu commissa sunt & non electione, vel ab alienis, hoc est, ab inimicis, tam visibilibus quàm inuisibilibus.

Si mei dominata non fuerint, tunc irreprehensibilis ero. Si hæc inquit, peccata me nō vicerint, tūc perfectionē assequar.

In præsentia enim tametsi legem obseruo, timeo tamen à peccatis.

Ἐμωσος
Μυάδης. Et emundabor à delicto magno. Per magnum peccatū, ea intelligit quæ superius dicta sunt: licet fortassis quibusdā contemptibilia videantur. Mētis etenim inquinatio spiritum fugat, & neglectio eorū delictorū quæ à subditis cōmittuntur, eandē cōdēnationē, vel maiorē etiā meretur.

Et erunt vt placeant eloquia oris mei. Tunc, inquit, preces meæ erunt tibi gratæ, atque eas suscipies: quādo scilicet à prædictis omnibus mundatus fuero.

Et cogitatio cordis mei in conspectu tuo semper. Subintellige verbum, erit. Nisi enim dediscat cor meū turpia cogitare tua certe, & ea quibus tu delectaris, nunquā cōsiderabit.

Domine adiutor meus & redēptor meus. Tu enim mihi adiutor eris vt redimar, & redimes me à prædictis peccatis. vel, tu ô domine adiuuas me, in iis oībus quæ p̄ virtutē ago, & liberas me de oībus periculis in quibus incido. Illud etiā aduertendū est, quod verba illa, ab occultis meis munda me, & quæ sequuntur, oībus possunt fidelib⁹ accommodari.

In finem psalmus ipsi David.

In finem etiam hic psalmus inscribitur, quia futura prædicit & quæ finem habitura erant tēpore Ezechia regis. Nā cum Sēnacherib Assyriorū rex blasphema illa verba populo annūciari iussisset, dolēs atque id agrefereus Ezechias, cucurrit ad tēplū dei, vt in libris Regū legimus: & omnia deo annuncians quæ acta erāt, aduocauit eū in auxiliū. Omnes autē regis familiares, inter quos erat etiam Esaias propheta, animæ illius contritionem videntes, quædam ad eum tunc verba in sententiam ac tenorem præsentis psalmi locuti sunt, orantes supplicationē regis exaudiri. Illud autem considera quomodo diuina gratia propheta nostro non tantū ea reuelauerit, quæ futuris fieri debebant tēporibus, sed ipsa etiā verba, quæ verisimile erat, illius regis domesticos dicturos esse.

P S A L M V S X I X.

Audiat te dominus in die tribulationis. Nam cum Ezechias misisset nuncios ad Esaiam, hoc pacto ei locuti sunt, dicentes: dies tribulationis atque impropetij.

Protegat te nomen dei Iacob. Quod negle etum modo est,
&

& blasphematum ab Assyriis. Meminit autē patriarchæ Jacob, quia & ille in magnis calamitatibus versatus est & periculis, & ab omnibus tandem dei auxilio liberatus.

Emitte tibi auxilium de sancto. Sanctum templum appellabant antiqui, quòd aduentare illuc deum credebant.

Et de Sion tueatur te. Mons Sion dedicatus erat domino: & sensus est. Deus qui habitat in Sion, illincueniet in auxilium tuum.

Memor sit omnis sacrificij tui. Quodcumque scilicet in pacis tempore vt pius ac religiosus ei obtulisti.

Et holocaustū tuum pingue fiat. Per holocaustū victimā intelligit, q̄ totā atq; integram erat oblaturus. Hęc, inquit, victima pinguescat. Fiet autē pinguis, si libera eipascua dimittantur, quod erit, dissoluta obsidione. Per victū itaq; pinguedinē, obsidionis etiā dissolutionem fieri optat, Vel pingue fiat: hoc est, pingue reputetur & acceptum. Holocaustū græca dictio est, ex nominis etymologia sic dictū, q̄ totum comburatur. Sacrificiorum enim alia in totū, alia autem in parte comburebantur: veluti omentum, renes, adeps, & alia huiusmodi, vt habetur in Leuitico.

Tribuat tibi dominus secundum cor tuum. Vt cor tuū optat. Cor autē ppheta sepe ponit pro anima, eo q̄ præ ceteris alijs mēbris cor ab anima inspiretur. Sic etiam alibi accipitur: cor meū & caro mea exultauerunt in deū uiuentē.

Et omne consilium tuum impleat. Quodcumque scilicet reatum ac iustum fuerit.

Letabimur in saluati tuo. Speramus, inquit, q̄ deus ob tuam probitatē, præstaturus tibi sit salutē, tēq; insuperabilem redditurus: quo bñficio, & nos tecū pariter fruemur.

Et in nomine dei nostri magnificabimur. Nā si inimicos de⁹ conterit, formidabilis etiam erit gentibus, hoc solo nomine deus Israël, inuocatus: per quod nomen, & nos magnificabimur, veluti exaudita inuocatione nostra.

Impleat dominus omnes petitiones tuas. Orationi insistent & precibus, ob diuturnam ac constantem contritionem, atque humilitatem regis.

Nunc cognoui quoniā saluū fecit dominus Christum suū. Hęc quasi ab vnoquoq; eorū tūc pariter comprecantium dicta sunt, certitudine quadā salutis habita à sancto spiritu.

Christum autem regem appellat vt vnctum.

Exaudiet illum de cælo sancto suo. In cælo habitabat, & in tēplo obumbrabat: atq; ideo aliquando è templo, aliquando verò è cælo illum aduocabant. Sanctum verò cælum appellat quasi sanctificatum deo ac dedicatum.

In potentibus salus dextera eius. Salus illa, quæ obuenit à gratia dei, fundata est in abundantia quadam atq; excessu diuinę potentię: atque ideo nos confidere oportet: & inimicorum apparatus non timere, quanquam immentus admodum atque intolerandus videatur.

Hi in curribus & hi in equis. Hi qui circūdant nos, in curribus & in equis sunt, in quibus confidunt. Eosdem enim inimicos vtrouque intelligit, tametsi repetat articulum: estque hoc etiam Hebraicę linguę idioma.

Nos autem in nomine dei nostri inuocabimus. Nos autē, inquit, illud dei nomen, quod ab inimicis exprobratum ac contumelia affectum est, in auxilium nostrum inuocabimus: vel propter nomē domini, quod ab illis spretum est inuocabimus dominum adiutorem.

Ipsi obligati sunt & ceciderunt, nos autem surreximus & recti sumus. Superiora verba, lamentationis ac plāctus tpe prolata fuerūt: quæ sequuntur post inuisibile Assyriorū cędē dicta sunt: obsidione scilicet dissoluta, omnibus gaudēibus, & deū glorificantibus, atq; huiusmodi verba dicētib; . Obligati enim sunt & impediti potētia dei, atq; in lethalē ruinam precipites delati: nos autē qui in multo eramus timore, surrexim⁹, animūmq; & fiduciā recepimus.

Domine saluum fac regem, & exaudi nos in quacunque die inuocauerimus te. Quęadmodū nunc de manu inimicorū regem saluasti, sic & in futurū saluato, cum ob proprias virtutes dignus sit, qui à te salutē cōsequatur: & nos rursum etiā exaudi, quotiens te inuocauerimus, quemadmodum nunc exauditi. His itaq; sic dictis, præsentis psalmi expositionē de Ezechia perfecimus. Quidā congruere eū dicunt beato Dauid, cum in acie aduersus inimicos cōsisteret, & concriptū ab eo esse ex sociorum persona, qui cū eo aderant. Cōgruit etiā vnicuiq; fidei aduersus demones decertāti, ipso nimirū corpore, p̄ anima preces porrigēte. Nā & demones nomē dei contēpsere. Per sanctum

autem,

Εὐν ἄν ἡμέ-
ρα.

autem, & per Sion, cœlum intelliges, vt sæpe dictum est, per Christum verò, & Regē quēlibet Christianū, vt alibi prædiximus. in curribus autē & in equis dæmones incedere dicuntur, ob eorum velocitatem, & ob summū belli apparatus. Dicit etiam potest hic psalmus aduersus inimicos nostros Barbaros, & pro regibus nostris fidelibus.

In finem Psalmus ipsi David.

Hic Psalmus similiter in fine inscribitur, veluti qui prophetiā continet, quæ Ezechie regis tempore finem accepit. Atunt enim quod post eam aegritudinē qua de illius vita desperatum est, addito ei postmodum xv. annorum vitæ spatio, vt in libris regum traditur familiares ac domestici eius gratias deo egerunt: quorum verba ac voces præsens Psalmus imitatur ac fingit. vitam enim: inquit petiit à te, & tribuisti ei vel aliter: beatus David futura ea esse prænosces, præsentē Psalmū pro Ezechia rege deo obtulit.

PSALMVS XX.

Domine in potentia tua letabitur rex. In illa nimirum potentia, quæ ei hætenus adiuumento fuit & in futurum lætabitur. ita enim credimus ob recepta à te in præteritum beneficia.

Δουράμις

Et in saluari tuo exultabit vehementer. Hoc est in salute, quam à te est consecutus.

ἡγὼ ἐπίτῳ

Desiderium animæ eius tribuisti ei. Vel victoriā de hostibus, vel vitæ diurnitatem, vel omne denique eius vorum.

Et voluntate labiorum eius non priuasti eum. Quod superius dictū est, iterū repetit, quasi oblectans se in gratiarū actione. nā quod quisque an imo cupit, hoc ore etiā ac labiis petit. per voluntatē autem hic petitionem intellige.

Ὅτι ἐξέργασας.

Quoniam præuenisti eum in benedictionibus bonitatis. Quoniam eū præuenisti, & præoccupasti sæpius beneficiis tuis antequam ipse aliquid peteret à te. benedictionē hic pro beneficiis accipere debemus, quæ à dei bonitate profiscuntur: & ideo dicit in benedictionibus bonitatis.

Χρησόμενος.

Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. Beneficia ei præstita commemorat: & in primis donasti illum, inquit, corona regia.

Vitam petiit à te & tribuisti ei. Vt neque ab inimicis inter-

emptus fit, neque morbo confectus. vtrunque enim hoc sermone intelligere debemus.

ἔτι αἰῶνα
αἰῶνας.

Longitudinem dierum in seculum seculi. Non solum vitam dedisti ei, sed eam etiā longam præstitisti. Quod verò ait, in seculum seculi, Propheta proprie his verbis vti solet, quando futurum atque indefinens seculum designat: tametsi aliquando aut longam, aliquod temporis spacium, aut firmam atq; immutabilem deliberationem eodē sermone demonstrat, vt hoc in loco: tu dedisti, inquit, ei vitam, vitam inquam longam, & longitudinem dierum firmam ac stabilem. Nec tamen ab re fuerit, si verba hæc, propter æternam vitam dicta fuisse credantur.

Magna est gloria eius in salutarum tuo. Post diuinū hoc auxilium & beneficium à deo acceptum: magnus, celeberrimus, & cōspicuus apud omnes effectus est, ita vt legationes multæ ab aliis regibus ad illum venirent, & dona ei plurima essent allata: quæ omnia ob huiuscemodi diuinam protectionem illi acciderunt.

Gloriam & magnam decorem impones super eum. Ampliori adhuc, inquit, gloria illum donabis, & maiora efficies, cū ob perspectam in te animi eius voluntatem, pergratus tibi ac charissimus sit.

Ἐτιδῶνε αὐτῷ
ἐὺλογίας.

Quoniam dabis benedictionem in seculum seculi. Benedictio aliquādo laudē significat, vt illud: benedic anima mea domino: aliquando gratiā seu beneficiū, vt illud: Præuenisti eum in benedictionibus bonitatis: aliquando participationem sanctificationis, vt hic: aliquando blasphemiam ac maledictionē vt apud Iob: Nisi in faciē benedixerit tibi: ad hæc, & salutationē significat, vt in quarto Regum, quādo Heliseus dixit ad Giezi, si inueneris hominē, non benedices ei: & si benedixerit tibi vir, non respondebis ei.

Lætificabis eum in gaudio cū vultu tuo. Symmachus à vultu tuo, hoc est à protectione & custodia tua. aspicias enim in eum & gaudio replebitur. vel non simpliciter lætitiā habebit: sed simul cum beneuolentia tua: & causam adiunxit: quia sinceram scilicet habet in te spem.

Quoniam rex sperat in domino, & in misericordia altissimi nõ commouebitur. Nō in exercitu amplius aut in diuitiis cōfidit, neq; in aliis humanis virib⁹, sed in solo adiutore deo: atque

atque ideo non commouebitur nec fluctuabit.

Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis. Manus dei diuina est potentia, in quam incidere omnes eos optat, qui deo maledicunt: inueniatur, inquit, ab illis ad supplicia & ad pœnas.

Dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. Inueniat, hoc est, comprehendat.

Quoniam pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui. Combures, inquit, eos igne iræ tuæ. per clibanum ignis, furnum intelligit, in quo coqui solet panis. in tempore autem vultus tui, hoc est, in tempore visitationis tuæ. quando nimirum in eos seuerè ac toruè aspicias. vultus enim, inquit, domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.

Dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis, fructus eorum à terra perdes, & semen eorum à filiis hominum. Perditionem inimicorum futuram prædicat, & pœnarum species cõnumerat: quod scilicet ab ira dei molestati conturbabuntur, dubitantes ex omni latere: quodque igne etiam cremabuntur, & fructus agrorum ipsorum etiam corrumpentur, & quòd tota denique eorum generatio peribit: vt satis indicant illa verba. Et semen eorum à filiis hominum. per filios autem hominum humanam generationem significat.

Quoniam declinauerunt in te mala. Omnia verò hæc patientur, quia mouerunt mala aduersum te, & quia nomē tuum blasphemant, & seruis tuis insidias tendunt, multisque eos damnis ac malis afficiunt.

Cogitauerunt consilia in quibus sistere non potuerunt. Licet multa, inquit, aduersus te ac seruos tuos cogitauerint, huiusmodi tamen cogitationibus immorari atque insistere non potuerunt. destruentur enim eorum consilia.

Quoniam pones eos dorsum. Dorsum poni dicitur qui fugit ac terga dat. nihil enim aliud corporis eius tūc, quàm dorsum, hoc est, quàm tergum videri potest.

In reliquiis tuis preparabis vultum eorum. Hoc per hyperbaton figurā construendum est, si sententiæ tenorē seruate voluerimus, hoc pacto: in reliquiis eorū preparabis vultum tuum: ac si dicat, quòd neq; etiam ij saluabuntur

qui relictī sunt & superfuerūt à strage belli, & qui in fugā conuersi sunt, sed cōtra eos etiam uisitationem tuā preparabis, adeò vt non possint euadere: & hic quidem erit sensus si legas, in reliquiis tuū, &c. verū quia dictio Græca potest intelligi, vt referatur ad præcedētia, ita vt sit lectio in reliquiis tuis, &c. Iuxta hanc lectionem, paulo post secundam psalmi expositionem tractabimus.

Δαυάμσι. Exaltare domine in potentia tua. In psalmo 7. declarauimus quid significet uerbum hoc, exaltare. eundem enim sensum habet hic uersiculus, quem ibi ille: & exaltare in finibus inimicorum tuorum.

Δαυάμσι. Cantabimus & psallēmus potētatus tuos. In fine psalmi 12. declarauimus quid significēt hæc uerba cātare, & psallere. Aliqui hunc psalmū cōgruere asserunt ipsi beato Dauid, dicentes: q̄ pro seipso illū cecinit. quod si susceperimus (nihil enim impedit) exponi poterit, vt subiiciemus. Quod igitur in principio psalmi ait: In potētia tua lætabitur, & in salutari tuo exultabit: intelligemus dicta fuisse propter Christū qui & potētia dei est, & dicitur, iuxta Apostolū, & saluator. ipse em̄, vt ait euāgelista, Saluabit populum suum. ad patrē itaq; dicit propheta: Dñe in potentia tua, & ad filiū: In salutari tuo: hoc est in ea salute, quæ per te humano generi data est. hoc pacto etiā in sequētib; alia ad patrē, & alia ad filiū referri debēt. uere autem beatus Dauid, post mortē suā lætatus est, atq; exultauit, cernens ac cōtemplans diuinæ incarnationis mysteriū. nam si dū adhuc tenebris humanæ carnis indutus erat, animæ tñ ac mētis oculis futura prospiciebat, multo magis hmōi corporis tenebris depositis, credendū est, eum purius ac perlucidius oīa speculatū esse. & consequēter ad prædicta, per cordis desideriū, intelligemus desideriū uidentis incarnationē hanc diuinā: cuius typum ac figurā uiderat: & per uoluntatē labiorū, indefinens ac perpetuū illud studium canēdi ac laudandi deū, quo desiderio nunquā frustratus est: canit quippe deo assidue, fideiū oīm ore utens ac labiis. uitā autē petiit à deo, & accepit, cū in summis sæpe periculis fuerit ac morti pximus, & demū precibus suis ad deū intercedētib; ab eo saluatus sit. Magna est gloria eius in salutari tuo, hoc est, propter salutē illam,

illam, quæ à te est. magnã quippe gloriã affecturus est beatus Dauid, cū ex eius radice salus nostra pullulauerit: vn-
 de maior ac celebrior apud oēs effectus est. lætificabis
 autem eum in gaudio cū vultu tuo: hoc est delectabis eū
 per filiū tuū. vultus enim seu facies patris, filius dicitur.
 Qui enim vidit me, inquit, vidit & patrē meum. per ini-
 micos autē dei, Iudæos intellige Christi inimicos, quibus
 graua imprecatur Propheta, prædicens hoc pacto quæ-
 cunque postea passuri erant: & quorū semē iam prorsus
 delerum est: eorū dico, qui Christū crucifixerūt. nam qui
 erant iam per orbem dispersi, illi Romanorum flagellam
 euaserunt. Ponas etiã eos vt clibanum ignis in tempore
 vultus tui: hoc est in tēpore filij tui. vt iam diximus: quæ
 res post aduentum Christi accidit. Ex illo enim tpe quo
 dixit dñs ad Iudæos, tolletur à vobis regnum, &c. graua
 aduersus eos in dies cœperunt oriri flagella. In reliquijs
 tuis, hoc est in iis Iudæis, qui crediderunt in te filium dei,
 & qui tibi relictī sunt vt fideles, præparabis: hoc est, orna-
 bis, & glorificabis genus eorū. Summa quippe gloria e-
 tiam hætenus Iudæis est q̄ patres Apostolorum fuerint;
 tametsi ipsi per se inglorij sint & abominabiles. Possu-
 mus & hunc psalmum Regi nostro fideli accommodare,
 & aduersus infideles Barbaros, quemadmodum diximus
 proxime præcedentem etiam accommodari posse.

In finem pro auxilio matutino Psalmus ipsi Dauid.

Υ' π' π' π'
 α' ν' ι' δ' ψ' α'

Præsens Psalmus manifestissime ad Christum referendus est,
 & multa prædicat, quæ ad assumptam carnem & ad salutarem
 eius passionem pertinent, & iam finem suum consecuta sunt. Pro
 auxilio autem ideo inscriptum est, quia supplicationem Christi
 continet, quæ passionis tempore à patre auxilium petiit. Matuti-
 num vero seu etiam vt Græca dictio sonat, orientale auxilium
 Propheta Christum appellauit, qui mane atque oriens vocatur:
 hoc est diei principium. vere enim nobis dominus sedentibus in
 umbra mortis, non secus ac sol quidam iustitiæ ortus est, seu lu-
 men scientiæ. Quod autem supplicat, facit, tanquam homo, vt nos
 orare doceret, in mortis tempore: quando quidem is etiam qui na-
 tura ipsa iustissimus est, propter insuetã animæ ac corporis distem-

Etionem tunc temporis formidat ac perhorrescit. Quidam vero propositionem, pro loco propositionis, de positam esse intelligentes, (vt alibi plerunque reperitur) aiunt Psalmum hunc de Christi passionibus conscriptum esse. Christi enim passiones significari dicunt, per auxilium matutinum: quia commemorato passionis tempore, mane illud, atque oriens quod diximus, hoc est, Christus, maximum nobis auxilium prestitit, deuicto per mortem propriam, illo tyranno qui mortis antea imperium occupauerat.

P S A L M V S XXI.

Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti. Humanæ est formidinis sermo, quo maxime dei humanatio confirmatur, quodque verus ac perfectus homo fuerit Christus, & naturali obnoxius timori. Respice me, inquit. Solent enim qui carnifici quempiam tradunt, oculos auertere. Quare dereliquisti me? inquit. Atqui, nunquam discessit deus à Iesu, vbi semel dei filius ei vnitus ac iunctus est: verum præ summa formidine se derelictum putat. Nisi enim, inquit, tu apud te auxilium tuum continuiffes, ego sanè mortem non timerem. De hoc Christi timore tradunt etiam Euangelistæ, & quando orauit, dicens: pater si possibile est transeat à me calix iste: & quando introducunt eum in cruce, præsentis versiculi verba protulisse, dicentem: Deus deus meus quare dereliquisti me, hoc est, quare in hoc me timore reliquisti, sciens spiritum quidem promptum esse, carnem autem infirmam? vel quare me morti cōcessisti, sciens quòd ego nihil morte dignum fecerim.

Longe à salute mea verba delictorū meorum. Reatus, inquit, peccatorum meorū procul sunt à salute mea, hoc est nullo impedimento sunt saluti meæ, qui nulla omnino sunt delicta quæ commiserim. Iniquitatem enim, inquit, alibi scriptura, nullam fecit: mors autē est peccantium multa. Vel aliter: subit dominus, atque accipit in se totius humanæ naturæ personā, vt cognatæ. Et quare, inquit, me hominem, hoc est, vniuersam hanc humanā naturam dereliquisti, sinens eā opprimi à morte? & causam infert, quia nimirum condemnationes meorū scelerum procul sunt à salute mea. Nam cum his ego pariter elongatus sum à te: quòd si apud te essem, seruator sanè ab hac morte.

Deus meus clamabo die, & non exaudies, & nocte & non ad insipientiam mihi. Hoc illo die accidit, qñ comedit Pascha cum discipulis. Tradunt enim Euangelistæ, q̄ nocte illa orauit. Et verisimile, imo etiam credendum est die etiam orasse. Nec mireris quod vltimo loco id posuit qđ præcessit. Ait enim, & non exaudies, & nocte: cum tamen clamorem nocte factum præponere debuisset, & tunc demum inferre, & non exaudies. Huiusmodi enim loquēdi modi apud Prophetas frequenter cōspiciuntur, quod ea nimirum ratione factū est, ne ex se ipsis loqui, sed quomodocunq; & quæcunq; audiunt, ita ea recitare videātur, quemadmodum sanctus spiritus in ipsis illa insonabat. Et in die, inquit, rogabo, vt transeat a me tēpus mortis, & non exaudiar. Noui enim te ob humani generis salutem id facere, pro qua ego etiā incarnatus sum. Quidā per diem & noctem tempus ipsum crucis intelligunt. A sexta enim hora vsq; ad nonam tenebræ factæ sunt, ad eodē vt tempus illud & dies & nox merito appellari possit, & intelligūt q̄ rogauerit patrem vt dimitteret peccata iis qui eum crucifixerant, & q̄ exauditus non est, cū illi postmodū funditus exterminati sint: & qđ exauditus nō sit, in causa fuit, quia manifeste illos nouerat eius resurrectionem calumniaturos, & proprium acturos peccatum.

Tu autē domine in sancto habitas laus Israel. Per sanctū, filij personam intelligit, humanæ cōiunctam naturæ. Ego enim, inquit, in patre & pater in me est. Laus igitur populi Israel, deus pater est, qui habitat in filio. Iudæi quippe, solos se cognoscere deum gloriabantur, tametsi nec iudicium facerent nec iustitiam, nec virtutum semitas sectarentur. Iis autem verbis quibus patrē ait habitare in filio, demonstrat q̄ filius & salutem hominum optauerit, & assumpti corporis mortem non recusauerit. Vna enim atque eadem est patri filioq; voluntas.

In te sperauerūt patres nostri, sperauerūt & liberaſti eos, ad te clamauerūt & saluati sunt, in te sperauerūt & non sunt confuſi. Scipsum cū afflictis coniungit, atq; ait: quemadmodū patres nostri secundum carnē qui ante meum aduentū, in hac vita clari fuere, sperauerūt in te, & clamantes ad te in periculis, ex eis liberati sunt: ita ego illos imitatus, ac

veluti illorum similis. similes etiam ad te effundā preces. Est autem Prophetarū mos, vt ad maiorem emphasim, atque vt intensiorem cordium suorū melius declarent, diuisiones ac sententias plerunque repetant & inculcent. Per liberationem autē à periculis, ij qui in sacris scripturis docti ac diu versati sunt, non corporis solū, verūm animæ imaginis liberationem intelligunt: quando scilicet anima dolores omnes ac supplicia generose ferens, nihil illinc in suo læditur proposito. Hoc pacto sanctos martyres tamen occisi fuerint, vicisse dicimus, & liberatos esse propter inuictam nimirum animæ fortitudinem.

Ego autem sum vermis & non homo. Hoc etiā ex persona Christi dicit, seipsum humiliantis. Hoc pacto beatus etiā David, qui aliqñ & Propheta erat & rex, Canē se mortuum appellabat, vt in libris Regū legimus. Quod si dñs Iesus qui sine peccato erat, se ipsum adeò vilipendit, qd faciendū nobis est, qui & peccatores & adeò inutiles sumus? Quidā putāt verba huius versiculi, dicta esse ppter humanā Christi generationē, quæ absq; vllaviri fuit cōiūctiōne: vt huiusmodi verbis illud nobis indicetur, qd quō admodū vermis à pluuiā nascitur desup in terrā veniēte, ita & Christus superno sancti spūs in virginē aduentu sit generatus. Ob hāc igitur rationē Christus, vermis dicit, qui alia insuper rōne dicitur etiā, non homo, propter cōceptionē illam nimirū & generationē eius supernaturalem, quæ humanæ gnationis ordinē non seruauit: vel aliter, quia vermes in escā piscibus dari solent: die ea ratione Christū vermē appellari posse, quia eius caro, sub qua diuinitas veluti occultus quidā hamus latebat, instar vermis facta est esca in capturā intellectualis illius ceti, qui mari præsentis vitæ versabatur. Nā cū cetus oscitabūsus ad illam escā hiaret, latenti illic hamo diuinitatis penetratus est. Vel quia vermis tamen specie exiguus sit, materiam tñ corrodingo delet ac perdit, ita & Christus licet aspectu ac præsentia exilis videretur, cōtrarias tamen ac sibi resistētes dæmonū atq; aliorū potestates disperdidit.

Opprobrium hominum & neglectio pl. bis. Hęc verba manifeste prænunciant ea quæ passionis tpe Iudæi cōtumeliose aduersus dominū dixerunt, illudentes nimirum & deriden

identes. Opprobrium autem hominum & neglectiōe
populi intellige, vt idem significant. Per homines autem
hic Romanos milites intellige: & per plebem, populum
Iudzorum.

Oēs videntes me subsannauerunt me, locuti sunt labiis & mo- Ἐξέμυστίνου
οὐκ ἔστιν.
nerunt caput, sperauit in domino, eripiat eū, saluū faciat eum quo-
niam vult eū. Hæc apertissime inuenies scripta apud Mat-
thæum. Ait enim q̄ ij qui pertransibant blasphemabant
mouētes capita sua, & alia dicentes, quæ illic sequuntur.

Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre. Viri copula vir-
ginalia ventris claustra aperit. Immissum eū semē natu-
raliter vuluā aperit, quæ deinceps conclusum illud cōti-
net, donec fœtus perficiatur. Ac demum pōdere grauata
rursus apitur, & fœtū labi permittit. In saluatore autē no-
stro quæadmodū cōceptio absq; vlla fuit viri copula, ita &
progressio fœtus supra naturā extitit: ipsa, s. diuina vi fœ-
tum extrahēte, & virgineis claustris nullatenus apertis:

Spes mea ab vberibus matris mee. Tu ab ipso, inquit, lacte
fuisi spes mea. Ex illo enim tempore cognoui spes meas
omnes in vno collocatas esse: edoctus nimirū à diuinitate
mihī coniuncta. Scribit enim de Christo Lucas q̄ puer
crescebat, atque inualecebat spiritu, & replebatur sapiē-
tia, & gratia dei erat cum illo.

In te proiectus sum ex vtero. Procuratione tua, inquit,
proiectus sum ex vtero, veluti qui patrem in terra nul-
lum habui.

A ventre matris mee deus meus es tu. Statim, inquit, te
deum cognoui, edoctus ab ipsa diuinitate, vt prædictum
est. A ventre autem dixit, vel quia in carne erat, vel quia
egressus de ventre. Hæc autem ex Christi persona dicta
sunt. Ego, inquit, deus quidem sum, & filius æternus, sed
postquam mihi carnem in vtero virginis creatam assump-
si, ex tunc, ô pater tu deus meus es.

*Ne discesseris à me, quoniam tribulatio proxima est, quoniam
non est, qui adiuuet me.* De hoc etiam tradunt Euangelistæ,
quòd cœpit tristis ac mœstus esse, & rursus quòd disci-
puli omnes relicto eo fugerunt.

Circūdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederūt me.
Per vitulos plebeiā Iudzorū multitudinē intelligit, veluti

iuuentutē omni prorsus regula carentē: per tantos vero, pontifices, scribas & seniores populi, propter ætatē nimirum, & præminentiam: quos etiam pingues appellat, quia multis dei donis præ cæteris fruebantur. Ad hanc sententiam facit quod alibi ait Moyses: comedit, inquit, Iacob, & impletus est & recalcitrauit dilectus, impinguatus & incrassatus est, & dereliquit deum factorem suum.

Aperuerunt super me os suum sicut Leo rapiens & rugiens.

Ωδσά. Quando congregati clamabant, tolle tolle crucifige eū.

Quasi aqua, effusa ac dispersa sunt omnia ossa mea. Per Christi ossa, Apostolos intelligimus, veluti firmantes ac continentes reliqua Ecclesiæ Christi membra. Omnes enim tunc eo relicto aufugerūt, vt per Zachariam prophetam fuerat etiam prædictum. Percutiam, inquit, pastorem & dispergentur oves. Et per effusionem, illorum à se digressum & fugam significat.

Paclum est cor meum quasi cera liquefcens in medio ventris mei Liquefactum est cor meum, inquit instar ceræ. Defecit enim & debilitatum est in afflictionum igne. Per ventrem autem, iuxta Græci nominis significationem totam corporis concauitatem intelligit.

Aruit quasi testa fortitudo mea. In cōmemorato nimirū igne afflictionē infixæ: vnde exsiccata est illius efficacia.

Et lingua mea adhæsit faucibus meis. Quando videlicet falsis testibus eum accusantibus, ipse nihil respondit, sed tacebat: vel etiam quando in cruce sitiuit.

Et in puluerem mortis deduxisti me. Per puluerem mortis sepulturam intellige, quia qui in sepulchro iacent, terra ac puluere inuoluuntur: ad quod sepulchrum tu volens, inquit deduxisti me, propter hominum salutem.

Quoniam circumdederunt me canes multi. Iudæos merito tauros superius appellauit, veluti qui iugo legis premebatur, tametsi ipsi legē transgredierentur: nunc autē Romanos milites iure etiā canes vocat, veluti immūdos secundum legem: & præterea etiam valde impudētes, quare dominus in Euangelio ad Cananzam dixit: non est bonum sumere panem filiorum & dare canibus.

Synagoga malignantium obsedit me. Inuidorum scilicet *Συναγωγή.* Iudæorum.

Foderunt

Podetunt manus meas & pedes meos. Clauis nimirum per forantes.

Diruerunt omnia ossa mea. Nudum me crucifigentes, atque in cruce extendentes, ita vt ossum meorum cōpagines à quocunq; numerari possent.

Ipsi vero considerauerunt. Hoc est curiose, de me tunc suspensio disquisuerunt, nunquid filius dei essem. Dicebant enim: Si filius dei es, descende de cruce.

Et viderunt me. Hoc est cognouerunt quis nam essem, cernentes nimirum vniuersam creaturam mecum pati, tamen tunc duru adhuc permanerunt. Scribit enim Matthæus, q; Centurio & qui cum eo erant, videtes terræmotu & alia quæ contigerant, timuerunt valde dicentes: vere fili⁹ dei erat iste. Vel aliter: Curiose egerunt, ne auferret de cruce à discipulis meis: vnde viderunt seu inspexerunt me, hoc est obseruauerunt cum militum custodia.

D. auferunt sibi vestimenta mea & super vestem meam sortem miserunt. Manifestè hoc Ioannes Euāgelista declarat, dicēs: Milites igitur vbi crucifixerunt Iesum, ceperunt vestimenta eius (& fecerunt quatuor partes, unicuiq; militi partē) & tunicam. Erat autē tunica inconsutilis, tota desuper cōtexta. Dixerunt igitur mutuo inter se, nō scindamus eam, sed sortiamur de ea, cuius erit: vt scriptura impleretur, ea nimirum quæ in hoc loco nobis tradita est p̄ Prophetā: cuius verba illic Ioannes distincte apposuit. Per vestimenta igitur indumenta illa intelligit, quæ cōsuta erāt. Et quæ diuisa fuerunt per milites: per vestem vero, tunicam illam inconsutilem, quæ supernè erat cōtexta, & p̄ qua sortem miserūt.

Tu autē domine ne longe facias auxiliū tuū à me, ad defensionem meam conspice. His scilicet omnibus sic se habētibus.

Libera à framea deus animam meam, & de manu canis vnicornitatem meam. Per frameam Romanos milites intelligit, qui frameas, hoc est gladios & arma ferebant: quos etiam canes ea ratione appellat, quā superius diximus. Per Leonem vero Iudæos, ob summam nimirum eorū scruitiā, & quia mortem eius studebant, & quia infidiis utebantur: quo nomine paulo superius illos etiā appellauerat. Eosdē etiam Unicornes vocat, veluti in vnā tantū dei personā credentes. Syluestre autē animal est Unicornis, & iuxta sui nominis ety

mologiã, vnũ tantũ modo cornu gestat in fronte. Singu-
lari vero numero frameã Leonẽ & Canẽ dixit, confi-
tato vniuerso eorũ genere p̄ qđ vnusquisq; dignoscitur.
Per vnigenitã autẽ, animã suã intelligit, quasi vnica
ac singularẽ inter ceteras. Quippe quẽ sola inter omnes
alias peccatũ non fecit, & quẽ sola dei filium secũ vnitũ
in eadem habet persona. De sua autem humilitate ipse e-
tiã in Euangelis dixit. discite à me quia mitis sum, & hu-
milis corde. Quare autem huiusmodi preces fundatiam
diximus, & qualẽ etiam liberationẽ animã perquireter.

Narrabo nomen tuum fratribus meis. Adnimaduerte quo-
modo diuinus spiritus quẽdã vt iam facta cõmemorat,
veluti qui futura ea esse prẽuidebat: quẽdã vero tanquã
futura: atq; hoc ex lege prophetiã. Per nomen autẽ dei,
nomẽ paternitatis intelligit. Deum enim olim semper fa-
rebantur Iudæi sed patrem filij non cognoscebant. Hu-
ius autem versiculi prophetiam impletã esse legimus
apud Ioannem: apud quem Christũ dixisse legimus ad pa-
trem: manifestauit nomen tuum hominibus. Per fratres
autem Apostolos intelligit, quemadmodum & alibi post
resurrectionem eos appellauit, mulieribus illis dicẽs: ite
& nunciate fratribus meis.

In medio Ecclesia laudabo te. Neque enim Apostolos tan-
tum priuatim docuit: sed in Iudæorum etiam Synago-
gis palam ac libere locutus est, narrans nimirum dei pa-
tris magnalia. Hanc autem prophetiam hodie etiam ma-
nifeste adimpleri videmus, dum Christi Euangelium &
priuatim & publice in Ecclesiis legitur.

Qui timetis dominum laudate eũ. Veluti iam exauditus à
patre hortatur ceteros fideles ad gratiarũ actionẽ: & pri-
mo fideles ex Gentibus, ad quos post resurrectionẽ suã A-
postolos primũ misit: (Eũtes enim, inquit, docete omnes
gentes) quousq; nũc propheta ob summã eorũ virtutẽ ti-
mentes dominũ appellauit: quemadmodũ alibi etiã ap-
pellat Petrus in Actib⁹ Apostolorũ dicens: viri Israelitã
& qui in vobis timent deũ. Verum quia Ecclesia fidelium
non ex Gentibus tantũ, sed etiam ex Hebræis constituta
est, hos pariter ad glorificandum deum vrget dicens.

Omne semen iacob glorificate eum. Omnes qui ex Iudæis fi-
deles

deles sunt Omnium enim tribuū progenitor fuit **Iacob.**

Timest eum omne semen Israel. Per semen Israel vtrunque genus supra commemoratum intelligit, Gentiles nimirū & Iudeos, qui fideles sunt. Omnis enim qui Christū cognoscit, vere Israel appellatur, cum Israel, interpretetur, mens videns Deum. Iubet igitur vt Deum laudemus, vt que eum semper veluti omnipotentem timeamus. Vel ceteros Iudeos iubet, vt eum timeant veluti allaturum eis exterminationem ob furorem ac rabiem quam erga illius filium demonstrarunt.

Quoniam non spreuit neque molestam habuit deprecationem pauperis. Non molestæ illi fuerunt preces, quas ei obtuli & pro dæmonis profligatione, & pro vestra victoria. Seipsum etiam pauperem Christus appellat, & propter carnis exiguitatem, & quia pecuniis, & omnibus aliis externis bonis carebat.

Ου κέπρασώ
χθισι.

Nec auertit faciem suam à me. Hunc loquendi modum declarauimus in Psalmo duodecimo.

Et dum clamarem ad eum exaudivit me. Statim, inquit, clamans ad eum exaudivit sum.

παράσθ.

A telus mea. Tunc scilicet quando vox è cælo delata est dicens: Hic est filius meus dilectus in quo cōplacui. Et alibi: Et glorificauit & iterum glorificabo.

In ecclesia magna confitebor tibi. Per confessionem hoc in loco laudationem intelligit. Est autē vere magna fideiū Ecclesia, quæ ad vltimos vsque terræ fines puenit: vel quæ ex magnis ac summis viris consistit. Assidue autē Christus in medio Ecclesiæ patrem laudat, per Euangelium suū. Et superius quidem Iudæorum synagogam Ecclesiam appellauit, (nisi illic fortassis per Ecclesiam, singulares fidelium Ecclesias vbique locorum existentes intelligas) nunc autem de ipsa vniuersali Ecclesia loquitur.

Ἐξομολογ
σομαι σοι

Vota mea reddā in conspectu timentium eum. Per vota, promissiones deo factas intelligit: quæ nimirum & narraturus esset nomen patris, & illud laudaturus.

Edent pauperes & saturabuntur. Ij scilicet qui eousq;, religione ac pietate pauperes fuerant: vel etiā humanis diuitiis. Pauperes enim sunt, veri oēs Christiani: qui tamen spirituale cibū Euāgelicæ comedunt doctrinæ, qua vere

alitur atque augetur anima.

Oīe xpi-
scoutres.

Et laudabunt dominum qui exquirunt eum. Quia ob humani generis salutem proprio filio non pepercit. Exquirat autem deum ille qui per semitam mandatorum eius graditur quibus recta ad illum via perducimur. Vel aliter: comedent fideles Saluatoris corpus, cum quo & sanguinem eius bibent: & saturabuntur, sancto nimirum repleti spiritu, hymnisque & laudibus in mensa illa deum extollent: ita ut versiculus superior, non solum prophetiam contineat de Euangelio, sed de mystico etiam mensae illius sacramento.

Viscerata corda eorum in seculum seculi. Ait enim dominus in Euangelio: ego sum panis vitae, & rursus: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in eternum: custodiens videlicet pariter mandata. Per cor autem, totum hominem intelligit. eo quod illa pars ceteris omnibus partibus in quouis animante, vitae sit magis particeps. Licet moriantur, inquit, resurgent tamen in vitam aeternam.

Reminiscentur & conuertentur ad dominum vniversi fines terra. Reminisci aliquem dicimus de re olim praecognita. Ex his igitur verbis illud nobis denotatur, quod cognitio dei in hominibus naturalis est, tamen si erroris nebula quae erat in omnibus Gentibus, cognitionem illam obtegeret atque occultaret: verum ubi dissipata est illa nebula, & illucescere coepit sol iustitiae Christus, reminisci statim coeperunt creatoris, & ad ipsum conuersi sunt. Vel, reminiscetur in passiva significatione intellige, quod memores erunt. Ex vi enim Graeci verbi vterque potest sensus eliciri: ita ut sit sententia, quod digni efficiuntur, quorum deus reminiscatur: tamen si eorumque repulsi ac neglecti fuisse viderentur. Illud etiam considera, quomodo ordinate atque apposite verbis Propheta usus est: nam cum primo dixerit reminiscetur, deinde conuertentur, intulit, ac demum adorabunt.

Partiati.

Et adorabunt in conspectu eius vniversa familia Gentium. Atque nec vniversi fines terrae crediderunt, neque omnes Gentium familiae, verum quia in omnem terram Euangelium & ad omnes Gentes penetrauit, a toto parte significat: quae admodum alibi contra, totum a parte. Et aliter: per familias, quas iuxta Graeci nominis vim, parietelas potius dicere possumus, cognationes intelligit. Manifestum vero est quod de

de omnibus nationib⁹ plurimi, qui inter se cognati erāt, Christo crediderunt, & per ipsum patrem adorauerunt.

Quoniam domini est regnum & ipse dominabitur Gentium. Ipse enim eorum rex est & dominus, iuxta illud: postula à me & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: & ideo adorabunt eum à dæmonis tyrannide liberati.

Mandauerūt & adorauerunt omnes pingues terra. Per pingues terræ diuites intelligit: diuites inquam pietate & religione, qui antea pauperes fuerant: vt prædiximus.

In conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram. Adorabunt eum mortales omnes, qui in terram reuoluuntur, quia post communem omnium resurrectionē, omne genu ei flectetur secundum Apostolum. alij nimirum sponte sua, ac libenti animo, alij verò inuiti & cum timore.

Et anima mea illi viuit. Ipse enim est qui eam viuificat, quiq; à peccato occidi eam non fuit. hoc autem & de patre intelligi potest & de filio. Vel aliter: Viuit, inquit, anima mea deo, veluti quæ actiones suas omnes ad eum dirigit, quemadmodū contra dæmoni dicitur mortua, quando ad prauas illius suggestiones immobilis permanet.

Et semen meum seruiet ipsi. Semē, inquit, meum Christus, patri meo seruiet. Per semen, omnes filios intelligas, qui ei per Euangelium generati sunt, & quos ipse, vt inquit Apostolus, patri suo subiecit.

Annunciabitur domino generatio ventura. Cognoscetur à deo, inquit, generatio fidelium ex gentibus, quæ ventura est in diebus incarnationis filij eius.

Et annuntiabunt iustitiam eius populo qui nascetur. Ij qui per fidem generati sunt, annuntiabunt eam posteris, & hi succelliue alijs. Iustitiam verò ideo appellat, quia humani generis inimicum destruxit, qui iniuria illud semper ac damno affecerat.

Quem fecit dominus. Hoc est, quem sibi populum constituit cum antea dei populus non diceretur: quinimmo repulsus erat & exotus. Vel aliter: Quem fecit, hoc est quem creauit. Et quod dictū est annunciabitur aīo generatio ventura. quidam aliter exposuerunt, dicentes: prophetiā illuc contineri de gentilibus illis, qui in Hierusalē quæ re-

bant videre dominū. Scribit enim Ioannes accessisse eos ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, & interrogasse eum dicentes: Dñe volumus videre Iesum: & Philippum deinde id dixisse Andreæ: & vtrunq; eorum demum id simul retulisse ad Iesum: & Iesum respondisse, quòd venerat hora vt glorificatetur filius hominis. Ecce quomodo Christo domino annunciata est ab Apostolis generatio illa Gentilium: illi nimirum Græci, qui exeuntes & accedentes ad Iesum, exordium quasi ac principium facere Gentilium omnium, qui in Christum erant credituri.

Psalmus ipsi David.

Hunc Psalmum sanctus spiritus beato David ex persona fidelium, qui ex Gentibus fuere conscribendum mandauit.

P S A L M V S X X I I.

Dominus pascit me & nihil mihi deerit. Ipse enim dominus in Euangelio ait: ego sum pastor bonus. Qui cum primos fideles ex Gētibus quasi oues, præruptis in locis errabundos inuenisset, ad ouile suum duxit eos ac pavit: pro quò beneficio eorū quisq; à Propheta nostro introducit in gratiarū actionem deo canere ac dicere: Dominus pascit me, atq; idè nullus est mihi timor quòd posthac necessarium aliquid aut opportunum deficiat.

Εἰς ὄρυμα χλόης. *In loco herbarum ibi me collocauit.* Constituit me, inquit, in loco vbi erāt optima herbarū pascua. Persistit enim Propheta in pascendi metaphora. Herba autem & aqua de qua inferius dicit, vbertatem gregi præstāt. Et sensus est: Quòd vberimum ei pabulum dominus ad vescendum dedit. Vel per locum quidem Ecclesiam: per herbas, verò, virentes virtutibus fideles intelligit. Vel, per herbam Christianorum fidem intellige, quæ semper renouatur ac virent. Gentium enim fides cōsensuit & aruit vt fœnum. Vel, per herbarum pascua, virtutes morales, per aquam vero requietis, pacatissimum contemplatiuæ philosophiæ confugium significat.

Ἐν ἀναύσειας *Super aquam requietis educauit me.* Hoc propter baptismi lauacrū dictum est, cuius aqua emundati, laborem omnè & pondus peccatorū proiciamus, ac deinceps requiescimus. Quapropter dñs dicebat: Venite ad me oēs qui labora

boratis & onerati estis, & ego requiescere vos faciam. Vel aliter: per aquã fluentia illa intellige viuificæ Christi doctrinæ, de quibus in primo psalmo dictum est, in expositione illius versiculi: quod plantatum est secus decursus aquarum. *Animam meam conuertit.* Ab idolorum errore.

Deduxit me super semitas iustitiæ. Per iustitiã hic vniuersalẽ illã iustitiã intelligit, quæ oēs cõplectitur virtutes. Per semitas verò alias particulares virtutes, quæ ad illã tendũt. Ipse enim dñs incarnatus, has nobis vias aperuit, & per eas ingrediens, re ac verbis dux nobis itineris factus est.

Propter nomen suum. Propter hoc quòd christianus vocor, vel, ne nomen suum ob mala nostra opera ab infidelibus blasphemetur.

Nam: & si ambulauero in medio vmbra mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Vmbra mortis labor ille est, qui in quocunq; reperitur periculo, quiq; ob doloris acerbitate, quæ morti persimilis est, vmbra mortis asse dicitur. Mala verò, tentationes sunt & calamitates. Esse etiã dñs dicitur ac conuertiari cū christianis, eo modo quo ipse declarauit, dicens: ecce ego vobiscū sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Vel aliter: vmbra mortis est vita præsens. Nam quẽadmodum mors animã separat à corpore, ita & præsens mūdus amatores suos separat à deo: quod si quis cum deo est, erit etiã deus cum eo.

Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Virga est qua errãtes corrigimus, baculus verò, quo pusillanimes imitantur. Sensus est, tu & peccãtes correxisti, laborãtesq; ac labãtes stabilisti, & vtroq; pacto nobis opẽ tulisti. Illud autẽ animaduertendũ est, qd græca dictio παρακλησαι nõ tantũ significat cõsolata sunt, sed etiã aduocauerũt: vnde paracletũ aduocatũ & consolatorẽ interpretamur. Ordo igitur sic fiat: ipsa duo hæc, virga nimirum & baculus aduocauerũt me: hoc est admonuerunt. Nam qui aliquem admonet, aduocat eũ & trahit ad id quod confert. Quidã verò per virgã & baculum crucẽ intellexerunt. Ex duabus enim partibus, crux componitur, quarũ rectam, baculum dicunt: à quo erecti sumus, cum in errore iaceremus: trãsuetam vero, virgam esse aiunt, per quam percussit dñs ac confregit dæmõnes. Solent enim qui valide percutiũt ex

transuersio ictum inferre, vt grauiorē plagā infligāt. Præponi autē dicūt virgā baculo, quia primo cruce tyrannū destruxit, & eadē postmodum nos redemit: ita vt sensus sit: q̄ crux tua ad pietatē me, & ad religionē aduocauit. Et aliter: virga quidē pro dei iudicio sumi potest, & baculus pro prouidentia: quorū vtrunq; nos ad salutem aduocat.

Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos qui tribulant me. Non ſolum vt prædixi me beneficiis affeciſti, ſed & ſpiritualia etiam oblectamēta donaſti, quæ per menſam hic ſignificantur. Hanc autem in conſpectu, inquit, inimicorum meorum paraſti, vt videntes dolore tabeſcerent: vel aduerſus eos, hoc eſt contra id, quod cupiunt. Illi enim mœrore me ſemper ac triſtitia magis afficere ſtudēt. Vel per menſam, futurorū bonorū fruitionem intelligit, quā præparauit deus diligentibus ſe: vel altaris menſam, in qua cœna myſtica illa iacet, vel etiam virtutē moralem: & per oleum quod mentem impinguat, contemplationem earum rationum intellige, quæ in mentibus inſunt.

Impinguaſti in oleo caput meum. In oleo nimirum ſpiritualis gratiæ: & per caput mentem ſeu intellectum intellige, veluti contentum à continente. Gratia enim ſpiritus impinguat & hilarem reddit mentem. Fortaſſis etiam vñtionem olei baptiſmatis prædicit: aut vnguentum illud, quo dominus à muliere vñctus eſt: in quibus omnibus per caput, totum hominem ſignificat.

Et calix tuus inebrians me, quā optimus eſt. Poculū, inquā, euangelicorū ſermonū, quod me ebriū reddit. Excedere enim me facit à priori pertinacia, vt pote potens contra inimicos, vel aliter: poculum increuenti ſacrificij intelligit.

Et miſericordia tua perſequetur me omnibus diebus vitæ meæ. Perſequetur, hoc eſt ſequetur me, ita incedentem nimirum, & fugientem errores. Vel perſequetur, hoc eſt, perquiret me & non diſcedet.

Et vt inhabitem in domo domini in longitudine dierum. Perſequetur autē me, vt tutus in protectione dei habitem. Vel per domū domini eccleſiam dicit, & congregationē fidelium in qua habitat dñs, & iis apparet, qui deo digni ſunt: & ſenſus eſt: ego & diuina miſericordia dignus cenſebor, & protegar à deo, & fidelis permanebo. Vel aliter: dabitur mihi

τὸ ποτήριον
τῆς χάριτος
σου.

καὶ ἡ ἐλεησίμη.

mihī in longitudine dierum, hoc est per totam vitam, vt inhabitem in domo domini. Et aliter: calix cognitio dei est, misericordia autē eius, misericors nimirū deus filius, qui per incarnationem suam semper nos persequitur, donec omnes cōprehendat, qui saluandi sunt. Domus etiā domini est eius regnū, in quo restituuntur omnes sancti: per longitudinem vero dierum, æternam vitam intellige.

Psalmus ipsi David prima sabbatorum.

Hic psalmus inscriptionem habet: prima sabbatorum, hoc est, *Tertiana illius diei, qua Christus resurrexit. Illam enim diem prædicit quā euangelistæ primam sabbatorum manifeste appellarunt: tamen si in fine de assumptione etiam Christi tractet. Illud tamen obseruandum quod in græca lectione, vnam sabbatorum legimus, quod latini interpretes passim, primam, dixerunt.*

PSALMVS XXIII.

Omni est terra & plenitudo eius. Ex quo nimirū de sepultura resurrexit, & discipulis apparuit, dicens: data est mihi oīs potestas, in cælo & in terra: ex illo sanè tēpore, quo hæc acciderunt, Christi effecta est omnis terra, quæ antea sub dæmonum potestate detinebatur: & vbiq; terrarū, pro idolis templa deo erecta sunt, prædicatione fidei ad vsq; terræ fines dilatata. Plenitudo autē terræ homines sunt, qui eam habitant, & implent. A toto autē partē significauit. Neq; enim omnes crediderunt euangelio, neq; Christi omnes effecti sunt. Appellatione autem terrarū insulas omnes pariter comprehendit. Nam & ipsæ terræ partes sunt.

Orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo. Hoc ad præcedentis dicti interpretationē cōsequitur. Nam quod supra terrā dixit, hic orbē terrarum appellauit. Et aliter, licet nec tota terra, nec omnes domini effecti sint, à fidelibus tamen omnia domini esse reputantur: qui certiores facti sunt creatorem illum ac dominum eorum esse.

Ipsè super maria fundauit eam, & super flumina præparauit eam. Sciendum est, qd magnus Basilius, solum dñi imperiū pro fundamēto terræ esse dixit, nō aquā, neq; aliud quidpiam: per præsentē autem versiculum ostendi tantū, quis nam ab initio creationis mundi, aquæ situs fuerit: qd scilicet terræ aqua iniaceat, & quasi custodiat & cōtineat, nec

ab eius defluat superficie: Iuxta quē sensum cōgruentius fortassis legendum esset, quod græca litera non denegat. Ipse in marib⁹ fundauit eam, & in fluminibus præparauit eam. Ipsam vero aquā nō ab re & mare & flumina à propheta appellatā fuisse cōstat, ob aquarū in eis multitudines, cū & abyssum eā Moyses appellauerit, ob eius pfunditatē. Spiritus enim dei, inquit, terebatur super abyssum. Ioannes autē Chryso. dictū hoc ait illud potissimū demonstrare: q̄ aquę toti terrę subiaceant instar fundamenti: & nihil mirū: ipse enim deus est, qui hęc ab initio fundauit. Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt. Admitandā autē foundationis rationē exaggerās propheta, vna hęc cōplicauit: q̄ fundauit eā, super maria, & quod stabiliuit super flumina. Tu verò hoc non in vniuersum intellige. Nā alioquin inferior esset aqua, verum Moyses inferiorē esse terram docuit: vnde manifestū est, hoc dictum esse respectu certę partis aquarū. In multis nanq; terrę concavitatibus, & cauernosis locis subter currūt partes quędā maris, quas maria appellauit. De fluminibus apertissimū est, q̄ sub terra longo interuallo ferātur, & tādē emergant. Admirādum vero, est quomodo nō confideant tanta terrę pondera. Omnes em̄ montes in huiusmodi aquis stabiliti sunt, & tamē in his fundata permanet terra solo factoris sui mādato cōtenta. Præparauit autē, hoc est, ornauit.

Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Hoc de sacerdotibus puto prædictū fuisse, vt describeret, quales eos esse oporteret. Per montē vero domini, commune vnicuiq; tēplum intelligas, ob summam eius excellentiam & conspicuam omnibus claritatem, sic dictum, & quia aduersis vndiq; flatibus inimicorū fidei circumflatur: & per locum sanctum, altare quod in cōspectu dei est. Considera etiam prophetici sermonis diligētiam. Ascendet enim, inquit, ea ratione, quia ante tēpli ingressum, nonnulli inesse gradus solebant. Quidam per montem domini, sublimitatem earum intelligunt virtutum, quas in euāgelio dñs obseruari iussit: & per locū sanctū, cœleste, ac promissum nobis regnum. Vel aliter: per montem sanctum, sublimem de Christo theologiam intellige, rectorūque morum & diuinę incarnationis scientiam.

Innocens manibus et mundo corde. Superioris versiculi verba per interrogationē à propheta formata sunt, ad quorum responsionem præsens subsequitur versiculus: & per manus quidem actiones significat, per cor vero cogitationes: ille, inquit, ascēdet, & stabit, cuius & actiones irreprehensibiles, & cogitationes vnā puræ fuerint, ac mundæ: quasi ascensurum illum neget, aut permansurum, qui huiusmodi non fuerit: tametsi aliter videatur. Considera etiam quomodo ytraq; hæc pariter coniunxit, opera scilicet, & mentem. Alterum enim sine altero nō probatur.

Qui non accepit in vano animam suam. Qui à deo animam suam propter vanum aliquod non accepit: hoc est, vt vana pertractet. Vel, qui anima sua, quæ ad bona opera fuit creata, ad praua vsus non est. *Esti misericors.*

Nec iurauit in dolo proximo suo. Hoc est qui non peierauit. Nam is qui peierat, dolo agit: vel vt liberetur cum debeat, vel accipiat, quod ei non debetur. Similes etiam sententias habuimus in Psalmo 14. vbi inuenies latius de iuramento pertractatum in illo versiculo: Qui iurat proximo suo & non spernit.

Hic accipiet benedictionem à domino. Benedictionem, hoc est, gratiam, seu diuinum aliquod donum, in præsentī vita præstitum: hic vir, inquit, qui in actionibus suis probus, & in cogitationibus mundus fuerit, quique ab inanis rebus seipsum segregauerit, & non peierauerit aduersus proximum suum, accipiet benedictionem, &c.

Et misericordiam à deo salutari suo. In futuro nimirū tempore. Vnusquisque enim etiam qui maxime iustus habeatur, misericordia dei indiget: qui, si compassionem suam non commiserit deus, non iustificabitur in conspectu eius omnis viuens. Quænam enim, vlla sunt opera, quæ cælorum regno condigna sint.

Hæc est generatio quærentium dominum. Generatio illa, inquit, quæ sic vixerit, vt docuimus, merito appellari poterit generatio virorum quærentium, hoc est, diligentium dominum. Qui enim diligit, quærit.

Quærentium faciem dei Iacob. Deus Iacob deus pater ab Hebræis putabatur, facies autē patris, filius: qui vidit me, inquit, vidit & patrē meū. Patriarchæ autē Iacob frequen-

uius in psalmis propheta meminit, vt 12. tribuū patris. vel aliter quærentium videre deum in futuro seculo, quando facie ad faciem illi eum videbunt, vt inquit Paulus, qui digni fuerint, vt videant.

DIAPSALMA.

ATEN.

Tollite portas principes vestras. Ex hoc loco propheta, saluatoris in cœlū assumptionem prædicit, & angelos, qui ei in terra ministrabāt introducit, cum eo simul ascēdere, præireq; , ac iubere aliis angelis, qui cœlorū aditum seruabant, vt tollerent portas. ordo autem verborū sic fiat: vos principes, tollite portas vestras: hoc est portas, quib⁹ præestis, & quarū estis principes: nec dixerunt, aperite, sed tollite: summam nimirum gloriæ incomprehensibilitatem, illius significantes, qui cœlū erat ingressurus. per portas autem ipsam custodiam intelligere debemus.

Et eleuamini porta æternales. Custodia ipsa æterna est, eo quòd angeli custodes æterni sunt. vel ideo æternales dicit, quia ab æterno nunquam antea apertæ fuerant. clausis enim ianuis descenderat dominus in terram, clam cœlestibus omnibus potestatibus.

Et introibit rex gloria. Rex gloriæ Christus dicitur & dominus gloriæ, veluti qui summam assecutus est gloriam, & qui eam aliis præstat, & qui aliorum omnium, qui gloriam assecuti sunt, rex est, & dominus.

Quis est iste rex gloria? Introducit Propheta portarum principes ad hæc verba dubitare, veluti, qui solum deum scirent esse regem gloriæ, quem in tribus personis, supercœlestia habitare loca arbitrabantur. vel aliter: carnis ac corporis amictus eos fecit obstupescere: quo circa interrogant, & vicissim audiunt.

Dominus fortis & potens, & dominus potens in præliis. Dominus hic est, inquit, ille, quem nostis, fortis, ac potens: ac rursus, dominus potens in præliis, hac autem replicatione ad maiorem illos cognitionem adducunt, ac pariter victoriam laudant, quam retulerat dominus de tyranno, quem in certamine deuicerat: & cruce, quasi hasta quadam, iaculatus transfixerat.

Tollite portas principes vestras, & eleuamini porta æternales, & introibit rex gloria. Principes portarum secundi cœli, hoc est firmamenti, auditis ūs, quæ à præeunibus angelis dicta

dicta fuerant, summo gaudio ac lætitia affecti, & de humani generis salute exultantes, statim præcucurrerunt, eadem & ipsi mandantes aliis principibus primi cœli, quod est supra firmamentum.

Et quis est iste rex gloriæ? Eodem modo isti dubitant, atque ideo eadem interrogant, & audiunt.

Dominus potestatum ipse est rex gloriæ. Dominus, inquit, potens qui aliis potentiam præstat. vel, qui potestatibus imperat: hic, inquam, ille est, quem annunciamus esse regem gloriæ. Scire oportet quòd Iudæi tam præsentem psalmum, quàm proxime superiorem, congruere dicunt illis Iudæis, qui captiui fuerunt in Babylone. & priorem quidem, quasi in eorum reditu, iucunda narrare, hunc autem ob tristitia quæ captiui patiebantur consolari eos, ac docere, ne locum illum Babylonis ægreferrent, cum omnis terra dei sit, & possit vnusquisque, vbicunque gentium fuerit, placere deo. verum conuincuntur huiusmodi interpretes manifeste decipi, vel ex ipso psalmorum ordine, cum alioquin ille post præsentem potius collocari debuisset: veluti ea annuncians, quæ post captiuitatem accidissent: nec solum ex ordine, sed ex ipsis dictis, ostendant enim illi nobis quæso, vbi misericordia cū eis per totam vitam permansit vt in præsentem habetur psalmo, & quas nam æternales portas haberet Hierusalem, quæ hic nominantur, ne cætera alia omnia commemorō.

Τῶν δυνά-
μων.

Psalmus ipsi David.

Quidam dicunt beatum David conscripsisse hunc psalmum in supplicationis atque orationis speciem ad deum: eūque omnibus inter calamitates atque angustias deum inuocantibus congruere: ac docere quomodo supplicare debeamus. nihil tamen vetat, quin dici possit beatus David pro seipso eum præcipue protulisse cum ab inimicis oppugnaretur. PSAL. XXIII.

AD te domine leuavi animam meam. Leuavi hoc est eleuavi, erexi, à terrenis nimirum eam rebus attollens, in quibus nulla mihi est salus.

Deus meus in te confido non confundar in seculum. Vel præfens dicit seculum vel futurum: vel in seculum non confundar pro nunquam.

Ὁὐ κἀσθαι-
χουδάνου εἰς
τὸ ἐπ' αἰῶνα.

Neque irrideant me inimici mei. Quicumque illi sint visibiles vel inuisibiles. Irridebunt autem, si superaauerint me.

Etenim vniversi qui te sustinent, non confundentur. Sustinent posuit pro expectant, vt plerisque in locis facit. ita enim interpretatur Aquila. Nam qui te adiutorem susceperit, non confundetur.

Confundatur iniqua agens superuacue. Alij casu quopiam, aut infortunio iniqua agunt, alij ob naturæ infirmitatem. Quicumque igitur alias ob causas transgrediuntur, ij superuacue iniqua agere dicendi sunt; hoc est, nulla ratione, sed præ summa malitia, quales erant visibiles atque inuisibiles inimici, qui aduersum beatum David pugnant. sine causa enim atque inaniter pugnatur cum eo, qui nullam alteri iniuriam inferat.

Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me.
In his duobus versiculis eandem vbiq; dicit sententiam, vt sæpenumero facere solet, cum desiderij atque affectus sui intensiorem cupit demonstrare. viæ autem & semitæ dei sunt omnia quæcunq; ei placent. per eas enim securus, nec iam amplius vagabundus incedit, qui quæ deo placita sunt perficit. rogat propheta edoceri se à deo ea diligenter: quia qui id promerentur, à deo omnia addiscunt, quæ agenda sunt. Quidam per vias & semitas, dispensationes atq; administrationes rerum esse intelligunt, ad quas diuina se extendit prouidentia, ita vt quærere à deo prophetam his verbis intelligamus, quo nam modo omnia gubernentur: vt per actiones nimirum contemplatio diligentior consequatur. & per vias quidam vniuersaliora, per semitas verò magis particularia intelligit mandata: quæ omnia tamen in libris diuinis ante didicisset, optat tamen re ipsa, atque operationibus melius addiscere, vt coactus quodammodo à deo ea operari, experimento deinceps cognoscat, quod sola prius ratione didicerat.

Ὁμολογ. *Deduc me in veritatem tuam. Ne humanis cogitationibus seducar alia pro aliis eligendo.*

Ὁτι. *Et doce me quod tu es deus saluator meus. Atqui deum suum esse sciebat, & tamen adhuc doceri cupit: tunc autem addiscet, quando ab inimicis fuerit liberatus. Nam tunc sine controuersia manifeste demonstrabitur, quod*
in solius

in solius dei auxilio fretus, liberatus sit, præter omnium opinionem, nullo hominum illi opem ferente.

Et te sustinui tota die. Re ipsa ac factis, vt dixit, inquit, doce me, quod tu es deus, q̄ saluas me, & q̄ te vere sustinui, ac adiutorē expectaui, & deceptus non sum. Quod verò ait, tota die, sæpenumero p̄pheta ponit pro, semper, quēadmodū & illa verba in seculū, vel aliter: Hebræi, tota die, ponunt, pro toto vitæ tēpore. noctu enim cū dormimus, viuere non videmur. Hæc autē iuxta historię sensum dicta sunt. Iuxta anagogem, possunt hæc de Christo intelligi, cuius incarnationem ipsis quasi oculis spiritus, præuidēs propheta, & melius tamen intelligere cupiens, rogat verus, ac syncerius sibi vias illas, ac semitas demonstrari, per quas incarnandus deus erat incessurus. veritas etiam Christi doctrina eius est, quam addiscere optat propheta, ego em̄, inquit, veritas sum: & alibi, Veritatē dico vobis. doce igitur me, inquit, veritatē hęc: post quę verba statim sistendū est: & quod deinceps sequitur, quasi aliud principiu per se legendum, hoc pacto: tu, inquit, deus hæc doce me. Tu em̄ es saluator meus, quēadmodū vel tuo edoctus sum nomine: Iesus quippe diceris, quod nomen saluator interpretatur: & vere prophetam nostrum Iesus saluauit, quando in infernū descendēs illinc eum eduxit. te igitur, inquit, semper expecto, & non despero. Aduertendum est tamen, q̄ iuxta huiusmodi sensum non legendū est, doce me, quod tu es deus meus, sed doce me, quia tu es deus meus. Græca enim dictio *ἐγώ* vtrinq; habet significationē.

Remissere miserationum tuarum domine, & misericordiarū tuarum quæ à seculo sunt. Memento, inquit, q̄ à seculo, hoc est, semper, & natura tua, misericors es, & miserator: & q̄ in lectione Græca dictio, misericordiarum, est in quarto casu, misericordias scilicet: annota indifferentē verbi huius constructionē apud 70. tam cum secundo, quàm cum quarto casu: vel fortassis eosdē casus seruarunt, quos in Hebraica inuenerunt lectione: vel fortassis ea ratione id factū est, quia antiqui licentius casum ponebāt pro casu, vt sæpenumero factū inuenimus. Illud autem aduerte, q̄ verba hæc ad deum, nō vt ignarum, aut obliuiosum dicta sunt, sed quia ignorare videtur deus, atq; obliuisci, quādo

ad defensionem, aut in auxilium nostrum tardius venit.

Delicta iuuentutis mea, & ignorantius mea ne memineris.
 Considera quomodo beatus David perfectior admodum effectus, pro delictis supplicet à se in iuuentute commissis: & nos tamen huiusmodi, hæc minime cogitamus. sed quare non supplicat pro scienter à se commissis peccatis? quia scilicet quæ ignoranter commissa sunt, sola oratione delentur: ista verò maiori indigent pœnitentia, factis nimirum, atque operibus.

Secundum misericordiam tuam memento mei tu. Quemadmodum misericordia tua multa est, ita & tu in multa misericordia memento mei. vel in misericordia tua memento mei, hoc est, miserearis, non vt punias.

Propter bonitatem tuam domine. Quia natura, inquit, bonus es, tamen præter voluntatem tuam ob peccata nostra etiam punias.

Christus. *Bonus & rectus dominus.* Bonus quidem, vt misericors, rectus autem, tanquam qui delictorum pœnas exigit, rectum enim hic in iudicando intelligit.

Propter hoc legem dabit delinquentibus in via, diriget mansuetos in iudicio. Quoniã misericors est, & rectus, legem dabit peccatoribus: hoc est peccatores legi subiiciet, & castigabit delinquentes in via, hoc est, in hac vita, quam ideo viã appellat: quia omnes per eam, non secus, ac per viam transeunt. diriget autẽ mansuetos, ne seducantur, in iudicio, hoc est, cum discretionem, quasi dignos, qui dirigantur. vel aliter: legem dabit, hoc est, legem statuet peccatoribus. Ad æquissimũ autem legislatorem pertinet leges ferre, quibus non tam puniãtur, qui peccat, quãtm dirigantur. Hæc etiã iuxta Anagogem ad Christum referri possunt, qui peccatoribus illam viam statuit, qua ipse gradiebatur: vt per eam incedentes amplius non peccent: quisq; etiam mansuetos direxit, dum.

Docet mites vias suas. Hoc de Christo, ac de eius discipulis manifeste dictum est. mites enim erant Christi discipuli, veluti qui ei nõ aduersabantur. discite à me, inquit, quia mitis sum, & humilis corde. docuit autem eos Christus vias conuersationis suæ, dum eos spectatores & comites sibi esse voluit.

Vniuersa via domini misericordia & veritas exquirētibus testamētum eius & testimonia eius. Per vias hic sola legis mandata intelligemus, quæ iis, qui scriptam legē seruant pro misericordia & veritate habēda sunt: cum manifestū sit deum misericordia commotū, ea statuisse mandata: & cū vera etiam contineant: vt pote quæ à vero deo sunt cōdita. Legem enim & testamētū appellauit, & Testimonia. Testamentū quidē seu potius iuxta Græci nominis vim, dispositionem: quia illam disposuit ad filios Israel. Testimonia vero, quia in his contestatus est, quæ futura erāt: quemadmodum in 18. psalmo declarauimus. quod si de Christo intelligam⁹, facilis est interpretatio. omnes enim viz conuersationis Christi in terra misericordia sunt, & veritas, iis qui nouum eius testamētū exquirūt: hoc est, iis, qui doctrinæ eius credunt & testimoniis, quæ à Prophetis de eo prædicta sunt. In omni em̄ vita sua Christus, & benefaciens miserebatur, & docens vera prædicabat.

Propter nomen tuum domine & propitiare peccato meo, multum est enim. Superflua est hoc in loco coniunctio, & idio καὶ ἰναὸδα
71. ma hoc est etiam linguæ Hebraicæ, quod multis in locis reperitur. ait igitur: quia misericors appellaris, & bonus, propter hoc quæso propitius esto peccato meo, quod antea commisi: multum est enim, si ad eam mundiciam comparetur, quam præstare debuissē. ad Christum etiam referri potissimum possunt hæc verba, qui agnus dei appellatur, qui tollit peccata mundi.

Quis est homo qui timet dominum? Rarus sanè. quòd si quis inueniatur, audi, quæ retributiones ei promittantur.

Legem statuet ei in via quam elegit. Diuersæ enim viz sunt eorum, qui saluantur, hoc est, diuersæ vitæ, ac cōuersationis rationes, alia enim ratio vitæ est hominū in cōmune viuentium: alia eorum, qui solitariam vitā degunt: alij etiam agendi vitam deligunt: alij contēplandi: alij vero aliam: omnes tamē huiuscemodi rationes ad deū ducūt, & quācunq; sibi elegerit is, qui timet dñm, in ea domin⁹ illi erit præceptor, & docebit, qd agendū sit, vt declarauimus. timorē vero nō simplicē intellige, sed cordi infixū.

Anima eius in bonis demorabitur. Soluta enim à corpore, in illis erit bonis, q̄ nec ocul⁹ vidit, nec auris audiuit, &c.

Et semen eius hereditabit terram. Pergrata erat Iudæis liberorum procreatio: atq; ideo huiusmodi pollicitatione ad virtutē eos pellicit, promittens quòd ij, qui deum timentur, filios habituri sint, illius terræ hæredes, quam ipsi possidebant. semē etiam pro doctrina intelligitur, & per illam, ij rursus, qui edocētur: & sensus est: quòd non tantum ipse saluabitur, sed quòd ij etiam filij, quos iuxta eandem habuerit: morum ac spiritus rationem, terræ mansuetorum hæreditatem consequentur.

Fortitudo est dominus timentium eum. Robur ac murus.

Et testamentum eius manifestabit eis. Lex, inquit, domini, eis declarabit, quòd deus est fortitudo timentium se. Ita enim lex omnibus pollicetur. vel testamētum ponit pro quocunque diuino documento, quod docet, quæ agēda sunt: nec tantum, quæ agenda, sed ipsa etiam diuina mysteria: quod domini lex iis præstare solet, qui mundi, ac puri ad eam accesserint.

Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos. Oculos animę intelligit, quos intentos, inquit, semper habeo ad deum. noui enim quòd ipse solus pedes meos à laqueis extrahet, & ab inuisibilium inimicorum insidiis.

Respice in me & miserere mei, quoniam vnigenitus & pauper sum ego. Quomodo dicatur deus respicere, supra in aliis psalmis diximus, sed quare se vnigenitum appellat, beatus David? nõne multos habuit fratres? verum hac dictione sæpe vtitur propheta, pro solitario, seu solo, & vnico: quasi solus esset, & ab aliis destitutus. alibi etiam hac dictione abutitur propheta, dicens: & de manu canis vnigenitam meam. pauperem etiam se appellat, veluti mundano omni spoliatum auxilio.

Tribulationes cordis mei multiplicatę sunt. Cordis tribulationes dicit: quia siue à malignitate hominum, siue à cogitationibus & ab animi passionibus, afflictiones omnes semper deferuntur ad cor.

De necessitatibus meis erue me. Ab infortuniis, quæ me angunt & vim mihi inferunt.

Vide humilitatem meam & laborem meum. Per humilitatē, iuxta historię sensum, corporis ac virium infirmitatē intellige,

αρχιαιωμα
πρωτοτωνφο
βυμβων αυ
τον.

μονογενής

Intellige, aduersus tantam inimicorum potentiã. sed iuxta^a spiritualem intellectum, summam expone animæ contritionem simili modo per laborem, iuxta primum sensum corporis defatigationem intellige, quam perpeffus est, tum fugiens inimicos multis in angustiis versaretur: & iuxta alterum sensum, laborem eum intellige, quem ex abstinentia, ex stabilitate sua, ex terreno accubitu atque ex cæteris aliis virtutum operationibus sustinebat.

Et dimitte omnia delicta mea. Præterita nimirum, à quibus postmodum abstinui. illud autem cõsidera quomodo nõ solũ abstinere oportet à peccatis, sed multa etiã humilitate op^o est, & labore ad hoc, vt plene capiã peccata remittãt.

Vide inimicos meos quoniam multiplicati sunt. Tam sensibiles quàm intellectuales.

Et odio iniusto oderunt me. Neque enim visibiles inimicos meos iniuria aliqua affeci, neque damnum, aut calūniã in eos intuli: similiter neque inuisibiles: quia si peccaui, non illos, sed me ipsum læsi. Restat igitur vt nullam aduersum me odij occasionem habeant: sed totum quod est ex sola oriatur inuidia.

Custodi animã meã. Ne incidat in eos: per animam autẽ corpus simul intellige. ea enim est, q̄ corpus moderatur.

Et eripe me. Si aliquãdo cecidero, vel aliter: custodiam animã ab inuisibilibus nimirum inimicis, & eripe me, à sensibilib^o scilicet, q̄ corpus meum in potestate sua habere pquirunt.

Non confundar quoniam speravi in te. Sciens, inquit, quod qui sperant in te, à concepta spe non frustrantur, (vt dictum est in principio psalmi,) oro ne confundar, cum & ipse sperauerim in te.

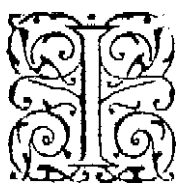
Innocentes & recti adhererunt mihi, quia sustinui te. De præteritis rebus est sermo. alibi enim ait: & te expectans non sum confusus: multos, inquit, ad æmulationem attraxi, ac persuasi, ex iis, quæ mihi contigisse viderant, te solum verum adiutorem esse, ac minime fallacem: vnde etiam adhererunt mihi: hoc est, mecum lege amicitie colligati sunt: quoniam recte sentiens, te expectaui. sed quinam sunt hi? quicumque scilicet innocentes, probi, & recti: hoc est iusti. propter hoc itaque exaudi me, vt per me alij pariter tibi gratias agant.

Libera deus, Israel ex omnibus tribulationibus suis. Cū abūde, ac satis pro seipſo orauerit propheta, demum pro populo etiā supplicat, qui ſecum pariter affligebatur. neque enim tantū tunc angebatur populus, quādo regnāte beato Dauid Philistæi irruebāt, ſi conſeſſerimus illo tēpore compositum fuiſſe hunc pſalmum, ſed & antea cū fugaretur à Saule, & poſtea etiam tempore Abſalonis, quādo multi propter ipſum opprimebantur, quos nunc Iſraele appellauit, veluti ab eo deſcendentes: nec tamē præter rationem fortassis fuerit intelligere, quòd ſeipſum propheta Iſraelem appellet, ea ratione, quòd ab illo genus trahebat: & ſi lubet, poteris etiam ad Chriſtum orationem hanc referre, vt ab eo petat propheta, quòd iis præſto ſit qui propter eum à fidei hoſtibus affliguntur. Iam enim prædiximus, quòd Chriſtiani recte Iſrael dici poſſunt: illi nimirum, qui Chriſtum deum per fidem vident. Iſrael enim, vt diximus, interpretatur, mens videns deum.

Pſalmus ipſi Dauid.

Hunc pſalmum beatus Dauid eo tempore conſcripſit, quādo Saulem fugiens, apud Philistæos commoratus eſt. In aliquibus tamen congruere etiam iis videtur, qui captiui poſtea in Babylone detenti ſunt. ſciens autem propheta deum vere iuſtum eſſe, illud ante omnia conatur demonſtrare, quomodo cauſam ipſe iuſtiſſimam foueret, inimici autem iniuſtam.

P S A L M V S X X V.

Ἐξινομησὶ. **D***edica mihi domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. Tamenſi omnia, inquit, noueris, Iudica mihi tamen adhuc magis: hoc eſt, examina cauſam meā. in hoc enim confido, quòd hætenus in innocentia mea conuerſatus ſim, per innocentiam verò longanimitatem, ac patientiam ſuam intelligit. multis enim iniuriis affectus ſum à Saul, & tamen iniuriā in eum nullā retuli, tamenſi ſæpius potuerim quemadmodum ex regum hiſtoria perſpicere licet.*

Et in domino ſperans, non infirmabor. Et ſperans, inquit, in domino ab hac ſententia nō decidā: quinimo inualeſcet ſemper magis, ac cōfirmabitur hæc mea opinio, ob ſūmā ſpē, quæ in ipſo habeo. hæc autē verba ad inimicos diriguntur.

Proba

Proba me, & tenta me. Non, vt extollens se, hoc dicit, sed veluti duo hæc rogans, atq; obsecrans, probari nimirum de præteritis vitæ suæ actionib⁹: hoc est, examinari, & exquiri earū rationem: & tentari, hoc est, experimentum ab eo sumi in futurū, an ita se gesturus sit, vt olim gesserat.

Vt renes meos, & cor meum. Renes concupiscentiam significant: per cor vero iram. *vre*, inquit: hoc est, proba: eo nimirū pacto, quo aurifices aurum probāt. neq; enim ego aut regnum cōcupiui, aut in Saulem iniurias vllas retuli.

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est. Ita disposit⁹ sum, inquit, quia coram oculis meis misericordiam illam tuam proposui, quam omnibus iis præstas, qui patienti animo aduersa omnia sustinent.

Et placui in veritate tua. Cum de cæteris virtutibus suis tractare intēdat, quas in progressu psalmi ponit, prius sermonem temperat, & deo gratias agit, q̄ in reliquis virtutibus per illius veritatem profecerit. In lege enim tua, inquit, pollicitus es eorum te miserturum esse, qui tibi placerent. Misericordia igitur tua, & veritas tua, horum omnium bonorum mihi causa extiterunt, & deinceps virtutes has suas commemorat.

Non sedi cum conctilio vanitatis. Hoc est, cum iis: qui ad nugas, aut ad intempestiuos sermones conueniebant, aut ad fabulosa eloquia.

Et cum iniqua agentibus non introibo. Cū iis, qui mutuo inter se, aut qui aduersus Saulem insidias disponunt. verisimile autem est tentatum sæpenumero eum fuisse ab aliquibus de coniuratione.

Odi ecclesiam malignantium. Congregationem & conuentum prauorum omnium. prauos enim quoscunque, malignitatis nomine comprehendit.

Et cum impiis non sedebo. Per impios, hic Philistæos intelligit, apud quos exul fuit: quorum conuersatione tamen abstinebat. *vel non sedebo*: hoc est, diu non commorabor.

Lauabo inter innocētes man⁹ meas. Antiquiquādo cōtestari volebāt se alicuius sceleris esse innocios, corā multitudine manus lauabāt: vt scilicet ex illa manuum mūdicia, animæ puritatem significarent: quēadmodum fecisse le-

gimus Pilatū in Christi nece, ait igitur propheta, ego vn̄
 cū aliis innocentibus viris lauabo manus meas, cōtestā
 me scelerum omnium, quæ dicta sunt, innocentem esse.
Et circumdabo altare tuum domine. Propitiatorium quidē,
 interius erat apud Hebręos, altare vero extra velum. hoc
 autem altare ob innocentiam suam propheta hostiarū,
 ac ministrorum multitudine circumdaturum se prædicat.
Vt audiam vocem laudis tuæ. Adeò vt vocem canentium
 audiam, & lætantium de præstita à te nobis pace.

Et enarrem omnia mirabilia tua. Legēdo nimirum legem
 tuam, & cæteros Moyſi libros, qui iubēte sic lege frequē
 ti populo legebantur. per mirabilia autem ea miracula
 intelligit, quæ in Ægypto aut alibi post modum facta
 sunt: vel semper admiranda, omnia quæ ab initio mundi
 deus operatus est.

Domine dilexi decorem domus tuæ. Dilexi, atque ideo vide
 re illum rursus desydero. decorem autem domus, ordinē
 illum admirabilem Mosaici appellat tabernaculi. nondū
 enim templum constructum erat.

Et locum tabernaculi gloria tuæ. Quinimo & ipsum locū
 amaui, in quo tabernaculū gloriæ tuæ fixum est. vel per
 locum tabernaculi, vt sæpe mos est, ipsum intelligit ta
 bernaculum.

Ne simul perdas cum impiis deus animam meam. Apud quos
 nunc vitam ago, sed me in ciuitatem restitue. istos nanq̄
 Philistęos ob maxima eorum scelera, perditio summa cō
 prehensura est.

Et cum viris sanguinum vitam meam. Neque enim tātum
 modo, inquit, impij sunt, sed etiā viri sanguinum: hoc
 est, sanguinarij.

In quorum manibus iniquitates sunt. Quibus semper in præ
 ptu, atque in manibus est iniquitas.

Dextera eorum repleta est muneribus. Nec tantum, inquit,
 impij sunt, & sanguinarij, sed munerum susceptores: mu
 neribus nimirum iustitiam commutantes.

Ego autem in innocentia mea ingressus sum. Rursus inno
 centiam suam commemorat, eam sibi mediatricem quo
 dammodo proponens apud deum.

Redime me. Ab iniusto exilio, quod sustineo.

Et miserere mei. Ita vt in huiusmodi homines amplius non incidam.

Pes meus stetit in rectitudine. Hoc à te peto, inquit, quia pes meus stabilitus est in rectitudine, hoc est, quia itinera vitæ meæ omni prorsus obliquitate carent, ac tortuositate, quòd eiusdem sententiæ est iam dictis verbis, in innocentia mea ingressus sum.

In ecclesiis benedicam te domine. His ita dispositis ego deinceps inquit, psalmos cõponam: per quos ego te in oïbus Ecclesiis laudabo. Et vere oïs Christianorũ Ecclesia beatum Dauid cantorem suum habet, & præceptorẽ. Aptari etiam potest hic psalmus, vnicuiq; fideli inter inimicorũ insidias ac persecutiones cõstituto, qui simili modo iustificare poterit causam suã, vt fecit beatus Dauid, si vere dicere poterit, se patienter omnia sustinuisse, cũ iniuria afficeretur, & neminem ex illis, qui sibi infesti erant affecisse iniuria. Hic etiã omnes, qui alterius fidei sunt, impios esse reputabit. Et iuxta hunc sensum: per altare, tẽplum intelliges, quod in ea fuerit regione, veluti à parte totũ, quod similiter signatur, per domũ dei, & iuxta analogiã, & proportionem hanc, reliqua poterunt accommodari.

Psalmus ipsi Dauid antequam vngeretur.

πρό τῆς χρίσεως

Ter vinctum fuisse legimus ad regnum, beatum Dauid: primò vov.
Samuele in Bethleem: deinde à tribu Iuda, post mortem Saul, in Hebron, & tertio ab omnibus Tribubus, post mortem Memphiboseth: hunc autem psalmum conscripsit ante secundam vinctiõnem, cum Saul adhuc eum persequeretur. Qui tamen vnicuique etiam fidelium poterit accommodari, si per analogiam eius verba aduersus visibiles, seu inuisibiles inimicos dicta esse intelligamus.

PSALMVS XXVI.

*D*ominus illuminatio mea, & saluator meus quẽ Σωτήρ.
timebo? Illuminatio deus dicitur, veluti qui oẽm ab oculis nostris tristitiæ nebulã dissoluit, & deinde auxiliij sui luce eos illuminat: Saluator autẽ, quia ab inimicorũ nos insidiis liberat, & vero per interrogationem ait: Quem timebo? idem significat, ac si diceret, neminem timebo.

Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Quem enim formidare is debet, quem protegit deus? quid autem sit protegere, dictum est in psalmo decimosseptimo.

Dum appropinquarent aduersum me ladentes, vt ederēt carnes meas, qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderunt. Summa cum admiratione annūciat Propheta collata sibi à deo beneficia. Dū appropinquarent mihi, inquit, inimici illi, qui multas ad hoc infidias aduersum me dispoſuerant, vt ſæue admodum ederent carnes meas, ipsi potius infirmati sunt, non valentes in aliqua re mihi læſionem inferre. Et ceciderunt, hoc est, deciderunt à cōcepta ſpe, non conſecuti quod optabant.

Si conſiſtant aduersum me caſtra, non timebit cor meum. Per caſtra Hebræi exercitum intelligunt. Ad eò, inquit, mirandum in modum liberatus ſum, vt deinceps, ne vniuerſas quidem, atque integras hoſtium copias pertimeſcam, nedum infidias.

Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego ſperabo. In hoc ſcilicet corde meo, quod amplius non timet, ob fiducia, quā in diuino poſuit auxilio. Quidam dicunt ſubintelligi debere, vt ſit ſenſus: in hac ſcilicet ſpe, quā in deum habeo. Nam quod hic dicitur, in hoc, neceſſario referendum videtur, vel ad ipſam ſpem, vt dictum eſt: vel ad cor, non autem ad prælium, cum in græca lectione tam pronomen, hoc, quā dictio cor, ſcæmineæ voces ſint: dictio autem prælium maſculino varietur articulo: vnde coniungi ea minimè conſentaneum eſt.

Vnam petij à domino. Poſtquā liberatus ſum, petitionē vnā petij à domino, ita enim ſubintelligendum eſt. Vel vnā aduerbialiter intellige, pro ſemel. Quemadmodum iuxta græcæ dictionis ſignificationem intelligi poteſt.

Hanc requiram. Hanc ſcilicet petitionem, quam conſolationis meæ gratia requiro. Quæ nam autem ea ſit, audi.

Vt inhabitem in domo domini, omnibus diebus vitæ meæ. Merito hic Pſalmus poſt proxime ſuperiorem collocatus eſt. Ibi enim dixit Propheta: Domine dilexi decorem domus tuæ: & nunc ſimili modo, in domo domini, hoc eſt, in tabernaculo dei habitationem habere deſiderat. Et quare ita cupiat. addidit, dicens.

Εν τῷ ἑγγί-
σειν τῶ φα-
γῶν:

Vt contēpler delectationem domini, & visitem templum eius. Τα θεωρεῖν
 Vt delectatione, inquit, afficiar, contemplando ea, qui- *ἡν ἡν περιου-*
 bus ipse dominus delectatur. Præterea etiam ratione il- *ἡν ἡν*
 lic semper adesse cupio, vt perspiciam nunquid forte *ἡν ἡν*
 aliquod officium, aut eorum aliquid, quæ ad diuinum cul- *ἡν ἡν*
 tum debentur, omissum, aut neglectum sit. Aded quippe *ἡν ἡν*
 deum amat.

Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum meorum. Maximis, inquit, beneficiis ab eo affectus sum. In die enim periculorum meorū abscondit me protectione sua. Quam ideo tabernaculum appellauit, quia fugientem ad deum in periculis beatum David diuina protectio tabernaculi cuiusdam instar, hospitio quodammodo suscepit, ac susceptum seruauit.

Protexit me in abscondito tabernaculi sui. Rursus idē dicit, manifestius diuina prædicans beneficia. Per absconditum autem penitiora atque interiora tabernaculi intelligit, ac magis tuta: ac si diceret, inspectabilem me omnino atque inuisibilem inimicis vestigantibus reddidit.

In petra exaltauit me. Sine timore me, inquit, ac securū cōstituit. Tractū est autē hoc ex eorū metaphora, qui periculorum sibi ab inimicis imminentiū timore in petram aliquam abscissam vndique & præruptam confugiunt.

Et nūc ecce exaltauit caput meū super inimicos meos. Animad- *ἡν ἡν*
 uertens propheta petitionē suā fuisse sibi à deo ineffabili quodāmodo cōfirmatā, de futuris deinceps, prophético more, veluti de præteritis loquitur. Quia, inquit, exaudiuit me dñs, ecce q̄ superiorē etiā inimicis me posuit. Solent enim victores victis insultare, & supra illos quodāmodo se extollere. Aliter eīm petitio beati David impleri non poterat, nisi eius inimici prius destructi fuissent.

Circuiui & immolauī in tabernaculo eius. Quod in præcedenti psalmo tanquam futurū dixit, & circundabo altare tuum domine: id tunc quasi iam adimpletum ponit. Circuiui, inquit, & immolauī. Aquila vero, exaltabo, circumibo, & immolabo transtulit, vt sit tempus pro tēpore. Tabernaculum autem id dicit, quod fixerat Moyses. *ἡν ἡν*
Hostiā laudis & vociferationis. Laudis quidē, q̄a ab eo pro *ἡν ἡν*
 tectus sum: vociferationis vero, ob victoriā de inimicis. *ἡν ἡν*

vociferatio enim, clamor quidam est aduersus inimicos: tametsi hoc in loco pro cantu quodā triumphali posuerit. Per hostiam autem sacrificium intelligit, in gratiarū actionem oblatum pro auxilio & victoria.

Cantabo & psallam domino. Quid differant cantare & psallere dictum est in psalmo duodecimo.

Exaudi domine vocē meam qua clamaui. Cū per sancti spiritus inspirationem ei prædixerit, quæ ad se pertinebant, rursus ad priorem intentionem reddit: & per vocē, vnam illam petitionem intelligit, de qua superius dictum est.

Miserere mei & exaudi me. Nō me debes exaudire ob mea scelera, sed quā peto est, vt ex tua id facias misericordia.

Tibi dixit cor meū, dominū querā. Ex intimo, inquit, corde sic dixi. neq; enim quasi in superficie solis labiis locutus sum. Dixi autem: Dñm queram, meum inquā dominum, neglecto prorsus ac spreto omni alio humano auxilio.

Exquisiuit te facies mea. Præpositio illa, ex, intentionem quandam denotat maiorem. Ait igitur summa cum diligentia perquisiuisse se adiutorem deum. Et per faciem suam circumloquēdo seipsum intelligit, ac si diceret: ego ipse exquisiui te.

Faciem tuam domine perquiram. Hoc est protectionē & custodiam tuam & nunquam cessabo.

Ne auertas faciem tuam à me Hoc est protectionem tuā, qua inter angustias protegebar.

Et non declines in ira à seruo tuo. Ne in ira secedas à me, cui hactenus summo cum studio & cura astitisti: quod si vt homo deliquero, tu me humanē ac misericorditer castiga, ac rursus vbi opus fuerit adiuua.

Adiutor meus esto. In futurum.

Ne repellas me. Græce legimus *μή ἀποσποράνεις με*, hoc est, ne repellas seu ne abiicias me. Quod ex duplici vocabuli etymologia trahi potest: vel ex illo Græcorum pro- uerbio, ad coruos: vel ex metaphora scorix. Est autem scoria spurcicia quædam in omni metallo & quasi fixæ, quæ proiicitur.

Ne derelinquas me deus saluator meus. Frequēter rogat ac preces fundit propheta, constantiā suam in orando, summam esse ostendens, atque ex corde proficisci.

ψαλω.

παιδιον

πενού Ἀπο-
σποράνεις
εις νόρανεις.

ο' σωτήρ.

Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me. Quoniam inquit, oī parentum solacio prorsus careo, vt vel amicos meos oēs taceam, qui Saulis potentiam verentur.

Dominus autē assumpsit me. Hoc ad solamen suū dicit. *Leget,* inquit, oēs me dereliquerint, ipse tamen dñs assumpsit me, protegens scilicet atque eripiens à periculis.

Legem pone mihi in via tua. Aquila pro *legem pone,* reddidit *doce me,* hoc est salutare leges tuas doce me, me inquam, per semitam spiritualis legis tuæ incedentem, & quæ ad te tendit.

Et decluc me in semitam rectam. Ad rectam salutis semitam. ne seducar de via, & in prauas incidā cogitationes.

Propter inimicos meos ne tradas me in manus tribulantium me. In animas tribulantium circumloquendo dixit, pro ipsos tribulantes me milites. Ne tradas igitur me illis in potestatem, ne præcipui hostes mei qui illos miserunt vt me comprehenderent, gaudio ac lætitia inde afficiātur. *Intelligit autem ipsum Saulem.*

Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui. Ipse etenim Saul notam impingere cupiens beato David iniuste, illud aduersum eum attestabatur, dicēs: Scire se quòd decreuerat David ipsum interficere.

Et mentita est iniquitas sibi. Ipsa, inquit, inimicorum attestatio sibi ipsi mentita est, hoc est, inuenta est vera non esse. Nihil enim illum læsi aut iniuria affeci, quinimo potius adiuui. Vel aliter: Ipsa iniustitia quæ sibi pollicebatur comprehensurum me esse, mentita est, hoc est, nō est affecuta quod sperabat.

Credo videre bona domini. Credo, inquit, sancto spiritui qui de omnibus his me certiolem facit, quòd superabo hostes, & recuperabo regnum, quodque illius bonis diu perfruar.

In terra viuentium. In hoc mundo qui est viuorū terra. Terra enim mortuorū infernus. Possumus etiam dicere, quod tradatur hic dogma de resurrectione mortuorū, & quod per terram viuentium, regnum cœlorum intelligit: & per bona, illa bona, quæ præparauit deus diligentibus se.

Sustine dominum. Hæc verba & quæ sequuntur Propheta ad seipsum dirigit, veluti tēperās sese ac sibi ipsi solamen

præstans. Iubet autem non decidere à bona spe: sustine, inquit, hoc est, expecta auxiliatorem.

κράϊ αἰῶνα

Viriliter age, inualefcatur tuum, & sustine dominum. Verba hæc sunt fidentis & constantis animæ. Solus enim existens beatus David ipse se cōfidere iubebat, & rursus ad maiorem animæ consolationem & oblectamentum, repetit illa verba: sustine dominum.

Psalmus ipsi David.

Hunc psalmum etiam cōscripsit beatus David eo tempore quo persequebatur eum Saul.

P S A L M V S X X V I I.

De domine clamabo. Quasi ad nullum alium respiciens. Omnibus enim aliis auxiliis priuatus sum. Per clamorem autem precum suarum, intensionem demonstrat.

Deus meus ne sileas à me. Ne obaudias me: metaphorice dictum. Solent enim qui obaudiunt, tacere, & nihil respondere petentibus.

Et similis ero descendentibus in lacum. Si obaudieris me, inquit, statim similis ero ipsis mortuis, hoc est statim moriar. Per lacū enim sepulturam intelligit. Potes etiam per lacum, foueam intelligere, in quam si quis inciderit sine auxilio remanet, eo quòd illinc effugere non possit.

Exaudi domine vocē deprecationis meæ, dū oro ad te: dū extollo manus meas ad templū sanctum tuū. Per templum, vt diximus, tabernaculū intelligit ad quod manus tendebat, dū oraret, tametsi id procul esset. Sic etiā & Daniel orās in Babylone, aperiebat fenestras quæ cōuersæ erāt ad Hierusalem. nō quod illic diuinitatē, circūscriberent, sed quia sciebant deū illic apparuisse. Vel tēplū pro cœlo intelligendum est, iuxta illud, qui habitat in cœlis irridebit eos.

Συνέληύσας

Ne simul trahas me cum peccatoribus. Quibus cū sæpenu-mero cōuersor. Noli igitur ob meā hanc cōuersationē cū illis me pariter ad luendas pœnas trahere. Nosti quod inuitus cum eis conuersor. & superflua videtur dictio illa: simul. Quod si his verbis vti & nos volumus cū oramus, p
pecca

peccatores demones intelligemus, aut alienos à fide, aut etiam iniquos omnes.

Et cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Hoc ad maiorem superioris dicti declarationem est. Idem enim significat.

Qui loquuntur pacē cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Quidam enim eorū qui erant cū Saule, amicitia simulabāt erga Dauid, & insidias nihilominus aduersus eū clā parabāt, & præcipue inter alios ipse etiā Saul.

Da illis domine secundum opera eorum. Condigna scilicet eorum proteruitati.

Et secundum nequitiam adinventionū ipsorū. Hæc pari modo ad præcedentis versiculi declarationem dicta sunt.

Secundum opera manū eorum da illis. Dolorem propheta animæ suæ zelo quodam odij in prauos accensæ, oībus patefacit, dum eandē sæpius variis verbis repetit snām.

Redde retributionem eorum ipsis. Redde illis debitā vltionem pro malignitate. Ex his autem verbis demonstrat, se non acerbum hostem aduersus eos imprecari, sed vt iustitiæ amatorem, optare illis debitas pœnas: vt hac ratione, prauī omnes reddantur meliores.

Quoniam non intellexerunt opera domini. Quia hætenus dispensationes dei non intellexerunt: q̄ scilicet deus prauos sustinet, vt eorū prauitas magis conuincatur, & in opportuno tēpore irremissibiliter afficiantur suppliciis.

Nec opera manuum eius. Opera, inquam, dico quæ ipse summo consilio operatur, & non casu. Per manus enim hic, consyderationem quandam, & studium, in diuinis operationibus esse demonstrauit.

Destrues illos & non adificabis eos. Prædicat propheta inimicorum suorum perditionem, quæ huiusmodi futura erat, vt vbi semel in præceps cecidissent, resurgere amplius, aut se erigere non possent.

Benedictus dominus quia exaudiuit vocem deprecationis meæ. Benedictus: hoc est, dignus cui benedicatur, qui laudetur. Deinde quasi cettus de iis quæ postulauerat, addit: quia exaudiuit me.

Dominus adiutor meus & protector meus. Hoc, simili modo ad certitudinem illam pertinet, quam de diuino auxilio

conceperat.

In ipso sperauit cor meum. Veluti in solo vero ac non fallaci adiutore.

Et adiutus sum. Et spe concepta non sum frustratus.

Et refloruit caro mea. Quæ ante ob sollicitudines & afflictiones varias, tabefacta erat.

Et ex voluntate mea confitebor ei. Prompto animo, inquit, atque ex corde id faciam non vt coactus. Simile illud est, Voluntarie sacrificabo tibi. Per confessionem vero gratiarum actionem intellige.

Dominus fortitudo populi sui, & protector salutum Christi sui est. Dominus, inquit, populū sibi dedicatū fortiozem reddit, & pro illius pugnat salute, qui mandato eius ad regnum vnctus est. Christus etenim vnctum significat. De seipso autem ac de toto populo sermonem facit, veluti præsciū futuræ immutationis.

Saluum fac populum tuum domine, benedic hereditati tua. Quasi iam iam regnum suscepturus esset, & huic rei propior quā antea, rogat propheta pro populo dei; & quod hereditati suæ dicit, simile ei est quod legimus in Exodo: vbi Israelitas deus populum suum peculiarem, hoc est hereditarium appellauit.

Et pasce eos. Simul mecum regnans.

Et extolle eos vsque in seculū. Et extolle eos trophæis perpetuis. Illa etiā imprecatio superius facta: da illis dñe secundum opera eorum, potest ad crucifixores Christi referri: qui oī prauitate imbuti, non intellexerunt miracula aut prodigia à dño facta. Quapropter & destructi sunt & amplius non erecti: contra autē deus populū suū fortificauit, & quæ sequuntur, &c. Et rursus etiam oratio ad Christū referatur, pro populo ex gētibus, qui illi in hereditatem datus est, & quem pavit Christus atq; exaltauit.

Psalmus ipsi David egressionis tabernaculi.

Възвѣщаніе
вѣс.

Iuxta historiā hic psalmus præceptū quoddam continet, ad sacerdotes & leuitas, de egressu tabernaculi, vel de egressu templi: quid scilicet illinc egressi sequenti die facere deberēt: afferre nimirum filios arietū, masculos, nuper natos: & gloriā, per laudatiōes

& psal

Et psalmos et honorem, per regulam et religionem: atque hoc in aula templi, et non alio in loco. Iuxta anagogicum vero sensum, intelligi potest de egressu à corpore, quod Apostolus tabernaculum vocat. Est enim corpus anima tabernaculum. Admonet igitur hoc psalmo propheta quid facere debeamus, ut præparemur ad exitum ab hoc corpore. actiones etenim nostra in hac vita, anima tunc erunt viaticum.

P S A L M V S X X V I I I.

*A*fferte domino filij dei, afferte domino filios arietum. Filij quidē dei apostoli sunt. Ita em̄ dñs appellauit eos dicēs: ascendo ad patrē meū & patrē vestrum. Filij autē arietum, fideles ex gētibus, quorū parentes, ob errorē summum in quo erant, irrationales dici merito, & arietibus comparati poterant. Admonet igitur apostolos propheta hoc psalmo, ut festinent adducere infideles gentes ad Christum. Ordo est, ô filij dei afferte dño filios arietum. Illa autem ingeminatio verbi, afferte: studium quoddam ac diligentiam non vulgarem adhibendam esse demonstrat. Vel aliter: filij quidē dei ij dicendi sunt, qui per baptismatis regenerationē Christo adoptati & ad virtutes initiati sunt: filij vero arietū ij, quos Apostoli per euāgelij prædicationē genuerunt, nec dum ad integram perfectionem deuenerunt. Per arietes enim apostoli cōuenientissime intelligi possunt, cum & ipsi spiritaliū ac rationalium gregum suorū sint duces: quasi dicat propheta: vos ô apostoli, qui perfectiores estis, adducite eos ad deum, qui adhuc imperfectiores sunt, instruētes eos doctrina vestra. Hoc enim gratissimū deo est obsequiū. Dictum enim legimus Petro: si diligis me, pasce oues meas.

Afferte domino gloriam et honorem. Gloriā deo afferent, canendo illi hymnos ac laudes: honorē vero, per timorē atq; obseruantiam mandatorum. Nā si (vt Apostolus inquit,) per transgressionem legis deus inhonoratur, manifestum est, quòd per eius obseruationem honorabitur.

Afferte domino gloriam nomini eius. Per laudabiles nimirū actiones. Dictū em̄ legimus ad peccatores ex p̄sona dei, nomen meū p̄pter vos blasphematur in gētibus. Gētilēs etenim cum bonā fidelis viri vitā ac conuersationem

viderint, incitantur vt deū nostrum laudent tanquam verum virtutis doctorem: q̄ si peruersis motibus fidelem viderint, deo statim nostro detrahunt, & vitiorum introductorem credunt: vnde in euangelio legimus, vt videāt bona vestra opera, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Afferte igitur domino laudem nomini eius: hoc est afferte ei laudem.

Adorate dominū in aula sancta eius. Per aulam sanctam, olim synagoga intelligebatur, quæ erat in Hierusalē: sed post contumelias à Iudæis in Christū illatas, facta est habitatio illa desolata. Nouissime autē aula sancta Christi, facta est christianorum ecclesia ac fides, in qua propheticus sermo adorandum esse dominum iubet, oēs alias illegitimas congregationes prohibens, & solā eligens fidē à Christo traditam. Intelligere etiā possumus per aulam, cœlestem habitationem. Nam ij qui in hac vita plantati sunt in domo domini, illic in aulis dei nostri florebut.

Vox domini super aquas. Prophetia hæc est de voce q̄ in Iordane superne demissa est, q̄n Christus baptizabatur, dicēs: Hic est filius meus dilectus, in quo cōplacui mihi.

Deus gloriæ intonuit. Ipse pater vocē illam emisit quam diximus. Tonitruum autem eam appellauit propheta, & quia è cœlo delata est, vnde veniunt tonitrua, & propter illius magnitudinem. Nam ab omnibus de facili audita est. Deum autem gloriæ dixit pro deum gloriosum, quē admodum & alibi deus dicitur veritatis, deus vltionum, deus potētiarum, & deus misericordiarum, pro eo quod est: deus verus, deus vindex, deus potēs, deus misericors. Idioma enim est veteris scripturæ.

Dominus super aquas multas. Christus nimirum in aquis fluminis Iordanis, & vbique per illas, aquarum naturam sanctificans.

Vox domini in fortitudine. In forti, inquit, ac robusto. aduersus passionem atque affectum, homine, vox domini fit, roborans eum ac suggerens quæ necessaria sunt.

Vox domini in magnificentia. Hoc est in magnifico eo viro, qui terrestria spreuerit, & cœlestia tantū meditetur: vt per fortitudinem quidem actiua, ac mortalis virtus, per magnificentiam vero contemplatiua significetur.

Vox

Et dicitur

Deus dicens.

Et dicitur.

Vox domini confringentis cedros. Cedrus aliquando in bonū accipitur, quia cedrina ligna immarcescibilia sunt, atque imputrida, & carū materia densa est atq; odorata, iuxta illud: Iust⁹ vt palma florebit, & sicut cedrus in libano multiplicabitur: aliquando autē in malū: quia arbor est sterilis atq; inflexibilis, iuxta illud: vidi impiū superexaltatum atq; eleuatum sicut cedros libani. Hoc in loco igitur per cedros, dæmones intelligit propter elationē ac superbiam illam, quæ de cælo eos præcipitauit. Vox, inquit, domini fit, quando cōterit ac confringit dæmones. Punctus enim ponendus est, post dictionē, domini: vt intelligatur esse obliqua quedā constructio: qua loquendi figura, inferius etiam vsus est.

Et confringet dominus cedros libani. Libanus mons est Palestine regionis, altus, ac ferens cedros, idolorū tēplis relictus: vnde per cedros idolorum memoria ac lucos intelligit, qui in ipso sunt, per continens contenta significans. Similia esse cedris videntur idola, propter eorum fastigiū densitatē, ac sterilitatem. Prædicat igitur propheta hic idolorum destructionem: per quem omnium huiusmodi delubrorum pariter euersionem significat.

Et comminuet eas vt vitulum, libanum. Et quemadmodū vitulū illū qui ab Hebræis in Choreb fabricatus, est, comminuit ac dissipauit deus per Moysen, sic etiā has cedros comminuet. Deinde punctus ponendus est & p se legenda dictio, libanū: vt sit sensus: q̄ communiter eas cedros, ipsum nimirū totum libanum. Non enim vnā aut alterā illius partē sed totum, atq; in vniuersum cōminuet.

Et dilectus vt filius vnicornium. De Christo sermo est: qui dilectus quidē est vt vnigenitus. Ita enim eū pater appellauit dicēs: hic est filius meus dilectus. Vnicorniū verò filius, veluti inuict⁹, atq; insuperabilis. Huiuscemodi enim naturæ esse legimus id animal apud beatū Iob. Tu illud considera, quomodo dei filius agnū se atq; ouē appellari voluit, quando pro humani generis peccatis in sacrificium se patri obtulit, iuxta illud: ecce agnus deitē quasi ouis ad occisionē ductus est. Filiū verò vnicorniū, quando vindicta opus fuit, & quādo inimici potestātē destruedā prædicat. Dicit etiam potest Christus filius vnicorniū,

τὸν μόνον
σχοι τὸν
λίβανον.

ὁ γὰρ.

veluti qui vnico ac singulari quodam modo, & tanquam homo genitus est, & tanquam deus. Quippe qui vt deus, ex patre generatus est, sine matre: atque vt homo ex matre, sine patre. His igitur idolis, ac dæmonibus contritis, ac comminutis, Christus reddetur inuictus. Portæ enim inferni non præualuerunt aduersus eum.

Vox domini intercedentis flammâ ignis. Subauditur etiã hoc in loco verbum sit. Prædicit autem ppheta ea in primis quæ tribus pueris in fornace Babylonica cõtigerunt, vbi flamma inter cisa spiritum roris sibilantem suscepit: deinde autem quæ Christi martyribus. Intelligi etiã possunt hæc verba, vt pertineãt ad sententiã dei in die iudicij, quã do intercedet, & diuidet deus flammam ignis: & & splendida, ac lucida ignis potentia iustis deseruiet. Caustica verò & adustiua in pœnam peccatoribus tribuerur.

Vox domini concutientis desertum. Per desertum gentes intelligit, quæ omni diuina cognitione prorsus viduatæ ac desolatæ, quæq; spirituali etiam doctrina ac prorsus virtute carentes, aridæ, ac steriles, deserti instar merito dici poterãt: quod desertum aduentu suo Christus concussit, cõmouens ac conuertēs illud ad se, & arans aratro fidei.

Et concutiet dominus deser. ii Cades. Concutiet autem non omne desertum, sed desertum Cades: hoc est desertum sanctum, & segregatum, dignumq; deo atque ei destinatum. Cades enim sanctum Græci interpretantur.

Vox domini præparans ceruos. Ex hoc loco aliqui cõtédunt, qd verba illa, vox domini cõfringētis cedros, & alia huiusmodi nō sunt defectiuę figurę loquēdi, nec cõstructiōes obliquę, sed qd sub aliã cadūt figurã, quæ gen^o ponit p genere, & casum p casu, veluti cõterētis p eo qd est cõterēs: & gen^o quidē p genere positū est, masculinū videlicet participiū, p fœmineo: qd ex electiōe græca discerni pōt, cū masculinū & fœmineū participiū apud eos nunquã sit eiussē generis: & casus p casu, genitiu^o nimirū p recto: p ceruos autē Christi discipulos intelligit. Nã quæ admodū ceruus oēs venenatorū reptilū læsiones parui pēdit: quinimmo odoratu suo huiuscemodi quæq; animalia psequitur, ac vi spiritus oris sui ea attrahit, ac pdit: ita etiã oēs Christi discipuli similē à diuina gratia cõsecuti

sunt potestatem calcandi nimirum serpentes & scorpiones, & omnem inimici potentiam. Ipsa igitur saluatoris vox, discipulos oēs ceruorum instar, ad prædicationis & virtutum cursum præparauit: illa inquam vox qua dicit: Ecce do vobis potestatem, &c. Qua voce treti, ac confirmati, intellectuales serpentes odoratu spiritus persequentes perdebant: ea nimirum diuini verbi potentia, quæ à spirituali eorum ore profluebat.

Et reuelabit sylvas. Per sylvas, infructuosas ac syluestres gentium animas intelligit, in quibus multiplices, atque asperæ passionibus seu affectibus, veluti feræ quædam, latebras atque habitationes suas collocarant: quas reuelabit deus, tenebrarum densitatem auferens proprio sermone. qui (vt inquit Paulus) penetrabilior est omni gladio ancipiti, ita, vt feræ omnes manifestæ fiant, & à ceruis, quos diximus, facillime capi possint. Illud autem animaduertendum est, quod græca dictio *ἀγρῶν*, saluas pariter & condensa, seu densitatem significat. Solent enim sylvarum densæ esse arboribus, & virgultis

Et in templo eius omnes dicant gloriam. In templo domini ubique illud fuerit, non Hierosolymis, aut Iudæi tantum, dicent gloriam: hoc est laudem dei canent, & gratias ei agent, tamquam redemptori ac saluatori: sed omnes credentes passim, ac fideles, ubicumque locorum fuerint: gloriam vero hanc tunc dicent, quando temporum opportunitas id postulauerit.

Dominus diluuium inhabitare faciet. Per diluuium gentes intelligit, quæ in inundatione ac pelago passionum ac humanorum affectuum demersæ erant: has, inquit, gentes dominus inhabitare faciet in regionibus ecclesie sue. Vel per diluuium, sanctum baptismum intellige, quo peccata demerguntur: quod baptismum dominus inhabitare faciet in ecclesia.

Et sedebit dominus rex in seculum. Rex fidelium nimirum, atque eorum, qui baptismi lauacro purgati sunt. Data est enim mihi inquit, potestas in caelo & in terra. Sedebit autem positum est, pro manebit propter stabilitatem, quæ in sessione denotatur.

Dominus fortitudinem populo suo dabit. Populo christianorum scilicet qui sub dæmonum, ac passionum tyrannide olim opprimebantur.

Dominus benedicet populo suo in pace. Oppressum bello populum roborabit, & in tempore pacis benedicet: hoc

est, gratia sua dignum faciet, per donū sancti spiritus. Vel benedicet, pro laudabit, tanquā sibi placentē & gratū.

Psalmus canticī renovationis domus ipsius David.

Quid sit psalmus canticī in proemio dictū est. De reliqua huius psalmi inscriptione varia sunt interpretum sententia. Aliqui enim dicunt per domum hoc in loco, intelligi animam ipsius beati David, quae prophetici charismatis quoddam erat habitaculum: & per renovationem domus, renovationē diuinā gratiae intelligunt, quādo nimirū post adulteriū, & ceteris crimina, peracta poenitentia dignus rursus effectus est, cui à domino propheta donū restitueretur. Alij domū, fidelium ecclesiam esse dicunt: & per renovationē domus, renovationē illā intelligunt, quae fit per regenerationē baptismatis. Alij item festiuitatem illam renovationi simile, quā Ezechias rex post Assyriorū profligationē in templo celebravit. Templū quippe domus domini est: ita ut praesens psalmus, cui inscriptū est, psalmus canticī, renovationis domus enunciet, quānā verba dicta fuerit à beato David, si ad eū verba psalmi referam⁹, aut quānā verisimile esset dici debere ab ecclesia, aut ab ipso Ezechia. vnicuique enim eorū pōt accommodari. Et quod ait ipsi⁹ David, per se legēdū est, ut authoris tānū nomē exprimat.

P S A L M V S X X I X.

Xaltabo te domine quoniā suscepisti me. Sed quonā pacto humilis homo eū poterit exaltare, q̄ excelsus est? cōfitēdo nimirū ac predicādo, q̄ alt⁹ is sit ac sublimis. Hac ratione magnificare etiā deū q̄ s dicitur, qui magnū illum esse asseuerat, quē admodū contra, is deum humiliat, ac deprimat, qui humilia ac vilia de eo loquitur. Suscepisti vero: hoc est sublimasti, atque alleuasti, auxiliij nimirum tui manum supponens, cum peccatorum onere depressus iacerem.

Nec delectasti inimicos meos super me. Si de beato David psalmū exponis, per inimicos, eos intellige, quib⁹ daturū se deus illius regnū comminatus fuerat per prophetā Nathan: si de ecclesia, demones: si verò de rege Ezechia, Assyrios: Non delectasti autem, hoc est, non permisisti ut delectarentur aduersum me.

Domine deus clamavi ad te, & sanasti me. Non fero, inquit me curasti. Vbi enim confessus est beatus David delictum suū, dicens: peccaui domino, statim ei dictū est à Nathan: abstulit dominus peccatū tuum. Ecclesia etiam pari modo quando baptismatis tempore deum inuocat, statim abluitur à peccatorum plagis: & beatus Ezechias sacco indutus, & supplicans ad deum, confestim liberatus est ab obsidionis plaga.

Domine deduxisti ab inferno animā meā. Siue exponas psalmum de beato David, siue de ecclesia, per infernū, intellige tenebras peccati. Vel his verbis, inferni destructionē & animarū liberationē significat. Quod si de Ezechia, tenebras formidinis. Solet enī formido tenebras generate.

Saluasti me à descendantibus in lacum. Eandē iterū aliis verbis repetit sententiam, quemadmodū mos est iis, qui de acceptis beneficiis gratias agunt, per lacū vero inuitabile periculū intellige. Nam qui in lacū aut foueā incidit, illinc euadere nō potest. Saluasti me, inquit, ab iis, qui descendunt in periculum: in periculum inquam animæ, si de ecclesia, aut de David intelligas: sed corporale, si de Ezechia. illud autem animaduertendum est, quod quę sequuntur, non omnia his tribus congruunt, sed aliqua tantummodo: quædam vero omnino etiam sunt prophetica.

Psallete domino sancti eius. Vos o iusti & virtute præditi. Nā qui huiusmodi nō sunt, tametsi psallant, domino nō psallūt. Neq; enim pōt arbor mala fructus bonos facere, nec cor mortiferū, ac cædib⁹ plenū, verba vitę emittere.

Et confitemini memoria sanctitatis eius. Et gratias agite illius memoriz, quod nostrum, scilicet meminert, quorum antea, ob delicta fuerat oblitus.

Quoniam ira in excandescencia eius & vita in voluntate eius. Per irā, castigationem seu punitionem intelligit, & sensus est. quod castigatio in excandescencia dei est, vita verò in eius voluntate: hoc est: quod licet vt iustus puniat quotiens excandescit, vt misericors tamē, semper cupit ac vult misereri, ita vt alterū, quod puniat, non ita ex electione dei esse demonstretur, sed casu quodāmodo, propter hominum delicta: alterum vero quod viuificet, ex natura eius esse appareat, & voluntarium: quemadmodū & alibi per

Ezechielem docet, dicens: non volens volo mortem peccatoris, sed ut conuertatur, & uiuat. Præponit etiam propheta mœsta iucundis: eo quòd dulciora videantur bonæ quæ post tristia obueniunt. Simile & illud: ego occidam & uiuificabo, percutiam & sanabo.

Ad uesperū demorabitur fletus & ad matutinā lætitia. Sensus est, quod pœnitētia de peccatis, celerē secū adducit ueniā. Nā qui uespere sua fleuerit peccata, mane postmodū summa lætitia exultabit, aduentu nimirū sancti spiritus cōsolatus est: & hæc propheta de apostolis, quibus post domini sepulturā uespere sabbati flētibus, mane, dominico die mulieres iucundū illud lætitix nunciū attulerūt, dominū resurrexisse asseuerantes. Ezechias autē & uniuersus populus, uespere in unū collecti flebant, cum horrēdas Sennacherib minas audissent, timētes se iā iam in inimicorū potestātē peruētuos: & mane summo gaudio affecti sunt intelligētes, quod ea nocte tot millia hostiū fuissent ab angelo dñi interempta. Demorabitur uero, hoc est, habitabit.

Ait v. x. *Ego autem dixi in abundantia mea non mouebo in seculum.* Potest hoc tam Ezechix quàm beato David accōmodari, qui in tēpore secundæ fortunæ arbitrati sunt eā stabilem semper futuram, & nunquā aduersam. Per abundantiam enim bonum, ac scēlicem statū intelligit. & per motionem, seu fluctuationem, conuersionem à stabilitate.

Domine in uoluntate tua prestitisti decori meo potentiā, auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Ad eosdem possunt hæc uerba pertinere. Illā, inquit, potentiā, quā pulchritudo seu decor meus antea habebat: illā nimirū claritatem atque excellentiam regni, non mea ego uirtute, aut meis meritis, sed te sic uolente habebā. Auertisti autem protectionē tuam à me, propter existimationē meā, & statim in turbulentiam atque calamitates uersus sum.

Ad te dominum clamabo. Consecutus à te tempestiuum auxilium, ad te in futurum clamabo. Utitur autem propheta sæpenuero hoc uerbo, quando preces ex intimo emissas corde significat.

Et ad deum meum deprecabor. Eandem repetit sententiā. Vel, quod supra ait, ad te dominū, ad patrem dictū est: & quod nūc ait, ad deū, ad filiū pertinet. Illum autem diem præuun

pronunciare mihi videtur beatus Dauid quo Absalon filius eum persecutus est, in qua persecutione deum inuocauit: vel diem illum, quo Ezechias factus est certior per prophetam, quod sequenti die ei moriendum erat, quo audito statim deo pro vita sua supplicauit, clamabo, inquit, & precabor, sic dicens.

Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem? Per sanguinem, propriam carnem intelligit, quæ sanguine coniecta est. Quæ nam, inquit, est utilitas in carne mea, ita autem atque ornata, si ad putrefactionem deuerurus sum? satius esset nunquam natum fuisse. Naturam enim humanam vilipendit propheta hoc in loco, quasi mortalem & breui extinguendam: unde alibi etiam ait, homo vanitati similis factus est.

Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit veritatem tuam? Verba similia illis sunt: Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui vivimus benedicemus domino. fidens enim in summa dei patientia ac longanimitate causam suam iustificat, dicens: Nunquid puluis ille, in quem ego resolendus sum, gratias aliquando tibi aget? Nunquid etiam ille, ignorantes docebit, quod tu vere, ac verax deus es? illud quidem quasi reliqui dei falsi sunt, alterum verò ut iussa, ac mandata tua perficiat. Melius est igitur ut adhuc presentis vita fruatur: si ob nullam priuatam mei ipsius rationem, saltem ob illam vel maxime, ut glorificem te, & laudem, atque ut veritatem tuam predicem.

Audiuit dominus & misertus est mei. Præuidens propheta affuturum sibi diuinum auxilium, illud narrat ut iam præstitum, audiuit, inquit, clamorem meum: hoc est, admisit orationem meam. nam qui non admittuntur audiri non possunt.

Dominus factus est adiutor meus. Audiens misertus est, & adiuuit me, eripiens à morte, quæ tunc impendebat.

Conuertisti plangitum meum in gaudium mihi. Plangere idem est quod lugere, ac genas pectusque percutere. verbum enim plango, unde plaga, idem significat, quod cedo seu percussio. eandem enim etymologiam seruat Græca dictio. Commutauit itaque luctum ac mœrorem meum in lætiam.

Conseruisti saccum meum, & præcinxisti me lætitia. Saccus poenitentis, atque humilitatis signum erat. sacco enim indui solebat,

& cinere caput aspergi, si quando in maximā atq; inconsolabilem calamitatem inciderēt, & cessante demum calamitate consolati, saccum scindebant, & lætitiæ vestibus induebantur. Concidisti itaq; saccum, hoc est luctu me exuisti, & præcinxisti me: hoc est, induisti lætitiā.

Vt cantet tibi gloria mea. Vt vita mea gloriam assecuta laudet te: assecuta dico gloriam, ob auxilium à te mihi præstitum. vel aliter: per gloriam, mentē seu intellectum intelligit, quo maxime honoramur, cum ob illum ad imaginem dei facti esse dicamur.

Et non compungar. Pro non compungar Symmachus interpretatus est, & non taceā. ex eo enim quod præcedit, significatum est quod consequitur. compunctionē enim taciturnitas comitatur. vel aliter: non compungar, hoc est, non amplius peccabo: vt ex consequenti præcedens significetur. nam post peccatum sequitur compunctio.

Domine deus meus in seculum confitebor tibi. Perpetuo, inquit, tibi gratias agam, cum huiusmodi me salute dignū feceris. vel aliter: per totum hoc præsens seculum, gratias semper deo agit beatus David: per ora, ac labia quorumcunq; fidelium, qui illius celeberrimos psalmos deo canūt.

Enchiridion.

In finem Psalmus ipsi David Extasis.

In finem quidem ideo inscriptū est, quia prophetia hic continetur quæ ad finem tendit. Extasis autem Psalmus ideo dictus est, quia commutationem illam commemorat, quam passus est beatus David post adulterium Bersabea, & eadem Vria. Extasim enim rectitudinis transgressionem interpretantur. Cōpositus est autem eo tempore, quo Absalon filius eum persequabatur. Possumus etiam nobis presens psalmi verba accommodare, si loco Absalonis & Achitophelis & aliorum inimicorum demonem principem, cum illis satellitibus & ministris intelligamus, & alia suo significatu similiter capiamus.

P S A L M V S X X X.

N te domine speravi, non confundar in seculum. Eundem habent sensum hæc verba, quæ & illa: deus meus in te speravi, non confundar in seculum: quæ exposuimus in secundo versiculo Psal. 24.

In iustitia tua libera me, & erue me. Indignus equidē sum

tuo

NO auxilio: Ob tuam tamen iustitiam, qua iniquos omnes ac parricidas condemnas, libera me. Idem autem est hoc in loco liberare, quod eruere, ab inimicorum nimirum insidiis, aut ab ipsa morte.

Inclina ad me aurem tuam. De inclinatione auris diximus in Psal. 16. Ibi inclina aurē tuā mihi, & exaudi verba mea.

Accelera vt eruas me. Non tantum, inquit, libera me, sed accelera vt id facias.

Esto mihi in deum protectorem. Pro esto mihi deus protector. Idioma est, & hoc Hebraicæ linguæ. vel ideo deum protectorē dicit, quia antea quidem deus illi erat, at nunc in aduersitatum tempore non simpliciter vt deum illum sibi adesse postulat, sed etiam vt protectorem.

Et in domum refugij, vt saluum me facias. Vt salues me in tempore fugæ confugientem ad te, tanquā ad præsidium aliquod, & ad locum munitum, atque inexpugnabilem.

Quoniam fortitudo mea & refugium meum es tu. Quia vtraque hæc quæ postulo, tu olim mihi præstitisti. nam & alias auxilium mihi tuum præsto affuisse, expertus sum.

Et propter nomen tuum deduces me, & enutries me. Et confido, inquit, non ob meam virtutē, sed propter nomē tuū, quia nimirum vocaris misericors. deduces autem me ad locum vitæ, abducens à periculis. & enutries me, in angustia necessariorum rerū constitutum. vel propter nomen tuum, circumloquendo dixit, hoc est propter te.

Educes me de laqueo hoc quæ absconderūt mihi. Per laqueum nunc consilium intellige ab Achitophel, Absaloni datum vt studeret quanto citius alicubi locorū concludere beatum David vnde euadere non posset. Absconderunt autem eum: hoc est, secreto disposuerunt, vt nimirum lateret. solent autem laquei clam disponi. vel aliter: per laqueum, insidias intellige, nuper à dæmone dispositas.

Quoniam tu es protector meus domine. Rursus soli deo auxilium sibi præstitum adscribit, atque hoc partim, vt acceptorum beneficiorum gratus existat, partim vt perpetuitate sermonis deum magis ad misericordiam aduocet, dum nullum se alium in tantis periculis condignum habere adiutorem ostendit.

In manus tuas domine commendo spiritum meum. Potentiæ

tuæ, inquit, animam meam, hoc est me ipsum, seruandum tradam, cum in nullo alio confidam. per manus autem dei, fortitudinem illius intelligit. in manibus enim potentiam habemus & vires.

Redemisti me domine deus veritatis. Sæpenumero enim me saluasti, à Goliath nimirum, à Saul, atque à multis aliis periculis. vel aliter: prædicit quòd saluandus esset. &, quòd ait: deus veritatis, expone, hoc est, deus verus: vt tradidimus in quarto versiculo psalmi 18.

Odisti omnes obseruantes vanitates superuacue. Avertisti, inquit, eos omnes qui inania obseruant consilia, & quos commissorū scelerum non modo non pœnitet, sed in eis etiam confidunt, quales erāt Absalon, & eius complices. Quod vero ait: superuacue, intellige, pro inutiliter ac superflue: eo quòd inaniter ac procul à signo suo ictu feriāt.

Ego autem in domino speravi. Non in astutiis vt illi sperāt.

Exultabo & letabor in misericordia tua. Hac repetitione sententiæ, summā delectationē ac lætitiā demonstrare voluit, quæ futura erat. vel illa potest differentiæ ratio assignari, quam tradidimus, in tertio Psal. 9. versiculo. In misericordia autē tua: quam nimirum facies erga me. nam ob ea quæ passus sum, misericordia tua me dignum puto.

Quoniā respexisti humilitatē meam. Humilitas aliquando pro ea virtute accipitur quæ directe opponitur superbix, aliquando autem, pro depressione, atq; afflictione, vt hic. Confido enim, inquit, quòd ad contritionem atq; ad miseriam meam respexisti, quam ab iis sustineo qui me persequuntur. oculi enim domini super iustos.

Saluasti de necessitatibus animā meam. Ecce quæ salutē suam iam prædicit, eam narrās quasi iam præstitā, atq; hoc lege prophetiæ. vel aliter: antiqua commemorat beneficia: & per necessitates, infortunia ac pericula: & per animā suā, semetipsum intelligit. Accipitur enim sæpenumero anima pro ipso homine, iuxta quod legimus in Levitico: omnis anima quæ comederit morticinum aut captum à fera, & ea quæ sequuntur. sicuti etiam aliquādo caro pro homine accipitur: iuxta illud, ad te omnis caro veniet.

Nec conclusisti me in manibus inimicorum. Hoc per se clarum est.

Stetit in loco spatioſo pedes meos. Hoc eſt in ampla libertate, ab anguſtia nimirum circumdantiũ me inimicorum.

Miferere mei domine quoniam tribulor. Rurſum ad propoſitum refugit ſolamen ſalutem ſuam accelerans, ob intentionem diuinę miſericordię commemorationem.

Turbatus eſt in ira oculus meus. In ira tua nimirum, nam ſi ob commiſſa atque errata mea iratus mihi non fuiſſes, in tantam ſanẽ nunquam concidiſſem miſeriam. Quapropter turbatus eſt oculus meus, ob aſſiduas lachrymas. Nam quod 70. dixerunt: turbatus eſt: Symmachus reddidit, caligauit.

Anima mea & venter meus. Anima quidem ob ſummam mœſtitiã & tædium, venter verò quòd cibum non reciperet. Poſſunt hæc etiam iuxta Anagogicum ſenſum intelligi: & oculus quidem ſumi pro intellectu, vt diximus in pſalmo 6. Et anima pro ſpe, quę puſillanimes refrigerat, & venter pro memoratiua, vt ita dicam, illa animę parte, in qua rationalis cibus reconditur.

Quia defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus. A communi ſenſu ſumenda ſunt verba illa: Miſerere mei domine quia præ nimio dolore defecit vita mea, & præ acerbis gemitibus, anni mei: hoc eſt, dies vitę meę defecerunt. Idem enim ſignificat vita mea, quod anni mei. Idioma eſt etiam peculiare apud ſacram ſcripturã: quo, quis in ſummo dolore conſtitutus appellare ſe mortuum ſoleat: propter imbecillitatem videlicet virium corporis.

Infirmata eſt in paupertate fortitudo mea. Propter paupertatem hic, in ediam & ieiunium intelligit: quod ex ipſa etiã hiſtoria conſpici poteſt.

Et oſſa mea conturbata ſunt. Mora ſunt à fortitudine, & ſoliditate illa, quam habebam, non valentia amplius, vt antea, me ſuſtinere. fortitudo etiam pro virilitate animę accipitur: iuxta quod per paupertatem, hic eam intelliges, quam quis patitur cum derelinquitur à deo: & per oſſa, ſolidas atque conſtantes cogitationes.

Supra omnes inimicos meos factus ſum opprobrium. Exprobrant enim mihi omnes, atque obiciunt ignauiam, vultu qui ob propria peccata auſugerim ac victus ſim.

Et vicinis meis valde. Iſtis etiam gentibus, regni mei ſi-

bitimis, in summo opprobrio habitus sum, quæ cum antea felicitatibus meis inuiderent, modo infortunium, ac calamitatem meam vehementer mihi exprobrant.

Et timor notis meis. Verentur enim ne ob familiaritatē, atque amicitiam qua mecum coniuncti sunt, periculum aliquod sustineat.

Qui videbant me fors fugerunt à me. Conuersi sunt à me, inquit, ne suspicionem aliquam iniicerent se mihi adhærere. Illinc quippe imminere eis periculum poterat.

Obluioni datus sum tanquam mortuus, à corde. A corde, inquit, amicorum meorum obluioni datus sum, hoc est mei obliti sunt, veluti hominis iam mortui. Ob ineuitabilem enim interitum pro mortuo existimatus sum, vel eo pacto, quo mortuus quis in obluionem proiicitur, & ego obluioni datus sum, verentibus nimirum amicis meis, ne in aduersariorum meorum suspicionem venirent.

Factus sum quasi vas perditum. Quemadmodū vtile esse videtur omne vas, seu instrumentū, donec integrum ac saluum est, & contra, inutile efficitur, atq; è memoria hominum labitur, si disperditū sit, ita etiam de me dici potest.

Quoniã audiui vituperationē multorū habitantiū in circuitu. Hoc in loco etiam à communi sensu sumendum est, verbū, miserere. Quia propriis auribus, inquit, vituperari me à multis audiui, atq; inter cæteros à Semei, qui fugiētem me Absalonis insidias cōiitiis, & calumniis infecutus est.

Dum conuenirent simul aduersum me, accipere animam meam consiliati sunt. Inimici mei in vnum aduersum me congregati consilium inierunt, vt animam meā auferrent à corpore. Nam quod ait, in me, intelligendum est, in corpus meum. Hoc autem dicit de consilio suggesto ab Achitophel. Resciebat enim omnia beatus Dauid à Sadoch, atq; ab Abiathar sacerdotibus, vt legimus in libris Regum.

Ego autem in te domine speraui. Illi quidem, inquit, hoc pacto se habent, ego vero in te vno confido.

Dixi tu es deus meus. Qui mihi scilicet, robur ac potentiam præstas. ita enim sibi vult hoc in loco dictio illa, Deus: verum tu, vt lubet, inquit, omnia quæ ad me pertinent dispensato.

In manibus tuis sortes meæ. Sortes meæ, mortis nimirū & vitæ

vitz meæ: vel sortes, secundæ atque aduersæ fortunæ. Hæc enim omnia, in potestate tua sunt. Per manus etiam potestatem intelligere debemus. Dominus enim mortificat & viuificat, humiliat & exultat. Quamobrem te volente aut victor viuam, aut victus moriar.

Libera me de manu inimicorum meorum & à persequentibus me. Noui quod tu non vis mortem meam, & quod à tanto facinore abhorres vt occidar à filio. Filius enim meus est qui mortem mihi inferre conatur. Sæuitiam præterea inimicorum suorum in hoc vel maxime ostendit, dum satis non fuisse eis significat, quod ipsum regno expulissent, sed addit: quod fugientem etiam persequerentur.

Ostende faciem tuam super seruum tuum. Ostende, hoc est conuerte. Auertere quippe eam videris, quotiens ob peccata mea cessas mihi opem ferre. Per faciem autem dei, illius visitationem atque custodiam, seu etiam beneuolentiam iatelligit. ὁ πῖπρον

Saluum me fac in misericordia tua. Si non propter me, saltem ob misericordiam tuam. De te enim dixisti in libro Leuitici: Ego misericors sum.

Domine non confundar, quoniam inuocaui te. Simile est quod legimus psalmo 24. Non confundar, quoniã speraui in te.

Confundantur impij & descendāt in infernum. Achitophel, qui summa refertus cōfusione, quod consiliū Chusi suo præpositum fuisset, laqueo suspensus seipsum interemit. Multiplicibus vero verbis beatus Dauid, aduersus inimicos se impugnantes diuinam aduocat indignationem, primum ea ratione, vt castigati meliores redderentur. Percute enim, inquit, argentum reprobum, & purgabitur. Secundo, vt in hac vita tormentis affecti, in futura ab æternis pœnis liberentur. Tertio, vt posteri hoc pacto moderatiores fierent. Stelestus enim videns sibi similem cædi, eruditur. Quarto vt præsens vita ab huiusmodi pestilenti vitio liberetur. Quinto ne alij addantur; cernu-

tes nimirum ac veluti plagas illis illatas. Sexto ne quis illud dicere possit: non est salus illi in deo eius.

E⁷ *Exodivur-*
on.

Muta fiant labia dolosa quæ loquuntur contra iustum iniquitates in superbia & despectione. Per labia dolosa Achitophelis labia intelligit, veluti quæ antiquum dolum eousque occultauerant, & quæ muta facta sunt, quia paulopost enectus est. Iustum autem seipsum appellat, eo quòd nec Absalonem iniuria vnquam affecerat, nec Achitophel, aut alium ex eorum sociis. Per iniquitatem vero, eorum consilium intelligit, quo filium aduersus patrem irri tabant. In superbia etiam addit, quia iactabat Achitophel nocte illa sese impetum facturos atque interempturos David, vt habetur in libris Regum. In despectione similiter, quia opprobrio ac contumelia eum affecerat.

X⁷ *psalmi-*
10.

Quàm magna multitudo bonitatis tuæ domine, quam abscondisti timentibus te. Quàm magna pro valde magna. Philosophatur autem Propheta, modo longanimitatem dei, modo vindictam admirans, atque ait: Quòd valde ampla est diuina benignitas, quam tamen ad tempus abscondit seruis suis, vt illorum patientiam exerceat, dum diutius differt illis præsto esse.

Perfecisti us qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum. Implesti ac manifestã fecisti bonitatem tuam: iis qui in te sperant: quandoquidem notum eis facere voluisti, q̄ tibi gratos viros non deseris. Et quod ait: Filiorum hominũ, intellige, vt declarauim⁹ in tertio versiculo quarti psalmi.

Abscondes eos in abscondito faciei tuæ. Varia auxiliorũ dei genera commemorat, & quomodo timentes eum à quo cunq; liberat periculo. Nam si ab inimicis, inquit, exquirantur, tu abscondes eos in abscondito faciei tuæ, hoc est in abscondito loco tuo. Est enim quædam circumlocutio.

A perturbatione hominum proteges eos in tabernaculo. In perturbationis seu contentionis tempore, tu proteges eos, inquit, in tabernaculo protectionis tuæ. Vel in tabernaculi instar eos proteges.

A contradictione linguarum. A cõmuni sensu sumẽdũ est verbũ proteges. A contradictione autẽ linguarũ, hoc est à cõtradictione populi. Per linguã enim ipsos loquentes, & per cõtradictionẽ, subditorũ inobedientiam intelligit.

Benedictus dominus quoniam mirificavit misericordiam suam Περιοχῆ.
in ciuitate munitiois. Per munitioem seu (vt magis sonat
 Græca dictio *περιοχῆ*) per ambitum mœnia ciuitatis intel-
 ligit: vnde ciuitatem munitiois seu ambitus, ciuitatem
 appellat, mœnibus circumdatam. Laudâdus, inquit, maxi-
 me deus est, qui misericordiâ suam in me notâ omnibus,
 atq; admirabilem fecit, ita vt ciuitas bene munita appel-
 lati possim: eo quòd propter summam in me dei custo-
 diam, inexpugnabilis sum, instar ciuitatis bene munitæ.

*Ego autem dixi in ecstasi mea, proiectus sum à facie oculorum
 tuorum.* Per ecstasim, vt superius diximus, transgressio-
 nem atque auersionem intelligit, à recta via mandato-
 rum dei. Eo, inquit, tempore, quo deliqui, adulterium il-
 lud, & eadem committens, ac deinde ad pœnitentiam
 conuersus sum, dixi me deinceps proiectum esse à præ-
 sentia, & conspectu protectionis tuæ.

*Propterea exaudisti vocem deprecationis meæ dum clamarem
 ad te.* Ob pœnitentiam, & contritionem meam exaudisti
 me clamantem ad te. Confidebam enim, quòd auxilium
 mihi esses præstaturus.

Diligite dominum omnes sancti eius. Diuinum Propheta
 sentiens auxilium, sanctos alios, & virtute præditos ex-
 hortatur, vt diligant dominum: neq; hoc simpliciter, sed ex
 toto corde. Quod ex sequentibus significauit, dicens.

Quoniam veritates exquirat dominus. Veras scilicet dile-
 ctiones atque ex corde. Αληθινὰ

Et retribuit iis, qui abundantè faciunt superbiam. Hoc vt
 prædiximus propter Achitophelem dictum est. Cum iis
 igitur, qui simpliciter superbi sunt, dominus longanimis
 est: cum iis vero qui nimij sunt in eo vitio, condigna (ne
 sero) delictis retribuit supplicia.

*Viriliter agite, & fortificetur cor vestrum, omnes qui speratis
 in domino.* Adiuuabit proculdubio dominus vos, & non
 despiciet. Nam qui in illum confidunt, non confundun-
 tur. Consona autem hæc sunt iis, quæ habentur in fine
 psalmi 26. Σωθῆσθε.

Psalmus ipsi David intelligentiæ.

Intelligentia inscribitur, vel quia multa erat Propheta plenus intelligentia, quando hunc psalmum composuit, vel, quia ob profundissimos psalmi sensus, lectori multa opus est intelligentia. vel, quia lectorem erudit atque intelligētem reddit. Admonet quippe eum dicens: Nolite fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus. Conscripsit etiam beatus David hunc psalmū post commissum adulteriū, et eadem: ob quæ cū in varias incidisset calamitates, varios etiam psalmos conscripsit, illa deplorās peccata. Vtilis etiam erit hic psalmus, si iuxta Anagogicum sensum intelligatur.

P S A L M V S X X X I.

Beatī quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Cum post commissa à se delicta, multos pertulerit labores, beatos nunc illos fore dicit, quibus absq; villo labore contigerit, propria abluere peccata: illos nimirum significans, qui lauacro baptismatis hoc fuerint remissionis donum consecuti. Et quia ex iis, alij ex Gentibus futuri erant, alij ex circuncisione, iniquitates quidem quæ Græca dictione ἀνομία dicuntur, ad gentes referendæ sunt, veluti quæ ἀνομία hoc est exleges erant, & omni prorsus carebant lege: peccata vero ad Iudæos, qui sub lege erant. Peccatum enim neglectus est, aut cōtemptus legis.

Beatus vir cui non imputauerit dominus peccatum. Cui ea ratione peccatum non adscripserit, quòd per regenerationis lauacrum ablutum iam, ac penitus deletum sit. Peccatum autem indifferenter posuit pro culpa.

Nec est in ore eius dolus. Nec post baptismum mentitus est, aut violauit pacta, quæ cum deo habet. Dolum enim hic pro mēdacio intelligere debemus. Profitetur enim is, qui baptizatur, operibus dæmonum renunciare, & Christi mandatis se adiungere.

Quoniam lachry. Beati isti sunt, ego vero plangendo fatigatus filii.

Inueterata sunt ossa mea, dū clamarem tota die. Hæc fuit silentij causa. Per ossa autem vires suas intelligit. Ossa em̄ corpus sustinēt, ac stabilem reddūt. Inueterata autē sunt, hoc est infirmata, ac debilitata. Nā quod antiquū est, debilius fit. Infirmatę, inquit, sunt vires meę. Tota vero die, dicit p̄ semper, atq; assidue. Quotiēs enim in tētationes
incidebat,

incidebat, rotiens suum lugebat peccatū, quasi omnis il-
 line vitæ suæ inæqualitas defluxisset, & quia pro delicto
 cædis, & adulterij, mors illum in pœnam manebat, mor-
 tem quidem propheta Nathan ei remisit, quando pro-
 prium peccatum suum ingenue confessus est. Dixisse
 enim illum ei legimus, non morieris, domesticas tamen
 calamitates ei comminatus est, in quas modo, cū se cer-
 neret incidisse, flebat, ac lamentabatur.

Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua. Hæc
 est rursus clamoris causa. Manum autem hic ponit pro
 puniendi potentia. Manu enim castigare solemus, quæ
 grauata est, hoc est grauiter delata: die vero ac nocte, di-
 xit, pro perpetuo.

Conuersus sum in miseriam dum confixitur mihi spina. Pecca-
 tum spinā appellat, veluti non interius sed exterius pene-
 trando adnatum, & veluti pungens ac dolorem inferēs.
 Infixa mihi igitur hac spina peccati omnia quæ secunda
 mihi olim erant, ac prospera, conuersa sunt in miseriam.

*Iniquitatem meam cognitam tibi feci, & peccatū meum non
 abscondi.* Ne obmurmurare Propheta aduersus deū videat-
 ur, sermonem mutat, & exponit quomodo misericor-
 diā à deo consecutus sit. Cum Nathan, inquit, sub alia
 persona delictū meum mihi narrans confinxisset, ac de-
 inceps addidisset: tu es de quo hæc dicuntur, indicaui
 statim ego delictum meum, nec negaui. Iniquitatem au-
 tem eam intelliges, quam & peccatum appellauit.

Dixi annuntiabo aduersum me iniustitiam meam domino. Co-
 gnoscens me condemnationem euitare non posse, dixi
 intra me ipsum id quod erā factururus, & statim confessus
 sum dicens, peccaui domino.

Et tu remisisti impietatem cordis mei. Per Nathā scilicet p-
 phetam dicentem, & dominus abstulit peccatum tuum.
 Cordis autem impietatem ideò peccatū appellat, quia in
 corde suo nullas verit⁹ fuerat leges, à deo latas de homi-
 cidio, aut de adulterio. Remisisti autē, hoc est, pepercisti.
 Aliqui dubitant, quomodo si remissum ei fuerat peccatū
 grauata postmodū esse dicat sup se manū dei, & dicimus
 quòd postquā beatus Dauid causam illā à propheta Na-
 than cōfictā recte intellexisset & seipsum, quòd deliquis-

Εἰς Ἰακώβ
 πωρίαν ἐστὶ
 ἑμπροσθεν αὐ-
 τοῦ.
 Ἀνομίαν
 Ἀμαρτίαν.

Εὐαγγελίου

Τῆς κατὰ
 Αἴας.

set non mortis tātum, sed noxæ etiam reum esse iudicasset: mors quidem ei statim remissa est: ob prōptam atque humilem cordis confessionem, damnum vero ab eo exactum est, per subsequetas calamitates, iuxta propriam sententiam, ne tam celeriter, atque in totum liberatus, tantum facinus, ac tantum beneficium obliuioni facilius mandaret, & rursus in eadem incideret delicta.

Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Pro hac, hoc est ab hac iniquitate mihi remissa, pi⁹, ac religiosus vir quilibet instinctus rogabit te. Vbi em̄ innouerit, remissum mihi fuisse peccatū, statim, vt confessus sum, imitabūtur me deinceps pij omnes in tēpore pœnitētię. Hoc enim pœnitētię tēpus, quasi idoneū, ac cōmodum, opportunum tēpus appellauit. Eritq; hęc remissio exemplū omnibus pœnitentibus: quos ideo vocauit sanctos, quia impij atq; omnino p̄diti ij sunt, quos nulla duci cōtingit pœnitentia. Possumus & aliter dicere: quòd tradatur p̄phetia de fidelibus, qui tēpore opportuno, hoc est post prædicationē Euangelij, dum eos beati David psalmos canunt, qui illius peccata commemorant, pro eorum remissione ad deum quodammodo orare vidētur.

Veruntamen in diluuiō aquarū multarum ad eum nō approximabunt. Dictio veruntamen hoc in loco pro copulatiua cōiunctione sumēda est, vt sit sensus: q̄ & in inundatione tentationū, (per aquas enim hoc in loco tentationes, ac calamitates intelligendæ sunt, quemadmodū & alibi, libera me de aquis multis) quòd in huiusmodi inquā inundatione nullæ aquæ ad eū approximabunt, qui sic cōfessus fuerit, & cui hac ratione remissa fuerint peccata. Approximare autem seu appropinquare hoc in loco, idē est quod attingere & lædere. Vel per diluuium, baptisma intellige, quod in aq̄s fit, & peccata abluit. Aquas vero baptismatis multas appellat, considerata potius qualitate, ac potentia spiritus, quàm vndarū quantitate: quo pacto dicere solemus: ventum multum, hoc est validum. Orabit igitur, inquit, ad te, verum in baptismo ad eum non approximabunt peccata: illic nimirum demersa, ac deleta.

Tu es refugium meum à tribulatione quæ circumdedit me. Ab hac etenim, ad te cōfugio tanquā ad gaudiū, & lætitiā.

Exul

Exultatio mea erue me à circumdantibus me. Opportuna est hæc inuocatio, tu ô deus, inquit, qui es gaudium meum, eripe me à tentationibus, quibus quodammodo circumdatus detineor, seu visibiles seu etiam inuisibiles inimicos intelligas.

D I A P S A L M A.

Intellectum tibi dabo, & simul accedam in via hac qua gradieris. Diapsalma hoc in loco mutationem indicat consequentiæ sermonis. Verba enim quæ sequuntur ex persona dei proferenda sunt, respondentis ad prophetam, cui soli auditus est: ego te prudentem faciam, ad hoc, vt inimicorum superior euadas, & simul tecum veniam in hoc itinere, quo ad bellum accingeris.

Καὶ συμβιβῶσα.

Firmabo super te oculos meos. Non simpliciter, inquit, ego te aspiciam, sed cōstanter atq; indefinēter te obseruabo, eorum instar qui in bello alicuius curam suscipiunt, & oculos in eum firmant, vt periclitanti subueniant, ac præsto adsint. Alibi sæpe diximus, quòd scriptura ab humanis affectibus: aut moribus sæpenumero diuinas actiones describit, auditorum imbecillitati condescendens.

Nolite fieri sicut equus, & mulus, in quibus non est intellectus. Amonet nos beatus David ex iis, quæ ipse passus est: nolite, inquit, amore mulierum furere, veluti infrenes equi, nec ad virtutem infructuosi fieri, vt muli. Illi quid bonū, aut quid malum, quid honestū, aut quid tupe sit, ignorāt: quia ratione, vt vos donati nō sunt. Equi præterea hinniunt ad voluptates, & muli feminavirtutis nulla cōcipiūt, nec fructum aliquem producant: & hoc partim quidem malitiæ causa qua imbuti sunt, partim vero inertia, quā ad exercendas virtutes præ se ferunt.

In camo, & freno maxillas eorum constringas qui non approximant ad te. Cum equi ac muli meminerit, nō temere perstans in translatione, frenū addit. & cōtra eos imprecatur, qui irrationabiliū huiusmodi animalium instar procul absunt à deo. Angas, inquit, domesq; ac premas eorū hominum maxillas, qui per virtutū semitam ad te propius nō accedunt. Camus, & frenum, idē sunt, & iuxta Græcarū dictionū etymologiam, alterū sic dicitur, & ceruicē defleat, alterū vero, & in os mittatur. Per frenū etiā illa pōt

ἀγξασ
Κηρὸς ὡς
κἀμπήσου ἀν
χέου χαλι
νός ὡς χαλὸ
μευσε ἰεὺς
σώμα.

disciplina intelligi, quam tentationes docent. A maxillis autem totum hominē significat, veluti à parte totū. Contra huiuscemodi igitur homines ideo Propheta imprecatur, quia post sui exemplum inexcusabiles esse eos censet. Alij etiam dicunt verbum, angas, optatiui quidem modi esse, sed in hoc loco accipi debere pro futuro.

Multa flagella peccatoris. Hoc, inquit, dico: cognoscens, meo exemplo, q̄ multæ castigationes peccatorē manēt.

Sperantem autem in domino misericordia circumdabit. Quod si quis post flagella cor suum ac spem suā, vere ad deum conuertat, is omnino etiam misericordiam cōsequetur.

Lætamini in dominum & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde. Cum in superioribus infirmos omnes admonuerit, nūc fortiores etiam exhortatur: quos ideo iustos vocat, quòd iuste viuunt, & rectos ob vitæ rectitudinem. Lætamini: inq̄t, exultate & gloriamini, non de vestris virtutibus. Infirmæ enim sunt, nisi conseruentur à deo: sed in ipso solo domino, qui adiuuat, ac protegit vos. Nam & ego olim in virtute confidens, lapsus sum. Differētiā autem lætitiæ & exultationis prædiximus circa finem expositionis psalmi tertii decimi. Tametsi læpenumero idem æque significant. Et quod ait in dominum, indifferens est constructio pro in domino.

Psalmus ipsi David sine inscriptione apud Hebræos.

Apud Hebræos hic psalmus caret inscriptione, & videtur mihi continere pertinentia ad tēpora regis Ezechie, atque exhortari sanctos ac probos viros, vt deum laudent, quòd Assyrios inuisibiliter destruxerit, tametsi possit etiā nobis omnibus accommodari.

P S A L M V S X X X I I.

Exultate iusti in domino. Quid sit exultatio iam prædiximus. Per iustos autem hic, virtute præditos viros intelligit, quos nulla alia in re exultare iubet, quàm in domino, qui solus & vere adiuuat & victoriam præstat. Neque enim aut fortitudo, aut exercitus, aut diuitiæ, aut incœnia aliquid tunc illis profuerunt.

Rectos decet laudatio. Per exultationem enim laudationē significauit. Nam qui aliqua in re exultat, omnino eā laudat

dat: & quia solis viris virtute præditis exultationē huiusmodi, ac laudationem apposuit, causam statim addidit, dicens: quod eos præcipue decet, ut deum laudēt, qui recte, ac duce ipsa viuūt virtute. Neque enim, ut alibi dicitur, formosa est laus in ore peccatoris, nec pes obtortus recto congruit calciamento: rectus autē est dñs deus noster, & rectitudines vidit vultus eius. Cōtra vero diabolus obliquus ac tortuosus est, ut serpens: atque ideo sui similibus delectatur.

Confitemini domino in cithara, in psalterio de: ē chordarū psallite ei. Antiquis lex erat ut deum laudarent in Cithara & in Psalterio atque in aliis musicis instrumentis, quē admodum in proœmio operis tradidimus, docentes quānam differentiam habeat psalteriū ad alia musica instrumenta. Iuxta Anagogē per Citharā, quæ inferne pulsatur, ipsum possumus corpus intelligere. Qua (ut inquit Magnus Basilus) in cithara, atque in Lyra æs inferius resonat ad plestrū. Cōfitemini igitur domino, hoc est gratias agite, vos nimirū, quicumque ab intellectualis Assyrii obsidione admirandē liberati estis: & primum quidem ipso corpore, ieiunando, flēdo, humi cubando, psallēdo etiā, hoc est, canēdo: si qua præterea alia sunt dona: quæ ad moralē pertinent virtutē, & quibus agi possunt gratiæ deo, hæc omnia deo offerte. Per psalterium autem intellectus significatur, quia quemadmodum in psalterio decē chordæ intenduntur, quæ soni, seu vocum causas superne habēt: ut alibi diximus, ita intellectui nostro decem adiacent legalia præcepta, superne nobis à deo (ut ita dicam) insonata, quæ qui obseruauerit, per illorum symphonias, atque cōcentus spiritualem, atque intellectualem cantum deo canet. A cithara igitur accedite ad psalterium, & per contemplandi virtutem, psallite cum intelligentia quæcunque canitis.

Cantate domino canticum nouum. Iuxta historię sensum, nouum canticū dicit, veluti de recenti, ac nuper compositum, ob admirandum nimirum dei opus quo à tā grandi fuerant Assyriorum obsidione liberati: iuxta Anagogē vero, Christianorum cantus intelligit, quoscunque, scilicet fideles composuerunt: qui noui sunt comparatione antiquorum mandatorum.

Bene psallite ei in vociferatione. Vociferatio est ingemina- ἐν ἀλαλαγ-
μῶ.

ra militum vox, quæ aduersus hostes audaciam præstat. Per huiusmodi vero vociferationē confidere nos admonet, dicens: psallite iubilāti voce, ac fiduciam præstante, postquā hostes omnes territi, atq; in fugam cōuersi sunt. Quod vero ait, bene psallite, idē est quod sublimiter, seu egregie, atque ex tota anima.

Quia rectū est verbum domini, & omnia opera eius in fide. Rectus est, inquit, sermo domini, quē per Esaiā prophetam de dissoluēda obsidione significauit. Ecce enim quæ opera quæ dominus cōtra Assyrios fecit, fidē præstāt & cōfirmāt illius sermonē. Vel aliter: Omnia in vniuersum opera domini, in fide esse dicuntur: quia quoscūq; ea cernētes mouēt ad fidē, vt credāt in opificē creatorē deū. Nā (vt alia oīa omittā) nōne vel vnicus apis aculeus, qui fistulę in morē factus est, ita vt per eum (tametsi alioquin tenuissimus est) Apis venenū effundat, abūde docere nos potest, quod nō fortuito aut ex sese, sed quod diuina vi tāta tenuitas fuerit cōcauata? Et aliter: Rectū est noui testamēti, ac saluatoris nostri verbū, nihil obliquū, nihil dissolutū habens, vt vetus lex. Præterea & quæcūq; opera olim fecit dominus, dū cōuersaretur in carne, fidelē reddūt eius sermonē, dū sibi cōsona sunt & aliis credēda: vt pote vera & quibus cōtradici nō possit. Vel aliter: Per verbū, ipse filius intelligēdus est, quod rectus est, & via nō errās ac veritas. Ego enim sum, inquit, via & veritas. Oīa etiā signa quæcūq; fecit, ob vidētū, & auditorum fidem, facta sunt, vt scilicet crederēt in ipsum.

Diligit misericordiam & iudicium dominus. Vide quomodo misericordiam præponat iudicio, ut quæ eā deus magis diligit. Hac etenim ratione in peccatoribus deus, primū expectare ab eis solet, an pœnitentiam agāt: quia nimirū misericors est. Deinde, si immedicabiles permanserint, eos castigat, quod pertinet ad iudiciū. Vel, quia cuiuscūq; iudicio suo deus misericordiā cōmiscet, iuxta illud: Si iniquitates obseruaueris domine, domineque sustinebit? vel misericordiā quidē diligit deus in iis, quos castigādo erudit ac dirigit: iudicium vero, in iis, qui peruersi atq; incorrigibiles perseuerāt. Vel misericordiā diligit, in præsentis seculo. Nō veni enim, inquit, vt iudicē mūdū: iudiciū autē in futuro. Simile est etiā quod alibi legimus: misericordiā, & iudiciū cantabo

cātabo tibi domine: hoc est, misericordiā & iudiciū, in cā-
ticum tibi, ac laudē cōponam: narrans nimirū quomodo
misericorditer iudicas, vt prædiximus. Cōmiscetur enim
misericordia iudicio, & iudiciū misericordix, ne miseri-
cordialaxitatē, ac molliciē, néve iudiciū desperationē ge-
neret. Quòd si psalmum referas ad tempora Ezechię, dic
q̄ dominus miseratus est obsessam Hierusalem, & quòd
iudicio suo Assyrios iniuste obsidentes condemnauit.

Misericordia domini plena est terra. Omnium enim misere-
tur deus, impiorū etiā, ac se deum abnegantiū. Nam alio-
qui, si misericordia non vteretur, quomodo fineret eos vi-
uere? credentium tamen semper magis miseretur, & im-
piorum minus. Vel per misericordiam domini, euangelij
prædicationem intellige, quod misericordia plenum est,
atque ex misericordia creatoris nostri dei nobis datum,
& quo iam plena est tota terra ob disseminatam vndique
apostolorum doctrinam. Sermonem autem suum de in-
ceps mutat in laudem, narrans mirabilia dei, & dicens.

*Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis potē-
tia eorum.* Vidētur quidē hæc verba, idem æq; significare.
Dixit enim deus de vno quoq; fiat, & factū est. Verbum
præterea, oris spiritus est aerē verberans: & qualis est o-
ris spiritus, qui aerē verberat, tale est & ipsum verbū. Si-
militer firmamentū, ac potētia, pro eodē sumūtur. Cæli
enim difficile corrūpuntur, firmiq;, ac stabiles sunt. Sed
iuxta altiorē sensum (quo dicere possumus, beatū David
hoc in loco de sancta Trinitate philosophari) per domi-
nū patrē intellige: & filiū, per verbū: & per spiritum oris
eius, spiritū sanctū: quē ideo spiritum oris eius appella-
uit, vt eiusdem eum ostenderet esse substantiæ cum illo à
quo emittitur: & quòd non creatus esset aliunde. Per cœ-
lorū verò potētiā, cœlestes angelorū potētiās intelli-
ge. Illud tamen aduerte, q̄ non separatim filius homines
creauit, & spiritus angelos: Sed filius quidē omnia in esse
produxit. Omnia enim, inquit, p̄ ipsum facta sunt. Sāctus
verò spiritus angelos sanctificauit, postquā creati sunt: q̄
ob causam, non de facili mouentur ad malū. In bono cō-
firmati angeli nullo modo mouētur ad malū, cū ab ini-
tio statim, ipso sancto spiritu, veluti tinctura quadā con-

Δύναμις

solidati ac corroborati sint.

Quasi domus. congregans quasi utrem aquas maris. Subintelligenda est præpositio in, ut sit ordo. quod congregat quasi in utrem. Cōgregat, inquit, aquas maris in terræ cōcavitates, quasi in utrē. Vel aliter: cōgregat aquas maris, quasi utrē: hoc est, instar utris, tumētes nimirum non secus atque uter, ventorum vi, & pari modo remissas, cessantibus ventis. Vel per utrē, humorem intelligit, qui in utre continetur, & cōtinente, contentū ipsam significans: ut sit sensus: cōgregās aquas maris, eo modo quo humor aliquis in utre continetur. Continētur etenim in seipsis aquæ maris, mādato dei, nec disperguntur in terram, non secus atque humor ille, qui quasi vinculis quibusdā in utre continetur. Quidā etiam dicunt, prophetam hic de iis loqui vaporibus, qui generantur è mari, & paulatim circumlati, in aëre consistunt, & utris instar condensantur & fiunt in nubem.

Ponens in thesauris abyssos. Abyssus dicitur aquarū pfundū. Est autē græca dictio, abyssus, & iuxta nominis etymologiā sic dicta quasi impossibile sit, ut in illud profundum quis descendat. Abyssorū autē thesauri sunt sinus terræ, è quibus fontes proueniūt, & flumina. Vel per thesauros, locum intellige supra firmamētum, ubi deus à principio aquarum dimidium posuit: thesauros autem eum locum appellauit, vel propter loci amplitudinem, vel quia latet, & occultus est, tametsi opportuno tpe aperiatur etiam à deo, & claudatur. Huiusmodi enim sunt thesauri pprietas. Ego vero hūc versiculū puto apostolis cōgruere, qui thesauri fuerunt: custodes nimirū & conseruatores abyssorum: hoc est profundissimorum mysteriorum fidei.

Timeate dominum omnis terra. Terrā sæ penumero, ut nūc, homines vocat, vel quia de terra plasmati sunt, vel, quia habitant in terra. Nā cum à creaturarum magnificentia, creatoris potētiam ostenderit, quod reliquum est, admonet: timendam eum esse, & venerandum, quasi solū deū. Vel per terram, nunc eos dicit, qui terrena tantum cogitant, quos iubet ut timeant deum. Ita enim significari per terram sæpe apud scripturam inuenimus.

Ad eo autem commoueantur omnes habitantes orbem. Præ timore eius, inquit, tremāt homines quoniā magnus est, &

terri

terribilis. Magnus aut̄ Basilius versiculū hūc aliter intellexit. Habitātes orbē, inquit, cōmoueātur ab eo: hoc est moueantur, quemadmodum ipse deus vult. & sit sensus: prophetā precari, vt omnibus habitātibus orbem, corporis atq; animæ motus sint secundum deū, & à diuino timore dirigantur. Ego vero puto hoc de Christo dictum esse, à cuius operibus & verbis oēs cōmoti sunt, alij q̄ dē ad fidē mutati, alij vero terrore ac perturbatione affecti.

Quoniam ipse dixit & facta sunt. Traditur hic iusta timoris causa. Ipse enim, inquit, omnium creator est. Dixit enim fiat hoc, aut illud, & factum est statim.

Ipse mandauit & creata sunt. Idem fere sibi volunt hæc verba, quod proxime, superiora. Vel, verbum, mandauit, appositum est ad declarationē verbi, dixit. Neque enim simpliciter dixit, sed iussit etiam, quasi omnipotens. Vel, quod ait: dixit, & facta sunt: ad ipsam tantūmodo hominum creationem referēdum est. Quod verò subdit: mandauit, & creata sunt: ad regenerationem referatur; quæ per euangelij prædicationem facta est. Mandauit enim apostolis vt irent, & docerent omnes gētes. Nam & ipsi fideles, noua dei creatura appellantur.

Dominus dissipat consilia gentiū, reprobat autē cogitationes populorū, & reprobat cōsilia principū. Varios sensus recipiunt hæc verba. Possunt eñ de Assyriis intelligi, qui obsederūt Hierusalem: & de Christi crucifixoribus: & de ijs, qui apostolos, ac martyres, vi, atq; tyrannide oppresserūt: & si quidem de Assyriis intelligas, dic q̄ gentes ideo eos appellat propheta, quia ex diuersis nationibus ad bellū huiusmodi fuerant cōgregati aduersus Hierusalē: & per populos, Hebræos ipsos intelligit. Quidā eñ eorū propter angustias in quibus erant cōstituti, oportere cogitabant sese in manus inimicorū tradere: per principes verò, duces, ac præfectos Assyriorum. Quod si psalmum exponas de Christi crucifixoribus, differētiā personarū nosces, si expositionē legeris secundi psalmi: si verò malis de tyrannis intelligere: per gentes, nationes varias intellige, quæ vbiq; locorum sunt: & per populos, inimicos fidelium Iudæos: per principes verò, reges ipsos, ac duces.

Consilium autē domini in æternum permanet. Per consilium

autem dñi, euangelicā prædicationem intellige, quæ oēs hoīes credētes per se saluari vult. Hoc igitur cōsiliū, stabile, atque inuictū vsq; ad futurū seculum permanebit.

Cogitationes cordis eius in generationē & generationē. Quē admodū superius cōsilia, & cogitationes dixit ita & nūc. Est autē cōsiliū, sn̄ia quæ recta esse existimatur, cogitatio verò simplex cōsideratio. In generationē & generationē, consueuerūt antiqui dicere, pro semper. Quasi per oīm generationum successiones. Per cor autē dei, humano quodā more loquēs propheta, volūtātē dei intelligit: & sensus est: q̄ semper id permanet, qđ vult deus, neq; id solum quod vult sed illud etiam, quod cogitat. Cogitatio em̄ diuina, perfectū opus est. Possumus & aliter dicere: q̄ cogitationes cordis dei, vetus nimirū ac nouum testamentum permanent in generationē & generationē alterum videlicet in Iudæorum generationē, alterū verò in fideiū. Antiquum quippe illis, nouū autē istis permanet. Intelligi etiam possunt hæc verba simpliciter de visibilibus, seu etiam inuisibilibus inimicis: q̄ Christus nimirum eorū cōsilia dissipabit, & quòd dominus perficiet quæcunque ad salutem nostram disponere voluerit.

Beata gens cuius est dominus deus eius. Beata gens, quæ regitur, & gubernatur à deo suo. Hæc autem sola est Christianorum gens, cui saluator promisit, dicens: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.

Populus quem elegit in hereditatem sibi. Nos fideles, & gēs dicimur, veluti, ex gentibus in vnā ecclesiā congregati: & populus veluti: qui loco abiecti illius Iudæorū populi, introducti sumus. Elegit enim nos deus in hæred. tatem, iuxta illud: dabo tibi gentes hæred. tatem tuā. Beatos verò nos appellat, ob paratorū nobis bonorū fruitionem.

De cælo respexit dominus. Hæc verba etiam habentur in psalmo 13. vide quæ illic dicta sunt.

Vidit omnes filios hominum. Omnes enim sub cælo habitant: & nullus eum latet.

De preparato habitaculo suo. Hoc est habili ac cōmodo. vt facile illinc omnia perspiciat.

Respexit in omnes qui habitant terrā. Dum repetit propheta deum respexisse, videtur velle lectori timorem incutere, ve-

re, veluti ex eo quòd occulta esse deo non possint mala quæ fecerit.

Qui finxit singillatim corda eorum. Adhuc formidabilius quoddam dicit. Nam si plasmavit omnes deus: omnino etiam, & nouit cogitationes, & motus omnes eorū, quibus dedit, vt essent. Timendum est nobis igitur à deo cū non praua tantum opera, sed nec ipse etiam cogitationes nostræ latere eum possint. Quod vero ait: deum singillatim finxisse corda eorum: idem est, ac si diceret: fecisse ea deum, singularia, ac separata à vitiis, atque à passionum vinculis. Vel etiam singillatim, hoc est separatim, ab aliis nimirum animalibus, quasi rationabilia.

Qui intelligit in omnia opera eorum. Atque hoc etiam magnum est, quòd nullis sensibus indiget deus ad percipiendum, quæ fiunt aut dicuntur, aut cogitantur, sed pure simpliciter, ac sincere omnia intelligit.

Non saluabitur rex ob multam potentiam, & gygas non saluabitur in multitudinis fortitudine sua. Ob multam potentiam, hoc est, ob militum aut equorum copias, armaque, aut diuitias. Per gigantem verò quemcunque robustum hominem intellige, qui generoso, ac præstanti sit corpore. Quòd si quis istorum aliquādo saluatur, non propriis viribus, sed diuina gratia salutem consequitur.

Fallax equus ad salutem. Instabilis, scilicet, ac non tutus. Incertum enim est, an ascensorem suum saluaturus sit.

In multitudine auriè potentia suæ non saluabitur. Equus, scilicet, vnde Sennacherib qui cōnumeratis viribus abūdabat, nihil inde adiutus fuit, quinimmo malus male perditus est.

Ecce oculi domini super timentes eum, & super eos qui sperant in misericordia eius. Hæc in primis dicta sunt propter Ezechiam regē, & socios. Deinde causam diuinæ huius protectionis, atque custodiæ addit, dicens.

Vt eruat à morte animas eorū. A morte, inquàm, quæ post diem illum expectabitur, vt prædiximus. Ad vesperum enim, inquit demorabitur fletus.

Et alat eos in fame. In fame quæ propter obsidionē causata est, quæ omnia subsecuta sunt: vt in libris regū traditur.

Anima nostra sustinebit domino. Et rursus, inquit, in tentationum tpe sustinebimus domino: id est in gratiam do-

mini, seu propter dominum, propter quem oderunt nos infideles. deinde longanimitatis ac paciētiæ cām infert.

Quoniam adiutor & protector noster est. Multa enim nobis adsunt iudicia, ob quæ certi reddimur, quòd inter pericula nobis opem feret.

Quia in ipso letabitur cor nostrum. Sustinebimus, inquit, quia dominus adiutor noster est, & quia per ipsum lætābimur cum vicetimus.

Et in nomine sancto eius sperabimus. In nomine sancto eius, circumloquendo dixit, pro in ipso dño, vel in inuocatione nominis eius, quæ vel in fugā potest inimicos conuertere, possunt hæc etiam intelligi de Christianis, qui vituros se sperant, quoties vel nomen Iesu nomināt. multa etenim miracula solum id nomen, tantummodo prolatum perfecit, quale illud est: In nomine Iesu Christi surge, & ambula: atque alia huiusmodi.

Fiat domine misericordia super nos quemadmodū sperauimus in te. Sic fiat vt nos sperauimus. sperauimus autem quāmaximè. maxima erit itaque, & tua misericordia.

Psalms ipsi Dauid quando mutauit faciem suam coram Abimelech & dimisit eum & abiit.

Dauid fugiens Saulem venit in Nomba ciuitatem sacerdotū, & obuiā factus Achimelech, qui inter illos dignitate excellebat, sinit se missum fuisse à Saule ad certū negocium, petitque ab eo panes, & gladiū: cumq; nullos alios inuenisset, panes propositionis accipit, quos vñ cū socijs fame impulsus comedit: atque hoc præter legem, solis enim sacerdotibus eos edere licebat, accepit etiam, & hostiam Goliath, quæ illic obseruabatur in anathema hoc est in oblationem domino. Exiens autē illinc, profectus est ad Achis Philistaum regem Geth: cumque familiares quidam regis eum cognouissent, & nescio quid susurrassent, timore correptus, sinit se insanum. circumferebatur autem, & strepitu fores cōcutiebat: defluebat autem in barbam spuma ab eius ore. quā obrem sacro eū morbo corripī putauerūt, atque hoc pacto dimissus, ac saluatus est. Historia quidē huiusmodi est & quidā Abimelech eundem esse existimant, quem supra appellauimus Achimelech primarium inter sacerdotes: eūque gemini fuisse nominis affirmāt: & per mutatio-

nem faciei David fictionem illam negocij intelligunt, ad quod se missum esse dixerat à Saul, timens ne si eius fuga à sacerdotibus cognita fuisset, regi id fortassis deferri posset. verum licet concedamus sacerdotem Achimelech gemini fuisse nominis, regum tamen historia coram Achis tantum mutasse eum faciem tradit, & non coram Achimelech. vnde ad presentis inscriptionis intelligentiã, Magnus Basilius animaduertendum esse admonet, quòd nomen Abimelech, commune quoddã fuit nomen omnibus regibus Geth, quemadmodum Cesaris, atque Augusti nomen Romanorũ Imperatoribus: & Pharaonis nomen, regibus Aegypti, & alia huiusmodi. Quocirca regi illi Geth priuatum nomen fuisse Achis tradit, commune autem alijs Abimelech. Ex huius igitur regis manibus liberatus David, cum se cognosci formidasset, hunc deo cecinit psalmũ, in gratiarũ actionem, quòd sapientem eũ reddidisset, vt per insania simulationem, viam liberationis inuenerit. Cõgruit etiam hic psalmus, cuicumque fideli à periculis liberato.

PSALMVS XXXIII.

Benedicam dominum in omni tempore. Cum periculum euaserim retribuã deiceps saluatori meo gratias: laudes nimirũ perpetuas: quia semper mihi adiutor fuit. edoctus autem ex hoc loco magnus Paulus dicebat: sine intermissione orate, semper deo gratias agite.

Semper laus eius in ore meo. Sed quomodo poterit quis deũ semper laudare, atq; in ore suo illius laudes assiduas habere cum de vitæ necessariis se penumero tractandum sit? comedendũ, bibendũ, & dormiendũ? Num ideo fortassis, quia certũ est, præter hoc corporale, aliud esse intra hominẽ, intellectuale os, per quod diuinarũ contemplationum cibus accipitur? & de quo scriptum legimus, os meũ aperui, & attraxi spiritũ: item alibi: dilata os tuũ, & implebo illud? hoc igitur os impediri nõquã potest, & dei semper reminiscetur, si sobrij esse voluerimus. vel aliter: in oĩ tempore: hoc est congruo tẽpore, & semper quãdo opportunũ est. oportet quòd deũ, vt nostro hoc corporis ore, deũ laudemus, quã aliunde nulla vrgens adest necessitas, intellectus verò ore, perpetuo reminisci eĩ dei semp debemus, vt inquit Theologus, & nõquã cessare. vñ in Canticis canticorũ dicitur: ego dormio, cor autẽ meũ vigilat.

In domino laudabitur anima mea. Nō ob propriā ego virtutem ab hominibus laudabor, sed propter deū: quia scilicet illum adiutorē habui. Beatus enim inquit, cui deus Iacob adiutor eius. anima autem mea laudabitur, circumloquendo dictum est, pro eo quod est: Ego laudabor.

Audient mansueti, & lætentur. Audiant quod admirandū in modum, & præter omnium opinionē seruatus sum. per mansuetos autem, hoc in loco patiētes laborē appellat, atque in afflictionibus longanimes, qualis ipse erat beatus David. & lætentur, inquit, quia deus huiusmodi sustinentes viros nō despicit: Quinimmo in periculis cōstitutos saluat. Me igitur in exemplū habeant & cōfidant.

Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum. Ipsos adhuc mansuetos alloquitur, atque aduocat, ut magnificent, & exaltem deum. & quomodo magnificare, atque exaltare quis deum possit, diximus in principio psalmi 29. deinde narrat quomodo liberatus sit.

Exquisiui dominum & exaudiuit me. Præpositio ex, intentionem quandam maiorem demonstrat. in mediis, inquit periculis derelictus, cum labore perquisiui dominum in auxilium: & statim exaudiuit me.

Et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. Variæ enim afflictiones eum detinuerant, dum timeret, ne in Saulis manus incideret, ne contumelia afficiendus: & postremo ne sæue etiam interimendus esset.

Ὁὐ μὴ νοῦται
σχυθη.

Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestre non confundantur. Solet afflictio mentem hominum confundere, atque obtenebrare. vos igitur qui in afflictionū tenebris cōstituti estis, accedite ad eū, ut quæadmodum ego feci, vos pari modo eū exquiratis. & illuminamini: ipsa nimirum lætitia, atque alacritate, calamitatum tenebras, ac caliginem dissipate, ne cōfundamini etiam spe: spe inquam salutis. Iuxta Anagogē potest hæc prophetæ exhortatio de diuino baptisate intelligi, Accedite, inquit, ad Christi fidem vos, qui in errore estis, & illuminamini per baptismū, quo anima illuminari solet, & animæ oculus purgari: & non confundemini, quia omnem illic confusionis materiam, atque originem abluetis. facies autem vestræ, circumloquendo dixit, pro vos, veluti totum à parte.

Iste pauper clamavit, & dominus exaudivit eum, & ex omnibus tribulationibus eius salvavit eum. Quod ait, iste, demonstrative dictum est, ac si diceret: ego ipse quem cernitis. pauperem autem se vocat, quia humano indigebat auxilio: vel ob humani generis tenuitatem.

Castra metabitur angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Castra ponit dñs circa vnumquemque hominum, qui timeat deum, illum nimirum aduersus omnem noxiam muniens aduersitatē. verum illius angeli potentiam cōsidera, qui vniuscuiusq; nostrum vitam custodit. Nam cum vnus numero tantum sit, vniuerso, atq; integro hostium exercitui resistit. timentes autem dominum eos appellat, qui illius obseruant mandata. vbi enim, inquit, est timor, ibi etiam mandatorum obseruatio.

Gustate & videte, quoniam bonus est dominus. Cognoscite, inquit, & vos. per gustū enim hic experientiam intelligit. Gustabitis autem si mei exemplo, ex tota ad eum anima clamaueritis: vel si exquisiueritis eum diligenter: si non ambiguam in illo spē seruaueritis. vel aliter: exhortatur nos propheta ad dominici corporis, ac sanguinis participationem: Quæ duo, omnes, qui digne gustauerint, sentient sibi statim vires, atque auxilium præstari à deo.

Beatus vir, qui sperat in eo. Nam si maledictus homo est qui sperat in homine, contra erit beatus qui sperauerit in deo.

Time te dominum omnes sancti eius. Sanctos eos vocat, qui deo oblati atque ei sanctificati sunt. time te igitur dominum, quia huiusmodi timor inordinatos morus coetcet. Cōfige enim, inquit, timore tuo carnes meas. deinde infert lucrum, quod ab isto provenit timore.

Quoniam non est defectio timentibus eum. Nā qui dei timorem in sua anima plantauerunt, nunquā à virtutis operatione deficiunt. possumus etiam dicere, quòd timentibus dominum nulla est defectio: quia & veste sacri baptismatis induti sunt, & corpore, ac sanguine domini vescuntur, & telo crucis armati sunt: & deniq;, quia necessariis quibuscunque rebus fruuntur.

Diuites egerunt & esurierunt, exquirentes autem dominum non diminuentur omni bono. Cum nullam esse assuecraue-

rit defectionem iis, qui timent dominum, nunc sermone suo fidem facit, docēs quomodo huius seculi diuites sæpius effecti sunt pauperes, & fame vexati. terrenæ enim diuitiæ fallaces sunt, & sæpe commutantur, ac decidunt: contra verò oēs, qui per dei timorem, ac mandatorū observationem dñm quærunt, nullis vnquã bonis indigebunt, ex iis nimirū quæ reposita sunt diligentibus dominum. Humanis enim bonis quàm maxime indigebunt, cum per arctam afflictionum ac tētationum viam eis incedendum sit. Pertinere etiam videntur hæc verba ad Iudæos, qui olim diuites fuerunt ciuitatū, scilicet ac militū copia: insuper, & celeberrimò illo templo, diuina lege, & conuersatione dei, ac deinceps his omnibus priuati, pauperes effecti sunt, ea nimirum ratione, quia dominū Iesum misericordia diuitem, & pauperem effectū propter nos, impudentissime occiderunt: qui quæ esurierūt postquam verum illum vitæ panem de medio sustulerunt. fideles autem qui ex gentibus fuerunt, quærentes dominum, omnibus bonis etiam atque etiam aucti sunt.

Venite filij, audite me, timorē domini docebo vos. Est hic quidam, veluti præceptoris, seu doctoris sermo. solent, enim doctores habere discipulos filiorum loco, eo quod fingant illos quodammodo, ac forment ad virtutes, ac pene veluti noui patres, eos iterum generent. timorem autem domini dixit, ad distinctionem timoris demonum. potest etenim & dæmon timorem incutere, de quo alibi scriptū est: à timore inimici eripe animam meam.

Quis est homo, qui vult vitam? Non oēs vocat propheta, tametsi indistincte dixerit, venite, sed eos tantum appellat, qui vitam non hanc communem amant, qua irrationalia omnia viuunt animalia, sed peculiarē quādam veram, atq; æternam præsens etenim vita, mors potius appellanda est. atque ideo merito Apostolus dicebat: quis me liberabit de corpore mortis huius? per mortē, ipsum corpus intelligens: vel vitam potius, quæ est in corpore.

Diligens dies videre bono. Non huius seculi dies dicit, de quibus Patriarcham Iacob dixisse legimus, dies annorū meorum pauci, & mali: & magnum Paulum, redimentes tēpus, quoniã dies mali sunt: sed de futuri seculi diebus loqui-

loquitur. illud enim est seculum, quod bonos habet die^s ob verum illud, atque in inefabile gaudium. dies autem ideo dixit, quia illic perpetua est lux.

Cohibe linguā tuā à malo. Nunc opera subiicit, quæ efficere solet dei timor. timorē vero dei nunc initialē dico, non perfectū. & linguam in primis iubet cōpescere, veluti membrum inter cætera magis labile, & ad omne vitij genus magis promptū. ministra enim nobis est ad hominū contumelias, & ad dei blasphemias: turpibus etiā cōcupiscentiis inseruit, & lenocinio detrahit: præterea accusat, texit dolos, decipit, falsa præbet testimonia, peccat: & omnium denique vitiorum instrumentum est. Παῦσσορ.

Et labia tua ne loquantur dolum. Dolus occultum est facinus sub boni simulatione cōfictū; & dum superius dixit, cohiberi linguā tuam à malo, omnes in vniuersum prauos sermones comprehendit: at nūc de prauo quodā, ac magis particulari tractat sermone, veluti de vitio omnium grauiissimo, cum clandestine componi soleant hi doli, atque ideo etiam minime euitari possint: ac veluti de re quæ in vniuerso genere humano, quā latissime pateat, in quod ab initio diabolus lethiferum hoc virus euomuit, quādo primum Euam decepit.

Declina à malo, & fac bonū. Considera optimum ordinē, quia verba in promptu magis sunt, quam facta: primo à prauis nos admonet verbis abstinendum esse. cohibe enim, inquit, linguam tuam à malo. sermo enim vt sapientes dixere, via quædā est ad actiones. ac deinde ab ipsis etiam prauis auertit operibus, dicēs: declina à malo. & cōsequenter, sublatis impedimētis, nos insuper ad bene operandū adducit dicens, & fac bonum. nam quemadmodū impossibile est, infirmum aliquem ad sanitatē restitui, nisi prius à morbo liberetur, ita etiā impossibile est aliquē bene operari, qui à vitiis prius non abscesserit. Illud etiā considera quomodo abstinere tātum non sufficit, à vitiis, sed bonis etiam operationib⁹ opus est. vel aliter: declina à malo, & fac bonum; illud, ne pœna afficiaris, hoc autem, vt etiā honoreis. Alia etiam ratione, vitio cui datur? si bonum non faciat: quia inertis ac ignaui hominis est, nihil operari, atque ocio torpescere.

Inquire pacem, & persequere eam. Pax est omnium bonorum caput, quã discipulis suis dominus veluti hæreditatem quandam reliquit: pacem, inquit, meam do vobis, pacem relinquo vobis. nam qui erga deũ fuerit pacificus is humanas etiam passiones omnes superabit. Non igitur simpliciter à nobis querenda est pax, sed cū studio, vt docet nos propheta, hoc in loco: dũ ait: persequere eam, ac si diceret, per illius vestigia vobis currendum est, vt præuenientes eam comprehendatis.

Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorũ. Per oculos, & aures domini, videndi, atque audiendi potentias in eo intellige. Deus, inquit, semper videt iustos, & illorũ actionibus delectatur, & preces exaudit, vt pote exaudiri dignas. per iustos autem hoc in loco, viros intelligit, omni præditos virtute.

Vultus autẽ domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriã eorũ. Videt inquit, Dominus eos etiam qui praua opera faciunt, verum non eodem modo quo iustos: istos quidem videt, vt custodiat, illos autẽ vt perdat, vt condẽnet, vt pœnas ab eis exigat. prauus enim quilibet statuto à deo tẽpore perit de terra, siue hanc mundi terram intelligas, siue terrã eorũ, qui saluantur. timeant igitur omnes peccatores, cũ eorũ delicta deum minime lateant, potes etiam per vultum domini intelligere aduentũ eius, in futuro iudicio, quãdo severo, ac acerbo vultu eos aspiciet.

Clamauerunt iusti, & dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorũ liberauit eos. Qui terrena atque humilia votis non expetũt, sed cœlestia, ac sublimia, tametsi lingua sileant, mente tamen ac spiritu clamãt, & eorũ clamor quam facillime peruenit ad aures domini: vnde etiã exaudiuntur, & ab omni eripiuntur tentatione, ac miseria: vel quia ab omni aduersitate à deo liberantur: vel quã fortitudine, atque constantia, omnem afflictionis impetum superant: quæ res etiam liberatio dicitur, vt aliis in locis declarauimus.

Prope est dominus omnibus contritis corde. Deus quidem ob summam eius benignitatẽ omnibus prope est. ait enim p̃ prophetã: deus appropinquans ego sum: verũ nos sceleribus nostris lōge ab eo discedim⁹. Ecce enim, inquit, ali
bi pro

bi propheta, ij qui elōgant sei p̄fos à te, peribunt. cōtritos autē corde eos appellat, qui de p̄priis peccatis cōpuncti sunt. cōpunctio enim superbiā, ac fastū maxime cōterit.

Et humiles spiritu saluabit. Præcedit enim compunctio, & subsequitur humiliatio. humilem autē spiritu dixit, hoc est animo. nam corpore tantum aut gestu, seu verbis, aut alia quavis necessitate humiles deo grati non sunt.

Multa tribulationes iustorū & de omnibus his liberauit eos dominus. Permittit quidē eos dominus in virtutis gymnasiū descēdere, sed non sinit superari à laboribus: quod tamen & victoria reputatur, vt prædiximus, & illorū laudi adscribitur. Atq; ideo alibi dicit dominus: in mūdo tribulationē habebitis, sed cōfidite: & Apostolus in omnibus tribulati estis, sed nō angustiati, & multa alia habētur huiusmodi.

Custodit dominus omnia ossa eorum, vnū ex his non cōteretur. Atqui multorū martyrum ossa contrita sunt, verū homo non solum is dicitur, qui exterior est, hoc est non solū ipsum corpus, sed etiā qui interior, hoc est ipsa anima, quæ sua etiam membra habere dicitur, sicut & corpus, atque eisdem nominibus distincta. Nam cum legimus: Mandatum domini lucidum, illuminans oculos: item qui habet aures audiendi audiat: vel, os meū aperui & attraxi spiritum, & dētes eorū contriuiisti. item, vētrē meū doleo: aut pes iusti non offendat: & alia huiusmodi: nō corporis, sed animæ mēbra intelligimus. vnde & nunc per ossa solidiores quasdā animæ cogitationes intelligit, quæ eā nō lecus atq; ossa corpus sustinent, atq; confirmāt. custodit autē dominus hæc, quæ diximus iustorū ossa, quia ei placēt, & nihil eorum conteretur, violentia scilicet peccati.

Mors peccatorum praua. Hoc est laboriosa, atq; molesta: quod ex Græcæ dictionis etymologia, melius percipitur. tunc temporis etenim certius dignoscunt pœnas sibi fore repositas. Iustorum autem mors suavis est, quia gaudia sibi sentiunt præparata.

Πονηρὸς πρᾶξις
ἐπὶ τὸ πόνον.

Et qui oderunt iustum delinquent. Oderunt iustum ij, qui in peccatis sunt: nam si simile suo simili lætatur, illud cōsequenter patet, qd dissimile suū odit dissimile. quorum enim vita dissimilis est, horū etiā sententiæ pugnātes inter se sunt, atq; contrariæ. delinquent autem, quia oībus aliis

delictis, hoc odij peccatū addiderunt. non solū enim eū imitati nō sunt, qui erat iustus, sed odio insup eū ꝑsecuti sūt. delinquēt igitur, id est peccabūt aut periclitabūtur.

Redimet dominus animas seruatorū suorū. Ab humanis nimirū ac diabolicis īfidiis, quas ꝑpria patiētia superabūt.

Et non delinquent omnes qui sperant in eo. Non peccabunt, eo q̄ valida atque constanti spe ad dominum ferantur, nec vllum etiam animæ periculum sustinebunt.

Psalms ipsi David.

Hunc etiam Psalmū composuit beatus David, cū persecutionē sustineret à Saule, & nullibi ei daretur tuto consistere: cōgruitque aliis omnibus inimicorum persecutionem sustinentibus. imprecationibus autem, quæ tam in presenti sunt psalmo, quàm alibi, vti nos oportet aduersus demones. ij enim sunt qui nostros excitant inimicos, & in nos insurgere eos faciunt. Conuiciis vero, aduersus insidiatores vti possumus, quòd si alicubi præclara aliqua virtutum facta percēsentur, ea applicabimus ipsi beato David, ita tamen vt & nos ad illorum imitationē moueamur, & excitemur.

P S A L M V S X X X I I I I.

*V*dic domine iniuriātes mihi, impugna impugnātes me. Primo, inquit, Saulem, & socios iudica, deinde impugna, ac castiga. eorum enim iniustitia apertissime patuit.

Apprehende telū, & scutū, & exurge in adiutorium mihi, effunde frameam, & concludē aduersum persequentes me. Cū pugnx meminerit, cōsequēter etiā armorum genera appoluit: non q̄ eis vtatur deus, sed humano locut⁹ est more. terribili enim hac armorū cōmemoratiōe, prauos ac scelestos omnes perterrefacit. nā alioqui, solū dei verbū, quinimo sola etiā eius volūtas satis est ad coercendos, ac castigādos opprimētes, & ad defendēdos ac liberādos oppressos. effunde igitur frameā, hoc est exime gladiū è vagina. ob expolitā enim leuitatē suā gladi⁹ fundi quodāmodo videtur è vagina, cū euaginatū. cōclude etiam aduersus persecutores meos: hoc est: obstrue viā ante eos, ita vt effugere amplius manum tuā nō possint.

Dic animæ meæ, salus tua ego sum. Intellectuali vōce tua, loque

loquere ad intellectualem animam meam, & dic ei: noli timere, quia ego sum salus tua. Illud autem animaduertendum, q̄ græca dictio quæ hic habetur, non indicatiui modi est, & præteriti temporis, vt regulariter inueniri solet, sed Aoristus imperatiui modi, vt sit ἐπιποῦ pro ἐπιπέ, id est dic, eo modo, quo dicimus ποῖσοῦ pro fac.

Confundantur & reuereantur, qui quærent animam meam. Verba hæc confundantur & reuereantur, idem fere significant. Confusio enim illis summa erit, si me comprehendere nequuerint. animam autem meam circumloquendo dixit, pro me ipsum.

Conuertantur retrorsum. Inanes, nimirum, & re infecta.

Et confundantur qui cogitabāt mihi mala. Verbū cōfundātur hic repetitum, præcipue iuxta græce dictionis vim, in tensionē addit, & maiorē cōfusionem significat. Cogitare autē mala, pro considerare, ac studiose inuestigare dixit.

Fiant sicut puluis ante faciem venti. Ac si dicat, inter fugientem instar pulueris dissipentur, ac dispergantur. minutissimus enim cum sit puluis, à ventis facile dispergitur.

Et angelus domini conterens eos. Subintellige verbū, sit. Angeli enim sæpe numero mittuntur à deo, vt aliquos castigent: veluti is, qui Aegypti primogenitos dissipauit. item is, qui centū octogintaquinque millia Assyriorū interemit.

Fiat via eorū tenebra, ac lubricū. Grauiissima est huiusmodi imprecatio, optat enim vt illis fugientibus, via adeo sit obscura, vt videre nequeant, qua recta sibi eundem sit: præterea etiam, vt adeo sit lubrica, quòd in præceps aliquod deferantur.

Et angelus domini persequens eos. Istos etiā qui in tot, ac tāta mala inciderunt, angelus domini conterens persequatur, quid igitur par est euenturum ei esse, qui neque oculis videat, neque pedibus adiuuetur, & ab ipso etiam persequente angelo vrgeatur.

Quoniā gratis absconderunt mihi interitū laquei sui. Symmachus pro gratis dixit, sine causa. Cum nihil à me, inquit, læsi fuerint, absconderunt mihi tamen interitū laquei sui. est autem sermo hic metaphoricus, à venatoribus translatus, qui laqueos occulte disponunt, per quos interitum feris inferunt.

ἐπιποῦ.

Superuacue exprobrauerunt animam meam. Animam meam circumloquendo dixit, pro meipsum. Estq; animaduertendum, q̄ huiusmodi figura loquendi, quæ græce Periphraſis dicitur, frequentiffima reperitur apud beatum David. vt illud: anima mea, vita mea, facies mea, nomen tuum, & alia huiusmodi. mentientes, inquit, exprobrauerunt me, ingratum appellantes, & regis infidiatorem.

Veniat illi laqueus quẽ ignorat. Inexpectata, inquit, calamitas illi obuenerit: illi inquã, qui & mihi interitum abscondit, & qui me exprobrauit, siue Saulem intelligas, seu quemuis aliũ, qui Saulẽ vrgeret aduersus ipsum beatũ David.

Ἡ ἐθὶμα.

Et rete quod abscondit comprehendat eum. Et rete quod clã aduersus me tetendit comprehendat eum: hoc est, omnis illius conatus, omne consilium in authorẽ conuertatur.

καὶ ἐν πρῶ-
τῷ προῦσαι
ἐν αὐτῷ.
ἐπὶ τῷ.

Et in laqueo cadet in ipso. Idem etiam significant hæc verba. & cum dixerit in laqueo, addidit in ipso, inquam laqueo quem idem ille disposuit.

Et anima mea exultabit in domino. Inimicis meis ita castigatis, lætabor in domino, qui iustis eos affecit pœnis.

Delectabitur in salutari suo. Quia illos perdidit, & nos saluauit.

Omnia ossa mea dicent: Domine quis similis tibi? eruens pauperem de manu fortiorum eius, inopem & pauperem à diripientibus eum? Omnia autem ossa mea, id est membra mea oĩa quæ in profundo corporis sunt. significare autem videtur per hæc verba plenissimam gratiarum actionem ex intimo animæ prouenientem. vel, per ossa, solidas ac validiores animæ cogitationes intelligit vt sæpe diximus. Inopem autem seipsum propheta appellat, quasi exulem, necessariorumque omnium indigentem, & solum, per fortiorem verò Saulẽ intelligit, qui & diuinis & bellicis copiis affluabat: & dum inopem se bis dicit, & insuper, pauperem, addit: tenuitatem suam maximam denotat, & huiusmodi verborum humilitate deum pariter ad maiorem misericordiam excitat. Diripientes etiam, ipsos hostes appellat: habito nimirum respectu ad illorum spem, qui sese eum direpturos sperabant.

Surgentes testes iniusti, quæ nesciebam interrogabant me. Ipse nimirum Saul, & quicumq; ei assentabantur: quos beatus David

David testes ideo appellat, quia aduersus se testimoniũ ferebāt: & iniustos, quia mēdaces erāt, vel quia huiusmodi testes cū subsannatione quadā ac derisu interrogabāt eum: nunquid aspiraret ad regnum? Interrogabāt autem hoc, & pariter asseuerabāt, ita esse. Quod tamē beat⁹ David, vtpote innocens ignorasse se ait. Nunquam enim ad regnū aspirauerat. Possant etiā hæc verba de Christo intelligi, propter falsos testes, qui interrogabant eum, nunquid non blasphemasset, vt euangeliorum tradit historia.

Retribuerunt mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Cum communem inimicum Goliath interemisset beatus David, & Philistæos superasset, & prauum Saulis spiritū depulisset, persecutionē tamē sustinebat à Saule. Retribuerunt itaq; animæ meæ sterilitatem, hoc est infructuositatem. Virtutē meam, inquit, studuerūt infructuosam constituere, cum occidere me cogitauerint, & facere vt anima mea cessaret à fertilitate virtutum. Vel retribuerunt mihi sterilitatem, circumloquendo dixit, ac si diceret, pro beneficiis à me in eos collatis, illud conati sunt mihi respondere, vt me occiderent, ne viuendo filios procrearem. Vel aliter, sterilitas pro obliuione accipitur, quia per filios & posteros memoria hominum conseruatur.

Ego autē mihi cum molesti essent, induebar sacco, & humiliabam in ieiunio animā meam. Deinceps docet propheta quomodo dissoluere oporteat calamitates. Nam cū ab inimicis calumniam sustineret, sacco ac ieiunio animam suam, hoc est seipsum humiliabat, rogans ab insidiis liberari. Σάκκον.

Et oratio mea in sinū meum conuertetur. Hoc est exaudietur mea oratio. Ira enim intelligenda sunt hæc verba, quasi se ipsam conuersura sit oratio ad Prophetam, qui eam emisit. Non inanis tamen nec vana aut re infecta, quinimmo in illius sinu instar pretiosissimi doni suscipienda sit. Vel, quia ita conuertetur, vt orātis sinum petitis rebus impletura sit. Tamen si aliquādo etiā huiusmodi loquēdimodus cōtrariū penitus sensum recipiat: quādo scilicet quis non exauditur, & oratio in sinū, re infecta, inanis conuertitur. ἢ ἡ κόλπον-
μα.

Quasi proximo, & quasi fratri nostro sic complacebam. Summam suam dilectionē erga Saulem ostendere volens, fratris, ac proximi nomine vsus est. Parētes em̄, & dominos Ὡς ἡδελφῶ.

proprie honorandos nobis esse dicimus, fratres vero amandos, præcipue quando sumus sine prole.

Quasi lugens & mœstus sic humiliabar. Videns illum mihi inuidere, quia multitudo ac populus me laudabant, humiliabat fingens me tristem ac mœstum esse. Solet enim inuisi hominis humilitas, atq; deiectio, inuidiam reprimere: quemadmodum contrà, superbia atque elatio augere.

Aduersum me lætati sunt, & conuenerunt. Me hæc agente, atq; hoc pacto sentiente, illi lætati sunt, credentes periisse vires meas: & conuenerunt, vt insidias aduersum me disponerent.

Congregata sunt super me flagella, & ignoravi. Quod septuaginta interpretes dixerunt, flagella, Symmachus percussiones reddidit. Ait igitur occisores aduersum me congregati sunt: me, inquam, ignorantem huiusmodi eorum consilia, atque insidias quas aduersum me disponebant. Eas autem puto subnotari, quæ in historia regum traduntur, quando eius vxor Michol omnia illi aperuit, atque à periculo etiam eum saluauit.

Dissipati sunt & non sunt compuncti. Dissipati sunt cū me non inuenissent, vt sperauerant, & tamen compuncti non sunt, quia nulla ducti sunt pœnitentia.

Tentauerunt me, subsannauerūt me subsannatione, frenduerūt super me dentibus suis. Saul, inquit, & qui cum eo erant, aliquando tentauerunt me probantes atque experientiam sumentes mentis meæ: aliquando etiam subsannauerūt, iridentes, veluti infirmum, nunc vero palam, leonum instar, in me efferati sunt. Frendere autem dentibus solent omnes aliquando ob timorē, aliquando vero ob nimiam indignationem, quando nimirum, veluti furore quodam collidunt mutuo dentes & resonant. Nunc, inquit, ira ac rabie pleni, resonare videtur super me dentibus suis, audi nimirum vt carnes meas dilanient.

Domine quando respicies? Tu enim longanimis ad hæc, respicere eos non videris: quando igitur animaduertes, & vindictam facies?

Restitue animam meam à malignitate eorum. Tu me libera, inquit, ab illorum peruersitate, & in pristinam securitatem restitue.

A leonibus unigenitam meam. Frenere proprie dicuntur Μορογυτῶν.
 leones: consequenter igitur cum frenere eos dixerit, post-
 modum leones etiam appellavit: & maxime ob ingenitã
 eis scruitiam, & insidiis semper intentum animum. Unige-
 nitam autem animam suam, hoc est, seipsum, ea ratione
 appellavit, qua declarauimus in psalmo vigesimoprimo. à
 communi etiã sensu hoc in loco subaudiendum est ver-
 bum, restitue.

Confitebor tibi in ecclesia multa, in populo graui laudabo te. ΠΟΛΛῆ.
 Vide quæ exponendo dixerimus, in commemorato super-
 rius psalmo, ibi: in ecclesia magna confitebor tibi.

Non supergaudeant qui aduersantur mihi iniuste, qui oderunt Οἱ ἐχθροί-
 με gratis ἔ' annuunt oculis. Gratis, hoc est, sine causa. Neq; νοῦτες αἰδι-
 κως.
 enim ego iniuria eos affeci, aut odiosum me præbui. Per
 annuentes vero oculis, adultores intelligit, qui Sauli an-
 nuebãt: hoc pacto detrahẽtes beato David, aut eum car-
 pentes si quid aliquando præsens ille dixisset aut fecisset.

Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in ira dolos
cogitabant. Pacifice quidem mecum olim versabãtur ami-
 ca loquentes, & quæ beneuolentiam ac dilectionem præ-
 seferre videbantur, verum summa cum ira, quã celabant,
 dolos contexebant, cogitantes, quo nam me pacto in pe-
 ricula conuicerent.

Et dilatauerunt super me os suum. Nouissime etiam palam
 ac lato ore accusabant me non clam amplius, aut voce
 submissa. Nam qui cupiunt latere compressis pene labiis
 susurrant.

Dixerunt euge euge, viderunt oculi nostri. Apud antiquos
 illi clamabãt euge euge, qui affecti aliquid fuerãt, quod
 optabant, repetitione illa lætitiã quandam præseferen-
 tes. Videntes, inquit, inimici mei me fugientem, acclama-
 uerunt verba illa lætitiæ, euge euge: significantes nimi-
 rum, eorum rem bene se habere. Quod sequitur, viderunt
 oculi nostri: per se legendum est, & subintelligendum est
 aliquid, vt puta, viderunt oculi nostri hostem nostrũ Da-
 uid male affectum, seu in præceps delapsum: viderũt ocu-
 li nostri id quod erat in votis. Vel coniunctim etiam legi
 potest versiculus. ac si diceret, bene bene viderunt oculi
 nostri quæ optabamus.

Vidisti domine. Ea nimirum quæ patior.

Ne silas Ne amplius sustineas. Nam qui sustinent tacere solent.

Ne discedas à me. Nullus enim alius est mihi adiutor.

Exurge domine intende iudicio meo. Humano more hæc dicta sunt, vt sæpius diximus. Exurge, inquit, domine. Longanimis enim cum sis aduersus inimicos meos, dormire quodammodo videris. Et quid significat, intende, vide in expositione psalmi quinti.

Deus meus & dominus meus in causam meam. A communi sensu hoc in loco sumendum est verbum, intende, & per causam, iudicium rursus intelligit. Illa autem verba: deus meus, & dominus meus, & alia huiusmodi verba repetita, inuocationis intensionem demonstrat, quæ ex intimo corde proueniat, & ardentis in deū desiderij. Adfert enim huiusmodi inuocatio quoddam secum solamen, iuxta illud: memor fui dei, & lætatus sum.

Καίνον μοι.

Iudica mihi secundum iustitiam meam. Iudica hoc mihi, inquit, quod cum iustus fuerim in iis omnibus, quæ ad persecutores meos pertinet, ego contra ab illis iniuria affectus sum.

Domine deus meus, & nō supergaudeant mihi. Superflua est coniunctio, &, vel subaudienda est dictio, amabo, vt sit sensus: Amabo domine deus meus.

Ne dicant in corde suo, euge euge anima nostra. Hic etiam aliquid subintelligendum est, vt sit sensus: ne dicant in corde suo: factum est, euge euge animæ nostræ.

Καί: πίομδν.

Ne dicant absorbuimus eum. In ore nimirum gladij. Hæc etenim dicerent, si me morti traderent.

Confundantur & reuereantur simul qui gaudent malis meis. Verba confundantur & reuereantur, seu pudeant, idē æque significant, quæadmodum & illa in sequentibus: lætentur & exultent. Confundetur autē, si vacui atq; inanes re infecta reuersi fuerint. Quod vero ait, simul, idē sibi vult ac si dixisset vno atq; eodē tēpore oēs confundantur, qui gaudent malis, hoc est, infelicitatibus & infortuniis meis.

Induantur cōfusione et pudore, qui magna loquuntur super me. Hoc est, qui se iactant aduersum me, & qui mala se mihi illatum ire gloriantur.

Exultent & lætentur, qui volunt iustitiam meā. Hoc est, qui volunt

volunt id, quòd iustum est in causà mea. Iustum vero esset quòd inimici me temere non impugnarent, sed potius in periculis mihi opem ferrent, cum innumeris eos semper affeterim beneficiis.

Et dicant semper, magnificetur dominus, qui volunt pacem serui sui. Dicant hoc, videntes me nimirum superasse impugnatores meos. Magnificetur autem, hoc est, magnus ab omnibus reputetur.

Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam. Si ea scilicet fiât quæ petij. Per iustitiam autem dei, iustum eius iudicium intelligit.

Tota die laudem tuam. A' communi sensu hoc in loco etiam sumendum est verbum, meditabitur. Tota autem die, hoc est per totam vitam. viuere enim quodammodo, non videntur, qui dormiunt. Meditabitur igitur, id est, annuntiabit laudem tuam, quod perpetuum illi erit opus. Et hæc quidem sunt, quæ ad præsentis psalmi expositionem pertinent. Verum nobis etiam lector admonendus est, vt caueat ne ex hoc psalmo, occasionem aliquando fortassis sumat, imprecandi aduersus inimicos: vel quia beatus David vitam, ac conuersationem legalem, & non euangelicam degebat, iuxta quam postea Christus perfectiorem docens doctrinam aiebat: dictum est antiquis: Diliges proximum tuum, & odio prosequeris inimicum tuum: ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, benedicite persecutentibus vos, vel quia verba hæc beati David intelligenda sunt, non vt imprecantur, sed q̄ sub imprecationis modo, ea prædicant, quæ inimicis euentura erant. Vel ea ratione fortassis imprecatur quia scriptum est: Percute argentum reprobum & purgabitur. Imprecabatur autem eis beatus David, non vt acerbus hostis, sed veluti is, qui prauos omnes homines oderat, & optabat eos castigatione emendari, vt futurum ac horribile iudicium euaderent. Vel vt per illorum pœnas alij fierent meliores. Illud insuper addendum putamus ad prædicta: quòd plura ac potiora ipsius psalmi verba Christo domino recte accommodari possunt, aduersus ingratißimos Iudæos.

Cum beatus David veritus Saulis persecutionem moraretur in desertum, & quandam illic speluncam veluti dormiturus subintrasset, venit eo loci persecutor eius Saul, pernoctauitque, latere illic ignorans beatum David. Noctu itaq; David consurgens adstitit supra dormientem, parcensq; ei, fimbriam tantum diploidis gladio abstulit, in facti testimonium. Et postera die exeunte illinc Saulem consecutus, ostensa fimbria diploidis acclamauit exprobrans iniustas illius insidias, & suam pariter iustitiam annuncians: ille autem pudore suffusus non mediocri, confessus est, & compunctus, verbisq; dilectionem simulabat, rursus tamen eum persequebatur. Quod agrefereus beatus David, presentem psalmum composuit: primo quidem proposito vt illius vitium carperet, deinde etiam vt dolosi cuiuslibet peruersitatem notaret. In finem autem inscribitur, quia in eo inimicorum destructio predicetur, qua ad finem seu exitum peruenit. Puer autem domini dicitur beatus David duplici ratione, quemadmodum supra declaravi in inscriptione psalmi 17.

P S A L. XXXV.

Dicit iniquus delinquere in seipso. Dicit, id est putat Articululus autem, τὸς, qui habetur in Græco ante verbum, delinquere, superfluus est, vt sit sensus: putat iniquus peccare in seipso, hoc est putat, se clam ac latenter delinquere posse, & in sua sola conscientia, ita vt neque ab ipso etiam deo videri possit. Vel si articulum τὸς, nolis esse superfluum, & legere: dicit iniquus, vt delinquat in se ipso: dic sensum esse: quod huiusmodi vir iniquus cogitat in seipso: hoc est intra se: vt peccet. Solent enim huiusmodi articuli aliquando superflui iacere, aliquando etiam aduerbialiter poni, vt declarauimus. Per iniquum autem hoc in loco Saulem ipsum intelligit, quem summa constat vsum esse iniquitate, dum amicum pariter ac benefactorem, & generum tanto odio prosequeretur.

Ὅτι ἐδόλωα. Non est timor dei ante oculos eius. Hoc est ante oculos animæ huius iniqui. Atque ideo ita cogitat non perspiciens se latere non posse.

ὅτι ἐδόλωα. Quoniam dolose egit in conspectu suo, vt cognosceret peccatum suum, & odisset. Vide, inquit, quid fecerit. Dolos expandit ante se: hoc est: prauè ac peruerse egit in hoc, vt peccatum suum cognosceret & odisset: vt sit sensus: noluit cognoscere, peccatum suum, & odisse illud.

Verba

Φοί παρά-
ρομ τὸς ἀ-
μαρτῆρ ἐν
αὐτῷ.

Verba oris eius iniquitas & dolus. Ea, inquit, quæ de pace mecum tractabat, plena erant iniquitate & dolo, & venenum quodammodo in se occultū retinebant. Quæ res iniqua pariter erat & dolosa. Volebat enim Saul me securū confidere, atq; hoc pacto nihil verentē comprehendere.

Noluit intelligere vt bene ageret. Noluit intelligentiam aliquam maiorem habere, vt bonum aliquod faceret, vel vt cessaret ab insidiis.

Iniquitatem meditatus est in cubili suo. Etiam in lecto cubans praua in animo versabat. Neque enim quietis aut somni tempore quiescebat: vnde summa illius malignitas demonstratur.

Adstitit omni via non bona. Promptus est ad omne opus malum.

Malitiam autem non agre tulit. Malitiam, inquit, graue quid esse non existimauit: hoc est, à se eam non repulit. Προσώχθησ.

Domine in cælo misericordia tua, & veritas tua vsq; ad nubes, iustitia tua sicut montes dei iudicia tua abyssus multa. Quæ admodum superius summā Saulis prauitatē demonstrauit, ita & nunc summā dei bonitatem & lōganimitatē describit, dicens: Domine in cælo misericordia tua, & veritas tua vsq; ad nubes: hoc est, vsq; ad ipsum cælum. Nubes enim vsq; ad cælū ascendūt. Iustitia tua sicut mōtes dei: & per montes magnitudinē pariter & altitudinē significauit. Montes autē dei dicuntur, veluti à deo creati. Iudicia etiā tua abyssus multa: hoc est, dispensationes tuæ immensum quoddam atq; inçōprehensibile sunt profundū.

Homines & pecora saluabis domine. Saluare, seu saluari aliquando de æterna salute dicitur, iuxta illud: & saluabuntur iusti; aliquando verò de temporaria salute, vt nunc. Exponere enim debemus: saluabis, hoc est; viuificabis, seu vitam eis præstabis. Tanta est domine, inquit, tua misericordia, vt non solum hominibus, sed ipsis etiam irrationabilibus animantibus vitam præstes. Per pecora enim quæ cæteris omnibus animantibus mūdiora sunt, omne animal irrationale significauit. Saluabis etiam dixit pro salues, tempus ponēs pro tempore. Vel per homines eos intellige, qui duce viuunt ratione, per pecora vero eos homines qui abiurata omni ratione, irrationabilium instar Κτήνη.

degunt. Vel per homines Iudæos intellige eruditos in lege: per pecora autem Gentiles, voluptatē olim & carnis desyderia pecorum instar sectantes. Et tunc verbum, saluabis, in sua permaneat significatione, & futuri sit tēporis: & prophetiā cōtinebūt hæc verba, de fidelibus. Saluabis em̄ eos, qui crediderint audita prædicatione euāgelij.

Quā multiplicasti misericordiā tuā deus. Dicitio, quā, hoc in loco admirantis animū demonstrat. Obstupescens enim propheta bonitatē ac misericordiam summā dei, qua hi pariter atq; illi saluentur, inclamat ad deum, dicens: eum quā maxime suam in nos misericordiam multiplicasse.

Filij autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt. Filij hominū, hoc est homines, vt diximus in psalmo quarto. Ait igitur ꝑ omnes qui veri homines sunt, & qui huius nominis appellationem sceleribus suis non adulerant, in diuina sperabunt protectione, quodq; eos deus vt auis proprios pullos fouebit ac custodiet. Et aliter intelligi potest versiculus, vt sit prophetia de christianis.

Inebriabūtur ab vbertate domus tuæ. Inebriabūtur, hoc est lætabuntur. Lætitiā enim hic ebrietatē appellat, quemadmodū & diuitias vbertatē. Vinū enim, vt aibi inquit propheta: lætificat cor hominis. Vbertas etiā copiam quandam ampliorē significat. Huiusmodi, inquit, homines læti erūt à diuitiis domus tuæ. Domus autē dei ecclesia est, cuius diuitiæ pia sunt dogmata, quæ ipsos dogmatū participes spirituali afficiūt lætitia, vel per domū dei, verbi carnem intellige: illam nimirū quā simul cum anima assumpsit, & in qua habitauit. Et per vbertatē, Christi doctrinā, quæ animas irrigat, impinguat, & lætificat: ita vt cū Paulo dicere possint: quis nos separabit à charitate Christi.

Τῆς τρυφῆς.

Et torrente deliciarū tuarum potabis eos. Eandē repetit sententiā, & cū ebrietatis meminerit, cōsequenter & poculū addidit. Potabis enim eos, inquit, flumine eius lætitiæ, quæ à te subministratur. Torrentem autem deliciarum, iucundissima Christi doctrinæ fluentia appellauit: torrentem quidem ob tempestiuam doctrinā, quæ certo tempore ab ore Christi defluebat: proptérq; eius vehementiā, ac vim (vt ita dicam) indetentā, & propter multa quæ de prophetis sermonibus in vnū collecta adducebat. Torrēs enim ad tem

ad tēpus fluit, & vehemēs est ac violentus, & ex multipli-
 ci confluit aquarū cōcursū. Delicias autē ideo dixit, quia
 lætificat, & impinguant. Aliqui per vbertatē domus dei,
 sanguinē Christi intelligunt, qui ex illius immaculato la-
 tere defluxit, & per torrentē, aquam illā, quæ tunc tempo-
 ris cū sanguine pariter effusa est. & quæ, (vt græcē dictio-
 nis etymologia indicat) hyberno tēpore defluxit. Hyems
 enim erat quādo passus est dominus: quæ etiā inebriauit
 nos, ita vt debacchati simus ad salutem, & à priori errore
 quo seducebamur ī tutū educti, & summa affecti lætitia.

Χάμαρρῶ
 ὡς χειμῶνος
 ῥίωμ.

Quoniam apud te est fons vitæ. Quoniam tu es qui vitam
 præstas. Ego sum, inquit, via veritas, & vita. In seipso enim
 Christus vitæ, vt ita dicam, scaturiginem habet, & non
 aliunde: quemadmodum sancti illi habuere qui aliquan-
 do mortuos suscitauerunt. Vel quia apud te patrem, filius
 qui perennis est vitæ largitor, inseparabilis permanet.
 Ego enim, inquit, in patre, & pater in me est. Fontem au-
 tem vitæ appellat, quemadmodum & alibi Hieremias di-
 cens ex eius persona: Et me fontem vitæ reliquerunt.

In lumine tuo videbimus lumen. Hic theologiam tradit de
 sancta Trinitate ex fidelium persona loquens, Nos, inquit,
 ô pater, qui fideles futuri sumus, per lumen, hoc est, per
 diuinitatem filij tui, cognoscemus lumen spiritus sancti.
 Nam si deus, vt inquit Gregorius theologus, lumen tri-
 plex est, consequenter vnaquæque in deo persona lumen
 dicenda est. Filius igitur docuit de spiritu sancto, paracle-
 tum alium, hoc est alium consolatorem atque alium ad-
 uocatum eum appellans, eiusdemq; potestatis atq; eius-
 dem esse honoris significans. vel aliter: nos à sancto spiri-
 tu illuminati radios lucis filij tui contēplabimur. Nemo
 enim potest dicere dominum Iesum nisi in spiritu sancto.
 Item alibi: deus nobis reuelauit per spiritum sanctum.

Τριλαμπή

Extende misericordiam tuam cognoscentibus te. Perpetuo
 eorum deus miseretur, qui illius cognitione digni sunt:
 quod propheta nunc dicit, rogantis in morem.

Παράτεινον
 τὴ ἐλπίς σου
 τοῖς γινώσκον
 σί σε.

Et iustitiam tuam iis, qui recto sunt corde. Et assidue præsta
 iustum auxilium tuum iis, qui in sermonibus atq; actio-
 nibus suis recti sunt.

Non veniat mihi pes superbiæ. Pedem superbiæ pro inte-

gra ponit superbia, veluti totum à parte. Non dominetur mei, inquit, superbia. Superbiæ autem nomine, omne vitium significauit: quoniam vertex est, & genitrix peccatorum omnium superbia.

μη σαλευσαι
μη.

Et manus peccatoris non concutiat me. Hoc est, ipse peccator, à parte totum significans, vt supra diximus: & per peccatorem ipsum dæmonē intelligit: vel Saulem, aut alium ex omni parte scelestum. Non concutiat autem: hoc est: non me moueat ab illa nimirum stabilitate ac sede, quam in virtute collocaui.

Illic ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem. Illic: id est, in loco illo, seu in tempore à deo constituto. Et non dixit, cadent, sed ceciderunt: veluti qui propheticis oculis illorum ruinam cerneret. Intelligit autem Saulem & sequaces: aut alios huiusmodi scelestos homines.

Expulsi sunt, & non potuerunt stare. Expulsi iam sunt, à diuino auxilio, ob eorum scilicet vitia: & deinceps firmari non poterunt.

Psalms ipsi David.

Admonitiones continet hic psalmus. Admonet enim vt vnusquisque varios rerum euentus patienter ferat, & mentem non adhibeat ad prauorum hominum prosperitates.

P S A L M V S X X X V I.

μη παραζη-
λων.

NE amuleris in malignantibus. Aemulationem imitationem appellat: ac si diceret; noli imitari malignantes, tametsi secunda eos videas florere fortuna. Possumus etiam æmulationem pro irritatione intelligere, quæ admodum græca dictio significantium exprimit, zelū, æmulationē appellans, vnde etiam verbū suū deducit: ac si diceret: noli irritari, aut mœrere, quādo prauos vides sceleris vitā degere. Cōstructio autem hoc in loco indifferens est, & regulam non seruat, iuxta Hebraicum idioma.

μη διζηλων.

Neque amuleris facientes iniquitatem. Multi enim quotiēs prauos vidēt externis hisce bonis abūdare, pusillanimitate ducti ad illorū imitationē incitantur. Quam rem propheta, veluti perniciosam detestatur. Est autē æmulatio, seu potius iuxta græcā literā, zelus, appetitus quidā possidendi

dēdi bonum illud, quod quis videt in alio: & proprie quidē ponitur in bonum, sæpe numero etiam in malum. Versiculus vero iste proxime superiorē versiculum declarat, atque eiusdem est sensus, cum illo. Vel, ne æmuleris: hoc est, noli beatos eos dicere, nec precari vt similis eis fias.

Quoniam sicut herba, cito exarescent. Nō habentes, scilicet radicem validam.

Et quasi olera herbarum cito decident. Idem rursus repetit. Olera autem herbarum dixit pro ipsis herbis, viuis nimirum ac virentibus, vel pro iis, quæ pertinent ad genus herbarum. Hæc enim omnia defluunt cum aruerint.

Spera in domino & fac bonitatem. Spera, inquit, in domino qui virtutum tuarum labores non despiciet, & quod bonum est, operare. Bonitatem enim posuit pro bono.

Et inhabita terram. Sic faciens, inquit, intrepide quā habes habitationē, posside Deum enim tui custodē habes.

Et pasceris in divitiis eius. Et pasceris à deo in bonis eius, ita vt vtilibus fruaris, & à noxiis non lædaris.

Delectare in domino. Delectare, inquit, in domino, per immensam nimirū atq; insatiabilē eius dilectionē, aut p̄ inexplēbilē mandatorū eius, ac diuinæ legis cōtēplationē.

Et dabit tibi petitiones cordis tui. Cum enim diligas deum nihil ab eo indignum postulabis.

Revela domino viam tuam. Per viam nunc conversionem ac vitæ normam intelligit, quam visitatione ac custodia dei dignam fieri iubet. Nouit enim dominus vias iustorum. De quo vide, quæ circa finē primi psalmi dicta sunt.

Spera in eo. Rursus spem protendit, tanquam necessariam iis, qui in afflictionibus sunt constituti. Sola enim spes minuit dolores.

Et ipse faciet. Faciet nimirum quæ speras, quæ petis, & quæ conducunt.

Et educet quasi lumen iustitiam tuā. Iustitia hoc in loco sumenda est pro iusta sentētia. Et educet, inquit, iustā de te sententiā, luminisq; cuiusdam instar, fulgentem, ac conspicuam coram omnibus constituet. Pater tuus, inquit, alibi, qui videt in occulto, reddet tibi in manifesto. Vel afferet virtutem tuam in medium, diuulgans eam quasi purum lumen, & prædicans in tempore opportuno.

Et iudicium tuum tanquam meridiem. Eandem repetit sententiam. Meridies enim puta & sincera est, ac fulgentissima diei lux. Vel educet iudicium tuum: hoc est, conuersionem, ac vitam illam quam iudicio tuo tibi sectandam proposuisti, publicabit, & omnibus notā faciet, ut meridiem. Meridies enim omnibus est manifestus, veluti splendidissima ac lucentissima diei pars.

Smbditus esto domino. Seruans nimirum illius mandata & non *ægreferens* flagella ab eo missa, sed gratias ei agens, quasi erudienti te, ac castiganti.

Et ora eum. Ut scilicet misereatur tui, & protegat te.

Ne æmuleris in eo, qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniquitatem. Hæc verba eundem sensum habent, quem illa: ne *æmuleris* in malignantibus, neque *æmuleris* facientes iniquitatem: verum appertiora sunt. & dum ait: in eo, qui prosperatur in via sua: distinxit de quonam loquatur: de iniusto nimirum. Nam alioquin, si iustus sit, qui prosperatur imitari eum debemus.

Desine ab ira, & derelinque furorẽ. Cum vides, inquit, iniustos homines in secūda esse fortuna, noli irasci, aut indignari erga eos, quasi præter id prosperetur, quod par est: neque tecum ipse illud doleas, quod ob summū tuum erga virtutes amorem, potius infœlicior sis. Ira autē & indignatio hic idem significant: verum si eorū differentiā quaeris, vide quæ exponēdo dixerimus circa principiū sexti Psalmi.

Ne æmuleris, ut maligneris. Quia prauos aliquando, & aliquādo bonos *æmulamur*, primā *æmulationis* speciē auertit. Nā *æmulari* ad bonum rectum est. Et consydera quomodo in principio psalmi obscurius huiusmodi admonitionē tradidit, & quomodo deinceps procedēdo aliquanto eam apertius declarauit, at nunc tandē plenius manifestā facit. Eadem autē sæpius repetit propheta, & supra atque infra ea reuoluit, sperans hac sermonis perpetuitate firmam ac stabilem doctrinā in auditorū aures inimitere. Deinde ponit causam quare malignandum non sit.

Quoniam qui malignantur exterminabuntur. Corporis namque, aut animæ iacturam facient.

Sustinentes autem dominum ipsi hereditabunt terram. Cœlestem scilicet habitationem, sæpenumero etiā, & hanc præsentem.

sentem. Est enim terra quædam cœlestis, sicut & cœlestis quædam est Hierusalem. Vel terram paradisi dicit.

Et adhuc modicum, & non erit peccator. Nō diu permanebit peccator. Illius enim prauitas extinguetur: tamen nimitū nobis sup viuere videatur. Verū hoc nō iuxta pusillanimitatē nostrā dictū est, sed iuxta ipsius dei lōganimitatem.

Et quæres locum eius, & non inuenies. Non inuenies ipsum peccatorem, iam mortuum. Vel nō inuenies locum eius, alterius iam effectum.

Mansueti autem hereditabunt terram. Hoc est, lōganimes, ac patientes viri. Quod ipse etiā saluator in euāgelij beatitudinibus dicebat. Ea enim quæ per prophetas dixerat proprio etiam ore confirmauit. Meritō autem cœlestem illam terram hæreditabunt postquam mundana hac, atque eius bonis ob propriam mansuetudinē priuati sunt.

Et deliciabuntur in multitudine pacis. Et fruentur illa terra κατατροφή in multa pace, vnde dolor, tristitia, & gemitus aufugerūt. συσσι.

Observabit peccator iustum. Torue eum intuens, ac mala cogitans.

Et frendet super eum dentibus suis. Collidens enim ac con- καὶ βρόχου fricans dētes, inexpletam illam rabiem ostēdet, qua eum appetit dilaniare. Furoris etenim hoc indicium est, latentis in corde. Intelligi etiam potest peccator pro dæmone qui iustos obseruat, & mente seu intellectu suo, vtpote in corporeus, quasi dentibus quibusdam frendet.

Dominus autem irridebit eum. Negliget eum, vt imbecillem atque omnino prauum.

Quoniam prospicit, quòd veniet dies eius. Præuidet enim vt deus aduentantem diem, qua destruendus est.

Gladium euaginauerunt peccatores intenderunt arcum suum, vt deiiciant inopem & pauperem, vt iugulent rectos corde. Non τὸ σφῆξαι sustinentes nimirum eos videre: eo quòd eorum iustitiam ac virtutes propriæ iniquitatis argumentum, & redargutionem esse existimant. Rectè etiam gladio appositum est, verbum iugulent: & arcui, verbum, deiiciant. Diuersitate autem armorum multiplex insidiarum genus indicat. Inopem etiam & pauperem, indifferenter hic posuit, vel ad commouendam misericordiam.

Gladus eorū intret in corda ipsorū, & arcus eorū confringatur.

Eorum, inquit, insidiæ contra ipsos conuertentur. Quod aliis verbis alibi etiam expressit propheta, dicēs: & incidit in foueam quam fecit. Imprecatur autem eis malum, veluti iis, qui prauī erant. Omnis enim, inquit dominus, qui acceperit gladium, gladio peribit. Gladius præterea & arcus accipi hic possunt pro lingua malignorum. Dentes enim eorum, alibi inquit arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Proprie igitur lingua eos interficiet, & labia eorum morte extinguentur.

Melius est modicū iusto, super diuitias peccatorum multas. Verum multo melius à iusto homine esse cēsetur modicum quid iuste partum: atque ideo plura non appetit cum iniustitia. Horum itaque fœlicitatem emulari nos oportet.

Quia brachia peccatoris conterentur. Brachia, vires appellauit, in quibus tota pene operandi ac laboris vis consistit.

Confirmat autem iustos dominus. Vexatos nimirum ab iniquis, seu etiam à dēmonibus. Considera autem, quomodo vtrique nos propheta ad virtutem exhortatur, dum & peccatorum pœnas, & iustorum narrat præmia.

ΓΙΩΩΜΕΙ.

Cognoscit dominus vias immaculatorum. Ipse enim eas sanxit. Vel aliter declara, vt diximus circa finē primi psalmi.

Et hereditas illorū in seculum erit. Hæreditas iustosū regnū est cœlorū. Venite, inquit, benedicti patris mei, hæreditate paratū vobis regnū. Quod verò ait, in seculū, idē est quod perpetuo. Illius enim hæreditatis non erit finis: vel erit in seculū, futurū scilicet. In hoc enim seculo hæreditatē non habent, hospites se esse sciētes, ac peregrinos.

Non confundentur in tempore malo. Non superabuntur in tempore afflictionum. Habent enim adiutorem deum. Vel tempus malum futurum appellat iudicium, quod peccatoribus grauissimum erit ac molestissimum.

Et in diebus famis saturabuntur. Veluti Helias qui à coruo nutritus est: & alij multi, qui admirabiliter à domino alimenta acceperunt. Vel saturabuntur spe futurorum bonorum, nullum amplius corruptibilem cibum appetentes. Neque enim in solo pane viuit homo. vel per famem figurate, omnem necessitatem intelligit, & per saturitatem, visitationem ac protectionem dei.

Quoniam peccatores peribunt. Neque enim diu permanet cum

cum eis felicitas. Perire autē non tantū is dicitur, qui in hoc mūdo perit, sed ille etiam qui æternæ salutis iacturā fecerit. Perit enim, atq; deletur ab hæreditate iustorum.

Inimici autem domini simul ac glorificati fuerint, & exaltati, ἱξίλαρον.
deficiēt & sicut fumus defecerunt. Hęc de Iudeis Christi occisoribus intelligenda sunt, qui gloriam à multitudine cōsecuti, & cæteris antelati, de morte saluatoris gloriabundi non multo post tempore funditus exterminati sunt à Romanis, ac fumi instar dissipati penitus, atque deleti. Dicit etiam hæc possunt de idolis quæ exaltata & glorificata ad tēpus, tandem penitus euauerunt, & deleta sunt & per illa dæmones pariter qui in eis habitabant.

Mutuat ut peccator, & non soluet. Nō solū, inquit, peccator non donat, neque impertitur propria, sed aliis à se debita etiam non reddit: adeo nimirum iniquus est & sæuus.

Iustus autem miseretur, & tribuit. Miseretur quidem propria donans: & tribuit: hoc est, reddit quæ ab alijs mutatus est, diuersa penitus & contraria incedens via, atq; inceserit peccator. Vel aliter: iustus videns peccatorem ingratum esse debitorem in tempore necessitatis, ei nihilominus mutuum præstat. Αιδωσα.

Quoniam benedictis ei hæreditabunt terram, maledictis ἱξολοθρεν θά-
σοντα.
autem ei exterminabuntur. Tanta deo de iustis cura ac sollicitudo est, vt illorum etiā misereatur, qui eis benedicunt, & illos castiget, qui eis maledicunt. Nam & dictū esse legimus à deo ad Abraham, benedicam benedicētibustibi, & maledicam maledicentibus. Maledictionem autē hic cōtumeliam appellat. Illa autem dictio, quoniam, hoc in loco non reddit rationem, sed sententiam tantum asseuerat: vel superflua est: vt sæpenumero apud prophetam reperitur iuxta Hebraicum idioma.

A domino gressus hominis diriguntur. Manifeste docet, q̄ absq; diuino auxilio, homo per se nullum potest bonum operari. Nisi enim, inquit, dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Promptitudini autem nostræ cooperari solet: hominem autem hic iustum intelligit.

Et viam eius volet valde. Cōuersationē iusti benigne suscipit dominus, vtpote irreprehensibilē. Symmach⁹ autem σφόδρα.

pro,volet,transtulit,prosperabit.

καταρρηξα-
χοδηοτααι
αντην ηρισηι.

Cum ceciderit non confringetur, quia dominus cōtra firmat manum suam. Si in externis bonis aduersa vexetur fortuna, vt Iob, vel si circa spiritualia bona lapsus fuerit, vt Dauid: non permanebit: tamen in hac ruina, quia dominus contra firmat, hoc est, supponit manum suam, suum scilicet auxilium. Pœnitentia etiam accipitur pro manu dei, tanquam, quæ à deo proficiscitur, & nos de lapsu, ac ruina trahit atque conuertit ad dominum.

Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum. Superflua est illa coniunctio enim: Sensus est: iuuenis fui, & senui iã: & in tota hac vita mea, nunquam vidi iustos à deo derelinqui. Custodit enim deus omnes, qui eum diligunt. Quod si aliquando visus est deus ad tempus aliquos derelinquere, veluti ipsum Dauid: non tamen eos penitus dereliquit, sed magna cum dispensatione ita permisit, vt post tentationes deinceps attentiores redderentur.

Neq; semen eius quærens panem. Neq; eius filios indigētes. Nam etsi ad tēpus aliquantulum afflicti sunt, non tamen perpetuo. Et aliter: Beatus Dauid, se eouſq; id non vidisse asseuerat. Vel altius intelligi potest, vt dicat: se non vidisse iustorum semen fameſcere: hoc est spirituali cibo carere: iuxta illud: non necabit fame dominus animas iustorum. Nam alioquin, semen Iacob in Ægypto panem quæſiuit.

νεκει δαυεισαι
οδιναιος.

Tota die miseretur, & mutuat iustus. Tota die pro semper. Et petentibus, aliquando pecunias, aliquando vtilis admonitiones præſtat.

Et semen eius in benedictionē erit. Dixit enim deus ad Moysem, se misereri filiorū, propter eorū patres, qui sibi grati fuerūt: & q̄ similiter propter parentū vitia retribuit posteris calamitates. In benedictionē autem erit: hoc est benedicetur, & laudabitur ob parentis nimirum merita.

Declina à malo & fac bonum. Hoc in psalmo 33. declaratum est.

Et inhabitat in seculum seculi. Cū, inquit, iã didiceris, quæ nã sint virtutū & vitiorū præmia, elige meliora, & habita lōgo tēpore. Ita enim significāt verba illa: in seculū seculi. Iusti etenim, qui olim fuere, diutius vixerūt: q̄ si aliqui ex eis iuniores mortui sunt, diuina id dispensatione factū est.

est. Nam & Salomon diuturnam pollicetur vitā timentibus dominum. vel, habita in seculum futurum, tu qui incola es in præfenti seculo, vbi non perpetuo, sed certo ac breui degimus tempore.

Quoniam dominus diligit iudicium. Hoc est, quoniam dominus iudex est. vel per iudicium, iustitiam intelligit.

Et non derelinquet sanctos suos. Iustum enim est, vt eos nō derelinquat, qui illum non dereliquerint per sanctos autem, hic iustos, seu virtute præstantes viros intelligit.

In seculum seruantur. In præfens scilicet: & in futurum.

Iniqui autem expellentur. A præsentibus & futuris bonis.

Et semen impiorum exterminabitur. De hoc paulo superius dictum est, ibi: & semē impiorū in benedictionē erit.

Iusti autem hereditabunt terrā, & inhabitabunt in seculū seculi super eam. De hoc similiter paulo superius dictū est, ibi: sustinentes autem dominū hereditabunt terrā, & ibi: hereditas eorum in seculum erit. eadem autē propheta sæpius reperit, volens, vt diximus, constantiorem ac diuturniorem memoriam in legentium animis imprimere.

Os iusti meditabitur sapientiā. Libenter beatus David narrat iusti hominis opera, vt alios ad æmulationē virtutum trahat. diuinā, inquit, sapiētiā, quæ in sacris scripturis, nō bis reuelata est, iusti, ac sancti viri semper meditantur.

Et lingua eius loquetur iudicium. Iudiciū dei inq̃, quod hominibus declaratū est. vel per iudiciū sermonē intelligit, qui cum iudicio, ac discretione prolatus sit. nā iustus cū loquitur, inconsideratum nunquam profert sermonem.

Lex dei in corde ipsius Indelebilis in illius mente permanet, siue scriptam seu non scriptam dei legem intelligas.

Et non supplantabuntur gressus eius. Via ei⁹ ad deū ab inimicis nō impedietur, siue visibiles, siue inuisibiles inimicos intelligas. q̃a nihil ei impedimēto esse poterit ad virtutē.

Considerat peccator iustum, & querit occidere eum. Considerat, hoc est obseruat, insidias disponit. per peccatorē verò non tantum iniustum hominem, sed ipsum etiam dæmonem intellige, veluti eum, qui causa est, & pater peccati.

Dominus autem non derelinquet eum in manus eius. Neque enim prorsus pmittit, vt simul cū corpore, voluntati pa-

εἰς αἰῶνα φυ-
λαχθήσονται ἐξολο-
θησονται.

θανατώσει.

riter atq; arbitrio illius dominetur: quinimmo inter tentationes eripiet eum à periculo, & in spiritali animæ pugna, victorem eum esse ostendet. vel aliter: tametsi sæpius in eum dominus insidias disponi permittat, postremo tãdem parcat seruo suo.

Nec condemnabit eum cum iudicabitur illi. Neq; in præsentia vita iustum derelinquet, neque in tempore futuri iudicij eum condemnabit, quãdo nimirum peccator simul cum iusto illo iudicabitur, quẽ insidiis olim fuerat in secutus. hoc enim significat verbum, iudicabitur. & aliter: dæmones tunc iudicabuntur cum iustis, & illis improberabũt, siquid minimum in hac vita peccauerint.

Expecta dominum. Dum tentaris: atque insidiis impeteris, expecta dominum qui te eripiet de periculis, hoc est spera in domino.

Et custodi viam eius. Quam ipse mandatis suis nobis demonstrauit. custodi autem, id est, dilige.

Et exultabit te, vt hereditate capias terram. Superiorẽ te faciet insidiatoribus tuis, vel sublimẽ, ac magnum te apud homines esse demonstrabit: & quia multi hereditatẽ terræ appetũt, & fruitionem bonorum eius, aut diuturnam vitam, aut liberorum procreationem, aut inimicorũ exterminationẽ, aut alia huiusmodi: idcirco his promissionibus propheta omnes ad virtutem exhortatur, eandem sæpius repetens sententiam. à sublimioribus tamen, sublimiora etiam hic considerantur, vt superius diximus.

Cum exterminati fuerint peccatores, videbis. Multorum pusillanimitatem consolans propheta, qui ægreferebant, Deum aduersus prauos, tanta vti patientia, & longanimitate, ait: confide, quia iniustorum, ac prauorum omnium exterminationem videbis: & sermonem suum confirmat ex iis, quæ ipse vidit. ait enim.

Vidi impium superexaltatum, & eleuatũ sicut Cedros Libani. Ipse quidem propheta indefinite impium dixit, nos tamẽ Goliath, aut Saulẽ intelligere possumus, aut Naas Amonitem, aut alios huiusmodi, quorũ primo exaltationem vidit, & deinde destructionẽ. & quod ait: superexaltatum, à subditis, atq; ab aliis hominibus superexaltatum intellige: eleuatum verò à se ipso & factu proprio: tametsi vtraque

que dictione idem possumus etiã intelligere. Cedris autem impium comparauit, eo quòd altæ sunt, & infructuosæ, & succo amaro.

Et pertransiui, & ecce non erat. Modo, inquit, illũ sese gloriantem dimisi, pertransiui, & statim euauit. dictio enim ecce, hoc in loco, statim, significat.

Et quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. Et inde ad tẽpus cogitatione quæsiui eum videre, & non est inuentus locus eius, locus nimirum, qui alicubi eum existentẽ contereret. Quomodo igitur inuenietur, cum non sit? vel per locum eius, corpus ipsum intellige, quod antea animæ domicilium erat, & postea putrefactione dissolutum est. Si quæres, an habeat locum, nullum inuenies. mansiones enim eorum dicuntur qui saluantur. nam eorum qui pereunt, gehenna, vel huiusmodi, hominis non dicitur locus aliquis esse, sed perditio.

Custodi innocentiam. Simpliciter dixit Symmachus.

Et uide rectitudinem. Obserua, inquit, ut rectus sis, & recte ambules.

Quoniam reliquie sunt homini pacifico. Reliquias memoriam appellat, hæc autem duplici modo conseruatur, per prolem uidelicet, & per bona opera.

Iniqui autem exterminabuntur in idipsum. In idipsum idẽ est, quod vna, hoc est, simul cum eorum memoria: quod in sequenti etiam versiculo magis, declarauit, dicens:

Reliquie impiorum exterminabuntur. Per impios prauos omnes intelliges.

Salus autem iustorum à domino, & ipse protector eorum est in tẽpore tribulationis: & adiuuabit eos dominus, & liberabit eos, & eripiet eos à peccatoribus, & saluabit eos, quoniã sperauerunt in eum. Vide quàm varie ac multipliciter varia, ac multiplicia auxilia annunciauit, quæ deus iustis impartitur. varij enim sunt eorum modi, & variè administrantur, iuxta variam ac multiplicẽ eius sapientiã. Aperta autem, & clara sunt hæc verba, nec aliquid habent perceptu difficile.

Psalms ipsi David in rememorationem.

Hic Psalmus cõsimilis est sexto psalmo. Simile enim habet principium, & ita quemadmodũ ille, calamitates etiã deplorat, quæ

propheta de peccatis obuenerant ab illis præterea liberari postulat, & requiem consequi. Par est autem compositum fuisse hunc psalmum à beato Dauid eo tempore, quo persequebatur eū Absalon, cum commissa olim à se delicta, & præsentis calamitates memoria repeteret, ob qua in rememorationem inscribitur.

P S A L M V S X X X V I I.

waldobryns.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua erudias me. In sexto psalmo iam diximus, quæ ad præsentis versiculi expositionem pertinent. furorem autè, & iram dei passiones, aut affectus in eo putare non debemus, sed vehementissimas suppliciorum sententias, quæ peccatoribus debentur.

Quoniam sagitta tua infixæ sunt mihi. Per sagittas dei, hoc in loco redargutionum sermones intellige, quos ei dixerat propheta Nathã. vel leges aduersus adulteros, & occisores prolatas, quæ adeo illius cordi infixæ erant, ut stimulant eū assidue, & eius animam summo afficerent mœrore. vel per sagittæ dolores intellige, qui à calamitatibus proueniunt, & sagittarū instar cor nostrū pungūt, ac penetrant, quiq; sagittas dei merito appellari possunt, quia illius permissione nobis infiguntur. quod autè lxx. dixerunt, infixæ sunt, Symmachus reddidit, attigerunt.

Et firmasti super me manū tuā. Firmasti, hoc est sepius detulisti, dū assiduis me flagellis exdis. vel grauē esse fecisti in me ictū manus tuæ, ita ut illius verbera ferre non possum. per manum autem, castigandi potestatem intellige.

Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ. Verba hæc, à facie iræ tuæ, & à facie peccatorum meorum: item à facie insipientiæ meæ, & alia huiusmodi, per circumlocutionē dicta sunt, pro eo, quod est: propter iram tuā, propter peccata mea, propter insipientiam meā. non est igitur in carne mea sanatio, hoc est liberatio ab illo malo, quod ego ipse mihi intuli, atq; hoc propter irā tuā, ac minas tuas, quas, mihi tuo nomine nunciauit propheta Nathan vel propter iram, quā legibus tuis cōminaris. De huiusmodi autè afflictione in aliis etiam psalmis tradit, dicēs: humiliabā in ieiunio animā meam: item caro mea mutata est propter oleum: itē adhæsit os meum carni meæ, & laboraui clamans, raucū factum est guttur meum, & alia huiusmodi.

Non

læois.

Non est pax ossibus meis, à facie peccatorum meorum. Non est stabilitas, nec constantia in eis. ob peccata enim mea cōtremiscunt, adeo prorsus concussa sunt.

Quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meū. Aucte nimirum, atq; eleuatæ: magnitudinem enim ipsarum his verbis significat, quemadmodum, & alibi multitudinem, dicens: multiplicatæ sunt super capillos capitis mei.

Sicut onus graue grauatae sunt super me. Et graues, ac molestæ mihi sunt: quia illarum memoriam ferre non possum. vel eo q̄ oneris instar me incuruant. solent enim qui mœsti sunt, proni in terram aspicere, quemadmodum, & ij faciunt qui aliquod pondus ferunt.

Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meae à facie insipientiæ meae. Animæ, inquit, meæ cicatrices, quæ ab ignitis mihi diaboli sagittis factæ sunt, putruerunt: neq; id tantum in superficie, sed introrsus etiam penitus commarcuerunt. quibus verbis, magnam animæ læsionem significat, dum grauem negat se vulnerum olentiam ferre posse, hoc autem factum est, ob insipientiam meam, quia si sapiētiam non amissem, non fuisset hoc pacto vulneratus. Considera etiam quomodo delicta sua augeat, & magno ea animi cum ardore fateatur dixit enim magna ea esse & grauia: & foetere insuper. Pœnitētiae autem illud signum est, vel maximum, cum quis putredinem sentit peccati: quia tunc vehementer illud abominatur.

Fatigatus, & curuatus sum vsque in finē. Defatigatus sum ob ea, q̄ cōmemorauī. vel aliter: dū sanare atq; curare cupio corpus meū grauitè affectū, fatigatus, ac debilitatus sum & curuatus vsq; in finē, hoc est oīno, & prorsus.

Tota die contristatus ingrediebar. Quāquā rex essem, semper tamen in mœstitia versabar, veluti, qui à conscientia teste pungebatur, & cui lætitia diffundi non dabatur.

Quoniā lumbi mei impleti sunt illusionibus. Si affectus cōcupiscentiæ illusio est, & cōsequenter mēdaciū potius, quā veritas: nō est cōcupiscentia voluptas, sed vmbra potius voluptatis. hac de cā dicebat Apostolus: manete præcindi lūbos vestros in veritate, hoc est, in vera voluptate, q̄ à castitate, & tēperantia oritur, atq; à iustitia. lūbos autē Symmach⁹ dixit latera, & vtroq; sermone cōcupiscibilis

ἐταλαισθη
ρησα.

animæ pars significatur. Nam iuxta latera renes sunt, in quibus potissimū libidinis appetitus iacet. Ait igitur concupiscentia mea illusionibus dæmonis impleta est. Illusit eum dæmon, ad motus irritans iniquos & turpes.

λαοις.

Et non est sanatio in carne mea. Et deinceps, inquit, me ita illuso, nulla est requies carni meæ. Castigo enim eam, vt prædictum est, & illicitæ ab ea voluptatis pœnas exigo.

Afflictus sum. Fame, siti, vigiliis, humi cubando, & si quid aliud huiusmodi est.

ἰσχυρὰ.

Et humiliatus sum vsque valde. Vsque valde, idioma Hebraicum est, & idem significat, quod, valde.

Rugiebam à gemitu cordis mei. Ab acerbitate gemitus cordis mei, qua cruciabar, rugire videbar vt Leo. Nam quod septuaginta dixerunt, rugiebam, Aquila reddidit: frēdebam. his autem verbis beatus David rectam erga deum mentem suam omnibus patefacit. Nam peccator cū in profundum malorum ceciderit, despiciere solet, iustus autem etiam minima quæque peccata semper veretur.

ὄρε ἰσχυρὰ.

ἰσχυρὰ.

Domine coram te omne desiderium meum. Desiderium scilicet quod peccato mihi innatum est. Nosti enim quod concupisco salutem meam & à præsentibus angustiis ac doloribus liberari.

Et gemitus meus à te non est absconditus. Percipis enim illum auribus tuis, veluti vocem quandam de profundo aliquo loco emissam.

Cor meum turbatum est. A mea nimirum conscientia atque à pœnitentia.

Derelinquit me fortitudo mea. Omni videlicet passionis genere fatigatum: vt prædictum est.

Et lumen oculorū meorū, & ipsum non est mecū. Propter valde duram, ac per acerbam vitam meam & præ assiduis lacrymis in hebetudinem quandā oculorū ac penè in cecitatem deueni. Ordo autem sic fiat, & lumen oculorum meorū ipsum nō est mecum, cum scilicet perierit. Vnde superflua iacet illa secunda coniunctio, &c. Vel per lumen oculorum animæ beati David, Spiritū sanctū intellige, qui ob patrata, ab eo scelera magna ex parte auolauerat. Hunc autem versiculū cū proxime subsequēti, quidā ex Christi p̄sona p̄ferēdū intelligūt, & loqui de discipulis.

Amici

Amici mei & proximi mei aduersus me appropinquauerunt & steterunt. Subnotare videtur Achitophelem atq; alios huiusmodi multos. Amici mei, inquit, & familiares mei venerunt aduersum me. Hoc enim significant verba illa: appropinquauerunt, & steterunt contra me: deo scilicet ob peccata mea id permittente: ex quibus hoc mihi calamitatum genus incubuit.

Et qui iuxta me erant: de longe steterunt. de eisdem inimicis loquitur, qui odio quidem appropinquauerunt, vt persecutores, & ab antiqua beneuolentia procul facti sunt, veluti discedentes ab amicitia. Vel, alios etiam amicos & subditos intelligere possumus, qui timore Absalonis à beato Dauid ad illum deficiebant.

Et vim faciebant qui querebant animam meam. Et angebāt me, inquit, ij, qui animam meam, hoc est, qui me ipsum querebant, & omni arte mihi molestiam inferebant. Vel querebant animam meam, vt auferrent eam, quemadmodum dixit in psalmo trigessimono.

Et qui querebant mala mihi locuti sunt vanitates. Et qui meam ruinā sitiebant, blasphemias aduersum me locuti sunt, conuitiis atque calumniis me impetentes. Vanitates autem dixit veluti mendacia quædam, ac falsa.

Et dolos tota die meditabantur. Hoc est insidias, quomodo nimirum me deciperent, & comprehenderent.

Ego quasi surdus non audiebam. Reuera quidē audiebam, sed audire non videbar, quia tacebam, & non conturbabar. Ipso enim Semei conuitiis sese infectante atq; maledicente & plerisque aliis, etiam idem facientibus, tacebat beatus Dauid, quasi prorsus non audiens.

Et sicut mutus non aperiens os suum. Subaudiendum est verbum, eram. Consequens est autem, vt non loquatur quis ea quæ non audinit.

Et factus sum sicut homo non audiens, & nō habens in ore suo redargutiones. Hæc dicta sunt ad declarationem versiculorum proxime præcedentium. Redargutiones autem hoc in loco, contradictiones vocat, per quas redarguere quis eos solet, qui male loquuntur.

Quia in te domine speraui. Mutus factus sum, & tacui, quia te mihi iudicem futurū speraui. mihi enim, inquit, vindi-

Oi 34780/15.

Etiam, & ego retribuam dicit dominus.

Tu exaudies me domine deus meus. Et quia tu omnia huiusmodi maledicta intelligis, & condignas calumniatoribus pœnas retribues. Vel tu eos exaudies, qui talia passi sunt, & tacent.

Quia dixi nequando supergaudeant mihi inimici mei. Intra me ipsum enim cum funderem preces ad Deum, dixi, cupere me exaudiri: nequando supergaudeant, & delectentur super me inimici mei.

Εν τῷ σα-
λευ θῆναι πῶ-
δας μῆ.

Et dum commoti essent pedes mei, super me magna locuti sunt. Et cum iam auersum esset iter meum à via diuinorum mandatorum illi statim pudendam quandam ceperunt libertatem gloriantes, & iactantes, velle me interimere.

Quoniam ego in flagella paratus sum. Quia ego post peccatum diuino nudatus auxilio paratus fui iis, qui castigare me voluerunt. Vel dictionem, quoniam, superfluum esse intellige, vt sæpe inueniri diximus. Et ordo est: ego ad correctionem, & emendationem tuam semper paratus sum. Ob peccata enim mea, eam promptus ac libens suscipio.

Et dolor meus in conspectu meo est semper. Et commissorum à me delictorum memoria, quæ summo me dolore afficit, semper mihi ante oculos permanet: vrgens nimirum ac stimulans. Neque enim eorum oblitus sum, veluti iis, qui dolores nullos sententiam.

Quoniam iniquitatem meam ego annuntiabo. Quia peccatum ego meum publicabo, & aduersus memetipsum accusator accedam.

Et cogitabo pro peccato meo. Hoc est sollicitus ero de medicina peccati. Indifferentem autem, iniquitatem, & peccatum posuit pro delicto.

Inimici autem mei viuunt. Ij scilicet qui militant cum Absalone. Viuunt autem, hoc est, potentes sunt, ego autem infirmus.

Et fortes fiunt super me. Verba hæc proxime superiorem versiculum declarant. Vel viuunt, hoc est sani, ac bene valentes sunt, & fortes fiunt, hoc est auferunt viribus.

Et multiplicati sunt qui oderunt me iniuste. Non tantum viuunt & fortes fiunt, sed aucti & multiplicati sunt. Iniuste autem oderunt me, quia nihil legitimum habent, in quo me

accu-

Κεραταίαι οὐ
ἰσχυροί οὐκ ἔστιν

accusare possint, aut dicere dignum odio.

Qui retribuunt mihi mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatē. Hoc dicit propter Absalonem, qui benignitati atque amoris paterno inuidiam atque insidias rependens, patrem calumniabatur, quasi iniquum, atque iniustum regem, attrahens atque alliciens hoc pacto ad conpirationem eos, qui ad regale patris iudicium accedebant: ut in libris Regum traditur. Calumniabantur autem me, inquit, quia ego bonitatem sectabar, vel quia illum ego sic se gerentem, affligere, ac castigare nolui. Hinc etenim illius semper magis creuit peruersitas, hinc & celestior semper factus est. Vel per bonitatem hic, iustitiam intelligit. Conuitiabatur me, inquit, quia præponendam ego semper, & præhonorandam esse iustitiam censui, & quia eius exemplo iniustitiam non dilexi.

Ne derelinquas me domine deus meus, ne discesseris à me. Priuatus enim sum opportuno omni auxilio, & te solū adiutorem ac custodem habeo.

Intende in adiutorium meum domine deus salutis meæ. Cura, inquit, ut adiuues, ac tuearis me: te dico in cuius potestate est vita mea. Et hæc quidē dicta sunt iuxta historię sensum: iuxta quē accommodari possunt verba psalmi beato David. Congruere vero etiā potest hic psalmus omnibus fidelibus, qui in peccatis constituti sunt. Iuxta quem sensum per amicos & proximos Angelos bonos intellige, qui custodiunt nos, & letari ac gaudere solent, in iis omnibus, quæ per virtutem à nobis administrantur: & contra quotiens nos peccare viderint, veniunt & consistunt corā nobis tristes, ac mœsti, & primo quidē propius adsistunt: deinde vero ob grauē peccatorū olentiam à nobis absistunt: vnde postmodū venientes maligni dæmones angunt nos, & in grauiores lapsus deducūt, qui & in auribus nostris inanes sermones clā inferūt, & dolos aduersum nos contexere semper moliuntur. Verū oēs qui beati David sobrietatē imitari voluerint, obstruent sibi aures animæ, eosque nec ipso etiā sermone dignos putabunt, solum deū in suum aduocantes auxiliū: tametsi ipsi dæmones, ob huiusmodi eorū pœnitētiam ac sobrietatem aliuduis rursus tentationibus vehementius affligere eos

conentur, & calūniis insuper impetant, ac diffamare eos apud omnes studeant, veluti peccatores.

Τὸ ἰδιθὺν.

In finem ipsi Idithum canticum ipsi David.

Abunde diximus in proœmio operis, quomodo hic psalmus sit beati David, tametsi in inscriptione habeatur nomen Idithum. In finem vero inscribitur, quia humana natura veniitatem deplorans, de illius etiam sine tractat, dicens: Notum fac mihi domine finem meum, & quæ sequuntur.

P S A L M V S

X X X V I I I.

Dixi custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Hunc psalmum Propheta noster composuit, eorum memor, quæ passus est, quando Absalonem fugiebat. Fugiens enim, inquit, dixi in me ipso: in posterum ego custodiam vias meas: vias inquam linguæ meæ, id est, sermones meos ita, vt lingua mea amplius non peccet, nec blasphemum aliquem emittam sermonem, qui ex pusillanimitate vt plurimum oriri solet. Castigans enim castigauit me dominus. Quod autem apud scripturam sermones viæ appellentur, testimonio est magnus Paulus ad Corinthios, dicens: Misi vobis Timotheum qui vobis in memoriam reducet vias meas.

Posui orines custodiam, cum cōsisteret peccator aduersum me. Lingua ad peccatum promptissima est, atque ideo multa circa eam prouidentia deus vsus est. Consistere autē hoc in loco posuit, pro dimicare seu contendere. Peccatorem vero Semei appellat, cū ob perditos semper eius mores, tum etiam ob summam illam impudentiam, ac sœuitiā, quam tunc temporis magis priuatim ostenderat. Insectabatur enim beatorum David, laccessens eum, ac vituperās, & lapides iaciens. Cōtumelia, inquit, ab eo affectus sum, & tacui, nihil ei prorsus respondens.

Obmutui, & humiliatus sum. Obmutui sponte mea nimirum ac volēs, & humiliatus sum, cū memoria repeterem ob cōmissa à me peccata illum aduersum me insurgere.

Ἐξ ἀγαθῶν.

Et filius ex bonis. Ex bonis, hoc est ex bonitate. Et cū possem illum vlcisci, nolui ob modestiā. Vnde cū socius quidam beati David aduersus hūc Semei conuitiantē irrueret

et, gladio illum occisurus, detentus ab eo fuit: quinimo & rationem addidit, dicens: Dimitte eum, vt maledicat mihi. Dominus enim dixit ei, vt male dicat Dauid, & quæ sequuntur.

Et dolor meus renouatus est. Et dolor, inquit, qui mihi de peccatis prouenit ea memoria renouatus est. Tunc enim manifeste cognoui me pœnas delictorum luere.

Ε'θ'εμ'ανθ'η.

Calefactū est cor meū intra me. Cum afficeret me Semei contumelia, tametsi id patienter tulerim, præ ira tamē intra me inflammatus sum. Intra me autem dixit, vt ostenderet quod huiusmodi iram externis non demonstrauit. Cæterum illud perfecti hominis est, & absolute prorsus virtutis, si illatam contumeliam omnino non sentiat, & ex ea nihil prorsus patiat, quod si quis sentiat, modeste tamē se mansuete eam perferat, proficere is dicendus est in virtute, tametsi adhuc perfectus non sit.

Et in meditatione mea exardescet ignis. Meditando, inquit, & reuoluēdo praua opera, quæ commisi, & mala quæ pauior, semper me dolorum meorum ignis inflammabit & animæ meæ incendium augebit.

Locutus sum in lingua mea. Erga inimicum quidē tacuie vt vidimus, ad deū vero locutus est. Et quod ait: In lingua mea, idē nunc sibi vult, ac si diceret, sensim, quiete, ac quasi in susurro locutus sum. Deinde dicit, quid locutus sit.

Notum fac mihi domine finem meū. Quando erit, aut qualis erit, vsquequo, inquit, tristitia perseuerabunt.

Et numerum dierum meorum quis est, vt sciam quid desit mihi. Significa mihi, inquit, numerum dierum totius vitæ meæ, quotus sit vniuersus, vt connumeratis annis meis, quoscūq; hætenus vixi, sciam quod reliquū est. Nam si mēsuram, ac modum illorum didicero, non vulgare inde cōsolationem habebō in calamitaribus meis.

Ece mensurabiles posuisti dies meos. Quod interpres mensurabiles dixit, in Græco legimus. παλαιτὰς; quā dictionē iuxta vniū sensum latine dicere possumus, palmares. Verū vt clarius Prophetę mentē percipias, sciendū est, quod varix sunt mensuræ, quæ manibus fieri solent. Vna videlicet, cubitus, palmas, & palæste: de qua nūc loquitur Prophetā, & quam nos palmā dicere possumus. Conficitur autē

παλαιτὰς
δρυιὰ πῆ
χους επιθα-
μὴ παλαιτῆ

palæste seu palma coniunctione quatuor digitorū, & en-
 teria pars palmi, & minima est omnium mensura. Hoc
 nomine igitur paucitatē dierū vitæ suæ declarauit, pal-
 mares appellās dies suos, quasi mensura modicos, ac bre-
 ues, & quia diximus dictionē *παλαισ* às aliū sensum posse
 recipere, alterā consequenter versiculi lectionē attinge-
 mus, iuxta quā legere possumus: Ecce cōtentionolos seu la-
 boriosos possidisti dies meos, hoc est, certaminis ac pugne
 plenos. Descendere enim etiā potest ea dictio à palæstra,
 quæ tam apud Græcos quā apud Latinos luctationē si-
 gnificat. In lucta autē, labore, ac contentione multa uti-
 mur. Intelligit autem (vt diximus) Propheta reliquos vitæ
 suæ dies, dicens: & paruo quidem tempore victurum se
 nouit, attamē q̄ ignorat, quanta futura sūt hæc paucitas
 temporis, & ideo alibi etiam dicit, paucitatem dierū meo-
 rum nuncia mihi, & hoc est, quod in præsentī etiā signifi-
 cari sibi à deo cupit: Modicū præterea dici potest hoc reli-
 quum vitæ temporis, ad comparisonem iam transactæ
 vitæ. Illud præterea non omittendum duxi, q̄ dictio, ec-
 ce, aduerbium est, & frequenter ab Hebræis vsurpatur, at
 que (vt in vniuersum dicam) aut aliquid demonstrat, aut
 proximum tempus notat, priori modo, hic sumitur, altero
 alibi vsus vides Prophetam in illis verbis: pertransiui, &
 ecce non erat, quod idem sibi vult, ac si dixisset, & statim
 ad nihilum redactus est.

Ωστί οὐδ' ἐπ' ἐν ἁπλῶν ὄψεσιν. Et substantia mea quasi nihilum coram te. Hoc in loco inci-
 pit palā facere, quā exilis, & fragilis sit humana natura,
 & ait: substantia mea, seu essentia mea, hoc est, ego ipse sū
 quasi nihilum, si ad beatitudinem, & æternitatem tuā fue-
 ro comparatus. Ita enim significat, quod ait: corā te. Tu
 enim, vt alibi ait, idem ipse es, & anni tui non deficient, e-
 go autem immutatus sum, & pro rege exul factus, & dies
 mei sicut umbra prætereunt.

πλῆθ. Veruntamen vniuersa vanitas. Dictionem veruntamen
 quidam hic superflua esse opinātur, alij vero positā esse
 dicunt p̄ certe. Cū animaduertisset igitur beatus David,
 quæ maiorū suorum tēpore facta fuerant, & quæ tunc
 tēporis fierent, omnia vanitate labascere, hoc est incerti-
 tudine, & instabilitate summa cōstare, veluti, opes, gloriā
 imperia.

imperia, iuuentam, pulchritudinem, vires & alia huiusmodi sententiam suam vniuersali hoc sermone posteris testatam reliquit. Quo tamē non animi dotes ob summā earum excellentiam, sed corporis tantum, & fortunæ bona complecti intelligas.

Omnis homo vivens. Hoc est, humana omnis vita. Est autem hic modus loquendi Hebræis peculiaris, iuxta illud: *omnis homo mendax.* Pro humana omnis opinio falsa. Omnis igitur humana vita vanitas est, quod ad præcedentis versiculi declarationem pertinet. Per humanam vero vitam, carnalem intelligit, & spiritus expertem.

Verum in imagine pertransit homo. Dictionem, verum, hoc in loco pari modo posuit pro vere, seu certe. In imagine autem, hoc est, instat imaginis. Nā quemadmodū depicta imago nullam de pulchritudine sua aut de colorū varietate, aut alia huiusmodi re commodū capit, ita nullū homo ab humana scelicitate fructū decerpit. Vel in imagine, id est, in umbra, propter humanarum videlicet rerum inconstantiam.

Veruntamen frustra conturbatur. Veruntamen hic posuit pro, cæterum. Quod reliquum est, inquit, frustra homo fatigatur, & distrahitur.

Thesturiat & ignorat cui congregabit ea. Et, quod omnium molestissimum est, hæredem non dignoscit suū: cumque angustias, & labores in congerendis diuitiis non mediocres sit passus, fructus demum & cōmoda alteri, & ignoto heredi reponit.

Et nunc quæ ex ætatio mea? nonne dominus? Cæterum, inquit, rebus sic se habentibus, quæ nā est spes mea nonne solus dominus? per interrogationem autem legendus est hic versiculus.

Et substantia mea à te est. Et essentia mea, totum nimirū esse meum, à te est. Curam igitur habeto creaturæ tuæ quæ grata mente suum agnoscit factorem.

Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me. Iniquitates enim causa esse solent tērationum, & calamitatū. Ab huiusmodi igitur causa liberari optat. Vel per iniquitates, figuratē tentationes intelligit, veluti effectum à causa.

Opprobrium insipienti dedisti me. Ipsi Semei nimirum,

qui me conuitiis impetiit, iniquum & sanguinarium appellans. Reassumpsit autem sermonem Propheta, & per crebram miseriarum suarum commemorationem, misericordem deum, magis ad misericordiam trahit. Solet etiam dæmoniis, qui à se victi fuerint, victoriam suam impropere, atque in illos probra iacere.

Obsurdus. Sponte mea nimirum, adeo vt non audire visus sim.

Et non aperui os meum. Neque aliquid contra dixi.

Quoniam tu fecisti. Quia, inquit, tu ei mandasti vt mihi conuiarietur. Dominus enim inquit, dixi ei, vt malediceret David, & mihi etiam iussit, vt tacerem. Peccasti enim, inquit, tace.

Amone à me plagas tuas. Tentationes videlicet, & calamitates. Quæ mihi exterius permissione tua, & stimulos, qui interius à mea inferuntur conscientia.

A fortitudine manus tuæ ego defeci. Per manū hic puniendi potentiam intelligit. Defeci, inquit, hoc est, debilitatus sum. Illud considera, quomodo in præcedenti psalmo Propheta, flagellis se erudiendum exponens diceret: Quoniā in flagella paratus sum, & nunc eis grauius percussus, solui rogat, ne ampliori absorberetur tristitia.

In increpationibus propter iniquitates erudisti hominem. Dū increpas, inquit, & redarguis, hoc est, dū pie mederis, erudisti hominem: atque hoc propter iniquitates, & non alia de causa. Salutaris est igitur castigatio tua. Per hominem vero seipsum intelligit.

Et extenuasti sicut Araneam animā meam. Crebris, inquit, tētationibus, & flagellis attenuasti animā meā, crassitudinem illam nimirū, quæ ob peccata concreuerat, ei circumcidens. Est autem Aranea exile animal, cui nunc animam suam cōparat. Solet enim anima à peccatis quodāmodo crassior reddi, & contra afflictione & flagellis attenuari.

Veruntamen frustra omnis homo. Ad maiorem corroborationem sententiæ à se dictæ, eundē Propheta repetit sermonem, subintelligendū est tamen, verbū conturbatur.

Exaudi orationem meam domine, & supplicationem meam auribus percipe. Idem æquæ significant hæc verba, per Prophetam more suo sic ingeminata.

Β' ποφώθην.

Ε' παλιν
σατ.

Εξήγησις.

ΠΑΛΙΝ ΜΑΤΗΝ
ΠΑΡ' ΑΥΘΙ-
ΜΟΣ.

Lachrymas meas ne sileas. Id est, ne despicias. Nam qui aliquem despiciunt, tacere solent. Illud etiam cōsidera, quo modo non simpliciter orat Propheta noster, sed cum lachrymis.

Quoniam ego incola sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei. Accola seu indigena dicitur ille, qui loci alicuius permanens est, ac perpetuus habitator: incola vero is, qui ad tempus habitat, quiq; iubente fundi domino habitationem mutat. Ego, inquit, si cæteris hominib⁹ cōparer, accola quidem sum, & possessē terræ indigena, sed si ad te deum meū suspicio: incola me esse fateor. Te eīm iubente trāsmigrabo, & hoc mūdo relicto ad aliū ire cōpellat. Peregrinus similiter, vbi modicū quid fuerit in aliena regione immoratus, eò postmodum reuertetur, vnde fuerat profectus. Cui cōparari potest quilibet mortalis. Nam ad certum ac breuē tempus viuimus, & demū ad ea, vnde originem duximus, iterum reuoluimur.

Dimite mihi, vt refringerer priusquā abeam. Parce mihi, inquit, siste flagellum, vt paululū consoles, & afflictiones à me excutiam, antequam moriar: Vel dic, q̄ peccatorum veniam in præsentī vita postulat.

Et amplius non ero. Et cum iuero, vbi sunt patres mei, nō ero amplius, hoc est, nō amplius viuam. Vel, non ero amplius in præsentī mundo. Hæc etiam verba ad placandā dei iram; & ad eius misericordiam conciliandam dicta sunt.

In finem Psalmus ipsi David.

Sancto spiritu afflatus beatus David hunc psalmū in persona ecclesie Christianorum cecinit. quo gratias deo agit pro misericordis donis, quibus à deo gratis donata est, & ab eo aduersus insurgentes in se tyrannos, opem petit: In finem inscribitur, quia quæ hic traduntur, finem quendam respiciebant, quem postea habuerunt.

PSALMVS XXXIX.

Expectans expectaui dominū. Huiusmodi verborū repetitio frequētissima est apud Hebræos, & intensionē quandam mētis denotat, vt illud videns vidi, & cognoscēs cognosces, hoc est, exquisite cognosces, & alia huiusmodi. Expectans igitur expectaui dominū, hoc est

valde expectaui, adiutorem meum Christum. Ipse enim est expectatio Gentium, quemadmodum de eo antea à Prophetis prænunciatum est.

Et intendit mihi. In me, inquit, oculos suos iniiecit, & beneuolo aspexit intuitu: in me, inquam, summa constitutum in miseria, dum idolorum errores sequerer.

Et exaudiuit preces meas. Preces scilicet pro me emissas, rogabant enim prophete pro futuro Ecclesie statu illius etiam personam induentes, vt nunc facit beatus David.

Et exaudiuit me de lacu miserie, & de luto vmi. Solebāt antiqui huiusmodi dictionibus maxima pericula exprimere. Dicitur autem potest, quòd lacus miserie, sicut illa fouea erroris in qua olim gentes quæ in vnâ Ecclesiam congregatæ sunt veluti in quodam carcere secundum animam misere affligebātur, & quòd lutum limi, hoc est, limosum ac putridum lutum, illa sit humanarum passionum, atq; affectuum collectio, quæ corruptionem quandam in nostris mentibus generat, & animas omnes quasi tenaci quodã cœno obuolutas detinet, quæ in eam deciderint.

Et statuit supra petram pedes meos. Supra petram, hoc est, supra securitatem fidei.

Et direxit gressus meos. Et ostensa mihi salute per præcepta Euangelica, omniq; profus explosa tortuositate, iter meum ad eò direxit, vt per obliqua, aut per deuios calles amplius non incedam.

Et immisit in os meum canticum nouum. Cantica nimirum quæ de admirandis atque illustribus Christi gestis Christicolæ cecinerunt. Vel orationem dominicam, quam Christus nos docuit.

Hymnum deo nostro. Hoc ad declarationem dictum est noui cantici.

Videbunt multi. Lumen nimirum scientiæ, cum antea cæci essent. Vel videbunt signa & miracula Christi, & sanctorum eius.

Et timebunt. Christum scilicet huiusmodi facientem miracula.

Et sperabunt in domino. Sperabunt, id est, credent. Credit enim q sperat. Vel sperabunt quòd eos saluaturus sit, qui crediderint in illum. Per dñm autem, Christum intellige.

Beatus vir, cuius est nomen domini spes eius. Nomen domini hoc est, dñs. Beatum igitur cum dicit qui in solo deo confidit, & non alia in re. Alibi etiam dicit, Beatus vir qui sperat in dño. Et ordo est: Beatus vir, cuius eius est nomē domini spes. Possumus etiam de Christianis hoc dictum intelligere, & construere per figuram hyperbaton, hoc modo: Beatus vir cuius est spes nomen domini eius. Cuiuslibet autē christiano, nomē Christi spes est & salus: quod sancti martyres præcipue attestati sunt coram tyrannis: quibus apertissime dicebant, se diuitias suas cōs, & omnē gloriam, & spem in hoc collocasse, quod Christi dei sui nomine insigniti essent: dum christiani appellarentur.

Et non respexit in vanitates. Et huiusmodi vir inanib⁹ rebus operā nō dedit: quæ à multis summa reputatur bona.

Et in sanias falsas. A communi sensu rursus subintelligendum est, & non respexit. Insaniæ autem falsæ, ex græcæ Μανία ἢ μάχη ἀπὸ τοῦ μάωμαι dictionis significatione, vaticinia sunt. Vates enim illi de bacchati dementes fiebant, & furentium instar ferebantur, verum falsa erant, quæ prænunciabant. Per huiusmodi autem vaticinia, vniuersum idolorum cultum denotare voluit, veluti totum à parte.

Multa fecisti tu domine deus meus, mirabilia. Admirat⁹ beatus David ineffabile incarnationis Christi mysterium, & condignum illi sermonē inuenire non valens, exclamatione solum, quod potuit tam grande donum profecurus est: multa, inquit, admiranda fecisti tu dñe deus meus. Ita etiam alibi Apostolus facit: quando admirabundus clamat: ô altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Mirabilia autem appellat non ea tantū, quæ tēpore Moyſi, aut Iesu Naue, aut quæ illis antiquiora à deo facta sunt miracula, sed ea potius quæ tēpore incarnationis saluatoris nostri facta sunt, & quæ per spiritū præuidēs propheta sūma cū admiratione quæ diximus verba protulit.

Et cogitationibus tuis non est qui similis erit tibi. Et nō est alius tibi in cogitationib⁹ tuis cōparāndus: iis, inquā, cogitationibus, quas summa cū prouidētia p̄ hominū salutē sollicitus habuisti. Ecce enim quā grande & quā admirandū opus excogitasti, vt tu homo fieres propter hominē.

Annūciāni & locutus sum, multiplicata sunt super numerum.
 Annūciāui, inquit, & docui multa mirabilia tua, in multis psalmis, verum adhuc multiplicata sunt, & adeo innumerabilia esse apparuerunt, vt aliquo numero concludi non potuerint. Nam quæ dudum cognoui, propter altitudinem & immensitatē incomprehensibilia sunt. vel, cum quid dicerem non haberem, hoc tantum annūciāui, & locutus sum, quod omnem transcenderunt numerum.

Sacrificium, & oblationē nolui: si corpus autem perfecisti mihi.
 Quæ sequuntur in personā Christi dicēda sunt, vt magnus nos docuit Paul⁹ in epistola ad Hebræos. Ait igitur quod post incarnationem, deus filius dixit ad patrē, tu pater, in posterū legale omne sacrificiū reprobasti, & oblationes oēs lege institutas: verū corpus mihi effecisti ex virginis sanguinibus, vt pro hominū salute in sacrificiū offerret.

ἱεριστας.

Holo causta, & pro peccato nō quæsiisti. In Leuitico & Deuteronomio clare inuenies, quæ nam essent holocausta, & quæ sacrificia pro peccato: & omnia deniq; oblationum, & sacrificiorum genera. Ait igitur: cum verum ego, ac rationabile sacrificium sim, & omnia mundi deleam peccata, tu nullum amplius legale sacrificium quæsiisti.

Tunc dixi ecce venio. Tunc nimirum quando legalia sacrificia reprobata sunt: tunc enim dixi ego: Pater, venit hora, clarifica filiū tuum. Nam quod ait: ecce venio: idem est, ac si diceret: vides quod paratus sum.

ἡ κισαλιδι.

In volumine libri scriptū est de me. Cōscriptiones Hebræi libros appellabāt, & inuolutas chartas volumina, iuxta illud: sili hoīs comede hoc volumē. Inuolutis enim chartis scribebāt, & nō quadratis libris, vt nos facimus. Ait igitur saluator, in volumine libri pphetici nimirū, scriptū est de me: hoc est, ea, quæ ad incarnationē meā pertinet, à prophetis prædicta sunt: quod ipsis etiam Iudæis dñs postea iterū affirmauit, dicēs: si crederetis Moyse, crederetis etiā & mihi. De me enī ille scripsit, & alia huiusmodi multa.

ἡ ποιησας.

Facere voluntatē tuā deus meus volui. Et quoniam quæ ad me pertinet, iam determinata sunt, & prædicta à prophetis, ideo facere volui voluntatē tuā. Superfluum est em̄ articulus, q̄ habetur in græco, ante infinitiuū facere, quē qui superfluum non putarunt, transtulerūt vt facerē. Volūtas autem

autē patris fuit ea: filij mors secūdū carnē: quę pro huma-
na salute, summa cum dispēsatione à deo permiffa est: de
qua voluntate, ipse etiā filius dicebat: descendi, non vt fa-
cerem voluntatē meam, sed voluntatē eius qui misit me.

Et legem tuam in medio ventris mei. In medio ventris mei ἡ νομία μου.
pro ex corde, atque ex tota anima mea: vt sit præpositio,
pro præpositione. A communi autē sensu subintelligen-
dum est, volui facere: hoc est, volui adimplere ex corde
meo legē tuam: tua nimirum mandata quę dedisti mihi.

Euangelizavi iustitiam tuā in ecclesia magna. Vide quomo- Εὐαγγελισάμην.
do euangeliū dei iustitiā appellat: quia per euangeliū iu-
stificantur credentes omnes, & obseruātes illius mādata,
quicumq; hi fuerint & vnde cūque: & quia lex Mosaica so-
lis tā tū Iudæis data est, euangeliū vero oībus gētibus, iu-
stum autē erat, vt nō vnus aut alter tantū populus, sed
oēs & que ad salutē vocarētur. Per ecclesiam autē magnā
Iudæorū synagogas intelligit, veluti hominibus frequen-
tissimas, in quibus Christus palam, ac libere locutus est.

Ecce labia mea non prohibebo, domine tu scisti. Quemadmo-
dum tu vides, inquit, non prohibebo labia mea loqui sa-
lutaria verba. Tu enim id recte nosti, cum me ipsum pro-
fus cognoueris, quemadmodum, & ego te.

Iustitiā tuā non abscondi in corde meo. De euāgelio rursus
sermonē facit. Non tacui, inquit, quę ad illud pertinerēt:
quinimmo opportuna quęcunque omnibus reuelauī.

Veritatē tuā & salutare tuum dixi. Euāgelii rursus ita ap-
pellat. Neq; enim iustitiā tantū continet, sed etiā veritatē.
Ideo dicebat Christus: veritatē dico vobis: quinimmo ne-
que hæc solum sed salutē etiam credentibus pollicetur.

Non abscondi misericordiā tuā, & veritatē tuā à concilio multo.
De euāgelio etiā hæc dicta sunt. Appellatur enī euāgelii
misericordia: quia summa dei misericordia nobis donatū
est: qua nō sustinuit deus propriā creaturā sub iniqua de-
monis tyrānide oppressā, amplius iacere, & qua ob no-
strā salutē proprio etiā filio non pepercit. Variis autē nomi-
nibus, vt vidimus Euāgelii appellauit propter multiplicē
gratiam, & varia dona, quę per illud nobis præstita sunt.

Tu autem domine ne elongaueris miserationes tuas à me. Quę
sequuntur, rursus ex persona ecclesię fidelium dicta sunt,

supplicantis post acceptum diuinæ gratiæ signaculum, non derelinquit: cum multa ei, tam ab hominibus, quàm à dæmonibus imminerent pericula.

Αὐτὸς λέγει·
70.

Misericordia tua, & veritas tua semper adiuuent me. Veritas tua, id est vera promissio tua. Dixisti enim: ecce vobiscum sum omnibus diebus, &c. Quædam verò exēplaria habent: adiuuerunt: & intelligitur, quòd hucusque scilicet, adiuuerint: sed melior lectio videtur: adiuuent.

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus. Circumspicio enim, inquit, varias mihi tendi insidias, & iam eis circumdatus sum.

Comprehenderunt me iniquitates meæ. Vide quomodo iusti homines præ summa modestia, pericula & tentationes, quibus eos vexari accidit, propriis adscribunt peccatis. Sic & tres illi pueri, vna voce in camino ignis dicebant: peccauimus, inique egimus: tamen si ea non tam ob peccata propria, quàm propter deum paterentur.

Τὸ βλέπει·

Et non potui videre. Obtenebrant enim tentationes animæ oculos, vt quæ vtilia sunt, videri non possint. Hæc igitur nebulâ dissoluit illa cōsolationis lux, quæ à deo puenit.

Multiplicata sunt super capillos capitis mei. Summæ etiam modestiæ, sunt hæc verba: & verisimile est, vt cum fidelibus aliqui etiam commixti sint, qui negligentius ac minus ex virtute viuunt, quorum peccata iusti, sibi ipsis adscribunt, propter vnitatem ac communicationem fidei.

Et cor meum dereliquit me. Videor quasi corde desertus, cum mea omnis in te fiducia infirmata sit. Ipsum enim cor, animum excitare solet & præstare audaciam.

Placeat tibi domine, vt eripias me. Velis, inquit, domine me ab his omnibus eripi ac liberari periculis.

Domine ad adiuuandum me respice. Intende mihi, & me diligenter adspecta.

Erubescant & cōfundantur simul qui querunt animam meam, vt auferant eam. Vtraque enim hæc eis accidēt, vt & pudore afficiantur veluti victi nra patiētia, & cōfundantur, iuncta esse cernētes potentiā tuā, qua nos protegis. Sequitur quæ querunt animam meam: hoc est, quæ hoc vnū votis oibus, & toto petunt studio, vt me variis examinēt supplicis, vel, simul: hoc est, vnà oēs

Conuertantur retrorsum, & erubescant qui volunt mihi mali.

Conuert

Conuertantur retro inanes te infecta, me non superato, atque ideo erubescant. Variis autem modis eos excreta- tur, vt conceptum animo dolorem apertius explicet.

Ferant statim conf. stantem sua qui dicunt mihi, euge, euge. De euge, euge iam alibi diximus, quod aduerbiū est irritatis.

exultent & letentur in te omnes quærentes te dominus. Exul- rare, & letari hic idem æque significant, q̄ si cui placet, vt sensu differant, videat quid de eorum differentia dictū sit in 3. versiculo 9. psalmi. In te autē. i. in fide, quæ est in te.

Et dicant semper magnificetur dominus qui diligunt salutare tuū. Qui diligūt salutē, quæ à te est. Vel salutare tuū id est incarnationē tuā. Salutaris enim fuit ea incarnatio, iis qui perierant. Omnes igitur qui auxilium tuum consecuti sunt. dicant: magnificetur dñs. id est, magnus reputetur.

Ego autem inops, & pauper sum. Hoc est vniuscuiusq; fi- delis persona dici potest. Inopes enim sunt christiani oēs, veluti, q̄ vniuersa fortunæ bona dimiserūt, & pauperes ve- luti qui p̄priis manibus necessaria sibi parant.

πλοχός εἰμι πτωχός εἰμι qui latine inops, ex etymologia græci nominis à cadēdo dictus est, veluti ab omnibus antiquis opibus deciderit, *πένυς παρὰ τὸ πένυα* & nūc sit sine ope. *πένυς* vero, qui latine pauper, à labore: quia nimirū proprio labore opportuna oīa sibi cōparat.

Dominus sollicitus erit mei. Ad hunc enim solum confugi, & ideo me in se sperantem non despiciet. *ἦτοι ποῦ εἰ*

Adiutor meus, & protector meus est tu, deus me⁹ ne tardaueris.

Deus me⁹ ne tardus sis ad adiuuādū me. Mihi autē nescio qd̄ pfundi⁹ vidētur sibi velle hęc verba, si accōmodem⁹ beato David illū versiculū. ego autē inops sum, & pauper. Præviderat p̄pheta sūmas illas diuitias q̄ à dei grā ī chri- stianos erāt effūdēde: cū q̄, eas nō mediocri desyderio cō- cupiscet, demū veluti iis, q̄ se nouerat ab eo tēpore p̄cul- tū, cōtristat⁹ est, & miserū se ideo appellās ait: ego inops, & paup̄ sum, q̄ huiusmodi diuitiarū p̄iceps esse nequeo, veruntamē deus erit mei sollicitus: vt scilicet mihi pariter gloriā illā cōmunicet, q̄ fideles in cœlorū regno p̄ceptu- ri sunt. Siquidē & ab ipso dño dictum legimus, q̄ David concupiuit videre diem eius: qua ratione rogat nunc deū propheta noster, dicens: ne tardaueris: tuā nimirum in car- nationem. Sunt etenim supplicantis verba ad deum filiū.

In finem Psalmus ipsi David.

In finem inscribitur, quia prophetiam continet, qua tendebat ad finem: prædicit enim proditoris iudæ rebellionem. & clarum quidem est huius psalmi argumentum. de amore enim & charitate in pauperes per tractat. Tamen altius considerando ad saluatoris nostri Christi mysterium pertinet, qui egenus, & pauper factus voluit ob humanam salutem: quæ etiam in evangelio apud Iohannem præsentis psalmi verba de se dicta esse testatur, & de Iudæ, dum ait ad Apostolos: non de omnibus dico, scio quos elegi, sed ut scriptura impleatur, dicens: Qui manducat panem meum, eleuabit contra me calcaneum suum. nullibi enim huiusmodi testimonium habetur in scriptura, præterquam quod in præsentis psalmo dicitur: qui manducat panes meos magnificauit contra me supplantationem.

P S A L. X L.

πρωτον.

Beatus vir qui intelligit super inopem & pauperem. Qui intelligit, hoc est, qui considerat, qui cogitat, id quod decens est. intelligentia enim est diligens, & exacta consideratio. inopem autem & pauperem promiscue solent appellare indigentem. Antiqui vero per inopem mendicum intelligebant, veluti qui omni prorsus careret ope, & qui, ut alibi diximus, ex etymologia Græci nominis ab antiquo statu decidisset: pauperem vero eum, qui manibus ac proprio labore sibi victum pararet, ut in præcedenti psalmo diximus. Beatus igitur is est, qui debitorem deum habet. per Salomonem enim docemur illum deo commo- dare, qui inopis miseretur. quod proprio ore Christus confirmauit, dicens: donec feceritis vni huic ex minimis fratribus, mihi fecistis. & hoc quidem pacto simpliciter exponitur de pauperibus: verum profundius intelligendo, ut diximus, exponi potest psalmus de Christo: quodque beatus ille est, qui intelligit & considerat Christum deum esse, tamen indigentia ac paupertate tanta esse videretur circumdatus, ut etiam non haberet, ubi reclinaret caput suum. recte enim considerans id plene intelligit ex his, quæ & sermone suo docuit, & operibus comprobauit.

In die mala liberabit eum dominus. Vtilitatem docet, quæ ex huiusmodi intelligentia quis percepturus sit. Quæ autem sit dies mala diximus in psalmo 36. ibi: non confundentur in tempore malo. æque enim significant dies mala

mala & tempus malum.

Dominus conseruet eum. Precatur propheta pro huiusmodi homine tanquam pro viro quopiam bono.

Et viuificet eum. Id est, viuere faciat.

Et beatum eum faciat in terra. Et beatum eum esse ostendat, æmulationeque, seu imitatione dignum, non in præfenti tantum terra sed in regno etiam cœlorum.

Et non tradat eum in manus inimicorum eius. Nec eum visibilibus aut inuisibilibus hostium manibus dedat.

Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius. Super lectum doloris in quo ægritudine ac morbo laborans afflitus diu olim detinetur. Aquila autem, & Theodotio non per optatum modum, sed per futurum indicatiui omnia hæc verba reddidere, videlicet, conseruabit, viuificabit, & opem feret: omnia hæc quasi in mercedem, ac retributionem quandam dici arbitrantur.

Vniuersum cubile eius, vertisti in infirmitate eius. Per cubile, decubitus intelligit, vertisti autem, hoc est immutasti. in tempore, inquit, infirmitatis huius viri, tu mutasti eius decubitus, ab ægro nimium, atque infirmo ad sanum, ac validum. mutasti autem vniuersum, hoc est prorsus mutasti. aduertendum tamen quod præterito tempore usus est pro futuro. vertisti enim, hoc est vertes. vel, coniectura quadam, immo vero potius prophetico more, quæ futura erant, vt iam facta commemorat.

Τὴν νοῖτον
ἐσπεύασα.

Ego dixi domine misereri mei. Quæ sequuntur ex Christi persona legenda sunt, qui velut homo deum rogat, ostendens hoc pacto, quemlibet hominẽ dei auxilio indigere.

Sana animam meam, quia peccaui tibi. Sed quomodo alibi legimus Christũ peccatũ non fecisse? certissimũ quidem est, illum nunquã peccasse, verũ quia propter nos factus est idẽ quod nos: homo nimirũ, passiones etiã, atq; affectus nostros, quasi proprios sibi cõsequẽter vẽdicauit, & (quod dicere par erat, humanã naturã, quæ peccauerat.) hoc ipse antea ꝑ illa ad patrẽ clamauit, veluti qui eiusdẽ erat nature, tametsi sine peccato. & quẽadmodũ victima, quæ olim pro peccato immolabatur, iuxta legẽ, peccatũ in se suscipiebat, quod vna cũ victima cõburi dicebatur: ita & Christus ꝑ nostris immolatus peccatis, in se ipsum

omnia

omnia nostra suscepit peccata, nec secus ac si ipse peccasset, ad eorum remissionem, & orauit, & mortuus est, ob summam nimirum atq; ineffabilem eius misericordiam.

Inimici mei dixerunt mala mihi. Inimici Christi Iudæi, qui inuidia dissecabantur, & dixerunt mala, hoc est praua verba, quæ nam autem dixerint, audi.

Quando morietur? Grauis est enim, inquit nobis, adeo, ut nec illius aspectum sustinere valeamus.

Et peribit nomen eius. Sed cum multa præditum potentia Christum vniuersas ægritudines ac morbos curare viderent, quomodo eum aliquando putarunt extinguí posse?

καὶ ἵσταντο
ψῆφον.

Et ingrediebatur ut videret. Proditor, inquit Iudas, veluti familiaris meus absq; vlllo impedimēto, illuc ingrediebatur vbi ego aderā, ut videret an opportunū esset tradēdi tēp^o.

Μέμνη.

Frustra loquebatur cor eius. Frustra in corde suo secum ea loquebatur quæ ad proditionem pertinebant, quando videlicet ingrediebatur, ut videret. vel, frustra in animo suo cogitabat, ut me lateret: cum optimus ego scrutator cordium, omnia nossem eius consilia, & vota.

Congregauit iniquitatem sibi. Nihil aliud miser huiusmodi cogitatione efficere potuit, quàm quòd sibi ipsi summam thesaurizauit iniquitatē, dum aduersus propriū præceptorem, & seruatorem tetendit insidias. Quidam post verba, frustra loquebatur, punctum ponunt, ut sensus sit: frustra mihi pacifice loquebatur, cum inimica in mente versaret consilia. Sed melior est sensus quem primo loco diximus.

Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. Accepta enim panis bucella Iudas statim exiit quod vero ait: in idipsum, idem significat quod vnà. loquebatur, inquit, vnà cum inimicis meis, de his, quæ ad proditionem spectabant: quid vultis mihi, inquit, dare, &c. hæc autem omnia apertissime in euangelica narrantur historia.

Aduersum me susurrabant omnes inimici mei. Susurrabant mutuo in autē, quomodo insidias disponderent, timentes nimirum aperte loqui propter turbam.

Aduersum me cogitabant mala mihi. Lethifera, inquit, cogitabant aduersum me iuxta quod testatur euangelista, & conciliū inierunt aduersus Iesum, ut eum morti traderent.

Ἐκρίθη.

Verbum iniquum deposuerunt aduersum me. Deposuerunt

pro respōderunt interrogati em̄ à Pilato: Quid faciã Iesu, qui dicitur Christus? Respōderunt: crucifigatur. Est autē iniquum hoc verbū. neq; enim licebat innocentē virum morti tradere, atq; ideo eis sæpius obiiciebat Pilatus, dicens: nullã causam inuenio in eo: item, vos videbitis. vel, deposuerunt, hoc est, fabricarunt: machinati sunt. dixerūt enim quòd commoueret turbam contra Cæsarem, quæ verba etiã iniqua erant. neq; enim falsa attestari licebat.

Nunquid, qui dormit, non adiciet vt resurgat? Per interrogacionem hoc dicit, atque vt deus: Nunquid dormiens homo, inquit, nolet consurgere? Verbum enim adiciet, Hebræi sæpenumero ponunt, pro volet. quòd si dormiens consurgit, ego etiam carni mortuus, cito resurgam. mea enim mors somno similis est. Nam quemadmodum qui dormit ex suo dormit arbitrio, ita & ipse sponte mea, atq; ex propria motiar voluntate.

Etenim homo pacis meæ in quo speravi, qui edebat panes meos & magnificauit contra me supplantationem. Cōiunctio, enim, hoc in loco superflua est, & sensus est: ille etiam mihi aduersarius fuit, qui antea intimus mihi erat, & mihi maxime cōiunctus. per hominem autem pacis Hebræi pacificū intelligunt. Ait igitur, homo pacificus meus, hoc est amicus meus Iudas, in quo veluti in me ipso confisus sum, quem etiam simul cum aliis discipulis educaui, magnificauit, hoc est, roborauit supplantationem, hoc est, dolum contra me: quod ex metaphora eorum dictum est, qui intercurrentem calcaneo aliquem dolose supplantant. firmavit autem Iudas dolum aduersus Christum, eūmq; quodammodo supplantauit: conuentione nimirum ac cōspiratione illa, quam cum scribis iniiit, & cum pontificibus.

Tu autem domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam ei. Quod ait miserere & resuscita, vt ab homine dictum est. homo enim Christus cum esset, non recusauit preces ad deum fundere: quinimmo quod naturæ humanæ proprie conuenit, sæpenumero ad deum orabat. Quod vero ait: retribuam, ad illius diuinitatem pertinet. retribuuit autem quando eos Romanis perdendos tradidit.

In hoc cognoui, quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me. Voluisti, hoc est, amasti. Nã quod quis

amat, illud etiam habere cupit. In hoc, inquit, cognoui quod amasti me, quia nomen meum in vniuerso orbe prædicatum est: quæ res inimicis meis maximo fuit dolori. quærebant enim vt morerer, & nomen meum prorsus interiret. potes etiam per inimicum vel dæmonem, vel ipsum Iudam priuatim intelligere.

ἐν τῷ ἀβρ. Me autem propter innocentiam adiuuisti. Hæc verba simili modo ab assumpta carne dicta sunt. per innocentiam autem munditiam, & puritatem intelligit. iniquitatem enim, inquit, non fecit.

Et firmasti me in conspectu tuo in seculum. Et stabilisti, inquit, me penes te, iuxta illud, sede à dextris meis, quo ad usque ponam inimicos tuos suppedaneum pedum tuorum.

ὁ πῶς αὐτοῦ. Benedictus dominus deus Israel à seculo, & in seculum, fiat, fiat. Cum, quæ vidimus, omnia prædixerit beatus David, & summam dei misericordiam ac ineffabilem quandam eius condescensionem multa cum admiratione narrauerit, Hymnum deinceps, & laudem ei canit dicens: laudandus est deus veri Israël, hoc est, fideiū deus, quemadmodum in 21. Psal. declarauimus, exponentes versiculū illum, timeat eum omne semen Israël. laudandus autem ab hoc seculo vsq; ad futurum. Ac demum orat, & votis omnibus possit, futuram hanc domini incarnationem, de qua supra locutus est, quam celeriter fieri, dicens; fiat, fiat. intelligimus enim prophetam optare id, quod superius dixit. illa autem repetitio verbi: fiat, orationis intensiorem demonstrat.

In finem in intelligentiam filiis Core.

ἐν τῷ οὐνοῦ. De filiis Core diximus in præmio operis. In finem inscribitur propter prophetias, quæ hic continentur, & ad finem tendebat. cum enim futurum esset, vt Hebræorum populus ob propria delicta ab Assyriis in Babylonem captiuus duceretur, vbi. 70. annis detentus est, præuidens hoc beatus David. vt pote prophetico afflatus spiritu, p̄iac religiosi cuiuscumque Iudæi in captiuitate degentis personam sumit in presenti psalmo, veluti Danielis, Ezechielis, trium puerorum, & similium: & narrat, quæ tunc temporis contigerint. In intelligentiam verò dixit, iudicatis, quod qui inter illos maioris erant prædium intelligentia, hæc, aut huiusmodi verba ad deum clamabant.

vel, ea

vel ea ratione, quia ad percipiendum totius psalmi sensum multa lectori opus est intelligentia.

PSALMVS XLI.

ὁ ἰλασμος.

Vemadmodū desyderat cerua ad fontes aquarū, ita desyderat anima mea ad te deus. Ardētis desyderij vehemētīā ostēdere volens ppheta, Ceruā perquā sitibundā in exēplū sumpsit, quę cū & suapte natura cali dissima sit & reptiliū ac serpētū carnib⁹, quibus vesci solet, magis etiam incendatur, aquarū fontes quā maxime amat, & circa eos semper versari cupit. desyderare autē hic posuit p festinare: & ita Aquilia redidit. & quod ait: ita desyderat anima mea ad te deus, ad te, inquā, habitantē in Hierusalem. putabat enim popul⁹, qui in Babylone erat se diuina præsēntia illic ideo frui nō posse, quia regio illa vniuersa idolorū cultui deseruiret.

Sitiuit anima mea ad deum fortem viuentē. Sitiuit, id est valde concupiuit. ita vndiq; desyderij ardorē ostēdit. fortem autem & viuentē deū appellat propter infirmos ac mortuos Babylonis deos. Quidam ex hoc versiculo sumptū esse dicunt hymnum illum, quem Græci Trifagion vocant: quo laudare solemus deum, dicentes. sanctus deus, sanctus fortis, sanctus immortalis.

ισχυρὸν ζῶντα.

Quando veniam, & apparebo ante faciem dei. Hoc est ante ipsum deū. concupiscentis sermo est: quādo, inquit, veniā ad te in Hierusalē & apparebo coram te, adorās nimirū, & colens te, seduloq; tibi ad sistens, & alia faciens, quæ in templo tuo fieri decet. vniuerso enim hoc solatio priuamur, postquam hic in Babylone captiui degimus.

προσεγοι

Fuerunt mihi lachryma mea panis die ac nocte, dū dicitur mihi quotidie, vbi est deus tuus? Dum Babyloni, inquit, dei mei impotentīā mihi exprobrarent, lachrymę meę fuerūt mihi panis, non q̄ eis pascerer, sed quia instar panis eas desyderabā, & quia non secus mihi crant opportunę quā esurientibus esse panes soleant: vnde earū desyderio, nō interdiu tantum, sed assiduis etiam noctibus detinebar.

Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meā. Hęc recordatus sum. verba illa nimirū, quę ad me dicūtur quoti die: vbi est de⁹ tu⁹? quā ob causam effudi, hoc est, laxavi, i

me ipso animam meam, & constantiam eius omnem dissolui. hac autem effusionis translatione usus est propheta, quia quæ solidiora sunt, firmitiora atq; constantiora esse solent: quæ verò fluida, molliora atq; laxiora. Illud in uniuersum animaduertendum est, quod Hebræi sæpenumero verborum cōstructionibus indifferenter vtuntur, vt nūc: effudi, inquit, in me, pro intra me: verum si verba hæc, recordatus sum, ad sequentia referatur, alius efficietur sensus, videlicet: hæc recordatus sum, & animā meā, antea nimirū angustius coarctatā, effudi: hoc est, absolui, & relaxaui in me ipso. quæ autē fiat hæc quæ recordat⁹ sū audi.

Αἰνῶσιμα
ἐν ἱερῶ.

Quoniam pertransibo in loco tabernaculi admirabilis usque ad domum dei. Recreatus atq; animo relaxat⁹ sum, inquit, memoria repetens, quod rursus in templo tuo deambulat⁹ sum: & ad illius usq; adyta peruenturus. per admirabile enim tabernaculū, celeberrimū Salomonis templū intelligit, & p̄ domum dei, adyta ipsius templi. quod si priorem expositionem magis probaueris, dictionē, quoniā, intellige hic iacere pro aduerbio cōfirmādi, iuxta Hebraici idiomatis cōsuetudinē, & verba versiculi, prophetantis verba esse. vel aliter: per tabernaculum, sancta verbi caro pōt intelligi, quæ merito admirabilis dici pōt, quia absq; villo semine cōcreta est. & per domū dei anima illius carnis, p̄ quā deus in assumpta carne diuersatus est. locus autē tabernaculi, ipsum est verbū dei, per quod cōcreta est, & eritit Christi caro. pertransibo igitur, inquit, per verbū dei, & usq; ad assumptæ carnis animā deducar: in animo meo nimirū ea examinās, & cōtēplans, quæ de tāto mysterio percipere potero. vltius enim pertransire non dabitur.

In voce exultationis, & confessionis soni festiuitatē celebrātis. Pertransibo autē in voce gaudij, & gratiarū actionis, in voce soni festiui, ac si diceret: festiuitates rursus, vt olim, deo meo celebrabo, & solito vtar cultu legis,

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Quare me angis, inquit, & confundis, & quietem capere non sinis? hæc autem verba dicere cœpit, postquam certior factus est de suo in patriam reditu.

Spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi. Quoniam gratias illi agam vbi nimirum in patriam rediero.

Salutare vultus mei, & deus meus. Cum futura & à se prae-
 uisa dei beneficia in animo reuolueret, summa cum dele-
 statione illum circumloquendo, inuocauit, dicens, ô salus
 mea, & ô deus meus.

At me ipsam conturbata est anima mea. Ad me ipsum, hoc
 est, in meipso, nemine alio exterius mœrorem hunc meum
 sciente. conturbata est autem, recogitans nimirum pecca-
 ta, ob quæ in inimicorum manus traditi sumus: vel mo-
 ram ac tarditatem recogitans, reditus nostri in patriam.

*Propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonium à
 monte modico.* Propterea, inquit, afflictus memor ero tui,
 hoc est, recordabor studij, & curæ tuæ, quã habuisti circa
 nos, & præcipue ob illa bona quibus in terra p̄missionis
 te authore fruebamur. per Iordanem enim & per proximi-
 mum illi montem, qui & Hermonium & Hermo dicitur,
 totam Iudæam significauit. addidit etiam priuatam mon-
 tis illius qualitatem: quod scilicet paruus est.

Abyssus abyssum inuocat in vocem cataractorum tuorum. An-
 tiquorum dei beneficiorum memor, deplorat, quod in præse-
 tia ab eo derelictus videatur, per abyssum, vastum intelli-
 gens calamitatum pelagus, in quo tunc se constitutum vide-
 bat. profunda, inquit, ac vasta calamitas: vastiorem aliam
 semper vocat calamitatem, ad vocem cataractorum, hoc est,
 collisorum tuorum. adeo enim alternæ, ac frequentes ca-
 lamitates contractos, ac collisos nos seruos tuos adoriuntur,
 ut mutuo sese adhortari videantur: & adeo nos affli-
 gunt, & pungunt, ut præ nimio dolore ad clamorem etiam
 nos prouocent dictio autem cataractorum Græca est & idem
 hic significat, ut diximus, quod collisorum aut contractorum
 est enim verbale nomen, & descendit à verbo καταρσσο quod
 est collido, aut confringo & licet proprie hoc verbale no-
 men καταρσσους actiuæ sit significationis, hic tamen po-
 nitur in passiuæ. Quod si in actiuæ significatione dictionem
 sumas, litera legenda, in vocem contractorum, hoc est, colli-
 dentium seu confringentium tuorum. & tunc expose totum
 versiculum hoc pactum immensitas peccatorum nostrorum, im-
 mensitatem inuocat misericordiarum tuarum: atque hoc ad
 vocem prædicatorum euangelij, hoc est Apostolorum. sunt e-
 nim Apostoli validissimi quidam contractorum, omnem nimi-

ἰς φωνὴν κα-
 ταρακτῶν.

ἡ καταρσσους
 της.

ὡς καταρά-
ται.

rum diabolicā elationem confringentes. Quod si textu legas put etiam legi potest: in vocem cataractarū tuarū: potes iuxta aliorē Anagogē intelligere, q̄ abyssus, & abyssus, vetus & nouum testamentū significant, ob p̄funditatem nimirū occultorū sensuū, & dicere, quod nouū testamentum, & antiquum inuocat testamentū, in vocē, cataractarum tuarum, hoc est, p̄ vocem p̄phetarum tuorum. dicuntur enim merito p̄phetę esse quædam cataractę: quia aquas, diuinę ac supernę p̄phetię, vehementia quadam, cataractarum instar effundit. nouū igitur testamentum inuocat vetus testamentū in testem: vt ostēdat, q̄ ipsi etiam prophetę mysteria Christi p̄nunciarunt.

πάντες οἱ μί-
τριος μου.

Omnes subleuationes tuas, & fluctus tui super transferunt. Per subleuationes, & per fluctus, tentationū ac calamitatū incursum intelligit. ait igitur, omnia flagella tua fecerunt iter sup̄ me. omnes autē dixit, p̄pter earū multiplicitatē.

ὡς μέγας ἐν τρι-
τάτῳ.

Die mandabit dominus misericordiā suam. Die, hoc est, in die, pro manifeste, & palam. mandabit autem, hoc est, mittet. Iubere enim ac mandare videtur qui mittit: vel ordinabit: & disponet misericordiam suam. Sermo vero hic, p̄dicat, quemadmodum reuocatio eorum in patriam omnibus fiet manifesta.

Et nocte canticum eius apud me. Per totū hoc captiuitatis tempus, noctūq̄, quādo tuto magis id facere possum, canticum deo meo. in die enim ocium mihi nullum datur, cum dominis seruiam, & opportuno caream tempore.

Oratio deo vitæ meæ. Non modo illius canticum erit apud me, sed etiam oratio: canticum quidem in gratiarū actionem pro opportuna & iam diu expectata liberatione, oratio verò ad accelerationē huius liberationis. & quod ait: deo vitæ meæ: expone, id est, deo datori vitæ, vt illud deus salutis meæ, id est, saluator meus.

ὡς τριτάτῳ.

Dicam deo adiutor meus es, quare oblitus es mei, & quare tristatus incedo dum affligit me inimicus? Oblitus esse videbitur deus Iudæorum, quia iam diu in inimicorum potestate ab eo relictī fuerant, vbi affligebantur, quemadmodū verisimile est eos affligi, qui in captiuitate cōstituti sunt.

Dū confringuntur ossa mea, exprobrauerūt mihi inimici meū dū dicit mihi per singulos dies, vbi est deus tuus. Cōtritis nimirum

tum ossibus meis ob tam graue onus seruitutis, vel ob verbera, & plagas, quæ assiduo mihi à Babyloniis infliguntur. vel fatigatus sum, ac debilitatus viribus meis. per ossa enim vires intelligit. cum itaq; hoc pacto me haberent, irridebant me inimici mei, illud mihi semper obiiciētes, vbi est deus tuus, qui te eripiat & liberet?

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in deo quonia confitebor illi, salutare vultus mei, & deus meus. Repetit que iam superius dixerat, quod facit vt fiducia sese ac patientia muniret. Congruit etiam hic psal. pio cuiilibet, ac religioso viro, qui multas calamitates in præsentī vita passus sit, quique dissolui cum Paulo optet, & redire ad deum. & tunc per exprobrantes, non ipsos tantum Demones, sed inimicos etiam intelliges, & per terram Iordanis, inferiorem terram hanc nostram, quæ comparatione cœlestis longe est inferior. Iordanis nanque interpretatur terra inferior. Hermoniū vero locus doloris: & alia iuxta hunc sensum consequenter expones.

Psalmus ipsi David qui apud Hebraeos sine inscriptione habetur.

Præsentis Psalmus caret inscriptione, veluti qui eiusdem est argumenti & sententiæ cū superiori psalmo, & illius quodammodo pars esse videtur. plurimū enim cū eo congruit: & verisimile est eundem fuisse, qui hæc, atque illa verba protulerit: qua etiā similitudo ex vnius tantum dicuntur persona, veluti qui totius populi causā ac passiones in se suscepit: quod fortassis illa ratio esse potest, quia rar⁹ ac pene vnic⁹ quis reperiri possit, qui id faciat.

PSALMVS XLII.

Iudica mihi deus. Verbū iudica si cum accusa κρίνομαι tivo iungatur, idem significat quod condemna, iuxta quod dictum legimus: iudica illos deus: si verò cum datiuo, vt hic: idem erit, quod iudex esto.

Et discerne causam meam de gente nō sancta. De gente. i. cum gente. vel, discerne causam de gente scelestā, atque iniusta & deum verum non colente. Intelligit autem Babylonios.

A viro iniusto & doloso eripe me. Iniustum quidem dicit,

veluti iniquum, atque ex legem: dolosum verò, vt decepto rem. similia autem fere habentur, in illa trium puerorum oratione, dedisti enim, inquiunt, nos regi iniusto, & omnium quæ in terra sunt pessimo. illud etiam adnotandum quòd singulari aliquando, & aliquando plurali seu collectiuo nomine eos accusat: quia nimirum & priuata, & communi prauitate conuiuiebant. tu vero per gentem, & hominem iniustum & dolosum ipsos dæmones, & dæmonum principem intelliges. nihil enim differunt ab homine perturbationibus, quippe cum, more hominum, vafano voluptatum amore corripiantur, corporeisque afficiantur passionibus, & variis inquinentur concupiscentiis.

Quia tu es deus fortitudo mea. Stabilitas. s. mea ac vires mez.

Quare me repulisti? Tradens me in captiuitatē. ego enim seruus tuus sum, hi verò tibi aduersantur.

Et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus. Non accusans deum hoc dicit, sed placans; potius ac mitigans.

Emitte lucem tuam. & veritatē tuam. Iuxta Anagogē per lucem & veritatem Christum intelligit. ego enim, inquit, lux sum veritas, & vita: iuxta historiam verò, lucē, appellat protectionem, & custodiam dei, quæ summum quoddam lætitiæ lumen secum affert, cuius splendore omnes afflictionum tenebræ dissoluantur. veritatē autem expone, id est, verum auxilium. *Ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.* Hoc in loco tempus positum est pro tempore, præteritum nimirum pro futuro: tua, inquit, lux, & tua veritas, ipsa me deducet, & adducet in montem sanctum tuum Sion, & in tabernaculo hoc est, in templum tuum. iuxta Anagogē Christus qui, vt superius diximus, lux est, & veritas, deducet, & adducet fideles omnes ad supernam Sion, & ad cœlestia tabernacula. Ego enim sum, inquit, via veritas, &c.

Et introibo ad altare dei. Adorabo, inquit deum, & sacrificabo ei.

Ad deum qui lætificat iuuentutē meam. Hæc ex eorum persona dicta sunt, qui in captiuitate nati erant, & qui modo ascendebant in Hierusalem. verisimile enim est, eorum parentes in Babylone captiuos periisse. vel per iuuentutem, vigescēs animi propositum intelligit. renouabatur enim, &

quodam

quodāmodo iuuenescēbāt, cū diuini cult⁹ semper magis succenderentur desiderio: iuxta Anagogem: per iuuentutem renouatio illa intelligitur, quæ fit per baptismum, quando exuto antiquo homine, nouum induimus.

Confitebor tibi in cithara deus, deus meus. Primum, inquit, atque amceniorē vitę meę statū recuperabo, organiq; atq; instrumentis mulicis, vt olim, tibi gratias agam: quæ omnia ab eo tēpore quo in Babylone captiui sumus, suspendimus in salicibus, ea nimirum ratione, vt postquā nullus nos tunc Musices vsus decebat, ipsa instrumenta illic veluti ad ocium, atq; inertiam condemnata iacerent: iuxta Anagogem per Citharam, virtutem moralem intelligimus, quæ circa actiones versatur, vt alibi diximus. Verba autem illa: *Deus, deus meus,* ingētem ac validum ardorem in deum demonstrant.

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, & deus meus. Eadem rursus ipse sibi ad maiorē mentis suę confirmationem præcipit.

In finem filius Core ad intelligentiam Psalmus ipsi Dauid.

Similis est descriptio Psal. 41. de qua iam diximus. Nunc illud tantum dicere oportet, quod beatus Dauid psalmū hunc scripsit in personam Mathia Machabai, & filiorum eius. Qui cum tempore, quo Iudæa regio ab Antiocho cognomento Illustri, atque à Macidombus vastaretur, exules essent, sero licet, vires tamen, atque animum tandem receperunt. Vnde collectis pro tempore copiis, ad defensionem, ac vindictam suorum in deo fidentes sese accinxerunt, vt vberius in eorum historia Iosephus reuulit. Cum igitur hi exules cum cæteris fugitiuis, qui ex Iudæis congregati fuerant, ob Macedonum seuitiam trepidarent, exhortationem sibi in orationi formam composuerunt, quæ mirabilia quæque progenitorum suorum facta commemoraret: vt his nimirū exemplis animaretur & fidentius excitarentur ad pugnam.

PSALMVS XLIII.

*D*eus auribus nostris audiuimus, patres nostri annunciarunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis. Quod dicit audiuimus auribus nostris, dictum est ad maiorem confirmationem, & maiorem fidem sermonis. Solemus enim

quando aliquod factū narramus de quo certi sumus, sensus ipsos assumere in testes, vt illud. viderunt oculi nostri. Item, manus nostræ contrectauerunt. Et cum dixerint: Audiuimus: subdit, à quibus, à patribus, scilicet per illa nimirum, quæ nobis scripta reliquerunt: quid autem audierint, & quid operatus sit deus, audi in sequentibus.

Manus tua gentes exterminauit, & plantaſti eos. Per gentes Cananeos intelligit, & alios populos, qui olim in terra promissionis habitauerant: & per manum eius, diuinam potentiam. Plantaſti eos, id est, habitare fecisti patres nostros. Et considera exquisitum loquendi modum. De illis enim gētibz dicit, quòd deus exterminauit eas, eo quòd penitus eradicatæ sunt ab illa regione. De Iudæis vero ait, plantaſti eos, quia nimirum in Gentium sede, vnde ille exterminatæ & pulsæ fuerant, ipsi firmas ac stabiles radices miserūt. Ipsi enim primi patres, illinc nunquā expulsi sunt, tametsi eorum liberi admissorum scelerum luentes pœnas sæpe postmodum deo iubente aliò transmigrauerint. Prioribus autem omnibus omissis miraculis, sermonis sui argumētum Propheta hinc potissimum elicit, quia si extraneos deus alienam in sedem collocauit, eis nunc magis sperandum sit, vt pulsī è patria illuc à deo iterum reducendi, & in pristinum statum restituendi sint.

Afflixisti populos, & eiecisti eos. Gentes scilicet. Neq; enim tantummodo eiectæ sunt: sed antequam eiicerētur, diutino etiam bello, & variis calamitatibus fuerunt afflicti.

Non enim in gladio suo hereditauerunt terram. Terrā enim promissionis armis consecuti non sunt.

Et brachium eorū non saluauit eos. Neque potentia eorum eos liberauit à tantis, & tam tremendis gentibus.

Sed dextera tua & brachium tuum. Per dexteram, quicām auxilium intelligūt, & per brachiū potentiā. Alij vero per vtranque dictionem æquè significari dicunt potentiam.

Et illuminatio vultus tui. Hoc est visitatio tua. Ostende enim alibi, inquit, faciem tuam, & salui erimus. Visitatio autem diuina, aut aspectus diuinus, pro eius auxilio sumitur, quia si periclitanti cuiquam quis auxilio esse velit, necessario ad eum oculorum aciem dirigit.

Εὐλογίας.

Quoniā complacuisti in eis. Id est, quia bene voluisti patribus

bus.

bus nostris. Ita enī significat hoc loco verbū, cōplacuiſti.

Tu es ipse rex meus & deus meus. Tu, qui illa operatus es, idem ipse es, & nunc, qui olim fuiſti, velut immutabilis: nos quoque eorundem filij ſumus. Reſtat tantum, vt eadem in nobis opereris miracula, cum te, vt regē & deum colamus; quemadmodum & illi antea coluerunt.

Qui mandas ſalutes Iacob. His verbis facilitatē atq; celeritatem diuini explicat auxiliij, tu, inquit, qui ſolo verbo vtis cum populū illū ſaluas, qui deſcēdit ex Iacob. Vel aliter: tu qui in præliis ſuggeris, & ſubmiſtras populo tuo modum, quo ſaluari debeat, dicens: hæc aut illa facite.

In te inimicos noſtros cornu petemus. Id eſt proſtigabimus. Κερατιῶ
μῶν. Tractum eſt autem hoc ex metaphora animalium, quæ cornibus certant.

Et in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nos. Conſidimus, inquit, quòd tantū iuocātes nomen tuum aduerſus hoſtes noſtros, & tantū modo vociferantes, deum Iſrael, hoc nomine conſirmati, ſpernemus, & ſtrocii faciemus eos.

Neque enim in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me. Nam & ſi lege belli huiuſmodi armis accinctus ſim, nulla mihi tamen in eis adeſt fiducia.

Saluaſti nos de affligentibus nos, & qui oderant nos confudiſti. Nam tuum experti ſumus auxilium. Aduocantibus enim adſuiſti, ſcimūſque quòd impoſterum pari modo, te aduocantibus aderis.

In deo laudabimur tota die. Pro laudabimur, Symmachus dixit, gloriabimur. nam qui gloriatur ſeipſum laudat. Tameſi, inquit, multa ad noſtram gloriam adduci poſſent, nulla tamē alia in re gloriabimur, quàm in vno hoc, quòd deum cognoſcimus. Et quòd ait: Tota die, Symmachus per omnem diem dixit, & Aquila: per totam vitam.

Et in nomine tuo conſitebimur in ſeculum. Cōſitebimur pro narrabimus vt ſit ſenſus. In nomine tuo narrationē faciemus, mirabilia connumerantes, quæ hoc nomen tuum, tã in patribus noſtris, quàm in nobis, ſupra hominū fidem effecit. Vel aliter: nomini tuo gratias agemus. Et quæ ait: In ſeculum, oēs alij interpretes paſſim transferunt, ſemper.

Nunc autē repuliſti & confudiſti nos. Repuliſti quidē, vt indignos: confudiſti verò, id eſt confundi permiſiſti, dū no-

bis tanta sustinentibus mala, opem nullam tulisti.

Et non egredieris deus in virtutibus nostris. Hic etiã tẽpus pro tempore ponitur, quẽadmodum Symmachus reddidit, dicens. Nec simul egredieris cum exercitibus nostris. Exercitus enim, virtutes, hoc est, potestates appellauit.

Conuertisti nos retrorsum post inimicos nostros. Nos amicos olim tuos, & qui olim apud custodiam, & protectionem tuam in primo ordine sistebamus, auertisti in vltimum locum, & inimicis propriis subiecisti.

Et qui odierant nos diripiebant sibi. Diripiebant sibi nostra nimirum bona.

Dedisti nos tanquã oues escarũ. Tradidisti nos, sicut oues, oues dico, nõ quæ in possessionẽ, ac pro patrimonio retineantur, sed quæ viliores sint, & carnificinæ exponantur.

Et in gentibus disperdisti nos. In seruitutem nimirum. Varię enim gentes cum Macedonibus simul militabant. In captiuorum enim vt diximus & exulum personam, Propheeta hæc dicit.

Vendidisti populum sine pretio. Populum, inquit, tibi antea dilectum in seruitutem tradidisti. Et quod ait: sine pretio, ad populi contemptum dictum est. Prauos enim ac mancos seruos solemus sine pretio tradere, atque eorũ emissionẽ lucto putare. Quod etiam per Esaiam prophetam alibi dictum est, dum ait: gratis venditi estis.

Et non erat multitudo in commutationibus nostris. Et pretiũ, inquit, quo alienati sumus ad paruam ascendebat summam. Commutatio serui enim pretium est loco serui datum. Huiusmodi autem verbis aduersus seiplos ironice cauillantur, Nam absque vilo etiam pretio traditi fuerãt in seruitutem. Quædam vero exemplaria habent, & non erat multitudo in vociferationibus eorum: vt sit sensus, quòd non erat grandis hostium numerus, quando superati sunt, & quando hostes in signum victoriæ exultantes vociferationibus utebantur. Vicerunt enim nos, inquit, cum pauci numero essent, nobis nimirum comparati.

Posuisti nos opprobriũ vicinis nostris, subsannationẽ, & derisionem iis, qui in circuitu nostro sunt. Subsannare idem sibi vult quã negligere. Per vicinos autẽ, & eos, qui in circuitu sunt, alienigenas intelligit, veluti Idumæos, Moabitas, Ammonitas,

monitas, & alios huiusmodi.

Posuisti nos in parabolam in gentibus. In parabolam dixit, ΕΙΣ ΠΑΡΑ-
ΒΟΛΗΝ.
pro in exemplum. Solebant enim dicere, vicinæ illæ gen-
tes, utinam omnibus aliis hostibus nostris ita accidat,
quemadmodum accidisse videmus populo Israëlitico.
Vel in narrationem, seu in fabulam. Narrabantur enim
ab omnibus Iudæorum calamitates.

Comminationem capitis in populis. A' communi sensu sumen-
dum est verbum, posuisti. Mouent, inquit, Gentium popu-
li capita aduersus nos, ij quidem nostrū miserti, alij verò
gaudentes potius, & lætitiæ vocibus insultantes.

Tota die verecundia mea coram me est. Semper est in con-
spectu meo.

Et confusio faciei meæ cooperuit me. Eo quòd tam ignomi-
niose direptus sum & dispersus. Idem autem æque signi-
ficant hæc & paulo ante præcedentia verba. ΚΑΤΑΡΑ-
ΤΙΩΝ ΜΕ.

*A' voce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & per-
sequentis.* Verecundia, inquit, & confusio mihi est, q̄ vicini
atque inimici exprobrant me, & superbe ad eò me respi-
ciunt, ut ex aduerso intueri eos non audeam. Et quod hic
legimus, obloquentis: Aquila, blasphemantis, dixit.

Hæc omnia venerunt in nos. Has omnes calamitates susti-
nuimus.

Et oblitus sum deus tuus. Ut alium inuocaremus deum.

Et iniuste non egimus in testamento tuo. Non transgressi su-
mus legem tuam. Iniuste enim agit, & iniuria ipsam le-
gem afficit, qui illam transgreditur.

Et non recessit retro cor nostrum. Non confugimus, inquit,
ad deteriora. Dicta autem hæc sunt, in personam eorum,
qui inter cæteros in populo, pietati, religionique ac diui-
no cultum magis studebant: qui, & si tantis essent calami-
tatibus circumdati, diuina tamen mandata obseruabant:
vnde etiam pro aliis omnibus, qui defecerant, deo se pu-
gant, & socios pariter ad magnanimitatem excitant.

Et declinasti seminas nostras à via tua. Et mutasti semitas
nostras à via tēpli tui, ut ad illud ampli⁹ p̄gere nequeam⁹:
eū nostrū alij, captiui sint, & alij procul fugerint à patria.

Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis. In loco angustie
aut captiuitatis.

Et cooperuit nos umbra mortis. Id est calamitas præsens, quæ adeo acerba est, vt morti penè similis videatur. Vmbra enim eam appellauit, quia vmbrae iis rebus similes esse solent, quarum formas repræsentant.

Si oblitus sumus nominis dei nostri. Hoc est, si dei nostri oblitus sumus. circumlocutione enim vsus est.

Et si extendimus manus nostras ad deum alienum. Hæc verba ad præcedentis versiculi expositionem dicta sunt.

Nõnne deus requiret ista? Si hoc, inquit, aut illud fecerimus, nõnne deus hæc omnia exquiret?

Ipsè enim nouit abscondita cordis. Ac si diceret, neque in animum nostrum tale quippiam aliquando induximus.

Quoniã propter te mortificamur tota die. Ex nostro nimirũ proposito & sponte nostra. Nam cũ pacifice possimus ac tuto degere inter idololatrias homines, ac dei hostes: propter te tamen omnia sustinemus, & ad obeundam pro te mortem parati sumus, dictio autẽ, quando, superflua est.

Existimati sumus quasi oves occisionis. Quia scilicet neci sumus expositi, vt nobismetipsis auxilio esse nequeamus.

Exurge. Ad populi tui vindictam.

Quare obdormis domine. Quare quiescis, ac tanta vteris longanimitate? Quiescere enim videtur qui dormit.

Resurge. In auxilium nostrum scilicet. & idem significat resurge, hoc in loco quod exurge. Solemus autem actiones, passionẽsque seu affectus humanos diuinitati attribuerè, vt sæpe diximus, non valentes aliter, ob auditorũ infirmitatem, sensum explicare.

Et ne repellas in finem. Cum iam ex parte & ad tempus repuletis, ne perpetuo etiam repellas.

Quare faciem tuam auertis? Hoc est visitationem & custodiam tuam, tanquãt ab indignis.

Obluisceris inopia nostra, & tribulationum nostrarum. A communi sensu rursus sumenda est dictio, quare: per inopiam vero hic, molestiam & passionem significat. Quare obluisceris igitur inopiæ nostræ? id est, cur nullam calamitatum nostrarum rationem habes.

Quoniam humiliata est in puluere anima nostra. Ipsi nos, inquit, tanquam humiles, atq; abiecti humi decumbimus, & in terra prostrati sumus.

Conglutinatus est in terra venter noster. Accubando nimirum humi, vel dum calamitatum pondere depressi, curuati, in terram inspicimus. Ille etiam humilis in terram demittitur, qui terrenis negociis immergitur: & ille conculcinatur terre, qui gulosus est, aut fornicator, aut si quis alius blandis adhæret voluptatibus.

Exurge domine adiua nos. Videris enim sedere & pereuntes nos despiciere.

Et libera nos propter nomen tuum. Non ob nostratum virtutum merita id poscimus, cum & peccatores, & salute indigni simus, sed vt timeatur, & venerationi sit nomen tuum, & ne ab idololatriis blasphemetur. Et iuxta historiam abunde psalmum hunc exposuimus. Iuxta anagogen verò dicere possumus, verba psalmi efferenda esse ex sanctorum martyrum persona ad Christum, qui multa & grauia, ipsius Christi gratia, passi sunt, & tota die mortificati, vel ex persona quoruncunque fidelium, ac religiosorum hominum, qui à sanguinariis gentibus lædantur.

ὑπὲρ τῶν ἐκ
λοιῶθῆσομε-
νων.

In finem pro iis, qui commutandi sunt, filiis Core, in intelligentiam, canticum pro dilecto.

In finem quidem inscriptum est ob prophetias in psalmo contentas qua ad finem tendebant. Pro iis vero, qui commutandi sunt: hoc est, pro christianis, qui per baptismatis regenerationem inuocandi erant, veterem exuentes hominem, & nouum induentes. Antiqua enim, inquit propheta, transferunt, ecce noua facta sunt omnia. Hæc igitur commutatio transformatio est, & prioris conuersationis immutatio. Filiis etiam Core ideo inscriptum est, quia eis datus fuit hic psalmus à beato David, vt eum canerent, quemadmodum in proæmio operis declarauimus. Ad intelligentiam verò: quia ob reconditos psalmi sensus, multa lectori intelligentia opus sit. & canticum: quia non vnà cum musicis instrumentis, sed humana tantum voce canebatur. Postremo quod dicitur: pro dilecto: totius inscriptionis summulam continet & caput: quia nimirum hic tractatur de Christo: qui & ipsi patri dilectus est, tanquam filius unigenitus, & nobis pariter, quia omnium nostrum pater est studiosissimus: unde etiã de eo dictum esse legimus à patre: hic est filius meus dilectus. Pro dilecto autem, hoc est, de dilecto. Est enim præpositio pro præpositione, vt alibi sæpe à prophetis usurpari diximus.

Ruclauit cor meum verbum bonum. Cernens propheta, q̄ magna quædam de Christo sibi erant prædicenda exordio quodam vtitur, dicens: sermone me bonum ac salutarem prolaturū. Tu verò etiā emphasim consydera verbi, eructauit. Illud em̄ nobis indicare videtur, q̄ quemadmodū eructatio, etiam à nolentis ore exit, humano nimirū ventre eam, vi quadam efflante, ita, & hic psalmus de dilecto ab intimo prophete nostri corde emissus sit, superna quadam vi ita impellente, cū suauissimo sancti spiritus epulo refertus esset.

Dico ego opera mea regi. Profero autē, inquit, Christo regi opera mea, hoc est, prophetias, quas de eo afflatus spiritu pronūcio. Prophetæ enim opus est prophetias cōtexere.

Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. His etiā verbis illud demōstrat, quomodo ex se ipso aliquid dicturus non est. quemadmodū calamus, inquit, scribentis manu inseruit, & illuc tantū mouetur, quò manus illū impulerit, ita & lingua mea summo illi scribæ, sancto nimirū spiritui, calami cuiusdā vicem præstat, & eo tantū mouetur, quo spiritus illam direxerit. Scribā autē velociter scribentem dixit, vt enunciationis facilitatē ostenderet. Homines enim ob propriæ mentis tenuitatē vix pariter enūciare possunt, & scribere, dū ad sensuū inuentionē, & dictionum connexionem attentius occupantur. Hactenus fuerūt exordij verba: nūc autē sermonē aggreditur, & verba dirigit ad Christū de assumpti hominis virtutib⁹ loquēs.

Speciosus forma præ filius hominum. Subintelligitur verbum *es.* Specie verò hanc: hoc est, formositatē, nō corporis, sed animæ pulchritudinem intellige: quam integram semper Christus seruauit, solus supra omnes permanēs sine peccato. Esaias enim dicens: vidimus eū non habentē specie, neq; decorē, sed species eius vilis, & deficiens super omnes filios hominū: de corpore eius loquitur: qualis nimirū futurus esset Christus passionis tēpore, q̄ probris scilicet ac plagis afficiendus & ignominias multas passurus.

Diffusa est gratia in labiis tuis. Euangelista enim ait, q̄ mirabantur turbæ, super verbis gratiæ quæ exhibant de ore eius. Possumus etiam per labia eius sanctos apostolos intel

intelligere: in quos adeo abunde sancti spiritus gratia effusa est, vt per eam aduersantes reprimerent, & cæteris omnibus pro voluntate persuaderent.

Propterea benedixit te deus in seculum. Propter has igitur tuas virtutes, deus benedixit te, hoc est glorificauit te. Glorificauit enim te alibi, inquit, & iterum glorificabo. Vel, bene dixit pro benedicendum & laudandum fecit, vt semper nimirum lauderis atque honoreris à fidelibus. Antiquus enim ille Adam propter inobedientiam maledictus est, nouus vero propter obedientiam benedicendus: quam benedictionem nobis etiam participauit. Ait enim alibi propheta: Benedicti vos à domino.

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Cum forma speciosum eum esse dixerit & pulchro ore, nunc strenuum etiam esse militem demonstrat. Et illa quidem signa, integritatem eius & doctrinam significabant, hæc vero pugnam eius & certamen denotant aduersus demonem. Aduocat enim Christum propheta ad certamen cū dæmone, vt nos iam diu peccato captiuos liberet, & de exuuiis erigat trophæum: atq; vt terribilem ac magis formidabilem dæmonibus eum constituat, primo, humanū in morem armis eum munit. Milites quippe enssem femori accingunt. Armare, inquit, & cōgredere in pugna aduersus tyrannum. Per arma autē, Christi facultatē puniendi intelligimus, qua cōtra inimicos suos vti solet. Potentem vero eum appellat ob vnitam ac coniunctā diuinitatem.

Specie tua & pulchritudine tua. Accingere, inquit, gladio tuo simul cum decore, & pulchritudine tua, vt gladio inimicos terreas, & virtutum pulchritudine amicos trahas. Nec ab re est, speciem & pulchritudinem idem significare. Vel, per gladium, dei verbum, & per femur, incarnationem intellige: quæ incarnatio iuxta alium sensum diuisionis Græcæ, facta est in tempestiuitate: hoc est, in tempore opportuno. Dictio enim *ωραότης* & speciem, hoc est, pulchritudinem significat, & tempestiuitatem.

ωραότης.

Et intende. Hoc est adauge motum atque impetū tuum.

Et prospere procede. Hoc est virtute ipse perfice quodcunque cupis.

Et regna. Dominare omnibus, inquit, qui tibi restiterūt.

Et licet verba hæc imperatiui sint modi, vim tamen optatiui habent, quemadmodum sæpius apud scripturam reperitur, Sanctificetur, inquit, nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua: quæ verba non optatiui, sed imperatiui sunt modi, vt ex lectione græca manifestissime patet: & tamen optantis animum referunt.

Propter veritatem, & mansuetudinem & iustitiam. Omnia hæc, inquit, operare, & vince, vt verax, mitis, & iust⁹. Omnibus enim his pollebat Christus virtutib⁹. Ego em̄ sum via & veritas, item discite à me quia humilis sum: & alibi sic decet adimplere nos omnem iustitiã. & aliter: hæc quæ dicta sunt facito, vt in terra, loco mendacij, feritatis, & iniustitiæ, veritatem, mansuetudinem, & iustitiam semines.

Et deducet te mirabiliter dextra tua. Dextera, inquit, tua: hoc est, bona ac recta tua natura, deducet te, ad præclara: hæc nimirũ virtutis opera. Tu em̄ ipse tibi satis es, & nullo alio indiges auxilio. Admiratione autẽ summa dignũ est, q̄ à se ipso quis ad rectam virtutum semitam deducatur.

Sagitta tuæ acutæ, ò potens, populi sub te cadent in corde inimicorũ regis. Expositores oēs, per hyperbaton cõstruunt præsentis versiculi verba, hoc pacto: sagittæ tuæ acutæ ò potēs, in corde inimicorũ regis infixæ sunt. & quod ait: populi sub te cadēt: per paræthesim iacet. Sagittæ autẽ Christi, Euāgelici sunt sermones, qui per quã celeriter vniuersum orbẽ percurrūt, & ictu certissimo bene sentiētes animas feriūt: qui sermones acuti effecti esse dicuntur, & propter summũ eorum splendorẽ, & ppter incendendi vim. Nitidi enim sunt & ipsa veritate splendescūt, ac pariter incidunt peccata. Illud autem animaduertendum est, q̄ dictio: acutæ: participiũ passiuũ est à verbo acuo: quod ex græca lectione clarius patet. Potentem vero Christũ appellat, non solum ob omnipotẽtem diuinitatem, sed etiã quia fortitudine ac robore, & humanis virtutibus demone superauit. Hæ igitur sagittæ in eorũ corde infixæ sunt, q̄ antea dei regis inimici erāt, ita vt eorũ multitudo nũc dicere possit, quod in Canticis canticorũ legimus: vulnerata ego sũ à charitate: hoc est, à sagittis aut à iaculis charitatis. Huiusmodi autẽ sagittæ ictu suo, vulnerāt quidẽ, sed nõ interimunt, quinimmo eos poti⁹, qui olim virtutibus

Δειχθε ἵνα
μαρτυρήσῃτε.

ἀποθνήσκου.

bus mortui erāt, viuificant, & ad diuinum amorē pertra-
hunt. Sequitur: populi sub te cadēt: hoc est, tibi subiicien-
tur: quotquot nimirū ab huiusmodi sagittis fuerint val-
nerau. Per sagittas etiam Christi apostolos possumus in-
telligere, qui acuti: hoc est, nitidati, ac lucidi esse dicuntur,
propter vitæ splendorem, & quia propria doctrina disci-
pulorū corda penetrarunt. Hactenus de Christi humani-
tate sermo fuit, deinceps de illius diuinitate pertractat.

Thronus tuus deus in seculum seculi. Thron⁹ est regis digni-
tatis indiciū, vnde per thronū merito regnū significatur,
& sensus est: Regnū tuū æternū erit. Ex quibus verbis ap-
tissime patet, q̄ Christum propheta deum esse intellexit.

Virga directionis virga regni tui. Per virgā, iudicis autori-
tas ac potestas designatur. Iudicis, inquit, potestate recte
uteris. Recte enim iudicas, & iuste p̄cedis. Vel aliter: per
virgam directionis, castigandi potestatem intellige: quæ
merito ita appellatur, quia dum prauos iuste castigat, eis
que supplicium infert, multos huiusmodi exemplis ad re-
ctam virtutum semitam dirigit.

Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem. Per iniquitatē in-
iustitiam intelligit. Variis autē modis propheta Christo
iustitiam adscribit veluti ei qui vniuersum orbē iudicatu-
rus sit. Deinde rursus ad assumptū hominem sermonem
suum iterum conuertit, dicens.

*Propterea vnxit te deus deus tuus oleo exultationis p̄a participi-
pibus tuis.* Participes ij dicuntur qui inter se in aliquo cōmu-
nicāt: hoc est, quibus aliquid commune est. Christo autē
in nomine, reges omnes cōmunicāt: quia Christi omnes,
id est, vncti appellantur, eo q̄ oleo vncti sint. Vngebātur
enim olim reges, verum illos quidē prophetæ viū hoc, at
que vsitato oleo vngebant, in regni signū, te vero, inquit,
longē aliter, atq; illi inungerētur, deus vnxit in regē: Vn-
de alibi de Christo scriptum legimus: ego autē cōstitut⁹
sum rex ab eo: Nō huiusmodi, inquit, tu oleo vnctus es,
sed oleo exultationis. Quemadmodū vero cū gladiū dei
& arcū, & sagittas dicimus, aut quid simile, ea nō demis-
se, aut humano aliquo more intelligimus, sed diuinā quā
dā vim atq; efficaciam per ea significamus, ita & p̄ olei vn-
ctionē hic quo vnctum esse legimus dilectū, aliud quid-

Θρόνος.

ἀγαλλίασις.

dam quàm verba sonent intelligendum est: sancti nimirum spiritus aduentus, qui lætitiã & gaudium afferre secum solet. Integra autem ac perfecta fuit hæc Christi inuictio, quia non vt in aliis spiritualibus hominibus esse solet, ex quadam tantum charismatum parte spiritus in Christo inerat, sed totus per omnes partes eum repleuerat: quia in re cæteris omnibus longe præstabat.

Myrrha & stacte & casia à vestimentis tuis. Per vestimenta diuinitatis Christi animam & carnem intelligimus assumpti hominis, quibus Christi diuinitas ineffabiliter circumamicta erat, & quæ apostolus ad Hebræos velamen appellauit dicens: Christum initiasse nobis viam nouam per velamen, id est, per carnem suam. Verum ad sensum verborum prophetæ diligenter attende: Caro inquit, tua mortem patietur, sed non corruptionem: & anima tua ad inferos descendet. Myrrha etenim iungi solebat mortuorum hominum corpora, vt in corrupta seruarientur. Et stacte humor quidam est, qui emanans à myrrha stillat: omnis autem stilla seu gutta, vt inquit, Basilus, deorsum fertur, & ad inferiora delabitur. Dum igitur myrrham & stactem prouenturas dicit à vestimentis diuinitatis Christi, id est, à corpore, & ab anima eius, quid aliud quam corporis mortem absque corruptione, & animæ ad inferos descensum significat? Casia etiam cortex quidam est odoratissimus. Per casiam igitur, suauissimum domini corporis odorem significat, quod natura ipsa optimi erat odoris, eo quod sine peccato semper fuerit.

Adomibus eburneis. In greco pro à domibus legimus, *ἀπὸ βῆρυλοι* dicuntur autem *βῆρυλοι* & domus, & templa. Per domus igitur, seu templa, animam & assumptum Christi corpus intelligit, quæ & diuinitatis vestimenta superius appellauit, & nunc eiusdem domos appellat seu templa. Ordo autem talis sit: Myrrha & stacte & casia erunt à vestimentis tuis: à tuis, inquam, eburneis domibus seu templis. Eburneis autem dixit pro splendidis. Candidum enim eburnum est & splendet.

Ex quibus delectauerunt te filia regum in honore tuo. Propter quæ, inquit, (propter tuam nimirum mortem, incorruptionem & descensum ad inferos, & propter quæcumque alia, quæ ad voluntariam pro hominibus passionem tuam pertinent)

credētes & fideles animæ delectauerūt te. Eas enim intel-
 ligimus regū filias appellari: quia si apostoli, filij atq; hæ-
 redes sunt cælestis regni, manifestum est etiam, q̄ effecti
 sint reges. Hi igitur apostoli credentiū animas per sacrū
 genuerūt baptisma. Per euangeliū enim, inquit, apostol⁹
 ego vos genui. Sed quomodo delectauerūt? dū scilicet nō
 recto animo te colunt. Verū hæc iuxta altiorem sensum
 dicta sunt, sed iuxta aliū sensum, q̄ clatior videri pōt, dic-
 q̄ varius ac multiplex virtutum odor spirat ab assumpra
 Christi humanitate: neque ab ea solū, sed à multis etiam
 orzelatis templis, atq; ecclesiis, quę in vniuerso orbe sitę
 sunt. Multiplex nanque odoramentorum genus, multipli-
 cē etiā virtutū odorē significat: ex quibus, inquit, tēplis
 delectauerūt te fideles illi, qui egregia in te fide ducti, ma-
 gna illa tēpla tibi cōstruxerunt. Delectauerūt autē dixit,
 vt iā factum, & præteritum, quod futurum erat: lege nimi-
 rum prophetiæ. Filiz præterea regū in honore tuo, id fa-
 cient: quia non plebei, ac populares tantū, sed reges etiā
 dominum honoraturi erant: & (quod magis admirandū
 videri poterat) ipse etiam regum filiz, quę innumeris cu-
 stodū oculis in regū penetralibus obseruarentur: qualis
 fuit sapientissīma Caterina, & alię quā plurimę.

Assuit regina à dextris tuis. Per reginam hic religiosis-
 simam christianorum ecclesiam intelligit, quā antea ido-
 lis ac simulacris addictā, Christus rex tibi despōsavit, p-
 ter illam nimirū fidem quam in eā habuit: quæ ideo re-
 gina esse dicitur, quia animi perturbationib⁹ imperat, vt do-
 mina: & quia simul cū sponso suo Christo corregnat in
 cælesti regno. Et ipse quidē spōsus cōfidet à dextris pa-
 tris, tāquā ei cōsubstāntialis, & eodē honore præditus: ipsa
 autē regina ecclesia non confidet, sed adstat à dextris spō-
 si, vnā cum incorporeis potestatibus. Nā & si sponsa sit &
 regina, attamen creata quędam natura cū sit, eximiū ei
 fuit, q̄ram honoratum ordinem, & statū adeo sublimē
 sit cōsecuta. Nec repugnant quę legimus Apud Paulū, q̄
 confidere nos fecerit deus in cælestibus in Christo Iesu.
 Per Christū enim id adimpletū est, Christo scilicet, illi cō-
 fidente, qui nostrū caput est, & honorē illū nobis omni-
 b⁹ hoc est, reliquo ecclesię corpori cōmunē esse efficit.

In vestitu deaurato circumamicta varietate. Circumamicta quidē vestitu splendido, id est, sacri baptismatis gratia: vel amictu, & veste sancti spiritus, & virtute honestarum virtutum. Amictum enim & varietatem intellectualem intelligit, quemadmodum in progressu manifestius docet.

Audi filia & vide, & inclina aurem tuā. Vide quo pacto reginam hanc ecclesiam propheta Christo despondeat. Filiam autem Christi eandem appellavit, quam sponsam fecit. Inter homines enim impossibile est eandem & sponsam eiusdem viri esse & filiam, sed in Christo possibile est. Spirituali enim modo hęc fiunt: quippe cū per euangeliū in sponsam nos sibi deligat Christus & per baptismi regenerationem eosdem adoptet in filios. Audi igitur, inquit propheta, quę dico, & vide: omnia nimirū, quę propter te passus est sponsus, aut quę cunque fecit admiranda. & inclina aurem tuam illius præceptis.

Et obliuiscere populum tuum. Præter nimirum conuersationis illius & prioris vitæ.

Et domum patris tui. Et templū diaboli patris tui. Omnis enim, inquit, qui facit peccatū, è diabolo nascitur. Obliuiscere etiā scelestorū sacrificiorū ac festiuitatū illarū, quas impie olim pagebas. vel domū patris fortassis ideo dicit: quia Gētiles olim in parētes ac progenitores sibi adscribebant fabulosos illos deos. Quid igitur ad hęc dicēt Iudei? Certū enim est, quod de eorum synagoga non loquitur propheta, cū lege cautū esset, vt à patriis moribus nō reederēt.

Et concupiscet rex decorem tuum. Et diliget te, inquit, si feceris quę dixi. Per decorem vero, vt diximus, animæ pulchritudinem intelligit.

Quoniam ipse est dominus deus tuus, & adorabis eum. Despōsare illi, inquit, & adoptare ab eo. Dominus enim tuus est, veluti creator. O immensam misericordiam & benignitatem dei: adorabis eum, inquit, vt serua, tamen si ille te sibi sponsam fecerit & filiam.

Et filia Tyri in muneribus. Idola colebat Tyrus & impiissima inter omnes alias erat ciuitas. Prædicit igitur ipsam etiam Tyrum Christo dona allaturam esse: tēplorū nimirum constructiones, oblationes, & reliqua, quę ad diuinū pertinet cultū. Erit, inquit, in donis filia Tyri: hoc est, ipsa Tyrus.

προσκυνήσεις αὐτῷ.

ἡγεῖ θυγάτηρ

Tyrus. Est enim idioma Hebraicum: iuxta quod & filiã Babylonis dici legimus, & filiam Sion, & alia huiusmodi multa. Filiam autem ciuitatem appellat, ad totius prouinciz comparationem, cuius ipsa Tyrus est pars. Similẽ loquendi modum inuenies in fine psalmi. 72. ibi: vt annũciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.

Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites populi. Per vultũ seu (si ita mauis reddi) per faciem, ipsum caput intelligit. Caput autem congregationis, atque ecclesię fidelũ, Christus est, quem deprecabuntur: hoc est, cui supplicationes ferent, vel, quem honorabunt (vt reddit Theodotio) reges & duces. Quod si principes eum honorabunt, multo magis etiam populi eis subditi. & aliter: vultus, seu (vt diximus) facies ecclesię, sacerdotes dici possunt, quos ipsi etiã reges honorabunt, tanquã intercessores suos ad deũ.

Omnis gloria filia regis ab intus. Ne fortassẽ aliquis existimaret, q̃ propheta in præcedentibus de vestimentis, ac pulchritudine corporis loqueretur, auditorũ mētes nũc erigit, vt non sensibilia hic à se tradi putent, sed intellectualia quædam, & spiritu plena, dum dicit: q̃ omnis decor, elegantia, atque ornatus reginæ est in eius anima. Rationalem enim pulchritudinem, deus diligit, ornatũque & stolam non auream, sed virtutem.

In fimbriis aureis circumamicta varietate. Superius quidẽ dixit in vestitu, modo aut̃ in fimbriis: hoc est in zonis. Vnde aliqui in cingulis transtulerunt, à quibus fimbriæ quædã dependent. Per zonã vero, temperantiã aut modestiã intelliges, quæ concupiscibilẽ animæ partẽ cœrcet, à qua multæ aliæ dependent virtutes. Nã qui concupiscentiam temperantię zona refrenauerit, præclara alia etiã multa peraget. Alij vero per fimbrias simpliciter, multiplicem virtutum, aut spiritualium donorum varietatem intelligunt.

Adducentur regi virgines post eam. Virginitatem quidẽ introducendam prædicit, sed non statim ab initio cõgregationis fidelium. atq; ideo dicit: post eam: hoc est, aliquanto post tempore. Verũ vbi stabilita est ecclesia, multæ virgines per apostolorũ doctrinã Christo allatæ sunt. Quidã per sponsam & filiam, omnem animam intelligunt, quæ summa beneuolẽtia ac familiaritate Christo cõiuncta sit

ac maiori prædita perfectione. Per virginē vero, illam quæ ab effectibus quidem carnis munda sit, sed integrā perfectionem nondum consecuta: atq; ideo hæc post sponsam & filiam: hoc est, post perfectionē, secūda deo adducitur.

Proxima eius adducetur tibi. Illæ nimirū, quæ moribus, & sapientia proximæ sunt, quæq; à sponsa regis filia non longo disseparantur interuallo.

Adducetur in letitia, & exultatione. Docuit enim nos Paulus, quòd mulieres quæ matrimoniū virginitati præponentes nupserint, afflictionem habituræ sunt, sollicitæ nimirum de viro, de liberis, de seruis, de domo, deq; tota re familiar: quibus sollicitudinibus hæc virgines immunes sunt: cum ad vnicum, & cœlestem sponsum solum spectantes, spiritualiter oblectentur.

Ducentur in templum regni. Vel quia virginum ordines in ecclesia statuentur: vel per templum, cœlestē regiam intelligit, ad quam virgines adducuntur ab angelis.

Pro patribus tuis nascuntur tibi filij. Hæc ad ecclesiam fidelium dicta sunt: quam quia iusserat propheta à patria domo discedere, consolatur nunc dicens: quòd filij eius, fideles nimirum, qui per baptismum regenerandi erāt, nascuntur loco parentum eius, atque in eorum sufficientur dignitatem: episcopique, ac custodes hominum, & ecclesiarum præsides in toto orbe constituentur: quod in sequentibus etiam magis explicat, dicens.

Constitues eos principes sup: 7 omnē terrā. Ad Christum sermonē haber: cuius parentes seu patres ex materno genere, Abrahā fuit, ac cæteri patriarchæ, & pphete: filij vero apostoli, qui in dignitatem parentū Christi suscepti sunt: effecti nimirū, & ipsi patriarchæ, ac plurimarum gētium patres, quos per baptismū sibi genuerunt: qui etiā digni habiti sunt, vt spiritus gratiā reciperent, vtq; veluti eximij quidam duces in vniuersam orbem terrarū mitterentur. Eunt enim, inquit, docete oēs gentes: nec tantummodo dum viuerent principatū hunc retinuerūt, sed etiā post mortē. Eorum enim præceptis ac monitis, vbiq; gentiū fideles obtemperant atque ab eis diriguntur. Ostendant itaque Iudæi, quinā eorū filij imperauerint aliquando toti terræ: cum ipsi potius vniuerso nunc orbi seruiāt.

Memor

ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ
κόσμου.

ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ
κόσμου.

Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione. Μνησθήσομαι. Hoc ex persona ecclesie dictum est, postquam tam præclaris donis digna est habita. repetitio autem illa generationis, perpetuam prolem ac successionem significat. & sancte semper Christi memor fuit ecclesia: cuius nomine insignita nimirum in modum gloriatur.

Propterea populi consistebuntur tibi in seculum. Quonia tanta in me providentia ac studio usus es, fidelium populi dum vivent gratias tibi agent innumeras.

Et in seculum seculi. Non in præsentis tantum seculo, sed etiam in futuro, quod seculum seculi dicitur, quasi nobilius sit & nullo fine concludatur.

In finem pro filiis Core pro occultis.

ὕπερ τῆς κρυφίων.

In finem quidem dictum est, quia prophetia quæ hic continentur ad finem tendebant. prædicit autem hic psalmus futuros adversus ecclesiam insultus: qui mox ab evangelica prædicationis initio concutiendi erant. ipsius etiam ecclesie patientiam, & pacem demum secutam. unde non immerito post præcedentem psalmum collocatur. ille enim ecclesie vocationem continet, hic autem ea, quæ post vocationem subsequuta sunt: in aliquibus autem exemplaribus inscriptum est: filiis Core absque illa dictione, pro, verum patet id effectum esse scriptoris incuria, à quo error in ceteros emanavit, possumus etiã exponere præpositionem, pro, loco præpositionis, per, vi sui sensus: quod per filios Core decantatus est hoc psalmus, tamen si cõpositus à David. aiunt enim præpositione hæc apud Hebræos in utraque poni significatione. Quod vero ait: pro occultis, expone, id est, de cõcritis, multis enim occulta, hoc est, obscura atque ignota sunt, quæ in hoc psalmo continentur, efferruntur autem hæc psalmi verba ex Apostolorum seu martyrum persona.

PSALMVS XLV.

Deus noster refugium & virtus. Christus in quem credimus, & refugium nobis est, quoties ab inimicis fugamur: & virtus etiam, hoc est, robur seu potestas, quoties impetum illorum sustinentes resistimus. ipse enim & tentationes fugere nos iussit, & irruentibus in nos inimicis, per patientiam resistere, ne ab illis superemur.

Spódga. *Adiutor in tribulationibus, qua inuenerūt nos valde.* Dictionem valde, Chryso. referendam esse dicit ad dictionē, adiutor: illud nūc cōsidera, docente te propheta nostro, q̄ afflictiones & calamitates inuenire eos homines soleāt, qui viuunt secundū deū, quódq; permittente sic deo, eos persequuntur, vt exercitatione p̄batiores fiant. Tribulatio eīm, inquit, patiētīā operatur, patiētia verò p̄bationē. hac de causa deus insurgentes in tentationes, non statim prohibet, sed cū aduenerint, opem suam nobis impendit.

*Ἐν τῷ ταπέο
στοθαί ἐν
καρδίας βα-
λασσῶν.*

Propterea non timebimus dum turbatur terra, & transferuntur montes in corda marium. Locū hunc, nec magnus Basilius, nec Chryso. iuxta Anagogē exponūt, sed vno ore iuxta literam, tantū dicunt: verba hęc sanctorū dici persona, fatentium, q̄ Christo eos adiuuante nunquā timebunt, neq; si vniuersa terra horrendis concutiatur terrę motibus: neq; si mōtes à stabilitate ac sede sua naturali diuulsi, in profundum maris transferantur: ac si dicerent, si elemētis a deo cōfusus formidaturi nō sumus, multo minus insurgētibus in nos tyrānis trepidabimus, vnde etiam apostolus dicebat: *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? & quæ ibi sequūtur.*

Sonuerunt & turbata sunt aqua eorum, conturbati sunt montes in fortitudine eius. Omnipotens, inquit, nobis auxilio est. Sz penumero enim mariū fluctus fremuerunt conturbatiq; & commoti sunt, efferuescētes nimirū irruentium ventorū vi: montes etiā nonnunquam concussi sunt. omnia autē hęc potestate dei efficiuntur. vnde alibi etiā ait: *Qui conuertit profundum maris: Item, qui respicit terrā & facit eam tremere.* Maria autē in plurali numero dicit, iuxta Hebraicę linguę consuetudinem, vt alibi diximus. vel, per maria, varios maris sinus aut tractus intelligit, veluti Aegeum, Ionicum, & alios huiusmodi. Nec tamen ab re fuerit, his verbis Anagogicū etiam sensum accommodare. non timebimus, inquit, dum turbatur terra, hoc est, dum tyranni & subditi eorū populi terrena sapientes turbabuntur (turbati autē sunt, antiqua ac patria eorum cōuersatione immutata) quinimmo, neq; etiā timebimus dum montes. hoc est, superbi elatiq; animo, ac tumentes

dzmones, in amarescentiũ ac maris instar infructuosorũ hominũ corda trãserẽtur, hoc est, dũ irruere eos videbimus, in huiusmodi homines, ita vt ad furorẽ eos atq; insanã cõmoueant, & sũuire eos etiã cogant in nos. Multa enĩ huiusmodi facta fuisse traduntur in Apostolorũ actis. & quod ait: sonuisse ac conturbatas esse aquas eorũ: ita intelligẽdũ est, vt relatio ad mõtes dirigatur, ac si diceret, aquz eorũ mõtiũ. per aquas autẽ mõtiũ diabolicos atq; idololatrã homines intelligit, q; aquarũ instar huc & illic à spiritu deceptionis agũtur, quiq; clamãtes sonuerũt & mutuo sese ad fideliũ necẽ irritãtes turbati sunt, & perterriti in admirandis seruatorum dei operibus, atq; in inuictõ eorum robore. turbati etiam sunt mõtes, hoc est, ipsi etiã dzmones debiliores facti sunt atque in fugam acti.

Fluminis impetus lætificant ciuitatem dei. Occulta hic traduntur mysteria. & flumẽ quidẽ Christus dicitur propter dulcissima doctrinã eius fluentia, quz fideles animas irrigant, impinguãt, & ad vberrimos virtutum fructus deducunt. vnde per quendam prophetã dicit: ecce ego declino ad eos, quasi flumẽ pacis. per impetus autẽ huius fluminis, sanctos intelligimus Apostolos, qui ab eõ missi atque impulsĩ sunt, ad fideliũ doctrinã. Euntẽ enim, inquit, docete gentes. Ciuitas vero dei est fidelium cõgregatio, ipsa nimirum Christiaorũ ecclesia, quz dei esse dicitur, quia vita & conuersatio eorum deo grata est. lætificant igitur ecclesiam Apostoli exẽplo, ac doctrina. vel aliter: per impetus fluminis, dona atque charismata intelligere possumus sancti spiritus, quibus ecclesia ab eo ornata est.

Τὸ ὄρμημα
καὶ ἐυφραίνουσι.

Sanctificauit tabernaculum suam altissimus. Ipsa etiã Christianorum ecclesia locus est & tabernaculum dei. Inhabitabo enim, inquit, & inambulabo in eis.

Deus in medio eius non commouebitur. Ecce ego, inquit, vobiscum sum oĩbus diebus vsq; ad consummationẽ seculi. Itẽ vbi sunt duo, aut tres cõgregati in noĩe meo, illic sum ego in medio eorũ, nõ cõmouebitur autẽ, vi aliqua visibiliũ, seu inuisibiliũ inimicorũ conantium eã euertere. portz enim, inquit, inferni non præualebunt aduersus eam.

Τὸ πρὸς
πρωτὸς.

Adiuuabit eam deus manẽ diluculo. Adiuuabit eã, inquit, deus quã celerrime, quoties nimirũ in periculis fuerit

constituta. Nā quod ait, mane diluculo, seu (vt lectio Græca magis poscit,) diluculo ad diluculum, summam indicat celeritatem & comparationē vnus diluculi ad aliud diluculum, veluti sit quoddam diluculum alterius diluculi.

Conturbata sunt gentes. Quia disseminata prædicatione euangelica omnes commoti sunt, alij currētes ad fidem, alij vero aduersus eam impetum facientes.

Inclinata sunt regna. Regna oīa quæ aduersus ecclesiam pugnaverunt, victa tandē ac superata eò deducta sunt, vt cōtra eā certamē detrectauerint. vel, inclinata ei sunt per fidem. vtrunque enim multis in ciuitatibus effectum est.

Dedit vocē suam altissimus, & mota est terra. Hoc in loco summā dei potentiā declarat, dum ad solam eius vocem statim tremere terrā dicit. quod alibi etiā fieri testatur ad solum adspectum, dum ait. Qui respicit terrā, & facit eam tremere. huiusmodi autem verba metaphorice dicta sunt ad eorū exēplum, qui aliquē cruciari iubent: seu q̄ torue, aut iracunde aliquē intuentur. Iracundia autē cōmotum esse deum dicimus, quādo aut pœnas peccatis condignas infert, aut alio quouis modo peccatorem condemnat, vel aliter: dedit deus vocem suā in mundo per euangelium, & commoti sunt omnes, vt prædiximus. Terram enim accipimus hoc in loco p̄ habitatoribus terræ, iuxta quā significationem alibi legimus, & erat omnis terra labij vnus.

Dominus virtutū nobiscum, adiutor noster deus iacob. Hæc verba profert ecclesia seipsam cohortans ac cōfidere iubēs. opportune autē meminit patriarchæ Iacob: quia eū inter cæteros, deus persepe ab insidiis liberauit, & quia primus gentiū vocationē apertius prædixit. non deficiet, inquiens, princeps de Iuda, neq; dux de femoribus eius donec veniat cui repositū est, & ipse est expectatio gētiū.

Venite & videte opera dei, quæ posuit prodigia super terram. Aduocat eos propheta qui ingenij acumine, atq; intelligentia cæteris præstāt, vt contēplentur opera dei, hoc est præclara eius gesta, quæ per euāgelium facta sunt, & quæ deus veluti prodigia quædam posuit in terra, vt per ea ineffabilis eius potestas prædicaretur. neq; enim vlla naturæ consequentia contigerunt. Piscatores enim vicerūt philosophos, & pauci homines, totū orbem, & qui nudi erant,

diuites,

diuites, & qui pauperes, ipsos reges, qui etiam mortales erant & visibiles, immortales atque inuisibiles demones superarunt.

Aufertis bella vsq; ad finem terra. Nato enim Iesu bella, Μεχρῖ τῶν πικρῶν quæ inter nationes mutuo ante inualuerant, cessarunt omnia, cum totius orbis imperiū ad Romanos deuenisset. Exiit enim, inquit Lucas, edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. cum igitur summa esset in toto orbe pax, arma effecta sunt inutilia, conuersis nimirum omnibus hominibus ad agriculturā, atq; ad reliquas artes. Quod etiam significans Esaias dicebat, scindent gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, & gens nō sumet gladiū contra gentē. Considera etiā vim dictionis Græce *ἀφαιρῶν* quæ proprie non tantū auferens significat, sed contra auferens. ante Christi nanque aduentum homines à diuturnis bellis ablati, hoc est, perditū atque interempti fuerant. ipse itaque deus & homo Christus, e contra, bella abstulit, hoc est, extinxit ac penitus deleuit.

Arum conteret & confringet, telum & scutum comburet igni. Ο πῶς Hæc omnia iuxta historiam euenerunt quemadmodum docet Ezechiel telum autē hic ponit pro gladio, aut pro omni telo quo pugnatur comminus. Non immerito autē beatus David tam præclari facti gloriā adscribit deo.

Vacate & videte quoniam ego sum deus. Vacate, inquit, à visibilibus seu etiam ab inuisibilibus bellis & cognoscite quod ego vere deus sum. perspicuum enim id fit ex signis atque miraculis, quæ per Euangelij vires facta sunt.

Exaltabor in gentibus. Cū natura ipsa magus sim, maximus etiā ob miracula apud omnes nationes reputabor.

Exaltabor in terra. In cœlo quidem incorporeæ omnes potestates altitudinem meam nouerunt, tantum restat, vt pari modo in terra etiam ab hominibus cognoscatur. & cum terram dicit, vniuersam terram intellige.

Dominus virtutum nobiscum, adiutor noster deus Iacob. Insurgens atque insultans aduersus hostem ecclesia inuocationem iam superius factam denuo repetit, quæ animo sibi & vires subministret ad maius fortitudinis, & magnanimitatis incrementum.

In finem pro filiis Core, Psalmus ipsi David.

In finem etiam inscribitur hic Psalmus, propter prophetias, quæ in eo continentur ut sæpius dictum est, & ad finem tendebat. Prædicat enim consequenter ad præcedentem Psalmum, summam atq; inuictam Euangelicæ conuersationis virtutem. & quod ait: Pro filiis Core: ibi superiori Psalmo, iam exposuimus. Est autem hic Psalmus totus clarus, & nihil obscurum continet. Illud tantum animaduertendum est, ut ex Apostolorum persona proferatur, qui veluti prospere ac feliciter præeuntes, & multos adducen- tes ad fidem, præ lætitia, quam ipsi summam inde percipiebant: gaudere pari modo iubent omnes gentes, ad quas à saluatore mis- si fuerant: quòd scilicet effecta sint hæreditas d-ï.

P S A L M V S X L V I.

OMnes gentes plaudite manibus. Plausus manuū in sum- mæ lætitiæ signum fieri solet. Per hoc igitur signum Gentes iubet lætitiã præse ferre. Neq; enim illud tantū petit, ut sensibili crepitu plauderent; quantum ut animo, ac spiritu lætarentur, quia talem ac tantum essent conse- cuti dominū, misericordem, videlicet, & omnipotentem.

Iubilare deo in voce exultationis. Verbum, iubilate, meta- phorice dictum est, ac si diceret: victoriæ hymnum canite. Est enim iubilus proprie militaris quædã vociferatio, quam victores in pugna emittere cõsueuerunt, ut hostes in fugam iam versos magis perterreant. Vox etiam exul- tationis, vox est lætitiæ plena: deinde causam addit.

Quoniã dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. Quoniam Christus, qui secundum diuinitatem al- tissimus est, terribilem etiam, vel ut potius sonat Græca dictio, φοβερος, timendum se omnibus demonstrat, ob signa videlicet, & miracula, quæ singulis diebus operatur. Hu- ius enim vel solum nomen; torquet atq; expellit dæmo- nes, & morbos curat, quia etiam rex magnus est, super omnem terram: quippe cum in omni terra hæreditatem sibi adeptus sit, per nos nimirum Apostolos, quos in vni- uersum mundum ad Euangelij prædicationem misit. Magnum autem regem Christum appellauit, propter tẽ- porarios istos reges nostros, qui & minimi sunt illius comparatione, & exiguo regnant tempore.

Subiecit populos nobis. Per populos hic Iudæos illos intelligit qui primi omnium in Christum crediderunt illa scilicet tria millia, & illa quinque millia, quæ statim post paracleti spiritus aduentum, depositis simultatibus, ad Apostolos confugerunt, antequam illi exirent ad gentes.

Et gentes sub pedibus nostris. Et eos, qui de Gentibus crediderunt, qui fide ardentibus Apostolorum pedibus inclinati sunt, & illorum vestigia pie ac religiose amplexati.

Elegit nobis hæreditatem sibi. Per nos dispensatores Ecclesie sue elegit eos, qui ex Gentibus digni essent in hæreditatem suam: iuxta illud. Dabo tibi Gentes hæreditatem tuam: quosque magnus hic noster rex per nos, veluti per duces quosdam, sibi in milites assumpsit. Nam quod ait, elegit nobis, positum est, pro, in nobis, id est, per nos.

Speciem Iacob quam dilexit. Neque hoc tantum, sed eos etiam per nos elegit, qui utiliores erant de genere Iacob, quos dilectam specie Prophetam appellat, hoc est, formosos atque ornatos: virtutibus nimirum, atque ideo etiam maxime dilectos. Et superius quidem præposuit Iudæos, qui primi post Christi resurrectionem credidissent; nunc contra præponit Gentes, quod ex eis plures semper crediderint. Iudæi enim Gentibus comparati, minima quædam pars sunt fidelium.

Ascendit dominus in iubilo, dominus in voce tubæ. Hoc in loco Christi ascensum in cælos prænuñciauit: quemadmodum & in 23. psalmo significauimus. Per iubilationem autem, & per tubæ vocem, voces intelligit præcedentium tunc Angelorum, iubilationem quidem, propter illa verba tunc ab Angelis prolata: Dominus fortis & potens, & dominus potens in prælio, quæ in victoriæ Hymnum dicta videntur. Iubilum enim victoriæ vocem esse diximus. Tubæ autem vocem dixit ob verba illa: Tollite portas principes vestras, & quæ sequuntur. Præire enim solent tubicines, quoties exercitum duces cum victoria in patriam reuertuntur. Vel aliter: per iubilum, & per vocem tubæ, Angelorum voces intellexit, quia huiusmodi verba clare ac manifeste ad omnes mundi fines per Apostolorum doctrinam peruenerunt.

Psallete deo nostro, psallete, psallete regi nostro, psallete. Cum præclara Christi opera & illorum magnitudinem narrauerit, summo deinceps cum studio vniuersum orbem aduocat

ΕΧΥΤΩ.

ΗΡ.

ad illi⁹ laudes. Hoc enim sibi vult repetitio illa verbi, psal-
lite, id est, canite. Et deinde causam addit cur canendū sit.

Quoniam rex omnis terræ deus, psallite sapienter. Canite, in-
quit, deo regi nostro, id est Christo, quoniā rex est totius
terræ. Data est enim mihi, inquit, omnis potestas in cœlo
& in terra. Psallite autē non simpliciter, sed sapienter, hoc
est, non lingua tantū, sed corde, & intellectu intelligentes
scilicet id quod canitis, & quoniam sint præclara illi⁹ opera.

Regnavit deus super Gentes. Antea quidem deus Gentium
etiam dominabatur, verum vt nolentium, & rebellium,
nunc autem volentibus imperat, vt redemptor. Et quia
duplicem Christus habet naturam ante incarnationem
eum regnasse dicimus, vt deum: post resurrectionem ve-
ro regnum denuo assumpsisse, vt hominem, & ideò tunc
ab eo dictum legimus: data est mihi omnis potestas. Da-
ta est autem super omnes gentes, quia in omnibus genti-
bus fideles reperti sunt. Et alibi quidem in vniuersum to-
ta natio credidit, alibi autem pars maior, aut minor. In
omnem enim terram exiuit Apostolorum sonus.

ἐξέρου.

Deus sedet super thronum sanctum suum. Thronus est regie
dignitatis signum, sedere autem stabilitatis indicium: &
sensus est. Christum in hoc regno suo stabilem esse iuxta
quem sensum legimus apud Apostolum, quòd sedere il-
lum fecit deus in dextera maiestatis in excelsis. Sanctum
vero thronū dixit, veluti purum ac mundum omni accē-
ptione personarum, atq; alia omni exceptione carētem.

Principes populorū congregati sunt cum deo Abrahamā. Euāgeli-
cz prædicationis vires magis etiā demonstrat, quod non
idiotas tantū & priuatos homines, sed principes etiā & re-
ges ipsos attraxerit. Siquidē & eorū multi cū Christo cō-
gregati sunt, & partiū eius effecti. Deū autē Abrahamā Chri-
stū appellauit, vt eundē eū esse significaret, qui olim A-
brahæ & posterorū eius deus fuerat, vtq; eundē esse ostē-
deret antiqui testamenti legislatorē deū, qui etiā & noui.

Τὸ θεὸς οἱ
κρῆται. οἱ.

Quoniā fortes dei à terra vehementer eleuati sunt. Congre-
gati autē sunt cū deo Abraham illi populorū principes,
quoniā Apostoli (quos ea ratione fortes dei, hoc est robu-
stos dei appellauit, q̄a sancti spiritus auxilio fortificati, de-
mones & tyrānos vicerūt) quoniā hi inquā Apostoli, ter-

rena ac mundana omnia superauerunt, nec voluptatibus
vllis aut tribulationibus victi sunt, sed vita ac sermone
semper claruerunt, atq; ideò per eos, summi etiã principes
ac reges, ad Christum adducti sunt. Illud non prætereun-
dum duximus q̄ dictio, dei, genitiui casus est, quemadmo-
dũ expositio docuit, & ex Græca lectione apertius patet.

Psalmus cantici, filiis Core, secunda sabbati.

Quid significet psalmus cantici, diximus in proœmio operis,
ubi etiã declarauimus, quid sibi velit inscriptio, filiis Core. Quod
vero ait secunda sabbati, diem illam signat, qua psalmus fuit de-
cantatus. Sabbatum autem Iudæi totam hebdomadam appellant.
Continet hic psalmus gratiarum actiones ex eorum persona, qui
e Babylonica captiuitate in Hierusalem rursus reuersi sunt: ta-
mensi omnibus etiã possit fidelibus aptari, qui ab Idolorum ac
demonum captiuitate ad cognitionem dei redierint.

PSALMVS XLVII.

Magnus dominus. Potestate nimirum sapientiãque &
bonitate.

Et laudabilis valde. Et valde dignus qui laudetur ob sum-
ma videlicet miracula, quæ operatus est in nobis. Obli-
uioni enim dati videbamur, & tamen mirandum in mo-
dum, & præter omnium opinionem ab exilio in patriam
reuocati, & misericordiam consecuti sumus.

In ciuitate dei nostri. Dignus est autem qui laudetur in
ciuitate Hierusalem, in qua cognoscitur & colitur. Neq;
enim deum laudant qui eum ignorant.

In monte sancto eius. Cũ ciuitatis meminerit, cõsequenter
& montẽ ei vicinũ, ac quodãmodo vnitũ nominat. Sæpe-
numero etiã appellatione montis Sion, ipsa Hierusalẽ in-
telligitur. Ciuitas autẽ dei dici potest Ecclesia fidelium, in
qua deus creditur habitare, quæ etiã mōs dicitur, quia su-
pra terrena omnia vitia eminent, & in ipsum fertur cœlũ.

Bene fundato exultatione vniuersæ terræ. In monte, inquam ^{3. v. 1. 9.}
bene fundato, exultatione vniuersæ terræ, hoc est, cum
gaudio ac delectatione totius orbis.

Montes Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Quoties ^{Op.}
quis mihi ex transverso, atq; ex latere conuersus est, ille

latera mea non temere à me appellari potest. Nam quod transuersum mihi est, recte dicitur ex latere mihi esse, & quia mons Sion Aquiloni vento è directo aduersus non est. Neq; enim Aquilo rectè cōtra eum spirat, sed ex trāuerso, nil admirandum si hunc montem Propheta latera Aquilonis appellauit, dicens: Vos, ò montes Sion qui ex transuerso Aquiloni estis, atq; ex latere eius iacetis scitote quia magnus dominus est & laudabilis valde, &c. Non illepide etiam montem vnà ac ciuitatē aduocat, & montem quidem plurali numero montes dicit, iuxta Hebraicum idioma ut sæpe diximus, magnum vero regē deum appellat, quia soli deo oblata, ac dedicata erat Hierusalē. Iuxta Anagogen per Aquilonem, Diabolum sæpe significari intelligimus. Ab Aquilone enim, inquit, accendentur omnia mala super terram. Item alibi, Aquilonem expellā à vobis. Latera autem, hoc est, membra Aquilonis. Gentes erant. Ait igitur quòd membra diaboli, quibus olim ille dominabatur, effecta sunt montes Sion, hoc est, sublimia quædam atque excelsa Ecclesiæ cacumina, eo quòd à terrenis atque humi affixis rebus eleuati, sublimes in altum conscenderunt. Verum parum dixi, quòd excelsa facta sint cacumina, cum potius facta sint sedes ac diuersorium Christi. Ex eis enim congregata est fidelium Ecclesia in qua inhabitat & residet Christus dominus.

Deus in domibus eius cognoscetur cum auxiliatus fuerit ei. Pro domibus in Græco legimus βασιλει. Sūt autē βασιλει: magnificæ ac splendidæ domus, per quas hoc in loco templum significatur, quod erat in Hierusalem, in quo manifestare se ac notū sacerdotibus facere solebat deus, quādo adueniente aliquo bello eis erat auxiliaturus. Hęc autē in laudē ciuitatis dicta sunt. Iuxta Anagogē per ciuitatē cōmunio illa intelligitur, qua fideles in vita, atq; conuersatiōe sua cōiungūtur. Est autē vna hęc ciuitas, ppter fidei ac religionis vnitatē. Per dom⁹ autē, tēpla intelligūtur, quæ in variis Mundi partibus à Christianis erecta sunt, in quibus cognoscitur, ac manifestatur Christ⁹, quoties adueniente persecutiōe ipse ecclesiā suā adiuuerit. Illud etiam animaduertēdū est, qd vna esse fidelium Ecclesia dicitur, & multæ: vna quidem, fide: & multæ propter varia, quæ

vbique

Αντιλαμβα-
νεται.

vbique locorum sunt templa.

Quoniam ecce reges terra congregati sunt. Auersus ipsam Hierusalem: vel aduersus Ecclesiam fidelium.

Conuenerunt in unum. Aduersus Hierusalem vel Ecclesiam vt diximus. In unum autem conspirauerunt, & vnà impetum fecerunt, vt mutuo sibi auxilium ferrent.

Ipsi videntes sic admirati sunt. Dicitio, sic illud hoc in loco significare videtur, quòd tunc demum illi reges admirati sunt postquam Christi potentiam viderunt. Nam ante quam viderent non admirabantur.

Turbati sunt. Hoc est tumultuati sunt.

Commoti sunt. Quia à priori sententia destitere.

Tremor apprehendit eos. Magno timore affecti sunt.

Illic dolores vt parturientis. Afflictiones in eis erant, & dolores & periculorum suspensiones, quemadmodum parturientibus in esse solent.

In spiritu vehemēti conteres naues Tharsis. In vehemēti, ac valido impetu iræ tuę tā faciliter eos conteres, quā cōterere soles naues Tharsis. Aiūt enim subitelligi debere dictionem, vt Tharsis vero loci nomen est, vbi conspicuę atque excelz naues fabricari consueuerant. Vel aliter: Iplas, inquit, naues Tharsis, quæ inimicos nostros vehūt tu conteres. Sunt qui per Tharsim Carthaginem Libyæ intelligant. Sunt & qui Indix regionem eam esse dicant.

Sicut audiimus ita & vidimus in ciuitate domini virtutum, in ciuitate dei nostri. Hæc verba eorum nomine dicta sunt, qui inimicorū impetus effugerūt. Nos, inquit, in potētissimi regis nostri ciuitate omnia vidimus cōsona iis, quæ audiimus. Audiimus enim q̄ mirabilia quædam operatus est pro populo suo vnde & consequenter admiranda multa conspicimus, & in certiori fide confirmamur.

Deus fundauit eam in seculum. Hæc verba soli conueniunt Ecclesiz fidelium. Portæ enim, inquit, inferni non prualebunt aduersus eam. Ipsa etenim Hierusalem à fundamentis euersa ac solo æquata est. Quid igitur ad hæc dicere poterunt Iudæi?

Suscipimus deus misericordiam tuam in medio populi tui. Expetauimus, inquit, auxiliū tuum & spe nostra frustrati nō sumus. Quidam tamē dictionē ἡμεῖς λαβομεν significare di-

ἡμεῖς λαβομεν

Δαδ.

erant hoc in loco idem, quod existimauimus, seu cognouimus, cum id verbum apud Græcos non tantum suscipere, sed suspicari etiam, atque existimare significet.

Secundum nomen tuum deus, sic & laus tua in fines terræ.

Quemadmodum nomen tuum, inquit, diuulgatum est, & pertransiit in fines terræ, propter opera nimirum tua admiranda, sic etiam diuulgabitur laus tua, quia omnes immensam potentiam tuam summis efferent laudibus.

Iustitia plena est dextera tua. Eo quòd iure de iniquis omnibus vindictam sumas.

Letetur mons Sion, & exultent filie Iudææ. Per montem Sion, homines intelligit, qui illic habitant, & per filias Iudææ, mulieres ipsas, quas veluti viris timidiore, ac moestiores letari etiam iubet. Nam si his etiam lætandum est, tãto magis viris. Vel per filias Iudææ, ciuitates, dicit, quæ sitæ erant circa Hierusalem, atque ei subiectæ. Possimus & per montem Sion vnicam fidelium Ecclesiam intelligere, vt diximus, & per filias Iudææ, filias confessionis & fidei, hoc est, fidelium animas: vel Ecclesias, quæ in variis mundi partibus fundatæ sunt.

Propter indicia tua domine. Hæc est lætitiæ causa, quia æquissimo iudicio tuo inimicos nostros, pœnas nobis pendere compulisti.

Circundate Sion & complectimini eam. Hoc est, ipsam Hierusalém. quæ ob populî captiuitatem, iam penè erat diruta & post illius reditum instaurata, præterque omnium opinionem amplior effecta est. Iubet igitur Propheta populum circuire eam, & inspicere quàm mirandū in modum pristinas vires receperit, & antiquum nacta sit decorem. Circundate autem & cõplectimini, hoc est, circumqua; eã spectate, Vel idē æquè hæc duo verba significat.

Narrate in turribus eius. Narrate, inquit, sedētes in turribus ipsi⁹ Hierusalém, quid antea passa sit à Babiloniis, quãtisq; affecta sit malis, & quã nũc admirabilis sit facta. Chryostom⁹, narrate in turribus eius, exposuit, pro mēsurate turres eius: ad quantã nimirũ altitudinẽ perductæ sint.

Ponite corda vestra in virtute eius. Mentem, inquit, adhibete & considerate quas nam vires & quam nuper potentiam haberet.

Et distribuite domos eius. Quod latine domos, in Græco legimus βαρῆς. Dicuntur autem βαρῆς non solum domus & tēpla, vt diximus, sed etiā turres. Ait igitur distribuite vnicuiq; vestrū turres eius, vt cōmode vnusquisq; opus sibi cōmissum edificare, ac perficere diligētissime possit.

Vt enarretis in progezie altera, quoniam hic est deus noster in seculum & in seculum seculi. Hæc omnia, inquit, quæ dixi perficite, vt summam hinc dei potentiam plenè perspicientes, nepotibus, ac posteris vestris narretis, quòd hic deus in seculum est, hoc est, perpetuo. Verum hæc sic secundum historiam dicta sunt. Iuxta anagogen iubet Propheta Apostolos, & doctores circuire Ecclesiā fidelium, propter hostes, qui & palam, & clam ei insidiantur. Per turres autem vniuersalis Ecclesiæ, singulas Ecclesias intellige, quæ vbique locorum deo dicatæ sunt, quæ etiam βαρῆς id est, domos appellat, & in eis narrare illos iubet magna dei prodigia, atque eas etiam edocendas sibi partiri, & ponere corda, hoc est, animum adhibere, vt vires ei ac robur adiungerent, vt illa demum apte instructa ac perfecta, narrent etiam posteris diuinas laudes, vtentes nimirum ministerio ac lingua fidelium qui crediderunt.

Ipsè pascet vos in secula. Ait enim ego sum pastor bonus. ποιμαίνω.

In finem filiis Core.

Præfatus psalmus, de vniuersali iudicio tractat, in quo finis erit presentis seculi, atque ideo in firmam inscribitur. Reliquum autem inscriptionis clarū est, ex iis quæ in præcedentibus declarauimus.

PSALMVS XLVIII.

A*udite hac omnes Gentes, auribus percipite omnes habitantes terram. Ad auditionem sermonis sui excitat Propheta vniuersam hominum naturam. Et quoniam gentes, diuersarum nationum homines sunt & differēti vtuntur lingua, ac moribus (ex eis enim quidam in oppidis congregati degunt, alij in agris, alij in vicis, nonnulli socialem vitam repudiantes, in speluncis aut rupium cauernis latitant) vt vno sermone in vniuersum omnes cōprehēderet, addidit: omnes qui habitatis terrā, vbicunq; gentiū, vestrūm quispiam sit, ne quis forte se nō arcessitū*

quærarur. Et quod ait: auribus percipite, idem est quod audite, quanquam hic sermo vehementiam quãdam indicet exauditionis.

Quique terrigena & filij hominũ. Magnus Basilius p. terrigenas, homines intelligit terrena sapientes, & mūdānis rebus affectos: filios autē hominum, eos qui rationē ducem sequuntur. Propriū enim hominis est, vt è ratione omnia moderetur. Chrysostomus vero aliā expositionē tradidit dicens, q̄ cū Propheta omnes in vniuersum homines cōuocauerit, in ipso statī initio eos cōprimit, si quis forte illis tumor, aut elatio in proximos obuēnisset. Hoc autē agit dū in memoriā reuocat, quòd omnes è terra ac vili materia prodire. Deinde ne illud quis fortassis putaret, quòd homines à principio, è terra, iuxta Græcorū fabulas pullulauerint, à quibus traditur satos olim hoīes fuisse, atq; ita à terra productos, addidit, & filij hominũ: ac si diceret. Audite homines, qui & terreginæ estis propter primum parentem de terra formatum, & filij hominum, propter aliorum hominum generationem, quæ mutua coitione, sexuum copula, in posteros emanauit.

Simul in vnum diues & pauper. Non distinguo, inquit, diuitē à paupere. Æque enim omnes aduocat sanctus spiritus. Animam enim tantum quærit intelligentiæ competentem, quam non diuitiæ exhibent. sed timor dei. Et quod dicit simul in vnum, idem est, quod vnā.

Os meum loquetur sapientiam. Auditores excitat ad attentionem veluti qui de rebus non minimis tractaturus sit, sed de excelsis potius ac venerandis. Per sapientiam autem diuina intelligit eloquia, quæ sapientia sunt referta.

Εὐνοία.

Et meditatio cordis mei intelligentiā. Pollicetur se nihil temere sed accurate omnia dicturum. Meditatio, inquit, cordis mei, hoc est, diligens & attenta mentis meæ cōsideratio, verba loquetur plenissima intelligentiæ. Vel loquetur verba, ad quæ percipienda multa erit opus intelligentia.

Inclinabo in parabolam aurem meam. Sermonē habiturus ad vos, inclinabo vicissim aurē animæ meæ, in parabolā, quæ à sancto mihi spiritu suggeritur. Per parabolā vero hic ambiguum, atque ænigmaticum sermonē intelligit. Sunt enim prophetica omnia ambigua admodū, propter occultos

occultos sensus obscuritate verborum velatos. Fidem etiam sermoni suo præstat his verbis, dum superne ea sibi denotat inspirari.

Aperiam in Psalterio propositionē meam. Per propositionē sermonē intelligit, ad exhortationem atq; vtilitatem audientium propositum, ac prolatum. Aperiam igitur, hoc est, manifestabo hunc sermonem meū vnā cum psalterij harmonia. Nam qui ianuā aperit, omnia manifestat, quæ intus sunt. Ex eo enim quod præcedit, denotauit in quod cōsequitur. Manifestaturum se autem id ait, cum harmonia & cantu, vt sermo suus iucundior sit: iuxta anagogen ille aperire dicitur propositionem suam in psalterio, qui facit pariter & docet: cuius opera sermonibus cōgruunt. Ad melodiam enim psalterij excitandam manibus opus est, per quas operandi facultas designatur.

Cur timebo in die mala? Per interrogationem legēda sunt hæc verba Vultis scire, inquit, cur mihi timendum sit in die futuri iudicij? Hæc enim diem malam appellat, quemadmodū & alibi in psalmo quadragesimo, ibi: in die mala liberabit eū dominus, vbi diximus: audite igitur causam timoris.

Iniquitas calcanei mei circumdabit me. Timeo, inquit, quia tunc iniquitas peccati mei, hoc est, quia peccatum meū circumdabit me. Calcaneum enim posuit pro deceptione: quemadmodum & alibi in cōmemorato psalmo quadragesimo, ibi: magnificauit aduersum me supplātionem, declarauimus, Quod tamē ex lectione Græca melius percipitur: cū græca dictio *πλεγματός*, hoc est, supplātatio à *πλόγῃ* *πλεγματός*, hoc est, à calcaneo deducatur. Peccatum vero merito deceptio appellatur, quia peccantē ipsum decepit. Vidisti sapiētia plenū sermonē, quo propheta, dū se timere inroduxit, alios caute admonuit timere à peccatis, cū iudiciū dei eiusmodi futurū sit, vt corrumpi non possit.

Qui confidunt in potestate sua, & in multitudine diuitiarū suarum gloriantur. Subaudiēdū est, hoc in loco, verbū, auscultent. Potestatis autē nomen large intelligendū est, ita, vt non tantū ad eos dirigatur sermo, qui in operibus, sed ad eos etiā q̄ in sermone potētes sunt. Simili modo diuitias dicit, nō eas tātū, quæ in pecuniis aut aliis fortunæ bonis

Audiam.

consistunt, sed eas etiã quæ ad doctrinam & philosophiæ studia pertinent. His igitur ita singillatim conuocatis, sermonem profequitur, dicens.

Frater non redemit, redimet homo? Illic, inquit, neq; ipse etiã frater redimere fratrem potest à supplicio, frater, inquã, qui sanguine nobis coniunctissimus est. Vires enim, & diuitiæ illuc nobiscum pariter non descendant, quòd si frater non redimit, quo pacto alienus homo redemerit? huius autem versiculi verba diuisim legenda sunt, ita vt absolute, & cùm determinatione dicatur, frater no redimit, & puncto facto, redimet homo? interrogatiue enūciãdo. Restat igitur, vt nulla illic speranda sit redemptio, cū in præsentì vita pœnitentiæ lachrymis tantum, venia impetrari possit. Ait enim alibi scriptura: si surrexerint Noe, Iob, & Daniel, filios suos & filias suas non liberabunt.

Non dabit deo placationem sui. Nec frater, inquit, nec extraneus quis, illic dare poterit placationem, hoc est, redemptionem sui ipsius, cum ipse potius pœnas pariter daturus sit, vt pote peccatis obnoxius.

Et pretium redemptionis animæ suæ. Et non dabit pretium redemptionis, hoc est, non dabit redemptionē pro libertate animæ suæ, cum pro vnus hominis anima, vniuersus etiã orbis sufficiens pretiũ non sit. Quippe cū Saluator noster, hominũ animas à sæuo demone in captiuitatem actas redempturus, terram non dederit, non mare nõ ipsum deniq; orbem, sed suum pro nobis pretiosissimũ sanguinẽ effuderit. Quãnam igitur redemptionē illic quispiã idoneam inuenire poterit? Tu vero ipsa etiã Prophetæ verba consydera, quantam sub obscurioribus verbis sapientiam reconditam habeant.

Et laborabit in seculum. & viuet in finem. Cum pupugerit Propheta eos, qui pœnitentiam non egerunt in præsentì vita, nunc ad pœnitētes conuertitur, & futurorũ spe, pœnitentiæ molestias consolatur. Et viuet, inquit, in seculũ hoc præsens, ille nimirũ qui pœnitentiã agit, & deinceps etiam viuet perpetuo. Hoc enim significant verba illa, viuet in finem. Vitam autẽ eam dicit, quæ propriè vita est, & sine labore. Ista enim præsens impropriè vita dicitur, vt alibi tradidimus: per finẽ vero futurũ seculũ intellige.

quo

Ἐξ ἡμετέρας
ἀπορίας.

αἰώνος.

quo præsens seculum terminatur.

Non videbit corruptionē, cum viderit sapiētes morientes. Huius paraphr-
 modi homo, qui de futuro iudicio certus est, cum viderit par.
 sapientes viros, ac virtute præditos mori, nō existimabit
 se corruptionē eorum videre, eam dico corruptionē, qua
 amplius futuri nō sunt: quinimmo arbitrabitur se immu-
 rationē vidēre à fragili hac & caduca vita ad stabilē quā-
 dam & incorruptam. Vel aliter: cum viderit sapiētes mori,
 ac falsis huius mundi bonis priuari, nō arbitrabitur a-
 nimam pariter extingui cum corpore, quemadmodū vi-
 uentes homines mortem esse definiētūr: quinimo demi-
 grationem esse censebit, & lætum quēdam accessum ad
 vitam iucundiorē. Hæc autem ad magis simplicē psal-
 mi intelligentiam dicta sunt. Magnus verò Basilius iuxta
 anagogen, hæc dicta exponens, ait, quòd verba illa redi-
 met homo, & quæ sequūtur: de Christo prænūciata sunt.
 Quia enim captiui olim sub dæmonis detinebamur im-
 perio, admonet nos beat⁹ David, q̄ nullus frater: hoc est
 nullus propheta, ab huiusmodi nos poterit captiuitate li-
 berare. Fratres enim nobis esse dicūtur prophetæ: quia
 propter nos venerūt, & quia eiusdē nobiscum sunt fidei.
 Et dū hoc admonet, illud pariter prædicat: q̄ homo: hoc
 est, quòd Christus, qui verus ac perfectus est hōmo, quē-
 admodū, & verus ac perfectus deus redimet nos. Verus
 enim ac perfectus homo, vere tantū dici potest, Christus:
 quia solus ipse humanitatis dignitatem à deo homini da-
 tam integram atque immaculatā seruauit. Merito igitur
 proprie homo dicitur, & ille solus est, qui non dabit deo
 placationem sui, neque pretium redēptionis animæ suæ.
 Peccatum enim non fecit. Pro nobis igitur, & non pro se-
 ipso placationem dedit proprium sanguinē. Qui etiam
 laborauit in præsentī seculo: quando nimirum ex itine-
 re fatigatus sedit super fontem. Et qui non videbit cor-
 ruptionem, quando cæteri morientur. Neque enim, in-
 quit, dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Simul insipiēs & stultus peribunt. Hi pariter, inquit, diē suū
 obibūt, & segregabūtur ab iis, qui saluādi sunt. Insipiēs
 autē est quicumq; deum non nouit, iuxta illud: dixit insi-
 piens in corde suo, non est deus. Et stultus ille, qui deum

quidem nouit, sed terrenis tamen rebus affixus à cœlestibus animum auocauit.

Et relinquent alienis diuitias suas. Repente enim mortui, aliis diuitias relinquēt, quas multo sibi labore parauerāt.

Et sepulchra eorum domus illorum in seculum. Ipsi quidē magnificas sibi domos extruxere, quas cū alij possideāt (eis nimirum mortuis) restat vt eorum sepulchra, domorū eis vicem præbeant, per totum hoc præsentis vitæ seculum.

Ἰσχυρῶς.

Tabernacula eorū in generatione & generatione. Rursus eādem repetit sententiam, & inane eorum cōsiliū magis, ac magis carpit. Erunt enim illis, inquit, eorum sepulchra pro tabernaculis.

Ἰννοκῆσαι.

Inuocauerunt nomina sua in terris tuis. Cōsidera aliud prauitatis genus. Inanis etenim gloriæ cupiditate ducti, certis in locis nomina sua indidere: perpetuam inde memoriam aucupantes Byzantium siquidem à Byzante denominatum est: Diogenianus ager à Diogeniano: Hermonium theatrum ab Hermone: & sic alia complura loca: cum tamen eos magis oportuisset non inanium nomen, sed animarum suarum fuisse sollicitos.

Et homo cum in honore esset non intellexit. Cū esset homo in honore veluti qui solus ad dei imaginem creatus sit, non intellexit quanta insignitus fuerit gloria, sed illud negligens emulari exemplar, ad cuius imaginem factus fuerat, quorsum abierit, specta.

κτίνοι.

Comparatus est pecoribus insipientibus, & similis factus est illis. Cōparatus est: hoc est, collocatus cum illis. Nā cū ratione à deo donatus esset, imperatūmq; ei fuisset, vt rationis sceptro vsus, brutis omnibus dominaretur, ipse abiectis proprii regni insignibus, sese inter pecora constituit. Nā & cōsyderationem omnem de rebus cœlestibus animo exiit, & irrationabilem animæ partem sibi dominā statuens, circa vilia, ac terrena versatus, brutorum instar, cupiditates sectatus est: & siue ira impulit, beluino furori paruit, siue immoderata ventris allexit ingluuies, nullū adhibuit modum: & ita demum libidine actus est, vt brutorum omnium insaniam excefferit. Per pecora autem in vniuersum omnia intelligit animantia.

Hæc via eorum scandalum ipsis. Hæc, inquit, similitudo, qua

peco

pecorum ac brutorū defyderia & mores referūt, magno illis impedimento est, & damno ad profectum virtutis.

Et post hæc in ore suo complacent. Et postquam peruerse agendo similes facti sunt pecoribus, illud etiam mali addiderunt, vt proprio ore de commissis à se delictis gloriantur. Hoc enim sibi vult quod ait: in ore suo complacent: quod certe grauiori damnatione dignum est, cū non ipsi solum mala agant, sed proprio etiam sermone ea prædicent, & extollant.

Sicut oues in inferno posuit. Cæterum deus illos, vt oues in infernum intrusit, cum scilicet irracionales facti sint, & sibi ipsius auxilio esse non possint. Vel, oues ideo eos appellauit, tanquam cruciatui, ac neci expositos. ἐθελε.

Mors pascet eos. Cum oues dixerit, addidit, qui nā esset futurus pastor, similitudinem seu translationem seruās. Per mortem autem supplicium intelligit. Nunquā enim à pœnis absoluentur, qui ita mortui sunt. Pascet autem eos, hoc est, eos castigabit. Illud autem scire oportet, q̄ per animæ mortem, & per animæ perditionē solet scriptura, supplicia ac pœnas animæ significare. πολιμαρῆ.

Et dominabūtur eorum recti in matutino. In matutino dixit pro cito. Dominabuntur autē, hoc est, potentiores erūt. Sensus est igitur, qđ qui recte vixerint, & virtute præstiterint, cito illis erunt potentiores: neq; illic tantū, vbi virtutis laurea reposita est, sed in hac etiā vita. quia & à diuino protegentur auxilio, & summo honore cōspicui illis etiam videbuntur à quorū peruersitate superari non poterunt. Exēplo tibi sit beatus Ioseph, qui cū in seruitute esset, impudica dñā potentior factus est, & gloriosior.

Et auxilium eorū veterascet in inferno. Veterascet, hoc est, prorsus fiet inutile. Nā quod vetustū est, inutile esse censetur: quod autem vtile non est, quasi iam non sit, abiicitur. Confidebāt illi, inquit, in diuitiatum atq; amicorum copia: quę in inferno, aut nulla, aut inutilis erit. Illic enim huiusmodi non admittuntur auxilia.

A gloria sua expulsi sunt. Non hæc tantū eis acciderūt, quia brutis se similes reddidere, verum & propriā amiserunt gloriam, ob quā ipsi periere. Sūmo enim studio tenebantur, vt memoriā sibi laudis pararent. Neq; modo ἐπιθε δὲ θεῶν
αὐτῶν ἐξέ-
σθησαν.

hanc amiserunt, sed & insuper ignominia tantū ac probris celebrem illam reliquerunt.

Veruntamen deus redimet animam meam de manu inferni, cū acceperit me. Hæc de Christi incarnatione prædicta sunt & de animarū liberatione, quæ tunc in inferno erant. Redimet, inquit, animam meam, quādo per incarnationem me sibi in domicilium acceperit.

Ne timueris cū diues factus fuerit homo, aut cum multiplicata fuerit gloria domus eius, quoniā cum interierit nō sumet omnia, neque descendet cū eo gloria eius. De iniusto hoīe sermonem habet, tametsi simpliciter de hoīe loqui videatur. Ne formides, inquit, aut cogites q̄ humana deus bona non aspiciat. Nihil eorum descendet cum illo in infernum: sed nudus abibit relictis omnibus. Gloriā autem domus, magnificentiam seu fastum appellat & viuendi superbiam. Vel aliter: gloria domus ipsius; domūs sunt ornāmēta, vt porticus, deambulationes, aurata teētā, pauimentū animalia illic lapillis distincta, prata, horti, seruorum greges, sumptuosa suppellex, & vasa, aut siquid aliud eiusmodi est. Gloria autem corporis, fortitudo est, pulchritudo, & proceritas. Gloria verò animæ; sola virtus. Restat igitur, vt verba illa prophetæ: omnis gloria hominis: sicut herba, vel sicut flos herbæ. De corporis gloria dicta esse intelligantur.

Quoniam anima eius in vita ipsius benedicetur. Ipse enim dum vixerit beatus dicetur, & laudabitur ab iis, qui ignorant, quæ nam sit vera vitæ beatitudo. Nam vbi mortuus fuerit contraria prorsus patietur.

Confitebitur tibi cū bene feceris ei. Verba hæc ad pauperem dicta sunt. vbi, inquit, bona, hoc est; grata ei feceris, tunc tantum tibi aget gratias. Nam postmodum despiciet, atque contemnet, tametsi in omni virtutū genere profeceris. Dicere etiam possumus, quod hæc verba per prophetam ad deum de iniusto hoīe dicta sint, ac si diceret: quoties prauo huic homini beneficium aliquod contuleris, tunc gratias tibi aget, verum si quæ illi calamitates obenerint, ad blasphemias & maledicta cōfugiet: non sic autem iustus, sed benedicet dominum in omni tempore.

Introbit vsque in generationem patrū suorū. Vbi mortuus fue-

fuerit ingredietur in infima terræ vsque in infernum, vbi est generatio patrum suorum.

Vsque in seculum non videbit lucem. Donec, inquit, seculū est: seculum vero semper est, nunquam igitur videbit lucem, vt potè missus ad tenebras.

Et homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est pecoribus insipientibus, & similis factus est illis. Rursus miseriam deplorat humanam, quòd homo scilicet qui modicum quid ab angelis minoratus est, & de quo Salomon: magnus homo, & honoratus vir: comparatus sit pecoribus, & similis eis sit factus.

Psalmus ipsi Asaph.

Quid sibi velit inscriptio Asaph, ab eūde diximus in proœmio operis. Ideo superfluum ducimus, ea iterum repetere. Non temere tamen hic psalmus collocatus est post proxime præcedentem, cum vtroque contestetur nos & reprehendat propheta. Tametsi illud quis fortassis diuersum esse dixerit: quòd illic humana omnis natura ad audiendum cōuocatur, hic autē cælum ipsum, & terra. Aduocabit enim, inquit, cælū de sursum, & terram, &c. Et quòd in illo quidem in vniuersum quilibet accusatur, qui prauè vixit, in hoc vero Iudæi tantum reprehendi videantur. Est & alius propheta, qui deū simili modo iudicantem & reprehendentem introducit, dicens: audite valles & fundamenta terræ, quoniā iudicium deo est erga populum suū, & cū populo suo disceptabit. Et Esaias, audi cælum, & auribus percipe terra. Familiaris enim est apud scripturam hic loquendi modus, quo ad timorē pariter ac pudorē excitandum vti solet, dum facit, quòd ipso etiam inanimata confessura sint, ipsosque anima præditos homines iudicatura. Sūmam præterea dei in nos misericordiam propheta in eo demonstrat, dū illū nobis adeo condescendere tradit, vt nobiscum etiā iudicari velit.

PSALMVS XLIX.

Deus deorum locutus est, & vocauit terrā. Apud scripturā nomen deus quatuor assumitur modis. Et primo quidem deum illum dicimus, qui rerum omnium creator est, & dominus. Secundo per similitudinem atque imitationem, deum aliquem appellari videmus, vt in præsentī psalmo. Deus deorum

locutus est: itē, deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicabit, & ego dixi dei estis, & filij altissimi omnes: itē, deis non maledices, & principibus populi tui nō dices malū. manifestum est enim huiusmodi nomine eos vocari, qui per virtutē deum verum imitantur, qui que veluti principes ac iudices, regēdo, imperādo, iudicando, deo similes facti sunt. Tertio modo deum dici, inuenimus iuxta analogiam, eo modo quo Moyses Pharaonis deus dictus est: veluti qui magna aduersus illū miracula ac prodigia operabatur, qui eū castigabat, qui pro arbitrio flagella inferebat, qui sententiæ suæ prophetā habebat Aaron, & demū qui mortis & vitæ dñs ab illo esse ferebatur. differt autem hæc significatio à secunda, quia hic nō simpliciter dicitur deus, sed cum adiectione, deus Pharaonis. Quarto excolentium errore: iuxta quā significationem illud scriptū legimus, ite & clamate ad deos, quos elegistis: iterum non facietis vobis deos argēteos, aut aureos. Dicit igitur sanctus spiritus per prophetam nostrum David, q̄ deus principium omnium ac iudicium terræ creator, locutus est. quid autē sit locutus, alius propheta declarauit, vt sæpe diximus, audite, inquiēs, valles & fundamenta terræ: & vocauit terrā ad audiendū. Sed possumus etiam deorū appellatione eos intelligere, qui ad imaginē dei procreati, integram atque incorruptam illius imaginem seruauerunt, nec terreno eam fucō aut vitioso aliquo corruerunt pigmento.

A solis ortu vsque ad occasum. Omnem, inquit, terrā aduocauit. his enim terminis tota terra continetur.

Ex Sion species decoris eius. Verba hæc & q̄ sequuntur, per parēthesim dicta sunt, & pphetias cōtinēt. sensus est, q̄ sicut olī species ac pulchritudo diuini decoris fuit ex Sio: quia scilicet tēplū, quod ornamentū quoddā & gloria erat diuinæ maiestatis, olim in ea pulcherrimū effulsit: ita in posterum similiter species diuini decoris erit ex Sion: quia ex ea fulgētissimos lucis suę radios Christus emissurus sit, Christus, inquā, summa diuini decoris species, & verū diuinæ maiestatis tēplū. per decorē eī hic diuinitatem intelligit. qd enim ipsa est diuinitate magis decorū?

Deus manifeste veniet, deus noster & nō silebit. Verba hæc

secun

secundi aduentus prophetiā continent. in primo em̄ aduentu incognitus venit Christus, & nō manifeste: quia-
 immo ipsum etiā fallens diabolus. neq; enim eū inter-
 rogasset, an esset filius dei, si ei cognitus fuisset. in secūdo
 autem manifeste veniet cū potentia, & gloria multa. In
 primo igitur aduentu venit in personā serui, veluti vena-
 turus eum, qui à se rebellauerat dæmonem. In secundo
 autem, veniet tanquā iudex totius creature, & quemad-
 modum erit fulgur ab oriente, & videtur vīque ad occa-
 sum, ita erit aduentus filij hominis, omnibus nimirum &
 formidabilis, & manifestus. & non filebit deus, hoc est,
 non perpetuo tanta patienti animo mala sustinebit.

Ignis in conspectu eius accendetur, & in conspectu eius pro- καυθήσονται.
cella vehemens. Terribilem dei præsentiam, atq; intoleran- κατὰ στυγε
dam quodammodo esse prædicit his verbis. Talē etiam σφοδρὰ.
 eum vidisse legimus prophetam Daniele, flumen, in-
 quit, ignis trahebat ante eum, thronus eius flāmæ ignis,
 rotæ eius, ignis comburens. procella autem, violētus est
 atque intolerabilis ventorum impetus.

Advocabit cœlū sursum, & terram, vt diiudicet populū suum. προσκαλέ-
 Cœlum sursum dixit, pro eo quod sursum est. advocabit ται τὸ οὐ-
 autem cœlum & terrā, vt populum suū prave viuentem τὸν ἄνω
 diiudicet. diiudicare vero posuit pro redarguere. cōsyde- τήρῃν.
 ra etiā q̄ Moyses populum introducēs in terrā ἡμισθιο- διακρίνα
 nis, cœlum & terram testes pactiōnū assumpsit, tāquam
 firmiora ac durabiliora corpora, ac veluti ea, quæ & pec-
 catores & virtute præditos hoīes complectantur. huius-
 modi autem figura Prosopopeia dicitur, qñ videlicet in-
 animatis rebus animatam personam imponimus.

Congregate illi sanctos eius. Per sanctos, Israelitas intelli-
 git, veluti deo sanctificatos prorsus atque oblatos.

Qui disponunt testamentum eius in sacrificiis. Qui testamē- τὸς διατεθε-
 tum dei quod cum illis disposuit, adimplent, ac peragunt μένους.
 in sacrificiis. per testamentum autem legem intelligit. ea
 enim seruātes, quæ in lege tradebantur de sacrificiis, vni-
 uersam se existimabant legē adimplere: & in huiusmodi
 sacrificiis quasi religiosissimi, summopere gloriabantur.
 Congregate verò illi hos sanctos: illis nimirum diebus,
 qui propheticorum sermonum lectioni dicati sunt.

Et annuntiabunt cæli iustitiam eius. Cū introducturus sit propheta deum in iudicio, præoccupat, & prædicat, quòd iuste omnia iudicabit. Ipsa enim, inquit, inanimata, illius etiã iustitiã annūciabunt. vel per cœlos, cœlestes, atq; in corporeos ordines intelligit, qui semper sunt apud deū.

Quoniam deus iudex est. Hæc est cōprobatio diuinæ iustitiæ. quia deus qui iuste iudicaturus est, iudex erit. Ille enim iuste iudicabit, qui natura ipsa iustus est.

Aud. popule meus & loquar tibi. Ex hoc loco verba dei incipiunt. iubet autem ante omnia attentionem eos præstare. Audi enim, inquit, hoc est, mentem adhibe.

Israel & attestabor tibi. A communi sensu sumendū est verbum, audi. Et cum populum dixisset, proprium ac iucundissimum vnà nomen addidit, ô Israel, inquit, attestabor tibi, hoc est loquar ad te.

Deus deus tuus ego sum. Ego qui loquor ad te, sum deus tuus. perhorresce igitur. hoc autē dicit ad immensam longanimitatem suã demonstrandã, veluti, qui cum propriis etiam seruis loquatur. ad maiorē præterea exprobatōne crassitudinis, atq; insensibilitatis eorū, repetit nomē dei.

Non in sacrificiis arguã te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non hanc, inquit, redargutionē constitui vt accusarē te de neglectis sacrificiis. nã holocausta tua semper sunt in altari meo. Et quantū ad sacrificia pertinet. culpa cares: verum alia sunt in quibus te accusem.

Nō accipiã de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Ne existimes, inquit, gratū mihi cultum impendere, aut mihi inservire, dū studiose sacrificas. neq; enim indigeo sacrificiis, cū nulla re deficiam: quinimmo, & omnia ego, etiam singulis præbeã. Quo circa nulla in posterū huiusmodi suscipiã sacrificia. Alibi etiam acerbius per Esaiam eisdem carpit, dicens: quid mihi multitudo sacrificiorū vestrorū? plenus sum holocaustis arietū: adipē agnorū, & sanguinē taurorū atq; hircorū non volo. Quis enim exquisiuit hæc de manibus vestris? Iterū per Hieremiã, dicens: qd mihi thus fers de Sabba, & cinnamomū de terra lōginqua? & rursus: nō locutus sum ad patres vestros de sacrificiis, & de holocaustis non mādavi eis, & alia hmōi multa plæriq; prophetarum tradunt. Quod si quis à deo dicat

dicat per Moysen in lege, tradita fuisse mādāta de sacrificiis, illud ad hanc obiectionē dici poterit, q̄ sacrificiorū lex, non principaliter, neque ex primo proposito tradita est propter deū, ea ratione, q̄ huiusmodi sacrificia illi placerent, neq; enim his rebus indigebat aut delectabatur deus, sed humanæ duritiæ misertus legē illā tradidit: cōsiderans enim Hebræos in Aegypto iam didicisse vti sacrificiis, & libēter ī eis versari, nec posse de facili ab his auelli, summa dispēsatione ea, ad tēpus cōcessit illud interim lucrificiens: q̄ ad sui cultū ea trāsferret, quodq; illi sui sepius meminissent, dū frequētioribus sacrificiis interessent. nouerat em̄ hoc pacto intercedēte aliqua oblectatione, pietatē ac religionē in deū, in tā ingratis atq; obliuiosis animis diutius posse cōseruari: at nūc qñ tā diuturno tpe, ac tātis signis vbiq; gentiū factis hoīes iā in hoc cōfirmati sunt, q̄ vnus est verus deus, denudat palam ille atque aperit nobis per prophetam sententiā suam, sacrificiorum superfluitatē cūre oībus annuncians. Confundantur igitur Iudæi, qui veritatē peruertunt: & lucē, quæ in scripturæ verbis iacet, obtegunt atque abscondunt.

Quoniam mea sunt omnes ferae agri, pecora in montibus et bos, & arietus.
 nes. Ea, inquit, sacrificia nō suscipiam, quoniā creata oīa, mea sunt. per feras autē agri, mūda intelligit quadrupedia, quæ in agris pascūtur. solet enim scriptura nō immitia tantū ac syluestria animalia, sed mitiora, etiā ac domestica ferarum noīe appellare. Meas autem esse dico, quia huiusmodi omnia ego creauī. Quædā verò exēplaria habent: omnes feræ syluarum, & tunc immitia intelliges significari animalia. Siquidem agros, domestica prædia appellamus: & syluas, immitiora loca, in quibus feræ solent magis versari, & tunc expones, q̄ non solum domestica prædia dei sint, sed etiam syluestria. His autē paucis animalium nominibus cætera omnia contineri voluit, quæ sacrificiis sunt idonea.

Cognoui omnia volatibilia cæli. Noui, inquit, hæc omnia ac veluti certissimus eorum dominus, enumerata ea habeo penes me.

Et pulchritudo agri mecum est. Per pulchritudinē agri, fructus intelligit q̄ in agris nascūtur, qui etiā pulchritudinē

quandam, atq; ornamentū agris oībus præstant. Et quia Græca dictio ἀραιότης, non pulchritudinē tantum, sed tēpestiuitatem etiā significat, quæ in agris id efficit, vt suis quæq; temporibus miro ordine proueniant, dic q̄ hanc tēpestiuitatem deus secum esse dicit: quia in eius facultate est, eam præstare agris aut negare. Et considera quā paucis omnium meminerit, quæ in sacrificio offerebantur, offerebātur enim ex quadrupedibus boues, hirci, atque oues: ex volucribus, columbæ, & turtures: & ex terræ frugibus, siligo, vinum, atque oleum.

Si esuriero non dicam tibi. Per ironiam hoc dicit, redarguens eorum crassitudinem, qui putabant egere deū sacrificiis ad manducandum, ac si diceret: tametsi tu id recte existimares, ego tamen à te nullum peterem cibum ad manducandum. Et causam subiicit.

Meus est enim orbis terra & plenitudo eius. Cū igitur mea sit terra, sumam ego, si opus fuerit, à me ipso, quodcumq; libuerit. sed quia nullis deus huiusmodi adiumentis indiget, audi quid dicat.

Nunquid manducabo carnes Taurorum, aut sanguinē hircorū potabo? Per interrogationem legenda sunt hæc verba. latius autem eorum amentiam redarguit: nūquid ego, inquit, (quemadmodum falsi gentium dii) huiusmodi cibo, aut potu indigeo? quandoquidem multi etiā æquiores homines ea negligunt, & contemnunt?

Immola deo sacrificium laudis. Palam patet ex his verbis legalem cultū expelli, & euangelium introduci. Sacrificium enim quod per laudem fit, Christianis attributum est. per laudem vero benedictionem & gratiarū actionē intelligit. vtrunque enim debemus deo: benedicere ei nimirum, & gratias agere: q̄ scilicet in esse producti sumus cum antea non essemus: q̄ vsui nostro necessaria possedimus, q̄ cognitionis lumen accepimus, & quòd summis denique affecti sumus beneficijs.

Et redde altissimo vota tua. Id est orationes & preces pro salute tua. debes eū id facere. vel per vota, promissiones intellige, quas fecerat deo. Ita eū se facturos deo pollebantur Iudæi, & nos etiam pollicemur, tanquā serui deo autē is solus placet, qui virtute p̄ditus est, sed sacrificare anima-

πολλοὶ τῶν
ἐπισημῶν

animalia, nullius prorsus est virtutis. Neque enim gētes ob sua sacrificia virtute præstare existimantur.

Et inuoca me in die tribulationis, & eruā te, & glorificabis me. Sacrifica, inquit, hoc pacto, & redde deo quod debes, & tunc demū inuoca me, & eripam te ex omni hominū aut dæmonum afflictione, & glorificabis me tanquā veracē, ac celerem adiutorem. obseruandū vero est, quomodo deus euāgelici cultus nobis hic ianuam aperiens, statim etiā sanctæ trinitatis cognitionē tradiderit: sacrifica, inquit, deo, & redde altissimo vota tua, ac demum etiam inuocabis me. nec dico, quòd solū patrem deum dicere debeamus, aut solum filium esse altissimum, aut solum inuocare sanctum spiritum, sed q̄ huiusmodi distinctione, distinctionem etiam nos personarum intelligimus.

Peccatori autē dixit deus, quare tu enarras iustificatiōes meas, & assumis testamētum meū per os tuum, tu verò odisti disciplinā & proiecisti sermones meos retrorsum. Per peccatorē hoc in loco Iudæorum sacerdotum ac Scribarum genus intelligit, qui legales iustificationes narrabāt populo, quiq; ore tantum non etiam corde ex veteri testamēto sententias atque autoritates afferebant, gloriabantur etiam in lege ac veluti per eam prorsus iustificati essent, omne genus delicti committebant. idcirco de eis loquēs dominus ad populū, dixit: quæ dicunt facite, sed iuxta opera eorū nolite facere. Quare, inquit, tu qui alios doces, eā disciplinā atque eam animi moderationē odisti, quā doces? cur proiecisti sermones meos retrorsum? hoc est expulisti atque odisti eos? retro enim expellere aliquem quis dicitur, qui illum odit. repulisti autem dum ea non adimplesti, quæ illic mādātur. ore igitur ac lingua te fateris sermones meos suscipere, re ipsa autem abiicis eos prorsus & repellis.

Si videbas furem currebas cum eo. Cerne hic veluti in tabula quadam peccatorū colores. Si videbas, inquit, furem, vel vnā conspirabas, vel lætabaris, & placebant tibi illius actiones, dum non erudiebas eum, non castigabas, sed potius vitia eius contegebas.

Et cū adulteris portionem tuā ponebas. Eodem pacto communicabas adulteris, quo currebas cum fure. Per adulterum autē seu (vt verius in Græco habetur) per mœchum,

etiam fornicatorem intelligit, & quemcunque alium in-
temperantem siue impudicum.

Os tuum abundauit malitia. Impletum est mendacio.

Et lingua tua complicabat dolos. Hoc per se clarum est.

καταλαλεῖς.

*Sedens aduersum fratrem tuum obloquebaris. Cum aliis ni-
mirum conspirans.*

*Et aduersus filium matris tue ponebas scandalum. Idē rursus
reperit, narratione sua accusationē augens scandalū au-
tem ponebas, hoc est, laqueum aut offendiculū aliquod.*

*Hec fecisti, & tacui. Longanimitate mea tuam expectās
pœnitentiam.*

ἐνομίαν.

*Existimasti iniquitatē, quòd ero tibi similis. Tu nō modo ca-
pperatus non es, quæ recta sunt, & secundū virtutē: verū
scelestā etiā cogitasti. scel⁹ aut fuit cogitare q̄ essem ego
tui similis, & q̄ cōsentire ac parcere deberē peccatorib⁹.*

μαρτίας

ῥῶν.

*Arguam te & statuam contra faciem tuam peccata tua. In
die scilicet iudicij.*

*Intelligite hac vos, qui obliuiscimini deum. Considerate
quæ dicta sunt vos qui obliuiscimini deum, & non ani-
maduertitis quā longanimis sit in peccatis vestris.*

*Ne quando rapiat, & non sis qui eripiat. O longanimita-
tem incomprehensibilem; adhuc tolerantia vtitur, cu-
piens illos in tuto esse, ne quando, inquit, ipse per violen-
tos angelos repente rapiat animas vestras.*

δοξασα.

*Sacrificium laudis glorificabit me. Iterum ea mandat, quæ
ad nouum pertinent sacrificium. hoc enim, inquit, glori-
ficabit, hoc est honorabit me, & non animalium sacrificia.*

ὁ οὐρανός

μν.

*Et illic iter quo ostendam illi salutare meum. Et illic, inquit,
id est in eo genere sacrificij via quædam est ad salutē, per
quā viam, ego sacrificanti cuilibet, eam salutem ostendā,
quæ à me puenit. quædā vero exēplaria habēt: & illic iter
quod ostendam: & tunc expone subintelligēdo, vt infra:
& illic, inquit, est iter, iuxta quod iter ego ostēdā illi, &c.
Aliqua etiam exēplaria post verbum ostendam, punctū
habēt, post quod sequitur: illi salutare meū: viam autem
ad salutem esse credimus, baptismum aut pœnitentiam.*

ἐν τῷ ἁσπλ-

θῆν, ἀσπλ-

θῆ.

In finem Psalmus ipsi David, cum ingressus esset ad eum

Nathan propheta, quando ipse ingressus est ad

Bersabee uxorem Uriæ.

Inscriptio, in finem, indicat psalmum hunc prophetias continere, quia lectorem moueant, vt earum finē inspiciat. Neque enim in hoc psalmo beatus David medicinam tantum adulterij, & cædis, vulneribus salutarem construxit, sed de variis etiam rebus in eo tractauit: quippe cum & instaurationem prædixit Hierusalem, quæ facta est post populi reditum è Babylone, vbi captiuus detinebatur: gratia enim sancti spiritus in eo prorsus non defecerat cum inter cætera vel illud cognosceret, quod omnes delictorū sordidissimam erat abluturus, & clarior etiam futurus, quàm antea fuisset. hac ratione restitui sibi non petiit sanctum spiritū, sed non auferri. verum humilis hæc propheta nostri cōfessio omnibus potest accommodari peccatoribus. & eo quidē tempore fuit facta, quando Nathan propheta ad eū ingressus est, vt de cōmissis delictis illum reprehenderet. Tunc enim ad se ipsum rediit beatus David. Nam hæctenus delicti sui enormitatem minime perpenderat. Quod vero ait: quando ingressus est ad Bersabee: nō hoc sibi vult quod statim post huiusmodi ingressum, ad eum venerit propheta Nathan. interfuit enim quoddam temporis interuallum, vt traditur in primo Regum libro: sed illud aduerbium, quando, hoc in loco futurum aliquanto post tempus designat, vt sit sensus: composuisse eum hunc psalmum, postquam intravit ad Bersabee & gravidam eam reddidit.

PSALMVS L.

Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tuam. Iuxta immensam, inquit, tuam misericordiam miserere mei, immensum enim est quod deliqui.

Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Supplicantium more eundem sæpius repetit sensum. & per iniquitatem pro qua. 70. ἀνομιαν dixerunt, iuxta significationem Græcæ dictionis, præuaricationē legis intelligit in adulterio & cæde à se cōmissam. vtrunque enim lege vetabatur. vel, cum iniquitatem seu potius (vt diximus) ἀνομιαν se commississe fateatur, consequenter illud etiam affirmat, se ἀνομον hoc est, tanquam ex legem esse, cum alienigenæ instar, qui sub lege non sit nefandâ hæc delicta commiserit.

Amplius laua me ab iniquitate mea, Venia quippe ei iã data fuerat per prophetā Nathã dicentē: deus abstulit peccatū tuū: verū præ maximo quodā ardore, amplius etiã

lauari cupit. vel amplius, expone, pro valde.

Et à peccato meo munda me. Rursus peccati nomine delictum à se cōmissum appellat, quod superius, iniquitatē. seu (vt diximus) *ἀνομία*, id est transgressionē legis appellauit. proprie enim ille peccare dicitur, qui legem trāsgreditur. solet autē propheta promiscue vti his nominibus.

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatū meū contra me est semper. Misere mei, inquit, & munda me, quia perpetrati à me criminis oblitus nō sum, nec veluti de regia dignitate superbus, illud neglexi. Nā & si homines lateat, ego tamē illius enormitatē cognosco, ac cōscientiæ meæ oculis diu noctuq; illud cerno: quippe cū assidue ac peracerbe animā meā stimulet: quæ res certā pœnitentiæ coniecturā præstat, ac peccatorum etiam veniā cōciliat.

Tibi soli peccaui. Cum rex sim & te solum commissorum à me scelerum iudicem habeam, tibi soli peccasse videor, hoc est, tibi soli iudici subiicior. cæterorū enim omnium ego dominus sum, & ob potētiā meam, licere mihi videntur, quęcunq; libuerint. vel, quia leges tuas trāsgressus sum, idcirco tibi soli peccasse videor illarū legislatori.

Et malum coram te feci. Omnia enim vides non tantum quando ea fiunt, sed quando etiam futurum est vt fiant. hoc autem dicit, pudore seipsum confundens, qui deum videntem tantum committi facinus veritus non sit. illud autem considera, quòd de vno tantum à se commisso crimine loqui videtur, cum tamen plura essent. ea nimirum ratione, quia vnum ab altero dependebat, quippe cum adulterio impulsus fuerit ad cædem.

Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Delictum, inquit, quod feci corā te, fateor in caput meum cōmississe, vt quoties tu mecū iudicaris, & quæ inter nos est causa discutitur, quòd scilicet tu me ex infimo, regē feceris, tantaq; ac tali gloria cōspicuum: quòdque ego cōtra, & leges tuas spreuerim, & te scelerib⁹ meis ad irā cōcitauerim, vt in hoc, inquit, iudicio tu magis iustificeris, & ego vicissim, veluti erga tantū benefactorē adeo ingrat⁹, magis cōdēner. ea enim fuit maligni dēmonis intētio, cum magna me vi ad peccandū impulit, ac superauit, vt meæ me constitueret condēnationis ministrum. Dicere autem

autem possumus iudicatum fuisse deum cum David, quando Nathan propheta eum redarguit, quod pro tantis beneficiis à deo acceptis ipse contra, prauis benefactorem actionibus remuneratus sit: vbi postquam dei iustificationes percensuit, condemnationem etiam addidit, dicens: Hæc dicit dominus, ecce ego suscitabo in te mala ex domo tua: & alia, quæ plenius habentur in libris Regum.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Vt deum magis ad misericordiam traheret, natiuitatem suam commemorauit. Nam si Adam non peccasset, nunquam opportuisset illum Euz coniungi. peccatum itaque copulam generauit: & copula rursus eos produxit, qui ex Adâ & Eua nati sunt: & sic deinceps illi alios, atque alij alios, usque ad David. & licet nuptiæ nunc ob filiorum procreationem in honore habeantur, natura tamen ex peccato proueniunt. ex peccato igitur conceptus & genitus sum. nam quod secundo loco dicit, & in peccatis concepit me mater mea, Symmachus reddidit, & in peccatis genuit. non est igitur magnum, si ego peccaui, naturæ conditionem sustinens.

Ecce enim veritatem dilexisti. Hoc ad beati David confessionem referendum est, de qua supra diximus. Ait enim, ego, quæ vera sunt fateor, me scilicet peccasse. hoc autem fateor, & non nego, quia tu veritatem dilexisti, & odisti mendacium. Illa autem verba, ecce enim, superflua sunt, tam in hoc versiculo, quam in proximè superiori. Hebraicum enim est idioma, iuxta quod superflua multa in oratione reperiri solent.

Incerta & occulta sapientia tua manifesta sunt mihi. Hoc in sui ignominiam & confusionem dixit. adeo tu, inquit, dilexisti me, vt ineffabilia prouidentia tuæ arcana, per propheticum mihi spiritum feceris manifesta, ego tamen ingratus erga te esse apparui.

Asperges me domine hyssopo & mundabor. Varia à multis dicta sunt ad præsentis versiculi explanationem, nihil tamen ab eis adeo apertum traditur, vt contradictione omnino prorsus careat. Ego autem prophetam puto his verbis de se ipso predicere, quod adhuc exactius ac perfectius absolendus esset à crimine, & gaudio replendus. Quia enim lex im-

mūdos quosdam, hyssopi asperſionibus mūdari iubebat: ea nimirū ratione, quia hyssopus herba quædam est multum absterſiua, iuxta illius purgationis metaphoram ait tu domine, ea me potissimum asperſione asperges, quæ perfectius omnes abstergit maculas: hoc autem fiet, per prolatam à te omnimodæ absolutionis ſententiã, vel p̄ la chrymas pœnitentiæ: q̄ppe cū & huiusmodi lachrymæ, vt dei donū ab eo p̄ueniāt. nã si hæc à te mihi dona adfuerint in abstergēdis meis maculis, hyssopi vicē præbebūt.

Lauabis me & super niuem dealbabor. Eundem præ gaudio ſensum repetit.

ἀγαλλίξαι.

Auditui meo dabis exultationem & latitiam. Quia auribus animæ meæ te mihi pepercisse instillabis. exultatio autem & lætitia idem significant.

Exultabunt ossa humiliata. Ossa mea, inquit, peccatorū pōdere depressa exultabant, ac deposito eo onere alleuabūtur. per sua vero ossa, seipsum prorsus significat. aliqui autē dicunt, q̄ illa verba, auditui meo dabis exultationē, ad saluatoris incarnationem pertinent, vt sit ſensus: annunciabis mihi iucundissimum gaudiū, illam nimirum ineffabilem incarnationem, & tunc ossa mea, quæ nunc humiliata sunt, præ summa voluptate exultabunt & subsiliēt.

Auerte faciem tuã à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Omnia, inquit, peccata mea in conspectu tuo iacent: quia tu omnia conspicias: verum peto, vt aspectum ab illis tuum amoueas, & cōmissa à me scelera è libro deleas actionum mearum.

Cor mundum crea in me deus. Cor apud scripturã multa significat. aliquãdo enim p̄ singulari corporis mēbro accipitur, aliquãdo vero p̄ interiori illa rationis atq; intellectus parte, à qua regimur, iuxta illud: quare cogitationes ascēdūt in corda vestra? aliquãdo sn̄iam significat, & propositū, iuxta illud: cor autē corū lōge est à me. Aliquando beneplacitū & animi affectionē, iuxta illud: inueni David virū secundū cor meū, & aliquãdo animã, vt hic: cor mūdū crea in me deus. Nō peto, inquit, vt aliã in me naturã crees, sed vt quam habeo, in antiquam restituas pulchritudinē. creabis autē cor mundū in me, si vetustatē illã, quæ ob peccatorū sordes animæ meæ inheret, ab ea p̄ri^o abstuleris.

abstuleris. Crea igitur hoc in loco, dixit, pro restitue.

Et spiritum rectum innova in interioribus meis. Innova pro *E' p'zōis i' y' nō*
 denuo immitte: Deinceps, inquit, immitte in me spiritū *Jois p'ou.*

rectū, hoc est, directionis gratiam, quæ diabolicas in me omnes tortuositates dirigat. Per interiora aut, intimas animæ partes intelligit. Simile etiã his est, quod legimus apud Ezechielē dici ad eos, qui in Babylone erant. Dabo enim vobis, inquit, cor novum, ac si dixisset, infirmū ac languidū cor vestrū, & promptitudinē vestrā renouabo.

Ne proicias me à facie tua. Quasi tua indignū custodia.

Et spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Non auferas à me, inquit, prophetiæ donum, ob scelera quæ commisi.

Redde mihi exultationem salutaris tui. Gaudiū quod habebam: quia à te fueram cōservatus. Et cōsidera quomodo his duobus versiculis, & nō auferri rogat, quod nunquā amiserat, & reddi postulat quod iam fuerat ablatum. ante commissa enim crimina, in summa debebat lætitia, quòd tantum fuisset saluatorem consecutus.

Et spiritu principali cōfirma me. Robora me, inquit, gratia illa spirituali, quæ animi perturbationibus imperat, & dirigit ad meliora. Per hoc autem principale spiritualis directionis donum, varix possunt intelligi virtutes quæ animabus nostris à sancto spiritu tribuuntur.

Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertētur. Hæc est etiam futurorū prophetia, quæ iam adimpleta est quippe cum, simulac Evangelij prædicatio cœpit in gentibus seminari, Davidici statim psalmi præcipui doctoris vicem eis præstiterint, ad parandas virtutes.

Libera me de sanguinibus deus, deus salutis mea. Iuxta historix sensum per sanguines, iniquam cædem intelligit, memoria nimirum repetens se Vriam occidisse. Iuxta Anagogen vero, dæmones, qui sanguine gaudent tam occisorum hominum, quàm immolatorum animalium, non immerito sanguines dici possunt. Et quod ait: Deus salutis meæ, sæpe diximus idem esse, quod deus saluator meus. Illa autem repetitio deus deus, vehemens cordis indicat desiderium.

Exultabit lingua mea iustitia tua. Ipsa etiã lingua mea, in- *duxi o' b' p.*
 quit, annūciatione lætabitur iustitiæ tuæ. Per iustitiã au-

tem hoc in loco iustificationem intelligit sibi à deo concessam, hoc est, liberationem à peccato. Quædam vero exemplaria habent, iustitiã tuam: & tunc sensus est, q̄ lingua mea exultationẽ sibi faciet, eam iustificationem quæ à te mihi est præstita, exultans nimirum & subsiliens propter eam, ad hymnos & laudes tibi decantandas.

Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Præmonicus ego, inquit, à sancto spiritu, noui, q̄ tu iterum aperies labia mea ad hymnos & laudes tibi concinendas, non secus atque aperta erant, ante commissa à me delicta. Nam in præsentia ob cõdemnationem tuam occlusa sunt.

Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Vide rursus brutorũ sacrificia, quæ à lege imperabantur, reprobari. Si voluisses ea, inquit, dedissem sanè, verũ tu holocausta non suscipis, tametsi ea sint omnibus aliis sacrificiis honoratiora. Quod si quis obiiciat, beatum David post huiusmodi verba deo sæpius sacrificasse, illud animaduertendum ducimus, q̄ non ex proposito, neq; ex propria voluntate id agebat, sed legis reuerentia, & quia noui sacrificij dies nondum venerat.

Sacrificium deo spiritus contritus. Anima, inquit, quæ humilitate ac demissione quadam voluntaria contrita fuerit, gratum atque acceptabile deo sacrificium reddit.

Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. Sæpe numero, vt diximus, scriptura per cor, animam intelligit, eo q̄ animæ sedes sit, & in eo potissimum diuersetur: atq; ideo vbi cor patitur, anima statim à toto euolat corpore. Non despiciet autem pro, nõ auertet, hoc est, suum ab eo non dimouebit aspectum.

Bene fac domine in bona voluntate tua Sion. Supplicat hoc in loco pro reedificatiõẽ Hierusalẽ, quæ futura erat post reditũ è Babylone. Quædã vero exemplaria non in accusatiuo casu, sed in datiuo habent dictionẽ, Sion, quod ex lectione Græca melius percipitur propter articulũ: iuxta quem & nos cõmodissime legere possumus primam litteram, Benefac ipsam Siõ. vel in datiuo, Benefac ipsi Siõ: & tũc expone, benefac, pro, bona facito. Aliud enim est hoc ab illo: iuxta qđ alibi legim⁹. Benefac domine bonis & re

συντετριμ-
μένην.
ἐξελθούσα.

ἐν τῷ θυμῷ.

Etis corde. In bona autem voluntate tua, hoc est, auxilio, & ope tua.

Et edificentur muri Hierusalē. Optantis sermo est, tametsi ex Græca lectione imperatiui modi esse videatur.

Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. Tunc, inquit, iustū suscipies sacrificium. In alio enim loco nunc quàm in Hierusalē sacrificia tibi non rite offeruntur. Cum lex in ea tantum sacrificari posse mandauerit.

Oblationem & holocausta. Per oblationē ea intelligit sacrificia, quorum pars aliqua tantum offerebatur: per holocausta autem, ea quæ integra incendebantur. ἀναφορά.

Tunc imponent super altare tuū vitulos. Hæc quidē iuxta historiz sensum dicta sunt. Iuxta Anagogen verò ea prædicit propheta, quæ ad ecclesiā fidelium & ad Euangelicum sacrificium pertinent. Et per bonā voluntatem, Saluatoris incarnationem intelligit, veluti bonū quoddam propositum: & per Sion, Christianorū cōuersionē: per muros itē Hierusalē, Episcopos & doctores. Et tunc, inquit, accipies sacrificiū iustitiæ, hoc est, sacrificium vniuersæ virtutis, & oblationē, hoc est, sanctos cōfessores, & holocausta, hoc est, sanctos martyres. Illi enim oblationibus, isti vero holocaustis merito comparari possunt, cū utriq; deo oblatis, ac sanctificati sint, & confessores quidē ex parte, se deo obtulisse videntur, propter asseuerationē fidei, martyres autē ex integro, cum & animū pariter, & ipsum corpus in totū deo deuouerint. Vel p̄ oblationes, membrorū extremitates intellige, de cōfessorū corpore detruncatas: per holocausta vero, integra martyrū incendia, aut cædes. Vel aliter: Oblatio virtutē quidem significat, sed ex parte diminutā, veluti si quis in coniugali, aut alio mundanæ vitæ statu virtutē præ se ferat, holocaustū vero perfectā virtutē, veluti si quis in virginitate, aut monastica degat cōuersione. Per vitulos etiā eos intellige, qui virtutum ministerio pasti ac cibati sunt, & effecti pingues gratia sancti spiritus, qui dæmones, fortiū vitulorū instar, cornu petunt, & deniq; eos omnes, qui actione & sermone perfecti sunt, qui etiā ad cœleste adducuntur altare in odorem suauitatis. Illud autē scire oportet, quòd multi sæpenuero futurum tps indicatiui accipiunt pro

optatiuo, idioma id esse dicentes Hebraicæ linguæ, vt illud: Asperges me domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, &c. Pro eo quod est, vtinam me aspergas, atque vtinam laues, & alia huiusmodi.

In finem Psalmus intelligentia ipsi David, quando venit Doech Idumæus & annunciauit ipsi Saul, & dixit, venit David in domum Achimelech.

Cum fugeret Saulem beatus David, atque (vt accidit) esuriret, profectus est Nombram ciuitatem sacerdotum ad Achimelech Pontificem, vbi & panes propositionis comedit, & alia egit, qua supra commemorauimus in expositione Psalmi tricesimitertij. Huc cum vidisset Doech regionum mulorum prefectus, omnia Sauli renunciauit. Qui hoc audito, adeo furere ac sauire cepit aduersus Achimelech, vt centum & quinquaginta Sacerdotes ad se adduci iusserit, & occidi à Doech, & in cuiuscunque ætatis homines in ea ciuitate seuri. Quod cum rescisset beatus David, conscripsit hunc psalmum, ad eos consolandos, qui iniuria affecti fuerant. In fine inscribitur, quia ad eorum finem illos iubet aspicere, qui iniuriam intulerunt, atque interim patienter ferre, ac longanimis esse. Intelligentia autem, seu (iuxta aliam Græcæ dictionis οὐρέως significationem) prudentia. Ideo dixit, quoniam iis, qui iniuria affecti fuerant, multa opus erat prudentia atque intellectu, vt patienti animo illatas ferrent iniurias.

PSALMVS LI.

ἀδυνασία.

Vid gloriaris in malitia potens? Sermo est ad Doech, quem oportuerat potius malitiam suam obtegere, quam de ea gloriari. Per malitiam autem omnem in vniuersum prauitatem intelligit. Potentem vero eum appellauit, ob familiaritatem atque amicitiam, quam habebat cum Saule: vel potentem in lædendo ac maligne agendo.

ἀπορία.

Iniquitatem tota die, iniustitiam cogitauit lingua tua. Pro cogitauit, Theodotio reddidit, locuta est. Quod vero ait: Tota die, Symmachus dixit, per singulos dies. Ordo est lingua tua semper locuta est iniquitatem, iniustitiam, sine copula, pro eo, quod est, iniqua, & iniusta. Exprobrare autem propheta videtur

detur illius vitam, ac conuersationem prorsus perditam. neque enim huiusmodi ciuitatem aliquando vastasset, si non perditis prorsus fuisset moribus.

Quasi nouacula acuta fecisti dolum. Dolū hic calumniā appellat, quam aded potentē parauerat Doeck, vt sacerdotum ciuitatem, instar nouaculæ deraferit, cū Sauli detulisset, Achimelech sacerdotem fauere partibus Dauid. καταπο-
τισμή.

Dilexisti malitiam, super bonitatem, iniustitiam magis quam loqui iustitiam. Malum potiusquam bonum semper amasti, & iniusta facere potiusquam iusta.

Dilexisti omnia verba demersionis lingua dolosa. Oīa verba demersionis, quæ perimere ac delere homines solent, in quos veluti quidam vnus fluctus, irruerint. Hæc enim omnia verba Doeck Dilexit in lingua dolosa, hoc est, in lingua moliente insidias. Aliqua vero exemplaria non in ablatiuo, sed in accusatiuo habent, linguam dolosam: & tunc diuides versiculi verba, vt sit sensus: Dilexisti etiam linguam dolosam.

Propterea deus destruat te in finem. Nimirum veluti male edificatum, tametsi ob delationem à te factam Sauli regi, ad maiorem ab illo honorē prouectus sis. quòd si verbum destruat, & alia, quæ sequuntur, intellexeris non optantis esse, sed execrantis, prophetiam continebunt futuræ perditionis ipsius Doeck. κατ'ολωσ.

Enellat te. Veluti in eius vinea male plantatum.

Et emigrare te faciat à tabernaculo tuo. Id est animam tuā à corpore tuo. Vel emigrare te faciat à domo tua, & ab ea veluti mortuum efferri. ἐπιλαοι
μικροσ
σαιω.

Et radicem tuam à terra viventium. Per radicem generationem, ac stirpem eius tam præteritam quàm futuram intelligit. Radices enim Doeck tā parentes dici possunt, quàm liberi ac posteri, parentes quidem, quia eum produxere, filij vero ac posteri, quia radix sunt aliorum, qui ab eis generantur. Per radicem igitur tam ascendentes, quàm descendentes, & omnem denique generationem significauit. Per terram autem viventium, & præsentem terram intelligit, quam viui homines habitāt, & cœlum, qui eorum locus est, qui semper viuunt.

Videbunt iusti & timebunt. Videbunt integrā perditionē

Doech. Vnde ineuitabilem pœnarum sententiã timen-
tes, cautioreſ fient.

Et ſuper eum ridebunt. Gaudebunt, inquit, cū eum tanti
ſceleris viderint pœnas dare: iuxta quam ſententiã alibi
dictum eſt: lætabitur iuſtus, cum viderit vindictã.

Et dicent, ecce homo, qui non poſuit deũ adiutorem ſui. Quia
me iniuria à rege affectum cœlare noluit, ſed proderet:
quam ob cauſam deum ſibi inimicum conſtituit, qui pro
hominibus iniuria affectis pugnare ſolet.

Sed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarum. Veriſimile
eſt autem hunc Doech fuiſſe diuitem, vel diuitias non
auri dicit, aut argenti, ſed malignitatis, & vitiorum: qui-
bus ſupra, potentem eum eſſe dixit.

Et præualuit in vanitate ſua. Quod paulo ante diuitias,
nunc vanitatem appellat, veluti quæ illis in periculis mi-
nime erant profuturæ.

Ego autẽ quaſi oliua fructifera in domo dei. Prædicat ea quæ
ad ſe pertinent. Illi, inquit, adeo inſanè aduerſum me in-
ſidias diſponunt, ciuitates perdunt, nemini parcunt, ego
vero integer atq; innocuus cõſeruabor, veluti oliua fru-
ctifera, cuius fructus non perit: conſeruabor autem in
protectione & custodia dei, non ſecus atq; oliua in pin-
gui horto conſeruetur. Vel per domum dei, tabernaculũ
intelligit: & prædicat, q̃ deuictõ Saule, & regnũ ipſe con-
ſecuturus ſit, & ciuitates, & tabernaculum.

Speraui in miſericordia dei in ſeculũ, & in ſeculũ ſeculi. Non
ſperaui ego in diuitiis, aut in robore, vt illi, ſed in tua tã-
tum miſericordia, quã iis præſtas, qui iniuriã patiũtur: ſa-
nè autem ſpem habeo, tã in præſenti ſeculo, quã in fu-
turo, cū omnes deus actiones noſtras diiudicaturus ſit.

Confitebor tibi in ſeculũ, quia feciſti. Gratias tibi agã ſemp
domine, quia feciſti: ſubintellige vindictã. Huiusmodi
autẽ vox ab intimo videtur mihi prophete corde emiſſa,
atq; ideo deficere. Solent enim ij, qui vlciscũtur defecti-
ua quædã verba proferre, veluti præ gaudio reliqua í eis
verba intercidãtur, vt illud: viderũt oculi noſtri. Subintel-
ligitur enim, vindictã, vel quid ſimile. Præ uidebat enim
propheta inſidiatorũ, atque hoſtium ſuorum interitum.

Et expectabo nomen tuũ. Hoc eſt, expectabo te vltorem.

Est

Est enim circumlocutio. vel præ multa reuerentia nomē dei, pro ipso accipit deo.

Quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum. Quoniam, inquit, hoc vtilissimū est, apud eos, qui tibi sanctificati ac dicati sunt. Efferrī etiā pōt hic psalmus à quolibet fidei aduersus dæmonē, veluti aduersus eū qui iniqua assiduè operatur, & dolosa: & vsque ad illa verba: & emigrare te faciat de tabernaculo tuo: facile omnia cōgruūt huic sensui. Per tabernaculū autē, principatū dæmonis intellige, quē in humanū habebat genus: & per radicem, huius principatus stabilitatē. Videbunt autē iusti oēs, inimici nostri dæmonis depressionem: & tūc magis timebunt dominum, qui opem ferre solet timentibus sc. Per hominem etiam hoc in loco dæmonem intelligit, quemadmodum & alibi dicemus in psalmo 55. & quę sequuntur omnia ad hunc sensum exponi possunt.

In finem pro Maeleth intelligentia ipsi David.

in ipso m. x. l. d.

Hic psalmus idem est cum psalmo 13. duobus tantum versiculis exceptis, qui in hoc psalmo amplius habentur quàm in illo: eos tantum hic interpretabimur. Nam aliorū expositionem illic tradidimus. Hi autē versiculi ea ratione amplius hic habentur, ne videri posset idē psalmus superfluus esse, dum bis ponitur. Præterea vt doceret nos propheta, quod sensu differūt, tametsi verborū prolatione iidē esse videantur. Ille etenim insaniā, ac furorem carpit, quo Sennacherib & Rhapsaces aduersus Ezechiam regē ferebantur, hic vero Iudaorū rabiē contra Christum. Quod si aliter se haberet, proculdubio huiusmodi superfluitas, neq; interpretes neque ipsos etiā Iudaos latuisset. verū excusationē nullā habent Iudæi, tametsi spē sua cacutiant. Aliā enim ac diuersam prorsus inscriptionem vterque eorū sortitus est. Præsens itaq; inscriptio, ad finē nos iubet inspicere propter prophetias, quæ hic aduersus Iudaos prædicantur: veluti monens lectore vt illarū finem animaduertat. Quod vero ait: pro Maeleth. Idē sibi vult, ac si dixisset, de chorea. Christianis etenim, cū legitur hic psalmus, exultandum, ac chorea quodāmodo vtēdū est, propter finē, atq; euētū rerū, quæ in eo prædicta sunt. Exultabit, inquit, Iacob & letabitur Israel. Israelis enim populus pro populo accipitur Christiano, vt diximus psal. 13.

intelligentia etiã ideo inscriptus est: quia multa lectori opus est intelligentia in his discernendis. Nam licet verborum prolatione eadem esse videantur, quæ in hoc, & quæ in 13. habentur psalmo, sensu tamen differentias habet mysterio refertas. Sed illos iam versiculos exponamus, quos amplius hic haberi diximus.

P S A L M V S L I I.

Dixit insipiens in corde suo, non est deus, corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, in iniquitatibus. Vide, quod exponendo diximus in psal. 13. quod vero hic: in iniquitatibus: ibi dixit: in studiis.

Non est, qui faciat bonum In commemorato psalmo dixit: non est qui faciat bonitatem.

Deus de cælo prospexit super filios hominũ, vt videret si est, qui intelligat, aut qui exquirat deũ Omnes declinauerunt, simul inuiles facti sunt: non est, qui faciat bonũ, non est vsque ad vnũ. Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatẽ? qui deuorant populũ meum in cibo panis? Deum non inuocauerũt, illic timuerũt timore, vbi non erat timor. Vide quæ in 13. psalmo dicta sunt.

Καὶ ὁ γὰρ πῶς Quoniam deus dispersit ossa eorũ, qui hominibus placent. Iudæos carpit, quos studiosos esse dicit, vt hominibus placeant, tametsi latina dictione, non ita significãter id vitium exprimi p̄t, quàm græca, quæ vnico vocabulo, *καὶ ὁ γὰρ πῶς* huiusmodi homines appellauit. Hoc autẽ vitium sæpenumero Christus Iudæis exprobrauit, hypocritas eos appellans, & secundũ adspectum iudicantes: qui etiã vt Cæsari placerent, clamauerunt: non habemus regem, nisi Cæsarem: item ad Pilatum: si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Quorum Iudæorum ossa, hoc est, quorũ tribus, quibus ipsi quasi membris quibusdam consistebant, deus dispersit. Dispersi etenim sunt per orbem, vt omnibus seruirent nationibus. vel ideo dispersos eos fuisse dicit: quia Romanorum gladio perdit, ac discepti, canibus & volucribus laniandi relictĩ sunt.

Confusi sunt, quoniam deus spreuit eos. Cõfusione atq; ignominia pleni esse apparuerũt apud oēs gentes, veluti omnium hominum infelicissimi. Huiusmodi autem calamitatẽ ea ratione passi sunt, q̄a Christus spreuit eos, in oppro-

probrum illos vniuerso orbi præbens.

Quis dabit ex Sion salutare israel, cum conuerterit dominus captiuitatem plebis sue, exultabit iacob & letabitur israel. Horum etiam verborum expositionem in sæpe commemorato tradidimus psalmo.

In finem in hymnis, intelligentiæ ipsi David, cum venissent Ziphai & annunciaissent Sauli, nonne ecce David absconditus est apud nos?

Fugiens Saulem beatus David, profectus est in eremum Ziph. Ziphai vero amicitiam fingentes, Sauli significarunt, latere illum apud se. Hoc audito Saul cum exercitu illuc contra eum proficisceretur, verum bellum, quod à Philistæis repente superuenit, Saulem diuertit, ne tunc ultra illum persequeretur. Tanto itaque beatus David liberatus periculo, aufugit, & presentem psalmum in gratiarum actionem compositum deo dicauit: quo adiutore omnes Saulis insidia facillime semper dissoluta sunt. Atque ideo in hymnis inscribitur, Confitebor enim inquit, nomini tuo domine, quoniam bonum est, quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. In finem vero ideo dixit, quia ad finem tendebant, quæ hic prædicebatur: prædicebatur autem inimicorum ipsius destructio. Conuertet enim, inquit, mala inimicis meis, & in inimicis meis vidit oculus meus: quæ verba dilucide locis suis exponemus. Intelligentiæ autem, siue, vt alibi diximus, prudentiæ ideo inscriptum est, quia prudentis viri est huiusmodi tempore amissis omnibus, liberatorẽ deum laudare, eumque veluti iudicem optimum aduocare.

PSALMVS LIII.

Deus in nomine tuo saluum me fac. Salua me, inquit, propter nomen tuum. Saluatoris etenim, & misericordis, & iusti nomen habes. Præsto igitur mihi adsis, quoniam vndique mihi incumbunt insidiæ.

Et in potentia tua iudicabis me. Et cū potēs sis, recte, noui, iudicabis me, simul cum iis, qui opprimunt infirmitatẽ meam, (Saulem dico,) & vindictã facies. Est autẽ indifferens constructio huius verbi iudicabis. Posuit enim iudicabis me, pro iudicabis mihi: hoc est, iudiciũ mihi facies.

Deus exaudi orationem meã, auribus percipe verba oris mei.

in dicitur
conuertit.

Verba illa exaudi, auribus percipe, & alia huiusmodi, nō videntur mihi inter se sensu differre, sed intentionē, atq; constantiam precum significare: quemadmodum in principio quarti psalmi, & 16. & 54 & in multis aliis locis videre licet: tamen si nonnulla à studiosis viris inueniri possit differentia. Per orationem autem, hoc in loco, eam intelligere possumus, quæ mente & animo fit: & per verba eas preces, quæ labiis effunduntur, cuiusmodi erant verba illa: deus in nomine tuo saluum me fac, & siquid aliud huiusmodi est.

Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, & fortes quasiuerunt animam meam. Saulem, & eius complices ita appellat, alienos quidem, quasi animo, à se alienatos, atq; inimicos: fortes vero, eo quod apparatu bellico præstabāt. Vel per alienos, Ziphæos intelligit veluti à vera ac recta beneuolētia alienatos: per fortes vero, Saulem & socios eius, vt diximus.

Et non proposuerunt deum in conspectu suo. In mente, inquit, atque in animo suo deum sibi non constituerunt, quemadmodum ij faciunt, qui deum timent. Hi etenim assidua cogitatione illum sibi ante faciem animarū suarum constituunt, prohibereque atque vetare illū putant ne profiliant ad mala.

Ecce enim deus adiuuat me, & dominus defensor est anima mee. Superflua est cōiunctio eīm. Accepta autē beatus Dauid certitudine de superno auxilio, præ lætitia illud omnibus palā annuntiat, dicens: ecce, &c. quæ dictio hoc in loco temporis propinquitatē significat, quasi dicat, nūc.

Conuertet mala inimicis meis. Illa nimirum mala, quæ illi aduersum me meditabantur, in eos conuertet.

Et in veritate tua disperde illos. Per veritatem hoc in loco iustitiam intelligit. Vel aliter: quia veritas delet atq; extinguit mendacium, tu in eo q̄ verax es, eos disperde, qui mendaces sunt. Ziphæi enim magna se affectos esse beneuolentia erga beatum Dauid mentiti fuerant, similiter & Saul: qui sæpenumero verbis confirmauerat se nullas de cætero aduersus eum insidias moliturum esse.

Voluntarie (acrificabo tibi). Voluntarie: hoc est, prompto ac læto animo, non tantū veluti mandato legis coactus, quantum

ἐν τῷ πνεύματι

ἀποφθέψουσιν

quantum ex ardore quodam animi. Tibi igitur sacrificabo, veluti summo ac potentissimo eorum defensori, qui iniuriam patiuntur.

Confitebor nomini tuo domine. Hoc est gratias agam tibi.

Quoniam bonum est. Gratias nimirum tibi agere. Bonum enim est, inquit alibi, confiteri domino.

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. Interrupto etenim nūc Saulis impetu quō in me ferebatur, in aliud bellum eum diuertisti.

Et in inimicis meis dispexit oculus meus. Animæ nimirū oculis: ac veluti propheta, Ziphæorum ac Saulis interitum cernens. Sermo autē defectiuus est, & sic intelligitur: oculus meus, inquit, dispexit ac vidit in inimicis meis: ea omnia nimirū, quæ optauit, vel ea omnia quæ passuri sunt: quæ admodum etiam tradidimus in psalmo 24. Efferi etiam à nobis potest hic Psalmus aduersus dæmones, qui à deo alieni sunt vt rebelles ei atque aduersarij: & fortes similiter sunt ad patranda scelera tanquam incorporei spiritus, & tanquam huius etiam mundi principes.

ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου ἐπίβλεψεν.

In finem in hymnis intelligentiæ ipsi David.

Hunc psalmum pari modo conscripsit beatus David cū Saulem fugeret, & vagabundus in eremo diuersaretur. Verum, dum proprias passiones narrat propheta quodāmodo Christi passiones describit. Atque ideo in finem inscribitur, & in hymnis, & intelligentiæ. Auditorē enim ad eorum finē remittit, quæ de Christo hic prædicta sunt: suadet quæ, & hortatur nos ad illi⁹ laudes qui propter nos tātas passiones sustinuit. Cum intelligentiā etiā omnia hac audiendi admonet propter umbram, atque obscuritatem prophetiæ.

PSALMVS LIIII.

Auribus percipe deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meā, intende mihi, & exaudi me. Huiusmodi verba, ac sententiam exposuimus superius in secundo versiculo psalmi 53. obseruandum est tamen, quod in psalmo 16. alius ac diuersus est verborū ordo, atque hic habeatur. Prius enim ibi ponitur: Exaudi, deinde, intende, & postremo loco, auribus percipe: ita vt manifeste pateat nullam esse apud prophetam harum dictionum

ἄδουσιχία.

differentiam.

Contristatus sum in meditatione mea. Quod latine hic meditationem legimus, græce habetur ἀδουσιχία quæ dictio proprie quidem nugacitatem seu (vt alij pprius huic sensui rediderūt) argutationem, significat, & apud prophetā nostrū sæpenumero p̄ assidua meditatione reperitur: iuxta quod alibi dicit: & meditabar ī iustificationib⁹ tuis. Nā quod ait, meditabar græce legitur ἄδουσιχου. Cōtristatus sum, inquit, in meditatione mea, cogitādo quonā pacto euitare possem inimicorū insidias: cūmque nullā artem, aut consilium reperirem, cōtristatus sum. ἀδουσιχία etiā pro sublimiori illa ac diuiniori contēplatione accipitur, iuxta illud: exiuit Isaac, vt meditaretur in agro, inclināte iā die. In græco enī eadē dictiōe ibi p̄pheta vsū videmus.

Et turbatus sum à voce inimici, et à tribulatione peccatoris. Inimicū Saulem appellat tanquam insidiatorē: itē & peccatorem: eo q̄ lædendo innocentem delinqueret. Tanto autē grauius etiam peccabat, quanto non tantū innocēs erat beatus David, sed de Saule etiā bene merit⁹. Benefactorem enim ille suum atq; innocentem quærebat interimere. Per vocem igitur inimici, Saulis contumelias intellige, & per tribulationem, persecutionem ipsam.

Quoniam declinauerunt in me iniquitatem. Quia Saulis amici mouerūt iniquitatē in me: hoc est, quoniā crimē mihi imposuerūt, dicentes me insidias tēdere aduersus Saulē. Quædā vero exēplaria iniquitates, habēt in recto casu: & tūc expone, q̄ iniquitates, hoc est iniqui homines, moti sunt contra me. Sæpenumero enim iniustitiā dicim⁹ p̄ iuiusto homine. Nam cum aliquem vehemētius volum⁹ carpere, nō sceleratum eum, sed scelus ipsum appellam⁹, *Et in ira oderant me.* Et dū irāscerentur, memoriā odij cōseruabāt, quod ex dictione græca ἐνενοσσω significantius exprimitur: quæ ex sui etymologia cōstantiorē ac diuturniorem quandam iræ atque odij sedē denotare videtur.

Cor meum conturbatum est in me. Per cor, animam intelligit, quam turbatam esse dicit, veluti in inimicorum insidiis assidue versatam.

Et formido mortis cecidit super me. Verum quomodo alibi dicit, non timebo milia populorū circunvallantium me? &

alia

ἐνομιαν.

ἐνομιαν
μοι. κόρος
ἀπὸ τῆς αἰ
φαι.

alia huiusmodi multa: & nunc aperte timorem fatetur? quia scilicet sentiens tunc diuinum auxilium, summa erat plenus fiducia. Aliquando tamen diuina dispensatione derelictus est: vt illius patientia, atque constantia in inuocatione diuini nominis clarior appareret.

Timor, & tremor venerunt super me. Idē rursus repetit intensiorem indicās formidinē. Formidine etenim aucta timor obuēnit, timore vero adauēto, tremor insequitur.

Et contexerunt me tenebra. Tenebræ nimirum mœstitiæ, ac doloris, quæ non mediocriter humanos animos obtenebrant, atque confundunt.

Et dixi quis dabit mihi pēnas vt colūba, & volabo, & requiescā? Colūbæ sibi pennas non temere petiit beat⁹ David. Celerissimi enim est volatus colūba: mansuetū præterea est, domesticūque, ac simplex animal: quēadmodū & ipse erat David. Et volabo, inquit, ī loca tuta, & requiescā: hoc est, quiete fruatur: à tāto scilicet timore, ac labore liberat⁹.

Ecce elongaui fugans, & mansi in solitudine. Fugans dixit φυλακίαν
fugiens, seu fugam arripiens.

Expectabam deum qui saluum me facit à pusillanimitate, atque à tempestate. Commorans ego in deserto, nullū alium ἀπὸ ὀλιγο
hactenus mihi adiutorē expectaui, quàm te solum deum. χίας ἀπε
Per tempestatem vero vehementem tentationum procel- τα λιδος
lam intellgit. ταπὸν τ

Demerge domine diuide linguas eorū. Quæ sequuntur aduersus Iudæos dicta sunt, & de Christo. Demerge, inquit, ô domine, linguas eorum, qui filium tuum blasphemant. Demerge autem eas linguas: hoc est, mitte in profundū, facillas in profundo proprii gutturis suffocari: & diuide eas, faciens, ne vnà ampliùs in eandem sententiam cōueniant, adeo, vt aduersus saluatorem de cætero conspirare non valeant. Quòd sanè eis accidit, postquam à Romanis deleti sunt.

Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionē in ciuitate. Quoniam propheticis, inquit, ego oculis vidi in ciuitate Hierusalem: iniquitatem quidem, dum inique, me vitæ auctorem studerent interimere, contradictionem vero, dum saluberrima docenti aduersarentur.

Die ac nocte circumdabit eam super muros eius. Diu inquit, ini

quitas, quam diximus, eam ciuitatem vsq; ad muros cōtinebit. Iniquissimi itaq; fuerunt Iudæi etiam post Christi mortē, donec Romani misso exercitu eos p̄p̄t dissiparūt.

regi. Et iniquitates, & labor in medio eius, & iniustitia. Rursus iniquitatem eorū ex p̄brat, illos eo magis redarguēs, quo cū viuere se gloriarentur secundum legē, iniqua semper magis agebant: & cum dixerit, q̄ iniquitas eā circundabit vsque ad muros, docet quomodo illa eadē non discedet à medio ciuitatis: quinimo illic similiter p̄manebit. & iniquitas quidē versatur in iudiciis, labor autē in insidiis, & machinationibus, quas aduersus innocētes moluntur, iniustitia, vero, in auaritia, atq; amore pl̄ possidēdi.

Et non defecit de plateis eius usura, & dolus. In omni ciuitate latæ quēdā viæ sunt, quæ plateæ dicuntur: sunt & aliæ angustiores. Et per plateas quidē currus transeūt, eas nos *ἔξαρῶν* appellamus: per angustiores vero incedimus. Plateas autem hoc in loco appellat: quia fora illic erant venalia, & cōmercia. Usuram etiā illic exerceri dicit, quia sub mutui p̄textu usuras clam exigebant; qđ in lege vetitum erat. Dolū etiā ibi adfuisse asserit, ob fallacias, quas in mutuis cōmerciis struebant, vel, ob omne aliud insidiarum gen^o: & hoc pacto vniuersa illic vitia adesse testatur.

Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique & si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Quæ sequuntur ex Christi p̄sona p̄ferenda sunt aduersus Iudā. Et qđ ait, maledixisset, seu iuxta aliam græcæ dictionis significationē, ex p̄brasset, posuit p̄sp̄reuisset, & calumniatus esset: qđ vero ait: magna locut^o fuisset: expone, p̄ impudēter, & minaciter locut^o esset. Vtrūq; enim ille scelus cōmisit. Nā & apud Iudæos p̄brōsa retulit de Christo, & cōminatus est se eū illis ad necem daturū: illa etiam dictio, quoniā, hoc in loco, narratiuæ coniunctionis vim habet, vt alibi dictū est.

Tu vero homo vnanimis, dux meus, & notus meus. A cōmuni sensu sumendū est verbū, maledixisti. Vnanimem autem dixit, p̄ amico. Ducem vero suum Iudam appellat, quia illum simul cum aliis apostolis ducē fidelibus cōstituerat. Constitues enim eos, inquit, principes sup omnē terrā. Not^o etiā me^o, hoc est, mihi cognitus, ac familiaris.

Qui simul mecum dulcorabas cibos. Quis cū vnà mecū ef-
 ses dulcorabas, hoc est, præparabas cibos. Nam quod præ-
 paratur, dulcius sentitur. Per cibos autem euangelicam
 doctrinam intelligit, qua fideles animæ alebantur. Hanc
 etenim doctrinam ipse etiam Iudas, vt pote apostolus, &
 ad prædicandum missus antea dulcorabat: hoc est, gra-
 tam & iucundam Christo reddebat.

In domo dei ambulauimus cum consensu. Vnanimiter, in-
 quit, in templum pfecti sumus. Te etenim mihi adeo fa-
 miliarē habebā, vt à latere meo nunquā paterer diuelli.

Veniat mors super eos. Hęc igitur cum præuidisset beatus
 David, imprecatur deinceps, in Iudā, in Caiapham, in An-
 nam, atque in cæteros Christi interfectores Iudæos.

Et descendant in infernum viuentes. Sed quomodo descendent
 viuentes in infernum, si mors, quam imprecatus est ī eos
 venerit: quia nimirum eorum aliqui violenta morte inte-
 rimendi erant. Mortem etenim non naturalem aliquam
 imprecatur, sed violentam. Et alij Romanorum timore ī
 prærupta sese cōtulerunt, in cauernisq; & in spelūcis vixe-
 re, fame & siti atq; formidine cruciati, vt in sua refert Io-
 sephus historia. Huiusmodi autē foueas, ac spelūcas pro-
 pheta infernū appellauit. Nam & illic demū sepulti sunt.
 Illius enim vitæ duritiā non ferentes, cito ibidē perie-
 runt. Alij dicunt, q̄ ex quo, & Iudæi & dæmones insidias
 aduersus Christum moliti sunt, q̄ Iudæis quidem mortē
 imprecatus est, mortem dico pœnarum ac suppliciorum,
 dæmonib⁹ vero descensum ad infera terræ viscera, quod-
 que hos dæmones viuentes appellauit, veluti īmortales.
 Descendāt, inq̄t, in infernū viuentes iuxta eorū naturam.

προνήσια:

Quoniā malitia in habitaculis eorum, in medio eorū. Quoniā
 malitia versatur in eorū habitaculis, atque in media eo-
 rum ciuitate, ac si dicat: eorum malitia non tantum in su-
 perficie est, atque extrinsecus, sed in medio: hoc est, in pro-
 fundo, atq; in cordibus eorum. Per habitacula autē, seu
 (vt significantius græca dictiōe exprimitur.) προνησίας ha-
 bitationes & domos temporarias intelligit, veluti breui
 perduraturas & cito perdendas.

Ego ad deum clamaui, & deus exaudiuit me. Certior fact⁹ de
 diuino auxilio, ait: exauidisti me. Verum iuxta altiore

ſenſum dicamus: Ego quidem, inquit, clamaui ad patrē,
& filius exaudiuit me. Ipſe etenim filius Iudæos perdidit:
iuxta quod alibi ex eius perſona ſcriptum legitur: tu au-
tem dñe miſerere mei & reſuscita me, & retribuam eis.

*Vespere, & mane, & meridie narrabo & annūciabo, & exau-
diēt vocem meam.* Tempora ſignificat magnarum trium
ſynaxum, quas nos congregationes, ſeu collectas voca-
re poſſumus, veſperinum nimirum, matutinum, & mini-
ſterium. Narrabo, inquit, mirabilia dei, & annūciabo ea
omnibus, qui mecum erunt, ita vt idem, ſit narrare quod
annūciare. Vel narrabo quidem antiqua, annūciabo
autem ea, quæ poſtremo in me facta ſunt.

*Redimet in pace animam meam ab appropinquantibus mihi:
quoniam in multis erant mecum.* In pace, hoc eſt, ſine labore.
Appropinquantem eos vocat, qui erant cum Saul,
tanquam ſibi cognatos atq; olim commilitones: deinde
propinquitatis rationem ponit: quoniam, inquit, ſimul
cum multis aliis militibus antea mecum fuerant: hoc eſt,
quoniam mecum conuixerant, & mecum commilitauerāt.

Exaudiet deus et humiliabit eos, qui eſt ante ſecula. Ipſe etenim
deus fecit ſecula: non mirū igitur, ſi ante ea fuiſſe dicitur.

Non eſt enim eis commutatio, neque timuerunt deum. Immu-
tatio, inquit, nulla eis eſt, à malitia ad bonitatē, à vitio ad
virtutes, ſed immutabiles permanent. Ad hunc enim ſen-
ſum Symmachus reddidit. Poſſunt etiam hæc verba pro-
ferri aduerſus Chriſti occiſores Iudæos, contra quos, cū
ſuperius imprecatus fuerit, modo ait, exaudiet me Chri-
ſtus, & humiliabit eos: quemadmodum factum videmus.
Alij etenim eorū ſublati ſunt, cæteri vero, qui relictī fue-
re, diſperſi per orbem abiecti, atque humiliati, omnibus
ſeruiunt nationibus. Et quod ait: qui eſt ante ſecula: ad
Chriſti diuinitatem referatur. Ipſi enim Iudæi ex ſola Ie-
ſum matre principium habuiſſe affirmabant. Et quod ſe-
quitur: non eſt illis commutatio: alium ſenſum habet, in-
telligendo etiam de Iudæis. quia enim Chriſtus pro vni-
uerſo genere humano in commutationem datus eſt, &
Iudæi commutationem hanc: hoc eſt, ipſum dominū Ie-
ſum recipere noluerunt. reſtat, inquit propheta, vt nulla
amplius alia eis ſit commutatio.

Extendit manum suam in retribuendo. Extendit deus potestatem, ac vires suas in puniendo, vt condigna nimirum peccatoribus retribuatur supplicia.

Profanauerunt testamentū eius. Saul & complices profanauerunt, hoc est, spreuerunt legem dei, qua mandatur: diliges proximum tuum, & alia huiusmodi. Christi autē occisores spreuerunt euangelium. profanum autem appellatur, quod commune est, & non sacrum.

Diuisi sunt ab ira vultus eius, & appropinquauerunt corda eorum. Iudæi, inquit, diuisi sunt ab ira vultus Christi, quia cum Romani eos obsiderent, inter se diuisi sunt. Quidam enim eorum illa se pati dicebant propter Christum: inter quos erat Iosephus: qui etiā in illo opere suo de expugnatione Hierusalem, Christum ferè deum esse testatus est: & corda eorum veritati appropinquauerunt, dum cogitarent, quòd Christus esset deus. appropinquare enim illi dicuntur veritati, qui saltem dubitare incipiunt.

Molles facti sunt eorū sermones super oleū, & ipsi sunt iacula. Hoc de omnibus Christi interfectōrib⁹ in vniuersum dictū est: qui antequā eum occiderēt blādos ei, ac leues sermones loquebātur Rabbi eū appellantes, & dicētes: scimus quia verax es & verbum dei in veritate doces, & alia huiusmodi qui tamen re ipsa erant, veluti acutissima quedam iacula, & illius sanguinē appetebāt. Dicit etiam posuit hæc verba de Saule, qui prophetæ nostro blande sed simulate loquens dicebat: fili David, & alia huiusmodi.

Lacta cogitatum tuum in domino, & ipse te enutriet. Omnibus, qui insidiis impetuntur, communem admonitionem præbet. ipse enim, inquit dominus, si in eo fiduciam habueris, enutriet te: quod si nutriet, induet etiā; & si induet, custodiet insuper, & liberabit.

Non dabit in seculum fluctuationem iusto. Non ad multum, inquit, tempus dabit iusto tempestatem aut procellam tentationum. Ait enim Apostolus, fidelis deus, qui non permittet nos tentari supra id, quod possamus. dixit autē deum non daturum tētationes, non quia ipse eas immitat, sed quia permittens eas à dæmone nobis inferri. ipse illas quodam modo videtur immittere, cum prohibere potuisset & non prohibuerit.

Tu autem deus deduces eos in puteum interitus. Eos dico, qui aduersus innocentes tendunt insidias. per puteum autem interitus, vastas quasdam ac veluti ob loci profunditatem ineuitabiles pœnas intelligit: quia si quis in puteum ceciderit non de facili illinc exitus pateat.

Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Atqui in psalmo septuagesimosecundo de huiusmodi hominibus Propheta dicit, quod dies pleni inuenientur in eis: verum ibi plenos dies dixit. respiciens non ad vitæ, sed ad vitiorum, ac malitiæ mensuram. illorum enim dies vitis pleni erant: hoc autem in loco ait, quod præuidens deus scelerum immensitatem, eos ante tempus euellet, ne scilicet magis peccent: vnde diuina castigatio eis efficitur in misericordiam. & sermo iste non vniuersalis, tamen in pluribus id contingat. nonnullos enim cum suis vitis videmus consenescere. hoc autem dixit, vt sanguinolentos, ac dolosos viros perterrefaceret. viros autem sanguinum, & dolosos dixit, veluti viriliter agentes circa dolos, & cædes: & per dolum omne vitium intelligit. & quemadmodum sæpenumero virum pacis, dictum reperimus apud scripturam, pro viro pacifico, ita & virum sanguinum nunc poni videmus, pro viro sanguinario, hoc est pro eo, qui sanguine delectatur. *Ego autem sperabo in te domine.* Hæc est consueta inuocatio beati David, qui cum sæpius illius spei fructum expertus fuerit, quæ in deum est, in posterum & stabilem in eo spem collocat, & collocasse eam confitetur. Congruit etiam hic psalmus omnibus fidelibus, paucis tantum exceptis, quæ in progressu declarando significabimus: verum non omnia rursum exponemus. sed obscuriora tantum. nam quæ facilia sunt, sinemus intelligi iuxta expositionem iam traditam. Contristatus sum in meditatione mea, hoc est, in conuersatione quam habui dum in cogitationibus essem perturbatissimis, affectibusque ac passionibus plenis. Huiusmodi enim cogitationes meæ, subsequuta pœnitentia, dolorum mihi afferunt. Vel quia, vt superius diximus, Græca dictio ἀδολεσχία non tantum meditationem sed nugacitatem etiam, aut argutationem significat, iuxta alium sensum, dic: contristatus sum in interpestiuo sermone meo, quo assidue in quotidianis colloquiis superflue vtor, & turbatus sum ab inimici mei, &

ab iniqui ac peccatoris dæmonis suggestione: Elongatus etiã sum à deo, & adhæsi diabolo, prauis nimirũ actionib⁹ meis, & māsī in solitudine: seu (vt expressius, in Græco habetur) in eremo, hoc est, in deserto, atq; in sterilitate virtutum. demerge dñe, & diuide linguas eorũ: dæmonũ nimirum, ita vt conspirare amplius non possint, aut contexere insidias aduersum me. Quoniã vidi iniquitatẽ, & contradictionem in ciuitate, hoc est, in communi illorũ conuersatione. inique enim agũt, dum peccant: & diuinis contradicunt mandatis, dum ea transgrediuntur: per muros autem ciuitatis, eos dæmones intelligere possumus qui inter illos potẽtiores sunt. Et quod ait, calorẽ esse in medio illius ciuitatis, propter eos dictum est, qui strenue cũ illis decertant. plateæ item illius ciuitatis, dæmonũ viæ sunt, vtpote, diuinæ illi viæ oppositæ, quam arctã esse legimus in euangelio. Vsuræ etiã, quæ augmentum sorti apponit, augmentũ significat priorũ scelerũ. Quod verò ait, quoniã si inimicus meus maledixisset mihi, & quæ sequuntur vsq; ad illa verba: veniat super illos mors, dicta sunt ex persona Christi aduersus Iudam, vt diximus. Veniat autẽ mors super eos, dæmones nimirũ, hoc est, ad omnimodã prorsus redigantur inefficiam. Et quod sequitur, & descendant, &c. iã superius exposuimus. & quod ait: quoniã malitia in habitaculis eorũ, alio modo legi potest: quoniã malitia in peregrinationibus eorum. dictio enim Græca *παροικία* peregrinationẽ, & incolatum significat. per peregrinationes igitur demoniorũ, illorũ insultus atq; appropinquationes intelligit, quas in nos faciunt. eosdem etiã esse intelligit, quos appropinquantes appellat, eo quòd impetu semper in nos feruntur: & quod ait, & in multis erãt mecum: immutatis præpositionibus expone, pro, cum multis erãt in me, hoc est, aduersus me, ac si dicar: & multi contra me cõuenerunt. Nõ est illis cõmutatio, hoc est, immutatio à malitia ad bonũ, vt prædiximus. Profana uerunt testamentũ eius: pro spreuerunt. Et appropinquaerũt nobis corda eorũ, hoc est, eorũ cõsilia. Et molles ac lenes nobis facti sunt eorum sermones: dum sua nobis instillant cõsilia. Initio etenim nobis, inanibus quibusdam verbis blandiuntur, sed re ipsa tandem desinunt in malũ

In finem pro populo, qui à sanctis elongatus est, ipsi David, in tituli inscriptionem, cum tenerent eum Allophyli in Geth.

Quemadmodum coniunctim positos vidimus eos psalmos, quibus inscriptum est intelligentia, ita enim coniuncti habentur ij, quibus inscribitur, in tituli inscriptionem: quorum praesens primus est, qui ad populum pertinet Iudaicum, quando captiuus erat in Babylone, & elongatus fuerat à sanctis, hoc est, à templo atque ab omnibus sacris quae erant in Hierusalem. quã ob causam etiã in finem inscribitur, quia ad finem eorum tendebat, quã in eo de populo praedicta fuerat. Nomine vero pepuli, oēs in vniuersum intelligere possumus, qui ad tempus à sanctis hominibus elongati sunt, dum captiui sub peccati iugo detinentur. Et quod ait, pro populo: idem sibi vult, ac si dixisset, ex persona populi. Deinde secunda sequitur inscriptio: ipsi David in tituli inscriptionem, &c. Ita ut duplex etiã sit Psalmi argumentum. Diximus in Psalmo 43. quod beatus David fugiens Saulem profectus est in Geth ad Achis Philisteorum regem, quodq; cū suspicio orta esset, eum esse David, qui Goliath occiderat, & periclitari cœpisset, insaniam finxit: quodque, quasi comitiali morbo laboraret, dimissus est, & prater opinionem seruatus, eo igitur tempore, hunc Psalmum praesentibus suis tunc, & futuris populi afflictionibus accommodatum conscripsit. cupiens praeterea tam amplum dei in se beneficium perpetuo predicari debere, ea Psalmo quae vidimus verba praeposuit: in tituli, seu potius in statua, aut columna inscriptionem: quemadmodum per Graecam dictionem $\sigma\upsilon\lambda\omicron\upsilon\varsigma\ \alpha\iota\omicron\iota\alpha\upsilon$ verius alibi diximus significari, ac si diceret, in sempiternam huius facti memoriam. hunc autem loquendi modum sumptum putamus, ex metaphora eorum, qui lapideis, aut aeneis columnis verba quaedam inscribebant in aeternum posteris monumentum.

P S A L M V S LV.

Miserere mei deus, quoniã conculcauit me homo. Conculcauit, expone pro contriuit. Quod si sermo ex captiui populi persona proferatur, per hominem, Babyloniorum regem intellige: si vero ex peccatorum persona, diabolum, quẽ aliquãdo scriptura sub hominis appellatione expressit, veluti in parabola Zizaniorum, inimicus enim, inquit, homo hoc fecit. postremo si ex beati David persona legeris: per hominem Saulẽ intellige. & tunc, quod ait, conculcauit, expone, pro, spreuit: iuxta quod

quod alibi scriptum est: qui filium dei conculcauit.

Tota die bellans afflicxit me. Tota die dixit pro quotidie, bellans, autem: hoc est, lædens, seu imperum faciens.

Conculcauerunt me inimici mei tota die. Siue Babylonios intelligas, siue diabolicas potestates, siue ipsum Saulem.

Quoniam multi bellantes aduersum me ab alto. Per altitudinem hoc in loco potestatem, ac vires intelligit. vel ideo dixit, alto, quoniam qui ex alto pugnant certiori ictu feriunt, quàm qui inferius sunt. Από ὑψους

Dies non timebo. ego autem sperabo in te domine. Dies, hoc est, felicitàtem, ac prosperam fortunam, consolans enim seipsum, liberationem suam prædicit, affirmans minime se inimicorum suorum prosperitates formidare. ἡμέρας,

In deo laudabo sermones meos. Laudabo hic posuit pro ornabo: laudabiles, inquit, eos faciam in eo, dum loquuntur de deo. Solus quippe ille sermo merito videri potest ornatus, qui dei meminerit. vel aliter: quia gloriatus fuerat beatus Dauid, dicens: dies non timebo, castigat nunc sermonem suum, dicens: in deo laudabo, hoc est, extollam, & magnificabo sermones meos

In deo speraui non timebo, quid faciat mihi caro. Carnem dicit, pro carnali homine, qui affectibus, ac passionibus subiectus sit.

Tota die sermones meos abominabantur. Hoc est despiciebant, siquid nimirum ego dixissem. id autem agebatur eo quòd negligenter me.

Aduersum me omnes cogitationes eorum in malum. Vt mihi mala inferrent, vt me affligerent.

Inhabitabunt, abscondent. Assidebunt mihi: atque insidias & laqueos occulte disponent.

Ipsi calcaneum meum obseruabunt. Iter, inquit, vitæ meæ inuestigabunt, vt suis me laqueis comprehēdant: quibus verbis varias illorum indicat insidias. ἄσους & νόσους

Sicut sustinuerunt animā meam, pro nihilo impelles eos. Quæadmodum illi, inquit, latentes in insidiis expectauerunt me, ita & tu impelles eos, hoc est, expelles, & quod ait: pro nihilo: idem est quod, de facili.

In ira populos confringes. Tu iratus, victos exercitus, & innumerabilem populorum multitudinem conteres.

Deus vitam meam annunciaui tibi. Conuersationem tibi meam significauit, secundum quam iamdiu uiuo.

Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, quemadmodum, & in promissione tua. Tu vidisti, inquit, lachrymas meas, quemadmodum pollicitus olim es in promissione tua. Legem enim statuens dixisti de omnibus qui iniuriam patiuntur: clamabit ad me, & ego exaudiam eum. Misericors enim sum.

Conuertentur inimici mei retrorsum. Hoc est fugient. Prædicit enim, quod futurum erat. Secundum Anagogen vero dicere possumus, quod quemadmodum dæmones præire nos solent, quoties nos superauerint, & viam nobis ostendere quæ ducit ad perditionem: ita quoties à nobis victi fuerint, retro, post nos consequuntur oblatrantes.

In quacunque die inuocauero te, ecce cognoui quoniam tu deus meus es. Quoties, inquit, ardenti te animo inuocauero, statim cognoui, hoc est, cognosco, quod tu deus meus es. Posuit enim tempus pro tempore: sed quomodo cognosco? dum scilicet exaudies.

In deo laudabo verbum, in domino laudabo sermonem. Verbum laudabo, eundem hic sensum habet, quem superius diximus in versiculo, in deo laudabo sermones meos, & per verbum, breuiorem orationem intelligit, per sermonem vero, longiorem.

In deo speraui, non timebo, quid faciat mihi homo. Ille nimirum homo, de quo in principio dixit, quoniam conculcavit me homo.

Animas *In me sunt deus vota, quæ reddam laudationis tuæ.* In mea, inquit, memoria illæ laudationis tuæ promissiones sunt, quas me redditurum affirmo. Pollicitus enim fuerat beatus David se deum benefactorem suum laudaturum esse.

Quoniam eripuisti animam meam de morte. Animam meam, hoc est, me ipsum: quod si animam vi sua significari velis intelligere, per mortem peccatum intellige, veluti quod primo omnium parenti mortis causa extiterit.

Oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu. Per lapsum, aut præceps aliquod intellige, aut laqueum. & per pedes, huius vitæ viam.

Placebo coram domino in lumine viuentium. Illud primo

animaduertendū ducimus, quòd Græca dictio *εὐαρεσθῆναι* non solum significat placebo, sed etiam gratum faciam. Iuxta quem sensum, quæ deo, inquit, grata sunt, faciã, donec lucē hanc video, quæ viuentibus luget. Nã post mortem nullū erit amplius gratificandi tēpus. Et aliter: per uidentium lucē, mandata dei intelligit. Præceptū enim domini, inquit, lucidum illuminans oculos. Itē lucerna pedibus meis uerbum tuum. Vel gratus atq; acceptus apparebo in æterna illorum luce qui perpetuo uicturi sunt.

In finem ne corrumpas ipsi David in tituli inscriptionem cum fugeret à facie Saul in speluncam. *Μὴ διαφθείρης.*

Psalmum hunc conscripsit beatus David, cum præter omnem spem periculum effugisset, quod sustinuerat in spelunca deserti Gad: quando scilicet ipso illic latitante ingressus etiam eò est Saul, & pernoctauit, ut prædiximus. Inscribitur etiam hic ut proxime præcedens, in tituli inscriptionem, eadem nimirum ratione, quam ibi diximus. Item in finem, quia ad finem eorum tendebat, quæ de gentium Ecclesia in eo prædicuntur. Et quod legimus, ne corrumpas, seu (ut aliter exponi potest Græca dictio) *μὴ διαφθείρης*, ne perdas, per se priuatim legendum est. Ea enim nocte beatus David cum gladio ira commotus supra Saulem adstabat. Verum huiusmodi uerba crebro canens, furorem atque iram omnem repressit, & inimico parcens non interemit. Huiusmodi igitur uerba etiam psalmo inscripsit, docens quomodo ipse iram superauerit, & admonens hoc pacto ceteros omnes, ne corrumpant seu perdant, hoc est, ne abigant patientiã. Illud scire oportet quòd hunc psalmum conscripsit postquam de spelunca egressus est, centesimum uero & quadragesimum primum cum adhuc in spelunca esset atque in angustiis, & quasi ab inimicis conclusus.

PSALMVS LVI.

Miserere mei deus, miserere mei, quia in te confidit anima mea. Repetitio illa, miserere mei, intentum supplicantis animū indicat. Nulla alia, inquit, in te confido nisi in te solo. Miserere ergo mei, postquam huiusmodi persecutionem sustineo.

Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas. Per umbram alarū dei, diuinam protectionem, atq; custodiam intelligit, de qua multa diximus in psalmo decimo-

sexto ibi: In protectione alarum tuarum proteges me. Aquila autem insidias dixit, quod Septuaginta hic: Iniquitatem reddiderunt. Insidias vero eas intelligere possumus, quas inuisibiles æquè atque visibiles aduersum nos inimici struunt. Omnino autem tunc transibunt, quando resoluta corpore, à deo quis in cælo coronabitur.

Clamabo ad deum altissimū, deum, qui benefecit mihi. Altissimum appellat, quòd cælos omnes longe transcendat. Qui benefecit mihi, eo quòd antea etiam dignum me suo fecerit auxilio.

Eruor. *Misit de cælo, et saluauit me.* Robur mihi è cælo demisit. Neque enim humano auxilio liberatus sum, cum mihi in spelunca periculum immineret.

Dedit in opprobrium conculcantes me. Quia cum Saul & comites eius rescissent quod gestum fuerat, magna se ignominia affectos putarunt, eo quòd tantam rei bene gerendæ occasionem amisissent, vnde ridiculi prorsus censerentur. Quid autem sit conculcare, diximus in superiori psalmo.

Misit dominus misericordiam suam, et veritatem suam, et eripuit animam meam, de medio catulorum Leonū. Cum superius simpliciter dixerit deum misisse, nunc addit quid miserit. Illud autem animaduertendum ducimus, quòd multis in locis Propheta per veritatem, iustitiam intelligit, vt hic. Ex veritate enim deprehenditur iustitia. Misit deus igitur misericordiam, vt mei misereretur. Item, & iustitiam vt eos condemnaret, qui mihi iniuriam intulerūt. Catulos autè Leonis, ipsos appellat comites Saulis, quia robore ac viribus præstabant ferique erant, ac sanguinarij, cuiusmodi sunt Leonum catuli. Possunt etiam hæc verba intelligi, vt dicta sint ex persona Ecclesiæ, quæ læta canet. Pater misit filium, qui me iam penè perditam saluauit, & dedit in opprobrium dæmones olim conculcantes me. Per misericordiam vero, & veritatem consubstantialiẽ filium intellige. Misertus enim nostri est, cum perditum essemus, & assumpta humana natura nostra, dixit: Ego sum veritas, qui etiam aliquando iustitia appellatur. Ipse enim, vt inquit Apostolus, factus est nobis sapientia à deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, & iuxta hunc sensum per catulos Leonum, ipsos dæmones intellige.

Dormivi conturbatus. Quando nimirum Saul & comites eius ingressi sunt in speluncam. Tunc etenim paululum dormiebam, sed præ summo turbatus sum periculo, quod mihi vndique imminebat.

Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorū gladius acutus. O filij hominū, inquit, audite. Dentes enim eorum, qui mihi scilicet non secus, ac feræ quædam insidiantur, arma sunt, & sagittæ, & quæ sequuntur. Per dentes autē, & per linguā, eorum sermones significauit, quia calumniis & dolosis quibusdā detractionibus vulnerant, & (quantum in se est) interimunt. Arma autem hic ea non dicit, quæ seruandi, sed quæ lædendi causa deferuntur.

Exaltare super cælos deus, & super omnem terram gloria tua. Ἐπὶ τὰς ἄρα
 Vt sublimis, & super cœlestis ab omnibus cognoscaris, ὅς ἐστις ἰσχυρὸς
 qui te hæctenus non nouerunt, & magnificentia tua per πᾶσαν τὴν
 vniuersam diuulgetur terram, postquam tam admiranda γῆν.
 operaris. Quidam sermonem hunc ad Christum referri putant, vt sit sensus: Postquam incarnationis perfecisti mysterium, restat, vt rursus illuc in cœlum ascendas, vnde descendisti, honorque ac gloria tua per totam percrebrescat terram.

Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam. Laqueos quosdam, inquit, ac plagas, mihi uatores contexerunt, quibus artificiosissime dispositis humiliauerunt me. Huiusmodi autem verbis multiplices inimicorum insidias significat.

Poderunt ante faciem meam, foueam, & inciderunt in eam. Struxerunt ante me periculum, in quod ipsi inciderunt. Ego etenim euasi illæsus, illi vero periclitati sunt, dum essent in manibus meis.

Paratum cor meum, deus, paratum cor meum. Proruptus sum ego, inquit, posthac, vt aduersus omnes resistam insurgentes in me tentationes, cum te mihi defensorem habeam. Vel ad laudem tuam paratus sum, aut ad voluntatem tuam perferendam.

Cantabo & psallam in gloria mea. De his verbis psallo & ὑμῶν ἐν τῇ
 canto iam sæpe alibi diximus. Per gloriam autem suam, δόξαν μου.
 propriam intelligit prudentiam, propter quam tantopere apud omnes claruit.

Exurge gloria mea. Per gloriam rursus spirituale donum intelligit.

Exurge psalterium, & cithara. Per Psalterium animã, per citharam vero corpus ipsum intelligit, iis nimirum rationibus, quas in tricesimo secundo, quadragesimo secundo, & quadragesimo octavo psalmo tradidimus. Excitat autem se ipsum propheta ad dei laudes, vt spiritu, anima, ac corpore, benefactorem suum laudet.

Exurgam diluculo. Cito nimirum.

Confitebor tibi in populis, domine, psallam tibi in gentibus. Confitebor, hoc est, gratias agam. In populis, hoc est, inter Iudæos. Inter Iudæos etenim, atq; inter Gentes beatus David gratias semper agit atque psallit deo.

Quoniam magnificata est vsque ad cælos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Eadem ferè habentur in psalmo trigesimo quinto ibi: Domine in cælo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes: vbi vide. Multam autem esse dicit ac sublimem veritatem ac misericordiam dei, ita vt à terra ad nubes & ad ipsum etiam cælum pertingat.

In finem, ne corrumpas, ipsi David, in tituli inscriptionem.

Eiusdem est hic psalmus argumenti, cum superiori psalmo: atq; eandem ideo sortitus est inscriptionem.

P S A L M V S L V I I.

S*I vere vtique iustitiã loquimini, recta iudicate filij hominũ.* Primũ quidẽ ad Saulẽ, & sodales eius sermonẽ dirigit, deinde ad omnes alios qui eorũ improbitatẽ æmulãtur. Ait igitur: si vere, & quod iustum est, loquimini, dicentes, eã vos ob causam, me persequi, quod vobis prior in dias struxerim, aut grauẽ aliã offensam intulerim, vos ipsos mihi iudices statuo, vnũ tantũ est, quod posco, vt vera decernatis iudicia, hoc est, vt rectas pronuncietis sententias, declarantes quanã in re, me minus æquũ noueritis.

Etenim in corde iniquitatẽ operamini in terra, iniustitias manus vestra complicant. Reticet, quod nullam queant iniuriz causam afferre, quasi id subintelligatur, & sermonem suũ prosequitur.

Μὴ διαφθε-
ρῆς.

Εὐθείας.

Συμπλήκου

76.

prosequitur, dicens: Etenim in corde iniquitatem meditami-
ni, & manus vestrae iniustitiam operantur. Et quod ait, con-
plicant, ex metaphora eorum dixit, qui laqueos tendunt,
aut plagas: ob variam nimirum consiliorum calliditatem.
Quod vero ait, in terra, dictum est, quia in terra haec per-
agunt. nam in inferno & si animorum prauitas omnino non
cessabit, ipsa tamen male agendi facultas prorsus aberit;

Alienati sunt peccatores a vulua. Inuehitur in pertinaces
ac fixos in peccatis homines, & paucis docet, cuiusmodi
essent, & quam passi sunt ruinam. Ab ipsis, inquit, incuna-
bulis alienati sunt a deo: iuxta quod scilicet prescitum erat
a deo, illos mox alienandos, ac misere perdendos esse.

Errauerunt ab utero. Ab Ecclesia nimirum. Vteri enim ac
muliebrium locorum Ecclesia eis instar est, qui a deo ad-
optantur, quippe quae in baptisimo lauacro, in no-
uos homines eos format. Errauerunt igitur a via manda-
torum dei aberrantes extunc, non operibus, ut diximus sed
prescientia dei. Ita enim alibi apud Hieremiam a deo di-
ci legimus: priusquam te formarem in utero noui te, &
antequam exires de vulua sanctificaui te.

Locuti sunt falsa. Non ab utero falsa locuti sunt sed simul
ac ad grandiore aetatem peruenere.

Furor illis secundum similitudinem serpentis. Aiunt serpentem
ubi in aliquem coeperit furere, nunquam iram aut furorem
deponere, donec venenum intulerit, aut rabie mors ad-
emerit. Furor aequè igitur his implacabilis est. Perseuerant
enim irati, & dolos perpetuo moluntur.

Quasi aspidis surda, & obturantis aures suas. Furoris simili-
tudinem ad ipsam etiam Aspidem transfert. Furor eorum, in-
quit, quasi furor Aspidis surda: non Aspidem dico quae na-
tura surda sit, sed quae data opera, atque astu quodam audire
renuit, atque ideo consequenter addidit, atque obturantis aures
suas. Deinde tempore enarrat quando maxime obsurdescet.

Quae non exaudit vocem incantantium, & venefici, incantata
a sapienti. Per incantantes eos intelligit, quos incantatores
seu prestigiatores appellamus, qui carminibus quibusdam,
aut prestigiis repentiis, ac venenatorum animantium furo-
rem cohibent. Suis enim artificijs eorum sequitiam placant,
atque hoc pacto ea venantur, & ad medicorum usum asser-

φαρμακῶν τε
φαρμακῶνο-
μῶν παρά-
σοφῶν.

uant Asp̄is igitur, & illa potissimum quę Palamneę appellatur, certis id coniecturis prenoscens, obstruere aures suas solet, atq; hoc pacto eorum artes euadere. Ordo autę verborũ huiusmodi est. Quę Asp̄is non exaudiet vocem incantantiũ, & non exaudiet vocem venefici, tamen si incantata sit, ac præstigijs illecta à sapięti viro. Sapiętę quippe hic ipsum artificę, ac veneficum appellat, veluti illius artis peritum. Cõmode vero serpentis & Asp̄idis, exẽplũ adducit, cũ Saul irasceretur, vt Serpens, & obsurdesceret, velut Asp̄is, cum blandos ac mellitos beati David sermones sperneret, quibus tanquã suauibus quibusdã atq; efficacib⁹ carminibus emolire illũ ac delinire contendebat: veluti cum Saulem principem ac regẽ suum appellabat, se vero seruum, canem mortuũ, & prorsus abiectũ.

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum. Per dentes perniciosas, ac validas eorum vires intelligit, & expositas ad patranda scelera. Et cum dentium meminerit, ipsum etiã os addidit, quo complectendi, atque comprehendendi facultas indicatur.

Molas leonum confregit dominus. In superiori psalmo catulos leonum eos appellauit, in præsentī vero leonum dentes habere illos dicit. Cæterum in hoc versiculo eandẽ repetit sententiam, quam in præcedenti vidimus: quemadmodum sæpenumero diximus prophetam facere. Nã & molę, maiores dentes sunt. Potes etiã per dentes intelligere eos tantum hic dici qui cibum conterunt: per molas vero eos, qui interiores sunt, quos etiã molares, aut leoninos appellamus: ita vt per huiusmodi dentiũ distinctionem, maiores & minores offensiones intelligi possint. Illud etiã considera quomodo aliquando Propheeta in futuro tempore dicat, conteret: & aliquando in præterito, confregit. Huiusmodi enim est Propheetarũ mos: vt sæpius diximus.

Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens. Aquam hic non fluminis dicit, aut fontis, sed aquam intelligit à quopiam effusam aut fortuito eiectam, ac statim dispersam. Et quod ait, ad nihilum deuenient, seu (vt Græcè vnico verbo dicitur) ad nihilabuntur, ex pone, Pro spernentur, & nihil fient.

Intendet arcum suū donec infirmentur. Intendet cōtra eos ἐκτινῆ.
 deus suam in inferno potentiam, atque eos percutiet.

Quasi cera liquefacta auferentur. Auferentur, inquit, de fa- ὡς ἰκκῆς
 cili, iustar liquantis cærx. Ita enim metetur immitis ac se ἰκκῆς.
 nus eorum animus. Nam simul ac cæra igni admota fue-
 rit, continuo liquefcit.

Cecidit ignis super eos & non viderunt solem. Cærx meminit, ἵπτοι πῦρ
 modo ignem addit, ignem appellans vltionē à deo illa- αὐτοῦς.
 tam. Confestim, igitur à cōspectu ignis perierūt, ita vt ad
 sequentē diē nō peruenerint. Per solē enim diē intelligit.

Priusquam intelligant spina vestra Rhamnum. Apostrophe πρὸ τοῦ συν
 vtitur Propheta. Conuertit enim sermonē suū ad Saulē. ναί.
 Ignis iste, inquit, super vos decidet, priusquā peccata ve-
 stra in immensum creuerint. Vt autem clarior fiat sensus
 quē dicimus, illud animaduerte, q̄ scriptura sæpe p̄ spinā
 peccatū intelligit. Rhamnum autem dumorum quoddā
 genus est, quod m̄ximis, atque acutissimis refertū est
 aculeis. Ait igitur, ignis ille, quem diximus, prius irruet,
 quā spinæ vestrx, hoc est, peccata vestra, iatelligāt Rhā
 nū, id est, priusquam ad sumnum deueniant cumulū, eo
 modo quo tenuiores spinæ tandem adauctæ Rhamni
 speciem gerunt, quod & re ipsa accidit. Nam Saul post-
 modum non diu vixit.

Quasi viuentes, quasi in ira absorbet eos. Ignis ille nimirū,
 quem diximus. Quasi viuentes autem ideo dixit, q̄ ab eo
 tempore, quo Saul à Phitonisa interitū suū presenserat,
 præcognita morte, quasi nō viuere videbatur. Et quasi in
 ira, propter violētum gen^o mortis. Absorbetur etiā dixit,
 indicans quā facile deo esset pro libito illos perdere.

Letabitur iustus, cū viderit vindictam. Iustum hic cum ap-
 pellat, cui iniuria neētuntur insidix. Lætabitur autē, non
 in lapsu aut ruina prauorū hominū, sed in æquissima dei
 iustitia, qui iniuriam passos homines non despexit, ne im-
 piis impune peccantibus, infirmorū animi læderentur.

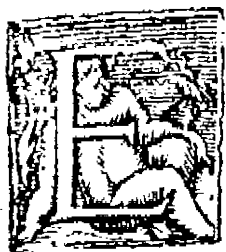
Manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Non lauabit ma-
 nus intingens eas in sanguine, sed veluti innocēs in ipso
 sanguine, manus suas lauabit. Hūc autē loquendi modū
 alibi vidimus, in psalmo vigesimo quinto ibi: Lauabo ī in-
 nocentibus manus meas. Alij dicunt ira intelligi debere,

quòd dū peccatoris sanguis effunderetur, iust⁹ lauabit manus suas, hoc est, mundabit actiones suas, factus nimirū cautior ex cruciatibus peccatori illatis, lætabiturq; non quod gaudeat eum pœnis affici, sed quia illius exemplo ipse fit prudentior ac securior. Similiter & lauabit manus suas, quia actiones suas mundabit, dum peccator ille occiditur, hoc est, dum punitur.

Et dicet homo, si utique est fructus iusto, utique est deus iudicās eos in terra. Et sapiens, inquit, vir aliquis, eum victorē esse conspiciēs, qui antea opprimebatur, huiusmodi argumēto iter sibi ad virtutem parabit, si aliquis, inquiens, est fructus iusto, si vlla iusto præmia sunt reposita (clarū est autem q̄ vindicta illa, quam deus de iustorū inimicis sumit, loco fructus iustis viris reputatur) necessario & illud dicendum est, Deum esse, qui in hac vita tam iniustos iudicat quàm iustos: vnde huiusmodi rationem considerans, ardentior fiet ad sectandas uirtutes.

In finem ne corrumpas, psalmus ipsi David, in tituli inscriptionē, quando misit Saul & custodiuit domum eius ut interficeret eum.

Saul liuore succensus aduersus beatum David frequentissimas ei tendebat insidias, cum autem vna dierum arreptum Saul iaculū in illū immisisset, declinato ictu euasit beatus David, & in domum suam abiit. Perseuerante autem regis ira, mandatum est, ut diligenti militum custodia illius domus obseruaretur ne scilicet effugeret. Quod cernens Melcho eius vxor & Saulis filia, viro omnia renunciauit, atque ei per fenestram effugium parauit, quē admodum in primo Regum libro latius continetur. Cum igitur tunc aufugisset beatus David præsentem psalmum composuit. Et quod psalmo inscripsit, in finem ne corrumpas, alio modo exponendum est quam alibi exposuerimus. Iubet enim nos Propheta ad tentationum finem respicere longanimitatēque, ac patientiam non abiicere. Et quod sequitur, ipsi David in tituli inscriptionem, intellige ideo dictum esse, quia elaboratus, atque compositus fuerit hic psalmus in perpetuam rerum memoriam, qua tunc ei contigerunt.

Ripe me de inimicis meis deus, & ab insurgētib⁹ in me, libera me: ripe me ab operātibus iniquitatē, & de viris sanguinū salua me. Insurgentes illos appellat, qui contra eū impetū fecerant, Saulē scilicet, & eius milites: vel demones etiam qui commissorum scelerum erāt participes, eosdem etiam appellat operantes iniquitatem, & viros sanguinum, eo quod iniquum sit insidias tendere aduersus innocentem. Sanguinum autem vir ille dicitur, qui in sanguinis effusione lætatur.

Ab insurgētibus.

Quoniam ecce venati sunt animam meam. Quoniam, inquit vt perspicuum est, omnem adhibuerunt operam, vt me domi inclusum comprehenderent, tamen si tuo adiutus subsidio euaserim.

Irruerunt in me fortes. Fortes appellat eos ob diuitiarum abundantiam, & militum copias. In his etenim robur, ac vires pugnantium cōsistere ab omnibus existimatur.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum. Subintellige in causa est. Neq; enim inique egi, neq; peccaui cōtra illos, vt causam aliquam haberent, cur in me tantum læuirēt. Quod si quis differre existimet iniquitatē à peccato, per illā grauius delictum, per hoc, leuius erratum intelliget.

Sine iniquitate cucurri, & direxi. Absq; peccato cum eis cōuersatus sum, atq; ideo direxi, hoc est, actiones meas ad virtutē dirigendo me omnibus æquum præbui. Vel sine iniquitate direxi, hoc est, virtute duce recta opera egi. Christo etiam conuenientissime omnia hæc possunt verba aptari. Neque iniquitas mea neq; peccatū meū. Sine iniquitate cucurri & direxi, & similiter, quæ sequuntur.

Exurge in occursum meum, & vide. Veni, inquit, & occurre mihi fugienti, & vires præsta, & vide quemnam patiar. Hæc autem dici à Christo, humano more propheta introducit, vt alibi sæpe diximus. Diuinitas enim omnia cernit, & mutari non potest.

Et tu domine virtutū deus Israel intēde ad visitandas omnes gētes. Virtutes appellat Angelicos ordines. Vel deum virtutum hoc est, deum potestatum seu potentiarum pro eo dixit, quod est, deus potens, vel deus potentia largi-

tor. Deinde cum rogat, vt aduentu atque incarnatione sua visitet omnes gentes, quemadmodum futurum esse præuidebat.

Ne miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem. Iis nimirum, qui pertinaces sunt in malo, quales erant Saul & socij, Anna, Caiphas, & dæmones, atque hæc facito, vt cæteri homines hoc exemplo prudentiores fiant.

ὡς κύνες. *Convertentur ad vesp̄eram, & famem patientur vt canis, & circuibunt ciuitatem.* Ad vesp̄eram, hoc est, sero aliquando. Prædicit enim futurum esse tempus, quando Iudæorum aliqui ex dispersione sua reuertentur in Hierusalē, & nullis in ea inuentis cibis, quia ciuitas sub externorum erit imperio, misere esurient: quinimmo nec illic persistere poterunt, vt profani, atque ideo reiecti, extra muros ciuitatis iacentes mœreant, quod etiam impræsentiarū eis accidere videmus. Canis vero similitudine vsus est, quod famelicum animal sit, & impudens.

Ecce loquentur in ore suo. Sententiam nimirum ferentes aduersum Christum, veluti cum cruci illum affigi instantissime postulauerunt. Obseruandum vero est, vt prædiximus. quòd dictio, ecce, abundat sæpe apud Hebræos, atque vt plurimum est superflua.

Et gladius in labiis eorum. Gladium appellat acerbissimum sermonem nefariæ illius sententiæ, quam paulo ante prædiximus.

Quoniam quis audiuit? Huiusmodi, inquit, ab eis proferruntur verba, quia eorum iudicio, nullus audiuit, nullus, inquam qui Christū iniuriis oppressum posset exinere. vnde Symmachus pro, quis, nemo transtulit. Putauit enim, inquit Christum à nemine adiuuari debere.

Et tu domine deridebis eos. Hoc est, simile ei quod alibi legimus in secundo psalmo. Qui habitat in cœlis irridebit eos.

Ad nihilum deduces omnes gentes. Quæ Euangelij prædicationem non suscipiunt, quæ tuis resistunt seruis. Vel per gentes, dæmonum cateruas intelligit.

Imperium meum ad te seruabo. Hæc aiunt beatū David dicere de se ipso. Regnū, inquit, quod mortuo Saule, mihi deberetur, temere non inuadam, neq; ego ideo illum occi-

damus

ὁ κρᾶτ
 ο πρὸς σι
 ο δαίμονες

nam: quinimmo illud totum tuo relinquam arbitrio. Ita enim hoc in loco, sibi vult verbum: seruabo. Quod vero ait: ad te, dictum est pro, apud te.

Quoniam tu deus adiutor meus es. Quoniam tu, inquit, qui omnia moderaris, auxilio mihi es.

Deus meus, misericordia eius proueniet me. Vide, inquit, quali perfruar deo, qui tam presto semper mihi est, vt summa sua misericordia meas longe proueniat preces.

Deus meus ostendet mihi in inimicis meis. Subintelligendum *ἐν τοῖς ἐχθροῖς.* est aliquid: verbi gratia: ostendet mihi quæcunque optauero: vel, quodcunq; decens fuerit, vt videam. Huiusmodi figuram loquendi vidimus in psalmo 53. ibi: & in inimicis meis dispexit oculus meus.

Ne occidas eos nequando obliuiscantur legis tuae. Disperge eos *τῶ νόμῳ.* in virtute tua, & depone eos protector meus domine. Vide miram prophetæ patientiam, quam & nos imitari decet. Rogat enim pro inimicis ne occidantur, ne morte prouenti obliuiscantur mandatorum dei. Nam qui moritur diuinæ legis obliuiscitur: vnde alibi: quoniam non est in morte qui memor sit tui: sed victos ad hoc tantum dispergi, deiici, atq; humiliari rogat, vt probiores reddantur: & ipse quidem Dauid ita optabat. Deus autem iustum protulit iudicium, & eos qui insanabiles erant, occidit: alios vero, qui aliquando futurum erat, vt meliores fierent, effugere permisit: atque hoc pacto supplicanti prophetæ annuit. Et quod ait: depone: dictum est pro, deprime, atque humilia.

Delictum oris eorum, sermo labiorum suorum. Rursum ad sermonem reddit de Christi interfectores, dicens: quod peccatum oris eorum, fuit impius ille sermo quem aduersus Christum protulerunt, dicentes: Crucifigatur, aut siquid aliud eiusmodi est. Δόγ.

Et comprehendantur in superbia sua. Symmachus transtulit, cum superbia sua. Iactabant enim atq; inaniter gloriabantur, quod nepotes essent Abrahamæ, & qui soli diuinam legem haberent: à Romanis tamen expugnati pœnas dedere.

Et de execratione & mendacio annuntiabuntur in consummatione. Per execrationem nunc blasphemiam intelligit, quam impie in Christum euomere: mendacium vero illud dicit, quod finxere, attestantes prohibere Christum dari censum

Cæsari. Palam etenim mandauerat dñs dicēs: reddite, que Cæsaris sunt, Cæsari: sensus est igitur, q̄ propter blasphemiam & mendaciū Iudzi omnibus sermo erunt, & fabula. Neq; enim amplius præclara eorū gesta narrabuntur, sed eorū destructio, quā hic consummationē appellauit.

In ira consummationis, & non erunt. Non simpliciter dixit in consummatione, sed in ira consummationis. Et quod ait: non erunt, ideo dictum est: quia deinceps amplius simul conuersaturi non erant vt antea, neque communem rem publicam habituri.

Et cognoscent quoniam deus dominatur Iacob & finium terra. Per deum hoc in loco Christum intelligit.

Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canis, & circuibunt ciuitatem. Prophetiam superius dictam huiusmodi verborum repetitione confirmat.

Illi dispergentur ad manducandum. Ij qui ex eis relictī fuerint, propriam non habentes ciuitatem dispergentur, & miserorum instar ipsa etiam alimenta mendicabunt.

Quod si saturati non fuerint & murmurabunt. Redarguit eos, quòd maiorum more adhuc murmurent etiam post dispersionis castigationem. Murmurabunt enim, inquit, & tunc contra deum.

Ego autem cantabo virtutem tuam. Cantabo, id est, canticis laudabo.

Et exultabo mane misericordiam tuam. Exultabo, inquit, in tua misericordia, vel, in tuā misericordiam. Mane autem dixit, pro cito. neque enim sero mei misereberis. Quod vero ait: exultabo misericordiam tuam, promiscua est atque indifferens constructio.

Quoniam factus es adiutor meus, & refugium meum, in die tribulationis mea. Adiutor meus es, tibi psallam, quoniam deus adiutor meus es, misericordia mea. Hæc omnia per se clara sunt. Gratias enim deo agit vt benefactori.

In finem iis qui commutabuntur, in tituli inscriptionem, ipsi Dauid in doctrinam, quando incendit Mesopotamiam, Syriam, & Syriam Sobal, & conuertit Ioab, & percussit iuxta vallem Salinarum duodecim millia.

In finem quidem, quoniam ad eorum finem respicere iubet propheta

libera quæ in Psalmo prædicta sunt. Prædicat enim posteris capti-
 uorum Iudæorum reditum ex Babylone, & reedificationem ciui-
 tatis Hierusalem. Quod vero ait: *uis, qui commutandi sunt*: idem
 est, ac si diceret: *uis, qui ex seruitute ad libertatē redituri sunt*. Et
 in tituli inscriptionem: hoc est, in indelebilem ac perpetuam tantū
 beneficij memoriam. Et quod ait: *ipsi David*: authoris nomē indi-
 cat, ac si dicat, *Psalmus elaboratus ipsi David*. In doctrinam: hoc
 est, ut doceat: gratias nimirum agere, aut pœnitentiam. Et quæ se
 quuntur, tempus indicant, quando compositus est psalmus. Verum
 quæ hic de Mesopotamia Syria, & de Syria Sobal, & de valle
 Salinarum dicta sunt, in nulla historia aperte traduntur, nisi for-
 tasse aliqua obscura habeantur in 2. Regum libro: attamen veri-
 simile est & gesta hæc fuisse omnia, & omissa cum multis aliis.
 Vallis autem salinarum locus est, sed loci appellatione habitatores
 loci intelligit: & numerum interemptorum ponit. Magnus vero
 Basilius verba illa *uis qui commutabuntur*: de Christianis intelli-
 git dicta esse, propter immutationem scilicet quæ fit in baptismo,
 & propter liberationem à demonum seruitute. Hanc expositionē
 ultimo loco tractabimus: in præsentia autem priorem prosequē-
 mur iuxta quam Psalmum hunc pertinere diximus ad captiuos,
 qui erant in Babylone.

PSALMVS LIX.

DEus repulisti nos, & destruxisti nos. Repulisti, quia te irri-
 tauimus: & destruxisti, tradens nos in captiuitatem
 Babyloniis. Spoliati enim sunt Iudæi tūc regno, & virib⁹.

Iratus es, & misertus es nobis. Iratus es, quia peccauimus:
 & interea tamen misertus es nobis, dum non perdidisti
 nos simul cum multis aliis, in quos amplius sæuit furor
 tuus: quinimmo à graui seruitutis iugo liberaisti, cupiens
 hoc pacto meliores nos ac prudentiores fieri.

Conquassasti terram, & conturbasti eam. Per conquassatio-
 nem, & conturbationem terræ, Iudæorū destructionem
 intelligit: qui in ipsa tunc erant ciuitate: captiuitatēmq;
 ac dispersionem hominum.

Sana contritiones eius, quia commota est. Cum terræ con-
 quassationem dixerit, consequenter contritionē, & com-
 motionem addit, quas terræ motus solet efficere. & signi-
 ficare videtur euersionem Hierusalem.

Ostendisti populo tuo dura. Dura: hoc est, laboriosa. Omnia

autem ea intelligit, quæ ad obsidionem, ad captiuitatem, & ad seruitutem pertinebant.

Potasti nos vino compunctionis. Per vinum compunctionis, calamitates intelligit atque angustias, quæ compunctionem afferunt, & pœnitentiam eorum delictorum, ob quæ deum contra se prouocauerant.

Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus. Illi, inquit, qui effugerunt interitum, signum à te quoddam vitæ habebant sibi latenter, veluti seruis tuis insignitum: ob quod, cum hostes manus consererent circa mœnia, occisi non sunt sed seruari. De hoc signo etiam legitur Ezechiel, quando ait: occidite ad exterminationem; illis autem, quibus est signum in fronte, nolite appropinquare. Per faciem vero arcus, ipsam sagittam intelligit, veluti quæ arcui præminet: vel circumloquendo, per faciem arcus, ipsum arcum intelligit. Et dum arcum dixit, omne armorum genus significauit, quasi totum à parte.

Vt liberetur dilecti tui. Hæc fuit causa cur signum datum sit. *Salua dextera tua, & exaudi me.* Per dexteram, potentiam intelligit. Exaudi etiam me populum tuum in captiuitate constitutum.

Deus locutus est in sancto suo. Superiora quidem ex captiuorum persona dicta sunt, huius autem versiculi verba ab ipso proferuntur propheta: qui seipsum hic sanctum: hoc est, deo sanctificatum, ac dedicatum appellat. Vel, deus locutus est in sancto suo, pro: deus per sanctum spiritum suum mihi locutus est: & in summa illud affirmat, quod à deo ea sibi fuerunt reuelata, quæ modo dicturus est. Quæ autem ea sint, audi.

Laborabor. Quod scilicet ij, qui in præsentia captiui sunt, mihi aliquando conciliandi sint.

Et partiar Sicima. Sicima, ciuitas est tribus Ephraim. Hanc inquit, ciuitatem, ab inimicis eam occupantibus, liberabo, & partiar eam populo meo ad habitandum.

Et vallem tabernaculorum metiar. Vallis tabernaculorum locus est iacens ante Sicima, quem se deus captiuis mensura pariter diuisurum pollicetur. Et duobus his locis, vniuersam Iudæam significauit, veluti à parte totum.

Meus est Galaad, & meus est Manasses. A minori ad maiorem ascen-

Deus dicitur
Exaudi me
Sicima

tendit, atq; à posteriori ad priorē : quippe cum Galaad progenitorē suum haberet Manassem. Per Manassem veniuerſam Manasses tribū intelligit: & per alia patriarcharū nomina, alias insigniores tribus, per quas reliquæ cōprehenduntur. Ait igitur, meus nunc est totus populus, tametsi aliquādo eū repulerim, quādo me irritauit.

Et Ephraim fortitudo capitis mei. Per caput hoc loco imperium intelligit: quemadmodum ipse etiam Symmachus transtulit, & sensus est: quòd potentissima pars regni Iudeorum, in iis consistit militibus, qui sunt de genere Ephraim. Hoc autem pronomine, meus, vendicare sibi videtur deus eorum regnum: tanquam proprius ille sibi sit populus: ex quo maiorē illius etiam fiduciam præstat.

Iudas rex meus. Ex tribu Iuda erit rex populo Israel. Nā & post captiuitatē, Zorobabel qui de tribu Iuda erat, rex constitutus est. Hoc etiam in loco pronomen, meus, regnum illud propriū quodāmodo ipsius dei esse ostendit.

Moab lebes spei meæ. Lebes genus est vasis ad ministeria: per quod indicare videtur: quòd Moabitarum populus tibi subiiciendus esset, & ministraturus. Spei meæ: hoc est, ministraturus iis, qui in me sperauerint. vel iis: in quibus ego spero, quòd mei futuri sint.

In Idumæam extendam calciamentum meum. Per calciamentum iter intelligit. Hanc, inquit, Idumæam populo meo pariter subiiciā, cum eo ad bellū simul proficiscens.

Mibi alienigenæ subditi sunt: Moabitæ & Idumzi, de quibus diximus: & alij circumuicini populi. Et quod ait: subditi sunt: prophético more dixit, præteritum pro futuro, tempus ponens.

Quis deducet me in ciuitatē munitiōis? Sermo est ex captiuorum persona. Munitiōis autem ciuitas dicebatur Hierusalem: quia fortissimis erat mœnibus circumdata, & vndique bene munita. Præ summa autem lætitia hæc verba proferre introducuntur, cum antea in captiuitate detinerentur, vnde nulla fugæ spes apparuerat.

Quis deducet me vsque in Idumæam? Ita vt non tantum in patriam restituamur. Sed proximos etiam circumquaque vicinos populos subiugemus.

Nōne tu deus qui repulisti nos? Per interrogationem hoc

legendum est, & simili modo subsequens versiculus. interrogant autem quasi aliunde futuram huiusmodi salutem non expectarent, quàm à deo.

Et non egredieris deus in virtutibus nostris. Huiusmodi verba vidimus in psalmo 43. vbi ea exposuimus.

Da nobis auxiliũ de tribulatione. & vana salus hominis. Hoc in loco superflua est cõiunctio illa, & Symmach^o aut̃ ita reddidit: tu da nobis auxilium: vana est em̃ salus ab homine.

In deo faciemus virtutẽ, & ipse ad nihilum deducet omnes tribulantes nos. Faciemus, pro, adipiscemur seu possidebimus, nã ex nobis infirmi sumus. Et hoc pacto quidem primam expositionem exegimus, de captiuis in Babylone tẽporis regis Zorobabel: aptari autem possunt, vt diximus, huius psalmi verba ipsis etiam fidelibus, qui olim sub dæmonis captiuitate detinebantur, ita vt ex eorum persona dictum sit: tu deus repulisti nos olim, antequã fidem haberemus, & destruxisti nos permittẽs bellis, & mutuis cædibus nos perimi, ac multis aliis huiuscemodi malis. Et iratus quidẽ es quia te creatorem nostrũ ignorauimus, & misertus es nostri, cum antea à dæmonibus deciperemur. concussisti autem terram, & conturbasti eam: quando nimirum tu in terra nobiscũ conuersabaris, & docebas populos. fama etenim operum, & sermonum tuorum tunc omnes conturbauit qui erant in terra. Sana igitur afflictiones eorũ, quas ideo sustinent, q̃ à recta via declinarunt. Tu ostendisti nobis per euangelium vias duras: arctam illam nimirum viam, & conculcatam. Et potasti nos vino compunctionis euangelico. prædicatio etenim compunctionis vinum dicitur, quia & lætificat, & ad peccatorum pœnitentiam pariter adducit. Dedisti metuentibus te, significationem illam nimirum quæ per sigillum diuini baptismatis fidelibus omnibus insignitur, & figuram viuificæ crucis: ita vt tanto signo muniti, à maligni dæmonis arcu effugerimus. Et quæ sequũtur simili modo expone. illa etiã verba, deus locutus est in sancto: expone vt iam prædiximus, eo tantũ excepto, q̃ per deum, Christũ intelliges. Similiter & verba illa, exultabo, partibor etiam Sicimam Iudeorum ciuitatem, fidei meo populo Christiano: & vallẽ tabernaculorũ etiam dimetiar. Christiani etenim omnia ea

Loca post modum possederunt, & ibidem ecclesias erexerunt. Quod verò ait: meus est Galaad, & meus est Manasses, & quæ sequuntur: ex persona Christi dicta sunt, docent se secundum hominem, Iudæorum affinem esse. hac etenim causa suos eos esse dicit. vel aliter: dic, quod Christus illos sibi adsumit, suos esse eos dicens, propter fideles, qui ex eis crediderunt. Calciamentum autem diuinitatis, humana Christi caro erat, quæ ferebat deum, & ad varia accedebat loca, & ad varias gentes etiam alienigenas, subiiciens eos, ac ducens ad fidem. cupiens deinde propheta ea oculis atque ipso sensu cernere, quæ in spiritu viderat: quis, inquit, deducet me in ecclesiam fidelium euangelij legis bene moderatam, Christi que sanguinem, baptismate, cruce, angelis, & doctrina munitam? Quæ ecclesia mutationis ciuitas, seu (vt propius poscit Græca dictio) ciuitas complexus dici potest, eo quod omnes complectatur virtutes. Et quis deducet me in terram infidelium, vt ex infideli videam fieri fidelem? nonne tu deus, qui repulisti nos? hoc est, qui cognatos ac posteros meos Iudæos, vt Christi interfectores proiecisti. Reliqua ex fidelium persona dicta sunt, exceptis paucis, vt supra diximus.

Περιοχὴ.

In finem in hymnis, Psalmus ipsi Dauid.

In finem etiam hic Psalmus nos iubet aspicere, ob prophetias, quæ in eo traduntur: effertur que ex populi persona, qui captiuus detentus est in Babylone. illorum enim reditum in patriam prædicit. Inhabitabo, inquit, in tabernaculo tuo in secula: atque ideo summa consequentia post superiorem collocatus est. Christiano etiam populo recte accommodatur. In hymnis inscribitur, quia benefactorem deum laudat, et illius beneficia commemorat. obseruandum verò est, quod psalmi, quibus inscriptum est, in hymnis, ipso tantum humano ore canebantur, absque organorum modulatione: illi autem quibus inscribitur in hymnis, psalmi, vna cum musico canebantur instrumento.

P S A L M V S L X.

Exaudi deus deprecationem meam, intende orationi meæ. De his verbis, exaudi, & intende, diximus in psalmo 16.

A finibus terræ ad te clamaui. Per fines terræ iuxta historie sensum Babylonem intelligit, quæ in vltimis man-

suerioris huius regionis nostræ partibus sita est: iuxta Anagogem verò cogitationes terrenas, quæ efficiunt, ut procul elongemur à deo.

ἐν τῷ ἀνή-
δικῶν.

Dum triste esset cor meum in petra exaltasti me. Per petram fidem intelligit, quam in deum habet: propter illius nimirum soliditatem securitatēque ac sublimitatem. quoties enim, inquit, ob præsentis angustias fatigatus ac contristatus sum, ad summam quandam à deo mihi immisissam spem euehebar, veluti ad solidissimam quandam petram, atque ad tutissimum refugium.

Deduxisti me quia factus es spes mea. Dux mihi olim fuisti ab bona te enim vnicum salutis meæ authorem futurum sperabam.

Turris fortitudinis à facie inimici. A' communi sensu commendandum est, verbum factus est. Turrim autem fortitudinis à facie inimici, dixit, pro: turrim fortem coram inimico, adeo ut illum arcere possit.

Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula. Iam diximus in his verbis prophetiā contineri de reditu populi ex Babylone, & restitutione in patriā. per tabernaculum autem templum dei intelligit. Et in secula dixit pro perpetuo. verum huiusmodi prophetia propter prauos Iudæorū mores in nos cecidit. Illi enim iamdiu perditī à Romanis in tēplo amplius nō habitant, quod ab ipsis prorsus fundamentis euersum est, sed fidelis ac Christianus populus in templo dei semper, & ubiq; inhabitat: cum ab eo per totum orbē Christo erecta sint templa in quibus assidue deum colit.

ἐν σκίπτῃ.

Protegar in protectione alarum tuarum. Simile est quod legimus in psalmo 16. ibi, & in protectione alarum tuarum proteges me: quæ verba ibi exposuimus.

τῶν ἐν χῶρ.

Quoniam tu deus exaudisti orationes meas. Quando scilicet inuocaui te.

Dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum. Per hæreditatem iuxta historię sensum, inferiorē hanc Hierusalē intelligit & supernam, iuxta Anagogē. venite enim, inquit, benedicti patris mei hæreditate paratum vobis regnum.

Dies super dies regis adicies. Dies, inquit, plurimos adicies ad dies vitæ regis Zorobabel, propter summum eius in te amorem, & propter illius summam prudentiā.

Quæ

quæ sequuntur non conueniunt antiquo regi Zorobabel, sed nouo nostro Zorobabel Christo domino secundum carnem. Nam & Zorobabel Christi tenuit figuram, cum captiuos qui in Babylone erant in patriam adduxit, quemadmodum, & Christus fidelem populum, qui sub errore ac fallacia idolorum, ac dæmonum captiuus detinebatur, in cœlū reduxit, ubi nostra erat patria. Superne enim anima nobis omnibus à deo data est.

Annos eius vsque ad diem generationis, & generationis. Erunt, inquit, anni eius vsque ad vltimum diem duarum generationum: antiqui nimirum populi & noui, hoc est, ad ipsam vsque consummationem. eo vsque enim hæc atque illa extendetur generatio.

Permanebit in seculum in conspectu dei. Verba hæc superiorum versiculum declarant. ex omnibus autem regibus qui à seculo fuerunt, solus Christus viuit coram deo. nam & si mortuus sit, resurrexit tamen post tres dies, & sedet à dextris dei.

Misericordiam, & veritatem eius quis exquiret? Quis intel- liget? vere nullus. est enim quoddam misericordie pelagus. adeo autem veridicus est vt veritas ipsa appellerur. verum de illius misericordia, & veritate dictum est in psalmo 56.

Sic psallam nomini tuo in secula. Psallens tibi, inquit, vt nunc facio, in perpetuum te laudabo.

Vt reddam vota mea de die in diem. Hoc est, vt successiuis diebus adimpleam quæ pollicitus sum. promiserat autem beatus Dauid sæpe in præcedentibus psalmis, se perpetuo deum laudaturum esse.

In finem pro Idithum psalmus ipsi Dauid.

In finem inscribitur propter finem prophetiæ, quæ in eo continetur. Machabeorum enim pugnam prædicit, quam pro religione susceperunt, & quod ait: pro Idithum, idem sibi vult ac si dixisset, ad Idithum. ab eo enim decantatus est hic psalmus. Erat autem Idithum princeps chori, vt in proemio operis prædiximus. Exhortatur etiam nos propheta hoc psalmo ad patientiam atque ad spem in deo collocandam.

Onne deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim saluare meum. Verba hæc proferuntur ex persona cœtus Machabæorum, aduersus inimicos tyrannos conantes auertere eos à lege dei atque à moribus patriis. Et iis omnibus insuper accommodari possunt, qui imitati fuerint illorum pro virtute constantiam. per interrogationem vero proferenda sunt. Nonne inquit, deo potius obtemperabimus, iubenti non recedendum esse ab eius legibus? certe obtemperabimus, ab illo enim vniversa pendet nostra salus.

ὅτι μὴ σκε-
λθῶ ἐπὶ
πλείον.

Etenim ipse deus meus. saluator meus, & adiutor meus, nõ fluctuabo amplius. A modo, inquit, non timebo, tametsi antequam in huiusmodi calamitates inciderem, humano more timuerim. fluctuationem enim hic timorẽ appellauit.

ὅπως γὰρ ὡς-
μίση.

Quousq; irruitis in hominem? interficitis omnes vos tanquam parieti inclinato, & maceria impulsæ? Quousq; inquit, in infirmum hominẽ eo modo impetũ facitis, quo irruit quis in parietẽ ad ruinam vergentẽ, aut in maceriã concussam? in hæc etenim irruere solemus, vt prorsus euertantur. Et quod ait, quousq;, illos indicat per sepe irruisse. deinde iis, quæ in medio dicta sunt, per parenthesis à cõmuni sensu addenda est dictio, quousq;, vt huiusmodi efficiatur sententia: quousq; vos omnes interficitis, quousq; sanguini, ac cædibus vacatis? propriam vero infirmitatem fatetur, parieti inclinato & depulsæ maceriæ se cõparantes: quia in deũ peccauerant: & idcirco multa mala passi fuerant.

τιμήν.

Verumtamen honorem meum cogitauerunt repellere. Inimici mei, inquit, meditati sunt vt à me abiicerent seruitutẽ quã in deum habeo, & illa me potissimũ restudebãt spoliare quæ summo mihi honori est, & glorię. Nã si sermo honori est, vt regi deseruiat, quanto magis si quis seruiat deo? cucurrerunt in siti. Non simpliciter, inquit, me aggressi sunt, sed summo cum desyderio festinarunt. Desyderium enim sitim appellauit. omni autẽ artificio Antiochus, & ministri eius machinati sunt, vt Machabæis persuaderet deum suum contemnere quemadmodum in historia tradit Iosephus, quam de Machabæis conscripsit.

Ore suo benedicebãt, & corde suo maledicebant. Proprie ore adulantes

dulantes me laudabant. corde vero contēnebant, quod alteram fidem sectarer: & palam quidem consilium suum mihi impertiri videbātur, & mecum eadem sentire, secreto tamen veluti inimicissimi fallacias componebant.

Veruntamen deo subiecta esto anima mea, quoniā ab ipso patientia mea. Ab ipso est patiētia, quia inter calamitates mihi cōstātiā pręstat. Hęc autē mutuo inter se cōsilia agitant, ad maiorē se magnanimitatē alter alterū excitantes.

Quoniā ipse est deus meus, & saluator meus, & adiutor meus, μή μίσωσα
ἐνός.
non recedam. A seruitute, inquit, dei ad Antiochi iugum nunquam desciuero.

In deo salutare meum & gloria mea. In deo, inquit, situm est, quod ego salutem & gloriā consequar, & non in hominibus. vel, in deo habeo salutem & gloriā, & nulla alia in re deus auxiliij mei. O deus adiutor meus, vocant enim eū sepius præ summa voluptate, quam ex sermonibus deo habitis consequebantur.

Et spes mea in deo est. Eandem ob summam lætitiā sententiam repetunt, palam ac libere spem in deo suā profitentes: alios præterea ad sui æmulationem excitātes, addūt.

Sperate in eo omnis congregatio populorū, effundite coram eo corda vestra, quoniam deus adiutor videtur. Per corda hoc in loco, preces, atque obseruationes intelligit: vnde alibi dicit, Effundā corā eo orationem meā. sincera etenim supplicatio de medio solet cordis proficisci. effundi autē dicitur preces, eo quod sermo effluere quodammodo videtur ab ore. vel aliter: educite atque euacuate corā eo oculos cordis vestri affectus, sinceram agentes confessionē.

Veruntamen vani filij hominum. Dictio, veruntamen, superius quidem superflua iacet, sed hoc in loco idē significat, quod vere. Cū enim admonuerit propheta, vniuersum humanum genus quid factū opus sit: & deinde intellexerit prauos homines sibi obtēperaturos non esse, sententiam aduersus eos profert, dicens: quod vere vani sunt filij hominum veluti, qui in vanissimis rebus peruerse operantur. vanum autem est quod inutile est, & infructuosum.

Mendaces filij hominū in stateris, vt iniuste agant. Mendaces sunt in corū iudiciis. per stateras enim iudicia ipsa intelligit. Corrupta est in eis inquit, iudicij sedes. instabilia &

78 ἀδινύσας

enim eligunt p̄ stabilibus, & mala pro bonis: & adeo mē-
daces sunt, vt seipſos in primis iniuria afficiant, dum vir-
tutibus se priuant. sermo autem hic prauos omnes in vni-
uersum tangit: sed p̄cipue Antiochum & socios, qui ob
auaritiam Iudæis iniuriam inferebant.

ii. *Ipsi ex vanitate in idipsum.* Ex vanitate, inquit, hoc est ob
vanitatem ipsi eadem sentiunt, vt iniuriam inferant. in id
ipsum enim omnes feruntur, eadem ducti vanitate.

Nolite sperare in iniustitia & in rapinas nolite concupiscere.
Admonet beatus Dauid omnes homines in vniuersum,
& diuitias iniustitiam appellat, eo q̄ vt plurimum ex ini-
iustitia proueniant. quod vero ait: & in rapinas: p̄positio,
in, est superflua, vt sensus sit: rapinas ne concupiscatis.

iii. *Diuitiæ si fluant nolite cor apponere.* Si diuitiæ, inquit, ab
his ad illos transferantur, vt p̄ sepe accidit, cum instabile
& fluxam habeant naturā: vel si ab aliis fluant in vos, nolite
vllō modo affigere eis cor vestrū, vt studiose eis scūba-
tis. Quædā vero exēplaria habet, nolite corde apponi, ac
si dicat nolite ex toto corde, atq; animo eis p̄p̄ inherere.

Semel locutus est deus, duo hæc audiuī, quod potestas dei est, & tua domine misericordia. Verba hæc nonnulli de dei sentē-
tia dicta esse intellexerūt, & sensum esse, q̄ simul cū mi-
natoria dei sentētia vna semper auditur illius cōminatio-
nis solutio. hac etenim ratione deus cōminatur, vt cōmu-
tato delinquentiū p̄posito, nullus minis ampli⁹ relinqua-
tur locus. Potest autē qui semel loquitur plura eodē ser-
mone p̄ferre, & sermonis series plura cōtinere. quo cir-
ca dua hæc, quæ se audisse asserit propheta, ad eundē de-
bēt sermonē referri, quæ semel, hoc est, vna quadam vice
de⁹ locut⁹ est: tamen si hæc dictio semel, hoc in loco meli⁹
exponi possit, p̄ cōstāter. Deus, inquit, constātissimè mi-
hi per sanctū spiritū locutus est. quæ nā autem sint, duo
hæc, postmodū declarat dicens: q̄ solus deus potēs est, &
quod solus misericors: quo sermone hoc indicare nobis
voluit propheta: q̄ deus potens est, qui inimicos nostros
repellat, & qui nostri misereatur, & docet pariter, q̄ ve-
luti potentem eū timere debemus, & ad eū cōfugere tā-
quā ad misericordē: intelligere etiam possumus simpli-
citer, deū duo hæc locutum esse ad Moysen. huiusmodi

enim

enim sententiam sæpenumero ab eo Moyſi dictam legimus, vt eam populo annunciatet.

Quonia tu reddes vnicuique secundum opera sua. Tu enim futuro iudicio condigna vnicuiq; pro operibus retribues, siue bona ea fuerint, seu mala.

Psalmus ipsi David cum esset in deserto Iudææ.

Fugiens Saulem beatus David occupauit desertum quod siccitatis dicitur, seu squalloris, vbi hunc psalmum composuit: quo & summū omnibus amorem declarauit, quem erga deū habebat, & persecutorum suorū pariter ruinam prædixit, docens: quòd nobis hoc pacto in deserto ac sterilitate voluptatū erga deum affectis, destruentur ac fugabūtur similiter tam inuisibiles quā visibiles inimici. Quadā vero exemplaria habent in deserto Idumææ, veri simile est autem desertum illud antea Idumææ regionis fuisse, & deinde Iudææ partem effectum esse.

PSALMVS LXII.

D*Eus deus meus ad te de mane surgo. Ad te, inquit, tē dēplēso.*
pestius festino, qui & diluculum & mane diei diceris. experrectus enim à somno statim cogitationibus meis tibi adsum, conuersationēq; hanc & sermonem, quem tecum habeo, quibuscunq; aliis rebus & negotiis præpono, & pro totius diei primitiis tibi offero.

Situit in te anima mea. Per sitim, dilectionis vehemētiam *et.* significat, de qua dictum est in psal. 41. in tertio versiculo.

Quam multipliciter tibi caro mea. Pro quam multipliciter Theodotion transtulit, quam sæpissime, hoc est, assidue. tibi, inquit, assidue intentus, in tui dilectionem feror. per carnem enim suam, & per animam suam, circumloquendo se ipsum passim intelligit. dictio autem, quam multipliciter, immensitatem demonstrat dilectionis:

In terra deserta, & inuia, & inaquosa. In hoc, inquit, deserto, vbi nunc moror, ita me gero, vt locus qui alioqui omni prorsus vacat solatio, meum erga te desyderium minime imminuat.

Sic in sancto apparui tibi. Hoc pacto disposit^o apparui tibi in tabernaculo: cum, vt lex mādāt, colerem te. per sanctū em ipsum intelligit tabernaculū, & sensus est. q̄ tūc in tabernaculo, & nūc in deserto, æqualē erga deū affectionē

& beneuolentiam conseruauit.

Vt uiderem uirtutem tuam & gloriam tuam. Hoc autem facio ut uirtutem ac potentiam tuam uideam aduersus inimicos meos, quos a te fugandos spero, & similiter ut uideam gloriam tuam, dum omnes te glorificant, quod adiuues sperantes in te.

Quoniam melior est misericordia tua super uitas. Uitas delicis deditas dicit & uoluptatibus præstat, inquit, ut in deserto tuam consequar misericordiam, quam si in deliciis ac uoluptatibus humanis degam.

Labia mea laudabunt te. Et ideo, inquit, ego te laudabo.

Sic benedicam te in uita mea. Sic, ut nunc facio, sincere nimirum, atque ex tota anima.

In nomine tuo leuabo manus meas. Ad te unum, inquit, manus meas extendam. uel, inuocato tuo nomine, eas extendam, & nullum aliud poscam auxilium.

Quasi adipe & pinguedine repleatur anima mea. Eo pacto, quo adipe quæ repletur & pinguedine, eodẽ opto, ut anima mea, tua repleatur misericordia. de ea etenim sermo erat.

Et labiis exultationis laudabit os meum. Et de cætero, inquit, exultationibus labiis te laudabo.

Si memor eram tui super stratũ meum, in matutinis meditabar in te. Si memor tui sum cubans in lecto, in matutinis etiã meditor in te, hoc est, inuenior cogitare de te, & sensus est, quod memor dei erat & cum somnum caperet, & rursus cum expergesceret, ita ut somnus dei memoriã minime intercideret. optimũ est igitur, ut qui somnũ uult capere, cũ dei memoria id faciat, quæ prauas ac turpes solet imaginationes auertere. immutatũ est autẽ tẽpus uerborũ. memor eram, & meditabar, pro memor sum. & meditor.

Quoniã facti adiutor meus. Hoc autem facio, quia te unũ adiutorem habeo, & deinceps aliud mihi opus non est, quã ut tui memor sim. cætera enim omnia & superflua reputo & inutilia.

Et in protectione alarum tuarum exultabo. De alarum protectione diximus in psalmo 16.

Adhæsit anima mea post te. Desyderij nimirum uinculo adde illigata, ut a tui memoria diuelli nusquam possit.

Nunc autem adiuuit dextera tua. Ex hoc loco prædicere incipit

ἐν μνημόνεον
τοῦ ἐμελεῖται
αὐτοῦ.

σκέπη

ἀντιλαβειν.

cipit

cepit, auxilium sibi à deo præstitum, Saulisque, ac ceterorum inimicorum interitum.

Ipsi vero in vanum quaesierunt animã meã. Cùm auxilio mihi sit deus.

Introibunt in inferiora gladij. Mortui enim descendunt in infernum.

Tradentur in manus gladij. Dixit eos interituros nũc, & mortis genus narrat. gladiũ autẽ metaphoricè man⁹ habere finxit, vt illius ictũ ineuitabilẽ esse indicaret, veluti q̄ quasi manu quadã illos apprehẽsur⁹, atq; adactur⁹ sit.

Partes vulpium erunt. Vbi inquit, occisi fuerint, Vulpes sibi in cibum, eorum diuident cadauera. vel, ideo partes vulpium futuros dicit, quia non à fortibus & generosis occidendi essent inimicis, sed à pusillis quibusdã, imbecilibusque atque dolosis, quales esse vulpes nouimus. ab huiusmodi itaque, inquit, inimicis dilaniabuntur: & Palestinos mihi videtur populos subsignare, à quibus Saul cum filiis, atque exercitu trucidatus est.

Rex vero lætabitur in deo. Se ipsum regẽ appellat, veluti diuina sententia iam vnctum in regẽ, lætabitur autẽ non in eorum morte, quemadmodum postea re ipsa declarauit, lugens ac plangens: sed lætabitur in deo, qui liberauit diligentes se, per regem etiam hoc in loco quemlibet intelligere potes, qui affectibus, ac passionibus propriis dominatur: iuxta quem sensum expone sequentem versiculum: q̄ illi etiam laudandi sunt, qui iurauerint in deo, id est, qui vitam deo pollicentur virtute præditam, & qui quod polliciti sunt, operibus confirmant.

Laudabuntur omnes, qui iurant in eo. Olim mos fuit vt iuraret per reges, veluti per salutem, aut caput regis. Viuente igitur Saule periculũ ei fuisset, qui per David regis salutem iurasset. Mortuo, inquit, Saule ille laudabitur vt amicus & beneuolus, q̄ per David regis salutẽ iurauerit.

Quoniã obstructum est os loquentium iniusta. Morte nimirũ obstructum est os hominum loquentium iniusta aduersus ipsum David, cum calumniarentur, eiq̄ detraherẽt, atq; inuicem de illius morte tractarent. Et hæc quidẽ expositio ad visibiles inimicos pertinet. Cæterũ de inuisibilibus simili modo exponi potest: verũ quod hic legimus;

introbunt in inferiora terræ, tunc expone, hoc est, in ipsum Tartarum, quia (vt dicit Apostolus Petrus) missos illos deus tradidit in Tartarum ad iudicium. Tartarum vero sub terra esse dicunt. Gladium etiam tunc expones, pro supplicio.

In finem Psalmus ipsi David.

Hic psalmus eandem, quam precedens tractat materiã. easdem enim beatus David inimicorum insidias carpit, & ab eis se liberandum prædicat. Atque ideo etiam in finem inscribitur.

P S A L M V S L X I I I.

*A*udi deus vocem meam, dum oro ad te, à timore inimici eripe animam meam, protege me à conuentu malignantium, à multitudine operantiũ iniustitiam. Per conuentum, congregationem, atque ordinem militum intelligit. Cætera vero per se clara sunt.

Quoniam exacuerunt, vt gladios, linguas suas. Vt de facili nimirum calumniari possent, & contexere insidias. & similia videntur hæc verba iis, quæ vidimus in psalmo 57. lingua eorum gladius acutus.

Intenderunt arcum suum, rem amaram, vt sagittæt in occultu immaculatum. Immaculatũ dixit, pro innocētē, & seipsum intelligit. ordo autē fit per hyperbaton, hoc modo, parauerunt arcum suum, vt latenter sagittarent innocentem hominem, & amaram rem, hoc est, grauem ac molestantem esse ait: q̄ huiusmodi vsi sint apparatus. appositue enim id dictum est, & per parenthesis. graue etenim est, & dolosi cuiuspiam opus, vt in occulto sagittis quempiam impetat, qui sibi nihil cauet. per arcum vero linguam intelligit, quam & gladium appellauit, veluti quæ proximum adeo lædit, vt penè interimat: & arcum similiter, quia de longe ferit. in aperto etenim laudabant eum inimici, ac benedicebant: clam vero, ac latenter mala conspirabant.

Subito sagittabunt eum, & non timebũt. Statim, inquit, nec præcauentem eum sagittabunt, nullam, aut dei iram, aut humani iuris legem timentes.

Stabiliuerunt sibi sermonem prauum. Prauum insidiarum consilium sequi decreuerunt, vt omnino perficiendum.

Narrauerunt vt absconderent laqueos. Symmachus reddidit,

dit, consuluerunt. Consuluerunt etenim, vt laqueos ab-
 sconderent & plagas, dum collocarent insidias.

*Dixerunt: quis videbit eos? Quis vltor nimirum, aut vin-
 dex illius erit, quem occidere conantur? ac si dicant, nul-
 lus huiusmodi vindex eos videbit.*

*Scrutati sunt iniquitatem. Perquisiuerunt iniquitatem, vt
 ea vterentur.*

*Defecerunt scrutantes scrutinia. Hoc est, defatigati sunt, εφεσονωτες
 quærentes dolosas artes. εφεσονωτες.*

*Accedet homo, & cor profundum, & exaltabitur deus. Ad και καρδια.
 prauos istos talia molientes accedet homo aliquis, illorū
 prauitati, aduersum me inseruiturus, & homo iste, erit cor
 profundum, hoc est, magni ac profundi consilij & vrgen-
 tis ad malum. Nam & profunda inueniuntur ad malum
 consilia. Cum vero apparuerit huiusmodi hominem con-
 silium suū non posse perficere, tūc magnificabitur deus,
 qui comprehendit sapientes in astutia eorū, qui ineffica-
 ces fuisse ostendet eorum insidias. Verisimile est autem
 aliquos fuisse qui vt inimicis gratificarentur accesserint,
 & operam suam aduersus iustum polliciti sint.*

*Sagitta paruulorum, facta sunt verbera eorum. Inefficaces
 nimirum. Huiusmodi enim sunt paruulorum ictus. Vel
 etiā, propter percutientium infirmitatem. Per verba
 autem hic, afflictiones intellige.*

*Et infirmata sunt contra eos lingua eorum. Per linguas, ipsas
 intelligit calumnias, & conspirationes, quæ per linguam
 contexuntur. Hæc etenim sunt linguæ opera. Infirmitatæ
 igitur sunt linguæ eorum in eis: nequeunt scilicet ali-
 quid amplius facere.*

*Turbati sunt omnes qui videbant eos. Ij, inquit, qui tales ac
 tantos homines conatibus suis omnibus frustratos vide-
 runt, non mediocriter perturbati sunt.*

*Et timuit omnis homo. Omnis homo qui eos viderat, in se
 ipso conterritus est, cognoscens quòd deus eorum om-
 nium vindex esset, qui iniuria opprimerentur.*

*Et annunciauerunt opera dei. Et alij miracula omnia an-
 nunciauerunt, quæ propter me deus operatus est.*

*Et facta eius intellexerūt. Et cognouerūt qualia faciat do-
 minus adiuuans seruos suos. Futura autem dixit, vt iam*

facta lege scilicet prophetiz.

Lætabitur iustus in domino, & sperabit in eo. Lætabitur & sperabit, vbi magnum dei studium in me viderit.

Et laudabuntur omnes recti corde. Ij, inquit, qui obliquū nihil, aut tortuosum ferunt in corde, qualis erat beatus David, ab omnibus semper laudabuntur, veluti eis deus præsto semper futurus sit. Quàm bonus enim, inquit, deus Israel iis, qui recto sunt corde? Quidam ea verba, accedens homo, intelligunt dicta esse de Iuda, qui cum deprauatus esset animo, ad Christi aduersarios profectus est, & pollicitus, se illum eis traditurum esse. Verum Christus ex eo magis magnificatus atq; exaltatus est. Multa liquidè & summa admiratione digna miracula tam moriens, quam resurgens, operatus est, quæ illius gloriã prædicant. Nam quòd supplicia sustinuerit, eius gloria non minuitur, cum & diuinitas ipsa minime læsa sit, & humanitatis excellentia ac nomen eius tolli ideo non potuerit, vt putarát. Hæc autè omnia cum cernerét Gentiles, & insuper ipsos Christi crucifixoꝝ tradi viderent Romanis in interitum, turbati sunt, & timuerunt Christum dñm, ob quem Iudæorum genus tantis affectū est suppliciiis. Et iuxta hunc sensum per iustos, fideles omnes ex Gentibus intelliges, qui per fidem iustificati sunt, qui etiã vt recti corde, lætabuntur in Christo, eo quod in corde suo nunquam à recta illa fide declinauerunt, quam semel professi sunt.

In finem Psalmus Cantici ipsi David.

In finem etiam inscribitur hic psalmus, quia captiuorum reditum prædicat, qui in Babylone erant. ex quorū persona fuit à Propheta conscriptus. Futuram etiam Gentilium religionem, ac fidem interserit, quæ omnia ad finem suum tendebant. Quid autem sit Psalmus Cantici in præmio operis dictum est.

P S A L M V S L X I I I I.

TE decet hymnus deus in Sion. Illic etenim te coli debere mandasti.

Et tibi reddetur votum in Hierusalem. Vide prophetiã de reditu. Iuxta Anagogē per Sion & per Hierusalē, vniuersalis

versalis fidelium ecclesia intelligitur, & templa etiam, quæ priuatim erecta sunt in variis mundi partibus.

Exaudi orationem meam. Orationē de his rebus, pro quibus semper ad te preces fundo.

Ad te omnis caro veniet. Prophetia hic traditur de salute gentium. per carnem etenim ipsas gentes intelligit, vt totam à parte: vel quia olim viuebāt carnaliter. Vel fortassis sermo est de vniuersali corporum resurrectione.

Verba iniquorum præualuerunt super nos. Blasphemiz iniquorum quas aduersum nos atq; aduersus ipsum deum præualuerunt, præualuerunt super nos, hoc est, oppresserunt nos, cum non auderemus cōtradicare, veluti serui effecti. Et quia in Græco, pro, verbo, præualuerunt, legimus. ὑπεδυνάμωσαν. potest id verbū aliter exponi, vt sensum etiā contrarium faciat, & sententia sit, quod verba iniquorum valde fortes nos reddiderunt, ita vt fiduciam præstiterint, quòd deus huiusmodi iniurias, non inultas non dimittet. Quædam autem exemplaria habēt, verba iniquorū valde infirmos nos reddiderunt.

ὑπεδυνάμωσαν.

Et impietatibus nostris tu propitiaberis. Tu, inquit, iis ignoscas peccatis, propter quæ nos effecti sumus captiui, vnde etiam liberabis nos.

Beatus quē elegisti & assumpsisti, habitabit in aulis tuis. Beatus, inquit, Iudeorum populus, qui ex omnibus gentibus à te electus est, & tuus populus appellatur. Ex captiuitate etenim reuocatus, rursus cū honore habitabit in Hierusalem, quā Aulas dei esse dicit, propter celeberrimum templum, quod in ea deo dicatum erat. iuxta Anagogem vero de nouo loquitur populo, quē dñs ex Gentibus sibi in hæreditatē elegit, & per Aulas, Ecclesias intelligit, quæ vbiq; locorum Christo erectæ sunt. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt vnicuique aptetur fidei, qui pie ac religiose viuat, qui electus dicetur, & assumptus ad cœlestē Hierusalem, vbi Aulæ dei sunt mansiones iustorum.

Αυλαῖς.

Replebimur in bonis domus tuæ. Per domū dei & inferiorē hanc, & supernam Hierusalem intellige. & templa, quæ vbiq; locorū sunt. Bona autē domus dei, sacra sunt dogmata, ac cætera spiritualia ac tēporalia bona, quibus frui ac delectari deus hominib⁹ tribuit. His autē bonis replē-

dum etiam populum propheta asserit, simulac ab inimicorum seruitute fuerit liberatus.

Sanctum est templum tuum, mirabile in iustitia. Per tēplum similiter & illud intellige, quod est in inferiori Hierusalē, & quod in superna, & alia etiam templa quæ variis mundilocus sunt Christo dicata. Sanctum autē templum appellat, quod illius esse dicitur, qui sanctus est, & quia plenum est sanctimonia. Et mirabile in iustitia, ppter iustos viros, qui in eo versantur. Vel templum dei esse intelligit, viros oēs virtute præditos, qui habitaculū dei merito dici possunt, & sancti quidem sunt, ob vitæ munditiam, mirabiles vero ob summam integritatē, ac summā iustitiā.

Exaudi nos deus saluator noster, spes omnium finium terræ, & eorum qui in mari sunt procul. Est & hæc prophetia de gentibus, quæ crediderūt. Exaudi, inquit, tu nos, qui in posterum futurus es omnium spes. Fines autē terræ, homines appellat qui terræ fines incolunt. Per eos vero quos in mari procul esse dicit, insulanos intelligit. Dictio autem procul distātiā seu interuallum à terra denotat. Disiunctæ enim sunt insulæ à terra continenti.

Præparans montes in fortitudine sua. De diuina nūc pertrahat potentia, collaudans eam, atq; extollens. Quod verò ait: præparans, Symmachus dixit, stabiliens. Subintelligitur autem substantiuum verbum, est. Deus, inquit, ille est, qui stabiles reddit montes, ita vt nullis, tametsi validissimis ventorum flatibus dimoueri possint, aut fluctuare.

Accinctus in potentatu. Zonæ instar, inquit, circumdatus es, in potentatu, hoc est, in immensa potentia, tam in iis, quæ ad creatas res pertinent, quàm ad quæcunque alia. Alibi etiam huiusmodi ferè vtitur sermone, cum dicit, indutus est dominus fortitudinem & præcinxit se.

Qui conturbas profundum maris. Maris profundū ita conturbat, vt arena, quæ illic iacet sursum feratur, tanta perturbatione cōmota. Illud igitur ex huiusmodi prophetæ nostri verbis considerādum est, q̄ venti nulla propria virtute sed mandato dei, mare atq; alia elemēta cōturbant.

Sonos fluctuum eius quis sustinebit? Cum graues videlicet sint, terribilesque & ferri nequeant.

Turbabuntur gentes. Propter nouum atque insuetū prædica

Εν δίκαιο-
ούκ.

σοτήρ ἡμε-
ῶν ἐν
θάλασσῃ.

Δυναστεία.

Τὸ ὄνομα
αὐτοῦ.

orationis genus, quo maiorum religio & antiqua patriæ
consuetudo destruetur, atque in aliam immutabitur.

Et timebunt qui habitant fines à signis tuis. Ij, inquit, qui Περὶ τῶν
extremos terræ fines incolunt, timebunt præ multitudi-
miraculorum, quæ passim in tuo fient nomine. Quod
timebunt, qui extremas orbis partes habitant, quâto
magis, qui in medio eius versantur? & nos quidē hæc
de admirandis Christi operibus prædicta fuisse affirma-
mus: Hebræi vero de iis, quæ à Moysè gesta sunt, verum
reprobantur, atque conuincuntur ex sequentibus.

Exitus matutini & vesperæ delectabis. Populū, inquit tuum
delectabis, tam in exitu matutini temporis, quando &
mane diei dicitur & dies progredi incipit, quàm etiam in
exitu vesperæ, hoc est, in ipso vespere. Prædicitur autem
hoc sermone, quod delectabuntur tam in principio quàm in
fine diei. Delectabuntur autem in diuinis laudibus, atque
in sacris canticis. Aliqui per exitus matutini, & per exitus
vesperæ, orientales atque occidentales terræ partes intelli-
gunt. In altera enim parte mane oriri videtur, in altera
prodire nox. Incarnatione atque conuersatione tua, in-
quit, tam eos delectatione afficies, qui orientem habitant,
quàm eos qui occidentem. Quæ sequuntur primo iuxta
historiæ sensum exponemus, deinde iuxta anagogen.

Vistastu terram & inebriasti eam. Post reditum, inquit, è
Babylone, tu regionis Iudææ curam suscepisti, quæ iam
penè exaruerat. Aqua etenim & pluuia eam inebriasti.

Multiplicasti locupletare eam. Multiplicasti pluuiam, ut
uberiorem eam redderes frugum copia.

Flumen dei repletum est aquis. Iordanis etenim inunda-
uit, quòd celeberrimum est Iudææ flumen.

Parasti cibum eorum, quoniam ita est preparatio. Cibum eis,
inquit, preparasti, qui è Babylone reuersi sunt. Hoc pacto
etenim fit præparatio, terra nimirum antea à te per plu-
uiam inebriata.

Sulcos eius inebria, multiplica germina eius. Cum terræ fera- Τὰς ἀουλα-
νας αὐτῆς
citatem prædixerit, eam postmodum fieri rogat.

In guttis suis letabitur germinans. Lætabitur, inquit, terra μέθυσον.
ἡ γῆ ἡμῶν.
in guttis suis, hoc est, in iis aquis quæ propter eam mit-
tuntur. Ob rorem quippe qui super eam cadet, multam

herbam germinabit. Quòd autem ait, lætetur terra: metaphorice dictum est.

Εν ταῖς γὰρ
γούσι καρπὸς
ταῖς.

Benedices coronæ anni bonitatis tuæ. Sanctificabis, inquit, totum illius anni circulum, illius anni dico, qui à tua nobis donandus est bonitate.

Et campi tui implebuntur vbertate. Vbertate, hoc est, fructuum abundantia.

Pinguescent speciosa deserti. Per desertū hoc in loco ipsam intelligit Hierosolymam, à Babyloniis in desertum ac solitudinem redactam. Per speciosa vero deserti, eas regionis partes quæ omnibus anni temporibus aptiores, atq; elegantiores sunt: hoc est, quæ sunt magis fructiferæ. Vel quia Græca dictio ὠπαῖα non tantum speciosa significat, sed tempestiua, dic, q; per tēpestiua deserti, fructus ipsos intelligit, veluti tempestiue ad maturitatem perductos.

Et exultatione colles accingentur. Metaphoricus etiam sermo est: & est sensus, quòd ex omni latere vniuersi homines passim exultabunt. Et quia campos & speciosa deserti dixerat, nunc addit & colles, & paulo pòst vterius progrediens, ipsas etiam valles addet.

Induti sunt arietes ovium. Induti nimirum lanarum copia, quæ de pascuorum prouenit pinguedine. Per arietes verò, omnifariam greges significauit.

Et valles abundabunt frumento. Hoc per se clarum est.

Clamabunt, etenim hymnū dicent. Quòd reliquū est, inquit ij, qui & libertate, & tanta à te frugum copia donati fuerint, ex intimo corde tibi gratias agētes, clamabūt, laudabuntq; te, veluti saluatoreū ac benefactorē suum. Abūdat enim hoc in loco, dictio, enim. Verum hæc iuxta historię sensum dicta sunt: iuxta anagogen vero omnia hæc prophetiam continent de prædicatione euangelica. Illa etiā verba: visitaſti terram: possunt ad vnigeniti personam referri, qui vniuersam terram, & omnes gentes in ea habitātes visitauit, & de quo dictum est: q; visitauit nos oriens ex alto: qui etiam inebriauit terram vino illo cōpunctionis, de quo in sexto versiculo diximus Psal. 59. sensum tradentes anagogicū. Multiplicauit præterea irrigationem euangelicam, vt terram illam, quam diximus, virtutū fructibus fœcundaret. Flumen autem dei, saluator noster est Iesus;

Iesus, & aque fluminis, multiplices sunt eius doctrine. Fluminis enim, inquit, imperus lætificat ciuitatē dei quēadmodū in 45. Psalmo declarauimus. Ab hoc flumine riuuli quidam defluerūt, sancti nimirū apostoli, qui vniuersam postmodum terram irrigarunt. Tu etiā preparasti, inquit, rationalē cibum, sacris ac diuinis dogmatibus tuis cōfectum, & tradidisti eum apostolis, modū nimirū ac rationē docens, quibus esuriētes pascere animas oportet: quoniā veri cibi præparatio huiusmodi est, vt eo nimirū modo conficiatur, quo tu præparasti & non aliter. Per sulcos etiā illius terre, profunda hominū corda intelligim⁹: quos sulcos adeo irrigari iubet propheta, vt diuino amore inebriētur, vtq; ab omni recedāt duricie, & ad mansuetudinē molliantur. Eiusdē præterea germina, virtutes sunt, veluti elegantissimi fidei fructus: & guttas eius eas esse intelligimus, q̄ à doctrina sacræ stillāt disciplinæ: vel sublimiores sensus, à diuinis emanātes scripturis, q̄ roris instar fidelīū animas impinguāt, & præterea quibus terra illa, quā dicimus, germinans lætabitur. Annus item benignitatis, optimū prædicationis tēpus significat, cui⁹ anni corona Christus est, eo q̄ ipsius tantum Christi sermonibus, atq; operationibus prædicationis tēpus ornatur, ac decentissimū redditur. Hæc autem verba ad patrem referenda sunt: tu, inquit, pater ei benedices: hoc est, laudabis eū, sicuti & fecisse eū legimus, quando ait: hic est filius meus dilectus, in quo mihi cōplacui. De campis autē, collibūsq;, & vallibus, in summa id dicendum videtur, q̄ vniuerso illo sermone sancti spiritus annuntiatur aduentus, eo q̄ adueniente spiritu, loca omnia fidelibus replenda erant. Cāpi quidem ecclesiarum, ministris: mōtes autē, Anachoretis: valles vero iis sanctis, qui habitant in speluncis. Omnes autē huiusmodi fideles pinguedo quædā & fertilitas his locis futuri erant, & exultationē atq; abundantiam præsturi. Vel aliter, per cāpos, humiles animas intelligere possumus, quæ sublimē nihil cogitant: & per mōtes, elatiores alias, quæ ad inanes doctrinas & ad exteriorē hanc mūdi sapientiā eleuatę sunt: per valles vero, deiectiores quæsdā animas, quæ in profundum peccatorū prolapsę sunt. Speciosa autē illius terræ, quæ deserta esse dicitur virtutibus,

animæ illæ sunt quas aptas atq; idoneas esse dicimus ad ferendos fructus. Arietes etiam ouium, apostoli sunt, veluti duces quidam ac principes rationalium Christi gregum: qui arietes induti sunt sancti spiritus gratiam, qua in die Pentecostes in omnes fideles diffusa est: iuxta quod legimus ad eos dictam fuisse à domino: vos autem sedete in ciuitate Hierusalem, donec induamini potentiam ex alto. Vel episcopi & sacerdotes, qui vbique terrarū sunt, quique induerunt Christum per baptisma. Quicumque enim, inquit, in Christum baptizati estis, Christum induistis. Illud etiam dicere oportet, q̄ nullibi in historia reperimus, q̄ populus qui ex Babylone reuersus est, huiusmodi abundantiam habuerit: ex quo sequitur, quòd anagogicus sensus huic psalmo magis congruere videtur.

In finem canticum Psalmi resurrectionis.

In finem inscribitur propter prophetias, quæ in eo continentur, quæ ad finem tendebant, vt alibi diximus. Prædicat autem & gentium fidem, & martyria quæ pro Christo multi fidelium passuri erant. Quid autem sit canticum psalmi, dictum est in præmio operis. Resurrectionis vero dixit pro transmutationis. In eorum enim personam conscriptus est, qui a Babylonica seruitute in propriam patriam translati fuerant, ita vt ab vnoquoque eorum qui reuersi sunt proferri possit. Et nihilominus congruit etiam unicuique resurgenti: hoc est, commutato à peccatis, in quibus olim, veluti passionum sagittis confossus, captiuus detinebatur à demone.

P S A L M V S L X V.

Iubilate deo omnis terra. Quid sit iubilatio diximus in secundo versiculo psalmi 46. iubet autem propheta victoriæ laudes deo canere, quia & inimicos, à quibus acti fuerant in captiuitatem formidine affecit, & ipsos Iudæos à durissima seruitute liberauit. Per omnem autem terram omnes homines intelligit qui sunt in terra. Et hoc pacto Symma. reddidit. In his autē verbis p̄phetia cōtinetur, vocationis gentiū.

ψάλατε. Psallite nomini eius. Expositionem vide in quarto versiculo 9. psalmi.

Date gloriam laudi eius. Hoc est honorem & magnificentiam. & sensus est, quòd gloriose ac magnifice eum laudent & non humano more.

Dicite

Dicite deo, quàm terribilia sunt opera tua. Quæ nimirum olim tam in Aegypto, quàm alibi gentium operatus es.

In multitudine virtutis tuæ mentientur te inimici tui. Et sensus est, quod cognitione dei ubique gentium diuulgata, multi veritatis inimici summam illius potestatem timentes, quam habet in regno fidelium, mentientur seu simulabunt deum: hoc est, fidem ipsam, quã in eo habere se falso asserent. Ipsam etenim hypocrisim ac simulationẽ hoc in loco mendacium appellauit. Et sanè quàm plurimos huiusmodi simulatores videre licet tam Gentiles quàm hæreticos.

Omnis terra adoret te, & psallat tibi. Clarius atq; apertius hic traditur Gentiũ vocatio. Adorẽt autẽ primo: hoc est, tibi subiiciatur, & deinde psallant. Sũma autẽ fiducia hæc fieri madauit ppheta, veluti qui certus erat futuri iudicij.

Psallant nomini tuo altissime. Simile est quod legimus in quarto versiculo noni psalmi. Præ grandi autem lætitia, reminiscitur prodigiorum dei, & psallere omnes iubet, ac redemptorem deum laudare.

Venite & videte opera dei. Quæ ubiq; gentiũ operatus est, summa admiratione digna. aduocat aut vniuersas geres.

Quam terribilis in consiliis super filios hominũ. Symmachus reddidit in machinationibus: hoc est, in inuentionibus. Terribilis est igitur deus in consiliis, seu in inuentionibus, eo quod magnis quibusdã artificijs vtitur, quoties ei placuerit populum suum saluare: veluti ea sunt, quæ aduersus Ægyptios adinuenit, conatus atq; astucias omnes humanas semper vincens. Antiqua deinde cõnumerat miracula.

Qui conuertit mare in aridam. Hoc factum est in mari rubro vt habetur in Exodo. posuit autem tempus pro tempore. Nam dictio, conuertit, præsentis est temporis hic: vt ex græca dictione perspicitur: & posita est pro præterito.

In flumine pertransibunt pede. Hoc vero accidit in Iordane cum transiret arca: & tempus etiã hoc loco posuit pro tempore, pertransibunt, pro pertransierunt: maiores nostri nimirũ. Pede autem, hoc est, pedestres. Et dum pedestres incessisse eos dicit per flumen, per siccũ eos ambulasse significat. Illorũ autẽ miraculorũ meminit, quæ in eo reditu facta sunt, putans gestarũ illic rerum memoriã ad præsentem reditum in patriam pertinere, dum exẽplo eorũ,

quæ tunc gesta sunt, faciliorem hunc reditū demonstrat. Symmachus vero hic tēpus seruauit. trāstulit etenī : Qui transmūtavit mare in aridam: item: & flumē pertrāsierūt.

Εἰ μὲν αὐτῶν,
τῷ θεῷ πιστῶ-
τι ἐν τῇ δυ-
ραστία αὐτῶν,
τῶ ἀϊῶνι.

Ibi letabuntur in ipso dominante, in potentatu suo seculi. Ibi, hoc est, in eo loco, ad quem festinamus. Per potentatum vero dei, diuinam intelligit potentiam, veluti immensam, atq; inuictam. Dominatur autē deus tam præsenti quàm futuro seculo, veluti is, cuius regnum infinitum est.

Oculi eius in gentes respiciunt. Tanquam ad eos, quos in hæreditatem est possessurus, & vendicaturus per fidem. Agnoscas igitur ô Iudæe, quomodo protectionem & custodiam suam deus à te auertit, & ad Gentes transtulit.

Qui exasperant non exaltentur in semetipsis. Quod reliquū est, inquit, Iudæi in seipsis, hoc est, apud seiplos non eleuentur, quasi soli ipsi sint, qui à deo sint cogniti. Exacerbantes autem eos appellat, veluti qui semper murmurabant aduersus deum, atq; ei contradicebant. Similiter & alij prophetæ exacerbantem domum, eos appellauere. Vel aliter: Iudæi illi exacerbātes dici possunt, seu potius, vt græca dictio magis propriè significat, amaricantes, qui Christo in cibum amarissimum fel dederunt, & acetum in potum. Aenigmatica autem, atque admodum obscura sunt hæc prophetæ verba ob eas rationes, quas alibi prædiximus. Quicumque etiam fuerit fidelis, qui deum sui custodem habeat, exacerbantes appellare potest tam ipsos dæmones, quàm inimicas ac barbaras gentes.

Benedicite gentes deum nostrum. Gētes dico, ad quas custodia & protectio dei pertransiuit.

Et auditam facite vocem laudis eius. Hoc est maiori voce extollite, vel, auditam facite vocem laudis iis hominibus qui post vos futuri sunt.

Qui posuit animam meam ad vitam. Per vitam, libertatem intelligit: quoniam seruitus, vt sapientes dicunt, morti similis est.

Et qui non dedit in fluctuationem pedes meos. Qui conuersationem, ac vitam meam à pietate ac religione ad impietatem peruerti non permisit.

Quoniam probasti nos de°. Hæc verba præstantissimis quibusdam sanctis accommodari possunt, quales fuere Da
niel

παραπομπῆς
ἐν τῷ
πνεύματι.

ἐν τῷ
πνεύματι.

niel & tres pueri, & alij huiusmodi. Deinde connumerāt genera disciplinę. Probasti nos, inq̄t, in tētationib⁹: hoc est, exquisi uisti quonā modo fidē ac patiētīā haberem⁹.

igne nos examinasti sicut examinatur argentum. Hoc propter caminum ignis dictum est, in quo fuerūt tres pueri. Possumus etiā per ignem, ipsam tribulationem, atque calamitatum flammam intelligere.

Induxisti nos in laqueum. Hoc propter lacum leonum dictum videtur, in quem Daniel immissus est: tamen aliud afflictionis genus intelligi possit.

Posuisti tribulationes in dorso nostro. Plagas nimirum & verbera, quibus premebamur. Verisimile est autem eos verberibus sæpe fuisse afflictos. Vel per tribulationes, omne calamitatum genus significat, per dorsum autem, totum hominem, veluti totum à parte.

Imposuisti homines super capita nostra. Subiecisti nos inimicis nostris, dedistiq; eis, vt conculcaremur. Metaphoric⁹ enim sermo est. Olim nanque reges qui aliquos deuicerant, solebant in triumphis captiuorū capita cōculcare.

Transiimus per ignem & aquam. Per ignem & aquā, varias calamitates intellige, & quia animā incēdunt, & quia demergunt & suffocant. Illud querendū videtur, cur deū potius accusent Iudzi, eiq; calamitatū suarum causam adscribant, potius quā Babylonis, à quibus afflictī fuerāt. Deo etenim dicunt: igne nos examinasti, item induxisti nos in laqueum, & alia huiusmodi. Ad quod dicēdum est: illos deo omnia hæc ascribere, quia cognoscebāt ab illo fuisse, vt inimici tanta potuissent aduersus se: permittit autem sæpenumero seruos suos castigari.

Et eduxisti nos in refrigerium. Et tamē tu nostri misertus in refrigerium nos postea adduxisti. Illud etiam animaduertendum, quòd verba illa: probasti nos, & quæ sequuntur, vsque ad illa: eduxisti nos, vt Paulus docet, prædicta sunt, ex persona martyrum Christi. Hæc etenim omnia Christi martyres diuisim saltem sustinuerunt.

Introibimus in domum tuam in holocaustis. Iuxta historiam verba clara sunt, iuxta anagogen domus dei cælum est. Holocausta autem perfectæ sunt operationes virtutum quas iusti ac sancti viri deo sacrificant.

Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea, & locutum est os meum in tribulatione mea. Per vota promissiones intelligit. Quod vero ait: locutum est os meum, declarando dixit, priora illa verba: distinxerunt labia mea.

Holocausta medullata offeram tibi. Non simpliciter dixit holocausta, sed pingua. Est autem pinguis illa virtutis operatio, quæ excellens est, & præ omnibus præcipua.

Cum incenso arietū offeram tibi boues cū hircis. Iuxta historiam quidem, ut alibi diximus, manifesta sunt sacrificiorum genera. Offerebātur enim omnia, quæ hic cōmemorantur in sacrificiis. iuxta anagogen vero, incensum dici potest bonus ille odor, qui ab anima mūda, ac pura spirat. Arietes vero, principaliores animæ cogitationes, quæ veluti cornu quodā carnales feriūt passionēs: & boues, ipsi corporis operationes. Est etenim bos terræ operator, & hominis corpus, è terra creatū est: & terrā colit. Per hircos autē supplicationes intelligimus pro peccatis, quoniam pro peccatis hirci olim immolabātur. Omnia hæc inquit, tibi offerā, ubi me inimicorū seruitute liberaueris.

Venite audite, & narrabo vobis, omnes qui timetis deum, quanta fecit anima mea. Ordo huius versiculi fit per hyperbatō, ut sit sensus: venite, & audite omnes, qui timetis deum: & narrabo vobis quanta fecit animæ meæ: hoc est, quanta fecerit mihi. Vel per se simpliciter legēdum est, quæcūq; fecit animæ meæ: hoc est, quæcunque fecit mihi bona. Deinde narrat, quomodo hæc sibi præstiterit beneficia.

Ad ipsam ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea. Exaltaui, inquit, linguā meam, inuocando illum mihi in auxilium obseruandum vero est, quod præpositio iub, posita est pro præpositione, in: ac si diceret: in lingua mea: & simile est, quod alibi legimus: sub lingua eius labor & dolor: item: venenum aspidum sub labiis eorum.

Iniustitiam si aspexi in corde meo, non exaudiat me dominus. Quando, inquit, deum rogabā, iniustū tūc aut iniquum quippiam in corde meo non considerabam, sermonique suo propheta fidem faciens: ait: si huiusmodi alicuius rei mihi sui conscius, nuquam me in posterū deus exaudiat, quando eum inuocabo.

Propterea exaudiuit me deus. Quoniam scilicet puro ac
mun

mundo corde ei preces obruli. Si aliquid ab eo igitur cōsecuturi sumus, munda nos cum conscientia oportet ad eum supplicantes accedere.

Intendit voci orationis meæ. Simile est quod legimus in tertio versiculo quinti psalmi.

Benedictus deus qui non amouit orationem meam. A se, inquam, eam non amouit.

Et misericordiam suam à me. A communi sensu sumendum est verbum: non amouit.

In finem in hymnis psalmus cantici.

In finem inscribitur, quoniã dei verbi incarnationem prædicit, ad cuius finē respicere lectorē iubet: in hymnis vero, quia laudandū illum esse admonet. Quid autē sit psalmus cãtici, diximus in præmio operis.

P S A L M V S L X V I.

Deus misereatur nostri & benedicat nobis. Præuidēs propheta diuinæ incarnationis mysteriū, adimpleri supplicat, quod præuidet. Et primo quod deū petit vt humanæ misereatur naturæ, quæ sub sæua dzmonis detinebatur tyrānide: deinde benedici etiã, hoc est, sanctificari eam rogat. Quid autem sit benedicere, vide in 5. versiculo psalmi. 20.

Appareat vultus eius super nos. Vultus seu facies patris, ^{ἱπιφάναι.} filius est. Qui vidit enim, inquit, me vidit & patrem meū. Optantis igitur in morē propheta ait: appareat vultus eius: hoc est, vtinam illuceat nobis vultus patris, ipse scilicet filius, sua nimirum incarnatione: & super nos illuceat, qui in terra sumus. Vel vultus eius: hoc est, vultus Christi secundum carnem, ipse videlicet Christus nobis illuceat.

Et misereatur nostri. Bis deum rogat vt sui misereatur, veluti optatæ rei valde cupidus.

Vt cognoscant in terra viam tuam. Hoc, inquit, atque illud ^{το γινώσκαι} fieri opto, vt homines qui in terra sunt, cognoscant viam vitæ, ac conuersationis tuæ, per quam tu ambulasti, & quam tu ostendisti discipulis.

In omnibus gentibus salutare tuum. Atque vt homines inquit, in omnibus gentibus cognoscant incarnationem tuam, quæ propter nos facta est. Hanc etenim salutare appellat, quia propter eam saluamur.

Confiteantur tibi populi deus, cōfiteantur tibi populi omnes. Po

puli quidē simpliciter dicti, ij intelligendi sunt, qui ex circūcisione: populi autē omnes ij qui ex gentibus crediderunt, veluti plures ex multis nationibus congregati. Confiteantur autē: hoc est, gratias agant, & laudent quòd propter eorum salutem humanam carnem assumpturus es.

Latentur, & exultent gentes. Hæc clara sunt. De lætitia autem & exultatione, plerumque alibi diximus. Deinde causam lætitiæ addit.

אֲנִי הוּא יְהוָה
וְיִשְׂרָאֵל
וְיִשְׂרָאֵל.

Quoniam iudicabis populos in rectitudine, & gentes in terra diriges. Quoniam Iudæos, qui olim populi tui fuerunt, iuste iudicabis: eo quòd te non susceperint. Et existens in terra, diriges gentes ad semitam virtutum. Vel diriges gentes, quæ in terra sunt.

Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes. Eandem rursus sententiam repetit, vt celeres populos faciat, & promptiores eos reddat.

Terra dedit fructum suum. Hominibus etenim à deo benedictis, terra abunde fructificauit. vel fructum terræ homines appellat, qui è terra nati sunt, quiq; per tribulationes, & virtutum exercitationes deo in fructū dati sunt. vel per fructum, ipsum Christum intelligit.

Benedicat nos deus, deus noster, benedicat nos deus Vide apertum ac denudatum sanctissimæ trinitatis mysterium, hac triplicatione deus deus, deus.

Et metuant eum omnes fines terræ. Ea triplicatione quidem vt diximus tres expressit personas, singulari autem sermone, cum, non eos, adorari iubens, diuinitatis vnitam significauit. Nam & si vnaquæque personarū deus sit, omnes tamen personæ non tres dij, sed vnus esse deus dicuntur.

In finem psalmus cantici ipsi Dauid.

In finem quidem inscribitur, quia saluatoris aduentum, & demonū destructionē manifestus prænunciat: quid autem sit psalmus cantici, iam alibi diximus. P S A L M V S L X V I I.

Exurgat deus, & dissipentur inimici eius. Cum demones in humanū genus tyrānidē exercerēt nec homo aliquis, nec angel⁹ captiuus hominibus opem ferret, vocat propheta in auxilium, ipsum omnium creatorem, rogans eum, vt celeriter

ter exurgat. Surrectionem autē in deo, sane & digne deo intelliges, motum quendam esse ad delinquentiū vindictam. Et licet verbum, exurgat, imperatiui sit modi, vt ex græca lectione aperte dignoscitur, sensum tamen optantis habet hoc in loco: & simili modo alia sequentia verba: quemadmodum & multis aliis in locis reperitur: vbi etiam diximus. Inimici autem dei, proprie dæmones sunt, veluti rebelles, ac deo aduersantes.

Et fugiant, qui oderunt eum à facie eius. Fugiant à præsentia & conspectu dei, illius, vultū in carne ferre nequeunt. Quod etiam re ipsa accidisse videmus: cum sicubi Christus coleretur, illius a deo præsentiam fugerent dæmones, vt retro nunquam conuerterentur.

Sicut deficit fumus, deficiant. Quemadmodum deficit fumus spirante vento, ita etiam hi dæmones deficiant, impulsī nimirum ac dissipati à sancto spiritu.

Sicut liquefit cæra à facie ignis, sic pereāt peccatores à facie dei. Quemadmodum, inquit, aspectu ignis cæra liquefcit, ita dæmones à cōspectu Christi, qui ignis consumēs est defluentes euanescant. Et quod ait: pereant, non ideo dixit, quia prorsus delendi sint dæmones, ita, vt amplius nulli sint, sed quia in eisdem amplius locis non regnabunt. Eofdem etiam dæmones propheta peccatores appellat, quia & primi omnium in deum peccarūt, & quia peccatorum inuentores merito dici possunt & magistri.

Et iusti lætentur. Per iustos, eos intelligit, qui per fidem in Christum erant iustificandi. Hi igitur destructa dæmonum tyrannide lætentur.

Exultent in conspectu dei & delectentur in latitia. In cōspectu dei, qui eos nimirum protegit, & custodit, iuxta illud: oculi domini super iustos. Verba autem exultent, delectētur, & lætentur, idem significant: coniuncta tamen summam gaudij indicant intensiōnem.

Cantate deo. Vos, qui huiusmodi gaudio digni facti estis. *Psalite nomini eius.* Hoc declarauimus in tertio versiculo 8. psalmi.

Iter facite ei, qui ascendit super occasus, dominus nomē illi. Ad apostolos est sermo, quo iubētur vt ad gētes excurrāt, & viā animarū, ipsarum scilicet gentium, per prædicationē

aduenienti Christo præparét. Simile illud est, quod apud Esaiam ex persona præcursoris dictū legimus: parate viā domino, viam, inquit, Christo facite, omne impedimentū ex ea, atq; offendiculum auferentes. Ascendere autē eum dixit super occasus, quia cū inaccessibilis lux sit, & sol iustitiæ, super hominū animas ascendit, & per fidē in his animabus habitauit, quæ antea occasus, hoc est noctes merito dici poterāt, propter obscuritatem atq; calignē erroris, quo olim circumfusæ detinebantur. Vel occasus dixit, pro vniuerso mundo, iuxta illud: & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cōprehenderunt. Tenebras etenim illic euāgelista vniuersum orbē: hoc est, vniuersos mundi homines appellauit. Deinde etiā illius nomen dicit, q̄ scilicet domin⁹ omniū ac de⁹ est ille, qui ascēdit, vt dixim⁹.

Et exultate in conspectu eius. Hoc paulo superius in tertio versiculo exposuimus.

Ταραχῆτων
σαυ.

Turbetur à facie eius patris orphanorum ac iudicis viduarum. Quod ait, à facie eius, exposuimus superi⁹ in secundo versiculo. Patris autē & iudicis appellatiōe, & summā illi prouidentiam, & curam habere demonstraui, & iudicandi in super potestatem exercere. Nam & curā eorum habet deus, qui omni videntur ope destituti, & iudex etiā eorū est qui per alicuius iniuriam opprimuntur. Orphanos præterea, ac viduas eos appellat, qui ex gentib⁹ crediderūt, alterū quidē, eo q̄ patrē olim suum, diaboli videlicet, abiecerunt, alterum vero, quia fideles animæ, quæ crei diderunt, ipso prorsus viduatæ sunt diabolo, quem antea sponsum habebant, & cui adhæserant: quippe cū post prædicationem & baptisma, alium patrem aliumq; sp̄sum, loco priorum receperint: ipsum nimirum deum, quem in patrem quidem acceperunt veluti curatorem, & prouidentiam necessariorum omnium habentem, atque in sponsum, cui vt castæ virgines coniungantur per fidem.

Deus in loco sancto suo. In cœlo nimirum, & subintelligitur, verbū, est. Nā cum dixerit: exurgat deus: itē: iter facite ei qui ascendit super occasus: necessario subdidit: deus in loco sancto suo: vt doceret, quod ille deus, qui existit in cœlo, vbi locū sanctum suum esse dicimus, idē ille est, qui exurgit in auxilium, & qui ascendit super occasus, &

qui

qui administrat, quęcūq; ei grata sunt, nullavtēs loci mutatione, nullo trāsitu. est etenī circūscript^o de^o. Simile etiā illud est: Nemo ascēdit in cœlū, nisi q̄ descēdit de cœlo filius hominis, qui est in cœlo. in terra etenī cōuersans dei filius in cœlo erat īdiuisus à p̄re. Dicitur etiā loc^o sanct^o, ecclesia fidelīū, & qlibet fidelis vir religios^o, ac deo grat^o.

Deus habitare facit vnus moris homines in domo. Vnius moris hoīes eos esse intellige, qui iusti sunt ac virtute p̄diti, veluti omni prorsus malitię duplicitate ac doli cōplicatione carentes, vni tantum rei, hoc est, diuino cultui incūbētes, hos etenim homines deus in ea domo habitare facit, de qua Apost. Paulus dicit: q̄ habitationē ex deo habemus nō manu factā, & eternā in cœlis. Symmachus vero pro hominibus, quos vnus moris esse dixit propheta, seu vnanimis, monachos reddidit: quasi ab oī mūdano negotio prorsus segregatos, ac solitarios: quosq; singulariter de^o habitare facit in paruis domiciliis. & iuxta hunc sensum p̄dicere videtur propheta Anachoretarū vitā.

Educens vinctos in fortitudine. Educēs, hoc est, liberās, eos nimirum, qui peccatorum suorum cathenis, & dæmonum vinculis, hoc est, affectibus seu passionibus, ac peccatorum perturbationibus vincti, atque alligati sunt: quo sermone fideles intelligit, qui ex gentibus congregandi erant. Educit autem eos in fortitudine, hoc est, in diuina virtute, ac potentia, qua tyrannum deuicit. vel etiam, in virtute sermonis euangelici.

Similiter eos, qui exasperant, qui habitant in sepulchris. Non solum, inquit, tu gentiles educis è vinculis, sed & ipsos etiam ex circuncisione Iudæos, quos exasperantes appellat, seu exacerbantes, ea ratione quam diximus in psalmo 65. Possunt etiam verba hæc ita intelligi, vt prophetiam contineant, de vniuersali mortuorum resurrectione: quòd scilicet deus ex monumentis omnes vinctos mortis vinculo, educet, ac suscitabit, & quòd similiter educet Iudæos. illa autē verba, qui habitant in sepulchris ad maiorem declarationem dicta sunt, & per ea omnes homines significare voluit, qui mortui fuerint, vbicunq; id eis acciderit, aut in terra, aut in mari, aut in igne.

Deus cum egredereris in conspectu populi tui, cū pertransires in

deserto, terra, mota est, etenim cœli distillauerunt. Quādo dixisti ad Iudæos, ecce dimittitur dom⁹ vestra deserta, & quādo Hieremiæ prophetia ex persona Christi prolata, finem accepit, quæ dicit: quoniã dereliquerunt domũ meã, diuisi hereditatẽ meã. Tunc etenim postquã egressus es, recedẽs à cõspectu populi, qui eouĩsq; tuus fuerat & pertransisti ad ecclesiam ex gẽtibus congregatã, quæ olim deserta erat, ac nuda omni sciẽtia, atq; cognitione dei, sterilisque, atq; infructuosa germine virtutũ, tunc, inquã, postquam existi terra commota est, passionis nimirũ, & resurrectionis tẽpore. & cœli distillauerunt, descẽdente sancto spiritu in Apostolos, in die Pentecostes. vel terra cõmota est, pertrãseuntibus gentibus ab errore ad veritatẽ, & stillauerunt Apostoli aquã prædicationis, qua fideles irrigabantur animæ. Apostoli etenim cœli esse dicũtur, & quia cœlestia sapiunt, & quia quibuscunq; terrenis rebus supererminent, illa autem coniunctio, enim, superflua est.

A facie dei Sinai, à facie dei Israel. A facie dei circunloquẽdo dixit, pro ab ipso deo, vt sit sensus: hæc facta sunt ab eo qui est deus montis Sinai. ipse etenim idẽ est, qui & deus Sinai dicitur, & deus Israël. Horum autem nominum meminit propheta, quia & in monte Sina, deus miracula operatus est, & quia apparuit Israel, hoc est, patriarchæ Iacob. est enim idem deus, qui hæc omnia operatur, & non est alius deus, præter eum.

Pluuiam voluntariam segregabis deus hereditati tuæ. Per hereditatem dei, gẽtes intelligit, iuxta illud: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatẽ tuam: per pluuiam vero euãgelicũ sermonẽ, quo duriores irrigantur, ac molliuntur animæ: quam euangelij pluuiam appellat voluntariã, eo quòd Mosaica lex nõ data erat ex mera dei volũtate, sed potius ex dispensatione. neq; enim optabat, aut volebat de⁹ sacrificia, aut alias eiusmodi varias obseruatões, quæ habentur in lege. quis enim hæc exquisiuit? & rursus alibi domin⁹. Ad duritiã vestram Moyses hæc scripsit, ab initio autem nõ erat sic. Euangelicæ autem prædicationis sermo, diuinæ prorsus cõgruit volũtati. Vel voluntariã ideo appellat, quia lex etiã inuitos iubebat legẽ seruare, alioquin lapidabat, cẽdebat, incẽdio p̄debat, & sequissime denique

nique occidebat. Prædicatio autem euangelica neminem cogit, sed volentibus tantum offertur.

Et infirmata est, tu vero perfecisti eam. Infirmata est, & debilitata, ac diu oppressa idolorum tyrannide. tu vero sanam eam, & perfectam reddidisti, per baptismi regenerationem, renouans nimirum eam, & super solidam mædatorum tuorum petram stabiliens.

Animalia tua habitabunt in ea. Ij nimirum qui à te spiritali cibo aluntur, quique animam, hoc est, vitam habent in te. vel, per animalia Christi Apostolos intellige, quos Abacuch equos appellauit: induxisti, inquit, in mare equos tuos, mare appellans, amaram, fæluginosamque, ac sterilem olim gentium infidelitatem.

Parasti in bonitate tua pauperi deus Per pauperem, gentilem populum intelligit, qui nullas olim spirituales diuitias acceperat. neque enim legem habebat, aut prophetas, sed præ summa dei benignitate aliæ eis paratæ fuerunt diuitiæ: illa nimirum pluuia voluntaria.

Dominus dabit verbû euangelizantibus virtute multa. Hoc ad Apostolos pertinet, quibus, cum piscatores essent, atque idiotæ, subministravit deus sapientiæ verbû, atque hoc tanta cum virtute, ut multa etiã, atque admirabilia operarentur miracula.

Rex virtutum dilecti. Dilectum appellat vnigenitum filium deum, de quo dictum legimus à patre: Hic est filius meus dilectus. per virtutes vero dilecti, ipsos apostolos intellige, veluti illius milites. eos etenim ut milites susceperat, ut summa vi, ac potentia aduersus dæmonum impetum resisterent. harum autem virtutum ipse deus pater, rex dicitur esse, regno hoc nimirum sibi per filium parato.

Speciei domus diuidere spolia. Dabit, inquit, eis deus verbû, ut inimicorum exuias diuidant: ipsas nimirum gentes. deuictis enim dæmonibus expoliarunt eos apostoli, & ab illis hoies eos abstulerunt, quæ illis antea inserviebant. Dabit, dico, deus apostolis verbû, ut inimicorum spolia diuidant, formosissimæ ac speciosissimæ fidelium ecclesiæ, in qua veluti in decentissima domo Christus dominus habitat: quemadmodum & nos diuisa ea esse conspiciamus. Apostolorum enim alter gentem illam, & alter alteram ad fidem adduxit. possumus etiã per speciem domus, euangelij pulchritudinem intelligere, quo veluti

quopiam instrumento apostoli hæc spolia diuiferūt: ve-
rum tunc non speciei legendum est, sed specie. vtraque
enim lectio Græcis potest verbis accommodari.

Si dormiatis inter medios cleros. Dormire in præsentī loco
posuit pro mori, sermo em̄ pphetæ est ad apostolos, di-
cētis, ita demū adducētur vobis hæc spolia, si moriemini
iter medios cleros, hoc est, iter medias gētes, q̄ in clerū,
hoc est, in sortē, vobis datæ sunt. & sanè qdē prædicantes
occisi sunt. vel aliter: si dormieritis, hoc est, si imorati fue-
ritis. immoratur enim & diutius permanet, qui dormit.

*Alæ colūbæ de argētate, & posteriora dorsī eius in pallore au-
ri.* Colūbā putamus Christū esse, ob eius nimirū mā sue-
tudinē, ac patiētīā. p huius autē colūbæ alas, Christi cor-
pus intelligere possumus, veluti exteriorē, seu magis ex-
tremā partē: per posteriora autē dorsī, quæ græci vnico
vocabulo *μίσανθηρα* dicūt, & nos possumus scapulas di-
cere, animā Christi intelligit, tāquam interiorē, ac magis
testā partē. splēdidum, inquit, atq; elegās est Christi cor-
pus, & argēti instar refulget. oī em̄ caret peccati macula,
verū ipsa etiā aīa, nō minori luce, ac fulgore splēdescit, cū
purissimo possit auro cōparari. ab ipsa em̄ diuinitate, cui
vnita, atq; cōiūcta est, hmōi lucis radios sumit. pallorem
vero auri dixit, q̄a pallere solet aurū, qd̄ purissimum est,
Alij præcedentē versiculū huic cōiungētes, ita exponūt:
si stabiliti fueritis in medio duorū testamentorū, veteris
nimirū & noui, stabilis em̄ ac immobilis permanere vi-
detur, vt diximus, qui dormit: & sortes merito appellari
possunt duo testamēta, cū illud antiquo populo ante cru-
cē, alterū nouo populo, post crucē, ī sortē data sint. si igitur
cōstitentis in medio vtriusq; testamēti, & qd̄ nouum
est, veteri cōsonū credideritis. (vetus etenim figura est, &
nouum veritas,) tunc alæ columbæ, hoc est, exteriores,
ac simpliciores sancti spiritus sensus, splēdidi esse vobis
videbūtur, & scapulæ, hoc est, interiores, & magis mysti-
cæ cōtēplationes, instar pallidissimi, ac purissimi auri ful-
gorē, ac lucē suam vobis demōstrabunt. & quāquā vtrū-
que ex his metallis splēdidissimum sit, auri tamen splen-
dor intensiorem præ se fert fulgorem. per columbā vero,
sanctum spiritū intelligunt, qui in columbæ specie super
Chri-

Christum descendit, cum baptizaretur.

Dum discernit cælestis reges super eã, quasi niue dealbabuntur Χιουωθίον -
in Selmon. Per reges ipsos etiam apostolos intelligit, eo quod τῶν
 cæli regnũ heredarunt: quos etiam in psalmo 44. prin-
 cipes appellauit. prædicit igitur futurum in die Penteco-
 stes sancti spiritus in Apostolos aduentum Quando cæ-
 lestis, inquit, deus mittet, ac diuidet, hoc est, quando sor-
 tietur reges super eam: super eam, inquam, hæreditatem,
 hoc est, super gentes, quæ hæreditas Christi sunt: quod
 tunc futurum erat, quando ad Apostolos diceretur: eun-
 tes docete omnes gentes, tunc reges illi, veluti niue qua-
 dam dealbabuntur, hoc est, clari ac splēdidi fient, per gra-
 tiam scilicet sancti spiritus. & locum etiam addidit, di-
 cens: in Selmon. ipsam autem intelligit Hierusalem, vbi
 post domini assumptionem, discipuli cōfederunt, donec
 induti sunt virtutem ex alto. obseruandum est autē, quod
 dictio, dum, sepe numero futurum tempus designat, vt in
 præsentī loco: dum discernit, hoc est, postquam discreue-
 rit. hanc autem obseruationem, tradidimus etiam in in-
 scriptione psalmi quinquagesimi.

Mons dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis. τῆς ὑψηλότητος
 Montem dei ecclesiã fidelium appellat, veluti à terrenis eleuatã
 & contemplatione, atque actionibus suis tendentem in
 cœlum. Dei etiã eam esse dicit, quasi propriam eius esse-
 ctam, atque in illius potestatem delapsam: pingue etiam
 ob spiritualis pabuli, quod in ea est, tum abũdantiã, tum
 etiam excellentiam: & deinde coagulata, seu (vt magis
 poscit Græca dictio) caseatã eam esse dicit ob soliditatem
 dogmatum, quæ in ea sunt. Caseus etenim, sicuti à cocun-
 do dictus est, aut à lacte coacto, ita etiã soliditatem quan-
 dam significat. Postremo pingue rursus appellat, ob cha-
 rismatum ac donorum sancti spiritus abundantiam. variis
 vero laudibus hunc montem laudat, atque exornat pro-
 pheta ob varias nimirum, ac multiplices illius virtutes.

Quare suspicamini montes coagulatos. Ad ecclesię inimicos
 est sermo. quare, inquit, suspicamini? hoc est, quare opina-
 mini, alios etiam montes caseatos, quam hunc nostrum
 montem?

Mons in quo beneplacitũ est deo habitare in eo. Mōs, inquit,

quem deus voluit suum esse, vt illic habitaret, hæc, in-
quiens, Requies mea in seculum seculi.

Etenim dominus habitabit in finem. In finē, hoc est, perpe-
tuo. Quid ad hoc dicēt Iudæi? Neq; eñ habitauit perpe-
tuo dominus ex Sion, sed certo ac finito tantū tempore.

Currus dei in infinitum multiplicatus. Cū superius dixerit,
iter facite ei qui ascendit super occasus, nūc in specie, cur-
rus dei meminit. Per currum vero dei, eos omnes intelli-
gere possumus, qui fidei habenas suscipere, quiq; ad sua-
ue Christi iugum iuncti sunt, ascensoremq; & aurigam
eum habent. Huiusmodi enim homines, currus dei dici
possunt: quinimmo & currus multiplicatus ab antiquo
illo iustorum curru, qui inter Iudæos erant.

Milia abundantium. Subintellige verbum sunt. Abun-
dantium vero vbertate, ac fertilitate virtutum.

Dominus in eis: in Syna erat in sancto. Subintellige relatiuū,
qui, vt sit sensus: Ille dñs in eis est, qui olim erat in sancto
Syna: & abundat altera præpositio, in. Vnus igitur atque
idem deus est ille, qui tunc in Syna, & qui modo legē sta-
tuit. Sanctum autem Syna appellat, veluti sanctificatum,
ipsius dei præsentia, atque ei dicatum.

Ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem. In altū, hoc est,
in crucem, vel in cœlum. Ascensus autem hic, libertatem
ostendit, dum ait: ascendisti, sponte tua nimirū. Tu etiam
ipsum diabolum, qui tyrannidem in nos exercebat, cru-
cis iaculo confodisti, & gentium captiuitatem captiua-
sti, quam ille antea captiuauerat, eos sibi in seruitutem
redigens. Propterea ipse dominus alibi ait: cum autē ex-
altatus fuero à terra, omnia traham ad me.

Cepisti dona in hominibus. Verum apostolus Paulus hunc
referens versiculum, non cepisti, ait, sed dedisti, & vtrun-
que factum est. Nam ab iis, qui ad se accedunt deus fidē,
& gratiarum actionem capit, & eis contra multiplicia tri-
buit charismatum dona.

Etenim non credentes vt inhabitates. Accepisti eñ eos ho-
mines, qui primum non credebant. Accepisti autē eos, vt
inhabitates in eis, si te dignum effecti essent habitaculū.

Dominus deus benedictus, benedictus dominus de die in diem.
Vide sermonem de sancta trinitate: Dñs deus & domi-
nus.

Τὸ ἄρμα τοῦ
θεοῦ μυσιο-
λάσιον.

χιλιάδες ἐν
πλουσίῳ.
ἐν σινᾶν.

ἡμαλώτην
ταῖς αἰμα-
σίαις.

Τὸ κατὰ σκε-
νῶσαι.

ἡμερᾶν
καθ' ἡμέραν

nus Sic enim Moyſes dixerat: Dñs deus tuus, deus vnus est. Et cum laudandum eum eſſe dixiſſet de die, hoc eſt, per rotam diē, dictionum obſcuritatē declarauit, addēs, in diem. Alij autem verba hæc, de die in diem, ſimpliciter intelligunt, pro ſemper, & per dierum ſucceſſionem.

Proſperū iter nobis faciat deus ſalutariū noſtrorum, deus noſter deus ſalutis. Hoc etiam in loco contemplari licet ſermonē de Trinitate. Nam ter hic inuocatur dei nomen. Et quia in Græca lectione dictio, ſalutarium, & dictio, ſalutū, ſolo accentu differūt, aliqui etiam deum ſalutū legunt, & ſenſus idē eſt. Et quod ſequitur: Deus ſalutis, ad eūdē ſēſum ptinet, ac ſi diceret: Deus ſaluator noſter, & deus ſaluās.

Et domini domini exitus mortis. Ad poteſtatem, inquit, dei pertinet, vt à morte quis ad vitā educatur. Per mortē vero, & illā intelligere potes, quę corporis operationes extinguit: ipſam nimirum naturalem mortē. Et illam, quę virtutum operationes in anima mortificat, quā appellamus peccatū. Abvtraq; enim morte poteſt nos deus liberare. Intelligi etiam poſſunt hæc verba, vt prophetiā contineāt de ſaluatoris reſurrectione, qui primus exiit à morte. Ea etenim ſuperata in ſua carne, ruſſus reſurrexit.

Verumtamen deus confringet capita inimicorū ſuorum. Principales, inquit, atque efficacioreſ dæmonum potentias confringet, quas capita ideo appellauit, quia in capite potiores, ac præcipuę ſunt noſtri corporis vires. Abundat autem hoc in loco dictio, verumtamen. Huiuſmodi autē confractionem capitum, non intelliges corporalem eſſe, cum corporibus careant dæmones. Sed intellectualiter, cum & ipſi intellectualiter ſint ſubſtantię.

Verticem capilli perambulantium in delictis eorū. Cōfringet, inquit, deus capita inimicorum perambulantium verticem capilli, hoc eſt, conculcantium verticem comę, comę dico quorumlibet delinquentium. Capillum enim hic dixit pro coma. Conculcare vero delinquentium comā dicuntur dæmones, eo qđ peccatores quoſq; veluti ſibi ſubiectos cōculcant. Poſſumus etiā immutato ſermone, aliter exponere: quod cōfringet Dñs capita hominū perambulantiū, hoc eſt, inueſtigatiū in delictis humanis capillū verticis, hoc eſt, tenuiſſima quęq; hominū peccata. Exquirūt

Καὶ τὸ ὄνομα
τοῦ θεοῦ.

etenim dæmones, etiam hæc minima, quoties animam viderint rationem deo esse reddituram.

Dixit dominus, ex Bassan conuertam. Bassan confusionem significat, seu sordes Conuertit igitur deus eos, qui fideles fuerunt ex gentibus ab Idolorum confusione, atque à sordibus peccatorum.

Conuertam in profundis maris. Conuertit autem eos deus à sordibus, vt diximus, atque hoc in sacro baptismatis lauacro, quod profunda maris appellauit. In eo etenim deus amarum ac saluginosum demersit peccatum, quæadmodum & Michæas Propheta prædixit. Ipse, inquit, conuertet nos, & miserebitur nostri, & dissoluet peccata nostra, & proiicientur in profunda maris. Per profunda etiã maris, peccatorum profunditatẽ, hoc est, grauissima quæque delicta, possumus intelligere: à quibus delictis conuertit nos deus, ad virtutis lucẽ adducens. Et iuxta hunc sensum quod dicit in profundis, expones, pro ex profundis, vt sit præpositio pro præpositione.

Vt intingatur pes tuus in sanguine. Hoc autẽ facies, ô dñe, vt seuos prorsus superes dæmones. Est enim sermo metaphoricus, & tractus à strenuorum militum certamine, qui cum fuerint victores, ex sorũ hostium cadauera conscendunt, & in defluenti sanguine pedes intingunt. Huiusmodi translatione vtitur Esaias, ex persona Christi dicens: Conculcaui eos in furore meo, & deduxi sanguinẽ eorũ in terrã, & aspersa sunt vestimenta mea, in victoria. Sensus igitur præsentis versiculi est, quos eos prorsus superabit. Vel aliter: intelligẽdo de Christo: per Christi pedem ipsam possumus Ecclesiã intelligere: quæ per fidem eũ vbiq; fert. Ipsius etenim Ecclesię caput est Christus, & ipsa rursus Christo pedũ vicẽ præstat. Hæc igitur Ecclesia intincta est in Christi sanguine, eo nimirũ signata, atque intincta, vt quæadmodum ferrum tinctura, sic & ipsa eius sanguine cõsolidata fuerit, ac roborata. Vel etiã martyrum sanguine, tamen si intellectualiter dæmonũ sanguinem intellectualiter occisorum, possis etiam intelligere.

Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. A cõmuni sensu rursus sumẽdũ est verbum, vt intingatur. Canes autem Christi, Episcopi sunt, qui insidiatores expellũt, & rõnales

Ies greges custodiunt. Horū igitur canum intellectualis lingua intincta est, in sanguine nimirū, qui profluebat ex inimicis. Subaudiendū est enim aliquid ex præcedēti versiculo. ita vt ordo, ac sensus perfectus sit: vt intingatur, inquit, eorū lingua ex inimicorum sanguine, ab ipso deo patre nimirum adiuta. Est autē hic sermo metaphoricus. Cæcis siquidem inimicis, cædentium canes labere solent occisorum sanguinem, & illorum cadauera dilaniare.

Visi sunt incessus tui deus. Per incessus hic actiones Christi in carne conuersationemque, ac vitam eius intelligit, quorum omnium spectatores Apostolos fuisse legimus, iuxta quod per alium Prophetam dicitur: post hæc in terra visus est, & cum hominibus conuersatus est.

Ἐπεφάνησαν
αὶ ποταμοὶ
σου.

Incessus dei mei, regis qui est in sancto. Vide, quā ingenue beatus David, Christū fateatur deum esse, veluti, qui certissimam futurorum habebat sciētiam. Sanctum autem patrem ipsum appellat, in quo filius ineffabiliter est. Ego enim, inquit, in patre, & pater in me est.

Prauenierunt principes coniuncti psallentibus. Apostolos principes appellat, quemadmodū & alibi: Constitues, inquit, eos principes super omnē terram, & diximus in psalmo quadragesimo quarto. Hi igitur principes, oēs alios credentes in fide præuenierunt. Per psallentes vero, ipsos Prophetas intelligit, eo quod omnia cecinerint, ac prædixerint, quæ ad Christū pertinebāt. His igitur Prophetis Apostoli coniuncti fuerunt, hoc est, proximi ac vicini extiterunt, quia & tempore, & prædicatione illos consecuti sunt.

In medio iuencularum tympanistiarum. In medio Iudæarū synagogarum, quæ propter vitæ, atque conuersationis imperfectionem, adolescentulæ adhuc, hoc est, imperfectiores fuisse dicuntur, & tympanistrix, quia nō tam spirituale quam corporale obsequium, atque cultū deo in religione sua exhibebant, ex corporea enim pelle conficitur tympanū. Vel in medio Ecclesiarum, quæ vbique locorum sunt. Quæ adolescentulæ etiam dici possunt, ob nouam puramque ac sinceram fidem, & tympanistrix, quia in dei obsequium corpus suum mortificant. Tympana etenim ex mortui corporis pelle confici solent.

In Ecclesiis benedicite deo. Hic sermo, legalis cultus cessa-

tionem prædicit, & Ecclesiarum multitudinē, quæ in variis orbis partibus erigendæ erant. Nam olim vnicū tantum erat omnibus Iudæis templum.

Domino ex fontibus Israel. Domino rursus benedicite ex legis, ac prophetarum libris, ex quibus veluti quibusdam fontibus perennibus, Israelitico populo, dei doctrina, atque cognitio perpetuo scaturiebat, ex quibus fontibus sancti patres ac deo pleni, multa hautientes, hymnos in dei laudem composuerunt.

Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu. Illic, inquit, in Ecclesiis Benjamin aderat, Apostolus scilicet Paulus, qui de tribu fuit Benjamin, & adolescentulus, seu (vt magis poscit Græca dictio) Junior dicitur, quia vltimus omnium Apostolorum ad fidē accessit. Et in mentis excessu, seu (vt proprie est Græca dictio) in ecstasi, propter raptū eius ad tertium cælum, de quo ipse ait: siue in corpore, siue extra corpus, nescio: deus scit. Nā & in beato Paulo ea impleta sunt, quæ de Benjamin à Iacob patriarcha in benedictionibus prædicta fuerant: Benjamin lupus rapax mane comedet, vespere diuidet cibum. Ipse siquidem Paulus ab initio, lupi instar, Ecclesiam vastabat, furore, atq; cædibus pene eam deuorans, & tandem conuersus, non tantū his cædibus abstinuit, sed spirituales cibū, atque cœlestem panem Ecclesie fidelibus, per vniuersum orbem, vt fidelis ac prudens distributor, diuisit.

Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, & principes Neptalim. Ipsarum, inquit, Ecclesiarum duces erunt Apostoli. Apostolos enim intelligit, dum trium harum tribuum principes nominat. Nā & Iacobus, & cæteri fratres domini è Iudæ tribu fuerunt, Petrus, Andreas, Ioānes & Philippus ex vico erant Bethsaida, Matthæū, & Iacobū Alphæi degisse legimus in Capharnaū: Simon autē Zelotes Cananæus fuit. Omnia autē hæc loca in Galilæa erant regione, quæ Zabulō, & Neptalim tribubus in sortē obuenerat. Similiter & alij Apostoli ex his tribubus originē trahebāt. Et principes eos appellauit, non quia ciuitatibus & locis illis dominaretur, sed quia excellentiores, atq; honoratiores erant animi nobilitate. Vel subintellige dictionē, ex, vt sit sensus, quod principes fuerunt ex tribu Iuda, ex tribu Zabulon,

E. 2.

N. 17. 185.

Zabulon, ex tribu Neptalim.

Manda deus virtuti tuae. Hæc ad patrē dicta sunt, vt filio mandet ea, quæ ad prædicationem pertinerent. A me ipso etenim, inquit Christus, nihil loquor, sed quæcūq; audiero à patre. Quòd autem Christus virtus dei dicatur, Apostolus docuit, dicēs de eo, q̄ dei virtus est, & dei sapiētia.

Confirma hoc deus, quod operatus es in nobis, à tēplo tuo in Hierusalem. Hæc ad filiū dicta sunt, vt Euangelij prædicationem, quod in nos, vel propter nos operatus est, validiorem, ac potentio-rem reddat. Vel confirma quod operatus es à templo tuo hoc est, quod perfecisti per assumptā humanitatem, que templum dicitur, ac tabernaculum diuinitatis. Nam quod ait, à templo tuo, exponi debet, hoc est, per templum tuum, quod templum, hoc est, quod corpus tuum, habitauit in Hierusalem. Ego enim, inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.

Tibi offerent reges munera. Gentium nimirum reges. Munera autem, quæ obtulerunt hi reges templa sunt, & prædia deo dicata, & varia alia dona ab eis diuino cultui pie oblata. Hæc autem munera statim offerrent, cum primū te immortalem eorum esse regem, & deum cognouerūt. Quanquam & immutato versiculorū ordine, aliter possumus exponere, vt sensus sit: q̄ ab hoc terrestri tuo tēplo, reges ferent tibi dona, in supernam Hierusalem, quia per terrestrium horum munerum oblationem, accessum & gratiam apud deum in cælo consequentur.

Increpa feras arundinis. Fac obmutescere, inquit, intellectuales leones, immites nimirum ac sæuos demones, qui veluti quidam leones, in arūdinibus latēt, dū in leuitate, ac sterilitate instabiliū, atq; inconstantium in fide hominū, latebras ac nidos suos faciūt: iuxta quod de diabolo scriptum legimus, apud beatum Iob, q̄ sub omni dormit arbore, apud arundinem, & papyram, & caricem. Huiusmodi etenim sermone, requiescere dæmonem intelligimus, in iis hominibus, qui plantarum quas supra commorauimus proprietates seruāt, qui scilicet, aridi sunt ad ferendas virtutes, & quia succū atq; humorem multū habēt ad nutriendas voluptates. Huiusmodi etenim pprie

tatis, & naturæ sunt papyrus, & carex

Abipari. Congregatio taurorum in vaccis populorum vt excludatur qui probati sunt argento. Per tauros, pontifices & scribas & reliquos Iudeorum principes intelligit, veluti temerarios ac cornu ferientes. Per vaccas vero, seu (vt potius Græca dictio significat) per iuuecas populorum, plebis multitudinē intelligit, quæ illis suberat. Præsent enim in armentis tauri & subsunt iuueca. Et sensus est: Quod ij, qui cæteris dignitate præminebāt, fuerunt in medio populorū, vt Apostolos excluderent, hoc est, vt impedirēt eos à prædicatione verbi, Apostolos dico qui argento, hoc est, qui in fide, aut virtute probati sunt. Legimus enim in actis, q̄ cū principes sacerdotum, & seniores vocassent Apostolos, & verberibus cæcidissent, iusserunt ne loquerētur in nomine Iesu. Argento autem probatos dixit, pro, probatos tanquā argentum. Est enim Hebraicæ lingue proprium idioma. Vel subintelligendo dictionem, quasi, alia potest reddi lectio, vt sit, qui probati sunt, quasi argentum.

Disipa gentes, qua bella volunt. Intellectuales nimirum & sensibiles gentes.

Venient legati ex Aegypto Per Aegyptum omnes Gentium regiones intellige, quibus intellectualis Pharaos, demō dominatur. Ex hac etenim Aegypto vētuos esse prædicit fideles ad Christum, pro toto orbe intercessuros.

Æthiopia præueniet manum suam deo. Præueniet, hoc est, extendet, Nam qui manū extendit, præuenire quodāmodo illud videtur, quod ꝑculi iacebat. Ab eo igitur quod cōsequitur, significauit id quod præcedit. Extendit autē Æthiopia Candacem illum, quem manū nunc propheta appellat, veluti potentē inter Æthiopes. Vis etenim, ac robur hominis in manu potissimū dignoscitur. Potens autē erat ille Candaces, cum post reginā in imperio prim⁹ haberetur. Alij qui per Aegyptum vniuersum dicunt orbē significari, eo q̄ intellectualis Pharaos totius orbis dominaretur, & per Æthiopiā eiusdem orbis fines denotari. Sunt enim Æthiopes in orbe omnium hominū extremi, qui orientem incolūt & occidentē. Reminiscētur enim, inquit, & cōuertentur ad dominū, vniuersi fines terrę. Et iuxta huiusmodi expositionē, quod ait: Præueniet manū suam

suam : simpliciter ac iuxta literã intellige , q̄ supplices ad Christum manus extendet , fidelis scilicet iam effecta.

Regna terra cantate deo, psallite domino. Hic versiculus ad duorum præcedentium declarationem consequitur. Vniuersas etenim gentes promiscue canere Christo iubet, & psallere.

Qui ascendet super cœlum cœli in orientem. Qui ascendit in cœlum in orientem, hoc est, palam, ac manifeste, omnibus videntibus Apostolis, qui in terra erant, & vidētibus etiã omnibus incorporeis angelorũ ordinibus. E cœlo etenim descendens in terram, descendit in occidentẽ, hoc est, clã & latenter ab omnibus, velatãq; & obiecta ineffabili quodammodo illius diuinitate. Ascendēs vero è terra in cœlum palam ascendit, & hoc est, quod ait, ascendisse in orientem. Alij ideò dictum esse putant, in orientem : quia Christus in orientali Hierusalem ora esset, quando in cœlum assumptus est. Ita enim iacere dicunt ad Hierusalem montem Oluarum. Cœlum vero cœli illud appellat, qđ est supra firmamentũ, quodque ante omnes alios cœlos creatum est. Illud enim firmamenti cœlum dicitur. Nam per firmamentum, nostrum cœlum intelligimus.

Ecce dabit voci sue vocem virtutis. Vox Christi, Apostoli sunt, qui Christi loquuntur sermones. His igitur in die Petre costes sanctum dedit spiritũ, quem hoc loco beatus Dauid virtutis vocem appellat, iuxta quod Lucas ait, qđ factus est repente de cœlo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis. Sonus autem voci simillimus est. Virtutis vero vocem dixit, quia & ipse dominus virtutem eũ appellauit dicens: donec induamini virtutem ex alto. Vel aliter: per vocem dei præcursores Ioannem intellige, de quo dictum est, ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, per vocem vero virtutis, ipsum Christum, eo quod post salutare illius sermones, diuina quædam vis ac, virtus consequebatur. Nam simul ac aliquid ab eo dictum erat, statim etiam opere adimplebatur.

Dare gloriam deo. Ad fideles sermo est, mandans vt deũ glorificent, qui tãtam illis impertitus est misericordiam. *Super Israel magnificentia eius.* Magnalia, inquit, dei iis

hominibus innotescūt, qui diuinæ contēplationi vacauerint. Israel etenim interpretatur mēs videns deū, ille vero q̄ affectib⁹, ac passionibus fuerit obcæcatus, contēplari non poterit quanta ac qualia deus ob nostram sit operatus salutem. Et quod, ait: super Israel dixit pro, ipsi Israel. Vel aliter: super fidelium Ecclesiam, quæ mente ac spiritu Christum videt, fiunt mirabilia dei quorum contēplatione digna esse semper reputatur.

Et virtus eius in nubibus. Per nubes, hic ipsos etiam Apostolos intelligit, veluti supra existentes atq; eminentes à terrenis negotiis, ac veluti spirituali aqua plenos, quam ex sancti spiritus profundis hauserunt, vt animarum arua ac campos, hoc est, vt ipsos credentes irrigarent.

Mirabilis deus in sanctis suis. Soli, inquit, sancti deum admirantur: veluti qui magnificas atq; amplissimas illi⁹ administrationes soli pro animi dignitate cōcipere accōprehendere possint. Mirabilis igitur atq; admirandus eis est.

Ipse dabit virtutem & fortitudinem populo suo. Nouo nimirum populo: virtutem quidem vt ab idolorum errore & seductione eripiantur, fortitudinem vero vt per eam in sincera fide constanter possint permanere.

Benedictus deus. Qui rite omnia administrauit, qui creauit nos, & denuo iterum reparauit, qui tātis populū suū donis dignum effecit. Et hæc quidē huius psalmi expositio est iuxta Anagogen. Verum & Iudæi iuxta historiā rebus suis accommodare eum conātur. sed exequi propositū non possunt, scire igitur decet, quo pacto illius sensum detorqueant. Aiunt enim: exurgat deus in auxiliū corporalis Israel. Et per inimicos, Philistæos aut alios alienigenas populos intelligūt, quos etiā esse eos dicunt, qui deū oderūt, & peccatores in super & iniquos. Per iustos vero omnes probos ac virtute præditos viros intelligūt, q̄ tūc erant inter Iudæos. Et quod ait, Iter facite ei q̄ ascēdit super occasus: aiunt de Arca dictum esse, cū sanctus spiritus parari viam iusserit, per quā deus erat ascēsurus, atq; hoc in occidentali parte Hierusalem. Ita enim situm fuisse templum dicunt in quo tandē arca quieuit. Deus in loco sancto suo, hoc est, in templo, qui Iudæorū populum (quos vnanimis, seu vni⁹ moris homines appellari dicūt,

quia

quia in vnum deū credunt (habitare facit in domo , hoc est in templo suo. Deinde ea connumerari dicunt, quę in exitu Aegypti cōtigerunt. magna enim vi eduxit deus Iudęos de Aegypto, seruitute antea illic alligatos , quos & paulopost exasperātes appellari dicūt , ratione quā alibi diximus, & sepulchrorum habitatores, eo quod dū in Aegypto essent, tanquā penē mortui reputabantur, & nihil per se poterant operari. Egrediebatur autē tunc deus coram populo in colūna nubis & ignis, & simul cū populo pertrāsibat in desertū. Tunc etiam terra cōcussa est , facta nimirū validissima quadā tēpestate in monte Sina , & cœli destillauerunt māna. Per voluntariā vero pluuiā, gratā aquā intelligunt, quę fructuū pręstitit copiā. Et infirmata est, eorū nimirū hęreditas, quando in Aegypto variis calamitatibus atq; afflictionibus fuit percussa. Perfecit autem eam deus muniens & corroborās eam regno. Per animalia vero dei, seipfos intelligūt, veluti deo dicatos. Pręparasti etiā, inquit, tu deus ea bona pauperi populo tuo errāti in deserto, & certā adhuc regionē non habenti. Et per euāgelizantes, antiquos pphetas intelligunt, qui populo annunciabāt, vt inimicorū spolia diuiderēt, & ad tēpli pulchritudinem atq; ornatum ea deputarēt. Qua in re falsa dicere conuincūtur, cum nulla fuerint spolia, quę illi ad decorē tēpli obtulerint, sed vt diximus, Anagogicē hęc omnia intelligēda sunt. Per dilectū etiā, ipsum David intelligūt, aut Salomonē, & verba illa, si dormieritis inter medios cleros, ita exponunt, si stabiliti fueritis in medio prædiorū terrę promissionis, quę prædia vobis in cleros, hoc est, in sortes cōtigerūt, adeo vestrę augetur diuitiæ, vt a lę columbarū, quas prædiuites viri gypsinas super tecta in summę fœlicitatis signū infigere solebant, futurę sint deargētate, & scapulæ, seu posteriora dorsi, pallidissimo ac purissimo sint auro ornanda. Verū nullibi legimus Iudęos huiusmodi ritū aliquādo seruasse , vt colūbas in domorū tectis infigerent. Dū discernit, hoc est, dū eligit cœlestis deus reges super Hierusalē, splendescunt & lucebunt illi reges in ea. Montē etiā dei Sion , appellat mōtē pinguem, quia pascentia illic peccora facile pinguescāt, & montē coagulātū similiter, seu caseatū , quia pascuo-

rum abundantia assidue lac præbeat. Verū quod dicitur: etenim dñs habitabit in sinem, vt iam prædiximus, ab eis recte exponi non pōtest. Per currū etiā dei seipfos intelligunt, quasi in ipsis solis deus requiesceret, & quem currū multiplicatū esse dicūt in infinitum, hoc est, valde numerosum, & millia etiam abundantium diuitiis in eis esse: item quòd dñs ille in eis est, qui olim fuit in Sina, cum eorum progenitoribus. Et ad deum deinde sermonem dirigunt, dicentes: ascendisti in altum, hoc est, sublimis atque excelsus, reputatus es supra omnes. Captiuasti captiuitatem per populū tuum, qui hostes tuos deuicit. Accepisti dona, hoc est, oblationes, deo dicatas, & eos homines qui tibi antea non parebant, accepisti in seruos, vt inhabitare eos faceres simul cū populo tuo, atq; ei seruire. Quæ sequuntur manifesta sunt. A dño autem sunt exitus ac via mortis, qui cōteret alienigenarū capita, & verticē capilli hominum perambulātium in peccatis. Deceuisse etiam olim deum dicunt, & dixisse. Conuertā, hoc est, eripiam populum meū, & saluum educā è Bassanitide regione, in qua Oggigas regnauit, & conuertam eum ex profundo maris sanguinum. Riuus enim sanguinū tunc inundauit, iis interfectis, qui cū Ogrege erant, vt pes tuus ò Hebræe intingat in iugulatorū hominū sanguine, & ipsa etiam lingua canum tuorū, ex eodem inimicorū sanguine per ipsum deum intingat. Itinera autem esse dicūt dei vias, hoc est, dei vestigia olim in monte Sina. Ascendit enim, inquit, in monte Moyses & Aaron. & quæ sequuntur. Et paulo post, & viderunt locum vbi steterat deus Israel, & quæ sub pedibus eius opus lapidis Saphyri. Per sanctū vero, ipsum intelligunt cœlum. Sequitur: Præuenerūt populum, ipsius populi principes. Inter canēdum etenim deo, atque inter psallendum, adstiterunt propius psallentium choro, in medio iuencularum tympanitriarum, & accidisse hæc intelligunt, post transitum maris rubri, quando Maria soror Aaron, prima inter alias adolescentulas cœpit canere canticū. Et quod sequitur: In ecclesiis benedicite deo, nullo pacto, suo possunt accommodare proposito. Et Benjamin pro tota tribu intelligūt, & adulescentiorē, seu iuniorem appellari dicunt, quia cæterorum fratrum iunior fuit

fuerit. In extasi vero & mentis excessu, eum fuisse dicunt, eo quod huius tribus milites in certamine furere quodammodo, atq; extra se rapi videbantur: verum frigida admodum huiusmodi videtur expositio. Principes etiam Iuda regnasse dicunt in populo Hebræorum: principes autem Zabulon, & Neptalim ideo aiunt hic fuisse commemoratos, quia cæteris insigniores harū tribuum homines videbantur, ob summam, quam in bello semper ostenderunt, strenuitatē. Deinde manda, inquit, deus virtuti tuæ: hoc est, angelis tuis. Virtus enim dei angelus: manda inquam ea quæ ad defensionē nostram pertinēt, & confirma regnū, quod in nobis iam parasti, si non propter nos, saltem propter celebre templum tuum. Ita enim intelligunt illa verba: à templo tuo. Tibi etiam ferent reges munera: vt Salomonis tēpore factum est, ab Hyram rege Tyri, qui ligna ad constructionem templi cedrina obtulit. Per feras autem harundinis, immites gētes intelligunt, quæ in occultis, atq; accessu difficillimis locis habitabant. Congregationem etiam taurorum seiplos esse asserunt, veluti duces quosdam inter subiectos populos confidentes, & congregationem conuocantes, eosq; dirigentes, ac conseruantes: vt excludant, hoc est, vt ex clausura liberent populum probatum in munditia fidei, tanquam argentum. Quod sequitur: venient legati ex Aegypto: impletum esse dicunt Salomonis tempore, quando Aethiopia suam ad Salomonem manum: hoc est, quando vim ac potentiam suam misit: illam scilicet reginam quæ visitatura venit Salomonē: & quæ sequuntur eodem conantur tenore, rebus suis accommodare: quanquam, vt diximus, conuincatur nō posse. Illud profecto admiratione dignum est, quomodo sanctus spiritus anagogicū sensum cum historico complicauerit, & præcipuis quibusdā locis meram anagogem, omni prorsus nudam historia apposuerit, ad conuincendum aduersarios Iudæos.

In finem pro iis, qui commutabuntur, Psalmus ipsi David.

In finem inscribitur ob prophetias hic contentas, quæ ad finem tendebant, & pro iis qui commutabuntur, quia rerum mutationem pertractat. Conscriptus autem fuit ex populi persona, qui captiuus erat in Babylone, & mutatione facta à seruitute libera-

tus, & in patriam restitutus est. Accommodari etiam potest cui-
libet fideli, qui à visibilibus atque ab inuisibilibus hostium op-
pressionem fuerit liberatus.

P S A L M V S L X V I I I.

Saluum me fac deus quoniam intraverunt aquæ usque ad ani-
mam meam. Per aquas, tentationum ac calamitatum
affluentiam intelligit, quæ ab inuisibilibus, vt diximus,
seu à visibilibus inimicis proueniant: quarum calamita-
rum profunditas, aquarum instar, facillime omnes suffo-
cat, qui in eam inciderint. Huiusmodi aquæ, inquit, totum
me obtexerunt, & ad ipsam usque animam peruenerunt:
quo sermone doloris sui vehementiam demonstrat.

ὁ πόντος.

Infixus sum in limo profundi, & non est subsistentia. Quædã
exemplaria habent: infixus sum in materia. Græcæ enim
dictiones ἰλὺς & ὕλη (quarū prior limum, altera materiam
significat) modica & literarum & vocum differentia di-
stinguntur. Quocirca scriptorum vitio facilè introducta
est lectionis varietas. Verum utcunque legas, fecem illam
propheta metaphoricè significare voluit, quæ sub profun-
do aquæ esse solet. Qui igitur in huiusmodi fece infixi
sunt, subsistentiam, hoc est, stabilitatem nullam inueniunt,
ipsa nimirum fece, ob cœnosam ac fluxã illam materiam
semper magis infra se confidente.

ἐπὶ τὰ βάθη.

Veni in profunda maris, & tempestas demersit me. His tribus
proximis versiculis eandem propheta ubiq; repetiit sen-
tentiam, multiplicibus absorptum se esse asserens cala-
mitatibus, quas variis explicare conatur nominibus:
aquas primo eas appellans, eo quòd impetu quodã, aquæ
instar defluunt, & suffocant: deinde limum profundi, pro-
pter infinitatē. & tertio, profunda maris, ob copiam atq;
amaritudinem aquarum: postremo etiam tempestatem,
ob summam huiusmodi calamitatum vehementiam.

Laboravi clamans, rauca facta sunt fauces mea. Clamans sci-
licet ad te, vnde assiduo atque intenso clamore effectus
sum raucus.

Defecerunt oculi mei. Fatigati nimirum ac debiles effecti
dum intenti te intuentur.

Dum spero in deum meum. Hoc mihi accidit quia in te tan-
tum spero. A te solummodo, opem, & posco & expecto,
atque ideo intentus te intueor.

Multipli

Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gra- Εκράσανόντι-
tis: inualuerunt inimici mei, qui persequuntur me iniuste. Et συν.
multi, inquit, sunt, & potentes, qui persequuntur me, &
sine causa oderunt me.

Quæ non rapui, tunc exsoluebam. Metaphoricus est sermo, desumptus ab iis, qui ea reddunt quæ nunquam abstulerunt: & sensus est: quod earum rerum causa se pœnas dare dicit, pro quibus ipse molestiam alicui aliquã nunquã intulerat. Et quod ait: tunc exsoluebam: ad illud tẽpus referendũ est, quando pœnæ huiusmodi ab eo exigebãtur.

Deus tu nosti insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita. Tu, inquit, nosti omnia, tu insipientiam meam cernis, & si quid auersus eos aut imprudenter egi, aut deliqui, nihil proffus te latet.

Non erubescant super me, qui sustinent te domine, domine vir- Μή αίσχυν-
tutum. Quod ait super me, est constructio indifferens, pro θάνου.
 in me. Non erubescãt igitur in me, quasi id auxilium non sim consecutus quod à te expectabam. Illi, inquam, non erubescant in me, qui sustinent: hoc est, qui expectant te sibi adiutorem futurum. Dominum autem virtutum seu potentiarum, eum appellauit, veluti qui saluare omnes potest, qui illum inuocant.

Neque confundantur super me, qui quarunt te deus Israel. Similis est sententia, quam in præcedenti habuimus versiculo. Illi vero querere deum dicuntur, qui in angustiis atque afflictionibus propriis eum inuocant.

Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. De opprobrio dictum est in plal. 45. ibi: quoniam exprobrabãt mihi inimici mei, dicẽtes: vbi est deus tuus? post opprobrium vero, sequitur confusio.

Extraneus factus sum fratribus meis, & hospes filiis matris Ζ'iv.
mea. Quæ sequuntur manifeste Christo cõgruunt. Quidam vero & superiora ei esse applicãda contẽdunt, veluti passo lege humanæ naturæ. Per fratres autẽ Iudæos intelligit. Eundem enim omnes progenitorem Abrahamã habebant, quos simili modo matris suæ filios appellat, ob Sarram comunẽ omnium matrẽ. Hi igitur fratres sui extraneũ eum reputarunt, cũ dicerent: hunc nescimus vnde sit: & rursus: nõnne benedicimus quia Samaritanus es, &

dæmonium habes. atq; ideo ipse etiam Ioannes euangelista dicebat: in propria venit & sui eum non receperunt.

Quoniam zelus domus tuæ comedit me. Hoc impletum est quando magna cum autoritate euentes & vendentes expulit de templo. Meminerunt enim, inquit, discipuli, quod scriptum erat: zelus domus tuæ comedit me: zelum appellans iustam illam indignationem, quam conceperat, quia nullam dei templo reuerentiam exhibebant.

Opprobria exprobranti tibi, ceciderunt super me. Huc etiã versiculũ magnus Paulus Christo accomodauit, scribẽs ad Roma. dicit igitur Christus ad patrem: opprobria ego tua reputaui mea esse, quia scilicet vnum sumus: ea autẽ dico opprobria, quæ idolatræ homines in te iactabãt, infirmitatem tibi exprobrantes, quasi in vna Iudæorũ gente tantũ coleretur & pauci te in orbe homines adoraret. Quo circa ego ï vniuersas nationes tui cognitionẽ expãdi.

Et operui in ieiunio animam meam. Maceraui atque affluxi me, quando quadraginta diebus ieiunavi, & alias sæpenumero.

Et factum est in opprobrium mihi. Et hoc ieiunium factum est mihi in opprobrium. Hinc etenim infirmũ me ac debilem esse dæmon suspicatus est, & veluti simplicẽ ac nudum hominem exprobrauit, & multipliciter tentauit.

Et posui indumentum meum saccum. Per saccum assumptã carnem intelligit. ita enim eam appellauit propter illius asperitatem & tactui resistantem naturam.

Et factus sum eis in parabolam, aduersum me iugabantur, qui sedebant in portis, et in me psallebant, qui bibebãt vinum. Verisimile est, q̃ Christus post mortẽ factus sit in parabolam Iudæis, & q̃ aduersus inimicos eadẽ imprecarẽtur, qualia Christum pati viderant, quod q̃ eadem ferẽ dicerentur & vociferarentur ab iis, qui conciliis & conuentibus eorum intererant apud templi ianuas, vbi eiusmodi hominum cœtus conuenire atq; congregari solebant. Neq; eos etiã Christi famæ atque honori pepercisse verisimile est, qui comestationibus & symposiis vacabant, cum huiusmodi homines vino vires præstante, facillime carmina ac cãtus soleant cum immodestia ac mordacitate componere.

Ego autem oratione mea ad te. Alterũ explicuit propheta

ἰδοὺ ἰσχυροὺ
ἐν πόλει.

Τῆ προσου-
χῆ μακρόσ-
σι κύρι.

sermonem ex Christi persona, & rursus alterum assumit, dicens: ego autem cum hæc scirem ante passionem meam, oratione mea ad te: subintelligitur, orabam, seu eleuatus sum. Deinde ipsa orationis verba apponit.

Tēpus beneplaciti domine. Simile illud est, quod dixisse eū legimus apud euangelistā: pater venit hora. Per beneplacitum enim, crucis mortē intelligit. Nam beneplacitum idem æque significat quod bona voluntas. Bona autē voluntas fuit, quod per huiusmodi mortē nos, qui antea mortui eramus, ob peccatum, ad vitam rursus simus restituti.

Deus in multitudine misericordie tue exaudi me. Prædiximus, quod Christus lege humanæ naturæ orabat, & liberari optabat à tentationibus, quemadmodum euangelica docet historia. Hoc autem dictum videtur esse illi simile: salua me propter misericordiam tuam.

In veritate salutis tue saluum me fac à luto, ne insigam. Sola enim illa vera est salus, quæ à te est. Homo etenim hominem iuuare non potest. In veritate igitur salutis tuæ hoc est, in vere salute tua. Est etiam proprium hoc Hebraicæ linguæ Idioma. Quod autem superius limum appellauit, nunc lutum dicit. Eadem enim loquendi figura nunc vtitur, qua illic vsum eum videmus.

Liberer ab iis qui oderunt me, & de profundis aquarum. Ode præcedunt autem eum tam visibiles quam inuisibiles inimici. Per profunda vero aquarum, occultas insidias intelligit. Nam quod profundū est, abditum atq; occultū videtur.

Non me demergat tempestas aqua, neque absorbeat me profundum. Iam diximus quod hæc omnia metaphorice ac figurate dicta sunt.

Ne contineat super me puteus os suum. Ne relinquitur in tērationum fouea. Is etenim, qui in puteū cadit, solamen aliquod, vel modicū habet, quoad putei os apertum est. Nā ubi id occlusum fuerit, statim desperare incipiet de salute.

Exaudi me domine, quoniam bona est misericordia. Quoniā tua, inquit, misericordia indigeo.

Secundum multitudinem miserationum tuarum, respice in me. Ea verba: secundum multitudinem miserationum tuarum: exposuimus in psalmo 50. & quæ sequuntur in psalmo vigesimoquarto.

Ne auertas faciem tuam à puero tuo quoniam tribulor, velociter exaudi me. De verbis, *ne auertas faciem tuam*, diximus in psalmo 26. per puerum autem hic, vnigenitum intelligit filium.

Intende anima mea & libera eam. Intende ei in calamitatibus constitutz.

Propter inimicos meos libera me. Ne morte lætentur mea.

Tu enim cognoscis opprobrium meam, & ignominiam meam, & confusionem meam. Nosti quanta mihi exprobrant, voratorem ac vini potatorem appellantes, publicanis ac peccatoribus amicum, dzmoniacum, & deo contrarium, tu etiam nosti quomodo me confundant, hoc est, quanta (vt eis videtur) ignominia me, ac pudore afficiant.

In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me. Me, inquit, affligunt coram te, te, inquam, vidente ac discernente omnia. vel, sunt in conspectu tuo, hoc est, effugere à te nequeunt. Quod si quis addubitet quo pacto non potuerit Christus post tot ac tantas supplicationes, calamitatũ ac tentationum molestiam euitare, animaduertat q̄ Christus vt homo, rogabat nõ incurrere in tentationes, vt huiusmodi supplicandi normã nobis traderet: quia spiritus quidẽ promptus est, caro autem infirma: & quoniam ob nostrã salutem illũ pati oportebat, passiones nostras libẽs in se suscepit, & dei patris voluntatẽ humanẽ suẽ præposuit voluntati. orãs etenim dicebat: Pater si possibile est transeat à me calix iste; & demũ addidit: Pater mi, si non potest transire à me, nisi bibero illum, fiat voluntas tua.

Ἡ ψυχή. *Opprobrium expectauit anima mea, & miseriam.* Præuidebam olim, inquit, hæc omnia. dicebat enim discipulis: Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & condemnabunt eum, & quæ ibi sequuntur.

Et sustinui, qui simul contristaretur, & non erat, & qui consolaretur, & nõ inueni. Sustinui pro expectaui posuit, seu pro quæsiui. hoc autem accidit, quando assumpto Petro, & filiis Zebedæi, cœpit contristari, & mœrere. tunc enim, inquit, dixit eis Iesus, tristis est anima mea vsq; ad mortem, expectate hic & vigilate mecum, & progressus modicũ, cũ orasset, venit ad discipulos, & inuenit eos dormientes,

& dixit Petro, sic: non potuistis vna hora vigilare mecum?
Et dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Ait enim Ioannes euangelista: post hæc cum sciret Iesus, quod iam omnia impleta sunt, vt impleretur scriptura, dicit: sitio. Vas igitur erat aceto plenum. Illi autem cum implessent spongiam aceto, circūposito hysso, obulerunt eius ori. per scripturam enim Ioannes præsentē versiculum intellexit. Matthæus etiam dederunt, inquit, ei bibere acetum cum felle mistum. & Marcus rursum cum accurisset vnus, & implesser spongiam aceto, imponens ei arundinem, potum ei dabat in cibum autē & in potū, hoc est, vt manducaret, & biberet. & Iudæi quidem simul cum aceto fel in potum dederunt. acetum enim, inquit, erat felle mistum, verum noster propheta in cibum ea distinxit, & in potum. dicere etiā possumus, quod postquā saluator se sitire dixit: Iudæorum illudentium, alij acetum tantum attulerunt, ad bibendū, alij vero fel ad manducandum: & quod alij insuper fel aceto miscuerint, vt quod p se acerbū erat, & molestū, amarulentius etiā redderetur. verisimile est etiam q Iudæi ad maiorem irrisionē Christo prius fel porrexerint, vt comederet, ne insuauis fortasse fieret potus si ieiunus adhuc potum sumpsisset.

Fiat mensa eorum in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Per mensam, aliqui lætitiā significari dixerunt, contra vero dolorem, & tristitiā per illa tria, laqueū, retributionē, scandalum, vt sensus sit: vtinam eorum gaudium in afflictionē, & calamitatem immutetur. læti autē esse solent, qui sunt in mēsa, cōtra mœsti, & tristes qui in laqueo aut retributione pœnarū sunt, aut in scandalo. possumus & altius contēplādo, p mensam, sacras intelligere scripturas diuinitus inspiratas, q singulis diebus Iudæis olim in synagogis præbebantur. hæc enim cognitio intelligentiū nutrit corda, verū Iudæi se illis nutriri existimātes, & gloriantes, ac iactātes se per eas cōuicturos esse Christianos, ab eis potius veluti à quibusdā laqueis irretiti, atq; inuoluti sunt, cum clare atq; aperte scripturæ omnes de Christo loquantur. Atq; hæc expositio quantum ad laqueum, recte hætenus procedit, quantū autem ad retributionē, dic quod Iudæi retributionē receperūt, dū pœnas luunt,

quia huiusmodi scripturas intelligere noluerunt: quòdque in scandalum factæ sunt, dum ab illis scandalū Iudæis generatur, eo quod iuxta nudum ac literalem sensum omnia intelligunt, quæ in eis de Christo dicta sunt, qualia ea sunt quæ de Christi aduentu apud alium prophetā dicta habentur, quod simul pascet tūc lupus cū oue, & pardus requiescet cum hædo, quod leo & bos vnà comedent paleas, & alia huiusmodi. quæ tamen iuxta sublimiorem sensum in Christo perfectissime sunt adimpleta, tamen ipsi qui iuxta corporis sensum omnia intelligunt, offendantur hac prophetia, & perquirant, quomodo iam hæc in Christo adimpleta sint, & scandalizentur credentes hæc nondum fuisse adimpleta. illa autem verba, fiat, obtenebrentur, & alia, quæ sequuntur, tamen si vocē habeant imperatiui modi, hoc tamen loco futuri significationē retinent, pro fiet, obscurabuntur, &c. prædicunt enim futura mala. quæ illos comprehensura erant. verisimile est etiam Christum vti deum, omnia imperare, quæ futura sunt.

Obtenebrentur oculi eorum, ne videant. De animæ oculis sermo est. obtenebrentur autem, quia lucem illam videre noluerunt, quæ illuminat omnem hominē: & quia ipsum etiam iustitiæ solem intueri noluerunt, oculos etenim habentes, non viderunt, & habentes aures, non audierunt, sicuti & ipse Esaias, & Christus etiam eis exprobrauit.

Et dorsum eorum semper incurua. Ab eo quod consequitur denotauit id quod præcedit. hoc etenim sermone seruitutē voluit nobis propheta significare. illud autē eos omnes vt plurimū cōsequitur, qui serui sunt, vt onere, aut alio laboris seu calamitatis genere oppressi, curuati incedant. Cōsidera etiā quāta cura sermonē suū aduersus eos perstringat propheta, dū ait: semp incurua: ac si diceret, eos amplius à seruitute liberādos nō esse, tamen si sæpenumero in præteritū fuerint liberati, sed ad ipsum vsq; mūdi finē, in quacūq; orbis parte fuerint aliis nationib⁹ seruiēt.

Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendet eos. Vnum atq; idem dicunt hi duo versiculi, eo excepto, quòd secundus vehementiori vtitur loquendi modo.

Fiat habitatio eorū deserta, in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet. Per inhabitationē vniuersam appellat Hierosolymam,

lymam, in qua omnes Christi occisores habitabant: per tabernacula vero, priuatas eorum domos intelligit. Et sane ita effectum est. nemo enim in eis amplius habitauit, post euersionem illā à Romanorum exercitu illatā. Hæc autem verba Apostolus Petrus proditori Iudæ accommo- dauit tanquam vni ex iis, qui Christum occiderunt.

Quoniam quem tu percussisti ipsi persecuti sunt. Percussisti dixit, pro percutere permisisti. Sic etiam Zacharias dixit: percutiam pastorem & dispergentur oves gregis, & Esai- as alibi: Dominus tradidit eum pro peccatis nostris. est etiam & hæc Hebraicæ linguæ proprietates, vt ei, qui per- mittit, factum adscribat, eo q̄ prohibere potuit, & non prohibuit. quod vero persecuti sunt, expone pro, grauib⁹ afflixerunt pœnis: vel persecuti sunt, quousq; occiderint.

Et super dolorem vunerum meorum addiderunt. Auxerunt mihi vulnerum dolorem, addendo opprobria: vel super vulnerum dolorem, addiderunt calumniam dicentes, quod sepultum me discipuli furto subtraxissent, & negan- tes me vere resurrexisse.

Appone iniquitatem super iniquitatem eorum. Per iniquita- tem, hic multi calamitatem intelligi dicunt, quemadmo- dum etiam in psalmo 56. ibi, donec transeat iniquitas: vbi diximus, augebis tu, inquit, eorum calamitates, quia & ipsi afflictiones mihi etiam augebant.

Et non intrent in iustitiam tuam. Non ingredientur, inquit, vt iustificentur à te, & consequantur misericordiam eo modo quo eam omnes illi consecuturi sunt, quibus à te dicetur: venite benedicti patris mei. Aliqui vero iustitiam hic accipi dicunt, pro euangelio. est etenim euangelium iustitia, eo quòd omnes æque vocat ad salutem, & omnes suscipit, qui ad illud accedunt.

Deleantur de libro viventium. Hic est ille liber de quo le- gimus, quod cū iratus esset deus aduersum populū, qui vi- tulum fecerat, & dixisset ei Moyses, siquidem dimittis eis peccatū, dimitte, si minus, dele me de libro, quē scripsisti, respondit ei deus: si quis peccauerit coram me, delebo eū de libro meo. Vnus est itaq; liber in quo oēs scribuntur, q̄ vita digni sunt, & quē p̄pheta hic viventium librū appella- uit, prædicens illos nō diu post morituros esse. Alius etiā

liber est, in quo iusti omnes scribuntur, quem nobis significauit propheta dicens.

Et cum iustis non scribantur. De hoc autem libro locutus est Christus, quando ad Apostolos dicebat: gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. ait igitur eos morituros esse, & cum peccatoribus connumerandos. Est & tertius liber, in quo peccatores scribuntur. iudicium enim, inquit, sedit, & libri aperti sunt. per libros autē scriptura variam, ac multiplicem dei cognitionē figurate intelligit.

Pauper & dolens sum ego. De Christi paupertate diximus, in psal. 21. & nunc etiā dicemus, quod summus rex regum Christus, de pauperrima matre natus est, non in domo aliqua, sed in spelunca: positusq; non in lecto, sed in irrationalium animalium præsepio, vilissimis ac contemptibilibus pannis induebatur, nulloque comitatus seruo circumibat, atq; ipso etiam carebat tugurio, & ab aliis alimenta ei præstabantur. Erubescant igitur qui gloriantur in diuitiis. dolere vero eum introducit propheta, ob sacratissimi corporis passiones, quas propter nos sustinuit. hætenus autem ex vnigeniti filij persona sermonem fecit, quæ sequuntur ex ecclesiæ persona conscripta sunt.

Salus tua deus adiuit me. Illa, inquit salus, quæ à te profiscitur, ab errore, in quo eram, me liberauit.

Laudabo nomen dei mei cum cantico, magnificabo eum in laude, & placebit deo super vitulum nouellum cornua producentem, & vngulas. Vide euangelicum sacrificium legali præponi, & rationale, irrationali, noua autem cornuum, atque vngularum productio, vigoris seu roboris indicium est. & subnotare videtur propheta his verbis futuram legalis cultus extinctionem. cornua siquidē & vngulæ, emortuæ quædam partes sunt in corpore.

Videant pauperes, & latentur. Per inopes, & pauperes, fideles intelligit, vt diximus, in psalmo 9. videant, inquit, quæcunque propter eos deus passus est, & quæcunque etiam præclara administravit.

Quærite deum, & viuet anima vestra. Beatam ac felicem vitam viuet.

Quoniã exaudiuit pauperes dominus. & vinctos suos nõ negleuit. Quinã autem ij sunt, quos vinctos vocat, diximus in psalmo

psalmo sexagesimo septimo.

Laudent eum cæli, & terra, mare, & omnia reptantia in eo.

Quasi nõ sint satis angeli neq; homines ad agendũ gratias deo, ipsa etiam conuocat propheta elementa ad dei laudes, eo ordine, quo eorum mentem Moyses in Genesios principio. & improprie ipsos pisces, appellauit reptantia: atque ita fortassis ob piscium multitudinem.

Quoniam deus saluam faciet Sion. Nouam nimirum Sion id est ecclesiam fidelium, vel ipsam Hierusalem saluam faciet, hoc est, conseruabit, sibi ipsi uidelicet Christo, cui soli illius cura commissa est, & non alteri: tametsi modo impij illius dominantur regionis.

Et edificabuntur ciuitates Iudææ. Mihi templa nimirum, atque hoc à Christianis.

Et inhabitabunt ibi & hereditate acquirent eam. Christiani uidelicet.

Et semen seruorum tuorum possidebit eam. Serui autẽ Christi, Apostoli sunt. Paulus enim inquit, seruus Iesu Christi. eorum uero semen, Apostolici discipuli, tanquam ab eis per baptismum spirituali semine regenerati.

Et omnes qui diligunt nomen tuum habitabunt in ea. Christiani scilicet nomen tuum inuocantes, uerũ quemadmodũ fidelium multi huius psalmi principium vsq; ad uersiculum: Extraneus factus sum fratribus meis: contendunt referri debere ad Christum, ita Iudæi contra captiuo in Babylone populo, omnia applicant, quæ illinc sequuntur, vsq; ad finem psalmi: Extraneus, inquit, factus sum, seu (ut magis possit Græca dicto ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν μου.) alienatus sum à fratribus meis, quia mihi concessam nõ est, cum eis uiuere. diuersis siquidem dominis seruebamur, & quia seruorum cognatione lex nulla nouit. eadẽ sententia in proximo illic repetitur uersiculo. Mecum præterea templi desolatione reputans, nõ mediocri cõsumor dolore, & opprobria tua deus, quæ à Babiloniis sustines, cū arcere nõ possim, propria reputaui: unde etiã amisso cibi appetitu, lassus cõturbui. uerũ illi magis me exprobrabant, ueluti incassum ieiunantem. & in afflictionis indicium induebar sacco. quæ sequuntur apertiora sunt. Deinde ait, orabam etiã ad te, quoniã tempus est bonæ uoluntatis, hoc est, tempus misericordie. quæ sequuntur

expone, vt iam prædiximus, præterquam quod filium non natura intelliges, sed adoptione. filius enim, inquit primogenitus meus Israel. vel aliter puerū, id est seruū. opprobrium etiam, inquit, & varias afflictiones expectaui propter te quasi captiuus: & ideo quæsiui aliquem qui consolaretur, & non inueni, cum non concederetur mihi vt cōmode cū cognatis meis versarer. & dū ea exponunt verba: Dederūt in cibū meū fel, & in siti mea potauerunt me aceto, labuntur non mediocriter, dum ex populi persona dictū putant, quod Babylonij amarum populo poculū quasi seruo cui piā proiecerint, & quod sitientē acetoso potauerint vino, & qđ ob varias afflictiones factū sit, vt cibus ei amarus, & porus videretur acerbus. quod vero sequitur: fiat mensa eorū, &c. iuxta priorem expositionē intelligunt, & proxima his verba imprecationē cōtinere dicūt aduersus Babylonios. per habitationē vero, ciuitatē intelligunt Hierusalē. illum præterea populū, in quiunt, quē tu erudisti, & castigasti, seu quem castigari permisti, grauissimis Babylonij affixerūt suppliciis, & prioribus doloribus ipsi plura semper addiderunt. in eo etiam versiculo qui dicit: & placebit domino super vitulum nouellū: pari labuntur errore, & quæ sequuntur, gratiora eis sunt, veluti magis consona reidui ex Babylonica captiuitate. Nos autem accuratam sanctorū patrum opinionem sequentes, eam expositionem veluti tutiorem amplectimur, quam superius retulimus.

In finem psalmus ipsi Dauid in rememorationem.

Hunc psalmum beatus Dauid isulem penē sententiis, ac verbis composuit, quæ alibi per eum dicta esse videmus in psalmo. 30. promptūque ac præ manibus eum semper habebat, quoties delicti remittebatur, quod aduersus Vriam cōmiserat. illum etenim veluti potens aliquod carmen aduersus demones canebat, tanquam aduersus eos hostes qui se in illud barathrum coniecerant. hoc igitur psalmo deum rogat, vt sui amplius demones non dominantur. Alij autem dicunt, quod quoties ei in memoriam veniebant quanta ab inimicis temere passus fuerat, hunc psalmum tunc canere solebat. in finem autem ideo inscribitur, quia oratio & preces, quæ in eo continentur ad certum finem tendebant, quem etiam consecuta sunt.

PSALMVS LXIX.

D *Eus in adiutorium meum intende.* In psalmo autem trigésimonono, dixit Domine ad adiuuandum me intende.

Domine ad adiuuandum me festina. Idem significant quod accelera, vt eruas me. quæ verba habentur in psalmo trigésimo.

Erubescant & confundantur, qui querunt animã meam. Hæc verba habentur etiã in prædicto psalmo trigésimonono.

Cõuertantur retrorsum, & confundantur, qui volũt mihi mala. Hæc similiter illic habentur, eo excepto, quod verba illic optantis sunt, quæ hic imperãtis: quod ex græca lectione clarius dignoscitur. vt optans igitur hoc poscit propheta, tametsi imperare videtur.

Conuertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi euge euge. Simile est, ferant confestim confusionem suam qui dicunt mihi, euge, euge.

Exultent, & latentur in te omnes, qui querunt te deus. In illo psalmo pro deus, positum est dominus.

Et dicant: semper magnificetur dominus qui diligunt salutare eum. Et in illo rursus, pro domino dictum est, deus.

Ego autem inops sum, & pauper, deus adiuua me. In illo autẽ pro deus adiuua me, dicitur, dominus sollicitus est mei.

Adiutor meus, & liberator meus es tu, domine ne tardaueris. In illo pro liberator, protector dicitur, & pro, domine, deus meus.

Ipsi David psalmus filiorum Ionadab, & aliorum qui primo captiui facti sunt, apud Hebreos caret inscriptione.

Perunt beatum David conscripsisse hunc psalmum ex persona filiorum Ionadab, & aliorum, qui primo à Babyloniis in captiuitatem ducti sunt. hanc autem inscriptionem 70, interpretes præfenti psalmo imposuere, cum omni prorsus inscriptione carere eum apud Hebreos inuenissent. posteri autem Ionadab summo tunc in honore erant apud ceteros captiuos, ex quorum omnium persona: vt diximus, petiit à deo propheta, de hostium potestate liberari, & salutem consequi. Possumus & nobis præsentis psalmi verba accommodare aduersus visibiles, atque inuisibiles inimicos,

In te domine speravi, non confundar in aeternum, in iustitia tua libera me, & eripe me: inclina ad me aurem tuam, & salua me. Hæc omnia verba habentur in psalmo trigesimo, & pro salua me, ibi est: accelera, vt eruas me.

Esto mihi in deum protectore, & in locum munitum, vt saluum me facias. Ibi nõ munitum locum dixit, sed locum refugij.

παρρησιάζομαι.
 ἵνα ἴδω
 τὸ πρόσωπόν σου.
 ὑπομονή.

Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu. Ibi fortitudinem dixit pro firmamento.

Deus meus libera me de manu peccatoris, & de manu inique agentis & iniusti. Tales enim erant, qui eis dominabatur.

Quoniam tu es expectatio mea domine. Dictum est in psalmo trigesimo octauo, ibi: & nunc, quæ expectatio mea? nõne tu deus? ita in psalmo vigesimo quarto, ibi: & te expectaui tota die.

ἐπισημαίνω.

Domine spes mea à iuuentute mea. Hoc per se clarum est.

In te firmatus sum ex utero. Neq; in te tantum speraui à iuuentute, sed ex ipso materno utero, hoc est, ex eo tempore quo natus sum, in te solo stabilitus sum, veluti super quodam sustentaculo ac munimine mihi à parētibus meis tradito ex quo iudicare videtur pios se ac religiosos parentes habuisse: vel aliter: cum octaua die vniuersos infantes circumcideret, ex ipso quasi utero, eos dño dicabatur. illud autem scire oportet, quod verba hæc, ex utero, item, de ventre matris meæ, & alia huiusmodi, per hyperbolem, hoc est, per excessum in veteri scriptura dici solent, intelligendique ac cogitandi initium ac tempus significant, illud nimirum tempus, quo cogitare quis ac sapere incipit. simile quid legimus apud beatum Iob: Si bucellam, inquit, meam comedi solus & orphanis non tribui, si non ex ventre matris meæ dux illis fui, & cætera. impossibile est autem, ab ipsa natiuitate huiusmodi aliquid efficere. Restat igitur vt hic loquendi modus illud tempus significet ex quo quis sapere incipit.

De ventre matris meæ tu es protector meus. Si enim diuina virtus foetum nõ custodisset, si infantem nõ seruasset, si puerum nõ protexisset, perisset sanè inter varios casus aliquo infortunio. hi vero tres versiculi paucis mutatis habentur etiam

etiam in psalmo 21. verum illic omnia ad Christum referuntur.

In te laudatio mea semper. In te, inquit, hymnos ac laudes meas semper fero.

Quasi prodigium factus sum multis, & tu adiutor fortis. Ego inquit, squalidus, atq; afflictus & deformis effectus sum, præ ieiunio saccoq; & tristitia: atque ideo à multis quasi monstrum quoddam existimatus sum, tametsi re vera non ita essem, sed sic viderer: imprudentibus nimirum ac viliori multitudini, per multos enim scriptura solet sæpe villissimos quosq; intelligere. Paulus etiã cõsona prophetæ nostri verbis de multorum opinione loquens dicebat: nos stulti propter Christum, vos autẽ prudentes in Christo.

Impleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam. Impleatur imperantis verbum est, sed positum pro optatiuo, vt diximus. implebitur autem si seruitute, qua nunc premor liberatus fuero. tunc etenim ore diuinarum laudationum pleno, cãtabo in hymnis magnã potentiam tuam, & quæcunque alia in tui gloriam, à religiosis viris commemorari solent, aut cogitari de te. vel, p gloriam, simpliciter magnitudinẽ intelligit, & non semel tantum laudabo, sed perpetuo id faciam. ita enim Symmachus ea verba reddidit, quæ hic habentur, tota die.

Ne proicias me in tẽpore senectutis. Tu, inquit deus, qui à iuuentute mea adiutor mihi fuisti, non proicias me in tempore senectutis. iamdiu etenim consenui tam diuturno Babylonicæ seruitutis tempore. est autẽ verisimile, qd hæc verba per prophetiam dicta sint, quasi ex persona seniorum populi. Cæterum corporis quidem senectus omnibus nota est, & palam patet, animæ autẽ senectus est peccatum, eo quod non secus virtutis operationes cõprimat, atque corporis actiones, senectus.

Cum deficiunt vires meæ ne derelinquas me. Hic versiculus ad proxime præcedentis declarationem consequitur, si- in τῷ ἰσλάτῃ
ue de animæ, seu de corporis viribus eum intelligas. πειν.

Quoniam dixerunt inimici mei mihi. Mihi dixit, pro in me, seu propter me. dixerunt autem mutuo inter se. ἰφουλάσσειν

Et qui obseruabãt animam meam consilium fecerunt in vnũ. Re τις.
petitur hic atque exponitur sententia prioris versiculi. nã

quod ait: consiliū fecerunt in vnū, ad expositionē positū est verbi, dixerūt: per obseruātes aut, hoc in loco, insidiatōres intelligit, visibiles nimirū atq; inuisibiles inimicos.

Dicentes deus reliquit eum, persequimini, comprehendite eum, quoniam non est, qui eripiat. Hi sunt inimicorum sermones, persequimini, inquit, quia si populus fugam acceperit, vos persequimini, & comprehendetis eum. Nam cum deus, quem venerātur, eos dereliquerit, nullus aderit amplius, qui eos liberet.

Deus meus ne elongeris à me. Tamen si grauis sit peccatorū meorum odor, ac molestus, & te cōpellat, vt auertaris à me, quod alius etiam propheta ad Iudæos dicebat, peccata vestra, inquit, diuidunt & disiungunt vos à deo: queso tamen atq; oro ne elongeris à me, elongatur autem deus non loco, aut essentia sua. (est etenim incircumscriptus deus atque indefinitus,) sed tantum prouidentia.

Deus meus in auxilium meum intende. Hic etiam versiculus habetur in præsentis psalmi principio.

Erubescant & deficiant qui calumniantur animam meam. Prodeficiāt, Symmachus dixit, cōsumantur: animam autem meam, hoc est, me ipsum. per calumniantes vero tam inuisibiles, quàm visibiles inimicos intelligit.

Inducatur rubore, & confusione, qui querunt mala mihi. De rubore & confusione dictum est in præcedenti psalmo. ea autem verba, qui querunt mala mihi: exposita fuerunt in psalmo 37. inuenies etiam in psalmo 108. induantur calumniantes me confusione, & operiantur sicut diploide pudore suo.

Ego autem semper sperabo in te, & adiciam super omnē laudem tuam. Quia quod votis experueram, adeptus sum. omnē autem laudem ideo dixit, quia non sermone tantum aut verbis sed operibus etiam laudetur dominus & ideo saluator noster dicebat: vt videant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est.

Os meum annuntiabit iustitiam tuam, tota die salutem tuam. Quando videlicet, & inimicos condemnaueris, & nos saluaueris.

Quoniam non noui literaturas, introibo in potentatu Domini. Cū pollicitus sit propheta se annuntiaturum esse iustitiā dei,

dei, & salutē quā ab eo fuerat cōsecutus, & postmodum se ad hoc minus idoneū esse perspexerit, sermonē suum tēperat, & moderatius loquitur, dicens: nūquam didicisse disciplinas, aut scientias, vt cōdigne possit diuinas virtutes annunciare, & quòd ideo, vt pollicita à se impleat, ingredietur in diuina potestate, qua fretus, huiusmodi prouinciā tentabit. Dico autē, quoniā abūdat, vel confirmantis aduerbiū est, pro vere. Aliqui etiā dicūt, q̄ dictio, quoniam, hoc in loco rationem reddit, atq; ita intelligentes, punctum ponunt, post dictionē literaturas, & coniungunt, quod sequitur. Alij verò per literaturas, seu potius iuxta aliam Græcæ dictionis *ὑπερβασις* significationē, per scribarū scripturas, mādata intelligūt. Scribæ etenim ter in anno populum iubebāt ingredi in templum, quod erat in Hierusalem. Ego, inquit, posthac non ob scribarum iussa, sed ex diuina potentia illuc ingrediar.

Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Nunquā huiusmodi iustitiæ tuæ obliuiscar, quinimmo in mente eam semper retinebo. Solius autē dixit ac si diceret, tu solus nostram & inimicorum causam iudicabis, & nullus alius, atque ideo non humanæ iustitiæ, sed tuæ solius recordabor.

Deus meus, quæ docuisti me à iuuentute mea, & vsque nunc, annuntiabo mirabilia tua. Hæc quæ sequuntur dicta esse intelliguntur, ex persona beati David, & constructio sit per hyperbaton, deus meus annuntiabo mirabilia tua, quæ docuisti me à iuuentute mea & vsque nunc. Mirabilia autem appellauit omnia admiranda opera, quæ ob Israelitici populi salutem, deum fecisse legimus, vel etiam quæcunque temporibus suis contigerant.

Et vsque ad senectutem & senium deus meus ne derelinquas me. Per senium extremam senectutis partem intelligit, vnde senior populi. Qui autem à deo eousque fuerit protectus, amplius nō derelinquetur. Vel indeterminate intelliges dictionem vsque, quemadmodum sæpe apud scripturam reperitur, & coniunctim ac sub eodem sensu, intelligantur verba quæ sequuntur.

Domine annunciem brachiū tuū generationi omni quæ uentura est. De brachio quidem dei dictum est, in psalmo quadragesimo tertio. De uentura autē generatione in psalmo vige-

simoprimum: quædam autem exemplaria habent donec annunciem, & quædam, donec annunciauero.

Potestatem tuam & iustitiam tuam deus vsque ad altissima. A cõmuni sensu sumenda sunt verba illa, donec annuncie. Dictione autem potestas, hoc in loco posita est, vt exponat & declarat dictionem, brachium. Iustitiam tuam vsq; ad altissima, hoc est, quæ ad ipsa vsque attingit altissima. Vel ordo fiat per hyperbaton, iustitiam tuam, quæ est vsque ad altissima. Per altissima vero ipsos cælos intelligit. Diuina autem iustitia ascendisse dicitur vsque ad cælos, eo qd cœlestes virtutes eã intelligunt, & congaudent super eã. Quæ sequuntur rursus ex populi persona efferri debent.

Quæ fecisti mihi magnalia. Quæ posuit pro quanta. Cum affectu etenim, atque ex corde hæc legenda sunt. Aliqui post verba illa, & iustitiam tuam, perfectum ponunt punctum: & quæ sequuntur huic versiculo cõiungunt, quæ fecisti mihi magnalia. Aquilã in hoc secuti, vt sit sensus: magna & grãdia beneficia, quæ in me cõtulisti, tã admirãda fuere, vt eorũ fama ad ipsas etiam cœlestes potestates pueniret. Imagine etenim me tua honorasti, & regem me eorum omnium constituisti, quæ in terra sunt, alimenta etiam præstas, protegis, custodis atque eripis à periculis, & alia demum mihi huiusmodi multa impertiris.

Deus quis similis tibi? Nemo scilicet.

Quantas ostendisti mihi tribulationes, multas, & malas. Hęc verba etiam cum affectu legenda sunt. Et cũ dixerit, quantas, infert demum, multas & graues. Neque enim beneficiis tantũ affectus sum, sed etiam calamitatibus afflictus ac malis, alterum quidem bonitate tua, alterum vero prauitate mea.

Et conuersus viuificasti me. Conuersus scilicet ad me, à quo antea auertebaris. Et quia Græca dictione *ἐπιγίγασ* vt vtrãque significationem recipit, dicere possumus, quod dum me conuerteres ad te, viuificasti me. ab imminenti scilicet me morte eripiens. Per mortem autem omnifariã calamitates atque afflictiones de more intelligit, quemadmodum contra, per vitam, sæpenuero intelligi videmus, liberationem à malis.

Et de abyssis terra rursus reduxisti me. Abyssos terrę, & infernum,

fernum, & lacum, & sepulturam, & alia huiusmodi nomina, sæpenumero apud scripturam pro vastis atque immensis calamitatibus poni videmus: vnde apud Ezechielem dicit dominus ad Hebræos, aperiam sepulturas vestras, educam vos de Babylone.

Multiplicasti in me magnificentiam tuam. Hoc est, largam E. p. iiii.
atque abundantem fecisti.

Et conuersus consolatus es me, & ex abyssis terra iterū deduxisti me. Verba hæc soli fidelium populo recte accommodantur, quæ in ignorantia, atq; in idolorum tenebris olim errantem Christus conuertit, & aduocauit in salutem, & consolatus est eum, dicens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego quiescere vos faciam. Quæ etiam iuxta carnis naturam mortuum eduxit dominus è sepultura. Nam dum corpus suum Christus mortuum viuificauit, & resurgere fecit è sepultura, atq; immortalitate donauit, consequenter etiã omnibus, qui diuina gratia digni sunt huiusmodi resurrectionem effecit esse communem, quod ex verborum etiã repetitione perspicuum esse potest. Neque enim hæc verba superflue repetita videri debent, sed illud denotare, quod diximus, præsertim cum dictio, iterum, hoc in loco immutationem sensus significet.

Etenim ego confitebor tibi in populis domine. Superflua est, hoc in loco, dictio, enim, quemadmodum etiam aliis in locis tradidimus. Ait igitur beatus David, quod deinceps acturus est gratias deo, in populis, non in vno tantum populo neq; in solis Iudæis, sed in omnibus gentibus, quod etiam manifestius dicit circa finem psalmi 17.

In vasis psalmi veritatē tuam deus. Per vasa psalmi, varia musicorum instrumentorum genera intelligit. Iuxta Anagogen vero, vasa psalmi, fideles omnes sunt, quorum animas in summam harmoniam ac consonantiam cœcinnans & in vnum colligens beatus David perpetuas deo laudes psallit. A communi autem sensu sumendum est verbum confitebor. Et cōsequens quidē fuerat, vt tertium casum Propheta redderet cōstructioni, vbi quartum apposuit. Dictio siquidē, confitebor, idē significat, quod gratias agam. Gratias, inquit, agā veritati tuæ, quoniam tu verax deus es, nō tantum quia verum te esse asseramus deum, sed etiam, quia

omnia à te promissa summa cum fide adimple.

Pfallam tibi in cithara sanctus Israel. Hæc verba ad declarationem dicta sunt præcedētis versiculi, vbi ait, confitebor tibi in vasis psalmi. Est etenim cithara, vas seu instrumentū quoddā musicū, quo psalmos etiā canebant: per citharam vero reliqua musicorū instrumentorū genera intelligit. Hoc autē in loco per citharā regium organū, psalterium videlicet, puto intelligi: vt ex iis patet, quæ in præmio operis tradidimus. Hac etenim de causa solum hoc instrumentū tanquam cæteris omnibus excellētius cōmemorauit. Verum vt nobis etiā hæc psalmi verba ac cōmodemus, per vasa psalmi, os, labia, & linguā intelligemus, & quæcunq; alia sunt vocis organa: per citharā vero, animam ipsam. Sanctus autem Israel ille est, qui Israellem sanctificat. Dicitur etiam deus sanctus, & homines sancti, ille quidem vt sanctificans, isti vero vt sanctificati, ille natura, isti adoptione seu participatione. Et qđ hoc verum sit, audi Apostolum, de Christo dicentem, qui factus est nobis sapientia à deo iustitia & sanctificatio, & redemptio: sapientia quidem Christus fuit, iis qui sapientiores effecti sunt, & iustitia iustificatis, sanctificatio autem & redemptio iis, qui sanctificati sunt, & redempti.

ὄταν ψάλλω Exultabunt labia mea cum psalluero tibi. Per labia eius in-
quum cantelligere possumus fideles omnes, quorum linguis psal-
taucro. - lere eum semper videmus deo.

Et anima mea, quam redemisti. A visibilibus nimirum, atque ab inuisibilibus inimicis.

Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuā. De his verbis tota die, sæpe diximus idē significare, qđ semper. Meditabitur autem, hoc est, loquetur seu reminiscetur.

Cum erubuerint & confusi fuerint, qui querunt mala mihi. Hæc, inquit, quæ pollicitus sum, faciam, quando ab inimicis prorsus fuero liberatus. Superius autem de diuina iustitia dictum est, & de iis, qui querunt mala.

In Salomonem psalmus ipsi David.

Dæcimus in præmio operis hunc psalmū non esse Salomonis, nunc illud etiā dicemus, quod neque ad ipsum pertinet Salomonis.

Neque

Neque enim Salomon is fuit qui permanserit cū Sole, quippe qui
 andiu mortuus est, neque etiā fuit ante lunam, nec dominatus est
 finibus terra, neque ante solem fuit nomen eius. Et quia Salomon
 interpretatur pacificus, manifestum est hunc psalmum in Christū
 dictum esse. Ipse etenim est pax nostra qui fecit vtraque vnum,
 quiue intermedium maceria parietem dissoluit, quemadmodum
 magis particulatim ipsius psalmi verba demonstrabunt.

PSALMVS LXXI.

DEus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis.
 Præuidens beatus David summa Christi mysteria,
 optat atq; orat ea accelerari, & ipsi Christo tanquā homi-
 ni ea dari, quæ semper habebat, vt deus. Ita etiā Christus
 dixit de patre, q̄ omne iudicium sibi dedit, vt filio. & rur-
 sum: data est mihi oīs potestas in cœlo & in terra. Regem
 autem & regis filium, Christum appellat, tanquā deum,
 & dei filium. Per iudicium vero ipsam iudicandi faculta-
 tem intelligit. Quod vt magis declararet, addidit iustitiā:
 Christus etenim iustus iudex est, vt deus, verum vt homo
 id acceperat à patre. Ego enim, inquit, cōstitutus sum rex
 ab eo super Sion montem sanctum eius. Potest & Chri-
 stus secundum humanitatem appellari rex, veluti qui de
 tribu erat regia, & regis filius, tanquam filius David. Li-
 ber enim, inquit, generationis Iesu Christi filij David.

Vt iudicet populū tuum in iustitia & pauperes tuos in iudicio.
 Hæc est cā, cur petat beatus David Christo tribui iudicā-
 di facultatē: vt scilicet iudicet, &c. Per populum autē, fi-
 delem populū intelligit, qui licet Christi, hoc est, filij po-
 pulus appelletur, dicitur etiam & patris: oīa, inquit, mea
 tua sunt, quæ etiam populū, alio nomine appellat, paupe-
 res dei, quia fideles veri, oēs propter deum pauperes fa-
 cti sunt. Per iustitiam autē dei, futurum iudicium intelli-
 ges: id quo vnicuiq; condigna deus pro meritis reddet,
 quod paulo post magis declarat, dicēs: In iudicio: vt iudi-
 cet autē eos, cū diabolo nimirum, & cum Iudæis, atque
 aliis fidei inimicis. Alij per populū, Iudaicū intelligunt,
 qui olim dei populus dicebatur: & p̄ pauperes, nouū po-
 pulū ex Gentibus congregatū, de cuius paupertate, dixi-
 mus in nono, & vndecimo psal. Vt iudicet eos, alios qui-

Kipm.

dem iusto iudicio condemnans, alios autem ad salutem iustificans.

Suscipiant montes pacē populo, & colles iustitiā. In prosopopeizæ speciem, montes iubet suscipere pacem erga Christi populū, & colles iustitiā: & mōtes quidem, pacificā eis vitam præstare, expulsis nimirum seditiosis, ac malignis dæmonū spiritibus, colles vero iuste eis deseruire, quasi creatoris dei seruis. Per mōtes etiā & colles tanquā eminentiores, oēm terrā cōprehendit, in qua, habitaturi erāt anachoretæ atq; eremitæ, & oēs Christi milites. Vel per montes quidē, archāgelos intelligit, tanquā eminentiores, & superiores potētias, per colles vero, ipsos angelos, tāquam illis subiectos. Eleuati tñ sunt vtrique eorum ordines à terrenis, nō secus ac mōtes, & colles à terra. Hos igitur deinceps iubet, vt pacificè se habeāt cū Christi populo, vtq; iustam illic ac debitam, quasi ipsius domini hereditati, opē ferant. Prius nanque inimice nobiscum agebant angeli, ob veterē nimirum impietatem. vel per mōtes, reges ac duces excellentiores quosque intellige, per colles vero, alios principes illis subiectos. Multi enim eorum venerunt ad fidem, pacifice agentes atq; erga Christi populum benignissime se habentes.

Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperū. Per pauperes, populi rudiores quoslibet Iudæorū intelligūt: qui intellectu & prudentia erāt pauperes, dum nudæ legis literæ insistentes, ad occultas sancti spiritus diuitias prospicere non valebāt: per filios autē pauperum, fideles in Christum intelligit, quorū parentes pietate ac religione pauperes fuere, nullas habentes diuitias veræ cognitionis dei. Vel ipsos etiā apostolorum discipulos. Piscatores etenim erant apostoli, & aspectu viles. Illos igitur, vt infideles condemnabit, hos vero saluabit, vt fideles.

Et humiliabit calumniatorem. Diabolum nimirū, qui deū ipsam primo calumniatus est, inuidiose illū vetuisse asserens, ne homines de ligno sumerent: & qui nunc passim omnes etiam calumniatur. Vnde iuxta nominis etymologiam, vere ac proprie diabolus appellatur. Idem enim est Græcis diabolus, quod latinis calumniator.

Et permanebit cum sole & ante lunā generationes generatio-

um. Ostendere volens propheta Christi diuinitatē sine principio esse, & sine fine, duobus magnis luminatibus eam cōparauit: qñ quidē inter omnes visibiles creaturas potiora exempla aut diuturniores similitudines inueniri equiuerint. Permanebit, inquit, cū sole, hoc est, erit donec erit sol. Est autē peculiaris quidam loquendi modus apud scripturā sacra, vt tps vsque ad aliquid determinet, & quod sequitur, non neget, vt alibi latius diximus, & dicemus: & hoc pacto quidē Christi perpetuitatē explicat ex parte finis. Deinde etiā declarat quomodo sit absque principio: & dicit: q̄ erat ante lunā. Quod vero ait: generationes generationū: idē sibi vult, ac si dixisset, p̄ spatia spatioꝝ: hoc est, per immensa atq; infinita tēporū intervalia: Per generationem etenim, tēporis spatiū intellexit, verbi gratia, quātū vna hominū generatio: hoc est, quantū vnus homo potest superuiuere. Vel aliter: solē accipe pro diuinitate, cū vt theologus Gregorius dixit, id sit deus inter intellectuales creaturas, qđ sol inter sensibiles. Cū hac autem diuinitate perpetuo permanet Christi humanitas, ex quo ei semel est cōiuncta, & ab ea nunquam separatur: & per lunā ipsam fideliū ecclesiā intellige, ante cuius faciē & corā qua, Christus erit in generationes generationū, hoc est, perpetuo. Nam quemadmodum luna à sole, ita ecclesia à Christo altero iustitię sole, lucem accipit: vnde eos omnes illuminat, qui in erroris sunt nocte, rectum illic videlicet callem demonstrans.

Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stilla stillans super terram. Docet quomodo diuinaverbi incarnatio latenter ac clam facta sit: descendente nimirum verbo insensibiliter in virginis vterum. Pluuia etenim absque vilo strepitu in lanę vellera descēdit: atque eodem pacto stilla quę in terram cadit. Verum per stillas minutissimas illas guttas, seu potius rores intelligit, qui ante pluuiam ex intervallo sparsim in terram cadunt.

Orietur in diebus eius iustitia & multitudo pacis donec auferatur luna. Nato etenim Christo varia gētiū regna in vnā Romanorū monarchiā deducta sunt. Exiit em̄ inq̄, editū à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Tūc igitur ciuitates, q̄ inter sese antea inimicitias exer-

cuerant, vno tñ imperatore oīa moderante, mutua iusti-
tia ac pace vtebantur. Et quod ait, donec auferatur luna:
posuit pro donec luna ab officio suo cesset: qđ nimirū ac-
cidit in die cōsummationis. Sol quippe tūc obtenebrabitur
& luna non dabit lucē suā. Quòd si iustitia & pax mō
omnibus non permanent vsq; ad tēpus cōsummationis,
sed multæ adhuc hodie ciuitates iter se inimicè agūt, nō
mireris. Neq; efm de vniuersali iustitia ppheta loquitur,
aut de vniuersali pace, sed de ea, q̄ inter veros erit fideles,
& Christi seruos. vel aliter: de iustitia, & de pace loquitur,
q̄ i deū est: q̄ppe cū iuste hoc est, cōdigne vni⁹ diuinitatis
sancta trinitas tūc fuerit adorata, & pax facta sit cœlestiū
& terrestriū, quæ vsq; ad seculi cōsumationē pmanebit.

Et dominabitur à mari vsque ad mare. Mare & mare, pro-
pter aquarū multitudinem orientalem, atque occidenta-
lem Oceanum appellat. Hi etenim fines sunt ac termini,
quos quis longitudini orbis terræ potest adscribere. La-
titudinis autem terminos eadem ratione arcticū atque
antarcticum Oceanum dicemus. Aiunt etenim Oceanū
in orbem, vniuersam terram ambire.

Et à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarū. Eundē sen-
sum repetit: & quod ibi maria appellauit, nūc dicit flumi-
na, veluti partes quasdā Oceani fluminis. Fines autē ter-
ræ ab oriētali quidē Oceano, hesperius: ab arctico autē,
Antarcticus: & rursus ecōtrario, vt ita dicā, à fluminibus
ad flumina. vel aliter flumina hic Iordanē appellat, & plu-
ralem numerū posuit pro singulari, iuxta hebraicæ lin-
guæ idioma. Ab illo etēfū flumine cœpit Christus i cæte-
ris sibi hoībus dñium parare: quando sancto spiritu in co-
lumbæ speciē descēdente pater filio superne testimoniū
præstitit. Baptizabatur enim tunc à Ioanne in Iordane.

Coram illo procidēt Aethiopes. Duplex est Aethiopū ge-
nus, vt diximus in psalmo 67. Alij enim in extrema oriē-
tis, alij in extrema occidētis parte habitant. q̄ si extremæ
oīm gentes Christū adorabūt, multo illæ magis, quæ in
medio orbis sunt. vel p Aethiopes, ipsos dæmones intelli-
ge, q̄ nigri prorsus, Aethiopū istar, apparere solēt, ob co-
rū nimirū caliginē, & tenebras. & q̄ ait, cadēt, expone p
adorabūt, si de veris Aethiopum populis versiculū intel-
ligas:

ἀπὸ τῶν ἁ-

μῶν.

gas: quia si Aethiopes esse dicas dæmones, tunc ex-
 ce, cadent, pro destruentur atque humiliabuntur.

Et inimici eius terram lingent. Et Iudæi, inquit, Christi oc-
 cisores iugulabuntur. Solent enim qui violēta morte per-
 unt, præ graui dolore terrā mordicus apprehēdere. vel,
 quia dū euangelij prædicationē oppugnāt, multi eorum
 conuertentur, & sanctorū Christi templorum solum ac
 paramenta exosculabuntur. vel rursus, per Christi inimi-
 cos, dæmones intellige, qui à sanctis viris in terram dei-
 cientur, atque adeo conculcabuntur, vt ipsam humum
 ambere videantur, dum illinc exurgere nequeunt.

*Reges Tharsis, & insula munera offerēt, reges Arabū. & Sa-
 ba dona adducent.* Per Tharsis, expositores oēs Carthagi-
 nis ciuitatē intelligunt, quæ est Libyæ caput, & per Saba,
 ciuitatē quandā Indorū celeberrimā Insigniorum igitur
 regum memoriā faciens propheta, alia pariter regna oīa
 denotasse videtur: quod ex sequentibus etiā manifestius
 apparet, dū collectim vniuersos reges atq; vniuersas gen-
 tes connumerat: quæ admodum in 49. psalmo declarau-
 imus. Insulas autē, omnes intellige quæ in mari sunt. Ve-
 re autem quælibet gens Christo dona tulit, hæc quidem
 templa, illa alias oblationes, & alias virtutes, & hi quidē
 sensibilia, alij vero intellectualia dona obtulerunt.

Et adorabunt eum omnes reges terra, omnes gētes seruient ei.
 Nondum tñ omnes eum adorauerunt, tametsi ex omni
 gente sit, qui adoret, & seruiat, vt in 62. psalmo prædictū
 est. Similis est autem hic versiculus, verbis illis, quæ à pa-
 triarcha Iacob de Christo prædicta sunt: & ipse inquit,
 erit expectatio gentium.

Quoniam eripui inopē à potēte, & pauperē cui nō erat adiutor.
 Inopem & pauperē hic christianum populum appellat,
 vt in 9. atque in 39. psalmo diximus. Per potentem vero
 ipsum intelligit diabolum, qui diu olim humano generi,
 atque vniuerso orbi dominatus est. vel timorē potenti-
 bus propheta his verbis incutere voluit, veluti Christus
 his omnibus opem laturus sit, qui ab eis oppressi fuerint.

*Parcet pauperi, & inopi, & animas pauperū saluas faciet. Eā-
 dem repetit sn̄iam: & inopē quidē Iudaicū populū appel-
 lat, veluti eum, qui, iuxta Græci nominis etymologiam,*

ab ope atque à diuitiis ceciderit diuini auxiliij. Pauperem vero Gentilē populū. vtrunq; enim populū miseratus est deus. Propter vniuersum etenim humanū genus incarnatus est, verum Iudæos qui eū nō receperunt, dimisit, gentes vero quæ ad eius fidem accurrerunt, saluauit, vel aliter: eripiet Christus, parcat, & saluabit, eos nimirū oēs, qui propter ipsum inopes facti fuerint, & pauperes.

ὁ νόμος αὐτοῦ.

Ex vsuris & iniustitia reuimet animas eorū. Per vsuras, auaritiæ vitiū intelligit, quod inter cætera pessimū est. Injustitiæ autē noīe, omne aliud genus peccati in vniuersum comprehendit. Oīs enim qui peccat, iniuste agit, atque iniuriā facit, sibi ipsi nimirū, aut alteri. Ab his autem peccatis redemit omnes Christus euangelicis præceptis.

Et honorabile nomen eius coram illis. Et vere adeo honoratum est hoc nomen apud fideles, vt pro summa dignitate eis sit, & ad amplissimam nobilitatem reputetur, quod ab eo Christiani appellentur.

Et viuet. Dicunt aliqui his verbis idē significari, quod alibi dicitur: & regni eius nō erit finis: ego autē puto illius resurrectionē hic signari, & q̄ mortuus denuo viuet.

Et dabitur ei de auro Arabia. Arabia olim auro abundabat, & felix ideo atq; aurea dicebatur à Graiis. Per hanc autem prouinciā, veluti in Asia celebriorem, indicare videtur, q̄ omnis regio munera offeret Christi templis. Vel aliter: Arabes primi omnium gentium, Christi fidē receperunt, edocti nimirū à Paulo, quemadmodum ipse ad Galatas scribens testatur, dicens: cū autē ei placuit, qui me segregauit ex ytero matris meæ & c. nō contuli carni, & sanguini, neq; ascēdi in Hierosolymā, sed abij in Arabiā.

Et orabunt de ipso semper. Christiani semper orabunt de ipso, seu pro ipso: hoc est, pro ea, quæ ab ipso est salute, vt scilicet eos adiuuet & saluet. Aliqui autē hoc dictum ad prophetas referunt, quod præuidentes aduentum domini rogabunt ac supplicabunt patrem .vt celerius filium mittat & dæmonis tyrannidem destruat.

Tota die benedicent eum. Hoc est, semper eum fideles laudabunt.

Erit firmamentum in terra, in summis montiū. Christus erit firmamentū in terra, hoc est, ius, qui sunt in terra, firmās nimirum

nimirū eos & stabilens, qui antea quasi nutantes circumferebantur à dæmone: & quod ait: in summis montiū, posuit pro vsque ad summa montium: quod propter sanctos eremitas dictum est, & alios dei milites, qui illic habitaturi erant, veluti eos quoque esset stabiliturus.

Super extolletur super libanū fructus eius. Libanum dixit propter summā eius altitudinē. Fructus: inquit, Christi, mitum in modum augetur. Per fructuū vero Christi, euangelicam doctrinam intelligit. Vel aliter: Libanum hic pro idolorū cultu posuit, eo quod huiusmodi mons olim idolis plenus esset. Sensus est igitur: quod fructus Christi, hoc est, quod prædicatio euangelica, ut diximus, super extolletur super libanum, id est, superabit cultum idolorum. ὡσὶς ἰσχυρῶς.

Florebunt de ciuitate quasi herba terra. Ciuitatē indefinite dixit, eo quod de omni ciuitate fideles florere debebāt, atque hoc tanta cum copia, ut floridissimæ ac dēsissimæ herbæ comparari possent. Possumus etiā per ciuitatē, ecclesiam intelligere, tametsi nonnulli ipsam intelligant Hierusale, ex qua Iudæi floruerunt: qui crescente postmodū euangelij prædicatione instar herbæ celerrime perierunt.

Erit nomen eius benedictum in secula. Hoc per se manifestū est. Laudabitur autē ubiq; & perpetuo à fidelibus. Per nomen autem eius, nomē Christi intelligit aut nomen Iesu. ἰσχυρῶς.

Ante solem permanet nomen eius. Illud dico nomē dei permanet ante solem, quo ipse se in monte appellauit, Moyse loquens, quando ait: ego sum, qui sum. Itē qui est, mittit me. Quòd si de Christi nomine hoc dictū putes, ante solem expone, pro supra solem, hoc est, amplius quā sol. Nam in cōsummatione seculi Sol cadet, & cætera astra. Hoc autem Christi nomen, semper firmum, atque integrum & omnibus notum permanebit.

Et benedicentur in eo omnes tribus terræ. Benedicentur, hoc est, sanctificabuntur, vel gratias cōsequentur. Glorificamur etenim, dum christiani dicimur. Et hoc est, quod de Abrahamæ pollicitus est pro eius semine, quod est, Christus. Per tribus autē terræ, varias gentium nationes intelligit.

Omnes gentes beatificabunt eum. Hoc est laudabunt. μακαρισμοῖς αὐτοῦ.
Benedictus dominus deus Israel, qui facit mirabilia solus. Ecce quæ quæ occulta erant, reuelauit: dominum illū esse præ

dicans, & deum Israel, vt ostenderet quòd Christus, idē ille est deus, qui olim dicebatur deus Israel, & qui mirabilia olim propter illum operatus est. Quod vero ait, solus, ad distinctionem aliorum deorum dictum est, qui falso dei appellantur.

vt dicitur.

Et benedictum nomen gloria eius in seculum, & in seculū seculi. Per Christi gloriam, eius possumus incarnationē intelligere, & omnes pariter eius passiones, quæ ad eandem incarnationem pertinēt, & propter quas glorificatur à fidelibus, & tanta ac tā grauiā sustinuerit propter nos, qui deus erat. Nomen autem huius gloriæ, Christus est, qui & in præsentī seculo benedicitur, vt superius declarauimus, & multo magis benedicetur in futuro, quādo nullus ei maledicet, omnibus nimirū tūc ei subiectis. Possumus etiā per eius gloriam, circūloquendo ipsum Christū intelligere.

Et replebitur gloria eius omnis terra, fiat fiat. His verbis omnium gentium fides prædicitur. Ita etiā ad Moysen dixit deus: viuit nomen meum, quoniā implebitur gloria mea omnis terra. Hoc & Esaias propheta audiuit, clamantibus Seraphim, Sanctus Sanctus Sanctus, dominus, deus sabaoth, plena est omnis terra gloria eius. Illam autē repetitionem verbi, fiat, intellige prout declarauimus in fine psalmi 40. illud etiā scire oportet, quod Hebrei diuidunt Davidicos psalmos in quinque libros, quodque quatuor primos libros habere dicunt in fine vltimi psalmi, fiat, fiat. Et primi quidem libri finem esse dicunt Psalmum 40. secundum 71. tertium octogesimum octauum, quarti 105. quintum autē libri finis vltimo clauditur psalmo.

Defecerunt hymni David filij Iesse, psalmus ipsi Asaph.

Docuimus in proœmio operis omnes psalmos cōpositos fuisse à beatorum David, quomodo igitur nūc presenti psalmo inscribitur, quod defecerint? quia scilicet non defecisse psalmos, sed hymnos dicit. Si quidem psalmorum alios, veluti hymnos ac laudes ipse sua deo canebat cithara, alios vero cantorum ducibus canendos præbebat, sicuti presentē psalmū, & vndecim alios sequentes, quos vnus chori cantorum principi Asaph modulandos dedit, item aliis alios, quemadmodum ibidem plenius diximus. Dicitio igitur, defecerunt, non negat sequi

sequentes psalmos cōpositos fuisse à beato David, sed ab eo negat fuisse decantatos. Illud autem admiratione dignum est, quomodo sancti spiritus gratia multiplicibus hominum affectibus, ac variis animorum aegritudinibus, multiplicia etiam ac varia per psalmos phar maca miscuerit, sicuti impraesentiarum facit. Pertinet enim hic psalmus ad pusillanimes, & ad eos, qui in imperscrutabilibus dei iudiciis facile scandalizantur, dum scilicet cernunt deũ, prauorum hominum quàm plurimos non tantum tolerare, sed sceleratissimos ac nefandissimos quosque feliciter persape viuere, contra autem probos in afflictionibus, & calamitatibus vt plurimũ constitutos esse, & penè negligi ab eo. Efferendus est autem hic psalmus, ex Israelitici populi persona, qui captiuus detinebatur in Babylone: & ex illorum praesertim, qui in toto illo populo magis pij in deum, ac magis religiosi fuerunt: tametsi unicuique etiam fidele accommodari possit, qui proximi sui pusillanimitatem siudeat consolari.

PSALMVS LXXII.

Quam bonus deus ipsi Israel. Dicitio, quã, confirmãtis vim habet hoc in loco. Vere, inquit, bon^o est de^o populo Israel: quippe qui per afflictiones, & calamitates eũ erudit, & castigat, quiq; salutem ei excogitat. Neq; enim ex odio castigat aliquem deus, aut dirigit, sed prae amore & dilectione.

His qui recto sunt corde. Cum deus adeo bonus sit, vt docuim⁹, talis etiã esse iudicatur ab iis, q recte sentiũt. Cordis etenim appellatione hic, mēs & cogitatio ipsa itelligitur.

Mei autem penè moti sunt pedes. Per pedes hic cogitationes intelligit, veluti quæ animæ nostræ religionem pedũ instar, regunt, ac sustinent. Penè, inquit, peruersus, ac penè lapsus sum, vt nullam deum crederem mundi habere puidentiam. Quod autẽ latinus interpres dixit, moti sunt, Græca dicitio *καταβισαυ* aliquanto significantius exprimit, & nos propius dicere possumus fluctuarunt.

Penè effusi sunt gressus mei. Per gressus simili modo cogitationes intelligit, seu opiniones, & sentētias animi. Effusi autẽ sunt, p euanuerũt. Evanescit enim, quod effũditur. Deinde causã etiã infert ob quã in huiusmodi fuerit periculo, vt fluctauerẽt ei⁹ pedes, & effũderẽtur eius gressus. *ἐπι τοῖς*.

Quoniã zelauit propter iniquos, pacẽ peccatorũ videns. Per

zelum, iram illam sæpe intelligimus, quæ à recta ratione aduersus aliquid irrationabiliter factū proficiscitur. Quoniã, inquit aduersus iniquos hostes nostros iratus sum: & mea quidem sententia non temere, eo quod pacem eos agere videbam, & à potentioribus nunquã vexari, & quia vt securi ac tuti multa fruebantur quiete, tametsi omnium hominum essent perditissimi.

Quoniam non est reuictio in morte eorum. Quoniam mors, inquit, quæ eis obuenit, abnuenda, aut respuenda nõ est, veluti quæ & secūdū naturã aduenit, & nulla cū violẽtia.

Et firmamentum in plaga eorum. Nec vlla, inquit, diuturnitas aut perseuerantia est in eorum plaga. Nam etsi aliquando calamitate aliqua affliguntur, statim tamen ab afflictione liberantur.

In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus nõ flagellabuntur. Neq; sunt, vt ceteri hominum in laboribus. Est etenim proprium ac peculiare omnium hominum, vt labores sustineant; at illi absque vilo labore possident bona, & cõmuni omnium hominum sententia, eo modo non affliguntur, quo alios vt plurimum affligi videmus.

Propterea tenuit eos superbia eorum in finem. Omnia eis, inquit, secunda obueniunt, & ampliori idcirco superbia detinentur.

Induti sunt iniustitia & impietate sua. A deo, inquit, superbi sunt, & temerarij, vt impietate atque iniustitia, nõ secus ac veste aliqua operiãtur. Et dū indui eos dicit impietate & iniustitia, summã vndiq; huiusmodi vitiorũ amplitudinẽ videtur significare. Hac autẽ loquẽdi metaphora sæpenumero alibi prophetã vsum videmus, veluti quãdo ait: induãtur cõfusione, & pudore: item, induãtur, qui calũniãtur me, cõfusiõe, & operiãtur quasi diploide pudore suo: & rursus: induit maledictionẽ, vt vestimẽtũ, & alia huiusmodi. Hoc autẽ in loco, posuit ꝑ, ostentare & gloriari.

Egreditur quasi ex adipe iniustitia eorum. Ac si diceret ampla, & abundans erit eorũ iniquitas. Pinguedo etenim, quæ pfluuit ex adipe, copiã atq; abundantia quãdã significat. Vel ꝑ adipẽ, indolentiã, ac delicias eorũ intelligit, dicẽs: quod tanta eorum iniquitas, ex multis puenit deliciis, atq; ex multa petulãtia. Et iuxta hunc sensum abũdat dictio, quasi.

ευάνδους.

περιβέλουτο

εξελύσσεται.

quasi. & quod ait, egredietur, dixit, p, egressa est, tēpus ponens pro tēpore. Et ita reddidit Symmachus. vnde & verbū flagellabūtur cōsequenter expones, pro flagellati sūt. *Transferunt in dispositionem cordis.* Venerunt, inquit, in habitum iniustitiæ. Per dispositionem etenim seu per habitum cordis, habitum intelligit ad malum. *Audēbāt.*

Cogitauerunt & locuti sunt in prauitate. Præmeditati, inquit & cū consideratione locuti sunt praua. Neq; enim incōsulto, aut raptim, sed summo cum studio omnia egerunt. *in noua glā.*

Iniustitiam in excelsum locuti sunt. Hoc est aduersus deum altissimū, dicentes nimirum eum deū non esse. Iniustitiā vero eos locutos esse dicit, quia iniustitia summa est, priuare deū gloria, & creatis ab illo rebus eā præstare. Ille autē loquitur iniustitiā in altū, seu in excelsum, q̄ aliquid deo attribuit, quod diuinitate indignū sit. appellatur etiā diuinitas altitudo, q̄a altius ea nihil est, aut sublimi^{us}.

Posuerunt in cælū os suum. & lingua eorū pertransiit in terram. Per cælum quidē deū intelligit, qui in cœlis habitat: per terrā vero, homines in ea commorantes, ac si diceret: os suū blasphemantes aduersus cœlestem deum mouerunt, & lingua eorum similiter aduersus terrenos homines de seuiit. Ij etenim, quibus omnia secunda erant, & qui incūbebant deliciis, multa ducti temeritate, & deū cōtume- liis, & homines calūniis insectabātur. Vel propter philosophos dictus est hic sermo, qui posuerūt in cælū os suū dum ausi sunt de deo, & de diuinis rebus philosophari, & lingua eorum pertransiit in terrā, dum terrena de deo nugarentur, vel aliter: astrologos carpit, qui os suum posuerunt in cœlum, dum nimis curiose astra ac stellas cōtēplantur, quæ in cœlo sunt: & lingua eorum pertransiit in terram, dū inanibus nugis vniuersum cōplent orbem. *in rāū bti.*

Ideo conuertetur populus meus huc. Hæc verba dicta sunt, p̄ prophetā ex persona dei. Propterea, inquit, hoc est, ob prædictam inimicorum iniquitatem, populus meus, ille nimirū, qui in captiuitate cōstitutus est, cōuertetur in patriam suam. Ita enim significat quod ait, cōuertetur huc. Ibi enim erat beatus Dauid cum psalmum hunc compo- neret, in Hierusalem scilicet.

Et dies pleni inuenientur in eis. Pleni, hoc est, impleti, ad

vitæ nimirum mensuram. vel pleni operibus virtutum:& sensus est, quòd consensescant, vel quòd placebunt deo. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt aduersus inimicos dicta sint, quòd dies eorum in eis inueniantur pleni in malis, ita vt ad eorum prauitatem nihil desit.

Et dixerunt quomodo nouit deus. Quotquot in populo erant magis pusillanimes, aut minus prudentes, tanta cernentes facinora, quanta barbari illi committere audebant aduersus viros illos sanctos, dicebant: quomodo nouit deus hæc? Et quomodo tolerat? vere hæc deus nõ nouit. *Et si est sciẽtia in altissimo.* Subaudiẽdũ est verbũ exquisiuerunt. Sciẽtiã aut eorũ dicit, quæ aduersus eos facta fuerat:

Ecce hi peccatores & abundantes, in seculũ possederunt diuitias. Ita enim considerantes intra se dicebant: ecce quia hi Babylonij peccatores sunt, & tamen in præsentis seculo abundant, & diuitias possident. Vel possederunt in seculum, prodiu, & longo tempore. Huiusmodi etiam verba à Hieremia propheta ad deum dicuntur. Quare, inquit, via impiorum prosperatur? abundarunt omnes, qui reprobant reprobationes? plantasti eos & radicem miserunt.

Et dixi, nunquid in vanũ iustificasti cor meũ? Ego, inquit, aliquanto maiores animi ac prudẽtiæ vires me habere cõfido, fluctuauit cogitationibus meis, & dixi: nõquid frustra cor meũ ab omni iniustitia emundati, & iustũ esse effeci?

Et laui in innocentibus manus meas. Et dixi, nunquid incassum laui manus meas inter innocentes viros? quid autẽ sibi velint hæc verba, diximus in psal. 25. à communi autem sensu tam hic, quàm in duobus sequentibus versiculis, subintelligendum est: nunquid in vanum? Nam & hæc verba dubitatiue legenda sunt.

Es flagellatus fui tota die. Ieiunio nimirum, & vigiliis, & aliis huiuscemodi afflictionibus, quas assidue sectandæ virtutis gratia sustineo.

Es reprehensio mea in matutinis. Reprehensio mea, quam ego mihi ipsi adueniente mane adfero. Reprehẽdere etenim soleo me ipsum, quòd in præteritum deo restiterim, quòdq; vitã ac conuersationẽ eo dignã non exhibuerim.

Si dicebam narrabo sic, ecce generationẽ filiorũ tuorũ reprobaui. Si in me ipso, inquit, dicebam, quòd aliis ita essem dicturus,

Sturus, quē admodum cogitavi: & scilicet in vanū iustificavi cor meū, & reliqua: ecce & reprobaui generationem filiorum tuorū, seu (vt propius poscit Græca dictio ἰουδαισμός) ecce & incomposita. hoc est, non vtilia, & non grata cogitavi populo tuo. per generationē enim filiorum dei, populus intelligitur Israeliticus. ita enim deus ipse eum alibi appellauit, dicens: filius meus primogenitus Israel, utē alio in loco. filios genui, & exaltaui. vel aliter: filij dei sunt, qui creatorē eum agnoscunt, & illius obseruāt mandata. quædam autē exemplaria, non ἰουδαισμός, habent in prima persona sed ἰουδαισμός. Et quoniam Græca hæc dictio, non tantum reprobare significat, aut incōposita seu inutilia cogitare, vt diximus, sed etiā passionibus ac promissis non stare, consequenter alia fieri potest huius versiculi lectio, videlicet: ecce & generationi filiorum tuorū pacta rupisti. Et tunc expone, si in me ipso dicebā: me in aliis esse dicturū, & scilicet frustra iustificavi cor meum, &c. vt supra exposuimus: ecce quod iuxta hanc narrationem meam huic populo tuo rupisse videris ea fœdera, quæ olim cum Abraham, & progenitoribus nostris pepigeras, de terra, scilicet promissionis, & de generatione nostra, & quod perpetuo hanc terram essemus possessuri.

Existimaui, quod cognoscerem. Sperauit, inquit, scire me posse, & cognoscere id de quo dubitabam.

Hoc, labor est coram me. Verum hoc, vt id scilicet cognoscam de quo dubitavi, laborem non modicum secum habere videtur. difficillimum enim est, vt cognoscatur.

Donec intrem in sanctuarium dei. Labor vero iste eousque mihi erit, donec ingressus fuero in tēplum Hierusalem, vbi populus sanctificari solet. Antiqua enim hæreditate ac solita felicitate recuperata, cognoscam, quod non frustra iustificavi cor meum.

Et intelligam in nouissima eorum. Verba hæc manifestam continent prophetiā. prædicat enim se huiusmodi delinquentium finem perspecturum esse. de Babyloniis autem sermo est, quorum felicitas, & imperium finem habitura erant: quemadmodum etiam postea factū est. Nam Cyrus Persarū rex deuictos illos perpetuè tradidit seruituti: & Israeliticū populum, quem captiuum reperit in Baby-

ὑπὸ λαβὸν
γυναικὶ τοῦ
πίου μου.

ἰς τὰ ἰσχυρὰ.

lone, in patriam restituit. Iuxta Anagogem, per sanctuarium dei, futurum intelligimus iudicium, in quo unicuique deus condigna retribuet, pro meritis. verbum enim Græcum ἀγίασμα quod passim omnes interpretatur sanctifico, vnde ἀγίασθησαν sanctuariū, per sepe etiā idem significare inuenitur, quod determino. non mirum igitur si ἀγίασθησαν pro iudicio accipitur, cum in eo omnium hominum præmia, aut supplicia determinanda sint. tunc igitur vel ipsi etiā pusillanimes intelligent, quidnam profit virtus, & obsit vitium.

ΚΑΝΑ. Veruntamen propter dolos. Ob eorum nimirum dolos.

Posuisti eis mala. Manifestius ex hoc loco Babyloniorum destructionem prædicit. Superflua tamen esse videtur dictio illa, verum tamē, quemadmodum iuxta Hebraicum idioma sæpenumero alibi inuenitur. Symmachus pro veruntamen, vere dixit, & parasti, pro posuisti.

Deiecisti eos dum eleuauerentur. Cum in altum iam eleuati essent, diuitiisque, & omni felicitatis genere sublimati, tu eos rursus confregisti.

Quomodo facti sunt in desolationē subito? Eorū destructionē præuidens propheta, tā repentinā mutationē admiratur.

Defecerūt, perierunt, propter iniquitatē suā. Verbum perierunt, ad maiore declarationē positū est, verbi defecerūt, idem enim hic significant. hac autē repetitione propheta summum quoddam gaudium, atq; alacritatē demonstrat.

Quasi somnium exurgenti. Aliquid subintelligendum est, verbi gratia: Babyloniorum felicitas: ac si diceret, quod quemadmodum is, qui per somnum, gratum quid videt, ac delectabile, statim contristatur, cum à somno exurgit, quasi inani delectatione detentus sit, ita etiam Babylonij decursa eorum felicitate, inanem plorabunt se habuisse fortunam. huiuscemodi enim sunt humanæ omnes delectationes, somniis similes, ob earum nimirum instabilitatem, & frequentissimas mutationes.

Domine in ciuitate tua imaginē eorū ad nihilum rediges. Propter ciuitatem tuam Hierusalem eorum felicitatem reprobas: quam ideo imaginem appellauit, quia humana felicitas, vera felicitas non est, tametsi esse videatur: sed vt imago, aut vmbra, imitatur tantum felicitatem. per ciuitatem autem hoc in loco, intelligere potes populi ciuita-

iratem, vel ipsam supernam Hierusalem.

Quia inflammatus est cor meum. Ardenti scilicet quodam zelo, quod etiam in initio psalmi dixit: quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns. eandem enim hic repetit sententiam.

Et renes mei commutati sunt. Per renes concupiscentiam intelligit, ut etiam alibi diximus. antea, inquit, ea concupiui, quae erant bona, postmodum vero non eadem amplius, quae bona erant optavi, sed quae esse videbantur bona, quando scilicet inimicorum pacem zelavi.

Et ego neglectus sum, & non cognoui. Hic versiculus, & reliqua, quae sequuntur, tempus respiciunt post reditum à captivitate. Neglectus enim, inquit, & proiectus sum à te tunc propter peccata mea, atque ideo illuminatione tua priuatus, id non cognoui, de quo dubitaueram. Symmachus pro, neglectus, dixit, indoctus eram. καὶ ὄντα ἔγνω.

Vt iumentum factus sum apud te. Ego, inquit, in praeteritum insipiens tecum fui, verum deinceps iudicia tua curiose amplius non inuestigabo, sed iumentum instar, omnia omni curiositate, tuam sequar voluntatem. cognoui etenim quod summa cum ratione ac iudicio, omnia administras. laudabile est autem, ut apud deum nos ipsos existimemus, ut iumenta, tamen si contra criminosa sit, ut iumentum haberi, apud daemonem, ut alibi vidimus in psal. 48. ibi: homo cum in honore esset, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. ἐν βουλή.

Et ego semper tecum. Subintelligitur verbum, ero: te nimirum semper cogitans, & loquens, quae tua sunt, atque à tua memoria nunquam recedens.

Tenuisti manum dexteram meam. Tu, inquit, optimi ductoris instar, manum meam apprehendisti, & de terra, ac seruitute Babyloniorum me eduxisti. vel per dexteram manum, meliores ac laudabiliores actiones significat, quibus tu eduxisti me, benigno nimirum animo eas suscipiens.

Et in consilio tuo deduxisti me. Et consilium mihi subministrasti, quo duce per tot gentium regiones in patriam deductus sum.

Et cum gloria suscepisti me. Et honoratum mihi in ciuitate tuam introitum donasti. is enim populi reditus in patriam celeberrimus apud omnes effectus est. Regia etenim edi-

sta, quæ pro populi reditu à Cyro emanarunt, ad vniuersas orbis nationes dirigebantur.

Quid enim mihi est in cœlo. & à te quid volui, super terram? Hæc verba quidam ita intelligunt, vt à deo ad humanam naturam dicta sint: quid mihi, inquit, aliud in cœlo est, ab angelis, nisi cultus, adoratio, atq; obedientia? Et à te quid nam aliud volui in terra? quàm vt eadem mihi præstares, quæ ab angelis mihi sunt in cœlo? Vel aliter: quid mihi in cœlo aliud curæ est, quàm tu ipsa natura humana? Et à te quid nam aliud volui, quàm vtilitatem, & commodum tuum: & ad hunc sensum Aquila interpretatur. verum, vt in vniuersum dicam: sæpenumero apud prophetas defectiuos quosdã reperimus sermones. ob Hebraicæ etenim linguæ angustiam, à qua vetus testamentum in Græcam linguam translatum est, impossibile fuit paribus dictionibus amplam æque, ac claram significationem reddere.

Defecit cor meum, & caro mea. Consumptũ est cor meum. igne etenim quodam ac desyderio tui extabuit, & caro mea idem etiam passa est, dum corpus multis in doloribus, atque angustiis versatur.

Deus cordis mei. Circunlocutione vtitur, ac si diceret, o deus meus. Verba autem hæc desyderio, atq; affectu plena sunt.

Et pars mea deus meus, in seculum. O deus, inquit, qui es pars mea, id est fors, seu hæreditas mea, vel quem diuitiarum ac thesauri semper loco habui.

Quoniam ecce qui elongant se à te pereunt. Peccatores elongari dicuntur à deo non loco, sed conuersatione: quemadmodum contrà ille appropinquare deo dicitur, qui virtutes sectatur. Ita enim peccata diuinum conspectum refugiunt, vt tenebræ lucem, & quantum quis elongatur à deo, tantum perditioni appropinquat. dictio autem, quoniam, hoc in loco confirmat. idem enim significat, quod vere. perire etiam hic posuit pro decidere à salute.

Disperdidisti omnes qui fornicantur à te. Per fornicationẽ à deo hic, rebellionem, atq; abscissum ab eo intelligit, seu idololatriam, atq; omnẽ alium dæmonũ cultum, quemadmodũ alibi apud Hieremiã habetur: profecta es, inquit, in omnẽ montẽ altum, & sub quoçunq; ligno nemoro-

lo, & fornicata es illic: & rursus, & fornicata es lignum, & lapidem: pro eo quod est, adorasti lignum, & lapidem. Ecclesia etenim sponsa Christi dicitur, eique per fidem & per mandatorum obseruationem est coniuncta.

Mihi autem adhaerere deo bonum est. In sponsae nimirum morem deo coniungi, & nunquam ab eo separari.

Ponere in domino spem meam. Nunquam enim concepta spe frustratus sum, quoties in eo speravi. bonum igitur atque utile est, ita facere.

Vi annunciem omnes laudationes tuas in portis filia Sion. **V**ti securus protectione, narrem mirabilia omnia, quae fecisti laude digna. vel aliàs, vt scriptis meis laudes eas exponas, quae tibi debentur. omnes autem ideo dixit, quoniam dei laudes tot sunt, quot eius potentiae. vt annunciem autem eas in portis Sion, id est in portis Hierusalē. duplici enim nomine appellata est ea ciuitas: Hierusalem nimirum, & Sion, à vicino monte per filiam autem Sion, ipsa Sion intelligitur, quemadmodum per filium hominis ipse homo, iuxta Hebraicum idioma. solebant autem antiqui iuxta ciuitatis aut templi portas, concilia ac cœtus hominum congregare, & illis quaecunque noua contingebant narrare. Iuxta Anagogen per portas Sion, particulares ecclesias intelligimus, quae in variis sunt orbis partibus. per eas etenim vt per portas quasdam ingrediuntur in supernam Hierusalem.

Intelligentia ipsi Asaph.

De Asaph alibi dictum est. Intelligentia autē ideo dixit, quia multa lectori opus est intelligentia. ea enim in hoc psalmo tractantur, quae ad ultimam Iudaorum captiuitatem, atque ad illam Hierusalem destructionem pertinent, quae à Romanis facta est. Nam etsi antea à variis fuerint saepenumero captiuati nationibus, nunquam tamen tanta eis, vt accidit tunc calamitas. nam & in perpetuum abiecti sunt, & incensum est templum, & destructa domus, & omnia depopulata quodque malorum omnium illius generis euentius signum est, nullus deinceps inter eos propheta extitit. Illud autem animaduertendum est quod dum hic Psalmus Iudaicorum annunciat calamitates, fidelium vnà praedicat salutem.

V *7* *T* *quid deus repulisti in finem.* Prophetarum more, narrat, ut iam facta, quæ futura erant, Dignum est autem ut admiremur bonitatem dei, qui cum Iudæorum infidelitatem prævideret, tam aperta prophetia ac futurarum calamitatum prædictione à tanta illos nitebatur sæuitia atque impietate auertere, qua aduersus saluatorem vbi erant, tamen ob arbitrij libertatem, quam homini deus dedit, illi in prauitate sua immutabiles perstiterint. Hoc etiam sermones summo cum dolore propheta enunciat, populi vicem plorans, qui grauissima quædam ac miserabilia passus erat. Possumus aliter intelligere hæc verba, ut ex prudentiorum Iudæorum persona dicta sint: nec tantum repulisti, inquit, sed in finem repulisti, quod omnimodam prorsus destructionem significat. Nam & si prius eos sæpe repulerat, non tamen in finem. Vnicuique enim captiuitati certum tempus per prophetas statuerat. Illa autem verba: ut quid, interrogatiua quidem esse videntur, & rationem indagare, sed iuxta vsum Hebraici idiomatis diuinam misericordiam conciliant.

Iratus est furor tuus, super oves pascuæ tuæ. A' communi sensu rursus sumendum est: ut quid? de ira autem, & furore dei, in sexti psalmi principio dictum est. Per oves etiam, ipsum populum intellige, & per pascua, sacræ scripturæ eloquia, quibus animas suas illi omnes nutrire solent, qui secundum legem dei viuunt.

Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Quam, inquit, congregationem ab initio, hoc est, olim, a primo, ut possessionem quandam habuisti. Et subsignare videtur quod aliam ex Gentibus ecclesiam possessurus sit.

Redemisti virgam hereditatis tuæ. Priora connumerat beneficia. Per virgam autem, regia dignitas significatur, seu ipsum regnum, ut in 44. psalmo dictum est. Aquila pro virga hereditatis, sceptrum dixit fortitionis. Hebræorum autem regnum intelligit, vel etiam populum ipsum sub rege constitutum, qui hereditas domini dictus est: quia, ut ait Moyses, facta est pars domini populus eius, Iacob funiculum hereditatis eius, Israël. Redemit autem eos deus sex penumero ex bellis, atque captiuitatibus.

Mons Sion, hic est, in quo habitasti in eo. Mons Sion ille celeberrimus hic est, in quo fecit deus prædictam hæreditatis suæ virgam habitare. Vel in quo, tu habitasti. Dicitio enim Græca. *καρσονίβωσας*, vtrunque interpretationem recipit. & quod ait, in eo, expone, vt diximus, alibi, exponens illum versiculum, cuius maledictione os eius plenum est. Et præmittit Propheta inter prima verba montis memoriam, vt dedicati deo montis commemoratione illum filius magis redderet beneuolum.

Leua manus tuas in superbias eorum in finem. Destruat proferat ait, inimicorum elationes, qui capta Hierusalem provociores effecti sunt, ac magis temerarij, & insipienter aduersus te inflati. Leua autem manus tuas, ex metaphora eorum dictum est, qui manus in altum tollunt, vt verberibus inimicum deiciant.

Quanta malignatus est inimicus in sancto tuo. Per inimicum, scilicet. **T**antum Imperatorem intelligit, & per sanctum templum ipsum, quod ab illo tandem destructum est, postquam multa alia nefanda scelera in eo patrasset. Quanta autem dixit pro, heu quanta.

Et gloriati sunt, qui oderunt te in medio solennitatis tuæ. Paschæ festiuitatem intelligit. In illius enim solennitatis medio Sennacherib obsedit Hierusalem, & Iudæos festiuitatem illam celebrantes captiuos fecit. Considera autem, quo pacto in paschatis solennitate Iudæi pœnas dederint, in qua dominum crucifigentes tam immensum scelus patrarant.

Posuerunt signa sua, signa & non cognouerunt, quasi in exitu vniuersæ super. Vnusquisq; ordo militaris signo suo vitur, quod in ostili infixum ante aciem præmittitur, vt cohors internoscat à cohorte: id vexillum appellamus. Hæc igitur vexilla, Romanorum acies ingredientiæ in Hierusalem fixerunt in exitu, hoc est, in portis ciuitatis: quinimmo & desuper per portas. Abundat autem dicitio, quasi. Eraxerunt autem hæc signa sua, signa, hoc est, in signum victoriæ, ac pro triumphis, idq; nondum ab iis cognitum fuerat, quæ erant intra ciuitatem: eo quod circa solennitatem occupati, nullis aliis rebus animi intendebant. Vel non cognouerunt, ipsi scilicet inimici, quo pacto ceperint ciuitatem. Id quippe ea ratione non accidit, quod Iudæorum deus impotens esset, aut infirmus.

sed ob Christi cædem illos deus pœnas luere permisit.

Quasi in sylua lignorum securibus exciderunt ianuas eius idipsum. Instar, inquit, sylvæ lignorum, illius ianuas profusus excidebant. In idipsum, id est, vnà omnes.

λαξουτι-
σιπ.

In securi ex veste confregerunt eam. Securi, quidem, tectum ac domorum, & ciuitatis ianuas, & quæcunq; alia ligna subuertebant, veste vero muros, mœnia, & lapidea quæbet. vestis enim seu (vt in Græca lectione habetur) λαξουτισιπ quoddam instrumenti genus est, quod & ad incidendos lapides idoneum est, & ad mœnia diruenda. Confregerunt autem, hoc est, deiecerunt.

Incenderunt in igne sanctuarium tuum. Per sanctuarium templum intelligit, quemadmodum in præcedenti psalmo diximus.

In terram profanauerunt tabernaculum nominis tui. Profanauerunt, hoc est, profane, atque impie illud solo æquauerunt. Exquisito autem loquendi modo dicit, tabernaculum nominis dei. Nullum enim diuinæ substantiæ tabernaculum esse potest, cum natura illa diuina immensa sit & incircumscrip-
ta: vnde eleganter tabernaculum nominis dei dicitur. Aliqui vero Prophetam dicunt circumlocutione vti, & tabernaculum nominis dei, pro tabernaculo dei dixisse.

Αι συγγι-
ται.

Dixerunt in corde suo cognationes eorum simul. Omnes inimicorum cognationes mutuo inter se simul dixerunt. In corde autem suo, hoc est, ex toto corde, atque ex tota animi promptitudine. Dicitio autem, venite, quæ sequitur, vetat ne exponere possimus, dixerunt, pro cogitauerunt, nisi quis eam non in vim verbi, sed aduerbialiter esse potestam dicat, pro, eia age. Quid autem dixerint, audi.

πάσαι τὰς
ἐργίας.

Venite, quiescere faciamus omnes festiuitates dei in terra. Omnes nimirum legales cultus ac cærimonias illius dei, quæ Iudæi colunt: hoc autem perficiemus, si leges, ac mores, & Rempub. eorum deleuerimus, quemadmodum permittente deo effecerunt.

σημῶα αὐ-
τῶν.

Signa eorum non videmus. Miracula scilicet quæ Iudæi deum suum olim in parentū suorum gratiarum operatu esse asserabant. Hæc enim miracula Romani milites, quæ obsidebant Hierusalē, negant vsquā se vidisse. Nihil huiusmodi, inquit, eorū deus aduersus nos operatus est.

Non est amplius Propheta. Amplius pro deinceps. Vere autem hoc à Propheta nostro ex illorum persona prædicatum est. Neque enim tunc ullus inter Iudæos erat Propheta, qui aut aduersus Romanos prædicaret, aut Iudæos liberet confidere.

Et nos nõ cognoscat amplius. Cũq; nullus deinceps Propheta futurus sit inter eos, consequenter nullus etiam ea amplius cognoscat, quæ ad nos pertinet, aut quæ exitũ habitura sint. Et quod ait, amplius, idẽ est quod in posterum.

Vsquequo deus improbabit inimicos? Vsquequo te & nos pariter improbabit, quasi infirmos atque imbecilles?

Irritabit aduersarius nomen tuum in finem? Blasphemia assidue aduersus te verba proferet, atque ad iram te irritantia, tamen si tu & longanimis sis, atque illos ob eorum delicta, multa huiusmodi facere permittas.

Vt quid auertis manum tuam & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem? Obseruandum est, quòd hæc verba, in finem, quæ sæpius in præsentis psalmo posita sunt, perpetuam Iudæorum abiectiõnem notant. Manum autem eandem appellat quam & dexteram. Sinus autem dei est bonorum omnium thesaurus, & manus dextera, illam operationem significat, quæ diuina bona dispensat, & sensus est. Quare bona tua nobiscum plus non participas, vt olim agebas? & est metaphoricus sermo, tractus ab iis, qui animum habuerunt multiplicibus bonis plenum: vnde certo tempore amicis largiebantur: Nam si irasci eos contingat, manum à sinu auertent, nec illuc amplius eam mittent, vt consueta amicis bona largiantur.

Deus autem rex noster ante seculum. Ante seculum impro- prie dixit, pro à principio. Quo pacto enim ante seculum rex esse potuit creaturæ, cum nulla adhuc sensibilis esset creatura. Vel per seculum, præsentem vitam intellige, vt sit sensus: Ante vitam nostram, seu à progenitoribus nostris deus, rex fuit generationis nostræ. Libenter autem illius meminit, eo quòd in memoriam reuocet eundem nunc deum esse, qui progenitorum suorum tempore multa in eorum gratiam miracula operatus est.

Operatus est salutem in medio terræ. In medio terræ dixit pro palam atq; in omnium hominũ conspectu, & in spe-

cie libertatem Iudæis præstitam intelligit ab Aegyptiacæ seruitute.

Tu roborasti in potentia tua mare. Hoc est tu diuisas maris rubri partes solidasti. Murus enim, inquit à dextris, & murus à sinistris potentia nimirum tua concretus est, qui aquarum defluxum continuit.

Tu contriuisisti capita draconum in aquis. Per dracones, Aethiopes intelligit, ob summam eorum prauitatem: & per draconum capita, eos milites, tribunos, centuriones & duces, qui à Pharaone missi sunt ad persequendum populum Israël, qui plebis comparatione, vt digniores, capita appellari poterant. Hi omnes igitur inundante aqua contriti sunt & perierunt.

Τὴν πύξιν
λόν.

Tu confregisti caput draconis. Per draconem singulari sermone, Pharaonem intelligit, & per contractionem capitatis, regni atque imperij imminutionem.

Dedisti eum escam populis Aethiopum. Aethiopes finitimi sunt Aegyptiis. Hi autem populi inimicitias olim inter se exercebant, & mutuo alter alteri tendebat insidias. Aethiopes igitur, perspecta Aegyptiorum clade, excursiones fecerunt, Aegyptumq; deprædati sunt, & reliquos omnes, qui superfuerant in ore gladij comederunt. Per Pharaonem autem, omnes alias regiones denotat ei subiectas.

Tu dirupisti fontes & torrentes. Dirupisti dicit pro dedisti. Illam autem aquam intelligit, quæ de petra fluxit in deserto. Et fontes quidem ideo appellauit, quia aquæ illæ fontis instar scaturirent: torrentes vero ob fluxus vehementiam. vtrunque autem plurali numero dixit, iuxta Hebraicæ linguæ vsum. Aquila autem & Symmachus singularem numerum seruarunt.

Tu siccasti fluuios Etham. Symmachus pro Etham, antiquos reddidit: Sodomæque & Gomorrhæ fluuios & fontes intelligit, quos ob eorum peccata deus in cinerem redigit. Vel simpliciter: tu dedisti nobis, inquit, nouas aquas, tu antiquas siccasti, vtcunque tibi placitum est. Isidorus vero Pelusiotes, Etham dicit loci nomen esse, non procul à Hierusalem, qui fluminibus olim irriguus, post euersionem Hierusalem à Romanis factam, ob dei iram illis omnibus prorsus exsiccatum est.

Tuus est dies & tua est nox. Cum à particularibus & pri-
vatis quibusdam rebus cœpisset deum laudare, nunc ser-
monem vertit ad communia: dies, inquit, & nox à te sunt
creata, atque vt famuli tuo inferuiunt mandato,

Tu perfecisti auroram & solem. Per auroram diei ortum
solis diluculum ipsum intelligit. Perfecisti autem, id est fe-
cisti, & per solem cæteras omnes stellas significauit.

κατηρίσω
φαιύσκ.
Ως γὰρ
ὡς αἰῶ
ὄρα.

Tu fecisti omnes fruges terra. Per fruges iuxta Græci no-
minis etymologiam annuos fructus intelligit. quidam
vero non fruges sed terminos legendum esse asseuerant,
selectionis varietas ex dictionum Græcarum vicinitate
est orta. melior tamen lectio videtur quæ habet fruges,
vix sequentibus demonstrabitur.

Aestatem & ver tu plasmasi ea. Harum enim frugum
alix in vere nascuntur, alix æstate, alix etiam ipsa ætate
perficiuntur. Harum autem duarum anni partium tan-
tum meminit, quasi cum his alix simul comprehendan-
tur. Dictio autem, ea, abundat. Vel sic legi potest: tu plas-
masi ea, æstatem nimirum, & ver. Indifferenter etiam
æstatem, priusquam ver commemorauit.

Memor esto huius. In principio psalmi dixit, memento
congregationis tuæ, quam possedisti ab initio: idem igi-
tur nunc repetit.

Inimicus exprobrauit dominum. Titus nimirum vel Ro-
manorum exercitus.

Et populus insipiens irritauit nomen tuum. De eisdem rur-
sus loquitur, qui non recte de deo sentiebant. De verbo
irritatem, irritauit, diximus paulo superius.

καζώσου

Ne tradas feris animam confidentem tibi. Præuidens Prophe-
ta ea, quæ Iudæis euentura erāt, fundit preces ad deū, ne
Iudæorum populum in Romanorū potestatem tradat,
quos ob summam sæuitiam feras appellat. Per animam
vero hominem intelligit, veluti totum à parte, vt alibi di-
ximus. Confitentem autem, hoc est, gratias agentem.

ὁμολογία.

Et animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in suam. Indiffe-
renter Propheta quartum atq; secūdum casum apponit
verbo reminiscaris, & per animas pauperū circumloquē-
do ipsos pauperes intelligit. Pauperū vero animas dixit,
vt huiusmodi sermone ad maiorē deū misericordiā exci-

taret. Eosdem etiam Iudæos pauperes appellat, eo quod ob Romanorum obsidionem in summa erant rerum omnium necessitate constituti.

Respice in testamentum tuum. Dicitio græca διαθήκη & testamentum significat & pactum seu fœdus. De pacto igitur loquitur, quod pepigit deus cum Abrahamâ, & cū aliis progenitoribus, quemadmodum in præcedenti psalmo diximus, ibi: ecce generationi filiorum tuorum fœdera rupta sunt. Noli igitur pacta, quæ nobiscum habes, despiciere.

Quoniam obscurati terra repleti sunt domibus iniquitatum. Quoniam terreni homines Iudæi, quos obscuratos terra appellauit, veluti propriis passionibus atq; affectibus obtenebratos, impleti sunt domibus iniquitatum, hoc est, multitudine, ac copia delictorum. Iniquitatum enim domos hic dixit quasi amplam quandam mensuram ad summam videlicet copiam denotandam. Simili enim loquendi modo vti solemus, quando aliquem frugum aut alterius rei copiam habere indicamus: verbi gratia ille domos frumenti habet, aut domos olei.

Non conuertatur humiliatus confusus. Tuus, inquit, populus, qui in hoc obsidionis tempore tibi supplicationes porrigit, non auertatur, quæso, à te humiliatus & confusus, dum non exauditur.

Inops & pauper laudabunt nomen tuum. Populus de quo supra diximus, ibi: & animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem. Iudæi, inquit, perpetuo laudabunt te, si eos saluaueris, non sic autem inimici.

Exurge deus, iudica causam tuam. Causa autem quæ vertebatur inter deum, & inimicos Romanos, de contumelia erat in deum illata. Neque enim illis satis fuerat furem aduersum populum, sed deum insuper infirmum, atque imbecillum improperabant. Vel aliter: Causam populi tui dicere possumus causam tuam.

Memor esto opprobrij tui, quod ab insipiente fit tota die. Per insipientem, Titum intelligit, & quemlibet ex Romanis militibus. Sicuti & superius dixit: Et populus insipientis irritauit nomē tuum. Opprobrij autem tui tota die, hoc est, quod assidue fit aduersus te.

Ne obliuiscaris voces seruorum tuorum. Qui illo tempore tibi pro-

Ὁ ἰσχυρὸς
συνέβοηθε
υἱε.

μὴ ἀποστρα-
φήσῃς τὸν
παιδὸν σου
καὶ τὸν
καρπὸν τῆς
ἐκείνης.

Ὁ υἱὸς τοῦ
θεοῦ.

Ὁ ἰσχυρὸς

preces porrigent, vt diximus. Quædam autē exempla non seruatorum habent, sed supplicum, orta nimirum rationis varietate ob Græcarum dictionum vicinitatem tum in prolacione habent, tum in scriptura.

Superbia eorum, qui oderunt te, ascendit semper. Ascēdit pro-
 altata est, atq; in sublime eleuata. Vel ascēdit semp co-
 nte. Illud autē cōsidera, quomodo his dictis nulla pro-
 missio aut spes bonorū cōiūcta est, & nulla melioris for-
 tæ spes eis data, quæ admodū alias semp fit in aliis psal-
 tis. Et hæc quæ expositio ita à nobis relata est, prout ab
 ipis traditur Iudeis. Verior autē expositio est, vt ab illo
 vesiculo, operatus est salutē in medio terræ: oīa, quæ se-
 quuntur, referam⁹ ad Christū, q̄ incarnatiōe sua salutē no-
 bis vere operatus est, à pristino nos errore liberās, & salu-
 tē viā ostendēs. In medio autē terræ, id est, in omni terra:
 cōueniēsi aliqui in ipsa intelligāt dici Hierusalē, q̄ in me-
 dio terræ sitā esse asserūt. Roborauit autē Christus mare,
 aqua sacri baptismatis aquā validā, atq; efficacē reddidit,
 conuersus omnes demōnū conatus. Nā & Michæas pphe-
 ta mare illud appellauit ad deum dicēs: tu peccata nostra
 profunda maris demerges. Mare autē baptisma appella-
 tur, eo q̄ animarū sordes, quæ illic baptizatur, recipit, &
 aqua purgat, & quia nō secus gratiarū ac charismatū copia
 datur, q̄ mare vndarū ac fluctuū multitudine. Et draco-
 nes quidem dici possunt demones. Draco autē, eorū prin-
 cipos diabol⁹, quorū capita, hoc est, quorū peccata domi-
 nati cōtriuuit, & cōfregit in aqua baptismatis. In his etenim
 capitibus mortiferū omne repositū est venenum. His igi-
 tur capitib⁹, hoc est, his peccatis per baptismatis aquā p-
 urgatis, ac deletis, nulli amplius in nobis viuēt dracones. Po-
 puli verò Aethiopū ij sunt, q̄ caligine ac sordib⁹ peccati
 timas olim nigrātes habebāt: ipse nimirū gentes, quib⁹
 draconē illum deus post baptisma in cibū, hoc est, in cō-
 mptionē dedit: dirupit etiā, hoc est, prębuit deus fontes
 torrentes spiritualis doctrinæ, in gētilis populi terra, q̄
 prius deserta erat: & fontes quæ dicit: ob ppetuitatē, puri-
 tate, & suauitatē fluxus: torrētes vero ea ratione quā di-
 ximus, in psalmo trigésimo quinto. flumina autē Ethā, an-
 tiquæ Iudæorū sunt prophetiæ, quæ aridæ sunt, si iis cō-

parentur, quæ fidelibus Christianis sunt traditæ. Exsiccata autem dicuntur hæc flumina, quoniam ut diximus, defecerunt Prophetæ: atque hoc ob summam Iudæorum prauitatem à deo permissum est. Quæ sequuntur Christum vniuersæ creaturæ factorem, & dominum esse demonstrat. Memor autem esto huius congregationis, nouæ scilicet, & non illius antiquæ. Inimicus autem Iudæus, & Gentilis, Christum exprobrauit, quasi deus non sit: quinimmo etiam quasi impotens sit, multa alia etiã contumeliose in eum dixerunt, & illius nomen irritarunt. Per feras etiam, Iudæos, Gentiles, & dæmones intellige, & per pauperes ipsos fideles, qui relictis omnibus Christum secuti sunt, ut in nono psalmo diximus. Testamentum autem seu pactum illud intellige quod à Christo dispositum est, ad Apostolos, & illud præ cæteris: ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Per obscuratos autem terræ, omnes in vniuersum infideles intellige, qui splendentes veritatis radios cernere nequeunt, & quæ sequuntur simili modo accommodari poterunt si recte disquiras.

In finem ne corrumpas ipsi Asaph Psalmus cantici.

Hoc psalmo futurum prædicitur in mundi consummatione iudicium dei, delinquentium nimirum supplicia, & iustorum premia. Atque ideo vniuersos homines, in vitæ finem aspiciere iubet ne seipsos propriis peccatis perdant. Aliqui, ne corrumpas, exponunt, pro ne pecces, ne delinquas. De Asaph & de reliqua inscriptione diximus, in proœmio operis. Conscriptus vero est hic psalmus, ex eorum persona qui captiui erant in Babylone.

P S A L M V S L X X I I I.

oii. **C**onfitebimur tibi deus, confitebimur tibi. Vbi, inquit, à seruitutis iugo, quo premimur fuerimus liberati, tunc summas tibi agemus gratias. Illa autem repetitio verbi, confitebimur, intensiorem quandam aut certitudinem significat gratiarum actionis.

Et inuocabimus nomen tuum. In auxilium nostrum illud nomen tuum inuocabimus, quod ab inimicis exprobratum est. Ego autem hæc verba congruere magis puto iis, qui in Christum credituri erant, à quibus Christi nomen inuocatum est, quique Christiani nomine dicti sunt.

Narrabi

Narrabo omnia mirabilia tua. Huiusmodi verba etiam habentur in psalmo nono.

Cum accepero tēpus, ego reſtitudines iudicabo. Quidā simul cū E' ὁβύτυται *excedenti* vel siculo cōiungūt verba illa: cum accepero tēpus, vt ordo sit: ego narrabo oīa mirabilia tua, cum accepero tēpus, hoc est, cum primū ab inimicis fuerō liberatus, melius tamen videtur, vt subsequētib; coniungantur, & int̄ducatur sermo, veluti ex Christi personā dicitis: nolite esse pusillanimes, q̄a cū iudicij tēpus accepero, iuste oēs iudicabo, tā eos qui intulerūt, q̄ eos, qui illata est, iniuria. Et quod ait, accepero, sane intelligēdum est, nō quōd ab alio Christus, vt deus, accepturus sit tēpus, quā̄m à seipso. Vel vt homo, à deo tēpus accipiet.

Liquefacta est terra, & omnes, qui habitant in ea. Liquefieri dicitur omnis virtus, quæ dissoluitur. Adueniente igitur iudicio liquefacta est terra, & habitantes eam, hoc est, liquefient. Cœlum enim inquit, & terra transibunt. Præterea etiam omnes habitantes in ea, quoniam vniuersi homines morientur. E' Σιγήσωκα

Ego firmaui columnas eius. Me iubente liquefacta est, quoniam à principio ego eam creauī. Per terræ autē colūnas iud propheta mādatum dei intelligit, quo terræ iussum est vt firma cōsisteret. Hoc enim mādato sustinetur, & reſtitur terra, nulli alij rei innixa & nulla alia suffulta stabilitate. Possumus etiā per liquefactionem, corruptionē, intelligere. Corrupta est etenim terra idololatriis & multitudinib; hominū peccatis. Verum ego, inquit, creaturę purificationē miseratus, Apostolos confirmaui. Hos etenim columnas orbis esse merito dicimus, veluti, qui solida sua doctrina omnes vbiq; gentium fideles sustineant, & regāt. Hoc nomine Paulus illos appellauit, dicens: Petrus & Iacobus, qui videbātur columnæ esse. Quidam terrę nomine hic ipsam intelligunt significari Hierusalem, quam liquefactam esse dicūt, quia à Romanis militibus vastata, & depopulata est. Eius autem Hierusalem columnas Apostolos esse dixit, quia illinc erāt oriundi, vel quia illinc missi sunt ad vniuersum terrarū orbē, vel quia postquam terra illa Hierusalem atque illius habitatores liquefacti fuissent, erant deinceps fidei colūnis rursus confirmādi.

Dixi inquis, nolite iniqua agere, & delinquentibus nolite exaltare cornu. Cum futurū sit iudicium, vt prædiximus, ne vltus peccatoribus excusationis locus relinquatur, Propheeta narrat, quemadmodū ipse iniquos omnes esset contestatus, dicens: nolite inique agere: & rursus vt peccatoribus dixisset: Nolite exaltare cornu, hoc est, nolite de propriis peccatis, quasi de præclaris aliquibus gestis gloriari. Summæ id nanq; insipientiæ est. Eisdem autem iniquè agentes appellat, quos & delinquentes. Diuersimodè autē accipi reperimus, cornu, in psalmis. Aliquando enim potentia ponitur, aliquando pro gloriatione, & iactantia. Cornuta siquidem animalia & strenue cornibus certare solent & illorum ornamento gloriari.

Nolite extollere in altum cornu vestrum. Idem iterum repetit, ad contestationis suæ confirmationem.

Et nolite loqui aduersus deum iniustitiam. Verba hæc idem æque significant, quod illa: iniustitiam in sublime locuti sunt, de quibus diximus in psalmo 72.

Quoniã neq; ab egressu neq; ab occidente, neq; à desertis montibus. Gloria, inquit, & diuitiæ, itē ingloria, & paupertas, nō est nobis ab astrorum ortu, neq; ab eorū occasu, vt asserunt Astrologi: quinimmo nec à dæmonibus ista hominibus obueniūt (per desertos enim mōtes ipsos dæmones intelligit, q̄a omni virtutū genere deserti ac steriles sunt & mōtium instar, superbia elati) sed iusto dei iudicio omnia dispensantur. Per egressum autē, solis ortū intelligit, quēadmodū & alibi cū ait: à summo cœlo egressio eius. Per occasum vero, occidentē, & per desertos montes, Septentrionis & meridiei climata, quę ob nimiū frigus, aut calorē, hominibus deserta sunt. Est autē hic sermo defectius vnde aliquid subintelligēdū est: verbi gratia: nihil latet. Nihil, inquit, in futuri iudicij tēpore poterit deū latere. Omnia etenim ei patebunt, in quacunq; ea fuerint regione, atq; ideo nolite prauum aliquod scelus cōmittere. Neq; enim latere eum quis poterit, si in eum deliquerit. Et deinde causam ponit, cur nihil deum lateat.

Quoniam deus index est. Quoniam deus est, qui iudicat quique omnia optime nouit, etiam antequam fierent.

Hunc humiliat, & hunc exaltat. Hunc quidem honorat, & alium

Ἐξ ἡφοδῶν ἢ
 ἢ ἀπὸ δυσ-
 μῶν.

alium reprobat, iuxta vniuscuiusque vitam, ac iuxta iustissimas quasdam rationes diuini iudicij.

Quoniã calix in manu domini vini meri plenus mistione. Totus κράσματος.
sermo metaphoricus est. Et per manũ quidẽ domini, illius potentiã intelligit: per calicem autem vini, mensuras ac modos pœnarum. Per vinũ enim hoc in loco supplicia intelliguntur, atque calamitates, que æque, ac vinũ, & vires hominum tollunt, & mentis harmoniã dissoluunt, & aberrare nos faciunt à via. Merũ vero esse dicitur hoc vinum, quasi austerum atque efficax vi sua, & nulla mistum misericordia. Et hic quidẽ calix est vini meri, verũ in manu domini alius etiã est calix, plenus mistione: hoc est, misericordia. Mistio enĩ vini, aqua, & mistio austeritatis, misericordia. Debemus autẽ ea verba: plenus mistione: non sequẽti versiculo cõiungere, sed per se soluta legere, sub intelligendo coniunctionem, & sumendo à cõmuni sensu verba: calix in manu domini, vt sit sensus: quòd in manu domini, est calix vini meri, & in eadem manu, est calix plenus mistione. Nam alioqui, quomodo vnus, atq; idem calix poterit & merum, & mistum continere: & quòd duo sint calices, patet etiam clarius ex sequentibus.

Et inclinauit ex hoc in hoc. Et de mensura mei supplicij, effudit in mensuram misericordiæ, vt misturam faceret, vtque eam in potum illis præberet qui & leuius deliquissent & adhuc essent medicabiles.

Veruntamen feces eius non est exinanita. Per fecem calicis, crassitudinem, vt ita dicam, intelligit meri supplicij: hoc est, extremas omnium pœnas, que iis reseruãtur, qui aut maxime deliquerunt, aut à vitis immutari noluerunt.

Bibent omnes peccatores terra. Bibent fecem. Per peccatores autem eos nunc intelligit, qui à peccatis nunquam conuertuntur.

Ego autem exultabo in seculum, psallam deo Iacob. Ab inimi ἀγαλλιάσομαι ψαλλῶ
corum nimirũ seruitute liberatus, exultabo quidẽ quòd calamitates cessauerint, & psallam in gratiarũ actionem.

Et omnia cornua peccatorum confringam. Inimicorum scilicet rursus me oppugnantium.

Et exaltabitur cornu iusti. Simulac vicerit. Iudæorũ enim ὑψωθήσεται
popul⁹ post reditũ è captiuitate, insurgẽtes in se vicinas τὸ πύργος.

gentes deuicit. Et Christiani simili modo ex idolorū seruitute, in libertatem restituti, dæmonum omnium vires cōfringunt, qui interim in circuitu orbis sunt, quærentes quē deuorent & variis nos tentationibus impetētes. Per iustū autē, pium quēlibet ac religiosum virum intelligit, vel ipsum Zorobabel, qui populum è captiuitate in patriam reduxit. Verū magis propriè ipse intelligitur Christus, veluti q̄ omni caruit peccato: cuius figurā tenuit Zorobabel. Quoties vero fidelis q̄ spiā aut martyr, in corporeas dæmonū potentias sibi aduersantes, atq; insultātes deuicerit, Christi potentia magis exaltatur & Christo maior laus tribuitur, qui tantas ei vires præstitit & robur.

*In finem in hymnis psalmus ipsi Asaph
canticum ad Assyrium.*

Diximus in proœmio operis, quòd hæc verba in finē, quæ in psal morū inscriptionibus habentur, indicant illic prophetiā cōtineri: & lectorū iubēt in illius finem aspicerē. In hoc igitur psalmo latet prophetia, quæ iuxta Hebræos destruendum esse prædicēbat potestati Sēnacherib: & iuxta Christianos profligandū annūciat dæmonē, quem nos intellectualem Sennacherib verè possumus appellare. Vel aliter: in finem ideo inscribitur psalmus, quia hęc tractatur de mundi ac futuri iudicij fine. In hymnis vero, quia gratiarū actiones continet, pro obienta victoria. De Asaph & cantico diximus in proœmio operis. Ad Assyrium verò, quia Sennacherib Assyrius erat. Ad illum enim multa pertinent: quæ in præsentī psalmo habentur. Tu vero illud considera, quo pacto sanctus spiritus simul cum Iudaica historia christiana dogmata cōplicauerit, ut & Iudæis solamen præstet, qui humiles tantum sensus sequuntur, & christianorum etiā magis latificet, ad sublimiores tendentem ac penetrantem contemplationes.

P S A L M V S L X X V.

Notus in Iudæa deus. Iudæi quidem cognosci tantum affirmāt deum à Iudæis, contra autē deus ad illos, per prophetam dicit: iuxta numerū ciuitatū tuarum fuerunt dei tui Iuda, & iuxta numerū biuorum Israël, sacrificauerunt Baal. Manifestum est igitur, quòd de Iudæa illa non loquitur, quæ est in Palestina,

lestina, sed per Iudæam, sacram intelligit scripturam, in qua vniuersa Christus notus est. Nā & Mosaici, & cæteri omnes libri, de eo annunciauerunt: & ipse etiā diuinus cultus, qui lege constitutus est, figuram & characterem eorum continebat quæ ad Christum pertinerent.

Israel magnū nomen eius. Atqui nec in solo Israel. Ab oriēte enim, inquit, propheta vsque ad occasum, glorificatū est nomen meū inter gentes: & alibi ad Iudæos: vos autē profanastis eum: item alibi: nomen meū magnū inter gentes. Rursus igitur per Israel, Israelitarū scripturā intelligit, datā populo Israel, in qua magnum ac gloriosum canitur Christi nomen. Maximus autē philosophus per Iudæam eā philosophiæ partem intelligit, quæ circa actiuas actiones versatur, & per Israel eā partem quæ cōtemplationibus vacat. Iudas quippe interpretatur cōfessio: confessio autē initiū quoddā præstat ad agēdi virtutes. Israel vero interpretatur mens videns deum. Cognoscit igitur deum is, qui per virtutē operatur, sciēs illum iudicē iustum esse, & cōdignauitque pro actionibus in iudicio redditurum: atq; ideo seipsum ab omnibus maculis munit. Cognoscit etiā deum is, qui in diuinorū contemplatione versatur. & cōsiderans dei magnalia, cōdigne etiā illum magnificat. Possumus etiā per Iudæam, nouam ex gentibus ecclesiā intelligere, quæ & antiqua peccata confessa est, & qua verū deum per contemplationem semper intuetur. Et similiter nouum Israel, quia, vt ait magnus Paulus, non ille qui in manifesto Iudæus est, neq; quæ in manifesto, carnalis circuncisio, sed qui in occulto Iudæus, & circuncisio cordis, in spiritu, non litera.

Factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. Ni tam crebro obsessa & capta fuisset Hierusalē, haberent colorē aliquem Iudæi, vt hæc verba de ea dicta esse viderentur: verum hoc in loco, per pacē, non ipsam intelligit Hierusalem, sed pacificos hoīes: pacificos, inquā mutuo inter se, dū & proximos diligunt, & ipsi ab eis inuicē diliguntur: & pacificos etiā in seipsis, dū affectus ac passionēs in surgere ac pugnare nō sinunt aduersus rationē, sed rōnī eas subiiciūt. In huiusmodi igitur homine locus quidam nobilis fit, ipsi etiā deo habitabilis. Cæterū cū Sion idem

significare dicatur quod specula, ille merito Siō poterit appellari, qui inimicorū aduētū de longe fuerit specularus.

Τὸ πρῶτον
τῶν τόξων
ὄπλων.

Illu. confregit potentias arcuū telum gladiū & bellum. Iuxta historiam hoc pertinet ad Assyriorū destructionem, illic enim in Sion deus, arcuū vires cōtriuit: hoc est, dissoluit. & inanes reddidit. Per telū autē, pro quo in græca lectione, ὄπλων legimus, non offensua hoc in loco arma intelligi debent, sed defensua, veluti thoracē, aut aliud quod simile: vnde apud græcos militē thorace armatum, ὀπλίτην appellabant, ad eorū militū distinctionē, qui huiusmodi carebāt armatura, quosq; ψυλούς, hoc est nudos vocabāt. Arcuū vero potentias, seu robur dixit, quia Assyrij arcu plurimum utebantur, atq; in eo armorū genere suas potissimum vires collocabant. Per telū igitur, defensua omnia, & per arcū, offensua oīa arma significauit. Deinde ipsum addidit bellum propter quod vniuersa armorū genera confici solent. Omnia etenim arma, belli sunt instrumenta. Iuxta anagogē, per arcus, artificiosas dæmonum machinas intelligimus. vnde ardētes immittūt passionū sagittas. Telum autē dæmonis, quo se tueri solet, est diuina permissio, quæ vires ei aduersus nos subministrat. Ea etenim permanēte, ictus nostros dæmō in se immisos non sentit. Illius etiā gladius, quo incidere solet, separatio illa est, qua p affectus & passionēs nostras à deo disūgimur: bellū vero, pugna illa, & lucta, qua nobiscū certat. Vel, p bellum, ipse potest dæmon intelligi, vt quēadmodū deus pax, ita dæmon, bellum appelletur. Hæc omnia igitur arma deus deleuit, ac fugauit in eo homine, quē exhibuisse se pacificum prædiximus, & speculationi intentum.

ὁ ἁγίος οὐ.

Illuminas tu mirabiliter à montibus æternis. Per æternos mōtes cœlos intelligit: quos propter altitudinē montes vocat, & æternos propter diurnā eorū substantiā. Illuminas autē luce læritiæ: eos vero hac luce illuminas qui in mœroris caligine obtenebrati sunt: quēadmodū contra, splendore auxiliij, atque opis tuæ eos etiam illustras, qui tetra fuerint desperationis nube circumdati.

Turbati sunt omnes insipientes corde. Ob inexpectatum interitum turbati sunt. Insipientes autem eos appellat, tanquam deo resistentes.

Dormierant somnum suum & nihil inuenerunt. Assyrij milites qui obsidebant, dormierunt summa cū spe, verū nihil eorū inuenerunt quæ expectabāt. Possumus & aliter dicere, q̄ Iudæi qui obsessi erant, turbati sunt, dū aspicerēt inimicos ī circuitu, & diuinas vires ignorarēt, quodque dum captiuos se paulo post futuros esse arbitrarentur, vt ipsa docet historia, somno correpti dormierunt, & mane expergefati, ea non viderunt, quæ fieri timuerant: quinimmo neq; ipsum etiam inuenerūt inimicū, cum v̄nica nocte ad centum, & octoginta millia hostiū occisa fuerint. Dicitio autem, corde, Hebræici idiomatis more abundat: vel maiorē insipientiæ intensionem significat. κίβητος αὐτῶν.

Omnes viri diuitiarum in manibus eorum. Viros diuitiarū, dicit, pro viros diuites, quæ admodū alibi viros sanguinū, pro sanguinolentos. Dicit igitur quod Assyrij putarant esse sequenti die habituros in manibus oēs Iudæos diuites. Vel aliter: omnes viri Assyriorum diuites, Iudæorum manibus capti sunt, qui obsessi erant in Hierusalē. Nam cum interēptos inuenissent, capiebant eos vt spoliarent.

Ab increpatione tua deus Iacob dormitauerunt qui ascenderunt equos. Per increpationē dei, sn̄iam intelligit aduersus inimicos, & per dormitationem, virium remissionē. Dissoluere enim vires somnus solet: per equorū vero ascensores inimicos ipsos intelligit, qui in equorū multitudine, quibus in bello præcipue utebantur, nimis confidebant: ideo alibi: hi in curribus, inquit, & hi in equis.

Tu terribilis es, & quis resistet tibi. Hæc verba per se satis clara sunt.

Ex tunc ira tua. Hoc est: ex eo tempore quo aduersum te dixerunt blasphema verba: tu tamen dedisti eis pœnitentiæ locum, iuxta benignitatis tuæ legem. vel, ex tunc, intellige, pro olim, seu iamdiu.

De cælo auditum fecisti iudicium. Audiri enim fecisti de cælo iam dictam sententiam. Eam etenim in me quasi in propheticum quoddam organum insonuisti. Possumus etiam hæc verba de futuro vniuersali iudicio intelligere. Auditum enim illud fecit deus humano generi, ex scripturis sanctis: atq; hoc pacto, quæ sequuntur, consequentissime dicta esse videntur.

Terra tremuit, & quiescit, dum exurgeret in iudicio deus, vt saluos faceret mansuetos terra. Per terram, humanā intelligit naturam, ad quam alibi dictum est: terra es, & in terram reuerteris. præcipue tamen eos dicit, qui terrena sapiūt. Cum exurgeret igitur deus in vniuersale iudicium, quiescerunt omnes homines, deletis atque extinctis in posterum quibuscunque aliis operibus. cum exurgeret autem in iudicium, vt iustos homines saluaret: quos mites appellat, seu mansuetos: quia proprium, ac peculiare est cuiuscunque viri iusti, vt mitis sit ac mansuetus.

Quoniam cogitatio hominis consitebitur tibi. Hoc dictū est ad timorem in iis excitandum, qui indolentiæ vitio laborant. tunc etenim, inquit, cogitatio omnis humana, iudicanti deo seipsam reuelabit. cogitationibus enim, inquit Paulus, inter se mutuo accusantibus, & defendētibus, in die, qua iudicabit dominus occulta hominum.

Et reliquia cogitationis, diem festum agent tibi. Ipse etiā minimæ cuiuscunque cogitationis portiunculæ, diem festū tibi agent, hoc est, seipsas tibi manifestabunt. festiuitas enim nihil aliud est, quam declaratio ac manifestatio illius solennitatis, cuius festum celebratur. agēt igitur diē festum, hoc est, spectaculum facient. Possumus etiam dicere, q̄ non solum cogitationes erunt deo manifestæ, sed & si quis tentatus fuerit à dæmone, vt prauum quid cogitaret, licet prorsus persuasus non sit, vt in incepta cogitatione persisteret, quod tamen illa cogitatio, tametsi reiecta, & relicta, seipsam deo manifestabit: adeo nihil erit etiam minimum, quod latere deum possit.

Vouete, & reddite domino deo vestro. Cū hæc ita se habeāt, promittite deo, inquit, promittite dona pœnitentiæ, atq; ea tanquam necessarium aliquod debitum illi reddite.

Omnes qui sunt in circuitu eius afferent munera. In circuitu dei sunt, qui eū diligunt. in his nanq; esse deus dicitur, & manere. Illic enim, inquit, sum in medio eorum. hi igitur omnes deo dona afferent, ipsas nimirum virtutes.

Terribili & auferenti spiritus principum. Spiritus, hoc est animas.

Terribili apud reges terra. Apud Pharaonē nimirū, & oēs alios, q̄ Aegypti plagas, & reliqua illi⁹ miracula audiuerūt.

ἅπαντες οἱ κύκλω αὐτοῦ ἔσονται δούλοi.

In finem pro Idithum psalmus ipsi Asaph.

In finem inscribitur hic psalmus, quia prophetias cōtinet, quae ad finem tendebant. praedicit enim quae passuri erant Iudaei in Babylonica captiuitate, & multa quae illic dicturi erant verba commemorat. ordo autē & sensus inscriptionis huiusmodi est: psalmus qui decantatus est ipsi, seu ab ipso Asaph, chori vnus principe, pro Idithum. Nam cum Idithum huic negotio vacare nō potuisset, decantatus fuit ab Asaph pro eo, hoc est, loco eius. conscriptus est autem ex persona populi captiui olim in Babylone.

PSALMVS LXVI.

Voce mea ad dominū clamaui. Agens ego, inquit, duram in Babylone seruitutem, clamaui ad deum.

Voce mea ad deum. A communi sensu sumendum est verbum, clamaui. Sciendum vero est, quod verba illa, voce mea, superflua sunt: verum Hebraicum est idioma, quē admodum & illud, quod bis eandem repetit sententiam: tamen si possint repetita verba emphasim quandā, & maiorem actus intensionem prae se ferre.

Et intendit mihi. Ardēter atque ex tota anima clamanti.

In die tribulationis meae deum exquisiui. Verbum, exquisiui, inquisitionem cum studio indicat: inquirebat autem eum in sui auxilium.

Manibus meis nocte coram eo. A cōmuni sensu sumēdum etiam hic est verbum, exquisiui, exquirere autē manibus deum ille videtur, qui cū fundit preces, manus ad deum quodam cū affectu extendit. nocte vero, inquit, id facio, quando oīa silent, & quiescunt, qñ maxima adest securitas, & oē abest impedimentum. Coram eo autē, hoc est, in illius praesentia, qui oēs videt. Aliqui per manus, actiones intelligunt: & nocte, pro clā, ac latenter, ita vt exquisisse se deū affirmet per bonas actiones, bene ac secundū virtutem operando, clam tñ & latenter ab hominibus.

Et non sum deceptus. Et cum adiutorem illum mihi fore sperassem, concepta spe frustratus non sum. patet igitur psalmi verba populo accōmodari, post reditum è Babylonica captiuitate, quē admodum, & modo cuilibet congruere possunt, qui à periculis saluatus sit.

Renitit consolari anima mea. Non est passa vt aliquis consolationem afferret, graui nimirum dolore affecta.

Memor fui dei, & letatus sum. Vnicum mihi in tantis malis fuit solamen, dei scilicet memoria. Cogitans enim quod posset ille me ex omnibus periculis liberare, amplissimum inde capiebam solatium.

Et mediatum sum & defecit spiritus meus. Quod hic latine legimus meditatus sum, in Græca lectione habetur ἄδολοχνα, est autē ἀδολοχία pprie, vt alibi diximus, sermo superfluus: hanc nos nugacitatē dicere possumus, iuxta illud: Narrauerunt mihi iniqui nugacitates, sed nō vt lex tua: est etenim illic in Græco eadē dictio ἀδολοχία. accipitur etiam pro meditatione, & sollicitudine, vt hic: & aliqui mitiori vocabulo argutationē interpretati sunt, qđ medium quoddā videtur esse inter nugacitatē, & meditationem, & vtriq; significationi facillime posse accommodari. argutabar, inquit, & meditabar in meipso, & sollicitus cogitabam, quonā pacto à tanta mœstitia liberari possem. cūq; solutionē, aut requiē nullā inuenirē, anima mea angustiis vndiq; detenta est. eiusmodi etiā est, quod alibi legimus: in mādatis tuis meditabar. itē, seruus autē tuus meditabatur in iustificationib⁹ tuis. tametsi latinus interpres per sæpe exercebar, reddiderit, seu exercitatus sum. multa etiā alia inueniri possunt in psal. 118. inuenimus etiam ἀδολοχία: poni pro oratione: vnde ab Anna dictum legimus, in multitudo orationis meæ cōtabui. eadem enim dictio ibi habetur in Græco, pro oratione.

Præuenerunt custodias oculi mei. Qui exercituum curam habēt. solēt noctis custodias in quatuor partes diuidere, quatuor cōstituentes custodias, quas certo ordine alternant. oculi mei, inquit, oēs noctis custodias præuenerūt, hoc est, vigilando oīa custodiarum tempora præuenerūt cum enim meditarer, & sollicitus essem, recessit ab oculis meis somnus. vel aliter: oculi mei, hoc est, obseruatores atque inimici mei, omnes præuenerunt custodias, solliciti nimirum, vt suis me insidiis comprehenderent.

Turbatus sum, & non sum locutus. Afflictionibus, atq; angustiis confusus sum, verū huiusmodi afflictiones inimicis meis non reuelauī, ne maiori extollerentur lætitia.

Cogitavi dies antiquos, & annos æternos memoria repetij, & meditatvs sum. Per antiquos dies, tēpora Moyſi intelligit, & Ieſu naue: cogitavi, inquit, quo pacto illi de Aegyptiaca ſeruitute fuerint liberati, quō ſiccis pedibus pertranſerunt mare Rubrū, quō innumeris à deo affecti beneficiis in terram tandem promiſſionis cum gloria ingreſſi ſunt. æternos autē annos, dixit, pro antiquos, quē admodum à ſeculo atque ab æterno dicere ſolemus, aliquñ pro antiquitus: & meditatvs ſum, hoc eſt, reuolui in memoria mea: & quos paulo ante dies antiquos dixerat, poſtea æternos annos appellauit Hinc quidā moti ſunt, & verba illa: pręuenerūt cuſtodias oculi mei: alio mō expoſuerūt, dicētes: oculi aīæ meę, hoc eſt, mēs mea, prius conſiderauit oēs vitæ meę cōuerſationes. præſens quippe hæc vita, nox dici poteſt, ob multiplices errores, qui in ea reperiuntur. cuſtodix autē huius vitæ, cōuerſationes variæ ſunt, ſeu variæ viuēdi regulę: verbi gratia, cōuerſatio quę ante legē fuit, itē cōuerſatio legalis, deinde euāgelica. cōtēplatū igitur ſe eſſe dicit antiquos dies, hoc eſt, patrū vitas, & nuſquā inueniſſe ſe dicit, quā patres ac maiores ſui adeo deſtituti eſſent diuino auxilio. Nam & patriarchis ſummā deus opē tulit, & aliis quibuscūq; maioribus, quō poſt datā legē in captiuitatē inciderunt. De hmōi autē cuſtodiis loqui videtur dominus in eo loco, vbi beatos dicit ſeruos vigilantes, quia ſi in ſecūda, aut tertia cuſtodia dominus venerit, & inuenerit eos ſic, beati ſunt ſerui illi.

Nocte cum corde meditarar. Nocte quando maxima rerū omnium eſt quies. de huiusmodi autem meditatione eadem dici poſſent, quæ ſuperius diximus; cum corde vero. id eſt in animo meo.

Et fodiebat ſpiritus meus. Veſtigabat, inquit, & ſcrutabatur, atque hoc pacto, reddidit Aquila. quid nam autem inueſtigaret audi.

Nunquid in ſecula proiciet dominus, & non apponet, vt cōplacitior ſit adhuc. Dubitātis verba hæc ſunt, vſq; ad verſiculū & dixi nunc cœpi. veſtigabā, inquit, dicēs: nunquid deus nos proſus abiecturus eſt, & nuſquam amplius recipiet? Hoc enim ſibi volunt illa verba: & non apponet vt complacitior ſit adhuc, hoc eſt, vt benignior ſit erga nos.

ἰδοὺ λέγου

ἔσκαλλε,

Aut in finem misericordiam suam abscindet? Aut in perpetuum cōsuetam à nobis recidet misericordiam. quæ verba tamen eadem esse videantur, cum illis: nunquid in secula proiiciet dominus, maiori tamē affectu plena sunt, & ad maiorem mouent misericordiam.

Consummavit verbum à generatione in generationem. Nunquid consummavit verbum illius sermonis, quē mandauit in mille generationes? de quo in psalmo 104. cōsummavit autem, id est conclusit, & præscripsit, ab illa nimirum generatione, vsque ad hanc generationem, ita vt ulterius ei locus non sit.

Nunquid obliuiscetur misereri deus? aut continebit in ira sua miserationes suas? Hæc verba tamen præcedētibus similia esse videantur, illud tamen speciatim demonstrant, quod deus natura ipsa est misericors, quæadmodum, & lux natura ipsa, splēdida est, & ignis natura ardet, quodq; ideo deus nūquam id deponet, quod sibi naturale est. Ex hoc igitur illud intellexit de quo dubitabat, & de quo solícite meditabatur: q̄ scilicet deus in secula eum nō proiiciet, nec illa faciet, quæ superius dicta sunt: verum quod iuxta delictorum grauitatem adducet supplicia.

Et dixi nūc cōpi. Hæc verba grati ac benigni animi sunt. cogitans, inquit, quæ commisit peccata, dixi: nūc initium mihi est condigni supplicij nam quæ hæctenus sustinui, præludium quoddam pœnarum tantummodo fuere.

Hæc mutatio dextera altissimi. Hæc immutatio est à libertate, & quiete, ad seruitutis angustias. Est igitur op⁹ hoc, opus quoddã diuinæ manus puniētis, & castigantis nos.

Memor fui operum domini. Opera domini correctiones appellat, & castigationes à deo præstitas, quæ ad hominum vtilitatem dantur.

Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, & meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinventionibus tuis cogitabo. A communi sensu rursus sumendum est. & dixi, in illo, inquit, tempore dixi, q̄ memor ero, & quæ sequuntur. corū enim memoria solamen mihi afferebat, vt dictum est. per adinventiones autem artes varias intelligit & consilia, quibus deus ad hominum salutem vsus fuerat.

Deus in sancto via tua. Per sanctū, cœlum intelligit, tanquam

quam purum ac mundum, in quo commorati dicitur deus. vel ipsum montem Sina, veluti deo dicatum, & sanctificatum, & ad quem deus descendebat. vel templum veluti sacrum, ac venerandum, & in quod descendens deus oracula reddebat, & responsa. Symmachus pro sancto, dixit, in sanctitate, illud significans quod omnis dei actio sancta est, atque irreprehensibilis, tamen illius correctiones graues nobis, & duræ aliquando videantur.

Quis deus magnus, vt deus noster. Cū pollicitus sit se futurū memorem mirabiliū dei, nunc præ ceteris omnibus eum laudat, dicens: qui gentium deus adeo magnus est, vel tantus est, aut tam immensæ potentie vt deus noster?

Tu deus, qui facis mirabilia. Tu vere deus es, qui admiranda opera perficis.

Notam fecisti in populis virtutem tuam. Per populos, hoc in loco gentes intelligit, Aegyptios nimirum, aut alios quoscunque populos deo olim contrarios, qui tandē à Iudæis superati sunt, & ipsa didicerunt experientia: quod deus ille, qui Iudæis auxiliabatur, magnus ac potens deus est.

Redemisti in brachio tuo populum tuum. Per brachium dei, diuinas vires, seu dei potentiam intelligit.

Filios Iacob, & Ioseph. Ipsum, inquit, populum, quem & Iacob filium dicit, eo quod omnes tribus progenitorem illum haberent, veluti patriarcharum omnium patrē, & filium Ioseph, eo quod Ioseph, dum omnes patriarchas, & vniuersum populum aluit, patris officium præstitit. Maxima igitur sunt huius patriarchæ beneficia in vniuersum populum, cuius etiam vires, & sapientia immortalem populo gloriam pepererunt.

Viderunt te aquæ deus; viderunt te aquæ, & timuerunt. Sermo est de his quæ in mari rubro facta sunt. viderunt te, inquit, aquæ, & ob timorem diuisæ sunt. præiebat enim deus ante populum in columna ignis, & nubis.

Turbatæ sunt abyssi. Profunda, inquit, maris conturbata sunt à vento, qui in aquas impetum fecerat.

Multitudo vocis aquarum. Multitudo, & copia tūc magna fuit vobis aquarum, hoc est, multus sonitus aquarum.

Vocem dederunt nubes. Nubium vox est tonitruus.

Etenim sagitta tua pertransseunt. Legimus in veteri historia

¶ valido spirante Austro diuisum est mare. procella autem facta verisimile est, fulgura etiã, ac tonitrua ad maiorem Aegyptiorum terrorem decidisse. per sagittas igitur fulgura intelligit, quæ ad inimicos pertransibant. posuit enim propheta tempus pro tempore. illa etiam dictio, enim, abundat, vt sit sensus: & sagittæ tuæ pertransibant

Vox tonitruus tui in rota. Et coniunxit, inquit, dominus axes carruum eorum, & duxit eos cum violentia. vox, inquit, tui tonitruus, in vnoquoque curru contracta est. per rotã enim currum intelligit, veluti à parte totum. equis igitur hac ratione perturbatis, curruum axes mutuo complicati sunt. vel aliter: vox theologiæ in nobis esse dicitur instar rotæ quæ ex minima quadam sui parte terram tangit, reliquis omnibus partibus à terra subleuatis.

Illuxerunt coruscationes tua orbi terra. Claritas, inquit, huius miraculi, ab omnib' visa & cognita est, quã tunc aderat.

Commota est contremuit terra. Turbati sunt & conterriti vniuersi homines, postquam didicerunt quanta pro populo tuo operatus es.

In mari via tua. Exaggerat miraculum, tu, inquit, per mare ambulans cum libuerit.

Et semita tua in aquis multis. Eadem rursus repetit, amplificans dei laudes.

Et vestigia tua non cognoscentur. Quia scilicet mare iterum coniunctum atq; vnitum adeo in se est, vt nulla amplius diuisionis vestigia apparerent.

Deduxisti sicut oues populum tuum in manus Moysi, & Aarõ, Quibus populũ comparauit, vt custodiã, & curam ostenderet quam deus eorũ habuit: & ¶, vt bonus pastor, ad vberima pascua, & ad tutissimũ ouile eos deduxit. vnde & pascere etiã dicitur deus populum Israel, iuxta illud, qui pascis Israel intende. Quidã, inter quos est Gregori' theologus, hunc psalmũ accommodant beato David, dicentes, verisimile esse, ¶ post liberationẽ cõsecutã à valido illo calamitatũ exercitu à quo p̄sepe obsessus fuerat, & animæ etiam captiuitatem passus, ¶ post huiusmodi, inquã, liberationẽ, hũc psalmũ cõposuerit, & calamitates suas in eo narrauerit, de Christo vnã prophetias compilans, propter quas, vt puto, in finẽ inscriptũ est. Clamaui, inquit

inquit, cū afflictionibus detinerer, & quæ sequuntur facile omnia accommodantur vsq; ad versiculū: recogitavi dies antiquos: quos intellige esse feliciores dies illos, quando deū p̄tore habebat. Quæ deinde sequuntur etiā facilia sunt, vsq; ad versiculū: cōsummavit verbū à generatione in generationē, q̄ versiculus, nō cū dubitatione sed definite legēdū est. perfecit enim deus, atq; adimplevit omnes sententias quas de vnoquoq; homine in p̄teritū deternauit. dictio enim verbū, hoc in loco, p̄ sententia intelligi dicitur. Restat igitur, inquit, vt illa ego etiā passur⁹ sim, quæ ab eo de me decreta sunt. Quod vero ait: à generatione in generationē, expone: hoc est, p̄ successiones vniuscuiusq; generationis, seu in vnaquaq; generatione. verba autē illa, hæc mutatio dexteræ excelsi, euāgelicæ conuersationis prophetiā cōtinent. legalē enim conuersationē mutādā esse in euāgelicā cernēs dixit: hæc est mutatio dexteræ excelsi, q̄ verba illud etiā nobis indicāt, q̄ hæc mutatio p̄priū fuit Christi opus. hūc enim Christū dei dexteram appellauit, quia p̄ filiū, quasi per dexterā manū, pater omnia creauit. Christus etenim rerū omniū creator est. Quæ sequuntur clara sunt, vsq; ad versiculū: deus in sancto via tua, per sanctū etiā, hoc in loco Christū intelligit veluti mundissimū atq; innocentissimū, qui peccatū non fecit, in hoc, inquit, Christo consiliū tuum operaris, quod de incarnatione de que humana salute olim decreuisti. p̄ viā enim hic diuinū consiliū intelligit. deinde tantū admiratus propheta mysterium, deū summa cū laude magnificat, dicens: notum fecisti filium tuū in omnibus gentiū populis. Christus enim, inquit, dei virtus est: hūc etiam brachium dei esse dicit, in quo redemit deus populū suum, filios Iacob, & Ioseph: nos nimirū fideles, qui olim sub dæmonis captiuitate detinebamur, qui & populus eius dicimur, & filij Iacob, & Ioseph: quoniā in illius veteris populi locū subrogati atq; adoptati sumus q̄ non denominationē tantū, sed beneuolentiā etiā, ac familiaritatem, quæ cū deo illis intercedebat, hæc hereditauimus, vt dictum est, ī fine psalmi 13. Viderūt te aque de⁹: quādo scilicet nauicula fluctuante excitat⁹ à somno, vētos, & mare ī crepauit. tui eñ timore oīa sedata sunt. Illi⁹ etiā increpatio

nis formidine tunc abyssi maris & multitudo sonitus fluctuū pariter turbata est. Vocē præterea nubes dederunt, quādo in transfiguratione domini vox de nube veniens dixit: hic est filius meus dilectus. possunt etiā pphete, nubes dici, vt diximus, in psalmo decimo septimo, vbi etiam de sagittis dei traditur, & de fulgure seu coruscatione. Vox vero tonitruī, euangelicæ prædicationis est sermo veniens de cælo. validus enim ac vehemens est & adeo resonat, vt ab omnibus exaudiri possit. per rotam autem mundū possumus intelligere, ob eius nimirū instabilitatē, terra etiā commota est, & cōtremuit, eo modo, quo in prædicto psalmo decimo septimo declarauimus. tot⁹ enim hic versiculus illic etiam habetur. in mari vita tua: quando scilicet dominus accessit ad discipulos, ambulās supra mare. quā deambulationē manifestius exprimens, subdidit: & semitę tuę in aquis multis, hoc est, in profundis fluctib⁹ & vestigia tua, quę fient in mari non cognoscentur. Non perstant enim vestigia in aqua. Aliqui per mare, præsentem hanc vitam intelligunt, veluti incertam, inæqualem atq; amarā, ob varias quę ī ea sunt, afflictiones, & calamitates, aiūq; qđ ī hac vita, hoc est, ī hoc mūdo, erūt vicę tuę ō Christe: actiones nimirum assumptę carnis. vita em̄ ac cōuersatio tua à nobis videbitur, verum vestigia tua, hoc est, huius tuę incarnationis modi non cognoscētur. erūt enim incomprehensibiles. Populus etiam patris, nou⁹ est & fidelis popul⁹, qui per spiritualis ac mystici Moyse, & Aaron, Christi videlicet manum, in terram sanctā deduct⁹ est. potest enim Christus & Moyse dici, tanquam euangelicę legis optimus legislator: & Aaron, tanquā pontifex, quia seipsum deo pro populo suo immolauit.

Intelligentia ipsi Asaph.

Inscribitur intelligentiæ hic psalmus, quia multa nobis opus est intelligentia, vt intelligamus, quisnam sit, qui in eo loquatur, & quinam sint ad quos sermo dirigatur, & quam illa sit lex de qua hic traditur. & psalmum quidem conscriptum putamus à beato David, verum ex Christi persona, sermonem suum ad fideles Christianos dirigentis.

PSALMVS LXXVII.

Tendite populus meus legem meam. Legim⁹ apud Zachariam, & confugient multæ gētes ad dominū, & erunt ei in populū. ad hunc igitur populū ex gētibus congregatū Christus loquitur, & legē eos non Mosaicā audire iubet, sed euangelicā, de qua loquens Esaias dicebat: de Sion exhibit lex & verbū domini de Hierusalē, & iudicabit in medio gentiū. est autem indifferens hæc constructio verbi, attendite. tamen si quædam exemplaria non legē meā habeāt, sed legi meæ.

Inclinate aurem vestram in verba oris mei. Supponite, inquit aures vestras sermoni meo. vel mutate aures vestras ab inani sermone, ab ineptis fabulis ad euangelia.

Aperiā in parabolis os meū, loquar propositiones ab initio. Hæc verba prophetiam continent. Christū etenim in parabolis ad populū locuturum esse prædicunt. iuxta quod legimus apud Matthæum: hæc omnia locutus est Iesus in parabolis, ad turbas, & sine parabolis ad eos non loquebatur, vt impleretur quod dictū est per prophetam: aperiā in parabolis os meū, eructabo abscondita à constitutione mūdi: vnde perspicuū fit, q̄ ex saluatoris persona cōscriptus fuit psalmus. per propositiones autem, seu (vt verius in lectione Græca habetur.) per problemata, ipsas intelligit parabolas. & Matthæus quidem locum hunc referens occulta appellauit, quæ hic dicuntur problemata. Hebraica nimirum dictione vsus, quæ vtranque habet significationem. Euangelicæ enim omnes parabolæ occultā in se continent veritatē. Aquila ænigmata transtulit. quod autem hic ab initio legimus, Matthæus à constitutione mūdi dixit: Hebraica pari modo vsus dictione. & quod hic loquar, ipse dixit eructabo.

Quanta audiimus & cognouimus ea. Dictio quæra, nō ad problemata refertur, quæ locuturū se esse dixit cū totus hic versiculus separatim per se admirātis in morē legēd⁹ sit. O quanta, inquit, à maiorib⁹ nostris, atq; à diuinis didicimus scripturis. mēs eīm prophete est cōmemorate, quā multa, & quā grādia deus in antiquiores Iudæos cōtulit beneficia, & contra, quā valde illi deū irritauerint, & quantas idcirco, ac quā graues pœnas dederint. ex p̄sona

autem Christi non incongrue dicitur, quāta audiuius, cum assumpta eius humanitas cæterorū hominum more doctores audiret. & quod ait: cognouimus, expone pro certiores facti sumus. neq; enim simpliciter audiuius, inquit, sed maiorem de his certitudinem accepimus.

Et patres nostri annunciauerunt nobis. Dixit se audisse, nūc addit à quibusnam ea audiuerit. patres autē non natura dicit. neque enim dici potest, q̄ fideles, qui sunt ex gentibus, à propriis parentibus edocti fuerint, sed de patribus loquitur quos ob obsequium, qđ deo semper præstitērūt, Christiani omnes libenter sibi, vt ita dicam, adoptant in parentes. hac etenim ratione & Moysen & multos alios diuinos scriptores interpretēsque & populi doctores, patres nostros appellamus: quorum filios Christum, secundum carnem; atque Apostolos, fuisse dicemus. Christi vero atque Apostolorum filios populum Christianum.

Non sunt occultata à filiis eorū in generatione altera. Et parentes, inquit, ea filiis suis tradiderunt, & filij ea quæ didicerant, venturam post se generationē non cælarūt: quin immo filiis ac nepotibus ea omnia exposuerunt, & illi in posteros suos eadem transtulerunt. lex etenim id iubebat, dicens: docebis ea filios tuos & filios filiorū tuorum.

Δυναστείας.

Narrantes laudes domini & potestates eius et mirabilia eius, quæ fecit. Verba illa: patres nostri annunciauerunt nobis, coniungi debent huic versiculo. vsus est enim propheta figura hyperbato. laudes vero potestates & mirabilia dei, hæc esse dixit: quia & laudabilia sunt & summam dei indicant potentiam, & admiratione digna esse vidētur. vel, per potestates ea significat, quæ aduersus hostes operatus est: per mirabilia vero, ea quæ in suo populo administravit, de quibus singulatim tractabit.

Et statuit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israel. Vt exponeret quid sit statuisse testimonium in Iacob, addidit: & legem posuit in Israel. idem enim est hoc in loco, statuere quod ponere, idem testimonium, quod lex, vt dictum est in psalmo, & idem est Israel qui & Iacob. positū enim est ei nomen Israel, quando scalæ visionem vidit. quænam autem esset hæc lex, audi.

ἰσα.

Quæcumque mandauit patribus nostris nota fieri ea filiis eorū.

Statuis,

Statuit, inquit, ac decreuit omnia eorum filiis nota fieri, quæcunque ipse eorum patribus mandauerat.

Vt cognoscat generatio altera. Hæc est ratio cur patres ea debeant filiis annunciare, vt generatio, quæ post eos futura est, ea omnia nota habeat. Deinde declarat, quænam sit hæc altera generatio.

Filij qui nascentur. Per successiones scilicet.

Et exurgent & annuntiabunt ea filiis suis. Filij filiorum filiis suis narrabunt. Exurgent autem posuit, pro generabuntur.

Vt ponant in deo spem suam. Addiscentes quanta iis deus polliceatur, qui in eo sperant.

Et ne obliuiscantur opera eius. Meditando eas narrationes. Per opera vero eius, ea intelligit, quæ superius, & potestates appellauit, & mirabilia.

Et mandata eius exquirant. Exquirant dixit pro sequantur: Qui enim aliquem inquit, illius sequitur vestigia. Possumus etiam per generationem alteram, Christianorum generationem intelligere.

Ne fiant, sicut patres eorum, generatio praua, & exasperans. Peruersos eos fuisse dicit, eo quod in diuinis promissionibus nullam fidem habebant, nec credebant ei cum essent in periculis, & exasperantes, quia cum in aliquam incidissent difficultatem, continuo murmurabant, & quia præstitam eis liberationem à tam graui iugo seruitutis ægre tulerunt. Satius enim putabant in Aegypto esse, & seruire: quemadmodum multis in locis, tam in Exodo legimus, quam in Numeris.

Generatio, quæ non direxit cor suum. Non rectum ei cor fuit, vt simplici ac constanti animo deo crederet, sed ambigua, & dubitans claudicabat.

Et fidelis non fuit cum deo spiritus eius. Et spiritus eius generationis, inquit, deo fidem non præstitit, nec illius credit sermonibus. Per spiritum vero, animos eorum intelligit.

Filij Ephraim intēdentes & iaculantes arcu, cōuersi sunt in die belli. Ephraim fuit filius Ioseph. Tribus autē Ephraim præ cæteris tribubus arcu utebatur: ad gerenda etiā bella magno vsui erat: vnde celebre sibi nomen parauerat: ad hæc omnia illius etiam famam augebat, regio ipsa, quæ ei in

καὶ ἐν ἡμετέροις
τοῖς ἡμέτεροις
πνεύματι.
καὶ ἄλλοις
τοῖς ἡμέτεροις.

tem obuenerat. Prima enim illa arcam & testimonij tabernaculum à Moysè confectum suscepit. Nam Silo ubi Arcadomini diu fuit, & tabernaculum, ad sortem tribus Ephraim pertinebat. Hæc igitur tribus, quæ aliquando in bello tam celebris fuit, ob idololatriæ scelus tandem pugnando superata, ac deuicta est. Vel aliter: Per hanc tribum, quæ viribus præstabat, omnes alias tribus significat quæ ob simile idololatriæ vitium, in hostium manus deuenerunt, vt liber Iudicum docet. Ait igitur Propheta, quòd filij Ephraim qui arcus suos tendunt: vnde emittat sagittas, hoc est, qui arcu potissimum vtuntur, conuersi sunt in bello, quia fugientes dederunt terga. Aliqui in his verbis dicunt Prophetiam contineri, de vltimo lapsu, tribus Ephraim in idololatriam. Nam cum decem tribus se disiunxissent à regno Roboam, tribus Ephraim, quæ princeps erat inter eas, populo persuasit, vt vaccas erigeret, & à vero deo deficerent, atque ideo omnes in hostium potestatem traditæ sunt, quemadmodum in tertio Regum libro inuenies. Alij etiam Prophetæ multa aduersus hanc tribum exclamant, quasi origo, & causa ipsa idololatriæ fuerit in populo.

Non custodierunt testamentum dei, & in lege eius noluerunt ambulare. Sermonẽ dirigit aduersus vniuersas tribus, causam proferens ob quam deiectæ sint. Per testamentum vero, pacta intelligit, quæ deus sæpe cum Hebræorum populo pepigit, cum in promissionis eos terram adduceret. Per legem vero, ipsa dei mandata.

Et oblitæ sunt beneficiorũ eius, & mirabilium eius, quæ ostendit eis. Beneficiorum quæ contulit in populum Israel, veluti quod duxerit eos per mare rubrum immadidos, &c. quæ longa serie in sequentibus commemorat. Mirabilium autem dicit, quia Aegyptiorum flumina in sanguinem mutauerat, & alia huiusmodi quæ simili modo in sequentibus percurrit. Quod vero ait, deum eis hæc ostendisse, non ideo dicit quasi ipsi ea propriis viderint oculis, sed quia ita à suis acceperunt maioribus.

Coram patribus eorum, quæ fecit mirabilia. Quæ miracula, inquit, feci, coram eorum patribus, & deinde locum etiam addit, vbi hæc gesta sunt.

In terra Aegypti in campo Taneos. Tanis est Aegypti ciuitas, vbi regiam habebat Pharaon, de qua ait Esaias: defecerunt principes Taneos. Et licet huius loci Moyses non meminerit, verisimile est tamen beatum Dauid, id rescivisse ex eo libro, vbi scriptum est: Chebron autem ædificata est in Aegypto, ante Tanim. Vel ex aliis apocryphis libris, aut ex Aegyptiorum historiis.

Interrupit mare, & eduxit eos. De mari rubro loquitur, vt habetur in Exodo, & omnia succincte narrat: quinimo nec omnia, nec suo ordine, sed passim quæcunq; ei & quomodocunq; in mentem veniebant ita apposuit. Neque enim historiam contexere proposuerat, sed aduersus Iudæorum inuehi ingritudinē. Et primo quidem illud posuit, quod præ cæteris videbatur admirabilius.

Statuit aquas quasi virem. Et aqua, inquit, quasi murus illis erat à dextris, & à sinistris. Statuit igitur aquas, hoc est, aquarum moles, hinc atq; illinc fecit exurgere. Quasi virem vero dixit, hoc est tumidas, instar vtris.

Et deduxit eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis. Διὺ γαγυ.
Et deus, inquit, deducebat eos, die quidē in columna nubis, vt ostenderet eis viam, nocte autē in columna ignis. Eadem igitur columna die præibat, & protegebat eos ab æstu solis, quæ & nocte eis illucebat, vt foueret nimirum ac tueretur eos à frigiditate, atque ab humiditate noctis.

Interrupit petram in eremo, & potavit eos, quasi in abyssu ὠρον ἀβύσσου.
multa. Hoc factum est in deserto montis Choreb, vt habetur in Exodo. Per abyssum autem, aquarum copiam intelligit.

Et eduxit aquam de petra, & eduxit tanquā flumina aquas. Hoc est, aliud miraculum factū in Choreb, vt traditur in libro Numerorum. Bis etenim illis deus aquam eduxit è petra, diuersisq; temporibus & locis. Et locus quidem ille in Choreb, vbi data est aqua, appellatus est tētatio, & obiurgatio. Tentauerūt enim illic deum Iudæi, probātes nimirum illius potentiam, & miraculis nondum credentes, quæ in præteritum sæpius fecerat: & obiurgauerūt Moysen, quòd ex Aegypto in tam deserta eos loca deduxisset. Locus vero ille in Cades, vbi aqua etiā populo data est, appellatus est aqua contradictionis, eo quòd contradice-

rent deo Hebræi & murmurarent. Et deus quidem eos iubebat, vt suis tantum præceptis parerent, vtque in eo confiderent, illi vero & parere negligebant, & nullam in eo habebant fidem. Hanc autem maris & aquarum interruptionem per Moſem deus operatus eſt.

Et appoſuerunt adhuc peccare ei. Quasi eorum vitia ex libris Moysi, ſatis omnibus nota ſint, dicit, & appoſuerunt adhuc. Qualia autem peccauerint, audi.

Exacerbauerunt altiſſimum in inaquoſo. In loco, ſcilicet, inaquoſo. Quomodo exacerbauerint, paulo ſuperius diximus, ibi: generatio peruerſa & exasperans.

Et tentauerūt deū in cordibus ſuis, vt peterent eſcas animabus ſuis. De his & aliis, quæ ſequuntur vſque ad verba illa, & ignis incenſus eſt: Moyses nihil ſcribit, ſed ipſe tantū Dauid quemadmodū, & alia huiusmodi multa: ſeu ꝑ ex apocryphis, vt diximus, libris ea collegerit, ſeu ex antiquorū traditionibus: ſeu ꝑ à ſancto ſpiritu edoctus ſit. Ait igitur, quòd tentauerūt deum in cogitationibus ſuis, dubitantes, nunquid poſſet eis deus dare, quæ petebāt. Tentauerunt autem petendo cibum animabus ſuis, hoc eſt, ſibi ipſis.

Et oblocuti ſunt de deo. Hoc eſt murmurauerunt, quaſi fame eos necaſſet, & delectabiles ac gratos cibos omnes ab eis abſtuliffet.

Et dixerunt: nunquid poterit deus parare menſam in deſerto? Hæc verba ambigentis ſunt, & ideo quaſi cum addubitatione legenda ſunt.

Quoniam percuffit petrã & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerūt, nunquid & panẽ poterit dare? et parare menſam populo ſuo? Quoniam, inquiunt, ea deus fecit, quæ prædicta ſunt, nunquid poterit etiam hoc facere? O ſummã hominum amentiã, ſi ea fecit, quo pacto impotēs eſt iudicandus, ne iſta efficiat? Et quod ait: Inundauerūt, expone, id eſt, fluxerūt cum vehemētia. Eduxit enim, inquit, tanquã flumina aquas. Per menſam verò, carnes præſtitas intelligit. Tu illud conſidera, quomodo beatus Dauid ante panẽ & carnes datas, fluxiſſe dicat aquã è petra, cū in Exodo Moyses contrarium tradat. Ibi enim primo legimus pluiffẽ illis deum panem Mannæ, & coturnicū carnes, & deinde aquam dediſſe è petra. Non eſt igitur alia huius addubi-

tationis solutio nisi dicas de alio pane, & de aliis carnibus prophetā hic loqui, de quibus in libro Numeri scriptum est. Bis etenim eis deus & coturnices pluit, & panē: vnde etiā per petram, hoc in loco aquā eam intelligit, quæ effusa est in Choreb. & non eā quæ in Cades. Petra enim in Cades tūc nondū fuerat percussa. Et si quis dicat, quod in numeris carnes poscebāt, & non panē. Aduerte quia per panē hic, carnibus cibū intelligit. Tunc etenim vt apud 70. interpretes legimus, dicebant: *τις ἡμῶν ψωμίτι κρέα* quæ verba tamen si latinus interpret, aut simplicē sensum secutus, aut ob latine linguæ angustiam, reddiderit, quis nobis dabit carnes ad vescendū, tamen aliquid amplius etiā possunt nobis indicare, quod ad præsentem locū atq; illius intellectum conferat. Nam cum Græca dictio, *ψωμίτι*, vnde *ψωμίσιον*, verbum deducitur, massam seu buccellā panis significet, dum murmurarent, dicentes: *τις ἡμῶν ψωμίτι κρέα* petisse mihi videntur, quis nam eos pane pariter nutriturus esset & carne. Vnde beatus David qui nunc dixit: nunquid panem poterit dare? videtur mihi illa Moyſi verba declarasse, maxime ex sequentibus. Addidit enim & mensam præparare populo suo: illa etenim coniunctio, & posita mihi esse videtur, non vt disiungat, sed vt declaret.

Ideo audiuit dominus & reiecit, & ignis accensus est in Iacob, & ira ascendit in Israel. Licet corde, & non lingua deum tentauerint, ille tamen, qui corda hominum scrutatur, nō secus eos audiuit ac si palam id locuti essent. Quod vero septuaginta dixerunt, reiecit, Symmachus reddidit, iratus est. Solent enim ij, qui ira perciti sunt, vestem reicere, hoc est, pertrahere, dum ad vindictam parantur. Et huic sensui ac literæ Symmachi adstipulantur Moyſi verba, dicentis quod dominus ira commotus est, & incensus est ignis in eis à domino, quo castrorum bona pars consumpta est. Per Iacob autem, & Israel, ipsum populum ab eis descendentem intelligit, vt alibi diximus.

Qui non crediderunt in deo. In dei viribus non crediderūt, tamen si tanta iam vidissent miracula. Præpositio vero, in, superflua est.

Nec sperauerunt in saluari eius. Nec vllam, inquit, habuerunt fiduciam, vt qui tot iam, ac tanta eorum causa perſe

cerat, eos esset in posterum saturaturus.

Et mandauit nubibus desuper: & portas cœli aperuit, & pluit eis manna ad manducandū. Ad priora rursus sermonē cōuertit, quæ habētur in Exodo. Per nubes vero desuper, eas intelligit, quæ excelsiores sunt. Aliquæ eñ sunt terræ viciniores. Eisdē etiā superiores nubes, portas cœli appellauit, quasi cœlo proximiores. Mandauit autem eis vt pluerent manna. Manna vero erat quasi semen coriādri, & species eius quasi species crystalli. Et circuibat, inquit, populus, & colligēs illud mola frāgebat, & in mortariolo terebat, coquēs in olla, & faciebat ex eo subcinericios panes, eratq; suauitas eius quasi sapor dulcoris cuiusdam oleo cōfecti. Et hæc quidem in Numeris ita habentur. Nam in Exodo dicitur, q̄ sapor eius erat, quasi dulcor quidam ex melle.

Et panem cœli dedit eis. Per cœlum hic aërem intelligit iuxta illud: volucres cœli. vel, quia manna è cœlo videbatur descendere.

Panem angelorum manducauit homo. Non hoc dicit, quasi angeli manna vescantur, sed quia angeli illud ministrabāt. Accusat nanq; & Christus eos, q̄ panē hunc, cœlestē vere panē putabant, dicens: Amen, amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panē de cœlo: sed pater meus dat vobis panē de cœlo verū: hoc est, de cœlo vere descendentem. Quòd autem illud manna non esset angelorū cibus, ibidē asserit Christus, dicēs: Patres vestri manducauerunt in deserto manna, & mortui sunt. hic est panis de cœlo descendens, vt quisquis ex eo manducet, non moriatur. Postquā, inquit, ij qui manna illud manducabant, mortui sunt, restat vt cœlestis pprie panis nō sit, nec angelorū cibus. Et deinceps ibidē cōsequitur: ego sum panis vitę, &c.

Cibaria misit eis in abundantiam. Confecta nimirum ex manna, hoc est, panem.

Transtulit Notū de cœlo, & induxit in virtute sua Aphricum: & pluit super eos, quasi puluerē carnes, & quasi arenā maris volatilia alata: & cecidit in mediū castrorū eorū, in circuitu tabernaculorū eorum, & comederunt, & impleti sunt valde, & desiderium eorum attulit eis: non sunt privati à desiderio suo. Moyses quidē in Numeris ait: Ecce spiritus à dño. Et immisit coturnices à mari, & impulit in castra, & quæ sequuntur.

Beatus

Beatus vero David deū diuifisse dicit spiritū: hoc est, ven-
rum, in Notū nimirum atq; in Aphricū: qui venti calida
perflant loca, vbi coturnicum genus moratur. Transtulit
autē Notum: hoc est, cōmouit, atq; immisit eum. Pluisse
vero dicit, quia coturnices superne è cœlo atq; conden-
sæ, instar pluuiæ cuiusdā, ferebātur. Et quia maxima erat
earum copia, pulueri eas & arenę maris etiam cōparauit.
Tot quippe immissæ sunt, vt sexcenta millia hominum, &
quingenti quinquaginta ad saturitatem ex eis diu nutriti
sint. Vsq; ad mēsem enim, inquit, dierū māducate, donec
exeat ex naribus vestris: totidē quippe erant in eo popu-
lo homines ad bellū idonei, à 20. annis & supra, absq; mi-
nori ætate, & mulieribus, & tota tribu Leui. In medio au-
tē castrorū & in circuitu tabernaculorū, pluebat deus il-
lud māna, ne fatigarētur colligēdo. Et per castra q̄ dē, vni-
uersum exercitū intelligit. per tabernacula vero, priuata
cuiuslibet tētoria. Et quod ait, attulisse eis deū desiderīū
eorum, sanè intellige, q̄ ea à deo receperint, ob quæ desi-
derīū, & concupiscentiā suā adimpleuerunt. Attulit enim
eis deus, quod optabant: desiderium igitur posuit pro re
desiderata, quemadmodum & Paulus spem, pro speratæ
rei fruitione ponit, quando ait: spes autē non pudefacit.

*Adhuc esca erant in ore ipsorum, & ira dei ascendit in eos, &
occidit plures eorū, & electos Israel compediuit.* Nam & si vide-
rant coturnices, diuinæ tamen promissioni non credide-
runt, q̄ scilicet vsq; ad mensem atq; ad satietatem his aui-
bus nutriendi essent, sed timuerunt ne abuolarent. Vel ne
cito omnes cōsumerentur coturnices. atq; ideo exsicca-
uerūt eas per gyrū castrorū: & carnes adhuc, inquit, erāt
sub dentibus eorū, priusquā deficerēt & dominus iratus
est in populū, & percussit dñs populū plaga magna val-
de. Vide quo pacto antequā carnes cōsumerētur, quas in
ore habebāt, fide defecerint, & diuinæ virtutis obliti sint:
vnde desiderio quidem suo satiati sunt, vt diuina erga eos
prouidētia & virtus cōspiceretur, ob eorū tamen infideli-
tatē & ventris ingluviē, effectus est ille cibus tandē eis in
nauseam. ob quod multi eorū periere, vt apud Moysen le-
gimus. Quod vero 70. hic: plures eorū dixerunt, Symma-
chus, pingues reddidit: & Aquila ad eundē sensum, abun-

Συμμόλι-
στυ.

dantes:periisse intelligentes, ditiores quoslibet ac fortiores in populo. Verisimile est autem illos ingluuiem suam cæteris magis explesse, q̄ plura aliis colligerent. Puto etiã Aquilam & Symmachũ, in huiusmodi sensum adductos, ob alia verba, quæ hic proxime habentur:& electos Israel compediuit 70. etiam non, plures dixerunt, vt mortuos superstitionibus compararent, sed plures, pro multis dixerunt. Ita enim consonant verba Moyfi. Percussit enim, inquit, dominus populum plaga magna valde. Magna autem plaga in multorum verificatur interitu. Electos vero dixit veluti strenuos in bello. Erant enim omnes hi, quos superius commemorauimus, summopere ad bellum idonei: atq; ideo ad hoc selecti, vt in acie præ cæteris dimicarent.

In omnibus his peccauerunt adhuc. Ad hæc omnia, inquit, hoc est, post tot & beneficiorum & suppliciorum exempla, adhuc in multis deum offendebant, atque inter cætera quòd habitatores illos terræ promissionis adeo formidarent, non credentes diuinæ promissioni.

Et non crediderunt in mirabilibus eius. Putabant enim ea omnia fortuito, ac casu cõtigisse. vbiq; autẽ propheta eorum infidelitatẽ carpit, ob quã periclitabantur, & de qua ipse etiã deus dixit: Quousq; irritabit me populus iste? & quousq; mihi nõ credent in omnibus signis quæ feci inter eos? vnde etiã dñs noster incredulã generationem Iudæos appellauit, dicens: Generatio incredula & peruersa.

Et defecerunt in vanitatem dies eorum. Præclarum virtutis opus nullũ agebant, sed carnis concupiscentias sequebãtur. vnde omnes in deserto mortui sunt, sicut eis dixit deus: terram enim, inquit, quam iuraui patribus eorũ, nulli alij videbunt, quã eorũ filij, qui meeũ hic sunt, quicunq; nõ nouerunt bonũ, aut malũ. Itẽ alibi, in hac, inquit, eremo cadent corpora vestra: & rursus: Ego dñs locutus sum, sic profecto faciã huic cõgregationi prauæ, quæ insurrexit in me in deserto hoc: cõsumetur quippe, & illic morietur.

Et anni eorum cum festinatione. Cum festinatione, inquit, defecerunt ad vana. Vel ideo dicit cum festinatione, quia ob leuitatem, quam secum affert voluptas, anni celeriter iis omnibus pertransire videntur, qui ociose, ac negligenter viuunt. Nam iis qui per virtutẽ operantur, ob laboris

intensionem, tardior videtur annorum decursus. vel ideo dicit defecisse cum festinatione, quia cito mortui sunt.

Cum occideret eos, quarebant eum. Quando contulit in eos deus beneficia, diuinum munus non agnoscebant, quando autem eos malus afflixit, castigatiores pariter ac prudentiores effecti sunt.

Et reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum, & rememorati sunt, quòd deus adiutor eorum est, & deus altissimus redemptor eorum est. In huiusmodi etiam sententiam à Moysè dictum est quòd summo mane flebant.

Et dilexerunt eum in ore suo. Dilexerunt autem, non affectu cordis, sed nudis verbis: Huiusmodi vitio Esaias etiã ex persona domini eos accusat, dicens: Populus hic labiis me diligit, cor autem eorum longe est à me.

Et lingua sua mentiti sunt ei. Verbis quidem se ei credere affirmabant, re autem ipsa increduli erant, aduersabanturque sibi inuicem cogitationes, & sermones eorum: iuxta quod in simili apostolus dicebat: deum se scire confitentur, factis autem negant.

Cor autem eorum non erat rectum cum eo. Non erat rectum eorum cor erga deum. Simile est quod alibi ait: generatio, quæ non direxit cor suum.

Nec fideles habiti sunt in testamento eius. Hoc etiam simile ei est, quod vidimus in præcedentibus: & non fuit fidelis cum deo spiritus eius. Neque enim fidem vllam habebat in iis quæ deus illic pollicebatur.

Ipse autem misericors & propitius erit peccatis eorum, & non perdes. Propitius erit & non perdet, pro propitius fuit & non perdidit, tempus nimirum ponens pro tempore. Neque enim eos tunc statim perdidit, sed longanimis fuit. Dixisse enim eum legimus ad Moysen, placatus sum eis iuxta verbum tuum, vel, non prorsus eos perdidit.

Et abundabit vt auertat furorẽ suum, & non accendet omnem iram suam. Hæc verba etiã abundabit, & accendet posita sunt pro abundauit & accedit. Abundauit, inquit, deus in misericordia, vt furorẽ suum auerteret. Est autẽ hic sermo defectiuus, quemadmodũ & verba illa, quæ habentur in psalmo 64. multiplicasti locupletare eam. Non accendit autẽ deus omnẽ iram suam. Vniuersũ etenim prorsus

periissent, si omnē iram suā accendisset. Summa etenim vsus est misericordia, dum ex parte tantū iratus est. Dixit enim ad Moysem: dimitte, & accensus ira in eos, contemnam eos: vel, ex parte iratus est, & ex parte eos puniuit.

ἐπιγίγνωμι.

Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens et nō reuertēs. Hac etiam de causa maiori longanimitate vsus est, quia caro erant: infirma scilicet, & parum diuturna: & spiritus qui cū vita nō permanet. Vbi enim ex hac vita semel pfectus est, ad eandem rursus nō redit. Illud obseruandū est, quòd metaphoricè scriptura deū dicit reminisci. Nā quē admodum obliuisci eum aliquorū dicimus, quādo differt vt laborantibus atq; afflictis opem atque auxiliū suū impertiat, sic cōtrā, humano more memorē eū appellamus, quando eisdē p̄stato est. Hoc autē loquendi modo propheta sæpe vtitur, vt lectoris hebetudini se accomodet.

Quoties exacerbauerunt eum in deserto irritauerunt eum in terra inaquosa? Sæpe nimirum, vt ex ipsa licet perspicere historia. Verum illorum considera prauitatem. Neq; enim tantummodo eum sæpe exacerbauerunt, sed in deserto etiam, atque in inaquoso id fecerunt, quando ob summam indigentiam inseruire eos magis deo atque humiliari & supplicare oportebat.

Et conuersi sunt, & tentauerunt deum, & sanctum Israel irritauerunt. Verbū, conuersi sunt, hoc in loco in malum accipitur. Conuersi enim sunt à vitio, ad aliud vitium. Et q̄ ait: tentauerunt, aliqui exponunt, pro cōtristauerunt. Per sanctum autē Israel, deū ipsum intelligit, ac si diceret deum illum adeo celebrē, adeo laudatum, & gloriosum.

Non sunt recordati manus eius. Per manam dei diuinam intelligit potentiam, qua Iudæis quidē bona, hostibus vero mala sunt p̄stata.

Diei qua redemit eos de manu tribulationis. A communi sensu etiam hic, sumendum est verbū: nō sunt recordati. Per tribulationem vero, Pharaonem intelligit.

Sicut posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in cāpo Ta neos. Nec recordati sunt, iquit, quòd posuerit signa sua, & quę sequuntur, &c. Signa autē & prodigia, multi dicunt idē æque significare, & sententiā hic repetit. Aliqui vero signa, ea omnia esse intelligunt p̄ quę de⁹ à naturali rerū ordine

non recedens, Ægyptiorum gentem affixit, veluti pecorum ægritudines, quæ suapte natura mortē afferunt, & locustarum lationē. Huiusmodi enim animalia naturaliter terræ fructus perdunt. Per prodigia vero, miracula illa dicunt significari quæ naturali rerū cursu repugnante facta sunt. veluti aquæ mutationem in sanguinem, & quoddam ranæ quarum natura est vt in aquis versentur, in sicca terra habitauerint, & alia huiusmodi.

Et Conuertit in sanguinem flumina eorum. Hæc prima fuit Ægyptiorum plaga. Per flumina autē, nilum ipsum intelligit. vnic⁹ etenim hic fluuius p̄ vniuersam Ægyptū fluit. Alibi etiā diximus Hebræorū peculiare esse, vt plurali numero vratur p̄ singulari. Aliqui flumina in plurali numero dictū esse dicūt, ob multiplices riuos, qui è nilo exeūt quos propheta ob aquarum copiā fluminū dignitate donauit. Dictionem vero, eorū, ad Ægyptios referes, vt relatio ad homines illius prouinciæ fiat, quam paulo ante nominauit, dicens: sicut posuit signa sua in Aegypto.

Et imbres eorum ne biberent. Per imbres loca illa intelligit, in quibus aquas ex imbribus collectas condebant. Aliqui vero improprie imbres positos esse dicūt, p̄ fōtibus.

Misit in eos cynomyiam, & comedit eos. Hæc est quarta plaga. Secunda enim fuit ranarum, & tertia culicum: & quem admodum superius beneficia in Hebræos collata cōmemorans ordinem non seruauit, ita etiam in præsentī, Ægyptiorum plagas narrans, nullum ordinem seruat. Sufficiant autem quæ illic diximus de huiusmodi ordinis peruersione. intentio enim prophetæ hic tantum fuit, vt demonstraret, quomodo omnia elementa mandato dei aduersus Pharaonem militarunt. Ipsarum enim gestarum rerum ordinem iam diu Moyses seriatim descripserat. Cynomyia autem syluestris muscæ genus est, quod inter cætera muscarum genera est impudentissimum. Verbum etiam, comedit, improprie posuit pro momordit.

Et ranam, & perdidit eos. Vastarunt etiam ranæ Ægyptios. Nam & eos mordebant, & eorū rapiiebāt aut inquinaiebāt cibos, & sūma insuauitate ac fastidio oīa replebāt.

Et dedit arugini fructus eorū, & labores eorum locustæ. Tametsi inter plagas quæ à Moysē commemorate sunt, nulla

æruginis mētio expressa facta esse videatur, puto tamen Moysen etiā hāc cōmemorasse. Est etenim ærugo nouū quoddam germen, seu noua proles locustæ, quā illic etiā Moyses describit, & dicitur bruch⁹, atq; ita eā Aquila appellauit. Per fructum autē, omnes terrę fruges intelligit, quas laboris etiā nomine expressit, eo q̄ summo parentur labore. Locustę autē plaga, ī ordine octaua fuit, ex Ioē le tñ ppheta aliud locusta esse videtur, & aliud bruch⁹.

Et occidit in grandine vineas eorum. Vastauit enim eas, ne fructum facerent, atque hęc septima fuit plaga.

Et moros eorū in pruinā. Hęc plaga tamen à Moysē misa esse videtur, cōtinetur tamē sub grādinis plaga. Cōficiatur etenim & concrescit pruina ex grandine. Multę autē mori in Aegypto sunt, quòd id genus arboris calidis in locis valde crescat. Et quemadmodum vineis grando, sic & moris pruina inimicissima est.

Et tradidit grandini pecora eorum, & substantiam eorū igni. Grando vnā cum igne mirabiliter delata, primū ipsas vineas occidit & moros, quę ad primū impetū resistere minime valuerunt: deinde & pecora, quę in cāpis pascebantur. Hęc autē aliquanto amplius restiterunt: & ignis postremo qui simul cū grādine immissus fuerat, herbas, ac plātas vniuersas depastus est. Illud autē nō mediocri admiratione dignū est, vt ignis cū aqua pariter concurreret. Per superbiam autē, diuitias herbarum, ac plātarum fructū intelligit. Scire etiā illud oportet, quod, licet scriptū hic sit, quòd herbę ac plantę omnes perditę sint, tamen aliquę locustis relictę sunt, quę post grandinē igni mixtā immisę sunt, & de quibus scriptū est, quòd comederunt herbam terrę, & omnes fructus lignorū quos reliquit grādo: verū propheta vniuersali vsus est sermone, cum ferè omnia fuissent vastata.

Misit in eos iram indignationis suę. Per irā indignationis, seu (vt potius in Græco habetur) excandescentię, vehementem excandescentiā intelligit.

Indignationē, & iram, & tribulationē. Supplicia ac pœnas in eos inflictas huiusmodi nominib⁹ appellat. De⁹ quippe affectu ac passione omni prorsus caret, & per indignationē quidē, seu (vt veri⁹ significat gręca dictio *ὀργή*) per excan

excandescētiā, pœnas minores intelligit: per iram vero, maiora supplicia: & per tribulationē, alia insuper mala.

Immisionem per angelos malos. Quę omnia scilicet immis-
sa, ac delata sunt per malos angelos. Malos autē nō natu-
ra dico aut electione, sed q̄a mala afferūt, laborē nimirū,
& dolorē, & q̄a pœnarū sunt ministri. Malos enim ideo
appellat hoc in loco, quia pœnas inferunt & supplicia.

Viam fecit, & semitam irę suę. Semitam, inquit, fecit irę
suę: ita vt hęc ira quę diuina misericordia antea quiesce-
bat, via hac aduers⁹ obstinatos Aegyptios incederet. Vel
aliter: semitā de⁹ angelo fecit, q̄ Aegyptiorū primogeni-
ta erat occisur⁹, ne ad obsignata limina declinaret. Hūc
enī angelū propheta irā dei appellat, tāquā irę ministrū.

Et non pepercit à morte animabus eorum. Hęc est decima
plaga non pepercit, inquit, à morte, hoc est, nō abstinuit
quonim⁹ occideret. Seu nō pepercit, dum eos occideret.
Et quod ait: animab⁹ eorū: de primogenitis loquitur. Nō
pepercisse autē deū dicit primogenitis, q̄a à deo ad Moy-
sem dictū est: peribit omne primogenitū in Aegypto, à
primogenito Pharaonis, qui sedet in throno, vsq; ad pri-
mogenitum ancillę: quę est apud molam, & vsq; ad pri-
mogenitum omnium pecorum.

Et pecora eorum in morte concludit. Hęc est quinta plaga,
Perierunt enim, inquit, pecora omnia Aegyptiorū: ea sci-
licet quę erant in agris. Concludit autē, hoc est compre-
hendit, ita, vt fugę nullus fuerit locus. vel, comprehendit,
id est occidit.

Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti. Repetit
sermonem de primogenitis. Cæteris quippe omnibus
plagis hęc acerbior fuit.

Primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham. Primi-
tias hoc in loco, pro præcipua re dixit, ac magis preciosa.
perdidit em̄, inquit, omne primogenitum, hoc est, omnes
primitias laboris eorū. Per laborem autem, bonorum ac
substantiæ possessionē intelligit: eo quòd cū labore pos-
sideantur. Possessionis vero nomine ipsi etiā filij cōtinē-
tur. Possedi enim, inquit, filiū. Per tabernacula autē Chā,
ipsā Aegyptū intelligit, ab Aegypto rege ita appellatam:
qui à Chā filio Noë trahebat originē. Vtrūq; em̄ nomē

regio illa habuit. Et quia Cham omnium primus eam habitauit, & quia, vt diximus, Aegyptus rex in ea regnauit. Illud etiam obseruandum est, quòd ex decem Aegypti plagis, propheta hic 7. tantum connumerat. Nam & culicem omisit, & tremores, & palpabiles tenebras: quorū tamen meminit in psalmo centesimo quarto.

Et abstulit sicut oues populum suum. Eduxit enim eos vi quadam ex Aegypto, duxq; eis itineris fuit. Curauit item & fouit, non secus, ac pastor oues proprias.

Et eduxit eos tanquam gregem in deserto. Idem rursus repetit quod dixerat.

Et eduxit eos in spe, & non timuerūt. Exeūtes Iudæos, prima nocte in illius pmissionis spe deduxit, q̄ facta fuerat à deo Abrahā, quādo ei dixit: cognoscēs cogōscēs, quòd incola erit semē tuū in terra Aegypti, & in seruitutē eos redigent, affligentq;, & humiliabunt eos annis quadringētis. Gentē aut illā, cui seruient iudicabo ego, & exhibēt illīc cū multo apparatu. Ea em̄ nocte exeūtes nō timuerūt. Nā postea sæpenumero in summa fuerūt formidine.

Et inimicos eorū operuit mare. Per inimicos, eos intelligit, qui populum persecuti sunt, de quibus iam diximus.

Et induxit eos in montem sanctificationis. Omissis iis, quę in eremo contigerunt, cum præcedentibus narrationis locū præoccupauerit, loquitur nūc de terra pmissionis. De mōte etenim loquitur Sion, veluti in vniuersa regione celeberrimo: & sanctificationis mōtē appellat, eo quòd inter ceteros præelectus sit, vt in eo fœderis arca habitaret. Arcā autē fœderis sanctificationem appellabant. Dicitur etiā mons sanctus, veluti ab arca domini sanctificatus.

Montem hunc, quem acquisiuit dextera eius. Hunc, inquit, montem, demonstratiue, apud quem nunc adsumus. Quem non populi robur, sed tua nobis parauit potētia. Tu enim eos primo expulisti, qui illic habitabant.

Et eiecit à facie eorum gentes. Illos 7. populos, qui terram pmissionis possidebāt. Cananæum scilicet, Chetteum, Pherezeum, Eueum, Amorreū, Gergezeū, & Iebuseum.

Et sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis. Sorte vniuersam illam eis terrā diuisit. Subintelligenda est aut dictio quasi, vt sit sensus: qui quasi in funiculo diuisit. Est &

hic defectiuus loquendi modus Hebraico idiomati familiaris. Ita enim terram illam deus inter tribus diuisit, quemadmodum si pater aliquis illo fure inter filios eam diuideret, quo agros solemus metiri.

Et habitare fecit in tabernaculis eorum, tribus Israel. In habitationibus prædictarum gentium.

Et tentauerunt, & exacerbauerunt deũ altissimũ & testimonia iniqua eius non seruaerunt, & auersi sunt, & spreuerunt, quẽadmodũ uel nã uel patres eorum. Hi qui in terrã promissionis introducti sunt, illorum erant filij, quorum mēbra, ut prædiximus, ceciderūt in deserto. Horum igitur posterij tentauerunt etiã & contristauerunt dominũ, ut in libro Iudicum scriptum est. Surrexit enim, inquit, generatio altera post eos, quæ nõ cognouerunt dominum, neq; opus quod fecit in Israel, & fecerunt filij Israel praua coram domino, & coluerunt deos Baalim, & quæ sequuntur. Per testimonia autem, diuinas contestationes intelligit. Auerterunt autẽ se à deo, & spreuerunt eum, maiores nimirum suos imitati, qui vitulum fecerant in deserto.

Conuersi sunt in arcum obliquum. A pietate ad impietatem instar obliqui arcus mutati sunt. Nam quemadmodum obtortus recta ictum non mittit, sic & peruersa eorum mens diuinos sensus recte non assequitur.

Et irritauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis, ad zelum eum prouocauerunt. Eo quod & Gētilibus commixti sunt, & eorum opera didicerunt. Gentes quippe in collibus sacrificabant, & sculpta habebant idola. Prouocauerunt autem deum ad zelum: hoc est, fecerunt, ut ob huiusmodi eorum vitia iuste irasceretur.

Audiuit dominus, & despexit. Audiuit clamātes voces, hoc est, ea omnia quæ impie operati sunt. Eo autem modo audiuit, quo & vocem sanguinis Abel clamantem olim audierat, & Sodomorũ, atq; Gomorreorum voces. Ipsa siquidem peccata clamant coram deo, atq; authores suos indicant, & propalāt omnes qui talia cōmittunt. Est etiã hic loquēdi modus apud veterem scripturam frequẽs, ut auditũ deo adscribat, quando commotum illũ esse significat ad vindictam. Despexit autẽ eos, hoc est, auersus est.

Et neglexit valde Israel. In honorauit & contemptibiles

σπρβαίν.

παρισύλασσαν
αυτον.

ὕπερθε.

Ε'ξουδένωσθε
σφόδρα τὸν
ισραήλ.

reddidit. Variis enim gentibus & diuersis temporib⁹ eos in captiuitatem tradidit, vt in libro Iudicum legimus.

Et repulit tabernaculum Silo. Quę sequuntur in primo Regū libro scripta sunt: quemadmodū, scilicet, arca ab alienigenis, hoc est, à Philistæis sit capta: & quomodo Israelitæ occisi sint: & eorū ciuitates in hostium potestatē deuenierint. Et repulit, inquit, tabernaculum quod erat in Silo, vbi habitabat tunc deus. erat enim illic, vt diximus, arca domini. Nam si tabernaculum illud in Silo nō repulisset, non permisisset, vt hostes arcam caperent.

Tabernaculum quod habitabat in hominibus. Propter arcā enim sic dicit. Primo enim, vt sæpe diximus, arca habitauit in Silo, postea vero in Hierusalem.

Et tradidit in captiuitatem potentiam eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimicorum. Per potētiam & pulchritudinem, quidā intelligi dixerunt strenuos quoslibet ac fortes Iudæorum in bello: verum melius est, vt intelligamus ipsam arcam ita appellari: quia eorūq; vires ac robur populo præstiterat, atque ornamentum.

Et conclusit in gladio populum suum, & hereditatem suam desepxit. Moyse quippe dei hereditatē eos appellauit, quasi soli deo dicatos. Facta est enim, inquit, pars domini populus eius Iacob, funiculus hereditatis eius, Israel.

Iuuenes eorum cōmēdit ignis, & virgines eorum non sunt lamentata. Hęc autē in historia nominatim scripta nō sunt, verum ex quo & ciuitates, & domus eorū vastatę sunt, verisimile est, vt & adolescentuli qui nondum militabāt, vnā cū domib⁹ exusti fuerint, & quod virgines eorū in captiuitatē ductę, non habuerint aliquos, qui earū calamitatem aut mortem lugerent: cum parentes, & cognati omnes occisi essent, aut pariter in captiuitatem acti.

Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt. Orphni enim, & Phines filij Heli, qui vnā cum arca domini exierant, ab hostibus interempti sunt.

Et viduę eorum non plorabuntur. Tempus immutauit, proploratę non sunt. Nam & ipsę vnā aut occisę, aut actę in captiuitatem, nullum habuerunt qui eas ploraret: ciuitatibus scilicet prorsus deletis.

Et excitatus est tanquam dormiens Dominus. Quemadmodum

ὄπισθι.

πλαυθίσου-
ται.

dum dormiens qui tandem somnum excutit cum excitatur, & dominus, serò licet, in arcæ ac populi auxilium excitatus est. Satis enim pœnas dederant, longanimitatē que illam ac patientiam excussisse visus est, ob quam tanta hostes eousque perficere potuerant.

Tanquam potens & crapulatus à vino. Ad superioris versiculi declarationem hæc cōsequuntur: non secus, inquit, deus excitatus est, hoc est non minori cum robore ac vehementia, atque excitari solet homo quispiam summis præditus viribus: quod si ad proprias vires illud etiam ad diderit, vt vino repletus, ac crapulatus sit, tametsi aliquo tempore ob vini potentiam, sopore, aut capitis grauedine occupari eum contingat, vbi à somno huiusmodi confurxerit, vehemētius, atque impetuosius, quàm antea moueri solet. Coniunctio autem illa, & abundat.

Et percussit inimicos suos in posteriora. Verbum, percussit, apud scripturā, vt plurimū accipitur, pro occidit. aliquādo tamē simpliciter accipitur pro, verberauit, vt nūc percussit autē eos retro in natibus, vt scriptura docet. honestioris autem sermonis gratia dixit, retro, seu in posteriora.

Opprobrium aeternum dedit eis. Per opprobrium vulnus illud intelligit, quod habuerunt in posteriori corporis parte. quocunque enim arcam ducerent, ab illius vulneris dolore occupabantur.

Et repulit tabernaculum Ioseph. Hoc est habitare deus noluit in sinibus hæreditatis Ioseph. per Ioseph autē ipsam intelligit tribum Ephraim, qui filius fuit Ioseph. similem autem sententiam superius dixit propheta, quando ait: & repulit tabernaculum Silo. Erat enim Silo in sorte tribus Ephraim, vt prædiximus.

Et tribum Ephraim non elegit. In arcæ scilicet habitationem. atque hoc ob scelera, & iniquitates eorum.

Et elegit tribum Iuda. Ad regnum nimirum. hoc autem propter seipsum dicit beatus Dauid. reticuit autem quæ ad Saulem pertinebant, ne illi detrahere videretur.

Montem Sion, quem dilexit. Pro tribu em Bēiamin, de qua fuit Saul, elegit tribū Iuda, de qua erat Dauid, & p̄ mōte Ephraim, vbi erat ciuitas Silo, elegit mōtem Sion, in quo erat Hierusalem. dilexisse autem dicit dominum mōtem

Sion, quia eum honorauit, & celebrem apud omnes reddidit, ab eo tempore quo arca fœderis illuc perducta est.

Et edificauit quasi Unicornis sanctificationem suam. Edificauit, pro ædificabit, tempus enim posuit pro tēpore. Pphetiam autem tradit de tēplo, quod à Salomone constituendum erat in Hierusalem, & de regno, quod futurum erat in tribu Iuda, reuelatum enim ei fuerat à deo, quādo ait: suscitabo semen tuū post te, qui est de vētre tuo, & præparabo regnum eius, hic ædificabit templū nomini meo, & erigā thronum eius vsq; in seculum. Illud enim templum hoc in loco sanctificationē appellauit. Et quod ait: quasi unicornis: defectiuus est sermo, & subintelligi debet dictio, cornu: quod vt clarius dignosci possit animaduertendum est, q̄ dictio, Unicornis, est secundi casus, quod ex graeca lectione aperte dignoscitur. Sensus autē est, quod hoc templum à Salomone construendum, ædificabitur quasi cornu quoddam unicornis. Nam quemadmodum cornu illud vnicum est, & maximum, pulcherrimūq; pariter ac fortissimum, sic & vnicum deo templum & maximū, pulcherrimūq; structura pariter ac fortissimum in tota Iudæa constructū est, veluti vnicū atq; vni deo dicatum.

In terra fundauit eam in seculum. Eam tribum Iuda. Stabiliuit enim, eam, inquit, in ea terra, vbi habitat, ita vt ab hostibus illinc expelli non posset quod vero ait in seculum: idem est, quod, semper: verum improprie hæc de ipsa tribu dicta sunt. siquidem illinc expulsos fuisse videmus.

Et elegit David seruum suum, & assumpsit eum de gregibus ouium, retro fœtantes accepit eum. Vide quomodo vere ac simpliciter beatus David narrat, quæ ad se pertinent, quomodo fateri nō erubescit, q̄ pastoris nomine nondū dignus erat. nā vt minus, idoneus fœtates oues sequebatur. Quin immo minora quæque de se asserere nō puduit, & quæ maiora erant omisit. neq; enim vires suas cōmemorauit, quas aut aduersus feras sæpe ostēdit, aut aduersū Goliā.

Vt pasceret Iacob seruum suum. Generationē scilicet & prolem Iacob. verbo autem pascendi metaphoricè vsus est.

Et Israel hereditatem suam. Repetitio est eiusdem sententiæ, qui loquendi modus apud Hebræos est frequentissimus, de hæreditate autem paulo superius diximus.

ἀγίασμα.

ὡς μονοκέρω-
τοι.ἐν τῇ γῆ ἰθ-
μυλίωσιν.ἐξ ὧν πῶν
πῶν λοχυν-
μένων.

ποιμαίνειν.

Et pavit eos in innocentia cordis sui. In simplicitate, rectitudine, & mansuetudine.

Et in intelligentiis manuum suarū deduxit illos. Per manū intelligentias, ipsas actiones intelligit ratione dispositas, quibus summa cum prudentia populum dirigebat. Illud autem sciendum est, quod elegit tribum Iuda, ad regnū propter Christum, qui ex ea tribu originem ducturus erat. Et aliter: per Iudam quidem Christum intelliges, qui de ea tribu natus est, & per tribum Iuda, ipsum Christianorum genus, quorū doctor, ac pater est Christus. hanc enim tribum Christus in vniuersa terra fundavit in seculum hoc est, in æternum. portæ enim, inquit, inferi non præualebunt aduersus eam: ita ut quod perpetuatē indicat, ad Christianorum tribum referatur.

Psalmus ipsi Asaph.

De Asaph superius dictum est. In hoc autem psalmo scuitia predicatur Antiochi, qui aduersus Iudeorum gentem immitissimus fuit. efferrī autem dicitur ex eorum persona qui in Iudeorum populo magis pij erant & magis religiosi.

PSALMVS LXXVIII.

D*Eus venerunt gentes in hereditatem tuam. De hereditate, in superiori psalmo diximus. per gentes autem, ipsos Macedones, & illorum adiutores intelligit. dictio vero, deus, vocantis est.*

Polluerunt templum sanctum tuum. Et profanis illud pedibus calcantes, & porcos ibidem immolantes, & idola illic introducentes, & aliàs, variis illud modis scrdantes.

Posuerunt Hierusalem vt pomorum custodiam. Per pomorū custodiam, tugurium quodpiam intelligit, in quo pomarij custos maturescentes solet fructus à furibus obseruare. posuerunt etenim ipsam Hierusalem, veluti ruinam quandam & rudera, ciuitatis tantum figuram habentem, exteriori quadam specie, & non re ipsa: quemadmodum, & tugurium illud, quod Græci vnica dictione ὀπωροφυλάκιον dicunt, & nos Latinæ linguæ inopia, pomorum custodiam appellamus, domus quidem speciem præferret, tamen si vere domus non est, sed casula, & tuguriolum, ex paucis quibusdam lapidibus tumultuario opere constructum.

ὡς ὀπωροφυλάκιον.

Ὁμοιωμα.

Posuerunt morticina seruorū suorum escas volucris celi, carnes sanctorum tuorum feris terra. Per morticina, mortua appellat corpora, hoc est, ipsa cadauera: per seruos vero, ac sanctos dei, eos intelligit, qui ex Iudæorū gente occisi fuerant. Sanctos em̄ appellat Iudæos, eo q̄ gens illa præ cæteris oībus deo dicata ac sanctificata erat: & quāquā à sanctificatis operibus iam diu abstinere, sanctitatis tñ denominationē retinebāt. hoc pacto scriptura alibi eos, qui pseudo prophetæ erant, prophetas appellauit, & Apostolus sanctos dixit ramos, qui ob impietatē erant cōfracti, quia nimirum à sancta erāt radice. illud præterea dici potest quod Machabæi, & cōplures alij iustorū, cum eis tunc occisi sunt, vt in ciuitatum direptionibus fieri solet, quos sanctorū nomine appellat. legimus enim apud Ezechielem dictū ex persona domini: Ecce ego ad te, & extendam gladiolum meum ex vagina sua, & excidam ex te iustum, & iniustum. & rursum: ecce ego accendo in te ignem, & deuorabit in te omne lignum humidū, & omne lignum aridum. per humidum etenim, iustum quemlibet intelligit, ob virtutis nimirum, humorem: per aridū vero iniustum, ob sterilitatem illam videlicet atque infructuositatem, quam ostendunt in operibus virtutum.

Effuderunt sanguinem eorū quasi aquā in circuitu Hierusalē, & non erat qui sepeliret. Tātū, inquit, sanguinis effuderūt, vt instar aquæ, ac riuuli, seu potius fluminis in modū dilaberetur. effuderunt autē illum in circuitu Hierusalem, pro vbiq; per totam Hierusalem: & non erat qui sepeliret: aliis nimirū fugientibus, & aliis in captiuitatē actis.

Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio & derisio iis, qui in circuitu nostro sum. Finitimis videlicet gentibus, quæ iandiu nobis inuident, & aduersum nos texunt insidias. eiusdemq; est sn̄æ secundus versiculus cum primo, & figura quædam est quæ dicitur sermonis iteratio. exprobrabant autem Iudæis vicini tantā desolationem & tam grandem eorū infirmitatem, subsannabantq; quasi insipienter deo credidissent. deridebant eos etiā, hoc est, carpebant. Iudæorū vero vicini Amanitæ erant, & Moabitæ, Idumæique, & aliæ huiusmodi gentes.

Vsq̄quo domine irasceris in finem? In finem hoc in loco posuit,

χλίσσμος.

posuit, pro vehementer.

Exardescet velut ignis zelus tuus? A communi sensu etiã hoc in loco sumēda est dictio, vsquequo, per zelū verò sæpe diximus, iustā dei irā intelligi. Nā & ipse deus leges statuens de seipso dixit: ego deus zelator, ignis consumens, ductusq; est hic loquendi modus metaphoricè ab iis, qui vxoribus suis irascuntur, quotiens in adulterij eas suspicionē deprehendunt. Eandē etenim analogiam, hoc est, eandem proportionem, seu rationē retinebat olim deus cum Synagoga, quam habet maritus cū vxore, veluti qui præ cæteris gentibus eam diligebat, & vicissim ab ea sola diligebatur. huiusmodi translationem seruat Osee ppheta, qui deum repudiantem introducit synagogam & dicentem: hæc non est vxor mea, neque ego vir eius: ibidē etiam idola amatores illius omnes dicit, fornicationem-que & adulterium eam commisisse dicit quoties in idolo latrā incidit. Nunc igitur synagogam amplius vxorē non habet, cum vnica ei sit sponsa, ecclesia nimirum, de qua in psalmo 43. dictum est.

Effunde iram tuam super gentes, qua non cognouerunt te, & super regna, qua nomen tuum non inuocauerunt. Molestissimi, inquit, nobis sunt gentium populi. nam & armis bella gerunt aduersum nos, & te factorem suum ignorant. Regni autem nomine omnifariam potestates intelligit.

Quoniã comederūt Iacob, & locū eius desolauerūt. Effunde, inquit, iram tuā in eos, qm̄ comederūt nos in ore gladij.

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum. Quas eousque cōmiserant. per antiquas enim iniquitates, delicta omnia in præteritum perpetrata intelligi vult.

Cito anticipent nos misericordia tua domine, quia pauperes facti sumus nimis, adiua nos deus saluator noster. Pauperes, inquit, facti sumus, & ab omnibus bonis deiecti, & si vllas aliquando possedimus virtutes, eis omnibus hoc tēpore caremus. Saluatorem autem deum appellant, quia sæpe numero eis salutem præstiterat.

Propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris, propter nomen tuū. Tametsi nos indigni sumus misericordia tua, tu, tñ quæso eripe nos, ne ingloriū sit apud gentes nomen tuū, neue exprobretur ab eis.

ἐκκαυθῆναι
ταῖς.

σαῖς.

quasi infirmum sit, & quasi nequeas populum tuū libera-
rare. Secundus autem versiculus repetitam cōtinet sen-
tentiam. Idem enim est, libera, quod propitius esto. Nam
qui ad liberationem est paratus, is etiam est propitius.

Γνωσθήτω
αὐτῶν.

*Nequando dicant gentes, ubi est deus eorum? Hoc per se cla-
rum est.*

*Et cognoscatur in gentibus coram oculis eorum vitio sanguinis
seruorum tuorum, qui effusus est. Vt in aliis gentibus hoc co-
gnoscatur, & nobis adhuc superstitibus.*

*Intret in conspectu tuo gemitus compeditorum. Eorum scili-
cet qui in captiuitatem acti sunt.*

ἠγαπήσῃ

*Secundum magnitudinem brachij tui serua filios interempto-
rum. Salua, inquit, occisorum filios, qui cædē effugerunt.
Vel salua eos, qui in seruitutem ducti sunt. Per brachium
vero, fortitudinem, ac potentiam intelligit.*

Ὁ θυμὸς μου
ὕψις ὅτι
ἠγαπήσῃ
αὐτοῦ.

*Redde vicinis nostris septuplum, in sinu eorum, opprobriū suū,
quod exprobrauerunt tibi domine. Septulū Hebræorū, more
posuit pro multiplici, quemadmodū & septem persæpe
poni videmus pro multis. Per opprobriū vero cōtemptrū
intelligit. In sinu etiam eorū reddi optat supplicia, quia
quod ī sinu est, de facili nō reicitur & semp̄ circūfertur.*

*Nos autem populus tuus, & oves pascuæ tuæ. Tametsi pecca-
uerimus, tui tamen semper sumus. Diuina autem manda-
ta abundantissimum præbent populum.*

*Confitebimur tibi deus in seculum. Si nos exaudieris, gra-
tias tibi semper pro consecuta agemus salute. Vel simpli-
citer se acturos gratias pollicentur.*

*In generationē & generationē annuntiabimus laudem tuam.
In oēs, inquit, generationes, laudes tuas annūciabimus,
hoc est, laudationes illas, quæ pro tantis beneficiis tibi
debētur. Et hoc pacto quidē hic psalmus fuit iuxta histo-
riæ sensum expositus. Accōmodari tñ possunt præsentis
psalmi verba sanctis fidelibus Christianis, qui à tyrannis
persecutionē passi sunt: iuxta quē sensum per gentes, ty-
rannos intelliges, & alios oēs Christiani nominis hostes:
& per Christi hæredes, ipsos fideles, quēadmodū in pri-
mo psalmo declarauimus, & per templū dei, vnūquodq;
templum deo dicatū. Per Hierusalem etiam, ipsam Chri-
stianorū ciuitatē, & per morticina, sancta martyrū cor-
pora.*

pora. Quæ sequuntur iuxta eandem rationem intelliges. Iacob etiam pro Christiano accipitur populo, vt sepe diximus. Et per vicinos nostros, ipsos intelliges Hebræos, eo quòd illorum scriptura nobis etiam in legem est, & quia Iudæi nobis ad fidem magis proximi sunt, quàm reliquæ nationes: quanquam & ipsos hæreticos possumus vicinos nostros appellare, cum in multis dogmatis nobiscum sentiant. Contempserunt autem Christum hæretici, dum valde blasphema aduersus illius diuinitatem loquuntur, quemadmodum Sabellius & Arrius. Vel aduersus illius humanitatem: quemadmodum Apollinarius, & Nestorius.

*In finem, pro iis, qui commutandi sunt testimonium ipsi
Asaph, Psalmus pro Assyrio.*

In finem dictum est, non solū ob prophetias, quæ in psalmo continentur, vt sepe diximus, sed quia finem, hoc est, consumptionem continet Iudaica felicitatis. Prædicat enim obsidionem & captiuitatem eorum & quacunque alia à Babyloniis passi sunt, qui prima eorum felicitati finem imposuerunt. Quod vero ait, pro iis, qui commutandi sunt, vt alibi iam declarauimus, immutationem rerum indicat. Testimonium autē dixit, quia contestatur propheta in hoc psalmo, & annunciat futuras calamitates studens nimirum, vt aliquo pacto ob timorē saltem Iudæi sapientiores fierent. De Asaph etiam alibi prædictū est. Per Assyrium vero ipsum intelligit Nabuchodonosor Babylonium, qui de Assyriis genus traherat. Pro Assyrio igitur, dixit, pro, de Assyrio, hoc est de iis, quæ Assyrius Nabuchodonosor gessit aduersus Iudæos.

PSALMVS LXXIX.

Qui pascis Israel intende. Per Israelem, vel ipsum Iacob πασκάνων. patriarcham intelligit, cui deus pollicitus est, se ei semper adfuturum, & seruaturum se eū in periculis, vel ipsum populum, qui ab eo originem traxit. Dictum est enim in præcedenti psalmo, quòd duxit deus hunc populum, quasi gregem in deserto. Qui pascis autem, posuit, pro, qui pauisti: & similiter, qui deducis, pro, qui deduxisti. Efferendus est autem hic psalmus ex eorum persona, qui tunc ab hostium gladio euaserunt.

Qui deducis quasi onem Ioseph. Vel ipsum patriarchā intelligit Ioseph, cui deus in periculis, vt dux optimus, pre-
sto fuit. Scriptū enim legimus q̄ erat dominus cum Ioseph: vel ipsum populum. Tanta enim vniuerso populo beneficia præstita sunt ab hoc patriarcha, & tantam omnium curam habuit, vt pater omnium tribuū esse visus sit: vnde sæpenumero Propheta illum, veluti omniū tribuum patrē appellat: tametsi Ephraim, & Manasses tantum ab eo descenderint: vnde in psalmo septuagesimo-sexto dixit: filios Iacob, & Ioseph: vbi etiā diximus.

Qui sedes super Cherubin manifestare corā Ephraim, Benjamin, & Manasse. Cum mandasset Moyse dñs, vt Cherubin duo aurea conficeret, vtq̄, ex vtraque propitiatorij parte ea poneret, subiunxit: & cognoscat illic à te, & loquar tibi desuper propitiatoriū. Manifestare autem coram Ephraim, &c. ac si diceret: opto, vt cognoscaris venisse corā iis, qui derelicti sunt, quos Ephraim, Bēiamin, & Manasse appellauit. Nā ex quo meminerat patriarchæ Ioseph, merito duorū etiā maxime dilectorum ei filiorū meminit, Ephraim nimirum, & Manasse, & præ cæteris oībus charissimi etiā fratris Benjamin, quem vnicū ex eadem matre fratrē habebat. Ab his autē tribus patriarchis vniuersum populū noīauit: atq; hoc, vt ob egregias virtutes patriarchæ huius Ioseph flecteretur & placabilior fieret deus erga illius posteros. Illud etiā sciendū est, q̄ Manasses erat maior natu, & tñ Moyses ipsum Ephraim, ei passim præponit: quia præhonoratus fuerat ab auo Iacob, & maiores fuerat benedictiones cōsecutus: quodq; passim Bēiamin à Moyse cōiūgitur cū filiis Ioseph, veluti q̄ ob prædictā rationē illi esset magis deuinctus, & q̄a statim natus fuerat post ipsum Ioseph, ideo beatus David Moysem secutus eundē ordinē in eorū cōmemoratione seruauit, & qm̄ loco tribus Leui, quæ diuino cultui fuerat dicata, assumpta est tribus Manasse, ad militandū, non temere omniū nunc extrema ponitur, veluti quæ ex dimidio, vt ita dicā, erat tribus, & quia etiā imbecillior erat tribu Benjamin, quemadmodū & ipsa tribus Benjamin, inferior erat tribu Ephraim. Vel aliter: hæ tribus cæteris oībus erāt audaciores, & in honorē patriarchæ Ioseph am-
bo eius

ho eius filij tribuum principes fuere.

Excita potentiã tuam, & veni, vt saluos facias nos. Supremã quæso potentiã tuam, quæ ob diurnam longanimitatẽ tuam quodãmodo dormire videtur, suscita in auxilium nostrum. Illud à nobis iam sæpenuero dictũ est, q̃ sacra scriptura deo passim actiones, & passiones adscribit humanas, crassiori admodum more locuta, vt Hebræorum hebetudini inferuaret. Superfluum est autẽ eadem sæpius repetere. Atq; ideo huiusmodi regulam, in similibus loquendi modis opportunum est obseruare.

Deus conuerte nos. A tribulatione in gaudium, à fuga ad pugnam, à seruitute ad libertatem, ab aliena regione in patriam. Vel conuerte nos ad te, & nobis cooperare, vt voluntatem tuam valeamus perficere, iuxta illud: cõuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.

Ostende faciem tuã, & salui erimus. Indica nobis, inquit, & demonstra faciem tuã, & hoc erit nobis satis ad salutem. Sermo est metaphoricus: vbi enim aliquis dux, aut imperator certantibus militibus superuenerit, continuo suis quidem animum & vires præstat, hostibus vero timorẽ.

Domine deus virtutũ vsquequo irasceris ad orationem seruatorum tuorum? Irasceris dixit, pro non respicis, à præcedentibus significans id quod consequitur. Solent enim qui irascuntur, ad illorum petitiones non respicere, qui eos ad iram prouocarunt.

Cibabis nos pane lachrymarũ & potabis nos lachrymis in mēsurã? A communi sensu sumenda est dictio vsquequo. Cibabis autem, hoc est, dabis ad manducandũ. Vsquequo, inquit, voles, vt manducemus panẽ, & bibamus vinũ in lachrymis. Indicat autem his verbis, q̃ simul cum lachrymis panem, & vinum sumebant. Vel vsquequo, pro cibo & potu præbebis nobis lachrymas? In mensura autẽ dixit, pro ad mensuram, hoc est, ad delictorum nostrorum proportionem & modum. Aquila autẽ & Symmachus, Cibasti nos, dixerunt & potasti.

Posuisti nos in contradictionẽ vicinis nostris, & inimici nostri subsannauerunt nos. In cõtradictionẽ, hoc est, in opprobriũ. Eadem autẽ repetit quæ in superiori psalmo dicta sunt, ibi: facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio,

ὀργισθε ἱνα
τιμωρησω
ἡμιν.

& derisio iis, qui in circuitu nostro sunt.

Domine deus virtutū conuerte nos, ostende faciē tuam, & salui erimus. Hæc etiā superius dicta sunt. Repetitione autē sermonis intensiōem precum suarum demonstrat.

Vineam ex Aegypto transtulisti. Antiqua cōmemorat beneficia, narrans vnde Hebræorū genus euenerit. Ex Aegypto autem, translata est in Palæstinam. Deinde etiam prosequitur, multa narrans beneficia, quæ deus Iudæorū gratia operatus est, vt huiusmodi commemoratione illū flecteret, vtq; impetraret, ne illos prorsus despiceret, ob quos tanta olim effecisset. Docet etiam hoc psalmo Propheta quo pacto oporteat nos deum placare, & quibus verbis. Per vineam autem figuratē Iudæorum gentem intelligit, quæ olim vineæ instar florentissima erat.

Eiecisti gentes & plantasti eam. De his gentibus tradidimus in psalmo septuagesimoseptimo. Persistit autē Propheta in iam cœpta metaphora. Plāstasti enim, inquit, eā, hoc est stabilisti: tamen si postmodum Iudæi ob multa eorum scelera in deum cōmissa, illinc prorsus expulsi sint.

Viam fecisti ante eam. Omnibus aliis impedimentis, spinarum instar euulsis, viam populo latam fecisti. Vel iter ei fecisti, legem scilicet præstans per quam ambularent.

Et plantasti radices eius. Hæc verba etiam magis declarant præstitam populo stabilitatem. Per radices autē, tribuum principes intellige, vel, in vniuersum ipsum regnū Iudæorum.

Et impleuit terram. Non vniuersam terram, sed terram promissionis, quam possederunt.

Et operuit montes umbra eius, & arbuta eius cedros dei. Per montes quidem finitimas intelligit gentes, & per umbrā eius, authoritatem, & potentiam Iudæis præstitam: per cedros vero, illos principes, qui inter gentium nationes sublimiores & clariores erant, & per arbuta eius, illos viros, qui super Iudæorum populū duces constituti fuerant. Dei autem cedros esse dixit, veluti ab eo exaltatas. Temporibus autem tam beati David quàm Salomonis multæ gentes seruiuerunt Iudæis.

Extēdit palmites suos vsque ad mare, & vsq; ad flumina propages suas. Per palmites, augetentē populi multitudinem,

ὠδοποιήσας
ἐμπροσθεν
αὐτῆς.

nem, & per mare, indicum mare intelligit: per ppagines vero, ipsos profelytos, qui ex gētibz Iudzorū se religioni adiungebant, & cognitionem dei assequēbātur. Hi etenim antiquæ Iudæorum radici quodāmodo adnascēbātur. Per flumina etiā ipsum Euphratem significat, plurali vsus numero pro singulari, Hebræorū more, vt diximus in psalmo septuagesimo septimo, in tertio tamen Regū libro, flumen singulari sermone scriptum est.

φραγμαίν.

Quare destruxisti sepem eius? Per sepem, diuinam protectionem intelligit, quæ illos olim custodiebat.

Et vindemiant eam omnes, qui pratergrediuntur viā. Et vastant eam omnes gentes, quæ iuxta illam ambulant, per viā. Præpositio enim, præter, hoc in loco, vicinitatem significat. Quicumque, inquit, iuxta eam iter faciunt, vel quicūque illinc transeunt, lædunt eam, & damnum ei inferunt. Verum ad huiusmodi Iudzorum sermones per Esaiam prophetam respondet cœlestis agricola, dicens: expectaui, vt faceret vvas, fecit autem spinas.

ἐλυμῆναιτο

αὐτῆς ὡς ἐκ ἀβυμῆ.

Vastauit eam sus de sylua. Babylonius nimirū Nabuchodonosor, sus ideo dictus quod in voluptatum luto volutare tur, & quia omnifariam spurcitie genere foedus atque immundus erat. Per syluam vero, ipsa intelligitur Babylon, quia habitantium multitudine, instar syluæ densa erat, & infructuosa germine virtutum, & quia locus atque habitatio est intellectualium ferarum,

Et singularis ferus depastus est eam. Eundem rursus Nabuchodonosor singularem appellat, veluti qui absq; auxilia lib' copiis solus aduersus Iudæos militasset. & ferū quasi leuū, atq; immitem, & ferē alicui similé. Crudelissimus enim fuerat in Hebræos. Singularis autē seu solitarius sus ille dicitur, qui solus incedit, & ob summam feritatē aliis non miscetur. Quidam vero per suem de sylua, Assyrium intelligunt Salmanasar, qui ante Nabuchodonosor depopulatus est Samariam, quiq; aliqua parte Iudæis dampnauit. Nam Nabuchodonosor eos prorsus perdidit.

ἐπιστρέψον.

Deus virtutū conuerte, & respice de celo, & vide, & visita vineam istam, et perfice eam, quam plantauit dextera tua. Conuerte, hoc est, dirige nos. Vel vt superius dixim', cōuerte nos ad te: aut à tribulatione ad gaudiū. &c. & visita vineā

istam, hoc est, medere eā, quæ contrita est, & perfice, hoc est, refoue, & in priorem statum eam restitue, eam, inquit vineam, quam dextera tua plantauit. Diuina enim potestate factum est, vt in hac regione habitarem.

*in q̄a iain-
cas.*

Et super filium hominis, quē roborasti tibi. A communi sensu sumendum est verbum, respice. Per filiū autē hominis, Iudæi quidē regē intelligunt Zorobabel, cui robur prestitum est à deo, quique apud regē Dariū duos illos adulescētes superauit, docens q̄ mulieres vino, & rege fortiores essent, & tamen, q̄ veritas omnia vinceret: vnde omnibus admirationi fuit, & concessum ei est, vt ascēderet in Hierusalem, vtque exustum templū, & dirutam ciuitatem instauraret. Nos autem per filiū hominis, assumptū à deo hominem intelligimus, Christum nimirū, quia de verbū, sibi ipsi, hoc est, in se ipso assumptū hominem roborauit, tradens atq; impertiens ei omnem virtutē suā, & potentem eum efficiens aduersus inimicum. Hæc autem verba ad assumptam diuinitatem de assumpta humanitate à Propheta dicta sunt, vt ad futuram atq; à se optatā dei incarnationem eum magis incitaret.

Incensa igni & suffossa. Subintelligitur verbū, est, vel fuit, vt sit sensus: vinea hæc tua igni fuit incensa, & amplius, etiā suffossa, hoc est, ab ipsis radicib⁹ euersa. Per vineā autē illius vineæ agrū, vel ipsam ciuitatē intelligit Hierusalē, quam non tantū igni incenderunt sed etiā suffoderunt, atque à fundamentis euerterunt. Hæc autē omnia à Babylonis gesta sunt, quēadmodū in Regū libris traditur.

Ab increpatione vultus tui peribunt. Per increpationē hoc loco diuinam iram intelligit. Ira tua, inquit, Hebræos perdet, te scilicet permittentē Babylonios sic facere, Neque enim Iu dxos Babylonij superassent, nisi tu vineæ sepe destruxisses, vt diximus.

Fiat manus tua super virum dexterae tuae. Atque hoc simili modo dicta esse intelligūt de Zorobabel. Veniat, inquit, in eum potentia tua. Virum autē dextere scriptura eū appellare solet, cui dextera familiaris est. Nos vero hoc i loco assumptū hominē intelligim⁹, quasi optet Propheta, vt signa & miracula, quę man⁹ dei & dei digit⁹ dicuntur, fiant, super virū dexterae, hoc est, super illū virum, cui dex-

tera patris familiaris est. Dexteram autem patris, est filius, veluti rerum omnium creator, & opifex.

Et super filium hominis, quem roborasti tibi. De eodē Christo loquitur, eundem repetens sermonem Filium autem hominis seipsum Christus assidue appellabat propter carnem assumptam à virgine.

Et non discedamus à te. Hebræi quidē ducti à Zorobabel, nos autem à Christo. Ex nostra enim persona versiculū hunc Propheta conscripsit.

Viuificabis nos & nomē tuum inuocabimus. Iudæos viuificabis renouando eorū ciuitatē, nos autē fideles, renouādo animarum dignitatem, per salutare baptismatis lauacrū. His enim amissis bonis, vtriq; mortui videbamur. Nomē autem tuum inuocabimus, hoc est, alium nobis deum nō assumemus, deum alium nullum appellabimus, te vnū in defensionem, atque in auxilium expetemus. Et proprie sermo est ad Christum, qui viuificauit nos, & dixit: Ego sum vita, & cuius nomine insigniti, Christiani appellamur omnes, qui illius fidem suscepimus.

Domine deus virtutū conuerte nos & ostende faciē tuā, & salui erimus. Huiusmodi verba habētur etiā in superioribus, verum illic sermonem in Hebræos retulimus, hoc autē in loco ea nobis accōmodabimus: Domine qui virtutū omnium angelicarū es deus: vel simpliciter, qui virtutum, ac potentiarum omnium es deus: Vel domine de' virtutum dator ac minister: vel etiam domine virtutū, pro domine viribus potens, vt alibi diximus, conuerte nos ab errore, & ostende nobis filium tuū, qui est vultus, seu facies tua. Qui vidit enim, inquit, me, vidit & patrē meum. Nam si eam faciem tantū nobis ostenderis, statim saluabimur, effecti nimirū veri fideles. Dicta autem sunt hæc verba: ostende faciem tuam, ad declarationem verborum: conuerte nos. Et hæc quidem quantum ad huiusmodi expositionem sufficiant: verū non hæc pauca tantū verba, sed totus psalmus Christianis congruit: quorum ciuitates & tēpla, quæ vbiq; locorū sunt, infideles incenderūt, & depopulati sunt, ita ob nostra scelera, deo permittēte. Possumus enim ipsum Christianū populū appellare Ephraim, veluti vberem virtutibus. Ephraim siquidem abundā

tiam fructuum significat, & simili modo appellare eū Bē
 iamin, tanquā dextrū in fide. Benjamin quippe interpre-
 tatur filius dexteræ, & Manassem pari modo, veluti qui
 primi erroris oblitus sit. Nā Manasses obliuionē signifi-
 cat. Quæ sequuntur clara sunt. Per vineā, etiā Christiano
 rū genus intelliges, quod ex Aegypto, hoc est à tenebris,
 ab errore, atq; ab ignorantia trāslatū est in terrā bonā, &
 religiosam, vnde eiectæ sunt gentes, hoc est, Dæmones,
 idola, & Tyranni, q̄ Christiano nomini erāt infesti. Viam
 autē eis fecit deus p̄ Euāgelica mandata, quæ materiā o-
 mnem alienā & vepres omnes callē rectum occupantes
 ressecant. Per vineæ autē radices sana de Christo dogma-
 ta intellige. Impleuit autem vinea omnē terrā, quia in o-
 mnē terram exiuit sonus eorū &c. Vmbra etiam eius vi-
 nœ, hoc est gloria eius, operuit, hoc est, superauit mon-
 tes, & supra eos fuit exaltata. Per montes autē alij intelli-
 gendi sunt, qui virtute duce in altum ac sublime euecti
 sunt. Rursus per arbuſta, dogmata intelliges, & per ce-
 dros dei, eos homines qui in philosophia & rerum con-
 templatione claruerunt. Palmites vero & ppagine, ex-
 ponens vt iam superius diximus. Per mare etiam & per
 flumina, vniuersum pelagus & vniuersa flumina intelli-
 ges, quo sermone vniuersus orbis significatur. Per Suem
 vero ipsum dæmonem expone, eo q̄ immunditiis dele-
 ctatur. Per sylvam etiam, quæ iuxta vim Græcæ dictionis
Αρμύς, condensum significat, animæ illæ possunt intelli-
 gi, quæ passionibus atque affectibus adeò abundant, vt
 densæ quodammodo ac nimix in huiusmodi affectibus
 dicendæ sint, & nihilominus steriles sunt, atque infru-
 ctuosæ. In his autem animabus ille dæmon cōmoratur,
 qui vitio, ac prauitate vnic⁹ & singularis, immanitate au-
 tem & sæuitia ferus appellatur; verum licet ipse dæmon
 principaliter ita appelletur, secundario tamen, eo singula-
 ris ac feræ nomine quilibet intelligitur Tyrannus, qui
 vineæ Christi hostis sit. Quæ sequuntur, iuxta sensum
 Anagogicum ex superius dictis satis sufficienter expo-
 ra sunt.

In finem pro torcularibus Psalmus ipsi Asaph.

Octauus psalmus similem habet inscriptionem pro torcularibus

ubi expositionē clare tradidimus. Illa igitur torcularia à Prophe-
ta nostro mutuo iubere atque exhortari sese introducuntur ad ea
peragenda qua in presentis psalmi habentur principio. Redar-
tuuntur etiam in hoc psalmo Iudæi de summa eorum in deum in-
gratitudine, atque infidelitate, ob quam consequenter eis prædici-
tur, quòd abiiciendi erant. Ex qua redargutione & prophetia
prudentiōr ac cautior redditur nouus populus, ne & ipsum ali-
quando abiici contingeret, si antiqui illius vitia fuerit imitatus.

P S A L M V S L X X X .

Exultate deo adiutori nostro. Videtur prima fa-
cie hæc verba prolata esse ex Iudæorū psona
qui è Babylonica redierūt captiuitate, velu-
ti exultantium de suo in patriā reditu. Atq;
hoc pacto exponitur hic psalmus à Iudæis:

Verum si sequentia omnia consideres, vbi multa mœrore
referta sunt, conuincemus hunc eorum sensum rectū nō
esse. Torcularia illa igitur mutuo sese exhortātur, ad exul-
tādū in Christo, q̄ eis auxiliaturus manifeste aduenerat,

Iubilate deo Iacob. De iubilatione sæpius dixim⁹, & nūc
breuibus repetemus, idem esse iubilare quod vociferari,
& victoriæ cantū canere. Deo autē Iacob ideo dixit, vt ī
memoriā reuocaret, q̄ deus iste, q̄ incarnandus erat, idē
ille esset, qui olim patriarchæ Iacob in figura hominis
apparuerat, futuram incarnationem suam prænunciāns.

Sumite psalmum, & date tympanum. Amplectimini disci-
plinas dei (est autem hic psalmus moralibus refertus do-
cumentis) & pulsate ac percutite corpus vestrum plectro
temperantiæ.

Psalterium iucundum cum cithara. Per psalteriū, ipsam mē-
tem, aut intellectū intelligit, & per citharā, corpus, vt in
trigesimosecundo psalmo tradidimus. Mouete, inquit, in-
tellectum & corpus vestrū, vt lætitia deū afficiatis. Vtro-
bique autē à cōmuni sensu sumendum est verbum, datę.
Neque eīm de materialibus organis loquitur, tamen si ali-
ter sentiant Iudæi. Iucundū autem dixit, vt indicaret, q̄
de⁹ huiusmodi Psalterij genere, quā maxime delectatur.
Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solēnitatis vestre. Lex
erat Iudæis vt prima die mensis septimi, qua die erat Neo-
menia, id est, noua luna, sacerdotes tubis canerent, in

memoriani cœlestis illius tubæ, quæ audita eis fuerat in monte Sina. Metaphorice igitur atque exemplo huiusmodi legis, Propheta sanctos iubet Apostolos tuba canere, tuba nimirum linguæ, ac vocis, in defesso spiritu Christum resurrexisse prædicantis: atq; hoc in Neomenia fieri iubet, hoc est, in die resurrectionis eius in qua die creatura renouata est. Hanc etenim diem, insignem solennitatis diem appellauit, eo quòd festiuitatum omnium clarissima sit, & celeberrima. Quocirca non immerito Gregorius theologus solennitatum solennitatem eam appellauit. Moyses etiam Neomeniæ diem laudans significationis diem eam esse tradidit.

Quoniam præceptum in Israel est, et iudicium deo Jacob. Considera sancti spiritus artem, qui cum legali præcepto resurrectionis Euangelium coniunxerit, iterum quæ legis cum pertractat, & ad Hebræos sermonem refert, ita, inquit, facere iubeo, quia sic vobis à deo præceptum est, & quia hoc iudicium est deo Jacob, hoc est, quia ista est determinatio, & sententia diuina ita est.

Testimonium in Ioseph posuit illud. Per Ioseph vniuersum populum intelligit, vt diximus in psalmo 76. Hoc præceptum, inquit, vt tuba canant in Neomeniis, deus posuit testimonium, hoc est, in cōtestationem, & mandatum, in populo. deinde tradit, quando hoc mandauerit.

Cum exiret ipse de terra Aegypti. Cū ipse populus exiret.

Linguam quã non nouerat audivit. Populus nimirum. Per linguam autem, vocem illam dei intelligit, qua decalogum eum mandantem audiuerunt: quando omnis populus timore affectus procul secessit, Moysi dicens, tu loquere ad nos, & non loquatur nobis deus, ne moriamur. Vocem autem dicit, quam non nouerant, pro, nouam, & eorum auribus non consuetam.

Diuertit ab oneribus dorsum eius. Docens Propheta summa fuisse ea beneficia, & dona, quæ à deo populus ille consecutus est, postquam audisse eos dixit dei vocem, addit, & priora beneficia: liberationem dico ab Aegyptiaca, & dura illa seruitute. Per onera autem, luti & laterum opus dicit, atque aliorum huiusmodi, à quibus omnibus Iudæorum humeros deus liberauerat.

Manus eius in cophino seruierunt. Subintelligenda est ditio, enim, vt sit sensus: manus enim eius, &c. Cophinus canistri genus est, in quo lutum & lateres ferebant. Cum enim Pharaoni ciuitates ædificarent, lutum ac lateres portebat eos propriis humeris deferre.

In tribulatione inuocasti me, & liberaui te. Ex hoc loco beatus David Christū introducit loquentē ad Iudæos, & doctē, quòd ipse ille sit deus, qui eos olim affecit beneficiis. Per tribulationē autem, afflictionem Aegyptiacā intelligit, quando ab operū præfectis assidue ad opus vrgebantur: vnde dominus ad Moysen: vidēs, inquit, vidi afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorem eorum aui aduersus operum compulsos. Noui enim dolorem eorum, & descendi, vt eriperē eos. Et rursus: ego vidi presuram, qua Aegyptij eos premunt. Inuocasti vero me, & liberaui te, & alia huiusmodi, propter eorū progenitores sunt dicta. Progenitores quippe & posterī vnum genus efficiunt. Ipsam enim Iudæorum gentem alloquitur.

Exaudiui te in abscondito tempestatis. Tuas, inquit, petitiones adimpleui, cum in occulta parte illius tempestatis laterem, quæ Aegyptiorum castra perturbauerat, quæque curruum axes coniūxerat, & Aegyptios magna vi in perditionem abduxerat. Tempestas autem, valida est ac vehemens ventorum procella.

Probauī te apud aquam contradictionis. De hac aqua diximus in psalmo 77. probauī te, permittens vt paululum sitires, & continuo immemorem te reperi, atq; ingratum: quod prius quidem noueram, verum tunc tuum vitium prorsus omnibus patuit.

Audi populus meus, et contestabor tibi. Per populū suum Διαμάρτυ-
ρῶσιν αὐτῶν. Hebræos intelligit, sicuti in Aegypti exitu ad eorū progenitores dixerat: eritis mihi populus peculiaris: hoc est, familiaris, & beneuolus. vel populū suum ideo Christus eum appellat, quia secundum carnem illorū erat cognatus. In propria, inquit venit, & sui eum non receperunt.

Israel si audieris me, non erit in te deus nouus, neque adorabis יִשְׂרָאֵל deū alienū. O popule Israel si credideris mihi, qui nouum condidi testamentū, si credideris, inquā mihi vt deo, esto securus, q̄ legem tuam non transgredieris. Nam & si in

lege scriptum sit: non erunt tibi alij dei præter me, tibi tamen ideo dubitandum non est. Ego etenim alius deus non sum. Nam quod hic dicitur: deus nouus: dictum est pro, deus alius, sicuti continuo exponit, cum ait: neque adorabis deum alienum. Siquid enim aliud fuerit ab eo, quod olim est, id nouum dicitur tanquam postea ac de nouo adueniens: atque ideo etiam appellatur alienum.

Ego enim sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Ille ipse ego sum & nõ alius. Huius autẽ versiculi verba apud Moysen ad vnguem scripta sunt in libro Exodi.

Dilata os tuum, & implebo illud. Aperi, inquit, os tuum, os dico non corporis sed intellectuale animę tuę os. Nam si os tuum ad spiritualẽ cibũ, & ad diuinos sensus percipiendos parasti, ego illud implebo sapiëntiã, & à terrena hac legalis literę humilitate, te abducam, ad altam atq; excelsum occulti ac latentis in litera spiritus sublimitatẽ, & speculam. Potest, & ipsum os corporis intelligi, vt sit sensus: si parueris mihi, necessarios tibi corporis cibos præstabo.

Et non audiuit populus meus vocem meam. Ego quidem iracis contestatus sum, & talia pollicitus, verum populus meus mihi non credidit: quod Ioannes euangelista significauit, dicens: & sui eum non receperunt.

Et Israel non attendit mihi. Repetitio est, atque expositio prioris dicti: verbum autem attendo, siue audio, sæpe idẽ significat quod credo, vt hic: alibi autem accipitur pro intelligo, iuxta illud: qui habet aures audiendi, audiat.

Et dimisi eos secundum studia cordium suorũ. Dimisi, inquit, eos veluti incredulos ferri iuxta voluntatem suorũ cordium: & deinceps ad gentium populos pertrãsiui. Per studia autem alij interpretes voluntates intelligunt.

Ibunt in studiis suis. Protectione scilicet diuina destituti, atq; omni superna gratia spoliati, veluti immedicabiles. Ibũt aut hoc pacto destituti, simul ac saluatorẽ repulerũt.

Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, in nihilo sane inimicos eorum humiliasset, & super tribulantes eos misisset manũ meam. Verba illa: Israel si in viis meis ambulasset, ad superioris versiculi declarationem dicta sunt. Similiter verba illa: super tribulantes eos misisset manũ meam: exponunt præcedentia, & sententię repetitionem

Ὁὐ προσέσχε
μοι.

κατὰ τὰ
ἐπιθυμια-
τα τῆ καρ-
διᾶν αὐτῶν.

ἐν μηδυνί.

continent. In nihilo autem, expone, pro, de facili, ac sine labore vel, in nihilo, pro, in re vili, & nullius momenti. Nam & olim deus in ranis in locustis, & in huiuscemodi aliis minimis rebus hostes eorū flagellauerat, vt suarum irium magnitudinem demonstraret.

Inimici domini mentiti sunt ei. Inimici crucis Christi, teste Paulo, Iudæi sūt: mentiti autem sunt Christo Iudæi, dum sermonibus ei blandiebantur, appellantes eum Rabbi, vt diximus in psalmo 54. quæ omnia tamen simulantes dicebant. Vel aliter: volens beatus David docere quòd Iudæorum infidelitas de progenitorum radice descendebat, eos dicit domino mentitos esse. Nam cum olim deus regem eis statueret polliciti sunt per progenitores suos, obseruaturos se esse omnia quæ mandauerat, dicentes: omnia quæ dixit dominus deus faciemus, & audiemus. & tamen sæpenumero mentiti sunt, & illius contempserunt sermones. Possumus & illud dicere, quòd cum Iudæi cognati Christi essent, inimici ei facti sunt, & illius cognationem mentiti.

Et erit tempus eorum in seculum. Per tēpus, tam Syri, quàm Hebræi calamitates solēt significare. Eos igitur à calamitatibus nunquā esse liberandos prædicit. vel, condemnationis eorū tempus intellige, futurum nimirum seculum.

Et cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra, melle saturauit eos. Hic deus, inquit, cui Iudæi non crediderunt, manna olim eos cibauit, quasi pinguisimo quodam frumento. Subintelligitur enim dictio, quasi, vt sit ordo, & sensus: cibauit eos quasi ex adipe frumenti. Per adipem vero frumenti, tenuissimam, ac purissimam illam triticeæ farinæ partē intellige, quā similam appellant: & per mel, aquam illam intellige, quæ ex petra manauit, non quòd natura esset mel, sed opinione & sapore. Illis enī tunc fatigatis & sitientibus adeo fuit suauis, vt mel prorsus esse videretur: atque ideo ipse etiam Moyses hoc pacto eam in cano Deuteronomij appellauit dicēs: expressit mel de petra. Huiusmodi autem cibi & potus, ac satietatis commemoratione bonorum omnium eis præstitorum abundantiam significauit. Et aliter: cibauit Christus quatuor milia hominum ¶ 11. panibus, & potauit eos mellita eius

doctrina vsque ad saturitatem. Quàm dulcia enim, inquit, faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Petra enim illa, vnde fluebat aqua, vt Apostolus docuit, erat Christus:

Psalmus ipsi Asaph.

Quadam exemplaria inscriptionem habent quam posuimus: psalmus ipsi Asaph: quadam vero, intelligentia ipsi Asaph: vel quia hic psalmus prudentiores atque intelligentiores reddit omnes iudices. vel quia intelligentia opus est, ad percipiendam prophetiam, qua in eo continetur. Redargutionem etenim illam predicat, qua in Scribas, atque in Phariseos dominus noster in euangelio vsus est.

P S A L M V S L X X X I

Deus stetit in synagoga deorum. Christus stetit in medio synagogæ scribarum Phariseorum, & seniorum populi, quos propheta hic deos appellat, quia aliis præerāt, & inter inferiores iudicabant, quemadmodum in primo quadragesimoni psalmi versiculo latius tradidimus. Gregorius autē theologus in secundo sermone de baptismo aliter hoc declarat, vbi poteris videre.

Δικαίωσθαι. In medio autem deos diiudicabit. Stās in medio eorū diiudicabit, hoc est, redarguet, principes scilicet & iudices populi, vt iam dictum est. vel, in medio, dixit pro corā multis. Magna etenim cum libertate Christus eos reprehēdebat, dicens: vae vobis Scribæ, & Pharisei hypocritæ, quòd hæc, atq; illa faciris. Hebræi vero expositores dicūt: deus stetit in medio principum, inuisibilis conspectui eorum existens: & in medio multorū eos redarguet per prophetas, si principatum atq; imperium indigne exercuerint.

Vsquequo iudicatis iniustitiam, & facies peccatorum accipitis? Stetit deus & iudicabit; dicens nimirum verba hæc quæ sequuntur: vsquequo &c. Iniustitiā autē hoc in loco posuit pro iniuste. Vel vsquequo iudicatis iniustitiam? pro vsquequo iustificatis peccatores? Per peccatores autē, iniustos oēs intelligit. Quousque, inquit, accipitis iniustos? hoc est, quousq; eos veremini? Huiusmodi loquēdi modo alibi scriptura vtitur, quando ait in lege: non accipietis faciem

mem in iudicio, quoniam iudicium domini est. Ille autem personarum acceptor dicitur, qui iniustorum ac prauorum hominum potentiam, & magnitudinem veretur.

Iudicate orphano, & inopi. Horum, inquit, causam iudicate, & nolite despiciere eos aut negligere.

Humilem pauperem iustificare. Si iniuria affecti fuerint: & rursus idem repetit quod in precedenti dixit versiculo. Vel inopis & pauperis differentiam quare in psalmo 11.

Eripite pauperem & inopem, de manu peccatoris liberate eum. Vide quantæ curæ sint deo inopes: & pauperes, cum sæpius propheta sermonem de eis repetat. Eripite igitur, & liberate eos, quoties opprimuntur.

Non cognouerunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. *τυφλωσιν.* Sponte sua cæci effecti sunt, & diuinos sermones non cognouerunt: hoc est, non intellexerunt. Ad maiorem enim declarationem additum est id verbum à propheta: in tenebris ambulant: hoc est in errore perseuerant. Vel aliter: non cognouerunt neq; intellexerunt, quid nam bonum atque honestum sit, atque ideo ambulant in ignorantia iniustitiæ.

Commoueantur omnia fundamenta terræ. Hæc verba Symmachus ita reddidit: conturbabo terram, propter habitantes in ea: & iuxta primam lectionem, iubet deus terram commoueri & fluctuare, vt iniustis principibus atq; iniquis iudicibus terrorem incutiat. Vel commoueantur fundamenta terræ, & illorum iniquitates non sustineant. Per fundamenta vero terræ, illius profunditatem intelligit. Sunt autem hæc verba summo plena terrore. Diuinam enim indignationem aduersus iniquos iudices ac principes, maximam esse demonstrant.

Ego dixi dii estis, & filij altissimis omnes. Verum vbi nam in veteri scriptura hoc dictum esse legimus? Quidam dicunt sententiam hanc contineri in illis verbis à deo prolatis: factumus hominē ad imaginem & similitudinem nostram. Mihi autem videtur, quod iudices & principes dei appellati sint, in libro Exodi, quando populo deus mādauit, dicens: Deis non maledices, & principibus populi tui non loqueres male. Per deos etenim illic principes intellexit, quemadmodum in psalmo 44. iam exposuimus. Per filios

autem altissimi, ipsos Israelitas intelligit. de eis enim a deo dictum est: filius meus primogenitus Israel.

Vos autem sicut homines moriemini. Sicut homines simplices. tametsi, inquit, imagine dei honorati estis, & tanto donari nomine, ut dei appellemini, licet etiam plerisque ob principatum honoratiores sitis, moriemini tamen ut simplices. homines enim hic vulgares quoslibet homines intelligit, quod nec diuinam nouerunt legem, nec prudentiam ullam habent, cuiusmodi gentes sunt. Et dicens, moriemini, illud etiam significauit quod huiusmodi uiuendi normam usque ad mortem ipsam perpetuo retinebunt: ac si diceret: hoc pacto uiuetis usque ad mortem.

Et quasi vnus ex principalibus cadetis. Idem rursus repetit per principes autem, gentium duces intelligit. Et cadetis dixit, pro moriemini. Quidam vero per vnum ex principibus, ipsum dæmonem intelligunt, veluti angelici olim ordinis principem: iuxta quem sensum, cadetis; expone, pro decideris, à dignitate nimirum pristina: atq; hoc propter existimationem ac superbiam vestram. Nam & dæmon suo principatu male vsus, ab honore illo decedit diuino.

Exurge deus, iudica terram. Hoc de Christi resurrectione absq; vlla contradictione dictum est. optat enim propheta & supplicat, ut resurgat Christus, & iudicet terram, per Apostolos nimirum, quos principes misit super omnem terram.

Quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus. Tu, inquit, hereditatem consequeris in omnibus gentibus. Hereditas autem Christi, omnes sunt qui credunt in eum.

Canticum psalmi ipsi Asaph.

Quid sit canticum psalmi, diximus in proœmio operis. compositus est autem hic psalmus ex eorum persona qui à Babylonia captiuitate reuersi sunt. Nam cum Iudaorum finitimi vidissent populum huiusmodi reditum reedificari templum & ciuitatem restitutam conuenerunt in vnum, & Barbaricis gentibus collectis, impetum fecerunt in Iudaos, tametsi ab eis victi, & superati fuerint, dum Iudaorum Zorobabel. huiuscemodi igitur materiam pertractans hic psalmus in orationis speciem formatus.

PSALMVS LXXXII.

Domine, quis similis erit tibi? Non interrogatis sed laudantis est sermo, & diuinam, vt ita dicam, incomparabilitatem admirantis. dictio enim, quis, hoc in loco non raritatem, sed impossibilitatem significat, ac si diceret: nullus tibi similis reperiri potest, ex quo diuinæ constituitur virtutis immensitas.

Ne sileas, neque mitescas deus. Noli adeo esse longanimis, κατὰ τὴν ἰσχυρίαν. Itaque patiens. Ita enim cæteri interpretes reddidere. Quare autem sic dicat, audi.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, et qui oderunt te, extulerunt caput. Inimici tui, qui tuum populū oppugnant, vel qui propter te nobis infensi sunt. sonuerunt autē, hoc est, auditum dedere clamorem, quemadmodum in exercitiis fieri solet, quādo magna adest militū multitudo. vel iter: Ij qui olim suas in nos inimicitias, susutro penē tantā significabāt, apertō nūc Marte, ac palā hostiles animos ostentur, & temere omnia in nos gentes glorianur. Extulerunt autem caput, hoc est, animos ceperunt, & multis secū adiunctis coadiutoribus, audaciores effecti sunt.

Super populum tuum malignauerunt consilio. Consilio, hoc est, concordi ac eōmuni omnium sententia. quædā exemplaria habent, consilium, in quarto casu, & tūc sensus esse videtur, quod cōmune consiliū maligno ac peruerso animo inierunt. Sciendū est autem quod Græca dictio γνώμη. quæ hic in Græco habetur, & pro qua interpretes cōsiliū reddidit, aliquando admonitionem significat, iuxta illud apostoli: de virginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do, aliquando consilium, vt hoc in loco; super populum tuum malignauerunt consilium: aliquando autem sententiam, vt illud Danielis: Quam ob causam exiuit tam impudens sententia? Aliquando etiam opinionem de fide, aut de quopiam dogmate, quale illud est apud theologum dicentem; sed suam ex aduerso opinionē adducere, viri pij est, & sapientis. In omnibus enim his locis in Græco habetur, vt diximus dictio γνώμη.

Et consuluerunt aduersus sanctos tuos. Iteratio sermonis ἑβραϊστικῶς est, ad maiorem prædictorum declarationem. De sanctis autem, vide quæ in psalmo 78. dicta sunt.

Dixerūt: venite, exterminemus eos ex gente, & nō memoretur nomen Israel amplius. Hoc est, consiliū quod inierunt: exterminemus autem ex gente, hoc est, priuemus eos hac qualitate vt gentes sint, deducendo eos nimirū ad nihilum & amplius nō memoretur, hoc est, in futurū prorsus nō nominetur: perdita videlicet ac penitus dissipata illa gente.

Quoniam consultauerunt vnanimiter simul. Hoc est sceleste ac maligne meditati sunt consilium. reassumit enim sermonem de consilio, communi eorum conspiratione deum hoc pacto excitans ad vindictam, qui gentium solet dissipare consilia. dictio autem, quoniam, narrātis est. dictio, vnanimiter, ad consilia eorum refertur. dictio vero, in vnum, ad locum, & sensus est, quòd in vnā conuenerunt sententiam, atque in eodem loco.

Aduersus te testamentum disposuerunt. Testamentum posuit pro fœdere, seu pacto. quòd enim Græcæ dictiones, Διαθήκη & σὺνθήκη tam voce quàm deriuatione, & significatione cognatæ quodammodo sunt, hinc factum est, vt altera alterius sæpe loco ponatur. deinde eos connumerat, qui in vnum simul conuenerunt.

Tabernacula Idumæorum, & Ismaelita. Per Idumæorum tabernacula, vel ipsos simpliciter Idumæos intelligit, vel eorum ciuitates. Idumæi autem descendunt ab Esau, qui alio nomine dictus est etiam Edom. Ismaelitæ vero genus suum deducunt ab Ismaele filio Abraham.

Moab & Agareni. Moabitæ populi sunt, qui originem trahunt à Moab filio Loth: Agareni vero ab Agar matre Ismaelis: quæ postquam expulsa est è domo Abraham, alteri se viro coniunxit, vnde isti descenderunt.

Gebal & Ammon, & Amalech. Gebalei populi erant, qui prope Idumæam habitabant. Ammonitæ autem ita denominati sunt ab Ammon filio Loth. Et Amalechitæ ab Amalech, qui & ipse originem ducebat ab Esau, qui sanè aliam ab Idumæa regionem separatim habitabant.

Alienigenæ cum iis qui habitant Tyrum. Per alienigenas, Philistæos intellige, quos nunc Palæstinos dicimus. hi etenim viciniorem Iudæis regionem habitabant, atque ideo alienigenæ in specie appellati sunt. per habitantes autem Tyrum, Tyrios intelligit.

Etenim

Etenim & Assur venit cum illis. Assur propriè Assyrii sunt: verū hoc in loco, Samaritanos ita appellat, veluti Assyriorum colonos. nam post duarum tribuū captiuitatē, illuc missi sunt Samaritani ab Assyriis, vt regionem illam incoerent. abundat autem, hoc in loco coniunctio, etenim.

Facti sunt in adiutorium filii Loth. Filios Loth, eos esse intellige, quos superius Moabitas appellauit, & Ammonitas. Hæ etenim nationes Iudæis præcipue inuidebant, & ideo in eos alias gentes in vnum collegerunt.

Fac eis sicut Madian, & Sisara, sicut Iabin in torrente Cison. Imprecatur propheta aduersus gentes superius cōnumeras, quæ ciuitatis Hierusalē instaurationē ferre nō poterant, atq; in memoriā, illorum hominū ruinā reuocat, qui Iudæorū populo olim infesti fuerant, & præter omniū opinionem perierant, optātq;, vt eodem pacto nunc prædicti omnes pereant, ob malignā eorū mentē in Iudæos, quo illi superiores. Et per Madian quidem Madianitarū exercitum intelligit, quem multitudine, ac copia militum terrā obtexisse legimus, & tamen à trecentis viris, Gedeone duce superatum, atq; his quidē inermibus omnibus, lampades tantum, & tubas ferentibus, vt in libro Iudicū legimus. Sisara dux fuit exercitus Iabin regis Canaan potentissimi. Noningentos etenim ferreos currus habebat: hos autē omnes superauit Barach aduersus eos iussu Deborah profectus, quæ illis tēporibus iudicabat populum Israel. Et Sisarā quidem fugientem, Iael vxor Caber hospitio acceptum somno sopiuit, ac deinde malleo & clauo illius tempora penetrauit, atque hoc pacto interemit: ipse autem Iabin occisus fuit à Barach, qui vniuersum cū rege exercitum dissipauit. Torrens autem Cison proximus est & contiguus loco, vbi prælium illud commissum est. Hæc autē omnia distincte habentur in libro Iudicū.

Exterminati sunt in Aendor. Aendor locus est vbi bellum cum Sisara commissum est. aliqui locum torrentis Cison eundē esse dicunt & Aendor, & geminū habere nomen.

Facti sunt quasi stercus terra. Insepulti, dissoluti, & putrefacti.

Pone principes eorum, sicut Oreb, et Zeb, et Zabee, et Salmanan. Per principes, duces gentium intelligit, quas supe-

rius commemorauimus. Oreb & Zeb, Madianitarū erāt duces, quos Gedeon, vt diximus, interemit. Zebee autem & Salmana eorundem erant reges, qui simili modo à Gedeone occisi sunt.

Omnes principes eorum. Ita vt nemo relinquatur, verum dum aduersus principes imprecatur, subditos etiam eis populos comprehendit.

κληρονομί-
συμψή.

Qui dixerunt hereditemus nobis sanctuarium dei. Hereditemus, pro dominemur, vel in potestate nostra habeamus, nō vt honoremus illud, sed vt sacra vasa, & reliquas oblationes diripiamus. per sanctuarium autē, templum ipsum intelligit, in quo deus populum sanctificabat.

Deus meus pone eos, vt rotam. Continue instabiles, & crebris mutationibus circumactos. hoc pacto enim rotæ poterunt comparari.

καλάμω.

Vt arundinem ante faciem venti. Ita, vt facile dissipentur, & nullam inueniant stabilitatem.

ἐν καταγί-
δι.

Quasi ignis qui comburet Syluā, et quasi flamma cōburens mōtes, ita persequeris illos in procella tua, et in ira tua conturbabis eos. Nō secus illos psequaris, quæso, & cōsumas, atq; ignis solet syluā populari. summa etenim vi fertur ignis in syluam, & omnia corripit. Hæc autē verba à sequentibus exponūtur, quæ dicunt: & sicut flāma comburens mōtes. Et simili modo verba illa: ita persequeris eos in procella tua: à sequētibz verbis declarantur; & in ira tua conturbabis eos. procellā em̄ hoc in loco celerē atq; impetuosum iræ motum metaphoricè appellauit. procellæ enim propriū est, omnia cōturbare. quod vero ait: psequeris, & cōturbabis: vel propheticè dicta sunt, veluti futura prædicātur, vel operantis modū continent pro, persequaris, & cōturbes.

Imple facies eorum ignominia. Eis nimirum profligatis.

Et quærent nomen tuū domine. Interrogantes cū timore, ac tremore, quis nam sit is deus qui tam admirande nos populum suum liberauit, & eos perdidit.

Erubescant, et conturbentur in seculum seculi, et confundantur, et pereant. Cum aduersus eos imprecatus fuerit, vt in præsententi pereant seculo, imprecatur etiam, vt pereāt in futuro, quod seculum seculi appellauit, vt alibi etiam dixim⁹. perire autē in futuro seculo ille dicitur, nō qui ita perit, vt
amplius

amplius nō sit, sed q̄ eas persoluit pœnas, quas qui sustinent, perire omnes dicuntur. In illo enim seculo, pravi omnes erubescunt, & confundentur, publicatis ac divulgatis eorum operibus: & turbabuntur, vbi iudicis constantiam, ac seueritatem viderint, deinde etiam punientur.

Et cognoscant, quod nomen tibi, dominus. Inuiti igitur id cognoscant, postquam sponte noluerunt.

Tu solus altissimus in omnē terrā. A cōmuni sensu sumendum est verbū cognoscant. addiscant, inquit, quod tu solus deus es totius terræ. Altissimum autem deum vocauit, veluti supercœlestem. potest etiam hic psalmus his omnibus accommodari, qui pro Christo persecutionem sustinent.

In finem pro torcularibus filiis Core, psalmus.

Octuagesimus etiam psalmus huiusmodi inscriptionem sortitus est. Ibi vide expositionem. de eisdem enim torcularibus propheta noster nunc loquitur.

PSALMVS LXXIII.

Vān dilecta tabernacula tua domine virtutum.

Dictio q̄, hoc in loco idem significat quod alibi diximus, in psalmo 72. ibi: quā bonus deus ipsi Israel. Per tabernacula autē ecclesias inteiligit, q̄ variis in locis cōstru-

ctæ sunt, & in quibus diuina habitant charismata. has etenim ecclesias mentis oculo præuidens propheta noster dilexit eas. de his autem verbis, domine virtutum, dictum est in psalmo septuagesimo octauo.

Cōcupiscit, & deficit anima mea in aulas domini. Anima mea deficit, cupiēs ad huiusmodi ecclesias peruenire: quas aulas dei etiam appellauit, quia in eis moratur, ac conuersatur Christus, vel, deficit, hoc est, dissoluitur ac debilitatur, nimio scilicet fatigata desyderio. dicuntur enim ardentes amatores deficere, quando amatæ rei disunctionem ferre nequeunt. Quisque etiam cœlestem appetit regem, dicere potest, quā amabilia sunt tabernacula illa tua intellectualia, quæ in cœlis sunt, illæ, inquam, aulæ cœlestes. concupiscere autem posuit, pro festinare.

Cor meum, & caro mea exultauerunt in deum vnum. Non hoc tantū, inquit, accidit animæ meæ, sed & corpus meū

in Christo lætatum est. viuum autem, seu vt in Græco habetur, viuentem deum appellauit, propter idolaque mortua esse dicuntur: vel quia à mortuis Christus resurrexit. Primo autem cor ipsum lætitia afficitur, & deinde gaudium in vniuerso corpore diffunditur.

0084. Etenim passer inuenit sibi domū, & turtur nidū sibi, vbi ponet pullos suos, altaria tua domine virtutum. Passerem animā appellat, veluti q̄ ab intellectuali aucupe, laqueis, atq; aliis multiplicibus insidiis impetitur. Anima enim, inq̄t, mea sicut passer erepta est de laqueo venantiū. Per turturē simili modo castam omnē animā intelligit, quæ & mœstasit, & quietē sectetur: cuius pulli, hoc est, cuius filij, virtutes sunt. habent autē huiusmodi animæ in ecclesiis, quasi in quibusdam tutissimis nidis, protectionē, atq; refugiū. vbi ponet, autē dixit, pro, vbi disponet, atq; vbi operabitur, huiusmodi scilicet virtutes. Et aliter: passer est popul⁹ Christianus, cui tam intellectuales, quàm mūdi huius venatores, dæmones nimirū atque impij homines insidiantur: turtur autem est, episcopus quilibet, aut doctor Christianæ religionis, qui in ecclesiis filios ponit, quos per spiritum regenerat. inuenit enim, inquit, passer domū, & turtur nidum, altaria nimirum tua, hoc est, ecclesias tuas, in quibus singulis diebus spiritualis agnus immolatur.

Rex meus et deus meus. Versiculus iste habetur etiam in quinto psalmo.

Beati, qui habitant in domo tua. Concupiuit quidē beatus David introire in aulas domini, quas diximus, & tamē p̄cul ab eis constitit, mentis oculis tantū cernēs: quod reliquū est igitur, illos appellat beatos, qui illinc habitaturi erant. per domum eim dei, has ipsas aulas, Christi nimirum ecclesias intelligere debemus. indifferentem autem singulari numero, & plurali vsus est: quoniam si loca respicias, ecclesie numero plures sunt, si religionem & fidei communicationem, omnia quæ vbique locorum sunt templa, vnā constituunt fidelium ecclesiam.

In secula seculorum laudabunt te. Semper ac perpetuo laudes tuas in ore habebunt.

Beatus vir, cui est auxilium ei abs te. In hoc versiculo idioma quoddā Hebraicū est illi simili, quod vidimus in psal

mo 9. ibi: cuius maledictione os eius plenū est, vbi vide.

Ascensiones in corde suo disposuit. Talis inquā, homo exco-
gitavit intra se gradus, atque ascensus quosdam, à sensi-
bilibus ad intellectualia, à peioribus ad meliora. sunt au-
tem istæ ascensiones, bonæ quædam cogitationes, per
quas veluti per scalam gradatim ad alta & diuina dona
conscendimus. Beatus itaque, inquit, ille est, qui auxilio
tuo se potest iuuare. illi autem auxilium tuum præsto
fuerit, qui ascensiones istas in suo corde disposuerit.

In valle lacrymarum. Disposuit autē in seipso huiusmodi
ascensiones, existens in loco lachrymarum. Vallis autem
lachrymarum, seu vallis fletus, metaphoricè dicta est, ab
illo loco, vbi olim deus, Hebræorum iniquitates redar-
guens, populum cōmouit ad fletū: vnde vallis fletus ap-
pellatus est locus ille. & quia cuiuscūq; vallis situs humi-
litem præfert, docemur quòd cum humilitate agēda
est omnis pœnitentia. de pœnitentibus enim loquitur
propheta eos beatificans qui in valle lachrymarū ascen-
siones disposuerint in corde. Nam iuxta Anagogen idem
nobis significat, vallis fletus, quod pœnitentiæ locus.

In loco, quem p̄sui. Existens in valle fletus, atque in lo-
co, quem sibi ipsi posuit, hoc est, in loco, quem elegit.

Etenim benedictiones dabit legislator. Beati illi, inquit, sunt,
quos prædiximus. Nam & Christus, qui hanc nobis legē
dedit, euangelicis etiam mandatis suis benedictiones eis
dabit, quæadmodum apud Matthæum, & Lucā legimus.

Ibunt de virtute in virtutem. Ex humilitate ad luctum, ex
luctu ad compunctionem, atque hoc pacto ex vna in aliā
virtutem, summo cum profectu, ad sublime virtutū cul-
men ascendent. virtus autē ideo dicta est, quia viribus po-
tentiorum illum hominē reddit, qui eam amplectitur: vi-
res autem cum dico, non corporis tātum, sed animi etiā
facultates intelligo. Possumus & aliter dicere: quòd ibūt
ab oratione ad lectionem sacrarum literarū: & ab huius-
modi lectione, ad imperfectorum quorumlibet admoni-
tionem, atque exhortationem: item ab exhortatione, ad
gratiarum actiones, atque ad laudem dei. & aliter: à vir-
tute donorum dei, quæ hic in terra nobis præstantur, ad
eorum virtutem, quæ in cœlorum regno tribuentur.

Videbitur deus deorum in Sion. Prophetia hic continetur de incarnatione Saluatoris, qui in Sion ortus est, iuxta illud: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians præceptum eius. Deum autem deorum ea ratione appellauit, quam diximus in principio psalmi quadragesiminoni.

Domine deus exaudi orationem meam, auribus percipe deus Iacob. Idem est dicere deum virtutum quod dominum virtutum, de quo in principio diximus præsentis psalmi. per orationem autem eas preces intelligit, quas in progressu dicturus est. Deus etiam Iacob, pro deus, qui olim luctans in figura hominis apparuisti Iacob.

Protektor nostrer aspice deus, & respice in faciem Christi tui. Hæc est illa oratio, quam exaudiri postulauit, per Christum autem hoc in loco quemcunque Christianum intelligit, qui in Christo baptizatus sit, & Christum induerit: de quo in fine præmij præsentis operis dictum est.

Quia melior est dies vna in aulis super millia. De diuinis aulis paulo superius dictum est. melior est autem vna huiusmodi dies super millia aliorum dierum, qui alibi quàm in tua aula agantur. dictio autem, quia, confirman- tis est hoc in loco, pro vere.

Elegi abiectus esse in domo dei mei magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorum. Idem rursus repetit, sed manifestius. Tu vero mecum considera quando diuinæ domus amore ac desiderio teneretur, is qui abiectus esse malebat in domo dei, ob eam nimirum sanctificationem, quæ illic perpetuo adest, quàm delitiose cum peccatoribus habitare.

Quoniam misericordiam & veritatem diligit dominus deus. Admiscet propheta in hoc psalmo admonitiones, atq; ad actiuam nos & contemplatiuam vitam hortatur, dicens, quod deus diligit misericordiam & veritatem. Misericordia autem ad actiuam, & veritas ad contemplatiuam vitam pertinet: quod si istas deus diligit virtutes, necessario etiã eos amabit, qui huiusmodi virtutes amplectuntur: quia deus est ipsa misericordia, & ipsa veritas. dictio autem quoniã, narrãtis in more posita est, & abundat, vt sepe diximus, more Hebraici idiomatis. Possumus & aliter dicere, quod Christus nostri misertus est, & verum nobis euangelium prædicauit.

Gratiam

Gratiam & gloriam dabit. Gratiam remissionis peccatorum veluti dedit meretrici & aliis multis, vel gratiam miraculorum dabit, qualem Apostolis præstitit & cæteris sanctis. gloriam vero, & eam, quæ est ab hominibus, & eam quæ in cælo est. vel deificationis gloriam, ut dei scilicet efficiamur, & gloriam cælestis regni adipiscamur.

Dominus nō priuabit bonis eos qui ambulāt in innocētia. Quidam per figurā hyperbaton cōstruūt hunc versiculū, videlicet: dominus dabit gratiam & gloriā iis, qui ambulāt in innocētia: deinde dominus priuabit eos cælestibus bonis: & quia Græca lectio indifferentē continet cōstructionem, (habetur enim in Græco *κύριος οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀδινία*, quod ad literam dicere possumus, dominus nō priuabit bona iis qui ambulant in innocētia,) dic quòd dictio, priuabit, sic posita, accipitur pro prohibe bit. quidam vero dicunt casus in constructiones fuisse im mutatos, & positū, nō priuabit bona iis, qui ambulant in innocētia: pro, non priuabit eos bonis. innocētiā autē hoc in loco pro abstinentia vitiorū posuit, cōsidera etiā, ne fortassis verbū *ἀποστρέψω*, hoc est, verbū priuo, eodē modo cōstruatur, quo verbū aufero: quod aliquādo cū datiuo iungitur, & accusatiuo, veluti: aufero tibi eā rē, sicuti reperimus apud Aristidem: abstulit ei *ἀγριότητα*. item apud Philostratū: cū fortuna ei magnū p̄miū abstulisset.

Domine deus virtutum, beatus homo, qui sperat in te. In psalmo etiā 53. legimus: beatus vir, qui sperat in eo. ille autē sperare dicitur in deo, qui mūdana omnia despicit, & ab eo solo depēdet. Hebræi vero hūc psalmū dicūt ad captiuum in Babylone populū ptinere, qui ad Hierosolymitanū tēplū accedere optabat, & beatos eos omnes dicebat, qui illic degerēt: Qui etiā popul⁹ in illo tēplo, vel vnica tm̄ die cōmorari maluisset, quàm alibi vel lōgissimo tēporis interuallo: verum nō possunt per omnia huiusmodi expositionē suo accōmodare p̄posito: cū illa eis verba aduersentur: in secula seculorū laudabūt te. Nā & templū, & laudes, quæ in eo tēplo deo dicebātur, abierūt omnia. & verba illa, in valle lachrymarū, nullā iuxta eorum expositionem haberent cōsequentiam. Et multa alia præterea erunt dissona. Nam & ipsa in primis inscriptio aduersa-

tur, quæ torcularia plurali numero appellat, cum passim in veteri testamento, templum Hierosolymitanum torcular singulari numero, aut tabernaculum appellatum sit, & non torcularia, aut tabernacula.

In finem filijs Core, Psalmus.

In finem etiam inscribitur hic psalmus, ob prophetias in eo contentas, quæ ad finem tendebant & in figura quidem ea prædicit, quæ ad populi captiui in Babylone libertatem pertinebant, re vera autem de gentibus pertractat, quæ sub idolorum seruitute captiua tenebantur, & quas ab huiusmodi iugo liberandas prædicit.

P S A L M V S L X X X I I I.

Benedixisti domine terram tuam. Hæc quæ dixim⁹ mētis oculis præuidēs ppheta deū ipsum alloquitur, dicēs: Benedixisti domine terrā tuā, seu (vt veri⁹ in græca lectione habetur) bona voluisti dñe terræ tuæ. habetur enim in græco verbū *ἰουδαίας*, vnde *ἰουδαία* quæ beneplacitū dicitur, seu bona volūtas. in græca tamē lectione cōstructio indifferens est. Terræ autē tuę dicit, quia domini est terra, &c. Bona igitur nūc voluisti terræ tuæ. nā olim ob primi parētis trāsgressum, bona ei nō volebas, sed mala: maledicta, inquit, terra in operibus suis: at nunc ob noui nostri Adā obedientiā, in gratiā tuā restituta est: quinimo olim tua tantū erat creatura, nūc etiā possessio tua facta est. & hunc quidē sensum fideles oēs sequuntur: Iudæi vero per terrā dei, ipsam tm̄ intelligunt Iudæā, veluti quæ populo dei fuit destinata: cui ideo bene voluisse deū dicunt, quia post captiuitatem rursus eā habitari cōcessit.

Auertisti captiuitatem Iacob. Quæ futura erant ponit, vt facta, prophetiæ lege. auertisti, inquit, captiuum populum Iacob à tyrannide qua premebatur. per Iacob vero, vt iā sæpe diximus, Christianum populum intelligit.

Remisisti iniquitates populo tuo, operuisti omnia peccata eorum. Hunc populū propheta alibi in psalmo 51. beatum appellauit, dicēs: Beati quorū remissæ sunt iniquitates, & quorū tecta sunt peccata, remisit enim nobis per pœnitētiā nostras

nostras iniquitates, & sacris baptismi aquis peccata nostra cōtexit. Hebræi vero dicūt q̄ remisit deus iniquitates, ob quas acti fuerāt in captiuitatē, & q̄ operuit eorū peccata in profundo veritatis. Populus autē domini non solum antiquus ille Israeliticus populus appellatur, iuxta rationem redditā in psalmo 80. sed etiam nouus Christianorum, vt diximus in primo versiculo psalmi 77.

Sedasti omnem iram tuam. Quam antea habebas propter κατίπαυσες
huiusmodi nostras iniquitates, & peccata.

Auertisti ab ira indignationis tuæ. Quid sit ira indignationis, seu potius, vt in græco habetur, ira excandescentiæ, vidimus in psalmo 77. Auertisti autem prō declinasti, ab indignatione, nimirum: atque ita ad hilaritatem & beneuolentiam pertransisti. τῶν σπυρίων

Conuerte nos deus salutarium nostrorum, & auerte irā tuam ἵωρ.
à nobis. Deinceps ex populi persona sermonem facit, vel etiam seipsum propheta cum eis adnumerat, supplicans, vt petita superius consequantur. Quid autem significēt illa verba, deus salutarium nostrorum, dictum est in psalmo sexagesimo septimo. Conuerte autem nos à captiuitate in pristinam dignitatem.

Nunquid in secula irasceris nobis? In secula hic posuit, pro perpetuo: seu pro, nunquid diu irasceris? Quidam autem non per interrogationem hoc dictum esse intelligunt, & dictionem *μὴ*, quæ habetur in Græca lectione exponunt, vt recte etiam exponi potest, pro ne, & sit sensus: ne in perpetuum nobis irascaris.

Aut extends iram tuam à generatione in generationem? Idem rursus repetit. in generationem autem dixit, pro vsque ad aliam generationem: de quo in nono psalmo dictum est: Et extends, pro protendes.

Deus tu conuertens viuificabis nos. Conuertens nos nimirum à captiuitate ad libertatem, atque à vitiis ad virtutes: vel quia Græca dictio *ἐπιστρέφας* in vtroque potest sensu accipi, & legi etiam potest: Deus tu conuersus: dicamus, Deus tu cōuersus ad nos. Antea enim auersus eras à nobis: viuificabis, hoc est, viuos nos reddes, ad opera virtutum. Nam antea ad ea pene mortui eramus. ἐπιστρέφας.

Et populus tuus letabitur in te. Huiusmodi scilicet conuer

tionem consecutus.

Ostēde nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Hæc & quæ sequuntur de Christo intelligēda sunt: Rogat enim propheta deū patrē ex fidelis populi p̄sona vt Christ⁹, quē & misericordiā dei, & dei salutare appellat, sibi ostēdatur. Misericordiā autē & salutare ideo eū appellauit, q̄a misericordia motus est, vt carnē assumeret, & nos saluaret: vnde & misericors, & saluator merito appellatur. Misericordiā vero tuā deus & salutare tuū hunc dicimus, quia misericordiā illā, & salutare illud petimus, qđ à te est. Ad patrem enim loquitur propheta, tu vero illud nobis dabis, quod petim⁹ ita vt aliquādo canere possim⁹ cū Propheta: puer nat⁹ est nobis, & filius datus est nobis.

Audiam quid loquatur in me dominus deus. Diuinā Prophe-
ta spirationem, atq; auram in se aduentaturā sentiens, ad audiendum præparatur. Quod vero ait: quid loquatur in me, dictum est, vt ostenderet, quòd deus non in exteriores corporis, sed in interiores animę aures locutus⁹ erat.

Quoniam loquetur pacem super populum suum, & super sanctos suos & in eos, qui conuertunt corda sua ad eum. Audiā, inquit, qđ loquetur. Omnino enim loquetur deus, atq; eūā gelizabit pacē populo suo. Et vere quidē populus dei & se cū ipse, & cum deo semper pacē habet, sicuti cōtrā, idē populus semper pugnā, ac bellū habet cū dæmone, & cū vniuersis qui dæmonis amici, aut deo inimici sunt. Eosdē autē fideles & populū dei appellauit, & sanctos, hoc est, sanctificatos, ac dicatos deo, & conuertentes corda sua, hoc est, animas suas ad eum: vel à corde totum hominē significauit, veluti à parte totum.

Veruntamen prope timentes eu salutare ipsius. Hoc illud est, quod in se Propheta deum loqui audiuit. Dictio autem, verūtamen, superflua est in hoc loco, vel accipitur pro vere. Erit, inquit, salutare ipsius dei, prope eos qui deum timent, & sensus est, quòd simulac fuerint aliqui timentes eum, qui fideles nimirum futuri erāt, tunc prope eos erit Christus, hoc est statim tunc adueniet.

Vt inhabitet gloria in terra nostra. Quod in græco legimus, τὸ κατοικῆσαι exponi potest, vt exposuit latinus interpres. Vel etiam vt inhabitare faciat gloriā: quæ lectiones tamen

ὅτι τὸν λαὸν
ὁ θεὸς ἔλεγον-
τας καρδίαν
ὅτι αὐτῶν.

ramen eodem tendunt. Prope igitur erit Christus, vt inhabitare faciat gloriam, gratiam, & honorem in terra Hierusalem, vel quia ipse ille erat qui caro factus est, & habitauit in nobis, vel quia post saluatoris incarnationē vsque in hodiernum diem terra illa Hierusalem nobilis, honorata & omnibus desiderabilis facta est.

Misericordia & veritas obuiauerunt, iustitia & pax osculate sunt. Quidā his versiculis connumerari dicunt eas virtutes, quæ in Christo conuenerant, veluti misericordiā & veritatem. Et misericordiam quidē demonstrauit Christus sanando ægros, veritatē vero docendo, & prædicando. Conuenerant etiā in Christo iustitia, & pax. Ita significatur nobis illis verbis: exosculatæ sunt. Iustitia autē Christi apparuit, in recte iudicando cū & prauos redargueret, & virtute præditos hoīes laudaret. Pax vero in mansuetudine ac modestia: verū, vt altius exponamus, Misericordia quidē diuina dici potest Christi natura, quæ potestatem habet dimittendi peccata, & sanādi infirmitates veritas autē humana eiusdē natura, quæ non inuentus est dolus in ore eius, & quia ipse solus illā hoīs dignitatē ac similitudinē vere seruauit, qua ad imaginē dei factus fuerat, & quia verus homo erat, & nō phantasma, vt hæretici quidā dixerunt. Quod igitur ait, obuiauerūt: idē est, quod conuenerunt in vnū, hoc est, in vnā personā vnitæ sunt. Iustitia itē pro diuina accipitur natura. Solus enim deus iustus iudex est. Pax vero pro natura humana ob ingeniam nimirū ac natiuā eius mansuetudinem. Hæ igitur virtutes mutuo se osculatæ sunt eo, quod summam inter se vnionem, atque conuenientiam habebant in Christo.

Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Quando homines veram per filiū fidē amplexati sunt, tūc pater iure ac merito eorū prouidentiam ampliorē suscepit, destructo nimirū dæmone, eorū tyrāno. Vel aliter: Per veritatē ipsum Christū intellige. Ait enim ego sum veritas. Orto igitur Christo de terra, iuxta generationē hanc inferiorē, & dissoluto deinceps oī errore ac mendacio, pater qui summa est, vt diximus, iustitia de cælo in terrā prospexit, cū antea ob mēdaciū, quod ī vniuersam erat terrā diffusum, à nobis oībus esset auersus. Superna igitur tūc atq;

cœlestia inferioribus ac mundanis sunt conciliata.

Etenim dominus dabit bonitatē, & terra dabit fructū suum. Vide quàm constanter prædicat nobis beatus David, quod pater daturus esset filium suū hominibus. Per bonitatem enim nihil aliud intelligere possumus, quàm ipsum deū. Nullus enim, inquit, bonus, nisi solus deus. Et litera Symmachi habet: etenim dominus dabit bonū, terra etiā dabit fructū suū: Apostolos nimirū & alios fideles, qui è Iudæa regione germinarunt. Apertius vero ac manifestius est, ut dicamus, quod nato Christo, deus dabit misericordiā hominibus, & quòd terra fructibus abundabit.

Iustitia coram eo præcedet. Per iustitiā hic vniuersas cōplectitur virtutes. Harū igitur virtutum lux, instar lāpatis, à Christo coruscans, tū ante illum emittet splendorē, ut celebrem ac præclarum apud omnes illum redditura sit.

Et ponet in viam gressus suos. Deinceps autē Christus ponet gressus suos, hoc est, illam virtutū semitam per quam ipse ambulabat, ponet, inquā, eam in hoc, ut sit via cæteris Christianis, per quam illi incedentes ad eum tandem peruenient. Vel aliter: Ioannes domini præcursor, quem beatus David hoc in loco iustitiam appellat, veluti qui oēm legis iustitiam seruauit, præcedet corā Christo, hoc est, ante Christū. Ecce enim ego, inquit, mitto angelum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam ante te. Clamabit, enim parate vias domini, rectas facite semitas eius. Et quia Græca dictio, ἀὐτὸς ita referri pōt, ut non solum legamus, gressus suos, sed etiā gressus eius, alio modo expone, quod iustitia Christi, vel eius diuinitas præcedet coram eo, hoc est, ante assumptam carnem, veluti optimus quidam dux. Et ponet in viam gressus eius: iuxta illud, præuidebam dominum in conspectu meo semper, propterea à dextris est mihi ne commouear.

Oratio ipsi David.

Clara quidē atq; aperta est hac inscriptio, ut in proœmio operis dictum est. Illud tamen ad institutionem nostram pertinet, quòd dum propheta nostri preces videmus, quas ad deum fundebat, nos illinc pariter docemur, quo nā pacto quando in angustiis ac calami-

mitatibus constitui sumus, orare ad deum debeamus. Predicitur etiam in hoc psalmo gentium vocatio. Non desunt tamen qui orationem hanc ex Ezechie regis persona scriptam asserant.

PSALMVS LXXV.

Inclina domine aurem tuam, & exaudi me. Quomodo autem deus dicatur inclinare, diximus in psalmo decimosexto.

Quoniam inops & pauper sum ego. Veluti, qui aduersus visibiles, aut inuisibiles inimicos, idoneas vires non habeo, & eis resistere non possum.

Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. Tunc enim sanctificatus sum, quando tibi oblatus seu dedicatus fui. Illa quippe sancta efficiuntur quæ in dei ministerium dedicantur, vt in psalmo 15. dictum est. Vel sanctum seipsum appellat quasi pium, ac religiosum erga deum, inimicorum scilicet comparatione, qui impij erant.

Saluum fac seruum tuum deus meus sperantem in te. Salua eum, inquit, ab imminente periculo, qui nulla alia in re, sed in te solo confidit.

Miserere mei domine, quoniam ad te clamabo tota die. Pro tota die, Symmachus, semper, interpretatur.

Latifica animam serui tui: quoniam ad te leuavi animam meam. Mœrorem, quo detineor, dissolue. De verbis, leuavi animam meam, dictum est in primo versiculo psalmi 24.

Quoniam tu domine bonus, & mitis, & multum misericors omnibus inuocantibus te. Pro mitis, Aquila, & Symmachus dixerunt, propitius. Mitis autem, idem est quod mansuetus. Inuocantibus autem te, non simpliciter, sed ex toto corde inuocantibus. Nam & in psalmo centesimo quadagesimo quarto cum dixisset, prope est dominus omnibus inuocantibus eum, addidit, omnibus inuocantibus eum in veritate, hoc est, ex tota anima.

Auribus percipe domine orationem meam, & intende voci deprecationis meæ. Hæc verba exposita inuenies in primo versiculo psalmi decimisexti.

Non est similis tibi in diis domine, non est secundum opera tua.

Omnes enim dij gentium dæmonia, dñs autē cœlos fecit. Et tu verus quidē deus es, illi autē falsi. Videtur autē mihi hic versiculus assumptus fuisse ex verbis Moyſi dicentis: Quis similis tibi glorificatus in sanctis, admirabilis, glorioſe faciēs prodigia? Christi vero opera sunt, nō creatio tm̄, aut prouidētia tam visibilis, quā inuisibilis creaturæ, sed ipsius etiā creaturæ reformatio tyrāniq; destructio, illa insup mortis occisio, quā ppria operatus est morte: itē illa totius orbis expiscatio, quā p paucos, ac viles quosdā piscatores perfecit: quibus oībus addi etiā potest miraculorū vis. Nā etsi multi alij similia operati sint miracula, nullus tm̄ propria authoritate id poterat, vt Christus. Inuocatione quippe diuini noīs operabantur.

Omnes gentes, quacunque fecisti, venient, & adorabunt corā te, & glorificabunt nomen tuum, quoniam magnus es tu, & facient mirabilia tu es deus solus. Hæc est prophetia de gentiū fide. Venient, inquit, ad te ipsæ etiam gentes. Adorare autem dicitur corā deo is, qui se à deo videri cognoscit. Esse autē dicitur corā deo omnis locus imperij eius. Glorificabunt te igitur, hoc est, laudabunt te omnes gētes & magnificabunt te, dicentes, & magnus vere es & quòd tu solus deus es, qui facis mirabilia.

Deduc me in via tua, & ambulabo in veritate tua. Per viam dei, virtutem illam intellige, quæ ad actiones pertinet: p veritatem vero, illam quæ ad contemplationem. Ille autem qui diuinitus ad primam ductus fuerit virtutē, peruenire de facili poterit ad alteram. De hac via & veritate inuenies etiam in psalmo 24. ibi: vias tuas domine indica mihi: & paulo post: deduc me in veritate tua.

Lætetur cor meum in timore nominis tui. Lætetur nō in mūdana lætitia, sed in tui timore. Vide quæso nouum genus lætitiæ. Timor, inquit, tuus sit mihi lætitia. Alibi vero dicitur: lætetur cor quærentium dominū. Ille autem quærit dominum, qui timet eū: cæterum nō tantum dei timor, sed simplex etiam illius memoria pios ac fideles omnes lætificat, iuxta illud: memor fui dei, & lætatus sum.

Confitebor tibi domine deus meus, in toto corde meo. Hoc est gratias agam.

Quia misericordia tua magna est super me. Magnam dixit pro

pro multa.

Et eruisi animam meam ex inferno inferiori. Si psalmū pertinere intelligas ad beatum David, per infernum, profundam peccati foueam intellige: adulterij nimirum, atq; homicidij. Si vero ad regem Ezechiam, infernū accipe pro morte, cui proximus fuit, & à qua admirande admodum liberatus est: potest etiam infernus accipi pro quolibet periculo, quod à visibilibus, seu ab inuisibilibus imminet inimicis.

Deus, iniqui insurrexerunt in me. Et hostes beati David, quod infidias in eum moliebantur iniqui erant, & Assyrij, qui Ezechiam regem obsidebant, & oēs denique tam visibiles quàm inuisibiles hostes nostri, iniqui appellari possunt.

Et congregatio potentium: quasi uerunt animam meam, & non proposuerunt te in conspectu suo. Illi ipsi quos iniquos diximus. Hæc autem verba habentur etiam in psalmo 53.

Et tu domine deus meus miserator, & misericors, patiens, & multum misericors, & verax. Quia miserator es, & misericors, omnibus iis semper compateris qui oppressi sunt: & quia patiens es, & longanimis, non statim peccatores in hostium manus tradis: & quia multum es misericors, nō semel tantum, sed sæpius misereris: & quia verax es, omnes eos saluas qui sperant in te.

Respice in me, & miserere mei. Hic versiculus habetur etiam in psalmo vigesimoquarto.

Da robur tuum puero tuo. Robur, quod à te aduersus inimicos haberi potest. Puerō autē tuo, hoc est, seruo tuo. αγαθος.

Et saluum fac filium anillæ tuæ. Hoc est serux tuæ. His autem verbis indicare videtur propheta se ex piis ac religiosis parentibus ortum esse.

Fac mecum signum in bonū. Impone, inquit, mihi signum, seu iudiciū in bonū, hoc est, signum bonū, quale Iudæorum liminaribus olim apposuisti, quā Aegyptiorum primogenitos perdidisti. Est etenim aliquando signū in malum, quale illud erat, quod posuerat deus in Cain. Nam Hebræorum signum custodiam ac protectionem diuinam indicabat. Illud autem in Cain, iram dei.

Et videant, qui oderunt me, & cōfundantur, quoniā tu domine adiuuisti me, & consolatus es me. Ordo fit per hyperbaton:

& videant qui oderūt me, quod tu domine adiuuisti me, & consolatus es me: & erubescant illi atque confundantur veluti deuicti ac superati. Et secundum hunc sensum legendum est: quòd tu domine, nō quoniam. dictio enim græca, ὄτι, vtranque potest lectionem recipere.

Filiis Chore psalmus canticus.

De filiis Core in proœmio operis dictum est. In hoc autem psalmo, & Christi natiuitas, et gentium salus aperte predicatur.

P S A L M V S L X X V I.

Fundamenta eius in montibus sanctis. Cuius nā eius? Christi nimirum: atque hoc manifestius fit ex verbis illis, quæ paulopost sequuntur: mater Sion, dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam in seculum. Fundamenta autem Christi, dogmata illa sunt, quæ de Christo traduntur. Hæc etenim dogmata bases quædam sunt, seu radices fidei christianæ. Hæc igitur christianæ fidei fundamenta iacta sunt, in apostolis, quos propheta hoc loco sanctos montes appellat. Montes quidē veluti fortes, ac cōstantes in fide, & tanquam ab omni terreno, atque humili statu eleuatos: vel etiā, quia sicut terreni mōtes densissimis pleni sunt nemorum arboribus, ita & illi multiplicibus referti sunt virtutum germinibus. Sanctos vero apostolos appellat vt sæpe diximus, veluti sanctificatos, ac dicatos deo, seu tanquam sancto spiritu plenos. Possumus & alio modo, per fundamenta Christi, apostolos intelligere: fundamenta quidem veluti principia ædificationis ecclesiæ fidelium: & Christi fundamenta quoniam ab ipso iacti quodammodo atque in opus submissi sunt. Fuerunt autem hi apostoli in mōtibus sanctis, in Sion nimirum atque in Thabor, & in aliis montibus: qui præcæteris Christi conuersatione, sanctiores, ac sacratiores effecti esse videntur. Aliqui per fundamēta Christi, prophetias de Christo intelligunt, tanquam christianæ fidei principia. Montes etenim sancti non immerito prophetæ dici possunt, propter prophetiæ sublimitatem, & propter sanctificationē sancti spiritus, ita vt sensus sit, quòd principia fidei christianæ, sint in prophetis.

Diligit dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob. Magnus Paulus nos docuit cœlestē quandā esse Sion, & quandam esse cœlestē Hierusalem, hoc pacto conuersationem illam exprimēs, quæ in cœlo est. Hac ratione per portas Sion, ecclesias oēs fidelium intelliges quæ in variis sunt orbis partibus, vt diximus in fine psalmi 72. Has etenim portas dominus diligit, & vniuersis Iudæorum ciuitatibus eas præposuit. Per tabernacula enim ipsas Iudæorum ciuitates intelligimus: vel ipsam particuiariter Silo, aut terrestrem Hierusalem, in quibus tabernaculum cum arca commorabatur, quemadmodum in septuagesimo septimo psalmo tradidimus.

Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. Cū iam audisset propheta à sancto spiritu, quod deus in Hierusalem videndus erat, & quod conuersaturus esset cū hominibus, stupore quodam correptus conuersusque ad ipsam Hierusalem clamauit, dicens: magna atque admiranda quædam, mihi o dei ciuitas, de te dicta sunt. Ciuitatem autē dei eam appellat, quia iam diu deo fuerat dicata, & quia denuo ipsi Christo, hoc est, illius passioni, & sepulturæ erat dicanda.

Memor ero Raab, et babilonis cognoscentibus me. Efferendus est hic sermo ex Christi persona, & prædicit, quod ecclesia ex multiplicibus erat gentiū nationibus cōgreganda, atque illis quidem olim impiis. Per Raab etenim Cananæos significat. Cananæa enim fuerat Raab. Cananæi vero omnium fuerūt impiissimi. Simili modo & Babilonis, & aliarum gentes, quas statim cōnumerat. Per cognoscentes autem se, fideles atque in se Christum credentes oēs intelligit. In ea igitur fideiū cōgregatione, qui in me crediderint, ego memor ero Raab, & Babilonis, & aliorum, qui cōnumerantur: hoc est, ego eos memoria dignos faciā, præclaraque eorum facta fidelibus commemorabo, vel curam eorum habebō, solícite cogitans de eis tanquā pro dilectis fidelibus. Aliqui per Raab Arabiam intelligunt.

Ecce alienigenæ, & Tyrus, et populus Aethiopum hi generati sunt illic. Alienigenæ Tyri, & Aethiopes, nati sunt in Sion, vel in portis Sion, vt dictū est, vel in cognoscentibus deū. Nam quod 70. dixerūt generati sunt: Symmachus, & Aquila reddiderunt, nati sunt. Nati autem sunt, per sacri

καὶ Βαβυλῶν
τοῖς τοῖς γινώσκουσιν με.

ἐγεννήθησαν
ἐν τῇ πόλει.

baptismatis regenerationē. Abundat autem dictio, ecce, iuxta idioma Hebraicū. Dictio em̄, hi, abūdare pari modo videtur. Ordo tamen hic esse potest: ecce hi generati sunt illic: & si quæris quinquam sint hi? ecce, inquit, alienigenæ & Tyrus, & quæ sequuntur. De alienigenis dictum est in psal. 82. Hæ autem gentes, quæ hic connumerantur cæterarum omnium, vt diximus, impiissimæ erant. Si igitur tam impiæ gentes Christo credituræ sunt, quanto magis omnes aliæ minus impiæ etiam ei credent?

Mater, Sion, dicet homo. Manifeste ac palā prædicit, q̄ ex quacunq; gente quis ingressus fuerit in Sion, dicet, q̄ Sio mater est. Subintelligi enim debet dictio, est. Mater autē ideo appellatur Sion, quia regenerat, vt diximus: vel quia christianorum ac spiritualium dogmatū cibo fideles omnes veluti pia mater alit. Vel mater appellatur, tāquam amabilis. Ea etenim nihil suauius, aut amabilius est. Vere quippe amabilis est ecclesia, iis, qui eam ingrediuntur, eo quòd ibi conuersatus est secundum carnem Christus dominus, qui locum conuersationis suæ sanctificauit.

Et homo natus est in ea. Hoc ad Christi generationē pertinet, qui intra ecclesiæ terminos natus est: Christus inquam qui verus homo fuit, & qui integram humanitatis dignitatem seruauit: verum ne nudum hominē putares, sed deum pariter & hominem cognosceres, addidit.

Et ipse fundauit eam altissimus. Et ille, inquit, qui in ea natus est, vt homo, idē ille ab initio eā fundauit, veluti terræ ac cœli creator, qui altissimus est, tanquam deus.

Dominus narrabit in scriptura populorū, et principum horum, qui generati sunt in ea. A prophetarum scripturis Christus oīa docebit, quæ ad se pertinet. Ait enim Lucas, & traditus est ei liber Esaiæ prophete, & explicato libro, inuenit locum, vbi scriptum erat: Spiritus domini super me, cuius gratia vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, & quæ sequuntur. Huiusmodi igitur prophetarū scripturā, populorum scripturā appellat, & scripturam principum eorum, veluti quæ & Iudæorum populis & eorum principibus data erat, & illorum propria erat possessio, qui in ea generati sunt, hoc est, qui nati sunt in Sion.

Quam latantium omnium habitatio est in te. Dictio, quam, in modum

ἀντιφ.

ἐπιφ. ἀντιφ.

modum confirmantis est posita. Vere, inquit ò Sion in te est habitatio omnium spiritualiter lætantium. Dicitio autem omnium, tamen vniuersalem sermonem reddit, apud Hebræos tamen frequentissime ita ponitur, vt nō tā vniuersos quam multos significet.

Canticum psalmi filiis Core, in finem pro Mæleth, ad respondendum, intelligentiæ ipsi Eman Israelita.

Quid sit canticum psalmi, & de filiis Core diximus in proœmio operis. In finē vero ideo inscriptū est, quia ad finem tendebat prophetia, quæ hic continetur. Et psalmus quidē proxime præcedens Christi natiuitatem prædixit, hic autem Christi mortem. quod autem inscribitur pro Mæleth, exponitur, hoc est, pro chorea. Cane re enim solebāt, atque vnā choreas ducere, quando hunc psalmū recitabant. Ad respondendum autem, hoc est, cum responderent. Tripudiabant enim dum ad organorum musicem responderent. Intelligentiæ vero, quia intelligentiæ lectori opus est, ob occultum, ac præsignatum hic, de Christi morte mysterium. Ipsi vero Eman Israelita, quia non solis Core filiis, sed etiam Eman principi alterius Cori, traditus fuit hic psalmus à beato David, & ab utroque Coro vnā fuit, aut fortasse alternatim decantatus. Quadam exemplaria non Eman habent sed Ethan, verū placet vt in præsentī psalmo legamus Eman, & in sequenti Ethan. Nam in primo Paralipomenon libro, vterque eorum chori princeps fuisse traditur. Israelita etiam dixit, non quod alij cantores non essent Israelita, sed quia alij fortassis erant homines huiusmodi nomine Eman, & Ethan, qui erant alienigenæ, ad quorum distinctionem sic dictum est: vel forte quia tale erat cognomen.

PSALMVS LXXXVII.

Domine deus salutis meæ in die clamaui, & in nocte corā te. De his verbis: Deus salutis meæ, dictum est in psalmo 67. dominum autē & deum Christus patrem appellat, vt homo: & multa huiuscemodi dicta reperies in psalmo 21. die autem & nocte dixit pro perpetuo. Summam enim hæc verba in deum fidem attestantur: quia qui syn cera mente deum amat, assidue aut ore aut corde coram eo clamat: quoniam & assidue illius ope indiget. vel diem & noctem particulatim illam intelligit, qua proditus est dominus.

Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurē tuā ad preces meas. Orationem & preces, vel eas intellige, quas habuit pro discipulis, vel eas quas protulit, quando petiit transire à se calicem mortis. Humilia autem huiusmodi verba proferre introducit, vt homo, quemadmodum diximus in psalmo 21. Quid autem in deo sit inclinare aurē, diximus in psalmo 16.

Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit. Malis, hoc est, calamitatibus, & afflictionibus. Tristis enim, inquit, est anima mea vsque ad mortem. Per infernū etiā, hoc loco mortē ipsam intelligere debemus.

Reputatus sum cum descendētib; in lacum. Reputatus sum pro cōnumeratus sum. Collocatus sum, inquit, cū sepultis, quos in lacū descendentes appellauit. Diximus enim alibi q̄ sepultura etiam lacus dicitur. Quæ igitur superius dicta sunt, tempori congruunt ante mortem: hæc autem & quæ sequuntur, tempori post sepulturam.

Fui sicut homo sine adiutorio. Non dixit sicut homo simpliciter, sed sicut homo sine adiutorio. Omnes enim, vt inquit euangelista, dimittentes eum fugerunt. Humano igitur iudicio, visus est omni esse auxilio destitutus, tametsi secus fuerit. Dixisse enim eum legimus ad Petrū, an putas, q̄ non possim nunc rogare patrem meum, & præstabit mihi plusquam 12 legiones angelorum?

In mortuis liber. Liber à corruptione, vel etiā liber, quia non ab angelis, in infernū deductus sum, sed sol⁹ descendendi. Subaudiri enim debet verbū, fui: accessi, inquit, ad mortuos liber, hoc est, insons, atq; innocens. Omnes eīm alij peccatū secum habent vt causam mortis. Pœna enim ac mulcta peccati, mors: solus autē Christus insons, & sine peccato ad mortē accessit. Vel liber: quia alij inuiti moriuntur, & ideo mortis serui sunt: at Christus sponte sua, ac volens mortuus est. Potestati enim, inquit, habeo ponēdi animā meā. vel aliter: liber, veluti qui inferni vinculis nō est detentus, sed cum authoritate atq; cū dignitate illuc descendit, atque ibidem etiam conuersatus est, & aliorū vincula dissoluit. Præterea illa ratione liber dicitur Christus, quia tanquam deus morti subditus non fuit.

Sicut vulnerati dormientes in sepulchro. Subaudiri etiā debet

bet hoc in loco verbum, fui. Symmachus vero ita reddidit: quasi vulnerati iacentes in sepulchris.

Quorum non es memor amplius. Cum iam corrupti sint, atque in puluerem resoluti.

Et ipsi de manu tua repulsi sunt. Illi nimirum qui ob propria peccata ab auxilio tuo deciderunt. Similis enim, inquit, factus sum huiusmodi hominibus, multorum scilicet opinione, tamen si haud ita esset. Licet, inquit, clavis confusus sim, & lancea, ac positus etiam in sepulchro, à te tamen non sum derelictus. Neque enim tu mei unquam oblitus es, quod olim fueras pollicitus non daturum te esse sanctum tuum videre corruptionem. Neque etiam de manu tua repulsus sum. Me enim, inquit alibi, propter innocentiam suscepisti.

Posuerunt me in lacu inferiori. Per lacum inferiorem sepulturam intelligit, cuius profunditatem Christus in euangelio cor terræ appellauit dicens: sic erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. Illi autem in ea me posuerunt, qui sepulturam meam curarunt.

In tenebrosis, & in umbra mortis. In locis, inquam, tenebrosis. Superposito enim sepulture lapide, tenebræ in ea efficiuntur. Per umbram etiam mortis, tenebrosa sepulture loca significauit, veritate usus sermonis. Siquidem umbrosa loca tenebrosa etiam appellamus.

Super me confirmatus est furor tuus. Symmachus pro confirmatus reddidit, aggrauatus est. In me, inquit, irruit ira tua quam delicta hominum in se concitauerant, ego tamen libens eam sustinui, & te placavi. Passione quippe ac morte mea, indignationem tuam omnem sedavi, veluti cum quis plagam in puerum delatam in se suscipit. Liuore enim, inquit, eius saluati sumus, & dominus tradidit eum peccatis nostris, hoc est, propter peccata nostra.

Et omnes fluctus tuos induxisti super me. Post fluctus calamitatum ac tentationum insurrectiones intelligit: & dei fluctus eas appellat, quia dei sententia ob nostram immittuntur salutem. Omnes vero dixit pro multis: quoscumque scilicet tu voluisti.

Elongasti omnes notos meos à me. Legimus apud Lucam, quod omnes noti eius steterunt à longe. Deum vero elongasse eos dicit, quia patris voluntate omnia hæc gesta sunt.

Posuerunt me abominationem sibi. Iudæi nimirum, apud quos nunc etiam abominabile est Christi nomen.

Traditus sum, et non egrediebar. Traditus sum Iudæis ab Iscariote, & cum egredi ab eis atque effugere possem, nõ aufugi tamen, sed sponte mea etiam perstiti.

Oculi mei languerunt præ inopia. Præ inopia videlicet lachrymarum. Nam cū antea copiosissimæ effluxissent, euacuati tandem eis sunt oculi. Verisimile est autem q̄ dominus ob summā suam misericordiam ita Iudæ casum, & Iudeorum omnium abiectiōem atque interitum deplorauerit, quemadmodam plorasse eum nouimus super Hierusalem. Quidam hoc in loco, per inopiam, demacrationem corporis intelligunt præ afflictione.

Clamavi ad te domine tota die. Dixit etiam in principio psalmi: Domine de^o salutis, in die clamavi. Clamauit autem non tantum pro se ipso, vt homo, sed pro discipulis, etiam & pro populo.

Extendi ad te manus meas. Pro eisdem scilicet supplicans. *Nunquid mortuis facies mirabilia? aut medici suscitabunt & cōfitebuntur tibi?* Lege humanæ naturæ formidat Christus mortē, & rogat se diutius viuere. Nā & in euangeliis dicebat: Pater meus, si possibile est, transeat à me calix iste. Similia autē sunt hæc verba & quæ sequuntur, iis, q̄ habentur in psalmo 29. ibi: nunquid cōfitebitur tibi puluis? aut annuntiabit veritatem tuā? Nunquid tu mirabilia facies in insensibilibus mortuis? qualia sæpenumero in viuentibus facies? vel nunquid medici eos mortuos suscitabunt? Et deinde gratias tibi agent? Minime, inquit, sed viui hæc cognoscunt beneficia, & gratias tibi agūt: atq; ideo quæso, vt diutius me viuere permittas, si possibile est.

ἐν ἀπωλείᾳ.

Nūquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiā tuā? aut veritatem tuā in perditione? Ad eandem hæc verba sententiā pertinent. Et per perditionem, rursus sepulchrum intelligit, veluti quod cadauera illic iacentia corrumpit, ac perdit. Diximus autem alibi quod eandē propheta sententiā sæpenumero variis repetit modis, atq; hoc præcipue quoties affectum quendā animi vult explicare: nõ mortuus quispiā, inquit, sed viuens quis tuā sentiet misericordiā, & hominibus eā annūciabit. De veritate autē dei dictū est

est in psalmo vigesimonono.

Non quid cognoscantur in tenebris mirabilia tua? et iustitia tua in terra oblita? Per tenebras sepulturam intelligi diximus. *ἐπιλελοιπὸς μὲν*
Eandem etiam terram oblitam appellavit. Ab hominib⁹ *ὕμν.*
quidem oblita videtur, ob corruptionem & à deo, quia
amplius non viuunt, qui illic iacent. Viuere enim illi dicū
tur, quorum deus reminiscitur. Omnia autem hæc verba
eiusdem sententiæ sunt, & per interrogationem & cum
affectu legenda sunt.

Et ego ad te domine clamaui. Et ego simul cum aliis homi
nibus, veluti qui verus etiam sum homo.

Et mane oratio mea præueniet te. Mane dixit pro cito. Cito
enim, inquit, oratio mea ad te veniet. Abundat autē præ-
positio, præ. Ideo autem cito venit ad te mea oratio, quia
impedimento ei esse non possunt peccata.

Vt quid domine repellis animam meam? auertis faciem tuam à me?
Similia hæc sunt iis quæ habentur in psalmo 21. ibi: quare
dereliquisti me? itē clamabo per diem, & non exaudies.
Hæc autem ex persona nostra, Christus ad patrem loqui
tur: pro nobis, inquam, qui antea expulsi eramus. Vniuf-
cuiusque enim fidelis animam, propriam animam appel
lat, in sua ipsius persona vnumquenque nostrum subii-
ciens. Quare, inquit, adhuc repellis eos? Ego enim dein-
ceps pro omnibus pœnas soluo.

Inops sum ego, atque in laboribus ab adolescentia mea. De hac
Christi inopia Gregorius theologus loquens, dixit: qui di-
ues erat, effectus est inops, inops, inquam, ob carnem meam
vt illius ego diuinitate diues efficeret. De se ipso etiam
Christus ad scribam illū dicebat: Vulpes latebras habet,
& volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet
vbi reclinet caput suum. In laboribus autem atq; ab ado-
lescentia, dictum est, quia ab ipsis incunabulis insidie ad-
uersus eum tendebantur, & quia infans persecutiones su-
stinuit, ab Herode scilicet atque à Iudæis. Per labores au-
tem ærumnas intelligit.

Exaltatus autem humiliatus sum. Exaltat⁹ miraculis, & de-
pressus conuiciis, Iudæorum nimirum opinione. vel exal-
tatus in cruce, humiliatus in sepulchro. *ἐξυποτάχθη.*

Et destitutus sum. Et hoc etiam quantū ad Iudæorū opi-

nionem. Visus est enim illis, veluti destitutus esse, & indigere auxilio: atque ideo dicebant: videamus si venit Helias saluaturus eum.

In me pertrāsērūt ira tua, & terrores tui conturbauerunt me. Iras dei eas intelligit, quas deus aduersus peccatores conceperat, similiter & terrores. Et iras quidem pertransisse dicit, & in se ingressas fuisse, terrores vero conturbasse & refrenasse à vitiis. Verum Origenes per iras, & terrores dei, dæmones ipsos intelligit: iras quidem, quia hominibus semper irati sunt, dei vero iras, quia permissione diuina id faciunt, terrores item, quia terrorē incutiunt. Ait igitur Christus, quòd passionis tempore, inuaserunt eum dæmones, & quòd vt hominem cum conturbauerunt.

Circūdederunt me sicut aqua. Iudæi. s. in psalmo autē 31. dixit: circūdederūt me vituli multi, tauri pingues circuibant me: & circūdederunt sicut aqua, quia aqua vndiq; & non ex vna tantū parte eos circundat, quos cōprehendit.

Tota die circūdabant me simul. Diem passionis intelligit. Et quod ait, simul, expone, pro vnà omnes.

Elongasti à me amicū, & proximū & notos meos à miseria. Ob miseriam meam, inquit, atq; ob opprobria, quæ mihi inferebantur, elongasti à me discipulos meos, de quib⁹ superius diximus: elongasti à me notos meos. Amicū autē & proximū, & notos, eosdem intelligit. Et amicū dicit iuxta illud: vos amici mei estis. Proximū vero, quia vnà secum viuebant, & notos, quia & cognoscebāt & cognoscebantur. Et hoc pacto quidē totus hic psalmus in Christū relatus est. Congruit tamen cuilibet etiam fideli in angustiis constituto. Dñe deus salutis meæ, assidue clamaui in conspectu tuo, adiutorem te mihi aduocans. Quæ sequuntur clara sunt: quia anima mea ærumnis impleta est, quibus adeo fatigatus sum, vt morti proximus fuerim. Adnumeratus autem sum cum mortuis, quantū ad sœuissimorum dæmonū votum, ac studium pertinet: & factus sum velut homo sine auxilio, ita vt de facili capi possem. Fui etiam mortuus, quātū ad illorū, vt diximus, studium pertinet, tametsi ego adhuc liber sim à morte, veluti qui re vera nec dū mortuus sum. Factus sum sicut vulnerari iacētes in sepulchris, vulneratus & ipse iaculo peccati, vel iaculo mœstitiæ.

stirię. Quę sequuntur eadē ratione expones: posuerūt me Dæmones in profundo atq; in fouea peccati, in afflictionum tenebris, quę ob summā amaritudinē, vmbra ac similitudo quędā esse mortis videntur. In me grauatus est furor tuus. Nam si tu mihi iratus nō fuisses, me illi certe non superassent: omnes etiam elationes, & afflictionū, vt ita dicā, insurrectiones, seu impetus, quos fieri permisisti inducti sunt super me. Elōgasti à me notos meos, sanctos scilicet angelos, qui antequam peccarem, amicissimi atq; beneuoli mihi erāt. illis tunc notus eram, verum nunc ob peccata abominantur me, atq; ideo traditus sum afflictionibus, à quibus egredi non datur, sed magna ab eis vi detineor. Illa autem verba: oculi mei languerūt prę inopia, declara vt superius exposuimus. clamaui ad te assidue in auxilium te meum aduocans. & quę sequuntur, expone, vt diximus. Mane etiā, hoc est, quam primum, ac statim, vbi à somno exurgam, ante omnia orationē ad te meam effundam, dicens: quare dñe repellis animam meam? hoc est, me ipsum in angustiis constitutū, & feruide ad te supplicantem. deinde inops ego sum, nullum aliunde auxilium habens, & in laboribus sum ob errorē meum, & licet in hoc à te fuerim exaltatus, quòd ad imaginem me tuam creasti, humiliatus sum tamē, quia imaginis tuę dignitatē amisit, vel, opinione, atq; existimatione mea exaltatus, tandem humiliatus sum: quia lapsus cecidi, & consilio destitutus sum, nesciens quid facerē. transierūt pręterea, hoc est, peruenerūt in me irę tuę, dum in præsenti vita pœnas luo, dum mœfore suffocor, & terrores tui qui æternas mihi pœnas comminantur, conturbauerūt me, & circumdederunt me, sicut aqua. vel per iras & terrores dei, dæmones, & tribulationes intelligit. ab his em̄, inquit assidue premor, & semper me hæc mala circumdāt. Elōgasti à me familiares meos, quia ob calamitates & misérias, quibus detineor, oēs me derelinquunt, & fugiunt.

Intelligentia ipsi Ethan Israelita.

Ad præsentis inscriptionis declarationē ea sufficiant, quę diximus in proxime præcedenti. tractat aut̄ beatus David in præsenti psalmo ea, quę ad res suas pertinent: deumq; vt benefactorē laudat, quadam tamē in sermone suo de Christo interserit: atque ideo

intelligētia inscribitur, quia intelligētia lectori opus est, ad dignoscēdum ea, quae in psalmo de Christo sparsim dicuntur. praedicat etiā Babylonicā captiuitatem. P S A L M V S L X X V I I I.

Misericordias tuas domine in seculum cantabo. Misericordias, inquit, quas in me operatus es, & pro quibus in secundo Regum libro latius gratias agit. in seculum, hoc est, semper cantabo, in canticum nimirum atque in hymnos eas redigens.

In generationē, & generationē annuntiabo veritatem tuā in ore meo. In generationē, & generationem, dicit pro in omnem generationē. deficiente enim vna generatione, altera subintroducitur: atque hoc pacto vsque ad seculi consummationē proceditur. vel in generationē Iudæorum, & in generationē Christianorum. his enim duabus generationibus tantū, & non aliis beatus Dauid veritatem dei annunciat, in ore suo. possumus etiam dicere, q̄ psalmodum liber, os sit beati Dauid. veritatē autem dei expone, pro veras promissiones dei, factas, scilicet ipsi Dauid, partim p̄ prophetā Nathā, vt traditur in secūdo Regū libro, & partim per illam prophetandi gratiam, quae ei à sancto spiritu data erat. Multa eīm deus ei pollicitus fuerat, tam de hostiū victoria, quā de futuro eius semine. per quod semen Hebræi Solomonem, atq; alios illius posteros intelligūt: nos autem Christum, vt in sequentibus dicitur.

Quoniā dixisti, in seculū misericordia ædificabitur. Id est fiet, tu, inquit, dixisti mihi, quòd à te semper fiet misericordia. & Hebræi quidam factam esse dicunt hanc misericordiā ipsi Dauid, quando adiuuit eum deus: nos vero fieri eam dicimus omnibus fidelibus. Nam ipsi Dauid non potuit in seculum, ac perpetuo fieri misericordia, cum iam olim mortuus sit: fidelibus vero semper potest: factus est enim eis perpetua misericordia, Iesus Christus, cuius corpus, vt ita dicam, ædificatus, & ineffabiliter è purissimis beatæ virginis sanguinibus compactus est. nec mirū, si Christū ædificatum fuisse dicamus, cum assumpta eius humanitas apud sacram scripturā domus etiam appellata sit, assumptis dei, iuxta illud: sapientia ædificabit sibi domum.

In calis preparabitur veritas tua. Dei veritas Christus dicitur, quia verax est, & non mendax, qui etiā de seipso dixit: ego

ego sum veritas. Hæc, inquit, veritas stabilietur in cœlis, verbū eī preparo, sæpenuero apud Hebræos accipitur p̄ stabiliō, atq; ita reddidit Symmach⁹. quod aut̄ Christ⁹ in cœlo esset stabiendū, beatus David alibi tradidit, dicens: Dixit dñs domino meo, sede à dextris meis, &c.

Disposui testamentū electis meis. Hæc ex dei persona dicta sūt. & testamētū quidē promissionē appellat, quæ de huiusmodi electorum semine facta fuerat. per electos vero, ipsos Abrahā, Isaac, & Iacob intelligit, quib⁹ deus pollicitus fuerat se eorū semē magnificaturū. atq; ideo magnus Paulus, ad Abrahā, inquit, dictę sunt repromissiones, & semini eius. Deinde addidit: nō dixit feminibus quasi multis, sed tanquā de vno, semini tuo dixit, qui est Christus.

Iuravi David seruo meo, vsque in seculū preparabo semē tuū. Iuravi, hoc est, constantissime pollicitus sum. iuramētum enim in deo antiqui constantem illius promissionem esse intelligebant. apud nos etiam iuramentum nihil aliud est quàm confirmatio. iuravi autē, quòd preparabo, hoc est, quòd stabiliam semen tuum, vsq; ad omne seculū. per semen etiam David, iuxta sensum magis vulgarē, Solomon intelligitur, sed iuxta altiore, Iesus Christus, qui ex David semine natus est, ex sancta nimirum virgine, quæ de stirpe erat David. stabiliuit autē eum deus, perpetuum ei regnum tribuens. data est enim mihi, inquit, omnis potestas in cœlo & in terra. de quo etiā apud Daniele legimus: & ei datus est honor, imperiū, & regnū: oēs populi tribus linguæ seruiēt ei, regnum illius, regnū æternum, & potētia incorrupta: quæ verba Solomoni non congruūt.

Et edificabo in generationem, & generationē thronum tuum. Θρόνον.
Aedificare hoc in loco ponit pro augere, & proficere, & thronum pro regno. illud consydera, quomodo propheta regnum Christi appellavit regnum David, quia Christus secundum carnem ab illo descendebat. Solemus etenim filij regnum, patris nomine appellare, ob cognationem scilicet & tam arctam necessitudinem.

Confitebūtur cœli mirabilia tua, domine. Per cœlos cœlestes intelligit potentias. ipsæ, inquit, cœlestes virtutes gratias tibi agent, de tam admirandis operibus. vel per cœlos eos homines intelligit, qui sapiunt cœlestia, quiq; vita ac

conuersione sua cæteris sublimiores sunt.

Etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum. Abundat dictio enim. Confitebuntur tibi, inquit, mirabilia tua, & scilicet admiranda operaris, & veritatem tuam, hoc est, & veras esse facies promissiones tuas, atque hæc lætus admodum ac gaudens dicit, ob admirandam nimirum promissionem. gratias, inquit, tibi agent cœlestes illæ virtutes, in sanctorum illorum ecclesia, qui in cœlis sunt. huiusmodi autem ecclesiam Paulus, primogenitorum ecclesiam appellat descriptorum in cœlis. Quod si iuxta aliam expositionem, per cœlos, eos homines intelligas, qui cœlestia sapiunt, sanctorum ecclesiam illorum esse ecclesiam dices, qui in terra viuentes, cœlestium angelorum vitam, ac conuersionem imitantur.

Quonia quis in nubibus æquabitur domino? similis erit domino in filiis dei? Quod hic legimus in nubibus, quidam interpretes, in alto, reddiderunt: alij, in locis cœlestibus. manet autem in alto atque in locis cœlestibus angeli. Quis, inquit, angelus æquabitur domino? vel quis inter sanctos omnes, ei poterit comparari? per dei enim filios, sanctos viros intelligimus, iuxta illud: ego dixi dii estis, & filij altissimi omnes, ac si diceret, nullus profecto ei poterit comparari. tu enim factor, illi autem factura. verum hæc propheta non dicit ut comparet deo homines, sed idioma Hebraicum secutus, ex hac dissimilitudine, dei excellentiam demonstrat, eumque laudat, veluti qui magna quædam, ac salutaria pollicitus sit. his autem verbis, illa Apostoli valde similia sunt, quod neque angelus neque homo, sed ipse deus saluauit nos.

Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus & terribilis est super omnes, qui in circuitu eius sunt. Per consilium hoc in loco congregationem, & concilium intelligit, ut in primo etiam diximus psalmo. in congregatione enim sanctorum glorificatur, & laudatur deus. Ait igitur, & deus in illa congregatione, & glorificatus, & magnus est, & terribilis, hoc est, timendus ab iis sanctis, qui circumquaque per virtutum adeptionem ei propinquiores fiunt. Magnus autem & timendus est deus his sanctis, quia illius eminentiam ac potentiam optime cognoscunt. per sanctos etiam cœlestes intelligi possunt potestates quæ semper circa eum sunt. legimus etiam apud sanctum Maximam, quod ille dicitur circumdatus, qui coram,

retro,

retro, ad dexterā, atq; ad sinistrā, aliquos quasi in circulo habet. Quoniā igitur deus in circuitu suo habere multos dicitur, q̄ eū circundāt: retro quidē eos esse intelligemus, qui per virtutē illam eum sequūtur, quæ ad actiones pertinet: ad sinistram vero illos, qui naturalē philosophiā dirigunt ad spiritualia. de sapientia eū in prouerbiorum libro dicitur: in sinistra eius diuitiæ & gloria, ad dexteram etiam dei esse illi intelligendi sunt, qui immaterialiū atq; inuisibilium rerū cognitionē ab omni sensibili atq; carnali phantasmate purā ac mundam susceperunt. in dextera eū, inquit eius anni vitæ: corā deo etiā illos esse dicemus, qui ob immensum diuinæ pulchritudinis amorem, digni effecti sunt, vt perpetuo dei fruātur cōspectu, facie ad faciem illū intuentes, & quodāmodo ipsi pariter effecti dij.

Domine deus virtutum. Huiusmodi verba exposuimus in psalmo 83.

Quis similis tibi? Huiusmodi etiam sententiam crebro inuenies apud beatum David, dicta autem sunt non vt interrogaret, sed veluti obstupescens, vt nos hoc pacto illius incomparabilitatem doceret.

Potens es domine. Vt facias, quæ pollicitus es, vnde etiam credo te omnia deinceps perfecturum.

Et veritas tua in circuitu tuo. Non solum potens es, sed verax etiam, veritatem enim indutus es instar vestis, quæ circunquaque ex omni parte hominem operit: quæ verba illud videntur indicare, quod deus semper verax est.

Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Potestatem maris, vndarum violentiam appellat: tu & procellarum, inquit, & tranquillitatis imperium in mari habes: & quemadmodum in psalmo 73. deum ab admirandis eius operibus laudauit dicens, tu hæc atque illa fecisti: ita etiam agit in præsentī.

Tu humiliasti sicut vulnerratum, superbum. Iuxta historię sensum, omnem superbū ac temerariū hominem intellige. Dominus enim, inquit, resistit superbis: verū altius considerando, per superbum, ipsum dæmonem intellige, qui in superbiam elatus est, atque ideo deiectus, & in præceps delatus. vulnerratum autem ideo dixit, quia vulnerati omnes, vt plurimū, humiles sunt, veluti labore afflictī. Qui-

dam per superbū, Pharaonē intelligunt, & per inimicos Ægyptiorū populos, q̄ dissipati ac suffocati sunt in mari. *In brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos, tuos.* In brachio potentiz tuæ, hoc est, in potenti brachio tuo. Per inimicos vero, impios omnes in vniuersum intellige, vel ipsos etiam dæmones.

Tui sunt cæli, et tua est terra. Creaturæ enim tuæ sunt, & seruiunt tibi: nam & alibi ait: Quoniam omnia seruiunt tibi, de cælis vero diximus in psalmo octauo.

Orbem terræ et plenitudinem eius tu fundasti. Idem rursus repetit, de hoc etiam diximus in psalmo 33. ibi: Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terræ, & vniuersi, qui habitant in ea.

Aquilonem, et mare tu creasti. Hefychius dicit, q̄ scriptura nomine maris sæpe occasum significat, vnde liber numerorū, qui Iudæorū tribus describit, & alias ad orientē, alias ad occidentē, alias ad septentrionē, aut ad tabernaculi meridiē ordine quodā dispositas fuisse dicit, hac maris dictione, eos significauit, qui ad occidentē erāt collocati. Ait eīm: castra Ephraim iuxta mare. Quia igitur septētrionalis ora, & ora maritima, hoc est occidentalis, tenebrose sunt, hybernalésq;, & frigidæ, & futurum erat, vt aliqui ea ratione illarū creatorē esse dæmonē dicerent, necessario sanctus spiritus hunc errorem antea eradicauit. Illud scire etiam oportet, quòd quando oriētem aspiciamus, ante faciem ipsū orientem habemus, occidentem post terga, in dextera meridiem, atque in sinistra septentrionem.

Thabor & Hermō in nomine tuo exultabunt. Thabor & Hermon mōtes sunt, & cōtermini terræ p̄missionis. Per hos autē mōtes, vniuersam terrā illam significauit, quam exultaturā esse prædicit in Christi nomine, hoc est, in Christo. Vel exultaturā in hoc, vt à Christo denominetur. Per terrā vero homines intelligimus, qui terrā illam incolebant. In his autē montibus Christus sæpenumero cōuersatus est, quippe qui & in Thabor transfiguratus est, & in Hermon viduæ filiam suscitauit. In monte enim Hermō sita est ciuitas Naim, in qua miraculum illud factum est.

Tuum brachium cum potentia. Sensus est quòd Christi virtus efficacissima sit. Per brachiū enim virium efficaciam signifi

significauit. Quòd autem potentissimus fuerit Christus, ex Apostolo docemur, qui de eo scribens dicit: quòd dei potentia est, & dei sapientia.

Præualeat manus tua. Aduersus inimicos scilicet.

Exaltetur dextera tua. Ad protectionē scilicet nostrā. Per manū autē & per dexterā simili modo dei potentiā intelligit. Vtranq; vero manus dei potentiā, in auxiliū suum poscit, vt & hostes pariter vlciscatur, & tueat beneuolos. De his etiā verbis, exaltetur man⁹ tua, dictū est in psal. 9.

Iustitia & iudicium preparatio throni tui. Aquila transtulit: iustitia, & iudiciū basis throni tui, Symmachus vero stabilitas. Iam enim superius dictū est, quòd verbum præparo, apud scripturam persæpe idem significat quòd stabilio: & sensus est. Tu domine iustus iudex es, & iudicialis sedes tua, in iustitia, atq; in iudicio fixa est. Per iustitiā igitur & per iudiciū, iustum iudicium intelliges. Est autem hæc figura frequens apud antiquam scripturā, vt alibi diximus, sicuti cum misericordia & veritas ponitur, pro vera misericordia. Vel per iustitiam, iudicandi habitum intellige, per iudicium vero ipsam sententiam, & per misericordiā, eleemosynam, & per veritatem, promissionis euentum.

Misericordia & veritas præcedent faciē tuam. Quatuor hæc virtutes, quatuor quædā particulatim in deo nobis significant, q̄ deus videlicet sui natura sapiens sit in iudicando, q̄ iudicet, q̄ misereatur, q̄ vera dicat. Tu idcirco, inquit, humanæ naturæ, quæ tyrānide coercetur, iudiciū facies, & aduersus idolorū errorem, qui tyrannidē hanc in homines occupauit, sententiā feres, & misereberis creaturæ tuæ, & veras esse facies promissiones tuas, quas mihi, atq; aliis electis tuis pollicitus es. Possumus & aliter dicere: veritas & misericordia dicuntur deum præcedere, quia nemo ad faciem dei, hoc est, ad illius cognitionem potest accedere, nisi prius ipse sit misericordiam consecutus, & in dogmatū veritate versatus. Misericordia enim & veritas in hoc obuiauērunt, hoc est, concursum habent, atq; conueniunt in hac re. Quidā vero omnia hæc de futuro intelligunt iudicio, vt sit sensus: tu iustissimus iudex es, & in iudicio tuo misericordia veritatē præcedit. Neq; enim aliquis posset redargutionū tuarum veritatem sustinere,

Κραταινολύ-
700.

nisi cū veritate, tua quoq; commixta esset misericordia.

Beatus populus qui scit iubilationem. Persæpe diximus q̄ iubilum est vox victoriæ. Beatos igitur Propheta illos dicit, qui victoriæ laudes, atque hymnos ei canere nouerunt, qui diabolum superauit, & de fidelibus sermo esse videtur. Vel aliter: beatos illos dicit, qui aduersus inuisibiles inimicos nouerunt iubilare, dum eos vincunt.

Domine in lumine vultus tui ambulabunt. Vultus quidē patris, est filius, vt in 3. psalmo diximus. Lumen autem filij illius mādata. Lucerna enim, inquit, pedibus meis, lex tua, & lumen semitis meis. Ait igitur q̄ illi in filij mandatis ambulabunt, qui huiusmodi iubilationem cognosceret.

Et in nomine tuo exultabunt tota die. Appellando atque inuocando nomen tuum. Nam si in sola dei memoria lætatur iustus (memor enim, inquit, fui dei, & lætatus sum) multo magis ille exultabit, qui illum nominat. Vel sermo est ad Christum, in cuius nomine illi exultant, qui ab eo Christiani denominabuntur.

Et in iustitia tua exaltabuntur. Filius, esse dicitur, patris iustitia, quia vt inquit Apostolus, ipse datus est nobis à deo sapientia, iustitia, & sanctificatio, qui etiam fideles exaltauit, abstrahens eos à terrenis per Euangelium, atque in cœlum euehens.

καύχημα. *Quoniam gloriatio virtutis eorum tu es.* Virtus enim Christianorum Christus est. Ipse enim potentes viribus eos reddit. Gloriatio autem Christi, pater, in quo filius ipse adeò ornatur & gloriatur, vt passim in Euangelio, & patrē suum eum appellet, & facta sua omnia ad eū referat.

Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. Beneplacitum patris, incarnatio est verbi, & quæcunq; alia ad huiusmodi incarnationem pertinent. Quid significet cornu apud sacram scripturam, diximus in psalmo 74. Hoc autem in loco beatus Dauid seipsum Christianis coniunxit, quemadmodum plerunque etiam alibi facit, quia ex suo semine Christus erat nasciturus, quo medio cognatus effectus est Christianis. Nam Christiani Christi filij sunt, & Christus Dauid. Possunt etiam hæc verba intelligi, vt ex Christianorum persona sint prolata.

ἀντίψυς. *Quia domini est auxilium.* In dei facultate est vt adiuuemur

mur. Similis loquendi modus est, quem vidimus in psalmo tertio. Domini est salus.

Et sancti Israel regis nostri. Idem rursus repetit. In facultate, inquit, dei & sancti regis nostri Israel est, vt adiuuet nos. Deus autem appellatur sanctus Israel, hoc est, sanctus populi Israel, quemadmodum diximus in psalmo septuagesimo septimo. Regem etiam deum appellat, quia natura omnium dominus est.

Tunc locutus es in visione filiis tuis. Dictionē, tunc, pro certo quidem tempore posuit, sed non expresso. Tunc igitur locutus es ea, quæ ad me Dauid pertinet, & locutus ea in visione, hoc est, quodam alio modo sensui magis aperto. Clarius enim ac melius ea cognoscimus, quæ per oculorum sensum videmus, quā quæ aliis sensibus percipimus: vnde scriptū legimus in Exodo, & populus videbat vocē domini, hoc est clarissime sentiebat. Per dei autem filios, Prophetas intelligit, tanquā ab eo dilectos, propter virtutem. Verisimile est enim multis fuisse reuelata ea quæ pertinebant ad ipsum Dauid, atq; ab illis ei fuisse annuntiata, quemadmodum & Natham prophetam multa ei legimus annunciaſſe. Quænam autem hæc sint, quæ deus locutus est, refert in sequentibus. Et videntur hæc quidē dicta fuisse de beato Dauid, eo q̄ multis in locis illius gestis conueniunt, veruntamen ipsi potius Christo accommodantur. Admiranda est autē sancti spiritus gratia, quæ Dauidicis rebus opportune ea admiscuerit, quæ ad Christum pertinent, & veritatem similitudine adumbrauerit.

Et dixisti posui adiutorium super potentem. Præbui à me *in dno* ipso auxilium potenti. Et potentem quidem videtur propheta seipsum appellare, veluti regem. Nam olim reges & principes, potentes dicebantur. Verius tamen Christū intelligimus, qui dei potentia est, & dei sapientia.

Exaltauit electum de populo meo. Videtur etiam hoc loco, primo aspectu loqui de seipso, qui ex Iudæorum populo electus fuerat in regem, & ob summam strenuitatem, ad sublimem gloriam euectus: re vera tamen Christum intelligit, electum quidem, vt ipse vna illa esset persona, in qua secundum hypostasim cum humanitate vniretur diuinitas, atque ideo dicit, quòd deus eum exaltauit.

Inueni David seruum meum. Hæc verba, & quæ sequuntur vsque ad illa verba, & in nomine meo exaltabitur cornu eius: intellige vt ad solum pertineant David, tametsi aliqui ista etiam ad Christum referant. Inueni eum, inquit, ad regnum, cum inter Iesse filios eum quæsissem. Dixit enim ad Samuel, vidi in filiis Iesse mihi regem.

Oleo sancto meo vnxi eum. De vnctione ista David, traditur in primo Regū libro: Et accepit, inquit, Samuel cornu olei, & vnxit eum coram omnibus fratribus eius. Sanctum autem dei oleum dixit, vt illius confectionem, & diuinitus traditam, & mysteriis refertam esse significaret.

Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum roborabit eum. Per manum, & per brachium dei, diuinam appellat opem, atque potentiam.

Nihil proficiet inimicus in eo. Hebræi persæpe proficere dicunt pro perficere, veluti in Euangelio: Videtis quia nihil proficitis, hoc est, nihil operamini, nihil ad perfectum ducitis.

Et filius iniquitatis non apponet nocere ei. Filium iniquitatis dicit pro, filium iniquum, sicut filium hominis, pro hominem, ita & iniustitiæ filius dicitur, pro filius iniustus, & filius perditionis pro, perditus: filij etiam inobedientiæ, pro inobedientes. Est & hoc proprium quoddam Hebrææ linguæ idioma. Non apponet etiam dixit pro non amplius tentabit, veluti iam semel repulsus.

Et concidam à facie illius inimicos eius, & qui oderunt eum, in fugam conuertam. A facie eius hoc est, in conspectu eius. In fugam conuertam, id est, superabo.

Et veritas mea, & misericordia mea cum ipso. Vera, misericordia mea, vt superius declarauimus. Vel veritas quidē ad promissiones respicit, misericordia autem ad auxiliū.

Et in nomine meo exaltabitur cornu eius. Cornu David Christus est, hoc est, illius gloria. Nam quemadmodū quædā animalia cornua emittunt è capite, quæ non tantū fortitudini sunt, sed ornamento, ita ex beato David, q̄ Iudeorū fuit caput, veluti eorū rex (principes etenim capita appellamus) pulcherrimū quoddā cornu germinauit, quod non robur tantū sed gloriā, atque ornamentum erant ei præstitit. Alia etiā ratione potest illius cornu dici, quia ratione

tionediunitatis omnibus est sublimior. Cornu enim mēbris omnibus corporis supereminet. Ex p̄sona igitur dei patris dicit Propheta, q̄ cornu David, ipse nimirū Christus exaltādus esset in ipsius dei nomine. Exaltat⁹ est autē Christus in nomine dei, eo q̄ & ipse dei nomē habet, & ab omnibus appellatur deus. His autē cōsona sunt ea, quæ in euangelio legimus, dicta fuisse à Zacharia, dū ait: Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui, sicut locutus est per os sanctorū: eos nimirum prophetas intelligēs, quos beatus David superius filios dei appellauit. Per domū autē David, illius generationē intellexit.

Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexterā eius. Per mare quidē, in insulas significauit, quæ in mari sunt, & per flumina, continentē terrā, in qua flumina perfluunt. Per manum autem & per dexteram, vt sæpe diximus, potestatem, & dominium intelligit. Verū si quærimus quādo totius orbis dominium vnquam habuerit beatus David, nusquā id inueniri poterit: at Christus totius maris, ac totius terræ rex manifeste constitutus est, atque illius dominiū adeptus, iuxta quod legimus in psalmo septuagesimo primo. Et dominabitur à mari, & à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarum. Quapropter non ad ipsum David hæc pertinent, sed ad Christum.

Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & adiutor salutis meæ. Inuocabit me aliquando dicens: pater meus es tu. Verum vbi nam beatum David legimus appellasse deum patris nomine? nusquam profecto: at Christus passim in Euangelio patrem illum suum dicit, vt deus: deum vero & adiutorem, vt homo.

Et ego primogenitum ponam eum. Ita etiā magnus Paulus cum appellat, primogenitum in multis fratribus, & primogenitum ex mortuis: & rursus primogenitum omnis creaturæ, tanquā noui populi primitias, & veluti eū qui primus à mortuis ad immortalitatem resurrexit, & tanquā præcipuū quid, atq; electū in noua fideiū creatura.

Excelsus præ regibus terræ. Eos quidem qui illū cognoscūt subditos sub se habet, atq; ei inclinatos: hostium vero, atque eorū, qui illius detrectant imperiū, semper est sublimior: & hac rōne excelsus est præ omnibus regibus

terræ, seu fideles sint illi reges, seu infideles. Ad David, qui vni tantum imperauit prouinciæ, omnibus regibus sublimior esse non potuit.

In seculum seruabo illi misericordiam meam. Illi inquam Christo qui secundum hominem diuina indiguît misericordia, si non propter seipsum, propter suos saltem Christianos, ac fideles, pro quibus ad patrem rogabat, dei atque hominum mediator effectus.

Et testamentum meum fidele ipsi Præmissio, quæ ad ipsum David facta est fidelis, hoc est, firma erit, ipsi Christo, hoc est, adimplebitur in eo. Dictum est enim superius: vsque in seculum præparabo semen eius.

Et ponam in seculum seculi semen eius. Semen Christi sermo est Euangelicus, qui in discipulorū animis, fuit disseminatus, qui sermo manet in seculū seculi. Vel pro semine eius nouum populum intellige, qui in omni gente regeneratus est. Symmachus autem pro his verbis, in seculum seculi: transtulit, perpetuo. Vere autē contra Christi Ecclesiam portæ inferni in æternum non præualebunt.

Et thronum eius sicut dies cæli. Et rursus ponam thronum regni eius, ita perpetuū, vt dies cæli, qui perpetui sunt, & terminū suum vsq; ad mundi consummationē seruabūt. Similia sunt illa verba, & permanebit cū sole, vt vidimus in psalmo septuagesimo primo. Dies aut cæli dicuntur, eo q̄ à cælo, ipso solis cursu effici videntur. Ostendāt nobis igitur Iudæi semē David positum in seculum seculi, hoc est, cōseruatum in regno, aut regalem illius thronum adhuc permanere. Verum id nō poterunt. In Iechonia etenim, atq; in Sedechia finē habuit regnum David. Vterq; enim eorum à Babyloniis in captiuitatem actus est, & Sedechias quidem oculis orbatus, Iechonias vero in perpetua seruitute detentus est. Tunc itaque destructum est prorsum regnum, & thronus David, & nullus amplius in eo sedit. Nam Zorobabel post reditum è captiuitate nō rex fuit sed dux: adeo, vt regnum David in posteros quadringentorum annorum tempus non superauerit.

De autō mat̄a.

Si dereliquerint filij eius legem meā, & in iudiciis meis non ambulauerint: si iustificationes meas profanauerint, & mādāta mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorū, & in verberibus

bus iniustitias eorum. Christi filij ij sunt qui per Euangeliū; & per baptismatis lauacrum ei regerantur. Quid inter se differant lex, iudicium, iustificationes, & mādata, dictum est in psalmo decimo septimo. Profanauerint autem dixit pro paruipēderint. Nam profanū ad sacri distinctionē dicitur. Quod autem non sacrum, immundum existimatur, & modici momenti. Per virgam vero & per verbera, tentationes & calamitates intelligit. Sensus est: Ego deliquentes illos castigabo, & variis eos modis corrigam, gentium nimirum insurrectionibus, bello, fame, tyrannide, atque huiusmodi aliis castigationibus: eos tamen omnino non repellam. Per iniquitates autem, & iniustitias, idem æquè intellige significari.

Misericordiam autem meam non dispergam ab eis. Parcens eis scilicet, & eorum pœnitentiam expectans. O immensam dei misericordiā. Miseretur etenim deus etiā dū flagellat, & meras nunquā adhibet pœnas. Et verberat quidē atque castigat vt contemptores, miseretur tamē vt suis.

Neque iniuste agam in veritate mea. Nullam ego, inquit, iniuriam inferā ipsi David: promissionesque & pacta cum eo inita nusquam transgrediar. Hoc autem non faciam propter veritatem meam, quia scilicet ego verax sum.

Neque profanabo testamentum meum. Non paruipendam inquit, nec spernam testamentum meum. Testamenti autem authoritas in hoc sita est, vt & verum sit, & obseruetur: quemadmodum contrā, paruipendi dicitur, si infringatur, aut non seruetur. Per testamentum autem, seu (vt Græca dictione διαθήκη, verius significatur) per dispositionem, verba illa intelligit, quibus disposuit dicens: in seculum seruabo ei misericordiam meam.

Et quæ procedunt de labijs meis non faciam irrita. Verba hæc ad præcedentium declarationē cōsequuntur. Introducit autem Propheta deum hic humano quodā more loquidum labia illum sua appellare facit. Per labia autē & per os ac linguam dei, ipsum dei verbum intelligendum est.

Semel iuravi in sancto meo, si David mentiar. Dictio semel confirmationem ac stabilitatē quandā significat, ac si diceret: firmiter iuravi. Simile illud est: semel locutus est deus: & iuravi, pro, constāter asserui. Iuravi autē per sanctitatē

meã. Omnis enim qui iurat, per maius quid iurat, verum deus per maiorem se iurare nõ valens, per seipsum iurat, hoc est, in se ipsum, quẽadmodum magnus nos Paulus docuit. Ea autem verba: si David mētiar, idem significãt, ac si dixisset: non mētiar ipsi David. Est enim hoc quoq; veteris scripturæ idioma, vt in iuramentis dictionem, si, ponat loco negatiuæ. Tale qđ inuenies in psalmo centesimo quadragesimoprimo, ibi: si introibo in tabernaculum domus meæ, pro, non introibo, & quæ sequuntur.

μνη *Semen eius in seculum manet.* Semen quidem David Christus est secundum carnem, vt diximus, qui perpetuo regnat, & omnibus dominatur. Christianis quidem volentibus, infidelibus vero etiam inuitis. Data est enim mihi, inquit, omnis potestas, in cœlo & in terra. Semen autem Christi sermo Euangelicus dicendus est, aut fideles, qui ei per baptismum regenerati sunt, vt diximus. Hoc igitur atque illud semen perpetuo manebit iuxta promissionem meam.

Et thronus eius sicut sol coram me. Regnum Christi in fideles celeberrimum est, & diuturnum tanquam sol. Quare autem solem assumpserit in diuturnitatis similitudinem dictum est in psalmo septuagesimoprimo, ibi: & permanebit cum sole.

Et sicut luna perfecta in seculum. Regnum, inquit, illius celeberrimum est, instar solis diuturnum, & diuturnum in seculum, & tãquam luna in plenilunio, quam perfectam lunam appellauit. Duo etiam luminaria in similitudinem assumpsit, quemadmodum vidisti in sæpe dictio psalmo septuagesimoprimo.

Et qui testis in cœlo fidelis. Symmachus pro, testis, dixit, contestatus. Ille, inquit, qui contestatus, ac pollicitus mihi est, se ea meo semini daturum, quæ diximus, ille in cœlo est, & fide dignus est. Huius enim mūdi homines non adeo fide digni sunt.

Tu vero repulisti, & despexisti. Quæ sequuntur Propheta ex Iudaici populi persona conscripsit, Babylonicã captiuitatẽ deplorãs, & promissiones à deo factas ipsi David, pene neglectas fuisse reputãs. Tu vero, inquit, qui p̄dicta omnia pollicitus es, repulisti atq; inhonorasti semẽ David.

Et respicere videtur hæc verba ad Iechoniã & Sedechiã. Verum non mediocriter desipiunt Iudæi, qui deum mentiri posse suspicatur, quod qui suspicatur, tam impie agit, quàm impossibile est deũ, aut fallere, aut falli. Cæterum semen David, cui regni æternitas promissa est, Christum esse affirmamus: cuius regni nõ erit finis. Et Iudæi quidẽ terrestris, ac mũdi huius tam regnum, quàm thronum intelligunt: nos autem Christi regnum, nõ huiusmodi esse dicimus, cũ ipse illud esse negauerit de hoc mũdo, quia nimirum corporis sensu percipi nõ potest, sed spiritu tantum, atque intellectu. Regnum autem Christi est voluntaria fidelium omniũ subiectio & seruitus. Et enim, inquit, constitutus sum rex ab eo: & rursus. Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos teriẽ.

Distulisti Christum tuum. Per Christum tuum, idem intelligit, ac si diceret: Regẽ illum, qui tua sentẽtia vnctus fuit ad regnum. Hoc pacto beatus David in primo Regum libro Saul Regem, Christum domini appellabat. Distulisti autem, hoc est, seorsum à te posuisti, ac repulisti, non adimplendo nimirum promissiones eis factas.

Destruxisti testamẽtum serui tui. Irritasti, inquit, promissionem quam ei fecisti.

Profanasti in terrã sanctuarium eius. Vidim⁹ in psalmo 73. profanauerunt in terrã tabernaculũ nominis tui. Per sanctuarium autem eius, eius dico, David, celeberrimum illum templum intelligit, quod fuit in Hierusalẽ quasi ab ipso David constructum fuisset, seu ipsius dicendũ esset, eo quod ab eo primum decretũ est, vt ædificari deberet, & quia materiam Solomoni filio tanto operi opportunã reliquit. Quinimmo iam antea ipse illud erexisset, ni iustum ei fuisset à domino, ne ipse, sed Solomon templũ ædificaret. In prædicto etiam psalmo 73. tam sancti, quàm sanctuarij nomine similiter templum appellat. Illud etiã animaduertendum videtur, quod propheta qui ex populi, vt diximus, loquitur persona, vniuersam hanc calamitatem in ipsum reiicit beatum David, studens hoc pacto Deum magis ad misericordiam flectere, dum populum cernit tanta erga beatũ David compassione permoueri.

Destruxisti omnes sepes eius. Per sepes, templi muros intel-

ligit, seu etiam ipsas Moyſi leges.

ὁχυρώματα.

Posuisti munitiones eius formidinem. De Iechonia loquēs, aut Sedechia, sermonem tamen suum format Propheta quasi de seipſo loquatur David, quia calamitatem, qua poſteri obruti fuerunt, illatam reputat progenitori. Munitiones autem tam Iechoniæ, quàm Sedechiæ in mutorum ambitu erant, verum vterque eorum in captiuitatē actus est, & tantarum munitionum loco. Vterque etiam formidine fuit circumdatus. Fecisti eum, inquit, circumdari formidine, atque ea veluti septis quibusdam vallari.

Diripuerunt eum omnes tranſeuntes per viam. Eum pro eius diuitias. Tranſeuntes vero per viam, vicinas appellat gētes, que tranſitum prope eum faciebant, & quas in psalmo 79. appellauit prætergredientes viam.

Factus est opprobrium vicinis suis. Hic verſiculus etiam habetur in psalmo 78. eo excepto quod illic populus plurali vtitur sermone.

θλιβόντων.

Exaltasti dexteram conterentium eum. Hoc est, superiores ei fecisti Babylonios. Solēt enim q̄ victores sunt in bello, extollere man⁹ supra victos, atque hoc pacto eos cedere.

Latificasti omnes inimicos eius. Vicinas scilicet gentes, vt in sæpe dicto psalmo 78. diximus.

Auertisti adiutorium gladij eius. Quod in pugna ei præstare solebas.

Et non es auxiliatus ei in bello. Quod scilicet aduersus Babylonios gestum est.

κατέλυσας

ἀπὸ καθαρισμῶ.

κατίραξας.

Desiisti ab emundatione eius. Cessare eum fecisti à cōsuetate purgatione. Asperſionibus enim vtebantur, & purificationis Iudej, quādo celebratē, aut festiuitatem aliquam peragebant. A præcedenti igitur, signauit id quod consequitur, ac si diceret: oēs illius festiuitates prorsus deſtiti.

Et thronum eius in terra confregisti. Regnum eius etiam euertisti. Est enim sermo metaphoricus.

Minoraſti dies temporis eius. Tēpus intelligit promissum semini David, quod scilicet futurum esse dixeras in seculum seculi. Minuisti autem illud, hoc est, concidisti, tamen si diuturnius id fore promiseras.

Perſuadisti eum cōfusiōe. Ea nāque que poſteris p̄bro sunt ipsis quoque progenitorib⁹ vidētur ignominia infligere.

igno

Ignominia autem affecti sunt ob captiuitatem, & ob multa alia dedecora, quæ passi sunt.

Vsquequo domine aueteris in finem? exardescet sicut ignis ira tua? Hæc verba iis similia sunt, quæ habentur in psalmo 78. ibi: *vsquequo domine irasceris in finem? exardescet velut ignis zelus tuus.*

Memor esto, quæ mea subsistentia. Memento quare ego sub stiterim, hoc est, cur plasmatus fuerim. Ea autem prorsus de causa creatus sum vt viuens magnalia tua glorifica- rem. Eripe igitur quæso me à morte. neque enim mortui laudabunt te domine. ὁπίστασι.

Non enim vane creasti omnes filios hominum. Non frustra, nec sine causa hominem plasmasti, vt inutilis ac super- flux cuiuspiam rei instar, perire debeat: quinimmo ima- gine illum tua honorasti, magnumque & honorabilem fecisti. Ne despicias igitur nos misere pereuntes. μή γὰρ μά- ταιος.

Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? eruet manum suam de manu inferni? Quis posuit pro nullus: & subaudien- da est eadem dictio, in secundo versiculo, ac si diceret: & quis est, qui eruet, &c. Per inferni vero manum, possessio- nem & tyrannidem mortis intelligit: & quoniam necessa- rio futurum est, vt moriamur, eo quòd mortalem habemus naturam, opportune participari sibi optat dei mise- ricordiam in præsentì vita, dicens.

Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ domine, quas iurasti David in veritate tua? Per misericordias, pmissiões itelligit à deo factas de semine & de regno David. Sūma enim erga ho- mines misericordia motus fuerat de^o: vt huiusmodi pro- missiones faceret. Antiquas aut̄ has pmissiones ideo esse dicit q̄ supplicati olim populo factæ fuerāt: quo popu- lo beat^o David multis annis erat iunior: vel q̄a ante secu- lū à deo ita determinatū fuerat, vt ait Paulus de Christi mysterio, absconditum iniquis fuisse id mysteriū ante secula. Elaias etiam has dei misericordias antiquū, & ve- rum consilium appellauit. Iurasti autem, hoc est, constan- ter pollicitus es: in veritate tua, hoc est, quia verax es.

Memor esto domine opprobrij seruorū tuorū, quod continui in sinu meo multarū gentium. Seruorum tuorū Hebræorū scili- cet quod opprobriū à multis gētibus sustinui, quæ obsi-

dioni & captiuitati interfuerunt. Sustinui autem, hoc est, gestauit in corde meo. Aquila enim tuli, & Symmachus gestauit, reddiderunt, pro sustinui. Per sinum vero, ipsum cor intelligit, quia in eo lætitiā aut dolorem, veluti in sinu quodam reponimus.

Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerūt commentationem Christi tui. Per Christū domini, ipsum intelligit regē Dauid, vt superi⁹ tradidim⁹, Per commutationem vero ipsius Christi seu Dauid, Iechoniam intelligit, aut Sedechiā, q̄ loco ipsius Dauid in populo regnauerūt: quibus Babylonij captiuitatē exprobrabāt. Repetitio autem verbi, exprobrauerunt, vehementiā indicat doloris.

Benedictus dominus in seculum: fiat fiat. Docet propheta in fine psalmi ne inter afflictiones animo consternemur, sua dens rogandum deū esse, & illius reminiscendū benignitatis, & postremo etiam eundem esse laudandum, veluti qui nostra omnia recte administrer, & dirigat ad vtiliora. Laudabilis igitur, inquit, semper est deus: fiat fiat laudabilis, vel fiat fiat semper eius voluntas. ad ea enim semper dirigitur, quæ nobis magis conducunt.

Oratio ipsi Moysi homini dei.

De hac inscriptione diximus in præmio operis. Docemur autem hoc psalmo, quo pacto in afflictionis & calamitatum tempore, rogare deum debeamus. P S A L M V S L X X X I X.

Omne refugium factus es nobis in generatione, & generatione. Hoc est, in omni generatione. Ita enim reddidit Symmachus.

Priusquam mōtes fierēt, & plasmaretur terra, & vsque in seculum tu es. Tu ideo es nobis refugiū in omni generatione, quia semper tu es, etiam ante montium aut terræ, aut totius prorsus orbis creationē. Et cum creatorē deum creaturis omnibus priorem esse dixerit, alio deinceps modo eundē æternū esse sine principio tradit, & sine fine. Nam quod ait: à seculo & vsque in seculum tu es: idem sibi vult ac si dixisset ab æterno vsque in æternum tu solus es, & non alius. Seculū enim pro semper, seu pro æterno per sæpe poni legimus apud scripturam. Verba autem illa priusquā montes crearentur, & plasmaretur terra, & orbis: idem æque significant

cant:& iterationem continent sermonis:tametsi magnitudinem quandam,ac fastū præ se ferre etiam videatur.

Ne auertas hominē in humilitatem. Variis modis humilitas accipitur apud scripturā. Aliquā enim ponitur pro modestia,iuxta illud:discite à me,quia mitis sum & humilis corde.Aliquando pro illa castigatione,quæ de afflictionibus prouenit,iuxta illud:bonū mihi,quia humiliasti me.Aliquando etiā pro destructione,iuxta illud:tu humiliasti quasi vulneratum superbū. Et aliquādo pro subiectione,veluti cum quis hostibus suis subicitur:& hoc pacto ponitur in præsentī psalmo:ne permittas me, inquit, in hanc humilitatem conuerti,postquam ad te confugi.

Et dixisti conuertimini filij hominum. Tu, inquit, dixisti: ô filij hominum conuertimini. Multis autem in locis id dictum legimus fuisse à deo, præcipue apud Moysen. Suscipe igitur nos, qui conuertimur ad te.

Quoniam mille anni in oculis tuis domine, sicut dies hestera que præterit, & custodia in nocte. Hoc etiam dictum est ad demonstrandā dei æternitatē: mille, inquit, anni corā te, tam breue tēpus reputātur, quā apud nos dies vna vel quæ iam etiā præterierit. Breuior nanq; videtur ea dies, quæ præterit, quā ea quæ adhuc præsens est:& rursus, tam breue tēpus reputantur mille anni, coram te, quā apud nos reputatur quarta pars noctis:quam partem noctis,custodiam appellauit.Solent enim ij, qui in exercitu per vices custodias faciunt, quamlibet noctē in quatuor diuidere partes, & vnāquāque partem, custodiā appellare:verbi gratia primam,aut secundā custodiā. Cum igitur primo mille annorum spatium, tēporis vnus diei comparauerit, atque eius quidem præteritæ addidit, & quoddam tēpus multo breuius: quartam scilicet noctis partem. Breuior enim videtur nox quā dies, cum nox multo citius præterfluere videatur, & quia qui dormiūt, tēporis lapsum non agnoscunt, & quia ob tenebras id etiam minus percipitur, & quia laborantibus hoībus longius esse videtur tēpus, quā cessantibus ab opere. Non secus igitur apud deū mille annorum interuallum reputatur, quā apud nos, aut præterita dies, aut quarta noctis pars, cū anni ipsi semper labantur, & fluāt, deus vero im-

mobilis sit, & æternus. Dicitio autem, quoniam, ad confirmandum posita est, & idem significat, quod vere.

Contemptus eorū adhuc erunt. Cū humanæ vitæ annos exiguos esse propheta docuerit, tametsi ad mille annorū spatium nostra protēderetur vita, adhuc tñ amplificat plarā à se snīam, dicens: se magis etiā, ac magis huiusmodi annorū spatia nihil facturū, quinimmo & cōtēpturum esse, cū ad diuinā æternitatē, pr̄sus nihil sint. Cōtēptus, inqt, eorum mille annorū, adhuc erūt apud me, hoc est, etiam atq; etiam à me magis cōtemnentur. Alium deinde huiusmodi annorū contemptum, ac viliozem affert, dicens.

Mane quasi herba transeant. Mane hoc in loco pro cito dixit, quēadmodū, & alibi vidimus. Cito, inquit, pertrāsibunt mille anni, instar herbæ alicuius, quæ cito perit.

Mane floreat, & trāseat, vespere decidat, induret, & areseat. Hæc oīa ad celerē herbæ interitū referuntur, quæ mane quidē diei florebit, & pertrāsibit à flore, & vespere decidet: hoc est, cadet in terrā: atq; ita cōsumpto eo humore, quē antea habebat, obdurescet atq; exsiccabitur. Oīa em̄ hæc verba licet optātis modū retineāt, in futuri tñ significatione accipiuntur. Atq; vt ostenderet propheta quā cito herba pereat, vno atq; eodē die florere eam descripsit, atq; arefcere. Vel forte ideo ita dixit, quia aliquæ sint herbæ: quæ vno atq; eodē die florescant, & pereāt. Quidam hæc dicta esse asserūt de Iudæis, quorū religionem ac cultū in templo, mille tantū annis dicūt perseuerasse, à Solomone videlicet vsq; ad Christi passionē: ita vt sensus sit: q̄ hi mille anni ob illorū scelera, non secus à deo reputati sunt, quā dies hesternā, atq; ideo q̄ contemptus eorum Iudæorum adhuc erunt, & semper magis augefcunt. Et videmus sanè eos nunquam cessasse. Quin semper magis cōtemptui sint, & ludibrio. Et alia etiā consequenter ad prædicta intelligunt: q̄ scilicet mane eorum: hoc est, felicitas eorū, pertransibit velut herba. Eorū autē felicitas tantū durauit, regnante Solomone. Nam postmodum semper concussi sunt. Alia autē quæ sequuntur verba, ad herbā referes eo modo, quo iam prædiximus.

Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Defecimus, hoc est, diminuti sumus, & periuimus, dū tu

vā fōdētō-
māsa āv rñ
vī lōvrai
& non ēr.

peccatis nostris iratus es. De ira aut̄ & furore, seu potius, iuxta veriorē græcæ dictiōis *θυμῆς* significatiōē, de excādescētia, per sæpe alibi dictū est, & præcipue in psalmo 6.

Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo. Manifestas nimirum ac conspicuas coram te, & cum latere non possint, sed oculis assidue tuis pateant, te idcirco semper magis irritant aduersum nos.

Seculum nostrū in illuminatione vultus tui. Seculum nostrū hoc est, vitam & conuersationē nostram. Omnis, inquit, vita & conuersatio nostra manifesta est in cōspectu tuo: & idem est sensus, qui in præcedenti versiculo.

Quoniā omnes dies nostri defecerunt. Oēs vitæ nostræ dies pertrāsierunt. Ita em̄, inquit, me sentire persuadet calamitatū vehemētia. Est autē mos iis, qui in angustiis sunt, vt dicant se ab eis oppressos esse, ac iā periisse, veluti desperata prorsus salute. Dictū etiā est per sæpe, & denuo repetemus, q̄ dictio, qm̄, seu quia, aliqñ ponitur vt cōfirmet, pro vere, aliqñ rationē reddit, & aliqñ cōm̄ narrat, & abundare quodāmodo videtur, vt hic: & ita sæpe positā eā inuenimus apud beatū David. Sit igitur hæc tibi in futurū norma certissima. Superfluū em̄ est eadē semp̄ repetere.

Et in ira tua defecimus. Idem etiā superius dixit, sed sermonem repetit, eorū more, qui misericordiā implorant.

Anni nostri quasi aranea meditabantur. Araneā ponit pro araneæ tela. Verbū aut̄ meditabātur in passiuā hic significatione positū est, pro existimabātur, seu reputabātur: & sensus est: q̄ anni nostri à nobis existimabātur, p̄ existimātur, quasi araneæ tela, q̄ summo fit cū labore, & modico durat tpe. Ob maximā em̄ earū tenuitatē, nō mediocri texūtur cū labore, & ob infirmitatē celeriter percūt.

Dies annorū nostrorū in ipsis septuaginta anni: si autem in potentatibus, octoginta anni. Numerum annorū determinat, quot sint nimirū anni potētiz, hoc est, roboris, seu vitii: & quot sint annivolētię. Ait igitur q̄ dies annorū nostrorum, hoc est, q̄ anni nostri, in ipsis, pro in nobis ipsis, sunt 70. anni. Eousq; em̄ nos nostri sumus: hoc est, nostri dominamur, oboreq; ac viribus nostris mouemur: si autem in potētatibus quis victurus sit, hoc est, in violētia, eo q̄ tunc vix aliquid fieri potest, octoginta annis, quis viuet.

καὶ τὸν λαὸν
ἐν αὐτοῖς.

Et quod amplius eorum, labor, & dolor. Ultra hos annos si quis vixerit, labor ei erit, & dolor, ob summam nimirum ætatis infirmitatem. laborem autem hic posuit pro miseria. Aliqui ea verba: & quod amplius eorum, ita intellexerunt, quod in iis annis, qui sunt ultra dictos septuaginta vel octoginta annos, modica est in eis delectatio, sed maior est afflictio, propter frequentes casus.

καὶ τοῖς.

Quoniam superuenit mansuetudo in nos, & erudiemur. Per mansuetudinē modicā dei castigationem intelligit. ita enim mitiori noīe eā appellauit: quia si castigationi, & correctioni illi cōparetur, qua ob summa delicta nostra digni essemus, nō castigatio, sed mansuetudo potius videri poterit.

Quis nouit robur iræ tuæ? Si modica castigatio tantum nobis sensum præstitit, quis nosse poterit, quantæ & quales sint iræ tuæ vires, quibus vteris aduersus eos, qui cum multa peruerse egerunt, conuerti nō volunt. Magnæ sanè vires illæ esse debent, atque intolerabiles.

ἐπισημαίνω.

Et præ timore tuo indignationem tuam dinumerare? Et quis rursus iram tuam nouit metiri, hoc est, cognoscere, quanta sit. vere nullus poterit: quoniam tu valde terribilis, & timendus es.

ἐπισημαίνω.

Dexteram tuam sic notam fac mihi. Tu, inquit, sic dirigens me in mansuetudine nimirū atq; in modica correctione, notam fac mihi dexterā tuā in die iudicij. notā vero eā mihi facies, si in dextera ouium tuarū parte me statueris.

Et vinctos corde in sapientia. Et rursus indica mihi iustos homines, illis videlicet me coniungens, quorum corda ante mortem vincta, atque alligata erant cum sapientia: principium autem sapientiæ est timor domini. vel, sapientia, est discretio inter virtutem, & vitia, & operatio per virtutem. Et hæc quidem ita præcedunt, intelligēdo hæc verba de futuro iudicio. Possumus etiam intelligere ut sit sensus: notam fac mihi dexteram tuam, hoc est, illam potentiam, quam in defendendo habes, atque in conseruando: & eos etiam homines fac mihi notos, qui in iis rebus sapientes sunt, quæ pertinent ad diuina. cupio enim illorum consuetudine prudentior fieri.

ἐπισημαίνω.
ἐπισημαίνω.
ἐπισημαίνω.

ἐπισημαίνω.

Cōuerte domine. Vel te ad nos, à quibus auersus es, ob maxima delicta nostra, vel nos ad te, quæ passim aberram⁹ à via.

Vsq̄ue

Vsq̄uequo? Non conuertis scilicet: & cum interrogatio-
ne legendum est.

Et exorabilis esto in seruis tuis. Qui afflicti sunt, atque in-
uocant te.

Wagardula
71.

*Repleti sumus mane misericordia tua, & exultauimus, & læ-
tati sumus.* Præsens quidē vita vesperæ ac nocti cōparari
potest, propter errorē ei immixtum, & quia tandem in ea
dormire dicimur, cū morimur. contrā futura vita, mane
appellari pōt, & dies, ppter claritatē, & propter resurre-
ctionem à mortuis. Ait igitur q̄ mane, hoc est, in futura
vita, nos qui conuersionē tuā consequemur, vt dictū est,
hoc est, q̄ cōuertemur ad te replebimur misericordia tua
& exultabimus, & lætabimur. est enim hic tps̄ pro tēpo-
re, quēadmodū Aquila & cæteri interpretes significarūt.
De exultatione autē, & lætitia, variis in locis tradidimus.

In omnibus diebus nostris lætati sumus. Hoc in loco etiam,
lætati sumus, dictum est, pro lætabimur. omnibus autem
diebus nostris, hoc est, perpetuo. futuri em̄ seculi gaudia
perpetua sunt, nec aliqñ aut desinunt aut interrūpuntur.

*Pro diebus, quibus humiliasti nos, annis quibus vidimus ma-
la.* Humiliasti nos omni earum afflictionum genere, in
quibus iusti versantur. per mala autem, tētationes atque
afflictiones intelligit.

*Et respice super filios tuos, & super opera tua & dirige filios
eorum.* Respice, inquit, ad patres & ad doctores nostros,
qui seruierunt tibi, & propter eos dirige nos eorū filios
ad virtutem, & respice in nos seruos tuos, nec tantū nos
dirige, sed filios etiam nostros, seu secundum carnem no-
bis sint filij, seu secundum spiritum.

Et sit splendor domini dei nostri super nos. Splendor dei, est
diuina gratia, quæ omnes sui participes illuminat. Splen-
dorem vero dei, dixit, pro splendore, qui à deo est.

Et opera manuum tuarum dirige super nos. Super nos, pro
in nobis.

Et opus manuum tuarum dirige. Ea quæ superius opera ma-
nuū dixit in plurali numero, vniuersæ actiones sunt, quæ
per manus fiunt, & quas dirigi precamur, ne declinēt à re-
ctitudine, hoc est, à decoro. p̄ opus autē manuū singulari
numero, quidā speciatim significari dixerūt eleemosynā,

cuius separatim, & quasi quodam cū honore meminit. se prophetam dicunt, vel præcipuum quoddam opus sit, & deo maxime gratum. non tantū autem ille dicitur misericos, qui largitur, sed etiam qui compatitur. Nam ab iis, qui nullas habent facultates, sola petitur compassio, & consolatio. Alij per manuum quidem opera, varia factiuz virtutis opera intellexerunt. manus enim persæpe pro huiusmodi virtute accipiuntur. per opus autem manuum singulari sermone ipsam contemplationem, veluti quid in sua specie magis vniforme. Nam & manus certo quodam modo, pro ipso etiam capiuntur intellectu: eo q̄ per ipsum, veluti quibusdam manibus, anima nostra dirigatur ad virtutes, & ducatur ad deum.

Psalmus ipsi David sine inscriptione.

De psalmis, qui inscriptionem nullam habent, dictum est in præmio operis. docentur autem hoc psalmo quanta, & quam incomparabiles sint illius spei vires, qua in deo est.

P S A L M V S X C.

Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione dei celi commorabitur. Ille, qui diuino auxilio ita vtitur, veluti habitatione quadam, aut domo hoc est, ille qui extra hoc diuinum auxilium non moratur, sed in eo solum confidit, in custodia atque in protectione dei seruetur, hoc est, protegetur à deo. Deum autem cœli dixit, vel dominum. quòd si cœli dominus est, clarum est, q̄ & terræ, & cæterorum omnium est deus. per auxiliū autem seu per adiutorium altissimi, diuinorum mandatorum legem intellige, quam in auxilium hominibus dedit contra dæmones.

Dicet domino adiutor meus es tu, & refugium meum. Is dicet domino magna cū libertate, Domine tu es adiutor meus & tu solus es refugium meum.

ἀντιλήψωρ. Deus meus, & sperabo in eum. Nec tantum ad ipsum deū secum ipse ita dicet, sed corā aliis attestabitur fidē hanc suam, dicens: hic est deus meus, & sperabo in eum.

σὲ ἀπόλογο παραχώρας. Quoniam ipse eripiet te de laqueo venantiū, & à verbo perturbationis. Laquei nobis reduntur tā à visibilibus, quam ab invisibilibus inimicis. huius q̄ppe mūdi hostes, qui huma

na venātur corpora, laqueos tendere dicūtur, cū infidias parant. intellectuales autē hostes, qui non corpora venātur, sed animas, laqueos aduersus nos struūt, cū aut praua suggerunt cōsilia, aut ad cōcupiscētiās nos atq; ad passiones incitant. Symmachus pro verbo, perturbationis, calumniarū sermonē reddit. perturbant enim animā calumniarū. Conuertit autē propheta sermonē suum ad huiusmodi hominem, qui in dei adiutorio habitat, viresque atque animum præstans, confidere eum iubet, dicens.

Scapulis suis obumbrabit tibi. Hoc est, pteget te. est autē hic sermo metaphoricus nā qui pugnat pro aliquo, stare ante eū solet, atq; hoc pacto illū regit, atq; obūbrat tergoribus suis. Scapulæ enim illæ partes dicūtur, quæ inter medios sunt humeros. Dei igitur scapulæ, pro ea accipiūtur potentia, qua conseruare nos solet ac tueri: quā potentiam, alio etiam nomine, alas dei appellauit, dicens.

Et sub alis eius sperabis. Pro confides, instar pulli scilicet.

ωρὸς ἐγούστου

Scuto circumdabit te veritas eius. Scuto, pro instar scuti. sensus est: si tecū veritatē habueris, ipsa te scuti instar circumdabit, & ex omni vndique parte custodiet. huius igitur virtutis laudes consydera, quantæ sint, cū illā dei esse dixerit, veluti ei familiarē, ac domesticam. Iure autē veritas, dei esse dicitur quia si mendacium dæmoni, vt quid propriū adscribitur, merito veritas deo, vt quid propriū applicatur, possumus & aliter dicere: scuto, hoc est, cruce circumdabit, & custodiet te Christus, qui veritas est patris. Qui vidit enim, inquit, me vidit & patrem meum.

Non timebis à timore nocturno. Siue à dæmonibus, siue ab hominibus hic timor inferatur.

A sagitta volante in die. A quocunque ea sagitta immissa sit, immittuntur autem sagittæ, materiales quidē ab hominibus, intellectuales vero à dæmonibus, quæ passionibus suis animam vulnerant.

A re perambulante in tenebris. In tenebris ambulant fur, insidiator, incendiarius, fornicatio, adulterium, dæmon, & alia huiusmodi.

ἀπὸ πρῶτου
μαλὸς ἀπὸ
συμπτόμα-
τος ἀναδίας.

Ab occurſu ex demonio meridiano. Quodcūq; casu, inopinante, aut inuoluntarie cōtingēs, occurſus dici potest, per dæmoniū vero meridianū, aliqui acedia dæmonē dixē-

runt, eo q̄ illo tempore magis nos aggredi soleat. Aliqui vero dæmonem illum, qui turpibus cogitationibus præest, atque incontinentiæ. ingrauescente enim ventre, vehementius insurgit, & in animas hominum crassatur.

Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te autem non appropinquabit. Dicitio latere, tametsi indefinite sit posita, hoc tñ loco sinistram partē significat. si habitaueris, inquit, in altissimi auxilio, cadent quidem à sinistra tui parte, mille sagittæ, à dextra autē decē millia, & nihilominus te non attingent. Altius tñ contemplando, alius potest his verbis sensus accōmodari. tu, inq̄t, multis quidem sagittis, à sinistra parte impeteris, sed multo plurib⁹ à dextra. sinistrā autē intelligere possumus tunc dici, q̄n̄ apertis quis ac manifestis passionū iaculis impetitur, dexterā vero, q̄n̄ ab occultis. sciens autē inimicus q̄ multas prauas eius suggestiones nō suscipiunt, quibus ipse in aperto ac palā eos incitare conatur ad vitia, astutia vitur. incipit enim à bonis operibus, sed tandē desinit in malū.

Verumtamen oculis tuis consyderabis, & retributionem peccatorum videbis. Verum si intellectus tui oculis consyderaueris, intelliges hoc verum esse, suppliciaque ac pœnas delinquentium videbis.

Quoniam tu es domine spes mea. Auditis prophetæ nostri sermonibus, is qui in dei adiutorio habitaturus est, præsumma lætitia ad deū exclamat, dicēs: vere tu dñe es spes mea, & deinde propheta ei respondet, quæ sequuntur.

nanā. Altissimum posuisti refugium tuum? non accedent ad te mala. Verba illa, altissimum posuisti refugiū tuū, cū interrogatione legenda sunt, quæ autē sequuntur absolute, atq; in modum sniæ. nam qui deum habuerit in refugium, non cadet in tētationibus. atq; huius rei testis est ipse etiā dæmon, qui de beato Iob clamabat ad deū, dicēs: tu eū munisti intus & foris. tūc enim tñ īfestat dæmō, cū id deus permittit. per mala aut, infortunia intelligit, aut pericula.

Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Quinimo nec domui tuæ vlla appropinquabit calamitas, & aliter: p̄ flagellum, egritudinē intelligere potes, & p̄ tabernaculū, ipsum corpus, in quo anima diuersatur. nec ab re est, vt intelligamus, q̄ hominibus dei, huiuscemodi tentationes,

res certamina sint & probationes, peccatori autem, flagella. multa enim, inquit, flagella peccatoris.

Quoniam angelis suis mandabit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. Huiusmodi sententiam habuimus in psalmo 33. ibi: castrametabitur angelus dñi in circuitu timētium eum, & eripiet eos. Abraham etiam, seruū suum cōfide-
re iubens dicebat: bonus dominus mittet angelū suū ante faciem tuā. Ipsum etiā Iacob dixisse legimus: angelus, qui liberauit me ex omnibus malis. ex his autē omnibus illud colligimus, quòd deus per angelos suos omnes eos tuetur, qui in eo cōfidūt. per vias autē, actiones intelligit.

In manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum. Per angelorum manum, illam intelligimus potentiam, quam in custodiendo habent, atque in conseruando. tollent autem, hoc est, ferent, inter infortunia scilicet adeo vt neque ad lapidem offendas pedem tuum. Et aliter lapis est omne peccatum, atque omne impedimētum ad virtutem, pes vero, ille conuersationis nostræ ordo, ac modus quo per hanc vitam incedimus.

Super aspidem & basiliscum ascendes, & conculcabis leonē & draconem. Ipsæ etiam venenatæ, atque immittes feræ, te nūquam lædēt, sicuti legimus accidisse multis sanctorū. iuxta Anagogicū vero sensum per ascensum hunc, & per cōculcationem venenatorum atque immitiū animalū, potētiam illam intellige sanctis datam, aduersus omnes malignitates & nocumenta: per aspidem vero, calūniarū vitium intelligere possumus, quòd more aspidis in aures hominum venenum immittat: & per basiliscum, inuidiā, quæ quasi basiliscus, perniciem ac virus in oculis gestat: leonem etiam pro crudelitate, ac sæuitia intelligere omnibus facillimum est, draconemque pro indignatione, ob summam nimirum illius vehementiam atque efficaciam. hæc igitur omnia iustus conculcabit, & minime ab eis lædetur. Ad hæc omnia addamus, quòd dæmon dici potest, aspis, basiliscus, leo, & draco, veluti, qui omnia illorum vitia in seipso solus complectatur.

Quoniam in me sperauit: liberabo eum. Quoniā magna ac fere incredibilia propheta ei pollicitus est, q in deo sperauerit quòd conculcaturus nimirū sit sæuissimas atq; im-

manissimas feras, & nullam illinc ipse læsionem relaturus, introducit deinceps deum ipsum ea confirmantem, quæ dicta sunt, & docentem, quis nam fructus sit spei illius, quæ in deo collocatur: in me, inquit, huiusmodi homo sperauit, cæterū ego illū à quocunq; eripiā periculo.

Protegam eum, quoniam cognouit nomen meum. Vide quomodo dixit nomen meum. Naturam enim diuinam nullus potest intelligere. ille autem dei nomen cognoscere dicitur, non qui tantum illum deum esse cognoscit, sed is, qui se illi virtute ac moribus dignum offert.

Clamabit ad me, & ego exaudiam eum. Quia nihil seipso, aut deo indignum petit.

Cum ipso sum in tribulatione. In omni tentatione, vt olim adfui tribus pueris, & potentia omnibus aliis martyribus.

Eripiam eum. Ex omni angustia, vide in psalmo quadragesimo sexto, ibi: non vidi iustum derelictum. Item ibi Dominus non derelinquat eum in manus eius.

Et glorificabo eum. Non tantum eripiam, sed insignem ac clarum reddam, ob summā illius in me beneuolentiam.

Longitudine dierum replebo eum. Si hanc à me longitudinem perquisiuerit. vel, per longitudinem dierum, æternam vitam intelligit, quæ & vna dies est, & longitudo dierum dicitur, eo quòd nunquam cesset, & successiones non habeat.

Et ostendam illi salutare meum. Salutem, quæ à me est, quod scilicet saluare omnes possum, qui in me sperant.

Psalmus Cantici in diem sabbati.

Quid sit psalmus Cantici in proœmio operis dictum est. & hic quidem psalmus authoris & cætoris caret nomine. nullum enim nomen trahet aut Dauid, aut alicuius cantorum principis: quia scilicet ab omnibus, communi choro fuit decantatus: inscriptione tamen prorsus non caret. inscribitur enim: in diem sabbati, & ratione, vt quidam dicunt, quod beatus Dauid, solis sabbatis in gratiarum actionem, deo canendum esse eum destinauerat. tunc etenim omnes chororum principes vnà conuenire solebant, vt eum canerent. verum j, qui diuina sublimius contemplantur, pertinere dicunt hunc psalmum ad futuri iudicij diem, & de delinquentium pœnis, & iustorum præmiis tractare: & quemadmodum sabbati dies ab omni prorsus opere vacabat, ita illa

Alia futuri iudicij dies, qua requies est presentis vite, ab omni mundana cura homines liberat: atque ideo iure sabbatum, hoc est requies appellatur.

PSALMVS XCI.

Bonum est confiteri domino. Vere bonum est agere deo gratias.

Et psallere nomini tuo altissime, vt annunciemus mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. Et canere bonum est gratiarum actiones. Quidam ita exposuerunt, quod bonum est confiteri, & annūciare primū deo peccata, deinde canere ei, ita vt psalmodia nostra, quæ ei canitur, munda ac pura sit. & cum dixerit: bonum est facere hoc, atq; illud, tunc demū huic bono operi, aptū atq; idoneū etiam præfigit tempus, dicēs: quòd bonum est, vt mane, hoc est, vt in principio diei annunciemus, hoc est, vt meditemur, atque efferamus misericordiam dei, quòd scilicet misericordia nostri permotus, nec terræmotu nos obrui permisit, nec æstu extingui, aut aquis necari, nec à feris, neque ab inimicis, aut ab aliis malis nos lædi permisit. Quæ omnia in nocte accidere solent. &, quod omnium maximū est, nō concessit, vt demonū insidiis vince-^{τὸ ἀνάγγιλα}
^{λεϊψ.} remur. Similiter & per noctē bonū est dei veritatem annunciate, hoc est, prædicare, aut extollere illius cognitionem ac scientiā, quam nihil latere potest. atq; hoc facere ideo bonū est, vt noctis tēpore quando ad corporis voluptates moueri magis solemus, annūciādo has diuinas laudes, cōprimamur à vitiis, in memoriā reuocātes quomodo latere eū nihil poterit, quod à nobis gestum aut etiam meditatū fuerit. possumus etiā intelligere quòd per mane, totum diem significet, veluti à parte totum.

In decachordo psalterio cum cantico in cithara. Quinque nimirum corporis sensus, & quinque animæ potentias conponas, atque concinnas mutuo inter se reddentes: & per hæc omnia Christo domino canentes, vt diximus in tertio versiculo psalmi 32. vbi ferè similia habentur verba. *Quoniā latifcasti me in factura tua, & in operibus manuum tua*^{τὸ ὄραναίμε}
um exultabo. Per facturā, quidam vniuersam hanc totius mundi machinam intelligunt. & per manuum opera, particulares huius creaturæ species, quarū magnitudinē, inqt,

& pulchritudinē, varietatē, concinnitatē, vtilitatēq; & cetera huiusmodi tam in vniuersum, q̄ particulariter prospiciēs, lætor, & amplius etiā semper exultabo. alij vero per facturā, & p̄ manuū opera, idē eq; dixerūt significari.

Quoniam magnificata sunt opera tua domine. Dictione, quā, intensionē significat. valde magna, inquit, atq; admirāda sunt opera tua, nō solū, quę ad creationē, sed ea etiā quę ad prouidentiam, ad dispēsationē, ad miracula, & ad omnem deniq; administrationē tuam pertinet. de operibus autē dei latius dictū est in psalmo octuagesimo quinto.

Nimis profunda facta sunt cogitationes tuę. Inscrutabiles, inquit, ac inuestigabiles se nobis esse demonstrarunt, cogitationes tuę & consilia tua impenetrabilia. Videtur autem consimilis sententia illa Pauli, ô profundum diuitiarum sapientię, & scientię dei, quā inscrutabilia sunt iudicia eius, atque inuestigabiles vię eius.

Vir insipiens non cognoscat. Insipientē illum appellat, qui diuinarum rerū cognitionem nullā habet, tametsi humanarum scientiarū exteriorem quandam cognitionem habeat. huiusmodi, inquit, homo non cognoscat, q̄ magna sunt opera tua, q̄ p̄fundę sunt cogitationes tuę, sed cōfidens sibi ipsi, tentabit in earum profundū descendere, atq; hoc pacto veluti ex p̄rupto quodā in abyssum cadet.

Et impudens non intelliget hæc. Eandem repetit sententiam.

Cum exurgerent peccatores quasi herba, & inclinati sunt omnes qui operantur iniquitatem. Coniunctio, & abundat hoc in loco. inclinari autē dixit pro incuruari, atq; humiliari, vt sit sensus: cum peccatores orti essent, & instar herbe ad tempus florerent, illum tamen florē, ac vigorem diu retinere nequiuerunt, sed inclinati sunt, & deciderunt. eodem autem, peccatores appellat, & operantes iniquitatē.

Vt exterminentur in seculum seculi. Inclinati vero sunt, & a prima fœlicitate deciderūt, vt puniātur in futuro seculo. solet enim beatus David æterni seculi pœnas, atque incōsolabilem illam perditionē, exterminationē appellare: & dicit, quod ruinā, & lapsum à p̄senti fœlicitate sumēt p̄ arrabone futuri supplicij, ex quibus verbis aggreditur propheta tractatū de futuri iudicij die, quē admodū dicitur

ἀσύνετος ἐν
τῷ ἀνατῆ
λαίκοις.

Ἐκ τῆς ἑβραίων

mus in principio psalmi.

Tu autem altissimus in aeternum domine. Tu autem inuestigabilis es, & iudicia tua inscrutabilia.

Quoniam ecce inimici tui domine, quoniam ecce inimici tui peribunt. Dei inimici non tantum infideles sunt, sed quicumque etiam delinquentes, quia diabolo dei inimico obtemperant, peribunt autem in futuro seculo.

Et dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem. Ad varias nimirum poenas, atque ad varia supplicia.

Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum. Cornu suū beatus David, Christū appellauit, quasi ex se germinandū secundum carnem, de quo latius dictum est in psalmo 88. ibi: & in nomine meo exaltabitur cornu eius. exaltabitur autem, hoc est, magnificabitur, in tempore nimirum futuri iudicij, profligatis atque humiliatis omnibus eius inimicis: exaltabitur, inquā, veluti cornu quoddam unicornis, hoc est, valde exaltabitur. dictio autem unicornis est secundi casus, vt alibi diximus.

Et senectus mea in oleo pingui. Per oleum, hilaritatē denotauit, vnde alibi dicitur, vt exhilaret faciē in oleo, cognoui, inquit, cornu meum exaltandum esse, atque ideo futurum spero, vt senectus mea in pingui, hoc est, in multa hilaritate versetur: vtque iucūde ac sine mœrore extremū illud vitæ meę tempus agam, futurorum spe consolatus.

Et dispexit oculus meus in inimicis meis. Symmach⁹ & Theodotio pro, dispexit, reddiderunt, videbit. 70. vero interpretes quæ futura erant, exposuerunt vt iam facta. per inimicos autem, & dæmones, & infideles intelligit, in quibus visurum se sperat vindictam, seu vltionem. subintelligenda enim est aliqua huiusmodi dictio.

Et insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea. Hæc verba etiam defectiua sunt. audiet enim auris mea sententiam domini, aduersus eos, quos insurgentes ac malignātes promiscue appellat.

Iustus vt palma florebit. Cū superi⁹ de peccatoribus sermonē habuerit, dixeritq; q̄ florebut vt herba, quæ cito perit, nūc de iusto dicit, q̄ florebit vt palma, que viuacior est, & cuius flos nunquā decidit, sed in dulcissimū fructū trouenit, cuiusque germen nō tabescit, sed semper viget.

ἐν ἰλαίῳ πίνουσι
οὐκ ἐν ἰλαίῳ.

Ἐπᾶ δὲ ἐν ὁ
βαλμὸς μ
τοῖς ἐχθροῖς
μὲν καὶ ἐν
τοῖς.

Sicut Cedrus qua in libano est, multiplicabitur. Est autē Cedro coma copiosa ac multiplex, alias etiam similitudines habet iustus ad palmā. nā quemadmodum modica illius arboris pars terræ infigitur, & tota pene à terra in cælū eleuatur, ita & iustus cor suū à terrenis in cælū attollit: & quemadmodū palmæ fructus à feris diripi nō possunt, sic etiā iusti viri opera à dæmonibus perdi nequeunt, aduersante nimirum in vtroque rerum sublimitate. Multo præterea tempore vtrique opus est ad perfectionem. Cū cedro etiam, iustus similitudinem retinet: quia sicut cedrus bonum ex se odorem emittit, & incorruptibilem materiam habet, & ramorum copia abundat, & vmbra consequenter multā facit, ita & iustus bono virtutum odore plenus est: & cum semel purgatus fuerit ab omni labe, incorruptibilis permanet, & filios quàm plurimos ex se spirituales non secus ac ramos quosdam generat, & multorum etiam indigentium efficitur protector.

Plantati in domo domini in aulis dei nostri efflorebunt. Plātati in inferiori ecclesiā, in qua habitat gratia domini, & radicati in fide, florebūt in supernis aulis cælestibus, hoc est, illic apparebunt virtutū floribus ornati. vel aliter: domus domini scientia est diuinarum scripturarū, in qua scientia dominum inuenimus, aulæ vero sunt illius mandata.

Adhuc multiplicabūtur in senecta pingui. Per pingue senectā, plenam intelligit senectutem: tametsi, inquit, iusti homines senuerint, nō deficiēt tamē in pfectu virtutū, quō imo magis, ac magis semper virtutibus multiplicabūtur.

Et bene eis accidet. Bene illis eueniet, inquit, in futuro seculo: quia scilicet delectabuntur atque exultabunt.

Vt annūcient quòd rectus dominus deus noster, & nō est iniustitia in eo. Ita vt læti mutuo annūcient, q̄ domin⁹ iustus est, q̄ seruis suis requiē p̄stat, p̄ iis laborib⁹, quos in vita sustinuerūt. Quod vero ait, & nō est iniustitia in eo, repetitio est sententię, & idem sibi vult, ac si iustum eum appellaret.

In diem ante sabbatum quando habitata fuerat terra.

Hic psalmus apud Hebraeos omni prorsus caret inscriptione. Quædam exemplaria editionis septuaginta interpretū, inscriptionē illā habent.

habent, quam superius retulimus, & quidā exponunt, quod dies sabbati accipitur, pro die vniuersalis iudicij, vt in precedenti psalmo diximus: dies vero ante sabbatum, dies sit resurrectionis domini. Fiat enim illa dies, veluti preludium quoddam vniuersalis resurrectionis. In illa autem die, habitata est terra, ab iis nimirum hominibus qui per Euangelium & baptismum regenerati, & quodammodo replasmati sunt. Verum castigatiora exemplaria etiam iuxta editionem 70. carent huiusmodi inscriptione.

PSALMVS XCII.

Dominus regnavit. Dei quidem filius, ab æterno semper rex fuit, id tamē nō semper fuit ab hominibus cognitū, quinimmo eū olim ignorabāt homines verū vbi Christus à mortuis resurrexit, fideles oēs, & qui in eū credidere, certiores effecti sunt, dei filium, & regem esse, & deum. Hoc est igitur, quod nūc nobis prædicat beatus David, dicēs: Dominus regnavit, hoc est, cognitus est, vt rex. vel aliter: Rex quidē olim erat Christus vt deus, sed post resurrectionē regnat vt homo: data est, inquit, mihi omnis potestas in cælo, & in terra. & rursus: Ego autem constitutus sum rex ab eo. *Decorem inductus est.* Hoc est, gloriā & potestatem eiusmodi demonstraui, quæ decentissima illi erat, etiam vt deo. Vel aliter: Dominus carni quidē mortuus, decorē nō habebat nec speciem, iuxta prophetæ testimonium, verū resurgens decorem, quē antea non habebat, inductus est.

Inductus est potentiam, & accinxit se. Eodē modo intelliges hūc versiculū. Habuit præterea Christus semper & decorē, & potentiā, verum olim id homines latebat: manifestum autem fieri cœpit postquā in cælū ascēdit, tamen quiuscemodi indumentū exterius nullū induerit. Pie etiam hoc intelligēdū est, vt diximus, quēadmodū & verū, accinxit. Idem enim significat, quod aptauit, seu ornavit. Cingulum quippe, ornamenti cuiusdam signum est.

Etenim stabiluit orbem terræ, qui non cōmouebitur. Orbē, dicitur nonum fraude fluctuantem, ac pene cōcussum, veritate sua Christus ita stabiluit, vt eri oribus amodo huc atq; illic nō abducatur, quā in fidei petra fundatus ac stabilitus est. Per orbē autē terræ, quem iuxta veriore[m] Græce dictionis significationem, habitabilē quis appellauerit, Ec-

clesiam intelligi dicunt, in qua fideles habitant: aduersus quam, iuxta domini sententiam, inferni portæ non præualebunt.

Paratus thronus tuus ex tunc. Paratus, hoc est, firmus, & stabilis, vt diximus in psalmo 85. Et quod ait, ex tunc, ex pone, pro à principio. Illud tamen semper animaduertendum, quod huiusmodi sermo, ab initio nimirum seu à principio nullum tempus inducit in diuina natura, sed æternam quandam antiquitatem tantum significat. Tale quiddam est, quod paulo post subdit, dicens: à seculo tu es: tãtã, et si, inquit, tu serui personam indueris, stabile tamen ac firmum tibi est ab initio regnum tuum. Neque enim vnquam ab eo decidisti, aut illinc pulsus es.

À seculo tu es. Stabile, inquit, tibi ideo est regnũ tuum ab initio, quia tu es à seculo, hoc est, à principio, vt diximus.

Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina voces suas. Per flumina, apostolos intelligit, veluti q̄ spiritualib⁹ Euãgelij fluentis humanas irrigant animas: & dicit, q̄ exaltauerunt voces suas, hoc est, clare & aperte, palãmque, ac sine vlla verecundia, Euangelicam doctrinam prædicauerunt. Illud tamen animaduerte, quod alibi persæpe diximus, Prophetam frequētissime præterito tempore vti, p̄ futuro, vel futura narrare, quasi iam præterita. Illa etiã repetitio verbi eleuauerunt, gaudij intensiõnem significat.

Tollent flumina attritiones eorum. Illa flumina, quæ post flumina paulo ante dicta, hoc est, post Apostolos ventura sunt, tollent, hoc est, capiẽt seu sequẽtur eas vias, quæ ab illis trita fuerint, & formatæ. Per attritiones etenim semitas illas ac sectiones, aluei cuiusdã instar formatas, intelligit, quas flumina, cũ per terrã feruntur, lambendo ac terendo incidere solent, ac formare. Et sensus est: q̄ doctores, qui post Apostolos venturi sunt, eas vias, atque easdẽ sequẽtur disciplinas, quibus ipsi etiã Apostoli vsi fuerint.

À vocibus aquarum multarũ, mirabiles elationes maris. Per aquas multas, baptismi lauacra, intellige, que vbiq; in Ecclesiis perficiuntur. Voces autem huiusmodi aquarũ, inuocatiões sunt sancte trinitatis, & supernæ gratiæ, quæ in baptismatis sacramento fieri solent. Per mare etiã singulari sermone, ipsum baptismum significauit, quod vbiq; terrarũ

cele

ὁ γένος.

φωνὰς.

αὐτῶν ποταμοὶ ἐπιτρίψουσ αὐτῶν.

μεταίτησι μοί.

celebratur, quæ admodum dictum est in psalmo 73. Certo etenim merito multiplex videtur, quia variis in locis, & innumerabilibus pene personis celebratur: virtute tñ vnum, atque idem est sacramentum. Eleuationes autem huiuscemodi maris, fluctus illi sunt, qui ex immersione atque emersione eorū fiunt, qui baptizantur. Has igitur spiritualis ac mystici maris eleuationes, admirandas admodum esse dicit, si elementalis maris eleuationibus cōparentur. Huius enim maris fluctus hominibus quidem timendi sunt, verū dæmonibus iucundi: contra autē illi baptismatis fluctus, timendi quidē sunt dæmonibus, iucundi autē ac suaues sunt hoībus, & illi quidē in patriam nauigantes perdunt, isti vero submersos seruant. Effectæ autem sunt hæ eleuationes mirabiles, ab inuocatione illa diuina, vt dictum est, & ab illo, quod illic inest mysterio.

Mirabilis in altis dominus. Admirabilis vero deus potissimū est. In huiuscemodi altis ac sublimibus rebus. Vel ordo sit: mirabilis est dñs, qui in altis est. vnde alibi, ait: qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo & in terra.

Testimonia tua credibilia facta sunt valde. Testimonia de te valde sunt fidelia, hoc est, vera. Ea autem intelligit, quæ de Christi incarnatione, de dispensatione in carne, ac de eius conuersatione, à Prophetis varie prædicta sunt. ἐπισημῶσιν σου σφόδρα.

Domum tuam decet sanctitudo domine, in lōgitudine dierum. Domus dei est, vniuersalis ecclesia fidelīū, vt sæpius dictū est. Hæc, inquit, domū decet sanctitudo, hoc est, vt sit sancta, ea nimirum ratione, quia dei sancti domus est: verum hoc ita demum fiet, si in iis, qui illud templum habitant, munditia extiterit ab omni prorsus iniquatione. Huiusmodi vero munditia, & sanctitas semper decet domum domini. Domus etiā domini est templū dei, quod secundum Apostolum, fidelis quilibet repræsentat: atque ideo eos omnes decet sanctitudo in longitudine dierum.

Psalmus ipsi David quarta sabbati.

Est & presens psalmus sine inscriptione apud Hebræos. Ea autem verba: quarta sabbati, à quopīā fuere apposita, cum quarta hebdomada die psalmū hunc decantari inuenisset. Per sabbatum

enim hoc in loco, quemadmodum & saepe alibi, ipsa hebdomada significatur. Voluit autem hoc psalmo beatus David omnibus hominibus solamen prestare, qui ab iniustis, atque à pravis opprimuntur hominibus.

PSALMVS XCIII.

Deus ultionum dominus. Deus ultionum dixit, pro, deus ultor. Idioma est & hoc Hebraicum iuxta quod alibi etiam dicitur, deus misericordiae, & deus miserationū, & deus cōsolationis, & deus pacis, & alia huiusmodi. At igitur, quòd dominus, est deus ultor.

καὶ ἰσχυρὸς
καὶ ἰσχυρὸς

Deus ultionū libere egit. Libere, seu palā egit, hoc est, manifestavit, iustū nimirum iudicium suum: cumque longa nimis haecenus fuerit ac patiens, vindicta tandē usus est.

Exaltare qui iudicas terram. Exaltare, inquit, simulac iudiciale thronum tuum conscenderis, hoc est, appareas, & cognoscaris ab omnibus deus delinquentium ultor, dum iudicas, & sententias pronuncias, & dum sumis vindictā. De hoc autē verbo exaltare, vide quae dicta sunt, in psalmo quinquagesimo sexto.

Redde retributionē superbis. Per superbos, potentissimos quosq; intelligit, qui pauperes opprimant aut despiciant.

Vsquequo peccatores domine? vsquequo peccatores gloriabuntur? Eisdem rursus peccatores appellat, quia & in deum peccant, dum eius legē de iustitia traditam contemnunt, & in ipsos qui iniuriam patiuntur, dum eos lædunt. Atq; ita etiam eos appellavit in psal. 9. Est autē mos huiusmodi hominibus, de propria potētia gloriari. Illa autem repetitio, vsquequo peccatores domine, loquentis zelū demonstrant, quemadmodum, & illa repetitio quae sequitur verbi, loquentur. Et quanquam hoc pacto dubitāter loquatur nunc propheta, non ignorat tamen momentaneam esse omnium eorum foelicitatem, qui iniuste agūt, sed tam diuturnam dei patientiam ægrefert.

Effabuntur & loquentur iniustitiam? loquentur omnes, qui operantur iniquitatem. In verbo effabuntur à communi sensu sumenda est dictio, vsquequo, & simili modo in secundo versiculo in verbo, loquentur, à communi sensu sumenda est dictio, iniustitiam. Dictiones vero effabuntur, & loquentur, idem æquē significant.

Populum tuum domine humiliauerunt & hereditatem tuam afflixerunt. Iam prædiximus, quòd per antiquum populū, & per antiquam hæreditatem, Iudæi intelligēdi sunt, per nouum autem, & per nouam, fideles ex gentibus.

Viduam, & orphanū interfecerunt, & profelytum occiderunt. Hæc & Iudæorū principes ob summā auaritiā faciebāt, & multi ex nostris similiter principibus faciūt. Interficere enim dicuntur non tm̄ ij, qui gladio in eos sæniūt, sed illi etiā qui eorū rapiunt bona, qui illos despiciunt, quoties iniuria afficiuntur, quiq̄ue eos lædentibus, vt amicis, gratificantur. Profelytum vero Iudæi eū appellabant, qui ex Gentili effectus fuisset Iudæus. Nos autem per profelytum, aduenam omnem ac peregrinum intelligimus.

Et dixerunt non videbit dominus, & non intelliget deus Iacob. Hæc tametsi ipso ore, ac lingua, non sæpe dicant, corde tm̄ per sæpe intra se reuoluunt, iniqui homines. Neq; enim tanta vnquam auderent, nisi huiuscemodi sententiis, vel cogitatione saltem se subscriberent. Et quod ait: intelliget, posuit pro audiet, seu cognoscer.

Intelligite sanè insipientes in populo, & stulti aliquādo sapite. Ea animaduertite, quæ iam diu omnibus nota sunt, atq; aliquando fero saltem prudentes estote.

Qui plantauit aurem non audiet? & qui plasmauit oculū non considerat. Non cōsiderat, dixit, pro non videt. At quomodo verisimile est, illum esse sine sensu, qui sensus in aliis creauit. Cōfundit eos igitur propheta huiusmodi interrogationibus, quæ apud omnes in confesso sunt.

Qui corrigit gentes non arguet? Ille, inquit, qui gentes erudit, ac corrigit, iis nimirum legibus, quæ apud eas sunt. Earum etenim legum scientiam deus ipsis etiā gentibus præstitit, vt earum seueritate delinquentes coercerētur) quomodo nō arguet etiam & castigabit eos omnes, qui scelera aliqua, aut iniquitates commiserint?

Qui docet hominem scientiam. Is, qui aliis scientiam & cognitionē præstat, quomodo ipse non cognosceret aut quomodo ignorabit.

Dominus cognoscit cogitationes hominū, quoniā vana sunt. Hominū dico talia cogitantū, & deus scilicet humana non uret. Cognoscit eos igitur dominus, & errāt, sed patiens

est persæpe, & longanimis. ex quadam dispensatione, vel cogitationes eorum hominum dicit, qui quæ vëtris sunt, cogitant, & non quæ sunt dei.

Beatus homo, quem erudieris domine. Quem prudentem feceris doctrina tua.

Et de lege tua docueris eum. Lege tua, naturali vel scripta, vel etiam vtraque. Sunt etenim hæc leges prudentiæ ac sapientiæ fontes.

Vt mitigetur à diebus malis. Ita vt in diebus afflictionis, mitis fiat, & patiens, & non ægreferat, neque indignetur aduersus labores, sed ex tua lege cognoscat, q̄ ij qui calamitates sustinent, ad propriam vtilitatem, & commodum vexantur, quodque contra ij, qui eos affligunt, con dignas aliquando criminibus suis pœnas dabunt.

Donec effossa sit peccatori fouea. Donec iniquis paratū sit periculum, seu donec in illud inciderint. Tunc etenim iis etiam miserebitur, qui se iniuria affecerint.

Quoniam non repellet dominus populum suum, & hereditatē suam non derelinquet. Non repellet eos, tametsi affligi eos ad tempus persæpe permittat, sicuti ad ipsam vsque seculi cōsummationem in futurum etiam permissurus est, modo sinens vt prauī iustos viros opprimant, modo etiā opem atque auxilium suum probis impertiēs, & vtrunque ad eorum commodum dispensans. Populus autē, & hæreditas domini, olim Iudæi erant. verum illis expulsis, Christiani ac fideles in eorum locum adoptati sunt, quē admodum alibi sæpe diximus.

Quoad usque iustitia conuertatur in iudicium. Donec Christus, qui ipsa est iustitia, relicta sua longanimitate, ad iudicandum se conuertat. q̄ autem Christus iustitia appelletur, restatur beatus Paulus de eo dicens: qui datus est nobis à deo sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio.

ἄγγελοι ἑξ ὁμοίων
ἀπὸ τῆς νῆας τῆς

Et proximi eius omnes recti corde. Cæterum prope eum tunc omnes iusti aderunt, illi nimirum adstantes, qui vniuersam erit terram iudicaturus.

Quis consurget mihi aduersus malignantes? Quis mihi, inquit, aduersus malignos adiutor aderit inimicos?

Aut quis cōsistet mecū aduersus operantes iniquitatē? Eandē repetit sententiam, opem sibi ferri maxime expetens, ob

immensam nimirum dæmonū malignitatem. Quis, inquit, simul mecum in acie aduersus inimicos consistet? Deus profecto, qui & olim per sæpe mei curam suscepit.

Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. Pene, inquit, periissem, animæ aut ipsius etiam corporis morte, si periclitanti mihi dominus opẽ non tulisset. Per infernum autem possumus peccati foueam intelligere.

Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua domine adiuuabat me. Si ad deum dicebam, stabilitatem atque cõstantiam meam fluctuasse, si me huc, atque illuc ob propriã infirmitatem distrahi palam fuisset confessus, cõfestim tu mihi aderas adiutor. Hoc autem sermone docemur à propheta, quod quicumque lapsus delictum suũ agnouerit, & non desperauerit, aut alioqui negligenter aliquid non ogerit, sed ingenue coram deo id confessus fuerit, q̃ statim auxilium cõsequetur. Misericors etenim est deus, & infirmitatibus nostris facile compatitur.

Secundũ multitudinem dolorũ meorum in corde meo, consolationes tuæ latificauerunt animã meam. Iuxta proportionem dolorũ, quos in corde gerebã, præstita sunt à te mihi solamina. Sicuti em̃ dolorũ varia sunt genera, ita etiã multiplicia sunt refrigeria, quæ nobis tribuit deus. Nã iuxta vulnerum qualitatem, cõuenientem applicat medicinam.

Non adhareat tibi thronus iniquitatis. Thronus iniquitatis est diabolus, in quo iniquitas & confidet, & regnat. Non adhareat igitur tibi, hoc est, non adsit tibi iudicãti. Est autẽ apud Græcos imperantis modus pro optatiuo. Quædam vero exẽplaria habent, non adharebit, & tunc futurum tempus intellige positum modo optatiuo.

Qui fingit laborem in præcepto. Qui laborẽ nobis describit, vt impedimentũ omnibus præstet obseruare volentibus mandata tua: vel qui ante mandatum tuum posuit laborem, atque ærumnas, vt tãquam aliquid laboriosum illud pertranseamus. Deinde causam etiã reddit, cur dæmonem optet deo non adistere.

Venabuntur aduersus animã iusti. Quia si dæmon, inquit, & socij eius tibi adstiterint, statim ceu laqueos quosdã ac venatorias plagas tẽdere incipiẽt aduersus iustos quosli-

μὴ συμ-
βῆσθαι
πρὸς.

ἐπιλασσοῦν

θεροῦσθαι
ἐπὶ ψυχῆν.

bet accusantes nimirū eos de peccatis quæ aut ignorantes, aut præter sententiam commiserint, atq; hoc ob imensam eorum malignitatem atque inhumanitatem.

Et sanguinem innocentem condemnabunt. Quantum in eis fuerit. Sanguinem vero innocentem circumloquēdo dixit, pro innocētes homines. vel huiusmodi sermone eos damnat. quòd indicta causa pœnas inferant, vt sit sensus: quòd immeritis hominibus infligent supplicia, atq; ideo tibi, inquit, non adhærebunt.

Et factus est mihi dominus in refugium. Mihi, inquam, oppresso, & persecutionem in hac vita sustinenti.

Et deus meus in adiutorium spei meæ. Sperabā equidem resistere, verū cum opprimerer ac fatigarer, defluebā, ac labebam cōcepta spe, deus autē mihi præsto fuit, & spē meā rursum confirmauit, tribuitq; , vt meliora adhuc sperare.

Et reddet illis iniquitatem ipsorum. Condemnationē scilicet pro eorum iniquitate.

Et secundum malitiam eorum delebit eos dominus deus. Delebit hoc est, tollet eos de medio. Amplius quippe non apparebunt, tecti nimirum, atque obruti igne iam diu eis parato. Possunt tamen prædicta de prauis hominibus intelligi. Non adhærebit, inquit, tibi thronus iniquitatis, hoc est, nullus iniustus princeps tibi appropinquabit. Pone autem solent huiusmodi iniusti principes laborem in præcepto: eo quòd fideles non permittunt diuina madata sine labore obseruare. Venantur etiam aduersus iustos omnes, & innocentes condemnant, & quæ sequuntur consequenter intellige. Quod vero ait: in adiutorium spei meæ: idem est, ac si dixisset: ad confirmationem illius spei, quam antea fluctuantem habebam, cū viderer derelictus. Illico enim eam deus confirmauit, vt mihi præsto fuit. Reddet autem illis in futuro seculo, destruēs nimirum eos, atque interimens.

Laus cantici ipsi David.

Iste etiā psalmus apud Hebræos inscriptione caret, verū 70. & laudem David inscripserunt, eo q̄ præsentis psalmo propheta deus laudauerit, & canticū, quia cū melodia humana voce canebatur. Atque ideo in eo dicitur: in psalmis inbilemus ei. Conuocantur autem

αὐτὸν καὶ ἰσχυρὸν
καὶ ἰσχυρὸν καὶ
καὶ ἰσχυρὸν καὶ ἰσχυρὸν

autem hoc psalmo ad exultationē fideles oēs in Christū, & Iudai,
 nōdū crediderūt, vniuersi admonētur, vt donec idoneū pœnitē
 tiam tēpus habēt, cōuertantur ad dominū, & adorēt eū. Vtriq; au-
 tem populo beatus David veluti suo populo se ipsum cōiūgit, chri-
 stianis quidē ob pietatē, & fidē, Iudais vero ob generis originem.

PSALMVS XCIIII.

Venite exultemus domino. Domino nostro scilicet Iesu
 Christo. Ea autem ratione nobis exultandū est, quia
 digni effecti sumus vt tam benignum, ac tam misericor-
 dem dominum consequeremur.

Iubilemus deo salutari nostro. Iubilemus ei tanquā tyran-
 norum victori, ac tanquam liberatori, qui ab illorū nos
 captiuitate eripuit. Est autem iubilatio, quædā militum
 vociferatio, quæ fieri solet in victoria.

Præueniamus faciem eius in confessione. Præueniamus, in- προφθασα
 quit, secundū Christi aduentū, & antequam rursus nobis μεμ.
 appareat, cōfiteamur, hoc est, pœnitentiā agamus. Signū
 autem pœnitentiæ maximum, est peccatorum confessio.

Et in psalmis iubilemus ei. Et nos quoque post fidem in
 victoriæ signum, psalmis ei iubilemus: ei inquam, qui di-
 cit: confidite, ego vici mundum.

*Quoniam deus magnus dominus, & rex magnus super omnē
 terram.* Nam & si hominem esse eum constiterit, & multi-
 plices sustinuisse corporis passiones, attamē deus est ma-
 gnus & dominus, & quæ sequuntur. Cum delectatione
 autē propheta in diuinæ magnitudinis ac potentiae nar-
 ratione immoratur.

Quia in manu eius sunt omnes fines terræ. In illius faculta-
 te est vniuersa terra, vel aliter: intellige vt propheta idem
 sic dicat, quod alibi legimus dici de deo, apud Esaiam,
 qui continet, inquit, gyrum terræ pugno.

Et altitudines montium ipsius sunt. Ipsius nimirum creatu-
 re, atque ipsius bona.

Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud. Non solū enim
 deus est maris dominus, sed illius etiam creator.

Et aridas manus eius finxerunt. Per ipsa autem elementa, ἐπλασαν.
 etiam commemorat, ea etiam significauit, quæ in eis sunt.
 Montium vero altitudines dixit, vt condigna admiran-
 tis operibus verba proferret.

Venite adoremus, & procidamus ei, & ploremus coram domino, qui fecit nos. Adoremus vt serui, & procidamus vt supplices atque eius opem implorantes, & ploremus vt peccatores.

Quia ipse est deus noster, & nos populus pascuæ eius & oues manus eius. Per populum, prudentiores quosq; intelligit, & per oues, eos qui minus prudētes sunt. Et populus qui dem dicitur, vt regis, oues autē vt pastoris. Appellamur autem populus pascuæ, veluti qui ab eo educamur, & pascimur, & illius regimur prouidentia. Oues vero manus eius, tanquam qui ab eo dirigimur, & manu quodammo do è periculis in tutum educimur.

Hodie si vocē eius audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione. Distio hodie, non determinatā diem aliquam designat, sed quancūq; diē, in qua dici potest hodie. Ita em̄ nobis declarauit magnus Paulus. Quocūque inquit, tēpore audiueritis vocem eius: eius dico, vocantis vos per diuinas scripturas, & præsertim per euāgelium, nolite obdurare corda vestra obaudiēdo, & nō suscipiendo eam vocē, quemadmodū in exacerbatione factū est.

In die tentationis in deserto. Dictum est in psalmo 77. q. exacerbauerunt altissimū in inaquoso, & quòd tentauerunt deum in cordibus suis. Tunc enim obdurarunt corda sua, vocem illam dei repellentes quam audiuerant in monte Sina, & oblitī sunt beneficiorum eius, non credentes, quòd deus posset omnia.

Vbi tentauerunt me patres vestri. Verum vbi nam id accidit: in deserto nimirum, vel eo tēpore quo me tentastis. Est autem hic sermo, ex sancti spiritus persona.

Probauerunt me, & viderunt opera mea quadraginta annis. Admiranda nimirū opera illa, ac beneficia, quæ plenius connumerantur in psalmo 77. Et quod ait, quadraginta annis, aliqui superioribus verbis coniungunt, aliqui vero subsequētib; dicentes.

Quadraginta annis insensus fui generationi illi. Hoc est inimicus ei eram atque implacabilis, ob duritiam nimirum cordis, atque ob infidelitatem eorum.

Et dixi, semper errant corde. Instabiles sunt. Generatio enim, alibi inquit, quæ non direxit cor suum.

Ipsi vero non cognouerunt vias meas. Per vias dei, sæpenu-
mero apud scripturam diuina inuenim⁹ præcepta signifi-
cari: eo quod iter nobis sunt, quo perueniamus ad deū.
Cognitionē vero hic non eā dicit, quæ legendo paratur,
aut meditando, sed illā quæ per opera ipsa demonstratur.

Quam iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meā. Dicitio ^{lot.}
quām, confirmantis est. Magna, inquit, cū stabilitate deli-
beravi, cum illis irascerer, & non introibunt in requiem
meam. Quid autē sibi velit scriptura, quando iurare deū
introducitur, diximus in psalmo 88. ibi: iuravi David seruo
meo. De ira etiam dei dictum est in psalmo 6. ibi: Domi-
ne ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas
me. Multis etiam in locis iam declarauimus, quod dicitio,
si, sæpe apud Hebræos idem significat quod non. Per
requiem vero, promissionis terrā intellige, in qua Israeli-
ticus populus post quadraginta annorū peregrinationē
lassus quieuit. Facta est etenim ei requies illa regio. Cete-
rum qui dei vocem obaudiuerint, in regni cœlorum re-
quiem non ingredientur.

*Laus cantici ipsi David, quando domus edificata est
post captiuitatem.*

Caret etiam hic psalmus inscriptione apud Hebræos. Quare au-
tem à 70. inscriptus fuerit laus cantici, in superiori psalmo tradi-
dimus. Et per adificationem domus, quæ facta est post captiuitatē,
iuxta historiā, templi renouationem intelligimus, quæ facta est à
rege Zorobabel. Iuxta anagogen vero assumpta humanitatis ha-
bitaculum, in quo dei filius post captiuitatem illam habitauit,
quia diabolus hominem olim captiuauerat. & de qua alibi di-
ctum est: ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem. vel ipsam
etiam ecclesie constitutionem, quam magnus ac sapiens ille archi-
tectus edificauit. Cum enim hæc omnia futura esse præuidisset bea-
tus David, exhortatur, ac mandat, vt condignas pro tantis bene-
ficiis gratiarum actiones canamus deo.

PSALMVS XCV.

Antate domino canticum nouum. Quid sit nouū
canticū diximus in psalmo 42. ibi: cātate ei cā-
ticū nouū. Et sanè intelligere possumus, illud
esse nouū canticū, quòd nato domino angeli
vigilantibus pastoribus cecinerunt: Gloria in altissimis

deo &c.

Cantate domino omnis terra. Venit etenim liberaturus omnem terram a demonum captiuitate. Hęc autē verba quo pacto iuxta historiā ædificationi tēpli possint accommodari, prorsus nō video, cū alię gentes, præter Iudeorū genus, ex huiuscemodi ædificatione omnino nihil iuuantur.

Cantate domino, benedicite nomini eius. Laudate nomē eius quoniā salutare est. Iesus etenim interpretatur Saluator. vel quia omnipotens est illius nomen, si cū fide nominetur. Et considera quomodo ter dixerit: cantate domino, quia nimirū tribus diuinis personis eadem est diuinitas: vnde idem merito cultus ipsi præstari debet Trinitati.

Euangelizate de die in diem salutare eius. Salutarē, inquit, euangelij prædicationē semper annunciate. Loquitur autem ad apostolos, & ad illorum successores. Vide quę dicta sunt in psalmo 39. in expositione illius versiculi: veritatem tuam, & salutare tuum dixi.

Annunciate inter gentes gloriam eius. Incarnationem nimirum, & passiones omnes, quas ob salutem nostram sustinuit, fuit quippe illi gloria, vt pro seruorum suorū redemptione, atque salute tanta sit passus.

In omnibus populis mirabilia eius. Mirabilia nimirum opera quę fecit, cum inter homines versaretur.

Quoniam magnus dominus, et laudabilis valde. Magnus quidem vt omnipotens, laudabilis vero vt misericors.

Timendus est super omnes deos. Nam & in præsentī seculo punire potest & in futuro: nec corpus tantum, sed ipsam etiam animam, quod illi minime possunt: & hic quidē vere timendus, illi autē hominum potius opinione, atq; imaginatione formidantur. Deos vero improptie hic gentium deos appellauit: ideo sequitur.

Quoniam omnes dij gentium demonia. Gentiles olim, deos suos appellabant dæmones, tanquam sciētes, ac cuiuscūque boni gnaros: nos veto Dæmones eos appellamus, tãquam peritos ad malum.

Dominus autem celos fecit. Atqui fecit, & cætera omnia? Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt: propheta autē hoc loco ad maiorem illius admirationem, & gloriā, ea tantum commemorauit, quę digniora sunt, & magnificen

contiora.

Confessio & pulchritudo in conspectu eius. Per ipsas virtutum habitudines, homines illos significare voluit, qui huiusmodi virtutibus sunt præditi: per confessionē nimirum, eos qui propria delicta confitentur, & per pulchritudinem, eos qui ipsa confessione pulchriores atq; ornatiores efficiuntur, quique per huiusmodi pœnitentiam antiquas quodāmodo peccatorū sordes abluunt. Tales igitur viri, sunt in conspectu domini, iuxta illud: oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum.

Sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius. Græce pro sanctificatione ἀγίασματι legimus, quæ dictio non tantum sanctificationem, sed sanctuarium etiam significat. Per sanctuarium igitur, quodlibet templum intellige deo dicatum: quod ideo sanctuarium appellat, quia à deo sanctificatum est, & quia omnes eos homines sanctificet, qui illuc cum fide ingrediantur. In hoc igitur sanctuario, magnificentia, & sanctimonia conuersantur: hoc est, munditia & puritas, & opera omnia quæ magnos viros decent.

Afferre domino parentelas gentiū, afferre domino gloriā & honorem. Per gentium parentelas nationes orbis varias intelligit. Vel quia græca dictio πατρίαι non parentelas tantum, sed paternitates quodāmodo significat, huiusmodi nomine gentium patres forte intelligit, quos esse dicimus sacerdotes eorum, quàm doctores. quā vero gloriam, & quem honorem deo afferri iubeat, diximus in psalmo vigesimo octauo, vbi eadem ferè habētur verba. Vel aliter: afferre ei gloriam, vt deo, cui vere ac proprie debetur gloria, honorem vero, vt patri. Honora enim, inquit patrem tuum, est autem Christus omnium hominū deus, vt creator, & fidelium pater. Per baptismum etenim nos adoptauit.

Afferre domino gloriam nomini eius, Huiusmodi etiam verba habentur in illo psalmo 28. vbi ea exposuimus vel aliter: omnibus mandat, qui Christi nomine induti sunt, & christiani appellantur, vt laudabili conuersatione illū glorificent, eadēmq; hæc verba ter repetit, iuxta rationem, quam superius in principio psalmi reddidimus.

Tollite hostias, & introite in aulas eius. Hostias nimirū spi- ἀνδρα.

rituales tolli iubet. Spiritus enim Deus est, & eos qui eū adorant, adorare oportet in spiritu & veritate. Hostię autem huiusmodi, virtutes sunt: aulae vero eius, variae per orbem ecclesię.

Adorate dominum in aula sancta eius. Hic versiculus expositus etiam à nobis fuit in eodem psalmo 28. Illud autem animaduertendum ducimus, quod cum superius plurali numero aulas dixerit, nunc singulari sermone rursus aulam nominauit: docens nimiram, quod multae, quidem numero ecclesię sunt, fide vero vna est omnium mater ecclesia. Diuisae siquidem sunt, loci quae coniunctae sunt vnitae opinionis.

Commoueatur à facie eius vniuersa terra. Illius, inquit, aduentu, vniuersus orbis ab errore ad veritatem commoueatur. vnde alius propheta Christi aduentum, terrae motum appellauit: illam etiam terrae commotionem fortassis propheta hic intelligit, quae passionis tempore facta est, vel commouendam esse terram praedicit, quia ad euangelij praedicationem quo aduentus atque incarnatio dei annunciarur, vniuersi populi ac gentes conturbatae sunt.

Dicite in gentibus quia dominus regnavit. Huiusmodi etiam verba exposita fuerunt in psalmo 92. vel dicite, quod dominus regnavit. Haec tenus namque diabolus, & peccatum regnauerant. vel aliter: regnare hic Christus dicitur, propter voluntariam illam credentium subiectionem, quam fides praestat. Nam alioqui ab aeterno etiam, super impios atque inuitos regnat.

Etenim direxit orbem terra. Modum, inquit, praeparauit Christus, quo humanum genus vniuersum, recta ad pietatem atque ad virtutes, posset incedere: vel stabiliiuit eos Christus in cognitione dei: & per orbem terrae, vniuersam ecclesiam in toto orbe existentem intelligit. In omnem terram, inquit, exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum. Superflua est autem dictio, enim.

Qui non commouebitur. Ex quo enim liberatus est à demonum seruitute, qui antea illum commouebat, consequenter fundatus fuit super imperfectam fidei petram. Similem pene sententiam vidimus in psalmo 92. ibi: etenim firmavit orbem terrae, qui non commouebitur: vbi exposuimus,

Judicabit populos in reſtitudine. In die ſcilicet iudicij. Hoc autē dicit, vt ſciamus, q̄ Chriſtus omnes iudicaturus eſt.

Latentur cœli & extulter terra. Ob cœleſtē nimirū & dein de terreſtrem Chriſtum. Altera quippe eius natura ſuper *λυύττα* ne deſcendit, altera vero inferius è terra ortum habuit.

Commoueatur mare, & plenitudo eius. Cōmoueri hoc in loco poſuit, pro exultare. Plenitudo autē maris, ſunt illius fines, vel flumina, ſtagna, fontes, ac tota deniq; aquarum materia. Exulter autem huiuscemodi aquarū plenitudo, ob ſacrum Chriſti baptiſma, quod in eis celebratum eſt.

Gaudebunt campi, & omnia quæ in eis ſunt. Quia ſcilicet illinc trāſitur⁹ eſt Chriſtus, atq; hoc pacto ea oīa ſanctificabit. Per oīa vero quæ in eis ſunt, ipſas plantas intelligit.

Tunc exultabunt omnia ligna ſylvarum. Eo q̄ ex eis ſumen dum ſit ſalutare crucis lignum.

Aſſicie domini, quoniam venit. Erit autem lætitia hæc atq; hæc exultatio à facie domini: hoc eſt, propter eius præſentiã, atq; aduentū. Quoniam ecce iam venit ad carnis diſpenſationē. Solent autē prophete sæpenumero ipſis etiã inanimatis, atque inſenſibilib⁹ rebus gaudiū adſcribere, quoties nimirū ſummã aliquã voluerint lætitiã demonſtrare: quaſi ipſa etiã elemēta anima ac ſenſu carētia lætētur. vel aliter: per cœlos, cœleſtes angelos: intellige: p̄ terrã vero, terrenos homines: & p̄ mare, nautas ipſos, aut maritimos quouſq; homines: hoc eſt, inſulanos: per cãpos itē, agricolas: & per ligna ſylvarum, arborū inciſores eōſque qui ſyluas incolūt & mōtes. Vel aliter: per cœlos, eos intellige qui cœleſtia meditantur: per terrã vero, eos qui terrena tantū curant: itē per mare, eos, qui amarã impietatē ſectātur: per cãpos etiã reſupinos quolibet homines, & carnis paſſionibus ſubiectos: & denique p̄ ligna ſylvarū, duros, rudesq;, & infructuoſos ad virtutē homines. Hi oēs etenim, Chriſti incarnatione, ad illius fidem inuitati, delectatione atque voluptate maxima replebuntur.

Quoniam venit iudicare terram. Duplici, inq̄t, afficiētur gaudio, & quia veniet ad dirigendum orbem terræ, & quia ruruſus veniet ad iudicandam terram, & ad retribuendū vnicique ſecundum opera ſua, & ad liberandum elemēta ab incorruptione.

Iudicabit orbem terra in iustitia, & populos in veritate sua.
 Per orbem terræ, gentes intelligit, in orbe habitantes: per populos vero, ipsos Iudæos. vel per orbem terræ & per populos, idem æque significat. Populos, autem in plurali numero diximus ob generationum diuersitatem. Iudicabit autem Christus in iustitia, hoc est iuste: quia non est personarū acceptor: & in veritate iudicabit veluti is, qui omnia exactissime nouit.

Ipsi David quando terra eius constituta est.

Hic psalmus similiter inscriptione caret apud Hebræos. Hanc autem inscriptionē 70. ei imposuerunt, quam arbitrati sunt illius argumentum continere. Ipsi enim David ideo inscripserunt, quia ad Christum pertinet, qui oriundus est ex genere David. Et aliter: David interpretatur manu fortis, vnde per manu fortem, ipsum proprie Christum intelligimus, qui omnipotens est. Quando terra eius constituta est, hoc est quando pacem & tranquillitatem habuit, liberata à demonum tyrannide. Domini enim, inquit, terra, & plenitudo eius. Tunc enim hic psalmus Christo vere accommodatur, tametsi multo tempore antea fuisset compositus.

P S A L M V S X C V I.

Kaligato.

Dominus regnavit exultet terra. De hoc verbo regnare diximus in superiori psalmo. Regnavit autem dominus destructo dæmone, & peccato, qui antea in orbe regnabant: de exultatione terræ, ibi etiam dictum est.

Latentur insule multe. Ecclesiæ nimirum quæ in variis sunt mundi partibus, quæque ab arara & salsuginosa, vt ita dicam, infidelitate, insularum instar, eleuate sunt, quæque licet assiduis tentationum fluctibus impellantur, fundamentum tamen, ac solidam in rege suo Christo stabilitatem habent. vel per insulas, simpliciter fideiū omnium animas intellige: & per terram, nouam creaturam.

Nubes & caligo in circuitu eius. Per nubem & caliginem, assumptam carnem intellige, quæ diuinitatē occultabat. similia pene verba ea sunt, quæ habentur in psalmo decimo septimo: posuit tenebras latibulum suum, in circuitu

tu eius tabernaculum eius.

Iustitia, & iudicium directio throni eius. Throni eius, pro re καθ' ὅθωσιν.
gni eius dixit, quod regnum ipse Christus regnans direxit. illud autē vere fuit iustum iudicium, quo & tyrannū dæmonē destruxit, & oppressum tyrannide humanū genus saluauit. vel aliter: per iustitiam, in vniuersum omne virtutis genus intellige, & per iudicium, rectitudinem ac discretionem, quæ omnia regnante Christo didicimus.

Ignis ante ipsum procedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Hæc verba pertinent ad tempus vniuersalis iudicij, quod & propheta Daniel prospiciens dixit: fluuius ignis trahebat gradus ante eum. Christi vero inimici omnes sunt, qui inimico eius diabolo obtemperant: in circuitu autem eius, hoc est, vndique, atque ex omni parte.

Illuxerunt fulgura eius orbi terra. Apostoli nimirum, qui ἐφ' ὅσους
veræ lucis participes effecti sunt, ac veluti astra quædam coruscantia omnibus apparuere, & ad quos à Christo dictum legimus: vos estis lux mundi. suntque consona hæc verba iis, quæ in præallegato habentur, ibi carbones succensi sunt ab eo.

Vidit, & commota est terra. Vidit huiuscemodi fulgura, & exultauit. vel commota, id est, commutata est, ab errore nimirum ad veritatem, & à tenebris ad lucem. vel commota est, vt melius stabiliretur. siquidem artifices prius commouere omnia ea solent, quæ volunt renouare. ideo de Paulo & Sila in actis dictum legimus, ex impiorū personarum hi concusso vniuerso orbe huc veniunt.

Montes quasi cera liquefacti sunt, à facie domini, à facie domini totius terra. Per montes figurate ipsos dæmones intelligit, quia elati, atque in altum quodammodo eleuati sunt, ἢ τάνυσαν
πλάτους αὐ
γῆς.
& arrogantes, steriles item ac rigidi & præcipitiis ac præruptis locis referti. dictum est etiam in psalmo 67. quòd quemadmodum liquefcit cæra à facie ignis, sic pereunt peccatores à facie dei: ibi vide.

Annunciauerunt cæli iustitiam eius. Per cælos, prophetas aut apostolos intellige, qui cœlestē vitam ac conuersationem optime colebant: & dum ait annunciaffe eos iustitiā eius, hoc intelligit, quòd non solis Iudzis aperta sit dei cognitio, quinimmo quòd ipsæ etiam gentes ad veritatis

cognitionē vocatæ sint. vel iustitiam aliter expone prout superius diximus, exponendo illa verba: iustitia & iudicium directio throni eius. vide etiam in psalmo 49. ibi euangelizauit iustitiam in ecclesia magna.

Eidē dicit.

Et videant omnes populi gloriam eius. Admiranda nimirum illius opera, propter quæ glorificatus est.

Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriantur in idolis eius. Erubescāt cū tāta ac talia opera à deo sint gesta. vel erubescant, dum de idololatriæ errore redarguuntur.

Adorate deum omnes angeli dei. Et alij quidem domino, secundum carnem nato, laudent eum dicentes: gloria in altissimis deo: alij vero seruiliter ei ministrent, quemadmodum in deserto ministrarunt postquam tentatus fuit à diabolo: & alij ascendenti illi in cœlum præeuntes inseruiant, & clamant, tollite portas principes vestras, &c.

Audiuit & lætata est Sion. Audiuit Sion cœlos annunciantes, ea quæ ad Christum pertinebant. vel noua Sion, vniuersalis nimirum ecclesia audiuit & lætata est.

Iudaicas.

Et exultauerunt filia Iudææ. Filia Iudææ olim dicebantur esse particulares illæ synagogæ, quæ in variis erant oppidis ac ciuitatibus prouinciæ Iudææ & Iudæorum imperio subditis: nunc autem per filias Iudææ, hoc est, per filias vniuersalis ecclesiæ, omnes & singulas intelligimus ecclesias, quæ in variis sunt mundi locis, tanquam ab vniuersali illa matre procreatas. & quia Sion interpretatur, specula, & Iudæa confessio, recte possumus tam per Sion, quam per Iudæam ecclesiam ipsam intelligere, quia speculationibus vacat, & veritatem contemplatur, & quia confitetur & cōdignas deo gratias agit: verum si quæris, cuius rei gratia lætata sit Sion, & quam ob causam filia Iudææ exultauerint, audi quæ sequuntur.

Propter iudicia tua domine. Quia scilicet iusto tuo iudicio vnicuique reddes iuxta opera propria, fidelibus nimirum requiem, infidelibus vero æterna supplicia.

Quoniam tu dominus altissimus (super omnem terram. Dominus super omnem terram. vel altissimus super terram, quemadmodum etiam super cœlum.

Valde exaltatus es super omnes deos. Eos, scilicet qui dii reputantur. & illi quidē falsò exaltati sunt, atq; ob errorē, tu

autem

autem vere exaltatus es ob summā tuam potentiā:quāto igitur veritas errore maior est, tāto etiam tua sublimitas illorum altitudinē superat.exaltatus es autē,hoc est, cognitus es altus esse. conatur autem his verbis propheta summam dei altitudinē exprimere, valde exaltatum eum esse, dicens: super omnem terram, & super omnes deos.

Qui diligitis dominum, odite mala. Odit enim deus malos, & diligit bonos.

Custodit dominus animas sanctorum suorum. Eorum nimirum, qui deo dicati, atque ei sanctificati sunt.

De manu peccatoris liberabit eos. Quoties nimirū oppressi fuerint, vel læsi. peccator autem proprie est diabolus, veluti delictorum omnium author.

Lux orta est iusto. Lux veræ lucis, lux inquam spiritualis, dirigens eum in omnem veritatem. vel lux contemplationis ei orta est qui in actionibus suis iustitiam seruat.

Et rectis corde letitia. Letitia, hoc est, spiritualis cōsolatio.

Lætamini iusti in domino. Omnibus aliis mundi voluptatibus expulsis, veluti falsis. similis fere sententia habetur in fine psalmi quadragesimisecondi. ibi: lætamini in domino & exultate iusti, vbi vide.

Et confitemini memoria sanctificationis eius. Gratias, inquit, ei agite memoria repetentes diuinā illam sanctificationē, qua sanctificati estis. vel confitemini antiquas omnes iniquationes vestras, dum tantam dei munditiam, ac puritatem animo reuoluitis, cū inter homines nullus omnino mundus sit. possunt & prædicta omnia à versiculo illo: ignis ante ipsum præcedet, vsque ad verba illa: audiuit & lætata est Sion: de secundo Christi aduentu intelligi. illuxerunt, inquit, fulgura eius orbi terræ, Christo nimirum rursus è cœlo descendente, nam quemadmodum fulgur exit ab oriente, & venit vsq; in occidentem, sic erit aduentus filij hominis. quòd si Solem tunc obtenebrādum esse affirmamus, & Lunam non daturā lucem suam, stellāsque casuras è cœlo, vnde nam aliunde illuminabitur mūdus, quàm à Christo? vidit autē terra eius descensum, & commota est ob timorem. vel cōmota est, mortuis illico resurgētibus. Montes autē sicut cœra liquefacti sunt, & dissoluti commutatis elementis. de his etiam verbis diximus in

psalmo 74. ibi: liquefacta est terra. Annunciauerūt etiam cœli iustitiam eius, hoc est, sublimes, atq; alti cœlorum instar, prophetæ olim annunciauerunt, quòd deus iustus est iudex: & tunc, hoc est, in illo iudicij tempore, viderunt omnes populi gloriam eius, exeuntis nimirum in gloria patris. sicuti & ipse nos docuit. deinde omnibus, qui idola colunt, mandat, vt pudore suffundantur, atque erubescāt: angelis etiā iubet, vt adorent eum, sciens nimirū vtrunq; futurum esse. ipsis etenim angelis Christum adorantibus cæteri oēs etiam facile adorabunt: quia iuxta Apostolum omne genu ei flectitur, cœlestiū, terrestriū, & inferiorū.

Psalmus ipsi David.

Hic psalmus qui vtrunque simili modo Christi aduentum pertractat, cognationem quandam, seu familiaritatem retinet cum proxime precedenti, quemadmodum & ille ad alium qui precesserat.

P S A L M V S X C V I I.

Cantate domino canticum nouum. Consimilis versiculus habetur in psalmo 85. vbi exposuimus.

Quia mirabilia fecit dominus. In nouis rebus nouo cantu opus est: sed quid nouum magis aut magis admirandum est, quàm quòd deus carnē assumpserit, quòd pati voluerit, atq; alia fecerit, quæ ex sacro docemur euangelio?

Saluauit eum dextera eius, & brachium sanctum eius. Illius dextera atque illius brachium, hoc est, diuinum illud auxilium, quod & dextrum ac commodum omnibus esse solet, & potens, saluauit, hoc est, recuperauit eum populum, siue eos omnes, qui ab inimico olim captiui, ac serui tenebantur. dexteram enim & brachium, ita exponi alibi diximus in psalmo 13. ibi: sed dextera tua & brachium tuum. Aliqui vero intelligunt, quòd deus saluauit ipsum hominem qui perierat: atque hoc admirādum illud opus esse dicunt, quòd rebellem ac perditum seruum dominus, passione ac morte sua, saluauerit.

Notum fecit dominus salutare suum. Manifestam fecit deus illam salutē, quæ ab eo est: incarnationē nimirum suam, vel salutare consilium suum. non veni enim, inquit, vt iudicem mundum, sed vt saluem mundum.

In conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. Verba hæc ad prioris dicti declarationem dicta sunt. in omnem enim terram exiuit sonus apostolorum, qui vniuersis gentibus salutem illam prædicauerunt, quam Christus operatus est. iustitiam autem hoc in loco expone, quemadmodum diximus in psalmo 92. possumus etiam intelligere, quòd dominus notum fecerit salutare suum prophetis, & quòd reuelauerit iustitiam suam gentibus.

Memor fuit misericordie sue ipsi Iacob, & veritatis sue domui Israel. Cum olim deus patriarchæ Abraham promississet, illius se generationis miserturum esse, & iuramento se vera dicere confirmasset, voluit deinceps promissæ huius misericordie, ac confirmatæ veritatis rationem habere, dum re ipsa promissam misericordiam exhibuit nouo Iacob, atque erga domum noui Israel, erga generationem dico Christianorum, fidelis etenim populus merito Iacob dicitur, & Israel, veluti maligni dæmonis supplantator & victor, & tanquam is, qui interioribus animæ oculis, quantum humana patitur fragilitas, deum contemplando intuetur. Iacob quippe interpretatur supplantator, & Israel, mens videns deum.

Viderunt omnes termini terra salutare dei nostri. Illud, inquam, salutare, quod coram eis per apostolos reuelatum est, vt supra declarauimus.

Iubilate deo omnis terra. De iubilatione dictum est in psalmo 94. in secundo versiculo.

Cantate, & exultate, & psallite. Cantate canticum nouum, vt dictum est, & exultate tanquam liberati à captiuitate, & psallite ad demonstrandam lætitiã, & gaudium vestrum.

Psallite domino in cithara, in cithara & voce psalmi. Per citharã iuxta Anagogen factiuas virtutes intellige: per vocẽ vero psalmi, ipsam contẽplationẽ. glorificate dominum, inquit, bene operando, & diuina mysteria contemplando.

In tubis ductilibus, & voce tubæ cornæ. In euangelicis nimirum præceptis, quæ tubæ quidẽ plurali numero dicuntur, quia quatuor sunt euangelia: & tuba, singulari, quia tamen quatuor dicantur euangelia, seu potius quatuor euangelistæ, concordia tamen ac virtute vnum atq; idem est euangelium. & ductiles quidem hæc tubas dixit, ve-

in sonpāp.

luti à sancto spiritu fabricatas, atque actas, corneam vero quasi animatam. Cornex etenim tubæ ex animalium cornibus efficiuntur.

Iubilare in conspectu regis domini. De iubilatione sæpius dictum est.

Commoueatur mare, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo. Per commotionem etiam hoc loco exultationē intelligit, vt diximus in psalmo 95. ibi: lætentur cœli, & exultet terra, commoueatur mare & plenitudo. Vide quæ illic exponendo diximus. Per plenitudinem vero maris, quidam pisces intellexerunt, qui illud replēt: quasi ipsi etiam pisces ad lætitiā, atque ad gaudium aduocentur.

in rō autō.

Flumina plaudent manu simul. Flumina, inquit, vnā, hominum instar, qui inuicem congaudeant, quasi manibus quibusdam applaudent: ac si diceret, ipsa etiam flumina exultabunt, tanto vniuersali gaudio adueniente. iuxta Anagogen per flumina, eos homines intelligere debemus, qui potabiles aquarum latices, & perpetuos doctrinæ fluxus habent, de quibus à domino dictum est: si quis crediderit in me, flumina de ventre eius fluent, aquæ viuentis: vel ipsas fidelium multitudines, quæ fluminis instar ad ecclesiam confluunt.

Montes exultabunt à facie domini, quoniam venit. Ipsi etiam montes exultabunt, quemadmodum in psalmo 95. exultasse etiam legimus ligna sylvarum: iuxta Anagogen, montes, prophetæ sunt, ob contemplationum nimirum sublimitatem. Exultabunt autem, videntes q̄ omnia ea quæ prædixerunt re ipsa euentum suum consecuta sunt.

Quoniam venit iudicare terram, iudicabit orbem terræ in iustitia, & populos in rectitudine. Omnia hæc exposita sunt in psalmo 95. vbi tamen non in rectitudine legimus, sed in veritate tuasita vt idem intelligatur esse rectitudo, quod veritas. Quicumque enim verax fuerit, rectus etiam erit: & contra, quicumque rectus, verax.

Ipsi David Psalmus.

Est etiam hic psalmus apud Hebræos absque inscriptione. Ille enim verba ipsi David, addita fuerunt à septuaginta, vt annotauimus in inscriptione psalmi 96.

P S A L M V S X C V I I I.

*D*ominus regnavit, irascantur populi. Scribit Matthæus, quod nato domino, Magi ab oriente venerunt Hierosolymam, dicentes: vbi est, qui natus est rex Iudæorum? quodque audiens ea Herodes rex, turbatus est, & vniuersa Hierosolyma cum eo. Hoc igitur mysterium præuidens beatus David, dicit: Dominus rex natus est. Ipse enim dominus de se dicebat, tu dicis quia rex sum ego, ego in hoc natus sum, &c. irascantur igitur Iudæorum populi.

Qui sedet super Cherubim. Ille, inquam, dominus regnavit, qui sedet super Cherubim, vt in 79. psalmo declaratum est, ibi: qui sedes super Cherubim manifestare. δ καθέμενος.

Commoueat terra. Iudæorum nimirum regio, quæ turbata est, vt iam diximus. Vel commoueat terra, aliis quidem ob metum perturbatis, aliis vero ad pietatem, atque ad religionem commutatis. Σαλὺ βίω.

Dominus in Sion magnus, & excelsus est super omnes populos. Iuxta historiam Christus magnus fuit in Hierusalem, docens & efficiens miracula. Egrediebatur enim, inquit, fama de eo. Item alibi: Exiit fama eius statim in omnes finitimas regiones. Et rursus: Exiit fama eius in totam Syriam. iuxta Anagogen vero, magnus est dominus in ecclesia. Sion quippe interpretatur specula. Fidelium autem Ecclesia, non immeritò specula appellatur, cum fideles, qui in ea versantur (vt ait Apostolus) non terrena solum, sed cœlestia contemplantur. In hac igitur Ecclesia, specula Christus excelsus est super omnes homines, vtpote, qui non tantum homo est, sed etiam deus. Vel magnus in Sion, excelsus autem in omnibus gentium populis, vt sit sensus, quod Christus magnificatur inter Iudæos, & inter gentes, hoc est, in iis fidelibus, qui ex circumcisione sunt, atque in iis qui ex gentibus. Nam quod ait: Super omnes, non solum significat supra omnes, sed etiam in omnibus.

Confiteantur nomini tuo magno. Gratias agant, inquit, nomini tuo, hoc est, nomini diuinitatis tuæ. Donauit enim deus assumptæ humanitati nomen, quod est super omne nomen. Vel confiteantur nomini tuo, non curiose inquirentes naturam tuam, nec modum incarnationis tuæ.

☉ 190

Quoniam timendum, & sanctum est. Timendum quidem inimicis dum eos eiicit, & flagellat: sanctum vero domesticis ac beneuolis, quos sanctificat, & mundat. Vel de ipso etiam nomine Iesu loquitur, quod timendum etiam, & sanctum est, ut iam diximus.

Kai. *Et honor regis iudicium diligit.* Dignitas atque auctoritas regis diligit iustitiam. Atque ideo & praesto iis aderit, qui tyrannide opprimuntur & ipsum etiam tyrannum dæmonem destruet.

Tu parasti directiones. Tu legem dedisti, in qua directiones sunt, & rectitudines.

Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. Idem nunc & manifestius reperit. Tu inquit, iudicium fecisti & iustitiam in generatione Iacob, in ipso scilicet Israelitico populo, atque hoc per legem datam.

Exaltate dominum deum nostrum. Alta ac sublimia de illo cogitate. Exaltate etiam hymnis ac laudibus, exaltrate mandatorum obseruatione. Si enim blasphemari dicitur in gentibus deus propter eos qui diuina spernunt mandata, perspicuum fit, quod contra, magnificari dicetur propter eos qui illa obseruauerint.

Et adora: se scabellum pedum eius. Scabellum pedum Christi, ut dei, terram esse legimus, coelum, inquit: thronus mihi est, & terra scabellum pedum meorum. Scabellum vero pedum Christi, ut hominis, montem Golgotha esse dicemus, in quo fuit crucifixus: vel ipsam etiam crucem, in qua illius pedes clavis confixi sunt.

Quoniam sanctus est. Propter diuinitatē nimirū, quæ sanctificat. Sanctus vero ipse cum sit, huiusmodi etiā scabellum sanctificauit. Et quoniā iustos omnes sanctos quoque appellare solemus: ostendit deinceps quanta sit differentia inter Christi atque inter illorum sanctitatem, dicens.

Moyse & Aarō in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius: inuocabūt dominū, & ipse exaudiebat eos. Hi omnes, inquit, ministri illius erāt, & serui. Moysen vero dicit, ut legislatorē, Aaron vero ut primū inter sacerdotes, & Samuelem tanquā principem inter Prophetas. Vel per Moysen Aaron, & Samuelē, eos omnes intelligit, qui illorū imitantur virtutes. Nam & in Ezechiele dicens do-

minus:

minus: si gladium induxero super terram, & inuenti fuerint in ea Noë Iob & Daniel, in his non veniet gladius: non illos significare voluit, qui multis iam annis mortui erant, sed per ea nomina illos significauit, qui eorum vitam ac conuersationem fuissent imitati.

In columna nubis loquebatur ad eos. Ad Moysen nimirum, atq; ad Aaron. Atqui ad solum Moysen deus loquebatur, verum hæc est quædam figura, quæ Syllepsis dicitur eo quod alterum cõprehendat. Nam & Apostolus cū omnes connumerasset: qui per fidem crediderunt, collectim demum addidit: qui per fidem vicerunt regna, & quæ sequuntur. Vult enim Propheta nunc illud nobis dicere, quod hic Christus, est ille deus, qui in colūna nubis ad eos loquebatur.

Quoniam custodiebant testimonia eius, & præcepta eius quæ dedit illis. Eius enim Christi erant testimonia omnia, & mandata legis, quæ illis data sunt.

Domine deus noster tu exaudiebas eos. Tu ille es, qui tunc eos exaudiebas.

Deus tu propitijs fuisti eis. Eis nimirum placantibus ac mitigantibus te pro populo, à quo fueras irritatus, vel pro seipsis etiam, quando in te peccarunt. Nam & Moyses deum irritauit, dum minus credidisset se ab eo impetraturum aquam, & Aaron, quando vitulum fabricauit.

Et vlciscens in omnes adinventiones eorum. Vlisci posuit hoc loco, pro auxiliari. Et adiuuans eras, inquit, hoc est, adiuuabas, omnia eorum studia ad populi commodum. Vel eras vlciscens omnes eorum adinventiones, intelligendo in passiuo sensu, hoc est, omnes adinventiones, quæ aduersus illos compositæ ac structæ fuissent.

Exaltate dominum deum nostrum. De hoc iam superius dictum est.

Et adorete in monte sancto eius: quoniã sanctus est dominus deus noster. Mōs eius sanctus, Iudæis quædã terrestris dicitur Siō, nobis vero cœlestis: de qua Apostolus Paulus dixit: accedite ad Siō montē, & ciuitatē dei viuētis Hierusalem cœlestē. Vel per montē sanctū Ecclesiā intellige, propter dogmatū nimirū & cõuersationis ei⁹ sublimitatē. Adorate, inquit, igitur, Christū ī ecclesia. Atq; hæc Propheta dicit, seipsum nobis cõiūgēs: vel ita fieri iubet ex fidelīū p̄sona

Psalmus ipsi David in confessionem.

*Hanc inscriptionem septuaginta etiam apposuerunt, cognoscen-
tes ex psalmi verbis, eum Christo vere manu forti ac descendentis
ex sanguine David dedicatum fuisse, cui mandat, vt in seruiamus,
& confiteamur.*

P S A L M V S X C I X.

I *Vbilate deo omnis terra. Huiusmodi verba habuimus etiã
in psalmo 97.*

*Seruite domino in lætitia. Seruite ei, qui liberauit vos à dẽ-
monum seruitute, & in lætitia, quia à tanta crepti estis ty-
rannide, & effecti digni, qui tantum dominum habeatis.*

*Introite in conspectu eius in exultatione. Ingenue illum co-
lite cum gaudio & lætitia.*

*Scitote quoniam dominus ipse est deus noster. Cognoscite,
inquit, à Prophetis ea, quæ de illo scripta sunt, & ab ipsius
etiam operibus addiscite, quòd dominus Iesus ipse est
deus noster.*

*Ipsè fecit nos, & non ipsi nos. Tamen si patres, ij esse videan-
tur, qui filios faciunt, re vera tamen deus est, qui eos fa-
cit. Ipsè etenim illorũ est causa, parentes vero coadiuto-
res tantũ, veluti qui diuino illi inseruiunt mandato, quod
est à principio. Atq; ideo multos videmus optantes pro-
creare filios, qui tamen minime id possunt. Eadem etiam
ratione ad mulierem illam, quæ viro suo dicebat: da mihi
filium, prudenter ac dogmaticè maritus respondit: nun-
quid ego sum tibi pro deo, qui priuauit te fructu ventris?*

*Nos autem populus eius, & oves pascuæ eius. Vidimus etiam
huiusmodi verba in psalmo 94. & licet ibi populus pas-
cuæ scriptum sit, & oves manus eius, nulla hic tamen sen-
sus differentia constituitur.*

*Introite in portas eius in confessione, in aulas eius in hymnis.
Quemadmodũ primo ingredi oportet portas, & deinde
aulas, ita etiam primo confiteri oportet peccata, & dein-
ceps laudare deum: vt lingua per confessionẽ expurga-
ta, puræ ac mundæ laudes offerantur deo. Portæ autẽ &
aulæ Christi, variæ sunt, quæ in vniuerso habentur orbe Ec-
clesiæ, veluti propriæ quædam illius domus; de aulis etiã
diximus in psalmo octuagesimo tertio,*

Confitemini

Confitemini illi, & laudate nomen eius. Eandem videtur repetere sententiam, sermonemque suum magis intendere, ac ferè lectorem urgere. Vel per confessionem gratiarum actionem intellige: gratias deo, inquit, condignas agite pro tantis ab eo in vos collatis beneficiis, & illius nomen laudate, qui redemit vos.

Quoniam bonus dominus in seculum misericordia eius. Bonus utpote compatiens. Aeternam vero esse dicit illius misericordiam, & non tantum ad humanæ vitæ tempus, sed perpetuò durare.

Et usque in generationem, & generationem veritas eius. Veritas, inquit, sermonum eius perpetua est. Vel non tantum in antiqui populi generationem, sed in generationem quoque noui populi.

Psalmus ipsi David.

Beatus Iostas summa virtute pradius fuit, & summa pariter cū virtute regnum administravit: quod prouidens Propheta noster David, presentem psalmum conscripsit, quo probatissimam tanti regis vitam, ex eius persona narrans illam tanquam recte cuiusdam cōuersationis exemplar, omnibus imitandam proponit.

PSALMVS C.

M*isericordiam & iudicium cantabo tibi domine.* In cantum, inquit, tibi offeram, misericordiam & iudicium tuum, canens nimirum quemadmodum in præsentī vita misereris, & iudicas in futura: Vel canens, quòd misericordia tua iudicio non caret, nec iudicium tuum misericordia. Imitabor præterea ea quæ cantu meo laudauero, aliorum scilicet miserendo & recte alios iudicando.

Pfallam, & intelligam in via immaculata. Irreprehensibilis incedens pfallam, & intelligam. Oportet enim pfallentem intelligere, quid pfallat, aut cantet. Per immaculatam autem viam intelligere possumus virtutes illas quæ actione perficiuntur: pfallere vero pro contemplari: vel pfallere, pro operari per virtutem, intelligere autem pro contemplari: quorum vtrunque in immaculata, atque irreprehensibili vita perficitur.

Quoniam venies ad me. Ad me, inquam, qui ideo immacu-
latus, atq; irreprehensibilis ambulo, psallo, & intelligo, vt
te fruatur. Vel quando venies ad me, qui aduentum & præ-
sentiam tuã ardentissimus concupisco, iuxta illud: si quis
diligit me, & verba mea seruabit, & pater meus diliget
eum & ad eũ veniemus, & mansionẽ apud eũ faciemus.

Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus mea.
Versabar, inquit, in munditia cordis.

Non proponebam ante oculos meos rem iniquam. Neque ante
corporeos, neque ante animi oculos, hoc est non substi-
nebam videre aut cogitare iniquum aliquid.

καταβία.

Facientes transgressionem odium. Eos nimirum homines,
qui, quod iustum est, transgrediuntur, siue id ad homines
pertineat, siue ad deum.

καρδία

σκαμβή.

Non adhaesit mihi cor peruersum. Recto enim peruersum
non congruit.

Declinantem à me malignum non cognoscebam. Neq; enim
malignorum hominum amicitias retinere oportet, sed
curare, vt omnes accedentes ad nos, meliores efficiantur,
& recedentes despiciere. Intelligitur etiam hic versicu-
lus de diabolo: vt sensus sit. Dæmoni ad me accessum nul-
lum dedit: atque idcirco non contigit, vt aliquando à me
declinare, hoc est, recedere eum cognoscerem.

Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar. Tanquã
malis præditum moribus, atque illiberalem, ac veluti ca-
nem latenter mordentem. Secreto autẽ, hoc est, clã, ideo
apposuit: quia his qui præsentem detrahit, minus peccat,
cum is qui præsens est, ab irrogata infamia se rueri possit.

Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Hoc
est non degebam cum eo. Per oculum autem superbum,
quemcũque superbum hominem intelligit, veluti à par-
te totum, & simili modo, per insatiabile cor, auarum ho-
minem. vtrunque vero deinceps vno sermone compre-
hendit, dicens: cum hoc non edebam.

Oculi mei ad fideles terra vt sedeant mecum. Ad eos nimirũ
qui ob rectam eorum cõuersationem effecti sunt digni,
vt essent fideles. Vel fideles nunc bonos omnes appellat,
iuxta quod à Salomone dictũ legimus: virũ autẽ fidelem
inuenire labor est. Nã quod bonũ est rarum est: huiusce-
modi

modi, inquit, hominibus ego adhærebam, & cum eis confidebam.

Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Ministris, inquit, usus sum, quorum vita esset irreprehensibilis, decet nanq; non amicis tantū, sed & ministris vti bonis.

Non habitabat in medio domus mee, faciens superbiam. Superius de superbo amico locutus est, nunc autem de ministro,

Qui loquitur iniusta non direxit in conspectu oculorum meorum. Non direxit, hoc est, perficere nō potuit, quod optabat, nec coram me prospere processit.

In matutinis interficiebam omnes peccatores terra. Matutino tempore, cū nulla vini, aut iræ ebrietate detinerer, quando cogitatio mea decipi non poterat. Terræ autē peccatores dixit non vt totius orbis delinquentes significaret, sed eos tantum, qui sibi suberant. Omnes etiam, non vnā omnes intelligit, sed modo hunc, modo illum.

Vt exterminarem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem. Interficiebam autem eos vt exterminarem iniquos omnes ea nimirum ratione, vt ipsa iniquitas, pœnarum austeritatem cernens, coërceretur ac deleteretur. Iuxta Anagogen, per terram, per corpus ipsum intelligimus, & corporalia omnia, tanquam terrena. Huius autem terræ peccatores, cogitationes sunt de peccatis. In matutino, inquit tēpore, quando in anima mea oriebatur sol sancti spiritus (hūc enim appellare possumus intellectuale matutinum) interficiebam omnes affectuum meorum cogitationes, quæ ex terreno corpore atque ex materialibus aliis rebus nascuntur. per domini vero ciuitatem, animam intellige tanquam sancti spiritus domum.

Oratio ipsi pauperi, cum anxius fuerit, & effuderit preces suas coram domino.

ἰταυ ἀνδία
σαυ ὑγι ἰα-

Pauperem hoc in loco eum appollat, qui diuino indiget auxilio. Huic etenim oratio accommodatur presentis psalmi, quoties ob visibiliū seu inuisibiliū hostiū pugnā, in anxietate fuerit cōstitutus. & orationē suā obtulerit corā deo. Effundā enim, inquit, in cōspectu tuo preces meas, quod magis etiā declarās adiūxi: afflictionē

Χίγ.

meam coram eo annuntiabo: tamen si ex primo proposito pro se ipso propheta hunc psalmum conscripserit, eo nimirum tempore, quo persecutionem passus est, tunc etenim & tristis fuit, & deum rogavit dicens.

P S A L M V S C I.

*D*omine exaudi orationē meā & clamor meus ad te veniat. Per orationē, oris verba intelligit, & per clamorem, ipsius cordis propositum. Symmachus pro clamore, fletum dixit. Venire autē ad deū dicitur huiusmodi clamor, quādo ab eo auditus fuerit. Auditur autē, quando placet.

Ne auertas faciem tuam à me. Ne me auertas, quæso, vt indignum: quod facere solent, qui supplicantium petitiones audire nolunt.

In quacunque die tribulor, inclina ad me aurē tuā, in quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me. Nō tantū nūc, sed per totam vitā. de inclinatione vero auris dei, dictum est in psalmo decimo sexto. ibi: inclina aurē tuam mihi, &c.

Quoniam defecerunt sicut fumus dies mei. Cito, inquit, exaudi me, quoniam anima mea iam defecit. Alibi etiam dicit velociter exaudi me, quia defecit spiritus meus. Defecerunt, inquit, sicut fumus dies mei, & anni vitæ meæ, fumi instar, cito pertransierunt & iam transacti sunt.

Et ossa mea sicut cremium aruerunt. Symmachus pro cremio, torrem dixit, Ossa, inquit, mea instar torris aruerūt, tentationum nimirū igne cōbusta: iuxta Anagogen. Ossa sanctiores illæ cogitationes sunt, quæ animam fortificāt, & regunt: quæ si tentationū igne accēse sint, debiles fiūt.

267700.

Percussus sum, vt herba, & aruit cor meum. Quēadmodum herba percussa tabescit, ita ego flagellis percussus, in corde meo contabui, nulla consolatione inuenta, quæ flammam meam irrorando ac refrigerando mitigaret.

Quia oblitus sum comedere panē meum. Præ huiusmodi, inquit, mœsticia omnem cibi appetitum abieci. Antiqui enim appetitum, cibi memoriam appellabant, & appetitus priuationem, cibi obliuionem.

A voce gemitus mei adhaesit os meum carni mea. Verus gemitus omnem illam tollit pinguedinē, quæ est inter carnē, & ossa, aliqui carnem dictā esse intelligūt, pro cute: ac si diceret

diceret, quòd consumpta præ mœrore omni carne, quæ intermedia erat, cutis ossibus coniuncta sit.

Similis factus sum pellicano solitario. Fugiens nimirum multitudinis conuersationem, & solitudinem quærens. Est autem pellicanus animal quoddam, quod solitudine delectatur.

Factus sum sicut nycticorax in domicilio. Hoc animal natura timidissimū est: atq; ideo vndecunq; fugiens in domorum ruinis cōmoratur. Ego, inquit, veluti nycticorax in desertis, ac solitariis locis versor. Aiunt nycticoracem in domiciliis, seu tuguriis degere, ac nocte clamare præ formidine, atq; ideo hoc nomine à Græcis appellatur quòd nocte clamet, non secus igitur de nocte ad deum se clamare dicit, dum hostium incursum reformidat.

Vigilavi & factus sum sicut passer solitarius in tecto. Vigilat nāque & ipse passer præ formidine, & solus in tecto degit: vel tantum in tectis manet.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei. Exprobrabant mihi formidinem, & miseriam omnes ij, qui persequebantur me.

Et qui laudabant me, aduersum me iurabant. Qui prius me admirabantur, aut laudabant me, postmodum iurarunt aduersum, iuramento, scilicet confirmantes conspirationes, atque insidias illas, quas in me moliebantur: vel calamitates meas in iuramentum redigebāt, verbi gratia: sic nos non patiamur ea, quæ ille patitur, neque efficiamur, vt ipse est. Quidam vero hæc verba dicta esse intelligūt, ex persona Christi, ita vt sit propheta de Petro qui iurauit se non nouiss hominem.

Quia cinerem tāquam panem manducabam, & potū meū cum fletu miscebam. Si aliquando cibi meminerā, & panem cinere aspergebam, & potū meum miscebam fletu, vt facere solēt ij, qui in summis cōstituti sunt calamitatibus, & nō sustinēt. vel cibū ipsum sibi absque tristitia adferri. Vel cinerem quidē pro pane manducabam, potum vero in fletu miscebam, hoc est, lachrymas miscebā pro potu: hoc autē faciebā, cū alij omnes cibum sumerent, atque hilares essent. Tunc etenim ego in faciē procumbens, & lugens ore ipso puluerē attrahebā, qui vento aut spiritu at

tollebatur: atque hoc pacto miscebam eum cum lachry-
mis. Huiuscemodi autē verbis, vitam suam mœstitia ple-
nam esse iudicauit, dictum est autem sæpius, & dictiōes,
quia, & quoniam, aliquando causam reddunt, aliquando
confirmant, & aliquando prorsus abundant, seu per mo-
dum quendam ponuntur narrationis, vt hic.

וְיָסֹפֵר
לְפָנֶיךָ
וְיִשְׁחַלֵּץ
לְפָנֶיךָ
וְיִשְׁחַלֵּץ
לְפָנֶיךָ

A facie ira tua & indignationis tue. Hæc mihi contigerūt
ab ira tua, quoniam mihi iratus fuisti. Es autem iratus
quia peccatis te meis irritaui. Per faciem vero iræ, ipsam
iram circumloquendo dixit.

וְיִשְׁחַלֵּץ
לְפָנֶיךָ

Quoniam eleuans confregisti me. Olim me in altum eleua-
sti, cum meā omnia bene se haberent, sed postea, confre-
gisti me, à pristino me statu decidere permittens. Simile
illud est: Exaltatus autem humiliatus sum.

Dies mei, sicut umbra declinauerunt. Cito pertransierunt.
Alibi etiā ait: Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut
umbra prætereunt. Umbra etenim breui extinguitur.

Et ego quasi herba exarui. Huiusmodi verba etiam supe-
rius vidimus, verum illic quidem, cor suum, hic vero, to-
tum se ait exaruisse.

Tu autem domine in seculum permanes. Ea quidem, quæ ad
me pertinent, hoc est, humana omnia huiuscemodi sunt,
mutabilia nimirum, atque inæqualia, tu autem domine
æternus es, atque immutabilis.

Et memoriale tuum in generationem, & generationem. Hoc
est, æternum. Vel in generationem veteris populi, & in
generationem noui populi.

Tu exurgens domine misereberis Sion. Iuxta sensum qui ma-
gis præ manibus videtur esse, hæc est prophetia de ter-
restri Hierusalem, qua prædicatur quòd impleto illo tem-
pore, quod à deo captiuitati Iudæorum determinatum
est, deus rursus miserebitur Sion, quando tempus diui-
næ protectionis aduenerit: tempus, inquam, quod etiam
fuerat prædictum. Et quæ sequuntur pari consequentia
intelligenda sunt: sed iuxta altiorem sensum prophetia
hæc est de noua Sion, id est, de ecclesia fidelium: vel quia
tu resurgens à mortuis misereberis ecclesiæ Apostolorū,
atque ei auxiliaberis.

Quia tēpus miserendi eius, quia venit tempus. Tēpus inquā
quod

quod auxilium expostulat, cum omnes iam aduersum eam insurgant & bellum moueant.

Quoniam probauerunt serui tui lapides eius, & pulueres eius miserebuntur. Quia apostoli parauerunt lapides ad ædificationem ipsius Hierusalem, eos nimirum lapides, qui stabiliores & probatiores fuere ad religionem, & ad virtutē, & quorū mutua etiā aptitudo & conuenientia, spiritalis ecclesiæ constructionē effecit. Idem etiā apostoli cura ac studio suo digniorem reddent puluerem ipsius Hierusalem: quippe qui infirmiores quōsque ac magis terrenos homines, suo fouebunt auxilio.

Et timebunt gentes nomen domini. Propter signa & miracula, quæ ex sola nominis Christi inuocatione fiēt in ea.

Et omnes reges gloriam tuam. Gloriam tuam, quæ nascitur à potentia. Intelligere etiam possumus per gentes, eos fideles, qui ex gentibus crediderunt, & simili modo per reges eos reges qui fideles fuerunt.

Quia ædificabit dominus Sion. Hoc est, vere ædificabit.

Et videbitur in gloria sua. Videbuntur rursus in glorioso eius aduentu, quando veniet cum potētia & gloria multa, quemadmodum ipse dixit in euangelis.

Respexit in orationem humilium. Eorum scilicet qui humilia sentiunt: & veram animi humilitatem sectantur.

Et non spreuit preces eorum. Non despexit, non repulit.

Scribatur hac in generationē alterā. Accipitur, inquit, præses oratio, seu hic præsens psalmus, quæ inscriptus est, oratio ipsi pauperi & tradat in generationē alterā, hoc est, in generationē noui populi, postquā antiquus populus, prophetarū verbis, quæ de Christo prædicta fuerāt, credere noluit.

Et populus, qui creatur, laudabit dominum. Christū dico. Populus autē, qui creatur, nouus est populus, de quo dixit Paulus: Si quis in Christo est noua creatura. Et non dixit, qui creatus est, sed qui creatur propter credentiū incrementū, quod ad ipsam vsque cōsummationem perseuerabit. Creari autem dixit, pro immutari. Neque enim nouus populus creandus erat, sed in melius immutandus.

Quoniam prospexit de excelso sancto suo. Prospexit superius quidē in cœlo permanens, inferne tamen in terra visus. Propriū eñ est iis, qui desuper aspiciūt, manere in alto.

& videri ab iis, qui inferius sunt. Visus est autem per incarnationem. Per excelsum autem sanctum, cœlum ipsum intelligit, vel ipsam diuinitatis celsitudinem.

Dominus de cœlo in terram aspexit. De cœlo in terram descendit. Per aspectum enim, illius aduentum denotauit.

οὐρανῶν.

Vt audiret gemitus compeditorum. Vt audiret, inquit gemitum quem iusti homines emittunt, pro iis qui peccatorum suorum innexi sunt cathenis.

ῥυτῶν.

Vt solueret filios interemptorum. Atque, vt solueret à peccati vinculis, & à dæmonum seruitute, eorum filios, qui in peccatis perierant.

ἐν ἀναγγεῖλαι.

Vt annuntiaret in Sion nomen domini. Nomen nimirum patris hoc est, quod dominus deus, pater suus esset: & verus pater, atque ideo Christus etiam dicebat: manifestauit nomen tuum hominibus.

Et laudem eius in Hierusalē. Hoc est, honorē eius. Patris vero honor esse dicitur, ipsum nomen paternum. vel aliter: laudem illam intellige, qua Christus semper patrem laudabat, omnia illi perpetuo adscribens, & ab illo dicēs, se missum esse. Deinde dicit, quando hoc factum sit.

ἐν τῷ ἑκαστοῦ βασιλευσιν.

Dum conuenirent populi in vnum, & reges vt seruirent domino. Tunc inquam cum reges & populi ad eum cōuenirēt, vt per fidem ei seruitutem, & obsequium præstatēt: ei dico, qui secundū diuinitatē vere, ac proprie dominus est. Tūc etenim Christus annūciauit nomen patris in Sion, & laudem eius in Hierusalē, quādo isti omnes cōuenērunt: vnde alibi consequēter ex Christi persona dicitur: in medio ecclesie laudabo te. Ecclesia etenim cōgregationē, & cœtū hominū significat. Per reges autem, ipsos apostolos intelligit, non solū, quia animi passiōibus, atque affectibus regnarent, & quia dominarētur demonibus, sed etiā quia ab vniuerso orbe supra ipsos reges honorati sunt, & quia de eis dictum est in psalmo 34. constitues eos principes super omnem terram. Cōpleta autem huiuscemodi propheta, redit iterum propheta ad priorem consequentiā.

τοχθῶν.

Respondit ei in via fortitudinis sua. Inops ille & pauper, de quo in inscriptiōe psalmi dictū est, respōdit, pro locutus est ei, ad quē oratio præsentis psalmi dirigitur. Respondere enim hoc in loco posuit simpliciter p̄ dicere, sicuti aliās

aliàs sæpe ponitur apud scripturam sacrã. Per viam vero fortitudinis, illud tempus intelligit, quo vires adhuc aliquas habebat, nec dum eas amittere cœperat, tanta oppressus ac deiectus mœstitia.

Fauitatem dierum meorum annuntia mihi. Hęc similis videtur sn̄x ei quæ habetur in psal. 38. Notum fac mihi domine finem meum, & numerum dierum meorum, quis est, vt sciã quid desit mihi. Cernens, inquit, me iam debilitatum esse, & malum hoc ingrauescere, suspicor mediũ, mihi tẽpus vitæ supesse, quo circa indicari mihi illud opto, vt aĩx meæ maiorẽ curam, ac sollicitudinẽ habeam.

Ne educas me in dimidio dierum meorum. Educationem hoc in loco peregrinationem animæ appellauit, eductæ, scilicet, per aerem, vel eductæ à corpore. Per dimidium vero dierum, imperfectionem, hoc est, infructuositatẽ dierum illorum appellat, qui sibi ad ferendos virtutũ fructus statuti fuerãt. Hac em̄ de causa, certi dies, vitæ hominũ statuũtur, vt fructus ferãt: precatur igitur nõ mori in infructuositate, vt ita dicã, seu sterilitate vitæ suæ, sed diutius viuere, donec fructum aliquem adferat. Vel fortassis ita dicit, propter illud quod traditur in psalmo 54. vbi habetur, quod viri sanguinum & dolosi non dimidiabũt dies suos, vbi vide expositionem.

In generatione generationũ anni tui. Per generationẽ generationum Hebræi idem intelligunt quod perpetuo. Complicat autem propheta inter orandum etiã dogmata de deo. Tu em̄, inquit, diuinitate tua æternus es, quin immo & supra ipsam æternitatem ac sempiternus.

Initio tu domine terram fundasti. Stabilisti, fecisti.

Et opera manuum tuarum sunt cœli. Cœli, inquit, efficaces potentie tuę opus sunt. Per cœlos autem ipsum primum cœlum intellige, & firmamentum. In principio enim, inquit, fecit deus cœlum & terrã: & rursus, & vocauit deus firmamentum cœlum.

Ipsi peribunt. Immutabuntur enim vtpotẽ creaturæ.

Tu autem permanes. Immutabilis vt creator.

Et omnes sicut vestimentũ veterascent. Oēs, hoc est, vtrumque cœlũ: vel ipsa terra simul cũ cœlis, assiduo vsu & tẽpore vestimentorũ instar veterascent. Vsu enim & tem-

pore vestes consumuntur.

Et sicut opertoriū volues eos, & mutabūtur. Inuolues dixit, pro coercebis, & cōtrahes, quod tāta, inquit, facilitate efficiēs, quanta quis opertoriū aut pallium aliquod inuoluit. His autem verbis, summā Christi potentiā, ac robur constituit. quod autem superius dixit, peribunt, nunc ait mutabuntur, exponēs nimirū, & declarās illa priora verba. & significans, q̄ ipsi etiā cœli immutabuntur, ac renouabuntur, in incorruptionē. Atq; ideo in huiusmodi sententiam Paulus dicebat, q̄ præterit figura huius mundi: & Esaias, q̄ cœlū reuoluitur, vt liber. Sunt qui dicant, ita exponendū esse hunc versiculum, q̄ sicut opertoriū, seu amictus, cōpleto vsu destinato, iuoluitur, sic etiā & cœlū, meliori vsu adueniente, in melius & ipsum mutabitur.

Tu autem idem ipse es. Immutabilis scilicet.

Et anni tui non deficient. Nam quemadmodū secundum diuinitatem cares principio, ita etiā fine. Per annos autē dei, inteiligere debemus perpetuitatem diuinæ essentiæ.

Filij seruerū tuorum habitabunt. Seruorū tuorum de quibus superius dictum est, quod probauerunt serui tui lapides eius, apostolorum nimirum. Filij autem apostolorū ij sunt, quos per euangelium genuerunt: qui eorum filij ideo dicuntur, quia simili morum ac dogmatum eruditione illis coniunguntur. Hi igitur habitabunt in Sion, hoc est, in ecclesia: cuius tu miserus es.

Et semen eorū in seculum dirigetur. Eorū seruorū tuorū, vel semē filiorū seruorū tuorū. Semen vero non secundū carnem dixit, sed secundū virtutis ac pietatis successionē. Hoc igitur semen in æternū dirigetur, & præparabitur. Portæ eī, inquit, inferni non præualebūt aduersus eam.

Psalmus ipsi David.

Hic psalmus gratiarum actiones continet, quod ab eius principio facile dignoscitur.

P S A L M V S C I I.

Benedic anima mea domino. Gratias, inquit, ei age, cum lauda, & glorifica, qui me tantis ac talibus afficit beneficiis.

Et omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius. Dū ait, oīa quæ intra me sunt, aīæ virtutes inteelligit, cōsiderationes

nimi-

tafus

τὸν πατέρα
 γὰρ τῶν υἱῶν
 καὶ ὁ υἱὸς

nimirū, & cogitationes oēs: vel simul cum his, oīa ac singula sui corporis membra, hoc est, seipsum ex omni pro-
fus parte, iubet deo benedicere. Insuper & nomini san-
cto eius: cum hoc nomē omnes eos sanctificet, qui digne
illi benedixerunt.

Benedic anima mea domino. Intētio est exhortationis, vel
etiam simplex sermonis repetitio.

Et noli obliuisci omnes retributiones eius. Retributiones di-
xit pro beneficia: atque ita Symmachus reddidit. Nam
cum à deo multa acceperimus bona, & inobedientia no-
stra ei reddiderimus mala, ipse tamen rursus bona nobis
retribuit. deinde ipsa connumerat beneficia.

Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis. Qui ī vnoquo-
que tuo delicto placatur, & propitius fit, si tamen singu-
lorum delictorum pœnitentiam egeris.

Qui sanat omnes infirmitates tuas. Animæ, scilicet & cor-
poris, quando ardenti pectore pro illis rogas.

Qui redimit de corruptione vitam tuam. Ex animæ nimirū ^{in plura}
& corporis periculis. vel qui incorruptam vitam donat in
resurrectione.

Qui coronat te in misericordia & miserationibus. Te dico
qui cursum confirmasti, & fidē seruasti. In misericordia
autem & miserationibus ideo dixit, quia nullus ex ope-
ribus suis iustificatur. Si iniquitates enim, inquit, obserua-
ueris domine, domine quis sustinebit? Quia apud te pro-
pitiatio est: & rursus, quia apud dominum misericordia
& copiosa apud eum redemptio: & ipse redimet Israel ex
omnibus iniquitatibus eius. Commiscet enim deus mise-
ricordiam suam bonis operibus nostris, atque hoc pacto
omnia supplet, in quibus nos deficimus.

Qui replet in bonis desyderiū tuū. Hoc est, qui te bona si-
tientē, bonis satiat, quidā desyderium hic tale intelligen-
dum esse dicunt, quale habuit Adam vt efficeretur deus:
quod desyderiū ipse Adam studuit explere in malis dum
deo obediēs nō fuit: tuū vero, inquit, huiuscemodi desy-
derium implebit deus in bonis, propter tuā nimirū obe-
dientiam. Horū igitur omnium donorū memor, inquit,
ō anima benedic deo, qui tanta in te contulit beneficia.

Renouabitur vt aquila iuuentus tua. Iuuentus, inquit, seu

adolescentia tua omnem illam senectutē depellet, omnemque illum languorem, atque infirmitatem quæ ab animi passionibus obuenerat: nec secus ea omnia depellet, atque aquilæ, veteres pennas deiiciunt. Et eodem pacto per pœnitentiam renouaberis, vt aquila renouatur, cui nouæ pennæ renascuntur.

Paciens misericordias dominus. Subintelligitur verbū, est.

Et iudicium omnibus iniuriam patientibus. Iudiciū vltionis.

Notas fecit vias suas Moyſi. Per legem, quam ei mādauit. Per vias autem, diuinam volūtatem, ac mandata eius intelligit. abunde autem diximus de his in psalmo 24. ibi *Vias tuas domine demonstra mihi.*

Filiis Israel voluntates suas. Primum ipsi Moyſi, & per illum consequenter in vniuerso populo.

Misericors & miserator dominus, longanimis & multū misericors. Hæc exposita fuerunt in psalmo 85. ibi: *Et tu domine deus miserator & misericors & quæ sequuntur.*

Non in finem irascetur. Cum facillime reconcilietur pœnitentibus.

Neque in seculum succensabit. Eandem sententiam repetit, sed manifestius.

Non secundum iniquitates nostras fecit nobis, neque secundum peccata nostra retribuit nobis. Veluti patiens & multum misericors. Eundem autem sermonem de diuina misericordia multipliciter reuoluit, demonstrare cupiens, q̄ summa ea in nos deus vsus est.

Quoniam secundum altitudinem cæli à terra, corroborauit misericordiam super timentes se. Quantum, inquit, est interuallum à cælo in terram, tantam stabiliuit deus ostendere misericordiam super timentes se, immensam videlicet, & quæ coniectari nō possit. hac autem comparatione propheta vsus est, cum maius aliquod interuallum non inuenisset, quo in exemplum vteretur.

Quantū distat ortus ab occidēte, longe fecit à nobis iniquitates nostras. A nobis dico, quicunq; eū timemus. Nam vbi diuinus timor adest, illis est etiam mandatorū obseruatio.

Quomodo miseretur pater filiorū, misertus est dominus timētibus se. Miseretur pater filiorū. prouidentia etenim, & curā illorum habet, & licet in aliquo delinquant, sustinet tamen,

men, admonet, exhortatur, comminatur, longanimis est, verberat, sanat, & omnia denique ad illorum eruditionem, & salutem, quàm diligentissime moderatur.

Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Merito sustinet ac miseretur, nouit enim figmentum nostrum debile esse atque infirmum.

Recordatus est quoniam puluis sumus. Hoc ad præcedētis dicti interpretationem consequitur. meminit, inquit, qui de puluere plasmati sumus. de puluere, inquam, qui natura sua, tenuissima quædam atque infirmissima res est. Et quod ait recordatus est, posuit, pro nouit. Nam & hoc idioma est Hebraicæ linguæ.

Homo sicut herba dies eius. Facile enim deficiunt homines, & in hac vita non diu, sed ad tempus tñ permanent. per dies autem, vitam seu vitæ cursum intelligit. Quod si Salomon hominem magnū esse dicit, & quid venerandū ne miteris, ex duplici etenim apparatu homo confectus est, ex puluere nimirū atq; ex viuifica illa dei spiratione: vnde terrena illa corporis pars vilipenditur, alia autē spiritualis ac cœlestis magnificatur: propter animæ nimirū immortalitatē. ob proprias igitur infirmitates ac labores, homo inhonoratur, idemq; ob virtutes & strenua facta habetur in honore: obseruando etenim mādāta, imago dei est & hæres regni cœlorum. quæ si trāsgradiatur, & seruus statim efficitur peccati & suppliciorum reus.

Tanquā flos agri sic effloret. Modo formosus, & pulchra specie, mox separatione animæ tabefactus, & corruptus.

Quoniam spiritus pertransiit in illo. Quæcunque aerē, seu spiritum trahunt & remittunt, corruptibilia sunt. vel per spiritum, animā intellige, quæ in vniuersum corpus pertransit, & statuto ac determinato tempore ab eo exit.

Et nō subsistet. In præsentī scilicet vita moriens, vt hō.

Et non cognoscat amplius locum suum. Ad aliam demigrans habitationē, sed neq; ipse, inquit spiritus, hoc est, ipsa aīa simul ac huius corporis vincula pertrāsierit, subsistet amplius ī ipso corpore, aut illic amplius habitabit, nec cognoscat locū habitationis suæ, ipsum nimirū corpus. Nā etsi aīæ resurrectionis tpe propria corpora fiat receptura, non tñ eadē recipient corruptioni amplius subiecta,

aut mutationibus obnoxia: vnde merito ob huiusmodi immutationem, ea amplius non cognoscent.

Misericordia autē domini à seculo in seculū super timētes eū. A præsentī seculo vsq; in futurum, hoc est, in præsentī & in futuro seculo. perpetua em̄ hic, atque illic est dei misericordia, & nunquam cessabit. nam & hic à præsentibus nos eripit periculis, & illic à suppliciis liberat æternis. est autem hæc misericordia super eos, qui timent dominū.

Et iustitia eius in filiis filiorum. Iustitiam dixit, pro retributione bonorum operum: ad hunc enim sensum Symmachus transtulit. dicit igitur quod huiusmodi iustitia perpetua est. & quod per temporum successiones, filiis filiorum retribuet iis, inquam, filiis qui iuxta patrum viam ambulauerint. deinde eos ponit, apud quos huiusmodi iustitia reperitur.

Iis qui seruant testamentum eius. Testamentum dico diuinorum mandatorum quod disposuit pro adoptatis sibi filiis, pollicitus per illud eis hæreditatem.

Et memores sunt mandatorū ipsius, vt faciant ea. Qui, inq̄t, memores sunt, non vt ea sciant simpliciter, sed vt opere perficiant: filij autem filiorū, non tantum ij sunt, qui per cognationis successionem generantur, sed illi etiam, qui pietatis ac religionis hæredes sunt, ac successores.

Dominus in cælo parauit thronum suum. Qui igitur illius throno assistere cupiunt cogitent cœlestia, & terrena despiciant. denotatur autem his verbis summa dei celsitudo. Et vide in secundo psalmo expositionem illius versiculi: Qui habitat in cœlis, irridebit eos.

Et regnum ipsius omnibus dominabitur. Veluti creatoris regnum: verum fidelibus, non vt inuitis dominabitur, sed vt sponte subiectis, infidelibus vero, etiam inuitis.

Benedicite domino omnes angeli eius. Cum throni cœlestis meminerit, consequenter assistentiū etiam throno, angelorum memoriam facit, exhortans illos veluti cōseruos vt communi domino benedicant, atque vt lætentur quòd tanta hominibus contulerit beneficia.

Potentes viribus. Hoc est robusti. angelorū enim virtus non senescit sed immortalis est: atque ideo virtutes & potestates appellantur, quia potentes nimirū sunt vt perficiant

etiam quæ sibi à deo iniunguntur.

Pacientes verbum eius, audiendo vocem sermonum eius. Qui ^{τὴ ἀκούσθη} diuina impletis mandata simul ac audiueritis vocem sermonum eius, quæ ab illis, scilicet audiri potest.

Benedicite domino omnes virtutes eius. Cum de angelis dixerit, nunc de aliis ordinibus dicit, de incorporeis nimirum virtutibus.

Ministri eius qui facitis voluntatem eius. Qui in variis ordinibus ei inseruiunt: qui quæ eius voluntatem perficiunt. deinde in vniuersum omnem exhortatur creaturam ad dei benedictionem, dicens.

Benedicite domino omnia opera eius. Verum quonã pacto deo benedicent, quæ irrationabilia sunt, aut inanimata: dũ nimirũ pro voce, aspectu vtuntur, pulchritudine, magnitudine, situ, vtilitate, atq; aliis huiusmodi, quæ oĩa admirabilia sunt, sapientiamq; ac potentiã dei indicant. ab iis enim rationales creaturæ in creatoris laudẽ mouentur. solent etiã propheta sæpenumero ad diuinas laudes cõcinendas, ipsam etiã irrationalem atq; inanimatã naturam aduocare, denotare volentes, q̃ rationalis creatura ad dicendas huiusmodi laudes nõ sufficit: q̃ si ipsa etiam irrationalia ad diuinas laudes excitantur, quanto magis à rationabilibus creaturis deus laudandus est.

In omni loco dominationis eius, benedic anima mea domino. Verum quis nã locus est, qui non sit sub domino dei? certe nullus restat igitur vt vbiq; locorum fuerimus, illic indistincte deũ laudemus. sed quid ad hæc dicent illi? qui cantare nequeunt canticum domini in terra aliena, cum propheta euangelicũ cultum ac religionẽ introducere manifeste videatur, eumq; ipsi etiam legi præferre.

Psalmus ipsi David pro mundi constitutione.

In superiori psalmo benedixit deo gratias ei agens, pro beneficiis in nos collatis, in presenti rursus, ei benedicit, et creaturam omnem ab eo conditam admiratur.

PSALMVS CIII.

Benedic anima mea domino, domine deus meus magnificatus es vehementer. Magnus valde omnibus apparuiti, ob tuorum nimirum operum magnitudinem

& ob summam prouidentiam, quã erga creaturam tuam indefinenter ostendis.

Confessionem & magnificentiam induisti. Per confessionem quidem, gratiarum actiones significat, per magnificentiam vero honorem illum, qui magno atque excelso cuiusdam debetur. Hæc duo, inquit tibi circumposuisti, ob magnitudinem quippe operum & creaturarum, vt dictum est, gratiæ deo iuges aguntur, quòd propter humanum genus tot bona creauit: honorque ei etiam summus habetur, tanquam rerum omnium opifici.

An. i. Etus lumine, quasi vestimento. Ille, qui amictus est luce, tegitur à luce. simile quiddam de deo, ipse etiam Paulus dicit, qui habitas, inquit, lucem inaccessibilem. Ex his vero docemur, deum inuisibilem esse, & intellectu humano comprehendi non posse. Huic autem versiculo non aduersatur, quod alibi propheta dixit: qui posuit tenebras latibulum suum. Quippe cum inaccessibilis lux, idem efficiat quod efficiunt tenebræ. vtrunque enim oculorum aciem non admittit, quod si exterior dei lux, & qua circumdatur inaccessibilis est, quanto magis id quod in ea tegitur, videri non poterit? Cæterum alij per lucem, munditiam, alij cognitionem & scientiam intellexerunt.

Extendent cælum quasi pellem. Domine, inquit, deus meus magnificatus es vehementer: tu hæc atq; illa operatus es: tu facile cælum extendisti, nec secus, ac si quis pellem extendat. & David quidem hoc pacto nos docet, quã facile deo fuerit cælum creare. Esaias autem alia quadam atque elegantiori translatione vsus, illius etiam immobilitatem ac figuram demonstrauit, dicens: qui statuit cælum quasi cameram. & si pellem pro tabernaculo intellexeris, dicemus figuram cæli hoc sermone significari. erat quippe tabernaculum instar fornicis. Dictio autem, Extendens, quamuis presentis sit temporis, tamen pro præterito posita est. sæpe numero enim apud scripturam tempus ponitur pro tempore, quemadmodum etiam in sequentibus fieri videbis.

Qui tegis aquis superiora eius. Qui tegis, inquit, & cooperis eius cæli excelsa: ipsum scilicet secundum cælum. & diuisit, inquit, deus inter medium aquarum quæ erat infra firmamentum, & inter medium aquarum, quæ erat supra firmamentum.

Admi-

μεγαλει-
των.

Admirandum est igitur, quod fluida aquæ natura contineri potuerit supra firmamentum, quod curuum est, & non effluerit. Nam & ipsum firmamentum fornicis figuram habet, quemadmodum aspectus docet.

Qui ponis nubi ascensum tuam. Qui ascendens super nubem, eaque, ut vehiculo uteris: sicuti olim in monte Sina. in his viciis.

Qui ambulas super alas ventorum. Qui alis ventorum veheris, quibus verbis denotare videtur illum ubique esse. Quippe cum venti, motu velocissimi sint, & citissime ab extremis terre finibus ad alios fines perueniant, & totum orbem quasi momento circumueant.

Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. Illum etiam inuisibilis naturæ factorē esse prædicat. Eisdem vero angelos, & spiritus, & ignis nomine appellat, ut velocem illorum motum, atque efficaciam exprimeret: vel eorum naturam etiam hoc pacto describens. Angeli etenim spiritus intellectuales sunt, & ignis quidam immaterialis.

Qui fundasti terram super stabilitatem suam. Sed quam nam intelligit terræ stabilitatem? Dic quod diuina dispositio pro stabilitate ei effecta est. super seipsam enim eam stabiliuit deus.

Non inclinabitur in seculum seculi. Non peruertetur nec commouebitur aliquando.

Abyssus quasi vestimentum amictus eius. Amictus elementis eius terrestris, abyssus est: ipsa videlicet aquarum moles, quam mare appellamus: quæ instar cuiusdam vestimenti terram complectitur, atque expanditur super eam. possunt etiam hæc prophete verba intelligi de incomprehensibilitate sapientiæ, potentiæ, ac prouidentie dei cuius immensitatem admiratus, dicit quod abyssus diuine incomprehensibilitatis, est quasi quoddam vestimentum. Nam cum omni parte deus incomprehensibilis sit, incomprehensibilitate illa veluti indumento quodam amictus esse quodammodo videtur & circumdatus.

Super montes stabunt aquæ. Aquæ, inquit, in ipsis montibus congregantur, & fontes illic scaturiunt, quanquam alioqui suapte natura ab alto soleant ad inferiora defluere, vel aliter: aquæ ac fluctus a deo in altum tollentur, ut ipsa etiam

montium æquent cacumina.

Ab increpatione tua fugient. Ob authoritatē & efficaciam mandatorū tuorū aquæ quæ in montibus scaturiūt, exsiccabūtur, & sublimes etiā maris fluctus cōprimētur. In crepauit em̄, inquit, dominus mare rubrū exsiccātū est.

A voce tonitruū tui formidabunt. Cōtremiscent naturali quadam ratione, vel ad vtilitatem nostram. Quod si aquæ quæ ipso etiam sensu carent, factō tonitruo formidabunt, quanto magis nobis, qui rationales sumus, id accidere debet? vt scilicet timore corripiamur.

Ascendant montes, & descēdūt cāpi in locū quem fundasti eis. Exaltati sunt montes & depressi sunt campi in locum, quē illis stabilisti. Quōd si de montiū, & camporum situ hæc intelligenda nō censeas, dici etiā potest de aquis maris, q̄ fluctus eius ascendunt, atque extollūtur in altum, quasi montes & depressi, camporū instar, humiles descēdūt: iuxta quē sensum subintelligenda est dictio, veluti.

Terminū posuisti quem non trāsgradientur. Montes, scilicet vel fluctus maris. Terminus autē iste est mandatum diuinum, quod omnia suis sedibus continet & coerces.

Neque cōuertētur operire terram. Non mutabuntur à statuto ordine. neque enim montes deuoluentur, aut fluctus terminos suos pertransibunt.

Qui emittis fontes in conuallibus. Qui fontes tribuis ad cōmodum animalium in montibus degentium.

Inter mediū montiū pertransibunt aqua. Illuc enim pertrāseunt flumina. & deinde causam addit, dicens.

Bibent omnes ferae agri. Agri, id est montis, seu saltus. neque enim frustra deus eiusmodi aquas emisit, sed per illas ignobilium etiam animalium salutem procurat.

Assument onagri in siti sua. Accipient has aquas ob suam sitim. est autem onager natura aridum, ac valde sitibūdū animal: quod docet Hieremias eo in loco, vbi siccitatem quādam describit, dicens inter cætera: onagri steterunt in saltibus suis, traxerunt ventum, vt animarentur.

In eis volucres cæli habitabūt. Apud aquas fluminum, & in eorum ripis habitabunt aues, quæcunque scilicet aquas incolunt.

De medio petrarum dabunt vocem. Aquæ nimirum quæ cum

ergo de for-
ra.

& non

ergo de for-
ra.

74.

cum impetu ac strepitu exeunt de petris, & suavi quodã susarro animalia ad porum vocare videtur, ipsosque homines ad cantum, & diuinas laudes mouere: cum admirandum omnino videatur, quod ex aridissimis petris, natura huiusmodi, humida scilicet, tam copiose ac perpetuo profluat.

Qui rigas montes de cælis tuis. De nubibus scilicet. illinc enim montes irrigantur. quod si montes ab eo irrigantur, consequenter & campi, & tota terra subministratis videlicet superne pluuiis & cum mensura. ἐκ τῶν ὑπε-
ρωάν.

Fructus operum tuorum satiabitur terra. Per terram, animalia intelligit, quæ ex terra sunt, seu quæ terram habitant: per fructus etiam operum dei omnes fructus intelligendi sunt, non tantum ea ratione, quod illius mandato facti sunt, sed etiam, quia plantæ, quæ fructus producant, ab eodem sunt creatæ. Quidam vero præcedentem versiculũ de montibus tantummodo intelligentes, præsentem intelligunt de reliqua parte terræ, quæ irrigatur à fructu operum dei, dicentes, per fructum operum dei, hoc in loco, pluuiam intelligit tanquam fructum diuinarum administrationum quibus nubes creat. deinde addit pluuiarum utilitatem.

Qui producis herbam pecoribus, & holus seruituti hominum. χόρτον κτή-
νης καὶ ἄνθρω-
πίνου.
Per dictiones χόρτον & χλόην, quæ hic in Græco habentur, non scœnũ & herbã simpliciter significare voluit propheta, vt Latinus reddit interpretes, sed per χόρτον, quæ magis proprie herba dicitur, quàm scœnũ, illam herbam, vt aliqui sentiunt, quæ incultis in locis nascitur, per χλόην vero illam quam nos, tametsi minus proprie, vocabuli inopia holus diximus, & ex cultis percipitur locis: quorum alterã datã esse dicunt liberis pecoribus, quæ herbis vescuntur: alterũ iis, quæ humano generi deseruiunt, veluti bobus, equis, ouibus, & similibus, quæ animalia propheta seruitutem hominum appellauit, quod hominibus seruiunt. Alij vero per χλόην, omnem herbam intellexerunt, quæ humano vsui in cibũ deseruit: qua ratione holus eam appellauimus, & per herbã, quicquid hominibus, in cibi vsum non venit. hanc igitur pecoribus productã dicit propheta, illud vero hominibus. Seruituti etiam hominum dixit, quia terra hominum vsibus inseruit, ob quos à deo fuit creata.

Ad educendum panem de terra. Satiabitur, inquit, terra, vt educatur ex ea panis, q̄de frumēto ī terra nato cōficitur.

Et vinum latificat cor hominis. Ipsum etiam vinum terræ fructus est, & lætificat cor hominis: quippe cum & robur præstet, & sollicitudines remittat.

Ad ex hilarandam faciem in oleo. Et rursus ea ratione vt aridam antea atq; asperam hominis faciem hilarem reddat, idq; efficiat in oleo, quod à terræ planta producitur.

Et panis cor hominis confirmat. Vinum quidē lætificat cor, panis autem vires fatigatis præstat, & ipsius etiam terræ fructus est. omnium igitur creaturarum providentiā habuit deus, tam irrationalium, quàm ratione præditarum: terramque ipsam satiauit, vt pinguefacta, opportuna omnibus alimenta tribueret & necessaria.

Saturabuntur ligna campi. Irrigabuntur & pinguescent plāte omnes terræ, & vniuersæ arbores.

Cedri libani, quas plantasti. Per cedros veluti insigniores arbores, cæteras etiam significauit. plantasti autem, hoc est, è terra eduxisti mandato tuo.

Ibi passeris nidificabunt. Ibi in plantis scilicet, & arboribus, in cedris. per passeris simili modo omne aliud volucrum genus intellige. neque enim hominibus tātum sed ipsīs etiam auibus, vtillissima fuit arborum creatio.

Erodij domus præcedit eas. Erodij genus est auis, quæ prima auium omnium nidum figit.

Montes excelsi ceruis, petra refugium leporibus. Vide ipsorū etiam montium ac petrarum vtilitatem & quomodo vel infirmorum etiam animantium summus opifex curam habeat. nam si montes nulli essent, nec vllæ petræ defecissent, sane olim omnia quæ diximus animantia, & ab imitioribus feris fuissent consumpta.

Fecit lunam in tempora. In tempora scilicet noctis. lunam enim & stellas in præfecturas noctis creauit, vt eam illuminarent.

Sol cognouit occasum suum. Cognouit occasum suum sol, nō veluti is, qui animā aut sensum habeat, sed velut is q̄ diuinā determinationē nō trāsgreditur. quocirca creatoris mandatum non secus videretur cognouisse, ac si rationē haberet. Est autem sermo hic metaphoricus, & signifi-

eat quòd ipse etiã sol mandato dei operatur, & constitu-
tum ab eo occasus sui ordinem obseruat.

Posuisti tenebras, & facta est nox. Determinasti, inquit, te-
nebras, quæ post solis, & diei lucem succedunt, & facta
est nox. tenebras enim appellauit noctem.

In ipsa pertransibunt omnes fera sylvæ. Consydera etiã no-
ctis vtilitatem: quæ non tantum hominibus requiẽ addu-
cit, & diurnis fessos laboribus fortiores reddit, sed ipsæ
etiã feris liberam prodeundi facultatem præstat.

Catuli leonũ rugientes, vt rapiãt, et quarant à deo escam sibi.
Catuli leonum frẽdentes vt rapiant, & parent sibi cibos,
qui à deo eis ministrantur. ab eo etenim cunctis cibis
præbetur animantibus. Qui dat enim, inquit, escam om-
ni carni. vel vt quærant, & petant cibos à deo. Nã & mul-
ti homines sæpenumero, famis aut sitis tempore, anima-
lia conspexerunt cælum ipsum intueri, & ineffabili quo-
dam quasi sermone factorem suum inuocare.

κοιτασθαισθ

Ortus est sol & congregata sunt. & in cubilibus suis decubent.
Naturali enim quodam instinctu feræ omnes cognosce-
re videntur illud tempus, quod eis ad perambulandum
tributum est.

τασ.

Exhibet homo ad opus suum. Ad op^o scilicet diurnũ. dies nãq;
homini, & aliis mãsuetis animalib^o destinata est, ne immi-
tia simul & mitia in vnũ cõueniẽtia, mutuo læderentur.

Et ad operationem suam vsque ad vesperã. Per opus & opera-
tionem propheta æque idem appellat. inter huiusmodi
autem sermones dum potentiã dei admiratur, veluti stu-
pore quodam correptus exclamauit, dicens.

Quàm magnificata sunt opera tua domine. Valde admirabi-
lia esse apparuerant, alio nimirum opere ad aliud opti-
me se habente, & omnibus in vniuersum inter se, ad vni^o
mundi perfectionem tendentibus.

Omnia in sapientia perfecisti. Cum nihil, vel minimum sit
frustra aut superflue à te creatum, sed omnia rationẽ ha-
beant, ob quam facta sunt. tametsi interea à nobis ea per-
cipi non possint, veluti incomprehensibilia.

κοιτασθαισθ

Impleta est terra creatione tua. Hoc est, tebus à te creatis.

ο non

Hoc mare magnum, & spatiosum. Ipsum etiã mare crea-
tione tua plenum est.

κοιτασθαισθ

Ibi reptilia, quorum non est numerus. In ipso mari, inquit, nantia atque aquatilia degunt animantia, quæ numerum penè excedunt.

Animalia pusilla cum magnis. Hoc per se clarum est.

Ibi naues pertranseunt. In mari scilicet.

Draco iste quem plasmasti ad ledendum in eo. Ipsum etiã cete quod creasti, ad subsiliendum in mari. Draconem enim cete appellauit, veluti inter pelagi animantia vastæ cuiusdã magnitudinis animal, quẽadmodũ draco iter terrena.

Omnia à te expectant, vt des eis cibum in tẽpore. Omnia animalia, inquit, in te sperant, tametsi bruta ipsa, nulla animi ratione, cuius expertia sunt, sed naturali quodam instinctu id faciunt, quemadmodum supra diximus in versiculo: quærunt à deo escam sibi. Expectant autem vt des eis cibum, in tempore, scilicet indigentia.

Dante te eis colligent. Cibum, scilicet.

Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Per manum, tribuendi potentiam, & per bonitatem, prouidentiam intellige.

Auertente autem te faciem tuam, turbabuntur. Faciem dei, custodiam & protectionem diuinam appellat.

Auferes spiritum eorum, & deficient, et in puluerẽ suum conuertentur. Auferes animam eorum, & morientur, atq; ita demum resoluti reuertentur in terram suam, à qua desumpti sunt. Est autem sermo de hominibus.

Emittes spiritũ tuum et creabuntur. Emittes, inquit, vitale spiritum tuum, & creabuntur iterum, resurgentes è terra. vel emittes spiritum tuum, qui per sanctũ baptisma venturus est, & creabuntur, in nouam nimirum creaturam, atq; in nouum populum. intelligi enim hoc potest de resurrectione à mortuis, vel de regeneratione baptismatis.

Et renouabis faciem terra. Hoc est, pulchritudinem terræ, per quam ipsos homines intelligere possumus, vel ipsa etiam terræ elementum: quia terra tunc, vt inquit Apostolus, liberabitur à corruptione.

Sit gloria domini in secula. Cum alia eorũ, quæ dicta sunt, iam effecerit deus, alia nunc efficiat, alia deinceps effecturus sit.

Latabitur dominus in operibus suis. In operibus, inquam, quæ

Διαπρω-

ουσια.

ὁν ἑπλασας

ερεπαισειν

αυτω.

quæ diuinæ incarnationis gratia effecta fuerint, vel in operibus creationis mundi.

Qui respicit terram, & facit eam tremere. Terræ motu nimirum. Iracunde enim terrâ aspicit, cum libet: quæ illius aspectum ferre non valens, contremiscit naturali, vel potius ineffabili quodam sensu.

Qui tangit montes & fumigant. Quemadmodum accidit in monte Sina. Tacti autem à domino montes fumigant instar herbæ, quæ igni propinquior sit facta. Illud verè animaduertendum est, ne verba illa: Qui respicit & qui tangit humano more, sed digne deo intelligamus.

Cantabo domino in vita mea. Donec vixero.

Pfallam deo meo, quandiu sum. Eundem repetit sermonem clarioris intelligentiæ gratia.

Incundum sit es eloquium meum. Placebit ei sermo meus, quem offeram in psalmis & canticis, vel sermo meus, & conuersatio mea illi erit grata.

Ego vero letabor in domino. Quod sermo meus ac conuersatio mea, vt diximus, ei placeat.

Deficiant peccatores à terra & iniqui ita vt non sint. Deficiant inquam, effecti pro peccatoribus iusti, pro iniquis æqui: ita vt amplius non sint quales fuere, sed mutantur. Optat itaq; propheta, nō vt homines, sed vt vitia deleantur. Vel iniquos & peccatores, ipsos appellat dæmones, aut eos, qui immedicabili vitio laborant, quique alios, non secus ac pestis quædam inficiūt & lædunt. Illud prædictis addi potest, quòd quemadmodum is qui preces ad deum fundit petēs nullos esse ægros, nullos pauperes, non hominum, sed ægritudinū & paupertates interitum cupit, ita & beatus Dauid his verbis non hominum, sed vitiorum ac scelerum expetiuit interitum.

Benedic anima mea domino. Finem psalmo apponit consimilem principio. Non me latet præterea quosdam allegoricè hunc psalmum exposuisse: verū huiusmodi libenter expositionem omisi, tanquam violentam quodammodo, & quæ non faciliè ab omnibus recipiatur.

Alleluia.

Abunde dictum est in præmio operis de psalmis, quibus inscriptum est, alleluia. Significat autē hæc dictio laudate eum qui est;

vel laudate dominum. hortatur itaque nos in presenti psalmo Propheta, vt hymnos & laudes deo continuamus. Priuatim vero multa connumerat beneficia, in priorem populum dei olim collata atque inter cetera, quomodo pro exiguo, ac tenui populo vt olim erant, amplum ac numerosissimum constituerit.

P S A L M V S C I I I I.

Confitemini domino & inuocate nomen eius. Simile est dictum illud prophete: Confitemini ei, laudate nomen eius: quod exposuimus in psalmo 99.

Annunciate in gentibus opera eius. In psalmo 95. dicit: Annunciate in gentibus gloriam eius, idem æquè dicens, quod nunc. gloria enim dei ea est quam in consequentibus declarabit.

Cantate ei & psallite ei. In proœmio operis & multis aliis in locis abunde docuimus de differentia inter canticum & psalmum, quòdque sæpenumero idem significant, quam huiusmodi dictiones geminatæ aut inuicem coniunctæ intensionem quandam sermonis efficere soleant.

Narrate omnia mirabilia eius. In prædicto etiam psal. 95. legimus in omnibus gentibus mirabilia eius.

Laudamini in nomine sancto eius. Exultate, inquit, ac valde gloriamini in hoc Christiano nomine. Ad apostolos enim est sermo, & ad eorum successores.

Lætetur cor quærentium dominum. Hoc est, inuocantium eum in auxilium. Præsto quippè eis aderit. Vel lætetur cor hominum accedentium ad deum per mandatorum semitam quæ illuc perducit. Inuenient enim eum.

Quærite dominum, & roboramini. Constātes estote & fortes in perquirendo eum, omnemque animi mollitiem, ac languorem depellite.

Quærite faciem eius semper. Per faciem dei, deum ipsum circumloquitur, vel diuinam indicat custodiam, ac protectionem erga homines: aut ipsum fortassis vnigenitū dei filium, Christū intelligit, qui incommutabilis est imago patris, & character substantiæ eius: qui enim, inquit, vidit me, vidit & patrem meum.

Mementote mirabilium eius, quæ fecit. Quando salutarem eius doctrinam annunciabitis, tunc admirabilia etiam cuncta, quæ fecerit, prædicare.

Prodigia eius, & iudicia oris eius. Repete verbū, memento. Abutitur autem hic quarto casu, pro secundo: quem loquendi modum dictio etiam Græca seruaui. Prodigia autem ea sunt, quæ à deo præter oēm naturæ legē fiunt: iudicia vero ea, quæ deus, data per Moysen lege, decreuit.

Semen Abrahæ serui eius. Vos, inquit, ô semen Abrahæ, qui serui eius estis. Ad apostolos autem sermo est.

Filij Iacob electi eius. Apostoli nimirum, qui duobus his à deo insigniti sunt nominibus. Nam & serui ex eo videri possunt, quod dixit ad eos Christus: si ego dominus & magister laui pedes vestros, & elegi: quia idem alibi ait: non vos elegistis me, sed ego elegi vos.

Ipse dominus deus vester. Ipse scilicet Christus.

In omni terra iudicia eius. Non in Iudæa tatum, sed vbiq; locorum diuulgata sunt eius iudicia. Vniuerso quippe orbi sunt tradita.

Memor fuit in seculum testamenti sui. Testamenti sui, quod in seculum est, hoc est, æterni atq; incōmutabilis. Incipit autē propheta ex hoc loco cōnumerare beneficia in Hebræorum populum collata, & ab ipso exorditur Abrahā,

Verbi quod mandauit in mille generationes. Idem repetit. Per testamentum enim & per verbum, promissionem à deo Abrahæ factam intelligit. Memor etiam, inquit, fuit deus sermonis quem mādauit in mille generationes, hoc est, qui ad multas nationes peruenit. Mille enim posuit pro multis, & mandauit pro pollicitus est.

Quod disposuit ad Abraham. Quod verbum scilicet.

Et iuramenti sui ad Isaac. Memor item fuit iuramenti sui, quod iurauit filio Abrahæ Isaac. Eadē etenim promissio filio, quæ patri facta est, tam de regione, quam de multitudine seminis. Quid autem sit iuramentum dei, diximus in psalmo 88. ibi: iuravi David seruo meo.

Et statuit illud Iacob in præceptum. A deo vt ipse Iacob certus iam esset, mandatum illud dei violari non debere.

Et Israel in testamentum æternū. Vt esset ipsi Israel incommutabile æque ac sempiternum testamentum.

Dicens, tibi dabo terram Chanaam. Palestinā scilicet, quam Cananei populi habitabant.

Funiculum hereditatis vesiræ. Hoc est mensuram ac por-

tionem vestram.

Cum essent numero breues. Hæc, inquam, ita disposuit, & pollicitus est deus, quum adhuc pauci essent, Abraham nimirum Isaac & Iacob, atque eorum liberi.

Παυδίστοι. *Paucissimi & peregrini in ea.* Quinimmo paucissimi cum essent & derelicto pauloante patrio solo, in Chananzorū terra, veluti hospites atq; extranei morarētur. Abrahā em̄, vt inquit scriptura, peregrinatus est in terra Chanaā.

Et pertransierunt de gente in gentem. Per multas nationes vagati sunt, & plurimas sedes commutarunt, quæ omnia in libro Geneseos exponuntur.

Et de regno in populum alterum. Aliæ enim regiones ad regis imperium administrabantur, aliæ vero communi populorum consilio, more reipublicæ.

Non permisit hominem nocere eis. Neminem, inquit, permisit iniuria eos afficere. Pharaonē quippe ob Sarrā vxorē magnis cruciatib⁹ torfit: ipsi quoq; Abimelech Palæstinorū regi cōsimili de causa iratus, & noctu imminens, horrenda quædā cōminatus est supplicia, nisi Sarrā restitueret, illud etiā addēs, quoniā propheta est Abrahā, & si pro te orauerit, viues. ab iratis præterea atq; infensis animis Esau, & Laban, dilectū sibi protexit Iacob, multosq; alios simili modo prohibuit, ne patriarchis iniuriam inferrent.

Ἐκείνην. *Et redarguit pro eis reges.* Redarguit eos, confuditque ac ac perterruit, cum iniusti essent, veluti Pharaonem Aegypti & Abimelech Palæstinæ reges.

Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Redarguit, inquit, eos, dicēs huiusmodi verba. Christos autē patriarchas appellauit, veluti sancto spiritu vel gratia prophetādi vinctos, pphetas vero, quia futura multa prædixerunt. Quo circa deus ipse, cū loqueretur, vt diximus, ad Abimelech, attestatus est de Abrahā, q̄ propheta esset. quod si quis dicat, verba præsentis versiculi, vt hic iacent, in libro Geneseos nō haberi, satis esse arbitramur, quòd quæ ibi dicuntur ad huiusmodi sensum tendant.

Et vocauit famem super terram. Hoc est, ordinauit, seu misit, summo ipse artificio iter præparans Iacob & filiis eius, vt descenderent in Aegyptum, quando septem fertilitatis annos, & totidem famis sustinuerunt.

Et omne firmamentum panis contriuit. Esculenta omnia consumpsit, & quicquid famis solatium est, deleuit.

Misit ante eos hominem. Fecit Deus vt Ioseph præiret familiam Iacob, & impiorum fratrum malignitate ipse vsus est in bonum. vnde nefarium eorum delictum, quo ille in seruitutem actus est, Propheta hic mitiori vocabulo Dei missionem atque Apostolatam nuncupat, dicens: quod deus eum præmiserit. Quamobrem ipse etiam Ioseph fratribus suis dicebat: in vitam misit me deus ante vos.

In seruum venundatus est Ioseph. A' fratribus venundatus est Hismaelitis. & ab Hismaelitis rursus in Ægypto Pentephre Pharaonis eunucho.

Humiliauerunt in compedibus pedes eius. Afflictus quippe fuit Ioseph à domino suo in Ægypto, missusque ab eo in carcerem.

Ferrum pertransiit anima eius. Anima eius, hoc est ipse Ioseph pertransiit ferrum. Per ferrum vero ferreum quoddam supplicij genus intelligit. vel, pertransiit ferrum, pro effugit gladium. ad ipsum enim pene gladium deuenerat.

Donec veniret verbum eius. Hoc est, donec veniret sapientia illa, qua somnia conuictorum comitum dissoluit. vel, donec veniret consilium, quod disposuerat deus de Ioseph, volens eum & genus eius clarum, ac celebre reddere apud omnes.

Eloquium domini inflammavit eum. Græca lectio pro eloquio λόγιον habet: quæ dictio à dictione, λόγος, deducitur: quæ non verbum tantum aut sermonem, sed rationem etiam significat. vnde & λόγιον non eloquium simpliciter, sed rationale eloquium significabit. Sensus erit igitur quod intima illa atque innata cuique homini ratio, quam deus nobis largitus est, vt per eam rationales, & dicamur & simus, quod hæc inquam natura homini insita rationis flammula eum in afflictionum & calamitatum fornace tentatum, constantem atque inuictum reddidit, ac veluti igne examinatum purgatissimi auri instar summa eum munditia, & puritate conspicuum demonstrauit, atque effecit, vt castitatis zelo succensus, non modo alienam uxorem non appeteret, sed vt dominæ eum etiam appetentis, laqueos, relicta veste, præterfugeret.

*οὐδὲν ἀ-
νθρώπινον
αὐτῷ.*

Misit rex, & soluit eum. Pharao scilicet, quemadmodum in libro Geneseos omnia aperte sunt tradita.

Princeps populi & dimisit eum. Idem repetit, vt facit sæpenumero.

Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ, vt erudiret principes eius sicut se ipsum, & seniores eius sapientiam doceret: Et ingressus est Israel in Ægyptum. Deo scilicet omnia hæc ita dispensante. Per modum autem compendij, breuibus verbis historiam narrat.

Et Iacob peregrinatus est in terra Cham. Idem rursus repetit. Per terram vero Cham, Ægyptum intelligit. Ægyptus enim fuit filius Cham. vnde ab vtroque eorum nomen desumpsit.

Et auxit populum suum vehementer. Deus nimirum, qui auxit populum Israel. Populum vero dei, ideo eos appellauit, quia soli Iudæi rite deum colere videbantur.

Et roborauit eum super inimicos eius. Supra Ægyptios scilicet, qui Israelitas pariter, & ipsum deum oderant.

Conuerit cor eius, vt odio haberet populum eius. Cor scilicet Pharaonis, nõ illius dico, qui amabat Ioseph, sed alterius, qui eum non nouerat. Indurauit enim, inquit, deus cor Pharaonis, hoc est, obdurari permisit: vt afflicti scilicet Israelitæ cum ardore animi ad Ægypti exitum contenderent, & acerbissimã Ægyptiorum pressuram euaderent.

Et dolum faceret in seruis eius. Vt scilicet strueret insidias Dixit enim Pharao Ægyptiis: Ecce nunc gens ista valde multiplicatur, & inualescit sup nos. Qua ppter vniuersos, qui ex Iudæis mares nascerentur, occidi iussit, aut necari.

Misit Moysen seruum suum. Deus scilicet misit.

Aaron, quem elegit sibi. Fratrem Moyfi.

Posuit in eis verba signorum suorum. Mandata scilicet diuina, quibus efficerent miracula. vel docuit eos causas signorum suorum, atque eorum modos. Græca enim dictio λόγος, vt diximus, non solum verba sed rationes etiam & causas significat.

Et prodigiorum suorum in terra Cham. De signis & prodigijs dictum est psalmo 77. ibi: quemadmodum posuit in Ægypto signa sua, & prodigia sua in campo Taneos: in quo psalmo etiam beneficia dei in Israeliticum populum com-

memorauit. quanquam illic ab exitu Ægypti tantum initium faciat, & diuerso ordine ea prosequatur.

Misit tenebras, et obscurauit. Atqui ante tenebras, alias Ægyptiis plagas intulit: sed beatus David indifferenter hanc plagam primo loco commemorat: vel vt grauissimam omnium præposuit, cum lux, quæ per tenebras auferatur, rerum omnium sit pulcherrima, & hominibus maxime opportuna. In prædicto etiam psalmo 77. nullo ordine, huiusmodi plagas cõmemorauit, vt ibi diximus in versiculo: misit Cynomyiam.

Quoniam exacerbauerunt sermones eius. Quoniam, inquit, Ægyptij irritauerant eius mandata eo tempore, quo iusserat dimitti populum. Exacerbauerunt autem sermones dei, eis non credentes. Improprie autem atque abusive dictum est de sermonibus dei, quòd exacerbauerint eos. vel aliter: per sermones eius illum significat, qui sermones protulerat. Aliqui etiam verbum exacerbauerunt, exponunt pro transgressi sunt, quòd apud Hebræos aliquando huiusmodi significationem habeat. Quædam vero exemplaria negandi dictionem habent: Et non exacerbauerunt: ita vt referatur ad Moysen, & Aaron.

Conuertit aquas eorum in sanguinem, et occidit pisces eorum. Vide in prædicto psalmo, ibi: & conuertit in sanguinem flumina eorum.

Et ebulliuit terra eorum ranas. Ibi etiam de hoc dictum est. Ebulliuit autem, hoc est, repente ranas edidit. Ex aquis enim ortæ sunt ranæ, vt in Genesi legimus, quarum tanta fuit copia, vt ranarum quasi fontes emittere terra videretur: & quanquam Græca dictio ἐξίτησαν, quæ hoc in loco habetur, proprie, non tam ebullire, quàm repentes edere significet, quod verbum reptili ranarum naturæ convenientissimum fuit, tamen hoc pacto satis commode sensum reddi arbitrati sumus, postquam vnico latino verbo, vt par erat, sensum apte reddere non sperabamus.

In penetralibus regiarum ipsorum. Non tantum omnibus aliis in locis, sed in ipsis quoq; regis domibus, atq; in penitioribus eorum locis, quo tutissimū solet esse cõfugiū.

Dixit et venit Cynomyia et Scripes in omnibus finibus eorum. Illic etiam de his dictum est. ibi: misit in eos cynomyiam.

Posuit pluias eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum, & percussit vineas eorum, & ficulneas eorum, & contriuit omne lignum finium eorum: Dixit & venit locusta, et bruchus: cuius non erat numerus et comedit omnem herbam in terra eorum, et comedit omnem fructum terræ eorum: et percussit omne primogenitum in terra eorum. primitias omnis laboris eorum. De his etiam illic dictum est.

Et eduxit eos in argento et auro. Quod mutuo acceperant ab Ægyptiis deo id iubente, & reputatum est hoc in mercedem ministerij, quod impenderant fabricando lateres, & aliis operibus inseruiendo.

Et non erat in tribubus eorum infirmus. Ea autem ratione ita à deo prouisum est, ne aliquis ob ægrotudinem in itinere relinqueretur, & quanquam Moyses id specialiter non scripserit, satis tamen ex eo intelligi potest, quod aliquem eorum ægrotasse nusquam traditur. Et fortassis beatus David aliunde hoc didicit, vel aliter: qui deum sequuntur, non infirmantur, quinimmo omnia possunt in Christo, qui eis vires ac robur suggerit. Potuit etiam beatus David id sciuisse, ex aliquo non celebrato libro veluti ex his quos apocryphos nominant, aut ex seniorum sermone, aut etiã à diuino spiritu edoctus, à quo multa perdidicit.

Latata est Ægyptus in protectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos. Incubuerat timor, ob flagella à deo Ægyptiis immissa, Iudæorum gratia. Per Ægyptum autem, Ægyptios homines intelligit. Cum autem huiusmodi flagella compendio quodam percurrent, redit rursus ad beneficia in Hebræos collata.

Expandit nubem in protectione eorum, et ignem ut luceret eis per noctem, petierunt & venit coturnix, et pane cæli saturauit eos: dirupit petram, et fluxerunt aquæ, et abierunt in sicco flumina. De his omnibus etiã in prædicto psalmo dictum est. Abiisse autem dicit in sicco flumina, quia aquæ, quæ à petra manarunt, per aridas regiones deuolutæ sunt. huiusmodi vero aquæ riuulos, flumina appellauit, ob aquarum copiam.

Quoniam memor fuit verbi sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Illius nimirum promissionis, quod multiplicaturus esset semen eius, & quod daturus eis esset terram Chanaan, hoc est, Palæstinam regionem.

Et eduxit populum suum in exultatione. Gaudentem scilicet, & lætantem post Ægyptiorum demersionem.

Et electos suos in latitia. Eundem populum electos appellat, tanquam deo dicatum.

Et dedit illis regiones gentium, & labores populorum hereditarunt. Gentium nimirum illarum quas iam commemorauimus.

Ut custodiant iustificationes eius, & legem eius exquirāt. Hæc autem fecit exhortans ad obseruationem mandatorum suorum, atque ad exquisitionem legis suę. Per exquisitionem autem, summum desiderium intellige. Nam quod quis valde desiderat, illud etiam summo studio exquirat.

Alleluia.

Hic psalmus similiter, vt proxime præcedens, mirabilia dei operanarrat, multaq; in Iudæorum populum collata à deo beneficia: rursusque summam istorum ingratitude, ac malignitatem, deiq; ineffabilem longanimitatem, & misericordiam exponit: similemque priori inscriptionem sortitus est. P S A L. C V.

C*onfitemini domino, quoniam bonus. Gratias agite, vt alibi dictum est. vel confitemini ei peccata vestra, quoniam bonus est, iniuriarumque ac delictorum immemor, si qui ea perpetrarunt, scelus illi suum fateantur.*

Quoniam in seculum misericordia eius. In præsentī seculo misericordia eius pœnitentibus præsto est, in futuro autē iudicium reseruatur: atq; ideo oportet in hoc seculo ei cōfiteri, vel quia deus semper miseretur, decet vt nos etiã semper ei confiteamur. vel in seculum misericordia eius est, quia iis qui ea digni sunt, misericordia dei semper patet.

Quis loquetur potentias domini? Hoc est, maxima ac potentissima eius beneficia, quę in populū suum cōtulit. Nemo quippe ea vnquam narrabit. ineffabilia enim sunt. vel simpliciter, potentias expone, pro magna eius opera. Deus enim noster, alibi inquit, in cœlo, omnia quęcunq; voluit fecit. vel potentias eius diuinas, quas operatus est, cū versaretur in carne, ita vt sit prophetia de operibus Christi.

Auditas faciet omnes laudes eius? Quis in vnaquaque re

meritas eius laudes adnunciabit?

Beati qui custodiunt iudicium. Qui seruant legem dei, vel qui habent iudiciū ad recte iudicandum, non solum aliis, sed sibi ipsis in primis, ita vt nō permittāt ea, quę deteriora sunt insurgere aduers^o potiora neq; bonū vinci à malo.

Et faciunt iustitiam in omni tempore. In seipsis, vt dixi, & in aliis.

Memento nostri domine in beneplacito populi tui. Præuidens beatus David incarnationis dispensationem, & futurum novum populum supplicat sui tunc memoriam haberi, beneplacitum appellans huiusmodi populi electionem à deo faciendam. Memor esto, inquit, nostri, vt cum eligendo illo à te populo, nos simul coniungas. vel beneplacitum appellat bonam voluntatem, de qua angeli dicebāt: hominibus bona voluntas.

Visita nos in salutari tuo. Idem rursus repetit, petitionem suam magis intendens. In salutari, inquit, quod per te in mundo futurū est: hoc est, in incarnatione tua. Ipse enim, inquit, saluabit populum suum.

Fidit.

Vt videamus in bonitate electorum tuorum. Vt videamus & nos in beneficiis populi tui: ea scilicet, quę illi vident. vnde ad discipulos suos Christus dicebat: multi prophete & iusti optauerunt videre, quę vos videtis.

Et uideamus in bonitate electorum tuorum.

Et in uideamus in bonitate electorum tuorum.

Et in uideamus in bonitate electorum tuorum.

Vt laetemur in letitia gentis tue. Gentis christianorum scilicet, de qua rursus angelus dixit: Ecce euangelizo uobis gaudium magnum.

Vt laudemur cum hereditate tua. Per hæc omnia supplicat communionem & participationem quandam habere in sorte atq; in hereditate noui populi: quasi & ipse beatus David iam omnia crederet, quę de Christo credenda erant & magnitudine fidei iam esset insignis.

Peccauimus cum patribus nostris, inique egimus, iniustitiã fecimus. Intelligi possunt uerba hæc, & quę sequuntur, prolata esse ueluti in persona eorum qui ex circuncisione credituri erant in Christum, ita vt beatus David reuelatiõe sancti spiritus futura prenoscens, illorum, vt diximus, personam induens, confiteatur peccata, quę ante huiusmodi fidem commiserant.

Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua. Nō intellexerunt

intellexerunt miracula, quæ illic facta sunt.

Et non fuerunt memores multitudinis misericordia tua. Quæ in eos tunc facta est. Non intellexerunt autem, & memores non fuerunt, hoc est, omnium obliti sunt. Id vero accidit, quando appropinquantes mari rubro, viderunt post se Ægyptiorum exercitum. Tunc enim, inquit, perteriti valde, dixerunt ad Moysen: Quia sepulchra non erant in Ægypto, eduxisti nos vt occideremur in deserto. Item: dimitte nos, vt seruiamus Ægyptiis. Satius enim est eis seruire, quàm in deserto occumbere.

Et exacerbauerunt ascendentes in mari rubro. Huiusmodi verba dicentes, irritauerunt eum secus mare rubrũ, cui vicinum est desertũ: vbi castrametati murmurabant, vel ascendentes ad mare rubrum. Ascendentes autem dixit, quia Ægypti regio vnde ascendebat in Palæstinam humilior est.

Et saluauit eos propter nomen suum. Non conclusit eos in manus Ægyptiorum persequentium ne blasphemaretur deus, quasi infirmus esset, aut fallax. Nam alioqui ob propriam ingritudinem indigni erant salute.

Vt notam faceret potentiam tuam. Vt summas, inquit, vires suas, non Hebræis tantum, aut Ægyptiis, sed omnibus etiam nationibus notas redderet.

Et increpauit mare rubrum, & exsiccatum est. Statim vt præcepit, continuo in mari medium quoddam iter exaruit.

Et deduxit eos in abyssu, tanquam in deserto. Quasi in arido aliquo solo. In abyssu autem dixit, quod per medium maris iter facerent.

Et saluauit eos de manu inimici. Pharaonis scilicet. quedã vero exemplaria habent: de manu prosequentis odio.

Et redemit eos de manu inimicorum. Ægyptiorum scilicet.

Et operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit. Aqua maris scilicet,

Et crediderunt verbo eius. Id est promissionibus diuinis.

Et laudauerunt laudem eius. Cecinerunt enim canticum pro victoria, quod mandauit illis moyses.

Accelerauerunt, obliti sunt operam eius. Cito iterum obliti sunt beneficiorũ, quæ cõtulerat in eos deus. Quando scilicet esurientes & reminiscentes lebetum, carniũ, & saturitatis panũ, quos in Ægypto habuerat, murmurarunt.

Non sustinuerunt consilium eius. Non expectarunt exitum diuini consilij, quo mira prouidētia, ob eorū salutē auxiliū à deo serius demittebatur, & esurire permittebātur.

Et concupierunt concupiscentiam in deserto. Concupiscentiam carniū & panum, vt dictum est.

Et tentauerūt deū in inaquoso. Vide in psalmo LXXVII. ibi: exacerbauerunt in inaquoso, & tentauerunt deum in cordibus suis.

Et dedit illis petitionem ipsorum. Cibos quippe, & aquā largissime præbuit. Per petitionem vero, desiderium hic intellige. Nihil enim aperte petierūt, sed secum taciti murmurantes, ea concupiscebant.

Misit saturitatem in animas eorum. Non tenuiter eos aluit, sed ad satietatem alimentum exhibuit, pro carnibus quidem coturnices, & pro panibus manna: aquam præterea, tum eam, quæ ex amara dulcis effecta est, tum eam quæ in Marathe petra defluxit.

Et irritauerūt Moysen in castris. Dathan nimirum & Abyron, qui restituerunt ei, vt in libro Numerorum traditur.

Aaron sanctū domini. Sanctificatū & dedicatū deo. Irritauerunt autē eū Core, & alij ambientes fungi sacerdotio.

Aperta est terra, & deglutiuit Dathan. Eum quippe viuum absorbit.

Et operuit super congregationem Abyron. Et operuit cōgregationem ipsius Abyron. Superflua enim est præpositio, super. In Numerorum autem libro ipsum Dathan, pariter & Abyron congregationemque & iumenta eorum & tabernacula, & omnia denique eorum bona vnā absorpta fuisse scriptum est: quæ beatus Dauid disiunxisse arbitror, vt eorum calamitatem magis amplificaret.

Et exarsit ignis in congregatione eorum. In congregatione Core scilicet & complicum. ignis enim egressus à domino, incendit CCC. viros, qui offerebant incensum.

Flamma combussit peccatores. Superius commemoratos: atque hoc, quia indigne sacerdotiū arripere conabātur.

Et fecerūt vitulū in Choreb. Vt traditur in Exodo, Ordine autē historie ppheta nullū seruauit, sed oīa antiqui illius populi scelera, atq; impietates, vt sese offerebāt narrauit.

Et adorauerunt sculptile. Ipsum, scilicet. vitulum,

Et cōmutauerunt gloriam eius in similitudinē vituli comedentis fœnū. Cōmutauerūt honorē dei in similitudinē vituli, hoc est, in simulachrū atque in idolum vituli. Addidit autē comedentis fœnum seu herbam, vt græca dictio *χέρος* verius significat, carpēs Iudæorū amentia, qui irrationalia colerēt animātia, cū ipsi ratione præditi viderētur. Quædam vero exemplaria habent gloriam suam, itavt gloria corū intelligatur deus esse, qui per beneficia superius cōnumerata, eos glorificauerat: vt sit sensus, quòd verum deū deserentes, loco eius assumpserāt vituli simulachrū.

Obliuisci sunt dei, qui saluauit eos, qui fecit magnifica in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro, & dixit, vt exterminaret eos. Dixit enim deus ad Moysen: dimitte me & indignatus conteram eos.

Nisi Moyses electus eius stetisset in cōsfractiōe in cōspectu eius, vt auerteret irā eius, vt exterminaret eos. Quādo scilicet placatus dñm dicebat: precor dñe peccauit populus hic peccatū grāde, & fecit sibi deos aureos, & nūc, si quidem dimittis eis peccatū, dimitte: si min^o dele me de libro, quē scripsisti. Et aliqui dicūt q̄ licet scriptura de vno tantum vitulo loquatur, q̄ tamen plures tūc vitulos confecerāt: quodq̄; ideo Hebræi dicebāt: hi sunt dij tui Israel, qui deduxerūt te de terra Ægypti: & Moyses aureos etiā deos dixit, vt dictum est. Alij vero pluralem numerum positum etiam dicūt pro singulari, more Hebraici idiomatis.

Et spreuerūt terrā desiderabilem. Promissam regionē spreuerunt. quāuis optima esset, vt in libro Numerorū legitur. Deinde narrat, quo pacto eā spreuerint. Verū dices, nō spreuisse eos hāc terrā, quinimmo admiratos esse, sed propheta intelligit, q̄ dū molles ac lāguidi fuere, & laborare noluerunt vt illā reciperent, spreuisse eā videantur.

Non crediderunt verbo eius. Quod daturus eam esset populo, quemadmodum promiserat.

Et murmurauerūt in tabernaculis suis. Oīs em̄, inquit, congregatio dedit vocē, & flebat popul^o nocte illa, & murmurabāt quō. s. exploratores reuersi sūt: & adnūciarūt q̄ potētissimi essent illi populi, q̄ p̄missionis terrā incolerent.

Nō exaudierūt vocē domini. Vocē illā. s. qua dixerat daturū se eis illam terrā. Huiusmodi quippe voci nō crediderūt.

Et eleuauit manum suam super eos. Mouit manum suam super eos, hoc est, puniendi ac castigandi potentia in eos commotus est.

Vt destrueret eos in deserto. Vt eos scilicet occideret.

καταβλάσιν

Vt constitueret semen eorum in gentibus. Vt plantaret filios eorum in terra gentiū: Chanaanorū scilicet & aliorum populorū. Dixit enim, inquit, dominus ad Moysen, omnes viri, qui iam decies tentauerunt me, & non audierūt vocem meam, certe non videbunt terram, quam iuravi patribus eorum, sed filij eorum, qui sunt mecum hic.

Et dispergeret eos in regionibus. Prædictarum gentium.

Et initiati sunt Beelphegor. Beelphegor Moabitarum seu Madianitarū idolo, iniitasse sese Iudei ac dicasse visi sunt, dū solēnes ac festiuos ei dies celebrarēt, vt in numerorū libro traditur, quando Moabitarū puellarū pulchritudine deliniti, persuasi sunt, vt illorū colerent simulachra.

Et comederunt sacrificia mortuorū. Mortua appellat idola tāquā q̄ sine sensu sunt, & sine aliqua operādi potestate.

Et irritauerunt eum in adinventionibus suis. In huiusmodi eorum operibus.

Et multiplicata est in eis ruina. Multiquippe corū perierūt.

Et stetit Phinees & placauit, & cessauit quassatio. Surrexit de media congregatione, & placauit deum, quando accepto iaculo Israelitam virum vnā cum Madianitide muliere transfixit: quam ob causam cessauit ira dei: id est populi ruina. Erat autem Phinees filius Eleazari, filij Aaron.

Et reputatum est ei ad iustitiam. Hoc est in virtutem. Atq; ideo præmium à deo ei & semini eius datum est, sacerdotium æternum.

In generationem & generationē vsque in seculum. Perpetuo quippe ab omnibus laudatur, pro illata illa nece, quam religionis ac pietatis zelo patrauit.

τὸ ἀκνώθην.

Et irritauerunt eum ad aquas cōtradictionis. In deserto Cades. Illic enim populus sitim perpeti ægre tulit. quo circa murmurauit, & contradixit: vnde aqua, quæ de petra illa effluxit contradictionis aqua appellata est.

Et afflictus est Moyses propter eos. A deo enim iussus est accipere virgā suā & cōgregare populū, petramq; alioqui, q̄ illic erat, & iubere, vt aquā daret. Accepta itaq; Moyses

virga

virga, & cōgregato populo, dixit: Audite me, o increduli, nūquid ex hac petra educemus vobis aquam? deinde virga petram bis percussit, & emanauit aqua. quia igitur nō allocutus est Moyses petram, vt iusserat deus in gloriam suā, sed pusillanimitate ductus, ad populū cū indignatione verba direxit, idcirco afflictus est à deo, qui ei postmodum, ac fratri Aaron dixit: quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filis Israel, propterea non inducetur vos congregationem hanc in terram, quam dedi vobis. Sanctificaretis enim dixit, pro glorificaretis.

Quia exacerbauerunt spiritum eius. Animū Moyfi Israëlitæ exacerbauerunt, murmurantes & maledicentes ei. Docemur autem his verbis. quemadmodum ipse etiam Moyses, angustiis pressus, pusillanimis effectus est.

Et distinxit in labiis suis. Ambiguo quippe ac flexiloquo sermone locutus est, hæsitans, an aqua flueret. Puto etenim quod ob frequētes Iudæorum ingrattitudines aduersus deū, qui tanta eis præstiterat beneficia, suspicatus sit Moyses, aquas emanaturas non esse.

Non exterminarunt gentes, quas dixit illis. Hoc traditur in libro Iudicum.

Et commixti sunt in gentibus, & didicerunt opera eorum, & seruiuerunt sculptilibus eorum. Opera iniqua, nimirum, & impia. vide in psalmo 77. ibi: Et auersi sunt, & spreuerūt quæ admodum & patres eorum.

Et factum est illis in scandalum. Hoc quod seruiuerint sculptilibus factum est eis in impedimentum diuinæ protectionis, in offendiculūque, & in ruinam.

Et immolauerunt filios suos, & filias suas demoniis, & effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum & filiarum, quas immolauerunt sculptilibus Chanaan. Veluti eos fecisse par est, qui opera gentium didicerant. Gentes enim aliquando olim hæc agebant.

Et infecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorū. Cōtaminata hoc in loco idē est, quod cæde infecta.

Et fornicati sunt in adinventionibus suis. Recedentes enim à deo dæmonibus adhæserunt, quod delictum prophetæ, adulterium, aut fornicationem appellant. Intelligi etiam possunt hæc verba de eorum intemperantia.

Et iratus est furore dominus in populum suum, & abominatus est hereditatem suam: & tradidit eos in manus gentiũ. Quem admodum Iudicum liber docet.

Et dominati sunt eorum ij, qui oderant eos, & tribulauerũt eos, inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum, sæpe liberauit eos, ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo. Maligna quippe, atque ingrata mente sua deum prouocauerunt.

Et humiliati sunt in iniquitatibus suis. Deciderunt enim ab adeptis viribus, infirmique, ac debiles effecti sunt.

Et vidit dominus cum tribularentur, dum exaudiuit orationẽ eorum, & memor fuit testamenti sui. Testamenti, inquam, ad Abraham, Isaac, & Iacob.

Et pœnituit eum secundum multitudinem misericordie sue. Cõmutauit enim iram in misericordiã, est etenim valde misericors.

Et dedit eos in misericordias. Eorum misertus est.

In conspectu omnium, qui ceperant eos. Ad eo palam atque a deo manifeste eorum misertus est, vt omnes qui fecerãt eos captiuos, perspicue id cognouerint. Variæ enim gentes, variis temporibus eos in seruitutem redegerunt, quẽ admodum in prædicto Iudicũ libro traditur. Factũ: est autẽ hoc tẽpore Cyri, Darij, & Attaxerxis, vt Esdras scribit.

Saluos fac nos domine deus noster. Iterum ad preces recurrit.

Et congrega nos de nationibus. Puto petitionem hanc proferri ex persona Ecclesiæ, quæ de gentibus congregata est: vel forte ex persona Iudæorum, qui post Babylonicã captiuitatem dispersi sunt.

Vt confiteamur nomini tuo sancto. Vt gratias tibi agam, tãquam saluatori ac liberatori nostro.

Et gloriemur in laude tua. Magnum etenim quid est, deũ laudare. vera etiam, ac summa gloriatio est omnibus, qui eum laudant: ea ratione videlicet, quòd digni effecti sunt tanto ministerio.

Benedictus deus Israel, a seculo & vsque in seculum. Benedictus enim semper est, & laudandus.

Et dicet omnis populus, fiat fiat. Dicet omnis populus: Benedictus dominus: vel dicet omnis populus, fiat, inquam, fiat benedictus dominus.

Alleluia.

Cum hic psalmus simili modo beneficia dei narret in humanum genus collata, eandem merito cum precedentibus psalmis inscriptionem sortitus est.

PSALMVS CVI.

Confitemini domino, quoniam bonus, quonia in seculum misericordia. Eisdem verbis propheta in precedenti psalmo exorsus est.

Dicant qui redempti sunt a domino. Dicant, inquam quod bonus est, & quae sequuntur.

Quos redemit de manu inimici. Diaboli scilicet, est enim sermo de fidelibus Christianis, quaquam Iudaei contendant psalmum hunc intelligi debere de iis qui ex Babylonica captivitate reuocati sunt in patriam, quaedam vero exemplaria habent, de manu inimicorum, hoc est, de potestate demonum.

Et de regionibus congregavit eos. De regionibus gentium congregatos, in unam ecclesiam, atque in unam fidem coniunxit.

A solis ortu, & occasu: ab Aquilone, & mari. Ex quatuor enim mundi partibus in unum congregati sunt: quia in omnem terram exiit sonus Apostolorum, & in fines orbis terrae verba eorum.

Errauerunt in solitudine, in inaquoso. Errabant olim gentes omnes ambulantes in conuersatione quadam deserta solitariaque ac viduata virtutum fructibus, & omni sacrae doctrinae potu prorsus carente.

Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Ciuitas habitaculi proprie caelum est: cuius viam non inuenerant, veluti errabundi: vel ipsa etiam cognitio dei, virtusque & religio.

Esurientes, & sitientes. Erant scilicet, neque enim cognitionem dei aut doctrinam ullam habebant, qua cibum, aut potum animabus suis praestarent.

Anima eorum in ipsis defecit. In peccatis nimirum contrita, atque ideo etiam effecta debilis, & infirma.

Et clamauerunt ad dominum cum tribulareretur. Clamabant prophetae ad dominum, salutem ac redemptionem gentium optantes: ipsique angeli pariter, qui vniuersis sortitum nationibus praesunt.

Et de omnibus necessitatibus eorum eripuit eos. De multiplici, scilicet demonum tyrannide,

Et deducit eos in viam rectam. Quae ad caelum ducit, quam

antea non inuenerunt, cum in errore degerent: incarnatus vero deus docuit eos omnem veritatem.

Vsirent in civitatem habitaculi. De qua paulo superius diximus.

Confiteantur domino misericordias eius. Adnunciēt, inquit, misericordias dei erga se.

Et mirabilia eius filii hominum. Et narrent, inquit, filiis hominum id nesciētibus, mirabilia dei opera in eos, seu propter eos facta.

Quia satiavit animam inanem. Vacuas ac esurientes animas diuino pane impleuit, potūque viuifico, euangelica nimirum doctrina.

Et animā esurientē satiavit bonis. Idem repetit aliis verbis. *Sedentes in tenebris, & umbra mortis.* Hoc est in tenebris erroris. Error etenim umbra est: atque imago corporeæ huius mortis, dum à vera ac perpetua cœlesti vita nos se parat, quemadmodum illa à præsentī.

Vinctos in medicitate & ferro. In medicitate, hoc est, inopia virtutū, in forti præterea ac graui cathena peccatorū. cathenis em̄, inquit, peccatorū suorū vnusquisq; cōstrigitur.

Quia exacerbauerunt eloquia dei. Hoc est, deum ipsum loquentem de eorum salute, loquentem, inquam, per eam rationem, quæ omnibus hominibus insita est, vel per legem datam per prophetas, per beneficia, per minas, per plagas, & per cætera omnia quibus, vt inquit Gregorius theologus, studuit deus vitia hominum conterere.

Et consilium altissimi irritauerunt. Ipsum, scilicet altissimū, eorum saluti consulentem. Per eloquia enim dei, & per consilium altissimi, deum ipsum circumloquitur.

Et humiliatum est in laboribus cor eorum. Afflicta est miseris anima eorum in malis & peccatis.

Infirmati sunt, & non erat, qui adiuuaret. Qui eriperet eos à tyrannide diaboli.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum saluauit eos. Hæc verba, quæ propheta diuino ium beneficiorum magnitudinem exprimere satagens, in præsentī psalmo sæpius, hoc est, quater repetit, iam à nobis superius exposita sunt.

Et adduxit eos de tenebris, & umbra mortis. Atq; hæc verba etiam

etiam superius exposuimus.

Et vincula eorū dirupit. Vincula videlicet peccati, quibus dæmon eos inuoluerat, vel vincula seruitutis dæmonū.

Confiteantur domino misericordias eius & mirabilia eius filiis hominum. Hæc verba, quæ vt sermonem de gratiarum actionibus intensiorem redderet, simili modo à Propheeta quater in hoc psalmo de industria repetuntur, paulo superius à nobis satis declarata sunt.

Quia contriuit portas areas. Occlusas diu olim, & valide obfirmatas inferni ianuas infregit dominus, quando illic descendens carceri emancipatos patres eripuit.

Et vectes ferreos cōfregit. Vectes inquam hmōi portarū, per portas etiā areas, & p vectes ferreos intelligere possumus significari, quàm difficile esset euadere loca illa.

Adiuit eos in via iniquitatis eorum. Hoc est, cum adhuc in iniquis, ac prauis eorum operibus, perseuerando procederent.

Propter iniquitates enim suas humiliati sunt. Valde enim afflicti sunt, ob quod misericordia & auxilio diuino dignos se ostenderunt.

Omniem cibum abominata est anima eorum. Omnē inquam cibū animæ rationabilē & oēm doctrinā. adeo enim deprauatis erāt animis, vt ipsa etiā gētiliū studia fastidirēt.

Et appropinquarunt vsque ad portas mortis. Mortē animæ intelligit, quæ perpetuis suppliciis hominem obnoxium reddit. per portas autem mortis, magna ac graua nuncupat delicta, quæ morti hominem addicunt, vel ipsam circumloquitur mortem. est autem sermo de fidelibus.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum saluauit eos. Dictum est superius.

Misit verbum suum, & sanauit eos. His verbis personarum distinctio in diuinitate demonstratur, dum dicitur: misit verbum suū, hoc est, filium suum. neq; enim dicere possumus missum, nisi missi persona subsistat, & viuat. vnde cōsona prophetæ nostro dominus loquens, dicebat: *q̄ pater eum misit.* hoc igitur verbū quod à patre missum est, omnem languorem atque omnē infirmitatem sanauit.

Et eripuit eos de corruptionibus eorum. Hoc est, à peccatis.

Confiteantur domino misericordias eius, & mirabilia eius filiis

hominum. De his verbis superius dictum est.

Et sacrificent ei sacrificium laudis. Sacrificium, inquam rationabile, atque euangelicum, laudantes, benedicētes, & gratias agentes.

Et adnuncient opera eius in exultatione. Scientes ignorātib⁹ adnuncient, senes iunioribus. per opera autem dei, illius beneficia, misericordiam & incarnationem intellige, & cætera omnia, quæ ad salutarem dispensationē pertinet.

Qui descendunt in mare nauibus, facientes operationē in aquis multis, ipsi viderūt opera domini. Sermo est de apostolis, qui antea piscatores fuere: qui in mare nauibus descēderūt, & piscatorū munus in aquis maris exercentes, præcipue, ac supra oēs, viderunt opera domini nostri Iesu Christi.

Et mirabilia eius in profundo. Sed quæ nam sint hæc mirabilia, audi ex sequentibus.

Dixit, & stetit spiritus procella, & exaltati sunt fluctus eius. Dixit & surrexit procella. facta est enim, inquit, tēpestat vēti magna, & fluct⁹ irruebāt in nauim, ita vt operiretur.

Ascendunt vsque ad cælos, & descendunt vsque in abyssos. Fluctus maris qui tempore illius procellæ excitati sunt, tollebantur modo quasi in cælos, modo autem in ima descendeabant: quemadmodum in huiusmodi fluctuationibus, atq; atrocibus tempestatibus fieri solet. Est autem sermo hyperbolicus, quo loquendi modo sæpenumero scriptura vtitur: vt illud est, super niuē dealbabuntur. itē illud: ciuitates munitæ erant vsq; ad cœlū, & cætera huiusmodi.

Anima eorum in malis tabescebat. In timore atque in periculis defecerat. ipse enim dominus dormiebat, Apostoli vero accedentes excitauerunt eum dicentes: domine salua nos, quia perimus.

Turbati sunt, & commoti sunt sicut ebrius. Cōmoti sunt in præcordiis suis: quāquam ebrius quidem à vino commouetur, Apostoli vero timore perturbati sunt.

Et omnis sapientia eorum deuorata est. Sapientia, hoc est, peritia remigandi, tunc omnis defecerat.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur. Dum tempestate agitantur, vt diximus.

Et de oībus necessitatib⁹ eorū eduxit eos. Ex timore illo videlicet, atq; ex piculo. deīde, quo pacto id factū fuerit narrat.

Et mandauit procella, & stetit in auram, & siluerunt fluctus eius. Increpauit enim, inquit dominus ventos, & mare: & facta est tranquillitas magna. aura quippe, mitis ac placida est, & tranquilla quædam spiratio.

Et letati sunt, quoniã quieuerūt. Vastissimi, scilicet illi fluctus. iudæa

Et deduxit eos in portum voluntatis sue. Per portum diuina mandata intellige, quæ illic commorantem ab omni animæ naufragio tutum seruant.

Consistentur domino in misericordias eius, & mirabilia eius filiis hominum. Hæc omnia Apostoli adnunciabant.

Extollent eum in ecclesia populorum. In nationum omnium congregatione.

Et in cathedra seniorum laudent eum. Eorum scilicet, qui ceteris in concilio supereminent.

Posuisti flumina in desertum. Græcos & gētiles, scilicet qui cum eloquentiæ quasi fluminibus, & oīs generis disciplinis redundarent, omni demum sapientia deserti esse visi sunt, cū illiterati ac piscatores homines eos represserint.

Et exitus aquarum in sitim. Dum huiusmodi studiorū redundantiam ariditate damnauit.

Terram fructiferam in saluginem, à malitia habitantium in ea. Iudæa regio quæ prophetis, quasi speciosissimis fructibus, olim referta erat, in omnimodam sterilitatē versa est saluginosa enim humus, est frugibus prorsus infœcunda: incolarum autem vitio, id effectum est, vt scilicet eiusmodi viros, ea terra amplius non produceret.

Posuit desertum in stagna aquarum. Ecclesiā de gentibus congregatam, quæ prius virtutum frugibus vacua erat, sacri baptismatis fluentis esse fecit irriguam, quæ abunde adeo effluerunt, vt ingentis stagni speciem præ se tulerint.

Et terram inaquosam in exitus aquarum. Eandem ecclesiam fidelium, quæ antea inaquosa fuerat, & arida, diuini que verbi inops, effecit, vt vitæ dogmata scaturiret.

Et collocavit illic esurientes. Eos qui spirituali cibo diu olim caruerant.

Et constituit ciuitates habitaculi. Habitatiōis, inquam, spiritualis. intelligit autem varias ac particulares ecclesias fidelium, quæ per vniuersum orbem constitutæ sunt, tam aperte ad cō omnia prædicat.

Et seminauerunt agros. Euangelicæ prædicationis semine seminarunt apostoli hominum animas, quæ antea agrestes erant atque incultæ.

Et plantauerunt vineas. Rursus per vineas, animas fidelium intelligit, ferentes virtutum racemos.

Et fecerunt fructum germinis. Germinis, inquam, mystici, Christo domino oblatis, eumque lætificantis.

Et benedixit eis. Ait enim Lucas de apostolis, quod extollens dominus manus suas benedixit eis. manifestum est igitur, quod propter apostolos, & eorum successores hoc dictum est.

Et multiplicati sunt valde. Nam ex duodecim, & septuaginta viris, in numerosissimum populum propagati sunt.

Et pecora eorum non sunt minorata. Per pecora eos intellige, qui inter Christianos simpliciores sunt, nec tam solerti ingenio sunt præditi. vel aliter: pecora apostolorum, discipuli eorum sunt, qui instar pecorum eos sequuntur, quocumque duxerint, quique veluti rationales oves cibum ab eis capiunt & numerosissimi etiam fuerunt, cum autem Ecclesie augmenta prædixerit. futuras etiam illius persecutiones, & calamitates adnunciat.

Et pauci facti sunt, & afflicti sunt, à tribulatione malorum & dolore. Pauci facti sunt fideles, cum multa millia eorum pro Christo variis cruciatibus interierint. afflicti autem sunt à tribulatione tentationum & dolore, dum presentibus bonis spoliati, expulsi, verberati, atque innumerabilia passi sunt.

Effusa est contemptio super principes eorum. Per principes, fidelium reges ac duces illos intelligit, quibus suberant, & à quibus multas persecutiones sustinuerunt: qui principes, tanquam inutiles, à Christo contempti sunt.

Et errare fecit eos in inuiuo. & non in via. Seduci eos permisit, tanquam immedicabiles. Est autem modus hic loquendi frequens apud scripturam, ut facere quempiam dicat, qui permittit. Inuium vero & sine via appellat, peruersa atque impia eorum dogmata.

Et adiuuit pauperem ex inopia. Populum, qui pauper erat adiuuit, ex inopia, quæ est propter Christum.

Et posuit quasi oves familias. Eas quippe, ut proprias oves, in ordinem redegit. per familias autem, quas iuxta Græci nominis significationem, parentelas quis melius dixerit, vniuersas

versas Ecclesiarum congregationes intelligit, tum propter cognationem fidei, tum quia vnum Christum verū patrem familias habent: qui & pastor bonus appellatur, & animam suam posuit pro ouibus.

Videbunt recti, & latabuntur. Fideles, qui per rectā viam semper incedunt, videbunt ea, quæ superius dicta sunt.

Et omnis iniquitas obturabit os suum. Dilatata nimirū prædicatione ad ipsos vsque Reges. per iniquitatem autem iniquos ipsos homines intelligit.

Qui sapiens & custodiet hæc? & intelligent misericordias domini. Quis sapiens erit, & obseruabit hæc, credens quòd futura sint? & intelligent misericordias domini, hoc est, cognoscent hæc, vbi finem habuerint.

Canticum psalmi ipsi David.

Tituli huius ratio, in proemio operis, & alibi etiam explicata est.

PSALMVS CVII.

Paratum cor meum deus, paratum cor meū. Cantabo & psallam in gloria mea. Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara. exurgam diluculo, confitebor tibi in populis domine, psallam tibi in nationibus, quoniam magna est supra cælos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare super cælos deus, & super omnem terram gloria tua. Hæc oīa eodem ordine habentur in psal. 56. vbi ea exposuimus. idem enim significat magna est supra cælos: quod magnificata est vsq; ad cælos. illa autē verba: exurge gloria mea: item illa: exurgā diluculo: intelligi possunt de resurrectione domini: ipso scilicet David aliud supplicante, & Christo aliud promittente, & certum etiā resurrectionis suæ tempus præsignante. profundo quippe diluculo surrexit, vt Lucas tradit. Gloriam vero suam beatus David Christū appellat, veluti, qui ex eius semine nasciturus erat, & summam ei gloriam paraturus.

Vt liberentur dilecti tui. Nouus populus nimirum. cum dilexisset enim, inquit, suos Iesus in mundo. in finem dilexit eos.

Saluum fac dextera tua, & exaudi me, Deus locutus est in sancto suo. exaltabor, & diuidam Sicimam, & vallē tabernaculorum

Lutherus.

dimetiar, me^s est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim defensio capitis mei: Iudas rex meus, Moab lebes spei mee. In Idumaea immittā calciamentū meum. mihi alienigena subditi sunt. Quis deducet me in ciuitatē munitā? quis deducet me vsque illudumā? Nonne tu deus qui repulisti nos? Et nō egredieris in virtutib^s nostris. Da nobis auxiliū de tribulatiōe, & vana sal^s hominis. In deo faciem^s virtutē, & ipse ad nihilū deducet inimicos nostros. Hæc omnia etiā eodē ordine reperies, in psalmo 59. vbi ea exposuimus. Et licet in aliquibus dictionibus modicum quid hæc ab illis differant, eundem tamen sensum habent. Nec admireris, si eadem verba, atque eandem sententias Propheta sæpius repetit in aliis psalmis, cum hic mos apud Hebræos habeatur, & apud Prophetas præcipue.

In finem ipsi Dauid.

De hac inscriptione saepe alibi dictum est. Illud animaduertendum est, quod Propheta in hoc psalmo imprecantis quidem personam induere videtur, re vera tamen Prophetiam eorum contextit quæ proditorem Iudam, atque eius complices manebat. Etenim hic dicendi modus frequēs in prophetis, & plurima exēpla apud scripturam inueniri possunt. Vnde & Iesus Naze duodecim trib^s diuidens, quando in terram promissionis ingressi sunt, visus est iussu dei quibusdam benedicere, & quibusdam mala imprecari. Benedictiones autem illa & maledictiones, futurorum prophetias continebant.

P S A L M V S C V I I I.

Deus laudem meam ne tacueris. Præsentem psalmū in persona Christi supplicantis credimus fuisse conscriptum: qui cum hominis personā induisset omnium hominum more, diutius etiā viuere cupiebat. Deū igitur alloqui introducit Christus in hoc psalmo. & dicere: noli deus extinguere aut silērio tradere laudem illam, quæ propter me filium tuū tibi iugiter offertur ab iis, qui mirabilia opera mea inspiciētes summis te propterea glorificāt laudibus. Vel noli deus extinguere laudem meā, qua assidue te laudo. Quæcunq; enim operor, tibi adscribo, atq; in gloriam tuā efficio. Silentio itaq; non prætereas preces meas, quas cum laude offero.

Quia

Quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Peccatorem & dolosum, Iudam intellige, qui os suū aduersus saluatorem aperuit, quando cum principibus sacerdotum, & senioribus populi locutus est, vt Christum proderet.

Locuti sunt aduersum me lingua dolosa. Iudas nimirum & principes sacerdotum, ac seniores populi, dolos, atq; insidias aduersum me simul struentes.

Et sermonibus odij circumdederunt me. Plena odio in me verba vomentes, sæpenumero enim Iudæi, qui Christo circum aderant, huiusmodi sermones proferebant, summo studio contendentes, vt ei aliquo pacto detraherēt: quippe, qui aut expresse contumelia eum afficiebant, aut peruerse interrogabant.

Et impugnaverunt me gratis. Hoc est temere, & absq; vlla causa. ἰπολιμωσεν

Pro eo, vt me diligere, detrahebant mihi. Cum diligere me debuissent, qui assidue verbo & opere beneficia in eos cōtuleram, hi contrā, deridebant me, seductorem, iniquum, & deo aduersarium appellantes.

Ego autem orabam. Orabam pro eis. In Euāgeliis quippe orari iussit Christus pro calumniantibus, & pro persecutibus. Vel orabam inuocans auxilium tuum. Sæpenumero enim orasse eum ad patrem, ibidem legimus.

Et posuerunt aduersum me mala pro bonis. Ipsi, inquit, contrā operati sunt in me mala, pro beneficiis à me in eos collatis.

Et odium pro dilectione mea. Pro dilectione, qua eos prosequerbar.

Constitue super eum peccatorem. Verbum constitue, & alia verba imperatiui & optatiui modi, quæ sequuntur, quamquam sub eiusmodi figura loquendi sint posita, habēt tamen significationem futuri temporis, ac si dixisset: constituet, stabit, exhibit, & sic de singulis. Constitue, inquit, diabolum super Iudam. Intrauit enim, vt legimus in Euāgelio, in eum Sathanas. Constitue vero posuit, pro permitte cōstitui, iuxta peculiare illud scripturæ idioma, de quo sæpe diximus.

Et diabolus stet à dextris eius. Hoc est, fiet ei Sathanas familiaris. Solēt em̄ familiares ac domestici alicui stare ei à

dextris, Atq; ideo iustis deus dextram regionē in futura iudicio assignauit. Et aliter: diabolus stabit à dextris eius, dexteram illius operationes rapiens. Quod si apud Zachariam prophetam scriptum legimus, de Iesu magno pontifice, quòd diabolus steterit à dextris eius, animaduertendum est, illic addi causam, vt aduersaretur ei. stetit enim à dextris eius, vt bona, ac dextera illius opera impugnaret.

Cum iudicetur, exeat condemnatus. Cū à morsu proprię cōscientiæ condemnatus fuerit, exhibit de Iudæorum concilio condemnatus. pœnitentia enim ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotū & senioribus, dicēs: peccaui tradens sanguinē innocentem. illi autē dixerūt, quid ad nos? tu videbis. A seipso itaq; atq; ab illis pariter condēnatus est. cōdēnantū enim verba sunt, tu videbis.

Et oratio eius fiat in errorem. Aberret, inquit, eius oratio & non cōsequatur, quod postulat. optabat eīm Iudas, votisq; ac precibus ipse pariter, ac Christi inimici, quibus se coniunxerat, id vnū petebant, vt exterminaretur Christus, & eius memoria deleretur. inanis igitur fuit huiusmodi eorū oratio, & votum. vel generaliter etiam dicit, q̄ omnis eius oratio aberrabit, quòd non fruetur optatis rebus, ob prauos ac peruersos scilicet eius mores.

Fiant dies eius pauci. Cito post proditiōnē morietur. modico enim tēpore superuixit, cū paulopost suffocatus sit.

Et episcopatum eius accipiat alter. Mathias scilicet, qui illius apostolatum sortitus est. apostoli quippe, episcopi, hoc est, custodes erant & pastores credentium.

Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua. Hæc, & quæ sequuntur ad Iudā pertinere non vidētur, cū de vxore, aut de filiis eius, sacra historia nobis nihil tradiderit. Atque ideo Chryso. dicit, hæc prædicta esse de alio quodam, qui post reditū populi è Babylone, sacerdotiū inuadere conatus est, ī quo manifeste hæc oīa adimpleta esse tradūtur.

Fluctuantes trāsferātur filij eius, & mendicent. Veluti tēpore concussi ex pprię domus sede trāsferētur, & medicabūt, paupertatē vnā cū cæteris calamitatib⁹ sustinētes.

Eiciantur de habitaculis suis. Ex ipsis etiā habitaculis eicientur, nec in eis dabitur habitandi facultas. per habitacula autem, (vt Græca dictio, *οικονομα*, significantius denotat.)

his à magis

zαλευόμε

nos.

notat)ruinas domorum intelligit. Huiusmodi vero pœnas dabunt, quia paternæ iniquitatis fuere participes.

Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius. Scrutabitur eam fœnerator, quærens sibi reddi quæ crediderat.

Et diripiant alieni labores eius. Post fœneratorem, isti rapiunt quæcunque fuerint relicta.

Non sit illi adiutor. Nemo ei opem aliquam ferat: post mortem scilicet.

Nec sit, qui misereatur pupillis eius. Nec erit aliquis, qui eorum misereatur, ob rationem superius dictam.

Fiant filij eius in exterminationem. Sed nec simpliciter exterminabuntur: quinimmo & ipsi erunt sine prole. Addidit enim Propheta, dicens.

In generatione vna deleatur nomē eius. Delebitur eius memoria conclusa in vna generatione: in vnica inquam generatione ipsorum filiorum, nullis aliis post liberis relictis.

In memoriã redeat iniquitas parentū eius in conspectu domini. Parentum, hoc est, patris, & aui, & aliorum maiorum. nam de matre particulariter inferius dicit. Horum vero iniquitas redibit in memoriã: quia vnâ adiutores ei fuere, vel quia filios restituerunt ad vitia. Redituram autem iniquitatem eorum in memoriã, ideo dicit, quia non dimittetur eis delictum nec obliterabitur, aut nihil existimabitur.

Et peccatum matris eius non deleatur. Non delebitur, quia simul cum parentum iniquitate peccatum matris condemnabitur. Per iniquitatem autem & per peccatum istorum, institutionem filiorum intelligit ad vitia, vel consensum, aut auxilium præstitum eorum delictis.

Fiant coram domino semper. Eorum peccata & iniquitates erunt semper coram deo, id est, nunquam eorum obliuiscetur deus.

Et exterminetur de terra memoria eius. Rursus ad prophetiam reuertitur de Iuda, & est modus hic quidam consuetus aliquando apud Prophetas, quo Prophetias intercidunt, & alia in medio ponunt, ac rursus ad primum argumētum redeunt, sicuti subministrauerit sanctus spiritus. Exterminabitur vero memoria eius, quia nec bona eius, nec generatio per successiones illius memoriã seruabunt.

Et quod non recordatus est facere misericordiam. Quoniam,

εσθηθη
σαρκα αυτη
ου κρη
δια παντος.

inquit, noluit facere misericordiam erga eū, qui summis impetitus iniuriis, & multiplicib⁹ oppressus fuit insidiis. Quinimo cum ipsis etiam insidiatoribus conspiravit, beneficiorum sibi à Christo collatorū immemor. Nā si meminisset, verisimile est facturum eum fuisse misericordiā, hoc est, illius miserturum fuisse.

ὁ δὲ θανάτου
σκι.

Et persecutus est hominē pauperem, & inopē & compunctū corde, vt mortificaret. Persecutus vero eū est, quando accepta turba multa à principibus sacerdotum, & senioribus populi, cum gladiis, & lignis venit, vt eum quæreretur. Inops autem & pauper Christus dicitur ob tenuitatem assumptæ carnis, & quia adeo inops erat, vt non haberet, vbi caput reclinaret. vt diximus in principio psalmi 40. Compunctum vero corde dixit, iuxta illud: discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.

Et dilexit maledictionem, & veniet ei, & noluit benedictionem & elongabitur ab eo. Propriis enim operibus alteram attraxit, & alteram repulit, & maledicent quidem ei pij ac fideles omnes, benedicet autem nemo.

Et indutus est maledictione, quasi vestimento. Maledictione, inquam, qua prorsus semper detinebatur, quæ nūquā ab eo aberat. Indutus est autem ea, prodicione intercedēte.

Et ingressa est quasi aqua interiora eius. Non exterius tantū huiusmodi maledictio eum circumdedit, sed ea etiam non secus atque aqua inerinsecus imbutus est.

Et quasi oleū in ossibus eius. Nec tantū intro ingressa est, sed vltra etiam inferius magis penetrauit. Auger autē sermone suo hoc factum Propheta, grandem esse indicans maledictionis cumulum. Et per aquam quidē, eius vehementiam ostendit, per oleum vero difficultatem in ablundo, & consequenter illius diurnitatem.

ὡς ἡ σκηνή
αὐτοῦ.

Fiat ei quasi vestimentū quo circumdatur, & quasi Zona qua semper accingitur. Ea scilicet ratione, vt perpetuo eū contineat, & constringat.

ὡς ἡ σκηνή
αὐτοῦ.

Hoc opus detrahentium mihi à domino. Hoc opus, id est, hæc pœna, seu hoc opus pœnarum, quā supra cōmemorauimus Iudā & complices passuros esse: hæc, inquā, pœna, Iudæ & sociorū, mihi detrahentiū à domino erit. Vel iuxta aliā literā, hoc est opus hominū detrahentiū mihi a-

pud dominū, dū scilicet me deo dicunt aduersarium esse.

Et loquentium mala aduersus animam meam. Diximus in psalmo 40. ibi: aduersum me cogitabant mala mihi.

Et tu domine domine fac mecum propter nomen tuum. Fac in me misericordiam. nō quia ea ego dignus sim, sed ppter te, qui misericors es. Humano autē more Christus hic pcces suas fundit, docens nos, vti animi moderatione, si quādo iniuria afficimur, atque hoc pacto diuinū nobis auxilium attrahere. Dictum est etiam in eodē psalmo ex Christi persona: tu autē domine miserere mei, & multa alia eiusmodi in 21. psalmo legi possunt.

Quia bona est misericordia tua. Hoc est, semper utilis, atq; efficax. Humana quippe misericordia sæpenumero inefficax est, interdum verum etiam nocet.

Libera me quia inops, & pauper sum ego. De inope & paupere superius diximus. Legimus etiam dictum ex Christi persona, in psalmo 21. libera à framea deus animam meam: & in Euangelio, pater salua me ex hac hora.

Et cor meum turbatum est intra me. Legimus etiam eum dixisse in Euangelio: Nunc anima mea turbata est: item tristis est anima mea vsque ad mortem.

Sicut umbra, quæ declinat ablatu sum. Tā cito ablat⁹ sum, inquit, sicut aufertur umbra cū deletur. Præpositio autē illa quæ habetur in dictione Græca, ἐκράνηθη. aut supflua est, Hebraici sermonis more, aut idem sibi vult, ac si diceretur: pro bonis, quæ eis contuli, ego contra ab illis ablatu, atque interemptus sum.

Et excussus sum sicut locustæ. Tā facile, inquit, ob summā eorum inuidiam è præsentī vita excussus sum, vt locustæ excutiuntur, si quando ventis fuerint agitatæ.

Genia mea infirmata sunt à ieiunio, et caro mea immutata est propter oleum. Duram quippe atq; asperam vitam agebat dominus, & testimonium reddunt quadraginta ieiunij dies & panes illi hordacei, & spicæ quæ vellebantur à discipulis: tametsi benigna quadam dispensatione, lautiori aliquādo mensa vteretur. Et caro mea immutata, seu cōmutata est ad asperitatem, & squalliditatē quandā: atq; hoc propter indigentiam olei: quia scilicet oleo vinctus non sum. Solebant enim veteres vngi, cum lauantur.

Et ego factus sum opprobrium illis. Illis, inquam, sanguinolentis Iudæis, qui Christum exprobrabant, atq; ei illudebant, vt scribunt Euangelistæ.

Viderunt me, & commouerunt capita sua. Viderunt me suspensum in ligno. Pertrāscentes enim blasphemabant eū, mouentes capita sua, & dicentes: ô qui destruis templū, & in tribus diebus ædificas illud, salua te ipsum.

Aduua me domine deus meus, & saluum me fac secundū misericordiam tuam. Quemadmodū velut homo patiebatur, ita etiam velut homo preces fundit ad deum. Quod vero ait: Secundum misericordiam tuam, dic, id est, in misericordia tua, & tanquam misericors.

Et sciāt, quia manus tua hæc, & tu domine fecisti eam. Sciāt, inquit, quod auxiliū hoc tuum est. Adiuuisti enim me, tanquam filium dilectum, nec despexisti veluti tibi aduersarium.

Maledicent illi, & tu benedices. Dicebant enim Iudæi illi deo inimici: nūquid aliquis ex principibus credidit in eū, aut ex Pharisæis? sed turba hæc, quæ nō cognoscit legē, maledicta est. Maledictio etiam, dicitur blasphemia.

Qui insurgūt in me, cōfundantur. Post resurrectionem enim meam, aut post yniuersalem resurrectionem, omnino cōfundentur.

Seruus autem tuus letabitur, Propter homines, qui saluati fuerint,

Induantur, qui detrahunt mihi pudore. Induentur confusione, dispersi in omnes gentes, seruituti addicti, atq; inhonorati,

Et operiantur, quasi diploide, confusione sua. Eundem sensum aliis repetit verbis. Diplois autem est vestis duplex.

Confitebor tibi domine valde in ore meo. Gratias ei agam, tãquam liberatori & saluatori.

In medio multorū laudabo eū, Vere gratias deo agit Christus & vere laudat eum in medio multorum, cum assidue in Ecclesiã legantur Euangeliã, in quibus patrem laudat & glorificat.

Quia adstetit à dextris pauperis, vt saluam faceret à persecutibus animam meam. Ad dexteram eĩ parte adstāt, qui in bello alicui opẽ ferunt. vel aliter: Adstetit ex dextris actionibus

bus, allectus ad eius auxilium, ab illius virtutibus, & saluauit eum, suscitando illum à mortuis.

Psalmus ipsi David.

De hac inscriptione sæpe dictum est. Hunc autem psalmum propheta in Christum conscripsit.

PSALMVS CIX.

Dixit dominus domino meo. Pater assumpto in cœlam Christo domino dixit verba quæ sequuntur. Dominum autem patrem, & dominum etiam filium appellat, diuinitatem indicans vtriusque personæ. Quod si alibi scriptum legimus, dominus deus tuus, dominus vnus est, dictum id fuit, non vt vnigenitum filiū deū esse negaret, sed vt eos, qui falso dii putabantur, à vero deo distingueret. Dixisse autem eo modo deū intellige, quo dignum ac congruum est, illum loqui. Huiusmodi autem verbis impiorū Iudeorū ora obstruuntur, dicant enim quæso, qui nā sint hi duo domini regis David, quorum alter ex ventre ante Luciferū est genitus, & sacerdotio honoratus secundum ordinem Melchisedech. Neque enim hiscere etiam poterunt.

Sede à dextris meis. Quemadmodum per dictionem dominus, patri ac filio æquè adtributam, ita etiam per sedem filij à dextris patris, æqualis honor filij cum patre manifestatur. Quorum enim sedes æqualis est, eorundem cōmune est etiam imperium. Sileant igitur Arrius, & Eunomius, qui æqualem patri filium negant. Quoniam vero deus pater incorporeus est, & dexteram non habet aut sinistram (corporum enim hæc sunt) restat, vt per sedem, requiem & fruitionem diuini imperij intelligamus, vtriusque eorum propriam, & honore parem.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedū tuorum. Iudeos, Gentiles, Hereticos, & Dæmones. Dicitio autē, donec, nō ad distinctionē futuri temporis posita est, sed quæadmodū sæpe alibi diximus, certum tempus designat, & vsquequo, nō tollēs aliud postea futurū tempus, vt egregie declarat Gregorius theologus in primo sermone de Filio: & nos etiā in antiquos secuti patres, scripsim⁹ in illud dictū Euāgelij, donec peperit filiū suum primogenitum. Quo-

modo enim sustineri posset aliud scripturæ testimonium? Regnū eius, quod in seculū nō destruetur: aut illud? & regni eius nō erit finis. Quod si in præsentī psalmo legis patrem ponere filij inimicos scabellum pedum eius, & apud Paulum legis ipsum filium id facere (oportet enim, inquit Paulus, Christum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis) nō ideo tamen turberis. Cōmunis etenim vtrique operatio est: Ambo eandē habent efficiendi potestatem. Omnes autē subiicientur, alij quidem inuiti, alij vero sponte, vbi scilicet eum è cœlo descendētem viderint, vt manifestius docuit Paulus. Ponere etiam scabellum dixit, pro subiectos reddere, seu subiugare.

Virgam virtutis emittet tibi dominus ex Sion. Virga aliquādo in signū pœnarū ponitur, seu castigationis, iuxta illud Apostoli: quid? vultis in virga veniā ad vos? an in dilectione? quādoq; pro pastorali cura, iuxta illud: pascēs eos in virga ferrea. Aliquādo vero pro regno: vt illud: Exhibit virga de radice Iesse. Ponitur etiā pro potētia, vt in præsentī Psal. misit enim deus pater Christo, velut homini potētia ex cœlesti Sion: vel ex Sion, quæ erat Hierosolymis. Illinc enim potētia operationū, & prædicationis Christi, principiū sumpsit. intelligere etiā possumus, per virgā virtutis, sanctā crucē Christi. Quid enim ea potētius est, aut efficacius, cū tam facile inimicos omnes in fugā conuertat?

Kai. *Et dominare in medio inimicorum tuorum.* In ditionē vsque in dominium tuos inimicos compellens, & iugo euangelico submittes. Hoc autem summa admiratione dignum fuit, quòd Apostoli in medio inimicorū constituti, minisque ac persecutionibus tyrannorum vndique impetiti, non tantum illorum manus euaserint, sed potentissime etiam eos superauerint.

Αρχή. *Tecū principatus in die virtutis tue.* In illa, inquit, die quando virtus, & potentia tua illustrabitur, tecum erit principatus, hoc est, regnum tuum tunc erit in te, non aliunde scilicet adueniens, sed diuinitatis tuæ, naturę coniunctus. Et quia dictio *ἀρχή*, principium significat, & principatū, intelligere possumus, quòd principium hoc in loco accipiat pro filio dei, tanquam causa omnium: quia simul est cum patre: & quòd dies virtutis, sit primus eius aduentus,

rus, quo multa fecit miracula : vel etiam secundus, quando vltima tuba mortuos omnes suscitabit.

In splendoribus sanctorum tuorum. Quādo splendebūt facti tui. Quid enim apostolis fuit splendidius? qui solis instar, totum orbem circumeuntes, virtutum suarum radiis eum illustrarunt. Quòd si in præsenti vita adeo clari atq; illustres fuerant, quales futuros eos esse credendum est, resurrectionis tempore? quādo iuxta domini vocem fulgebunt iusti sicut sol. Siue igitur de primo siue de secundo aduentu hoc intellexeris, non errabis.

Ex vtero ante Luciferum genui te. Verba illa: sede à dextris meis: itē ista: ex vtero ante Luciferū genui te: dicta mihi esse vidētur, veluti, ex persona patris ad filiū. Illa vero: virgā virtutis tuę: itē illa: tecū principatus in die virtutis tuę: ad filium quidē, sed ex prophete personā proferri: & hæc quidē verba: ex vtero: verā ac germanā illam diuinā generationem significant, atq; identitatem substantiæ. Verum etenim proles de vetre parentū generatur. Illa vero: ante Luciferum: æternitatem diuinæ huius generationis, dum ante Luciferum eam fuisse attestātur, hoc est, antequam ipse sol creatus esset: quo loquendi modo alibi etiā propheta vsus est in psalmo 71. dicens: ante solem permanet nomen eius: sed nunquid forte hoc ita intelligendum est, vt tantummodo eum pater ante solem genuerit, & non antea? Minime. nam & alibi ait: à seculo & vsq; ad seculū tu es: tamen nec à seculo tantū, sed & ante seculum: neq; vsque in seculum tantū, sed etiam sine fine eum esse, diuina tradant eloquia. Oportet igitur verba hæc digna deo intelligere, atq; illud concludere q̄ ante omnia, etiā ante ipsa secula, semper fuerit hæc diuina generatio. Ij itaque qui verba illa, ante Luciferū, referunt ad noctē, qua Christus secundū carnē natus est, patris nimirū beneplacito, & cooperatione sancti spiritus, non rectē Prophetæ sermonē intelligūt. Oportuisset enim dicere: ante ortū Luciferi, & non ante Luciferū. Nam quod simpliciter dicitur, ante solē, tēpus significat, quod fuit ante ipsius solis naturam, quēadmodum cōtra, si ante solis ortū dixeris, tēpus diluculi significabis. Magnus Basilius in sermone de spiritu sancto ait, quòd dicitur quid ex aliquo esse, vel ratione

Egypta. creationis, iuxta illud: vnus est deus pater ex quo omnia, vel ratione naturæ, iuxta illud: operatio nostra ex nobis est: & quemadmodū splendor solis ex sole, vel ratione generationis, iuxta illud: ego exiui ex patre. item quod hic legimus: ex vtero ante Luciferum genui te. Non quod deus vterum habeat, sed quia veri atque ingenui liberi, ex vtero parentum nasci solent. Hac igitur ratione, hoc in loco deus ventrem se in generatione filij habere dixit, ad confusionem impiorū: vt in seipsis propriam illi considerantes naturam, discant filium verum fructum esse ex patre, veluti qui ex illius ventre dicitur esse generatus.

Iuravit dominus & non pœnitebit eum. Vt indignatio in deo perturbationem non significat, sed motum diuinæ potestatis ad vindictam, ita iuramentum dei, non humanos iurandi ritus, sed confirmationem atque asseuerationē significat diuinæ sententiæ. Et non pœnitebit eum, hoc est, non mutabit decretum, quemadmodū sæpenumero deus consulto multis in rebus facit. Quid autem iurauerit, hoc est, quid asseueranter decreuerit, audi.

Tu es sacerdos in æternū secundum ordinem Melchisedech. Sacerdos quidē veluti quod mysticū panē & vinū in cœna apostolis tradidit, quēadmodū Melchisedech Abrahamæ & sociis dedit redeuntibus è bello. Aeternū autē est hoc sacerdotiū, quia nec principiū dierū, neque vitæ finē habet, ratioe nimirū diuinitatis Christi, quēadmodū nec vllū habuisse principiū, aut finē ipsum legimus Melchisedech. verū hūc Melchisedech principiū aut finē nō habere dicimus, quia historia id tacuit. At Christus diuinitatis suę nullum vere vnquam principium habuit, nec finē vllum habiturus est.

Dominus à dextris tuis. Auxilium ei veluti hominī laturus. Nam & in psalmo 15. ex persona Christi scriptū legimus: præuidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear.

Confregit in die iræ suæ reges. De die iudicij sermo est, quando impios reges conteret deus, statutis nimirū ab eo pœnis. quod si reges ipsos contriuerit, perspicuum est, quod multo facilius cæteros oēs puniet, quod aduersus eū delinquerint.

Iudicabit in nationibus. Hoc est iudicabit nationes: vel eos qui in nationibus digni fuerint, vt iudicentur.

Implebit ruinas. Multiplicabit ruinas, multos destruens, quotquot scilicet prauè in eum insurrexerint.

Confringet capita in terra multorum. Capita multorū, hoc est, multos. nā quod superius singillatim dixit de regibus, nunc in vniuersum de aliis dicit. quanquā his verbis, non tantum contineatur propheta futuri iudicij, sed illud etiam doceamur, intolerandas admodum nobis esse vires dei, qui quoties iratus fuerit, confringet reges, & alia faciet, quæ superius dicta sunt. Συμβολαίος.

De torrente in via bibit. Hoc in loco, vitæ ac cōuersationis Christi tenuitatem prædicit: quòd scilicet tenuem vitam aggressus, bibit de torrente fluente in via. vel bibit ambulans in via. Iuxta anagogem vero, per torrētem redundantia intellige tentationum ac calamitatum fluenta. per viam vero, temporariam hanc vitam. & per potum, participationem: vt sit sensus, quòd Christus in præsentī vita tentationum ac calamitatū erat futurus particeps.

Propterea exaltabit caput. Propter humilitatē ac tenuitatē vitæ suæ, inquit, exaltabitur, & ascendens in cœlū, glorificabitur: sedebitq; à dextris dei: quia hæc non modo eū nihil læserunt, sed in ineffabilē eū sublimitatē inuexerūt.

Alleluia.

Hic psalmus gratiarum actiones continet.

PSALMVS CX.

Confitebor tibi domine in toto corde meo. Gratias agā tibi non verbis tantum, neq; ore simpliciter, aut lingua, sed in toto corde meo, anima contrita, oratione assidua, ac mēte ab omni mundana cura iam libera, atq; in te totus aspirans. Gratias vero huiusmodi agā, pro beneficiis, quæ tum in me, tum in alios amplissime contulisti. Hoc enim promptissimū est sacrificium, & facilis oblatio: hoc necessarium opus est, quod assidue à nobis exigit deus.

In consilio rectorū & cōgregatione, magna opera domini. Omnia opera domini magna sunt in cōsilio, & cōgregatione corū, q̄ recte sentiunt. Quæcunq; enim aut initio effecit, aut nūc facit, aut ppetuo in futurū efficiet, summa admiratione digna sunt. Admirabili enim sapiētia mundū creauit, & creatū regit. Intelligitur vero præcipue hoc dictū, de mirificis dei operib⁹, quæ in vniuersa creatura liquido

cōspiciūtur: quę quoties p̄bi eque ac pij hoīes, vnā p̄riter cōgregati cōtēplātur, nihil in eis p̄perā factū, nihil mīn° aptū, aut suo opifice indignū inueniūt. Oīa. n. ad amūsim p̄creata sunt, & sua ratione cōsistūt, tametsi sępenu-mero multis ob deprauatas eorū mētes secus visū fuerit.

Exquisita in omnes voluntates eius. Hoc est exacte, ac diligenter facta, & quēadmodum alius interpres significantius reddidit, p̄dicta opera, perfecta sunt, & accommodata ad oēs dei voluntates. Disponunt etenim probos ac sapientes viros, ad implendam eius voluntatē. Nam quis est qui videat, aut audiat huiusmodi opera, & non excite- tur ad sectandum quodcunq; deo gratū esse iudicauerit: intelligens ex his deum vere esse, & vere misericordem esse: voluntates autem dei sunt eius mandata.

Confessio et magnificentia opus eius. Gratiarum actio, & magna laus sunt dei opera: non tantum hoc, inquam, aut illud opus, sed in vniuersum omnia dei opera, & coniunctim & diuisim eiusmodi sunt, vt ad gratiarū actiones, & ad magnificas dei laudes, mouere eos possint, qui ea aut viderint, aut audierint. Potest etiam hoc in loco, istud opus particulariter accipi, pro incarnatione domini.

Et iustitia eius manet in seculum seculi. Hoc ad solamen eorum dictum est, qui afficiūtur iniuriis, & ad eruditionem etiam eorum qui iniurias inferunt, cum iustum atq; eternum vtrosq; dei iudicium maneat, quo alteri requiem, alteri vero supplicia, ac pœnas sustinebunt: vel quia iustitia eius perpétua est, hoc est, immutabilis.

Memoriā fecit mirabilium suorū. Verbū, meminit, seu memoriam fecit, & alia huiusmodi, solent prophete sępenu-mero ponere, pro operari, quēadmodū alibi diximus. At igitur Propheta, q̄ deus operatur mirabilia, nec aliquādo cessat ab huiusmodi operatiōe, vt p̄ ea crassiores ac rudiores quosq; homines ad se traducat. Huiusmodi autē fuerūt ea quę fecit tempore diluuij, & quę in cōfusione linguarū, aut quę Sodomitarū tēpore, item quę in tēpore Abraham, Isaac, & Iacob. Et quę in Aegypto, aut in exitu Iudæorū ab Aegypto, quęq; in deserto, in terra promissionis, in Babylone, & post reditū ex Babylone, aut tempore Machabæorū, & quę in Christi aduētū, & post illum hæc

hactenus priuatim ac publice apostolorumque ac martyrum, & aliorum sanctorum temporibus, in priuatis domibus, in ciuitatibus, & vbiq; gentium facta sunt.

Misericors & miserator dominus. Qui prædicta omnia facit magna cum misericordia, & salutem hominum cupit.

Escam dedit timentibus se. Atqui & non timentibus se, cibum præstat: verum hoc in loco rationalem ac spiritualẽ animæ cibum intelligit: cœlestem, inquam, panem, quem solis se timentibus tribuit. Possunt etiam intelligi hæc verba de pane mystico: vel quia sæpenumero deus seruos suos admirandè admodum, & præter spem multorum pascit. quẽadmodum Heliã, Daniele, & cõplures alios.

Memor erit in seculum testamenti sui. Iudæi dicunt memorem deũ fuisse testamenti sui, quia fecit illud esse immutabile: illud, inquam, testamẽtũ quod de multitudine seminis Abrahamæ, & de promissionis terra disposuerat. Nos verò affirmamus verba hæc de Christo prophetiam cõtinere. Memor em̃ erit, inquit, deus in seculũ, hoc est, in debito, & cõueniẽti tẽpore testamẽti sui, quod ad Patriarchas disposuit promittẽs q̃ in semine eorũ benedicẽdæ essent omnes gentes, & quòd hoc testamentum adimplebit deus.

Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo. Antiquo quidẽ populo ostendit deus vires operũ suorum, hoc est, potentiam in suis operibus, quã omnes cognouerũt per ea miracula, quæ tunc facta sunt: nouo autem populo, per ea quæ post resurrectionem suam vbiq; operatus est.

Ut det illis hereditatem gentium. Iudæis quidẽ terrã promissionis, quã gentes olim habitabant: nobis vero vniuersam illam terram, cuius fideles efficiendi erant domini.

Opera manuum eius veritas, & iudicium. Per manus patris aliqui filium & spiritum sanctum intelligunt, tanquã cooperatores atq; vnã pariter opifices, quorũ opera, veritatẽ esse dicunt, & iudicium: veritatem quidem, sancto spiritu tribuentes, de quo scriptũ est: ille inducet vos in omnem veritatẽ: iudicium autem filio, de quo alibi legimus dictũ a domino, q̃ pater omne iudiciũ dedit filio: quocirca scriptura sæpenumero prædicta nomina illis respectiue attribuit. vel aliter: dic q̃ opera Christi vera sunt, & nõ imaginaria, & simili modo, q̃ iusta sunt: vel quòd recto iudicio,

& congrua administrandi norma, à deo omnia dispensantur. Chrysoſtomus vero verſiculum hunc exponens dicit, quòd apud ſcripturam ſæpenumero veritatis nomen reperitur pro miſericordia, iuxta quam ſignificationem dicit, q̄ dei opera, miſericordia ac iuſtitia plena ſunt, cum vtranque ſemper vnà deus commiſceat. Nam ſi miſericordia perpetuo vteretur, negligentes omnino redderemur, rursus ſi ſola iuſtitia, iam diu olim omnes periſſent.

Fidelia omnia mandata eius. Fidelia, hoc eſt, fide digna, & quæ omnia dixit mādata, primo ea intellige, quæ ad creationē ſpectant, quæq; natura duce, omnia obſeruant elementa: cœlum nimirum, ſol, luna, ſydera, dies, nox, horæ, terra, flumina, ſtagna, fontes, plantæ, herbæ, & omnia deniq;, quæ tam ad naturā animæ prorsus expertem quàm ad animatam ſed ratione carentem pertinent. Deinde omnia etiam mandata quæ ab initio humano generi data ſunt, quæq; ab iis obſeruabantur, qui legem ſcriptā non habuerāt: tertio loco ea etiā, quæ per legē Moyſi ſcriptis tradita ſunt, poſtremo vero ipſa præcepta euāgelica, quæ mādata omnia, fidelia ſunt, hoc eſt firma, atq; incōcuſſa. Nam & ſi quædā Moſaicæ legis mandata ſoluta ſunt, verum non tam ſoluta, quam in melius diſpoſita, atque intellecta dici poſſunt. nemo igitur ea poterit delere. Cœlū eñ, inquit, & terra trāſibit, verba autē mea nō tranſibūt.

Confirmata in ſeculum ſeculi. Stabilia, inquam, & perpetuo manſura.

Pacta in veritate, & rectitudine. Nihil eñ, inquit, in eis falſum eſt, nihil obliquū. vel aliter: per veritatē, claritatē intellige: per rectitudinē vero, rectū iudiciū, omnia eñ eius mandata vera ſunt, & clara, ac recte incedere nos docēt.

Redemptionem miſit populo ſuo. Pater miſit filium ſuum, miſit enim me, inquit, prædicare captiuis remiſſionem. & rursus de eo ſcriptum eſt: ipſe ſaluū faciet populū ſuum. Idem Apoſtolus, qui datus eſt nobis à deo redemptio.

Mandauit in ſeculum teſtamentum ſuum. In ſeculū, inquam, conueniens, ac ſi diceret teſtamentū ſuum deus in apto & conuenienti tempore hominibus tradidit. vel in ſeculum, pro in æternum, ipſam euangelium, æternum appellans teſtamentum, de quo alibi ſcriptum legimus: dabo vobis

vobis testamentum æternum. Testamentum enim Mo-
saicum temporarium fuit, si exteriorem eius sensum, si fi-
guras, & umbras in eo contentas aspiciemus & occiden-
tem literam, secus vero si interiorem spectemus sensum
ac res sub huiusmodi umbris, ac figuris designatas.

Sanctum, & terribile nomen eius. Christi nomen, sanctum
quidem est, veluti quo innumerabilia effecta sunt miracu-
la, terribile vero seu, vt proprius signat Græca dictio,
εβροδν timendum, quia dæmones expellit, & ægritudi-
nes. Quod si Christi nomen sanctum est, oportet ipsa etiã
ora, ac linguas, quæ illud laudatura sunt, sancta esse.

Initium sapientia timor domini. Est enim huiusmodi timor
fons, ac radix sapientiæ, vbi enim est timor, illic & man-
datorum obseruatio: vbi autem obseruatio mādatorum,
illic & munditia: vbi vero munditia, ibi etiã & splendor.

Prudentia autem bona omnibus facientibus eam. Hoc est, Súbrin.
operantibus secundum prudentiam, bona adcrefcit pru-
dentia. est enim quædam prudentia mala, de qua scriptũ
est: prudentes vt malefaciant. vel aliter: prudentia bona
est, & utilis non iis simpliciter, qui eam habent, sed iis qui
ea vtuntur in sermone, atque in operibus.

Laudatio eius manet in seculum seculi. Christi laus sine fi-
ne apud angelos manet, & apud homines. decet igitur vt
nos illum semper laudemus, & summas illi semper gra-
tias agamus.

Alleluia,

*Principium huius psalmi maximam mihi videtur consequen-
tiam habere ad finem superioris, qua ratione eandem cum illo in-
scriptionem sortitum puto, est etenim veluti quadam illius pars.
Ibi enim legimus: initium sapientiæ est timor domini, hic autem:
beatus vir, qui timet dominum. ferunt autem hunc psalmum con-
stare ex duobus & viginti versiculis, iuxta Hebræarum litera-
rum numerum; ipsaque versiculorum principia, apud Hebræos
omnia huiusmodi literarũ signare elementa.* PSAL. CXI.

BEatus vir qui timet dominum. In præcedenti psalmo di-
ctum est quod timor domini sapientem hominem
reddit, in hoc vero quòd etiã beatum: Beatus vir, inquit,

qui timet dominum, non tamen qui simpliciter timet, (nam & dæmones etiam deum timent) sed qui timet, & seruet mandata. ille enim timor leuis atque inanis est, iste autem efficax & potens.

In mandatis eius volet valde. Huiusmodi vir, in mandatis domini sui gaudebit & lætabitur. Ita enim significant illa verba, volet valde. hanc autem delectationem, quam ex diuinis mandatis propheta consequebatur, alibi etiam manifestius exprimens ait: quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.

Potens in terra erit semen eius. Reddetur enim potens ac validum, aduersus omnes, qui lædere eos voluerint. semē vero domini discipuli sunt, & imitatores Christi. qui similitudinē ac germanitatem vitæ ac conuersationis Christi seruantes, eamque veluti paternam quandam hæreditatem suscipientes, robore, ac viribus semper augentur.

Generatio rectorum benedicetur. A generatione scilicet, consimiliū hominū, qui non peruersa sentiunt, sed recta.

Gloria & diuitia in domo eius. Gloria, inquit, à deo erit viro timenti eū, & cū gloria etiam diuitiæ: diuitiæ inquam, bonorum operū. vel gloria ei erit ab hominibus, quia ob huiusmodi virtutem eum honorabūt. simili modo etiā ei aderūt diuitiæ, quia rebus omnibus affluet, quas optabit, iuxta quem sensum intellige, & volet valde in mandatis dei, ob suā videlicet summam in deum fiduciam, ac fidē.

Et iustitia eius manet in seculum seculi. Virtus, quæ eum iustificauit incorrupta permanebit in futurum seculum, quippe quæ post hanc vitam, illum semper comitabitur.

Exortum est in tenebris lumen rectis. Exortus est, inquit, deus hominibus, qui in tentationum, atque afflictionum tenebris iacebant. ille, inquam deus, qui lumen, seu lux est veræ liberationis, ac veri refrigerij. vel lumen veritatis, quod apparuit in Christo, exortum est è terra in tenebris erroris. Ego enim, inquit, sum lux mundi. rectis autem exortam esse diem hanc lucem, id est iis, qui recta sentire possunt, lumēq; illud oculis intueri. Nam peruersi omnes ad huiusmodi lucem oculos occludunt.

Misericors miserator & iustus. Hoc de deo etiam dictū est, qui misericors & miserator est, tāquā qui bonus est, & iustus,

us, tanquam omnium iudex. vide in psalmo 100. ibi: *Misericordiam, & iudicium cantabo tibi domine.*

Benignus homo qui miseretur et commodat. Miseretur quidem eorum, qui in angustiis sunt, commodat autem iis qui mutuo indigent. scriptum est enim alibi in psalmo quadragesimo sexto, tota die miseretur, & commodat iustus.

Spuria.

D. sponet sermones suos in iudicio. Huiusmodi vir timens dominum, bene etiam utetur sermonibus tuis, nec fortuito, aut inconsiderate loquetur, sed cum iudicio, & discretione verba sua dispensabit, ubi opus fuerit. vel quia Græca dictio *λογος*, non tantum verba & sermones, sed rationes etiam significat. Dic quod vir iste qui timet dominum, recto ac sano iudicio, rationes & negocia sua omnia semper disponet, quemadmodum etiam Symmachus reddidit. Vel quod bene disponet defensiones suas in futuro iudicio, easque antea summo cum examine ac studio præparabit non secus, ac facere consuevit fidelis quis ac sapiens administrator.

Quia in seculum non commouebitur. In hoc seculo ratiões aliquę cum non commouebunt, veluti eum, qui ædificatus est supra solidam fidei, dilectionis, & spei petram: quique propriam conscientiam tutissimam anchoram habet. Nec dicit Propheta quod huiusmodi homo nullas passurus sit insidias, (Multę enim tribulationes iustorum) sed quod ab eis non commouebitur. hoc etenim valde admirandum est, quod sancti qui innumera-bilia passi sunt pericula, adeo constantes, atque immobiles aduersus ea permanserint, & sententiam usque ad extremum finem firmam ac stabilem semper seruauerint. Hęc celeberrima est eorum victoria, hoc dignissimum præstantium huiusmodi virorum præconiũ. vel in futurum seculum non commouebitur: iuxta id quod alibi legimus: paratus sum & non sum turbatus: quia scilicet nulli mihi sceleris conscius sum.

In memoria aeterna erit iustus. Ob proprias scilicet virtutes, nec tantum viuens erit in memoria, sed post mortem.

Ab auditione mala non timebit. Non formidabit, inquit, licet terribile, atque horrendum aliquid ei fuerit adnunciatum. Nec dixit quod non audiet, sed quod non timebit. deposuit enim antea diuitias suas tuto in loco: atque ideo eis semper magis propior fieri festinat. ubi enim, inquit, est thesaurus tuus, illic & cor tuum erit. eadem enim ratione

Eos non timet, qui corpus occidunt, & animam occidere non possunt.

Paratum cor eius sperare in domino. Hoc est stabile, atque inconcussum permanet cor eius in illa spe, quam habet in domino confidens, quod ope illius salutem ac victoriam consecuturus sit.

ὁ μὴ φοβηθή. *Confirmatum est cor eius, non timebit.* Vt superius declaratum est.

Donec aspiciat super inimicos suos. Per inimicos, daemones proprie intellige: donec, inquit, aspiciat super illos ea, quae vult, aut quae illi patiētur: Quod si formidaturus non est, quousque ruant inimici, multo minus postea ei timendum erit. Afferens quippe id quod ambiguum magis videri poterat, tacuit quod sequitur tanquam minus ambiguum, minusque incertum. atque hoc pacto dictio, donec, saepe sumitur apud Hebræos.

Dispersit, dedit pauperibus. Dispersit, scilicet bona sua, dispersionis autem vocabulo liberalitatem donantis expressit. quam etiam veluti semen, aut sationem quandam esse significavit. spargere enim solent, qui seminant.

Iustitia eius manet in seculum seculi. Repetit verba iam superius dicta, ad maiorem sententiae suae confirmationem. vel per iustitiam hoc in loco eam intelligit, quae à misericordia proficiscitur, hoc est, ab eleemosyna, & de qua scriptum est: Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.

Cornu eius exaltabitur in gloria. Per cornu, honorem intelligit. est enim sermo metaphoricus. honor ac gloria eius inquit, magnificabitur. de hoc autem cornu, dictum est in psalmo octuagesimo octavo, Ibi; & in nomine tuo exaltabitur cornu nostrum.

Peccator videbit & irascetur. Irascetur peccator existimans, quod iusti huius viri misericordia suam conuincat ac carpat sequitiam. talis enim est virtus, molesta nimirum semper, & grauis prauis omnibus.

Dentibus suis frendet, & tabescet. Stridebit quidem atque interiorem moerorem dentibus suis demonstrabit: attamen loqui non audebit: quia iusti huius viri virtus, os ei obstruet quinimmo ob summam eius virtutem, & ob preclara eius gesta, inuidia ac liuore tabescet, ipse nimirum sui seuisissimus effectus

effectus carnifex.

Desiderium peccatoris peribit. Peccatoris dico amantis ac concupiscētis pereūtes, atq; corruptibiles res: quib⁹ deperditis desiderium nā cum illis perditur. Verū verba illa: *Exitum est in tenebris lumen rectis:* quidam applicant illi viro, quem propheta in præcedentibus beatum dixit: & sensum esse dicunt, quod huiusmodi vir timens dominum, illuminabit infidelium animas errore obtenebratas: & simili modo ei applicant proxime subsequenter versiculum, dicentes: quod huiusmodi vir misericors est, & miseretur & quod iusta iudicat. Superius vero nos utrunque versiculum deo accomodauimus.

Alleluia.

Hic psalmus in gratiarum etiam actiones conscriptus est, unde similem cum præcedentibus inscriptionem retulit.

PSALMVS CXII.

L*audate pueri dominum, laudate nomen domini.* Per pueros hoc in loco seruos significat, nam & in psalmo cētesimo trigesimo quarto ait: *laudate nomen domini, laudate seruum dominum:* tandem sententiam exprimens, præ postero versiculorum ordine. Aliqui vero per pueros, intellexerunt pueros ac simplices homines: vel Christi, aut Apostolorum discipulos. Laudate autem eum, non sermonibus tantum, sed etiam operibus, iuxta illud: *ut videant bona vestra opera, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est.*

Sit nomen domini benedictū, ex nunc & vsque in seculum. Benedicatur, inquit, & non blasphemetur nomē domini, vobis illud assidue benedicientibus, ac perpetuo laudantius opere ac verbis, vt superius diximus. Nam & si nomen domini per se ipsum satis semper benedictum sit, fit tamen in nobis etiam benedictum, quando non solis verbis, sed operibus etiam benedicimus. Deum quippe omnes glorificant, quando virtutum opera ab aliquibus fieri vident.

A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen domini. Non in Palæstina tantum, sed vbiq; terrarum laudandum est nomen domini. prædicat autem his verbis propheta eūāgelicæ prædicationis vocem, quæ in vniuersum orbem

erat peruentura.

Excelsus super omnes gentes dominus. Excelsus erit in gentibus, non quòd tunc efficiendus sit excelsus, sed quia tunc demum excelsus apparebit, quando erunt, qui alta ac sublimia de deo tradent dogmata, quique contemplationibus, & studiis suis, quantum poterunt, ea extollent.

Super calos gloria eius. Quia in cœlis ab angelis glorificatur possunt etiam hæc de Christo intelligi, & de angelis, qui nato Christo cecinerunt: Gloria in excelsis deo.

Quis sicut dominus deus noster. Hæc à propheta dicta sunt ut falsos deos carperet, qui à gentibus colebantur,

Qui in altis habitat, & humilia respicit. Atqui si cõmenturavit deus cœlum palmo, & terrã pugno, ut alibi legimus, item si cœlum, & terram implet, & vbique adest, si incomprehensibilis est, & incircũscriptus, quomodo in cœlo habitat & terram aspicit? Patet igitur ita loqui prophetam, ut Iudæorum, aut aliorum hebetudini cõsentiret, tamen si illorum mentem paulatim eleuans addidit dicens.

In cœlo & in terra. Et superius, inquit, & inferius habitat, hoc est, vbique locorum, vide, quæ diximus, in secundo psalmo, ibi: Qui habitat in cœlis irridebit eos. Alij vero aliter construunt, dicentes: Quis sicut deus noster in cœlo & in terra?

*Ὁ ὕψιστος
ἀπὸ τοῦ ὕψους.*

Erigens à terra inopem & de stercore eleuans pauperem. Per terram & stercus, tenuitatem ac paupertatem intelligit, laudat autem, atque admiratur propheta dei potentiam qui de facili immutat quæcunque vult.

Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. Non solũ diuitẽ & gloriosum facit, sed cũ populi sui principibus eum etiã collocat, hoc est, ad principatũ atq; ad imperium eum etiã prouehit. per inopẽ vero & pauperẽ fidelẽ populũ ex gẽtibus congregatũ intellige, quẽ à turpibus, atq; ab inhonestis affectibus erigens Christus per euangeliũ in altum euexit, eundem ei quem populis honorẽ impertitus: Apostolis, inquã, quos principes super omnem terram constituerat, ut vidimus in psalmo quadragesimoquarto, postremo maiorem quandã ac potentiorẽ potentiam dei admiratur qui non ipsas tantum res immutare possit, sed ipsam etiam rerũ naturã, vnde ait.

Qui habitare facit sterilem in domo matrem de filiis latātem. in lxxviii.
 Quemadmodum sepe numero effecit. Quidam domum
 hic pro puerorum familia intellexerunt.

Alleluia.

Et hic psalmus in gratiarum actionem conscriptus est, & beneficia à deo Iudeis olim collata connumerat, diuinamq; pariter potentiam laudat, & infirmitatem Idolorum carpit.

PSALMVS CXIII.

I*N* exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro, facta est Iudaea sanctificatio eius, Israel potestas eius. Per Israelem, & per domum Iacob, Israelitarum genus significat: per Aegyptum autem & populum barbarum, ipsos Aegyptios. In exitu, inquit, populi Israelitici, atque in recessu domus, seu familiarum Iacob ab Aegyptiorum gentibus, hoc est, ubi discesserunt Hebraei ex Aegypto, tunc regio illa, quam modo Iudaeam appellamus, facta est sanctificatio dei: eo quod veluti res quaedam deo oblata, ac dicata sanctior quodammodo effecta est. tunc etiam Israelitarum populus effectus est haereditas dei, & sub eius potestate manifestius cepit constitui, atque ab eo dirigi. Nam et si omnes alij populi natura ipsa, & creationis iure sub diuina semper fuerint potestate, nullus tamen tantam necessitudinem, aut familiaritatem habuisse videtur, quantam Israeliticus populus: qui propterea peccularis dei populus appellatus est. Ex iis autem, quae diximus, patet dictionem eius, utrobique ad deum esse referendam.

Mare vidit & fugit. Ipsum etiam mare diuinam nouit potentiam, & ineffabili quodam modo diuinam etiam agnouit voluntatem, non secus ac si rationalis fuisset creatura: unde diuisum è medio refugit alueo, liberumque ac tutum transeunti populo iter praebuit. fugisse vero dicit ipsum mare, ut non tantum formidasse illud à conspectu dei ostenderet, sed ut celeritatem etiam illius diuisionis demonstraret.

Iordanis conuersus est retrorsum. Hoc accidit tempore Iesu Naue, quando Iordanis fluuius cursum suum detinuit, praebens & ipse siccum transitum Arcæ dei. haec duo miracula una etiam recensentur per prophetam in psalmo sexagesimo.

mo quinto, ibi: Qui conuertit mare in aridam, & in flumine pertransibunt pede.

Montes exultauerunt quasi arietes, & colles quasi agni ouium. Summū atque ineffabile quoddā populi gaudium, quod illis fuit tēporibus, describere nobis volēs propheta, ipsa etiam inanimata elementa, montes nimirum & colles Iudææ fingit gaudio exultasse, ac lætatos fuisse, nō secus atque arietes & agni faciunt: qui quando læti sunt, saltibus atque exultationibus, lætitiā suā demonstrāt. solent enim propheta aliquando inanimatis rebus humanos affectus adscribere, vt diximus in psalmo nonagesimo quinto, ibi, *Lætentur cœli, & exultet terra, cōmoueatur mare, &c. gaudebunt campi, &c.* Tunc exultabūt omnia ligna sylvarum, à facie domini quando venit, vbi vide.

Quid est tibi mare, quòd fugisti? & tu Iordanis, quòd conuersus es retrorsum? montes quòd exultastis, quasi arietes? & colles quasi agni ouium? Ex quadam prosōpopœia propheta nūc ipsa alloquitur elementa, rationem exostulans, cur sic fecerint, tanquam admirandum aliquid id fuerit, & supra naturam: & deinde ipse pro eis respondet, seu interrogationi suæ illos respondere introducit & dicere.

A facie domini mota est terra. A præsentia, inquit, & cōspectu domini exultauit terra, ipsi montes nimirū & colles. præsentia autē domini intellige aduētum domini in Iudæā. Alio modo etiā expone iuxta ea quæ dicta sunt in psalmo x c v. ibi: *Tunc exultabunt omnia ligna sylvarū. & de mari quidem ac de Iordane nihil amplius dixit, tāquam causa fugæ, aut detentionis in vtroque satis iam nota sit.*

A facie dei Iacob. Scriptum est enim alibi, *Ego sum deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob.*

Qui conuertit petram in stagna aquarum. A facie illius dei, inquam, qui à naturali duritie petram commutat, adeo vt ex ea deinceps aquæ scaturiat: de quo diximus in psalmo septuagesimo septimo.

Et rupem in fontes aquarum. In Græco hic, non rupem legim⁹ sed *ἄκρον πέτρας*, quæ dictio tametsi p̄ rupe accipiatur, proprie tamen de re aliqua dici potest, quæ extrema ac summa in parte truncata sit, aut incisa. ita igitur hanc petram propheta appellauit, veluti quæ ob summā eius duritiē, etiā in summa

summa atq; in extrema sui parte vix ferro secari posset, huiusmodi loquendi modo vsus, vt miraculum magis auget. enarratis autem antiquis beneficiis pro præsenti- bus rebus supplicat.

Non nobis domine, non nobis. Non propter nos misericordiam te facturum confidimus. sumus quippe ea indigni, quemadmodum & maiores nostri, qui superius commemorata receperunt à te beneficia.

Sed nomini tuo da gloriam. Tu tamen, inquit, nomen tuum glorifica.

In misericordia tua & veritate tua. Glorifica illud, inquit, in misericordia tua & veritate tua, hoc est, miser⁹ nostri, ἐλεῖ πᾶσι ἡλίου. & vere misertus. Misericordiā em̄ & veritatē sæpenumero Propheta cōiunctim ponit, pro vera misericordia. Nā diuina misericordia proprie ac vere & est, & dicitur misericordia: humana autem diuinæ comparata, nō vera est; sed vmbra quædam misericordiæ

Ne quando dicant gentes, vbi est deus eorum? Ne quando, inquit, gentes nostri dominantur, & tuam nobis postmodum exprobrent infirmitatem.

Deus autem noster in cælo, & in terra, omnia quæcunque voluit fecit. Gentes quidem huiusmodi fortassis verba blaterabunt: at nos contrā clamabimus quòd in cælo atque in terra deus noster omnia potest, rātum velit: quanquā certis, atque ei soli cognitis quibusdam rationibus, ex dispensatione sæpenumero longanimis sit, & patiens, ἡσυχία.

Idola gentiū argenti, & aurum, opera manuum hominum: oculos habent, & nō loquentur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & nō audient: nares habent, & nō odorabūt: manus habent & nō palpabunt. pedes habent, & nō ambulabūt, non loquentur in gutture suo. Omnia idolorū mēbra, atque omnes eorū partes percurrit, aliquid semper amplius in eis carpēs: & primo quidem sensuum organa, deinde etiam manus, & pedes insensibilitatis accusat, ostendēs nihil aliud esse ea simulachra, quàm materiam quandam, anima prorsus atque spiritu carentem. Quæret aliquis fortasse, cur pphe- φωφίσσικ. ta cæteros sensus corporis ordine percensendo, de sensu oris non dixit, quòd ore suo non gustabunt, sed dixit, quòd ore suo non loquentur. & videtur mihi ea ratione

id dictum non fuisse, quia audire quidem, videre, odora-
re, & reliqua, dici videmus sæpenumero de deo: sed quòd
deus comedat, nusquã legimus. vnde loco gustus, ipsum
sermonem semel atque iterum ori attribuit, quo quis vi-
uere potissimum probatur.

Similes fiant eis, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.
Similes eis fiant, surdi scilicet ac sine efficacia. verũ Idola
quidem gētium huiusmodi sunt, & qui ea colunt, hoc pa-
cto, vt diximus, sunt fatui: vi ea venerētur, à quibus nihil
opis capiunt: nos verò non sic.

Domus Israel sperauit in domino, adiutor, & protector eorũ est:
domus Aaron sperauit in domino, adiutor & protector eorũ est:
qui timent dominũ sperauerunt in domino, adiutor & protector
eorũ est. Nō frustra, inquit, sperauim⁹ in domino, qui opē
assidue nobis suã præstat, qui fouet nos. in triplicē autem
ordinē vniuersum dei populũ distinxit, in ipsum scilicet
Israel, in sacerdotale genus, atq; in profelytos. per domũ
quidē Israel in vniuersum, Iudæorũ populũ significās: &
leuitas, per domũ Aaron, qui primus omnium sacerdotiũ
administrauit, & ceterorũ post se sacerdotũ, prima fuit ra-
dix: per timentes autem dominum, profelytos expressit
vndecunq; venientes ex gētibus, & colentes dominum.

Dominus memor nostri benedixit nobis. Hoc est à primis,
progenitoribus ad hæc vsque tempora gentem nostram
summ̄is semper deus affecit beneficiis.

Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron, benedixit iis
qui timent dominum. Eadē, qua paulo ante, vtitur diuisione.

Puillis cum maioribus. Hæc in vniuersum de omnib⁹ par-
uis & magnis, non ætate solum aut statura intelligenda
sunt, sed etiam de paruis & magnis, imbecillitate & viri-
bus, paupertate & diuitiis, ignominia & gloria, seruitute
& libertate.

Adiciat domin⁹ super nos, super nos, & super filios nostros. Au-
geat, inqt, nos domin⁹, & filios nostros, vel adiciat super
nos bona. s. quedã exēplaria habēt, sup vos & super filios
vestros: ita vt Prophetã dicam⁹ preces fundere pro Chri-
stianis, q̄ postea magis aucti sunt. & quib⁹ ea adiecta sunt
bona, cœlestia nimirũ, q̄ vera ac pprie bona dici possũt.

Benedicti vos à domino, qui fecit cœlum & terram. Hæc ver-
ba

etiam de iis intelligenda sunt, quibus Christus in cœ-
lum ascensurus benedicit: vt Lucas tradit. Benedicens
enim Apostolis, per eos cæteris fidelibus benedixit.

Cælum cæli domino. Primum cælum scilicet vbi habitare
dicitur deus. Vide in superiori psalmo, quæ diximus in
versiculo: qui in altis habitat.

Terram autem dedit filiis hominum. Vt ea fruerentur, vt
illuc habitarent. Propter homines enim eam creauerat.

*Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descen-
dunt in infernum: sed nos, qui viuimus benedicimus domino ex
nunc, & vsque in seculum.* Huic dicto simile illud videtur
nunquid confitebitur tibi puluis, aut annunciabit verita-
tem tuam? item: nunquid narrabit aliquis in sepulchro
misericordiam tuam? mortuos autem si paulo altius con-
sideres, intelligas eos esse, qui ante naturalem corporis
mortem, virtutum operationibus mortui sunt: occisi sci-
licet à peccatis: viuentes vero eos, qui comite viuunt vir-
tute, & ab hac vita ad altiore[m] etiam, atque ad diuini-
tatem transcendent. Neque enim peccatores in præsentî
vita deum laudant, cum scriptum sit, non esse pulchram
laudem dei in ore peccatoris: neque etiam in futura, vbi
perpetuis affligendi sunt eruciatiibus. At iustos contra,
debet, vt in vtraque vita diuinas canant laudes: & ideo
dicit, ex nunc & vsque in seculum. Et illi quidem descen-
dere dicuntur in infernum, hi vero ascendere in cœlum.
Illud etiam animaduerte quòd dum Propheta, in prima
persona dixit: nos qui viuimus, illos significare voluit, qui
ui instar claris essent præditi virtutibus.

Alleluia.

*Hic psalmus simili modo in gratiarum actionem fuit com-
positus.*

PSALMVS CXIII.

Dilexi, quoniam exaudiet dominus vocem oratio-
nis meæ. Hac de causa, inquit, lætatus sum,
quia exaudiet, &c.

Quia inclinauit aurem suam mihi. De incli-
natione auris dei, diximus in psalmo 16.
bi: inclina aurem tuam mihi.

Et in diebus meis innocabo. Cunctis scilicet diebus vitæ meæ.

Circū dederūt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerūt me. Tribulationē & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui.
 Videtur hæc cōsentanea esse iis quæ habentur in psalmo decimoséptimo: vbi ait Propheta, diligam te domine, & deinde addit causam, cur dilecturus sit, dicens: quoniam tu fortificas & confirmas me. Tu enim, inquit, fortitudo mea, & firmamentum meū, & refugium meū, & alia huiusmodi. Et paulopost: laudans inuocabo dominū. Et narrat calamitates, in quas olim inciderat, & quarum mole afflictus, inuocasse se dominum dicit, & exauditum esse. In præsentī igitur psalmo Propheta cōsimili vritur loquendi modo, dicens: dilexi quoniam me orantem dominus exaudiet: pro exaudiuit: vel quia imposterum exaudiet. Nam & nunc etiam exaudiuit. Hanc enim dilectionis suæ causam reddit. Deinde post verba illa: & in diebus meis inuocabo: quemadmodū in prædicto psalmo, narrat calamitates, ob quas dicit se inuocasse dominum, & liberatum fuisse, & cuius liberationis gratia dixit: dilexi &c. & quia doloribus mortis, & inferni periculis, dixit se fuisse circumdatum, ad huiusmodi verborum declarationē addidit, dicens: tribulationem, & dolorem inueni: sed de his plenius in sæpe dicto psalmo dictum est.

O domine libera animam meam. Amplius atque amplius à futuris malis eam libera.

Misericors dominus & iustus. & deus noster miseretur. Vide quomodo adiutorem instruit: misericors, inquit, est dominus: si peccasti idcirco desperes: verum quia etiam iustus est, caue, ne summa illius fretus misericordia, iterum cadas: ostendens tamen ad misericordiam illum semper magis inclinare, quàm ad iustitiam, addidit: & deus noster miseretur. quod vero ait: deus noster, ad deorum distinctionem dictum est, quos gentes falso colunt.

Custodiens paruulos dominus. Subintellige verbū, est. Laudat enim Propheta summā domini prouidentia, qua nisi vniuersos ac singulos custodiret, de facili, aut scorpio interemisset, aut aliud venenosum animal, aut alio pacto celeriter oēs perissent, in foueā aut in præceps aliquod, aut in aliud quodpiā periculum delapsi. Quidam vero intelligunt loqui Prophetā de infantibus, adhuc in utero existētibus:

ribus: qui in obscuris illis, atq; humidis locis, instar pisciū feruntur, nec cæterorū hominum more, respirare queūt, quiq; ab illo demum matricis calore, ad frigidum hūc atque eis insuetum aerē prouenientes, nec modico quidem tempore in hac vita superesse possent, nisi à diuinā seruarentur prouidentia. Vel aliter paruulos eos intellige, qui nuper in virtute stabiliti sunt, quos dominus inexperientia adhuc circumdatos conseruat, donec aduersus inimicos magis idonei ad pugnam efficiantur.

Humiliatus sum & saluauit me. Afflictum me variis calamitatibus liberauit. Permisit quidem prius affligi, vt prudentior fierem, sed huiusmodi postea afflictiones dissoluit: vt eius gratiam & donum agnoscerem, & vtrinq; in me beneficus fuit. Et aliter: Deus saluare eos solet, qui humilitatis nouerint amplecti virtutem, & per illā semper magis proficere.

Conuertere anima mea in requiem tuā: quia dominus benefecit tibi. quia eripuit animā meam de morte, oculos meos à lachrymis, & pedes meos à lapsu. Quidā Prophetā putant his verbis ad quietem seipsum exhortari, tanquā qui diuinū auxiliū iam sit consecutus, atq; ereptus ab afflictionibus, & ab expectata morte, hoc est, à disiunctione animæ & corporis liberatus, & simili mō liberatus à lachrymis, quas antea effundebat, ob insidias nimirū & laqueos, quos inimici aduersus eū struxerant, & in quos sæpenumero lapsus inciderat. Iuxta anagogē vero, per requiē, aīæ discessum intellige à præsentī vita: animæ, inquā, iusti alicuius viri: cuius anima ab omni molestia liberatur. Talis enim discessus, beneficio dei adscribi debet. Liberantur enim huiusmodi iusti viri, tam ab huius corporis onere, quā ab oībus eius malis: q̄a, vt ait Paulus, nos, qui sumus in hoc tabernaculo, gemimus grauati: vnde alibi idē Ap̄tolus cupere se dissolui dixit & esse cū Christo. Sed multo etiā magis præsentis psalmi verba cōgruere videntur vobis ac religiosis viris oībus, qui ex hoc corpore iam egressi sunt. Et cū dixisset Prophetā: benefecit tibi, addit etiā: q̄a eripuit animā meā à peccato. Peccatū quippe mors merito dici potest: quia oēs animæ ad virtutē operationes mortificat. Itē, q̄a eripuit oculos meos à lachry-

mis. Nam ereptus ab huiusmodi ærūnis lachrymas amplius non effundam. Item, quia eripuit pedes meos, nō à visibilium tantummodo, sed ab inuisibilium etiā inimicorum insidiis, qui gressus meos supplantare conabantur.

ἐν τῇ ἐξοῤῃ.

Delectabor coram domino in regione viuentiū. Regio viuentium, cælum est, vel futurus mundus, vbi nullus est, qui moriatur. Præsens enim mundus, non viuentium, sed morientium regio dicenda est, vbi nullus est, qui nō moriatur. *Delectabor*, inquit, in illa regione, versans simul cum angelis, & deum colens absque vlllo profus impedimento, nullo hoste illic mihi amplius tendente insidias. Vel iuxta aliam literam: placebo domino, hoc est, eiusmodi esse cēsebor qui deo placere possim. Græca enim dictio; *ἐν τῇ ἐξοῤῃ* exponi potest, pro, delectabor, & pro, placebo: simile dictū exposuimus in psalmo quinquagesimo quinto: iuxta alium tamen sensum.

Alleluia.

Præsens etiam psalmus gratiarum actiones continet.

PSALMVS CXV.

διὰ

Credidi propterea locutus sum. Ait magnus Basilius, & cum Propheta in superiori psalmo dixerit: placebo seu delectabor coram domino in regione viuentiū, modo in huius psalmi principio ait credidisse se: ea scilicet, quæ ibi prædixit, quòd placebit seu delectabitur in regione viuentium. & propterea, inquit, ita locutus sum. Nam & alibi in psalmo 26. dixit: credo videre bona domini in terra viuentium: tametsi aliam ibi tradiderimus expositionem.

Ego autem humiliatus sum valde. Cū tanta mihi præuidere datum sit, humiliatus autē sum valde, & indignū me putavi, ne dono elatus, huiusmodi gratiam amitterem.

*ἐν τῇ ἐξοῤῃ
viii.*

Ego autē dixi in extasi mea, omnis homo fallax. Per Extasim, stuporem quendā intelligere debemus. Stupefactus em, inquit, ob admirationem illius regionis viuentiū, cuius, per sancti spiritus gratiam, visionem habui, dixi palam ac manifeste, quòd omnis homo in hac vita fallax est, iuxta humanam hanc beatitudinē, quā magnus Gregorius falso

si nominis fœlicitatem appellauit, veluti non permanentem, sed somnij instar cito auolantem. Omnia enim humana, vanitas vanitatum sunt, mutantur enim & corrumpuntur. Sed quæ in illa sunt viuentium regione, non fallacia, sed vera sunt omnia. Veluti perpetua, immutabilia, atque incorruptibilia.

Quid retribuam domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Nã cum innumerabilem affecerit beneficiis, prædictam etiam gratiam ad cumulum addidit. Retribuit autẽ, hoc in loco, expone, pro, tribuit, quemadmodũ diximus in psal. 7. ibi: si reddidi retribuendis mihi mala. Cum autẽ nihil inuenisset condignum quod deo redderet, ait.

Calicem salutaris accipiam. Per calicem salutaris, mortem ac martyrium pro Christo intelligit. Nã & ipse dominus in Euangelio, potestis, inquit, bibere calicem, quem ego bibam? salutis autẽ ideo dixit, quia saluat, immo eos, qui mortui fuerant, ad meliorem vitam viuificat: pro Christo, inquit, moriar. Sitio enim vt pro eo mortem patiar, qui me tantis cumulauit beneficiis.

Et nomen domini inuocabo. Et ipsum, inquit, dominũ inuocabo, vt calicem mihi istum præstet. Proinde si propositum & mentem animaduertas beati David, manifeste perspicias, illum, quod in se fuit, sæpenumero pro Christo mortuum esse.

Vota mea domino reddã corã omni populo eius. Reddã, inquit, quicquid deo pollicitus sum, antequã è præsentis vita excedã.

Preiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Lætor, inquit, moriens. Honorata enim est apud deum illorum mors, qui ei dicati ac sanctificati fuerint. Nam si illorum vita honorata est, multo etiã magis mors, quæ ad ipsum dominum eos prouehit, sanctorum angelorum comitatu ac societate honoratos.

O domine ego seruus tuus. Dedicatus scilicet atque oblatu tuo imperio.

Ego seruus tuus & filius ancille tuæ. Repetit nomen, serui, gaudens ita appellari. Reiecto enim omni pudore, seruitutem hanc libere fateretur, & prædicat. Filium autem ancillæ tuæ, dixit, ostendens se seruum dei, etiam ab ipsis progenitoribus.

Dirupisti vincula mea. Tu vincula, inquit, peccatorū dirupisti, gladio nimirum pœnitentiæ.

Tibi sacrificabo hostiam laudis. Hostiã & sacrificium rationale, quod verum ac proprium est sacrificium, fœtusque ac germen spiritualis vētris mei. Hanc, inquam, hostiam laudis tibi sacrificabo in altari animæ meæ.

Et in nomine domini inuocabo. Et inuocabo nomen dñi in subministrationem atque in auxilium huius sacrificij.

Vota mea domino reddam, corã omni populo eius. Repetit verba pauloãte dicta, ad maiorē sermonis sui cõfirmationē.

In aulis domus domini, in medio tui Hierusale. Apponit & locum, vbi redditurus est vota. In aulis, inquit, domus domini. Varias enim aulas habuit tabernaculū illud, quod beatus David fabricari iusserat in medio Hierusalem. Et hæc quidē iuxta præcedentis psalmi consequentiã exposuimus, verū Chrysofomi etiam expositionē addamus dicentis, quòd cum præuidisset beatus David quæcūque passuri erant Iudæi in obsidione & captiuitate Babylonica, & mente etiã reuoluisset eos illinc postmodū reuocandos esse, atque in patriam restituendos, prorupit in hæc verba, dicens: Credidi q̄ scilicet captiui erunt Iudæi, & q̄ in patriam etiam restituentur: credidi vero, ita edoctus à prophetica gratia: & propterea locutus sum de hac re variis scilicet in psalmis. Ego autē humiliatus sum valde, dum affligor scilicet & doleo captiuorum vicem. Ego autem dixi in extasi mea, omnis homo fallax. Summo ergo, inquit, dolore correptus, quo vt adsolet sæpe numero, extra me quodammodo ad tēpus effectus sum, & penè redditus sine sensu: eo quòd maximam humanæ fœlicitatis inconstantiam cernerem, atque in specie mutationem status Iudæorum præuiderem, dixi: vere humanum omne bonum fallax est: quia propriæ naturæ ratione permanēs non est: verum quia illos rursus in patriam reuocãdos perspexi, & non mediocri propterea gaudio affectus sum, dico: Quid retribuã domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? sibi enim Propheta atq; in rationem suam acceptū refert omne beneficiū, quod in Iudæos cognatos suos fuerit collatū. multa mihi, inq̄t, bñficia contulit dominus. Quid igitur pro omnibus his illi retribuã?

Animi

Animi valde grati atq; hilari sunt verba. Calicē salutaris accipiam, hoc est, vas libaminum. Libabo, inquit, deo pro salute populi. Erant enim apud Iudæos varij sacrificiorū modi: quorū vnus libamen salutaris dicebatur. Vas autē illud quo libabant, calicis figurā habebat. Et nomen dñi inuocabo: ad salutē populi. Vota mea dño reddā in conspectu omnis populi eius, hoc est, promissiones illas persoluā, quas feci pro salute mea cū essem in periculis. Pretiosa in cōspectu dñi mors sanctorum eius. Docemur ex hoc loco mortē seruorū dei angelorū ac cæterorum sanctorum pręsentia persępe honorari. Quorū autem mors honorata est, illorū vita etiā est honoratior, in qua sectantes virtutum opera, dñm suum colebant. O domine ego seruus tuus, ego autem seruus tuus, & filius ancillę tuę. Non communem hanc seruitutem propheta intelligit, iuxta quam omnes sunt serui dei (omnia enim, inquit, seruiunt tibi,) sed aliam seruitutem electione, desiderio, atq; amore susceptam: quā cæteris omnibus pręponit dignitatibus, exultans & se magis iactans in huiusmodi seruitute, quā in regia sua corona. Quod vero ait: & filius ancillę tuę: cōsimili modo intellige. Dirupisti vincula mea: vincula, inquam, tristitię, quibus ob assiduas calamitates constringebar. vel iuxta expositionem prædictam: tibi sacrificabo hostiā laudis, pro diruptione scilicet huiusmodi vinculorū. Dirupisti enim ea gladio misericordię. Per sacrificium autem laudis, hymnos & gratiarum actiones intelligit. Et in nomine domini inuocabo, pro nomē domini inuocabo. Sūma enim mihi est fiducia in huius diuini nominis inuocatione, postquā illius vires ac potentiam ipse etiam experimēto cognoui. Quę sequuntur, intellige, iuxta ea q̄ superius declarata sunt. Reddidit etiam vota sua beatus David corā omni populo, non vt quasi gloriabundus aliquis se ostentaret, sed vt cæteros ad sui imitationē adduceret, & operis sui faceret participes. Ipsa autē gratiarū actio acceptior est oī sacrificio. facillima præterea res est, & qua is etiam qui omnium indigentissimus fuerit, quocunq; tempore potest abundare.

Alleluia.

Hic psalmus gratiarū etiam actiones continet. Conuocat enim

uniuersas gentes ad Christi laudes, & ad gratias ei agendas, pro tantis in nos collatis beneficiis.

P S A L M V S C X V I.

Laudate dominum omnes gentes. Vniuersas, inquit, gentes appello, quæ ab erroris tenebris ad lucem veritatis adductæ sunt.

Laudate eum omnes populi. Sub aliis verbis eandem repetit sententiam laudationis exhortationem magis intendens. vel per populos, Iudæos illos intellige, qui fideles effecti sunt: vel omnes etiã populos in vniuersum. Oportet enim omnes homines cõmuniter deo gratias agere: quia pro omnium salute misericorditer carnem assumpsit, & salutare passiones subiit: Ipsos tamẽ Iudæos præcipue decet, vt Christum laudent, qui dixit: non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.

ἐπισημασθήτω.

Quoniam roborata est super nos misericordia eius. Valida ac fortis effecta est misericordia dei. Ampla enim ac vehemens in omnes defluxit; tametsi multi à se eam repulerint. Scipsum vero nobis propheta, hoc in loco coniungit: quemadmodum sæpe alibi facere consuevit, vnum se ex iis reputans, qui in Christum credunt.

Et veritas domini manet in æternum. Veritas, inquã, euangelij, quæ apostolis per Christũ data est. Nã quæ in lege scripta sunt, non veritatẽ, sed vmbra continebant veritatis. Adueniente autẽ euangelica veritate: vmbra illa legis cessauit, non secus atq; adumbratio aliqua picturæ extinguitur. Quando veri colores super eã immittuntur. Gratia enim, inquit, & veritas per Iesum Christum facta est.

Alleluia.

Et hic psalmus etiam gratiarum actiones continet pro receptis beneficiis.

P S A L M V S C X V I I.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Huiusmodi verba habentur etiam in psalmo 105. vbi ea exposuimus.

Dicat sane domus Israel quoniam bonus, quoniam in seculum, misericordia eius: Dicat sane domus Aaron, quoniam bonus
quo-

quonia in seculū misericordia eius. Dicant sane omnes qui timent dominum, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius:

Omnes enim hi bonitate & misericordia dei, multis modis potiti sunt. In triplicem autem ordinem propheta distinxit populum dei, quemadmodum & alibi fecit in psalmo 103, ibi: domus Israel sperauit in domino: cumq; omnes populi ordines in vnum chorū conuocauerit, iusseritq; debitas deo gratias agere, & dicere q̄ bonus est, & q̄ in seculum misericordia eius, narrat ea postmodum, quæ ad se pertinent. Decebat nanque vniuersum populū condignas deo gratias agere pro rege suo, qui pro eis certauerat, quiq; in tentationes & calamitates inciderat, & mirabiliter fuerat ab eo liberatus.

De tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine. Non simpliciter inquit, exaudiuit me, sed in latitudine, hoc est, in libertate, ab arcta & angusta in latam atq; amplam regionem me deducens. Dicitum est etiam in 4. psalmo, in tribulatione dilatasti me: vbi vide, quæ exponendo dicta sunt.

Dominus mihi adiutor, & non timebo quid faciat mihi homo. Habentur & hæc verba in psalmo 116 ibi: dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Illud considera, quomodo non hoc dicit, quòd ab homine nihil passurus sit, sed quòd tantum negat se timere, tametsi pati aliquid contigerit: quòd si patiar, inquit, id accidet, non ob imbecillitatem dei, quasi opem ille suam mihi adferre nō possit, sed ob illius permissionem, qui hac ratione me erudire constituit, ac dirigere,

Dominus mihi adiutor, & ego respiciam inimicos meos. Ille pugnabit pro me, & ego inimicos meos respiciam, cadentes scilicet: & visibiles quidem corporeis, inuisibiles vero, animi atque intellectus oculis intuebor. Accommodari etiam possunt hæc verba iis omnibus, qui certam ac stabilem in domino spem habuerint.

Bonum est cōfidere in domino, quàm considerare in homine: bonū est sperare in domino, quàm sperare in principibus. Beatus em̄ inquit, qui sperat in domino: & alibi etiam, maledictus omnis, qui sperat in homine: Itē, alius sapiēs dicit, respicite in antiquas generationes, & videte, quis nā sperauerit in

domino, & cōfusus sit. Quòd si aliquis confusus esse videtur, ille in domino, vt oportebat, nō sperauit. Atq; ideo Paulus huiusmodi sermonem confirmans, dixit spes autē non confundit. Illud etiā animaduerte, q̄ propheta hic, non dixit, bonum seu melius hoc esse, cōparando scilicet illa ad hoc summum bonum, sed auditorū imbecillitati condescendens, humanum in morem sic locutus est.

ηγεῖ τῶ ὄνο-
ματι κυρίου.

Omnes gentes circumdederūt me, & nomine domini vltus sum eos: circūdantes circūdederunt me, & nomine domini vltus sum eos. Oēs gentes, quæ in circuitu sunt Palæstinæ regionis in vnū congregatæ simul in me irruentes impetū fecerunt, ac veluti in sagem me cōprehenderunt, vel varias dæmonum copias fortassis significat, quæ vnā aliquādo iustum aliquem adoriūtur, variisq; ac multiplicibus modis ei pauorem incutiunt. Repetens autem propheta sæpius, se circumdatū fuisse, & sæpius vltum inimicos suos, huiusmodi repetitione, & inuitabilis periculi magnitudinem ostendit, & admirandam fuisse liberationis rationem cōstituit. & summam denique diuini nominis fuisse potentiam docet, quo tanta potuit efficere.

ὡσεὶ ἰμέλιος-
σαι κυρίου.

Circundederunt me, sicut apes fauum, & excarserunt sicut ignis in spinis, & nomine domini vltus sum eos. Periculorū magnitudinem describit. Et per apum quidē similitudinem, vehementiam & promptitudinē inimicorū significat, per ignem vero effrenatā iram. Apes liquidē fauo mellis inuento, summa promptitudine ac vehemētia illū circumdant, ac mellis succū exugunt: ignis etiā vbi rubum aliquem aut spinetum apprehenderit, retineri non potest.

Impulsus, versus sum, vt caderē, & dominus adiuuit me. Impulsus, inquit, ab hostibus veluti iam iā casurus declinaui, hoc est, parum abfuit, quin caderem, & dñs adiuuit me, vt vires suas, & studiū suum in me magis demonstrarēt.

ἀντιράπη.

Fortitudo mea & laus mea dominus, & factus est mihi in salutem. Fortitudo mea, inquit, & laus mea dominus est. In eō etenim vires meas omnes habeo: propter eum etiam ab omnibus laudor, & glorificor, quòd talem adiutorem fortitus sum. vel ipsum deum semper laudō, qui factus est saluator meus.

Vox exultationis, & salutis in tabernaculis iustorū. Et rursum

sum factus est mihi dominus vox exultationis & salutis, hoc est, factus est causa vocis exultationis, & vocis salutis: quæ canitur in tabernaculis iustorum, cū ob admirabiliter mihi præstitā salutē impulsus sim vt exultationē & salutē illā laudare, quā mihi tribuit. vel impulsus sum ad laudandum eum in exultatione & salute. Per tabernacula autē iustorum, puto eum propheticè eremitarum tuguria prædicere, in quibus Dauidici psalmi præcipue decantantur: vel varias, ac particulares, quæ p orbē sunt ecclesias.

Dextera domini fecit virtutem. Dextera domini, id est diuinū auxiliū, quod tribuit vobis victoriā, & trophæū erexit.

Dextera domini exaltauit me. Erexit me iam penitus inclinatum. vel glorificauit me, postquam inimicos meos in fugam conuertit.

Dextera dominifecit virtutem. Eandem rursus sententiam repetit, & præ lætitia in gratiarum actione extēditur. vel ter nominans dei dexteram, triplex trium personarum auxilium in diuinitate denotauit.

Non moriar sed viuam, et narrabo opera domini. Non moriar deinceps, nec perdar ab iis, qui circundederūt me, quæ admodū ipsi sperabāt: cū illi cōtra potius perierint: sed viuā, & laudabo mirabilia dei. vel nō moriar anime morte, sed viuā ea vita, quæ est secundum deū. vel non moriar, sed viuam, hoc est, immortalis ero: quia mea cātica canentur perpetuo, & illorum cantus nullo vnquam tēpore deficiet. Possumus etiā hunc versiculū intelligere, vt sermo sit de resurrectione, & asserat ppheta, se nō moriturū ea cōditione, vt nulla ei amplius resurrectionis sit spes: quin immo si moriar, inq̄t, perpetua mihi tamen nō erit mors atq; ideo non vere moriar, sed vnā cū ceteris hominibus rursus viuam, & propterea narrabo opera domini, q̄ mihi simul cum aliis bonis resurrectionē hanc largitus est.

Castigans castigauit me dominus, & morti non tradidit me. Castigauit autē, dū in varias me permisit calamitates incidere, ea nimirum ratione, vt periculorū atq; afflictionū timore, de cætero melior ac prudentior fiā. nec tamē permisit me mori, quin immo eripuit à periculis, ea ratione vt vires suas, & studiū suū erga me ostenderet, vt diximus.

Aperite mihi portas iustitie. Tabernaculi portas, vbi lega

lis iacebat iustitia, iustificationes scilicet legis.

Ingressus in eas confitebor domino. Intro ingressus in eas, inquit, agam gratias domino & laudabo eum, sicuti pollicitus sum. Per portas autē iustitię, tabernaculi vt diximus portas intellige, seu ecclesiarū. quę vbiq; locorū sunt, in quibus iustitia vnā cum reliquis virtutibus colitur, & intra quas beatus David ingressus, per psalmos suos condignas pro tantis beneficiis domino gratias agit.

Hęc porta domini, iusti intrabunt in eam. Videtur mihi propheta, arctam illam atque angustā portā signare, de qua dominus in euāgeliis ait: intrate per angustā portā. Hęc etenim propheticis oculis cernēs beatus David, clamat dicens, hęc est porta domini: hęc est illa porta, de qua dominus Iesus Christus docebit vos. vel illa porta, quę ad Christum ducit. Et deinde addidit: quia iusti tantum intrabunt in eam, hoc est, per eam. Quamobrē ipse etiā Christus dixit, quod pauci sunt, qui inueniunt eam.

Confitebor, quia exaudisti me, & factus es mihi in salutem.

Rursus pollicetur se gratias acturum deo.

Lapidem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Hęc est etiam prophetia, quę ad Christum pertinet. Animaduertendū vero est, prophetas per sæpe sermonem inceptum intercideret: ea nimirū ratione, vt ipsę prophetiæ, vmbra quadā ac velamine obtegantur, ne si apertius traderētur, maius sacris libris immineret ab inimicis periculū. Delerent enim eos omnes fortassis. Per ædificātes autē, sacerdotum principes intelligit ac scribas, & doctores Iudæorū quibus cura commissā fuerat ædificandi & perficiendi populū in fundamento legis. Lapis vero reprobatus, sine dubio Christus est: lapis quidē ob summā soliditatem ac constantiā aduersus omnia vitia. Peccatū enim, inquit, non fecit. Reprobatus vero ab ædificātib⁹, vt inutilis: quia Iudęi Samaritanū eum dicebant, & negabant eum esse à deo. Quinimmo populi seductorē appellabant: verū lapis iste, qui ab illis reprobatus est, ita post modū approbatus fuit, vt fact⁹ sit in caput anguli, effect⁹ nimirū angularis lapis. Neq; enim omnis lapis esse potest angularis lapis, sed ille tantū, q̄ aliis p̄babilior est, & ex utroq; latere potest in vnū angulū duos parietes colligare.

ligare. Christus vero effectus est lapis angularis: quia in se-
ipso duos populos in vna fide coniunxit: fidelem nimirum
populum ex circumcisione, & illum qui in gentibus: quocirca
apostolus Paulus de eo dixit: quod Christus est pax vestra,
quod fecit ex utroque, vnum. Præterea ipse etiam dominus ad Iudæ-
os dicebat, se alias oves habere quæ non erant ex illo ouili,
& quas adduci etiam oportebat, ut fieret vnum ouile atque
vnus pastor. vel per angulum intelligit ecclesiam fidelium: quia
quemadmodum angulus facit duos parietes in se coniungi,
ita etiam ecclesia duorum populorum, ut diximus, coniunctio-
nem atque vnitatem operatur. Huius autem ecclesie, quam
lapidi angulari comparari diximus, Christus caput est, tam
quam vnus corporis præcipuum ac principale membrum, nec
tantum caput, sed coniunctio & vinculum & fundamentum.

A domino factus est iste, et est mirabilis in oculis nostris. Iste
angulus nimirum, hoc est, ista duorum parietum, seu potius
duorum populorum coniunctio, à deo ipso, & non à simpli-
ci quopiam homine facta est: & est mirabilis in oculis no-
stris: eo quod digni effecti sumus, ut coniunctionem hanc ocu-
lis nostris videamus. Quomodo igitur opus hoc non est
mirabile?

Hæc dies, quam fecit dominus. Per diem, mundi felicitatem
intelligit. Nam quemadmodum scriptura sæpe diem malum
dicit, non ut solarem diei cursum aliquem malum designet,
sed mala illa, quæ in eo die sunt, ita etiam per bonum diem,
bona illa intelligit: quæ in eo die perfici contingit. Præ-
dicare vult igitur Propheta hoc in libro, summa illa bona,
quæ in die resurrectionis domini futura erant, & quæ Chri-
sto ipse operatus est. Nam & iratum hominibus deum con-
ciliauit, & dæmonis tyrannidem dissoluit, & mortis potestatem
exinaniuit. Eos qui vel ipsius terre habitatione indi-
gni erant, fecit esse dignos cælo. erroris tenebras dissoluit,
fugauit peccata, plantauit virtutes, & innumerabili-
bus denique bonis mundum repleuit.

Exultemus et lætemur in ea. Spirituali scilicet gaudio. Ex-
hortatur autem fideles omnes ad hanc lætitiā, tanquam
dignos tantis bonis effectos.

O domine salua sane. Populum tuum scilicet.

O domine bene prospera. Populum tuum nimirum, aut euan-

σῶσον Ἰσραὴλ.

εὐδαιμον.

gelicæ prædicationis fidem.

Benedictus qui venit in nomine domini. Hoc etiam ad Christum pertinet, qui venire dicitur in nomine domini, hoc est à domino patre, atq; ab ei⁹ substantia. quo circa ad Iudæos dicebat: ego veni in nomine patris, & nō accipitis me. vel in nomine domini pro in nomine dei: eo q̄ Christus dei nomen habet, estq̄ue, & appellatur deus.

Benediximus vobis de domo domini. Nos prophete, inquit, qui olim tāta p̄uidemus bona, benediximus vobis hominibus, qui estis ex domo domini, qui estis ecclesię grex, & digni effecti estis, quibus benedicamus.

Deus dominus, et apparuit nobis. Christus, qui per incarnationem suam hominibus apparuit, deus ac dominus est. Prophetico autem more futura narrat tanquā præterita.

Constituite solennitatē in condensis, usque ad cornua altaris. Vnus quidem interpretum exposuit: agite celebritatē in operientibus, hoc est, in sacrificiis, per quæ altare operiri ac tegi solet, vsq; ad eius cornua, hoc est, vsque ad eius extremitates. Alius vero: festiuitatem, inquit, agite in germinantibus, hoc est, in florentibus coronis, atq; in virētib; arborū ramis: Græcā enim dictionē *πυκνός*, quæ hic habetur, alij idem significare intellexerunt, quod operire, alij vero idem, quod germinare. Hoc autē sermone, omnino illud suademur, vt celebrem deo ac splendidā solennitatem agamus: & quæ iuxta Hebræos quidē, eo modo agēda est, vt iam diximus, iuxta fideles vero spiritualibus celebranda est sacrificiis, & virtutum coronis, bonorumq; operum ramis: quorum densitate ac copia inuisibile animæ nostræ obtegetur altare.

Deus me⁹ es tu, et cōfitebor tibi, Deus meus es tu, et exaltabo te. Ea inquit, ratione, quia deus meus es, à me tibi maxime agendæ sunt gratiæ, tametsi nulla in me hætenus contulisses beneficia. Oportet enim nos deo creatori gratias agere, & illum glorificare, & quia creauit nos, & quia perpetuam nostri prouidentiam habet.

Confitebor tibi quia exaudisti me, & factus es mihi in salutem. Gratias, inquit, semper tibi agam, vt benefactori.

Cōfitemini domino, quoniā bonus, quoniā in seculū misericordia eius. Hic psalmus eodē versiculo finē faciens, quo initium

sum

ἐπιφάνει.

δορτὴν ἰωσ
ἐπὶ τὴν ἐξουσίαν.

sumpsit, circulum atque orbē quendā imitatur, & ad eadē agēda rursus populū suadet, ad quæ initio etiā suaserat.

Alleluia.

Varias status sui mutationes sustinuit beatus David, quemadmodum diximus in proœmio operis. Nam & aliquando belli pericula euadere ei contigit: aliquando autem in calamitates incidere: & aliquando placidiorē, ac magis tranquillam vitam habere: & modo quidem per mandatorum dei viam incessit, modo vero ab illa decidit. Quæ omnia breui in hunc psalmum congescit. Ad lectoris præterea institutionem multas preces suas apposuit, quas deo sæpius verbis tantum & non scriptis obtulerat. Potest autem hic psalmus fideles omnes ad virtutem accedentes perfectiores reddere, & omnes qui hæctenus negligentius vixerint, ad virtutem excitare. Et quoniam in hoc psalmo frequenter inuenies mentionem fieri de lege, de testimoniis, de mandatis, de iustificationibus, de iudiciis, de eloquiis, atque id ferè in vnoquoque versiculo, (de his etenim, vt breui dicam, totus psalmus pertractat. Huic enim materiæ beatus David eum applicauit,) vide quæ in 17. psalmo dicta sint, ibi: & omnia iudicia eius in conspectu meo. Vnde quotiens aliquid huiusmodi inuenerimus, superfluum fuerit ibi dicta repetere. Illud tamen scire oportet, quòd licet hæc dictiones inter se differant, vt ibi iam dictum est, vt plurimum tamen his nominibus beatus David ipsam legem significauit, veluti continens à contentis.

PSALMVS CXVIII.

Beati immaculati in via. Per viam, transitoriam hanc vitam intelligit, beatos eos dicens, qui absque reprehensione per eam ambulāt, & recte viuūt. Græca em̄dictio ἀμωμος, non tam immaculatum quàm irreprehensibilem significat.

Qui ambulant in lege domini. Qui legitime viuunt, & secundum dei legem conuersantur, & non extra eam.

Beati qui scrutantur testimonia eius. Qui cum studio & cū attētionē ea legūt, & occultū in eis inuestigāt thesaurū.

In toto corde exquirunt eum. Exquirūt autē, quia lucē ac pulchritudinē eius iam quodāmodo degustarunt, quocirca totis desiderij velis ad illum tendentes, mundanā

omnia pertranseunt, atque illum solum inquirunt, festinantes nimirum cum eo esse, atque illi placere. Ille vero exquirere deum dicitur, qui per mandatorum semitam incedit, quæ ad illum ducit.

Non enim qui operantur iniquitatē, in viis eius ambulauerunt. Vbi absolute dicit, viam, præsentem vitam vt plurimum intelligit, vbi vero vias dei, seu vias eius, legem intelligit, & præcepta. Ait igitur, quòd omnes, qui aliqua in re inique agunt, non ambulant in viis dei. vbi enim quis delinquit, statim ab eis noscitur declinare.

Σφόδρα. *Tu mandasti mandata tua custodiri valde.* Tu in lege tua hoc mandasti, & maledictionem aduersus mandatorum tuorum contéptores addidisti. Oportet nos igitur illum timere, qui mandata sua adeo obseruari iussit: & simili modo, nihil eorum transgredi, quæ ab illo nobis tradita, atque ordinata sunt.

Vtinam dirigatur via mea, ad custodiēdas iustificationes tuas. Vtinam, inquit, viæ conuersationis meæ adeo dirigantur, vt tua adimpleam mandata. Postulat autem hoc, optime dignoscens, quòd ex seipso nihil posset perficere nisi dei ope ac gratia adiutus fuerit. neq; enim volentis aut currentis, vt, inquit Paulus, sed est miserentis dei.

**Ὁ τῷ με ἐπι-
λίπερ.** *Tunc non confundar, cum prospexero in omnibus mādati tuis.* Vbi viæ meæ, vt dixi, à te fuerint directæ, tunc nō confundar. Ego etenim iam prospexi ad oīa mādata tua, & omnia iam adimpleui. vel aliter: tūc non cōfundar, cum prospexero ad omnia mandata tua: cum scilicet oīa adimpleuero. Qui enim aliquod diuinum negligit mandatum, ex huiusmodi contemptu ignominia pariter refert, & condemnationem. Illud tamē adnotandum est, quòd legere possumus etiam hunc versiculum: tūc non confundar, quia prospicio: & ad huiusmodi lectionem aptatur prima expositio. Græca enim dictio vtranque patitur lectionē.

**ὁ θύτι ἐν
τῷ με μαθη-
ται τῶν
σφόδρα.** *Confitebor tibi in rectitudine cordis, cum didicero omnia iudicia iustitiæ tuæ.* Cum legem tuā didicero, gratias tibi agam in recto corde, atque ex tota anima, quòd edoctus fuerim, quòd mentem meam illuminaueris, & quòd summis à te affectus sim beneficiis.

Iustificationes tuas custodiam, ne me derelinquas vsque valde.
Legem,

Legem, inquit, tuam custodiam, utpote eam edoctus. atque ideo peto à te, ne me diu derelinquas. hoc enim significat, quod ait: usque valde. noli igitur me diu derelinquere, tametsi ad priuatum meum, & ad commune aliorum commodum, noui te persæpe hoc usum consilio, ut me veluti neglectum à te, derelinquere visus sis.

In quo corrigit adolescentior viam suam? in custodiendo sermones tuos. Interrogat, & respondet. & quoniã adolescentiæ ætas natura ipsa simplex, ac leuis est, & facilis cui imponatur. merito summa ei opus est custodia, & obseruatione mandatorum dei, quibus dirigatur & conseruetur adolescentium vita.

In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis. In toto corde, non diuidens scilicet mentem meam ad seculi huius cogitationes. supplex igitur peto à te, ne me indignum, à mandatis tuis repellas. Est autem humilitatis sermo, illius dico humilitatis, quæ virtutem sectatur. vel ne repellas me, si quando ad eorum obseruationem frigidior fuero: quinimmo si quid in me huiusmodi acciderit, reaccende precor denuo calorem meum.

In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Eloquia, hoc est, mandata. abscondi autem ea, in penu cordis mei, ut eorum memoriam indelebilem conseruarem, utque hoc pacto, ea semper ante mentis oculos habens, nunquam peccem tibi. neque enim ille homo peccare permittetur, qui tanto cum studio eorum semper meminerit.

Benedictus es domine, doce me iustificationes tuas. Benedicit dominum Propheta laudans eum, quod utilitatem accepit ab eius lege: quam etiam rogat melius se ac sublimius edoceri.

In labiis meis annunciaui omnia iudicia oris tui. Non tantum ego ea didici, sed aliis etiam annunciaui.

In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis. Non dixit in diuitiis simpliciter, sed in omnibus. Ambulans, inquit, in via mandatorum tuorum, ita delectatus sum, ac si diuitias omnes possiderem. vel nõ secus delectatus sum, atque is, qui seculi diuitiis delectari solet.

In mandatis tuis meditabor, & considerabo vias tuas. Pro meditato, in Græco legimus ἀδοκίχων, de quo diximus in

psal. 54. ibi: cōtristatus sum in meditatione mea. crebro, inquit, meditabor in mandatis tuis, atq; ex hoc exquisitius vias tuas, hoc est, placita ac voluntates tuas cōsyderabo.

In iustificationibus tuis meditabor, nō obliuiscar sermones tuos. Meditabor, inquit, & non obliuiscar. eorū enim quæ quis fuerit meditatatus, diuturniorem memoriam conseruat.

Retribue seruo tuo. Pro mandatorum & iustificationum tuarum meditatione, aliquam, inquit, seruo tuo retributionem redde.

zīow ngei. *Viua & custodiam sermones tuos.* Accepta retributione, quam mihi dederis, viua, inquit, meliori vita, ad ea semper me extendens, quæ ante me sunt. Quædam autem exemplaria habent, viuifica me, & custodiam.

Reuela oculos meos, et cōsyderabo mirabilia de lege tua. Aufer velum hoc, & tegmen ab oculis animæ meæ: crassitudinem nimirum & obstaculum legalis literæ: atque hoc pacto admirabiles & reconditos in lege sensus cōsyderabo, qui ad incarnationem, atque ad alia aduentus tui pertinent mysteria.

Peregrinus ego sum in terra, ne abscondas à me mandata tua. Præsentī, inquit, vita vtor vt transitoria, ad aliam nimirū vitam festinans: atque ideo indica mihi, quæso, profundius mandata tua, vt studiosior eorum fiam, & intensius ad te curram.

Κεληταίωσεν *Concupiuit anima mea desyderare iudicia tua in omni tēpore,* Anima mea valde semper cōcupiuit teneri desyderio iudiciorum tuorum. valde, inquit, mihi placuit iudiciorum tuorum desyderium. atq; ideo in omni tempore ea semper desyderavi, hoc est, ardenter amaui. vel concupiuit anima mea iudicia tua in omni tempore, ita vt eorum tenerer desyderio. vel quia ea desyderabam.

Increpasti superbos. Comminatus es supplicia in lege tua iis, qui mandatorum tuorum contemptores fuerint. vel maledixisti eis, quemadmodum in sequentibus dicitur.

Maledicti qui declinant à mandatis tuis. Scriptum est enim, maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.

Aufer à me opprobrium & contēptū: quia testimonia tua exquisiui. Illud dico opprobrium quod prior negligētia mea

mihī

mibi præstitit, multis nimirum ob eam exprobrantibus & contemnentibus me. vel aufer, pro, repelle; & noli omnino permittere, vinci me aut affligi ab hostibus, neque ab infidiatoribus meis.

Etenim sederunt principes, & aduersum me obloquebantur, seruus autē tuus meditabatur in iustificationibus tuis. Illi quidem calumniabantur me, irridentes, quòd legem tuā meditarer, ego vero in illius meditatione semper magis intendebam, vtilitatem nimirū cognoscens, quæ mihi illinc proueniebat. per principes autem, intelligere possumus principatus & potestates tenebrarum huius seculi. ἰδοὺ ἰσχυροί

Nam & testimonia tua mediatio mea est, & consilia mea, iustificationes tuæ. Illis quidē aliā omnia cordi sunt, alia omnia prorsus meditatur: mihi autem lex tua meditatio est, & certa norma, cuius consilio dirigar.

Adhæsit pauimēto anima mea, viuifica me secundum verbum tuum. Ferè, inquit, pauimento ac solo ipsi adhæsi. hoc est, valde humiliatus sum. atque ideo fac me, quæso, secundum legem tuam viuere. vel adhæsit anima mea terrenis rebus, quibus affixus sum.

Vias meas annunciaui. Peccata mea tibi nota feci.

Et exaudisti me. Quærentem remissionem peccatorum. Dic enim, inquit, tu prim^o iniquitates tuas, vt iustificeris.

Doce me iustificationes tuas. Diligentius scilicet, & profundius.

Viam iustificationum tuarum instrue me, & meditabor in mirabilibus tuis. Fac, inquit, vt legis tuæ viam cognoscam. cupio enim per eam incedere, & de cætero meditabor, & versabor, in admirabilibus operibus, quæ à te facta sunt, faciens ea esse argumentum meditationis meæ.

Dormitauit anima mea præ tadio, confirma me in verbis tuis. Ἀπὸ ἀνιδίας. Lassus, inquit, ac remissus effectus sum præ tristitia, quam aut secularium rerum sollicitudo afferre mihi solet, aut perpetuum quod mihi est cum dæmone certamen. firmū me igitur, ac stabilem redde, in verbis tuis, hoc est, in meditatione mandatorum tuorum, ne ab ea meditatione discedam, quæ abiicere à me potest omnem dormitationem tristitiæ.

Viam iniustitiæ amoue à me, & lege tua miserere mei. Via in- Ἀδιουσίας.

iustitiæ est omnis actio iniusta, quæ authorem suum ad iniustitiam deducit. per eam enim viam omnes ambulant, qui iniusti sunt. hanc, inquit, viam amoue à me, & misere re mei, lege misericordiæ tuæ, quæ eorum omnium semper misereri solet, qui ex corde ad te preces fundunt.

Viam veritatis elegi. iudicia tua nō sum oblitus. Vera dogmata, viæ atq; itinera sunt veritatis: per ea etenim ad deum quis rectā incedit, vel quia Christus est veritas, (ego enim, inquit, sum veritas & via) dicere possumus quod via veritatis, est via Christi: euangelica nimirum cōuersatio, quā fidelibus statuit. hanc viā igitur propheta, velut sibi præcognitam dicit se amasse: similiter & iudicia dei, euangelica nimirum præcepta quæ asserit se non ignorasse.

Adhæsi testimonis tuis domine, noli me confundere. Indissolubili, inquit, quodā vinculo eis affixus sum. rogo igitur ne me confundas, permittens me ab hostibus superari.

Viam mandatorum tuorum cucurri, quum dilatasti cor meum. Quando liberaisti, inquit, animam meam à tentationib⁹, atque ab angustiis, tunc cucurri viam mandatorum tuorum, hoc est, studiose per eam incesi, versans in eis & in lege tua.

Legem pone mihi domine via iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. Sed quomodo ait legem pone, cū lex viæ iustificationum dei, iam diu esset data? dicendum est igitur, dixisse eum: legem pone mihi, pro, doce me: iuxta quē sensum Symmachus pro, legem pone, dixit, ostende. nam qui docet, videtur quodammodo de nouo statuere, ac legem ponere, dum ignaros exhortatur ad bona, & auerte re eos studet à vitiis, in præcedentibus etiam dixit: doce me iustificationes tuas. vel declara mihi viam iustificationum tuarum, & exquiram ea semper. occulta enim est multis illa via, eo quod obscura esse videtur.

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo. Scrutabor quidem magno studio, & diligenter considerans, eam seruabo. dictum est autem alibi, quod legis custodia esse dicitur, quādo quis adimplet legis mandata.

Deduc me in semitā mādatorum tuorum, quia ipsam volui. Deduc me, inquit, in eam. solet enim deus omnes eos illuc

νομὸς ἡ νόμος
νόμος τῆς
ἀδού.

deducere, qui animo erga eum prompti sunt. per semitā autem, quam Græci τριβον appellat, quasi tritam, viam hanc intelligit, veluti nō nouam viam, sed tritam, vt dixi, eo quòd iusti per eam ambulant, & solent eam frequentare.

Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam. Conuerte (inquit) cor meum ad dilectionem mandatorum tuorum, & illius promptitudinem adiuua, & noli permittere, vt in avaritiam conuertar, & à seculi huius negociis vincar. petit autem omnia à deo, docens illum omnia efficere. sine me, inquit, nihil potestis facere. hæc igitur deinceps sit tibi norma in sequentibus, vbi similia inuenias. adiuuat autem deus, non omnes promiscue, sed dignos se, & qui totum intulerint, quod in se fuerit.

Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Auerte eos à noxiis spectaculis, ita vt inania non videant. oculos autem non corporis tantum, sed animæ etiam intelligit.

In via tua viuifica me. Hæc etenim via veram iis vitam præstat, qui in ea versati fuerint: præsens etenim vita, vera vita non est, cum mortem secum ferat.

Statue seruo tuo eloquiū tuum, in timore tuo. In me, inquit, seruo tuo dominicum mandatum tuum, firmum ac stabile effcito in timore, ita vt diuina eloquia tua verenda miki sint ac timenda.

Aufer of probrium meum, quod suspicatus sum. Quod inflig- περίελα.
tum mihi est à peccato, quòdque ego iam diu infligi mihi timebam à dæmone, seu ab insidiatoribus meis. vel quòd suspicatus sum, cum in ærumnis, atque in miseris me constitutum cernerem.

Quia iudicia tua benigna. Quoniam iuste iudicas, cogno- Χρησά.
scens, quòd pœnitentia ducor, quòdque in te speraui, ac me tibi totum prorsus obtuli.

Ecce concupiui mandata tua, in iustitia tua viuifica me. Esu- Δικαιοσύνη.
rio, inquit, & sitio mandata tua. viuifica me igitur in tua iustitia. quòd ferè idem est cum iis verbis, quæ superius dixit: in lege tua viuifica me.

Et veniat super me misericordia tua domine, salutare tuū secundum eloquiū tuum. Vt scilicet misericordiam consequar & salutem. misericordiæ enim finis est, vt salutem conse-

quamur. Veniat autem hæc salus iuxta promissionem tuam. Pollicitus enim es in lege tua te omnes saluaturū, qui custodiunt mandata tua.

Et respondebo exprobrantibus mihi verbum. Iis qui afflictionem, & calamitatem meam mihi exprobrant, respondebo verbum hoc, quod sequitur.

Quod speravi in sermonibus tuis. Hoc est, quod ego illis respondebo, sperasse me in dei verbis, qui multa bona omnibus pollicitus est, qui illius seruauerint mandata. Quam ob causam afflictiones, & calamitates omnes facile sustineo: optima nimirum in spe educatus.

Et ne auferas de ore meo verbū veritatis vsq; valde. Ne auferas à me in perpetuū prophetica gratiam: sed si ex dispensatione ad tēpus illam abstuleris, rursus precor mihi eam restitue. Vel ne permittas diu ex ore meo veritatē auferri, si quando, vt accidere potest, ab ea me decidere contigerit. Vel, ne valde eam auferas, hoc est, nunquā auferas.

Quoniam in iudiciis tuis supersperavi. Quoniam in lege tua valde speravi, confidens si legem tuam seruauero, conseruandam in me esse veritatis tuæ gratiam.

Et custodiam legem tuam semper, in seculū & in seculū seculi. Semper legē tuam custodiā, hoc est, in omni negotio. Illa autem verba: in seculū & in seculū seculi: idem significant, quod semper tametsi ad maiorē perpetuitatis atq; æternitatis intensiōē dicta etiam esse possunt. Vel, custodiam hanc legem tuā, non in hoc tantū seculo, sed etiam in futuro, quod seculū seculi appellatur, tanquā præsentī seculo honoratius. His autē verbis prōprietudinis vehementiā demonstrauit, quam habebat, vt legē obseruaret.

Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiui. Prosperere dirigebat ad omnia, quæ agēda erāt. Causa autē huius rei fuit, quia mādata tua dilexi. Vel cū calamitatibus circundarer, animo non angebar, quia inter afflictiones illud mihi saltem delectationi & solatio erat, q̄ conscius mihi essem, diligēter me exquisisse oīa mādata tua. Solet autē bona cōscientia maximū semper solamen præstare.

Et loquebar in testimonijs tuis coram regibus, & non confundebam. Loquebar legem coram regibus, & bonum inde nomen reportabam, Libere enim loquebar in mādatis tuis,

& timore nullo cohibebar. Congruunt etiam hæc verba sanctis Christi martyribus.

Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi valde, & leuavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Meditabar quidem in eis, legens ea, leuabam autem manus meas ad mandata tua, operibus videlicet ea adimplens & perficiens.

Et meditabar in iustificationibus tuis. Pro meditabar in Græco legimus ἰσολόσιχον de cuius significatione superioris dictum est.

Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti. Erga me seruum tuum, inquit, memor esto illius verbi, in quod me sperare iussisti. Verbum autem hoc tuū illud est, quo dixisti te misericordē esse, atq; ideo omnes eos etiā saluaturū, qui mandata tua custodierint, quemadmodum alibi declarauimus. Debemus etiā digne deo intelligere sermonem hunc: Memor esto: pro, perfice & ad finē deducito. Neq; enim vlla in deū cadit obliuio, aut reminiscētia.

Hæc me consolata est in humilitate mea. Hæc spes scilicet me consolata est, hoc est, spes ista recreauit ac refouit me, in humilitate ac miseria illa constitutum, in quam assidua tentationes & calamitates me deduxerant.

Quia eloquium tuum viuificauit me. Verbum, inquit, illud tuum, de quo paulo ante diximus, cum præ tantis afflictionibus angerer, ac pene mortuus essem, iterum me ad vitam reuocauit.

Superbi iniquè agebant vsque valde, à lege autem tua non declinaui. Illi quidem in multis legem tuam transgrediebantur, ego vero illis non me adiunxi. Vel iniquè agebant, deridentes me, quòd à legi tuæ semper incumberem, & ab illius meditatione nunquam recederem. Superbos autē appellat, legis contemptores. Tales enim esse solent elati omnes, ac superbi.

Memor fui iudiciorum tuorum à seculo domine, et consolatus sum. Quæ à seculo, hoc est, quæ ab initio sunt, & in futurum erunt. In his autem iudiciis continetur, quòd virtute præditos homines, tametsi ad tempus affligi permittas, tandem glorificabis. Quòdque eos inhonorabis, qui prauis imbuti sunt moribus, quanquam interea tranquillam ac felicem vitam degere videantur.

Abijit. *Tristitia detinuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.* Tristis fui, inquit, propter peccatores, partim quidem iratus, quod legem tuam adeo contemnāt, partim etiam dolens, quod ipsi perituri sint.

Cantabiles mihi erāt iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ. Cantandæ, hoc est, meditandæ à me sunt: vbicunque habitauero, vbicunque vitam degero. Vel aliter: loco canticorum mihi erant, & in psalmos eas mihi constituebā, atque eas psallendo, delectabar.

Memor fui nocte nominis tui domine, & custodiui legē tuam. Nocturno, inquit, tempore quando immundi dæmones, plures solent perturbationes afferre, ego te in memoria semper habebam, & præ timore tuo sapientior reddebar. Vel in nocte passionum, atque affectuum, & quando ab illis obtenebrabar.

Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui. Hæc memoria scilicet. Solet enim Propheta aliquando verbū mutare in nomen: iuxta illud, hæc me consolata est in humilitate mea. Hæc memoria, inquit, ideo mihi facta est, quia valde exquisiui iustificationes tuas. Illinc enim ego timorem accepi.

Portio mea domine, dixi, custodire legem tuam. Tu portio mea es. Hæreditas, inquā, mea, & diuitiæ meæ. Alia enim terrena omnia despicio. Atque ideo dixi: hoc est pollicitus sum custodire legem tuam, & nullo pacto eam transgredi.

Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo, miserere mei secundū eloquium tuum. Te, inquit, pro delictis meis ex toto corde deprecatus sum: miserere ergo mei, iuxta eloquiū tuum Scriptū est enim in lege tua, q̄ delinquentium misereberis. Vel secundū promissionem, aut distinctionem tuam. Per faciem autem dei, ipsum deum circūloquitur.

id. 8. 8. v. *Cogitavi vias tuas, & conuertī pedes meos in testimonia tua.* Legem tuam meditatus sum, conuersationisque, ac vitæ meæ semitam direxi ad mandata tua. Quædam autem exemplaria habent: cogitavi vias meas, hoc est, prius consideravi, quid agendum mihi esset, aut quid dicendum: atque ideo ambulavi iuxta mandata tua.

Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiā mandata tua.

Paratus

Paratus sum ad custodiendum ea, atque ideo ab eorum difficultate, aut seueritate turbatus non sum. Malū enim quod quis prius considerat, atque expectat, tolerabilius efficitur. Vel dæmonibus, seu tentationibus, me inuadentibus, turbatus non sum, sciens, q̄ imperum in me facturi erant. quam ob causam ad tolerantiam me præparauī.

Funes peccatorum circumplexi sunt mihi, & legem tuam non sum oblitus. Funes peccatorum, prauæ sunt dæmonum cogitationes, quibus ceu vinculis quibusdam, necere, atq; alligare omnes conantur, quibus cum certant. Hi, inquit, funes mihi circumplexi sunt, nec tamen ideo oblitus sum legis tuæ. Illius enim timore, omnibus peccatorum vinculis veluti gladio quodam incisus liberatus aufugi.

Media nocte surgebam vt confiterer tibi, ad iudicia iustitie tuæ. Media nocte quando dæmones aduersum homines magis insurgunt, & alios quidē ad prauas cogitationes, alios vero ad ipsa vrgent facinora. Vel aliter: eo, inquit, tempore surgebam è lecto, vt tibi confiterer, quando somnus quiescentibus suauior videri solet: surgebā dico, vt confiterer, hoc est, vt gratias tibi agerem, propter iudicia iustitiæ tuæ. Hæc autē iudicia tu nobis parcens, mādaſti lege tua obseruari: vt dum tui timorē addiscimus, moderatiores efficiamur: ne intemperantiā secuti maioribus damnemur suppliciis. Vel surgebā, vt cōfiterer tibi peccata mea, propter iudicia iustitiæ tuæ, hoc est, timens propter ea.

Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Equè ego, inquit, atque illi, te timeo, æquè etiam mandata tua obseruo. Vnus etenim ex illorum numero sum, qui te maxime venerantur, atque obseruant.

Misericordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me. Tu totius orbis misereris, tu omnes nutris, tu omnium curam ac prouidentiam habes, tu patiens es ad omnes. Miserere igitur mei, & doce me iustificationes tuas, ita vt alius & perfectius eas intelligam. Huiusmodi autem verbis vtitur beatus David, non q̄ procul esset à misericordia dei, sed vt illum sibi magis beneuolum redderet, & vt ampliorem erga se misericordiam conciliaret.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, secundum verbum tuum. Beneficio, inquit, affecisti seruum tuum. Ita enim

Περιπλάκται
οὐρανοῦ.

Τὸ ἕξουσιον
γέσθαι σοὶ
ἐπὶ τὰ κρί-
ματα.

Symmachus reddidit. Secundum autem verbum tuum, quod in lege scriptum esse diximus. Ibi enim expresse pollicitus es te affecturū beneficio eos, qui tibi placere studuerint. vel aliter: quia Græca dictio λόγος, non verbum tantum, sed rationem etiam significat secundum rationem, inquit, fecisti hanc bonitatem, hoc est, secundum id quod diuinitatem tuam decet. Continet autem hic sermo gratiarum actiones, pro acceptis beneficiis.

Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. Doce me, inquit, bonitatem erga amicos & cognatos, disciplinam in actionibus, & scientiam in contemplando. Instrue me igitur in his omnibus, quia mandatis tuis obtemperaui, vel quia credidi, quòd instrui deberem à mandatis tuis, atque ab illis sapientior reddi.

Priusquam humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum custodiui. Antequam affligerer ego peccaui, & quia post peccatum castigatus sum, de cætero legem tuam custodiui timens ne si rursus mihi peccare contingeret, rursus pari modo afflictione aliqua castigandus essem. Solet enim post peccatum afflictio consequi, atque humiliatio. Fortassis etiam, de ea loquitur humilitatis virtute, quæ cordatis hominibus de conscientia innascitur peccati, ita ut sensus sit: quòd peccatum sibi fuit causa humilitatis.

Bonus es tu, et in bonitate tua doce me iustificationes tuas. Tanquam bonus, & misericors doce me sincerius, ut ego etiam bonus fiam. Sæpius vero idem repetit, orationem intendens, ac veluti diuinæ doctrinæ avidus.

Multiplicata est super me iniustitia superbiorum, ego autē in toto corde meo scrutabor mandata tua Illi inquit summa me afficiunt iniuria, ego tamen propterea à mādatis tuis non recedam, nec superbos imitabor: quinimmo scrutabor mādata tua, in quibus consolationem capio. Per superbos autem & dæmones intellige, & legis contemptores,

Coagulatum est sicut lac cor eorū, ego vero legem tuā meditatatus sum. Induratū est, inquit, eorum cor aduersum me. Lac enim coagulatum in caseum obdurescit. Vel quia Græca dictio, τυφώδι, non tam coagulatum quā caseatum significat. Caseatū est, inquit, hoc est, pingue effectum, & abundans iniquitatibus. Effici enim solet pinguius lac, vbi
in caseum

in caseum concreuerit.

Bonū mihi, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. Vtile quidem mihi fuit corripī à te variis afflictionibus, vt iustitiam tuam addiscerem: quòd scilicet tu peccātes castigas. Quòd si in præsenti vita punis peccatores, quanto magis id facies in futura?

Bona mihi lex oris tui, super millia auri & argenti. Lex, quā ἀγαθὸς μοι ὁ Μοῦσι tradidisti, bona mihi est, eo quòd instruit, atque ἐνδύμενος. erudit me. Nam & corpus castigat, & mores dirigit, & sapientio rem animam reddit.

Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me, da mihi intellectum, vt discā mādāta tua. Tu me, inquit, plasmaſti, tu mihi prudentiam præsſta, tu me doce, & ego addiscam manda ta tua, quæ hominem ad rectam semitam dirigunt. Aliqui etiam dicunt, quòd filius & sanctus spiritus dici pos sunt manus patris: eo quòd per eos omnia fecit.

Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur, quia in verba tua supersperaui. Videbunt me proficere, si mihi intellectum præsſtiteris: & lætabuntur, quòd in mandatis tuis valde sperauerim & non in aliis seculi huius auxiliis.

Cognoui domine, quòd iustitia iudicia tua, & veritate tua humiliasti me. Experientia cognoui, quòd iudicia tua iusta sunt, quodque merito multis me afflictionibus depressisti, vt prudentior fierem. In te enim deliqueram.

Fiat misericordia tua, vt cōsoletur me secundum eloquiū tuum, seruo tuo. Fiat mihi seruo tuo misericordia tua, vt me calamitatibus afflictum refrigeret. Fiat autem hoc mihi, iuxta promissionem tuam. Pollicitus enim es in lege tua, opem te laturum esse omnibus pœnitentibus.

Veniant mihi miserationes tuæ, & viam. Mihi, inquā, qui modo tristitia ac mœrore pene eram suffocatus.

Quia lex tua meditatio mea est. Veniant mihi, inquit, illæ miserationes tuæ quia deinceps, præ cæteris omnibus, lex tua erit meditatio mea.

Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerūt in me. Erubescant, quæ nihil potuerunt perficere, eo quæ superati & profligati sunt. Ipsos autem dæmones intelligit, seu diuinæ legis contēptores, vt diximus. Iniuste autē fecerunt iniquitatē in me, quia propter inuidiam me agresſi sunt.

*Ego autem meditabor in mandatis tuis. De hoc iam alibi
sepe dictum est.*

ἐπιφάνειαν.

conuertant me timentes te, & qui cognoscunt testimonia tua.
Ij, inquit, qui timent te conuertant me, si aliquando sedu-
ctus, à mandatis tuis aberrauero.

ἐμωμος.

*Fiat cor meum irreprehensibile, in iustificationibus tuis, vt non
confundar.* Irreprehensibile fiat cor meum, dum in iustifi-
cationibus tuis meditatur, & vtinam timore eorum pur-
gatus, non confundar, turpe aliquid committens.

Deficit in salutare tuum anima mea. Abit quodammodo, at
que dissoluitur anima mea, desiderij vehementiam non
ferens. Per salutare autem salutarem Christi incarnatio-
nem intelligit. Ait igitur se illius salutaris desiderio ma-
xime teneri.

In verba tua supersperavi. In verbis tuis confido, futurū
esse quod cupio in eius dico verbis, q̄ in lege de ipso sa-
lutari scripta sunt. Aliqui vero intelligūt beatum Dauid
hæc verba dixisse de sua salute. Opto, inquit, eā cōsequi
salutem, quæ à te prouenit: & in mandata tua valde con-
fido: quòd scilicet ea obseruans saluabor. Illud etiam an-
notandum duximus quòd indifferenter Propheta nunc
singulari sermone, verbum dicit, nunc verba in plurali.

*Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes, quando con-
solaberis me?* Debiles effecti sunt animæ meæ oculi, aspi-
cientes in legem tuam, Defecerunt autem quærentes,
quando consolaberis me: instruens scilicet & docēs me,
& occultos in lege tua thesauros reuelans.

*Quia factus sum sicut vter in pruina, iustificatiões tuas nõ sum
oblitus.* Aiunt vtrem pruina frigefactum constringi. Talē
se beatus Dauid effectum esse dicit: constrictū nimirum
& castigatum calamitatibus. Qua de causa negat se vllò
vnquam tempore iustificationum dei futurū immemo-
rem, ne rursus in tētationes, & calamitates deferri eum
contingat. Alij vtrem dicunt tractum in pruina molliorē
ac laxiorē fieri. Talis, inquit, ego effectus sum, quia mul-
tis calamitatibus distractus, tādē etiam debilitatus, ac
dissolutus sum: attamen neq; ideo iustificationes tuas o-
blitus sum. Vel aliter: Factus sum sicut vter, mortuus ni-
mirum quantū ad animi affectus: veruntamē capax elo-
quio

quorum dei effectus autem sum huiusmodi in pruina diuinæ gratiæ, quæ ab eo descendit, & passionum mearum flammam refrigeravit. Atque ideo non recessi à lege tua, sciens, quòd per illam ego gratiam etiam à te consecutus sum.

Quot sunt dies serui tui? quādo facies mihi de persecutibus meis iudicium? Quot sunt? pauci prorsus. Quādo igitur facies mihi iustitiā de persecutibus me inuisibilibus seu etiā visibilibus inimicis? facies autem hoc iudicium, si illos in fugam conuerteris, & procul à me eos insecutus fueris.

Narrauerunt mihi iniqui garrulitates, sed non ut lex tua. ἀδελφίαι.
Narrauerunt mihi dogmatum quorundam nugacitates legi tuæ contrarias. Vel, ij, qui legem tuam interpretabantur, narrauerunt mihi garrulitates: legi tamen cōsonum aliquid non dicebant. Possunt autem hæc verba generaliter aduersus omnes hæreticos accommodari.

Omnia mādata tua aq̄uitas: iniuste persecuti sūt me: adiuua me. ἀδελφοί.
Ea, inquit, mādata omnia vera sunt, in quibus nemini inferendā esse iniuriā mandasti. Adiuua me igitur affectum iniuria, & vindictam sume de iis omnibus, qui legē tuam trāsgrēdiūtur. Est autē hic sermo de visibilibus inimicis.

Paulominus consummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua. Penē, inquit, interemerunt me. Consummare dixit, pro vitam finire. Consummauerunt me igitur, hoc est, præparauerunt ut meam vitam consummarent. Vel concluderunt me in terra, seu euerterunt me in terram: ego tamen à meditatione aut aut ab obseruatione mandatorum tuorum non recessi.

Secundū misericordiā tuam viuifica me, & custodiā testimonia oris tui. In misericordia tua viuifica me, tāquā misericors. Et de his verbis, viuifica me, iam superius dictum est. Testimonia vero oris tui, ea dico, quæ Moyse mandasti.

In seculum domine verbum tuum permanet in cælo. Mandatum tuum incommutabile in cælo semper permanet. Illud, inquam, mandatum, quo cælum in suo semper ordine continetur.

In generationem & generationem veritas tua. Veritas huius mandati in omni semper generatione constans permanet: & ordo semel constitutus, in diuersa non mutatur.

Fundasti terram, & permanet ordinatione tua Hæc etiã permanet ordinatione tua, hoc est, quẽadmodũ tu disposuisti.

Perseuerat dies, quoniã omnia seruiunt tibi. Permanet dies, vt ordinasti. Antiquum enim atq; à te statutũ ordinẽ cõseruat. Huius aũr perseuerãtiẽ causa est, quia hæc, & alia omnia simul tibi seruiũt, & mãdato tuo nõ secus, ac serui domino suo obtẽperant. Altius etiã intelligẽdo: verbum tuũ in cœlo semper p̄manet, apud Angelos. Faciẽtes em̄ inq̄t, verbũ eius. In generationẽ etiã & generationẽ antiqui & noui populi est veritas tua: inq̄, veritas, quæ est in lege. Apud vtrinq; enim generationẽ verbũ tuũ verum esse prædicatur: Fundasti etiã Ecclesiã, & in Euãgelica eã fide stabilisti: Ecclesiam dico, quẽ antea terra merito dici poterat, quia terrena sapiebat, & in terrenis versabatur, Ideoq; permanet, vt ordinasti. Et quanq̄ multa tentationum, ac persecutionum maria, vt ita dicã, quasi Oceanus quidam, vndique in eã irruerint, non tamen aduersus eã præualuerunt. Perseuerat etiã dies, hoc est, pietatis ac religionis lumen, quod simulac ex Euangelij prædicatione ortum atque accensum est, ab aduersarij potentia nunquam extingui potuit. Prophetice autẽ hæc dicta sunt.

Nisi quòd lex tua meditatio mea est, tũc forte perissem in humilitate mea. Nisi, inquit, ea de causa fuisset liberatus, quia assidue meditor legem tuam, proculdubio calamitatibus tunc, maiori in me cum impetu irruentibus, perissem in afflictione mea.

In seculum domine non obliuiscar iustificationes tuas: quia in ipsis viuificasti me. Per totum seculum, iustificationum tuarum memoriam non amittam: quoniam per ea tu me iam penè expirantem viuificasti. Ideo autem liberatus sum, quia legem tuam meditabar.

Tuus sum ego, & saluum me fac, quia iustificationes tuas exqui siui. Scriptum est enim in lege tua, quòd qui fecerit eas iustificationes, viuet in eis. Quoniam igitur ego tuus sum, salua me ab insidiatoribus meis. Tuus autem sum, veluti qui iustificationes tuas toto corde exquiro.

Me expectauerunt peccatores, vt perderent me. Mihi, inquit, insidiati sunt. Nam qui insidiantur, expectare eum solẽt, cui insidias tendunt.

Testimonia tua intellexi. Prudentior à te effectus, atque ideò in illis refrigeror & consolor.

Omnis cõsummationis vidi finē, latū mādatū tuū valde. Finē, inq̄t cognoui esse in humano quolibet aut diabolico studio. Latū eñ mandatū tuū valde. Neq; enim humanam mentē arctat, quinimmo ad cognitionem atq; ad intelligentiā, eā dilatat. Ab ea eñ ego dilatat⁹ sum, & finem oīs cõsummationis cognoui. vel aliter: omnis cõsummationis, hoc est, oīs destructionis finem noui, qualis nimirum mortis finis sit iusto homini. & qualis peccatori. Sequitur: Latū mādatū tuū valde: quia oēs eos recreat, & eorum corda dilatat, q̄ in angustiis atq; afflictionibus versantur. Per mādatū vero legē intellige. vel, latū est mādatū tuū, eo q̄ angustias & ærumnas nullas præstat, tamen inerti bus ac pigris hominibus laboriosum id esse videatur.

Quā dilexi legē tuā domine, tota die meditatio mea est. Valde, inq̄t, amaui legē tuā, atq; ideò tota die meditor in ea: quā cunq; .s. die: modo illā legēs, modo mēte contēplās, modo etiā operibus omnia perficiens: quæ in ea mandātur.

Super inimicos meos instruxisti me mādato tuo, quia in seculū, meum est. Omnes qui legē non obseruāt, inimici illorū sunt, qui eam obseruant. Super eos, inquit, docuisti me, mandatum tuum, quia illud semper dilexi. Quo circa illi quidem me iniuria afficiūt, ego vero eos minime, quia maiorem scilicet à te sapientiam edoctus sum.

Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est. Ipsi etiam doctoribus meis sapientior effectus sum, quia assidue meditor legem tuam, quæ illuminare, atque instruere solet mentes hominum.

Super senes intellexi, quia mandata tua exquisiui. Super antiquiores me, inquit, & maiores ætate. Et subnotare videtur ipsum Saul. Talis etiā fuit, & Daniel, qui Susanne causam supra omnes populi seniores intellexit. Est autē huius maioris sapientię causa diuinorū mandatorū inquisitio diligēsq; inuestigatio, & custodia. Possunt etiā hæc verba legi ex p̄sona noui populi, cui⁹ inimici sunt Iudæi: eo q̄ aduersus eos inimico atq; infenso semper sunt aīo. Dici etiā possunt Iudæi, doctores, eo q̄ primi ipsi gentes docuerunt esse vnum deū, primi que sacræ scripturæ li-

bro eis tradiderunt. Appellabimus eos etiã seniores veluti priorem atq; antiquiorem populum. Filius meus, inquit, primogenitus Israel. Super hos Iudæos igitur nos in lege melius instructi sumus: quia illam sapiẽtius iuxta occultiores sensus intelligimus. Quocirca magis etiã eã amamus, cum multis de causis, tum præcipue, quia omnia nobis præsignauit, quæ pertinerent ad Christum.

Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt custodiã verba tua.
Feci hoc inquit, ne mandata tua spernerẽ, quæ hoc iubẽt.

A iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem statuisti mihi.
Non homo, sed deus: quem cum timerem, non declinaui ab eius mandatis.

Quàm dulcia gutturi meo eloquia tua, super mel ori mee. Eloquia dico, quæ corporis. quidẽ gutture proferuntur, sed interiori animæ gutture gustantur. Illam autẽ intelligit voluptatẽ, qua oēs ij fruuntur, qui intellectualibus animæ sensib⁹ pollẽt. Iis etenim qui inualidiori sunt stomacho, quiq; cibũ male digerũt, ipsum etiã mel amarũ videtur.

A mädatis tuis intellexi: propterea odi omnẽ viã iniustitia. Ab his, inquit, instructus sum, & effectus sapientior. atque ideo ab omnibũ malignis hominibus auersus sum.

Lucerna pedibus meis lex tua, & lumen semitis meis. Luminis em̃ ac lucernæ instar lucis radios emittens semitã illã manifestã reddit, quæ ad virtutẽ deducit. In nocte etenim præsentis vitæ, atq; in affectuũ nõstrorum tenebris rectã nobis lex viam ac bene ad beate viuẽdũ demonstrat, nec labi nos sinit in peccatũ. Per pedes etenim, & p semitas, vitæ ac cõuersationis modum intellige. Illud etiã sciẽdũ, qd lex Mosaica iuxta literam intellecta, lucerna iis est, qui per illam virtutũ semitam incedunt, quæ ad actiones pertinet. Spiritualiter vero intellecta, lucerna illis est, qui per contemplationis callem feruntur ad deum.

Iuravi & statui custodire iudicia iustitia. Vbi vtilitatis illius experientiam cepi, quæ à mandatis tuis prouenit, statim iuravi, hoc est, pollicitus sum, & statui mihi veluti incõmutabile iuramentum vt ea obseruarẽ. Statuere enim dixit, pro stabilire.

Humiliat⁹ sum vsq; valde domine: vivifica me secũdũ verbũ tuũ.
Diu, inquit, humiliat⁹ sum à voluntaria, seu etiã ab inuoluntaria

luntaria afflictione. De verbis autē, viuifica me, iam superius dictum est, ibi : adhæsit pavimento anima mea, &c.

Voluntaria oris mei beneplacita fac domine. Voluntarias, inquit: promissiones meas, quas nulla necessitate, sed sponte ac volenti animo pollicitus sum, suscipe, precor, benignus & dirige. Huiusmodi autem fuit promissio illa, ac iuramentum obseruandi mandata.

Et iudicia tua doce me. Difficillia enim sunt, atque obscura. Iudicia enim, inquit, tua abyssus multa. vel doce me, vt profundius ea intelligam.

Anima mea in manibus tuis semper, & legem tuam non sum oblitus. Animam, inquit, meam in manus tuas semper tra- do, teque vt illius custodem protectorem, ac moderato- rem suscipio. atque ideo legis tuæ oblitus non sum, ne fortassis caderem. in ἡσθησεν.

Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erravi. Posuerunt mihi laqueum vt comprehenderent me, & seductus non sum à mandatis tuis, timens ne in la- queum inciderem : verum qui ambulant in lege dei in- aqueos incidere non possunt.

Hæreditariæ testimonia tua in seculum : quia exultatio cordis mei sunt. Perpetuam hæreditatem ea esse reputavi, & lu- crum quoddam, quod perire non posset. Hoc autem ser- mone affectum suum indicat erga diuina mandata.

Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas in seculum propter retributionem. Persuasi, inquit, cor meum, & conuer- ti illud ad facienda semper mandata tua : atque hoc, ob repositam iis omnibus retributionem, qui quæ tibi pla- cita sunt, adimpleuerint.

Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi, adiutor & defensor meus es tu, in verba tua supersperavi. In lege, inquit, tua con- fîsus sum quæ & eos iustificat, qui illam obseruant, & bo- na insuper eis pollicetur.

Declinate à me malignantes, & scrutabor mādata dei mei. Ma- ligni nanque homines & dæmones, fidelium atque pio- rum animos perturbant & impedimentum eis præstant. ἀποστρέψατε

Adiuua me secundum eloquiū tuū. Iuxta promissionē tuam Pollicitus enim es in lege te eos omnes defensurum, qui illam seruauerint. vel simpliciter iuxta promissionē tuā. ἡν.

נגי שׁוֹדֵי מִי

Et vivifica me. De hoc iam dictum est.

Et non confundas me ab expectatione mea. Ne confundi me permittas, aut frustrari spe in te mea.

Adiuva me & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper. Ab inimicorum insidiis saluabor.

Spreuisti omnes discedentes à iustificationibus tuis, quia iniusta cogitatio eorū. Tanquā inutiles neglexisti & repulisti eos. recedunt autem à dei lege, qui quæ iniqua sunt, cogitant.

παράβαίνου
τας.

Transgressores reputavi omnes peccatores terræ. ideo dilexi testimonia tua. Quisquis deliquerit, iudicio meo, legis tuæ transgressor efficitur. atque ideo legem ego tuā dilexi, ne simili modo trāsgressor existimarer. terræ autem peccatores dixit, quia de terra sunt, vel quia in terra peccant.

Confige timore tuo carnes meas: à iudiciis enim tuis timui. Dū iudicia tua, inquit, lego in animo quidem, timore corripior, ipsum tamen corpus huiuscemodi timore non castigatur. Tu igitur confide & ipsum corpus hoc timore, ita vt ad immoderata desideria, aut ad minus honesta opera, amplius non feratur.

Feci iudicium & iustitiam: non tradas me calumniantibus me. Iustum, inquit, iudicium feci. Me igitur, quod iustum est, iudicantem ne tradas quæso iis, qui iniuste mihi insidiantur. Nec dominantur mei iniqui homines, cum ego equa & iusta semper sectatus sim. Dicitio autem Græca, ἀδικούντες, non tam calumniantes quàm iniuriam seu iniustitiam facientes significat.

Suscipe seruū tuū in bonū: non calumniētur me superbi. Longanimis esto seruo tuo pro bono, ita vt per sincerā pœnitentiam superuenientes peccati sordes possit absoluere, nec superbi, hoc est, nec legis cōtemptores calumniētur me, quasi fato quopiam, & non ob delicta mea, in calamitatē huiusmodi inciderim. vel nō calūniētur me, vt temere pœnitentē, aut tanquā frustra sperantem vllā salutem.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ. Animæ, inquit, meæ oculi nō mediocriter debilitati sunt, dum ad salutem illam assidue aspiciunt, quæ ex te pendet, & ad promissionem iustitiæ tuæ.

Fac cum serua tuo domine secundū misericordiā tuā, & iustificationes tuas doce me. Fac misericordiā tuā in seruum tuum, tanquam

tanquam misericors. vel fac beneficium in misericordia tua: & misertus mei, doce me iustificationes tuas.

Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum vt cognoscā testimonia tua. Et si intellectum mihi pręstiteris, cognoscam ea.

γνωσμαι νο
για.

Tempus faciendi domino: dissipauerunt legem tuam. Tēpus est tibi domino faciendi scilicet vltionem, cum iniqui legem tuam spreuerint & destruxerint.

Propterea dilexi mandata tua, super aurū & topazion. Quia illi legem tuam dissipauerunt, ego idcirco eam magis dilexi, quā aurum aut pretiosos lapides, aut omnes denique diuitias.

Propterea ad omnia mandata tua dirigebar. Nō ad hoc tñ, aut ad illud mandatū, sed ad omnia mandata tua: quod maioris perfectionis signum est. Ad id vero dirigebar, vt tibi inseruirem, vtque tibi parerem, qui mandata ea obseruari iusseras: cum illi contra te ad iram excitarent.

Omniem viam iniustam odio habui. Qui mandata dei diligit, omne vitium odit, veluti eis contrarium. Neq; enim inter se conueniunt vitium & virtus, lux & tenebrę, ægritudo & sanitas.

Mirabilia testimonia tua, idco perscrutata ea est anima mea. Mirabilia sunt: quia & omne virtutis genus docent, & oē vitium arcent. & idcirco anima mea non simpliciter, aut vulgari quodam modo ea scrutata est, sed perscrutata: summa nimirum cum diligentia atque exquisione.

επισκοπω
αυτα.

Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Vel ipsis ætate paruulis, nec dum etiam viris: vel mente atque intellectu paruulis: vel ipsis etiā fidelibus, qui ex gentibus crediderunt. veluti nuperrime deo adiūtis: vel simpliciter, nouo populo christiano, qui paruuli nomen merito habet, propter voluntariam humilitatem.

Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam. Os, inquam, animę meę, hoc est, mentem meā: hanc etenim mentem prauis ego cogitationibus claudens, & bonis aperiens, prudentię spiritum & sapientię gratiam attraxi. Verba autem illa, desiderabam, perscrutatus sum, supersperaui, & alia huiusmodi, vehementiorem animi intensionem demonstrant.

Respice ī me & miserere mei secūdu iudiciū diligētū nomē tuū.

Quilibet homo misericordia dei assidue indiget. respice igitur in me tētationibus afflictum. secundum iudicium vero, hoc est, iuxta determinationem, quam posuisti diligentibus te, iudicans te eorum misertum iri, atque auxiliaturum eis, & præsertim iis qui in tētationibus forent.

Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, & nō dominetur mei omnis iniquitas. Viam, inquit, vitæ meæ secūdū legē tuam direxi. Nō dominabitur igitur mei iniquitas, ita vt faciam eā. Oīs enim, qui facit peccatū seruus est peccati. vel iniquitatē dixit pro iniquo homine, rogans, vt iniqui homines sui non dominantur. omnem etiā iniustitiam dixit, quæcunque scilicet ea fuerit, pro nulla iniustitia.

Redime me à calumniis hominum, & custodiam mandata tua. Ne aut illi me calumnientur, aut ego illos, grauissimum enim quid est calumnia, & desperationē persæpe in eos immittit, qui pusillanimes sunt, atque in diuina sapientia parum confidunt. Pollicetur autem beatus David diuina se obseruaturum mandata in retributionem, atq; in præmium præstitæ sibi à deo libertatis. vel redime me, & custodi, ne perturber, à calumniis, quæ mihi sæpenumero impedimenta solent præstare.

Faciem tuam ostende super seruum tuum, doce me iustificationes tuas. Ostende mihi, inquit, illam potentiam tuā, quam in prospiciendo, habes, & custodiendo creaturam tuam, hoc est, respice in me. vel aliter facies patris est filius. Qui vidit, inquit me, vidit & patrem. Vnde & patris character filius dicitur. Rogat igitur propheta incarnādum filium sibi ostendi, qualis nimirum futurus sit, & tradendas similiter euāgelij iustificationes edoceri. vel ex persona noui populi ad deum supplicat, petens mitti sibi hunc filium, & doceri se ab eo iustificationes legis.

Decursus aquarum subierunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Per aquarū decursus, charadras & valles intelligit, ac loca cōcaua, p̄ quæ aquæ fluere solēt. Oculi, inquit, mei lachrymādo cōcaui effecti sunt, charadræq; ac vallis cuiusdam speciē subierūt: vel contabuerunt lachrymarū copia: quam ideo emisi, quia trāsgressores non custodierunt legem tuam. Tota etenim nocte miseriam ego illorum deflebam. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt pertineant

ἐπιφάνειαν.

δυσφόδρε ὑδάτων κατὰ ἰσοπέδους.

tineant ad Iudæos, qui inique agentes Christum interemerunt. Lachrymatus enim est dominus super eos, tanquam super cognatos, ac eiusdem generis homines.

Iustus es domine, & recta iudicia tua. Hoc assidue cogitare, dicere, credere, & confiteri optimum est.

Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam valde. Mandasti ea valde, iustitiam nimirum & veritatem, vel mandasti ea testimonia obseruari, vt valde iusta, & valde vera. Lex etenim tua quod iustum est, omnibus retribuit, tam iis qui recte agunt, quam iis qui non recte: & verax etiam est, in promissionibus suis.

Tabescere me fecit zelus meus, quia oblitus sunt verba tua inimici mei. Zelus quo propter te accendor, quod ab eis spernaris: vel iusta ira, qua pro te commoueor, quod mandatorum tuorum oblitus sunt: quodque à veteri meditatione sua recesserunt inimici illi mei, qui ob ardorem animi in te meum mihi infensi sunt.

Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud. Purissima, inquit, atque immaculata est lex tua, quasi aurum quoddam ignitum, atque igne examinatum. Similem sententiam habuimus in psalmo II. ibi: eloquia domini eloquia casta, argentum ignitum. Eadem enim dictio vtroque est, in Græca lectione, quæ & ignitum significat, & igne examinatum. Hoc vero eloquium seu mandatum tuum is solus diligit, qui seruus tuus est, qui tibi seruit, te colit, & cum timore veneratur.

Adulescentulus sum ego, & contemptus, iustificationes tuas non sum oblitus. Iuxta historiam beatus Dauid adulescentior erat inter cæteros fratres, & propter staturæ exilitatem fuit etiam contemptus à patre, quando Samuel propheta uenturus eum in regem, aduenit. Fuit etiã iunior ipso Saul & neglectus ab eo, cum persecutiones ab eo varias sustineret: verumtamẽ hic iunior & neglectus supra hos omnes, diuinorum mandatorum meminit. Possumus etiã intelligere hæc verba, vt prolata sint ex persona noui populi, qui contemptus quidem & neglectus fuit ab antiquo Iudæorum populo, & tamen supra eum diuinam legem intellexit, atque obseruauit.

Iustitia tua iustitia in seculum. Diuina iustitia proprie ac vere

est & dicitur iustitia. quæcūque enim deus iustificauerit, is iuste atq; in æternum iustificatur: hominum vero iustitia huiusmodi non est, sed temporalis & per sæpe fallitur.

Et lex tua veritas. Lex tua idem ferè est, quod veritas, cum in omnibus vera dicat. vel veritatem dixit, pro rectitudine, iuxta illud: Iustus es domine & recta iudicia tua. De hoc etiam dictum est in psalmo 18. ibi: Iudicia domini vera simul & iustificata.

Tribulationes & angustia inuenerunt me: mandata tua meditatio mea est. Inter tot calamitates meas illud mihi vnicū fuit solamen, quo dolorem leuabam, quod in mandatis tuis assiduis meditabar.

Iustitia testimonia tua in seculum. Hoc est, iustitia æterna, vt prædiximus.

Intellectum da mihi, & viam. Græca dictio συνέσιον, nō solum significat intellectum da, sed etiam prudentem facito. si igitur intellectum & prudentiam mihi dederis: viam, & vere viam. nam qui prudentes nō sunt, vere non viuunt, eorum etenim vita inanis est.

Clamaui in toto corde meo, exaudi me domine, iustificationes tuas exquiram. Dum tribularer, inquit, clamaui ad te: nec simpliciter, sed in toto corde meo: ideo exaudi me: nam si exaudiueris, iustificationes tuas perquiram.

Clamaui ad te, saluum me fac, & custodiam mandata tua. Eandem repetit sententiam, preces suas magis intēdens, & promissionem confirmari cupiens. saluum autem fac me, periclitantem scilicet.

Præueni ante tempus, & clamaui, quia in verba tua super speraui. Præueni, inquit, diluculum, in ipsa etiam intempesta nocte cum tempus adhuc non esset, quo exurgere homines solent: & clamaui ad te, confidens in verbis tuis, quæ per sanctum mihi spiritum manifestasti. clamabit enim, inquit, ad me, & ego exaudiam eum.

Præuenerunt oculi mei diluculo, vt meditarer eloquia tua. Ipsum etiā diē præoccupauerūt oculi mei, diluculi nimirū tpe: atque hoc vt legē tuam meditarer. orabat autē beatus Dauid ante tēpus, hoc est, ante diluculū. in ipso verò diluculo, meditationibus atq; cōtēplationibus vacabat.

Vocem meam audi domine secundum misericordiam tuam. In tua

ἰναλοσὺν.

πρωγιᾶ.

tua scilicet misericordia, ac tanquam misericors.

Secundum iudicium tuum viuifica me. Secundum legem tuam fac, vt viuam, atque vt legitime viuam.

Appropinquauerūt persequentes me iniquitati, à lege autem tua longe facti sunt. Quanto illi magis iniquitati appropinquant, tanto magis à lege tua se elongant. in quibusdam vero exemplaribus iniquitatem in quarto casu scriptū est, vt sit sensus quod persequentes me appropinquauerunt iniquitatē mihi, hoc est, iniquitatem suā prope me adduxerunt, ac penè cōprehenderunt me. huiusmodi vero homines tam praua operantes longe facti sunt à lege tua.

Prope es tu domine. Alibi etiam ait: prope est dominus omnibus inuocantibus eum. itē alibi scriptū est: deus appropinquans ego sum, & nō deus à longe, iuxta illud: Nōne cœlum & terrā ego impleo? dicit dominus. Et rursus: adhuc loquēte te dicā, ecce adsum. appropinquat igitur deus iis, qui per profectum & ascensum, ei pariter appropinquant. peccatores vero elongantur à deo. de eis enim scriptum est, ecce qui elongauerint à te, peribunt.

Et omnes via tue veritas. Tua omnia vera sunt, & firma. vel omnes prouidentia tuae rationes, quibus mundū gubernas, veræ sunt, tanquā prouidentia tua vera sit prouidentia. vel oīa iudicia tua vera sunt, tanquā tua & recta.

Initio cognoui ex testimoniis tuis, quòd in seculum fundasti ea. A principio, inquit, ex his cognoui, quod æterna illa esse stabilisti. nā cū ea intelligere inciperē, cognoui quòd fecisti immobilia ea esse, atq; incōmutabilia, & quod nullus ea aboliturus esset: quod si plura ex his per euāgeliū aboleri videntur, re vera tñ iuxta interiorē atq; reconditum sensum non abolentur, sed iuxta interiorē quādam apparentiam, & ipsius literæ vmbra, vt iam declaratum est.

Vide humilitatē meam, & eripe me, quia legē tuam non sum oblitus. Vide, inquit, afflictionem meam, & ex huiusmodi me eripe calamitatibus: quia licet propter legē tuā affligerer, eius tamen oblitus nō sum, nec sustinui iniquū aliqd agere aut odisse insidiatores meos. vel vide humilitatis meæ virtutē, & eripe me, quia legis tuæ oblitus nō sum, illius, inquam legis, quæ humilitatē iubet esse sectādam.

Iudica iudiciū meum, & redime me. Iudicium meum dico,

2197.

quod cum iis mihi est, qui me oppugnant.

Propter verbum tuum viuifica me. Propter legem tuam, propter quam in mortis periculo constitutus sum, viuifica me à seuerissimis hostibus oppressum.

Longe à peccatoribus salus, quia iustificatiões tuas nõ exquisierunt. Longe est salus ab iniquis. in periculo enim sunt, quia mandata tua contemnunt, verum mihi ea salus prope est. liberabor etenim ab illorum insidiis, quia mandata tua ego exquisiui. vel docētis sermo est, dicens, quod nulli peccatores saluabūtur, tametsi in hac vita fortunati ac felices esse videantur. vel peccatores, à deo auxiliū nõ cōsequentur, eo quod illius iustificationes contempserunt.

Miserere tua multa domine, secundū iudiciū tuū viuifica me. Tu valde misericors es. fac igitur vt in vniuersali iudicio beatam ego vitam viuā, quando boni ac iusti in vitā abibūt æternam. vel fac me in hac vita viuere secundū legē tuam, adiuuans promptitudinē meā, & simul cooperans.

Multi qui persequuntur me & tribulant à testimoniis tuis nõ declinaui. Complures visibiles, atque inuisibiles persecutores sunt, qui querūt me cōprehēdere, & omne tētationum genus excitant, verū ego in te solo fretus à testimoniis tuis auersus nõ sū. variis autē modis repetit propheta ea: quæ sepe ab eo dicta sunt, & diuersis plata tēporib⁹.

Vidi insipientes & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt. Superius etiam dixisse eum legimus, tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.

Vide quoniam mandata tua dilexi domine, in misericordia tua viuifica me. Aliquando viuificari petit propter mandatorū obseruantiam, & aliquando propter misericordiā dei: illud quidem vt se iustificet, hoc vero vt modestiam, atq; humilitatē suā in exemplum cæteris proponat. perfectioris autem animæ est quod secundo loco eum facere dixim⁹. nemo eñ, vt inq̃t Apostol⁹, ex operib⁹ legis iustificatur. vnde in psalmo cētesimo secūdo, quæ dicta sunt, in illo versiculo: qui coronat te misericordia & miserationibus.

Principium verborum tuorum veritas. Omnia inquit, verba tua veritate nituntur. nā si earum principia sunt vera, cōsequenter & reliqua etiam vera sunt, & principio suo correspondent. fortasse etiā de primis verbis loquitur, quæ lo-

cutus

cutus est dñs ad Adam: ab omni, inquit, ligno, quod in paradiso est, comede. de ligno autē scientiæ boni & mali non comedetis. in quacunque autē die comederitis, morte moriemini. principium enim est hic sermo verborum omnium, quæ à deo ad hominem dicta sunt: qui à deo etiam fuit verus, vt in vniuersum humanum genus mors imperium sumpserit.

Et in seculum omnia iudicia iustitiæ tuæ. Hoc est. æterna sunt, atque inconcussa nam & superius dixit: quia in seculum fundasti ea.

Principes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formidauit cor meum. Non ab illis formidauit, qui occidūt corpus sed à verbis tuis: quia tu non corpus tm̄, sed animam etiam occidere potes in gehēna, hoc est, mādata ego tua magis timui, quā seculi huius principes, ob quorū timorē nūquam ego aliquid aduersus tua cōmisi mādata. intellige re etiam possumus principū nomine ipsum Saul regem: quem cū beatus David occidere sæpius potuisset, ob venerationem tamē mandatorum dei abstinuit. principi enim, inquit, populi tui non maledices. quod si maledicere prohibemur, quanto magis lædere, aut occidere?

Exultabo ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. Quemadmodum, inquit, quis diues efficitur inuētis spoliis, ita eloquia tua mentem illuminantia, & scientiæ thesaurum præstantia, me diuitem faciunt.

Iniustitiam odio habui & abominatus sum, legem autem tuam dilexi. Non simpliciter odio habui, sed etiam abominatus sum. est autem abominatio maior quædam odij intēsiō. de odio enim iam superius dixerat: iniquos odio habui & legem tuam dilexi.

Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Septies apud Hebræos sæpenumero ponitur p̄ pluries sepe, inquit, in die laudauit te, propter iudicia iustitiæ tuæ. hoc est, propter legē tuā, vel propter dispēsationes, atq; administrationes tuas. quæ cum iudicio à te fiunt: cum iuste omnia & decēter facias. quod si septies referri dicamus ad numerum, diem hic intelliges perfectū, hoc est, diem & noctem. & connumera hoc pacto, mediam noctem, diluculum, mane, tertiam horam, sextam, nonā, & vespas.

ἀγαλλιάσομαι.

Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalū. Diligentibus legem tuam pax est, non cum inuisibilibus inimicis, sed cum deo : & non est illis offendiculum aliquod. lex etenim omnem illis viam virtutis explanat, & omne peccati impedimētum aufert. vel illis est pax cum iis, qui eiusdem sunt fidei, tametsi hi sæpenumero pacem habere cum eis nolint.

Expectabam salutare tuum domine, & mandata tua dilexi. Et dilexi ea, vt adinuenirem, quod expectabam.

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer. Non solum custodiuit, sed etiam dilexit : nec tantum dilexit, sed dilexit vehementer.

Seruauit mandata tua & testimonia tua. Quæ superius diuisit, nunc coniungit.

Quia omnes viæ meæ in cōspectu tuo domine. Causa, inquit, huius obseruationis meæ est, quia omnes cōuersationis meæ viæ, & omnis actio mea in cōspectu tuo perficitur, & te teste, vitæ meæ semitam ambulo. præuidebā enim, inquit, dominum in conspectu meo semper. vnde timens te, qui omnia mea semper vides, obseruo etiam mandata tua, & testimonia tua.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine. Non auertatur, nec repudietur à te, tanquam quæ admittenda non sit. quæ nam autem fuerit hæc deprecatio, audi.

Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum. Ecce prophetæ nostri deprecationem. fac, inquit, me nō iuxta humanas artes, aut mundi sciētiās sapere, sed iuxta rationē tuam, vt & sermones tuos intelligam, & legem tuā ad plenum cognoscam.

Intret postulatio mea in conspectu tuo domine. Postulationē Aquila orationē dixit, & Symmachus suppositionem, & superius quidem dixit: appropinquet: modo vero, intret. nam si appropinquauerit omnino etiam intrabit.

Secundum eloquium tuum eripe me. Iuxta sapientiā tuam libera me ab afflictionibus: vel iuxta promissionē tuam. quemadmodum & superius dictū est. nam priuatim dominus ei pollicitus fuerat, auxilium atque opem suam se illi præstiturum esse.

Eructēt labia mea hymnū cū docueris me iustificationes tuas.

Simulac

Simulac iustificationes tuas sapientius me docueris, hymnum aliquem in gratiarū actionē mea efferāt labia: hymnū, dico, priuatū aliquē, qui pro huiusmodi acceptis beneficiis in laudē tuā, atq; in gratiarū actionē conscript⁹ sit. hoc autem orationis & precum genere suum propheta omnibus ardentissimum demonstrat desyderium.

Pronunciet lingua mea eloquia tua. Assidue ea loquatur, ita vt semper eadem, aut mediter, aut alios doceam, & nulli rei alij vacem. p. 67. f. 170.

Quia omnia mandata tua, iustitia. Hoc est rectitudo, seu directio: mandata inquam, tua humanam vitā moderantia. huiusmodi autem sermone superius etiam vsus est, dicens: iudicia testimonia tua.

Fiat manus tua vt saluet me quia mandata tuæ elegi. Adueniat, vt saluet me. huiusmodi illud est, quod alibi legimus: esto mihi in deum protectorem.

Concupiui salutare tuum domine, & lex tua meditatio mea est. Salutem eam concupiui, quæ à te est, & non humanū ali quod auxiliū: atq; ideo lex tua meditatio mea est, vt per eā ab inimicorū insidiis me eripias. possunt hæc etiā intelligi dicta esse de saluatoris nostri incarnatione, quæ quodam mundi salutare à deo missum merito appellatur, (natus est em̄, inquit, nobis hodie saluator.) quod salutare propheta noster videre optabat: quemadmodū alibi dixim⁹. vnde merito subdit: lex tua meditatio mea est: veluti quæ de huiusmodi sæpenumero loquitur salutaris: tametsi adūbrate atque obscure admodū illud nobis significet.

Viuet anima mea et laudabit te, et iudicia tua adiuuabunt me. Viuet anima mea verā vitam, quando qui bona fecerūt, ibūt in vitam æternā: & laudabit te tūc sublimius & perfectius. & iudicia tua legalia adiuuabūt me, qui ea seruaui, & non mediocrē mihi fiduciam præstabunt. quædam vero exemplaria habent optantis in modum, viuat, & adiuuent: ita vt precetur propheta viuere vitam ex virtute, quæ proprie vita est: & adiuuari ad hoc à lege, quæ dirigat eum, & moderetur, vt prædictum est.

Erraui sicut ovis perdita: quare seruum tuū, quia mandata tua non sum oblitus. Erraui nō deperdita aut relicta via mādatorū tuorū, sed erraui in montibus, errabundus illic de-

gens, huc atque illuc pertransiens, dum persecutionem sustineo. quære igitur me, & iterum ad priorem habitationem reducito, persecutores meos compescens: quia mandata tua non neglexi. vel sermo est ex noui populi persona. erraui, inquit, quasi ouis perdita per rectam religionis semitam non ambulans, sed per obliquas quasdam atque ambiguas vias, quæ ad perditionem ferunt. quære seruum tuum. omnia, inquit, seruiunt tibi. quære cum igitur tu, ô pastor bone, qui iuxta euangelicam deperditæ ouis parabolam, animam posuisti pro ouibus tuis, & me perditam ouem ad ouile tuum congrega. verum quod sequitur, aduersari videtur huic sensui. neque enim obliuisci dicitur mandatorum dei is, qui nondum ea didicit, sed qui ea olim edoctus est. nisi quis fortasse tempus, hoc in loco, positum esse dicat pro tempore: non sum oblitus, hoc est, non obliuiscor.

אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב

Canticum ascensuum.

Quindecim hæc cantica eandem prorsus inscriptionem habent: videlicet canticum ascensuum: vel iuxta alium interpretem, canticum ascensionum. huiusmodi autem inscriptionem sortita sunt, quia captiuos in Babylone Iudeos ascensuros esse prædicunt in Hierusalem continent nanque huiusmodi materiam, & tradunt quomodo illi tunc in captiuitate constituti, deum rogauerint, ac tandem ab eo exauditi, suam patriam receperint. & incipiunt quidem à clamore atque à precibus: quas ad deum fundebant, cum ea calamitate premerentur. finem vero habent, qui ad illud tempus pertinet, quo integre in patriam restituti fuerunt. & hoc quidem secundum historiam. iuxta anagogen vero huiusmodi inscriptionem habent hæc cantica, quia inter ceteros psalmos huiusmodi præcipue dei populum à Babylone, hoc est à seculi huius confusione, ubi in passionum atque in affectuum seruitute captiuus detinebatur, ad supernam deducunt Hierusalem. quicumque enim legerit, atque intellexerit, quanto antiquus ille populus, terrestris Hierusalem teneretur desiderio, & quomodo lametabatur, & quales ad deum mittebat voces: quæ nam etiam diceret verba, cum illuc reduceretur: atque ea denique omnia, quæ in his canticis continentur, ardentior profecto, & ipse reddetur, & vehementiori amore flagrabit superna ac cælestis Hierusalem.

PSALMVS CXIX.

Ad dominũ cum tribularer clamavi, & exaudiuit me. In captiuitatis scilicet calamitate, quam in Babylone sustinui. clamorem autem non oris intelligit, sed animæ valde dolentis & contritæ atque ad solum deum intentæ, qui solus eripere hominem potest à periculis. huiusmodi etenim animæ clamorem statim exaudit deus. verba autem hæc ex fidelium etiam persona dicta esse possunt.

Domine eripe animam meã à labiis iniustis, & à lingua dolosa. Hoc est, quod à deo petiit cum clamaret. vel hoc vnà cū aliis, quæ inferius postulasse eũ videbimus. per labia autẽ iniusta, ea intelligit, quæ iniustitiam in alto loquuntur, que admodum in septuagesimo secundo psalmo scriptũ est, vel calumniantium, & iniquorum hominum labia. linguam etiam dolosam, eorundem linguam appellat, vel speciatim insidiatorum linguam.

Quid detur tibi & quid apponatur tibi. ad linguã dolosam?

Alius interpres reddidit, quid dabitur tibi, & quid apponetur? ad ipsum enim supplicansem propheta sermonem conuertit interrogans, quænam ei defensio, seu quænam dabitur vindicta aduersus dolosam linguã illam. & significare nobis videtur hoc sermone, vel quod huiusmodi lingua ob summam suam malignitatem difficillime poterit superari, vel quod nulla ei defensione aut vindicta aduersus talem linguam opus est: cum doloso homini, dolus ipse satis ampla sit pœna.

Sagitta potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis. Hoc etiã à propheta ad supplicantis populi consolationem dictũ est, cui his verbis suadere nititur, tristandũ ei minime esse, cū potentis dei sagittæ acutæ effectæ sint aduersus iniquos, & dolosos, & cum desolatoriis pariter carbonibus paratæ: ita vt iniqui ferro cædendi, atque igne exure di & penitus delendi sint. per sagittas autem & carbones varia suppliciorum, ac pœnarum genera intelligit, quidã vero per potentẽ hoc in loco, diabolum significari dixerunt, tanquam inualescentem aduersus negligẽtes, atque inertes: & p sagittas eũ carbonib⁹ desolatoriis, cogitationes quascũq; passionũ, atq; affectuũ plenas, nam & cito

ſagittarum inſtar penetrant:& carbonum, hoc eſt, ardētium prunarum inſtar incendunt, & virtutem delent, quaſque ipſe etiam Apoſtolus carbones ignis appellauit. deinde rurfus ſermo eſt, ex perſona ſupplicātis populi. ſequitur enim.

μερονια,

Hæu mihi quia peregrinatio mea prolongata eſt. In Babylone nimirum, ſeu in captiuitate, cuius nunc diuturnitatē deplorat.

Habituui cum tabernaculis Cedar. Habituui inquit, in medio tabernaculorum Cedar. hanc etenim miſeriam etiā deplorat. Cedar autem regio quædam eſt, Babyloni proxima, quæ habitatores prauos habebat. inter hos vero, Babyloni Iudæos habitare ſtatuerant. & quia Cedar interpretatur obtenebratio, non immerito ij, qui inter tenebrarum tabernacula habitant, lamentantur. poſſumus autem tenebrarum tabernaculum appellare, moram illam, ac conſuetudinem, quam quis inter animi affectus & paſſiones ducit, quæ mentem obtenebrant.

μερονια,

Multum peregrinata eſt anima mea. Multis annis, ac longo tempore in captiuitate peregrina fuit.

Cum iis qui oderant pacem: eram pacificus. Cum contentioſis illis hominibus Cedar pacem agebā, nec pro mundana aut temporali re vlla eis aduerſabar: quinimmo vt captiuus omnia illis permittebam. docemur autem his verbis tales fieri nos, cum omnibus ſcilicet pacem habere. nam ſi cum iis etiam, qui pacem ipſam oderūt, pacificos nos eſſe decet, quanto magis cum iis, qui pacem amauerint? erimus autem tales, ſi veluti hoſpites atq; exteri in hoc mundo vixerimus, ſi tanquam peregrini conuerſabimur, non contententes pro præſentibus huius ſæculi rebus, neque animum in eis quaſi in permanentibus ac perpetuis rebus ponentes.

Cum loquebar illis, oppugnabant me gratis. Gratis dixit pro ſine cauſa, nullam nimirum occaſionem habentes, ſed temere omnia adminiſtrantes; quod ex eo perſpicere licet, quod nec tunc parcebant mihi, quando ego pacifice agebam cum eis.

Canticum aſcenſum.

PSALMVS CXX.

Eraui oculos meos in montes, unde veniet auxiliū mihi. Hoc canticum ea verba prædicuntur à ppheta quæ dicturi erant Iudeorum captiui, cum ex Babylone discessuri essent, & ascensuri in Hierusalem. per montes autem cælos intelligit, ob summam scilicet eorum altitudinem. illinc etenim spectabāt aduenturum sibi esse consuetum dei auxiliū: quo ducente illi in patriam peruenirent. deinde sermonem suum magis declarat, dicens.

Auxilium meū à domino, qui fecit cælum, & terram. Ab eo qui vere dominus est. proprium enim dei est, vt omnium creator dicatur, cum ipse solus sit, qui possit creare. & nos igitur si animæ oculos in cælum leuauerimus, eosque à terrenis rebus omnibus dimouerimus, diuinum simili modo consequemur auxiliū.

Ne des in commotionē pedē tuū, neque dormitet qui custodit te. Hoc ad fraternum amorem pertinet, vt vnusquisq; pro altero effundere ad deum preces addiscat. ne des, inquit, pedem tuum in commotionem, hoc est, in fluctuationē: neque à recta virtutum via auertaris: ne idcirco ipse etiā deus, qui te custodire solebat, dormitet, hoc est, ne ipse etiam negligens videri possit in iis quæ ad custodiam tuā pertinent: eo quod inaduertenter sis lapsus. vel, ne des iter tuum in fluctuantia & lubrica negotia, sed tutā legis, ac mandatorum semitam conscende, quæ rectum iter in cedentibus præstat.

Eice nō dormitabit, neque soporabitur, qui custodit Israel. Deus eum non negliget, nec negligenter aliquid erga illum agget, qui per tutam, quam diximus, viam incesserit, & à lubrico seculi calle abstinuerit. possumus & nos fideles omnes dici nouus Israel: quemadmodū sæpe alibi diximus: præcipue in psalmo quadragesimo tertio, ibi: Exurge, quare obdormis, domine.

Dominus custodiet te, dominus protectio tua ad manū dexterā tuā. Dominus te hoc pacto incedentē custodiet, dominus protectio tibi erit, iuxta manū dexteram tuam, hoc est, adiutor tibi erit in bello. solent enim, qui aliquem protegunt, illius dexteræ assistere. vel protectio tua ad dex-

teras actiones tuas: protegens nimirum te bona opera facientem. vel, protectio tibi erit per actiones tuas bonas, & dexteras.

Per diem sol non vret te, neque luna per noctem. Tantam tui curam habebit, vt neq; solem, aut lunam permittat tibi perturbationem aliquã inferre: quod dixit, vt summum erga huiusmodi hominem dei studium esse demonstraret. verisimile est autẽ antiquum populum prædicto tempore hanc gratiam à deo fuisse consecutum. Lunam autem vrere dixit, iuxta aliquos, eo quod non humida sit tantum, sed etiam calida. vel sol non vret te, ne que etiam luna lædet te. vrere enim dixit pro lædere.

Dominus custodiet te ab omni malo, custodiet animam tuam dominus. Eandem sæpius repetit sententiam, sermonem confirmans, & diuinæ protectionis desyderio nos exhortans, vt per rectam, quam diximus, virtutum semitam incedamus. vel custodiet corpus tuum, & animam tuam, ab omni periculo.

Dominus custodiet introitum tuum & exitum tuum. Hoc est, conuersationem, & vitam tuam. vel ingressum in hanc vitam, & exitum ex ea. vel omnem vitam, quæ in ingressu, atque in exitu perspicitur.

Ex nunc & vsque in seculum. Hoc est, & in futurum: vel vsque in seculum vitæ tuæ.

Canticum ascensuum.

P S A L M V S C X X I.

Aetatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus. Huiusmodi verba dicebant, cum incederent, & proficiscerentur cum gaudio.

Stantes erant pedes nostri in aulis tuis Hierusalem.

Cum prædicta audissemus verba, pedes nostri illico stantes erant in aulis Hierusalem, opinione scilicet, seu reputatione nostra. visus enim mihi sum illic consistere, ita animo imaginatus ob vehemens patriæ desyderium.

Hierusalem edificata, vt ciuitas. O Hierusalem, quæ olim, vt vera ciuitas, constructa es.

Cuius participatio eius in idipsum. Vel iuxta alium interpretem:

pretem: cuius contiguitas simul est, hoc est, cuius participationes, atq; habitationes ob inhabitantium multitudinem contiguae, atque in vnum connexae sunt. Nam quod ait: in idipsum: idem est, quod vnà, aut simul.

Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini. Hoc ad maximam Hierusalem laudem dictum est. Neque enim adeò magnitudine sua, aut ædificiorum structuris, ornata erat, quantum vna hac re, quod vniuersæ tribus populi Israel, ter in anno illuc congregabuntur, quando totus populus in vnum conueniebat: in Paschate nimirum, in Pentecoste, atque in Scenopegiis. Illuc igitur olim ante captiuitatem ascenderunt tribus Israel, illuc congregabuntur. Domini autem tribus eas appellauit, tanquam peculiarem dei populum, vel tanquam tribus à deo ordinatas.

Testimonium ipsi Israel. Quæ res, inquit, demonstratio quædam est non vulgaris ipsi Israelitico populo, diuinæ promissionis, quæ finem suum iam est consecuta. Nam & multiplicatum est semen Abraham, & promissionis terram obtinuit. Vel cōtestatio hæc fuit populo Israel. Contestatus est autem deus, quod aliquando, & certis temporibus illic essent congregandi. Ordo est, illuc ascenderunt tribus, & quæ sequuntur: ita vt abundet dictio, enim. Et quod ait: testimonium ipsi Israel, defectiuus est sermo. Subintelligenda enim est dictio, iuxta: vt sit sensus, quod illuc ascenderunt iuxta contestationē & diuinum mandatum à deo olim factum ipsi populo.

Ad confitendum nomini domini. Hoc est, vt per diuinū cultum à lege ordinatum, condignas deo gratias agerent.

Quia illic collocatae sunt sedes in iudicium. Ecce alia laus vr- Εὐαγγελίου
bis Hierusalem. Illic etenim stabiliti sunt, inquit, regales θρόνοι.
throni ad populum iudicandum.

Sedet super domum David. Hoc est, in domo, seu in palatio David. Vel, primo loco sedes sacerdotum dixit, secundo autem loco regias sedes.

Interrogate quæ ad pacem sunt ipsam Hierusalem. Ad ipsam, Ἐρωτήσατε.
inquit, Hierusalem pacifica loquimini verba. Pax scilicet sit tibi: pax populo. Deinceps etenim immensam, atq; (vt ita dicam) profundam pacem habebit, & gaudium.

Alius vero interpres: salutare eam: dixit.

Et abundantia diligentibus te. Et abundabunt non tui tantum ciues, sed vicinæ etiam gentes, quæ te diligunt. Prophetiam autem continent hæc verba.

Fiat pax in virtute tua. Alius autem interpres in futuro dixit, fiet. Per virtutem autem, ipsos Iudaici populi milites intelligit, quibus certissima erit pax, si bellum, aut hostem nullum habuerint.

Et abundantia in turribus tuis. Alius etiam interpres in regnis tuis dixit: & alius in septis tuis. Illud etiam sciendum est, quod in Græca lectione, non in turribus simpliciter legimus, sed in *πυργοβαπτει*: qua dictione hoc in loco mœnia turribus circumsepta ac munita intelligimus.

Propter fratres meos, & proximos meos loquebar pacem de te. Prophetæ verba sunt ad ipsam Hierusalem. Propter cognatos inquit, meos Israelitas, & propter tribus eiusdem populi, rogabam pacem pro te: vt illi nimirum in pace degentes & deum suum colerent, & pro acceptis beneficiis condignas ei gratias agerent.

Propter domum domini dei nostri quæsiui bona tibi. Propter sacrum dei templum, quod in te constructum est, tranquillitatem, atq; abundantiam tibi studiose quæsiui: vt proprium scilicet, atque antiquum decorem recuperares, & diuinum cultum lege constitutum.

Canticum ascensuum.

P S A L M V S C X X I I.

Ad te leuavi oculos meos, qui habitas in cælo. Ex eiusdem populi persona proficiscentis in patriam, legenda sunt hæc verba. Habitare autem deus dicitur in cælo, veluti, qui in sanctis, ac mundissimis angelicis virtutibus, illic in cælo habitantibus, requiescit. Nam & de sanctis, qui in terra sunt, dictum legimus inhabitabo in eis, & inambulabo.

Ecce sicut oculi seruatorum ad manus dominorū suorū, sicut oculi ancilla ad manus dominae suae, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereatur nostri. Hæc seruatorū atque ancillarum comparatione, seu exemplo: illud significare volunt, quod ad deū assidue & constanter aspiciunt, quodq; nullam

nullam aliunde habent auxiliij spem, quinimmo, & quod nunquam desistent, donec misericordiam consequentur. Verbum autem, misereatur, tametsi optantis modum teneat, futuri tamen significationem habet, pro miserebitur. Quidam etiam dicunt ancillæ comparationem ideo appositam fuisse, vt maiorem affectionis intensiorem in deum ostenderent. Magis etenim id fieri solet ab ancillis, vt pote infirmiori sexu, quàm à seruis.

Miserere nostri domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione. Contemptu, inquit, atque opprobrio, ab iis afficimur, qui nos fecere captiuos, atq; à prauis etiam vicinis qui calamitatibus nostris delectantur: vel ab aliis gentibus per quarum regiones in patriam incedebant. Repetio autem illa verbi miserere, ardorem quendam animi demonstrat: supplicant igitur ea ratione misericordiam à deo consequi, & celerius in patriam restitui.

Amplius repleta est anima nostra. Prædicta scilicet despectione. ἡ πλείονος.

Opprobrium abundantibus, & despectio superbis. Subaudi verbum obueniatur. Obueniatur igitur opprobrium, & despectio ad humiliationem scilicet, atq; eruditionem eorum, ne dum prospere omnia eis succedunt, & superbi sunt, extollantur inde, atque eleuentur aduersus humiliores, atq; infortunatos homines. Congruit etiam hic psalmus iis omnibus qui ad supernam ambulant Hierusalem, qui que à visibilibus atque ab inuisibilibus læduntur inimicis.

Canticum ascensuum.

PSALMVS CXXIII.

Nisi quia dominus erat in nobis (dicat sanè Israel) nisi quia dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, sanè viuos deglutissent nos. Hæc verba eorum persona prolata sunt, qui iam reuersi erant in Hierusalem. Agunt enim gratias deo, atque hortantur vniuersum populum, vt cum eis dicant: quod cum quidam hostes aduersus eos modo ex captiuitate reuersos, consurrexissent (vicinæ enim gentes contra eos bellum mouerant, cum nondum munita esset Hierusalem) nisi erepti, inquit, fuisset à periculo, ea ratione, quia

dominus erat in nobis, præ summa sanè tunc inuidia, viuos nos omnes deglutissent. Hoc autem figurato sermone Propheta summam imminentis ruinæ celeritatem denotauit. Quidam etiam aiunt dictionē, quia, hoc in loco abundare.

æqa. *Cum irasceretur furor eorum in nos, sanè aqua demersisset nos.* Per aquam vehemētem hostium impetum intelligit. Qui idcirco ira ac furore perciti erant, quod Iudeorum populus fuisset in patriam restitutus. Dictionem autem sanè, posuit pro cæterum, seu etiam pro, vere.

Torrentem pertransiuit anima nostra. Vehementem atque inordinatum hostium impetum momentaneūque, & omne obuium secum rapientem, turgido torrēti comparat, quemadmodum & superius aquæ comparauit. Pertransisse autem dixit pro, prætergressam esse, atque effugisse. Anima etiam nostra dixit, pro ipsi nos, veluti à parte totum significans.

Sanè pertransiit anima nostra aquam intolerabilem. Vere eam prætergressi sumus, atque in securitate nunc confestim.

Øīqay. *Benedictus dominus qui non dedit nos in prædam dentibus eorum.* Per dentes, & feritatem & potentiam hostium denotauit: quasi auidi viderentur, vt ipsos etiam viuos homines deglutirent.

Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Quemadmodum hostium vires, ac feritatem denotauit, indignationēq; & potentia armatos eos esse docuit, ita etiam populi debilitatem declarat, passeri illum comparās. Est etenim passer infirmissimū quoddam animal, & captu facillimum. per laqueos vero insidias eorum varias, ac machinationes intelligit, quas omnes contritas esse dicit, ac dissolutas.

Adiutorium nostrū in nomine domini, qui fecit cælum & terram. Non in curribus, neq; in equis, aut in huiusmodi viribus, quemadmodum in psalmo 21. prædictum est, sed in nomine domini, qui vere deus est, hoc est, adiutorium nostrum in sola dei inuocatione consistit: dum scilicet vel deum illum appellamus, aut alio modo eum inuocamus. Vel, in nomine domini circunloquendo dixit, pro

in domino. Congruit etiam hic psalmus iis omnibus, qui diuina prouidentia à tentationibus, & à calamitatibus fuerint liberati.

Canticum ascensuum.

PSAL. CX XIII.

Vi confidunt in domino, sicut mons Sion. Hic psalmus optime consequitur ad præcedentes. & gratiarum actiones continet, pro liberatione ab inimicis. Ij, inquit, qui confidunt in domino, erunt, sicut mons Sion: constantes nimirum, incommutabiles, & securi.

Non commouebitur in seculum qui habitat in Hierusalem. Qui habitant, inquit, in Hierusalem in seculum, hoc est, per totum seculum determinatum, non euertentur, nec decident. Proprie autem hæc Prophetę verba ad eos pertinent, qui in superna ac cœlesti habitant Hierusalem. Illi etenim nunquam commouebuntur.

Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui, ex nunc & vsque in seculum. Maximam etiam, inquit, securitatem habet ob montes qui in circuitu eius sunt, verum illa præcipua est omnium securitas, quod dominus eam custodit. Idcirco, qui illic habitant non commouebuntur vsque in seculum: in seculum, inquam, quod ad ipsius Hierusalem salutem, iam à deo determinatum est, vt diximus.

Quia non dimittet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum. ἀφ' ἵστε. Causam reddit diuinę custodię. Per peccatores autem, impios, atque iniquos omnes intelligit, quales etiam ipsi sunt dæmones. Per virgam vero, eorundem regnum, aut potentiam intelligit. Iustos vero eos appellat, qui secundum legem viuunt.

Ne extendant iusti ad iniquitatem manus suas. Iustos deus sua hac custodia, & protectione frui voluit, vt iniquum aliquid non attingant, sed benefactorem colant.

Benefac domine bonis, & rectis corde. Sermonem suum Propheta in orationem conclusit. Bona, inquit, facito domine, & bona dato hominibus bonis & rectis, qui non peruerso aut doloso, sed simplici sunt corde.

Στραγγα-
λιας.

Declinantes autem in tortuositates, adducet dominus cum operantibus iniquitatem. In tortuositates, hoc est, in peruersa atque obliqua. Huiusmodi enim homines adducet deus ad pœnas, & perpetuis eos tradet suppliciis. vel repellet eos tanquam iniquis hominibus similes.

Pax super Israel. Subaudiendum est verbum, sit. Congruit etiam hic psalmus iis, qui in excelsa atque incommutabili ecclesia habitant, in cuius circuitu sunt sublimes doctores, munientes nimirum & custodientes eam, & Christus etiam in circuitu populi sui.

Canticum ascensuum.

P S A L. C X X V.

Ἡστὼ ἐπι-
στρέψαι.

Um conuerteret dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Hic psalmus etiam cōsequenter ad præcedentes materiam continet. Per conuersionē enim propheta, reditum ac restitutionem intelligit in patriam: cuius patriæ filios, hoc est, cuius populum in captiuitate olim constitutum, captiuitatem Sion appellauit. Per consolationem vero, refrigerium intelligit. Reuersi, inquit, in patriam valde refrigerati sumus. Nam Græca dictio ὡσεὶ pro qua interpres reddidit, sicut, non solum hanc significationem habet, sed interdum ponitur pro, quàm, id est pro valde, quemadmodum & alibi. Quàm bonus deus Israel. Vtrobique enim eadem habetur dictio. Vel facti sumus quemadmodum consolati, hoc est, in gaudio fuimus atque in lætitia.

Tunc repletum est gaudio os nostrum. Hoc est iucundis ac lætis verbis, quæ summum animæ gaudium significabāt.

Et lingua nostra exultatione. Idem repetit. Prædicat autē quæ futura erant, veluti iam facta.

Tunc dicent inter gentes. Tunc ij qui in gentibus sunt, dicent, vel simpliciter, gentes visa admiranda populi restitutione cum admiratione dicent.

Magnificauit dominus facere cum eis. Hæc sunt verba quæ finitimæ gentes dicent, loquentes de nobis Iudæis: magnificauit dominus facere cum eis: eo quod magnam in eis fecit misericordiam. Deinde iterum sermonem profert ex populi persona, dicens.

Magni

Magnificauit dominus facere nobiscum. Vere magnificauit, vt diximus: est etiam proprium hoc idioma Hebraicæ linguæ dicere: dominus fecit cum illo, subintelligitur enim dictio, misericordiam.

Facti sumus latantes. Et quia restituti sumus in patriam, & quia dei potentia nota facta est vicinis gentibus.

Conuerte domine captiuitatē nostram sicut torrentes in Austro. Χειμάριος.

Supplicāt deinceps pro iis qui in captiuitate remāserant. Multi enim in Babylone relictī fuerāt, quibus pari modo, reditum in patriā pręstari petunt. Conuerte, inquit, domine reliquias nostrę captiuitatis, ipsamq; captiuitatē vrge atq; impelle, non secus ac vrgerē atq; impellere soles torrentem per austrum. Solet enim hic ventus disiecta ac liquefacta nubium densitate pluuiam adducere, & torrentes magno cum impetu mouere. vel huiusmodi metaphora vsus est, optās captiuitatē torrentis instar cito ferri, ita vt quamprimū cesset, & tota prorsus euacuetur, Iudæorum nemine in Babylone amplius relicto. Cito etenim exsiccantur torrentes. vel per austrū, seu notū, ipsam intelligit Hierusalē, hoc nomine à prophetis per sæpe alibi appellatam, tanquam situ suo vergentem ad austrum. Conuerte, inquit, eam captiuitatē in austro, hoc est in Hierusalem.

Qui seminant in lachrymis in exultatione metent. Qui seminant spem salutis in orationum lachrymis, huiusmodi spei fructum metent in exultatione. Fructus autem erit liberatio à pressura. Totus autem hic sermo iis congruit, qui in tentationibus sunt.

Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. Ab vniuersalibus ad particularia pertransiit, de iis loquens, qui in captiuitate fuerant, & dicit: quod cū irent in captiuitatē, in itinere ibant & flebant, spem illā seminantes, quā diximus.

Venientes autē venient in exultatione, tollentes manipulos suos. ἀίγιοντιο.
Verū in eorū reditu venient illinc exultantes, & messem, hoc est seminatę spei fructū ferentes: quē ideo in lachrymis seminarūt, quia quemadmodū frumenti semen indiget pluuiis, ita & huiusmodi spei semē, ad ferēdos fructus indiget lachrymis: & quemadmodum terrenus ipse ager, atrati ferro indiget vt cōcreta terra scindatur atq; incidatur, ita & anima afflictionibus indiget, & tērationibus, q̄

maiori quadã duritie illius duritiẽ molliãt, ne spinas germinet, aut tribulos, aut huiusmodi alias noxias herbas.

Canticum ascensuum.

P S A L. C X X V I.

Nisi dominus adificauerit domum, in vanum laborauerunt qui adificant eam. Cum reuersi essent Iudæi ex captiuitate, templumq; & ciuitatem rursus ædificare cœpissent, prohibebantur à vicinis gentibus ob inuidiam pariter & timorem, ne eorum res prospere ac feliciter succederent. Et multum quidem temporis fuit, annorum ferme quadraginta, quo & Iudæi ædificare, & illi contrã modis omnibus impedire eos nitebãtur. Hoc igitur erudiẽs propheta noster docet, vt ad deum confugiant, & coadiutorem incepto operi inuocent, atque in hanc prorumpit sententiam: nisi dominus cooperatione sua adstiterit, & domum ipse construendam ædificauerit, frustra omnes ædificantes laborant. Distulerat autẽ aliquot annis deus suum Iudæis auxiliũ impendere, vt paulatim à somno, vt ita dicam, excitarentur, & ne diuturna quiete inertiores fierent, atq; ad priorẽ redirent prauitatẽ, veluti quos celeriter ac de facili deus liberasset à malis. In vniuersum etiã hic sermo multis potest casib⁹, ac ppositis accõmodari.

Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. Sed quid dico, inquit, de ciuitatis ædificatione, cum neque constructam ac iam perfectam ciuitatem custodire, aut conseruare quis possit absque illius auxilio?

Vanum est vobis ante lucem vigilare, surgere postquã sedistis, qui manducatis panem doloris. Cæterũ, inquit, vos, ð Iudæi, qui doloris panẽ māducatis, hoc est, qui nec panẽ ipsum absq; dolore comeditis, qui in afflictionibus vitam ducitis, admoneo, frustra id à vobis fieri, vt ante lucẽ summo mane, operi atq; ædificationi incumbatis. Frustra etiã à vobis fit, vt postquã sedistis, statim ad accelerandũ ipsum õpus surgatis, hoc est, quod & noctu somno non vacatis, & interdiu nulla frumini quiete. Quibus verbis dolore illos atq; angustiis plenos esse ostendit: ea nimirũ ratione, quia non solũ fatigabantur laborandõ, sed etiam aduersus hostes eis pugnandũ erat. Armati etenim mœnia

Τὸ ὄρθρῳ ἔγειρε
ἔγειρε θά
μὴ τὸ κα
θῆσθαι.

construebant, & aduersus impediētes pariter bellum gerebant, duplicem hoc pacto ærumnam sustinentes.

Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini filij. Cum dilectis suis deus suauē somnum dederit, somnum dico, curis ac sollicitudinibus vacuū, hoc est, cum quietē ac libertatē à perturbationibus præstiterit. Dabit autem hanc quietē tunc, cum vtile ac bonū fuerit eā dari. Tunc non templū tantum, aut ciuitatis mœnia ædificari vobis concedetur, sed dabuntur etiam & filij, qui ita deo grati erunt, vt illius hæreditas atque illius populus appellari mereantur. Hoc autem dixit tanquā bonorum omnium caput. Liberorum enim procreationi Iudæi studebant quā maxime. Verū hæc nostra expositio ad Iudæos tantum, & priuatim pertinet. vt autē magis in vniuersum dicam, cū deus dederit dilectis suis somnū, vt prædiximus, tunc nō tantum ea perficientur, quæ cum studio acta fuerint, sed addentur etiam perpetui, vt ita dixerim, quidam filij, filij, inquam, hæreditas domini: ac si diceret hæredes studiosum, hæredes virtutum, hæredes dati à domino.

Merces fructus ventris. Merces illa, quæ de ventris prouenit fœcunditate, pietatis est merces. Retributio siquidem illa quæ in liberorum ac prolis datur copia, retributio plærunque solet esse virtutum. Iuxta anagogen vero, ij qui à deo in filios per regenerationis lauacrum adoptantur, merces sunt incarnationis Christi: Christi inquā, qui vere ac proprie est fructus ventris beatæ Virginis, veluti qui ex ea absque vilo viri semine natus est.

Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum. Quemadmodum, inquit, sagittæ quæ in manu robusti alicuius viri sunt ob illius vires ac fortitudinem, terribiliores esse videntur, ita & filij eorum, qui à Babylonica excussi fuerint captiuitate, hostibus suis timendi ac terribiles videbuntur, propter insuperabilem nimirum adiutoris dei potentiam. Tales etiam sunt spirituales fidelium doctorum filij, qui à dæmonum captiuitate excussi sunt: ipsis scilicet dæmonibus terribiles ac timendi.

Beatus vir, qui implebit desiderium suum ex eis. Sed quibus nū eis? ex eis dico, bonis, quæ superius cōmemorauimus: ex hoc videlicet, quod perficiatur tēpli & ciuitatis cōstru

Etio: quod requies detur, & liberatio ab omnibus perturbationibus: quòd multam ac pulchram prolem suscipiāt: quòdque alia huiusmodi dei dona consequantur.

Τὸν καὶ
εὐφ.

Non confundentur cum loquentur inimicis suis in portis. Ij qui desiderium suum impleuerint, vt dictum est, non confundentur quasi imbecilles, cū in portis ciuitatis hostes suos allocuti fuerint. Omnes etenim eorū res, ac negotia bene se habebunt. Vel non confundentur quasi infirmū ac debilem habeant deum, quē admodum ante ciuitatis instaurationem, hostes eis exprobrabant, sed multa loquētur cum libertate. Antiquis autem mos fuit, vt hostium nunciis, aut legatis ante portas ciuitatis loquerentur.

Canticum ascensuum.

P S A L. C X X V I I.

B*Eati omnes qui timent dominum.* Recte consequitur hic psalmus ad præcedentem. Nam cum illic beatū cum dixerit propheta, qui impleuerit desiderium suum ex eis, vt declaratum est, hoc in loco vniuersalem magis, & perfectiorem beatitudinem describit. Beati enim vere sunt, qui timent dominum. Vniuersalem autem dictionem addidit, dicens: beati omnes: vt denotaret pauperes aut seruos, aut alioqui mancos, aut membris mutilatos ac beatitudine non priuari, modo deum timuerint. Nam si hoc vnum adfuerit, nihil eiusmodi impedimento illis esse potest ad beatitudinem. Contrā qui deum non timet, tamen si omnibus potiatur bonis, quæ alioqui hominibus amanda, atque appetenda esse videntur & beata, omnium tamen est miserimus: cum tamen is qui deū timet, si omnia ei aduersa contingant, quæ abominabilia hominibus atq; execranda esse videntur, omnium beatissimus sit. Et aliter. pulchritudo fortitudo, diuitæ, gloria, multorum item atque elegantium filiorū copia, & alia huiusmodi, non proprie beatum quem faciunt; ob huiusmodi scilicet bonorum incertitudinem atq; instabilitatem. Deinde declarat qui nā ij sunt, qui dominum timent, dicens.

ἐν τῷ δαδ.

Qui ambulat in viis eius. In viis ab eo statutis, & per diuina præcepta demonstratis.

Labores palmarum tuarum manducabis. Cum docuerit q̄s
nam

nam vere sit beatus, & ostēderit illum vere beatum dici, qui deū timet, atq; ex hoc adhortatus fuerit populū ad ambulandum in viis dei, deinceps ad hunc timentē deū sermonē dirigit, futura ei bona prædicens. Quidam vero palmas dici intellexerūt pro manib⁹, veluti à parte totū. Est etenim palma pars manus: & sensum huiusmodi esse dicunt, quod timēs deū manuū suarū labores percipiet, & nullo impediēte lucrum componet. Atque hoc pacto Aquilas & Symmachus reddidere Aliqui vero figurā hic contineri dixerunt, q̄ græcè *ἐπισημασία* vocant, hoc est, significationem contrariam. Ad cuius declarationē animaduertendum est primo, quod Græca dictio *καρπός* non solum palmam, seu potius iūcturā manus significat, sed etiam fructum: iuxta quē sensum, præsentis versiculi litera legenda esset: labores fructuum tuorū māducabis. Exponūt igitur hoc pacto: vt labores fructuū, dictū esse affirmant, pro fructus laborū, & sensus sit, quod manducabit fructus laborum suorū quisquis timuerit dominum.

Beatus es. Si times scilicet deum, ad maiorem enim sermonis sui confirmationem, iterū repetit beatitudinem.

Et bene tibi erit. Et prospere tibi cuncta succedent.

Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tue. Quemadmodum vitis abundat racemis, ita & ipsa filiis abundabit. Abundantem autē eam filiis dixit, hoc est, ornatam ac stipatam. Latera autē, seu potius, vt in Græca lectione habetur, *καίτην*, pars quædā domus sunt: quo sermone idē sibi vult ac si diceret: in circuitu dom⁹ tue. alius vero interpretes reddidit, in penetralibus domus, hoc est, in thalamis, vbi recumbere ac requiescere solemus.

Filij tui, sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tue. Florentes nimirum atque in summo vigore, tanquam nouæ oliuarum plantæ.

Ecce sic benedicetur homo, qui timet dominum. Huiuscemodi diuina benedictione fruetur. Per benedictionē vero gratiam & beneficium intelligit, tanquā laude dignum, & de quo bene ab omnibus dicēdū sit. Quod si quis quæstionē moueat dicens, quomodo iis qui timent deū, nō maiora promittantur bona, sed hæc tantū tēporalia: illud in primis dicendū est, prophetā ad eos sermonē suum dirige-

re, qui taliū bonorū amore detinentur: deinde illud etiā addemus, quod ex abundāti propheta hęc etiā bona pollicetur, veluti vñā cum æternis bonis deus hęc tēporalia etiam sit præstiturus: secūdū quod alibi scriptū legimus: quærite primū regnum dei, & hęc omnia adiiciētur vobis. Iuxta anagogen vero: vxor pij ac religiosi viri est anima, quæ cōiugis instar corpori cōiūcta, virtutibus iis delectatur quæ corpori insunt: filij vero illius animę discipuli sunt, & eiusdē religionis imitatores, seu successores: qui etiam in spiritualis ætatis augmēto florēt, ac vigēt, & ipsum doctōrē circundāt, rationalibus eos cibus pascentē.

Benedicat te dominus ex Sion. Laudet te, & gratias etiā tibi tribuat. quē enim suscipit deus, eum etiam laudat, & quē laudat, eundem gratis ac donis multiplibus solet cumulare. Dominū vero dixit ex Sion, pro qui habitat in Sion, hoc est, in ea domo seu in eo tēplo, quod est in Sion. Illic etenim habitare dicebatur deus, eo quod ibidem sacerdotibus responsum dabat, atque ad eos loquebatur.

Et videas bonz Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ. Bona quidem inferioris ac terrestris huius Hierusalē hęc sunt: opes, diuitiæ, potentia, exercitus, victoria de inimicis, gloria apud omnes, atq; alia huiusmodi: bona vero supernæ ac cœlestis Hierusalem ea sunt, quæ nec oculus vidit, neque auris audiuit, & quæ in cor hominis nō ascenderūt.

Et videas filios filiorum tuorum. Iuxta historiam quidē generis tui successores: iuxta anagogē vero p̄ filios filiorū, hæredes ac successores in religione, ac pietate intelligit: te nimirum eos docente, & spiritualiter regenerante.

Pax super Israel. Huiusmodi etiam verba habuimus in psalmo 124. per Israelem vero, non solum antiquū populum, sed nouum etiam intelligimus, vt alibi sæpe dictum est. quod si pax intercisa est aliquādo, id illorū gratia effectū est, qui se indignos præstiterunt. neque enim cōminante deo, desperandū nobis est, sed per pœnitentiā cōfitendū, vt illius à nobis irā auertamus, sicuti fecerūt Nineuitæ: nec rursus eodē deo bona pollicēte, nobis pigrescendū est: quinimmo maiori tūc studio nobis est contendendū, vt promissiones illius ad finē perducamus. siquidem & Iudę dominū promississe nouimus, quod simul cū

aliis apostolis cōfessus esset super thronum, & iudicaturus duodecim tribus Israel: veruntamē promissionem huiusmodi tandem repulit, & se ea indignum esse omnibus probauit.

Canticum Ascensum. PSALMVS CXXVIII.

Sæpe oppugnaverunt me à iuuentute mea. Hæc verba, *modi uocab.*
 etiam ex populi persona dicta sunt, cui sæpenumero, vt diximus, bellum illatum est à finitimis illis gentibus, quæ & templi & ciuitatis instaurationem impedire nitentur. Per iuuentutem vero, hoc in loco Propheta primum illud tempus intelligit, quo populus è Babilone in patriam reuersus est. quod si hæc verba de demonum impugnatione intelligenda esse dicas, per iuuentutem expones primam ætatem. In ea etenim à dæmonibus statim nobis bellum inferitur.

Dicat sane Israel, sæpe oppugnaverunt me à iuuentute mea. Aperte hoc & palam dicat, vt omnibus innotescat, à quantis nos deus liberauit periculis.

Etenim non potuerunt mihi. In me aliquid non potuerunt, seu non prorsus præualuerunt aduersum me, deo scilicet illud non permittente. atque ideo frequentius me impugnabant contendentes subuertere.

Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Impij, inquit, ac prauī homines, multa mala machinati sunt supra dorsum meum, hoc est, non tantum coram me, atque in cōspectu meo aut palam, sed retro etiam & clam, ac latenter plurima in me moliti sunt, corpori meo & carnibus meis etiam non parcentes.

Prolongauerunt iniquitatem suam. Dum diu scilicet me impugnant.

Domini iustus. Vere iustus est, me quidem pati permittens, vt moderatior fiam, illos vero iniuste in me irruentes: tanquam inuidos castigans.

Concidit ceruices peccatorum. Elatas hostium ceruices, hoc est arrogantiam & superbiam illorum abstulit, dum illis nos superiores facit.

Confundatur & cōuertatur retrorsum omnes qui oderūt Sion.

Oprantis sunt verba, tametsi, vt ex Græca lectione manifeste dignoscitur, imperantis modum habeant. vel prophético more imperatio modo vsus est, pro futuro, ac si diceret: confundentur & conuertentur: quam loquendi figuram in sequentibus etiam obseruabis. Possumus etiam hūc psalmum de noua Sion, & de futura fidelium ecclesia intelligere.

κόρος.

Fiant sicut herba tectorum. Non simpliciter dixit sicut herba quæ supra domos in tectis nascitur. Tabescit enim hæc facilius & citius deperditur. Fiant igitur caduci & faciles ad ruinā: cito etiam pereant, ac sine fructu. Deinde in hac herbæ similitudine immoratur, narrans quænam ei accidant.

Quæ priusquam euellatur, exaruit. Immatura atque intempestiua exaruit. Aliæ etenim non prius arescunt, quàm fructum dederint, & post datum fructum euelluntur.

De qua non impleuit manum suam qui metit. Id est quam nemo metit, eo quod iam antea periit.

Nec sinum suum qui manipulos colligit. Et sinum suum non implebit, quemadmodum fieri solet in tempestiua ac matura herba.

δι παροργισ.

Et non dixerunt prætereuntes, benedictio domini super vos. Et super qua herba viatores non benedixerunt, vt benedici solet metentibus. Per benedictionem vero, vt diximus, diuinam gratiam intelligit.

Benediximus vobis in nomine domini. Ista etiam verba ex prætereunentiū viatorū persona dicta sunt. Benediximus autē vobis dixit, pro benedictionē vobis precati sumus. in nomine domini pro inuocando ipsum dominum.

Canticum Ascensum. P S A L M V S C X X I X.

De profundis clamaui ad te domine. Hunc psalmū cōscripsit Propheta, modū narrans, quem ipse seruauit quando in tētationibus atq; in calamitatibus cōstitutus ad deū orabar: & docet eos pariter, qui ex Babylonica captiuitate in patriam reuersuri erant, se imitari, & sperare in domino. Ex profundo, inquit, corde clamaui ad te, non ex summis labiis. Alter enim clamor ardentissimus est, & alter frigidissimus: & ille quidē interne intensus ex intimo corde ascēdit, &

cū labore. hic vero superne ab ore & remissus ac maxima cum facilitate: ille etiā orantē profusus trahit ad deum: aliter vero sola vocis organa cōmouet. Per clamorē igitur, emissam vocē intelligit, nō cum exteriori hac spirationis vehementia, sed cum interiori affectus intensione.

Domine exaudi vocem meā. Ex profundo scilicet emissam.

Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ. Aures dixit pro audiendi potentia. Intende, inquit, ad preces meas, veluti rationabiles, & decenter factas, ex ardentissimo nimirum atque intentissimo corde.

Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Si exquisiueris, & diligēter inuestigare uolueris delicta oīa, quis queso inquisitionem huiusmodi tuam sustinere poterit? vel quisnam inult⁹ relinquetur? certe null⁹. Quis em̄ inquit, gloriabitur mundum se habere cor? vel quis vere dicere poterit se mundum esse à peccato? Omnes, inquit Paulus, peccauerūt: & rursus de seipso: nihil mihi cōsciū sum, sed non in hoc iustificatus sum. Illud autem domine domine, admirantis in modum dictum est: admirantis dico summam dei misericordiam & benignitatem.

Quia apud te propitiatio est. Vere, inquit apud te vera illa est propitiatio, & misericordia, quoniam parcendo ac remittendo semper exquisis.

Propter nomen tuum sustinui te domine. Non ob mea virtutum opera, saluatorem te mihi adfuturum speraui. Peccator etenim ipse etiam sum, ut dictum est, sed id futurum speraui propter nomen tuum, ne scilicet contenneretur nomen tuum ab inimicis, quasi qui populum tuum à calamitatibus eripere ac saluare non posses. Vnde dixisse deum legimus apud Ezechielem: non propter vos hæc facio, sed ppter nomē meū, ne despiciatur in gentibus.

Sustinuit anima mea in verbo eius. Expectaui & speraui in diuina illa permissione, quæ ad Patriarchas & progenitores nostros facta est: quod scilicet promissionis terram hæreditabim us: & quod si audiuerimus te, bona terræ comedemus. vel etiam promissionē illam: quod tu eos omnes saluabis, qui placere tibi studuerint: atque eos qui pœnitentiam egerint peccatorum.

Sperauit anima mea in domino. In solo scilicet deo, & nul-

la alia in re.

ἀπίφωλκνῆ
πρῆλας.

A custodia matutina vsque ad noctem, à custodia matutina, speret Israel in domino. In eo nimirum, qui à periculis solus eripere eum potest, & saluare. Custodias autem antiqui, certas noctis partes appellabant: eo quod milites in exercitiis noctem in quatuor solent partes diuidere, quibus alternatim vigilantes reliquum exercitum ab hostiū insidiis custodiunt. Quartam igitur noctis vigiliam, matutinam custodiā appellabant, veluti quæ mane ipsum iam iā adfore significaret. Admonet igitur propheta vniuersum populum Israel, vt toto vitæ tempore, in solo domino spem suam colloquet. Per diem enim & noctem, omnem prorsus vitam significauit. Nam qui inceperit à matutina custodia & peruenerit ad noctem, & rursus ad matutinam redierit custodiam, hic circularē diei & noctis ambitum peraget. A mane etenim incipiens redibit ad mane.

πολλή.

Quia apud dominum misericordia, & multa apud eum redemptio. Vera nimirum misericordia quam & celerem & validam & illabentem iis omnibus præstat, qui deo digni sunt.

Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Populus Israel, deo scilicet placere studentem, ac iuxta legis præcepta conuersantem. Congruit autem hic psalmus nouo populo Israel.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXX.

Omne non exaltatum est cor meū, neque elati sunt oculi mei. Hūc psalmum etiā conscripsit in se ipsum beat⁹ David, narrās qualē animi moderationē haberet, quādo à tērationib⁹ atq; à calamitatibus liberatus, quietā vitā agebat. instruit tamen & populum è Babylonica reuersum captiuitate, eādē secum humilitatem, atque animi moderationem sectari, docēs in factis etiam atq; virtutibus propriis non confidere, sed in vnico tantum deo sperare. non exaltatum est inquit, cor meū, elatione aliqua, aut temeraria existimatione, neque oculi mei superbiz morbo eleuati sunt. sed dicet aliquis: nōne hoc in loco propheta gloriatur? & elationis ac superbiz vitiū est, profecto gloriatur.

riatur. verum, exigēte id tempore, gloriari etiā nos de-
 cet de virtute: quando nimirum non ad ostentationē glo-
 riamur, sed ad audientium commodum, hoc est, quando
 illic huiuscemodi gloriatione ad virtutum imitationem
 inuitantur. & cum dixerit: non exaltatum est cor meum,
 atque addiderit: neque eleuati sunt oculi mei, docuisse
 videtur quod vbi primum cor exaltatum in nobis fue-
 rit, oculi etiam deinceps eleuantur.

Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me. Nō
 ambulavi, inquit, cū hominibus maiorib⁹, & supra me ad-
 mirandis. cū huiuscemodi enim viris cōuersatus nō sum
 indignū me illorum conuersatione esse reputans. nisi illi
 fortassis me inuitū coegissent. vel per magnos & admi-
 rādos, eos forte intelligit, qui sibi ipsis magni atq; admi-
 rabiles esse videbātur, hoc est, qui animo elati essent, & su-
 perbi, ac si diceret: nō tantū ego superbiā euitavi, sed cū
 hominibus eo vitio laborantibus etiā non conuersabar.

Si non humiliter sentiebā, sed exaltaui animā meam: sicut ab- dicitur in
psalmo
113. v. 6.
lactatus in matrē suā, ita retribues anima mea. Si humilia, in-
 quit, nō sum sectat⁹, sed animo eleuatus sum, cū humilis
 tamē, atq; abiectus essem, & veluti infans, qui à matris pa-
 pilla abstinuit, ita retribues. vel quia Græca dictio, *παι* non
 solū ita, sed valde etiam significat, alio modo expone. tu
 valde retribues animæ meæ. vtitur etiā hoc in loco pro-
 pheta futuro indicatiui, pro optatiuo, quemadmodū sæ-
 pe huiuscemodi abusus apud scripturam reperimus. vel
 verē retribues: retributionem scilicet superbiæ. quidam
 vero ita construunt: si non humiliter sentiebam, tāquam
 ablactatus erga matrem suam, &c.

Speret Israel in domino ex nunc, & vsq; in seculū. Me scilicet
 imitatus q̄ in calamitatibus, in otio & quiete, & in omni
 deniq; tēpore in deū spero. congruit etiam hic psalmus
 nouo populo Israel. fortasse etiā beatus David & presen-
 tem & proxime præcedentem psalmum ex eorū perso-
 na conscripsit, qui inter reuersos è Babylonica captiuita-
 te, pij magis & religiosi erāt: narrās scilicet quas inter af-
 flictiones emitterent ad deum preces, & qualē post quā
 ab eis liberati sunt animi moderationem haberent: atq;
 hoc ad vtilitatem & eruditionē nostrā qui à sæuiori dz-

monum captiuitate liberati sumus.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXXI.

Memento domine David, & omnis mansuetudinis eius. Hūc etiam psalmum propheta ex populi persona conscripsit supplicantis templi constructionem exurgere, atque id impetrare optantis, si non propter se, saltem propter illud studium, quod eorum progenitor David rex in deum habuisse perspicitur: vtpote qui ante primam templi constructionē, locum ei idoneum multa cum diligentia perquisiuit, per mansuetudinem vero, patientiā intelligit, quam beatus David, erga Saulem & socios, erga, Seimei, qui contumelia eum affecerat, atque erga omnes alios hostes suos summam ostendit, solius autē mansuetudinis meminit, quia in hac virtute præ cæteris excelluit. vel per hanc virtutem cæteras quoque intellexit, memento, inquit, David mitissimi hominis, atque ob mansuetudinem suam tibi olim charissimi.

Quomodo iurauit domino, & vouit deo Iacob. Memento eius inquit, quemadmodum cum iuramento ea deo pollicitus sit, quæ inferius dicentur.

Si introibo in tabernaculū domus mea, si ascendam super lectū fratris mei, si dabo somnū oculis meis, & palpebris meis dormitationē, & requiem temporibus meis, donec inuenero locum domino, tabernaculum deo Iacob. Memēto, inquit, quemadmodū ipse olim zelo quodā correptus est, cū domini arcā huc atque illuc errabundā ac vagā circum ferri videret. & cū iuramento pollicitus, dicens, non faciam ego hoc, neque illud, donec inuenero locū domino dignum, hoc est, locum templi, & habitatiōem arcæ ac tabernaculi. & re vera etiam non quieuit, donec illum inuenit quemadmodum in primo Regum libro traditur. dictio autem, si, hoc in loco, idem significat quod non: quemadmodū sæpe a libi diximus. Tabernaculum vero, & domus dei, dicebatur locus ille, vbi respōsa atque oracula dabantur à deo: vbi etiā ad probos & ad virtute præditos homines loquebatur, vt in superioribus diximus, nam alioqui deus nulla habitatione seu domo indiget, aut tabernaculo.

Ecce audivimus eam in effrata. Quoniā, inquit, à patribus, nostris

nostris, vel etiam aliūde ex sacris libris audiuiſſe eam, Arcam nimirum, in Ephrata locum delatā fuiſſe. eſt autem Ephrata eadem, quæ & Bethleem. legimus enim a libi apud ſcripturam: Bethleem domus Ephrata. Item Iacob, vxorem Rachel ſepeliuit in Hippodromo Ephrata: hæc, inquit, eſt Bethleem. appellabatur nanque olim locus ille primi poſſeſſoris nomine.

Inuenimus eam in campis ſylæ. Inuenimus eam, hoc eſt, eo modo didicimus, vt ſupra dictū eſt, à maioribus nimirum noſtris, ſeu ex diuinis libris. didicimus inquam, eam commorataſſe in cāpis ſylæ, hoc eſt, huc atq; illuc errantis in morem circunlatā, vtpote quæ certum ac deſtinatum locum aliquem nou haberet. hoc autem dicunt demonſtrare contendentes, quod beatus Dauid neceſſario admodum pro ea zelo correptus eſt, vt locum illum inueniret, pro quo ipſi in præſentia ad deum ſupplicant:

Introeamus in tabernacula eius, adoremus in loco, vbi ſteterunt pedes eius. Hæc verba ex ſanctorū perſona dicta ſunt, qui in populo ex captiuitate in patriam reſtituto aderāt. prædicatur autem his verbis, quemadmodum templum denuo erigendum erat, & quemadmodū ipſi illuc ingreſſuri erant, & adoraturi ibi deū, vt antea. tabernacula autem, templi aulas appellauit, vel ipſum templum, plurali vſus numero, Hebræorum more, vt sæpe diximus. Præterea dei tabernacula, ac pedes dei, & ſtetiſſe deum, humano more dixit, vt auditorum hebetudini condeſcenderet. illinc etenim horrēdæ illæ voces exhibant, quæ obſcura, atque ambigua quælibet de Iudæorum rebus declarabant, & futura prædicebant.

ἰσχυροί με
βαρσοὺς
οὐκ

Exurge domine in requiem tuam. Hoc eſt, in templū tuum atque ad eius ædificationem, in quo antea requieſcebas, hoc eſt, veni ad illud templum, atque ad illius loci auxilium, quod refrigerium, vt ita dicam, præſtare tibi ſolebat, & requiem.

Tu & arca ſanctificationis tuæ. Exurge, inquit, tu vnà cū ſanctificationis tuæ Arca. poteſt etenim & illa quæadmodum olim, admirāda nunc etiā multa perficere, ppter diuinā gratiā, quæ in ea eſt. diuinę eteſm gratiæ domus merito poterat appellari. ſanctificationis etiam Arcam dixit

tanquam sanctificatione plenam, & per quam multa sanctificari dicebantur. nam & omnia quæ in ea reponebantur, sancta erant, & præsertim lex, quæ quoslibet ad se accedentes sanctificabat. vel per sanctificationem templi ipsum intelligit, tanquam deo sanctificatum, & quod in psalmo septuagesimo tertio sanctuarium appellauit, dicens: incenderunt in igne sanctuarium tuum.

Sacerdotes tui induentur iustitia. Si hoc factum fuerit, sacerdotes tui instar vestis iustitiam induent: cultus nimirum diuinus. vel omni iustitia induentur, hoc est, vniuersa virtute, vtpote iam deum colentes, atque in dies magis virtutis ipsius studium amplexuri.

Et sancti tui exultabunt. Et reliqui, inquit, homines, qui tibi sanctificati ac dedicati sunt, exultabunt, hoc est, vniuersus populus tuus lætitia afficietur: vel p̄ sanctos, eos intelligit, qui præ cæteris excellebant virtutibus. deinde rursus ad memoriã cõfugiunt beati David, seip̄os indignos esse iudicãtes, qui gratiam à deo possint impetrare.

Propter David seruum tuum non auertas faciem Christi tui. Hoc est, eũ non respuas, qui vt princeps foret super nos, à te in regem vnctus est. tuum autẽ dixit, vt dei beneuolentiam erga eum ostenderet. vel vnctũ à te per legẽ tuã. non auertas autẽ eũ nobiscũ p̄ tẽpli, ciuitatis & regni erectione supplicãtẽ, nec inanes illius preces fore p̄mittito.

Iurauit dominus ipsi David veritatem. Hoc est, stabilem ac veram promissionem fecit.

Et non contemnet eam. Cum verax sit, quinimo & ipsa veritas. quæ nam autem fuerit hæc promissio audi.

De fructu ventris tui ponam super thronum tuum. Hoc est, in throno, atque in sede regni tui. nec tantum hoc dicit sed & alia, quæ sequuntur.

Si custodierint filij tui testamentũ meũ, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos, & filij eorũ in seculũ seculi sedebunt super thronum tuum. Si filij tui, inquit, qui p̄ successiones regnabũt, legem meã obseruauerint. per testamentum enim & per testimonia, legem ipsam intelligit, que admodum, & sæpe alibi præsertim in psalmo centesimo decimo octauo, vbi etiam diximus: si obseruauerint, inquit, testimonia, quæ ego eos docebo, si lectioni legis meæ vacauerint, non

ipsi

ipsi solum regnabūt, sed illorū etiam filij perpetuam regni successionem consequentur. & hæc quidem à deo eis promissa sunt: verum postquā ipsi pacta nō obseruarūt, iure etiā à promissis deciderunt. possunt etiam hæc verba intelligi, vt ab eis dicta sint, ea ratione vt deum sibi magis conciliarent, reuocantes ei in memoriā antiquas pollicitationes, & rogātes quodammodo vt eas adimpleret, vel vt mutuo sese consolarentur, & bonam populo spem præstarent. deinde addunt etiā sequentia verba, veluti & quæ à deo olim dicta etiam fuissent ad beatum David.

Quoniam elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Sedebunt, inquit, filij tui in throno tuo, quoniam dominus elegit Sion, in qua sedes est regni tui. Ille inquam dominus, qui hæc tibi nūc loquitur verba: ego videlicet qui dominus sum.

Hæc requies mea ī seculū seculi. Hoc est, hæc habitatio mea.

Hic habitabo quoniam elegi eam. Hæc & sequentia dicunt tanquam etiam sibi promissa.

Venationem eius benedicens benedicam. Per venationem ciborum atque eduliorum suppeditationem intelligit. hæc, inquit, benedicens benedicam, hoc est, præstabo magnam cum abundantia. בְּיָגוֹן & אֲבִי חֹבְלָיו.

Pauperes eius saturabo panibus. Hoc est, diuites reddam.

Sacerdotes eius induam salute. Hoc est, securitate, ac bona valetudine.

Et sancti eius exultatione exultabunt. Qui nam sint sancti dei, iam sæpe alibi dictū est. qđ autē ait exultatione exultabunt, itē benedicens benedicā, & alia huiusmodi, quidam idioma esse dicunt Hebraicę linguę: quidā vero huiusmodi sermone vt dicunt scripturā, ad maiorem intentionem, & ad validiorem sententię confirmationem.

Illic ornus faciam cornu ipsi David. In Sion scilicet, in qua oritur ei faciam gloriam, ac celsitudinem ex genere David, quia & à posteris glorificabitur, & illius generatio semper regnabit. יִצְחָק יִשְׂרָאֵל & נֹחַ לְיִשְׂרָאֵל.

Parauit lucernam Christo meo. Christo meo, hoc est, regi meo David. Meū autem ideo dixit, vt beneuolētiā suā erga eū ostenderet, vt diximus. Per lucernā vero gloriam posteriorū eius intelligit, quæ lucernæ instar, glorię eius

splendorem oībus demonstrat, & huiuscemodi generationis progenitorem, veluti quoddam lumen futuris generationibus illucere facit. Vel, per lucernam, generis sui splendorem ideo intelligit, quia splendet inter gentes. Verum hæc omnia ea conditione illis promissa sunt, si testamentum dei custodiuerint, vt dictum est.

Inimicos eius induam confusione. Inimicos scilicet David aut generis eius.

Super ipsum autem effloreat sanctificatio mea. Sup ipsum David seu super eius semen. Super ipsum autem, hoc est, tēpore ipsius David, vel tēpore seminis eius, quo tēpore templum meū summo cū splendore floreat, hoc est, eo regnante. Quidam vero per cornu, & per lucernā, regem intelligunt Zorobabel, cuius hostes aiunt fuisse cōfusus, & quo regnante tēplum domini, quod diu olim profanatum, dirutum, atque vt (ita dicā) tabefactum fuerat, effloruit. Quidā etiā verba illa: quia elegit dominus Sion, & quæ sequuntur omnia, prophetiā continere dicunt de iis, qui in Iudæorū populo digni fuerūt, vt prophetiā gratiā cōsequerentur. Et quoniā iuxta historiæ sensum psalmum iam exposuimus, restat, vt tradamus etiā quæcūq; de saluatore nostro in eo tractātur. introibim⁹, inquit, in tabernacula eius, adorabimus in loco, vbi steterūt pedes eius. Hæc verba ex fidelīū persona pphetice dicta sunt, q̄ tuo inter sese cōsultāt, qd nā facturi sint. Et per tabernacula, loca intelligūt, quæ in Palæstina sunt, vbi habitauit aut conuersatus est Christus. Per locū autē vbi steterunt pedes eius, vel eadē intellige tabernacula, & loca, in quibus dominus ambulauit, vel ipsam crucē, cui Christi pedes cōfixi sunt, & quā in psalmo 98. scabellū pedū ei⁹ appellauit. Ex vniuersis qdē mundi partibus illuc cōfluunt homines, atque in ea sancta loca ingrediuntur, & adorāt illic dominū. Exurge, inquit, domine in requiē tuā tu & arca sanctificatiōis tuæ, hoc est, tuę diuinitatis tabernaculum, tuū scilicet sacratissimū corpus. Quæadmodū enim arca illa sancta dei, ex incorruptibilib⁹ lignis fabricata erat, & purissimo insuper auro inaurata, ita etiā assumpta Christi humanitas, ex incorrupto eius corpore erat cōpacta, ex ipsaque vera, ac sanctissima diuinitate (vt ita dicā)

erat

erat deificata, per vnionem nimirum illam ineffabilē veri dei. Sacerdotes tui induentur iustitia: Euāgelica nimirū, vel omni virtutū genere ornabuntur: & sancti tui exultabunt, & quicumque cū sacerdotibus amatores fuerūt virtutū, Angelicam peragentes conuersationem, illorū etiā more exultabūt. Propter David seruū tuū ne auertas faciem Christi tui. Si nullā aliā ob causam, propter me saltem seruum tuū, quæso, ne Christi tui præsentia auertas: qui per incarnationē suā hominibus apparebit: quinimmo rogo te, vt cito appareat. Veritas etiā quæ iurata fuit ipsi David quod semen eius cōfessurū esset super thronū regni eius, ad ipsum etiā Christum pertinet. Hic etenim vere ac p̄prie illius semē fuit. Quia ex semine q̄dem fuit Davidico p̄pter matrē, quæ à beato David genus ducebat. Fuit etiā vere rex, eo quod subditis suis fidelib⁹, legē imposuit, & summā eorum curā habens, veri regis, & directoris amorē atque officiū docuit, cū pro eis mortuus sit: quæ omnia veri regis characterē ac figurā exprimūt. Si custodierint, inquit, filij eius testamētū meū, Euangelicū nimirū: & testimonia mea, hæc, quæ docebo eos: te scilicet prædicante. est enim hic, sermo ex persona patris ad Christū natum ex semine David vnigenitum filiū: sermo inquā, de Apostolis & discipulis, quos in Euangelio etiā Christus filios suos appellauit, tanquā per doctrinā & fidē sibi adoptatos. Si igitur hi filij tui hæc fecerint, quæ dico, non ipsi tantū, sed eorum etiam discipuli sedebunt super thronum tuū: super thronū inquā pastoris & doctoris. Cōstitues enim eos, inquit, principes super omnē terrā. Vel in fructiōe & requie æterni regni. Quæ p̄missio sanè tūc demū adimpletur, si custodierint legē, vt dictū est. Hæc requies mea in seculū seculi. Aeterna dei requies Ecclesia est fidelīū, in qua deus quiescit. Portæ enim, inquit, inferni nō preualebūt aduersum eā. Per venationē autem eius, seu vt Græca dictio ἰσχυρά. aliter significat, per capturā, prædicatiōis sagenā ac rete intelliges, per quam Christus venatur & capit eos, qui in hac natāt vt ita dicā, erroris falsugine. Vel venationē & capturā illā iuxta quā piscatores Apostoli, nō amplius viuos pisces capiebant, vt occiderent, sed mortuos peccatis homines

irretiebant, vt viuificarent. Per pauperes etiã eius, paupe-
 res spiritu itellige, quos cœli pane, hoc est, cœlesti regno
 Christus erat saturaturus. Sacerdotes autem eius, æterna
 Christus tunc demũ induet salute, si antea iustitia induiti
 fuerint, vt prædictum est. Eius etiã sancti exultatione ex-
 ultabunt, post discessum scilicet ex hac vita. Tũc etenim
 & sacerdotes ita induiti erũt, vt diximus, & sancti exulta-
 bũt. In Ecclesia etiã oriri fecit cornu ipsi Dauid, hoc est,
 gloriam atq; honorẽ Dauidici nominis celebrari, atq; ex-
 altari, dum laudatur scilicet & glorificatur ob oĩbus, tan-
 quã progenitor Christi. Vel oriri fecit, validũ & sublime
 cornu regni ipsi Dauid, in Sion, feriens scilicet, atq; dei-
 tiens quoscunq; sibi aduersantes. Hoc autem est regnũ
 Christi. Lucerna vero, quæ Christo fuit parata, caro illa
 sanctissima est, quæ à deo fabricata, & diuinitati fuit con-
 iuncta: quæ lucentissima erat, propter vitę splendorẽ. (Fuit
 etenim sine peccato) & quia in ea requieuit, septẽplicis il-
 lius fulgētissimæ lucernæ instar lucentissima septẽplicis
 spiritus potētia. Vel per lucernã, Euangeliũ intellige, per
 quod oēs qui constituti erãt in tenebris, illuminati sunt,
 & ad clarissimam deducti virtutẽ. Lucerna enim, inquit,
 pedibus meis verbũ tuum. Vel ipsum etiam domini præ-
 cursorem, de quo scriptum est: ille erat lucerna ardens.
 Inimici vero eius dzmones sunt, & reliqui omnes verita-
 tis inimici: qui etiam omnes pariter confundentur, sed
 præcipue in die resurrectionis vniuersæ carnis. Et super
 ipsum denique effloreat illius sanctificatio: sancta nimi-
 rum Ecclesia, quæ oēs ad se accedentes sanctificat, quæ-
 que ipsum Christum tanquam florentissimam coronam
 in decorem, atque in ornamentum erat habitura.

Canticum ascensum. P S A L M V S C X X X I I.

Ecce sanè quid bonum, aut quid incundum, quàm ha-
 bitare fratres in vnum. Integram atque plenam
 captiuorum restitutionem prospiciens beatus
 Dauid, & quomodo à perturbationibus atque
 ab ærumnis liberati, templum & ciuitatem iterum ædifi-
 caturi erant, & sub vno principe vitam acturi, admonet
 eos, ne rursus diuidantur, ne in diuersas ac varias scin-
 dantur

ἰδὲ δὴ τὴν κἀ-
 λῶν ἢ τὴν πρῶ-
 πῶδο ἀλλὰ
 ἢ τὸ καὶ τοῖς
 κῶν.

dantur partes, vt antea, quando decem tribus proprium habebant ducem, & reliquæ duæ alterum imperatorem: quæ res transgressionum legis contentionumq; & calamitatum per sæpe illis causa fuit. Admonet igitur eos, vt vnâ, atque sub eodem degant principe, dicens: Ecce sanè quid tam bonum, aut quid tam iucundum est, quàm vt fratres eodem habitent in loco, atque eisdẽ animis, summa cum concordia & consensu. Et multa quidem bona sunt, quæ non sunt iucunda & rursus iucunda multa, quæ non bona: fratrum autem concordia & communis eorũ habitatio, vtrunque hoc in se bonum continet. Nemini enim dubium esse puto, quod fraterno consensui vtrunque hoc conueniat bonum. Deinde huiuscemodi bonũ, similitudine atque exemplo quodam describit, dicens.

Sicut vnguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron. Hoc quod diximus, ad eò bonũ est & iucundum, sicut legale illud vnguentũ, quo sacerdotes vngebantur, quodq; super eorum capita effundi solebat. Nam quemadmodum huiuscemodi vnguentũ bonũ est, vtpote sanctum, & iucundum etiam, veluti odoriferũ: ita & illa cõmunis fratrum habitatio, atq; cõcordia, summum quoddam bonum est, veluti quod, & natura ipsa, & lege etiam diuina cõmendatur. Et iucundum bonũ est, eo quia vtile est, & commodum: & quoniã à sacerdotũ capite vnguentum in barbã descendeat, addidit, quod descẽdit in barbã: & deinde, in cuius nã barbã descenderet, expressit dicens: in barbã ipsius Aaron. Hic etenim sacerdotum omnium primus vnguento vnctus est. Vel per Aarõ, quẽcunq; sacerdotem intelligit, tanquam oēs ab eo descẽderent. Et quoniam vnguentum hoc à barba in sacerdotalis indumenti orã rursus descendeat, iterũ addidit, dicens.

Quod descendit in oram vestimenti eius. Oram seu marginem vestimenti, reliqui interpretes os vestimenti reddiderunt. Eo vsque enim descendeat.

Sicut ros Aermou, qui descendit in montes Sion. Aermou mons est, Libano adiacēs, vbi multa niuiũ copia cõseruatur, vnde vapores generantur: qui aerẽ montiũ Siõ crassorem atq; hebetiorem reddunt, ac rotẽ æstatis tẽpore non modicũ efficiunt: quẽ bonũ quidẽ esse dicemus.

veluti terræ arescenti necessariū, iucundū vero, eo quod æqualiter & cum delectatione superne in terram defer-
tur. quia igitur ros iste causam atque originem habet ex
monte Aermou, idcirco rotam Aermou eum appellauit.

Quoniam illic mandauit dominus benedictionem. Illic, id est
in communi habitatione, in concordia, in amore frater-
no, atque in dilectione, quæ est virtutum omnium caput.
Cæterum dei benedictio erga homines idem est, quod di-
uina gratia: & benedictio ab hominibus in deum, diuina
laus est seu gratiarum actio. Benedictio vero ab homini-
bus in homines, humana esse dicitur ad deum oratio, quæ
nimirum pro aliis preces effundimus ad deum.

Vitam vsque in seculum. Et rursus, Dominus mandauit
& misit in concordēs hoīes diuturnam vitam vsq; ad se-
culum ab eo determinatū, hoc est, per vniuersum, ac præ-
stitum vitæ tempus. Nam quæadmodum contentio mor-
tem operatur, ita & pax vitam, cum vnanimēs, ac pacifici
homines neque mutuo sese occidant, neque ab hostibus
lædi possint: quia coniuncti sunt, & muniti. Congruit e-
tiam hic psalmus fidelibus omnibus Christianis.

Canticum Ascensum.

P S A L M V S C X X X I I I.

*D*ice sanè benedicite dominum omnes serui domini.
Cantica ascensum, seu (vt diximus) ascensio-
num in hoc psalmo finem accipiunt: quæ Pro-
pheta in gratiarum actionem desinere voluit.
Iubet enim hic condignas deo gratias agi, qui & captiui-
tate populum liberauerat, & ei præstiterat, vt per tot ini-
micas gentes illæsus, atque tutus in patriā rediret, & ab
assiduis finitimarum gētiū bellis quiesceret: qui etiam
ciuitatem & templum rursum ædificari permiserat, fece-
ratque vt securi iam conuersarentur, atque habitarent in
patria. De cætero enim, inquit, vos ô serui & cultores dei,
condignas deo gratias agite. Seruus autem dei dicitur,
qui eum colit, atque illius parat mandatis.

Qui statis in domo domini, in aulis domus dei nostri. Vos, in-
quam, deo benedicite, qui assidue in templo commora-
mini, qui templum à modo perfectum, suoque decore &
cultu iam recepto ingredimini.

In no-

In noctib⁹ extollite manus vestras in sancta & benedicite domino. Nolite, inquit, vniuersam noctē somno perdere, sed in ea manus vestras ad sancta sanctorū extollite: vbi propter diuinam illam gratiam, quæ illic erat, habitare deus dicebatur: atque in noctibus præcipue deū laudate, quando mens à solitudinibus & curis magis vacua est: quando vobis maius otium adest. Quod si noctu eos iubet electo surgere, atq; in tēplū accedere, quā nā vnquam veniā ij cōsequētur q̄ tēpore illo neq; etiā domi ad preces, neq; ad orationē cōsurgūt. Deīde rogat p̄ populo, dicēs.

Benedicat tibi dominus ex Sion, qui fecit cælum & terram.

De huiuscemodi verbis alibi etiam dictum est, videlicet in psalmo centesimo vigesimo septimo. Hic psalmus præterea omnibus potest accommodari.

Alleluia.

Iam in superioribus dictū est, quod psalmi, qui huiuscemodi habent inscriptionem, gratiarum actiones continent.

PSALMVS CXXXIII.

Laudate nomen domini, laudate serui dominum. De his verbis diximus in psalmo 112.

Qui statis in domo domini, in aulis domus dei nostri.

Hæc verba ad vnguem habentur in proxime præcedenti psalmo, vbi ea exposuimus. verum hic non vniuersum populum alloquitur Propheta, sed eos qui in templum frequentius accedebant. Vos, inquit, qui statis in templo, laudate deum. Iis etenim, qui in templo nō manebant, non licebat deum laudare, neque alio in loco ad deum orare: ea nimirum ratione vt templū cernentes, atq; ea, quæ erāt in templo, diuinæ maiestatis nunquā obliuiscerētur.

Laudate dominū, quoniam bonus est dominus. Quoniam misericors, ac beneficētissimus est ī omnes. Sed in illos præsertim, qui eum laudant.

Pfallite nomini eius, quoniam pulchrum est. Pulchrum est ei psallere. Ex psalmis etenim & canticis, diuinorū dogmatum excellentiam addiscimus. Psalmi etiā & cantica psallentium mētes protendunt ad deū, humanos affectus sedant, animam cantu delectant, & eū delectatiōe coniun-

etiam quoque, vtilitatē adferunt. Vide quę dicta sint in psalmo nono in eo versiculo: psallam nomini tuo altissime.

Quoniam Iacob elegit sibi dominus. Quoniā dominus ex omnibus nationibus Israeliticum sibi populū elegit, ac sibi reposuit, veluti eum populum à quo solo coleretur.

Israel in peculiū sibi. Populum Iudæorum descendente ex Iacob, duplici nomine appellauit, Iacob nimirū & Israel: quemadmodū ipse etiā patriarcha Iacob utroque hoc nomine fuit appellatus. Eundē, inquit, populū elegit sibi deus in hereditatē, atque in sortē: & ideo peculiarem populum illum persepe appellauit: ea nimirū ratione, quod non secus illum amaret, summōque studio custodiret, quā diuitias quasdam nō vulgares, & peculiū quoddam p̄iosissimū.

Quoniam ego cognoui quod magnus est dominus. Ecce quod aliā diuinę laudis causam apponit, dicēs: quoniā ego amplius quā vos cognoui: vel quā id exactissime noui, quod dominus magnus est. Cognoui autem id à diuina gratia, & quia illius opera multa cum prudentia consideravi.

Et dominus noster p̄ omnibus diis. Hic si quidem est illi vero non sunt. Hic etiā vere dominos, illi autē nō vere dij. Nam etsi comparationis verba hęc esse videantur, nō tamen falsos deos vero deo cōparant: sed ex dispensatione quadam propter populi hebetudinem. Propheta sic loquitur: quippe qui alibi deum deorum appellat: & nūc etiā auditorem pederentim erigit, mirabilium rerum ipsum deum operatorē esse demonstrās, ac deinceps paulo post gentium deos subsannans. Dictum est etiā in psalmo nonagesimo sexto: nimis exaltatus es super omnes deos: ibi vide, quę in expositione diximus.

Omnia quęcunque voluit, fecit. Eadem verba habentur in psalmo 113, ibi: Deus autem noster in cœlo, & in terra omnia quęcunque voluit, fecit.

In maribus et omnibus abyssis. Maria quidem varios maris sinus appellat. Congregationes, inquit, aquarū appellauit maria. Abyssos autē subterranea loca, quę imperscrutabilia sunt: in quibus tamē fecit omnia deus, quę voluit. Deinde priuata quædam dei opera admiratione digna laudat, maiora præteriens, vt ex minoribus, magnitudinem eius semmis esse laudibus dignam ostenderet.

Educens nubes ab extremo terra. Qui ex ipsa inferiori terra profunditate nubes educit, eolq; tametsi graues sint, in altum extollit, & illarum humorem, qui natura sua deorsum fertur, vt sublime eleuari facit.

Fulgura in pluuiam fecit. In tempus scilicet pluuiæ, vel in pluuiam. Effecitque vt quæ suapte natura mutuo sese perdunt, vnà ac pariter sine alterius læsione coniuncta deferantur, ita vt neque fulgur, quod natura ignitum est, pluuialem aquam consumat, neque aqua rursus magna vt delata fulgur extinguat.

Qui educit ventos de thesauris suis. Per thesauros dei, hoc in loco Propheta occulta illa loca intelligit, vnde exeūt vti occultus em̄ esse dicitur thesaurus, eo quod & generatio & locus ei⁹ ignoratur. Thesauri nomine præterea, non tantum pecuniæ aut occulta alia bona intelliguntur, sed & ipsa etiam loca vbi thesauri recondi solent. Vel q̄ educit ventos tanquam è thesauris suis, vt subintelligatur dictio illa, tanquã, vel, quasi: ita vt ex his verbis educendi facilitas denotetur: & quod eos deus semper in pròptu habet, cū voluerit. Illud autem quàm maxime admirandū est, quod modo hunc, modo illum, deus ventum emittat, & aliquando vna vtrunque, per sæpe etiam plures vno atque eodē tempore, per sæpe etiã nullū profusus atq; hæc omnia ex vtilitate, & nihil sine ratione: illis scilicet interea inclusis, veluti in quibusdã thesauris: atq; illic quoriens deo libuerit, maxima cū facultate eductis.

Qui percussit primogenita Aegypti ab homine vsque ad pec⁹. De hoc diximus in psalmo 77. vide ibi: in versiculo: fecit semitam iræ suæ. Vsq̄ ad pecus vero dixit, vt calamitatem aueret.

Emisit signa & prodigia in medio tui Aegypte, in Pharaonē, & in omnes seruos eius. Ibidem etiam dictum est, quod posuit in Aegypto signa & prodigia sua in cãmpo Taneos. Cūque grauissimę omnium plage meminerit, collectim postmodum signa dixit, & prodigia.

Qui percussit gentes multas. Siue eas quæ transrum Iudæis prohibebant: seu gentes, quæ in Palæstina erant. In compendio etenim omnia narrat & cursim.

Et occidit reges fortes. Illarum scilicet gentium duces,

Seon regem Ammoreorum & Og regem Basan. Seon quidem rex diuitiis ac militum copiis erat celeberrimus: Og vero magnitudine ac fortitudine corporis cōspicius, in omnium hominum ore ferebatur. Aiunt enim eum lecto vsum fuisse ferreo, nouem cubitorum in longitudine, & quinque in latitudine.

Et omnia regna Chanaan Hoc est Palestinæ, prouinciæ cuius populi magis particulariter præ cæteris Chananei dicebantur.

Et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Israel populo suo. Bis hereditatem dixit, vt illius prouinciæ vbertatem denotaret, ac si diceret, hereditatem dico, ac vere hereditatem.

Domine nomē tuum in seculum, & memoriale tuū in generationem & generationem. Propterea, inquit, nomen tuum, ac memoria tua in seculum atque in omnes generationes perpetua erit: apud eas nimirū, qui huiuscemodi à te beneficiis donati sunt.

Quia iudicabit dominus populum suum. Iudicabit eum pro vlciscetur eum. Quoties ab inimicis læsus fuerit, hoc est, iustum ei reddet iudicium.

Et in seruis suis exorabitur. Hoc est, ad orantes & placātes eum seruos suos flectetur. Vel populū quidē peccantem iudicabit, & pœnas ab eo exiget, à poenitentibus vero exorabitur, atque eos adiuuabit.

Idola gentium argenti, & aurum, opera manuum hominum. Huiuscemodi verba habes etiam in psalmo cētesimo decimotertio. Atqui apud nos sunt etiā sanctorū imagines, quæ & aurū, atq; argentum sunt & opera manuum hominū: verum enim uero Idola non sunt: quoniam Idolorū quidem primæ species, ac prima eorum argumenta, falsa sunt: fabulæ nimirū: quæ nulla rei veritate subsistūt. Deos etenim sibi adscribunt gentes, qui dei non sunt, sed demones falso sibi diuinitatem arrogantes: verū sanctorū nostrorū imagines primas suas species veras habēt, ac prima eorū argumenta, vera sunt: quoniā secundū verā rerū historiam, vere id fuerunt quod appellantur, & vera etiam quæcunq; de illorū vita ac conuersatione tradūtur. Vnde idola scelestorum ac nequissimorū hominum aut

dæmo

παρακληθῆναι.

τὰ ἰδωλα.

πρωτότυπα.

dæmonum sunt simulachra: nostræ autem, sanctorum & clarissimorum hominum imagines.

Os habent, & nō loquentur, oculos habent & nō videbunt, aures habent & non audient. Hæc verba pari modo illic etiam habentur.

Neque enim est spiritus in ore eorum. Reddit rationem Propheta, & docet, quomodo idola omnia sensibus careant. Et delectantur, dum in eorum accusatione atq; reprehensione sermonem suum magis extendit.

Similes illis fient eis, qui faciunt ea, & omnes qui cōfidunt in eis. Ibidem etiam huiuscemodi habentur verba.

Domus Israel benedicite domino, domus Aaron benedicite domino, domus Leui benedicite domino, qui timetis dominū, benedicite domino. Illic etiam huiuscemodi ordinū diuisionem fecit, vbi vide, quæ per nos in expositione dicta sunt. Quanquā ibi Propheta sperare iussit, hic autem benedicere, propter prædicta simirum beneficia. Et cum Aaron meminerit, deinceps ad ipsius Leuiticæ tribus principem patri archam recurrit, vt sermonem suum clariorē redderet, & magis vniuersalem.

Benedictus dominus ex Sion. Dicitur est in psalmo vigesimo septimo.

Qui habitat in Hierusalem. Hoc est, in templo ciuitatis Hierusalem.

Alleluia.

Hic psalmus multa proxime præcedenti consona habens, similis etiam sortitus est inscriptionem.

PSALMVS CXXXV.

Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in seculū misericordia eius. Gratias ei agite pro innumerabilibus beneficiis. Alio autem modo hunc versiculum exposuimus in principio psalmi. 105. Apposuit etiam Propheta verba hæc, quoniam in seculum misericordia eius, omnibus subsequētib; versiculis, vt maiorem diuinę huiuscemodi misericordię laudem esse demonstraret, vel etiam vt lectorem in admirationem ac stuporem diuinę maiestatis adduceret.

Confitemini deo deorum, quoniam &c. Falsorū scilicet deorum, vel deorum falsi nominis. Illorū etenim etiam deus est. nam & si à deo inhonorati sunt dæmones, ipsiq; deo pariter aduersentur, veruntamen & illius serui sunt, & voluntati eius necessario succumbunt.

Confitemini domino dominorum, quoniam &c. Dominorum dico huius seculi, qui ad modicum tēpus tantum, & non perpetuo sunt domini: atque ideo vere domini non sunt: tamen si ita appellentur. Rex enim, inquit, regnantium, & dominus dominantium.

Tō πούρω-
αι.

Ei qui fecit mirabilia magna solus, quoniam &c. Solum dixi, ad idolorū distinctionem. nam alioqui per dominum eum intelligit, qui in tribus personis vnus deus est.

Tō

Ei qui fecit cœlos in intelligentia, quoniam &c. In sapientia nimirum. Per prædicta autem, summam deo esse attestatur bonitatem. & misericordiam, rerūque omnium dominium cum summa potentia & sapientia ei adscribit.

Tō πούρω-
αι.

Ei qui stabilivit terram super aquas, quoniam &c. In psalmo vigesimotertio dixit etiam propheta: ipse super maria fundavit eam. vide quæ illic dicta sunt.

Et qui fecit luminaria magna solus, quoniam &c. Solem in potestatem diei, quoniam &c. Lunam & stellas in potestatem noctis, quoniam &c. Et fecit, inquit, deus duo luminaria magna, luminare magnum in præfecturas diei, & luminare minus in præfecturas noctis & posuit ea in firmamento cœli, vt lucerent supra terram & imperarent diei ac nocti.

Et qui percussit Aegyptū cum primogenitis eorū, quoniam &c. Ei dico, qui flagellis Aegyptum affecit.

Et eduxit Israel de medio eorum, quoniam &c. in manu potenti & in brachio excelso, quoniam &c. Eorum scilicet Aegyptiorum. Per manum autem, & per brachium dei, diuinam intelligit potentiam. Magnæ autem potentiae, prodigia illa fuerunt & signa, quæ in Aegypto facta sunt, magnæ etiā potentiae quod captiuum illinc populum eduxit.

Ei qui diuisit mare Rubrū in diuisiones, quoniam, &c. & eduxit Israel per medium eius, quoniam, &c. & excussit Pharaonē & potentiam eius in mari Rubro, quoniam, &c. Per diuisiones aquarum sectiones intelligit. In duas etenim partes mare illud diuisit, vt plene oīa traduntur in Exodo. Per excus-
sionem

tionem vero projectionem & demersionem intelligit.

Et qui transfudaxit populum suum in deserto, quoniam &c. Atq; *Et* hoc etiam non minori admiratione dignum est, quam quod per medium mare rubrū deducti sint. Multa etenim populo aduersa in deserto & dura contigerunt, fames scilicet ac sitis, terræ siccitas atque ipso igne ardētiores solis radij, ferarū præterea innumerabilis multitudo, ac multa denique alia graua incommoda, quæ omnia tamē illæsi atque tuti superauerūt. Prætermisit autē propheta in discursu multa, quæ colligi posse ex Mosaicis libris putauit.

Et qui percussit reges magnos, quoniam &c. & *occidit reges fortes, quoniam &c.* *Seon regem Ammoreorū, quoniam &c.* & *Og regem Basan, quoniam &c.* & *dedit terram eorū hereditatem, quoniam &c.* *hereditatem Israel seruo suo, quoniam &c.* Hæc omnia etiam habuimus in superiori psalmo.

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri dominus, quoniam, &c. & *redemit nos de inimicis nostris, quoniam &c.* Nobis scilicet humiliatis atq; afflictis, videns enim, inquit, vidi afflictionē populi mei qui est in Aegypto. Illud vero animaduerte quomodo Propheta dixerit: deum memorem nostri fuisse, & redemisse nos, ipsam Iudæorum genus vniuersum sibi quodammodo vendicans, atque approprians propter primos scilicet communes omnium progenitores. Deinde priuata in Iudæos beneficia omittens, ad vniuersalem dei prouidentiam conuertitur, dicens.

Qui dat escam omni carni, quoniam &c. Omni nimirum naturæ necessaria & que distribuens.

Confitemini domino cæli, quoniam &c. Factori scilicet ac domino cæli. quod si cæli dominus est. omnino etiā & terræ. vel cæli deū dixit, quia illic fertur habitare. Possumus etiam tam præsentem quàm proxime præcedentem psalmū nobis accommodare, & nos inter nos admonere, atq; exhortari ad agendas gratias deo, qui variis beneficiis olim populum suū affecit, qui inimicos dissipauit, & omnia alia operatus est, quæ in superioribus dicta sunt quod si iuxta anagogen exponere hæc voluerimus, prophetam dicemus per Iacob & per Israel electū nouum populum intelligere: per Aegyptū vero impietate & peccatum: per signa etiā ac prodigia, quæ in medio Aegypti facta sunt,

ca intelligemus miracula, quæ per Christum, & per Apostolos, ac reliquos sanctos effecta fuere. Similiter per Pharaonem & seruos eius, ipsum dæmonem, ac omnes dæmonis cultores. per gētes etiam multas: & per reges fortes pari modo ipsos dæmones, atque illos magis priuatim, qui inter eos maiorem in alios potestatem habent: & per Sion & Og reges, ipsum Sathanam atque illum, qui post eum statim inter omnes dæmones primus est. Per regna quoque Chanaam, vitiorum tyrannides intellige. Per terram vero eorū nouo populo datam, regiones illas dices significari à quibus dæmones expulsi sunt, cum earum olim dominarentur. Deniq; per domum Israel, vniuersum fidelium populum & per domū Aaron, ipsos sacerdotes, & per domum Leui, diaconos ac ministros, & per timentes dominum, eos qui clariori quadam præditi sunt virtute: per Sion, ecclesiam, & per Aegypti primogenita, voluptuosos animi affectus, ac passiones eas, quæ præ cæteris dæmoni magis placerent. Per mare rubrum, amaram impiorū dogmatū (vt ita dixerim) salsuginē, in qua infideles detenti veluti quodam aquarum profundo suffocantur: per desertū, infructuosam errorū sterilitatē, per quod tamē pij ac fideles illæsi pertrāsunt, & in fertilem atq; vberē tandē veritatē deueniūt: & per humilitatem nostrā, non illam tantū intelligere debemus, quæ per afflictiones atq; calamitates efficitur, quæq; inuoluntaria est, sed eam etiam, quæ virtute constat, & est voluntaria.

Psalmus ipsi David.

Hic psalmus ex sacerdotum Levitarum, & cantorum qui in Babylone captiui fuerant, persona conscriptus est: ita tamen vt quæ futura erant, antea prædixerit. Nos etiam decet, in huiusmodi calamitatibus eadem agere, atque hoc pacto deum ad misericordiam incitare. Est autem hic psalmus apud Hebræos sine inscriptione.

P S A L M V S C X X X V I.

S*per flumina Babylonis, illic sedimus & fluuimus, dum recordaremur tui Sion. Captiui enim cum essent Iudæi in Babylone, extra ciuitatis moenia comorabantur: atque ideo secus fluminum ripas sæpe numero incedentes, priuatim inter se cum silentio lamētabantur. Consilio autē diuino*

factum

factum est, vt postquā bona illa despexissent Iudæi, quæ habebant in manibus, inuiti deciderint ab eis, vt rursus ad eorum desyderium commouerentur. Hoc pacto enim solet deus ad sensum atq; ad cognitionem eos reuocare, qui beneficia in se collata neglexerint, aut non cognouerint: dum illos nimirū à cōcessis donis permittit decidere.

In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. In salicibus scilicet quæ in illius regionis medio, secus fluminum ripas erant dispositæ. Per organa autē musica illa instrumenta intelligit, cum quibus canere solebant cantica, veluti psalteriū, citharā, aut alia huiusmodi. Attulerāt enim ea instrumenta, ad concinēdas diuinas laudes, verū cum ea in salicibus suspendissent, attoniti rursus ac mœsti ea spectabāt, atq; occasionē illinc lamētationū magnā sumebant, repetētes memoria diuinū cultū, & conuersationē illā laude dignā, quam habuerāt in Sion. Iuxta anagogē, in salicibus expone, pro in ocio. Per salices enim quæ infructuosæ arbores sunt, cessationē à cātibus significauit.

Quia illic interrogauerunt nos, qui captiuarūt nos, verba canticorū. Et qui abduxerunt nos hymnum. Interrogauerūt nos, vt responderemus verba canticorum: præterea & hymnum, hoc est, iusserunt nos canere, cupientes nimirū cantu nostro delectari: vel etiam irridere ea volentes, quæ nos diuina ac veneranda esse ducebamus.

Cantate nobis de canticis Sion. Dicebant scilicet.

Quomodo cātabimus canticū domini in terra aliena? Respondimus scilicet quomodo, inquā, cantabimus, diuina lege id prohibente? Vide quēadmodū captiuitas illos iam meliores reddidisset. Nā cum in propria ciuitate ac regione legem essent transgressi, modo in aliena eam obseruant, Per alienam etiam terram, quodcunque humanū cor potest intelligi, quod à cultu atque à religione dei alienū sit. Et consona sunt huic dicto, illa domini verba: nolite sancta dare canib⁹, & margaritas nolite pūcere ante porcos.

Si oblitus fuero tui Hierusalē, oblivioni detur dextra mea. Hoc est, potentia, seu efficacia mea. Paralyticus, inquit, reddar, vel areseat manus mea, ita vt in ea nihil amplius sensus relinquatur.

Adhereat lingua mea gutturi meo, si non meminero tui. De-

tineatur vox mea atque impediatur: vel omnis à me operationis, & sermonis potentia auferatur. Horū enim alterum per dexterā, & alterū per linguam significauit. Hæc etiam à nobis dicēda sunt de superna Hierufalem, vel per dexteram quidem, opera virtutis intelligit, per linguam vero scientiæ contemplationē. Lingua etenim sermonem profert, & sermo scientiam & contemplationis sensus explicat. Per guttur etiā gulæ affectus intelligere possumus, hoc est, ciborum voluptatē. Obluioni, inquit, detur omnis mea operandi potentia, atque hoc per ipsam ignauā, & omnis similiter contemplandi virtus ciborum adhæreat voluptati, ita vt ad diuinæ scientiæ delectationem, de cætero immobilis fiat, & in ea amplius non versetur.

*Εαν μὴ προ
ανὰ τὸ ξέμα
τῶν ἰερῶν
λαμ τῶν ἡμε
ρῶν ἰακυνθῶν
ἔσθ' ἔμε
λαίρ ἀντῆς.* Si non proposuero ipsam Hierufalem in principio lætitiæ meæ. Hæc, inquit, atque illa patiar si præ cæteris omnibus in mea memoria ipsam Hierufalem non collocauero, tanquam illam, quæ inter omnes voluptates ac delectationes meas primum locum obtineat, & omnis meæ lætitiæ ac gaudij præcipuum sit caput.

Μεμνηθῆναι τοῦ κυρίου υἱῶν Ἐδὼμ, τὴν ἰερουσαλήμ, λέγοντων, ἐκκενῶτε, ἐκκενῶτε ἕως ἰσθμῶν αὐτῆς. Memento domine filiorum Edom, diem Hierufalem, dicentium, euacuate, euacuate vsque ad fundamenta eius. Filios Edō Arabes appellat: qui vnà cum Babylonis pugnauerant aduersus Iudæos, & Hierufalem: qui etiam cum ea ciuitas euerteretur, ipsos vrgebant euerfores, vt vsque ad fundamenta euerterent. Memento, inquit, eorum vt condigna eorū meritis retribuas supplicia, eo quod cognati nostri erant, & nihilominus ob inuidiam, cæteris omnibus inimicis, sæuios, in nos fuerunt. Et cum dixerit filiorum Edom, addidit, diem Hierufalem, hoc est, diem Hierosolymæ calamitatis. A secundo autem casu indifferenter ad quartum pertransit. vel aliter: memēto filiorū Edom, qui fuerūt in die calamitatis Hierufalem. Potest enim vterq; sensus elici ex his verbis: quia græcæ orationi in quarto casu subintelligi potest dictio κατὰ. Ita enim sæpenumero subintelligitur, & sensus efficitur, quem diximus: in die Hierufalem, hoc est, in die Hierosolymæ calamitatis.

Ὁ πόλις Βαβυλῶν, ἡ πόλις ἡμερῶν. Filia Babylonis misera. Quemadmodū Hebræis mos est, filium hominis, hominē appellare, ita & filiā Babylonis, propheta ipsam Babylonē appellat. O filia, inquit, Babylonis

lonis misera: ob ea nimirum, quæ tibi contingent. Prædicat enim futuram illius ciuitatis ruinam.

Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. Verba hæc ex persona populi dicta sunt, inimicorū euerسیونē appetētis. Retributionē vero quā retribuisti, dixit, pro afflictionē quam dedisti: ita ut præpositiones illæ hoc in loco superflue sint, quæ admodū & alibi diximus.

Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram. Iram suam populus ad immaturam etiam ætatem extendit, beatos eos dicens. Qui vel ipsos Babyloniorum infantes, cum sæuitia crudeliter occiderint. Verum non huiusmodi sunt nostra fidelium vota, qui discipuli sumus mitissimi ac misericordis domini: qui vel ipsos etiam inimicos diligi iussit & eorum curam haberi. Sed ad anagogicum sensum reducenda sunt, quæcunque recte accommodari possunt. Per filios igitur Edom, dæmones intellige, qui mutuo sese fidelis cuiuscunque animæ diuitias, ad extremum vsque fundamentū euacuare iubent. Per Hierusalem etenim, ynamquanque huiusmodi fidelem animam intelligimus significari. Per miseram vero Babylonem, ipsam impietatem miseria atque ærumnis circumdatam, veluti à pietate superatam, ac demum oppressam. Hanc etenim impietatem quisquis destruxerit, beatus erit. Per paruulos etiam eius, cogitationes affectuum plenas, ac nuper exortas intellige: vel pueriles etiam ac fatuas, quas qui opprimit, & allidit ad fidē, hoc est, ad Christum, beatitudinem hanc consequetur. (Petra etenim, inquit, erat Christus) Quicumq; igitur eas, ut diximus, ad Christum alliserit, atq; hoc pacto perdidit, beatus erit.

Psalms ipsi David.

PSAL. CXXCVII.

Confitebor tibi domine in toto corde meo. Eadem verba habentur in principio psalmi noni, vbi exposita sunt.

Et in conspectu angelorum psallam tibi. Coram angelis inquit, psallam tibi, hoc est, ego inferius in terra canam tibi simul cum angelis, quorum proprium ac peculiare, opus est, ut te laudent. vel per angelos sacerdotes intelligit. solet enim scriptura aliquando sacerdotes angelos appellare atq; etiam deos, labia enim, inquit, sacerdotis cu-

stodient iudicium, & ex ore eius exquirent iustitiam, quia angelus domini omnipotentis est. Iterum alibi: Deis non maledices, & principi populi tui nō dices male. corā, inquit, sacerdotibus canā tibi cantica in gratiarū actiones.

Quoniam audisti omnia verba oris mei. Quoniam omnes preces meas exaudisti, quæ decenter tibi factæ sunt.

Adorabo ad tempus sanctum tuum. Reddam tibi gratiarum actiones.

Confitebor nomini tuo super misericordia tua, & veritate tua. Et gratias tibi agam, quia misertus es mei, & vere misertus es, ut alibi diximus: vel quia vere omnia adimplevisti, quæ mihi es pollicitus.

ἰσὶ πᾶν.

Quoniam magnificasti in omne nomen sanctum tuum. Quoniam sanctum nomen tuum mirabile esse fecisti in omne opus, vel in omne tempus. subaudienda enim est aliqua eiusmodi dictio. omnia enim quæcunque fecisti, nominis tui magnificentiam prædicant. alius vero interpretes reddidit: quia magnificasti super omne: & tunc, alio etiam modo intelligi potest, ut ordo, ac sensus sit: quia magnificasti sanctum tuum super omne nomen.

In quacunque die invocavero te, velociter exaudi me. Eadem hæc verba habentur in psalmo 108.

πολυψήσις.

Magnipendes me in anima mea potentia tua. Hoc est, tu animæ meæ non mediocrem rationem habebis: quinimmo magnæ illa tibi erit curæ, præfertim cū hoc facere possis. vel aliter, tu, inquit, potentia tua animam meam extolles, hoc est, exaltabis, & facies eam calamitates atque ærumnas omnes superare. verbum autem magnipendes, pro quo in Græco hic habetur, πολυψήσις, idem significat, quod rationem habere, seu magnifacere: quemadmodū & Græcū verbum, παραψέω idem significat quod parvipēdo, aut negligo, ut diximus in fine psalmi undecimi, ibi: secundū altitudinem tuam magnipendisti filios hominum.

Confiteantur tibi domine omnes reges terra. Omnes nimirū pij ac fideles. deinde causam addit, ob quam eos iubeat gratias agere.

Quia audierunt omnia verba oris mei. Verba, inquit, oris mei per legem dicta, per prophetas, per euangelium, per Apostolos. neque enim ita debemus ob reliqua à deo accepta

cepta beneficia ei gratias agere, quantum ob hoc spirituale diuinorum eloquiorum donum, vnde omnis defluxit pietas, & religio, & omnis denique vita, virtute prædita: quod verissimum est animæ beneficium.

Et cantent in canticis domini. Cantent, inquit, tibi cantica *ψαλμοι & νε* quæ in laudem tuam sunt composita. cantica enim domini *δ' Αδωδ.* omnia esse dicuntur, quæ tam à Moysè quàm à beato David conscripta fuerunt. possunt etiam cantica domini appellari omnes laudationes in deum.

Quoniam magna est gloria domini. In Græco pro gloria *δ' Αξ.* legimus: quæ dictio non gloriam tantum sed opinionem etiam significat. magna est, inquit, opinio illa, quæ habetur de deo, eo quod magnum eum esse opinantur, qui illius beneficia cognouerunt. vel magna est gloria eius, iuxta quod scriptum est, plenum est cælum, & terra gloria eius, cum homines vnà, atq; angeli eum glorificent.

Quoniam excelsus dominus & humilia respicit. Simile est hoc illis verbis: qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo atque in terra, quemadmodum habetur in psalmo 102. vel natura quidem excelsus est, humilia autem respicit, veluti qui & terræ prouidentiam habet, & ad humiles, ac tenues res prouidentiam etiam suam extendit: vel qui humiles corde respicit, atque custodit.

Et alta à longe cognoscit. Humiles siquidem actiones & diuina celsitudine indignas, neque etiam cum prope est, videre, aut intueri sustinet deus: iuxta quod scriptum est, ex dei persona, ad impios dictum esse: non noui vos. alta vero ac sublimia quæcunque, & diuinitate eius digna, etiam à longe præuidet. nouit enim, inquit, dominus viâ iustorum. his autem verbis multa dei benignitas demonstratur. vel de diuina præscientia sermo est, quod dominus scilicet omnia nouit etiam antequam fiant.

Si ambulauero in medio tribulationis, uiuificabis me. Me, inquit, in miseras atque ærumnas tuentem seruabis, atq; in periculis constitutum eripies, & uiuificabis.

In iram inimicorum meorum extendisti manus tuas. Extendisti manus tuas ad furorem, & rabiem eorum, atq; hoc pacto eam extinxisti. *ενλογησιν.*

Et saluum me fecit dextera tua. Tua potentia.

Dominus retribuet pro me. Inimicis meis scilicet. mihi enim, inquit, vindictam, & ego retribuam.

Domine misericordia tua in seculum. Similia sunt verba illa: quoniam in seculum misericordia eius.

Opera manuum tuarum ne despicias. Tu misericors es, inquit, tu opifex. vtraque igitur de causa benigne ac studiose respice ad nos, ne despicias nos dura oppressos tyrannide, ac iam iam perituros. vel non despicias nos rogantes atque inuocantes te.

Psalmus ipsi David.

P S A L. C X X X V I I I.

Domine probasti me, et cognouisti me. Probasti me, inquit, tentationū, atq; calamitatum probatione. nec tamē hoc dicit beatus David, quasi ante hanc probationē deus eum ignoraret. nouit etenim deus omnia etiā antequam fiant, sed probasti, inquit, vt ab iis, qui me probatum esse ignorabant, cognosceret, atque vt existerem eis in exemplum fortitudinis: & cognouisti me exactissime, qualis sum. vel probasti, & cognouisti, pro diligenter nosti. nam & Apostolus dicens, quod deus scrutatur corda, nō significare voluit deum ignorasse aliquando, antequā scrutaretur: sed exactissime, atq; apertissime, illum omnia nosse.

Tu cognouisti cathedram meam, & surrectionem meam. Hoc est vitam meam vniuersam. in his etenim humana vita consistit, in quiete nimirum, atque in motu, in ocio atque in negotio, in requie, & in operatione.

Tu intellexisti cogitationes meas de longe. Nequis fortasse deum suspicaretur per experientiam ac probationem hominum animos cognoscere, sermonem suum castigauit. nam qui humanas cogitationes nouit, ante earum motū immo vero, qui multo tēpore ante eas pręuidit, nulla profecto experientia, aut probatione indigere putandus est.

Semitam meam & funiculum meum inuestigasti. Omnem vitæ meæ rationem ac modum tu perscrutatus es, quantum scilicet vitæ tempus præcesserit, & quantum sit reliquum. funis autem apud Ægyptios atque apud Persas itineris mensura est, & idem ferè, quod apud nos dicitur stadium. verba autem probasti, & inuestigasti in deo ve-

ram

Τὴν καθέδρην μου καὶ τὴν ἀνάστασίν μου.

ram & certam scientiam, & cognitionem denotant.

Et omnes vias meas prouidisti. Actiones meas omnes, bonas & malas. & non dixit vidisti sed prouidisti, antequam scilicet fierent.

Quod non est dolus in lingua mea. Hoc quoque simul cum Δόξα. ceteris omnibus bene nosti, quod in sermonibus meis nullum vitium est, nulla peruersitas, nullum scelus. deinde magis vniuersaliter dicit.

Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima, & antiqua. Vltima & prima, hoc est, omnia prorsus, & nihil cognitionem tuam effugit. nosti omnia, quæ futura sunt, & quæ fuerunt.

Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam. Non solum formasti sed conseruas etiã, & tueris, ita vt alterum quidẽ ad creationẽ, alterum vero ad prouidentiam pertineat.

Mirabilis facta est cognitio tua, ex me. Cognitio tua, inquit, magna facta est super me (ita enim alius interpret reddidit) hoc est, super capacitatem intellectus mei facta est. quod etiam ex sequentibus magis declarauit dicens.

Inualuit. & non potero ad eam. Fortior ac potentior facta ἐκστασι. est, quã vt comprehendi possit, cogitatione ac consideratione mea: & non potero ad eam, appropinquare nimirum, ita vt comprehendam. per cognitionem autem dei, nihil aliud significare voluit, quã scire & cognoscere eum qualis naturæ sit. nam quod sit deus, hoc proculdubio scimus, quid autem, aut qualis sit illius substantia, ignoramus. similiter quod vbiunq; deus est, nouimus, quomodo autem id fieri possit, nescimus. pari etiã modo nouimus, quod bonus est, quod misericors, & sapiens & potens, sed bonitatis, misericordiae, sapientiae, & potentiae, modus, aut qualitas à nostra cognitione procul est. his consona sunt, quæ habentur apud Ecclesiasten, dixi sapiens efficiar, & ipsa longius facta est à me, magis quã erat, & profunda profunditas, quis inueniet eam? Paulus etiam: ô profundum diuitiarum sapientiae & scientiae dei dixit: quã imperscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. quidam vero ita intellexerunt, mirabilis facta est scientia ac sapientia tua ex creatione, & formatione mea: & ita inualuit, vt vere cognoscã, quod nõ potero ad eam peruenire vt condignis eã laudibus celebrẽ. ve

rum si plene atq; exacte non nouit eā beatus Dauid, quomodo eā admiratur? ob hoc ipsum, inquit, summe eā admiror, quia incomprehensibilis est. nam & solares radios intueri, atque comprehendere non ualemus, atq; ob hoc ipsum eos plurimū admiramur. deinde aliam dei potentiam admirabundus narrat, quod prouidentia nimirum ac potentia sua, deus ubiq; adest, atque omnem implet locū.

Quo ibo à spiritu tuo: & à facie tua fugiam? si ascendero in cælum tu illic es: si descendero in infernum, ades. Per spiritum dei, & per faciem dei, deum ipsum circumloquitur. vel per spiritum dei, sanctum spiritū intellige. per faciē vero, ipsum filium, tanquam veram patris figuram, & certissimū illius diuinæ naturæ characterem. qui enim, inquit, uidit me, uidit & patrem meum. per cælum autem superna, & per in infernum, inferna loca denotauit. deinde etiā abyssum dicit, & profundum maris: per quæ omnia inaccessa hominibus loca subsignauit.

Si assumpsero alas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Per alas, potentiā illā mentis intelligit, qua humanus intellectus mouetur. si alis, inquit, intellectus mei in abyssum maris peruenero, eo cōsilio ut illic saltē possim à te abscondi, potētia tua nihilominus illuc etiā me deducet, & rursus detinebit me, hoc est, neq; illuc etiā sine tua potentia accedam: quinimmo illa præibit me, illa iter cōcedet, atq; illic etiam me detinebit: ita ut illinc euadere non ualeam. per diluculum autē, illud tempus intelligit, quo potissimū humana mens sobria esse solet. superflua est etiā dictio, enim. quidam præterea per diluculū, orientem intellexerūt, occasum vero per extrema maris, ut sit sensus: si intellectu meo, ueluti alis quibusdā munitus: in oriēte eleuatus fuero: & peruenero usq; in occidentem, potētia tamen tua illa erit, quæ & in oriente dux mihi erit dū eleuor, & in occidente me cōprehēdet, cū illuc peruenero.

Et dixit, nunquid tenebræ conculcabunt me? & nox illuminatio in deliciis meis. Cogitauit intra me, nūquid, si tenebras ingressus fuero, latere potero ita ut ab illis abscondar? ita eū significare uolunt ea uerba: nūquid tenebræ conculcabūt me? quod metaphorice dictum est. nā ij qui solū pedibus conculcant,

conculcant, obtegere illud atque abscondere quodāmodo etiam videntur. deinde intellexi quod ipsa etiam nox in deo lucida est, hunc etenim deum propheta delicias suas appellavit, cuius vel solam memoriam oblectamentum sibi summum esse arbitratur. memor enim, inquit, fui dei, & delectatus sum. cognoui igitur quod nec ipsæ tenebræ abscondere me poterunt à deo.

Quia tenebra non obscurabuntur à te. A te, dixit pro apud te, quæadmodū alius etiā interpretes reddidit. nam quæ apud nos sunt tenebræ apud te tenebræ non sunt. ibi etenim omnia lucent. deinde magis declarat, dicens.

Et nox sicut dies illuminabitur. Apud te scilicet.

Sicut tenebræ eius, ita & lux eius. Sicut tenebræ eius noctis lucidæ sunt apud te, sic etiā & lux diei, hoc est, duo hæc æque se habent apud te, æque lucēt, æque splendescūt: & iuxta hoc, sensus est: quod oīa apud deū manifesta sunt. intelliguntur etiam hæc verba iuxta aliū sensum: rētationum, inquit, atq; afflictionū tenebris stipatus dixi: quod rētationes forsitan mei dominabuntur, verū te ita postmodū volente, nox illa nigroris, illuminatio lætitię mihi effecta est. reliqua etiā consequenter prædictis interpretanda sunt. Gregorius vero theologus aliter hoc dictum exposuit. me, inquit, deliciis vacante nox illa deliciarum, quæ mentem obtenebrat, visa mihi est quædam esse illuminatio. nox enim, inquit, vndique mihi misero erat, & ignorabam. arbitrabar enim delicias lucem esse.

Quoniam tu possedisti omnes renes meos. Per renes suos ipsum propheta, Chrysostomi sententia, circumloquitur, veluti à parte totum describens. quoniam tu, inquit, possedisti me, hoc est, possessionem tuam me effecisti. diuum nimirum tua providentia. nam qui aliquid possidet, illius etiam curam habet.

Adiuuisti me de ventre matris meæ. In septuagesimo etiam salmo dixit, de ventre matris meæ tu es protector meus: & ipsis nimirum cunabulis, atq; à prima, & tenera ætate. *Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificatus es.* Multa sepe admirari solemus, sed absq; vllō timore, veluti pulchritudinem, ac magnitudinem corporū, & disciorū etiā, artium scientiam, atque alia huiusmodi: verū si maris

profunditatem intuemur, non simpliciter admiramur, sed cum timore. Propheta igitur vastum pelagus atque immensam diuinæ sapientiæ potentiaë que & administrationis profundum intuitus, atque oculorum vertiginem passus, cum timore, atque admiratione in seipsum reuersus clamauit dicens: gratias tibi soli agam.

Mirabilia opera tua. Omnia enim, inquit, in sapientia fecisti.

Et anima mea cognoscit valde. Cognoscit quod hæc admiranda sunt.

Non est occultatum os meum abs te, quod fecisti in abscondito. Nota ac manifesta etiã tibi est ossium meorũ formatio, seu creatio: ea etenim latere fecisti, atq; ipsa carne cõtegi. vel aliter: os, hoc est, mulier ipsa, nõ est occultata, quando comedit de ligno. Eua etenim os dicitur viri sui adã, eo quod ex illius costa creata est, iuxta illud: hoc nunc os ex ossibus meis: quam etiam in occulto ideo fecisse deus dicitur, quia extasim tunc immisit deus in Adam.

Et subsistentia mea in inferioribus terra. Manifesta etiam tibi est corporis meis substantia, quæ post mortẽ meam in terræ profunditate abscondetur, atque dissoluetur, hoc est, & cõpactum me vidisti in vtero matris meæ, & dissolutũ rursus videbis in vtero terræ. vel aliter nota tibi est subsistentia mea, & formatio mea, quæ in materni vteri visceribus, veluti in terræ inferioribus contexta est.

Imperfectum me viderunt oculi tui. Aut Embrionem informem intelligit, qui in naturæ officinæ figurã adhuc nullã acceperat, aut imperfectũ mentis morũ. nosti, inquit, me priusquam formarer, & cogitationes meas, priusquã mouerentur, hoc est, nosti omnia, antequam fiãt. vnde alius interpres reddidit: informem me viderunt oculi tui.

In libro tuo omnes scribentur. Liber dei est summa eius scientia: scriptura vero, perpetua memoria. in libro igitur diuinæ scientiæ omnes scribentur tam iusti quàm peccatores. verum hic diuinæ scientiæ liber magis est vniuersalis. est etenim alius liber scientiæ dei magis priuatus, in quo soli iusti scribuntur: ea ratione, quod eos tantum cognoscere, hoc est, approbare dicitur, iuxta id quod scriptum est: nouit dominus vias iustorum.

γνώσεαι.

ὅτι κρυφῶν.

ὁσφρασε.

τὸν ἀκατέργαστον μου.

Die formabuntur, & nemo in eis. Formabuntur in luce san-^{in luce}
cti spiritus, formatione nimirū optima, & mundissima, q̄
formationi materiali, atq; vt ita dicā, nocturnæ est con-
traria: & in eis, qui in eo libro scripti sunt, vt diximus, ne-
mo est, qui spiritualiter eo pacto formatus nō sit: spiritua-
liter nimirū, vt diximus, concinnatus, ac directus. nos igi-
tur vt poruimus versiculū hūc declarauimus, sumpta ex-
positionis occasione ex Gregorio theologo. Chrysof. ve-
ro difficultatē atque obscuritatē huius versiculi cōfessus
sensum tantūmodo ex alio adducit interprete, informē
me, inquit, viderunt oculi tui atque ita viderūt, vt eos vi-
dent, qui in libro tuo scripti sunt: eos inquā, qui in tēpo-
re, hoc est, tempestiue creati & nati sunt ita, vt ne vna
quidem dies ad perfectam eorum creationem deficiat.

Mihi autem valde honorati sunt amici tui deus. Amici dei
sunt quicunq; per virtutē, familiaritatem ac beneuolen-
tiam eius adipiscuntur. vos enim, inquit, amici mei estis.
virtutis igitur nō minima pars est, amicos dei honorare.

Valde prauauerunt principatus eorum. Alius interpres, ca-^{imperatoribus}
pita eorum dixit, hoc est, ipsi amici dei. fortes enim, in-^{oat.}
quit, facti sunt virtute, adeo, vt à vitiis superari non pos-
sint. vel principatus, potentiam & facultatem intellige,
quam eorum vnusquisque aduersus immundos spiritus
fortitus est. significare autem mihi videtur tam Aposto-
los quàm eorum successores, & alios omnes fideles, si
qui illorum instar, virtute fuerint præditi.

Dinumerabo eos & super arenam multiplicabuntur. Vtitur
propheta figura hyperbole. conabor, inquit, eos dinume-
rare, & adeo immensæ erunt multitudinis, vt supra nu-
merum esse rēperiantur. est autem hic quidam loquendi
modus. apud deum vero non ipsi tantum numerabuntur
sed omnes etiam capilli capitis eorum.

Exurrexi & adhuc sum tecum. Erectus sum à calamitati-
bus, & tui tamen, vt multi in secunda faciunt fortuna,
oblitus non sum.

Si occideris deus peccatores. Subintelligēdum est: bene ha-
bet. per peccatores autē, ipsos dæmones intelligit, atq;
homines quoscunque legis trāsgressores. occidi autē di-
cuntur dæmones, quādo inefficax atq; inualida redditur

eorū potentia. peccatores vero homines tunc interimū-
tur, quando necatis vitis ipsi ad virtutē conuersi fuerint.
vel in peccatoribus propheta corpus occidi optat, quan-
do delictorum vulnera immedicabilia sunt: atque hoc,
ne aliis impedimento sint ad studia virtutum.

Virī sanguinum declinate à me. Sanguinolenti scilicet &
cæde lætates, qui quoscunq; occiditis, quibus superiores
estis, huiusce modi autē sunt diabolici omnes, qui factis
partim, & partim sermone suo cæteros perdunt. non mi-
nima etiam est virtus delinquentiū cōmercia declinare.

Quoniam contentiosi estis in colloquiis. Quia litigiosi, inquit,
estis in sermonibus, seu in prauis consultationibus ve-
stris, vt alius interpres reddidit.

Accipient in vanitate ciuitates suas. Hoc est, in vanum ac
frustra proprias habitabunt ciuitates. Domini enim, in-
quit, est terra. permanebunt enim huiuscemodi homines
infructuosi & steriles ad virtutem.

*Nōne eos qui te oderant domine, oderā? & in inimicos tuos ta-
bescebā? per fecto odio oderā illos: inimici facti sunt mihi.* Cū su-
perius dixerit, à me autem valde honorati sunt amici tui
deus, nunc dicit: nōne eos, qui te oderāt domine, odi? &
illic honoris magnitudinem significans, valde dixit: hic
etiam pari modo summum odium exprimere volens ait:
tabescebam, hoc est, indignatione maxima aduersus eos
æstuabam quodammodo, & consumebar.

Proba me deus, & cognosce cor meum. Atqui in principio
psalmi dixit: Domine probasti me, & cognouisti me. ve-
rum melius adhuc probari, & cognosci cupit, non vt
deus ipse melius eum cognoscat, qui omnia nouit, sed
vt ij, qui prophetæ animum, ac mentem non nouerant,
illius magis certiores reddantur.

*Examina me, & cognosce summas meas, & vide si via iniustitia
in me est, & deduc me in via sterna.* Eandem repetit senten-
tiam, aut propter eos qui sibi iniuriam intulerant, con-
firmans nulla se eos affecisse iniuria: aut etiam amplius
probari cupit: vt si conuictus fuerit, talem animum aut
mentem non habere, emendari rursus possit, ac dirigi.

Psalms ipsi David.

Eripe me domine ab hoīs maligno. Hoc est, scelesto. πόνηρον
 ipsum etem scelus malignū esse qd dicitur: eo
 q̄ mala atq; afflictiones authori suo præstat.
 eripe me, inquit, nō à demoniis, nō à feris, aut
 draconibus, sed à maligno homine. maligni etenim ho-
 mines illis omnibus deteriores sunt, nam & feras multas
 legimus, quę sanctos viros veneratę sunt, quibus contrā
 maligni homines innumerabilia intulerunt mala. ferę
 præterea aperte ac palam malignitatem sua n̄ exercent,
 atque vt ita dicā, ingenue: homines vero clam id faciūt,
 atque in occulto, & subdole. Dæmones item sancto cru-
 cis signo fugantur, & quoties à sanctis viris increpati
 fuerint, secedūt: homo vero malignus ipsi etiam deo ad-
 uersatur. nā cum iubeat deus inimicos etiam amari, ille
 contrā, nō inimicos tātum, sed ipsos etiam benefactores
 odit. beatus etiam Paulus solo verbo Dæmones expulit:
 Alexandri autem fabri malignitatem superare non po-
 tuit. deinde declarat quem nam dicat malignum.

A viro iniusto eripe me. A legis transgressore. vocat autem
 deū propheta in adiutoriū, quia difficillimū est ab huius-
 cernodi cauere hominibus. vide in psalmo 42. exp̄sio-
 nē illius versiculi: à viro iniusto & doloso eripe me. & cū
 in præcedēti psalmo dixerit: viri sanguinū declinate à me:
 item in psalmo 90. discedite à me omnes, qui operamini
 iniquitatem, & sponte sua, pro viribus se ab eis auerterit,
 nunc deū adiutorem suum inuocat. oportet etenim vnū
 quēq; antea vires suas adferre, atq; ita demum deū inuo-
 care. neq; enim deus tibi cooperabitur, nisi tu quoq; stu-
 diū adhibueris & diligentia: sed nec tu studio, aut diligē-
 tia tua aliquid perficies, nisi ille suam tibi opē porrexerit.

Qui cogitauerunt iniustitiam in corde. Tales, inquit, iniusta
 & noxia cogitauerunt ac peruersa.

Tota die instruebant praelia. In tota vita sua bella parauē- παρελάσσοντες
 rūt, modo aduersus hunc, modo aduersus aliū. inuetera- τε.
 tū enim vitium quiescere eos nō sinebat: quinimmo persua-
 debat magis, vt modo clam, modo palam pugnarent. per
 praelia autē, doli etiā intelliguntur atque insidię, & quod-
 cūque aliud offensionis genus, quod cogitatione, verbo,

aut opere committi possit.

Acuerunt linguam suam quasi serpentis. Incitarunt eam, vt exitiale venenum emitteret, noxium nimirum ac pestilentem sermonem.

Venenum aspidum sub labiis eorum. Hoc est, in lingua atq; in ore eorum, perniciosus autē sermo aspidis veneno cōparatur, veluti valde nocuus, atq; ad perdendum efficacissimus. vides igitur, quo pacto vitium, in huiuscemodi feritatem homines immutauit: quod si eorū natura, quā tū corporeis oculis cerni potest, imutata nō videretur, imutātū est tamē propositum, immutata est mens: quo factū est, vt ad sœuitiam, atque ad immanitatem sint deducti.

Custodi me domine de manu peccatoris & ab hominibus iniustis eripe me. Quæ superius dicta sunt, rursus repetit, orationē intendens, peccator autem, atque iniustus, quicumque intelligēdus est, qui delinquit, atque iniuria vel seipsum, vel alterum afficit. seipsum enim iniuria afficere quis dicitur quomodo cūque quis peccet: alterum vero non semper, & quemadmodum sæpenumero scriptura iustitiam in vniuersum pro quacunque intelligit virtute, sic contra, in iustitiam per sæpe ponit pro omni vitio.

Qui cogitauerunt supplantare gressus meos. Cogitauerunt impedimentum præstare itineri, & conuersationi meæ, quam ex lege moderor.

Absconderunt superbi laqueum mihi. Superbus, est, qui libet legis transgressor, veluti qui legem despicit, vt sæpe diximus. legis autem transgressor est, quisquis delinquit.

Et fimbis extenderunt laqueum pedibus meis. Multiplicibus ac clādestinis insidiis ac plagis tetenderūt mihi laqueos.

Iuxta iter scandala posuerunt mihi. Hoc est, in iis locis quæ contigua erant ipsi viæ, seu prope viam. hoc autem fecerunt, vt dum incautus illinc incedo, in ea scandala incidere. per scandalum autem offendiculum intelligit. enarrat etiam & dilatat propheta sermonem de insidiis. & absconderunt enim, inquit, insidias, & extenderunt eas etiā iuxta semitam: quo sermone, & papa eorum, studia denotare voluit, & scelera.

Dixi domino, deus meus es tu. In huiuscemodi periculis extens, & capi iamiam expectans, omnia alia auxilia omittit.

ἠσυχία.

ἠσυχία
ἀπέχεσθαι
τῶν πῶ
σιμῶν.

σκάνδαλα.

omisi, solúmque deum inuocaui, dicens : Deus meus es tu, ne despicias creaturam tuam.

Auribus percipe domine vocem deprecationis meae. Quia liberari postulo.

Domine domine virtus salutis meae obubrasti super caput meum in die belli. Domine domine, qui potentia illa es : qua ego saluor, tu in die belli protexisti, & custodisti me, tu securum me fecisti, dum seruas me, non tantum à sagittis, & gladiis, intactum, sed à solaris etiam impetus molestia. Beneficia vero accepta connumerat, tanquam eorum memor & homo grati animi: eo nimirum cōsilio, vt deum deinceps magis ac magis ad suum auxilium trahat.

Ne tradas me à concupiscentia mea, peccatori. Ne permittas me ob prauam meam concupiscentiam sub dæmonis peruenire potestate. Verisimile enim est concupiscere eum aliquando res prauas: verum, inquit, precor, ne hac de causa me condēnes, ne proiciat, aut expellat à te. per peccatorem autem vt diximus, legis transgressorem intelligit.

Cogitauerunt contra me, ne derelinquas me. Meditati sunt peccatores aduersum me.

Nequando exaltemur. Nequando magis temerarij fiant, atque imprudentiores victoria sua inflati aduersum me.

Caput circuitus eorum. labor labiorum suorum operiet eos. Per circuitum sagemam intelligit, aut rete, hoc est, insidias. Caput, inquit, insidiarum suarum, in quo potissimum cōfidunt id ipsum erit, quod eos abscondet, ac perdet: quod alio etiam nomine, laborem labiorum suorum appellauit: eo quod meditando in eo laborarunt, & cum labore inuenerunt. Per eadem etenim ipsi destruentur arma, per quæ ipsi alios sperant destruere. Vel per laborem labiorum, prauas meditationes, & scelestas eorum consilia, intelligit. huiuscemodi enim est prauitas, vt auctori suo perniciem, atque interitum adferat.

Cadent super eos carbones in igne. Nō simpliciter carbones dixit, sed in igne, hoc est, multum ignem habentes, ac valde inflammati. Per carbones autem supplicia intellige, quæ à deo desuper immittuntur, quæq; carbonum instar ardentium acerbissimas infligunt pœnas. Prophetiam vero conueniēt hæc verba, aduersus huiusmodi insidiatores, in quorum

multos ignis à deo immissus ac delatus est.

Deiciet eos in miseris, & non subsistent. In afflictionib⁹, quæ miseros eos reddunt: nec miserias tantum sustinebunt, sed ob illarum immensitatem ex primo etiam impetu deiciuntur.

Vir linguosus non dirigetur in terra. Hoc est, incontinens garulus, nugax, immodestus: aut etiam contentiosus vir, nõ prosperabitur: quinimmo euertetur, atque in præceps deferetur.

Virum iniustum mala venabuntur in interitum. Et alius sapiens dixit, iniquitates hominem venantur. Et quoniam venatores per sæpe aliqui sunt ad salutem, hoc est qui feras capiunt non vt perdant, sed vt seruent, propterea addidit, in interitum, hoc est, in perditionem. Sunt autẽ hæc verba, doctrina ac sensu referta non vulgari.

Cognoui quod faciet dominus iudiciũ inopũ, & causam pauperũ. Licet tardus sit aliquando dominus ad eorum vindictã, qui oppressi sunt, & quos hoc in loco inopũ & pauperũ, nomine appellat, attamẽ noui, inquit, q̃ aut in præsentia aut in futura vita faciet domin⁹ & iudiciũ & causam eorũ, hoc est, qđ eos vlciscetur. Hoc autẽ dixit, vt iuria affectos quoscũque homines cõsolaretur, simulq; vt ipsos in iuriam inferentes perterreret, & moderatiores redderet.

Verumtamen iusti confitebuntur nomini tuo. Verum, te inquit, tardate, iusti nõ scãdalizabuntur, sed gratias agent, scientes, quod omnia cum ratione facis, & ad nostram vtilitatem.

Et habitabunt recti cũ vultu tuo. Per rectos rursus iustos intelligit, qui habitabunt, inquit, tecũ, hoc est, cũ tui memoria, cũ ea semper existentes, nec vnquam recedentes. Vel, per rectos quidem, Apostolos significat: per faciem vero dei Christum, veluti illius substantiæ characterem. Volo enim, inquit, vt vbi ego sum, & ipsi sint mecũ. Possunt etiã & aliter, iusti quidẽ, ij dici, qui per actiones, virtutẽ operantur: recti vero, qui per contẽplationẽ: vel iusti ij, qui simpliciter virtutẽ amplectũtur, recti vero q̃ cũ iudicio & ratioe. Et quoniã hĩc psalmus de futuro iudicio pertractat, de Christo quẽ & de Apostolis, idcirco quidã ei inscriptionẽ apposuerunt: in finẽ, psalmus ipsi David,

Psalmus ipsi Dauid.

PSALMVS CXL.

Domine domine clamaui ad te, exaudi me. Clamaui, inquit, *nūq̄te, nūq̄te.* ad te, clamore quodā igniti atque ardentissimi cordis, quo clamore, & Moyses cum taceret, à deo audiebatur: & Anna etiam nihil loquens: non autem oris clamore, quo Iudæi petitiones & preces suas multiplicâtes nō audiebantur, sed clamore animæ. Nam quemadmodum, qui ore clamat, totum prorsus corpus intendit, sic & qui corde clamat, totam animam & mentem ad deum conuertit: atque hoc pacto dignus efficitur, qui exaudiatur.

Intende voci orationis meæ dum clamo ad te. Dū clamo, inquit, vt dictum est, quasi, si non ita clamauerit, ad vocem deprecationis suæ, deus mentem adhibiturus non sit.

Dirigatur oratio mea, sicut incensum, in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Duo altaria olim erant in templo, aureum quidē alterū intra adyta in sanctis sanctorū: alterum vero æneum, quod exterius collatum erat. Et in aureo quidem incensum adolebatur, æneū vero cæteris inseruiebat sacrificiis. Incensum præterea multa cōficiebatur cū impensâ atq; munditia iuxta legis mādatum, & gratissimus deo esse videbatur is vapor, qui illinc ascēdebat, eo quod odoratissimus esset, & q̄a nouū alium dei cultū præsignabat. Dirigatur igitur, inquit, oratio mea corā te, non secus atque illud legale incensum ad te in cœlum dirigitur: oratio, inquā, mea, quæ incensi instar ex corde meo euaporat. Cor etenim meū igne quodam promptitudinis, veluti focus, atq; altare quoddam accensum est. Vnde orationem suā, quasi odoratum aliquem vaporem emittit. Et hæc quidem de incenso dicta sint: cæterū sacerdotes legem habebant, quod vbi nullus sacrificium offerret, ipsi sponte sua bis in die sacrificarēt, mane quidem agnum vnū, & vespere alterum: erantque hæc sacrificia pura, munda, & deo maxime grata: cū alia sæpenuero ab offerentiū vitiis, minus pura viderētur. Vespertinū vero huiuscemodi, quod diximus, sacrificiū, honoratius atque acceptius erat, quàm matutinū. Nam quod mane offerebatur, ad vespertinum respiciebat: vespertinum vero vniuersum sacerdotale diei opus, officiū.

ac ministerium perficiebat. Dirigatur igitur, inquit, domine manuum mearum eleuatio, sicut vespertinum dirigitur sacrificium. Vel eleuatio manuum mearū fiat sacrificium vespertinum, & sit ita acceptabile, quemadmodū illud tibi acceptū esse solet, ita vt os nostrum, vnde preces emittuntur, purū sit ab omnibus prauis sermonibus: quinimmo & ipsum etiam cor, à quo preces proueniūt, cogitationibus omnibus malis vacuum sit: & ipsæ pariter manus, quas eleuamus ad te, mundę efficiantur ab omni rapina, auaritia, & à quocunque illegitimo opere.

Pone domine custodiam ori meo. Sciens propheta quod os, malorum magna causa esse solet, si negligatur, quēadmodum contrā, bonorū, si cura eius habeatur. Lingux enim ~~facilitas~~ innumerabilia gignit mala: & quemadmodum nulla esse solet utilitas domus aut ciuitatis, nec portarum aut mœnium, nisi etiam adsint custodes, & norint, quando aperire oporteat & quā claudere, & quod multo hac in re opus est studio, ac multo magis etiā superno auxilio, sciens, inquam hæc omnia, ex intimo corde preces fundit, & dei opem inuocat. Per oris autem custodiam, mentis præfecturam intellige, quæ animaduertere debet, & scire, quænam efferenda, & quænam etiā retinenda sint. Neque enim, vt alibi dicitur, tot vnquam homines à gladio quot à lingua ceciderunt. Dedit autem lingux deus duo mœnia, dentium nimirum & labiorum, vt per ea irrationales illius motus coerceret. Verū propheta aliam etiam custodiam ad hæc implorat timens adhuc, ne indecorum aliquid proloquatur.

πρωχης περι
 χειρας
 μου.

Et ostium munitionis circum labia mea. Ostiū custodiæ quæ os ipsum obseruet. Hæc autem verba idem æque significant quod illa, quæ in præcedenti habuimus versiculo.

Ne declines cor meum in verba malitia. Ne conuerti permittas cor meum ad indecētes cogitationes. Nam si os meū custodia munitum fuerit, hoc, quod dico, consequēs erit & factu facillimum.

προφασι-
 σιδας προ-
 φησις.

Vt prætexam prætextus in peccatis. Ita vt non tm̄ nō inclinet ad ea malitiæ verba, sed etiā vt non prætexā prætextus, atq; excusationes in peccatis, quemadmodum primi parentes fecerunt, cum peccassent. Adam etenim in Euam,

& Eva

& Eua in serpentem, peccati causam prætexendo reiecit: parimodo homicida iræ tyrannidem prætextit: adulter concupiscentiæ vires: fur inopiam & necessitatē: & alius aliud quid. Verum hæc, quæ diximus, peccata nō gignūt, sed humana negligentia. Et manifestū hoc tibi fiet, si bene animaduertetis. Sciens enim diabolus, quod cōfessione deus placatur, & negatione magis irritatur, persuadet peccatoribus prætexere, quod ipsi non peccauerint, sed quod aliquid, peccati causa eis extiterit.

Cum hominibus operantibus iniquitatem. Ne inclines, inquit, me, vt simul cum iniquis hominibus excusationes prætexam. Solēt enim huiusmodi homines post peccatum excusationes & prætextus varios adducere.

Et non communicabo cum electis eorum. Quod si hoc factū fuerit, vt me adiuues, non coniungam me, nec cōionem aliquam habebō cum illis: quinimmo neque iniquorum eos tantum euitabo, qui infimi, atque abiectiores sunt: sed nec etiam cum iis commune aliquid habebō qui inter illos potentiores & clariores esse apparuerint.

Erudiet me iustus in misericordia, & arguet me: oleū autē peccatoris non impinguet caput meū. Increpet me iustus, coercet, & reprehendat: humanitas autem peccatoris, mihi nūquam inseruiat. Melius enim est flagellum iusti, quàm gratia peccatoris, & melior virga iusti, quàm honor prauī hominis. In misericordia autem dixit, eo quod iustus misericorditer castigat, dum castigando cauet, ne perdat.

Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum. Simul fugiā, inquit, iniquos, eorumq; operam, & obsequia reiiciā, atque vnā precabor aduersus eorū beneplacita, hoc est, aduersus eorum voluntates, ne scilicet eorum concupiscentiæ perficiantur. Has etenim beneplacita appellauit.

Absorpti sunt iuxta petram iudices eorum. Potētes ac principes illi, qui omnia pro arbitrio administrabāt, deleti, ac perditī sunt instar petræ, quæ demersa est, & cuius nullū relinquitur vestigium. Hoc etiā de impio alibi dictum est. Quæ sui enim, inquit, eū, & non est inuentus locus eius. Hoc pacto nimirum describens, quomodo ab ipsis, vt ita dicam, radicibus illius memoria prorsus extincta sit. Demersi autē sunt, dixit, pro demergētur, quæ futura erant,

παιδαγω
γία.

ἐχόμενα π
τας.

prophetiæ lege, narrans, vt præterita.

ἰδὼν θυσίαν
 ἢ ἰδὼν ἢ
 σκευὴν ἢ
 πῖτον.

Audient verba mea, quoniam iucunda fuerunt. Symmachus autem reddidit, audiet locutiones meas iucundissimas. *Scipient, inquit, sapientes viri verba mea, quoniam piis ac fidelibus hæc iucundissima sunt, veluti vtilia ac vera.*

Sicut crassitudo terræ erupta est super terrā, dispersa sunt ossa eorum apud infernum. Quemadmodū terræ crassitudo aratro discissa rumpitur, & in proximam terram spargitur, sic & ossa eorum dispergentur in sepultura. Hæc etenim infernum appellauit.

Quia apud te domine domine oculi mei: in te speravi, ne auferas animam meam. Ne auferas, inquit, animam meā, dum inimicorum persecutionē, & maximas insidias sustineo.

Custodi me à laqueo, quem constituerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem. Per scādala & per laqueos, insidias rursus intelligit.

πιστωσαί
 ἐν ἀμύβλη
 τῶν αὐτῶν
 κατὰ τὸν
 προσηχόμε
 τον.

Cadent in rete suum peccatores. In proprium, inquit, rete incident, quod aduersum me tetenderunt, & propria comprehendentur sagena, vel iuxta aliam literam: cadent in rete eius, hoc est, eius dei.

Singularis sum ego vsquequo transeam. Segregatus nimirū ab eis effectus solus, & procul ab eorū inīa: nec tantum loco separatus, quantum à proposito, & consilio aliorum alienus. separatus autem ab eis, vsquequo moriat.

Intelligentiæ ipsi Dauid, cum esset orans in spelunca.

Quid significet inscriptio intelligentiæ, multis in locis declarauimus. Per speluncā vero illā intelligit, in qua beatus Dauid latuit, dum Saul fugeret. Cū autē eo illic latitante aduenisset Saul, & facti ignarus exterius moraretur, resciscens Dauid, se illic ab hoste circumdatū, ac penē cōclusum esse, orationē hanc ad deum protulit.

P S A L M V S C X L I

Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominum precatus sum. Atqui, nec loqui poterat, nec clamare, nec cognitus scilicet statim comprehenderetur, & periret. Restat igitur vt per vocem, & clamorem, intensum cordis affectum intelligamus. Corde etenim & non voce clamabat, ipsaque mente ad deum preces efferebat.

Effundam in conspectu eius orationem meam. Hoc est pro- ἐκχυσὼ ἀπὸ τοῦ
στομάτου μου.
ponam.

Tribulationem meam ante ipsum pronuntiabo. Eandem rur-
sus sententiam repetit. Tribulationem, inquit, meā quæ
ad auxilium meum flectere poterit, pro oratione ei pro-
ponam. Ipsa siquidem tribulatio non solum attentiores
homines reddere solet cum narratur, sed fiduciam etiam
ei præstat non minimam, qui cum gratiarum actione eā
protulerit: vnde maxima iustificatio efficitur, ad hoc, vt
quis exaudiatur.

Dum deficit in me spiritus meus. Hæc, inquit, facio, quia in ἐν τῷ ἐκλείπειν
μοῦ τὸ πνεῦμα.
periculis sum, quia futurū est, vt moriar. Auxilio eteī ex
omni parte desperato, seipsum penitus ad deū cōuertit.

Et tu cognouisti semitas meas. Ego quidē in maximis con-
stitutus periculis hæc faciam, tu autē domine conuersa-
tionis meæ semitas cognouisti: tu nosti quod nulla eos
iniuria affecerim, qui mihi insidiantur. Quo circa iniuria
ob solam eorum inuidiam in periculis versor.

In via hac, qua ambulabā, absconderunt laqueū mihi. In hac
etiam via fugæ meæ occultarūt laqueum, clā insurgētes
aduersum me, atq; exitū mihi non præmeditato præclu-
dere studētes. vel aliter de intellectualibus inimicis hæc
dicta sunt, qui non tantū in vitiorū via occultos tendunt
laqueos, sed quod grauius est, etiā in via virtutis: veluti in
patientia superbiam, & in eleemosyna, inanem gloriam. ἀπέβλεπον.

Consyderabam ad dexteram, & respiciebam, & non erat qui
agnosceret me. In dextera enim parte amici atque adiuto-
res adesse solent. Spectabam igitur inquit, ad dexteram,
verum nullus mihi aderat adiutor.

Periit fuga à me. Hoc est defecit, etiam mihi fugæ reme-
dium: cum in spelunca scilicet conclusus sim, atque effu-
gere non valeam.

Et non est qui exquirat animam meam. Qui vlciscatur, qui ὁ ἐκζητῶν.
liberet, qui defendat.

Clamavi ad te domine. Cum de humano auxilio prorsus
desperauerim.

Dixi tu es spes mea. Tu salus scilicet.

Portio mea in terra uiuentium. In terra uiuentiū existēs,
nullam ego terrenā habeo hæreditatē, nullum seculi hu-

ius patrimoniu, sed te vnū in thesaurum possidens diues sum. vel tu es fors mea, & diuitiæ meæ, i cœlo nimirū, vbi vere est terra viuētū: q̄a immortales sunt, q̄ illic habitāt.

Intende ad deprecationē meam, quoniā humiliatus sum valde. Afflictionem & calamitatē suam Propheta proponit, vt deum magis placet, atque ad suum flectat auxiliū. Dicitum est etiam alibi afflictu sum, atque humiliatus sum valde: & rursus: vide humilitatē meam, & laborē meum, & dimitte omnia delicta mea.

Libera me de persecutibus me, quoniam prauauerunt supra me. Cum illic, inquit, cōclusus sim, vnde nulla datur fuga.

Educ de custodia animā meam, vt consistatur nomini tuo. Per custodiam conclusionē illā intelligit, qua conclusus erat in spelunca. Custodiā enim carcerē per sæpe appellamus. Per animā etiam suam seipsum circunloquitur. Educ, inquit, me ex hoc loco, vbi cōclusus sum, vt gratias tibi agā. Iuxta anagogen vero: custodia ipsum corpus dici potest, quod animā i se, quasi carcere quodā cōclusam coeret.

Me sustinebunt iusti, donec retribuas mihi. Aquilas vero reddidit: me expectabūt iusti donec remuneratus fueris me. Sustinebunt, inquit, expectātes me, donec ex calamitatibus liberatus fuero: atque hoc eo vsque facient, donec tu pro huiuscemodi afflictione atq; humilitate meā, gratiā mihi retribuueris. Tales vero sunt sanctorū animæ. Nā & cum afflictis simul dolent, & cum gaudentibus lætantur.

Psalmus ipsi David, cum persequeretur eum filius eius Absalon.

In multis exemplaribus hunc psalmū absque v̄a inscriptione reperimus, tametsi in aliquibus ea inscriptis habeatur, quā prapositionimus. Cōsimilē penē inscriptionē habet tertius psalm⁹, cui inscribitur: psalmus ipsi David, cum fugeret à facie Absalonis filij sui.

PSALMVS CXLII.

Domine exaudi orationē meam, auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua. Exaudi tanquam verax. Pollicitus enim es te exauditurum eos qui nomen tuum recte inuocauerint: & mihi rursus priuatim idem etiam promisisti.

Exaudi me in iustitia tua. Veluti iustus, & qui non sustinet quenquam ab altero affici iniuria: nec tantum parentes

vetas à filiis lædi, sed nec quenquã ab extraneo. Chry-
stomus vero pro veritate hic misericordiam intelligit, &
pro iustitia, benignitatem. Solus enim deus vere misere-
tur, & sola dei iustitia benignitate est permixta. humana
enim iustitia caret misericordia.

Et non intres in iudicium cū seruo tuo. Nō cupio, inquit, iu-
dicio tecū disceptare. Noli igitur & tu, quæso iudicio me
cum contendere. Iustificaberis enim in sermonibus tuis,
& vices quoties cum me seruo tuo iudicatus fueris.

Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Non
dixit simpliciter, non iustificabitur, sed in conspectu tuo
non iustificabitur, hoc est, si ad summã iustitiã tuã cōpa-
retur, & iuxta illã exquiratur. vel si cōsideratio habeatur
ad beneficia tua, aut ad mādāta tua oīa. atque ideo bea-
tus etiam Iob dicebat. Vilipendi me ipsum, & contabui,
terramq; me & cinerē putavi: manum ponā ori meo. vi-
de etiam in psal. 129. expositionem illius versiculi. Si ini-
quitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit?
quod vero ait: omnis viuens: idē est, quod omnis homo
vitæ particeps. verū iuxta apostolum in hac vita iustifica-
mur gratis gratia dei, quæ est per fidem Iesu Christi.

Quia persecutus est inimicus animam meam. Dicitio, quia, in
superiori versiculo rationē reddit: in p̄senti vero, narrātis
in modū ponitur. Per inimicum etiã iuxta historiam Ab-
salonem intelliges. iuxta anagogen vero ipsum demonē.

Humiliauit in terra vitam meam. Deiecit ac prostravit me
inimicus in terrã nō tm̄ ea rōne, quod calamitatū pōdere
depressus sum, sed quia ipsam etiam humum pro sede ac-
strato meo habui, veluti qui exul erã à patria, ac semp̄ in
fuga. iuxta anagogem, inuisibilis inimicus ad terrena me
negotia deflexit, cū à cœlestib⁹ me antea extraxisset. No-
mē vero humilitatis, vt sepe dixim⁹, plura significat. Neq;
em̄ virtutis tm̄ nomen est, sed pro ea etiã ponitur humili-
tate, quæ à calamitatib⁹ p̄uenit atq; à peccatis. Accipitur
etiã humilitas pro quodã vicio, qđ ex auaritia nascitur,
aut à pusillanimitate. veluti cū qs obolū magni æstimat,
aut q̄ veniua ac vilia sunt, digna studio: quẽadmodū pue-
ri faciunt, qui pilas aut talos esse aliqd magnū existimāt.

Collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi. In afflictionis

tenebras me immisit, & meatē meā veluti caligine quadam obduxit. qđ vero ait, mortuos seculi, dixit, ad demonstrandam tenebrarū magnitudinē. Neq; enim mortuos simpliciter, sed seculi mortuos dixit, hoc est, antiquos seu antiquitus mortuos, augere nimirū volens sententiam, quā profert sublimiori, atq; vt ita dicam tragico quodā sermone. Ij etenim quos seculi mortuos dicit, in profundissimis iacent tenebris, multa nimitum humo obruti.

negl in uerba
orū in' i' p'.

Et contristatus est in me spiritus meus. Anima mea dolore affecta est, ob summam afflictionem.

In me turbatum est cor meum. Tumultuatum est, inquit, cor meum, in me & torsionibus affectum est.

Memor fui dierum antiquorum. In quibus deo gratus erā, & prospero euctu res meæ omnes procedebant. Vel memor fui dierum quibus maiores nostri, & secūda utebantur fortuna & virtutibus excelebant. vel dierū quib' per tentationes & calamitates exquirebantur. solet enim huiuscemodi memoria non minimum afferre solamen.

Meditatus sum in omnibus operibus tuis. Reuoluens mecum mirabilia tua, & omnes eos animo recensens, qui admirandē à te ex calamitatibus liberati sunt.

In factis manuum tuarum meditabar. Memoria inquit, verfabar in vniuersis opificiis tuis, eaq; summa prouidentia tua plena esse inueniens, spem bonam accepi, quod non despicias me, tot calamitatibus oppressum ac miseris.

Expandi ad te manus meas. Rogans scilicet, & supplicans.

Anima mea sicut in terra inaquosa tibi. Anima mea ad te tota respicit, tuum non secus auxilium sitiens, atque inaquosa terra & sitibunda pluuiam desyderat.

Velociter exaudi me, domine, defecit spiritus meus. Defecit, ita vt nunquam adeo. Dimittet autem me spiritus, nisi tu cito exaudiueris.

Ne auertas faciem tuā à m , & similis ero descendentibus in latum. Ne derelinquas me & statim moriar. Mortui enim sunt, qui in lacum descendunt. Hoc pacto etiā mortuus videtur, quantum ad virtutis opera, ille qui auxilio tuo priuatus est. Auertit autem deus faciem, hoc est, protectionem & custodiam suam ab hominibus prauis. Mundus enim, inquit, est oculus tuus ne videat praua.

Auditam

et pudzo.

Auditā fac mihi mane misericordiā tuā, quia in te speravi.

Significa mihi, inquit, cito misericordiā, tuā, vt ante experientiā, promissione tua refrigerer. Deinde rationem apponit, cur p̄stāda ei sit misericordia. quia scilicet ī te speravi. huiusmodi em̄ spes magnopere solet deū cōciliare.

πιστεύσωμεν.

Notā fac mihi domine viam, in qua ambulabo, quia ad te leuaui animā meā. Atqui tam naturalis lex quā scripta docent rectā viā. verū nunc, vel illud dicere intendit, quod consciētia sua peccatis esset inq̄nata: vel quod plurima ab hominib⁹ ignorātur. atq; ideo Paulus dicebat: quid orem⁹, & quēadmodū oportet, nescim⁹. Ad te igitur, inquit, osci tabūdus specto: indica mihi viā, per quā ambulem ad te.

Eripe me de inimicis meis domine, ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam, quia deus meus es tu. Non dixit doce me voluntatem tuam, sed doce vt faciam eam. Beatus enim, inquit, qui non nouit tantum, sed facit eā. cognoscere em̄ facilius est, operari vero difficilius, iis p̄sertim, qui superna doctrina atque ope indigent.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam In viam rectam & planam, qualis est via virtutis. Recta quidē, veluti sine errore: plana vero tanquam periculis & scandalis libera: quæ dicere possumus esse peccandi affectus.

Propter nomen tuum domine viuificabis me. Non ob meam virtutem, sed propter tuū nomen. Misericors em̄ appellaris, vt dictum est in psalmo II: ibi: non nobis domine nō nobis, sed nomini tuo da gloriam.

ἐξουθεσι-
σuis.

In iustitia tua educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua exterminabis inimicos meos, & perdes omnes qui tribulant animam meam. Quam initio psalmi iustitiā appellauit, eandem nunc eodem repetit nomine: & quam illic veritatem dixit, nunc dicit misericordiam. exterminabis autem & perdes inuisibiles inimicos, hoc est, expelles & delebis eos quantum scilicet pertinet ad ipsum, qui hoc petit. quod vero ait, viuificabis, educes: exterminabis, & perdes, non tantū in eo sensu intelligi potest, vt verba futuri sint temporis, & prophetiam cōtineant, sed intelligi etiam possunt, vt in optantis modum sint dicta.

Quia ego seruus tuus sum. Eo quod & in seruitute tibi festino, & p̄cepta tua, tāquā domini iussa obseruare satago.

Psalmus ipsi David aduersus Goliath.

Quaedam exemplaria non habent verba illa: aduersus Goliath. Nihil tamen impedimento est quin adesse possint: quasi compositus fuerit hic psalmus in gratiarum actionem post trophaum illud de gigante reportatum, & post multas alias victorias. Dicere etiam possumus compositum fuisse hunc psalmum aduersus inuisibilem atque intellectualem Goliath: communem nimirum omnium inimicum diabolum.

ὡς παράτα-
ξις ἐν πολέ-
μῳ.

P S A L M V S C X L I I I.

Benedictus dominus deus meus qui docet manus meas in aciem, & digitos meos ad bella. Laudandus deus est, qui manus & digitos meos in acie prosperat, & in bello: & qui mihi tribuit, ut hostes meos superem, & præclara huiusce modi erigam trophæa. Prosperari etiam dicuntur manus inuisibili aduersus dæmones prælios, dū extendimus eas ad virtutes, & dum ad deum eas puro corde eleuamus. Possumus etiam dicere quod beatus David edoctus sit à domino mouere manus in acie & digitos in bello: quia & corporeis mēbris visibiles inimicos, & animæ membris inuisibiles dæmones superabat. Nos etiam docemur à Christo tollere manus in acie & digitos ad deum, ita ut crucis figuram expriment.

Misericordia mea & refugium meum, adiutor meus & liberator meus protector meus, & in ipso speraui. Misericors enim, inquit, est, & quæ sequuntur.

Qui subdit populum meum sub me. Neq; enim in sola inimicorū subiectione, superno nobis opus est auxilio, sed etiā in beneuoli atq; amici populi regimine: & quæadmodū victoriæ quæ de inimicis parantur, à diuino pueniūt auxilio, ita etiam familiarium ac beneuolorū subiectiones.

ὡς ἄσθυσ ἀν-
τὴν ὀνειδίσει
αὐτῷ.

Domine quid est homo quod cogitatus es es? aut filius hominis, quoniā reputaris ab eo? Huiuscemodi penè verba habuim⁹ in psalmo octauesimo, ubi expositionē videre poteris, quæ, inquit, donasti ei, ut cognoscat te deū esse, & quia reputaris ab eo, hoc est, cognosceris deus esse. & quæ in cogitationibus & cōsiderationibus, atq; in animo illius versaris. magnū etenim hoc est, & supra humanæ naturæ tenuitatem.

Homo vanitati similis factus est. Hoc dicit ppter corporis infirmitatem, & quia humanū nihil est stabile, sed corru-
pu

tribilia omnia, & quæ cito transeunt. Per vanitatem autem inania ac fatua hominum studia significauit.

Dies eius sicut umbra prætereunt. Cito pertranseunt, umbræ istar, quæ modicū apparet, & videtur esse, & cito auolat.

Domine inclina cælos, & discende, tange mōtes, & fumigabūt. Atqui descendere deus non potest, cū ubiq; adsit, & impleat vniuersa: verū humano more Propheta nūc huiuscemodi prætulit verba, vt per ea (terribilia em̄ admodū videntur) illos perterreat, qui magna sapiunt, & tumēt superbia, vtq; eorundem comprimat temeritatem. Nā et si tangere montes, & fumigare, horrenda quædā videantur verba: inferiora tamē sunt, ac valde distant à diuina dignitate. Ait igitur discende quæso, & tange mōtes, vt eos punias, qui humanæ naturæ imbecillitatem ex se ipsis non cernunt, & nihilo sapientiores fiunt: quinimmo cōtrā potius desipiunt. In monte etenim Sina olim huiuscemodi terrores facti sunt. vnde populus magno timore affectus est, castigatioꝝque ac moderatioꝝ redditus.

Fulgura fulgurationem & disperdes eos, mitte sagittas tuas & conturbabis eos. Per fulgurationē & sagittas, flagella ac supplicia appellat: veluti famē, pestē, & alia huiusmodi. Notioribus enim, & terribilibus hisce vocabulis resupinū & contemptorē hominē, veluti à somno excitans, exurgere eum facit & tremere. Possunt etiā hæc verba de primo saluatoris aduentu intelligi. Nam & in psalmo 17. de inclinatione cæli scriptum legimus, inclinauit cælos, & descendit. Similiter de montibus & de fumo, quod fundamenta montium turbata sunt, & quod ascendit fumus in ira ei⁹. De fulgure etiā & de sagittis, quod misit sagittas suas, & dissipauit eos, fulgura multiplicauit, & cōturbauit eos: vbi vide quæ exponēdo dicta sunt, nec tamē ab re fuerit, eadē hæc verba de secundo Christi aduentu intelligere.

Emitte manum tuam ex alto. Tuam scilicet adiuuandi potentiam.

Eripe me, & libera me de aquis multis. Per aquas allegorice inimici intelliguntur, eo quod aquarum, seu torrentis instar, multo cum impetu ac vehementia, & nullo ordine ferantur, & quodcumque obuium est, pertrahant. vide in psalmo 68. expositionem primi versiculi.

De manu filiorum a lienorum. Hoc est, de manu hominum, qui à me alieni sunt, vel qui à deo alieni sunt, ppter summa nimirum eorum scelera.

Quorum os locutum est vanitates. Mendacia scilicet atque inutiles, & noxios sermones.

Et dextera eorum dextera iniustitia. Quorum, inquit, & sermones mali sunt, & opera pessima.

Deus canticum novum cantabo tibi. In gratiarum scilicet actionem. Nam quemadmodū rex à paupere, quē beneficiis affecerit, nihil aliud quærit, quā gratū animū, & laudem, ita etiam deus à nobis nihil aliud poscit: verum ille laudes quærit, vt clarus, ac celebris fiat, deus vero, vt clariorem eum reddat, qui huiuscemodi laudes obtulerit.

In psalterio decachordo psallam tibi. Olim psalmi huiuscemodi organis deo canebantur, nunc fidelis quilibet tūc demū psalteriū decachordū efficitur, si quinq; corporis sensus, & quinque animi potentias, in se apte, atq; cōcinne dispositas habuerit. Quoties igitur oculus recta videt, & auris spiritualibus superne intendit vocibus, & reliqui omnes ac singuli sensus, & potentię prædictę irreprehensibiliter, & digne deo id operantur, quod decet, tunc in decachordo psalterio deo canimus, eiq; gratias agimus, & illius nomen glorificamus.

Qui das salutem regibus. Neque enim exercitus, aut humanæ vires saluare eos solent, sed dei potentia.

Δαυὶδ τὸν δῆ-
λον αὐτῶ.

Qui redimis David seruum tuum de gladio maligno. Ex graui scilicet prælio atque ex acerba morte.

Eripe me, & erue me, de manu filiorū alienorū, quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniustitia. Hæc verba etiam superius dicta sunt, verum eadem nūc repetit Propheta orationem ac preces suas magis intendens.

ὧν οἱ ὕψι αὐ-
τῶν ἰδρυμέ-
να κεφαλῶ
πισμέναι.

Quorū filij eorū sicut nouella plantationes, stabilita in iuuentute sua. Felicitatem eorum describit, & diuitias. quorū, inquit, filij florentes sunt, atque in vigore, veluti nouellæ plantæ adētæ in iuuentute sua.

Filia eorū eleganter composita, atque ornata, vt similitudo tēpli. Hoc est ornata, instar templi, vel adeo ornata, vt ob summam elegātiā, atque ornamentum templi similitudo videantur.

Promptuaria eorum plena, et uelut ex hoc in hoc. Hoc est, ob multam reconditorum bonorū copiam, in aliud promptuarium euacuata: quasi prima illa promptuaria essent angusta, atque ideo delata ad maiora promptuaria: iuxta illud, destruam horrea mea, & maiora ædificabo.

Oves eorum fecunda, multiplicantes in gressibus suis, boues eorum pingues. Per egressus, aut partus intelligere debemus, aut exitus ad pascua.

πολύτοιμα

πλετύθοντα

ἐν τοῖς ἔξο-

Non est ruina maceria, neque transitus, neque clamor in plateis eorum.

δοις.

Non tantum eorū segetes & cāpi florent & vineæ: sed stabiles etiā sunt eorū maceriae. Per maceriem etiam, seu (ut potius Græca dictio *πραγμὸς* significat) per sepem aut ciuitatis mœnia accipiuntur, aut priuati muri domorum, quorum, inquit, igitur nihil decidit: sed ne que excursiones aut clamores in eorum sunt urbibus, vel iuxta alium interpretem (in suburbiis eorum. ubi enim tumultuatio est, aut perturbatio ex bello, illic etiā excursiones hostiū sunt. De hac materia dictum est etiam in psalmo 72. quia zelauit in iniquis, pacem peccatorum videns:

Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt. Multi, inquit, hunc populum ob visibilium huiuscemodi bonorum copiam, beatum dixerunt, cumque fallacem hanc vulgi sententiā posuerit, suam deinceps Propheta meliorem, ac rectiorē infert, dicens.

Beatus populus, cuius dominus deus eius. Cuius portio domini deus eius: vel cuius dominus est deus eius: cuius deus dominatur: nec simpliciter, sed quia illius paret mandatis. hæc etenim beatitudo vera est, veluti bona, stabilis, ac perpetua.

Laudationis ipsi Dauidæ

Hic psalmus laudationem dei continet, quæ omnibus communis esse potest, & ex fidelis cuiusque persona proferri.

PSALMVS CXLIIII.

*D*ixitabo te deus meus, rex meus. Alta ac sublimia de te contemplan, vel altitudinē tuam ignorantibus declarans.

Et benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi. Absurdum enim esset, postquam ipsa etiam irratio

nalis creatura creatorem suum semper glorificat (ceeli enim, inquit, enarrant gloriam dei) si rationalis homo in hoc laudationis genere ab ea vinceretur, nec semper deum glorificaret, per laudes nimirum & per bona opera, iuxta id quod scriptum est: & videant bona vestra opera, & glorificent patrem, &c. Sumus etenim præ cæteris omnibus nos deo debitores, & quia fecit nos, cum non essemus, & quia tales creauit: homines scilicet & fideles: & quod creatos conseruat, & quia prouidentiam nostram omnium habet, in vniuersum omnium, ac priuatim singulorum, secreto & palam, tam scientium quam ignorantium. Quis enim omnia ea enarrare posset, quæ deus propter homines creauit? & ministerium illud, quod nobis impendit? corporis formationem, animæ nobilitatem, sapientiam, naturæ legem, & legem scriptam, & quod honorum omnium est caput, illius incarnationem, passiones & mortem? Horum omnium igitur, atque innumerabilium aliorum beneficiorum, deo debitores sumus.

Per singulos dies benedicam tibi, et laudabo nomen tuum in seculum, et in seculum seculi. Hæc verba per se clara sunt.

Mag. Jos. *Magnus dominus et laudandus valde, et magnitudinis eius non est finis.* Magnus non tantum, ut magnarum rerum opifex, sed ut magnorum donorum largitor: & propterea valde laudandus est. quod si nullus est finis diuinæ magnitudinis, consequenter nullus erit etiam diuinis laudibus modus.

Generatio et generatio laudabit opera tua. Tam præsens generatio quam quæ ventura est, hoc est omnis generatio. Opera autem hic ea dicit Propheta, quæ mundi initio illis sex diebus facta sunt: vel miracula & prodigia, quæ assidue in omni generatione ab eo fieri contingit.

Et potentiam tuam prouinciant. Potentiam quam in prædictis habes generationibus, vel potentiam præstandi beneficia, & infligendi supplicia. Generationem autem & generationem eos appellat, qui in vnaquaque generatione sapientes sunt, & dei amatores, qui primum quidem à se ipsis diuina opera laudant, deinde etiam eius potentiam cæteris annunciant.

Magnificentiam gloriae sanctitatis tuæ loquentur, et mirabilia tua narrabunt, et virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt. Per mirabilia quidem ea intelligit, quæ

in aliquorū hominū beneficium facta sunt, quēadmodū in Hebræorū transitu ex Aegypto columna ignis, & columna nubis, rubri maris diuisio, aqua ex petra, coturnix, atq; alia huiusmodi. p̄ terribilia vero ea significat, quæ ad supplicium atq; in pœnam aliquorū facta sunt, veluti flagella cōtra Aegyptios, aut alias gētes immissa. Vel aliter: per mirabilia quidē contēperatas temporū mutationes intelligit, florentes itē hortos, prata, nitidos ac potabiles fontes, flumina, ac riuulos suauiter fluētes, pluuiarū irrigationes, terrę fœtus, arborū innumerabiles species, fructuū varietates, mites ac molliter spirātes vêtos, solis splēdorē, lunę lampadem, stellarū pulchritudinē, & alia quæcūq; tā in animantibus quā in inanimatis admiratione digna sunt. per terribilia vero, fulgura, tonitrua, falmina, pestē, famem, niuē, grandinē, glaciem, diluuiā, incendia, & alia quæcūque, tā in inanimatis quā in animātibus terribilia sunt. per magnitudinē vero & magnificentiā, diuinæ naturæ, sapientiæque, ac potentię excellentiam, intellige. deinde in melioribus, ac benigniorib⁹ dei beneficiis magis immoratur, ostēdens, illum ad humanitatē atq; ad misericordiā semper magis vergere & ad mitiora declinare.

Memoriā multitudinis benignitatis tuæ exultabunt. Annun- Τὸ πλῆθος
τῶ χρηστότα-
των σου.

Et iudicia tuæ exultabunt. Hoc est, ob iustitiam tuam, re-
miniscentes nimirum, ac narrantes, quomodo vnicuique
conuenientia pro dignitate largiris: quomodo & benefi-
ciis afficis, & pœnis, & iuste omnia administras. exulta-
bunt igitur quod neque virtus à te irremunerata relin-
quetur, neque vitium incastigatum.

*Misericors et miserator dominus, longanimis et multum miseri-
cors.* Hæc verba etiam habentur in psalmo III.

*Benignus dominus vniuersis, et miserationes eius super omnia
opera eius.* Loquens propheta de diuina bonitate, sermonē
amplificat, sciens in ea potissimum dei diuitias cōsistere.
neq; enim saluari potuissemus, nisi magna illius benigni-
tas adfuisset nobis & misericordia. vniuersis autem dixit,
& nō iustis tantū: quinimmo & peccatoribus: nec rationa-
libus tantū, sed etiā irrationalibus: & deniq; quibuscun-
que, tamen si minimis operibus suis miseretur: quippe qui

& gehennam, & oēs alias æternas pœnas peccatoribus, præ summa misericordia cōminatus est, vt earū timore à vitiis abstinerēt, & virtutē adepti, cœlorū regnū cōsequerentur. & qui in hac etiā vita sæpenumero delinquentes castigat, vt (si velint) meliores eos reddat, vel saltē, vt in futura vita minores eis pœnas tribuat, atq; vt huiuscemodi castigationis exēplo, alios erudiat, & moderatiores reddat.

Confiteantur tibi domine omnia opera tua. Gratias tibi agāt, rationalia quidē, ipsa per se: irrationalia vero, & inanimata, per illos, qui ea conspiciunt, atq; his vtūtur, & propter quos etiā facta sunt. gratias agant igitur, quod omnia, sapientissimæ huic creationi tuæ & tā utili opificio tuo participāt, ac tua fruuntur prouidētia. & inanimata quidem gratias tibi agant, per admirandam eorum naturā, homines vero per laudandam ipsorū conuersationē, ac vitam.

Et sancti tui benedicāt tibi. Qui tibi sanctificati ac dedicati sunt. hos enim præcipue decet, tibi semper benedicere, curis ac solitudinib⁹ seculi liberatos, atq; idoneos puro ac mūdo corde tuas laudes pferre, tanquā aliis sapiētiores.

Gloriā regni tui dicent, & potentatū tuum loquentur, vt notū faciant filiis hominū potentatū tuum, & gloriam magnificentie regni tui. Docebunt hæc omnia cæteros ignorantes, vt nota hæc eis faciāt. cupit enim deus laudari, nō quod laudibus indigeat, sed vt cæteri, qui diuinā potentiam & gloriā ignorāt, per huiuscemodi laudationes eam addiscant.

Regnum tuum regnum omnium seculorum. Perpetuum scilicet atque æternum, sine principio & sine fine: quod manifestius etiam ex sequentibus facit.

Et dominatio tua in omni generatione & generatione. Vbiq; gentium nimirum, atque omni tempore.

Fidelis dominus in omnibus sermonibus suis. Constans & verax, & dignus cui fides adhibeatur.

Et sanctus in omnibus operibus suis. Irreprehensibilis, & nullam alicui iustæ querimonie occasionem præstans.

Regit dominus oēs qui corruunt, & erigit omnes elisos. Cum de regno dei dixerit, q̄ scilicet est sine fine, & de sermonibus quòd veri sunt, & de operibus, quòd reprehendi non possunt, & ad hæc omnia, de diuina magnificentia, potentia, gloria, benignitate, & aliis huiuscemodi rebus, iam

tracta

Τὸν δὴ
ἀγαπᾷ.

ἠνοσησῆ.

eractauerit, nunc rursus de diuina loquitur misericordia, quæ sane magna gloria est regni eius, dicens: quòd non tantum stantes conseruat, sed casuros etiam subfulcit, ita vt non cadant, & humi iacētes erigit, eos scilicet qui non aduersantur. neque hunc aut illum tantum deus adiuuat, sed omnes in vniuersum, atq; ipsos etiam seruos, pauperes, atque ignobiles, omnibus etenim volentibus, auxilium suum deus pròptissime impertitur. deinde aliud beneficij genus propheta connumerat. est etenim varia ac multiplex illius cura ac sollicitudo pro nobis omnibus.

Oculi omnium in te sperant domine, et tu das escam eorum in tempore opportuno: aperis tu manū tuam, et imples omne animal ^{Et dicitur.} bona voluntate. Similia sunt hæc verba iis, quæ habentur in psal. 103. omnia enim, inquit, à te expectāt, vt des cibū eorum in tēpore. & rursus: aperiēte te manū tuā oīa implebuntur bonitate: quæ verba ibi exposuimus: quòd igitur illic bonitatē dixit, hoc in loco bonā voluntatē appellauit. vidisti quomodo ostēdit propheta, quod deus bonus & benignus est vniuersis, & q̄ misericordia eius super omnia opera eius, quodq; non terra, pluuia, sol, atq; aēr, sed diuinum mandatū animātibus cibum largitur. per manuum vero apertionem, præbendi facilitatem demonstrauit.

Iustus dominus in omnibus viis suis. In dispensationibus nimirū & prouidētiis. quod vero superius diximus significare dictionē, sanctus, idem nunc significat dictio, iustus.

Et sanctus in omnibus operibus suis. Eandem repetit sententiam magis declarando, ita vt versiculus superius declaratus, atque hi duo idem significant. vel iustus in mandatis suis: eo quòd cōmensurauit illa deus cum eorum potentia, quibus ea diriguntur.

Prope est dominus omnibus inuocātibus eum. omnibus inuocantibus eum in veritate. Cum ea dixerit, quæ in commune infidelibus etiam data sunt, narrat nunc ea, quæ fidelibus priuatim præstitit. quòd scilicet prope eos sit, quòdq; protegat eos ac defendat. in veritate autem hoc in loco posuit pro recte, atque vt oportet.

Voluntatem timentium se faciet, et obsecrationē eorum exaudiet, et saluabit eos. Voluntatem dico quæ utilis fuerit, & à diuina non discrepauerit voluntate.

Custodit dominus omnes timentes se. Diligentes scilicet eum ex toto corde. custodit autem ab iis omnibus, à quibus custodire decet.

Et omnes peccatores disperdet. Eos scilicet qui inmedicabili morbo laborant disperdet autem eos, seu exterminabit eos à populo suo.

Laudationem domini loquetur os meum. Semper enim, inquit, laus eius in ore meo.

Et benedicat omnis caro nomini sancto eius in seculum et in seculum seculi. Dicitum est etiam in psalmo 102. Benedicite domino omnia opera eius. vide illic expositionem. vel benedicat omnis caro, quæ credidit scilicet, hoc est, quæ est fidelis. nam infidelis caro benedicere nõ poterit. per carnem vero totum hominem significauit.

Alleluia.

Hic psalmus etiam diuinas laudes continet: quod ex ipsa inscriptione etiam denotatur. in quibusdam vero exemplaribus huic inscriptioni additum est, Aggai et Zaccharia: verum id neque apud Hebreos reperitur, neque apud aliquem aliorum interpretum, neque etiam apud ipsos septuaginta.

P S A L M V S C X L V.

Lauda anima mea dominum. Simile illud est: Benedic anima mea domino.

Laudabo dominum in vita mea, psallam deo meo quandiu fuero. Verba illa psallam deo meo, quandiu fuero, magis ea declarant, quæ iam dicta sunt: hoc est, laudabo dominum in vita mea.

Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. In quibus non est salus, vt seipso saluare possint. quòd si seipso saluare nequeunt, multo minus alios poterunt: considerare enim potes, quomodo variis subiecti sunt zgritudinibus & periculis, atque ipsi demum morti, quam minime effugere possunt. audiant hæc igitur, qui ad humana oscitabundi attendunt auxilia. deinde docet, quomodo non sit salus in eis.

Exibit spiritus eius. Anima nimirum illius principis, in quo confidis.

Et reuertetur in terram suam. Ipse scilicet princeps, hoc est, illius

illius corpus in terram reuertetur, à qua initio desumptus est, terra enim, inquit es, & in terram reuerteteris.

In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. De die loquitur exitus animæ à corpore. cogitationes vero eas intelligit, quas mortuus hic princeps de seculi rebus habuerat, de diuitiis nimirum, de gloria, & potentia, de confederatione, atque aliis huiusmodi postquam vero ab humana spe propheta lectorem abduxit, quod reliquum est, tutum ei ac securum deinceps portum ostendit, atq; inexpugnabilem quandam turrin. est autem optimus admonendi modus, primum ab infirmioribus abducere, & deinde fortiora statuere: inania destruere, & vera erigere, arguere fallacia, atque vtilia demonstrare.

Beatus cuius deus Iacob, adiutor eius, spes eius in domino deo eius. In psalmo 117. dictū est: bonū est confidere in domino quàm confidere in homine, bonū est sperare in domino quàm sperare in principibus. beatus, inquit, ille, cuius adiutor est deus Iacob, qui solus vere deus est, in quo patriarcha ipse Iacob olim frater est, à quo non vulgare auxilium in necessitatibus suis reportauit. hoc enim significare mihi videntur illa verba, deus Iacob: deinde adiutoris huius potentiā narrat: ea nimirum ratione, vt ad illum veluti ad potentissimū omnium principem cōfugiamus.

Qui fecit cœlum, & terram, mare, & omnia qua in eis sunt: qui custodit veritatem in seculum. Qui semper verax est, & quādo beneficia pollicetur & quoties pœnas cōminatur.

Qui facit iudicium iniuriā patientibus. Nō solū iuxta illud, mihi vindictam, & ego retribuam dicit dominus: in futuro nimirum seculo: sed quia retribuit etiam in præsenti.

Dat escam esurientibus. Non solum iuxta ille d: beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur: sed etiam, quia in præsenti vita deus indigentibus prouidet. possent autem innumerabilia adferri exempla eorū, quos deus in præsenti vita, aut vltus est, propter scelera, aut propter indigentiam nutriuit, tribuens necessaria.

Dominus soluit cœpeditos, dominus sapientes facit cœcos, domi- nus erigit delapsos. Cœpeditos dico, non solū mundanis calamitatibus, sed etiā peccatorum cathenis, & non tantum cœcos corporeis oculis, quorum tamen cœcitatē per-

Σαφοῦ κατὰ τὴν ἁγίαν γραφήν.

sæpe, datam diuinitus sapientiam, cumulatissime repleuisse videmus: sed mente etiam cæcos, atque intellectu. Delapsos etiam non tantum eos dicit, qui ex bona valetudine, atq; à feliciore statu in ægritudinem atq; in infelicitatem delapsi sunt, sed eos etiam, qui ex virtute in vitia deciderunt: quales antea gentes fuerant, qui compediti & ligati erant, quantum ad ipsam pertinet virtutem, & cæci ad veritatem, & delapsi in perditionis præcipitium.

προσέλυτος.

Dominus diligit iustos, dominus custodit profelytos. Iustos qui dem eos dicit, qui ante euangelium ob virtutem resplendebant: Profelytos vero eos, qui post euangelium ad religionem, atque ad fidem accesserunt. vel per iustos, perfectiores omnes ad virtutem intelligit: per profelytos vero eos, qui nuper confirmati sunt. illos etenim diligit deus tanquam sibi gratos, istos vero conseruat tanquam delicatiores, atque infirmiores, atque ad pugnam aduersus dæmones nondum exercitatos.

Orphanum & viduam suscipiet. Hoc est, defendet. quod dupliciter potest intelligi. Orphanus enim est, qui parentes relinquit propter Christum, & vidua, simili ratione ea est, quæ virum dimittere sustinet propter Christum. quemadmodum autem orphano parentes charissimi sunt, atq; honoratissimi totius sui generis, ita etiã viduæ maritus charissimus esse solet & summo honori. Orphanus etiã dici potest, quicumq; dæmonem relinquit, quæ antea veluti patræ ac vitiorum doctorem habebat. simili modo per viduam, anima illa potest intelligi, quæ desponsatum antea diabolum relinquit, cui etiam adiuncta erat, atque inferuebat.

Et viam peccatorum disperdet. Via peccatorum vitium est, & prauitas. dictum est etiam in fine primi psalmi: & iter impiorum peribit.

Regnabit dominus in seculum. Filius dei, qui nunc regnat, vt deus, regnabit etiam, vt homo, in seculum: quando dicet: data mihi est omnis potestas in cælo, & in terra. Vel simpliciter: deus regnabit perpetuò, & regni eius non erit finis.

Deus tuus Sion in generationem, & generationem. Subintellige verbum, erit, aut verbum, regnabit. dictum est autem in præcedenti psalmo, regnum tuum regnum omnium
seculi

seculorum, & dominium tuum in omni generatione, & generatione. Per generationem igitur & generationem, morientium, & resurgentium generationem intellige. Sion vero, fidelium Ecclesia dicitur, vt in 96. psalmo declaratum est, ibi: & exaltauerunt filie Iudææ.

Alleluia.

Laudatorius est etiam hic psalmus, & similiter omnes sequentes.

PSALMVS CXLVI.

Laudate dominum, quoniam bonum est, *psalmus. Bonum est, inquit, laus, seu diuina laudatio. Symmachus vero transtulit, alleluia, quia bonum est canticum.* *ὁτι ἀγαθόν ἔστιν ἡμῖν.*

Deo nostro iucunda sit laudatio. Iucunda, ac suavis reputetur nostra laudatio, atque ab eo benigne suscipiatur: hoc autem fit, quando, qui deum laudat, vitam viuit virtute præditam. Videtur etiam hic psalmus spectare ad reditum ex Babylone, quod manifestum fit ex sequentibus.

Aedificans Hierusalem dominus. Subaudi verbum, est. Pertinere autem videntur hæc verba ad illam sententiam, quam alibi tradidit, dicens: nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam.

Dispersiones Israelis congregabit. Prophetia hæc est de Iudæis, qui in captiuitate relictæ fuerant. Neque enim vnâ omnes reuersi sunt.

Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Hoc etiam Apostolus Paulus dixit, asserens, q̄ deus humiles consolatur. Animarū enim medicus cum sit, consolandi officiū suscepit, vt eos refrigeraret, qui præ summis tērationibus & calamitatibus, corde cōtriti sunt. Quòd si huiuscemodi afflictos homines consolaturus est, multo etiā magis eos cōsolabitur, q̄ vera humilitatis virtute humiliati sunt. Harū autē cōtritionū vincula q̄bus afflictæ homines alligantur, piæ quædā curationes, atq; admonitiones sunt quæ partim in bonis operibus, partim vero in sanis sermonibus cōsistūt. Hæc igitur de diuina benignitate dicta sunt. Quæ sequuntur, illius potentiam prædicant, & nobis omnibus fiducia atq; animum apud eum præstant:

Qui numerat multitudines stellarum. Qui illarum numerum apprime nouit. Quidam uero numerare dictum putant, pro cognoscere, ut sit sensus. Quod stellarum etiam multitudinem deus nouit, & quomodo se habeant, loco ordine, forma, & magnitudine: & denique quod habitu, dinem, quam inter se habent, cognoscit, & causam.

Et omnibus eis nomina uocat. Qui nomina determinat, quibus ea appellet: quod sanè maius est, quàm dinumerare. De monstrare igitur illud uidetur propheta, quod qui sanat cōtritos, alligabit etiā eorū contritiones, qui in captiuitate contereantur: & quod ille qui innumerabilem stellarum multitudinem adeo cognoscit, ut vnāquāq; proprio nomine appellet, quod sanè summæ cognitionis ac scientiæ indicium est, quod ille, in quā, omnino etiam eos omnes nouit, qui dispersi sunt, aut in diuersis captiui regionibus. Et quod ueluti omnium misericors eorū etiā miserebitur: & quod ita quam omnipotens, eosdem facillime poterit congregare.

Magnas dominus nosset, & magnā potentia eius. Quia rem grandē Propheta superius dixit: quod scilicet tot Iudæorum multitudines ubiq; gentium dispersas deus esset congregaturus, deinceps de diuina pertractat potentia, confidere omnes iubens, & absq; vlla dubitatione in eū credere.

Et sapientia eius non est numerus. Noli quærere quonam modo, aut qua ratione illud facturum sit. Nā quæadmodū diuinæ magnitudinis nullus est finis, ita etiā eius sapientiæ nullus est numerus. Noli igitur de eo aliquid dubitare, cuius magnitudinē ac sapientiā infinitā esse didiceris.

Suscipiens mites dominus. Fouens, ac recreans, patrisque seu curatoris instar, eos fouens.

Humilians autem peccatores usque ad terram. Destruens eos funditus, & ad solum vehementer eos allidens. Hoc enim significant ea uerba, usque ad terram. Per mites autem, humiles corde homines intelligit, per peccatores uero, superbos: iuxta illud, Dominus resistit superbis, humilibus autem dat gratiam.

Procinite domino in confessione. Procinite ei canticum aliquod in gratiarum actionem: uel canite ei, per gratiarum actiones.

Psallete deo nostro in cithara, qui operit cælum in nubibus, &

preparat terra pluuiã: qui producit in montibus herbã, & olera Xóçzop 10
Xóçzop.
seruituti hominũ: qui dat pecoribus alimentũ eorum. Tegit quidem deus cœlũ nubibus, vt pluat: pluit autẽ vt herbã producat, atq; olera: olera vero atq; herbã producit, vt mitia simul, atq; immitia alat pecora, quæ herbis vefcũtur. Dicitum est autẽ in psalmo 103. Irrigans montes de cœnaculis tuis. q̄ si mōtes irrigat deus, multo magis fructiferam terrã irrigabit: & si irrationaliũ curam ac prouidentiam habet, multo magis rationaliũ habebit, propter quos irrationalia ipsa ab eo creata sunt. Quæ sequuntur in eodem similiter habentur psalmo, ibi: producẽs scœnũ pecoribus.

Et pallis coruorum inuocantibus eum. In eodem etiã psalmo dixit: omnia ad te expectant, vt des illius cibum in tẽpore. Sensus est, q̄ coruorũ pullos qui parentum crudelitate ab eis derelicti (oderunt enim corui proptios fœtus) clamant vehementer, & superne oscitant & cibũ quærũt, q̄ hos, inquam, coruorum pullos deus admirandum in modũ alit: ad supremæ scilicet benignitatis, & summæ prouidentiz suæ demonstratiõẽ. Auram etenim quandam deus in eorũ ora demittit, per quã nutrimentum nescio quod ex aère congregatur, quo ad grandiorẽ vsq; ætatem nutriuntur. Inuocant autem Christum, non q̄ intelligant quid agant, sed quia inuocare videtur, & quia illorum clamor obsecrationẽ quandã ac preces imitatur. Hac igitur de causa nunc coruorum specialiter meminit. iuxta Anagogen coruorũ pulli fideles populi sunt ex gentibus cõgregati, veluti qui immundi erãt, & fœdatis peccati caligine olim animas habebãt: quibus deus spiritualem cibum præbet, & non pereuntem. Dicunt etiã aliqui, q̄ cum ille, qui summæ bonitatis est fons, iustam Heliz prophetæ in Iudæos indignationem mollire cuperet, famem induxit, vt satietatis fructus castigaret: & illũ præparauit nutriri à coruo, à voluere dico, proprii fœtus inimica, quæ parit quidem pullos, sed eos non nutrit, (nutriuntur enim minutissimis quibusdam animalibus, quæ illorum nidos circumuolant) ac huiusmodi factõ, visus est consiliũ Heliz præbere, ne nimia in Iudæos indignatione vteretur, nè se inhumanum magis ostenderet, quàm in eum vel illa avis fuerit, quæ tanto odio proprios per-

sequitur filios. Quia vero Iudæi, qui ex Babylonica reuerſi fuerant captiuitate debiles erant, ac ſine armis, omnibusque aliis rebus denudati, timens Propheta ne idcirco animo perturbarentur, hanc eorum in ſequentibus timoris ſuſpicionem ſanat, dicens.

Θιλιος υδα
να.

Non in fortitudine equi volet, neque in tibiis viri complacet. Per voluntatem & complacentiam, ipſum dei beneplacitum intelligit: & ruruſ, per fortitudinẽ, & per tibiis, ipſas vires. Nam quemadmodum in brachiis vires manuum potiffimum conſiſtunt, ita in tibiis vires pedum. Non in equi aut equitis potentia, inquit, delectabitur: ſed in quibus nam delectetur, audi.

Ευδοκεια. Delectatur dominus in timentibus eum, & in iis, qui ſperant in miſericordia eius. Reſtat igitur, vt parto huiuſmodi timore ac ſpe, amplius non perturbemini.

Alleluia.

Laudatorius eſt etiam hic pſalmus & gratiarum actiones continet pro bonis Hieruſalem.

P S A L. C X L V I I.

Lauda Hieruſalem dominum, lauda deum tuum Sion. Per Hieruſalem quidem, conditam ipſam ciuitatem intelligit: per Sion vero, montem, in quo erat ædificata.

επιλοχουοι Quia fortificauit veſtes portarum tuarum. *μολχοι.* Lauda, inquit, deum, & gratias ei age, quia portarum tuarum veſtes a deo validos eſſe effecit, vt ab hoſtibus frangi nequeant. Deinde alia perſequitur beneficia.

Benedixit filiis tuis in te. Tribuens tibi eos, & multos, & fortes, & ſapientes, & diuites, & quod ceteris longe maius eſt, hi filij in te vnà omnes ſunt. Nam q̄ dixit in te, idem ſibi vult, ac ſi dixiſſet eos tibi tribuit vnà ac pariter in te habitantes. Ecce enim, inquit, quid bonum, aut quid iucundum, quàm habitare fratres in vnum.

Qui poſuit fines tuos pacem. Ab omnibus finibus tuis bellũ remouit. Vnde regionis tuę terminos effecit pacificos. Vel qui poſuit pacem in finibus tuis.

επιαιμων των. Et adipe frumenti replet te. Non frumento ſimpliciter, ſed frumenti

frumenti adipe. Ipsam autem filiginē intelligit, quæ pinguis-
sima, ac purissima est farina pars. Nec dare eum sim-
pliciter dixit, sed replere: quo sermone abundantiam pa-
riter, ac largitatem fructuum denotauit.

Qui emittit eloquium suum terræ. Sicuti ei mos est, à priua-
tis ad communia sermonem transfert. Et rursus à cōmu-
nibus ad priuata. cū enim de particularibus dixerit bene-
ficiis, quæ in ipsam sunt collata Hierusalem, nunc in vni-
uersum de diuina loquitur prouidentia, per eloquiū, mā-
datū dei intelligēs, de ferendis ac producēdis fructibus.

Velociter curret sermo eius. Mittente deo eloquium suum,
id est, iubēte aliqd sermone, seu verbo suo, huiuscemodi
sermo velociter curret, hoc est, cito & quamprimū perfici-
etur. Iuxta anagogē vero: Hierusalem & Sion Ecclesia
esse dicitur fideiū, vt alibi diximus. Portæ vero illius, Ba-
ptisma & Fides. Per earum etiam vectes, sanctā intelli-
mus crucem. Benedixit autē deus filiis eius Ecclesiæ, hoc
est, Apostolis Christus Extollens em, inquit, manus suas,
benedixit eis: & per eos omnibus similiter benedixit, qui
Apostolicæ fidei successores fuerunt. Posuit etiam eius
Ecclesiæ fines, pacem: quia dum persecutorum pugnas
constanter sustinet, vincendo postmodum, pacem adipi-
scitur. Per frumenti vero adipem, spiritualis cibi purita-
tem ac munditiam intellige, & per eloquium quod ter-
ræ emissum est, prædicationem fidei, atque Euangelium,
quod celeriter cursurum esse prædicit Propheta. Sed ne
quis huiusmodi prophetiam impossibīle putaret, fidem
sermoni facit, sequentibus miraculis, ac si diceret: nun-
quid is, qui tam de facili omnia hæc potuit perficere, im-
becillis aut infirmus in illis existimabitur?

Qui dat niuem suam sicut lanam. Adeo copiosam ac den-
sam vt breui tempore vniuersa ab ea contegatur terra,
non secus atque à candida quadam lana.

Nebulam sicut cinerem spargit. Multam hanc quoque &
similiter densam.

Mittit glaciem suam sicut bucellas. Defertur etiam huius-
modi glacialis nix, paruis quibusdam bucellarum frustis νεύραρον.
per similes. Quidam vero per glaciem, maiorem grandi-
nem intellexerunt.

Ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Hoc quoque admirabile est, & magnam dei potentiam demonstrat: quo modo scilicet tam repente magnum adeò frigus fiat.

Emittet verbum suum, & liquefaciet ea. Est & hoc aliud admirandum, quòd eius mandato niues & glacies statim liquecant.

Flabit spiritus eius, & fluent aqua. Per spiritum, ventū intelligit: Austrum nimirum, aut notum. Toto autē hoc sermone Propheta, illud nobis manifestum facere intendit, quòd hæc omnia, quæ superius cōmemorauit, nō fortuito, aut casu fiant, nec sponte sua, sed quod diuinis obtemperant mandatis: atque ideo de facili cōmutantur, nunc quidem ex aqua in niuem, aut glaciē, nunc vero ex his in aquam: item modo à calore ad frigus, modo ad calorē à frigore. Quo circa non difficile est, vt credamus breui futurā esse etiam tentationū ac calamitatū dissolutionem & finem, ac demū ex ardentissimo bello maximā pacē: similiter & calamitates, atq; afflictiones cito esse in gaudium conuertendas. Significare etiam videntur superiora nescio quid profundius: & quòd quemadmodum hybernū tempus, tamen ipsum per sese molestissimum sit, terræ tamen vtilissimum est, sic & præsentis seculi tentationes valde profunt, tamen multas secum afferant molestias: & dum diuina dispensatione commutantur partim castigant, & partim adferunt solamen. Vtrumque tamen ex re nostra, atque ad humanum cōmodum. Deinde à communibus rursus ad particularia sermonem conuertit, vt superius declaratum est.

Qui annunciat eloquium suum Iacob. In psalmi principio de sensibilibus beneficiis, & corpori vtilibus tractauit, veluti de ciuitatis tutela, de prolis fœcunditate, de pace, de abundantia: nūc autē de sublimioribus bonis pertractat, & animam ipsam ornantibus: per hæc scilicet atq; illa populum excitans ad laudem atque dilectionē dei, qui huiusmodi eis beneficia cōtulit. Qui annunciat, inquit, mandatū suum Israelitico populo, illudq; eos docet, ac notū eis facit. Notas enim, inquit, fecit vias suas Moyse, filiis Israel volūtates suas. quod magis etiā declarans, addidit.

Iustificaciones & iudicia sua Israel. Quod superius eloquiū

dixit

τὸ λόγιον
αὐτῶ.

δικαιώματα

dixit, hoc nunc iustificationes appellat & iudicia.

Non fecit sic omni nationi. Nulli nationi sic fecit.

Et iudicia sua non manifestauit eis. Tāta ac talia beneficia alicui nationi non contulit. Quippe qui mandata, aut voluntates suas gentibus non manifestauit, sed Iudeis tantum. Aliis enim gentibus naturæ tantum legem præstitit, quæ à conscientia nascitur, iuxta quam eos etiam iudicat, & punit, populo vero Israel vnâ cum naturali lege scriptam tradidit, quæ diuina iudicia declarabat: atque ideo ipsi magis punientur. Multa siquidem dei misericordia, maioris condemnationis causa negligentis ac contemptori efficitur.

Alleluia.

Consueuerunt sancti viri ob summâ animi gratitudinē, quando gratias deo acturi sunt. multos laudationis participes aduocare, rogareque, vt pulchrum atque honestum huiuscemodi laudationis officium secum adsument: quemadmodum & tres illi sancti pueri fecerunt, cum essent in camino, vniuersam creaturam pro collatis in se beneficiis aduocantes, vt deo benediceret. Hoc in presentia facit etiam Propheta noster, vt unque mundum complexus superiorem scilicet atque inferiorem, intellectualem & materialem, atque, vt ita dicam, sensibilem. Nam veluti per se soli ad benedictionem & laudem diuinam idonei non sunt, omnia sermone suo circumeunt elemēta, omnesque ad creatoris gloriam creaturas aduocant. Possumus etiam dicere quòd Propheta hoc sermone aliud quoddam profundius voluit significare: docere nimirum, quòd creaturarum omnium vnus sit atque idem creator: vt eos reprimere, qui duos esse opifices dicebant, alterum nimirum intellectualis, alterum vero materialis creatura. Etenim ne ex operum diuersitate varios quis opinaretur esse creatores, vnum ex utroque hoc creaturarum genere, chorum statuit, atque vnâ complicat laudationem, vni atque soli deo.

PSALMVS CXLVIII.

Laudate dominum de cælis, laudate eum in excelsis. Ex cælis quidem, hoc est, ex primo, atque ex secundo cælo, ad diuinam laudem angelos vocat, & stellas, & omnia quæ in cælis sunt: & deinde paulopost, ex terra dracones aduocat, atque alia, vt in sequentibus: & demum in hominibus sermonem perficit.

puto autem idem voluisse eū significare, quādo ait: laudate dominum de cœlis: quod significauit, quando dixit: laudate eum in excelsis. Deinde connumerat quōsnam de cœlis, aut quōsnam ex excelsis partibus aduocet.

Laudate eum omnes angeli eius, laudate eū omnes virtutes eius. Cumque de angelorū ordine dixerit, collectim addidit de cæteris omnibus ordinibus, virtutes seu potētias eos appellās. Vel per angelos, & per virtutes, vniuersos illorū ordines significauit: alterum quidem, quia diuina annūnciant mādāta (angelus siquidem nuncius interpretatur) alterum vero, quia iussa sibi à deo possunt perficere. Potentes enim, inquit, viribus vt faciant verbum eius.

regē rō quōs.

Laudate eum sol & luna, laudate eum stella & lux. Hæc secundi sunt cœli, hoc est, firmamenti. Per solem igitur lunamque, & stellas, ipsa organa intelliges, quæ lucē suscipiunt: per lucem vero, eam lucem, quæ organa illa illuminat, atque in ea diuisa est. Vel per solem lunam & stellas, creaturas eas intelligit, quæ quarta die à deo cōdita sunt, per lucē vero immensam illam lucē, quæ prima creationis die à deo facta est. Verū si quæris, quomodo hæc, aut reliqua huiusmodi elementa, deū laudatura sint, cū vocare careant, cum mentē aut animum non habeant, dic, quod tres modi sunt, quibus laudari ac glorificari deus potest: per vocē nimirū quemadmodū Moyses fecit, simul cum sorore Maria laudans, & dicens: cantemus domino. Glorioso enim glorificatus est. Itē per aspectū, seu præsentiam, iuxta illud: Cœli enarrāt gloriam dei: de quo diximus in psalmo decimo octauo. Tertio per vitā & cōuersationē nostram, iuxta quod dictū est: vt videant bona opera vestra, & glorificent patrē vestrum, qui in cœlis est. Laudat igitur deum ipsa etiā inanimata, atq; irrationalia, sua nimirū magnitudine, pulchritudine, situ, vtilitate, ministerio, perseuerantia, atque aliis similibus modis: & spectatorem in admirationem, atque ad laudē factoris mouentem vnde spectatoris lingua ad dei laudē vtūtur. Omnia enim vt inquit Gregorius Theologus, deū laudant, inenarrabilibusque & mutis etiam, vt ita dicam, vocibus deū glorificant. Pro his omnibus etenim, inquit, gratiæ à me aguntur deo: atque hoc pacto illorum laus, qua deū laudant

mea efficitur, dum ab illis ego laudandi occasionem accipio.

Laudate eum celi cœlorū, & aqua quæ super cœlos sunt, laudēt nomen domini. Iam sepe diximus Hebraicū esse idioma, ut quæ singulari sermone efferenda essent, dicantur plurali. Cœlos enim cœlorum dixit, pro cœlum cœli: primum nimirum cœlum, de quo alibi dictum est: cœlū cœli domino: vnde & verba illa: laudate & laudēt, pluralia sunt pro singularibus. Per aquam vero quā supra cœlos esse dicit, eam intellige, quæ est supra firmamētum. Quomodo vero primum cœlum cum nō videatur, laudate deū possit, diximus in psalmo 18. ibi: cœli enarrāt gloriā dei. Quod si ipsum inuisibile cœlum, deum laudat, multo magis ab eo laudari par est, quod dicitur visibile.

Quoniam ipse dixit & facta sunt. Hoc sermone propheta duo hæc nobis demonstrare voluit quod & creauit deus ea, quæ antea non erant, & quod multa cum facilitate id fecit, dū dixisse rātum eū dixit, & facta esse, ac si dixisset: quemadmodum tibi facile est aliquid dicere, ita & deo facile est ea creare, quæ non sunt: quinimmo & multo facilius id potest. Neque enim possibile est diuinæ facilitatis magnitudinem demonstrare.

Ipse mandauit & creata sunt. Eandē more suo Propheta reperit sententiam. Scriptum est autem in libro Genesios: & dixit deus, fiat lux, & facta est: & reliqua simili ratione ac modo.

Statuit in seculum, & in seculum seculi. Stabiliiuit ea ordine nimirū, operatione, atque vtilitate, ut immobilia essent, ac seculum & naturæ terminos non transgrederebantur.

Præcepum posuit, & nō præteribunt. Hæc verba etiam facilitatem demonstrant, qua huiuscemodi elementa, atq; creaturæ, in esse à deo producta sunt, & qua deinceps cōseruantur, & perseverant. Posuit enim, inquit, eis mandatū de terminis eorum, quod nunquam præteribunt, non seruis atque serui, qui transgredi non audent dominorum præcepta. Omnia enim, inquit alibi, seruiunt tibi.

Laudate dominū de terra dracones, & omnes abyssi. Per dracones hoc in loco, ipsa cete intelligit, quemadmodū & alibi, quando ait: Draco iste, quem formasti eis. Per abyssos

vero, ipsa significat maria. Quoties enim, inquit, videris cete magnitudinē, & corporis illius compactionem, quā apud beatū Iob scriptura plenius atq; apertius describit, quomodo non admirabundus, tātorum animantiū creatorum laudabis? qui in nauigabiles maris sinus ac regiones, p̄ illorū habitatione eis tradidit, nec ea finit statutos p̄tergredi terminos, nec ad terram, aut ad nauigabiles maris partes excurrere? ne naues scilicet aut alia piscium genera, ab illis vastarentur. Verum neq; hoc tantū admiratione dignū est, sed & ipsum mare non mediocrem admirationis diuinæ potentiaē occasionem p̄ebet: quomodo scilicet cum tātam aquarum copiam habeat, & vētorum vi impellatur, atq; horribiliter ebulliat, & furore penē quodam feratur, proprios tamen terminos non transgreditur, neq; audet vicinam terram demergere, sed domini mandatum obseruat: & quanquam instabilē, ac nullo ordine constantem naturam habeat, ordinem tamen suum perpetuo conseruat. Hæc si animo reuolueris, diuinam sapientiam, potentiam, atq; administrationem vere admiraberis, & maximam laudum occasionem assumes, quas in honorem dei complices atque contexas.

Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procella, facientia verbum eius. Ministrantia scilicet atq; inseruientia ad hominum vtilitatem, propter diuinum mandatum: nō quod fortuito, aut casu id faciant, aut sp̄ote sua. Per ignem vero, hoc in loco, ipsum fulgur intelligit.

Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri, Fera & vniuersa pecora, reptilia, et volucres alata. Quoniā ea omnia, quæ iucunda atq; vtilia sunt, manifestam, atq; apertā suam administrationem & diuinam laudem ostendūt, in tristioribus ac seuerioribus immoratur, dicens: Ignis, grando, &c. Quibus etiam ea adiungit, quæ minus vtilia videri poterāt, dicens: Montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri: quibus insuper ea addit, quæ noxia existimātur, dicens, Fera & reptilia: ex omni nimirū parte diuinam plenæ prouidentiam demonstrās, ac docens, quod etiam hæc omnia admiranda, atque vtilia sunt, & rationem habēt, quare à deo in esse adducta sint: tamen id à nobis fortasse nō p̄cipiatur, vel difficile percipiatur.

Fulgur etenim pluuiæ signū est, & sepe numero etiā ventorū. Grādo autē nix & glacies ad terræ cultū vtilia sunt. Spiritus vero procellæ aliquando quidē nubes dissoluit, aliquādo vero etiā adducit: vtrunq; tamen ad nostrū cōmodum, tamen ob ignorantia nostrā nobis plerunq; secus videatur. Cedri quoque per quas veluti maiores arbores, omnes aliæ infructuosæ cōprehēse sunt, ad domorū edificationē, & nauium constructionē cōmodissimæ sunt & necessariæ: nihilque omnino superfluū est, aut fortuito factū. Leones præterea, pardi, elephanti, vnicornes, rhinocerotes, atq; alia huiusmodi: & reptilia, qualia sunt dracones, serpētes, scorpiones & reliqua, nō mediocrē vtilitatē ad humanā vitā adferūt. Timorē em̄ nobis de⁹ per ea præstat, & moderatiores fieri p̄parat, ac magis sollicitos & primi parētis delictū in memoriā reuocat: propter q̄ vniuersa hæc immitia animalia seruitutē illā à se excusserunt, quam in ea habuit Adā. Tradita enim à deo fuerāt in seruitutē & subiectionē: atq; ideo appellationes & nomina ab eo etiam susceperant. Taceo innumerabiles vtilitates quas in medicinis præstāt, & pharmacis. Si igitur ea quæ tristiora sunt aut molestiora, quæq; inutilia vidētur esse, ac noxia, a deo vtilia sunt, vt per ea laus & gloria deo cani debeat, quid dicendum erit de iis, quæ huiusmodi non sunt, sed delectabilia sunt pariter atque vtilia.

Reges terra & omnes populi, principes & omnes iudices terra.
Rursum hoc in loco aliud pertractat diuinæ prouidentię genus, de principum. s. ac regū constitutione. Est etenim diuinæ sapientię opus, vniuersum orbē in principes atq; in subditos distinxisse. Reges autē & principes & iudices appellat, eo quod dominātur, regūt & iudicant. Laudate enim, inq̄t, dominū vos quidē, quia præpositi & præfecti estis: populi vero quia studio atq; curæ & sollicitudini superiorum à deo donati sunt. Vnā autem omnes id facite, quoniā ex hac ordinū varietate, ordinē quendam deus in humano genere constituit. verū quod principes imperēt ac dominētur, diuinū quidē opus est, hoc est, à deo datum: quod vero male imperent, hoc ad ipsorum principū pertinet peruersitatē. Simili modo quod prauī homines ad imperiū assumātur, maligni ac prauī ipsi homines in

causa sunt. Dicens autem omnes populos, non viros tantum, sed mulieres etiam comprehendit. & omnem denique generationem, atque omnem ætatem.

Adulescentes & virgines. seniores cū iunioribus, laudent nomē domini. Adulescentes & puellæ id faciant, vt affuescāt laudare deum. Senes vero deum laudent quod in huiusmodi ætatem peruenerint. iuniores quoque & adulescentes dixit, vt ex opposito distingueret eos à senibus.

Quoniam exaltatum est nomen eius solius. Magnificatū est ob magna & grandia illius opera.

Om̄s v̄s ȳs
v̄s v̄s v̄s.

Cōsejzio eius in terra & in cælo, & exaltabit cornu populi sui. Gratiarum actio & glorificatio, quæ deo fit, in terra quidem ab hominibus, in cælo vero ab angelis

Hymnus omnibus sanctis eius. His qui ei sanctificati & dicti sunt. Hos etenim præcipue decet laudare deum, veluti qui præ cæteris illius magna ac beneficia nouerūt. Dictum est etiam in psalmo 32. rectos decet laudatio: vbi videtur expositionem.

Filiis Israel populo appropinquati sibi. Hoc est, populo suo qui affectu ac dispositione sua in deum, ei semper appropinquat: per fidem videlicet, per cultum, & per familiaritatem virtutum: vel quia hymnus erit sanctis eis, & glorificabuntur veluti sancti dei, & tanquam populus ei, appropinquans. atque ideo oportet tales fieri, vt propterea gloriam consequantur.

Alleluia.

P S A L M V S C X L I X.

Cantate domino canticum nouum. Verba hæc sæpe alibi exposita sunt, præcipue in psalmo 32. & iuxta historiz sensum, ad Hebræorum populum pertinent: iuxta anagogen vero, ad fideles, quemadmodum Gregorius theologus tradit in sermone de Encæniiis. Illi autem nouum domino canticum canunt, qui noua in Christo effecti sunt creatura, & per nouum testamentum, nouum hominem induerunt.

Laus eius in ecclesia sanctorum. In præcedenti etiam psalmo dixit: omnibus sanctis eius.

Latetur Israel in eo qui fecit eū. Nou⁹ Israel canens in deo letetur, quia eum fecit, & quia fecit eum esse populum suum:

Tuum: atque ideo addidit.

Et filij Sion exultent in rege suo. Filij dico nouæ Sion: vel ipse etiam Israeliticus populus canens deo lætetur, & lætus gratias agat, & quod creatus sit, & quod vt proprius ac peculiari populus à deo vindicatus sit. Eis enim tanquã suis ac familiaribus olim deus imperabat: quod priuatum quoddam aliud est beneficij genus.

Laudent nomen eius in choro. In consonantia & concentu vocum, vt cantus communicatio, dilectionis patiter communicationem adferat atque animorum consensum.

In tympano & psalterio psallant ei. Antiquo quidẽ populo iustum erat, vt huiuscemodi instrumentis deo canerent, quemadmodum & illud mandatum fuerat, vt certis deo animalibus sacrificarent: atque hoc ob illius populi infirmitatem, atq; amorem erga voluptates: à quibus non ita de facili poterant separari: nouus autem populus tũc se psallere putat in tympano, qñ corporis voluptates mortificat. Tympanum etenim corpus quoddam mortuum est, & tunc etiã psallit in psalterio, quando supernè à deo, vt ita dicam, insonatur. Psalteriũ enim, vt alibi diximus, supernè habet vocum & sonorum causas. vel per tympanum bonas operationes. per psalterium vero contemplationem intellige, ita vt prophetam admonere intelligamus fideles, quod affectibus propriis mortificatis: & adæpta à deo supernè illa gratia: qua hominem quodãmodo insonari diximus deo psallant: per bonas scilicet actiones, & per contemplationem. Quid significet etiam psalterium iuxta anagogicum sensum diximus in psalmo 32. ibi: in psalterio decachordo psallite ei.

Quia beneplacitum est domino in populo suo. Hoc est quia delectatur, vel quia bona vult dominus populo suo, iuxta illud: gloria in excelsis deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas. vtrobique enim in Græca lectione eadem habetur dictio, tametsi latine non eodem modo vtrobique recte reddi possit. Nam quod hic in Græco habetur *εὐδοκίᾳ*, ibi habetur *εὐδονσίᾳ*.

Et exaltabit mansuetos in salute. Glorificet em̄ eos simul & saluet. in psalmo etiam 46. legimus: suscipiens mites dominus.

καὶ ἡ δόξα

Gloriabuntur sancti in gloria. Primo oīa vsque ad psalmi finem iuxta historiam interpretabimur, deinde anagogicum pertractabimus sensum. Iuxta igitur illum sensum qui magis esse videtur præ manibus, hoc est, iuxta historiam, Hebræorum victoriam prædicat, quā finitimas superarunt gentes, quæ templi & ciuitatis instaurationem impediabant. Tunc etenim, inquit, futurum esse, vt Israelitæ, (quos ideo sanctos appellat, quia deo sanctificati ac dedicati fuerant,) gloriabundi exultent propter victoriæ gloriam, à deo, hoc est, à diuino auxilio eis præstitam.

ἐγαλλιάσονται.

Exultabūt in cubilibus suis. Non tñ securi dormiēt absque vllō timore, sed iucunde etiā & cum delectatione in cubilibus suis quiescēt, veluti ab hostiū periculis liberati.

καὶ ὑψώσους.

Excaltationes dei in gutture eorū, & gladij ancipites ī manib⁹ eorū. Sensus est, quā aduersus inimicos, laudātes deū pugnabāt. Laudationes dei, inquit, erūt in ore eorū, atq; gladij pariter in eorū manibus, quibus cōciderent inimicos.

ὅτι ποιῆσά ἐστιν γαίης.

Vt faceret vindictam in nationibus, redargutiones in populis. Vt deus scilicet hanc vindictam in gentibus faceret, quæ iniuriam Israelitico populo intulerant: similiter vt redargutiones faceret in populo suo, redarguto eo nimirum atq; cōuicto, quā ob propria scelera & non ob dei sui imbecillitatē eo vsq; ab hostibus victus atq; oppressus fuisset, cum alioqui solo dei nutu maximæ atque admitādæ mutationes fieri possint. Illud tamen animaduertendum est, quod plurali numero hic vtitur propheta pro singulari, dicens: redargutiones in populis, pro in populo.

Vt alligaret reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manibus ferreis. Vt non solum hostes ipsos repelleret, sed etiam eorum reges, atque vt nobilissimos quosque eorum, captiuos faceret.

Vt faceret in eis iudicium conscriptum. Vt in gentibus, inquit, atque in populo suo deus iudicium faceret, quod in libris conscriptum esset: cuius iudicij in omni seculo memoria existeret. vel conscriptum in vita atque in memoria hominum indelebile, & veluti in marmorea quadam columna insculptum. Per iudicium autem iustam inimicorum destructionem intellige.

Gloria hæc est omnibus sanctis eius. Sed quæ nam hæc est glo-

gloria? quod. s. dei ope, tam admirandè hostes superaue-
 rint. Hæc igitur iuxta historiz sensum dicta sunt. Iuxta
 anagogen vero: exultabūt sancti in futura gloria. Nō em̄
 condignæ sunt, vt inquit Apostolus, passionēs huius t̄pis,
 ad futurā gloriā, quæ reuelabitur in nobis. Gloria aut̄ est
 Christi crux, iuxta illud: mihi aut̄ absit gloriari, nisi ī cru-
 ce dñi Iesu. Laudat etiā propheta mites ac sanctos viros,
 ad māfuetudinē nimirum nos atque ad sanctitatem ex-
 hortans: quos iubilare dicit in cubilibus suis, hoc est, in
 æternis indissolubilibusque tabernaculis, quæ eis parata
 sunt. Per exaltationes vero dei, dignas deo voces intelli-
 ge, quibus illius laudes decārari solēt, q̄ magnitudinē, potē-
 tiam, ac bonitatē diuinā extollunt. Per ancipitem etiam
 gladiū, hoc est, valde cędentē ac resecantē, ipsam crucem
 intellige, quæ instructas dæmonū acies dissoluit, & rese-
 cat: vel quia græca dictio *δισκοι* deducta à græco verbo
συνώω quod significat consolido: aliā potest apud latinos le-
 ctionē reddere, ita vt textus sit: & gladij vtrinq; consoli-
 dati in manibus eorū: per gladiū vtrinq; consolidatū, eo-
 rum conuersationē intellige. Opere nimirum & sermo-
 ne, seu actione & cōtemplatione consolidatā. Est autem
 sermo de apostolis, atque eorū successoribus. Vt faceret
 vindictā in gentibus: dum scilicet de dæmonum eos eri-
 pit tyrannide. Et redargutiones in populis Iudæorum. s.
 dum eos veluti legis trāsgressores deo aduersarios redar-
 guit, & cæcos ad lumē veritatis. Vt alligaret reges gētiū,
 & nobiles eorū in validissimis nimirū fidei, timoris, & di-
 lectionis dei vinculis. Quod si reges alligauerint, multo
 etiā magis eos alligabit, qui regibus inferiores sunt. vel p̄
 reges & nobiles dæmones intelligit, qui tunc super eos
 regnabant, & nobiles ab illis reputabantur. & quorū dæ-
 monū manus Christus inefficaciæ atq; imbecillitatis vin-
 culis colligauit, infirmos prorsus eos reddens. Vt faceret
 etiam in eis gentibus conscriptum iudicium, hoc est, sta-
 tuta & leges scriptas, de vita ac cōuersatione illa huma-
 na, quæ deo magis grata est. Gloria vero hæc est oībus
 sanctis, vniuersaliter hæc omnia facientibus. Et si quæras
 quæ nā hæc sit gloria, atque in quo consistat, dic: quod glo-
 ria est, omnia huiuscemodi virtutis opera adimpleuisse.

Conclufit beatus David psalmoꝝ librum in diuinis laudibus, atque in gratiarum actione, docens nos, vt per vniuerfam vitã gratias deo pro omnibus, ad ipsum vsque mortis finem agamus.

P S A L M V S C L.

Laudate dominum in sanctis eius. Hoc est: propter eius sanctos, quod scilicet huiuscemodi conuersationem virtute præditam deus in hanc vitam introduxit, quæ angelos ex hominibus eos esse effecit.

Laudate eũ in firmamento virtutis eius. Hoc est, propter firmamentum quod huiuscemodi factum est à diuina potẽtia. ipsum autẽ intelligit secũdum cœlum, quod videtur, quodque in admirationem eos mouet, qui illius magnitudinẽ, pulchritudinẽ, & reliquas illius laudandas partes contemplantur. ordinem etiam consydera traditũ à propheta, quia inter mundana, sancti homines præ cæteris creaturis maiori honore digni sunt: post illos vero cœlũ istud, quod oculis videmus.

Summa rãss. Laudate dominum in potentatibus. Propter potentias scilicet, quas tam in commune, quàm priuatim operatur, varia efficiens miracula: vel propter potentias, quas diuinæ creaturæ ex solo suo denotant aspectu, illum magna atq; omnia prorsus posse prædicantes.

Laudate eum secundum multitudinẽ magnitudinis eius. Hoc est, propter immensam eius magnitudinem. dictũ est eũ in psalmo 144. quod magnitudinis eius non est finis.

Oratio. Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio, & cihtarã, laudate eũ in tympano, & choro, laudate eũ in chordis, & organo, laudate eũ in cymbalis bene sonoris, laudate eũ in cymbalis iubilatiõis. Iudæos quidẽ iubet propheta, vt omni musices genere, tã voce, quàm organis quibuscũque, deũ laudẽt. Christianos vero, vt per corporis organa, hoc est, per varia illiº mēbra id faciant: oculis nimirũ, ore, auribº, manibusq; , & pedibº. nã si oculi turpia atq; inhonesta nõ spectẽt, sed decẽtia atq; vtilia: & aures prauos sermones nõ suscipiãt, sed honestos animæq; vtilis, & os noxia nõ loquat, sed spiritualia: manusq; auaritię plenę nõ sint furore, hoc ẽ, si à cæde abstinuerint atq; à rapinis, & ad bonũ opus

opus aliquod proprias actiones extenderint: si pedes demū in vitia nō p̄currerint, sed in viā rectā: tūc p̄fecto omnibus organis deū laudam⁹, melodiamq; omni harmonia contemperatam ei offerimus. singulis autē omnibus instrumētis à propheta hic cōnumeratis, Iudæi olim deo canebant: quemadmodū in proœmio operis tradidimus. per chorū autem hoc in loco, canticū intelligit, quod in chorea decantatū sit. etenim hoc alterū quoddam melodix genus, quod absq; musicis instrumentis conficitur: quemadmodum & alterū musices genus est, qđ per chor das disponebatur particulari quodā modo, & diuersum ab iis omnibus, quæ supra cōmemorauit. Per organum etiam illud specificè intellexit, quod nos priuato nomine organū appellamus: tamen si hæc dictio ad alia omnia possit pertinere instrumēta. Cymbali autē duplex genus est, alterum quod bene sonorum dicitur, quod magis est suaue, & canticis præcipue accōmodatur, alterū vero qđ grauioris atque asperioris est soni, quo in bellicis vociferationibus vti solēt. non ignoro etiā quod hæc oīa à quibusdam allegorice exponuntur, verū huiuscemodi expositionem hoc in loco & per sepe alibi asserre omisi, qđ hi sensus facile destruuntur, & quia multis grati non sunt.

Omnis spiratio laudet dominum. Collectiuo sermone propheta omne hominū genus, omnē ætatē, ad diuinas laudes, atq; ad gratiarū actiones aduocat, per spirationē animam ipsam intelligēs, per quā etiā, vniuersam significare voluit creaturā, veluti à parte totū. in præsentī igitur vita fideles cōuocat, in resurrectione vero ipsos etiā ifideles. tunc etenim vnā oēs deum laudabunt, atque omne genu ei flectetur. laudemus igitur & nos deū, & gratias ei semper agamus pro oībus in oī opere & sermone. hoc etenim necessariū & debitū opus est, qđ à nobis semp̄ exigitur: sacrificiūque facillimū est, & angelicū ministeriū. hoc semper agētes præsentē vitā sine offensione trāsigemus, & futuris fruemur bonis, gratia, & misericordia dñi nostri Iesu Christi, cum quo patri simul & spiritui sancto, gloria, honor, & adoratio, in secula seculorum. Amen.

CANTICVM MOYSI.

IN EXODO.

Hoc canticum cecinerunt filij Israel, cum sicco pede rubrum mare pertransissent, & persequentes se Aegyptios simul cum equis & curribus in profundum demersos necari vidissent.

CANTICVM PRIMVM.

Antemus domino, gloriose enim glorificatus est. Postquam scilicet tanta ac talia est admiranda operatus.

διδύματα.

Equum & ascensorem proiecit in mare. Quencunque equum & queacunque Aegyptium ascensorem in mare de-

merfit.

Adiutor & protector meus, fuit mihi in salutem: iste deus meus, & glorificabo eum: deus patris mei, et exaltabo eum. Hæc per se clara sunt. quomodo autem deum quis exaltet. dictum est in principio psalmi centesimiquadragesimiquarti.

βοηθός, ἡγεῖς
σωτήρ μου.

Dominus conterens bella. Hoc est, qui delet, atque extinguit ea.

σωτήριβον
πολέμου.

Dominus nomen ei. Loquens enim deus ad Moysen duplici se nomine appellavit, eum scilicet qui est, & dominum.

Currus Pharaonis, et potentiam eius proiecit in mare. Demersit enim eos in mari. eadē autem sæpius repetit propheta, atque in eisdem sæpe versatur miraculum hoc pacto diuinum magnificans.

τριτάτας.

Leptos ascensores tristatas demersit in mari rubro, ponto opperuit eos, descenderunt in profundum, quasi lapis. Tristatas dicit, eo quod tres in eodem curru consistere solebant: & vnus quidem currum agebat, habenasq; moderabatur, reliqui autem duo aduersus hostes decertabāt. est autem Græca dictio tristatas.

Dextera tua domine magnificata est, in fortitudine, dextera manus tua domine percussit inimicos, et multitudine gloria tue

contriuiſti aduerſarios. Per dexteram dei ſimpliciter, & per dexteram manum dei, diuinam intelligit potentiam. ſimiliter & per multitudinem gloriæ, ſummam dei ſignificat fortitudinem ac vim per quam glorioſe glorificatus eſt, & magnifice magnificatus.

Miſiſti iram tuam deuorauit eos quaſi ſtipulam. Cōſumpſit & deleuit eos, veluti ignis ſtipulam. per iram vero à deo emiſſam, ſupplicia ac pœnas intelligit à deo illatas, vel ipſum etiam angelum pœnarum miniſtrum.

Et per ſpiritum indignationis tuæ diuiſa eſt aqua. Per ſpiritū indignationis, vel angelum intelligit: qui, vt diximus, huiusmodi pœnæ à deo miſſæ miniſter erat: vel ventum ipſum, qui deo inſeruebat. Induxit enim, inquit, dominus mare, in noto inualido per totam noctem, & fecit mare ſiccum, & diuiſa eſt aqua.

Concrete ſunt aquæ quaſi murus, & concreti ſunt fluctus in medio maris. Et erat, inquit, aqua eis murus à dextris, & murus à ſiniſtris.

Dixit inimicus perſequar, comprehendam, diuidam ſpolia, implebo animam meam, occidam gladio meo, dominabitur manus mea. Inimicus nimirum Aegyptiorum exercitus, vel Pharaon ipſe pœnitentia etenim ducti Aegyptij perſecuti ſunt populum, poſtquam eum dimiſerant.

Miſiſti ſpiritum tuum, operuit eos mare, demerſi ſunt quaſi plumbum in aqua vehementi. Spiritum expone, vt iam ſuperius tradidimus.

Quis ſimilis tibi in diis domine? Nemo ſane. dictum eſt etiam in pſalmo ſeptuageſimoſexto. quis deus magnus ſicut deus noſter?

Quis ſimilis tibi glorificatus in ſanctis. Symmachus vero, glorificatus in ſanctificationibus reddidit. poſſumus etiā intelligere, quod deus magis glorificatur inter angelos, quàm inter homines. illi etenim diuinam potentiam, atque eius vires magis nouerunt, & quod deus ſupra omnium opinionem eſt incomparabilis.

Admirabilis, glorioſe faciens prodigia? Glorioſe, hoc, eſt magnifice.

Extendiſti dexteram tuam, abſorbuiſti eos terra. Illi etenim demerſi

demersi fuerant, & postmodum emissi sunt in terrā, vt Israelitę eos viderent, & certiores fierent de miraculo, atq; vt eos spoliarent. deinde factō terrę hiatu, ad diuinę irę demonstrationem absorpti sunt.

Deduxisti iustitia tua populū tuū hunc, quem redemisti. Deduxisti eum per mare, per nouū hoc iter. iustitia autem tua, ideo dixit, quia summe fuit iustitię oppressum ab Aegyptiis populum liberare, & graua patienti incommoda opem ferre, eripereque eum à tyrannide.

Aduocasti fortitudinē tuā in diuersorium sanctū tuū. Hęc & quę sequuntur vsque ad versiculum: cadat super illos timor & tremor: prophetias continent, quę postmodū aciderunt, tametsi tempus præteritum esse videatur: quod p̄ futuro positū est, hoc est, pro aduocabis, audient, & irascētur, & simili modo alia quę sequuntur verba. vel quę futura sunt, prophetarum lege, narrat, vt iā facta. aduocasti autem hoc est duxisti in habitationem sanctā, electam & tibi destinātam. est autem sermo de Hierusalem.

Audierunt gentes, et iratae sunt. Audient mirabilia & prodigia tua, quęcunque fecisti pro populo aduersus Aegyptios, & irascentur, hoc est, turbabuntur & formidabunt.

Dolores ceperunt habitatores Philistin. Dolores, hoc est, labores eos comprehendent, ob Iudeorū videlicet timorē.

Tunc festinauerūt duces Edom et principes Moabitaram. Hoc est tumultuati sunt & perturbati sunt, quemadmodum alius interpretes reddidit.

Cepit eos tremor, et liquefacti sunt omnes habitatores Chanaā. Cū notiores natioēs certo nomine appellauerit, postea in vniuersū omniū meminit dicēs: habitatores Chanaā. terram etenim Chanaam varij gentiū populi incolebāt.

cadat super illos timor, et tremor, in magnitudine brachij tui lapidescant, donec pertranseat populus tuus domine, donec pertranseat poulus tuus iste, quem redemisti. Potentię tuę magnitudini concresecant: timorēque ac tremore instar lapis immobiles fiant, donec populus tuus iter faciēs per eos, in terram promissionis pertransierit.

Introducēs, plāta eos in mōte hereditatis tuę. In mōte tibi in hereditatem destinato. ipsum autē intelligit mōtē Sion.

In paratum habitaculum tuū. Hoc est in habitationem ti-

bi præparatam.

Quod perfecisti domine sanctuarium. Quod prædestinasti, vel quod tibi præparasti.

Domine quod parauerunt manus tuae. Hoc est, quod tu parasti. utitur enim circumlocutione.

Dominus regnans in seculum. Subintellige verbum, est.

Et in seculum, & amplius. Cum regnare eū dixerit in seculū, hoc est, perpetuo. perpetuitatem hanc amplius etiam extendit dicens: quod ultra ipsum seculum in aliud seculū regnabit. & deinde magis etiam ac magis extendens, addidit: & amplius.

Quia ingressus est equus Pharaonis, cū curribus et ascensorib⁹ in mare. Dominus, inquit, rex æternus & amplius. ob summā etenim illius potentiam, equorū multitudo simul cū curribus & ascensoribus cecidit & demersa est in mare.

Et induxit dominus super eos aquam, maris. Aquam scilicet eos demergentem.

Filij autē Israel ambulauerunt per siccū in medio maris. Per siccum iter quod factū in medio mari post illius diuisionē. & hic quidē sensus est iuxta historiā: iuxta anagogē vero, ascensores & tristatas, dæmones esse intelliges, q̄ in homines conscendunt, atq; in tribus animę partib⁹ sistētes, certant, atq; oppugnāt nos. per equos vero, passiones atq; affectus animi intelliges, p̄ quos illi trahere homines solēt, ac veluti currus quosdā, quocunq; eis libuerit, transferre. Vehicula enim dæmonū, modo affectus sunt, & modo homines. per Pharaonē etiā, satanā significauit, qui primus est inter dæmones: & p̄ rubrū mare, amaritudinem & demersionem, inquam dæmones cum equis & curribus incidūt, quoties deus seruos suos eripuerit & liberauerit à diabolicis insidiis. & in vniuersum, per gētes, & per duces Edom, alios qui hic connumerati sunt, prauos homines atq; eorū principes intellige. per populū vero dei, eos significauit, q̄ deo oblatis, & dedicati sunt: q̄que eius mandatis obediunt. mōs etiā hæreditatis dei cœlū est. & filij Israel, dei populus, qui transeunt per siccū: q̄a ab affectuum & passionum aquis, quæ in medio præsentis vitæ mari sunt, madefieri non possunt.

Canticum Moysi in deuteronomio.

C A N T I C V M II.

Attende cælum, et loquar, et audiat terra verba ex ore meo. Moriturus Moyses populo hæc verba cõtestatus est, ad quæ audienda, extremas & capaciores mundi partes conuocat: cælum nimirum, in quo diuinæ continentur atque angelicæ virtutes, & terram mortalium habitationem: quoniam duo hæc stabiliora erant & in omnes generationes diutius permanere poterant. est autem mos prophetis, vt in magnis promissionibus, aut in horrendis aliquibus minis ad maiorem sermonis sui confirmationem cælum & terram in testes assumant.

Expectetur vt pluuia apopthegma meum, et descendant quasi ros verba mea. Expectetur ab animabus vestris ita iucunde, & cum delectatione, quemadmodum pluuia à sitienti terra solet expectari: & descendant verba mea in corda vestra quasi ros quidam impinguans.

Sicut imber super gramen, & sicut nix super herbam. Ipse etenim herbæ atq; olera huiuscemodi præcipue irrorationibus, atque irrigationibus gaudens, & statim crescunt, quas propheta imitari nos prorsus cupit.

Quia nomie domini vocaui, date magnificentiã deo nostro. Quia iã vocaui nomen domini, & de eo etiã dicturus sum, idcirco ante huiusmodi sermonẽ, magnificate deũ, hoc est, laudate eũ, antequã verba mea audiatis. deĩde dicere incipit.

Deus vera opera eius, et omnes viæ eius, iudicia. Deus vera opera eius, dei scilicet. vera autẽ, hoc est, nõ falsa, sed stabilia & firma: vel irreprehensibilia, & recta. est autẽ idioma hoc Hebraicũ. per vias etiã, opera intelligit. omnia, inq; opera eius, tam ea, quæ in sermone, quã ea quæ in actione consistũt, vera sunt: nec tãtum vera sunt, sed ipsum etiam iudicium, hoc, est, ipsa iustitia, appellari possunt. vel per opera (si magis placet) ea intellige, quæ in actione consistunt: per vias vero, ea quæ in oratione, atque in sermone.

Deus fidelis. Hoc est, fide dignus, & non mendax.

Et non est iniustitia in eo. Quomodo enim potest in eo esse iniustitia, cum sit deus? gentium autem dij, & mentiuntur, & iniuste agunt, quoniam multis iniuriam inferunt, & omnia peruerse faciunt.

Iustus et sanctus dominus. Iustus in iudicando, sanctus ve-

to in omni actione, hoc est, mundus atque innocens.

Peccauerunt ne ei filij vituperabiles? Per interrogationem hic sermo efferendus est, & cum reprehensione num, inquit, vituperabiles filij deo peccauerunt? Iudæos autem intelligit, qui dei filij appellati sunt, iuxta illud: filius me⁹ primogenitus Israel. peccauerunt autem deo Iudæi, variis modis, quemadmodum in psalmo septuagesimo propheta latius docet.

Generatio obliqua & peruersa, hac domino retribuitis? Huic dicto, euangelicum illud simile est: ô generatio obliqua & peruersa. tu ne, inquit, pro tantis beneficiis à deo acceptis ingritudinē hanc, & mandatorum cōtemptum domino retribuis? in eodem etiam psalmo propheta generationem obliquam & exasperantem eos appellauit.

Hic populus stultus, & non sapiens. Qui nec à variis potuit flagellis castigari, neque à lege erudiri possunt. etiā hæc verba ad Christum pertinere, in quem Iudæi peccauerūt, occidendo eū, qui tot ac tantis illos affecerat beneficiis. nam & docuerat eos, & ægritudines sanauerat, & demonia eiecerat. retribuerunt ei igitur pro tantis donis innumerabiles afflictiones, & tandem cruci illum affixerunt.

Nōne hic est pater tuus? Vel iuxta illud: filius meus primogenitus Israel, vel tanquam creator. per interrogationem vero hoc etiam legendum est.

Possedit te, & fecit te, & plasmavit te? Nōne, inquit, hic deus possedit te liberatum ab Aegyptiis: constituens nimirum te sibi populum peculiarem. & quod maius est: nōne ipse fecit, & plasmavit te? iuxta illud: manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.

Memento dierum se. uli. Dierum scilicet antiquorum.

Intellige sane annos generationis generationum. Cogitate, inquit, annos generationis generationum, hoc est, generationis antiquæ, quando scilicet genus Abraham clarū ac celebre esset apud omnes.

Interroga patrē tuū, & annuntiabit tibi seniores tuos, & dicet tibi. Atqui tam parentes quàm seniores diuina sententia veluti murmuratores atq; exarcebantes deū, olim præmortui erant. quoniam igitur isti illorū erant filij, & nuper edocti, hortatur eos, vt interrogēt, & meli⁹ addiscant

ab iis, q̄ adhuc erāt superstites. superstes autē erat adhuc ipse Moyses & Iesus filius Naue, & Chaleb filius Sepho-
næ. p̄ patrē igitur verisimile est, vt propheta seipsum in-
telligat, tanquā populi ducem, & legislatorem. per seni-
ores vero, duos illos duces quos cōnumerauim⁹, Iesum
scilicet & Chaleb tanquam antiquiores inter cæteros.

*Quando diuidebat altissimus gētes, quomodo disperisit filios A-
dam, statuit terminos gentium iuxta numerum angelorū dei, &
factus est pars domini populus eius iacob.* Et dicent tibi, inq̄t
semores illi qđ disperisit de⁹ filios Adā. quādo altissim⁹ di-
uidebat gentes. & constituit terminos gentium iuxta nu-
merū angelorum dei: eorum scilicet angelorum qui cō-
stituti sunt, atq; ordinati, vt gentibus præessent, hoc est,
quod tot terminos gentium effecit, quotus erat numer⁹
huiusmodi angelorum, quędā vero exemplaria habent:
iuxta numerum angelorū dei, hoc est quod iuxta termi-
norum numerum statuit rursus angelum dei. quando igi-
tur diuidebat deus gentes, & dispergebat filios Adā, su-
per faciem omnis terræ, & statuebat terminos gentiū, &
quę sequuntur, tūc populus eius, qui ex patriarcha descē-
dit Iacob, quiq; electus fuit tempore Abraham, tanquā
religiosissimi patris religiosissimum semē, tunc, dico, hic
populus factus est pars domini. hoc est enim totius ser-
monis caput, quod illos potissimū docere voluit. vel an-
gelorum exercitus deus per loca & regiones disposuit,
vt malignas dæmonum potentias coercerent. nam nisi
hoc factum esset, præ inuidia fortassis malignus dæmon
vniuersos iam homines perdidisset.

Funiculus hæreditatis suæ Israel. Eandem repetit senten-
tiam, quod Israelicus populus factus est pars hæreditatis.
funiculum vero ideo dicit, quia hæreditaria prædia fune
inter hæredes dimetiri solent.

Satisfecit in deserto. Satisfactionem ei præbuit atque ex-
tra omnem indigentiam illum esse constituit.

In siti æstus, in inaquoso. Hoc est, in siti, quæ ab æstu pro-
uenire solet, atque in inaquosa terra.

Circumdedit eum. Hoc est, custodia sua eum muniuit.

Et erudiuit eum. Per legem scilicet datam.

Et custodiuit eum, quasi pupillam oculi. Eum inquam inter

multas & bellicosissimas gentes pertranseuntem. de custodia autem pupillæ oculi dictum est in psalmo 16.

Sicut aquila protegit nidum suum, & super pullis suis volauit. Non secus, inquit, seruauit eos dominus, atq; aquila fœtus suos seruat in nido adhuc existentes, & quos semper circunvolat.

Expandens alas suas suscepit eos. Diuisis nimirum ac distentis protectionis suæ alis, deus instar aquilæ eos suscepit. perstitit enim propheta in metaphora, summam hoc pacto dei in nos curam, ac sollicitudinem demonstrans.

Et suscepit eos in humeris suis. Quemadmodum scilicet aquila pullos in humeris suis suscipit. per humeros autem dei, hoc in loco, patientiam, & longanimitatem ac sustententiam, vt ita dicam, eius intelligimus, & conseruandi potentiam, ferentem eos ac dirigentem.

Dominus solus dux erat eis, & non erat cum eis deus alienus. Hoc est alius deus, quales sunt falsi gentium dij.

Traduxit eos in fortitudinem terræ. Quæ sequuntur futurorum prophetiam continent: quæ propheta tamen narrat, vt iam facta. per fortitudinem autem terræ, promissionis terram intelligit, tanquam validam, ac fructiferam.

Nutrit eos fructibus agrorum. Hoc per se clarum est.

Expressit mel de petra. Per petram saxosa atq; aspera loca intellige: quæ & ipsa, mel, ac fructus protulerunt suauissimos. per mel etenim voluptatē intelligere debemus, vel aquas illas, quæ fluxerunt de petra. ob summam etenim earum suauitatē ac dulcedinem, mellis similes videbātur.

Et oleum de saxo durissimo. Petræ enim oliuas produxerunt, ex quibus abundatissimè oleum subministrabatur.

Butyrum bouum, & lac ouium, cum adipe agrorum & arietum filiorum taurorum, & hircorū, cum adipe renum frumenti. Hæc scilicet omnia comedebant. per adipē vero, pinguedinem denotauit. per arietes autē hoc in loco mates agnos intellexit. illorū enim fœminas ad ferendos fructus conseruabant. per taurorū etiam & Hircorum filios, vitulos atque hœdos significauit: & per frumenti renes, summam illius pinguedinem. possumus etiam addubitare quomodo iubente lege in Leuitico, non comedēdum esse adipem, sed offerendum esse deo in odorem suauitatis, dicat nūc propheta,

pheta, eos adipe implendos esse. Manifestum est igitur de bona Apostolorum habitudine eum loqui quorum doctrina fideles pasti atque enutriti sunt. Apostoli etenim & agni erant, propter infantiam nimirum & simplicitatem, quam in Christo habebant: & Arietes atq; Hirci, merito dici poterant, quia armentorum & gregum erant duces. Taurorum præterea filiis comparantur, veluti qui boum instar deo collum subdebāt. Bos quidem erat & Moyses; trituras atque arans Israelitarum animas. Quinimmo etiam & oues, ob mansuetudinem. Boues simili modo erant Apostoli, quæadmodum ait Paulus. Nunquid deo, inquit, boues curæ sunt? propter nos prorsus hæc scripta sunt. Etiam Apostoli oues, Ecce enim, inquit, mitto vos, sicut oues in medio luporum. Ab his igitur omnibus animalibus Israelitæ lac expresserūt. Butyrum enim, inquit, & lac ouium comedebant, scilicet & bibebant.

Et sanguinem vuae biberunt vinum. Vinū etenim vuae sanguis appellatur, ob colorem nimirum sanguini similem:

Et comedit Iacob, & impletus est, & dilectus recalcitrauit. In felicitate enim ob huiuscemodi bona populus constitutus, exiuit, atque à fide, & dilectione dei resiliuit.

Impinguatus, incrassatus, & dilatatus est, & dereliquit deum, qui fecit eum, & recessit à deo salvatore suo. Eadē manifestius repetit contestans, prudentes ac securos eos reddere cupiens, vt par erat.

Irritauerunt me, in alienis, in abominationibus suis exacerbauerunt me. Per alienos, dæmones intelligit, qui ob propriam prauitatem à deo erant alienati. Quos etiam abominaciones vocat. Est autem sermo ex dei persona: irritauerunt, inquit, me in idolis; ea sibi constituentes in deos, atque illis sacrificantes.

Sacrificauerunt demoniis, & non deo: diis, quos non nouerunt. Hoc est, ignotis diis, & non deo vero, quem cognoscebant.

Novi, & recentes venerunt. Huiuscemodi eorū dij de nouo venerunt, hoc est, nuper dij apparuerunt.

Quos non nouerunt patres eorum. Hæc est ratio, quare novos ac recentes eos venisse dicat.

Deum qui te genuit, dereliquisti, et oblitus es dei nutientis te?

Qui generauit, hoc est qui creauit te. Pater etenim omnium nostrorum deus est, ratione scilicet creationis.

Et vidit dominus, et zelatus est. Iuste iratus est: zelus etenim proprie iusta ira est in re aliqua, quæ impiè commissa sit.

Et concitatus est deus propter iram filiorum eorum, & filiarum. Zelum & concitationem in deo intelligere debemus esse absque vlla passione, vt par est. Concitatus est autem propter iram, qua iratus est in eorum filios, qui sacrificauerunt sculptrilibus Chanaam, quemadmodum declarauimus in psalmo 105.

Et dixit, auertam faciem meam, ab eis. Protectionem scilicet & custodiam meam, quæ illos tuetur.

Et ostendam quid erit eis in nouissimis. Et significabo eis ea, quæ in futurum illis euentura sunt, vt ante futura eis supplicia dolorum sint participes.

Quia generatio peruersa est, filij quibus non est fides in eis. Hoc ipse etiam saluator ad Iudæos dicebat, generationem eos incredulam & peruersam appellans.

Ipsi prouocauerunt me in non deo. Irritauerunt me, & zelo admodum commoueri me fecerunt propter eum, qui deus non est, quem tamen ipsi fecerunt deum.

Irritauerunt me in idolis suis. Ob idola scilicet quæ ipsi honorabant. Eandem autem manifestius repetit sententiã.

Et ego prouocabo eos in non gente. Quod latine interpret hic & paulo superius prouocare dixit, septuaginta interpretes expresserunt verbo *παραφύλων*, quod verbum vltra significationem illam quam diximus, proprie magis etiam significat ad zelum commouere. Commouebo igitur, inquit, eos ad zelum propter non gentem, hoc est, ad inuidiam eos concitabo, atque inuidere illos faciam: fidelibus scilicet Christianis, quos non gentem appellauit: eo quod fidelis populus per sese gens aliqua particularis non sit, sed ex omnibus gentibus congregata.

In gente insipienti irritabo eos. Per gentem insipientem, eosdem fideles intelligit, ob veterem nimirum amentiam atque errorem, in quo ante fidem, versabatur. Propter fideles igitur, eos inquit, irritabo. Neque enim Iudæis adeo molestum est se & promissa terra priuatos esse, & dispersos inter gentes, quantum eos stimulat Christianorum

splendor, fœlicitas, & gloria.

Quia ignis incensus est ex ex:andescencia mea. Hoc, & quæ sequuntur, ad timorem atq; ad diuinam indignationem indicandam dicta sunt.

Accendetur vsque ad infernum inferius. Ignis nimirũ omnia comburens, quando deus fuerit indignatus.

Comedet terram & germina eius, comburet fundamenta montium. Tanta scilicet erit illius ignis efficacia. Cum autẽ de diuinæ excandescẽtiz viribus docuerit, sermonem suum deinceps ad Iudæos conuertit, qui eum irritauerunt.

Congregabo in eos mala. Afflictiones nimirũ & supplicia.

Et sagittas meas consummabo aduersus eos. Quæ superius mala appellauit, nunc sagittas dicit, vt potè quæ feriunt, & occidunt. Complebo, inquit, omnes sagittas meas, nullam illarum relinquam, quam in eos non mittam.

Liquefacti fame, & esu auium. Erũt scilicet liquefacti tam à fame, quàm ab esu auium: eo quod bello vrgerẽtur, obsidione, famẽque, & esu quarundam auium: quas cum ob ciborum indigentiam comederent, magis tabescebãt, ob nocumentum nimirũ quod ab illarum auium carnibus proueniebat: vel quia ipsos iam penè fame consumptos, immissẽ à dei ira volucres deuorabãt: atq; hoc pacto partim fame tabescebant, partim ab ipsis auibus perdebatur.

Et opisthotonos immedicabilis. Erit scilicet in eis. Est autẽ ^{ὀπισθότονος} Opisthotonos ægri- tudo quædam, quæ posteriores corporis partes vi quadam extendit, atque amarè excruciat.

Dentes ferarum mittam in eos, cum indignatione trahentium super terram. Ferarum trahentium super terram, pro quæ trahuntur seu deferuntur. Verisimile enim est dracones contra illos irruissẽ. Vel per ferarum dentes, sæuitiam atque crudelitatem hostium intelligit: à quibus tãta perpetiebantur mala.

Foris filii orbabit eos gladius, atque in penetrabilibus pauor. Nam & intus insidiæ illis parabantur, domesticosq; non minus quàm hostes timebãt. Oĩa vero hæc euenerũt Iudæis, modo hæc, modo illa, cũ sæpius obsessi fuerint: præcipue tamen hæc verificata sunt post domini mortem.

Adulescens cum virgine. Subintellige occidetur. Imperfectus enim persæpe esse solet comminatorius sermo.

Lactans cum confecto sene. Confecto, hoc est, perfecto atq; ætate confecto. Et dum extremas hominis ætates commemorauit, eas etiam quæ in medio sunt subnotauit.

Dixi dispergam eos. In seruitutem scilicet inter gentes.

Cessare faciam ex hominibus memoriam eorum, si non ob inimicorum iram, ne diutius permaneant. Dixi me illorum memoriam extincturum, ne diutius in hac gloria permaneant, ne amplius celebre sit eorum nomen: atque hoc iam effecissem, si iam diu non detinerer ob meam iram erga impios eorum inimicos.

Et ne simul irruerent aduersarij. Et ne aduersarij calamitatibus eos esse debilitatos cernentes, vnà aduersus illos impetum facerent, & viribus propriis superasse sese eos existimarent.

Ne dicerent, manus nostra hæc excelsa, & non dominus fecit hæc. Hæc scilicet quod contriti & superati fuerint.

Quoniam gens est, quæ perdidit consilium, & non est in eis scientia. Gens inconsulta, atq; imprudens, quæ nec ea consulit, quæ salutaria sunt, nec intelligit. In quibusdam enim deo placet, in quibusdam vero eum exacerbauit.

Ἐφθόνισαυ.

Non sapuerunt intelligere, omnia hæc suscipiant in futuro tempore. Non sapuerunt nec prudentes fuerunt vt causam intelligerent, cur à deo hætenus dispersi non fuerint, & cur eorum memoria extincta non sit: nec prudentes fuerunt, vt diuino cultui incumberent. Quod reliquum est igitur, prædictas pœnas in futuro tempore suscipient: quemadmodum postea vere accidit, quando mortuo domino, Iudæi rabidi ac furentes in Christi apostolos, Romanis à deo in exterminationem sunt traditi.

Quomodo persequetur vnus mille? & duo commonebunt decem millia? nisi deus vendidisset eos, & dominus tradidisset eos. Admirabundus propheta quærit quomodo vnus Romanus miles tunc mille Iudæos persecuturus sit, & quomodo duo Romani plura Iudæorum millia commonebunt, cum hoc præter omnium opinionem & sensum esse videatur, nisi deus eos aperte in perditionem tradiderit. Vel, quod ait, vendidisset, seruitutem indicat, quam sustinuerunt, tradidisset vero, perditionem atque interitum. Multi etenim eorum in seruitutem redacti sunt, reliqui vero occisi.

Non

Non enim sunt dij eorum, sicut deus noster. Dij inimicorum scilicet, hoc est, gentium, quæ in circuitu Iudæorum sunt, tales non erant, vt tanta ac talia cultoribus suis præstare possent beneficia.

Inimici autem nostri insipientes. Hoc est, non intelligentes. Neque enim ea ratione nos superant, quod viribus simus inferiores. Alia etenim est nostræ captiuitatis ratio: illa nimirum, quod sic traditi ei sumus à deo, qui omni sua ope nos spoliavit, qua antea protegere nos solebat.

Ex vinea enim Sodomorum vinea eorum, et pampinus eorum ex Gomorra. Quemadmodum ij, qui patriarchæ Abraham vestigia ac mores imitantur, illius etiam filij dici solent, hoc est, filij Abrahæ, ita etiam ij, qui Sodomitarum & Gomorræorum scelera amplectuntur, ab illis genus trahere dicendi sunt, propter vitiorum similitudinem. Per vineam igitur radicem eorum intelligit, non eam, quæ est secundum carnem, sed vitiorum radicem. per pampinos etiam, noua scelerum germina, veluti productiones quasdam vitiorum appellauit.

Et vua eorum vua fellis, racemus amaritudinis eorum. Cum vineam & pampinum dixerit, consequenter & vux meminit & racemi, persistens in metaphora. Per vnam vero illorum fructus, hoc est, opera atq; actiones intelligit, quæ fellis in morem amara esse dicit: quia instar fellis animarum agricolam ob suam malignitatē amaritudine quodammodo conficiunt. Racemus etiam eorum, racemus est amaritudinis: vel racemus amaritudinis est racemus eorum. Idem est autem hoc in loco vua & racemus.

Furor draconum, vinum eorum, & furor aspidum, immedicabilis. Quemadmodum eorū actiones vnam appellauit, sic & eorū doctrinam, quæ ab huiusmodi actionibus prouenit, vinum appellat: nec simpliciter vinum, sed vinum furorē, seu excandescentiam draconum, atque aspidum, propter efficaciam nimirum ad vitia, atq; ad perditionem: vnde immedicabilem etiam eam esse dixit, hoc est, immutabilem.

Nonne ecce hæc omnia congregata sunt apud me, & signata sunt in thesauris mei? Sed quæ nam hæc sunt, quæ apud se congregata esse dicit? pœnæ nimirum, & supplicia. Est autem sermo ex dei persona dicentis; Nonne ecce hæc

omnia parata sunt apud me? & conseruantur in thesauris meis? vt opportuno tempore ea in Iudæos immittam? Per dei autem thesauros, illius constantiam aut patientiam intelligere possumus.

In die vltionis retribuã. Sed quæ nã sit vltionis dies audi.

In tempore quando lapsus fuerit pes eorum. Cum in grauissima lapsi fuerint peccata, in necem scilicet domini. Tunc etenim immitti cœperunt supplicia aduersus eos, & quãdo in itinere quo ad deum ferebantur, supremo omnium errore errauerunt.

Quoniam prope est dies perditionis eorum. Tunc scilicet quãdo eorum pes lapsus fuerit. Illum autem diem intelligit, quando ciuitas Hierusalem capta ac prorsus euersa est.

Et adsunt parata vobis. Mala nimirum quæ vos comprehensura sunt.

Quoniã indicabit dominus populũ suum, & in seruis suis consolabitur. Iudicabit quidẽ, & cõdemnabit populũ suum Iudaicũ, tanquã legis transgressorẽ, & deo inimicũ: in seruis autẽ suis, q̄ in Christũ crediderint, cõsolabitur & placabitur. vel quia Græca dictio *παράκλησις*. non tantum consolari significat, sed aduocare: dic quod in seruis suis aduocabitur, hoc est, aduocatus ab illis flectetur, & exaudiet eos.

Vidit enim eos dissolutos, & deficientes in inductione & remissos. Eos scilicet, Iudæos. Inductionẽ autẽ prophetæ, vltionis tẽpus appellant: iuxta quod alius propheta ait: quid facies in die inductionis. Vidit igitur eos male ac misere afflictos, verũ nunc de alio loquitur tẽpore, quando scilicet Iudæi idola adorarunt, & traditi sunt in captiuitatem.

Et dixit dominus vbi sunt dei eorum, in quibus confisi sunt in eis. Quod ait in quibus in eis, idioma est Hebraicum, vt sæpe diximus.

Quorum adipem sacrificiorum eorum comeditis, & bibitis vinum libaminum eorum. Quorum sacrificiorum, inquit, adipem comeditis, eis nimirum sacrificantes.

Exurgant & auxilientur vobis, & fiant protectores vestri. Ironicus est sermo: si possunt, inquit, exurgant.

Videte, videte, quia ego sum. Ab iis, inquit q̄ passi estis & patimini, scitote & certi efficiamini qd̄ ego sum, quodq; illi nō sunt. Ego etenim eo noĩe appellor q̄ sum: seu qui est.

Et non est deus prater me. Me, inquam, vnum in Trinitate ac trinum in vnitare.

Ego occidam, & viuere faciam. Facillime etenim hoc atq; illud possum perficere.

Percutiam, & ego sanabo. Affligam eos suppliciis, & rursus misericordia tactus, curabo eos qui conuersi fuerint ad me.

Et non est qui eripiat de manibus meis. Eos scilicet qui morbo immedicabiles fuerint, & aduersus quos ego sententiam tulero.

Quoniam extollam in cælum manum meam, & iurabo dextera mea. Eorum scilicet hominum ritu, qui tunc iurabant, extendebant enim manum in cælum. Per deum illum iurantes qui in cælo est, vel iurabo per dexteram meam.

Et dicam, viuam ego in seculum. Nam ex quo antiqui olim iurantes dicere solebant, viuuit dominus, atq; hoc maximum erat eis iuramentum, ita & ipse deus nihil aliud habes se ipso maius, per quod iuraret, per semetipsum iurat, dicēs: viuo ego in seculū. Deinde apponit quid iurauerit.

Quoniam acuam tanquam fulgur gladius meum. Ex hoc loco Propheta rursus de extremis loquitur malis, quæ Iudæi à Romanis passi sunt. Acuā, inquit, gladiū meū, & lucebit vt fulgur, atq; ex solo aspectu timorem incutiet. Gladium autē suū & sagittas suas deus Romanorū gladios vocat, eo quòd sua sententia in Iudæos immitterentur.

Et arripiet iudicium manus mea. Per iudicium vltionem intelligit, per manum autem dei, potentiam illam quam deus habet in puniendo.

Et retribuam vltionem inimicis. Hoc est supplicia ac pœnas. Inimici autē Christi, occisores Christi sunt: vel inimici dei patris, quoniā illius filium occiderunt. Potest enim hic versiculus tam ex patris, quā ex filij persona proferri.

Et iis qui oderunt me, retribuam. Eandem repetit sententiam, dei hostes magis ac magis perterrens.

Inebriabo sagittas meas à sanguine, et gladius meus comedet carnes. Romanorū sagittas & gladios deus suos facit, vt diximus. qđ vero ait, inebriabo & comedet, metaphoricè dixit. trāslatū est enim hoc ab animātibus ad inanimata.

A sanguine vulneratorum et captiuitate. Cum inebriaturū

se dixerit sagittas à sanguine, dicit etiã de quo sanguine loquatur, de vulneratorũ nimirũ, & de captiuorũ sanguine.

A capite principũ gentium. Simili modo, cum gladiũ suũ dixerit, carnes māducaturũ esse, addit de quibus nã carnibus intelligat, dicēs: quod à capite principũ & gētiũ: quo sermone cōminationē suam magis timendam reddidit. Significat autē totũ à parte. Per principes vero ipsos pōtiffices, scribãsq; & populi seniores intelligit. Per gentes vero Iudæorũ multitudinē, quæ in variis Palestinæ provinciae præfecturis cōstituta erat: quas ideo gētes appellat, quia gentiũ instar viuerent, & legem transgredereētur.

Lætamini cœli simul cum eo. Per cœlos puto Prophetam cœlestēs appellare potentias, vel etiam ipsos cœlos. Lætamini autem ob immensum gaudium, quod Christus incarnatione sua omnibus largitus est, tam iis qui in alto erant quàm iis qui inferius: & lætamini simul cum eo, Christo nimirum, qui prædicta omnia comminatus est.

Et adorent eum omnes angeli dei. Gratias ei agant, glorificent eum. Nam si iuxta saluatoris vocē, gaudium magnũ sit in cœlo, super vno peccatore pœnitentiã agente, quãto magis exultandũ est in tãto ac tali humani generis beneficio? fugato scilicet errore, introducta veritate, hominibũsq; in cœlũ admissis, & conuersantibus cũ angelis.

Lætamini gentes cum populo suo. Per populum quidē eos intelligit, qui ex Iudæis crediderunt, per gentes vero, eos qui ex variis gentiũ populis accesserunt ad fidem. Lætamini, inquit, vos qui in vnam caulã pulchri pastoris congregati estis, atque in vno spiritu cum patre conciliati.

Et inualescant ei omnes filij dei. Et fortes fiant ab eo aduersus dæmonũ certamina illi omnes, q; per sacri baptismatis regenerationē à deo in filios fuerint adoptati. Quædã vero exēplaria habent: & fortificent eũ, ipsum scilicet populum dei. Per filios autē dei, sanctos intelligimus apostolos, atq; eorum successores, tanquam qui deo proximiores sint ac magis familiares, & propter conuersationē, & propter dignitatē, & fortificēt eum, hoc est, coadiuuet & fortiorem reddant, quasi maximo indigentem auxilio.

Quoniam sanguinem filiorum suorum vlciscetur. Rursus Iudæorũ pœnas prædicit, quod scilicet filiorũ suorum, pro-
phe

phetarum nimirum, atque apostolorum sanguinem, qui ab illis effusus est, vlciscetur per Romanos.

Et vindicabit. Et vere, inquit, eorum mortem vlciscetur,

Et retribuet vindictā inimicis, et iis qui oderunt eum, retribuet. Hoc etiam superius dixit, ex dei persona. Immoratur autem huic prophetiæ, & comminationi, cupiēs hoc pacto eos, præ maiori timore ad se conuertere.

Et expurgabit dominus terram populi sui. Exterminatis scilicet omnibus prauis hominibus, & ablato illinc omni vitio per Romanos, & desolata prorsus terra illius populi, qui olim dei populus dicebatur. vel aliter: expurgabit Palesstinā prouinciam, quæ est terra noui populi sui, à Iudæorum iniquationibus & spurcitiis mundā eam reddens.

Canticum Anna matris Samuel.

Habetur hoc canticum in primo Regum libro, quo beata Anna non solum deum laudat, ob accepta beneficia, quod scilicet venris fructum acceperit, atque à sterilitatis infamia fuerit liberata, sed varias etiam res prædicit: veluti quæ et prophetam pepererat, et prophetica gratia particeps effecta fuerat.

C A N T I C V M I I I.

Firmatum est cor meum in domino. Cor meum, quod ob sterilitatis dolores laxatum, & molle effectum fuerat, nunc confirmatum est, consolidatumque, & corroboratum à domino.

Exaltatum est cor meum in deo meo. Exaltata est gloria mea propter deum meum. Nam post filij partum gloriā adeptus sum.

Dilatatum est os meum super inimicos meos. Apertum est os meum, & maiori cum libertate atque imperterritè admodum locuta sum. Per inimicos autem eius, intelligendi sunt Phenenna altera vxor Helchanæ viri eius, atque illius cognati: qui eousque de Annæ sterilitate exultaerant, & multis idcirco eam opprobriis affecerant.

Latata sum in salutari tuo. Quod scilicet in me factum est. Salutem enim mihi præstitit hæc proles, cum antea præ immenso atque immoderato dolore periclitarer.

Quia non est sanctus sicut dominus. Purus scilicet ac mundus, qui nullam alicui occasionem mali præstat, sed omnia cum ratione administrat.

Et non est iustus sicut deus noster. Neque enim sustinuit me amplius in miseria versari, & male audire.

Et non est sanctus præter te. Qui videlicet vere ac proprie sanctus sit, tu eteꝛm natura ipsa sanctus es, & sanctitatis fons.

Nolite gloriari, & nolite loqui sublimia ad excellentiam. Sermo est ad Phenennam atq; ad illius cognatos, & per eos ad omnes alios, qui in scælicitate aliqua constituti gloriantur. Nolite loqui, inquit, sublimia propter excellentiam atque præstantiam vestram.

Neque exeat magniloquentia de ore vestro. Hoc per se clarum est.

Quoniam deus scientiarum dominus. Quoniam dominus, inquit, deus est scientiarum; qui non apparentia tantum atque aperta cognoscit, sed ipsa etiam occulta. vnde temeritatem & iactantiam vestram, & meam quoque humilitatem perspiciens, iuste inter nos iudicabit.

Et deus præparans studia sua. Sibi ipsi dispensationes præparat. vel præparat cõsilia sua. quæ nã autẽ hæc sint, audi.

Arcum potentium debilitauit, & debiles accincti sunt robore. Per arcũ vires seu arma intelligit. In vniuersum autẽ orationem suam profert. quam plurimis enim cõueniũt hæc verba. deinde magis particularẽ addit sermonem, dicens.

Repleti prius panibus diminuti sunt. Hoc est effecti pauperes.

Et esurientes dimiserunt terram. Terram dimiserũt, in qua ob mercedem ærũnose fatigabãtur. vel dimiserũt colere terram, atque esse amplius agricolæ, effecti nimirũ terræ atque agricolarũ domini, & diuites demũ ex pauperibus.

Quoniam sterilis peperit septẽ, & quæ multa erat in filiis, infirmata est. Hic sermo etiam priuatũ ac particularẽ respicit casum. Per sterilem enim, seipsam intelligit, quæ dei ope septem filios, hoc est multos peperit. Solẽt enim Hebræi septenario numero vti, quoties multitudinẽ volunt exprimere, quemadmodũ in psalmis præmõstrauimus. q̃ si historiam dicas vnus tantum filij meminisse, illud responderi potẽst, quod Samuelẽ dignũ p̃ multis esse intelligat.

Fait etiã Phenëna multa in filiis, vtpote quæ multos peperit, & infirmata est, eo quòd à priori decidit supbia, & quia Anna à vito suo deinceps magis amata est. Iuxta anagogen, per sterilem intelligere possumus ecclesiã ex gëtibus congregatã, quæ olim infructuosa fuit, & postmodũ recepto fidei ac religionis semine multos peperit filios. Cõtra autẽ Iudæorũ synagoga olim multa fuit in filiis. multos enim olim peperit prophetas, multosq; sanëtos & iustos viros, verum postmodum infirmata est: quia gloria eius & famam ecclesia ex gëtibus collecta superavit.

Dominus mortificat & vivificat. Omnia nimirum potest.

Deducit ad infernum. & reducit. Reduxit enim illinc non tantum Lazari aut filij viduæ & filiz Archisynagogi animas, sed omnes etiam alias, quando nimirum illuc post passionem suam descendit.

Dominus pauperem facit, & ditat: humiliat, et exaltat. Hæc autem frequentissime fieri videmus.

Eleuat à terra pauperem, et de stercore erigit inopem. Eleuat à terrenis atq; ab humanis cogitationibus eum qui in vitis pauper est, aut vitiorum diuitias abiecit: atque erigit ab affectuum & passionum fœtore pauperem, nõ illũ dico qui fortunæ bonis pauper sit, sed eum qui pauper sit spiritu: vel eum qui prauitatis ac malitiz, & scelerum omnium sit pauper. quod vero ait: de terra, magis ex sequentibus verbis declaratur, cum ait: de stercore.

Vt sedere eum faciat cum potentibus populi. Hoc est cum populi principibus.

Et thronum gloria hereditet. Hoc est, vt principis locum adipiscatur & sedem.

Qui dat preces peccanti. Hoc est, qui ad finem promissiones perducit quæ cuiuscũque factæ sunt. Per ipsum etenim deum, omne bonum ad finem perducitur. vel qui dat petitionẽ petenti, sicuti & ipsi Annæ tribuit quod petebat.

Et benedixit annis iusti. Hoc est vitæ iusti.

ἰδικύα.

Quia non inualescit potens vir in fortitudine sua. Sed in deo scilicet, atque ideo Christus postmodum dicebat: sine me nihil potestis facere.

Dominus debilem facit aduersarium suum. Hostem atque inimicum suum.

Dominus sanctus. Per omnia etenim diuinam potentiam iustitiamque & benignitatem laudat.

Non gloriatur sapiens in sapientia sua, & non gloriatur potens in potentia sua, & non gloriatur diues in diuitiis suis, sed in hoc gloriatur qui gloriatur, si intelligit & cognoscit dominum, et si facit iudicium et iustitiam in medio terra. In hoc, inquit, gaudeat & lætetur in intelligendo atque in cognoscendo dominum. quòd scilicet deus est, quòd dominus est, quòd creator, quòd sapiens, quòd omnipotens, & alia huiusmodi: atque in hoc etiam lætetur, quòd facit iudicium & iustitiam in terra.

Dominus ascendit in cælos. Prophetia est de Christi assumptione.

Et intonuit. Simili modo hic prophetia continetur de sancti spiritus descensu. Facta est enim, inquit, vox de cælo repente. futura autem prædicit prophetiæ lege, veluti iam facta.

Ipsè iudicabit extrema terræ cum sit iustus. Hoc quoque ad vniuersalis iudicij prophetiam pertinet. Per extrema autem terræ vniuersum terrarum orbem significauit: vel homines ipsos qui ex terra sunt.

Et dabit fortitudinem regibus nostris. Regi nimirum Dauid, atque eius successoribus. atque hæc verba etiam prophetia non carent. tunc temporis enim Iudæorum populus regibus nondum, sed iudicibus regebatur.

Et exaltabit cornu Christi sui. Hoc quoque de Christo prædictum est, cuius potentiam & gloriam deus super cælum exaltauit. super cælos enim, inquit, gloria eius.

Canticum Abacum propheta.

Habetur hoc canticum in libro prophetiarum ipsius Abacum: in eoque domini nostri incarnatio præsignatur.

CANTICVM IIII.

Domine audiui auditum tuum, & timui. Intellectu meo inquit, audiui auditum tuum, hoc est, auditum de te quod scilicet incarnandus es, & præsummo stupore timui, admirans quo pacto is qui cælo non capitur, cõplectendus sit à virgine, & quomodo intolerabilis ignis fœno debeat commisceri.

Domine considera opera tua & stupefactus sum. Admiranda nimirum opera vitæ atque conuersationis tuæ in carne, & salutare passiones tuas.

In medio duorum animalium cognosceris. Per animalia, duo Cherubin intelligit, quæ ex vtraque parte propitiatorij posita erant, in quorum medio deus olim à sanctis viris cognitus est, cum ad eos loqueretur. Ait igitur quod dominus ille, qui incarnandus est, cognoscetur interim in medio duorum Cherubin. Tu inquit, in medio eorum cognosceris, atque illic tanquam patri tuo æqualis opportuna populo dabis responsa. vel cognosceris ab iis qui huiuscemodi cognitione digni sunt. & est futurum tempus pro præterito. Quidam vero dictionem græcam *ζῶον*, non accentu paroxytono, quæ animalium significat sed circumflexo legentes *ζῶν*, videlicet quæ vitarum significat, per duas vitas, duas viuendi conuersationes, seu modos intelligunt: alteram nimirum iuxta antiquam legem: alteram vero iuxta euangelium, in quarum medio Christus cognitus est. Quippe qui ab Apostolis, atque à discipulis suis, eo tempore cognitus est, & tunc incarnatus, quando antiqua lex finem, & noua initium sumpsit.

Dum appropinquant anni cognosceris. Annos incarnationis dicit. tunc enim, inquit, in carne cognosceris, quando conuersationis tuæ tempus aduenerit.

Dum adfuerit tempus demonstraberis. Eandem sententiam, sed manifestius repetit.

Dum perturbata fuerit anima mea in ira, misericordia memor eris. Quando anima mea timore affecta fuerit, te nimirum iratum sentiens, tunc misereberis mei. Qui vero iratum deum timet, peccatorum suorum continuo pœnitentiam agit. Pœnitentium autem hominum semper miseretur deus. Hoc igitur sermone docemur, quod deus peccatoribus facile conciliatur.

Deus de Theman veniet. Thæman nōtus interpretatur, vel auster. Deus, inquit, ab austro veniet, hoc est, egreditur ex Bethleem. Illic enim natus est secundum carnem. Sitā autem est Bethleem ad Hierusalem in australi plaga.

Et sanctus de monte umbroso denso. Eundem etiam sanctū appellat. Ita enim antiqui per sepe appellare deū solebāt.

veluti qui & natura sanctus sit, & qui sui participatione alios sanctificat. Mons vero vmbrosus & densus est beata virgo mons quidem, tanquam omni creatura sublimior, vmbrosa etiam quia à diuina virtute obumbrata est. Virtus enim, inquit, altissimi obumbrabit tibi. densus etiam esse dicitur hic virginalis mons propter impenetrabile virginitatis mysterium.

Oppertit celos virtus eius, et sapientia eius plena est terra. Hæc verba summam virtutem & summam Christi sapientiam declarant: humanam autem dico sapientiam, hoc est, humanitatis Christi. Virtutem autem eam intelligit, quam in operibus atque in miraculis ostendit: sapientiam vero quæ in sermonibus atque in doctrina. Altera etenim cælestium potentiarum virtutem opperens, magnitudine sua eas superauit: altera vero totum mundum impleuit. Quædam etiam exemplaria pro sapientie habent laudationis. Virtutem enim sequitur laudatio. vel secundum beatum Isidorum, sermo de diuina substantia maior est quacunque angelica multitudine. Gloria enim, inquit, domini opperit sermonem, hoc est, omni sermone est maior. & non dixit naturam, à qua est gloria: sed gloriam quæ est ex substantia.

Et lumen eius vt lux erit. Per lumen, euangelium intelligit, quod iis illucet, qui in erroris nocte atque in peccatorum sunt tenebris, quodque viam ad veritatem atque ad salutem ostendit. Hoc igitur lumen erit, vt lux, mundum nimirum atque immaculatum.

Cornua in manibus eius. Per cornua quidem, regna intelliguntur, propter honoris sublimitatem, & propter robur ac fortitudinem in pugnando atque in defendendo: per manus vero diuina intelligitur potentia, seu dei dominium. omnium enim deus dominatur.

Et posuit dilectionem fortem potentie sue. Per euangelium effecit, vt dilectio fidelium indissolubilis atque infrangibilis esset à potentia sua, hoc est, ab ipso deo. quis enim, inquit, separabit nos à dilectione Christi?

Ante faciem eius ibit verbum. Verbum, seu sermo aliorum prophetarum: vel sermo præcursoris Ioannis. Ecce enim, inquit, ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui parabit. viam tuam ante te.

Et egredietur ad disciplinam iuxta pedes eius. Egredietur Christus ad erudiendum atque ad docendum homines, post huiusmodi verbum, seu sermonem prophetarum qui præcessit. Ipse enim sermonem huiusmodi ac penè illius vestigia subsequetur.

Stetit & commouebit terram. Stetit in terra, humanum in morem, genitus nimirū secundū carnem. Et cōmota est terra, hoc est, terreni homines, pertranseūtes nimirū ab errorum tenebris ad lucem veritatis: vel stetit in cruce, & contremuit terra, contumeliam domini non ferens. Terræ motus enim, inquit, factus est, & petreæ scissæ sunt.

Respexit & liquefacta sunt. Respexit in terrā humano more. Est autem hoc dictum consequens præcedentibus. Et humiliatæ sunt dæmonum gentes, atque aduersarij omnes ordines infirmati sunt.

Confracti sunt montes violentia. Principes eorum contriti sunt. Hos etenim propter eleuationem & superbiam, montes appellat. Per violentiam vero seu vim, insuperabiles Christi vires intellige.

Liquefacti colles æterni. Per colles eos intellige qui prædictis quidē mōtibus aliquāto inferiores sunt, aliis vero superiores: superiores, inquit, & maiores ad vitia. æternos autē ideo dixit, quia innumerabilibus penè annis, hāc tyrannidē exercuerāt, ab ipso nimirum Adam, vsq; ad Christum.

Itinera sua æterna pro laboribus viderunt. Longa ac diuturna itinera sua dæmones, quæ ad hominū perniciē disponunt, quasi laborem viderunt, hoc est, laborem tantū ea esse cognouerunt, & nihil aliud: quia Christus eorū tyrannidem statim deleuit, atq; artes illorum euertit. Quidam vero legunt, itinera eius æterna, exponentes quòd pōtiffices, scribæ, ac seniores Iudæorum rationabilia Christi itinera fideles omnes instruentia, quæ æterna atq; incomprehensibilia sunt, æque ac labores viderunt, hoc est, labores prorsus esse existimarunt. Propter inuidiam enim ac vitia eorum onerosa eis esse videbantur.

Tabernacula Ægyptiorum formidabunt. Per Ægyptios, dæmones intellige, qui ob superbiam atq; eleuationē suam, ex luce, tenebrę effecti atq; appellati sunt. Ægypt⁹ etenī interpretatur tenebræ. Eorū autē tabernacula, idola esse

intelliges, in quibus habitabant. Hæc igitur idola Christi aduentum formidabunt. & quia propheta modo præterito tempore vsus est, modo autem futuro vtitur, ne mire- ris, quia propheta omnes etiam cum futura prædicunt promiscue omnibus vtuntur temporibus.

Et tentoria terra Madiam. Et quæ idolorum templa sunt in Madianitide regione. Erat autem regio Madian idolis plena, & supra omnes alios Iudæis finitimos populos, colebat simulachra.

Non in fluminibus irascaris domine, non in fluminibus indignatio tua, aut in mari motus tuus. Redimens olim deus populū Israel de Ægyptiorum tyrannide, illorum flumina atque aquas omnes in sanguinē cōmutauit ne biberēt, ipsosq; Ægyptios in mari rubro necauit: in fluminibus nimirū atq; in mari indignationem suam ostendens. atque ideo propheta noster ad deū nūc dicit: Domine qui nouū modo redēpturus es Israel, peto à te, ne simili, sed alio quodāmodo ad salutē illius vtaris. Non irascaris in fluminibus neq; in eis sit indignatio tua. nō sit etiā motus, atque impetus tuus in mari, motus, inquā, atq; impetus puniendi hostes: nō hoc pacto quæso sit aduētus tuus, nec huiusmodi suppliciiis inimicos tuos castigabis. Per primā autem & per vltimam plagam, omnes alias significauit. & aliter: cognata sunt mutuo inter se flumina & mare.

Quia ascendes super equos tuos. Iste est redēptionis modus. Per equos autem apostolos intelligit, tanquam cursu celeres ad virtutū, & habenis diuinæ maiestatis obtēperantes, & ascensori suo requiem præstantes. Ascendit autem super eos Christus, per euangelij nimirum prædicationē, quod excurrentes illi per totum orbem tulerunt.

Ei equitatio tua salus. Hæc, inquit, equitatio tua, per huiusmodi equos salus mundi effecta est.

Extendens extendes arcum tuum ad sceptrum, dicit dominus. Verba sunt patris ad filium: filij enim arcus ipsi etiā apostoli dicuntur. per quos errorem & peccatum, ipsūmq; dæmonis regnū sagittauit. Hoc etenim regnū ppheta sceptrum dæmonis appellauit. Per Zachariā etiā alibi dominus ad Iudaicum populum dicit: extendi te, Iuda, mihi in arcum.

Fluminum terra scindetur. Per fluminum terram ipsam intel

intelligit Hierusalem, veluti prophetarum patriam, qui fluminum instar rationalibus riuulis eam irrigant. hæc autem terra Hierusalem scindetur, præ siccitate nimirum & siti, quando scilicet nullus amplius erit propheta, atque hoc, quia viuificos Christi riuulos non suscepit.

Videbunt te, & parturient populi. Iudæorum nimirum populi, qui Christum videntes, inuidiam parturierunt, & cædem pepererunt. vel populi, qui ex gentibus crediderunt, qui parturierunt religionem & genuerunt virtutem.

Dispergens aquas itineris. Subintellige verbū erit. aquæ autē itineris potabilia, atque dogmatica sunt Christi fluentia, quæ populis tradebat, quocumque accederet. circumibat enim Iesus ciuitates & villas, docens in synagogis earū.

Dedit abyssus vocem suam. Per abyssum, credentes intelligit, propter eorum scilicet multitudinem. nam & aquarum multitudo, abyssus dicitur: per vocem vero hic, confessionem fidei in Christum significauit.

Altitudo phantasiæ eius. Alti nimirū sublimes ac præstantiores viri, qui in phantastica, vt ita dicam, atque in imaginaria huius mundi gloria, nobiliores putantur, ipsi etiam vocem dederunt. tales reges fuere ac principes, quorum multi in Christum crediderunt.

Eleuatus est sol, et luna stetit in ordine suo. Christus nimirum qui solis instar summa splendescit munditia, & credentiū animas illuminat, in crucem eleuatus est, vel eleuatus in cœlum. Ecclesia quoque, quæ lunæ instar in præsentis vitæ tenebris atque in erroris nocte lucet, stetit in suo ordine: quia post crucem, & assumptionem domini stabilita est, in ordine suo, vt illis scilicet luceret, atq; eos illuminaret, qui sub ea sunt.

In lucem iacula tua ibunt. Rursus per iacula, Apostoli intelliguntur, veluti iacentes, ipsumque errorem & demones ferientes. hi igitur ibunt ibunt in lucem, hoc est, vt prædicando illuminent vel in lucem, hoc est, ad prædicationem. est enim prædicatio lux quæ eos illuminat qui peccati caligine sunt obtenebrati.

In lumen fulguris armorum tuorum. Arma quidē à Christo Apostolis data sunt, iustitiæ thorax, & salutis galea, Clypeus fidei, & gladius spiritus, & reliqua, quib⁹ Apostolus

Paulus fideles omnes armari iussit, vt huiuscemodi armorum fulgore inimici fugentur.

In comminatione minues terram. Diminues nomen terræ Hierusalē. s. quæ eo vsq; conspicua fuerat & celebris. antea enim comminatus fuerat per prophetas, & deinde ipse etiā confirmavit, dicens: nisi credideritis q̄ ego sum, in peccatis vestris moriemini: & alia huiusmodi. hāc igitur terram nō emēdatam, minis tuis cōminues, & pdes.

Et in indignatione franges gentes. Iudæos deiciens quos gentes, hoc in loco appellat, tanquam sanguinarios, & legis transgressores. huiuscemodi enim vitiis, ac scelerib⁹ gentes abundabant. potes etiam per gentes, dæmones ipsos intelligere, veluti hostes noui populi Israel.

Exiisti in salutem populi tui. Ex deo enim, inquit, exiui, & venio.

Saluare Christos tuos venisti. Christos domini, illos esse intellige, qui pretioso eius sanguine, & sacratissimo sancti spiritus oleo, per baptismum vncti sunt, & quibus iussum est, vt dæmonibus, atq; animi affectibus dominantur, & conregnent cum Christo in regno patris.

Misisti in capita iniquorum mortem. Iniqui quidem dæmones sunt, iniquorum autem capita, vel eosdem dæmones intellige, veluti totum à parte: vel eorum maiores ac superiores, quorum mortem tunc subsequi dicimus, quando tyrannica eorum potentia, ita inefficax redditur, & destruitur, vt mortua penè esse videatur.

Excitasti vincula vsque ad collum in finem. Euangelici iugi vincula ad apostolorū colla inuoluisti, vel circa colla eorū: in finē autem. i. vt finem imponeres & prædictā tuam equitationē perficeres. vel in finem, hoc est, vsq; ad finē.

Discidisti in extasi capita potentum. Potētum dæmonū principatus euertisti, seu occidisti eos, vt declaratum est, atq; hoc, quia à dominio atq; ab imperio tuo rebelles fuere. vel Romanorū gladio potentum Iudæorū capita discidisti. atq; in hoc tēpore extaseos, hoc est, eo tēpore, quando defecerunt à Romanis, vel quando in extasi fuerūt, hoc est, quando extra seipsos, atq; extra mentem & prudētiā exiuerūt, quādo scilicet tot priorib⁹ flagitiis non satiati, illud etiā perficere nitebātur, vt domini etiam discipulos occide

occiderent. potentum autem nomine, omnes etiam alios comprehendit.

Quatientur in eis. Turbabuntur prius Apostoli in eis nimirum potentibus Iudæis. ducentur enim ad eorū tribu nalia, atq; ab eis psecutionē & multa alia patiētur mala.

Aperient frena sua, quasi inops latenter comedens. Aperient Apostoli frena oris sui, & cum libertate omnes illos dissoluent timores, qui olim frenabant eorum ora, nec sinebant euangelium cum libertate prædicari. hoc autem factum est, adueniente sancto spiritu, quando accepta ex alto potentia, profecti sunt ad prædicandum euangeliū. aperient autem os suum adeo late, vt aperire illud solent pauperes, qui in occulto comedunt, maiori nimirū edentes cum libertate.

Et eduxisti in mare equos tuos turbātes aquas multas. Per mare quidē hoīm multitudinem intelligit. nā & superius abyssum eam appellauit, vel humanā vitam propter fluxum, & instabilitatē rerum omniū quæ in hac vita sunt, & propter quandam, vt ita dicā, falsuginem atque absurditatem gentilium dogmatum, & opinionum nō. rectarum: & propter peccatorum amaritudinem, amara enim est *. equi etiam Apostoli dicūtur ob rationem superius traditam: quia scilicet sessorum, atque aurigam Christum habentes, in illud mare inducti, quod declarauimus, conturbauerunt atq; inuerterūt aquas multas inanis gloriæ, multasq; impias atq; irreligiosas doctrinas. vel turbātes, hoc est, mouētes atq; agitātes aquas multas baptismatis tpe vndique collectas & ad baptizandum præparatas.

Custodiui, & timuit cor meum à voce orationis labiorum meorum. Custodiui & sobrius fui, modeste vixi, & mihi ipsi caui à voce orationis labiorum meorum, hoc est, post orationem timuit cor meum.

Et intrauit tremor in ossa mea, & in me turbata est fortitudo mea. Hæc passus est ppheta cū diuina illuminatione futuram à Iudæis Christi cædē spectaret. tremebundus enim ideo ac pavidus effectus est & turbatus, ne ipse fortassis ad illos dies esset peruēturus, in quibus ausuri erāt Iudæi mortē illā cōmittere. deinde rursus cognoscens se eouſque temporis peruenturum non esse, cōsolatur seipsum,

dicens.

Requiescam in die tribulationis meae, & ascendam ad populum peregrinationis meae. In die huius tribulationis meae requiescam, omni scilicet timore solutus. sed cur requiescā? cur refrigerabor? quia scilicet ad populum peregrinationis meae ascensurus sum, ita vt nunquā antea. vel quia trā-ibo per mortem. per populum autē peregrinationis suae, sanctos intelligit eiusdē peregrinationis comites & iam defunctos.

Quoniā ficus non fructificabit, & non erūt germina in vineis. Requiescam, inquit, moriens, qm̄ postmodum venient Iudēi, qui ob tā grādes ausus exterminabūtur: & gaudeo q̄ peruenturus non sum vsq; ad illud tempus. eosdem autem Iudēos & vineas & ficū appellauit: ficum, eo q̄ aliq̄n dulces fructus tulerint: & vineas, veluti qui olim dedecrunt doctrinae vinum, quod lætificat cor hominis.

Mentietur opus oliuae, & cāpi non facient cibū. Eosdē rursus oliuas appellat, & campos: Oliuas, quia aliq̄n virtutū fructus tulerint, & campos, quia olim frumentum illud boni operis germinarunt, quod in superna solet horrea cōportari. cumq; illorū sterilitatem prædixerit, exterminationem quoque, atque euersionem illorum addit, dicens.

Defecerunt à cibo oves, & non sunt boues in præsepis. Per cibum hoc in loco pascua intelligit, & libros propheticos, quorum lectione animæ nutriuntur. Oves, inquit, quæ olim dei erant, defecerunt, eo quòd consueto cibo ac foliis pascuis caruerunt. per boues etiam eosdem intelliges Iudæos, veluti qui olim virtutis operatores essent, & per præsepia sacros ac diuinos libros.

Ego autem in domino exultabo: & letabor in deo salutari meo. In eo, inquam, qui ante huiusmodi tempus aduocauit, & saluauit me à prædicta clamitate.

Dominus deus meus potentia mea. Qui potentia mihi præstat ad virtutem.

Et ordinabit pedes meos in consummationem. Et pedes meos sistet in huius vitæ finem.

Et super excelsa deducet me. Ad virtutum culmen me deducet, & ad altas ac sublimes contemplationes.

Vt vincam in cantico eius. Ita vt vincam, & vitia destruā,
dum

dum diuinas illius laudes cano, vel vt vincam canens ac laudans eum.

Oratio Esaia propheta.

Ex prophetis Esaia libris desumpta est presens hac oratio, qua de Christo pertractat.

CANTICVM V.

DE nocte consurgit spiritus meus ad te deus. Per noctē, conuersationem & vitam legalem intelligit, propter legis nimirum obscuritatē & tenebras. Deus, inquit, scito q̄ spiritus meus, hoc est, quod ego ipse ex tenebrosa hac conuersatione cōsurgo ad te, Et quia Græca dictio ἐπιθῆσθαι non solum consurgere significat seu vigilare, sed mane & diluculo atque ante lucem id facere, cōuenienter huiusmodi verbo propheta vsus est ad te, inquiēs dum intellectualem lucem, & iustitiæ solē consurgo atque ortū tuum præuenio. consurgere etenim ac vigilare videtur propheta ante lucem, qui ante Christi incarnationē talia ad illum loquitur. per spiritum vero hoc in loco prophetiam gratiam intelliges.

Quoniam lux mandata tua super terram. Quoniā euangelica mandata tua lux sunt in terra. ob summā etem̄ mūditiā & claritatem eorum lucent, eosq; qui in erroris atq; ignorantiae tenebris ambulant, adeo illumināt, vt iter ac viā manifeste videant, qua ad liberationem deducantur.

Iustitiā discite, qui habitatis super terram. Euangelicā dico iustitiā, de qua Christus dicebat, nisi abundauerit iustitia vestra plusquā iustitia scribarū & pharisæorū, non intrabitis in regnum cœlorum. addiscite igitur hanc iustitiam illum habentes præceptorē, qui primus eam constituit.

Cessauit enim impius. Infidelis Iudæus & populus qui deum non colit, cessauit ablata potestate & gloria quam eousque habuerat, & Romanis militibus in prædam traditus est. hoc etiam in loco propheta, quæ futura erant tanquam iam facta commemorat.

Non discis iustitiam. Euangelicam scilicet, vt declaratum

est: atque hoc facis data opera obfurdescēs, & volūtariē
 cæcutiens, & doctorem huiuscemodi iustitiæ repudians.

In terra veritatem non facies. Veram, inquit, virtutē, qua-
 lis est Euangelica, non operaberis. Legalis enim virtus,
 vmbra ac figura est veræ virtutis.

Tollatur impius, ne videat gloriam domini. Tollatur ad per-
 ditionem, atque ad seruitutem exterminetur de terra, ne
 Christi gloriam videat, qua à fidelibus glorificandus est.
 Hanc autem gloriam, sanctorum patrum vitam ac con-
 uersationem, vt ita dicam angelicam intellige. Similiter
 & discipulorum & cæterorum omnium illos imitantium,
 qui ad eò fulgebunt, vt Christiano nomini claritatem &
 gloriam addere videantur.

Domine excelsum est brachium tuum. Brachiū patris, est fi-
 lius, & tanquam potens, & tanquā creator. Omnia enim
 inquit, per ipsum facta sunt. Laudans autē excelsum illū
 esse dixit, vel propter diuinitatis magnitudinem, vel pro-
 pter virtutum excellentiam, quibus Christi humanitas a-
 bundabat. Speciosus enim, inquit, forma præ filiis homi-
 num. Per formam etenim qua speciosus esse dicitur Chri-
 stus, elegantiam & decorem animæ eius intēlliges.

Et non cognouerunt. Iudæi scilicet nolentes ob summam
 eorum peruersitatem illū agnoscere. Oculos etenim ad
 lucem claudabant.

Cum autē cognouerint erubescant. Imperātis modo vtitur
 Propheta pro futuro tēpore. Hoc cognito, inquit, erube-
 scent. Hoc autē, eo tempore factum est, quando milites,
 qui Christi sepulchrum obseruabant, reuolutū ab angelo
 lapidem annunciarunt. Tunc etenim ad eò erubuerunt
 Iudæi, vt gratia obtegendi tantam ignominiam, multum
 militibus argenti dederint, vt quod acciderat tacerent.
 Vel in futurum fiet, quando in vniuersali iudicio veniet
 filius in gloria patris, & præbit eum sanctæ crucis signū,
 supra solis radios fulgentissimum.

Zelus cōprehendet populum ineruditum. Zelus eorū in dei
 defensionē, vt Iudæi ipsi arbitrabantur. Irascebatur enim
 populus ille quod Christus æqualē se faceret deo. Est autē
 ineruditus Iudæorū populus & rudis, veluti qui à sacris
 & diuinis scripturis addiscere ea nō valuit, quæ pertine-
 bant

bant ad Christum, nec prophetias de eo dictas. Nam et si huiusmodi legerent scripturas præ summa tamen inuidia ac malignitate eas non intelligebant.

Et nunc ignis aduersarios comedet. Dicitio nunc, hoc in loco, idem significat, quod semper. Perpetuus, inquit, ignis eos comedet. Vel ignis furoris, quo aduersus Christum & fideles omnes moti sunt, eos comedet, donec vixerint. Vel ignis Gehennæ in tempore retributionis. Vel, nunc, id est, propter hoc. Ea etenim ratione ignis eos comedet, quia Christum non cognouerunt. Fatua igitur, atque insipiens erit tunc eorum pœnitentia, eo quòd perpetua illis afflictio erit post mortem.

Domine deus noster pacem da nobis. omnia enim reddidisti nobis. Petit Propheta ex eorū persona, q̄ fideles futuri erāt, Christū sibi dari, qui pacificus dicitur, vt patri eos recōciliaret: qui etiā pax nostra dicitur, & mediator dei, & hominum. Hunc, inquit, Christū da nobis. Oīa etenim alia nobis reddidisti, hoc est, dedisti: legē scilicet, Prophetas, & cæteras admonitiones, quibus peccatores ad sanam conuersionem humanissime adducuntur. Hoc etenim solum nūc nobis necessarium est. Omnia etenim dedisti nobis, si hunc vnum etiam tribues, qui omnia potest.

Domine deus noster crea nos. In nouam scilicet creaturā, denuo nimirum creando nos ac regenerādo per baptisma in nouum hominem, & detracta vetustate peccati, in nouum populum. Vel per Euangelium crea nos creaturam excellētem, & hæreditatem præcipuam. Dabis enim vt alibi scriptum est, gentes hæreditatem tuam.

Domine extra te alium non nouimus. Aliū deum nescimus: quod propter falsos deos dictum est. Ex eorum aut̄ persona est hic sermo, qui iam in Christum crediderunt.

Nomen tuum nominauimus. Inuocamus, prædicamus, nō tantum diuinum nomen tuum, sed etiam humanum.

Mortui autem vitam non videant. Ij nimirum qui animas mortuas habent ad fidem ob infidelitatis mortem: hi, inquit, beatam, atque æternam vitam non cognoscant, hoc est, in resurrectione Christum nesciant. Ego enim, inquit, sum via, veritas, & vita.

Neque medici suscitent. Nec qui apud gētiles sunt Philo-

sophi, aut Theologi, nec qui apud Hebræos scribæ & doctores, qui animarû medici esse videntur, illos ad vitam, quam diximus, suscitabunt: sed nec ipsa idola, quibus, vt medicis persæpe utebantur, eos suscitabunt, aut exurgere eos facient à pœnarum ac suppliciorum fouea.

Propterea induxisti, & perdidisti, & induxisti omnem masculum eorum. Eo quod, vt diximus, mortificati sunt, dum adhuc viuerent. Perdidisti autem per Romanos, & de medio eorum potentissimos quosque abstulisti. Per mares etenim, eos intelligit, qui eloquentia, viribus, diuitiis, & gloria præstantiores, atque clariores essent: ea nimirum ratione, quod mares fœminis validiores sunt. Quod si huiusmodi homines exterminabit, tanto magis cæteros inferiores. Vel per mares, omnes in vniuersum itelligit, vel ipsos tantum masculos, veluti fœminæ omnes superuixerint, & in captiuitatem deductæ sint.

Appone eis mala domine. Christi scilicet occisoribus. Per mala autem afflictiones, & supplicia intelligit, quæ ideo illis Propheta infligi optat, quia propter huiuscemodi eorum rabiem eos oderat.

Appone mala illustribus terra. Principibus scilicet qui vbiq; terrarum sunt. Quod ideo fieri optat, vt hoc pacto castigati, moderatiores in subditos reddantur, & temperatiores fiant.

Domine in tribulatione memores tui fuimus. Quoties enim affligimur, & castigamur, toties tui meminimus.

Domine in tribulatione modica, correptio tua nobis. Nec tantum, inquit, in magna afflictione, sed etiam in parua, sit nobis correptio tua. Neque enim tantum magnis, sed etiam modicis afflictionibus nos castigas, veluti sitientem mendationem nostram.

Et quemadmodû parturiens appropinquat partui & in dolore partus sui clamauit, sic & nos facti sumus dilecto tuo. Hæc verba Esaias de se & de aliis dicit Prophetis, qd̄ quemadmodum parturiens mulier tēpori appropinquat, vt pariat, & parturiēs detēta doloribus clamauit, sic & nos sumus dilecto tuo. Appropinquant enim tpi, quo ex virgine nasciturus est, dolore cōprehendimur: ob corū nimirum perditionē, qui in errore sunt, & seducuntur, vnde ad deū
cla-

clamantes adiutorem illum inuocamus.

Ob timorem tuum domine in ventre concepimus. Ob timorē tuum, vt tibi scilicet placeremus, in animarū nostrarum ventre, prophetiæ semen concepimus, hoc est, in mente, atque in intellectu nostro, in quo thesauri instar contemplationes diuinæ reconduntur.

Et peperimus. Concepimus, inquit, in illo vêtre, & postmodum per linguam, conceptum partum emisimus.

Spiritum salutis tua fecimus super terram. Gratiam scilicet prophetiæ tuæ: quam ideo salutem appellat, veluti quæ salutem præstat. Hanc, inquit, gratiam fecimus super terram, hoc est, constituimus inter homines, per scripta nimirum ac monumēta nostra. Prophetiæ autem gratiam eam intellige, quæ illis data est.

Non cademus, sed cadent, qui habitant in terra. Verba hæc ex Martyrum persona dicta sunt. Non vincemur, inquit, nos sed tyranni vincentur, qui nos morti tradunt: ipsi, inquam, tyranni, qui relictī sunt in terra.

Resurgent mortui, & exurgent, qui sunt in monumentis. Primo ac principaliter vniuersalē mortuorū resurrectionē prædicat, secundo autē fidelium renouationē: qui cum mortui essent, eo quod illorū animæ insensibiles, inefficaces, atque (vt ita dicā) emortuæ essent in iis actionibus, quæ pertinent ad virtutem, per Euāgelij prædicationē resurrexerunt, & per baptisma, regenerati sunt. In tenebrosis enim olim atq; in abominabilibus erroris dogmatibus, veluti in sepulchris quibusdam iacentes, erecti sunt ad clara ac veneranda religionis & fidei fundamenta.

Et lætabuntur, qui sunt in terra. Lætabuntur fideles, qui fuerint in terra, quod à dæmonis tyrannide liberati sint. Vel qui in terra fuerint, lætabuntur, quod iam cælorum regnum sint consecuti.

Ros enim qui est à te, medicina eis est. Per rorem, Euangelium intelligit, quo illi omnes sanantur, qui peccatorum flammis ambusti fuerint. Vel alia ratione, per rorem, Euangelium intelligimus: quia sensim ac paulatim animarum agris infunditur, vbi innata virtutū semina irrigat, atque ad fructificandum disponit.

Terra autem impiorum peribit. Terra autē infidelium, hoc

est eorum animæ, cadent in sterilitatem virtutum. Atque in perditionem & supplicia, veluti quæ tanto vitiorum morbo laborēt, vt immedicabiles sint, nec possint ab illa ariditate ac sterilitate, ad vbertatem deduci.

Vade popule meus. Hæc verba ex saluatoris persona ad nouum populum dicta sunt, iubentis illum Euangelij viâ incedere.

Ingrederere in penu tuum. Per penu, seu promptuariū, vni uscuusque sepulturam intelligit, vel terram illā, in quam Adam ab initio abire iussus est ab angelo.

Oculde ianuam tuam, abscondere modicum quantulū quantulum. Hoc est, modicum, ac parum quid.

Donec transeat ira tua domine. Irā eam dicit, quæ in mundi cōsummatione aduersus impios & peccatores futura est, post quorum condemnationē assumet deus iustos ad regnum cœlorum, quæadmodū ex Euangelio didicimus.

Oratio Iona Propheta.

Præsens oratio, quam Ionas propheta orauit, cum adhuc esset in ventre ceti, ex illius libro sumpta est.

CANTICVM VI.

Lamani in tribulatione ad deum meum. Per tribulationem afflictionem illam intelligit, qua detinebatur cum esset in ventre ceti, à quo absorptus fuerat.

Et exaudiuit me. Statim enim agnouit Propheta se exauditum fuisse.

De ventre inferni clamorem meum audisti, vocem meā. Audisti vocem meam de ceti ventre emissam: quem infernum appellauit: eo quod viuente absorpsisset, & absorptū detineret. Et iuxta quidē rerum naturam, atq; ea, quæ cōtingerant, mortuus reputari poterat, sed diuina gratia vivebat. Audisti, inquit, cito clamorem meum, seu vocem clamantem ad te, atque inuocantem præ summo desiderio.

Proiecisti me in profunda cordis maris. Tu paraisti vt illuc proicerer. Excitasti enim procellam his hoībus, quibus
cum

cū nauigabā, & periculū cōstituiſti, donec me ſortito in mare proiecerunt, quemadmodum ipſa docet hiftoria.

Et flumina circūdederunt me. Illa ſcilicet quæ influunt in mare. Vel p̄ flumina maris fluxus ſimpliciter intelligit.

Omnes eleuationes tuæ, & fluctus tui tranſierunt in me. Per eleuationes tumidas fluctuum inſurrectiones intelligit.

Et ego dixi abiectus ſum ab oculis tuis. Quādo, inquit, abſorptus fui, dixi me eiectum eſſe à cuſtodia atque à protectione tua, & à prouidentia tua proſus deſtitutum.

Nunquid apponam, vt videam tēplum ſanctum tuum? Illud etiam reputaui, atque conſideraui intra me: nunquid futurum ſit, vt aliquando adhuc videam ſanctū templum tuum, quod eſt in Hieruſalem.

Circūfuſa eſt mihi aqua, vſque ad animam meam. Cetus qui dē in mari erat, Ionas in ceti viſceribus. Vel aliter: quia ipſa etiam viſcera aquoſa erant ideo dicitur eſſe aqua circumfuſus. Vſque ad animam meam, vero dixit, vt oſtēderet periculi magnitudinem. Deinde non corpus tantum, ſed ipſam etiam animā, in aquis eſſe affirmat: & quod huiſcemodi aquæ ad ipſam vſque animam peruenerint.

Abyſſus extrema circūdedit me. Extrema, hoc eſt, vltima & profunda. Ipſa etenim cete in profundiffimis pelagi partibus degere ſolent.

Ingreſſus eſt caput meum in ſciſſuram montium. Per montes inſulas intelligit, quæ in nauigabili ſunt pelago. Vel etiā montes, qui in inſulis ſunt. Vel mōtes huiſmodi æquoribus proximos, & vſque in profundum abyſſi peruinentes, qui ſciſſuras habent ſub mari, in quas perſæpe: natātia cete ingredi ſolent. Ingrediente igitur ipſo ceto in eaſ ſciſſuras; ingrediebatur pariter & ipſe Ionas propheta. Ingreſſum eſt, inquit, caput meum, hoc eſt, ego ipſe, à parte totum ſignificans.

Deſcendi in terrā, cuius veſtes eius retinacula aterna. Aliquādo enim cetus in profundam abyſſum deſcendens quieſcebat. Deſcendi, inquit, cum ceto in terrā, cuius portæ perpetuo ingreſſos homines detinent. Eaſ etenim nullus vnquam effugit, qui eoſque peruenerit. Per veſtes autem, ſeu ſeras, portas intelligit, & clauſtra, hoc eſt, ipſam detentionem.

Et ascendat de corruptione vita mea ad te domine deus meus.
 Ex corruptione quidem ascēdat, ne scilicet perdar, ne uē
 corrumpat à ceto, à quo ueluti à perditione, aut corrup-
 tione quadam complector. Ad te uero ascendat, hoc est,
 ad templum tuum, in quo habitas.

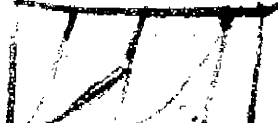
Cum deficeret ex me anima mea, domini recordatus sum. Ne-
 que ipsi etiam morti appropinquans recessi à memoria
 dei. Vel aliter: memor fui domini, ut ad defensionem at-
 que ad auxilium meum illum inuocarem.

Et ueniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuū. Oratio
 mea, inquit, quā pro desiderio meo tibi offero, ut ascēdā
 ad te in uitā. Veniat, inquit, ipsa oratio, & perueniat ad te,
 seu ad templū sanctum tuū, in quo habitas, ut dictū est.
 Vel utinam sursum ad te rursus mea mittatur oratio, quē
 admodum antea à templo sancto tuo mittebatur ad te.
 Solebat enim Ionas in templo orare ad dominum.

Conseruantes uana & falsa, misericordiam suā dereliquerunt.
 Ij qui inania ac falsa idola obseruant, & uenerātur, ab ipsa
 sorte persuasi, misericordiam illā suā dereliquerunt, qua
 mei hactenus miseri sunt, & malis meis non parentes,
 miserunt me in mare. possunt etiam hæc uerba pphetiā
 militum continere, qui domini sepulturam custodierūt,
 ita ut Ionas qui typus, & figura fuit triduanę saluatoris se-
 pulturę, de ea prædicat, quod ij, qui Christi sepulchrū ina-
 niter, atque (ut ita dicam) falso obseruabant, corpus ete-
 nim Christi clam ab eis surrexerat, quodq; ij, qui dereli-
 querunt salutem suam, hoc est, ueritatem propter quam
 futurum erat, ut deus eorū misereretur, atque hoc pacto
 saluarentur, quod ij, inquam, muneribus corrupti, falsita-
 tem ac mendacium elegerunt, dicentes: Domini discipu-
 los noctu aduenisse, atque illius corpus furto ipsis dor-
 mientibus abstulisse.

Ego autem cum uoce laudis & confessionis, sacrificabo tibi.
 In uoce laudis, & gratiarum actione. Suam enim ipsius li-
 berationem prædicat de ventre ceti.

Quacunque uoueri, reddam tibi salus mea domino. O salus mea
 inquit, reddā tibi domino meo omnia, quę pollicitus sum,
 ueluti sacrificium cū uoce laudis, & gratiarum actione,
 aut siquid huiuscemodi pro salute uita noui. Quæ-
 dam

dam vero exemplaria habent, in salutem meam, hoc est, pro salute mea.

*Oratio Azaria ex libro Danielis
propheta.*

CANTICVM VII.

Benedictus es domine deus patrum nostrorū, & laudabile & gloriosum nomen tuum in secula. Benedictus es, hoc est, benedictus, celebrandus, & laudandus, nec tantū quando mirabilia operaris, sed nunc etiam, & quia peccatores castigas, & quia ad te conuersos omnes beneficiis cumulas. Omnia quippe cum ratione administras, atque ad omnium salutem. Deum vero patrum nostrorum dixit, cum ut animi sui moderationem ostenderet, tum, ut patrum virtutem, quibus poterat laudibus efferret.

Quoniam iustus es in omnibus, quae fecisti nobis. Veluti, qui iuste haec omnia in nos adduxisti propter peccata nostra.

Et omnia opera tua vera. Hoc est iusta. Solent enim Prophetae saepe numero veritatem ponere pro iustitia.

Et recte via tua domine. Id est, actiones tuae.

Et omnia iudicia tua vera. Sententiae tuae nimirum: vel iudicia quemadmodum, & vias pro actionibus posuit, tanquam quae in iudicio atque in iustitia sint disposita.

Et iudicia veritatis fecisti in omnibus, quae induxisti super nos, & super ciuitatē sanctā patrū nostrorū Hierusalem. Ab vniuersalibus ad particularia descendit. Veritatis, inquit, iudicia fecisti, hoc est, vera iudicia, & iustas sententias, in omnibus, quae induxisti super nos, qui captiui in Babylone detinemur, & super ciuitatē Hierusalē: quā ideo & sanctam & patrum ciuitatem appellauit, ut dominū hoc pacto sibi magis conciliaret, & ad misericordiā magis flecteret.

Quoniam in veritate & iudicio induxisti haec omnia super nos: propter peccata nostra. In iustitia, & ratione, hoc est, iuste & rationabiliter. Eadem autem verba repetit saepius,

& reuoluit, vt animi sui gratitudinem ostēderet, dū vera esse dicit, & deum pariter ad misericordiam cōmoueret: dum ipse se prorsus cōdemnat, atque omni priuat venia.

Quoniam peccauimus & iniuste egimus, recedendo à te. Dissidentes à te, dum legem tuam transgressi sumus, atque impie egimus. Ceterum magnam emphasim habent ea verba, dum ait: à te, ac si dicat à te factore, creatore, bono domino, nutritore, & custode, quique inenarrabilia quædam bona, post fugam ex Aegypto nobis præstitisti.

Peccauimus in omnibus & in mandatis tuis non audiuimus. In rebus omnibus peccauimus.

Neque obseruauimus nec fecimus quemadmodū mandasti nobis vt bene nobis esset. Neque obseruauimus mandata tua.

Et omnia quæcunque fecisti nobis, & omnia quæcunque induxisti, in vero iudicio induxisti, & tradidisti nos in manus inimicorum iniquorum, inimicissimorum rebellium. Non inimicorum simpliciter, sed tibi æque ac nobis inimicissimorum.

Et regi iniusto & scelestissimo supra omnem terram. Hoc est, supra omnes homines terræ. Ipsum autem intelligit Nabuchodonosor.

Et nunc nō licet nobis aperire os. Non habemus sermonem aduersus eos, qui nos afficiunt contumelia.

Pudor & opprobriū facti sumus seruis tuis, & colentibus te. Hoc est patribus nostris.

Ne tradas nos in finem propter nomen tuum. In consummationem, in perditionem, propter nomen tuum, quod nos soli inter alias gētes cognoscimus, & nominamus: vel ne impropereetur nomen tuum, & opprobriis afficiatur ab inimicis veluti quod populum tuum de inimicorum manibus eripere non valeat.

Et ne disperdas testamentum tuum. Ne euertas, ne reprobes ea, quæ maioribus nostris, & Patriarchis sanctis disposuisti.

Et ne auferas misericordiam tuam à nobis, propter Abraham dilectum tuum, & propter Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum, quibus loquutus es. Dicens nimirum ad eos verba, quæ sequuntur.

Multiplicabo semen eorum, sicut stellas cæli, & sicut arenā, quæ est iuxta latus maris. Hæc verba loquitur Azarias ex trium puero

puerorum persona, qui cum sese diuina indignos misericordia esse palam confiteantur, ad parentum religionem, atque ad dei beneuolentiam confugiunt: atque hęc supplicantis in morem proponunt.

Quoniam domine diminuti sumus supra omnes gentes, & sumus humiles in omni terra hodie propter peccata nostra. Periculum est, inquit, ne antiqua illa tua promissio euanescat. Per humiles autem hoc in loco infirmos appellat. Tu vero considera quo pacto seipsum hi pueri peccatores appellent, & transgressores, tametsi pii, ac religiosi essent in deum, & omni virtutum genere fulgerent. Ob multam siquidem animi humanitatem, cæterorū omnium Iudæorum sibi adscribunt peccata.

Et non est in hoc tempore Princeps, neque Propheta, neque dux. Ducem eum appellat, qui primus erat post regem, quiq; cōmunia curabat negotia. Quod si aliquis opponat tūc temporis adfuisse etiā Prophetas apud eos, quemadmodum Ezechiel fuit & Daniel, illud dici poterit, quod captiui vnā erant omnes in Babylone, & consueta libertate uti non poterant.

Neque holocaustū, neque sacrificiū, neque oblatio, neque incensatio, neque locus primitiarum, coram te, & inueniendi misericordiam. Vetabat enim lex prædicta omnia alibi fieri quàm in Hierusalem.

Sed in animo contrito & spiritu humiliatis suscipiamur, quemadmodum in holocaustis arietum & taurorum. Verum nō valentes prædicta ad cultum tuū offerre atq; ad misericordiam tuam inueniendam, in eo saltem quod possibile est, ipsi à te suscipiamur, tibi sacrificiū effecti, in animo contrito, atq; in spiritu humilitatis, hoc est, in spiritu humiliato, atque ita suscipiamur quemadmodum sacrificiū, in arietum atq; in taurorū holocaustis suscipitur. Sacrificiū enim, inquit, deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non despiciet.

Et quemadmodum in millibus agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie. Sacrificiū, quod nos tibi facimus, per holocaustum.

Et perficiatur post te. Hoc est, postquā tu nos prætergressus es, & postquā auersus es à nobis. Post hęc, inquā, irā tuā pfi-

ciatur hoc nostrum sacrificium.

Quoniam non est confusio iis qui confidunt in te. Non est confusio, aut pudor, si tibi sacrificamus.

Et nunc consequimur in toto corde, & timemus te, & quarimus faciem tuam. Consequimur te, & alium deum non adoramus: & timemus te, & non Babyloniorum regem, aut caminum ignis. & quærimus te, eo quod speramus redire ad te.

Ne confundas nos. Obaudiendo, scilicet.

Sed fac nobis secundum benignitatem tuam. Hoc est, iuxta longanimitatem & misericordiam tuam.

Et secundum multitudinem misericordiae tuae. Et tanquam valde misericors.

Et erue nos secundum mirabilia tua. Quemadmodum admirande facere soles, & secundum multa prodigia, quæ cum patribus nostris fecisti.

Et da gloriam nomini tuo domine. Glorifica nomen tuum apud Babylonios, liberando nos ex ardentissima hac ignis fornace.

Et confundantur omnes, qui ostendunt servis tuis mala, & confundantur ab omni potestate. Hoc est propter omnem potentiam suam, à qua eleuati sunt, ut aduersus deum pugnant. confundantur autem ut moderatiores fiant.

Et fortitudo eorum conteratur. Qua & populum & omnes alios perdunt.

Et cognoscant, quia tu es dominus. Deus vere.

Solus et gloriosus super omnem terram. Solus scilicet deus, agnoscant vero hoc, per miraculum illud quod efficietur in nobis.

Nec cessabant ministri regis qui immiserat eos, accendere fornacem sulphure, Pice, stuppa, et sarmentis, et diffundebatur flamma supra fornacem cubitis quadraginta nouem, pertransiitque et incendit quotquot Chaldaeorum inuenit iuxta fornacem. Cum effusa esset flamma per terram, & repertos illic Chaldaeos incenderet, signa huius flammæ impressa in terra, in quâ effusa est, ad totidem cubitos commensurata sunt.

Angelus autem domini descendit simul cum Azaria et sociis in fornacem, et excussit flammam ignis ex fornace, et fecit medium fornacis, quasi spiritus roris sibilans. Sed quis nam angelus? vel custos Iudeorum Michael, vel alius quispiam à deo missus.

Nec tetigit eos omnino ignis, nec molestiam intulit, nec perturbavit eos. tunc tres quasi ex uno ore laudabant, benedicebant, glorificabant deum in fornace, dicentes. Hæc per se clara sunt.

Benedictus es domine deus patrum nostrorum, & superlaudabilis & superexaltatus in secula, & benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum & superlaudabile. Laudādu es, inquit, tametsi supra omnem sis laudem. quis enim te condigne laudare poterit? nomen autem gloriæ domini deus est, quemadmodum & hoc nomen rex, gloriæ nomen est. quid igitur dici poterit de illius natura, cuius vel gloriæ nomen est superlaudabile?

Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ. Templum gloriæ dei, quod est in Hierusalem. tu igitur dignus es, cui in templo benedicatur.

Benedictus es qui vides abyssos. Qui inuisibilia conspicias.

Qui sedes super cherubim. Vide in psalmo 79. vbi eadem prorsus habentur verba.

Benedictus es super thronum gloriæ regni tui. Thronus gloriæ regni dei, cœlū est, iuxta illud: cœlū mihi thronus est.

Benedictus es in firmamento cœli. Hoc de secundo cœlo dictum est. verum dum propheta benedicēdum deum esse affirmat, in hac atque in ea re. per connumerata omnia, veluti maiora, reliqua etiam comprehendere videtur, atque illud affirmare, quòd deus semper vbique & in omnibus benedicendus.

Canticum sanctorum trium puerorum.

C A N T I C V M V I I I.

B*enedicite omnia opera domini domino, laudate & superexaltate eum in secula. In psalmo 148. inuenies de his traditum.*

Benedicite angeli domini domino, benedicite cœli domino, benedicite aqua omnes quæ super cœlos sunt, omnes virtutes domini domino. Illic etiam de his dictum est.

Benedicite sol & luna, stella cœli domino, benedicite ymber & ros, omnis spiritus domino. Illic autem scriptum est, grando, nix, glacies, spiritus, procellæ.

Benedicite igni & calor, frigus & aestus domino, benedicite pruina & niues, fulgura & nubes domino: benedicite lux & tenebra, noctes & dies domino: benedicite terra, montes & colles, omnia nascentia in terra domino. Sparsum etiam de his in eodem habetur psalmo.

Benedicite aqua & flumina, fontes, cete, & omnia quae mouentur in aquis domino. Ab iis quae dicta sunt, haec omnia intelliges.

Benedicite omnes volucres caeli, fera & omnia pecora domino: benedicite filij hominum, benedicat israel domino. Hic populus priuatim domino benedicat tanquam proprius & peculiaris dei populus, quae sequuntur manifesta sunt.

Benedicite sacerdotes domini, serui domini domino: benedicite Anania, Azaria, Misael, apostoli, prophetae, & martyres domini domino. benedicamus patri, & filio, & sancto spiritui: laudamus, benedicimus, adoramus dominum. Aestum dicit, qui de frigoris immensitate aduenit, vel estus intensus est calor. Ordine autem in hac creaturarum commemoratione, isti tres pueri nullo vti sunt. quo pacto autem inanimata haec deum glorificent, dictum est in saepe commemorato psalmo: insuper & quare non delectabilia tantum, atque utilia ad laudem dei aduocentur, sed illa etiam quae minus utilia, ac magis noxia esse videntur, de quibus omnibus expositionem vide psal. 148. siquidem praesens psalmus ad illius similitudinem atque imitationem fuit compositus. Omnes enim creaturas aduocant tres pueri ad creatoris laudem, deinde eas distinguunt: & iuxta mensuram ac modum laudare iubent. Et tres quidem pueri priuatim vnum quodque tractant illa inuicem coniungentes, quae mutuo inter sese rationem aliquam habeant: verum ij qui antiphoniam psalmorum postmodum confecerunt, totum hunc hymnum per duos versiculos protulerunt, atque ideo illi versiculo pruinae & niues, sequentem versiculum improprie addiderunt. Nam versiculus: noctes & dies, ordini optime accommodatur. Noctes enim & dies idem sunt, quod lux & tenebrae: deinde fulgura, & nubes: Verba autem illa, Anania, Azaria, Misael, & reliqua quae sequuntur, postmodum apposita fuere.

Canticum beata virginis matris dei, quod ex euangelio secundum Lucam sumptum est.

CANTICVM IX.

Magnificat anima mea dominum. Hoc est, laudat & glorificat. Est autem hic sermo credentis ac fidelis animæ, & in gratiarum actionem prolatus.

Et exultauit spiritus meus in deo salutari meo. Per spiritum, animam rursus intelligit. Lætata est, inquit, anima mea in deo, quòd saluauit me. Iam enim saluata sum, veluti quæ digna existimata fui, vt fierem mater dei. deinde causam addit cur deum glorificet, & gratias ei agat.

Quia respexit ad humilitatem seruæ suæ. Ad tenuitatem, ad exiguitatem, ad deiectionem. humiliat autē ac deprimat seipsam beata virgo, indignam se existimans tanto dono. vel etiam id facit, ob humanæ naturæ exiguitatem, si ad altitudinem & sublimitatem diuinæ comparetur.

Ecce enim ex nunc beatam me dicent omnes generationes. Fidelium scilicet.

Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius, & misericordia eius in generationem & generationem timentibus eum. Quia ille qui potens est, vt talia faciat, & cuius nomen electum est magnū, & cuius misericordia semper est in timentibus eum, fecit in me magna quædam & supra modum admiranda. idem enim significant illa verba: in generationem & generationem: ac si dixisset perpetuo, & semper. deinde connumerat alias dei facultates, quemadmodum facere solent ij qui gratias agunt.

Fecit robur in brachio suo. Fecit magnum quid: fecit victoriam in potentia sua. Per brachium enim hic potentiam significauit: quia qui certant, potentiam ac vires in brachiis habere solent.

Dispexit superbos mente cordis sui. Superbos in seipsis.

Deposuit potentes de sedibus & exaltauit humiles: esurientes impleuit bonis, et diuites dimisit inanes. Similia hæc verba sūt iis quæ dicta legimus ab Anna Samuelis matre, quæ dicebat: Dñs pauperem facit, & ditat. deinceps vero de diuina pertractat misericordia, qua erga christianos vsus est.

Auxiliatus est Israël pueri suo. Protexit Israeliticū populum seruum suum. Per puerū enim hic seruum intelligit. *Ut recordaretur misericordiam, sicut locutus est ad patres nostros Abraham & semini eius usque in seculum.* Auxiliatus ei est, & protexit eum, vt recordaretur misericordiam suam in seculum, hoc est, æternæ & perpetuæ misericordiam: quemadmodum pollicitus est ad patres nostros. Deinde dicit quibus nam deus de huiuscemodi misericordia locutus sit: ipsi nimirum Abraham & semini eius: Isaac videlicet & Iacob: insuper & ipsi David. His etenim tanquā insignioribus deus id pollicitus est, tametsi obscure atque in morem ænigmatis. Misericordia autem in seculum, est dei incarnatio, tanquam quæ ob nostri misericordiam facta ex semine Abraham & posterorum eius, iuxta promissionem ad eos factam. Dubitabit quispiam fortassis, quomodo deus Israelitico populo auxiliatus sit, vt recordaretur misericordiam suam. Christianis etenim potius auxiliatus est deus, quàm Iudæis. Respondendū est igitur, quod antiquus quidem populus, antiquus erat Israel: nouus vero populus, nouus Israel appellatur, & pro illo introductus est: christianus nimirum populus qui ex omni gente congregatus est. Hunc igitur populum hoc in loco Israelis nomine appellauit. Quod si antiquum malis populum intelligere, hoc pacto etiam sermonem hunc ab obiectione saluabis: quia propter eum magis incarnatus est. Nam & matrem illinc habuit, & eorum cognatus appellari voluit. Apud eos etiam & docuit, & miracula operatus est: atque ideo dicebat, non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel: verum quia ipse quidem in propria venit, sed sui eum non receperunt, quod reliquū fuit, gentibus misericordiam impertitus est.

Canticum Zachariae prophetae patris præcursoris, quod habetur in euangelio secundum Lucam.

CANTICVM X.

Benedictus dominus deus Israel, quia visitauit et fecit redemptionem populo suo. Dicuntur hæc à propheta de Christi incarnatione, per quā populū suū visitauit, atq; ex dura nō inuisibiliū solum, sed visibiliū etiam inimicorū tyrannidē

de redemit. Per populum autem suum, principaliter antiquum populum, illo autem incredulo atque infideli permanente, nouum populum intellige. Futura etiam Prophetam tanquam iam facta commemorat lege prophetarum. Verum quomodo deus Israel appellatur? neque enim Israelitarum tantum, sed totius etiã humani generis deus est, tanquam omnium creator. Dic igitur quod ea ratione deus Israel dicitur: quia aliorum quidem hominum omnium deus est, tamen illi nolunt, & inuitorum dominatur: Israelitarum vero deus est, quia sponte sua & volentes eum dominum agnoscunt. Nec turberis in obscuritate verborum Zachariæ. Solent enim prophetica omnia difficiliora esse. Conabor tamen ea declarare iuxta cognitionem & scientiam, quæ à deo nobis est præstita.

Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum eius. Per cornu, regnum significat: quoniam reges cornu ungebantur, cum eligerentur: vel robur & potentiam: quia cornuta animalia in cornibus potissimum vires habent. Cornu autem non simpliciter dixit, sed cornu salutis, hoc est, salutare cornu. Christum igitur salutare regnum, seu salutarem potentiam appellat, tanquam regnantium regem, & patris potentiam, & credentium in se saluatorem. Domum vero David, illius genus, seu posteros appellat. Ait igitur, quod erexit nobis in populo suo regnum vel potentiam ex genere David serui sui: ex semine enim David erat beata Virgo, ex qua Christus genitus est. Hoc autem fecit quemadmodum pollicitus fuerat per os sanctorum, prophetarum dico, qui iam diu defuncti sunt. Per eos namque pollicitus est, se erecturum regem potentem in domo David, qui futurus esset saluator Israel, quemadmodum complures Davidici psalmi docent.

Salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium qui oderunt nos, ut faceret misericordiam cum patribus nostris, et men. or esset testamenti sui sancti. Erexit autem hoc cornu in salutem ac redemptionem tam ex visibilibus, quam ex inuisibilibus inimicis nostris, ut faceret misericordiam cum patribus nostris, hoc est, ut patrum nostrorum misereretur, ad quos salutis nostræ promissio facta est: atque ut per illos memor

esset testamenti sui sancti. Per testamentum enim, promissionem intelligit. Ille vero dicitur esse memor, qui opera omnia adimplet, quæ pollicitus est.

Iusiurandum, quod iuravit ad Abraham patrem nostrum. Ut memor esset iusiurandi quod iuravit, hoc est, ut illius asseuerationis meminisset. q. a. asseueravit ad Abraham patrem nostrum. Iusiurandum etenim seu iuramentum in deo nihil aliud est, quam asseueratio quædam seu confirmatio. est autem indifferens hæc constructio verbi, memorari seu memor esse, dum à secundo casu transitum patitur ad quartum: qua loquendi licentia per sæpe abutuntur prophetae, quemadmodum & per sæpe implicatione quadam sermonis. deinde dicit cuius rei gratia huiusmodi testamentum factum sit, & cur hoc pacto asseueraverit ad Abraham.

Ut daret nobis, ut sine timore de manu inimicorum nostrorum redempti coleremus eum in sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus vite nostræ. Ordo fit per hyperbaton, hoc modo, ut daret nobis ut sine timore coleremus eum in sanctitate & iustitia coram ipso: deinde quod in medio est, de manu inimicorum nostrorum redempti. per sanctitatem autem, religionem & pietatem in deum intelligit: per iustitiam vero reliquas virtutes. deinde sermonem suum propheta ad præcursores filium conuertit.

Et tu puer propheta altissimi vocaberis. Et vere quidem prophetam illum omnes appellant mortales.

Praebis enim ante faciem domini ad parandas vias eius. Dominum hic Christum appellat. hoc igitur Ioannes animaduertens veluti illius præcursor & præco, profectus est in eremum Iudææ, & parauit vias eius. quænam autem sint viæ eius, diximus in tertio euangelij capite secundum Mattheum, ibi: Vox clamantis in deserto, parate viam domini.

Ad dandam scientiam salutis populo eius. Præbis, inquit, ante faciem domini, &c. ad dandam, seu, ut des salutis scientiam: hoc est: ut iudices, & demonstres Iudæis ipsum Christum, qui eorum est salus.

In remissione peccatorum eorum. Illius, inquam, salutis, quæ est in remissione peccatorum, hoc est, quæ salutis tunc demum efficitur, cum remittuntur & soluantur eorum peccata. sic enim & angelus ad beatum dixit Ioseph, cum no-

minis Iesu significationem interpretaretur, ipse enim inquit, saluum faciet populum suum à peccatis eorum.

Propter viscera misericordie dei nostri. In illa dico peccatorum remissione, quæ fit propter viscera misericordie dei nostri, vel quæ data est propter summam dei misericordiam, & non propter nostra aliqua merita.

In quibus visitauit nos oriens ex alto. In quibus visceribus misericordie dei visitauit nos, seu aduenit ad nos oriens, illud, inquam, oriens, intellectualis solis, quod ex alto diuinitatis loco ad nos venire debebat. ipsum enim dei ad nos aduentum intelligit: qualem nunquam antea aliquis viderat.

Vt illuceret iis qui in tenebris & in umbra mortis sedent. Visitauit, inquam, nos, vt illuceret, hoc est, vt splendescere faceret veritatis lucem iis qui in errorum tenebris sedebant. umbra autem mortis peccatū est. assimilatur enim morti peccatum. nam quemadmodum mors animam separat à corpore, sic & peccatum diuinam gratiam fugat ab homine.

Vt dirigeret pedes nostros in viam pacis. Vt conuersationis nostræ iter, in viam pacis dirigeret, quæ est secundum deum, cui est gloria in secula seculorum,
Amen.

Finis Canticorum sancto cum deo.

L V G D V N I.

Ex typographia Ioannis Quadrati.